

ΔΗΜ. ΜΠΑΤΣΗ

**Η ΒΑΡΕΙΑ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
Ν. ΚΙΤΣΙΚΗ

ΟΓΔΟΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΚΕΔΡΟΣ

Ο Δημήτρης Μπάτσος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1916. Ο πατέρας του, Ναύαρχος Α. Μπάτσος, κατήγετο από τα Ψαρά και η μητέρα του, Αν. Πρίντζη, από τη Σύρο. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μελέτησε Κοινωνιολογία και Οικονομικά και ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη Μαρξιστική θεωρία. Το έργο του *Βαρεία Βιομηχανία στην Ελλάδα* εκδόθηκε το 1947. Ήταν συντάκτης του περιοδικού ΑΝΤΑΙΟΣ, το οποίο κυκλοφόρησε μεταξύ 1945-1951. Εκτελέστηκε στις 30 Μαρτίου 1952.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΑΤΣΗΣ
Η ΒΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Δ. Μπάτση: «Ἡ οὐρεια διομηχανία σὴν Ἑλλάδα» ἔγινε τὸ 1947, ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Ὄμιλο «Τὰ Νέα Βιβλία – Α.Ε.», μὲ ἐπιμέλεια τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΑΤΣΗΣ

Η
ΒΑΡΕΙΑ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ

Α' Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ
Β' ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ
Γ' ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
Ν. ΚΙΤΣΙΚΗ

ΟΓΔΟΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΚΕΔΡΟΣ

ISBN 960-04-1937-X

© ΕΛΕΝΗ ΜΠΑΤΣΗ-ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΥ, 1953, 1977

© ΚΕΔΡΟΣ, 1977

Η επανέκδοση της Βαρειάς Βιομηχανίας στην Ελλάδα συμπίπτει με τα 49 χρόνια από την εκτέλεση του πατέρα μου Δημ. Μπάτση στο πλευρό των Ν. Μπελογιάννη, Ηλ. Αργυριάδη και Ν. Καλούμενου.

Η καιροσκοπική και άδικη εκτέλεση αφείρεσε πρόωρα τη ζωή στον πολλά υποσχόμενο νέο επιστήμονα και συγχρόνως το δικαίωμα να εκφράσει τη θεωρία του.

Αν είχε ζήσει, σίγουρα ο λαμπρός κι ευσυνείδητος επιστήμων με την παρακολούθηση των εκάστοτε δεδομένων θα συνέβαλλε στη σωστή θεώρηση της σύγχρονης οικονομίας και των πολιτικών πραγμάτων.

Η εθνική προσφορά του άφησε ανοιχτό ένα ευρετήριο μελέτης για την ιστορία της οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα.

Θέλω επίσης να αναφερθώ στην πίστη και το θάρρος τα οποία τον συνόδευαν μέχρι το τέλος της ζωής του τιμώντας έτσι τα ιδανικά του.

Ευχαριστώ τον «Κέδρο» για την ευγενή του προσφορά να επανεκδώσει για τέταρτη φορά το σημαντικό αυτό έργο.

Ελένη Μπάτση-Λυκιαρδοπούλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή στη Β' Έκδοση	Σελ. 11
Δυό λόγια	» 15
Πρόλογος Ν. Κιτσίκη	» 17

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α' Ή αναγκαιότητα για τή δημιουργία βαρειάς μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας	» 27
Β' Οί τεχνικοί και οικονομικοί όροι για τή δημιουργία μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας. Οί ανάγκες τής έσωτερικής αγοράς για τά προϊόντα τους	» 30
1. Οί τεχνικοί όροι σ. 30. – 2. Οί οικονομικοί όροι σ. 35. – Οί ανάγκες τής έσωτερικής κατανάλωσης σ. 38	

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Α' Τό ένεργειακό δυναμικό και ή ένεργειακή βάση	» 41
1. Λιγνίτες	
1. Άποθέματα. Έξόρυξη. Παραγωγή λιγνίτη	» 44
2. Χρησιμοποίηση και αξιοποίηση του λιγνίτη	» 47
3. Οί δάσεις για μιά σωστή αντιμετώπιση του λιγνιτικού	» 50
II. Ύδρευνηγειακή αξιοποίηση	
1. Πηγές ένεργείας. Γενικά χαρακτηριστικά μελέτης και εκμετάλλευσής τους ως τά σήμερα	» 53
2. Τό ένεργειακό διαθέσιμο των υδραυλικών μας δυνάμεων	» 61
3. Τεχνικά έργα για τήν υδρευνηγειακή αξιοποίηση	» 63
4. Τό κόστος των υδραυλικών έργων	» 70
5. Κόστος και τιμή τής ηλεκτρηνέργειας	» 73
6. Κατανομή τής ηλεκτρηνέργειας	
α) Τά τελευταία πρίν τον πόλεμο χρόνια	» 82
β) Προτάσεις για τήν κατανομή τής ηλεκτρηνέργειας	» 84
7. Νομικό καθεστώς εκμετάλλευσής των υδραυλικών δυνάμεων	» 88
8. Τά ξένα σχέδια για τό ένεργειακό	» 95
9. Ή λύση του ένεργειακού στό πλαίσιο τής λαϊκής ανοικοδόμησης	» 101
Β' Ή κατασκευή και λειτουργία βαρειάς μεταλλουργικής και χημικής βιομηχανίας	» 103
1. Μεταλλουργία	
1. Σιδηρομεταλλουργία και Χαλυβουργία	
α) Τεχνικές προϋποθέσεις και οικονομική σημασία του κλάδου.	» 106

β) Μέθοδος λειτουργίας. ΄Απαιτούμενη ενέργεια. ΄Εγκαταστάσεις	» 109
2. Μεταλλουργία αλουμίνιου	
α) Οικονομική σημασία. Προϋποθέσεις λειτουργίας	» 117
β) ΄Η λειτουργία της μεταλλουργίας του αλουμίνιου	» 120
γ) ΄Ενέργεια	» 124
δ) Γεωγραφική τοποθέτηση. ΄Εγκαταστάσεις	» 130
3. Μεταλλουργία μαγνήσιου	
α) Οικονομική σημασία. Τεχνικοί όροι	» 132
β) ΄Η λειτουργία της μεταλλουργίας του μαγνήσιου	» 136
γ) ΄Εγκαταστάσεις	» 139
4. Μεταλλουργία χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου και άλλων μετάλλων	» 140
α) Μεταλλουργία χρώμιου	» 141
β) Μεταλλουργία μαγγάνιου	» 143
γ) Μεταλλουργία νικέλιου	» 145
δ) ΄Άλλες δυνατότητες μεταλλουργικής βιομηχανίας	» 146
II. Χημική βιομηχανία	
1. Βιομηχανία άζώτου και λιπασμάτων	
α) Σημασία του κλάδου για την ελληνική οικονομία	» 150
β) Λειτουργία της βιομηχανίας άζώτου	» 159
γ) ΄Εγκαταστάσεις της βιομηχανίας άζώτου	» 161
2. Βιομηχανία καυστικής και άνθρακικής σόδας, χλωριούχων προϊόντων, χαρτοπολτού και άνθρακασθέσιου	
α) Βιομηχανία καυστικής σόδας, άνθρακικής σόδας και χλωριούχων προϊόντων. Βιομηχανία χαρτοπολτού	» 165
β) Βιομηχανία άνθρακασθέσιου	» 168
3. Βιομηχανία τσιμέντου	» 171
III. Τό οικονομικό πλαίσιο και ή μορφή όργάνωσης για τή λειτουργία τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας	
1. ΄Η τοποθέτηση του ζήτηματος	» 173
2. ΄Η δράση του ξένου κεφαλαίου	» 176
3. Τά σχέδια τών ξένων οικονομικών όργανισμών	» 187
4. Συμπεράσματα και προτάσεις	» 190

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	» 193
A΄ Γενικοί όροι και ειδικές προϋποθέσεις	
1. Οί κατενθίνσεις και τά γενικά μέτρα για τήν μετάπλαση τής οικονομίας	» 194
II. Τά ειδικά οικονομικά μέτρα για τήν αποκατάσταση και ανασυγκρότηση	» 198
B΄ Σχεδιασμένη οικονομία και έκβιομηχάνιση	
1. Τό σχέδιο στή σοσιαλιστική οικονομία	» 206
II. ΄Η σχεδιασμένη οικονομία και ή έκβιομηχάνιση στήν άμεση μεταβατική περίοδο. ΄Η βαρειά βιομηχανία ένα από τά βασικά καθήκοντα	
1. ΄Η ανασυγκρότηση και μετάπλαση τής οικονομίας	» 213
2. ΄Η έκβιομηχάνιση και ή βαρειά βιομηχανία στήν περίοδο τής ανασυγκρότησης	» 223
3. ΄Η έκβιομηχάνιση σέ μεγάλη κλίμακα και ή πιό πέρα ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας	» 227

Γ' Τό πρώτο σχέδιο για τή θεμελίωση τής βαρειάς βιομηχανίας καί ή προοπτική για τήν παρατέρα σχεδιασμένη ανάπτυξη τών κλάδων τής	» 234
I. <i>Ή ενεργειακή βάση</i>	
1. Ένεργειακό δυναμικό. Ένεργειακό διαθέσιμο καί ενεργειακές ανάγκες. Ή κατανομή τής κατανάλωσης πρίν τόν πόλεμο. Προτάσεις για τή μελλοντική διαμόρφωση τών ενεργειακών καταναλώσεων	» 236
2. Συστηματική συγκρότηση καί όργάνωση για τήν παραγωγή, τή διανομή καί τήν κατανάλωση τής ενέργειας	» 256
α) Ή άντιορθολογική ενεργειακή παραγωγή καί κατανάλωση πρίν τόν πόλεμο στήν Έλλάδα	» 257
β) Οί γενικές άρχές καί ή μέθοδος για τή συστηματική όργάνωση τής ενεργειακής οίκονομίας	» 258
γ) Οί τεχνικές λύσεις πού προτείνονται για τήν όργάνωση τής ενεργειακής οίκονομίας στήν Έλλάδα	» 269
δ) Κριτική στίς λύσεις πού προτείνονται	» 283
ε) Βασικές άρχές για τή συστηματική όργάνωση τής ελληνικής ήλεκτρικής οίκονομίας	» 293
στ) Τό ένιαίο έθνικό δίχτυ. Ή γεωγραφική κατανομή τών πηγών. Τά χρονικά στάδια για τήν κατασκευή καί τήν ανάπτυξη τών συγκροτημάτων τής ενεργειακής βάσης	» 302
II. <i>Ή θεμελίωση καί ή ανάπτυξη τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας</i>	
1. Ό γενικός προσανατολισμός	» 311
2. Ή χρονική καί ή γεωγραφική κλιμάκωση	
α) Τά στάδια τής ανάπτυξης	» 317
β) Βασικές άρχές για τή χρονική κλιμάκωση	» 321
γ) Ή γεωγραφική κατανομή τών παραγωγικών δυνάμεων στή θεωρία. Ή έφαρμογή τής στή γεωγραφική κατανομή καί στό ένιαίο τής συγκρότησης τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας	» 326
III. <i>Ή βαρειά βιομηχανία βασικός συντελεστής στήν έσωτερική όργανική ανάπτυξη τής έθνικής οίκονομίας</i>	
1. Ή οίκονομική άποδοτικότητα τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας καί ή αύξηση τού συνολικού κοινωνικού εισοδήματος	
α) Συνολικό εισόδημα άπό τή βαρειά βιομηχανία	» 333
β) Ή διαμόρφωση τού εισοδήματος τών άλλων κλάδων τής οίκονομίας. Ύπολογισμός για τήν πιθανή αύξησή του. Συνολικό πρόσθετο εισόδημα	» 338
2. Παραγωγικότητα καί οίκονομική άποδοτικότητα τής βαρειάς βιομηχανίας. Πλατειά άναπαραγωγή καί συσσώρευση. Καθαρό εισόδημα.	
α) Μέθοδος για τόν ύπολογισμό	» 343
β) Συμπεράσματα καί παρατηρήσεις άπό τόν ύπολογισμό τού κόστους, τού καθαρού εισοδήματος καί τής παραγωγικότητας	» 352
3. Ή επίδραση άπό τή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας στή διάρθρωση καί στήν ανάπτυξη τής οίκονομίας	
α) Ή βαρειά βιομηχανία στόν καπιταλισμό καί στό σοσιαλισμό	» 362
β) Ή διάρθρωση τής ελληνικής οίκονομίας καί ή βαρειά βιομηχανία	» 365

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Α' Έκβιομηχάνιση, έθνικό εισόδημα καί παραγωγική ανάπτυξη

1. <i>Ἡ τοποθέτηση καί τό ἱστορικό τοῦ ζητήματος</i>	
1. Γιά τή βιωσιμότητα γενικά	» 374
2. Τό ἱστορικό τῆς συζήτησης καί οἱ θεωρίες πού ἀρνιούνται τή βιωσιμότητα	» 377
II. <i>Ἡ ἐσωτερική ἀγορά</i>	
1. Ἡ γενική τοποθέτηση	» 387
2. Συμπεράσματα γιά τήν ἑλληνική οἰκονομία	» 393
III. <i>Ἡ ὀργανική ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ καί τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ. Παραγωγικότητα τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Κοινωνικό εἰσόδημα καί συσσώρευση.</i>	
1. Δυνατότητες ἀνεμπόδιστης παραγωγικῆς ἀνάπτυξης τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Τό πρόσθετο ὀλικό εἰσόδημα καί ἡ αὔξησή του	» 396
2. Ἡ παραγωγικότητα τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Τό καθαρό εἰσόδημα ἀπό τή βαρεῖα βιομηχανία καί ἡ αὔξηση τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος. Τό κριτήριο γιά τήν παραγωγικότητα. Λαθμεμένες συγκρίσεις μέ τήν ἀγροτική πρόσοδο. Κριτική τους.	
α) Πῶς τοποθετοῦν τό ζήτημα	» 404
β) Ἀνάλυση καί σχηματισμός τῆς ἀξίας. Μέρη πού τήν ἀποτελοῦν	» 406
γ) Καθαρό εἰσόδημα καί μέθοδος ὑπολογισμοῦ γιά τήν παραγωγικότητα ..	» 414
δ) Οἱ συγκρίσεις βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς προσόδου	» 424
ε) Ἡ ἀγροτική οἰκονομία μέσα στίς σημερινές συνθήκες. Βασικές διαπιστώσεις γιά τήν ὀργανική σύνθεση, τήν καθαρή πρόσοδο καί τήν παραγωγικότητα	» 427
στ) Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγικότητα, τήν ὀργανική σύνθεση καί τό ποσοστό καθαροῦ εἰσοδήματος τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στή χώρα μας, μέσα στίς σημερινές συνθήκες	» 436
ζ) Κριτική στίς «συγκρίσεις» τῆς παραγωγικότητας βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς προσόδου. Κριτική στή θεωρία γιά τό «ἀναγκαῖον ὑπόδαθρον»	» 439
3. Τό «ἐπιχείρημα» γιά τή μεγάλη ἀπασχόληση, ἄπασχόληση, ἀπαθλίωση καί παραγωγική ἀποτελέματωση	» 444
4. Συμπεράσματα	» 449
B' Τό δυναμικό καί οἱ πόροι τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας γιά τήν ἐκβιομηχάνιση. Ἡ ἔξωτερική οἰκονομική πολιτική	» 452
1. <i>Ἡ ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ</i>	
1. Τά στοιχεῖα γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ	» 454
2. Ἡ μέθοδος πού ἀκολουθοῦν γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ καί ἡ κριτική τῆς	» 455
3. Τό δυναμικό τῆς οἰκονομίας καί οἱ τοποθετήσεις παραγωγικοῦ κεφαλαίου στό σχέδιο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση	» 460
α) Τό οἰκονομικό δυναμικό καί ἡ χρηματοδότηση	» 461
β) Ἐνδείξεις γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας στίς συνθήκες τῆς προπολεμικῆς περιόδου	» 463
γ) Ἡ ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ μέσα στήν προοπτική τοῦ σχεδίου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση	» 476
II. <i>Οἱ πόροι γιά τή χρηματοδότηση</i>	
1. Ἡ ἄμεση ἀνάγκη γιά διαθέσιμα κεφάλαια	» 481
2. Πῶς τοποθετοῦν τό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης μέσα στό σχέδιο ἀνασυγκρότησης. Κριτική τῆς μεθόδου	

α) 'Η «επίσημη άποψη»	» 482
β) 'Η κριτική της	» 486
γ) Οί κατευθύνσεις για τή λύση του ζητήματος της χρηματοδότησης	» 496
<i>III. 'Η έξωτερική οικονομική πολιτική</i>	
1. Τό ζήτημα γενικά	» 503
2. 'Ο μονόπλευρος προσανατολισμός, ή κυριαρχική δράση του ξένου κεφαλαίου και ή οικονομική υποδούλωση	» 505
3. 'Η ελληνική οικονομία και ή νοτιοανατολική Εύρώπη	» 514
4. 'Η ούδετερότητα και ή διεθνής συνεργασία στό πλαίσιο της έθνικής ανεξαρτησίας	» 517
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I. Προσθήκες και παρατηρήσεις</i>	<i>» 521</i>
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II. Πίνακες</i>	<i>» 565</i>
<i>Πίνακες έκτός κειμένου 1-50, μέ χωριστή άρίθμηση</i>	
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III. Βιβλιογραφία</i>	<i>» 567</i>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τριάντα χρόνια χωρίζουν τήν επανέκδοση του βιβλίου του Δημήτρη Μπάτση «*Ἡ Βαρεία Βιομηχανία στήν Ἑλλάδα*» ἀπό τήν πρώτη του ἔκδοση, τό 1947. Τριάντα χρόνια – μιά ὀλόκληρη γενιά – τό βιβλίο αὐτό ἔμεινε θαμμένο, ἀγνοημένο, ὅπως κι ὁ συγγραφέας του. Κοινή ἡ μοίρα τοῦ ἔργου καί τοῦ δημιουργοῦ, σημαδεύει μιά ἀπό τίς πιό κρίσιμες καμπές τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Ὅτι ὁ Δημήτρης Μπάτσης ἐκτελέστηκε πλάι στό Νίκο Μπελογιάννη δέν ἦταν τυχαῖο. Ὅτι μιά γενιά Ἑλλήνων ἀγνόησε τήν ὕπαρξη τοῦ βιβλίου καί τοῦ συγγραφέα του, κι αὐτό δέν ἦταν τυχαῖο: Τό «*Κατεστημένο*» (δέ μιλάω γιά ἀστική τάξη, καί θά ἐξηγήσω πιό κάτω τό γιατί) εἶχε πολλές καί μεγάλες ἐνοχές γιά νά μπορέσει νά σταθεῖ στό ἔργο τοῦ Μπάτση καί νά ἀντλήσει ἀπ' αὐτό ἔστω καί λίγα διδάγματα. Καί τό λαϊκό κίνημα – πού ὥρμος καρπός του στάθηκε αὐτή ἡ μελέτη γιά τή βαρεία βιομηχανία στήν Ἑλλάδα – περνοῦσε πολύ σκληρές ὥρες γιά νά μπορέσει νά σταθμίσει τό μεγάλο καί τό μικρό στή ζωή, στήν προσφορά καί στό θάνατο τοῦ Δημήτρη Μπάτση.

Ἔτσι ἀγνοήθηκε καί στήν Ἑλλάδα καί ἔξω αὐτή ἡ μελέτη πού, ὡστόσο, ἦταν πρωτοποριακή γιά τόν καιρό της καί εἶναι πολύτιμη καί σήμερα: Ὁ ἀναγνώστης τοῦ 1977 δέ θά δυσκολευτεῖ νά ἀναγνωρίσει πώς σ' αὐτή τή μελέτη τοῦ 1947 ἔχουν τεθεῖ τά βασικά προβλήματα ἀνάπτυξης μιᾶς χώρας ἐξαρτημένης καί ὑπανάπτυκτης, χώρας «*περιφερειακῆς*», ὅπως θά λέγαμε σήμερα, καί προτείνονται λύσεις ἐπιστημονικά θεμελιωμένες καί, μαζί, συγκεκριμένες. Ὁ σημερινός ἀναγνώστης δέ θά δυσκολευτεῖ νά παραβάλλει τήν ἀνάλυση τοῦ Μπάτση γιά τήν ἐσωτερική συσσώρευση, τήν ἐσωτερική ἀγορά, τή χρηματοδότηση τῶν ἀναπτυξιακῶν προγραμμάτων, μέ τίς σύγχρονες ἀναλύσεις πού ἀφοροῦν προβλήματα τοῦ Τρίτου Κόσμου, καί νά ἐκτιμήσει τή σημασία της. Νομίζω πώς ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ Μπάτση εἶναι ἡ θέση πού δίνει στήν ἐσωτερική συσσώρευση, εἶναι ἡ κατανόηση τοῦ ρόλου τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης στό γενικότερο πρόβλημα τῆς ἀνεξαρτησίας μιᾶς χώρας «*περιφερειακῆς*».

Σάν κατάληξη μιᾶς μακριᾶς πορείας τῆς μαρξιστικῆς σκέψης στήν Ἑλλάδα πρέπει νά δοῦμε αὐτή τή μελέτη τοῦ Μπάτση γιά τή βαρεία βιομηχανία. Μιᾶς πορείας πού ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή πού τό Κομμουνιστικό Κόμμα, νεαρό ἀκόμη, ἀπέρριψε τό μύθο τῆς «*φτώχειας*» τῆς Ἑλλάδας καί διακήρυξε τή σημασία πού εἶχε γιά τόν τόπο ἡ ἀξιοποίηση τῶν

πλουτοπαραγωγικῶν του πηγῶν. Στοιχειώδης ιστορική ἐντιμότητα θά ἀπαιτοῦσε τήν ἀναγνώριση τοῦ ρόλου πού ἔπαιξε τό Κομμουνιστικό Κόμμα στήν κατάρριψη αὐτοῦ τοῦ μύθου πού στήριζε τήν ὑποτελία τῆς Ἑλλάδας – μά αὐτή ἡ ἀναγνώριση δέν ἦρθε ἀκόμη.

Ἄς ἀναφέρω ἄλλο ἕνα παράδειγμα. Ὁ μέγας σταθμός σ' αὐτή τήν πορεία ἦρθε στά χρόνια τῆς Κατοχῆς, μέ τήν ἴδρωση, τή λειτουργία, τό ἔργο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας μελέτης νεοελληνικῶν προβλημάτων «Ἐπιστήμη – Ἀνοικοδόμηση» (ΕΠ – ΑΝ). Στή δουλειά τῆς ΕΠ – ΑΝ πραγματοποιεῖται μέ τόν πιό εὐτυχισμένο τρόπο ἡ σύνδεση τοῦ λαϊκοῦ κινήματος μέ τήν ἐπιστημονική σκέψη, ἡ σύνδεση τοῦ λαϊκοῦ, ἀπελευθερωτικοῦ καί σοσιαλιστικοῦ κινήματος μέ τήν «ἀστική διανόηση» τοῦ τόπου. Ὁ Μπάτσης ἦταν «ἀστός διανοούμενος», ὅπως κι ὁ Γενικός Γραμματέας τῆς ΕΠ – ΑΝ, ὁ τότε πρῦτανις τοῦ Πολυτεχνείου Νίκος Κιτσιῆς, πού ψυχώσανε τό ἔργο τῆς ἑταιρείας, κι ὅπως οἱ ἐπιστήμονες ὄλων τῶν εἰδικότητων πού τήν ἐπανδρώσανε.

«Ἀστοί διανοούμενοι», πού καταλάβανε τή μεγάλη ἀλήθεια τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητας: πῶς ἐκεῖνο πού ἐμποδίστηκε πάντα στήν Ἑλλάδα ἦταν ἡ καπιταλιστική ἀνάπτυξη, πῶς τά στοιχεῖα πού διώχτηκαν – καί πρῖν ἀκόμη ἐμφανιστεῖ ἡ σοσιαλιστική σκέψη στήν Ἑλλάδα – ἦταν τά γνήσια ἀστικά στοιχεῖα, καί πῶς ὁ δρόμος πού ἄνοιγε πιά γιά τόν τόπο, γιά τήν ἐθνική ὑπαρξη καί ἀνάπτυξη ἦταν ὁ δρόμος πού ὀδηγοῦσε – μέσα ἀπό μιά πλατιά συμμαχία λαϊκῶν - δημοκρατικῶν δυνάμεων – στήν αὐτόνομη βιομηχανική ἀνάπτυξη, στή θεμελίωση τῶν ὑλικῶν προϋποθέσεων τῆς ἀνεξαρτησίας, καί στό σοσιαλισμό.

Ὁ Δημήτρης Μπάτσης, γιός τοῦ ναύαρχου Ἀντωνίου Μπάτση, ἀπό τή Σύρα, ἔφερε τίς διαψευσμένες προσδοκίες τῶν ἀστών αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ, πού στάθηκε ἀπό τίς πρῶτες κοιτίδες τοῦ ἀστισμοῦ στή μετά τό 21 Ἑλλάδα. Μαζί, ὅμως, ἔφερε καί τήν οἰκονομική ἐπιστήμη πού εἶχε ἀρχίσει νά ἀναπτύσσεται μεθοδικότερα καί ἐπιστημονικότερα στόν τόπο μας. Ὁ Νίκος Κιτσιῆς – πού προλογίζει τήν πρώτη ἔκδοση τῆς «Βαρεῖας Βιομηχανίας» – μέ τή συγκρότησή του τοῦ μηχανικοῦ, ἔφερε τήν πρώτη μεγάλη συνεισφορά τοῦ Πολυτεχνείου στό λαϊκό κίνημα τοῦ τόπου. (Εἶναι ἴσως ἡ στιγμή νά θυμηθεῖ τό σημερινό Πολυτεχνεῖο πῶς κάποτε θά πρεπε νά βγάλει ἀπό τή λήθη ἐκεῖνον τόν παλιό του πρῦτανι, πού τόσο τό τίμησε στά χρόνια τῆς Κατοχῆς καί μετά; Ἴσως θά πρέπει ἀκόμη νά θυμίσουμε πῶς, ἂν τό Πολυτεχνεῖο λησμόνησε τόν Κιτσιῆ, ἡ δικτατορία δέ τόν λησμόνησε: στά βαθιά του γεράματα ὁ Νίκος Κιτσιῆς γνώρισε τά Γιούρα). Αὐτή ἡ σύνδεση τοῦ γενικοῦ μέ τό συγκεκριμένο, πού θά τή δεῖ ὁ ἀναγνώστης στό ἔργο τοῦ Μπάτση, δέν ἦταν δυνατό νά πραγματοποιηθεῖ χωρίς τή συμβολή τῶν «μηχανικῶν», τῶν ἐπιστημόνων τοῦ Πολυτεχνείου, πού ἐπανδρώσανε τήν ΕΠ – ΑΝ:

Μαρξιστική σκέψη καί ἐλληνική ἐπιστήμη πραγματοποιήσανε τήν ἰδεωδέστερη ἔνωσή τους στά χρόνια τῆς Κατοχῆς, μέσα στόν ἐθνικοαπε-

λευθερωτικό αγώνα, για να δώσουνε αυτό που θά λέγαμε «έλληνικό δρόμο» για τό σοσιαλισμό. Ἡ θεωρία γινόταν συγκεκριμένη, δεμένη μέ τήν έλληνική πραγματικότητα, καί μεταβαλλόταν σέ ύλική δύναμη καθώς ἀγκάλιαζε τίς μάξες, τό μεγάλο λαϊκό κίνημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὐτά όλα τά στοιχεῖα, ἐνσωματωμένα, θά τά βρεῖ ὁ σημερινός ἀναγνώστης στό διβλίο τοῦ Δημήτρη Μπάτση.

Μιά ἐξήγηση εἶναι ἴσως ἀναγκαῖα, για να κατανοηθεῖ σήμερα τό διβλίο τοῦ Μπάτση: Ἡ συχνή ἀναφορά τοῦ συγγραφέα στό Στάλιν μπορεῖ νά ξενίσει τόν ἀναγνώστη τῆς δεύτερης ἔκδοσης. Μά για τόν ἀναγνώστη τῆς πρώτης ἔκδοσης ἦταν κάτι φυσικό. Ὅχι τόσο γιατί τήν ὑπαγόρευε ἡ σταλινική προσωπολατρεία – ἔπαιζε θέβαια τό ρόλο της, μά ἀκόμη δέν εἶχε ἀλώσει τή μαρξιστική σκέψη στήν Ἑλλάδα – ὅσο για δύο κυρίως λόγους, πού ἦταν καί οἱ δύο θετικοί. Πρῶτα - πρῶτα, ἦταν ἡ αἴγλη τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης στή διάρκεια τοῦ ἀντιφασιστικοῦ πολέμου καί μετά, αἴγλη πού ἀντανακλοῦσε καί στόν ἡγέτη της. Δεύτερο, καί σημαντικότερο: Ἡ Σοβιετική Ἐνωση ἦταν ἡ ζωντανή ἀπόδειξη πῶς μία καθυστερημένη χώρα μπορεῖ νά οἰκοδομήσει τό σοσιαλισμό, καί πῶς ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη εἶναι ἡ ὑλική προϋπόθεση για τήν οἰκοδόμησή του. Ἡ Σοβιετική Ἐνωση ὄχι μόνο εἶχε ἀποδείξει τήν ὀρθότητα τῆς ἀντίληψης τοῦ Λένιν για τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ μία χώρα, ἀλλά καί τή σημασία τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης: Ὅτι μπόρεσε μέσα σέ ἐλάχιστα χρόνια, καί μέ τίς συνθήκες τοῦ οικονομικοῦ ἀποκλεισμοῦ, νά γίνει ἡ χώρα πού σήκωσε τό μεγαλύτερο βάρος τοῦ πολέμου καί ὁ κύριος παράγοντας τῆς νίκης, ἦτανε μία πηγή ἔμπνευσης. Αὐτήν, οὐσιαστικά, τήν ἔννοια ἔχουν οἱ ἀναφορές τοῦ Μπάτση στό Στάλιν.

Για να δώσουμε πληρέστερα τόν τρόπο πού σκέπτονταν τότε οἱ Ἑλληνες κομμουνιστές, θά πρέπει νά προσθέσουμε κι ἄλλο ἓνα σημαντικό στοιχεῖο: Τήν ἐποχή τῆς ΕΠ – ΑΝ καί τῆς «Βαρεῖας Βιομηχανίας» δέν ὑπῆρχε ἀκόμη οὔτε ἡ πραγματικότητα οὔτε ἡ ἔννοια τῶν «μπλόκ», ἐνῶ ἡ αὐτοδιάλυση τῆς Γ΄ Διεθνούς στή διάρκεια τοῦ πολέμου εἶχε δώσει στά Κομμουνιστικά Κόμματα αὐτοπεποίθηση, καθώς ἔπαιρναν τήν εὐθύνη για τήν πορεία τῆς χώρας τους πρός τό σοσιαλισμό. Τό πέρασμα τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ ἀπό τίς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦταν ἀπελευθερωτικό, λαϊκές δημοκρατίες ἦταν τά καθεστῶτα πού ἐγκαθιδρύθηκαν σ' αὐτές, ὁ σοσιαλισμός δέν εἶχε διαμορφωθεῖ ἀκόμη σέ σύστημα. Ἄν ὁ σταλινισμός ἔδωσε στή διαμόρφωση τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος τά χαρακτηριστικά τῆς κατάλυσης τῶν παλιῶν παραγωγικῶν σχέσεων μέ τρόπο πού θά μπορούσαμε νά τόν χαρακτηρίσουμε «ναπολεόντειο», αὐτό ἔγινε ἀργότερα.

Μέ τή διευκρίνιση αὐτή δέν ἔχω τήν πρόθεση νά κάνω καμιά ἱστορική τοποθέτηση. Τή θεωρῶ μόνο ἀπαραίτητη για να κατανοηθεῖ σωστά

τό περιεχόμενο του βιβλίου του Δημήτρη Μπάτση, πού ήταν καρπός της σύζευξης της μαρξιστικής σκέψης και της ελληνικής επιστήμης, του έθνικου απελευθερωτικού και του σοσιαλιστικού κινήματος. Τίποτα τό «ξενοκίνητο» δέν υπήρχε, κι οὔτε μπορούσε νά υπάρξει, στή σκέψη και στή δράση τῶν Ἑλλήνων Κομμουνιστῶν. Ὁ σημερινός ἀναγνώστης θά βρεῖ μέσα σ' αὐτό τό ἔργο τή δημιουργικότερη σκέψη τοῦ ελληνικοῦ κινήματος πού χάραξε τήν πορεία του αὐτόνομα, χρησιμοποιώντας τόν ἐπιστημονικό σοσιαλισμό σάν μέθοδο, τήν ἐθνική ἀνεξαρτησία σάν γνώμονα τῆς πορείας του, τήν ἀνάπτυξη βαρειάς βιομηχανίας σάν βάση γιά τήν προκοπή τοῦ ἔθνους, τή μεγάλη συμμαχία τῆς Ἀντίστασης σάν κινητήρια δύναμη, και τή λαϊκή δημοκρατία σάν πολιτικό πλαίσιο πού ἄνοιγε τό δρόμο στό εἰρηνικό πέρασμα πρὸς τό σοσιαλισμό.

Ἡ ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Μπάτση, τό 1947, θάπρεπε κανονικά νά ἀποτελέσει γεγονός ἐθνικῆς σημασίας. Γιά πρώτη φορά ἡ Ἑλλάδα ἀποκτοῦσε σχέδιο γιά τήν ὕλική και τήν ἐθνική της ἀνάπτυξη, κι οἱ λαϊκές δυνάμεις ἀναλάβαιναν τήν πραγματοποίησή του. Ἄλλωστε, στίς γενικές του γραμμές, αὐτό τό σχέδιο εἶχε ἐνσωματωθεῖ στό Πρόγραμμα τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος. Μά ἄλλα γεγονότα ἔρχονταν νά κατακαλύψουν τήν ἔκδοσή του. Ἡ Ἑλλάδα εἶχε μπεῖ στήν κρίσιμη καμπή τῆς μεγάλης μάχης ἀνάμεσα στίς δυνάμεις τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας και τῆς αὐτόνομης ἐθνικῆς ἀνάπτυξης και στίς δυνάμεις τῆς ὑποτέλειας και τῆς νεοαποικιοκρατίας. Σέ λίγους μῆνες θά ἔμπαινε στήν τελική εὐθεία τοῦ ἐμφύλιου πολέμου.

Ἀκολούθησε ὅλη ἡ ἐθνική περιπέτεια πού κατέληξε στό στήσιμο τῆς ἀμερικανικῆς νεοαποικιοκρατίας στήν Ἑλλάδα. Οἱ ἐπιστήμονες τῆς ΕΠ – ΑΝ εἶχαν τό μερίδιό τους στό διωγμό τοῦ κινήματος. Κι ὁ Μπάτσης βρέθηκε ἀνάμεσα στούς ἀγωνιστές πού κατηγορήθηκαν σάν «κατάσκοποι» και πλήρωσε μέ τή ζωή του τήν ἐπιστημονική του προσφορά στό κίνημα τῆς ἀνεξαρτησίας και τοῦ σοσιαλισμοῦ – και τήν ἄρνησή του νά τεθεῖ στήν ὑπηρεσία τῆς ἀμερικανοκρατίας.

Ἡ ἐπανεκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Δημήτρη Μπάτση τριάντα χρόνια ὕστερα ἀπό τήν πρώτη του ἔκδοση δίνει στίς νεώτερες γενιές τήν εὐκαιρία νά γνωρίσουν και νά ἐκτιμήσουν τήν προσφορά τοῦ μαρξιστῆ ἐπιστήμονα και ὄλων τῶν ἐπιστημόνων τῆς ΕΠ – ΑΝ, ἀλλά και μιά εὐκαιρία νά γνωρίσουν μιά λαμπρή στιγμή τῆς μαρξιστικῆς σκέψης στήν Ἑλλάδα.

Ἑλλη Παπᾶ

Μάιος 1977

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Ἡ ἐργασία μου αὐτή γράφτηκε μέ τή βέβαιη προοπτική πώς παρ' ὄλα τά ἐμπόδια καί παρ' ὄλες τίς πολύμορφες ἐπεμβάσεις, ὁ ἑλληνικός λαός πού ἀγωνίστηκε ἡρωικά καί ἔδωξε τόν ξένο κατακτητή, θ' ἀνοίξει καί πάλι μέ τόν ἀγώνα του διάπλατα τό δρόμο γιά τή δημοκρατική ἀνοδική πορεία του καί θ' ἀρχίσει μέ τόν ἴδιο ἐνθουσιασμό, μέ τήν ἴδια ὁρμή καί αὐτοθυσία νά χτίζει τήν ἐρειπωμένη ἀπό τή φασιστική κατοχή καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο πατρίδα μας.

Ἡ Ἑλλάδα θά γίνει καί ἔθνικά καί οἰκονομικά πραγματικά ἐλεύθερη. Μόνον τότε καί ἡ ἀνοικοδόμησις θά γίνει ἀπό τό λαό καί γιά τό λαό. Θά σπάσουν τά δεσμά καί θ' ἀλλάξει ριζικά ἡ διάρθρωσις τῆς σημερινῆς οἰκονομίας μας, θ' ἀνοίξει ὁ δρόμος γιά νά λυτρωθοῦν οἱ παραγωγικές δυνάμεις τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας.

Καί ὁ δρόμος αὐτός μᾶς ὀδηγεῖ στήν ὀρθολογιστική ὁργάνωσις καί στή σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῆς ἑθνικῆς μας οἰκονομίας, στή δημιουργία ἀνώτερης τεχνικῆς βάσεως, στή γοργή συσσώρευσις τῶν οἰκονομικῶν μέσων γιά ν' ἀνθίσει καί σ' ἐμᾶς γερῆ, προοδεμένη κοινωνική ζωή.

Μόνον τότε θά δημιουργηθοῦν καί θά ἐξασφαλιστοῦν ὄλες οἱ προϋποθέσεις γιά μιᾶ ἀκόμα πιό ψηλή κοινωνική ἐπιδίωξις: τή σοσιαλιστική κοινωνία.

Γιά τό χτίσιμο τῆς καινούριας Ἑλλάδας δουλεύουν σήμερα, μέσα σέ τραγικές συνθήκες καί ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο, ὄλοι οἱ προοδευτικοί ἐπιστήμονες πλάι στόν ἀδάμαστο ἑλληνικό λαό, προσφέροντας ἀκόμη καί τή ζωή τους, στερεώνοντας ἔτσι τή νίκη του.

Σ' ὄλους αὐτούς τοὺς ἡρωικούς ἀγωνιστές προσφέρω κι ἐγώ τή μικρή μου τούτη συμβολή.

Θεωρῶ ἀκόμη ὑποχρέωσή μου νά εὐχαριστήσω θερμά: τόν καθηγητή Ν. Κιτσιῆ, γενικό γραμματέα τῆς «ΕΠ- ΑΝ», γιά τό διαφωτιστικό του πρόλογο, τόν παιδαγωγό Κ. Δ. Σωτηρίου, ἀντιπρόεδρο τῆς «ΕΠ - ΑΝ» στήν ἐπεξεργασία τῆς δημοτικῆς γλώσσας πού χρησιμοποίησα στό βιβλίο μου, τό μηχανικό Σ. Ν. Σταυρόπουλο, μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς «ΕΠ - ΑΝ» γιά τήν πρόθυμη συνεργασία του σέ ὀρισμένα τεχνικά σημεῖα καθώς καί τοὺς συναδέλφους μου τοῦ οἰκονομολογικοῦ τομέα τῆς «ΕΠ - ΑΝ».

Ἀθήνα, Ἰούνιος 1947

Δ. ΜΠΑΤΣΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα, δηλαδή αξιοποίηση και μεταλλουργική μετοπισίωση του έκλεκτου, ποικίλου και άφθονου μεταλλευτικού πλούτου της, μηχανική επεξεργασία των προϊόντων της μεταλλουργίας, κατασκευή μηχανών και γενικότερα των μέσων παραγωγής, ίδρυση ναυπηγείων, εγκατάσταση ηλεκτροχημικών εργοστασίων, χωρίς προνομιακές παραχωρήσεις στο ξένο κεφάλαιο, αποτελεί τή μόνη διέξοδο από τήν οικονομική αποτελμάτωση, τόν μόνον τρόπο για μιά σταθερή προοδευτική οικονομική εξυγίανση και ανόρθωση, τόν λυτρωμό τής ελληνικής οικονομίας και τής εθνικής εργασίας από τά δεσμά του ξένου κεφαλαίου, τήν επιδίωξη κάθε πολιτικής πραγματικά εξυπηρετικής των συμφερόντων του λαού.

Βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα, πάνω σε όρισμένες οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις, σημαίνει διάσπαση του κλοιού τής κακομοιριάς και τής μοιρολατρίας, αποτίναξη του ζυγοῦ τής ξένης κηδεμονίας και έξοδο στην πλατεία λεωφόρο, πού οδηγεί τις μεγάλες λαϊκές μάζες στην ευημερία, στην πρόοδο και στον πολιτισμό.

Βαρεία βιομηχανία μέσα σε πλαίσιο πραγματικής δημοκρατίας δημιουργεί λαό ικανό και του παρέχει τά μέσα για τήν αντιμετώπιση κάθε επιβουλής τής άκεραιότητάς του, κάθε προσβολής τής ανεξαρτησίας του.

Βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα είναι απόλυτα δυνατή και πραγματοποιήσιμη. Όλες οι προϋποθέσεις υπάρχουν. Τό ενεργειακό μας δυναμικό, σε ύδατοπτώσεις και σε στερεά καύσιμα, ανεβαίνει σε πολλά δισεκατομμύρια κιλοβατώρια τό χρόνο. Είναι υπεραρκετό για νά φέρει τήν ενεργειακή κατανάλωση, κατά κάτοικο, γύρω στους μεγάλους αριθμούς, πού χαρακτηρίζουν τις μεγάλες βιομηχανικές χώρες του κόσμου. Τά δεδωμένα αποθέματα μερικών μεταλλευμάτων είναι πολύ μεγάλα, άλλα όπωσδήποτε αρκετά, τά πιθανά όμως αποθέματα ξεπερνούν τις ανάγκες και τις δυνατότητες των πρώτων πολύχρονων σχεδίων, χωρίς ν' αποκλείουν τό ένδεχόμενο απόλυτης επάρκειας για τό άπώτερο μέλλον.

Οί λίγοι έπιστήμονες πού έδω και λίγα χρόνια μελετούν τις δυνατότητες έκβιομηχάνισης τής χώρας είναι κυρίως τεχνικοί. Τους όφείλεται ή αναγνώριση ότι, πριν ακόμα συστηθούν οι πολυδάπανες έπιτροπές ανα-σγκρότησης και υπηρεσίες ανοικοδόμησης, χωρίς επίσημη έντολή, χωρίς κρατική ύλική βοήθεια ή ήθική ενίσχυση, ανάλαβαν τό δύσκολο έργο να θεβαιώσουν τις προϋποθέσεις και να κηρύξουν μέ μελέτες και δημοσιεύσεις, σαν άτομα ή έπιτροπές, τήν ανάγκη και τή δυνατότητα ανάπτυξης όρισμένων κλάδων τής βαρείας βιομηχανίας ή άλλων βιομηχανιών, γενικά τής τόνωσης τής βιομηχανικής δραστηριότητας τής χώρας. Πολλοί απ' αυτούς είχαν τήν άφέλεια να πιστεύουν ότι τό ξένο κεφάλαιο και όρισμένοι

«μεγάλοι μας φίλοι», πού τό καθοδηγοῦν καί τοῦ ἀνοίγουν τό δρόμο, θά ὑποστήριζαν τή δημιουργία ἐθνικῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα, χωρίς νά σκέπτονται ὅτι ἐθνική βαρεία βιομηχανία σημαίνει οἰκονομική καί ἐπομένως πολιτική ἀνεξαρτησία τῆς χώρας. Οἱ περισσότεροι οἰκονομικοί ἐπιστήμονες ὁμως, καλύτερα τοποθετημένοι στά πλαίσια τῶν συμφερόντων τοῦ διεθνούς καπιταλισμοῦ, δέν ἔδειξαν, ἐκτός ἀπό σπάνιες ἐξαιρέσεις, κανένα ἐνδιαφέρον γιά τέτοιου εἴδους προτάσεις τῶν τεχνικῶν. Ἔμειναν στό πλαίσιο τῶν ἐπιταγῶν τοῦ δυτικοῦ κλίματος, πρόθυμοι στήν ἐξυπηρέτηση πολιτικῶν ἐπιδιώξεων τῆς στιγμῆς ἢ οἰκονομικῶν συμφερόντων ἀτόμων καί συγκροτημάτων.

Ἔτσι, τό τεράστιο ἐρωτηματικό γιά τή βιωσιμότητα τῆς Ἑλλάδας, συνδυάστηκε κατά τέτοιο τρόπο μέ τά ζητήματα τῶν οἰκονομικῶν ἐπανορθώσεων καί τῶν ἐδαφικῶν ἀξιώσεων, ὥστε νά προκύψει ἡ πολιτική τῆς ἐπαιτείας, τῆς οἰκονομικῆς ὑποδούλωσης καί τοῦ ζωτικοῦ χώρου. Οἰκονομικός πού πρὶν ἀπό λίγα χρόνια προπαγάνδιζε τόν ἐνεργειακό καί μεταλλευτικό πλοῦτο, τίς δυνατότητες βαρειᾶς βιομηχανίας, μπῆκε στή διάθεση τῶν ἀρνητῶν τῆς βιωσιμότητας. Ἡ τοποθέτηση αὐτή ἐπιστημόνων καί δημοσιολόγων θεωρήθηκε σάν πατριωτική ἐκδήλωση, μέ ἀποτέλεσμα νά καταπνίξει τή μόνη σωστή προσπάθεια γιά τήν οἰκονομική ἀνασυγκρότηση τοῦ τόπου, δηλαδή ἀκριβῶς ἐκεῖνη πού θά ἐνίσχυε τίς ἀξιώσεις γιά οἰκονομικές ἐπανορθώσεις καί θά τοποθετοῦσε κάθε οἰκονομική βοήθεια πάνω στήν ὀρθή τῆς δάση, τῆς ἀξιοποίησης τοῦ φυσικοῦ μας πλοῦτου. Οἱ αἰσιόδοξοι γιά τά ἀποθέματα τοῦ λιγνίτη καί τῶν μεταλλευμάτων, οἱ ὑποστηρικτές πολλῶν δισεκατομμυρίων κιλοβατῶν ἐνεργείας ἀπό τίς ὑδατοπτώσεις ἦταν προδότες. Τώρα τά πράγματα ἄλλαξαν.

Ἔσπερα ἀπό πικρές διαψεύσεις σχετικά μέ τίς διαθέσεις τῶν ξένων δυνάμεων – ἐκείνων πού ρυθμίζουν σήμερα τήν «ἐπίσημη» ἐξωτερική μας πολιτική – στήν ὑποστήριξη μιᾶς ἀπροκάλυπτης πολιτικῆς ζωτικοῦ χώρου, οἱ οἰκονομολόγοι καί οἱ «εἰδικοί» ἀναγνώρισαν – προσωρινά τουλάχιστο – τήν ἀνάγκη στροφῆς στήν τηρηθεῖσα τακτική τους, τήν ἀνάγκη κατάρτισης ὅπως-ὅπως σχεδίου ἀνασυγκρότησης. Φημολογοῦνται ἀλλά καί διαψεύδονται τέτοια σχέδια, πού, ἂν ὑπάρχουν, δέν μπορεῖ παρά ν' ἀποτελοῦν πρόχειρες συρραφές ἀνεξέλεγκτων προτάσεων. Γιατί σχέδιο ἀνασυγκρότησης εἶναι ἀδύνατο νά καταρτισθεῖ μέσα στήν ἀχλύ τοῦ μυστηρίου, χωρίς νά σημειωθεῖ συναγερμός τῶν λαϊκῶν ὀργανώσεων καί ὅλων τῶν ἐπιστημόνων πού εἶναι ἐνδεδειγμένοι νά παραστοῦν καί νά συντελέσουν στή γένεσή του.

Τήν ἀνάγκη συστηματικῆς μελέτης τῆς σχεδιασμένης ἐκβιομηχάνισης κατάλαβαν πρῶτοι οἱ προοδευτικοί ἐπιστήμονες, πού ἀπό τά χρόνια τῆς κατοχῆς, ὀραματίζονταν μιά καινούρια Ἑλλάδα καί κήρυτταν ὅτι «ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας πρέπει νά εἶναι σκοπός ὅλων ἐκείνων πού θά ρυθμίζουν στό μέλλον τίς τύχες τοῦ ἔθνους»¹. Οἱ ἐπιστήμονες αὐτοί συγ-

1. Ν. Κιτσίκη, «Πρυτανικός λόγος 13 – 11 – 43», Ἀθήναι 1943.

κρότησαν πριν από δύο χρόνια την «Επιστημονική εταιρεία μελέτης νεοελληνικών προβλημάτων» (ΕΠ-ΑΝ), με σκοπό τη μελέτη των προβλημάτων της ανοικοδόμησης, μέσα στα όποια παίρνει κεντρική θέση και ξεχωριστή σημασία ή σχεδιασμένη έκδομηχάνιση της Ελλάδας. Στο «Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Έπιστημόνων», που με πρωτοβουλία της «ΕΠ-ΑΝ» συγκαλείται τους προσεχείς μήνες στην Αθήνα, θα εκτεθούν πλατεία οι αντιλήψεις των επιστημόνων μας πάνω στα προβλήματα της ανοικοδόμησης, τεχνικής, πνευματικής, κοινωνικής.

Ένας από τους κυριότερους παράγοντες αυτής της κίνησης, τόσο στην προπολεμική περίοδο όσο και στη ζωή της «ΕΠ-ΑΝ», υπήρξε ο νεαρός οικονομολόγος κ. Δημ. Μπάτσης. Η συμβολή του στην οργάνωση της εταιρείας, στην ορθή τοποθέτηση των προβλημάτων που την απασχολούσαν, στην οικονομική συμπλήρωση του έργου των τεχνικών ήταν αξιόλογη. Κατόρθωσε ν' αποκτήσει πολύ πλατεία κατανόηση των τεχνικών προβλημάτων, ακριβή γνώση των θεμελιωδών έννοιών της επιστήμης του μηχανικού και εποπτική ικανότητα των μεγάλων γραμμών της τεχνικής ανοικοδόμησης. Ο κ. Μπάτσης παρουσιάζει τό μοναδικό παράδειγμα Έλληνα οικονομολόγου, κινουμένου με απόλυτη άνεση μέσα στα μεγάλα ζητήματα της τεχνικής, σέ σημείο ώστε όχι μόνο νά τά φωτίζει σωστά από την οικονομική σκοπιά, άλλ' ακόμα νά μορφώνει ορθή κρίση γιά την τεχνική τους σημασία και αποτελεσματικότητα.

Χάρη στις ικανότητες αυτές του κ. Μπάτση, οι προοδευτικοί τεχνικοί απόκτησαν έναν πολύτιμο σύμβουλο και τό τεράστιο πρόβλημα της έκδομηχάνησης της Ελλάδας τόν απαραίτητο οικονομικό συμπαραστάτη.

Τά αγωνιώδη ερωτήματα, που προκαλούσαν οι μελέτες των τεχνικών, βρίσκουν τώρα την απάντησή τους στό έργο: «Η βαρεία διομηχανία στην Ελλάδα». Τό κενό συμπληρώνεται και τά μεγάλα προβλήματα, που άφορουν όχι μόνο την εϋημερία, παρά αυτήν την ύπαρξη του ελληνικού λαού, βρίσκουν στό βιβλίο αυτό τίς πιό φωτεινές, τίς πιό εξυπηρετικές λύσεις των λαϊκών συμφερόντων.

Στό έργο του κ. Μπάτση ², μέ σαφήνεια και απλότητα που πραγματικά αΐχμαλωτίζουν, αναπτύσσονται οι απόψεις των τεχνικών γιά τίς δυνατότητες βαρειάς μεταλλουργικής και χημικής διομηχανίας. Δίνονται τά συμπεράσματα των τεχνικών μελετών, αναφορικά μέ την ύπαρξη των προϋποθέσεων, δηλαδή του όρνκτου και ενεργειακού πλούτου, διατυπώνονται κρίσεις γιά την αξία των αριθμών που χαρακτηρίζουν τόν όγκο των αποθεμάτων και τό ενεργειακό δυναμικό. Ίδιαίτερη θέση παίρνει τό ζήτημα των λιγνιτών και μέ πολλή προσοχή, σέ ικανή έκταση, εξετάζεται σέ διάφορες θέσεις του βιβλίου ή αξιοποίηση των ύδατοπτώσεων. Κόστος, τιμή και κατανομή της ηλεκτρενεργείας γίνονται αντικείμενο λεπτολόγου

2. Η μελέτη αυτή του κ. Μπάτση κατατέθηκε και σάν εισήγηση στον οικονομολογικό τομέα της «ΕΠ-ΑΝ» γιά τό θέμα της βαρειάς διομηχανίας και της σχεδιασμένης έκδομηχάνησης.

διερεύνησης και τό ενεργειακό βρίσκει τή λύση του στό πλαίσιο τής λαϊκής ανοικοδόμησης.

Δεσπόζουσα θέση στό έργο κατέχει ή μεταλλουργία του σιδήρου καθώς και ή μεταλλουργία τών άλλων μετάλλων άλουμίνιου, μαγνήσιου, χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου. Δίνει όμως μεγάλη σημασία και στίς χημικές βιομηχανίες άζώτου, λιπασμάτων, σόδας, χαρτοπολτού, άνθρακασβεστίου, τσιμέντου, γενικά στίς ήλεκτροδόρες χημικές βιομηχανίες. Η επιστημονική ανάπτυξη και κριτική τών τεχνικών αντιλήψεων γίνεται μέ ακρίβεια, ή τοποθέτηση τών ζητημάτων και ή άσκηση μιās ανεπηρέαστης άνάλυσης τών διαφόρων μελετών προδίδουν κατανόηση και αντικειμενικότητα.

Άλλά ή αξία του έργου του κ. Μπάτση, εκτός από τήν πολύτιμη συγκέντρωση και κριτική επισκόπηση του έργου τών τεχνικών, είναι ή αναζήτηση του οικονομικού πλαισίου για τήν τοποθέτηση τών τεχνικών λύσεων, ή αναζήτηση τής μορφής τής όργάνωσης για τή λειτουργία τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας, ή αντιμετώπιση του ρόλου του ξένου κεφαλαίου και τών σχεδίων τών ξένων οικονομικών οργανισμών στην περίπτωση τροπής τής οικονομίας μας.

Προκειμένου νά διατυπωθεϊ τό οικονομικό σχέδιο για τήν εκβιομηχάνιση, δίνονται πρώτα οί γενικοί όροι και οί ειδικές προϋποθέσεις για τήν κατάρτιση ενός τέτοιου σχεδίου. Στο σημαντικό αυτό μέρος του έργου αναλύονται οί κατευθύνσεις και εκθέτονται τά γενικά μέτρα για τήν μετάπλαση τής οικονομίας. Έξετάζεται σέ συνέχεια τό βασικής σημασίας θέμα για τή σχέση τής σχεδιασμένης οικονομίας μέ τήν εκβιομηχάνιση. Έδώ εξηγείται πώς τό παραγωγικό σχέδιο δέν «έγκειται στό άράδιασμα άριθμών και καθηκόντων» και αναπτύσσεται ή θέση που διατύπωσε ό όργανωτής και έμπυχωτής τής πρώτης σοσιαλιστικής δημοκρατίας στην ιστορία τών λαών, πώς «στην πραγματικότητα τό παραγωγικό σχέδιο είναι ή ζωντανή και πρακτική δράση εκατομμυρίων ανθρώπων».

Αφού αναπτυχθεϊ τί είναι σχέδιο στή σοσιαλιστική οικονομία και ποιόι οί βασικοί νόμοι στή νομοτέλεια ανάπτυξης τής σοσιαλιστικής οικονομίας, εξετάζεται ή σχεδιασμένη οικονομία στην άμεση μεταβατική περίοδο και τοποθετείται ή βαρειά βιομηχανία σαν ένα από τά βασικά της καθήκοντα. Δίνονται οί μεγάλες γραμμές για τήν κατάρτιση πρώτου σχεδίου βαρειάς εκβιομηχάνισης και αναπτύσσεται ή προοπτική για τήν παραπέρα σχεδιασμένη ανάπτυξη τών κλάδων της.

Τίς τοποθετήσεις του κ. Μπάτση συνοδεύει μιιά συστηματική κριτική τής προπολεμικής κατάστασης, τών σημερινών αντιλήψεων και τών προτεινομένων λύσεων.

Άξιόλογη είναι ή εξέταση τής ενεργειακής βάσης ενός τέτοιου σχεδίου και άξιοπρόσεχτες οί γνώμες που διατυπώνονται τόσο σχετικά μέ τίς μεθοδολογικές διαφορές ανάπτυξης τής όρθολογικής ενεργειακής οικονομίας σέ καπιταλιστικές συνθήκες και μέσα στή λαϊκή οικονομία, όσο και σχετικά μέ τή συστηματική ανάπτυξη και όργάνωση τής ελληνικής ήλεκτρικής οικονομίας και για τό ένιαίο έθνικό δίχτυ.

Ἡ βαρεῖα διομηχανία σάν βασικός συντελεστής στήν ἐσωτερική συγκρότηση καί ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ κύρια οἰκονομική θέση τοῦ ἔργου. Ἐξετάζεται ἡ παραγωγικότητα, ἡ οἰκονομική ἀποδοτικότητα, ἡ αὐξηση τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Ἀντιμετωπίζεται τό μεγάλο ζήτημα τῆς διωσιμότητας ἱστορικά καί κριτικά. Βγαίνουν συμπεράσματα πολύ ἐνθαρρυντικά γιά κάθε ἀντικειμενικό μελετητή, πού δέν κάνει πολιτική τῶν περιστάσεων.

Ἡ χρηματοδότηση τῶν ἔργων, γενικότερα τό δυναμικό καί οἱ πόροι τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας γιά τήν ἐκβιομηχάνιση, ἀποτελεῖ τεράστιο πρόβλημα πού θρῖσκει τή μόνη ὀρθή τοποθέτηση στό βιβλίο τοῦ κ. Μπάτση.

Πλούσιος φωτισμός τεχνικῶν καί οἰκονομικῶν ζητημάτων χαρακτηρίζει τήν κριτική ἱκανότητα τοῦ συγγραφέα. Ἀνατέμνονται μέ ὀλοκληρωτική κατανόηση οἱ διάφορες προτάσεις καί «σχέδια» πού παρουσιάστηκαν τόν τελευταῖο καιρό καί διαγράφονται ἀνάγλυφες οἱ ἀντιθέσεις τοῦ καθενός. Ἡ κάποια ὀξύτητα πού συναντᾶται σέ μερικά σημεῖα τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖ ἀναγκαιότητα, πού ἀξιολογεῖ συγκριτικά τίς διάφορες θέσεις γιά τή διαλεκτική ἀνάδειξη τῆς ἀλήθειας.

Ἄλλά μερικῆς «θέσεις» τοῦ κ. Μπάτση ἔχουν ἀνάγκη ἰδιαίτερης ἐξαιρέσεως.

Εὐθύς ἀπό τήν εἰσαγωγή τοποθετεῖ τίς ἀφετηρίες του. Τόν πλοῦτο τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους καί ὑπεδάφους δέν τόν βλέπει μόνο σάν μιά πηγὴ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πού θά μπορούσε σέ ὀρισμένη στιγμή νά ἀντικατασταθεῖ μερικά ἢ ὀλικά ἀπό μιά ἄλλη πηγὴ. Τόν βλέπει σάν βασικό στοιχεῖο τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, πού θά ἐπιτρέψει «τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ τόπου καί τῆ ριζική μετατροπὴ στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας τους». Τόν βλέπει γιά στοιχεῖο πού θά βοηθήσει «τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης σέ μεγάλη κλίμακα, συσσώρευσης πού ματαιώνεται μέ τὴν ἐξάρτηση τῆς οἰκονομίας μας ἀπό τὴν ἀγορὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ» καί μέ τὴν προσπάθεια τῆς «τοκογλυφικῆς δράσης τοῦ ντόπιου κεφαλαίου μέσα ἀπό μορφές τεχνητοῦ μονοπωλίου».

Δικαιολογεῖται ἔτσι ἡ μελλοντική προοπτική πού ἐκφράζει τό κῆρυγμα: «Ἀξιοποιεῖστε τό φυσικό πλοῦτο κάθε τόπου στόν ἀνώτερο δυνατό βαθμό».

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, χωρὶς βαθειές ἀνταγωνιστικές ἀντιθέσεις, ἀνάμεσα στόν κοινωνικό χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς καί στήν ἀτομική ἰδιοκτησία στά μέσα τῆς παραγωγῆς, ἡ ἀρχὴ δηλαδή τῆς ἀδιάκοπης ἀνόδου τῆς παραγωγῆς, πού ἀποτελεῖ τόν οἰκονομικό νόμο στήν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλισμοῦ – ὀλότελα ἀντίθετη πρός τόν τυφλό «νόμο» τῆς προσφορᾶς καί ζήτησης πού κυριαρχεῖ στήν «κλασική» οἰκονομία τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν – καί πού ὡστόσο, μέ τὴν καταπληκτική της ἀπλότητα, ἀποτελεῖ τό κλειδί τῆς ἀνθρώπινης εὐημερίας, εἶναι ὁ πυρήνας, πού γύρω του ἀναπτύσσεται ὀλο τό οἰκοδόμημα τῆς συστηματικῆς, συνειδητῆς καί ὀρθολογικῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, πού ὀνομάζεται σοσιαλιστικὴ οἰκονομία. Ἀνάπτυξη

της παραγωγικότητας για την αύξηση της εσωτερικής συσσώρευσης· ανάπτυξη της εσωτερικής συσσώρευσης για τη διεύρυνση της αναπαραγωγής· αύξηση λοιπόν της παραγωγικότητας με ταχύτερους ρυθμούς, για την αύξηση της πραγματικής αγοραστικής δύναμης και της ικανότητας στην απόκτηση οικονομικών αγαθών· για την άνυψωση, με ένα λόγο, του ύλικου και εκπολιτιστικού επιπέδου των εργαζομένων.

Όπως είπαμε και παραπάνω η βαρειά βιομηχανία, με τις δυνατότητες που σήμερα με την ημέρα αποδείχονται από δικούς μας και ξένους όλο και πιο μεγάλες, προβάλλεται για θεμέλιο της ανάπτυξης βιομηχανίας στην Ελλάδα. Βάση της βαρειάς βιομηχανίας είναι η ενεργειακή αξιοποίηση. Ο όρυκτός πλούτος σε καύσιμα και οι υδραυλικές δυνάμεις είναι οι βιομηχανικές πηγές ενέργειας.

Είναι βέβαιο πως οι υδραυλικές δυνάμεις έχουν μία ιδιαίτερη αξία στον πίνακα των ενεργειακών πηγών. Είναι πρώτα-πρώτα πηγές «ανεξάντλητες». Ύστερα η αξιοποίησή τους γίνεται κατά 60%-70% με εγχώρια εργασία. Τεράστιο τμήμα της δαπάνης – τά τρία τέταρτα περίπου για τά εργοστάσια παραγωγής – αφορά έργα αιώνια, όπως τά φράγματα, οι όχετοί, οι θλιπτικοί θάλαμοι. Και τελικά τά έργα δέσμευσης των υδραυλικών δυνάμεων έχουν άμεσες δευτερογενείς ενεργειακές συνέπειες στην έδαφική βελτίωση και τη γεωργία όχι μόνο των γύρων τους περιοχών, αλλά σε πολύ ενδύτερη κλίμακα.

Ο συνηθισμένος ύπολογισμός που μās δίνει τό κόστος της μονάδος και βαραίνει στους λογαριασμούς της στενής επιχειρηματικής οικονομίας είναι λαθεμένος, μέσα στά πλαίσια της καθολικής εθνικής οικονομίας. Δέν είναι αυτή καθαυτή η απόδοτικότητα του κεφαλαίου μέσα σε άσφυκτικά στενόκαρδα οικονομικά πλαίσια παρά η παραγωγικότητα των έργων, που πρέπει να ξεετάζεται πρωταρχικά.

Όσοτόσο η ύπεροχή αυτή της υδραυλικής ενέργειας δέν μπορεί να αποτελέσει δόγμα καταδικαστικό για τίς άλλες πηγές. Συμμετρικά πρέπει ν' αναπτυχθούν και οι θερμικές πηγές της χώρας. Όσοπου να γίνουν και ν' αποδώσουν τά υδραυτικά έργα στό σύνολό τους, παράλληλες θερμικές πηγές, που έχουν την ενύχθεια της άμεσης αξιοποίησης, πρέπει ν' αναπτυχθούν. Τά καύσιμα μιās χώρας, με τη διπλή τους ιδιότητα των φορέων ενέργειας και της πρώτης ύλης για χημική επεξεργασία, πρέπει όρθολογικά να εντάσσονται σε ένα σχέδιο αξιοποίησης.

Και ό κ. Μπάτσης – κρίνοντας πολύ όρθά – στέκει αντίπαλος όχι μόνον των «άμιγών» λύσεων μά και των άπ' άρχής μονόπλευρων.

Η ενεργειακή αξιοποίηση συμβαδίζει με την ανάπτυξη βαρειάς βιομηχανίας. Η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων σε σίδερο, σε άργιλλιο, σε μαγνήσιο, που διαθέτει ό τόπος, ή παραγωγή σόδας και νιτρικών ενώσεων, είναι τά στερεά δάθρα που θά βαστάξουν επιβλητικό τό οικόδομημα της ελληνικής βιομηχανίας. Παράλληλα θά γίνει ή εκμετάλλευση των άλλων όρυκτων. Τό νικέλιο, τό χρώμιο, τό μολύδι, ό ψευδάργυρος, ό χαλκός, τό μαγγάνιο, τό αντιμόνιο, τό μολυβδαίνιο, τό θειάφι, τό βάριο, ό

χαλαζίας, ή σμύριδα ακόμα τό χρυσάφι και τό ασήμι, υπάρχουν στόν τόπο μας. Ή ορθολογική διάρθρωση τής οικονομίας μας δέν μπορεί νά αμελήσει τόν ακριβέστερο προσδιορισμό τους και τήν εκμετάλλευσή τους.

Ή δημιουργία σοβαρᾶς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας ὄχι μόνο ἐπιτρέπει, μά ἐπιβάλλει τήν ἴδρωση σοβαρᾶς μηχανουργικῆς, σέ συνέχεια ναυπηγικῆς και γενικότερα τήν ὀλοκλήρωση τής βαρειᾶς βιομηχανίας, πού ἐπεξεργάζεται τίς πρώτες ὕλες, κατασκευάζει τά μέσα παραγωγῆς και μεταφορᾶς, ἀποτελεῖ τή γενέτειρα κάθε προγράμματος.

Γιά τό λόγο αὐτό ὁ κ. Μπάτσης ἀφιέρωσε μεγάλο μέρος ἀπό τήν προσπάθειά του στήν ἐπεξήγηση τοῦ πρωταρχικοῦ ρόλου τής βαρειᾶς βιομηχανίας και στήν ἀπόδειξη πώς υπάρχουν στήν Ἑλλάδα οἱ φυσικές και οικονομικές προϋποθέσεις γιά τή δημιουργία και τήν ἀνάπτυξή της.

Τό ἐρώτημα γιατί δέν ἔγινε ὡς τώρα καμμιά ἀπαρχή βαρειᾶς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα, βρῖσκει τήν ἀπάντησή του στό γεγονός ὅτι ὄλη ἡ πολιτεία τῶν ξένων ἀπέναντί μας, ὡς τά σήμερα, δείχνει ὅτι ὅταν ἐπέμεναν νά μᾶς «προστατεύσουν» ἔβρισκαν πάντοτε τρόπο νά μᾶς κρατοῦν σέ ὑπανάπτυξη.

Ή μεγάλη εὐθύνη τής ἄρχουσας τάξης στήν Ἑλλάδα εἶναι ὅτι δέν ἔλυσε βασικά – και γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἴδιου τοῦ κεφαλαίου της – κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα και δέν κατόρθωσε ν' ἀντισταθεῖ σέ τέτοιου εἶδους «προστασία», δέ θέλησε δηλαδή παρακάμπτοντας τίς ἀντιξοότητες ν' ἀναπτύξει τόν ἀστικό μετασχηματισμό, ν' ἀναπτύξει μιά παραγωγικά γερῆ οικονομία μέ μιά πλατεία ἀγορά. Σέ μᾶς προτιμήθηκε ἡ «ὁδός τής ἡσσοнос ἀντιστάσεως», ὁ ἄνομος συμβιβασμός τῶν ἐγγωρίων κερδοσκόπων πρὸς τούς ξένους χρηματοδότες και τούς πολιτικούς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ σέ βᾶρος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ή ἐξέταση τῶν ἐξωτερικῶν δανείων και οἱ συμβάσεις μέ ξένους τό βροντοφωνάζουν ³.

Τό ξένο κεφάλαιο ἀναπτύσσει μονάχα τούς κλάδους πού δέν εἶναι ἐμπόδιο στούς βασικούς σκοπούς γιά τήν τοποθέτηση και τήν ἀνάπτυξή του. «Νά ἐκβιομηχανίσει τή χώρα τό ξένο κεφάλαιο μέ τήν ἔννοια τοῦ μετασχηματισμοῦ της ἀπό ἐξαρτημένη και καθυστερημένη σέ ἀναπτυγμένη ἐσωτερικά χώρα ἦταν ἀπαράδεκτο, ἀντιφατικό και ἀσυμβίβαστο μέ τά γενικότερα ἰμπεριαλιστικά του συμφέροντα και τίς συγκεκριμένες ἐπιδιώξεις του στόν τόπο μας», γράφει ὁ κ. Μπάτσης. Γιά δέ τό ρόλο τής ἄρχουσας τάξης τοῦ τόπου μας λέγει: «Ή κυρίαρχη ἐκμεταλλεύτρια τάξη ἦταν ἕνας ἐμπορικός ὑπηρέτης τοῦ ξένου κεφαλαίου, ὁ ὑποτακτικός του μεσολαβητής».

Σήμερα, χάρι στήν ἐργασία και τίς ἐνδείξεις πού παρουσίασε ἡ ἔρευνα μερικῶν τεχνικῶν, δέν ἀμφισβητοῦνται οἱ τεχνικές προϋποθέσεις γιά τήν ἴδρωση βαρειᾶς βιομηχανίας. Ὡστόσο παρά τή διαπίστωση αὐτή δέν ἀποφασίζουν οἱ διάφοροι ἀρμόδιοι νά ἀναγνωρίσουν πώς υπάρχουν και οἱ οικονομικές προϋποθέσεις. Ήξακολουθεῖ τόν ἀπαίσιο ρόλο της ἡ

3. Ν. Κιτσίκη, «Τό ἰδιωτικό ξένο κεφάλαιο και ἡ ἀνοικοδόμηση», «Νέα Οἰκονομία», ἀριθ. 4 (Φεβρ.) 1974.

στείρα και άποστεωμένη αντίδραση, ό συμφεροντολόγος συντηρητισμός σέ άπελπιστική ανάμιξη μέ τούς ξένους «έμπειρογνώμονες» και «είδικούς».

Ό κ. Μπάτσης από φιλοσοφική κατάρτιση και ειδίκευση στόν διαλεκτικό ύλισμό, από προοδευτική τοποθέτηση στην οικονομική επιστήμη, επιδιώκει άκολουθώντας τή λειτουργία τών νόμων τής οικονομικής επιστήμης, νά φωτίσει τά φαινόμενα στην κίνησή τους, νά καταστήσει φανερή τήν όρθή πορεία τους και νά καταδείξει τήν τεράστια διαφορά μεταξύ του μονοπωλιακού κερδοσκοπικού ρόλου του κεφαλαίου και του έποικοδομητικού παραγωγικού έργου τής συγκεντρωμένης όργανικής και άνόργανης μάζας τών οικονομικών αγαθών και τών οικονομικών μέσων, όταν μέ τήν αύξουσα έσωτερική συσσώρευση, αυτή μπαίνει στην ύπηρεσία τών σκοπών τής λαϊκής οικονομίας και του φορέα τής έθνικής εργασίας, του εργαζόμενου λαού.

Η έννοια τής παραγωγικότητας τής εργασίας, χρησιμοποιείται από τον συγγραφέα για τή σπουδή τής ελληνικής οικονομίας. Η άνάλυση και ό σχηματισμός τής άξίας, οι διαπιστώσεις για τον προορισμό τής έθνικής προσόδου και του καθαρού εισοδήματος, ή σπουδή τής άγροτικής μας οικονομίας όπως είναι σήμερα, ή φωτεινή άνάλυση τής ανασταλτικής έπιρροής τής θεωρίας τής «πλήρους άπασχολήσεως» είναι, κατά τή γνώμη μου, από τά καλύτερα, επιστημονικότερα και διαφωτιστικότερα κεφάλαια του βιβλίου. Βέβαια ή γνώμη ενός τεχνικού δέν είναι άρκετή για τήν έξαρση τής σημασίας τών κεφαλαίων αυτών, όπως όποιοτε όμως άποτελεί τήν ειλικρινή έκδήλωση ενός άπόλυτα ίκανοποιημένου άναγνώστη, αίχμαλωτισμένου από τήν αισιοδοξία που θγαίνει μόνη της, πηγαία, από τήν άγνή επιστημονική άνάλυση, πώς τό οικονομικό μας πρόβλημα «μπορεί νά λυθεί σέ σωστή επιστημονική βάση, μονάχα άμα ξεδιπλώσουμε άνεμπόδιστα τίς έσωτερικές, έσωελληνικές δυνάμεις τής χώρας».

Στήν καμπή που βρίσκειται ή χώρα μας ύστερα από έναν έξαντλητικό πόλεμο, είναι μεγάλη ύπηρεσία προς τήν πατρίδα ή κυκλοφορία του επιστημονικού αυτού έργου. Οι δυνάμεις του κακού τροφοδοτημένες από τό διεθνή ίμπεριαλισμό έχουν άποθηρώσει τήν έγχώρια κερδοσκοπία. Τίποτα δέν είναι άνήθικο, τίποτα δέν είναι άθλιο, τίποτα δέν είναι άπαγορευμένο προκειμένου νά χρησιμοποιηθεί για τίς επιδιώξεις της. Σταθερή της γραμμή είναι ή διατήρηση του έκδιαστικού αυτού οικονομικού καθεστώτος που τής επιτρέπει τήν άσυδοσία και τής άποδίνει κέρδη.

Ό σιγουρότερος τρόπος γι' αυτή τή διατήρηση είναι τό χάρισμα του έθνικού μας πλούτου στους ξένους και ή οικονομική και πολιτική ήγεμονία τών ξένων πάνω στον τόπο μας. Τά επιχειρήματά τους είναι ή στενότητα ντόπιων κεφαλαίων και άναγκαία συμπεράσματα ή άνεξέλεγκτη άποδοχή τών ξένων κεφαλαίων. Και είναι βέβαια πολύ διαφορετικό αυτό, από τήν οικονομική συμβολή του έξωτερικού παράγοντα για τήν προαγωγή του έργου τής άνοικοδόμησης, που όταν δέν άποβλέπει σέ πολιτική καθυπόταξη και άποικιακή έκμετάλλευση είναι οικονομικά άπαραιτήτητα και συνεπώς εύπρόσδεκτη.

Ὡστόσο, παλαίμαχοι τῆς κερδοσκοπίας καί νεογέννητοι οικονομολόγοι συναντιοῦνται σήμερα στό ἴδιο πεδίο γιά νά ὑποστηρίξουν θεωρητικά τό ἀνεπανόρθωτο σκλάβωμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, πού ἡ ἱστορία τῆς ἐθνικῆς του ζωῆς εἶναι ἱστορία ἀδιάκοπου ἡρωικοῦ ἀγώνα γιά τήν ἐλευθερία.

Ὁ κ. Μπάτσης πνευματικός στρατιώτης τοῦ ἀγώνα αὐτοῦ, ἀγνά σκεπτόμενος Ἕλληνας, προσφέρει μέ τήν ἐργασία του ἓνα ἀξιόλογο ὄπλο γιά τήν καταπολέμηση κάθε προσπάθειας πού θά εἶχε σκοπό νά σφυρηλατηθοῦν καταθλιπτικά δεσμά γιά τόν ἐλληνικό λαό.

Ἔχω τήν πεποίθηση ὅτι, μέ τήν συνδρομή ὅλων τῶν ἐθνικά σκεπτομένων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ὁ κίνδυνος θ' ἀποτραπεῖ. Ὁ δημοκρατικός ἐλληνικός λαός γνωρίζοντας τό φυσικό πλοῦτο τῆς Χώρας, τεχνικά καθοδηγούμενος ἀπό τούς ἐπιστήμονες πού εἶναι ἀφοσιωμένοι στήν ἐξυπηρέτησή του, γιά τόν τρόπο πού πρέπει ν' ἀκολουθήσει στήν ἀξιοποίηση τοῦ πλούτου, θ' ἀντισταθεῖ σέ κάθε ἀπόπειρα ἀρπαγῆς. Καί ξέρομε τί σημαίνει δημοκρατική λαϊκή ἀντίσταση, ὅταν ἔχει μέ τό μέρος της τήν πεποίθηση τοῦ δικαίου, τή συναίσθηση τῆς ἐλευθερίας, τήν ἀγάπη γιά τήν πατρίδα.

Ἀθήνα, 30 Μαΐου 1947

Ν. ΚΙΤΣΙΚΗΣ

Γενικός Γραμματέας τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας μελέτης νεοελληνικῶν προβλημάτων, «Ἐπιστήμη - Ἀνοικοδόμηση» (ΕΠ - ΑΝ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α΄. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΒΑΡΕΙΑΣ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ.

Ἡ δημιουργία βαρειᾶς μεταλλουργικῆς καί χημικῆς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ ὄχι μονάχα ἐπειδή ὑπάρχουν σημαντικά εὐνοϊκές τεχνικές προϋποθέσεις στή χώρα μας ἢ γιατί εἶναι ἀνάγκη νά διαφυλαχθοῦν οἱ ἐσωτερικοί οἰκονομικοί της πόροι πού μέ τή μορφή συναλλάγματος βγαίνουν ἀθρόα στό ἐξωτερικό γιά νά ἀγοράζονται ἐκεῖ μισοκατεργασμένα ἢ τελειωμένα προϊόντα, ἀλλά μπορεῖ καί πρέπει πρωταρχικά νά ὑποστηριχθεῖ σάν μιά ἀπό τίς βασικές ἐπιδιώξεις τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας γιά τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ τόπου καί τή ριζική μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας του. Ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας μπορεῖ νά στηριχθεῖ καί νά πραγματοποιηθεῖ σέ γερή τεχνικοοικονομική βάση μονάχα ἂν δημιουργηθεῖ βαρειά βιομηχανία.

Ὅπως ὁμως ἡ ἐκβιομηχάνιση στό πλαίσιο τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά τήν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, τήν πραγματοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς συσώρευσης σέ μεγάλη κλίμακα, τήν ἀποδέσμευση τῆς οἰκονομίας ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί τή δημιουργία τῶν ὄρων γιά μιά σοσιαλιστική οἰκονομία, ἔτσι καί ἡ βαρειά βιομηχανία ἀποτελεῖ γιά τήν πραγματοποίηση τῆς ἐκβιομηχάνισης τόν πρῶτο βασικό καί θεμελιώδη ὄρο.

Γιά νά ὀλοκληρωθεῖ, ὁμως, ἡ ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας¹ στή χώρα μας, χρειάζεται ἡ μεταλλουργική καί ἠλεκτροχημική βιομηχανία προοδευτικά νά συμπληρωθεῖ μέ συγχρονισμένη καί γερά θεμελιωμένη μηχανουργική βιομηχανία.

Ἄλλά ὅπως εἶπαμε καί μέχρι πού νά κατασκευάσουμε στόν τόπο ὀλοκληρωμένη βιομηχανία παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς (μηχανῶν, μη-

1. Ἡ διάκριση τῆς βιομηχανίας σέ βαρειά καί ἐλαφρά εἶναι οὐσιαστική, ποιοτική διάκριση. Ἀπό οὐσιαστική ἀποψη πρέπει ἀκόμα νά γίνεται διάκριση ἀνάμεσα σέ ἐργοστασιακή χειροτεχνία καί ἀνάμεσα σέ μεγάλη βιομηχανία πού χρησιμοποιεῖ σάν χαρακτηριστικό παραγωγικό μέσο τή μηχανή. Ἡ διάκριση αὐτή ἔχει θεμελιώδη ἱστορική σημασία γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ καπιταλιστικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. (Βλ. Μάρξ στόν I τόμο τοῦ «Κεφαλαίου»). Στήν τρέχουσα ἀστική ὁμως οἰκονομική θεωρία οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας συγχέονται μέ τούς κλάδους ἐκείνους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, πού ὑπάγονται ποσοτικά

χανικών εργαλείων κλπ.), ή δημιουργία σιδηροδίομηχανίας, μεταλλουργίας και ηλεκτροχημικών βιομηχανιών πρέπει να αποκτή για μας ιδιαίτερη σημασία επειδή *αλλάζει από τις ρίζες της την οικονομική διάρθρωση της χώρας μας.*

Τό γεγονός αυτό μεταφράζεται οικονομικά στην *αφαίρεση κεφαλαίων από τούς παρασιτικούς και δασμόβιους βιομηχανικούς κλάδους και στή συγκέντρωσή τους, σέ καινούριους παραγωγικούς κλάδους, μέ ανακατάταξη της πιστωτικής κατανομής της άνοργανης μάζας του κεφαλαίου (πού θά κάνει δυνατή ή έθνικοποίηση της πίστης) για τή γρήγορη ανάπτυξη της βιομηχανικής βάσης της χώρας.* Άκόμα ή μεταβολή εκφράζεται έντονα στην επίδραση, πού άσκει ή ανάπτυξη όρισμένων κλάδων βαρειάς βιομηχανίας στούς άλλους κλάδους της βιομηχανίας και στην άγροτική οικονομία πού ή τεχνική τους τελειοποίηση έξαρτάται από τή δυνατότητα να έφοδιάζονται σέ μέσα από μία γερή βαρεία ντόπια βιομηχανία. Εϊδικότερα στην άμεση φάση, πού θά διανύσουμε για τήν ανασυγ-

στήν κατηγορία της μεγάλης βιομηχανίας. Ή τέτοια διάκριση μεγάλης και μικρής βιομηχανίας όχι μόνο δέν άρκει να μάς δείξει τή βαθύτερη διάρθρωση μιάς οικονομίας αλλά συσκοτίζει όλότελα και τήν ποιοτική διαφορά από τήν άποψη του ρόλου, πού παίζει ή καθεμιά από τίς δύο κατηγορίες (βαρειάς και έλαφριάς βιομηχανίας) στην παραγωγή συγκεκριμένων άξιων χρήσης μέσα στην πορεία της αναπαραγωγής.

Όπως όμως ό διαχωρισμός των δύο κατηγοριών στην καπιταλιστική οικονομία μάς χρειάζεται για τή σωστή διάγνωση των βασικών χαρακτηριστικών της οικονομίας μιάς χώρας, του βαθμού και της μορφής της ανάπτυξης της, έτσι και στή σοσιαλιστική όργάνωση της οικονομίας είναι απαραίτητος, ιδιαίτερα στό μεταβατικό στάδιο πρós τήν έκβιομηχάνιση άπάνω σέ σοσιαλιστική βάση.

Στήν ΕΣΣΔ, τή μοναδική χώρα πού σήμερα μπορούμε να πάρουμε για πρότυπο της σοσιαλιστικής όργάνωσης της οικονομίας, ή διάκριση της βιομηχανίας σέ βαρεία και έλαφριά έχει έξαιρετική σημασία για τήν πράξη της άνοικοδόμησης του σοσιαλισμού. Τά πρώτα χρόνια μετά τήν άποκατάσταση της οικονομίας ή ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας ήταν ή ίδια ή προσπάθεια της δημιουργίας καινούριας και γερής βιομηχανικής βάσης για τόν έκσοσιαλισμό της οικονομίας.

Σύμφωνα μέ τήν όρολογία της σοβιετικής στατιστικής της σοβιετικής οικονομίας ή βιομηχανία διαιρείται σέ ομάδες τύπου «Α» και σέ ομάδες τύπου «Β». Στην ομάδα βιομηχανιών τύπου «Α» περιλαμβάνεται κάθε βιομηχανία παραγωγής εργαλείων, μηχανών, ύλων ή μέσων παραγωγής στή γενικότερη έννοια. Οί κυριότερες τέτοιες βιομηχανίες είναι κατά τήν ίδια στατιστική: οί βιομηχανίες ηλεκτρισμού, καυσίμων (κάρβουνο, πετρέλαιο), σιδηρομεταλλουργίας και άλλης μεταλλουργίας, κατεργασίας μετάλλου και μηχανουργίας, όρισμένες έξορυκτικές και χημικές βιομηχανίες «βασικών» χημικών προϊόντων. Στην ομάδα βιομηχανιών τύπου «Β» άνήκουν οί βιομηχανίες παραγωγής ειδών κατανάλωσης. Τέτοιου τύπου είναι οί βιομηχανίες διατροφής, ίματισμού, όσες χημικές δέν υπάγονται στον τύπο «Α» κ.ά.

Δέν πρέπει να γίνεται σύγχυση άνάμεσα στή διάκριση των βιομηχανιών σέ τύπους «Α» και «Β» μέ τή διάκριση σέ βιομηχανίες μεγάλης κλίμακας (παραγωγής) και μικρής κλίμακας. Ή διάκριση αυτή έχει έντελώς διαφορετικό σκοπό και γίνεται μέ κριτήριο τόν άριθμό των εργαζομένων και τήν τεχνική του εργοστασίου. Ή κατάταξη στην πρώτη κατηγορία (μεγάλη βιομηχανία) γίνεται αν μία βιομηχανία άπασχολεί πάνω από όρισμένο άριθμό εργάτες και χρησιμοποιεί μηχανική κινητήρια δύναμη. Για όρισμένες όμως βιομηχανίες, πού παρουσιάζουν ιδιομορφίες γίνεται κατάταξη μέ άλλα κριτήρια (π.χ. βιομηχανίες παραγωγής ένεργειες, πλινθοποιίας, ύαλουργίας, δέρματος, τυπογραφίας, άλευρομύλων). Τά παραπάνω στοιχεία, πού άφορούν τή σοβιετική στατιστική δίνονται σέ άγγλική γλώσσα στην περιληπτική έκδοση του βιβλίου «Socialist Construction in the USSR». Ο τίτλος του βιβλίου είναι «The USSR in Figures». Central Administration of Economic and Social Statistics of the State Planning Commission of the USSR. Moscow, 1934.

κρότηση, ή αναστήλωση των έρειπίων θά χρειαστεί διπλάσιες ίσως πρώτες ύλες άπ' ό,τι άπορροφούσε ή κατανάλωση των τελευταίων προπολεμικών έτών τής τεταρτοαυγουστιανής δικτατορίας, πρώτες ύλες πού είναι στό πιό μεγάλο τους μέρος, σίδερο, άτσάλι, άλουμίνιο, ήλεκτρική ενέργεια για τήν κίνηση των έργοστασίων, λιπάσματα για τήν έντατικοποίηση τής καλλιέργειας κ. ά., δηλαδή προϊόντα κλάδων, πού αύτή τή στιγμή ούτε ένα έλάχιστο ποσοστό τής βιομηχανικής παραγωγής μας δέν άντιπροσωπεύουν.

Τελευταίο, αλλά και μέ όχι λιγότερη σημασία από τά άλλα, άναφέρουμε, τό ότι οί οικονομικές σχέσεις μέ τό έξωτερικό θά έπηρεαστούν ριζικά άν θά ίδρυθούν οί βιομηχανίες αυτές στην Έλλάδα: α) Γιατί τότε ή εισαγωγική μας πολιτική θ' άφορά περισσότερο έμπορεύματα πού δέ θά μπορούν άκόμα νά παραχθούν στον τόπο (όρισμένες μηχανές έργοστασίων, μεταφορικά μέσα κλπ.) και λιγότερο μισοκατεργασμένες πρώτες ύλες (χυτοσίδηρος, σιδηρόφυλλα κλπ.) ή σχεδόν άκατέργαστα βοηθητικά προϊόντα και καύσιμα, πού σήμερα ή εισαγωγή τους όχι μόνο βαρύνει καταθλιπτικά τό έμπορικό ισοζύγιο και γενικότερα τό ισοζύγιο πληρωμών μά και άποτελεί μία από τίσ βάσεις τής έξάρτησης τής οικονομίας² από τήν άγορά του έξωτερικού. Η τέτοια έξάρτηση ματαιώνει τή συσσώρευση στην έσωτερική άγορά και έτσι εύνοεί τήν άντιπαραγωγική και τοκογλυφική δράση του ντόπιου κεφαλαίου μέσα από μορφές τεχνητού μονοπωλίου. β) Γιατί τά ξένα δημόσια κ.ά. δάνεια και οί πιστώσεις μπαίνουν σέ μία όλότελα διαφορετική βάση άν έχουμε βαρεία βιομηχανία στον τόπο μας. Μπορούμε νά τά διαπραγματευθούμε, στό βαθμό πού είναι άναγκαία, σαν χώρα άνεξάρτητη μέ ισότιμους όρους στίς συναλλαγές³ μέ τό έξωτερικό. Μέ τον τρόπο αυτό θ' άντιμετωπίσουμε ρεαλιστικά και άποτελεσματικά σαν άνεξάρτητη χώρα τους όργανισμούς του διεθνούς μονοπωλιακού κεφαλαίου πού θά είχαν τή διάθεση νά έξαντλήσουν σέ βάρος μας κάθε οικονομική και πολιτική πίεση για νά μάς ύποτάξουν στην κυριαρχία τους.

2. Οί άλλες βάσεις τής έξάρτησης από τό ξένο κεφάλαιο είναι: ή δημοσιονομική έξάρτηση (δημόσιο χρέος, πιστώσεις δεσμευμένες, διεθνής οικονομικός έλεγχος), ή τοποθέτηση κεφαλαίων ξένων για έπιχειρηματική δράση στή χώρα μας (παραγωγικά έργα, προνομιακές εταιρίες έπιχειρήσεων κοινής ώφέλειας, μεταλλεία, ήλεκτρικό, νερό, μεταφορές, ύδατοπτώσεις, σύμβαση Κούπερ κ. ά. έμπορικοί όργανισμοί, τράπεζες κλπ.).

3. Όπου θά είναι άπαραίτητο νά επιδιωχθούν σέ ζώνες του έξωτερικού πού έλέγχουν τά τράστ, γιατί δέν πρέπει νά ξεχνάμε πώς μεγάλη σημασία, έκταση και συχνότητα θά πάρουν έκτός από τήν περιοχή στεργλίνας - δολλαρίου οί συναλλαγές μäs λαϊκής δημοκρατίας τόσο μέ τή Σοβιετική Ένωση, όσο και μέ τίσ άλλες λαϊκές δημοκρατίες του εύρωπαϊκού χώρου, τής Μεσοευρώπης και τής Ν. Α. Ευρώπης και άκόμη μέ χώρες πού προπολεμικά είχαν όλότελα άποικιακή ή μισοαποικιακή έξάρτηση από κεφαλαιοκρατικές μητροπόλεις.

Β'. ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ. ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΗΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΟΥΣ.

Ἐφοῦ ἀπαριθμήσαμε τοὺς λόγους, πού ἡ ἴδρυση τῆς βαρεῖας βιομηχανίας ἀποτελεῖ βασικό αἶτημα γιά νά ὀλοκληρωθεῖ ὁ δημοκρατικός μετασχηματισμός κατά συνέπεια δέ ἕναν ἀπό τοὺς θεμελιακοὺς σκοποὺς τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας, περνάμε στήν ἐξέταση τῶν τεχνικῶν καί οἰκονομικῶν ὄρων, πού χρειάζονται γιά νά πραγματοποιηθεῖ ὁ σκοπός αὐτός.

Πρέπει προκαταβολικά νά ποῦμε πῶς οἱ ὅροι αὐτοί εἶναι στό σύνολό τους εὐνοϊκοί⁴. Ὑπάρχουν ὡστόσο καί παράγοντες, πού ἡ ἀντιμετώπισή τους θά συναντήσει ὀρισμένες δυσκολίες.

1. Οἱ τεχνικοὶ ὅροι

α) Ἔχουμε κοιτάσματα ἀπ' ὅπου ἀντλοῦμε καί μπορεῖ νά ἀντλήσουμε μεταλλεύματα σέ ποσότητες, πού νά ἐξασφαλίζουν τόν ἐφοδιασμό τῆς βιομηχανίας τόσο γιά τό κοντινό ὅσο καί γιά τό πιό μακρινό μέλλον.

Τά ποσά τῆς ἐτήσιας ἐξόρυξης τῶν κυριότερων μεταλλευμάτων σύμφωνα μέ τά στοιχεία τῆς Στατιστικῆς Ἐπετηρίδας τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας δίνονται στόν πίνακα ἀριθ. 1.

Τά ποσά αὐτά ἐπαρκοῦν γιά τόν ἐφοδιασμό σέ πρώτη ὕλη τῶν κλάδων τῆς μεταλλουργίας καί τῆς χημικῆς βιομηχανίας, ὅπως θά δοῦμε ἀπό τήν ἐξέταση τῶν ἀναγκῶν τῆς κάθε βιομηχανίας χωριστά. Ἀκόμα γιά τήν ἠλεκτροενεργειακή κίνηση τῆς βιομηχανίας διαθέτουμε ὕδατοπτώσεις, πού καί μέρος ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐνεργειακῆς τους δύναμης μᾶς ἐξασφαλίζει τήν κίνηση τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν.

Ἐκεῖνο, ὅμως, πού συζητεῖται ἀπό τοὺς τεχνικούς εἶναι, ἂν τά κοιτάσματα τῶν μεταλλευμάτων πού ὑπάρχουν στή χώρα μας μποροῦν νά μᾶς ἐξασφαλίσουν γιά μιά μακρόχρονη περίοδο τήν ἐξόρυξη μεταλλευμάτων πού νά ἀνταποκρίνονται στήν προοδευτική ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανικῶν ἀναγκῶν. Ἀπάντηση στό ζήτημα αὐτό θά εἶχαμε ἂν ὑπῆρχε ἕνας ἄρτιος γεωλογικός χάρτης τῆς χώρας πού ὡς τά σήμερα ἡ ἀνοργάνωτη καί συμπτωματική ἀντιμετώπιση κάθε μεγάλου τεχνικοῦ προβλήματος τοῦ τόπου δέ μᾶς ἔδωσε.

Θά περιορισθοῦμε λοιπόν νά βγάλουμε συμπεράσματα ἀπό τίς γνώμες τῶν τεχνικῶν πού βασίζονται σέ μερικευμένες ἐρευνητικές ἐργασίες. Ὡς τόσο τά ἀποτελέσματα ἀπό τίς ἔρευνές τους ἀρκοῦν γιά νά μᾶς δεί-

4. Πολλοί πού ξεκίνησαν ἀπό ἕνα στενό μεταρρυθμιστικό πνεῦμα θέλησαν νά ἐξαρτήσουν τό ὅλο ζήτημα τῆς βιομηχανοποίησης ἀποκλειστικά ἀπό τοὺς ὅρους αὐτούς, πού ὅπως θά δοῦμε εἶναι μονάχα προϋπόθεση γιά τήν ἐκφραση τῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἀναγκαιότητας τῆς ἐκβιομηχάνισης καί ὄχι αὐτή ἡ ἴδια ἡ ἀναγκαιότητα.

ξουν ότι τα κοιτάσματα, πού έχουν πιθανολογηθεί, μπορούν να μᾶς προμηθεύσουν σημαντικά ποσά από τα κυριότερα μεταλλεύματα.

Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά γιά τό σίδηρο, στίς διάφορες ποικιλίες πού ἐμφανίζεται ὅτι «ἐκτιμήσεις ξένων μεταλλειολόγων», (*Α. Δεληγιάννης*: «Ἡ μεταλλουργία σιδήρου εἰς τήν Ἑλλάδα», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 9- 10/15-10-1945) «τά ἀναβιδάζουν εἰς τήν τάξιν μεγέθους τῶν 100 ἑκατομμυρίων τόννων». Ἄν καί αὐτό τό ποσό θεωρήθηκε ὑπερβολικό (*Δεληγιάννης*, στό ἴδιο) ἀπό ἄλλους πύο συντηρητικούς μελετητές, πάντως εἶναι στοιχεῖο ἐνδεικτικό τοῦ μεγέθους τῶν ἀριθμῶν γύρω ἀπό τοῦς ὁποίους στρέφεται ἡ μελέτη τῶν εἰδικῶν. Ὑπάρχουν ὁμως ἐκτός ἀπό τά πέντε κυριότερα μεταλλεῖα (*Δεληγιάννης*, στό ἴδιο) καί ἄλλα μεταλλεῖα πού θεωρήθηκαν ἐξαντλημένα χωρίς νά εἶναι (Σίφνος, Σέριφος, Γραμματικό Ἀττικῆς, κ. ἄ.). Ἀπό τήν ὄρατή ἔκταση κοιτασμάτων Β. Εὐβοίας θεωρεῖται σίγουρο ὅτι κλείνουν ἀποθέματα ἀρκετῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων τόννων (*Δεληγιάννης*, στό ἴδιο).

Ὁ γεωλόγος - γεωφυσικός *Δ. Κισκύρας*: (Βλ. «Ὁ ὄρυκτός μας πλοῦτος καί οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης βαρεῖας βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 9, σελ. 210 - 212) ὑπολογίζει ἀπό τίς συνθήκες μεταλλογένειας καί τήν ὡς τώρα παραγωγή πού προέρχεται ἀπό τήν ἐκμετάλλευση μέρους μόνο τῶν γνωστῶν κοιτασμάτων ὅτι τά ἀποθέματα σιδηρομεταλλευμάτων φτάνουν τοῦς 150.000.000 τόννους. Ἐκτός αὐτό στή σιδηρομεταλλουργία χρησιμοποιοῦνται καί ὑπολείμματα ἀπό τήν καύση τοῦ σιδηροπυρίτη (*Δεληγιάννης*, στό ἴδιο), πού πρέπει νά θεωροῦνται ἔτσι ἐφεδρική - βοηθητική ὕλη τῆς σιδηρομεταλλουργίας.

Σέ καμμιά εὐρωπαϊκή χώρα ἐκτός ἀπό τήν ΕΣΣΔ δέν ἐπαρκοῦν τά ντόπια σιδηρομεταλλεύματα γιά νά δώσουν ὅλες τίς ποιότητες προϊόντων πού ἀπαιτεῖ ἡ κατανάλωση. Γίνεται λοιπόν σέ κάποιο μέτρο ἀνταλλαγή μεταλλευμάτων μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν. Τό ἴδιο θά γίνεται καί μέ τήν ἑλληνική σιδηρομεταλλουργία. Ἐκεῖνο πού δέν εὐσταθεῖ εἶναι νά κάνει μιά χώρα μεταλλουργία σιδήρου (παραγωγή χυτοσίδηρου), ὅταν στερεῖται ὀλότελα ἀπό μεταλλεύματα. Ἄν ὥστόσο ἐνδεικτικά δεχθοῦμε πῶς θά χρειαζόμαστε ἀπό τόν τόπο μας σίδηρο 500 χιλιάδων τόννων τό χρόνο ἀπέναντι τῶν 180.000 τόννων τῆς προπολεμικῆς μας εἰσαγωγῆς, τά βεβαιωμένα ἀποθέματα τῶν 100 ἑκατομμυρίων τόννων μεταλλεύματος ἀρκοῦν γιά μιά ἑκατονταετία.

Γιά τό βωξίτη ἀπό ἔρευνες πού ἔγιναν στή Βοιωτία (*Π. Κουδέλης*: «Ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι 1944, σελ. 172 - 173) διαπιστώθηκε πῶς ὑπάρχει μετάλλευμα ὡς 5.000.000 τόννων. Ἀπό τήν ἐνδειξη αὐτή καί ὀρισμένες ἄλλες ὀ μηχανικός Χ. Δαυίδ ὑπολογίζει ὅτι τά πιθανά ἀποθέματα βωξίτη σέ ὄλη τή χώρα ξεπερνοῦν τοῦς 50.000.000 τόννους. Ἡ χώρα μας θεωρεῖται σέ ἀποθέματα βωξίτη μιά ἀπό τίς πλουσιότερες τῆς γῆς (βλ. *Π. Κουδέλη*: «Βιομηχανικά δυνατότητες καί ἐνεργειακή πολιτική ἐν Ἑλλάδι», Ἀθῆναι 1945, σελ. 28 - 29).

Ὁ *Δ. Κισκύρας* (στό ἴδιο) πιθανολογεῖ ἀπό τίς κοιτασματολογικές συνθήκες τῆς ἐμφάνισης τοῦ βωξίτη τά ἀποθέματά του σέ ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια τόννους.

“Όσο για τὰ ἄλλα μεταλλεύματα πού θεωροῦνται σάν βιομηχανική πρώτη ὕλη ἀπό τίς ὡς τὰ τώρα μελέτες βγαίνει ὅτι ἡ χώρα μας διαθέτει σέ σημαντικές ποσότητες *νικελιοῦχο μετάλλευμα, λευκόλιθο, χρωμίτη, μόλυβδο, μαγγάνιο, ψευδάργυρο, τιτάνιο, ἀντιμόνιο κ.ἄ.* Οἱ ποσότητες αὐτές χωρὶς νά ἔχει ἐξακριβωθεῖ σέ τί μέγεθος ἀκριβῶς φτάνουν, ὑπολογίζονται ὡστόσο ἀπό τοὺς μελετητές γιὰ τὸ κάθε μετάλλευμα σημαντικές. Τό συμπέρασμά τους στηρίζεται σέ σοβαρά τεκμήρια πού μαρτυροῦν γιὰ τήν πιθανή ὑπαρξή καί ἔκταση τῶν πετρωμάτων. Τόσο οἱ παρατηρήσεις τῶν γεωλογικῶν συνθηκῶν τῆς Ἑλλάδας, ὅσο καί ἡ πείρα ἀπό τήν ὡς τὰ σήμερα ἐκμετάλλευση τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου ἐπιβεβαιώνουν τὰ συμπεράσματά.

Ἐπιπλέον ὁ γεωλόγος Κισκύρας ἀναφέρει, μέ βάση τέτοιες παρατηρήσεις, ὅτι τὰ ἀποθέματά μας σέ χρωμίτη, λευκόλιθο καί χρωμιούχα σιδηροξείδια θ’ ἀνέρχονται τὸ λιγότερο σέ δεκάδες ἑκατομμύρια τόννους. Καί σέ σημαντικές ποσότητες νικέλιο, τιτάνιο κλπ. (Βλ. καί ἄλλους εἰδικούς στή διβλιογραφία).

β) *Τὰ μεταλλεύματα αὐτὰ εἶναι σέ καλή ποιότητα.* Ἡ ποιότητα τῶν ἑλληνικῶν μεταλλευμάτων εἶναι ὄχι μονάχα καλή ἀπό ἄποψη ἀνάλυσης τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν τους, ἀλλά ἀκόμα γιὰ τὰ περισσότερα εἶδη μεταλλευμάτων παρουσιάζεται σάν ἡ πιό κατάλληλη γιὰ εἰδικές βιομηχανικές χρήσεις. Γιὰ τὰ σπουδαιότερα μάλιστα μεταλλεύματά μας οἱ εἰδικοί γνωματεύουν ὅτι ἡ ποιότητά τους εἶναι *ἐκλεκτή*.

Ἐκτός ἀπ’ αὐτές τίς γενικές παρατηρήσεις γιὰ τήν ποιότητα, πού βρίσκουν σύμφωνους τοὺς Ἕλληνες καί ξένους εἰδικούς, ἀναφέρουμε, γιὰ τὰ σιδηρομεταλλεύματα, ὅτι ἔχουν ποιότητα κατά μέσο ὄρο *καλή* μέ περιεκτικότητα σιδήρου 48 - 50%, ὅπως βγαίνει ἀπό τίς ἀναλύσεις σέ μεταλλεία πού ἐργάζονταν τελευταῖα. Ἐπίσης παρατηρεῖται μικρὸ ποσοστὸ ἐπιβλαβῶν προσμίξεων (*Α. Δεληγιάννης*, σὸ ἴδιο).

Γιὰ τὰ χρωμιούχα σιδηρομεταλλεύματα, ὑποστηρίζει ὁ ἴδιος συγγραφέας ὅτι μπορεῖ νά καμινευθοῦν. (Προπολεμικά γινότανε ἐξαγωγή ἑκατοντάδων χιλιάδων τόννων τέτοιων μεταλλευμάτων ἰδίως στήν Ἀμερική). Ἀναφέρεται ἀκόμα ὅτι ὑπάρχει ἐκτεταμένη ξένη διβλιογραφία γιὰ τὰ χρωμιούχα σιδηρομεταλλεύματα Ἑλλάδας καί Κούβας, πού παρουσιάζουν μεγάλες ὁμοιότητες, καί γιὰ τή δυνατότητα τῆς καμινείας τους. (*H. Scott: «Chromiferrous Iron Ores of Greece and their Utilisation»*, «Journal of the Iron and Steel Institute», 447 - 467, 1913, κ.ἄ. στόν *Α. Δεληγιάννη*, σὸ ἴδιο). Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἐντατικῆς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν ἀπό ξένους ἐπιστήμονες, ἰνστιτούτα, τράστ κλπ. τῆ στιγμῆ πού τὸ «ἐπίσημον κράτος» ἀδιαφοροῦσε καί γιὰ αὐτὴ ἀκόμα τήν ὑπαρξή τους, ἀφήνοντας νά ξεπουλιέται ὅλος αὐτὸς ὁ πλοῦτος ἀπό ξένους καί ντόπιους προνομιούχους ἐκμεταλλευτές ἐνῶ αὐτὸ τὸ ἴδιο δέν ἔπαυε νά κηρύσσει τὴ «φτώχεια» τοῦ τόπου «διὰ στόματος» τῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων του καί τῶν «πολιτικῶν» τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, πού ἔπαιζαν τὸ ρόλο ἱεραποστόλων τῆς «Μεγάλης Ἰδέας»! Ἡ ποιότητα τῶν μεταλλευμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ βωξίτη εἶναι ἐξ-

αιρετική. Διαθέτουμε πλουσιώτατα κοιτάσματα έρυθρου βωξίτη που είναι τό ένδεικνυόμενο είδος βωξίτη για τήν παραγωγή άλουμίνιου. Ωστόσο, ό όχι άνυπέροβλητος αυτός περιορισμός ισχύει για τήν παραγωγή άλουμίνας μέ τή μέθοδο Bayer. Ή άναγωγή μέ άλλους τρόπους (θείο λογουχάρη) έπιτρέπει τήν έκμετάλλευση και άλλων τύπων βωξιτών και άργιλικών πετρωμάτων (λευκίτη, άλουνίτη, νεφελίνη) πολύ μεγαλύτερης περιεκτικότητας σέ πυριτικό όξύ (πρβ. 4 σοδιετικό πεντάχρονο, «Μόρφωση», άριθ. 10/10 - 10 - 46, σελ. 439).

Ήλλά και ή ποιότητα που έχουν τά άλλα μεταλλεύματα στή χώρα μας τά κατατάσσει στήν έκλεκτή κατηγορία. Τό μαγγάνιο, τό άντιμόνιο, ό άρίστης ποιότητας έλληνικός χρωμίτης, τό νικέλιο, ό ψευδάργυρος, ό λευκόλιθος, ή βαρυτίνη είναι πρώτες μεταλλευτικές ύλες κατάλληλες για νά παραχθούν τά προϊόντα εκείνα τής μεταλλουργίας (κράματα, κατοπτρικός σίδηρος, χρωμιοχάλυδας, πυρίμαχοι πλίνθοι, νικελιοχάλυδες, νεάργυρος, ντουραλουμίνιο, μαγγάλιο, μαγγήσιο, όρειχάλκος, δέλτα κ. ά.) που ή χρησιμότητά τους μέ τήν πρόοδο τής τεχνικής και τίς όλοένα πιο συνθετικές και πλατειές εφαρμογές τής στή μηχανουργία είναι τεράστια. (Βλ. σχετική βιβλιογραφία στό τέλος).

Πρέπει νά σημειωθεί ότι τά περισσότερα μεταλλεία έχουν δοθεί άπό τό 1860 σέ ιδιώτες και ξένους έπιχειρηματίες, που έκμεταλλεύθηκαν κατά τρόπο ληστροικό τά προνόμιά τους προτιμώντας νά έξαντλούν τίς καλύτερες ποιότητες μονάχα, χωρίς νά άξιοποιούν μέ έγκαταστάσεις τεχνικές και έρευνες τά μεταλλεία και μετά έγκαταλείποντάς τα (όπως είδαμε για τόσα μεγάλα μεταλλεία σιδήρου. Δεληγιάννης, στό ίδιο) «έξαντλημένα» για τήν άρπακτική τους διάθεση, αλλά στό βάθος άνεξερευνητα και άναξιοποίητα. Ήτσι άποσπάστηκαν επί έξήντα τ' όλιγότερο χρόνια (1880 - 1940) (μέ δάση τά στοιχεία τής Στατιστικής Ήπετηρίδας του Ήπουργείου Ήθνικής Οίκονομίας) άπό τά σπλάχνα τής έλληνικής γής (βλ. πίνακα άριθ. 2α) τεράστιες ποσότητες μεταλλεύματα και όρυκτά που πήραν και παίρνουν, στό μεγαλύτερό τους μέρος, τό δρόμο ξένων άγορών (βλ. πίνακες άριθ. 2,3,4,). Τά μεταλλεύματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν για τή διομηχανία χωρών που άπ' αυτές έξαρτήθηκε και άποστραγγίσθηκε ή έλληνική οίκονομία. Πόσο θά είχεν αλλάξει τό «τοπίο» τής «φτωχής» έλληνικής οίκονομίας άπό τό 1860 και ύστερα άν είχε μελετηθεί ό όρυκτός τής πλούτος και στοιχειώδη έστω άξιοποιηθεί. Προβάλλει λοιπόν σάν άμεσο καθήκον τής λαϊκής δημοκρατικής έξουσίας νά μελετηθεί συστηματικά ό όρυκτός μας πλούτος και νά καταρτισθεί ένας γεωφυσικός - γεωλογικός χάρτης τής χώρας, άφού έρευνηθεί τό έδαφος και ύπέδαφος σύμφωνα μέ τίς τελειοποιημένες σημερινές μεθόδους τής τεχνικής.

γ) Είναι έξασφαλισμένη ή ένεργειακή δάση. Τόσο για τή θεορμική κίνηση τής διομηχανίας μέ τό λιγνίτη όσο και τήν ύδρευνητική τής κίνηση μέ τό λευκόν άνθρακα, που τό ήλεκτρικό του δυναμικό ύπολογίζεται άπό 4 ως 6 δισεκατομμύρια ώροχιλιόβατα τό χρόνο. Τό ένεργειακό δίνεται σέ ιδιαίτερο κεφάλαιο.

δ) Μπορεί νά έξασφαλισθεί ή ποσοτικά και ποιοτικά άπαραίτητη έρ-

γατική δύναμη. Έννοούμε βέβαια τόσο την ανειδίκευτη εργατική δύναμη όσο και τους ειδικευμένους εργάτες, τεχνικούς, μηχανικούς κ.ά. που θα χρειαστούν για να κατασκευασθούν τα υδροηλεκτρικά έργα και για τις νέες βιομηχανίες καθώς και για την κίνηση και λειτουργία τους. Αυτό είναι ζήτημα πρώτα κοινωνικής κατανομής (καταμερισμού) της δουλειάς, και δεύτερο τεχνικής εκπαίδευσης. Είναι γεγονός πως ο σημερινός καταμερισμός της δουλειάς αντανάκλα τον καθυστερημένο και παρασιτικό χαρακτήρα της οικονομίας μας, που ο μετασχηματισμός της είναι αδύνατος χωρίς να αλλάξει ο καταμερισμός της δουλειάς, οι συνθήκες, οι όροι της. Η αύξηση της παραγωγικότητας της δουλειάς στή γεωργία και η εξασφάλιση των όρων της ζωής του βιομηχανικού εργάτη, κλπ. θα δώσει την πεποίθηση στον εργαζόμενο πως δέ θα φυτοζωει μέσα στις καινούριες συνθήκες. Άς σημειώσουμε πως ο σχετικός πληθωρισμός εργατικής δύναμης στην Ελλάδα ευνοεί τις αναγκαίες αυτές μεταβολές.

Η τεχνική παιδεία, που σήμερα είναι ανεπαρκέστατη, ιδιαίτερα για τα εργατικά στελέχη, αποτελεί αναντίρροπα αίτημα της ανοικοδόμησης, για τις πλατύτερες μάζες των εργαζομένων. Θα χρειαστεί χρόνος και πείρα για να αποκτήσουμε τα κατάλληλα τεχνικά σχολεία, εκπαιδευτές, στελέχη κλπ. (Βλ. *N. Κιτσίκη* «Η τεχνική παιδεία στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης», «Ανταίος», άριθ. 1,2/1945, σελ. 5 - 12 και 39 - 46). Τις έλλείψεις αυτές μπορεί να τις αντιμετωπίσουμε α) μετεκπαιδευοντας Έλληνες μηχανικούς κ.ά. τεχνικά στελέχη της ανοικοδόμησης, σε χώρες με πλούσια πείρα, β) μετακαλώντας ξένους ειδικούς κλπ.

Τό ζήτημα των τεχνικών στελεχών έχει βασική σημασία για τό θέμα της εκβιομηχάνισης. Πρέπει όμως να εξεταστεί τόσο στις γενικές του γραμμές όσο και για τόν κάθε τεχνικό κλάδο αφού μελετηθούν οι ειδικότερες συνθήκες λειτουργίας του. Η εργασία του προπρύτανη *N. Κιτσίκη* μās δίνει τή γενική τοποθέτηση του ζητήματος, που πάνω σ' αυτή θα πρέπει να στηριχθούν ειδικότερες μελέτες. Στο σημείο αυτό όμως μās έλειπαν τά στοιχεία για να παρουσιάσουμε σε τούτη τήν εργασία συμπεράσματα παρόμοιων μελετών.

Δυσμενής τεχνικός όρος μπορεί να θεωρηθεί, για τήν πρώτη περίοδο της εκβιομηχάνισης τό ότι δέν έχουμε λιθάνθρακα. Μās λείπουν οι συγχρονισμένες εγκαταστάσεις για τήν εξόρυξη μεταλλευμάτων, τό συγχρονιακό μας δίκτυο είναι ύποτυπώδες, τά μεταφορικά μέσα δέν επαρκούν, λείπουν, είναι ανάγκη να δημιουργηθούν εγκαταστάσεις για τήν υδρενεργειακή αξιοποίηση (υδροηλεκτρικά εργοστάσια γραμμής μεταφοράς κλπ.) και εγκαταστάσεις για τήν καμινεία και σε συνέχεια τήν έπεξεργασία των μετάλλων (ύψικάμυνα, ηλεκτροκάμυνα, μεταλλουργικά εργοστάσια κ.ά.).

Οί δυσμενείς όμως αυτοί όροι είναι περιοδικοί. Φαίνονται σάν εμπόδια που όφείλονται στή χαμηλή ανάπτυξη και παραγωγικότητα που έχει ή βιομηχανία μας ως τά σήμερα στήν εξάρτησή της από τό έξωτερικό. Δέν είναι κατά συνέπεια μόνιμα αίτια, που μπορούν να ματαιώσουν τελικά τήν εξασφάλιση των εφοδίων κίνησης και ύλών για τή μελλοντική ανά-

πτυξη της βιομηχανικής βάσης. Στά κατοπινά κεφάλαια θά εκτεθούν οι δυνατότητες που κλείνει ή οίκονομία μας για την κατανίκησή τους.

2. Οι οίκονομικοί όροι.

Οι οίκονομικοί όροι που καθιστούν επιτακτική την ανάγκη της βιομηχανικής εκμετάλλευσης, μέσα στον τόπο μας, των πρώτων ύλων, που τώρα εξάγονται προς βιομηχανοποίηση στο έξωτερικό και ειδικότερα οι οίκονομικοί όροι που επιτάσσουν τη βιομηχανοποίηση σε κλάδους όπως ή σιδηρομεταλλουργία, ή χρωματική μεταλλουργία, οι χημικές ηλεκτροδόρες βιομηχανίες πηγάζουν από την ίδια τη μορφή, τη διάρθρωση και τό περιεχόμενο της οίκονομίας όπως διαμορφώθηκε στις ιστορικές συνθήκες της τελευταίας εκατονταετίας.

Πρίν από τον πόλεμο ή ελληνική οίκονομία προσανατολισμένη στην ανάπτυξη των βιομηχανιών παραγωγής κυρίως ειδών κατανάλωσης, που στηρίζονταν στον προστατευτισμό και τη μονοπωλιακή εκμετάλλευση της έσωτερικής αγοράς από όρισμένα μεγαλοβιομηχανικά συγκροτήματα, πραγματοποιούσε στις ειδικές αυτές συνθήκες παραγωγής υπερέκδη τέτοια που επέτρεπαν στή ντόπια βιομηχανία και τις τράπεζες να συγκεντρώνουν γύρω απ' αυτούς τους κλάδους τά κεφάλαιά τους με ψηλό ποσοστό κέρδους και ψηλό επιτόκιο. Η αίτια που τό τραπεζοβιομηχανικό κεφάλαιο περιόριζε τη σφαίρα της συναγωνιστικής δράσης στους δασμόβιους κλάδους και στην ελαφρά βιομηχανία, βρίσκεται στο ότι τις γερές «θέσεις» στην ελληνική οίκονομία κρατούσε τό ξένο κεφάλαιο. (Βλ. Γ. Ζέβγος: «Δημοκρατικός και έπειτα σοσιαλιστικός μετασχηματισμός», Π. Δελμή: «Η οίκονομική επίθεση κατά του λαού και τό πρόγραμμα της λαϊκής δημοκρατίας»)⁵. Οι μεταλλευτικές επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (μεταφορές, φώς, νερό, παραγωγικά έργα κ.ά.), ό έλεγχος των δημόσιων οίκονομικών, (δημόσια έσοδα ΔΟΕ, εταιρεία υπεργύων προσόδων), ή αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών βρίσκονταν στην έξουσία του ξένου κεφαλαίου. Η Έθνική Τράπεζα, ό μεγαλύτερος οίκονομικός οργανισμός του τραπεζοβιομηχανικού - χρηματιστικού κεφαλαίου, τροφοδοτούσε τους κλάδους, που τό ξένο κεφάλαιο άφηνε στή δικαιοδοσία της ελληνικής μονοπωλιακής κεφαλαιοκρατίας. Έτσι στή χώρα αναπτύσσονταν μία βιομηχανία που ή βάση της σε μηχανήματα, ανταλλακτικά, καύσιμα, συχνά δέ και πρώτες ύλες (έριουργία κλπ.) βρίσκονταν στο έξωτερικό ή στα χέρια ξένου κεφαλαίου (ένέργεια). Η ελληνική οίκονομία παρουσίαζε έτσι την αντίφαση, που παρουσιάζουν οι οίκονομίες των έξαρτημένων και άποικιακών χωρών, όπου τό ξένο κεφάλαιο αναπτύσσει μονάχα τους κλάδους, που του χρειάζονται είτε για προμηθευτές πρώτων ύλων, είτε για άγωγοί μετασχηματισμού και διάθεσης στην αγορά της έξαρτημένης χώρας των προϊόντων της δικής του βιομηχανίας.

5. Στην «Κομμουνιστική Έπιθεώρηση», άριθ. 40, Αύγουστος 1945.

Γι' αυτό και ο ρόλος της εξαρτημένης οικονομίας, είναι ρόλος εμπορικός, μεσιτικός, στην πιο πλατειά έννοια, δηλ. ακόμα και όταν μετασχηματίζει μισοτελειωμένα προϊόντα της ξένης βιομηχανίας. Γι' αυτό και στή χώρα μας αναπτύχθηκε α) η εξορυκτική βιομηχανία (μεταλλεία, λατομεία κλπ.) που αντί να έχει επακόλουθο την ανάπτυξη μεταλλουργικής κλπ. βιομηχανίας, χρησιμοποιήθηκε από το ξένο κεφάλαιο με μοναδικό σκοπό να προμηθεύει *προνομακά και φτηνά* (έξευτελιστικό μεροκάματο Έλληνα μεταλλωρύχου) την πρώτη ύλη στην ξένη βιομηχανία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, συντριπτικό για όρισμένους «σοσιαλδημοκράτες» και «σοσιαλιστές» που ακολουθούν πιστά τους άστους θεωρητικούς κοινωνιολόγους στην παραδοχή του δόγματος της «decolonisation» (ότι τάχα το ξένο κεφάλαιο «ξεαποικιοποιεί» τις αποικιακές χώρες). β) Η έλαφρά βιομηχανία μετασχηματισμού των μισοκατεργασμένων προϊόντων των ξένων βιομηχανιών και της κατεργασίας όρισμένων γεωργικών προϊόντων, που η εξαγορά τους από την αγροτική τάξη μπορούσε να γίνεται με απόλυτα συμφέροντες όρους για το ντόπιο κεφάλαιο με τους γνωστούς οργανισμούς ΑΣΟ κλπ., που αποτελούν για τη χώρα μας εμπορικά μονοπώλια. (Βλ. Κ. Σιδεράη: «Ο ΑΣΟ, ΚΥΔΕΠ κλπ. οργανισμοί έξωπαραγωγικής εκμετάλλευσης», «'Ανταίος», άριθ. 6 και 7 σελ. 153-154 και 167-171).

Νά τώρα πώς εκφράζεται η σχέση αυτή της ελληνικής οικονομίας με το ξένο κεφάλαιο στον τομέα των εισαγωγών - εξαγωγών και στο ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών για τα είδη μεταλλουργίας κλπ., που μάς ενδιαφέρουν σε τούτη τη μελέτη: προπολεμικά (έτος βάσης 1938) βγάσαμε έξω⁶ 829.650 τόννους μεταλλεύματα σε φυσική κατάσταση⁶ και εισπράτταμε από την πώλησή τους 384.501.000 δρχ.⁷. Τό ποσό αυτό αντιπροσώπευε μονάχα τό 4% περίπου της άξιας των συνολικών εξαγωγών της χώρας μας. (Βλ. 'Εμπορικό ισοζύγιο της χώρας, στον πίνακα άριθ. 4α).

Τό ίδιο έτος 1938, που παίρουμε για έτος βάσης, κάναμε εισαγωγή μετάλλων και ειδών από μέταλλα: 164.863 τόννους, άξιας 2.650.570.000 δρχ. (τιμάριθμ. 1938). (Βλ. πίνακες άριθ. 5, 6, 7, και 8). 'Εκτός αυτό δέ και καύσιμα 1.320.133 τόννους άξιας 1.422.760.000 δραχμών που για τό 1939 ήτανε 1.231.755 τόννοι άξιας 1.506.013.820 δραχμών, (Βλ. πίνακα άριθ. 9). 'Από τό ποσό αυτό των μετάλλων κλπ. οί 121.976 τόννοι ήτανε σίδηρο και άτσάλι άκατέργαστο ή μισοκατεργασμένο σε σιδερόφυλλα κλπ. που κόστιζαν 930.112.000 δρχ., ενώ τά υπόλοιπα μέταλλα και έτοιμα βιομηχανικά προϊόντα από μέταλλα (άτμολέβητες, έργαλεία, σωλήνες κ.ά.) άντιστοιχοῦσαν στους υπόλοιπους 42.887 τόννους άξιας 1.720.458.000 δραχμών⁸.

Τά μηχανήματα και άλλα κατεργασμένα είδη μετάλλου ή ελληνική οικονομία τά χρησιμοποιούσε για άμεση παραγωγική κατανάλωση, ενώ

6. Βλ. πίνακες άριθ. 2,3,4.

7. Βλ. κατηγορίες μεταλλευμάτων και άντίστοιχα ποσά στους σχετικούς πίνακες.

8. Οπως φαίνεται από τον πίνακα άριθ. 6α, τά ποσά που πληρώθηκαν και οί ποσότητες, που αγοράστηκαν από τό έξωτερικό, είναι σύμφωνα με τή στατιστική κατάταξη της Κ.τ.Ε. άρκετά μεγαλύτερα.

για άλλα είδη, όπως σίδηρο άκατέργαστο, γίνονταν παραπέρα έπεξεργασία από τή ντόπια βιομηχανία, έλαφριά μεταλλουργική και μηχανολογική πού κατασκευάζει καρφιά, συρματόσχοινα, έργαλεία, κρεβάτια και παρόμοιας τάξης βιομηχανικά προϊόντα. Οί εισαγωγές σέ καύσιμα κλπ. άντιπροσώπευαν τό 1938 ποσοστό 10% τών συνολικών εισαγωγών τής χώρας, (Βλ. πίνακα άριθ. 4α) και οί εισαγωγές τών μετάλλων και ειδών από μέταλλο ποσοστό 18%. Στο ίσοζύγιο έξωτερικών λογαριασμών οί εισαγωγές τών δύο αυτών κατηγοριών άποτελούσαν τό 20% (Βλ. πίνακα άριθ. 4β) τής όλικης άξίας στό σκέλος του παθητικού.

Βλέπουμε λοιπόν ειδικότερα πώς ή ελληνική οίκονομία προπολεμικά επιβαρύνεται από τή διαφορά πληρωμής για είδη μεταλλουργίας και εισπράξεων από πώληση μεταλλευμάτων μέ ένα ποσό 545.000.000 δραχμές τό χρόνο.

Άκόμα επιβαρύνεται μέ ποσό 1,7 δισεκατομμύρια δραχμές για εισαγωγή προϊόντων μηχανουργίας και μέ ποσό 1,4 δισεκατομμύρια δραχμών για τήν εισαγωγή ορυκτών για καύσιμα κινητήριας δύναμης. Η επιβάρυνση αυτή πού φτάνει συνολικά τό ποσό τών 3.688.829.000 δραχμών για τό 1938 (1422 έκατομμύρια δραχμές για καύσιμα, 545.611 χιλιάδες δραχμές διαφορά από εισαγωγή μετάλλων, και 1.700 έκατομμύρια δραχμές από εισαγωγή μηχανών και ειδών από μέταλλο) δέν είναι μονάχα μία άπλή «ταμειακή» συναλλαγματική δυσχέρεια του ίσοζυγίου αλλά και μία από τίς βάσεις τής έξάρτησης τής ελληνικής οίκονομίας από τό ξένο κεφάλαιο, όπως προαναφέραμε. Άποκλειστική αίτία τής είναι ότι δέν αναπτύσσονται μέσα στή χώρα: α) οί πηγές παραγωγής ένέργειας (θερμικής και ύδροηλεκτρικής), β) οί βασικές βιομηχανίες μεταλλουργίας, μηχανουργίας και βαρειάς χημικής βιομηχανίας.

Άν ρίξουμε πάλι μία ματιά στό έμπορικό ίσοζύγιο τής χώρας (Βλ. πίνακα άριθ. 4α), θά δοϋμε ότι τό ποσό τών 3,6 δισεκατομμυρίων δραχ. πού επιβαρύνεται ή ελληνική οίκονομία για τό 1938 από τήν εισαγωγή τών προϊόντων βαρειάς βιομηχανίας και καυσίμων πού δέν παράγονται στή χώρα, καλύπτει τό μεγαλύτερο μέρος του παθητικού υπόλοιπου του έμπορικού ίσοζυγίου πού είναι για τό 1938: 4.612.215.000 δραχμές. Άποτελεί δηλαδή τό κοντύλι από τή χρονιάτικη αυτή επιβάρυνση τής ελληνικής οίκονομίας (διαφορά εισαγωγής προϊόντων βαρειάς βιομηχανίας και έξαγωγής μεταλλευμάτων), ποσοστό 80% του συνολικού παθητικού υπόλοιπου του έμπορικού ίσοζυγίου. Άν άκόμα συγκρίνουμε τί ποσοστό άξίας καλύπτουν στίς έξαγωγές μας ή έξαγωγή μεταλλευτικών υλών και στίς εισαγωγές μας ή εισαγωγή μετάλλων, καυσίμων κλπ. θά διαπιστώσουμε καταθλιπτική διαφορά σέ βάρος τών έξαγωγών άφου, όπως είδαμε ή έξαγωγή μεταλλευτικών ειδών άποτελεί μονάχα 4% τών έξαγωγών, ενώ ή εισαγωγή μετάλλων κλπ. φτάνει τό 30% τών συνολικών εισαγωγών⁹.

9. Τό παθητικό υπόλοιπο από τήν εισαγωγή προϊόντων μεταλλουργίας και χημικής βιομηχανίας μονάχα, υπολογίζεται στήν έκθεση του Υπουργού Δημοσίων Έργων Α. Δημητρακοπούλου στό ποσό τών 2.200 έκατομμυρίων τό χρόνο ("Υπουργείον Δημοσίων Έργων: «Στοιχεία άνασυγκροτήσεως 1946» μέ συμπεράσματα τής έπιτροπής πού συγκροτήθηκε μέ

Ἡ τέτοια σύνθεση τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καί ἰσοζυγίου πληρωμῶν ἔρχεται κι αὐτή ἀπό αἰτιατό μέ τή σειρά της νά γίνει αἷτιο μιᾶς πολιτικῆς «συναλλαγματικῶν περιορισμῶν» καί φτάνει μέ τήν πολιτική τῆς τετραετίας τῆς δικτατορίας 4ης Αὐγούστου στό ἀποκορύφωμά της μέ τό «κληρικ», πού, ἀντί νά λύνει, περιπλέκει τά ζητήματα καί ὑποδουλώνει ἐμπορικά τή χώρα μας στό Γ' Ράιχ τοῦ Χίτλερ. Ἡ λύση ὅμως τοῦ προβλήματος αὐτοῦ δέν μπορεῖ νά βρεθεῖ στόν τομέα τῆς κυκλοφορίας, παρά μονάχα στόν τομέα τῆς παραγωγῆς. Χωρίς αὐτή τή διαπίστωση ἡ ἐξέταση τῶν πραγμάτων τοῦ ἐμπορίου καί τῶν σχέσεων τῆς χώρας μας μέ τό ἔξωτερικό θά ἰσοδυναμῆι μέ μιάν ἀνθαίρετη σύλληψη τῆς πραγματικότητας, πού θά καταδικάζεται πάντα ἀπό τήν ἴδια τήν πραγματικότητα (Βλ. Σ. Μάξιμου: «Τό ἑλληνικό ἔξωτερικό ἐμπόριο», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 10/1945).

3. Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς κατανάλωσης.

Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς κατανάλωσης γιά τήν ἀνοικοδόμησι τῆς χώρας ἀγκαλιάζουν πλατειοῦς τομεῖς τεχνικῆς ἐφαρμογῆς. Γιά οἰκοδομικά ἔργα, τά συγκοινωνιακά, ἡ γεωργία θ' ἀπορροφήσουν σίδηρο, προϊόντα μεταλλουργίας, καύσιμα καί χημικά προϊόντα σέ πολλαπλάσια ποσά ἀπό τά προπολεμικά. Ἄν θελήσουμε νά κάνουμε εἰσαγωγή ἀπό τό ἔξωτερικό, εἶναι φανερό ὅτι θά μᾶς χρειάζονταν σήμερα πολύ μεγαλύτερο ποσό ἀπό τό προπολεμικό τῶν 2,6 δισεκατομμυρίων δραχμῶν (χωρίς εἶδη μηχανουργίας).

Οἱ ἀνάγκες σέ σίδηρο καί ἀτσάλι ξεπερνοῦν τούς 150.000 τόννους καί μαζί μέ τά ἄλλα μέταλλα καί προϊόντα μετάλλου φτάνουν τούς 200.000 τόννους.

Οἱ ἀνάγκες σέ ἄλουμῖνο ἐνῶ φαίνονται σύμφωνα μέ τή στατιστική μηδαμινές (τό 1938 ἔγινε εἰσαγωγή 200 τόννων), στήν πραγματικότητα, εἶναι τεράστιες. Ἡ παραγωγή μιᾶς βιομηχανίας, πού θά ἀξιοποιοῦσε τόν πλοῦτο μας σέ βωξίτη γιά νά παράγει ἄλουμῖνο, θά εἶχε νά καλύψει ὄχι τόσο τή ζήτηση ἀπό τό ἔξωτερικό,¹⁰ μά τίς μεγάλες ἀνάγκες τῆς ντόπιας κατανάλωσης. Ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ ἠλεκτρολόγοι μηχανικοί καί ἄλλοι εἰδικοί θά χρειαστοῦν σημαντικές ποσότητες ἄλουμῖνο γιά νά κατασκευασθεῖ τό ἔθνικό δίκτυο διανομῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, γιά νά κατα-

τήν ἀπόφασι ἀριθ. 30305 τῆς 20 Αὐγούστου 1945 τοῦ Ὑπουργοῦ Δημοσίων Ἔργων καί ἀπαρτίσθηκε ἀπό τούς κ.κ. Α. Δεληγιάννη, Ὑφηγητή ἀνόργανης βιομηχανικῆς χημείας στό Πανεπιστήμιο, ἀνόργανης ἠλεκτροχημικῆς βιομηχανίας στό Πολυτεχνεῖο, Γ. Πεζόπουλο, Ὑφηγητή στό Πολυτεχνεῖο γιά τούς ἠλεκτρικούς κεντρικούς σταθμούς καί τά δίκτυα, Κ. Ἀμπαδογιάννη, Ἐπιθεωρητή Δημοσίων Ἔργων, Προϊστάμενο Γραφείου μελετῶν ὁδοποιίας, Θ. Κροιαζίδη, Νομομηχανικό Δημοσίων Ἔργων, Προϊστάμενο ὑπηρεσίας συντονισμοῦ προμηθειῶν, καί Ν. Χωραφᾶ, Νομομηχανικό Δημοσίων Ἔργων, Προϊστάμενο Νομομηχανικῆς Ὑπηρεσίας).

10. Σ' αὐτήν δέ θά ἔπρεπε ἀποκλειστικά νά βασιστοῦμε, γιατί τά κάρτελ τοῦ ἄλουμῖνου μετά τήν ἔντασι τῆς παραγωγῆς σέ ἄλουμῖνο στήν Ἀμερικῆ ἰδιαίτερα, θά μποροῦσαν νά παίξουν ρόλο «ρυθμιστικό» πιέζοντας τήν τιμή πρὸς τά κάτω στή διεθνή ἀγορά.

σκευασθούν είδη βιομηχανικής και οικοδομικής χρήσης από όρισμένα κράματα αλουμινίου κ.ά.

Μπορούμε νά πούμε ότι από 200.000 τόννους βωξίτη (τό 1938 εξορύσσονταν 179.886 τόννοι), θά είχαμε 50.000 τόννους αλουμινίου σημαντικότητας άξιας.

Τά πρώτα χρόνια θά ήταν δυνατό ν' άρχίσουμε βέβαια από μικρότερες ποσότητες (10.000 τό πολύ τόννους τό χρόνο) γιατί, έκτός από τό ότι ή κατανάλωση δέ θά είχε αναπτυχθεί, οί μέθοδοι για τήν αναγωγή του βωξίτη σέ αλουμίνα απορροφούν (πλήν της Bayer πού έχει τό μειονέκτημα όμως ότι άπαιτεί πολύ κάρβουνο), καθώς θά δούμε, μεγάλες ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας πού δέν μπορούμε νά είμαστε σίγουροι ότι θ' αποκτήσουμε άν δέν περάσει ένα όρισμένο χρονικό διάστημα μέ τήν όλοένα έντατικότερη άξιοποίηση των ύδραυλικών δυνάμεων τής χώρας.

Οί *ανάγκες σέ άζωτο* για τήν παρασκευή άμμωνίας, χρήσιμης για τά λιπάσματα, ύπολογίζονται σήμερα σέ 30.000 τόννους μέ σύντομη προοπτική ν' άνέθουν τούς 60.000 τόννους¹¹. Η αύξηση των αναγκών μας σέ λιπάσματα πρέπει νά ύπολογίζεται ότι θά άνέθει στους 200.000 τόννους, ποσό πού είναι πολύ πιθανό πώς θά χρειαστεί σέ μία έντατική, τεχνικά αναπτυγμένη γεωργική καλλιέργεια.

Οί *ανάγκες σέ καυστική σόδα* ύπολογίζονται τώρα σέ 3 - 5.000 τόννους τό χρόνο, όσο περίπου εισάγουμε άπ' έξω. Τό πολυτιμότερο αυτό προϊόν (για τήν ύφαντουργία, τήν τεχνητή μετάξα, τή σαπωνοποιία κ.ά.)¹², και τά ύποπροϊόντα του (χλωρασθέσιο, χλώριο κλπ.) θά χρειασθεί από τήν άρχή για τήν ύπόλοιπη χημική βιομηχανία σέ ποσότητα τουλάχιστο 7,5 - 10.000 τόννων τό χρόνο.

Οί *ανάγκες σέ άνθρακασθέσιο*. Η χρησιμότητά του είναι ποικίλη (άσβεστοκυαναμίδη, άσετυλίνη, φίλμ, άθραυστο γυαλί, τεχνητό καυσσόκ): ύπολογίζεται ότι 4.000 τόννοι άνθρακασθέσιο θά ήταν ένα ποσό πού θά τό χρειαζότανε άμεσα ή κατανάλωση.

Τό *μαγνήσιο* είναι μέταλλο πού χρησιμοποιείται σύμφωνα μέ τήν τελευταία λέξη τής τεχνικής για τίς πιό σύγχρονες κατασκευές (βιομηχανία άεροπλάνων, αυτοκινήτων, κράματα μέ αλουμίνο κ.ά.). Είναι μέταλλο ελαφρότερο από τό αλουμίνο και ή τιμή του 50% ανώτερη. Στόν τελευταίο πόλεμο ή Άμερική και ό Καναδάς κατασκεύασαν έργοστάσια για μαγνήσιο. Η παραγωγή του γινότανε και γίνεται, γενικότερα, από τά κατάλοιπα τής βιομηχανίας του άλατιού. Ωστόσο, ή παραγωγή από λευκόλιθο έχει όρισμένα πλεονεκτήματα και είναι εύτυχεις οί λίγες χώρες πού διαθέτουν άξια λόγου κοιτάσματα αυτού του όρυκτου και μπορούν νά τά χρησιμοποιήσουν έκτός τής κατασκευής τούβλων τής φωτιάς και

11. Βλ. *Ι. Σ. Παπαδάκη* «Η σημασία τής άζωτούχου λιπάνσεως», «Οικονομικά χρονικά» άριθ. 4/15 - 7 - 45 και *Κ. Νεύρον*: «Βιομηχανικά δυνατότητες» Ε. Βήμα 22-7-40.

12. *Π. Κουδέλη*: «Η ενεργειακή οικονομία τής Ελλάδος» Άθήναι 1944, σελ. 183 - 4. Καί του ίδιου: «Βιομηχανικά δυνατότητες και ενεργειακή πολιτική έν Ελλάδα». Άθήναι 1945, σελ. 48. Επίσης: *Α. Δεληγιάννη*: «Τό βιομηχανικόν συγκρότημα Άχελώου», «Οικονομικά χρονικά» άριθ. 5-7/1-9-45.

τοιμέντου Σορέλ και για την παραγωγή μαγνησίου. Στόν τόπο μας ό λευκόλιθος άφθονεί και μάλιστα με τή μεγαλύτερη περιεκτικότητα πού φτάνει 27,4%. Θα μπορούσαμε έφόσον και στό μέτρο πού οι άλλες βιομηχανικές μας επιδιώξεις θα τό έπιτρέψουν να άρχίσουμε τή βιομηχανία μαγνησίου με 5.000 τόννους παραγωγή τό χρόνο. Η έμπορευματική άποψη, ή ύπαρξη δηλαδή μεγάλων άποθεμάτων μαγνησίου, με τό τέλος του πολέμου και τό κλείσιμο μάλιστα έργοστασίων παραγωγής μαγνησίου είναι προσωρινό έμπόδιο λίγων έτών ύστερα από τόν ευρύχωρο κύκλο πού άνάπτυξε, όπως είπαμε, ή σύγχρονη τεχνική για τή χρησιμοποίηση του μαγνησίου, κύκλο, πού διαρκώς ευρύνεται.

Προοπτική θα μπορούσε να ύπαρξει ακόμα για τή βιομηχανική κατεργασία των μεταλλευμάτων του *χρωμίου*, του *νικελίου* και του *ψευδαργύρου* πού διαθέτουμε σε εκλεκτή ποιότητα και σε σημαντική ποσότητα. Η παραγωγή χρωμίου, μετάλλου πολύτιμου για τή μεταλλουργία και τή χημική βιομηχανία, μπορεί να πραγματοποιηθεί έφόσον θα διαθέτουμε τήν αναγκαία ηλεκτρενεργειακή δύναμη¹³. Τό ίδιο μπορούμε να πούμε και για τό νικέλιο και τόν ψευδάργυρο.

13. Βλ. Χ. Δανιδό στον Π. Κουδέλλη: «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.» σελ. 38-40.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Α΄. ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΚΑΙ Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΒΑΣΗ

Τό ζήτημα τής εκμετάλλευσης του λιγνιτικού πλούτου τής χώρας και τής αξιοποίησης των φυσικών πηγών ενέργειας πού περιλαμβάνουν οι ύδατοπτώσεις της, συνδέεται αναπόσπαστα με τήν ανάγκη τής δημιουργίας ενεργειακής βάσης για τή βιομηχανοποίηση τής χώρας και τό ριζικό τεχνικό και οικονομικό μετασχηματισμό στις παραγωγικές δυνάμεις. Ή δημιουργία βαρείας βιομηχανίας (μεταλλουργικής, μηχανουργικής και χημικής) έχει αναγκαία προϋπόθεση για τή χώρα μας τήν εξασφάλιση ενεργειακής βάσης. Ή εξάρτηση τής Ελλάδας πριν τον πόλεμο από τό εξωτερικό ήταν εξάρτηση τόσο σε βιομηχανικά προϊόντα μεταλλουργίας κλπ. έτοιμα ή μισοκατεργασμένα, όσο και σε καύσιμη ύλη για τήν κίνηση τής βιομηχανίας της. Είδαμε ότι τό 1938 ή χώρα μας πλήρωνε 1,4 δισεκατομμύρια δραχμές για νά εισαγάγει 1,3 εκατομμύρια τόννους καύσιμα, βενζίνη, πετρέλαιο, κάρβουνο. Όπως τονίστηκε όμως και σε προηγούμενη παράγραφο, ή βαθύτερη σημασία τής εξάρτησής μας από τό εξωτερικό (σε κινητήρια δύναμη) βρίσκεται όχι στην καθαυτό οικονομική - συναλλαγματική μας επιβάρυνση, αλλά στο ότι διαιωνίζεται ή καθυστέρηση τής οικονομίας μας πού εμποδίζεται έτσι νά αναπτύξει μία δική της ενεργειακή βάση και νά οδηγηθεί με γρήγορο ρυθμό προς τήν εκβιομηχάνιση.

Ή εξάρτηση τής βιομηχανίας από τήν εισαγωγή καυσίμων από τό εξωτερικό καθρεφτίζει τήν ανικανότητα των «ιδιωτικοοικονομικών» προοπτικών και τής «πρωτοβουλίας» του «άτομικού-επιχειρηματικού» παράγοντα πού τόσο καθαγιαστήκε τό «δαιμόνιον» του στή χώρα μας από τούς οικονομολόγους τής άρχουσας τάξης. Πιστοποιεί τήν αδυναμία του παράγοντος αυτού νά δώσει λύση σε προβλήματα πού ξεπερνούνταν

τήν προοπτική τῶν ἄμεσων κερδοσκοπικῶν του ἐπιδιώξεων. Ἦταν συν-επές πρὸς τὴν ὄλη παρασιτική τακτική τοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου πού ἀναζητοῦσε πάντα τίς σίγουρες, μικρῆς πνοῆς καί μονοπωλιακοῦ χαρακτῆρα, τοποθετήσεις νά ἀποφύγει τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ἐνεργειακοῦ πλούτου. Ἡ λογική τῶν ἐμπορικῶν καταστίχων καί τὸ μπαράζ τοῦ ξένου κεφαλαίου ὑπαγόρευαν στό ἑλληνικό κεφάλαιο νά κινηθεῖ μονάχα σέ μιά περιορισμένη σφαῖρα ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας. Τό κεφάλαιο αὐτό στάθηκε σέ τέτοιο βαθμό ἀντιδραστικότητας δένοντας τὴν τύχη του μέ τό ξένο κεφάλαιο καί μέ τίς πιό ἀντιπροοδευτικές κοινωνικές δυνάμεις καί παράγοντες (τσιφλικάδες, ξένη ὑπαλληλία, μοναρχία κλπ.), ὥστε καί τό ἴδιο κατάντησε νά μή μπορέσει νά δημιουργήσει τούς ὄρους μιᾶς πλατεῖας καπιταλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς καί συσσώρευσης μέ βάση τὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σέ μεγάλη κλίμακα. Δέν μπόρεσε δηλ. νά γίνει ὅ,τι ἔγινε στίς χῶρες πού ἡ ἀστική τάξη ἔπαιξε τόν ἱστορικά προοδευτικό της ρόλο. Ἡ ἀστική τάξη στή χώρα μας πραγματοποίησε, ὅπως θά δοῦμε καί σέ ἄλλα κεφάλαια, μονάχα μιά μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας καί πρὸς αὐτή τὴν κατεύθυνση ἔσπρωξε ὄλη τὴ δραστηριότητά της. Ἔγινε ὁ μεσίτης, πράκτορας τοῦ ξένου κεφαλαίου πού πήρε αὐτό τὴ «μερίδα τοῦ λέοντος». Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ἔτσι, χωρὶς κατοχυρωμένη, στέρεη, μακρόχρονη, ἀνεξάρτητη προοπτική ἐμποροδιομηχανικῶν ἐπιδιώξεων, πρὸδωσε καί τὰ ἴδια της τὰ συμφέροντα γιὰ νά ἐπιδιώξει κοντόφθαλμες, μικρόπνοες κερδοσκοπικές τοποθετήσεις¹.

Ἄς γυρίσουμε ὁμως ξανά στό ἐνεργειακό ζήτημα. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἀπὸ τὴν ἐνέργεια πού παράγονταν προπολεμικά στόν τόπο μας ἀπὸ στερεὰ καύσιμα, ἔδινε 97% τό ξένο ἀρθρονο καί μόλις 3% ὁ ντόπιος λιγνίτης².

Τὰ ὑγρά καύσιμα (πετρέλαιο, βενζίνη) εἰσάγονταν 100% ἀπὸ τό ἐξωτερικό. Ἡ ἠλεκτρική ἐνέργεια παράγονταν κατὰ 95% ἀπὸ καύσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ καί κατὰ 5%, μονάχα, ἀπὸ ντόπιες πηγές ἐνέργειας (ὕδατοπτώσεις).

Ἀτενίζοντας στό μέλλον εἶναι φανερό πὼς δέν μποροῦμε νά στηριχθοῦμε γιὰ τὴν ἴδρυση ντόπιας ἐνεργειακῆς βάσης παρὰ μονάχα στίς δυνάμεις καί τό πρόγραμμα μιᾶς λαϊκῆς δημοκρατικῆς ἐξουσίας, πού μέ τὴν ἄμεση καί ἐνεργή συμμετοχή καί ὑποστήριξη τῶν ἐργαζομένων στρωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θά πραγματοποιήσει τό καθήκον τοῦ ριζικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας, καί θά σπάσει τὰ δεσμά πού κρατοῦν σέ καθυστέρηση τίς παραγωγικές της δυνάμεις.

Ἐνα τμῆμα καί μιά προϋπόθεση τοῦ μετασχηματισμοῦ αὐτοῦ, θά εἶναι καί ἡ ἀξιοποίηση τῶν ντόπιων πηγῶν ἐνέργειας. Νομίζουμε ὅτι μονάχα ἔτσι μπορεῖ νά ἐνταχθεῖ σωστά τό πρόβλημα τῆς ἐνεργειακῆς βάσης,

1. Βλ. Ν. Ζαχαριάδη: «Τὸ πρωταρχικό ἐθνικό μας πρόβλημα», στό «Ριζοσπάστη» τῆς 10 Σεπτέμβριου 1946.

2. Α. Δεληγιάννης: «Γύρω στό δίκτυο μεταφορᾶς», «Οἰκονομικός ταχυδρόμος», ἀριθ. 22/29-11-43.

σ' ένα γενικότερο καί καθολικοῦ χαρακτήρα πρόγραμμα λαϊκῆς ἀνοικοδόμησης. Ὅσο γιά ἐκείνους πού θέτουν τό πρόβλημα μονάχα ἀπό τήν τεχνική του πλευρά, μποροῦμε νά τούς διαβεβαιώσουμε πώς ὅσοδήποτε καλά μελετημένο τεχνικά κι ἂν τό ἔχουν, ἡ λύση του θά ματαιωθεῖ ἂν ἀπουσιάσουν οἱ κατάλληλες πολιτικές καί κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις. Τά ξένα τράστ καί ἡ χρηματιστική ὀλιγαρχία τοῦ τόπου μας – ἂν ἀφεθοῦμε στή διάκρισή τους – θά ματαιώσουν τή λύση τοῦ προβλήματος ἢ θά δώσουν στραβό δρόμο στή λύση του πού οὐσιαστικά εἶναι τό ἴδιο μέ τό πρώτο.

Εἶναι μεγάλη διαφορά νά ζητᾶς «ἔργα γιά τά ἔργα» ἀπό τό νά φτιάνεις ἔργα γιά τήν πραγματική εὐημερία τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ.

Οἱ κυρίαρχες τάξεις πού ἐνδιαφέρονται μόνο γιά τό μεταπρατικό-μονοπωλιακό τους ρόλο στήν ἐκμετάλλευση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας πρέπει νά εἶμαστε βέβαιοι πώς θά ἀδιαφορήσουν ὄχι μονάχα γιά ἔργα μεγάλης πνοῆς ἀλλά ἀκόμα καί γιά τίς στοιχειώδεις ἐπενδύσεις στόν παραγωγικό μηχανισμό. Εἶδαμε τούς τελευταίους μήνες ἀπό τά σκάνδαλα καί τίς κλοπές κι αὐτῶν ἀκόμα τῶν πρώτων ὑλῶν πού τῆς δόθηκαν γιά νά φτιάξει εἶδη πρώτης ἀνάγκης γιά τό λαό, πόσο «ἐνδιαφέρονται» γιά τήν ἀνασυγκρότηση.

Θά ἦταν λοιπόν εἰρωνεία γιά τήν κοινή λογική νά φαντασθοῦμε πώς οἱ ἴδιοι ἐπιχειρηματίες πού δέ δίνουν σήμερα στό λαό νά ντυθεῖ, θά τοῦ κατασκευάσουν αὔριο ὑδροηλεκτρικούς σταθμούς καί φράγματα. Μονάχα ἂν ὁ λαός αὐτός τούς πλήρωνε *λύτρα* μεγάλα σέ φτώχεια καί ἐξ-αθλίωση (ὅπως ζητάει τό ξένο κεφάλαιο μέ τή σύμβαση Κούπερ ὡς τό ἔτος 2010 μ.Χ.) θά ἐπιχειροῦσαν μέ τό ξένο κεφάλαιο καί μέ κατοχύρωση «κατάλληλων» πολιτικῶν συνθηκῶν γιά τήν ἐξασφάλιση καινούριων ὑπερκερδῶν, νά πραγματοποιήσουν ἴσως μερικά συμπτωματικά καί ἀντιοικονομικά ἔργα.

Αὐτά γιά τούς «τεχνικούς» συνήγορους τῶν ἀγαθοεργῶν σκοπῶν τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας καί τῶν «φιλικῶν» τῆς διομηχανικῶν συγκροτημάτων. Ἀκόμα δέ καί γιά τούς εἰλικρινεῖς τεχνικούς καί ἐπιστήμονες πού παρασύρονται στό νά πιστεύουν πώς εἶναι δυνατό νά πραγματοποιηθοῦν τά τεχνικά τους σχέδια (πού ὡς σχέδια μπορεῖ νά εἶναι ἀξιοπρόσεκτα) μέσα σ' ἕνα καθεστῶς κοινωνικοῦ ἐξανδραποδισμοῦ καί ἀσυνδοσίας τῆς ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας.³

3. Προτοῦ περάσουμε στήν ἐξέταση τῶν δύο φορέων τοῦ ἐνεργειακοῦ δυναμικοῦ γιά τή χώρα μας, πού εἶναι οἱ λιγνίτες καί οἱ ὑδατοπτώσεις, σημειώνουμε τή σημασία ἐνός τρίτου φορέα πού μπορεῖ στό μέλλον νά παίξει σοβαρό ρόλο γιά τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση τοῦ τόπου, τό πετρέλαιο. Τό πολύτιμο αὐτό ὑγρό καύσιμο ἔχει διαπιστωθεῖ σέ «πενιχρές» εἶναι ἀλήθεια, ὡς σήμερα, ἐμφανίσεις καί «ἐνδείξεις» ἐμφανίσεων στό ἑλληνικό ὑπέδαφος (βλ. Α. Σ. Κώνστα: «Ἡ διομηχανία πετρελαίου στήν Ἑλλάδα», «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 3 καί 4/15-7-1945). Εἶναι ἀπαραίτητο, λοιπόν, νά γίνουν συστηματικές ἐρευνες γιά νά ἐξακριβωθεῖ ἡ ἔκταση καί ἡ ἀξία τῶν ἐμφανίσεων αὐτῶν (δυτική Ἑλλάδα, Θράκη, δυτική Πελοπόννησος, Ζάκυνθος).

Ι. ΛΙΓΝΙΤΕΣ

Ὁ λιγνίτης, ὅπως πολλά ἄλλα ὄρυκτά καὶ μεταλλεύματα πού ἀναφέραμε, βρίσκεται σέ τέτοιες ποσότητες στό ὑπέδαφος τῆς χώρας μας πού θά ἔπρεπε, στό διάστημα τοῦ μεσοπολέμου, νά τόν εἶχαν προσέξει τόσο τά ἀρμόδια κρατικά ὄργανα ὅσο καί οἱ ἐπιχειρηματικοί κύκλοι ὥστε νά ἐρευνηθοῦν καί νά ἐξακριβωθοῦν τά πιθανά ἀποθέματα ἀπό τίς γνωστές ὡς τά σήμερα ἐμφανίσεις, πράγμα ἀπαραίτητο γιά μιά τεχνικά ἄρτια ἐξόρυξή του σέ σοβαρές ποσότητες, πρὸς διάφορες βιομηχανικές χρήσεις. Ἀκόμα καί γιά τήν ποιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λιγνίτη καί τίς δυνατότητες χρησιμοποίησής του γιά ὀρισμένους σκοπούς θά μπορούσαμε νά εἶχαμε μιά δέβαιη γνώμη ἀπό τοὺς ἐιδικούς, ἂν τό ὄλο ζήτημα τοῦ λιγνίτη εἶχε γίνεϊ ἀπό τοὺς πῖο πάνω ὑπεύθυνους κρατικούς λειτουργοὺς καί ἰδιώτες, *ἐθνικό ζήτημα καυσίμου*. Οἱ ἐργασίες ὁμως πού ἔγιναν γύρω ἀπό τό λιγνιτικό, ἔγιναν συμπτωματικά καί ἢ πρακτική δουλειά τῆς ἐξόρυξης λιγνίτη στέκεται μέσα σέ ὑποτυπώδη μορφή καί ἀναχρονιστικές τεχνικές συνθήκες. Τό ἀποτέλεσμα τῆς φαυλοκρατικῆς-«κοινοβουλευτικῆς», πρώτα, τακτικῆς τῶν ἀτέλειωτων συζητήσεων καί τῆς φασιστικῆς, ὕστερα, δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου πού οἱ φωτοσθέστες τῆς εἶχαν ν' ἀσχοληθοῦν μέ τόσα ἄλλα... σοβαρά ζητήματα ὥστε νά μή βρίσκουν καιρό γιά τό λιγνιτικό, ἔκαναν ὥστε ὁ λιγνίτης νά ἀποτελέσει μονάχα τό *βοηθητικό* καύσιμο πού ἡ ποσότητα τῆς ἐξόρυξής του ἦτανε πάντα σέ ἀντίστροφο λόγο μέ τόν ὄγκο τῶν εἰσαγωγῶν σέ ξένο κάρβουνο καί ἄλλα καύσιμα (ἀνάλογα δηλ. μέ τό ὕψος τιμῆς τοῦ ἀγγλικοῦ κάρβουνου κλπ. στή διεθνή ἀγορά). Ἐν παρατηρήσουμε τόν πίνακα ἀριθ. 10 βλέπουμε πῶς οἱ χρονιές πού μεγαλώνει ἡ ποσότητα ἐξόρυξης τοῦ λιγνίτη, συμπίπτουν μέ τίς χρονιές ἀντίστοιχης ἐλάττωσης τῶν εἰσαγωγῶν σέ ξένα καύσιμα. Αὐτό φαίνεται ἰδιαίτερα στά χρόνια τοῦ περασμένου καί τοῦ τελευταίου παγκόσμιου πολέμου. Ἡ προσήλωση καί ἡ μόνιμη τοποθέτηση τοῦ κέντρου βάρους τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας στήν ξένη ἀγορά ἔκανε ὥστε νά γίνεϊ καί ὁ λιγνίτης ἓνα εἶδος *ἀναπληρωματικό ντόπιο καύσιμο* χρήσιμο γιά τίς περιπτώσεις πού σημειώνεται ἔλλειψη τῶν ξένων καυσίμων. Στήν ἴδια κατηγορία εἶναι τά περισσότερα μεταλλεύματα τῆς χώρας, ἀπλά ἐμπορεύματα, ἀρκετά μάλιστα φτηνά γιά τίς ξένες ἀγορές καί ὄχι ὕλη γιά ἀνάπτυξη ντόπιας βιομηχανίας.

1. Ἀποθέματα - Ἐξόρυξη - Παραγωγή λιγνίτη.

Ἀπό μιά ἔκθεση πού ἔχει συντάξει τό Ἀνώτατο Οἰκονομικό Συμβούλιο στά 1933⁴ μαθαίνουμε πῶς οἱ συνολικοί ἀριθμοί γιά τίς ποσότητες

4. Βλ. Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου: «Περί τοῦ δυνατοῦ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καί καταναλώσεως τοῦ ἐγχωρίου λιγνίτου 1933».

τῶν ὡς τότε ἐξακριβωμένων κοιτασμάτων λιγνίτη καθώς καί τῶν πιθανῶν καί δυνατῶν ἀποθεμάτων γιά ὄλες τίς περιοχές τῆς χώρας⁵ εἶναι:

Σύνολο βεβαιωθέντων δι' ἔργων ἀποθεμάτων:	5.000.000 τόννοι
Σύνολο πιθανῶν βάσει ἐμφανίσεων:	27.000.000 τόννοι
Σύνολο δυνατῶν βάσει διαστάσεων λιγνιτοφόρου λεκάνης:	156.000.000 τόννοι

Νεώτεροι ὁμως ὑπολογισμοί πού ἔγιναν ἀπό τό γερμανό καθηγητή Κέγκελ⁶ ἀνεβάζουν τό σύνολο τῶν δυνατῶν ἀποθεμάτων σέ ὄλες τίς γνωστές πλουσιότερες λιγνιτοφόρες περιοχές, σέ 7.200.000.000 τόννους⁷.

Πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι οἱ διαφορές πού παρατηροῦνται στίς ἐκτιμήσεις τῶν εἰδικῶν ὀφείλονται στό ὅτι δέν πάρηταν ἀπό τόν καθένα τά ἴδια δεδομένα. Μ' ὄλο ὁμως πού οἱ ἀριθμοί τοῦ Κέγκελ θεωρήθηκαν «ὑπεραισιόδοξοι» καί μ' ὄλο πού πολλοί ὑποστήριξαν ὅτι 200-300.000.000 τόννοι λιγνίτη εἶναι τό μάξιμουμ πού θά μπορούσε ν' ἀναγνωριστεῖ στό ὑπέδαφός μας, νομίζουμε ὅτι τά συμπεράσματα τῶν εἰδικῶν γεωλόγων πρέπει νά μᾶς πείσουν πῶς οἱ ἀριθμοί ἑνός ἐπιστήμονα τοῦ κύρους τοῦ Κέγκελ δέν μπορεῖ νά θεωρηθοῦν «ὑπεραισιόδοξοι» πρίν γίνουν ἐξαντλητικές ἐρευνες σέ ὄλες τίς περιοχές τῆς χώρας. Ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ εἶναι πῶς ἐρευνητικά ἑνός περιπίου ἔτους γινομένα ἀπό τούς Σιδηροδρόμους Ἑλληνικοῦ Κράτους στήν Πτολεμαῖδα, βεβαίωσαν 300 ἑκατομμύρια τόννους λιγνίτη εὐκόλης ἐξόρυξης μέ ἀποκάλυψη, σέ μιά περιοχὴ πολύ περιορισμένη. Τά κοιτάσματα ἐκεῖνα ἐκτείνονται σέ ἐκτάσεις πολλαπλάσιες ἀπό τήν ἐρευνημένη. Τά 300 αὐτά ἑκατομμύρια, ἀντιστοιχοῦν μέ 60 ἑκατομμύρια τόννους πρώτου ἀγγλικοῦ λιθάνθρακα δηλαδή μέ ἐπάρκεια 75 ἐτῶν σύμφωνα μέ τήν προπολεμική κατανάλωση καυσίμων. Ἐξάλλου ἡ γεωλογική πείρα μᾶς μαθαίνει ὅτι κοιτάσματα λιγνίτη μπορεῖ νά παρουσιασθοῦν σέ περιοχές ἐνδιάμεσες ἔξω ἀπό τά σημεῖα πού εἶχαμε ὡς τά σήμερα ἐμφανίσεις, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι οἱ γεωλογικές συνθήκες δέν διαφέρουν στίς περιοχές αὐτές, ἔστω κι ἂν ἀπό μεταβολές ἔχουν μετατοπιστεῖ τά λιγνιτοφόρα στρώματα σέ διαφορετικό δάθος⁸. Θά ἦταν ἀκόμα ὀλότελα ἀντιεπισημονική μέθοδος νά περιορίζουμε τά στρώματά μας στίς περιοχές μονάχα πού ἡ ἀνοργάνωτη πρωτοδουλία τῶν προνομιούχων ἐκμεταλλευτῶν ἔστρεψε τήν κερδοσκοπική τῆς διάθεση. Ὅσο γιά τήν ἀξία πού ἔχουν τά ἐπιστημονικά συμπεράσματα – πρόκειται γιά τήν ἀξία πού ἀποδίδουν σ' αὐτά οἱ ἐπιφυλακτικοί καί συντηρητικοί εἰδικοί – ὡς πρὸς τά ἀποθέματα τοῦ λιγνίτη (πιθανά καί

5. Ἀναλυτικά κατὰ περιοχές βλ. πίνακα ἀριθ. 11.

6. Κ. Κέγκελ: «Ἐρευνα τοῦ λιγνιτικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος», «Τεχνικά χρονικά» ἀριθ. 176 (1939).

7. Βλ. Ἀναλυτικά κατὰ περιοχές σύμφωνα μέ Κέγκελ, βλ. πίνακα ἀριθ. 12.

8. Βλ. Δ. Κισκύρα: «Ὁ ὄρυκτός μας πλοῦτος κλπ.», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 10, σελ. 27-28, καί «Γύρω ἀπό τήν ἀξιοποίηση τῶν λιγνιτῶν τῆς χώρας μας», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 13-14/1945.

δυνατά) και τή σημασία τους για τήν αξιοποίηση και τήν αναγωγή του σε ένα καύσιμο ελληνικής προέλευσης για ποικίλες τεχνικές χρήσεις πρέπει να πούμε ότι τα συμπεράσματα αυτά έχουν, από οικονομική άποψη, περιορισμένη σημασία.

Πρώτο: Γιατί και σε μικρότερα αποθέματα να καταλήξει κανείς, ως πούμε σε δύο δεκατομμύρια τόννους (πού είναι λιγότερο από τό 1/3 τών δσων υπολογίζει ο Κέγκελ) πάλι υπάρχουν κοιτάσματα άρκετά για διάστημα πού ξεπερνάει τίσ προβλέψεις αίωνων⁹.

Δεύτερο: Γιατί σημασία ζωτική και επείγουσα για τήν εκβιομηχάνιση τής χώρας έχει: α) ή ορθολογική και συγχρονισμένη έξόρυξη του λιγνίτη μέ αύξηση τής αποδοτικότητας του έλληνα άνθρακωρύχου – ζήτημα πού συνδέεται άναπόσπαστα μέ τή δημιουργία κατάλληλων τεχνικών και οικονομικών όρων δουλειάς και β) ή αξιοποίηση του λιγνίτη τόσο για βιομηχανικές και άστικές χρήσεις όσο και ή εκμετάλλευσή του για να παραχθούν άλλες χρήσιμες ύλες.

Ή πείρα λοιπόν από τήν ως τά τώρα εκμετάλλευση του λιγνίτη στή χώρα μας, δείχνει ότι ή επιχειρηματική δράση τής ελληνικής κεφαλαιοκρατίας ούτε ποσοτικά ούτε τεχνικά χρησιμοποίησε τό πολύτιμό μας όρυκτό σύμφωνα μέ τίσ υποδείξεις τής επιστήμης και τής τεχνικής.

Ή από τόν πίνακα άριθ. 10 βλέπουμε πώς ή έξόρυξη του λιγνίτη άκολούθησε φθίνουσα καμπύλη εκτός από περιοδικές εξαιρέσεις. Ή ακόμα ή εκμετάλλευση λιγνίτη περιορίστηκε σε όρισμένες περιοχές και δέν άπλώθηκε προοδευτικά μέ κατάλληλες έρευνες.

Ή μέθοδος τής έξόρυξης ήταν έλεεινή μέσα σε έλεεινότερες συνθήκες όργάνωσης τών μεταλλείων.

Ή κακός τεχνικός έξοπλισμός και ή κακή μέθοδος εκμετάλλευσης ελάττωνε τήν αποδοτικότητα τής δουλειάς του εργάτη. Είναι χαρακτηριστικός ό συγκριτικός πίνακας πού παραθέτει ό Δ. Κισκύρας για τή σχέση του κόστους παραγωγής λιγνίτη μέ τήν ήμερήσια άπόδοση δουλειάς του εργάτη¹⁰.

Ή σύγκριση τής αποδοτικότητας τής εργασίας του έλληνα άνθρακωρύχου προς τόν εργάτη τής δυτικής Εύρώπης μάς παρουσιάζει τή μειονεκτική άναλογία 1:10 σε βάρος του έλληνα εργάτη¹¹.

9. Ή ύφηγητής του Πολυτεχνείου Γ. Πεζόπουλος, υπολογίζει εξακριβωμένα κοιτάσματα 200.000.000 τόννων και πιθανά «τριακονταπλασίας ίσως ποσότητας», Βλ. Γ. Πεζόπουλου: «Ένεργειακά άνάγκαι τής χώρας και δυνατότητες παραγωγής ηλεκτρικής ένεργείας». «Τεχνική» άριθ. 30-31/1945, σελ. 106.

10.	Ήμερήσια άπόδοση του εργάτη	Τιμή κατά τόννο
Ήρυχείο Φλώρινας	0,18 τόννους	550 δρχ.
Κύμης	0,29 »	340 »
Βεύης	0,48 »	267 »
Ήμύνταιου	1,03 »	205 »

Β. Δ. Κισκύρας: Γύρω από τήν αξιοποίηση τών λιγνιτών τής χώρας μας, «Άνταίος», άριθ. 13 - 14, σελ. 289.

11. Σύμφωνα μέ άλλους μελετητές ή μέση άπόδοση κατά ήμερομίσθιο είναι 430 χιλιόγραμμα στά ελληνικά όρυχεία έναντι 12 τόννων στή Γερμανία (σύστημα κοιτασμάτων Χάλλε).

Ἐπίπεδο τῆς κακῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ λιγνίτη ἦταν ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ὁ ντόπιος λιγνίτης ἔδινε, ὅπως ἀναφέραμε καὶ πρὶν ἄνω, μόνον τὸ 3% τῆς ἐνέργειας ποὺ παράγονταν στὴ χώρα ἀπὸ στερεὰ καύσιμα, ἐνῶ τὰ 97% τὰ ἔδινε τὸ ξένο κάρβουνο. Ἐὰν τώρα συγκρίνουμε τὴν μέγιστη ἀξία ποὺ εἶχε ἡ χρονιάτικη παραγωγή λιγνίτη στὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1934-38 (35 ἑκατομμύρια δρχ. ἔτος 1937) μὲ τὸ ποσὸν ποὺ πληρώθηκε γιὰ καύσιμα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ (1.422.760.000 δρχ. ἔτος 1938), βλέπουμε πὺς ἡ ἀξία τοῦ ντόπιου λιγνίτη ποὺ ἐξορύχθηκε ἦταν 40 φορές μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν καυσίμων ποὺ ἀγοράστηκαν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ (ἢ τὸ 2,5% τῆς ἀξίας αὐτῆς).

Κλείνοντας τὴν παράγραφο διαπιστώνουμε συμπερασματικά: α) ὅτι ἡ χώρα μας εἶχε καὶ ἔχει γιὰ τὸ μέλλον τὰ ἀποθέματα λιγνίτη ποὺ θὰ τῆς ἐπιτρέψουν νὰ στηρίξει σ' αὐτὰ ἓνα μέρος τῆς ἐνεργειακῆς τῆς βάσης. β) ὅτι στὸ παρελθόν ἡ ἀρπακτικὴ τακτικὴ τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας ματαίωσε τὴν ποσοτικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ ὄρυκτοῦ αὐτοῦ σὲ μεγάλη κλίμακα καὶ κράτησε χαμηλὰ τὴν ἀποδοτικότητά ἐργασίας στὰ ἑλληνικὰ ἀνθρακωρυχεῖα, μὲ καθυστερημένες τεχνικὲς μεθόδους καὶ πρωτόγονο τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ.

2. Χρησιμοποίηση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ λιγνίτη.

Ὁ μέσος ὅρος τῆς ποιότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λιγνίτη δὲ φαίνεται νὰ ὑστερεῖ ἀπὸ τοὺς ξένους λιγνίτες τῆς Βαλκανικῆς, τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς δυτικῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τίς ἀναλύσεις ποὺ ἔκαναν εἰδικοί ἐπιστήμονες βγαίνει πὺς τόσο ἡ σύσταση ὅσο καὶ ἡ θερμαντικὴ τοῦ δύναμη μποροῦν νὰ στηρίξουν τὸ παραπάνω συμπέρασμα. Βέβαια ἡ ποιότητα τοῦ λιγνίτη κάθε περιοχῆς τῆς χώρας παρουσιάζει διαφορετικὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα. Γι' αὐτὸ ἂν δὲν πάρουμε σὰν δείκτη σύγκρισης ἓνα μέσο ὅρο ποιότητος θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε γιὰ τὴν κάθε περιοχὴ χωριστὰ στοιχεῖα ποὺ δείχνουν ὅτι σὲ κάθε εἶδος λιγνίτη ἐκτὸς ἀπὸ τὰ διαφορετικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ παρουσιάζει ἡ χημικὴ του σύνθεση, ὑπάρχει καὶ μιὰ διαφορὰ στὸν τρόπο ποὺ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ καλύτερα¹². Τὸ ζήτημα ὁμοῦ αὐτὸ εἶναι ἀντικείμενο μελέτης εἰδικῶν ἐπιστημόνων.

Σύμφωνα μὲ τίς ἀπόψεις ποὺ διατύπωσαν μετὰ ἀπὸ ἐργαστηριακὲς ἐρευνες εἰδικοί τεχνικοί¹³ γιὰ δυνατότητες ἀξιοποίησης καὶ χρησιμοποίησης τοῦ λιγνίτη μας σὲ ποικίλες χρήσεις βγαίνει ὅτι: α) ὁ ἑλληνικὸς λιγνίτης παρουσιάζει ἐλαττώματα (εὐθριπτος, περιεκτικὸτητα ἐνὶ μεγάλλῳ σὲ τέφρα, ἔχει ἀσβεστόλιθο, θειάφι, ὑγρασία κ.ἄ.) ποὺ κάνουν μειονεκτικὴ

12. Γιὰ τὴν σύγκριση τῆς ποιότητος καὶ θερμαντικῆς δύναμης ἑλληνικῶν καὶ ξένων λιγνιτῶν βλ. πίνακα ἀριθ. 13 καὶ πίνακα ἀριθ. 14.

13. Τριανταφυλλίδης, Ζῶτος, Κέγκελ, Κισκύρας. Βλ. ἐργασίες καὶ ἄλλων γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ στὴ διβλῶγραφία.

τή χρησιμοποίησή του σε φυσική κατάσταση συγκριτικά με τό γαιάνθρακα πού εισάγεται από τό έξωτερικό. Τά μειονεκτήματά αυτά όμως (πού συναντούμε άλλωστε και στους ξένους λιγνίτες) μπορούν να εξουδετερωθούν με κατάλληλη κατεργασία και να παραχθούν από τό λιγνίτη καύσιμα ανώτερης θερμοκρασιακής ικανότητας. Πάντως και σε φυσική κατάσταση ο λιγνίτης χρησιμοποιείται (όπως και σήμερα στην Έλλάδα) σε οικιακές χρήσεις, σε εργοστάσια ηλεκτροπαραγωγής, σε μικρά ατμόπλοια, οίνοπνευματοποιεία, τσιμεντοποιεία κ.ά. β) 'Ο ελληνικός λιγνίτης αυτούσιος ή με κατάλληλη έπεξεργασία¹⁴ (πλινθοποίηση και έξευγενισμό) μπορεί να χρησιμοποιηθεί:

1) σε πλίνθους (μπρικέτες) για σιδηροδρομική έλξη (ταχείς συρμούς) με θερμοκρασιακή ικανότητα 7.000 θερμίδες.

2) Για ξυλοκάρβουνο εξαιρετικής ποιότητας πού θ' αντικαταστήσει τά καυσόξυλα. Μπορεί να παραχθεί από λιγνίτη όρισμένων περιοχών.

3) Σε μπρικέτες για κίνηση πλοίων (ατμόπλοια) με μεγάλη θερμοκρασιακή ικανότητα (6-7.000 θερμίδες).

4) Αυτόσιος για φωταέριο.

5) Σε μπρικέτες ή αυτούσιος για θερμοκή κίνηση βιομηχανικών εργοστασίων (τσιμέντου κ.ά.) με θερμοκρασιακή ικανότητα τουλάχιστο 4.500-5.000 θερμίδες.

6) Σε μπρικέτες ή αυτούσιος για εργοστάσια ηλεκτροπαραγωγής. Θερμοκρασιακή ικανότητα 6.000 θερμίδες. Μπορεί να παραχθεί με κονιοποίηση (Κυριακός).

7) Αυτόσιος ή σε μπρικέτες για άστικές χρήσεις (θέρμανση).

γ) Σημειώνουμε ιδιαίτερα ότι ο ελληνικός λιγνίτης συγκεντρώνει όλα τά προσόντα¹⁵ πού χρειάζονται για να παραχθεί κόκ κατάλληλο σε μεταλλουργικές χρήσεις.

Κατά τόν Κέγκελ είναι δυνατή ή παραγωγή μπρικετών μεταλλουργικού κόκ από λιγνίτη με θερμοκρασιακή δύναμη 6.000-8000 θερμίδων. 'Ο λιγνίτης μάλιστα πού έξορύσσεται σε όρισμένες περιφέρειες τής χώρας μας προσφέρεται κατά τόν ίδιο τόν Κέγκελ *ιδιαίτερα* για μιά τέτοια κατεργασία.

'Η διαπίστωση αυτή σήμερα νομίζουμε πώς έχει επιβληθεί, με τήν όρθότητά της, στους τεχνικούς¹⁶ και αν υπάρχει θέμα προς συζήτηση και έρευνα αυτό πρέπει μάλλον να είναι ή μελέτη για τόν καλύτερο τρόπο και

14. Βλ. Κέγκελ, Τριανταφυλλίδη, Φάρνι και βιβλιογραφία για λιγνιτικό καθώς και Δ. Κισκύρα στο ίδιο.

15. 1) Θερμοκρασιακή δύναμη 7.500 - 8.000 θερμίδων. 2) Περιεκτικότητα σε τέφρα 6 - 9%. 3) Περιεκτικότητα σε ύγρασία 5%. 4) Περιεκτικότητα σε θειάφι 1 - 1,25%. 5) Άντοχή στη θλίψη όχι κάτω από 100 χιλ. ανά τετρ. εκατοστό. 6) Έξωτερική επιφάνεια πορώδη. Τά προσόντα αυτά είτε διαθέτει φυσικά ο λιγνίτης μας είτε μπορούμε να τά πετύχουμε με διάφορες τεχνικές μεθόδους. Βλ. Δ. Κισκύρα (στο ίδιο) και τίς παραπομπές σε ξένους ειδικούς για τό ζήτημα των προσόντων πού πρέπει να έχει ο λιγνίτης για να είναι κατάλληλος για παρασκευή μεταλλουργικού κόκ.

16. Βλ. Κουβέλη «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.», σελ. 41, και Χ. Δαυίδ στο ίδιο (Κουβέλη) σελ. 10.

μέθοδο παρασκευής του λιγνιτοκόκ¹⁷ εφόσο φυσικά από τα τελικά πειράματα καταδειχθεί και η οικονομική του υπεροχή, σε βιομηχανική κλίμακα παρασκευής, απέναντι του κόκ από άλλες πηγές.

Η σημασία της κατασκευής ντόπιου μεταλλουργικού κόκ θα παίξει σοβαρότατο ρόλο για την ανάπτυξη της μεταλλουργίας, όπως θα φανεί κι από την εξέταση των ειδικών συνθηκών που αφορούν τη σιδηρομεταλλουργία¹⁸.

δ) Είναι δυνατή η παραγωγή από τους ελληνικούς λιγνίτες συνθετικών, χημικών προϊόντων σύμφωνα με τις πιο τελευταίες επιστημονικές μεθόδους που στο διάστημα του πολέμου μελετήθηκαν έντατικά, με πλουσιότατα αποτελέσματα στις εφαρμογές. Κατά πολλούς επιστήμονες είναι οικονομικά συμφέρουσα και η παραγωγή υγρών καυσίμων (βενζίνα, πετρέλαιο κ.ά.).

Η αξία, και η σημασία, για τη σύγχρονη τεχνική των χημικών αυτών προϊόντων και καυσίμων, είναι τόσο μεγάλη, που έξηγει την υπερβολή του ισχυρισμού πολλών που υποστηρίζουν, ότι ο λιγνίτης θα έπρεπε αποκλειστικά να διατεθεί για την παρασκευή τέτοιων προϊόντων.

Η αξιοποίηση του λιγνίτη με πλινθοποίηση, εμπλουτισμό και ξεευγενισμό και ο τεχνικός συγχρονισμός των δρυχείων και των μεθόδων εξόρυξης και μεταφοράς του, θα ρίξει αισθητά τόσο το κόστος της παραγωγής αυτούσιου λιγνίτη¹⁹ όσο και το κόστος των προϊόντων για τις διάφορες χρήσεις²⁰ που αναφέραμε, σε σύγκριση με τις τιμές που πλήρωνε ή που θα πρέπει να πληρώνει η οικονομία μας για την προμήθεια των ίδιων προϊόντων (καυσίμων και χημικών προϊόντων) από το εξωτερικό.

Τό κόστος εγκαταστάσεων στα δρυχεία και εργοστάσια ξεευγενισμού του λιγνίτη δεν παρουσιάζεται υπερβολικό, ιδίως αν λάβουμε υπόψη ότι μπορεί να κατασκευαστούν τμηματικά, σε αναλογία με τις οικονομικές δυνατότητες που θα έχουμε και τις ανάγκες που θα πρέπει να καλύπτουμε²¹.

17. Τελευταία, όπως μας πληροφορεί ο Δ. Κισκύρας (στό ίδιο), εκφράστηκαν αντιρρήσεις από πειράματα που έγιναν στο εργοστάσιο αεριοφωτός πάνω στις δυνατότητες που παρέχουν οι ελληνικοί λιγνίτες για κατασκευή μεταλλουργικού κόκ. Τα πειράματα, όμως, αυτά έγιναν σε λαθεμένη δάση, γιατί χρησιμοποιήθηκε λιγνίτης σε φυσική κατάσταση, ενώ έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για την απόσταξη πλινθοποιημένος λιγνίτης απ' όπου θα είχαν αφαιρεθεί οι ουσίες που θα εμπόδιζαν την επιτυχία της παρασκευής (όπως θειάφι, τέφρα κλπ.).

18. Ειδικότερα για τη σιδηρομεταλλουργία με ηλεκτροκαμίνο, όπου το κόκ χρησιμεύει για την άναγωγή του οξειδίου σε μεταλλικό σίδηρο και όχι για τη θέρμανση της καμίνο που γίνεται με ηλεκτρικό ρεύμα, χρειάζεται και λιγότερη ποσότητα κόκ (όπως θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο), αλλά είναι δυνατή και η χρησιμοποίηση κατώτερης ποιότητας κόκ, όπως από τύρφη. Βλ. Κισκύρα (στό ίδιο). Συνεπώς μπορούμε να θεωρούμε ξεσφαλισμένες τις προϋποθέσεις προμήθειας μεταλλουργικού κόκ για τη μεταλλουργία μας.

19. Κατά υπολογισμούς του Δ. Κισκύρα το κόστος εξόρυξης λιγνίτη δε θα ξεπερνάει τις 100 δρχ. κατά τόννο από 200 – 500 που στοίχιζε προπολεμικά.

20. Ο ίδιος υπολογίζει τιμή τόννου FOB στον Πειραιά μεταλλουργικού κόκ από λιγνίτη 700 – 800 δρχ., ενώ το ξένο κόκ στοίχιζε 1.200 δρχ. προπολεμικά.

21. Σύμφωνα με στοιχεία του μηχανικού Σ. Σταυρόπουλου (βλ. πίνακα αριθ. 15) οι δαπάνες αξιοποίησης των λιγνιτωρυχείων φτάνουν το ποσό των 560 εκατομμυρίων δρα-

3. Οί βάσεις για μία σωστή αντιμετώπιση του λιγνιτικού.

Ήν θέλουμε νά τοποθετήσουμε τίς επιδιώξεις μας στό ζήτημα του λιγνίτη πάνω σέ μία σωστή βάση, πρέπει νά δηλώσουμε ότι τό ζήτημα αυτό πού αποτελεί κομμάτι τής ενεργειακής μας πολιτικής, θά λυθεί όριστικά καί έπιστημονικά σωστά, μονάχα σέ ένα κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον μέ τά σαφή γνωρίσματα τής λαϊκής δημοκρατίας, μιάς έξουσίας δηλ. πού θά έξουδετερώσει τήν κυριαρχία τής οικονομικής όλιγαρχίας, πάνω στίς «γερές θέσεις» τής οικονομίας. Τό ζήτημα τής έκμετάλλευσης του λιγνίτη μπορεί νά παρουσιάζεται από τούς ειδικούς μονάχα σάν τεχνικό, ένώ στή βάση του δέν παύει νά είναι κοινωνικό καί οικονομικό.

Οί ταλαντεύσεις καί οί άμφιβολίες καί οί άτέλειωτες συζητήσεις των τεχνικών, άν μπορεί ή δέν μπορεί ό λιγνίτης νά χρησιμοποιηθεί για τήν α ή β περίπτωση, δείχνουν άκριβώς ότι τό λιγνιτικό ζήτημα κρατήθηκε σέ μία σφαίρα μεταφυσικής καί εργαστηριακής τό πολύ αντιμετώπισης, χωρίς νά μπει σέ πρακτική εφαρμογή πού αυτή μονάχα θά έδειχνε καί στους τεχνικούς άν ή τάδε ή δείνα χρησιμοποίηση του λιγνίτη είναι προτιμότερη. Άκόμα ή έλλειψη έρευνών, μέ άποτελέσματα σαφή, καθρεφτίζει τήν πολιτική του έπίσημου κράτους πού προσπάθησε νά «ύποστηρίξει» τό λιγνίτη μέ τό συνηθισμένο αντιοικονομικό ή μάλλον έξωοικονομικό τρόπο δασμολογικής προστασίας, μέ επιδάρυνση τής κατανάλωσης, αντί νά προσπαθήσει νά αναπτύξει τίς τεχνικές συνθήκες παραγωγής του καί νά ρίξει τό κόστος του. Στήν πολιτική πάλη αυτή βλέπουμε ότι τό κράτος βοήθησε όχι τήν «ανάπτυξη τής λιγνιτοπαραγωγής» μά τούς ίδιους τούς ταξικούς του στυλοβάτες, πού ήταν καί οί προνομιούχοι έκμεταλλευτές (μέ ειδικούς νόμους παραχωρήσεων από τό κράτος) καί πού μ' αυτόν τον τρόπο μεγάλωναν τά κέρδη τους. Γιατί βέβαια είναι χωρίς συζήτηση ότι ή θέση του έλληνα άνθρακωρύχου ήταν έλεεινή καί χειροτέρευσε σταθερά από τό 1920 ως σήμερα.

Γι' αυτό βάλαμε όρισμένες προϋποθέσεις κοινωνικοοικονομικές πού είναι αυτές μονάχα ικανές νά στηρίξουν καί τήν τεχνική λύση του λιγνιτι-

χμών. Οί δαπάνες σιδηροδρομικών καί λιμενικών έργων για τόν ίδιο σκοπό τά 240 εκατομμύρια δρχ., δηλαδή συνολικά χρειάζεται ποσό 800 εκατομμυρίων για τίς παραπάνω δύο κατηγορίες δαπανών. Για τήν πλινθοποίηση καί έξευγενισμό του λιγνίτη ό *Τριανταφυλλίδης* ύπολογίζει 40.000.000 δρχ. για 75.000 τόννους λιγνίτη. Ό *Φάρι* για 140.000 τόννους λιγνίτη 80.000.000 δρχ. Ένα εργοστάσιο παραγωγής μεταλλουργικού κόκ από λιγνίτη κόστισε στή Γιουγκοσλαβία 500 περίπου εκατομμύρια δραχμές. Ό *Δ. Κισύρας* (στό ίδιο) αναφέροντας τίς πιό πάνω δαπάνες ύπολογίζει ότι συνολικά ή άξιοποίηση 3 εκατομμυρίων τόννων λιγνίτη πού θά χρειασθούν για τίς ενεργειακές άνάγκες τής χώρας θά στοιχίσει 1,5 - 2 δισεκ. δρχ. προπολεμικές. Καί μαζί μέ τά έξοδα αναδιοργάνωσης των όρυχείων σέ 2 - 2,5 δισεκ. δραχμές. Σημειώνουμε καί πάλι πώς ή κλιμακωτή άξιοποίηση του λιγνίτη - καί όχι για όλες τίς ενεργειακές μας άνάγκες, γιατί μήν ξεχνάμε τόν ηλεκτρισμό από τίς ύδατοπτώσεις - μέ τήν τεχνική άνασυγκρότηση των όρυχείων θά κοστίζει τμηματικά πολύ λιγότερο.

Νομίζουμε πώς βασικά έξοδα για τό ξεκίνημα θά είναι ή άνασυγκρότηση όρισμένων όρυχείων (300 εκατομμύρια δραχ.) καί οί έγκαταστάσεις ενός ή δύο εργοστασίων για πλινθοποίηση, έξευγενισμό κλπ. (500 εκατομμύρια δραχ.).

κού. Οί γενικές αρχές πού θά έπρεπε ν' ακολουθήσουμε γιά τήν αξιοποίηση τοῦ λιγνίτη καί τήν ένταξή του μέσα στό πλαίσιο τοῦ ενεργειακοῦ ζητήματος σάν βασικοῦ συντελεστή, νομίζουμε ὅτι μπορεῖ νά διατυπωθεῖ μέ λίγα λόγια:

α) Τά λιγνιτωρυχεῖα ὅταν δέν ἀποτελοῦν βέβαια δημόσια μεταλλεῖα, ὅπως καί τά ἄλλα μεταλλεῖα, πρέπει νά ἐθνικοποιηθοῦν σάν ἐπιχειρήσεις πού ὑπάγονται στήν κατηγορία τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων πρωταρχικῆς ἐθνικῆς σημασίας²².

Ἡ ἐκμετάλλευση τῶν λιγνιτωρυχείων πρέπει γιά ὅσα δέν εἶναι «ἰδιωτικά μεταλλεῖα», νά σταματήσει νά γίνεται μίσθωση, ἐργολαβία κλπ. σέ ἰδιώτες²³ μέ τόν τρόπο πού γινόταν ὡς σήμερα²⁴.

β) Ἡ ὀργάνωση τῆς λιγνιτοπαραγωγῆς καί ἡ αξιοποίηση τοῦ προϊόντος τῆς γιά πλατεῖες χρήσεις τῆς παραγωγικῆς καί τῆς ἀτομικῆς κατανάλωσης δέν μπορεῖ νά στηρίζεται σέ ψεύτικες καί ἀντιοικονομικές βάσεις, ὅπως γίνεται μέχρι σήμερα μέ τή δασμολογική προστατευτική πολιτική τοῦ κράτους πού ξεσπούσε σέ βάρος τοῦ λαϊκοῦ εἰσοδήματος.

Βάση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς λιγνίτη καί τήν τεχνική του ἐπεξεργασία πρέπει νά γίνει ὁ ἄριτος τεχνικός ἐξοπλισμός τῶν ὀρυχείων²⁵, ἡ ἴδρυση ἐργοστασίων ἐξευγενισμοῦ κλπ. τοῦ λιγνίτη, καί οἱ καλές συνθήκες δουλειᾶς τοῦ Ἕλληνα ἀνθρακωρύχου καί ἐργοστασιακοῦ ἐργάτη. Μονάχα μέ τά παραπάνω μέτρα θά μεγαλώσει φυσιολογικά ἡ παραγωγικότητα καί ἡ ἐντατικότητα τῆς δουλειᾶς στό ὀρυχεῖο καί στό ἐργοστάσιο, καί θά κατασκευασθοῦν ποιοτικά ἀνώτερα προϊόντα.

γ) Ἡ κατανομή τοῦ λιγνίτη στίς πολλαπλές χρήσεις, πού προσφέρεται

22. Βλ. πρόγραμμα λαϊκῆς δημοκρατίας τοῦ ΕΑΜ.

23. Οἱ ἰδιώτες αὐτοί «μισθωτές» πετυχαίνουν μέ μακρόχρονες μισθώσεις (ἡ μίσθωση τοῦ λιγνιτωρυχείου Ἀμυνταίου καί Ἀγλάδας λήγει τό 1964 καί τοῦ λιγνιτωρυχείου Κύμης τό 1972) πού στό διάστημά τους δέν φτιάχνουν οὔτε ἕνα ἀξιοῦ λόγο τεχνικό ἔργο νά ἐξασφαλίζουν τά ἴδια πλεονεκτήματα μέ τούς ἰδιοκτῆτες κατά παραχώρηση. Ἀφοῦ δηλ. τρυγήσουν ὅ,τι καλύτερο καί ὅπως μποροῦν εὐκολώτερα, ἐγκαταλείπουν ὕστερα τό μεταλλεῖο σέ κακή κατάσταση. (Παράδειγμα τό μεταλλεῖο σίδηρου Γραμματικοῦ Ἀττικῆς (βλ. *Δεληγιάνη*: «Ἡ μεταλλουργία τοῦ σιδήρου εἰς τήν Ἑλλάδα», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 9 – 10), ὅπου οἱ ἐνοικιαστές ὅταν παράτησαν τό μεταλλεῖο ξύλωσαν καί τή σιδηροδρομική γραμμή. Γνωστά παραδείγματα γιά τούς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ἀποτελοῦν τά λιγνιτωρυχεῖα Καλογρέζας πού παρουσιάζουν εἰκόνα ὑποτυπώδους συντήρησης καί ἀνιτεχνικῆς ἐκμετάλλευσης.

24. Ἡ νομοθεσία τῶν μεταλλείων (ν. ΓΦΚΔ) ὀρίζει ὅτι συνιστάται «ἐμπράγματον δικαίωμα» ἰδιοκτησίας τοῦ μεταλλείου γιά κείνον πού τοῦ παραχωρεῖ τό κράτος μέ διάταγμα παραχωρητήριου τό δικαίωμα αὐτό, ἐνώ ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους μένει στό Δημόσιο. Νομίζουμε ὅτι αὐτός ὁ νομικός δυαδισμός – ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους καί ἰδιοκτησίας μεταλλείου – πρέπει νά καταργηθεῖ: ὁ διαχωρισμός αὐτός ἐγινε ἀπό τό ν. ΓΦΚΔ' – καί μέ καταστρατήγηση τῶν ἀρχῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου μάλιστα – μόνο καί μόνο γιά νά παραχωρηθοῦν προνόμια ἀσύδοτης ἐκμετάλλευσης στήν ἀρπακτική ἐπιχειρηματικότητα τῶν Ἑλλήνων καί ξένων ἰδιωτῶν, ἑταιριῶν κλπ. πού ξεπούλησαν ἐπί ἕναν αἰῶνα περίπου τό μεταλλευτικό πλοῦτο τῆς χώρας καί καταδυνάστευσαν τήν ἐργατική τάξη. Βλ. καί *Η. Ἡλιοῦ*: «Ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ὑπεδάφους», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 13 – 14, σελ. 293.

25. Τεχνικό ἐξοπλισμό ἐννοοῦμε καί τίς ἐγκαταστάσεις μεταφορᾶς (μικροί σιδηρόδρομοι) καί τά μηχανήματα καί τά ἐργαλεῖα πού θά ἀντικαταστήσουν ὅπου χρειάζεται τόν κασιμά, τό φτυάρι καί τό χειροκίνητο καροτσάκι κι ἀκόμα τίς ἐγκαταστάσεις φόρτωσης κλπ. τοῦ προϊόντος (λιμάνια, ἀποβάθρες κ. ἄ.).

καί σάν καύσιμο καί σάν χημικό προϊόν, πρέπει νά γίνει ανάλογα μέ τίς ανάγκες πού θά παρουσιάσει ό κάθε κλάδος τής οίκονομίας γιά τά είδη αὐτά καί μέ τήν προϋπόθεση ὅτι θά χρησιμοποιοῦνται σάν τά ποιοτικά καί οίκονομικά συμφερότερα είδη γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν.

Θά ἦταν ὅμως προεξόφληση τής πραγματικότητας ἄν θέλαμε ἀπό σήμερα νά καθορίσουμε μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια σέ τί ποσοστό ὁ λιγνίτης θά χρησιμοποιηθεῖ σάν καύσιμο γιά ἐνέργεια καί σάν καύσιμο γιά θέρμανση ἢ σάν πρώτη ὕλη γιά παραγωγή ὑγρῶν καυσίμων καί ἄλλων χημικῶν προϊόντων²⁶.

Αὐτό πού ξέρουμε εἶναι ὅτι θά χρησιμοποιηθεῖ ἀναμφισβήτητα γιά τούς παραπάνω σκοπούς, (ἐνέργεια, θέρμανση, μεταλλουργικό κόκ) καί γι' αὐτό πρέπει νά μελετήσουμε τήν προετοιμασία τῶν τεχνικῶν καί ἄλλων προϋποθέσεων μέσα στό συνολικό πρόγραμμα ἀξιοποίησης τῶν ἐνεργειακῶν δυνάμεων τής χώρας.

26. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε ὑπολογισμούς πού ἔγιναν γιά τήν ποσόστωση τῶν διαφορῶν χρήσεων τοῦ λιγνίτη στόν πίνακα ἀριθ. 16 κ. ἄ. Πρέπει νά προσεχθεῖ ὅτι ὁ συσχετισμός καί ἡ σύγκριση τῶν φορέων τής ἐνέργειας πρέπει νά μή μᾶς κάνει νά ὑποτιμήσουμε τή σημασία καί τήν ἀξία τοῦ καθενός στήν πιά κατάλληλη τεχνική καί οίκονομική τους χρησιμοποίηση γιά τή δοσμένη περίπτωση. Θεωροῦμε ὀλότελα παράλογη τήν προσπάθεια τής ὑπερτίμησης τῶν προσόντων ἑνός φορέα ἐνέργειας (τοῦ νεροῦ) καί τήν ὑποτίμηση τῶν ἄλλων (λιγνίτη, ἀμένου κλπ.) ἢ τό ἀντίστροφο. Διαφορετικό θέβαιο εἶναι τό ζήτημα, ἀπό πού θ' ἀρχίσουμε τήν ἀξιοποίηση τοῦ ἐνεργειακοῦ μας πλοῦτου, πράγμα ὅμως πού δέ θά πρέπει νά προδικάζει τή μελλοντική ἐξέλιξη πρὸς τή μιά ἢ τήν ἄλλη κατεύθυνση.

II. ΥΔΡΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

1. Πηγές ενέργειας. – Γενικά χαρακτηριστικά μελέτης και εκμετάλλευσής τους ως τά σήμερα.

Μελέτη τών υδροδυναμικών δυνατοτήτων τής χώρας δέν ἔγινε ἴσαμε σήμερα παρά ἀνοργάνωτα, ἀσυντόνιστα καί μέ προοπτικές πού πήγαζαν τίς πιά πολλές φορές ἀπό τό ἰδιωτικό συμφέρον γιά τήν κατασκευή ἑνός μονωμένου ἔργου καί γιά μιά ἀτομική κάθε φορά περίπτωση χρησιμοποίησης τής ὑδρενέργειας (βιομηχανική ἐπιχείρηση, ἠλεκτροφωτισμός μικρῆς πόλης – κίνηση ἑνός μύλου κ.ἄ.)²⁷.

Ἀκόμα δέν ἔχουν μελετηθεῖ συστηματικά καί τά γεωλογικά καί ὑδρολογικά στοιχεῖα (βροχομετρικές παρατηρήσεις, ἀνεμοί, ὑψόμετρο, εἰδικές τοπογραφικές παρατηρήσεις κλπ.) πού καθορίζουν τό βαθμό δυνατότητας ἐκμετάλλευσης τών διαφόρων πηγών ἐνέργειας στίς συνθήκες τής χώρας μας. Παρά τό γεγονός αὐτό οἱ ἐργασίες πού ἔγιναν ὡς τώρα μάς ἐπιτρέπουν νά ἐκτιμήσουμε μέ προσέγγιση τό ἐνεργειακό δυναμικό τών ὑδραυλικῶν τῆς πηγῶν.

Ἀκόμα μποροῦμε νά ξέρουμε ὅτι τά γενικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά τῆς χώρας εἶναι εὐνοϊκά γιά τήν ἐκμετάλλευση τών πηγῶν τῆς ὑδραυλικῆς ἐνέργειας²⁸.

Οἱ κυριότερες θέσεις ἐνεργειοληψίας, ὅπως βγαίνει ἀπό τή μελέτη τών ὑδραυλικῶν δυνάμεων σέ ὅλες τίς περιοχές τῆς χώρας, εἶναι περίπου τριάντα πέντε ὡς σαράντα. Σ' αὐτές δέν περιλαμβάνονται οἱ θέσεις μικρότερων ὑδατοπτώσεων στήν ὄρεινή Ἑλλάδα κυρίως, πού μπορεῖ νά παίξουν σοδαρότατο ρόλο στήν ὑδρενεργειακή ἀξιοποίηση τῆς χώρας²⁹. Ἀλλά

27. Τό ὑδρενεργειακό μελετήθηκε ἀπό εἰδικούς τεχνικούς ἑλληνικῶν καί ξένων ἐταιριῶν, ἀπό τό Γραφεῖο μελετῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τοῦ ὑπουργείου Συγκοινωνίας καί ἀπό μεγάλους ξένους κεφαλαιοκρατικούς ὁμίλους πού ἐξέτασαν τίς δυνατότητες ἐκμετάλλευσης τών περισσότερων ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας. Ἐργασίες πού δίνουν τέτοια στοιχεῖα εἶναι: τοῦ Κ. Γαλάτη, Κ. Στυλιανίδη, Θ. Ραυτόπουλου, Χ. Δαυῖδ, ἀνακοινώσεις τοῦ Γραφείου μελετῶν Ὑπουργείου Συγκοινωνίας καί οἱ μονογραφίες πού συγκεντρώνουν καί ἐπεξεργάζονται τά στοιχεῖα ὅπως εἶναι τών Γ. Πεζόπουλου, Ν. Χωραφᾶ, Μ. Πεσνικίδη, Ε. Μαλαγαρδῆ, Σ. Σταυρόπουλου, Κ. Λαγάνη, Π. Κουβέλη κ. ἄ. (βλ. τίτλους ἔργων στή διδλιογραφία).

28. Τέτοιοι εὐνοϊκοί παράγοντες εἶναι: ἡ ὑπαρξη λιμνῶν σέ μεγάλο ὑψόμετρο πού χρησιμεύουν σάν φυσικοί ἀποταμιευτήρες, ἡ φυσική καταλληλότητα πού παρουσιάζουν οἱ λεκάνες ἀπορροῆς πολλῶν ποταμιῶν γιά τήν κατασκευή φραγμάτων, τό μέγιστο ὄριο τῆς παροχῆς τών ρευμάτων τούς χειμωνιάτικους μήνες πού δίνει τή δυνατότητα ἐκμετάλλευσης ὀρισμένων ποταμῶν χωρίς νά χρειάζεται μεγάλο ποσό ἐναποθήκευσης ὅπως σέ ἄλλες περιοχές τῆς Εὐρώπης ὅπου τό μέγιστο τῆς παροχῆς συναντᾶται στούς καλοκαιρινούς μήνες ἐξ αἰτίας τών διαφορετικῶν μετεωρολογικῶν καί κλιματικῶν συνθηκῶν τους.

29. Οἱ πηγές αὐτές συναντῶνται σέ μεγάλη ἀφθονία στίς βουνίσιες περιοχές τῆς χώρας, μένουν ἀστεῖρευτες καί στίς ἐποχές τῆς πιά μεγάλης ξηρασίας καί μποροῦν νά ἀξιοποιηθοῦν μέ μικρές δαπάνες ἐγκαταστάσεων. Βλ. Χ. Δαυῖδ ἀνέκδοτη ἐργασία πού ἀναφέρει ὁ Π. Κουβέλης «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.», σελ. 15.

υπάρχουν και άλλες μεγαλύτερες πηγές που δεν μελετήθηκαν ακόμα.

Τά ποτάμια, οί λίμνες και τά ρεύματα γενικά πού μελετήθηκαν γεωγραφικά μποροῦν νά κατανεμηθοῦν σέ πέντε μεγάλες ομάδες: Πελοποννήσου, κεντρικῆς Ἑλλάδας (Στερεᾶς), Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Μακεδονίας (δυτικῆς καί ἀνατολικῆς). Οἱ κυριότερες πηγές πού μελετήθηκαν ἀπό τήν κάθε ομάδα εἶναι στόν πίνακα ἀριθ. 17.

Ἡ ἔρευνα τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς Πελοποννήσου ἔγινε γιά τούς τρεῖς χειμᾶρους (Βουραϊκός, Σελινοῦς, Κράθις) ἀπό τό Γραφεῖο μελετῶν Ὑπουργείου Συγκοινωνίας μέ σκοπό παραγωγῆς ἐνέργειας γιά τό καταναλωτικό κέντρο τῆς πρωτεύουσας³⁰. Ἐπίσης σέ ἐκτέλεση σύμβασης μέ τό κράτος ἀπό τήν ἀνώνυμη ὑδροηλεκτρική ἐταιρεία «Γλαῦκος» γιά τήν παροχή ἐνέργειας στά κέντρα Πατρῶν – Αἰγίου.

Ὁ Λάδων μελετήθηκε γιά τόν ἴδιο σκοπό ἀπό τήν Ἡλεκτρική ἐταιρεία Ἀθηνῶν-Πειραιῶς. Ἡ Στυμφαλία ἀπό τήν ἀνώνυμη ἐταιρεία «Γαλιλαῖος».

Στήν κεντρική Ἑλλάδα μελετήθηκε περισσότερο ἀπό ὅλα τά ποτάμια, λίμνες κλπ. ὁ Ἀχελῷος. Τόν Ἀχελῷο ἐκτός ἀπό τίς πρῶτες μελέτες τοῦ ΓΜΥΕ μέ τόν ἔλβετό μηχανικό Σένν (1923) καί τίς μελέτες τοῦ καθηγητῆ Σίνου, ἐρεῦνησαν συστηματικά μέ προοπτική ἄμεσης ἐκμετάλλευσής του ὁ Χ. Δαυίδ καί δυό ἀμερικανικές ἐταιρίες³¹ πού πήραν τό 1936 τήν ἄδεια νά μελετήσουν τίς ἐνεργειακές δυνατότητες τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἴδιες ἐταιρίες ἀργότερα συγκρότησαν τήν «Ἑλληνική Ὑδροηλεκτρική Μεταλλουργική Ἐταιρία» καί πήραν τό προνόμιο μέ τή γνωστή σύμβαση³² ἀπό τή δικτατορική κυβέρνηση Μεταξᾶ τῆς ἐνεργειακῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ ποταμοῦ καί τῆς ἴδρυσης συγκροτήματος ἠλεκτρομεταλλουργικῆς καί ἠλεκτροχημικῆς βιομηχανίας.

Οἱ ἐταιρίες αὐτές μελέτησαν τούς χειμᾶρους Μόρνο καί Φίδαρη, τόν Ἀλιάκμονα στή Μακεδονία καί τόν Ἀχελῷο σέ συνεργασία μέ τό μηχανικό Χ. Δαυίδ καί τελικά κατέληξαν νά προτιμήσουν μέ τήν πιό πάνω σύμβαση τήν ἐκμετάλλευση τοῦ Ἀχελῷου.

Στή βόρεια Ἑλλάδα μελετήθηκαν οἱ πτώσεις τοῦ Βόδα καί ἀπό τήν ἐταιρεία Foundation Davis (1930). Ἡ μελέτη αὐτή εἶναι ἄγνωστη στούς Ἑλληνας μηχανικούς καί ὁμως εἶναι ἀπό τίς καλύτερες.

Στήν κεντρική Ἑλλάδα μελετήθηκαν ἐκτός ἀπό τίς ὑδατοπτώσεις πού ἀναφέραμε ὁ Γοργοπόταμος, ὁ Καρπενησιώτικος καί ἡ Ἀνθηδών (Κωπαῖδα). Τήν Κωπαῖδα μελέτησε ἡ ἐταιρεία Κωπαΐδας πού ἔχει καί τό προνόμιο τῆς ἐκμετάλλευσής της.

Οἱ ὑδροδυναμικές πηγές στή Θεσσαλία (Πηνειός, Ξηριάς, Σοφαδίτης,

30. Μελέτη ἔλβετοῦ Σένν 1922 - 23 καί προϊσταμένου μηχανικοῦ τοῦ Γ.Μ.Υ.Ε. Θ. Γενί-δουνια (βλ. καί Π. Κουδέλη: «Ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος», σελ. 59 καί ἐπ.).

31. Hugh Cooper & Co Inc καί Chemical Construction Corporation.

32. Νόμος 2220/1940, βλ. Σ. Σταυρόπουλου «Ἡ ὑδρενεργειακή ἀξιοποίηση καί ὁ νόμος 2220/1940», «Ἀνταῖος» ἀριθ. 8, «Ἡ σύμβαση Κούπερ, ἔγκλημα κατά τῆς χώρας», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 1,2/1946 κ.ἄ. σχετικές ἐργασίες τοῦ ἴδιου (βλ. βιβλιογραφία).

Καλλιακούδα, λίμνες Κάρλα, Ξυνιάς, Νεζερού-΄Ασκαρίς) μελετήθηκαν στην αρχή για την εκτέλεση υδραυλικών αρδευτικών και αποστραγγιστικών έργων. Τό 1911 από τον Ιταλό γεωρυσιαστή Νόμπιλε, τό 1919 από τον Τζάκσον, τό 1932 από την εταιρία Μπούτ. Μελέτες στή Θεσσαλία έκανε και ή Α. Ε. «Γαλιλαίος». Στοιχειά για τό ενεργειακό διαθέσιμο τών πηγών αυτών βρίσκουμε στους ύπολογισμούς τών μηχανικών Κ. Στυλιανίδου και Χ. Δαυίδ.

Στήν ΄Ηπειρο δέν έγιναν παρά πολύ γενικού χαρακτήρα έρευνες για τούς ποταμούς ΄Αραχθο, Λούρο και Καλαμά³³.

΄Αντίθετα για τή δυτική και κεντρική Μακεδονία, όπου βρίσκεται συγκεντρωμένο τό μεγαλύτερο τμήμα του ύδρευση-εργειακού πλούτου τής χώρας, έχουμε αρκετές μελέτες και μάλιστα από σημαντικό αριθμό ξένων εταιριών και όμίλων. Τήν περιοχή αυτή μελέτησε ή αποστολή Μπουσέ και ένας έλληνοσουηδικός όμιλος κεφαλαιούχων^{34,35}.

΄Ο ΄Αλιάκμων ήταν ό κατ΄ έξοχήν στόχος έρευνών τών ξένων κεφαλαιοκρατικών όμίλων. Οί πτώσεις του έξετάστηκαν από τον Boucher, από τίς δυό άμερικάνικες εταιρίες πού άργότερα έκαναν τή σύμβαση μέ τό κράτος για τον ΄Αχελώο και τελικά στο διάστημα τής γερμανικής φασιστικής κατοχής δόθηκε ή άδεια για τήν εκπόνηση μελέτης του στή γερμανική εταιρία: Hanseleichtmetall A.G. (Διάταγμα 21-10-1941).

Οί άλλες πηγές τής δυτικής Μακεδονίας Τριπόταμος, ΄Αράπισσα, Βόδας, λίμνη ΄Οστρόβου συγκέντρωσαν επίσης τό ενδιαφέρον τών ξένων και ντόπιων επιχειρηματιών. ΄Η εταιρία «Βέρμιον», ή αποστολή Boucher έκαναν σχετικές έρευνες και τέλος μέ τό διάταγμα του 1941 πού αναφέραμε, ή γερμανική εταιρία Leichtmetall πήρε τήν άδεια για τή μελέτη όλων αυτών τών πτώσεων.

Στήν ανατολική Μακεδονία έγιναν ύπολογισμοί για τό χείμαρρο Σερρών (΄Αγίου ΄Ιωάννου Προδρόμου) και τό έλος Λίσσε. Τό δεύτερο μελετήθηκε από τήν ΄Ελληνική ΄Ηλεκτρική ΄Εταιρία και τήν αποστολή Jackson.

Οί υδραυλικές δυνάμεις τής χώρας, μ΄ όλο πού παρουσιάζουν τόσο διαθέσιμο ενεργειακό δυναμικό, έλάχιστα χρησιμοποιήθηκαν ως σήμερα για τήν παραγωγή ενέργειας και ιδιαίτερα ήλεκτρικής. ΄Από όλη τήν ΄Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν έλάχιστες πτώσεις και χωρίς γενικότερο σχέδιο. ΄Η εκμετάλλευση έγινε για στενά τοπικούς σκοπούς και μέ παροχή προνομίων σε μικρές βιομηχανίες πού δέσμευσαν μέ τά προνόμια αυτά τά νερά ποταμών όλόκληρων για χρησιμοποίηση έλάχιστου ποσοϋ ενέργειας. Τά υδροηλεκτρικά εργοστάσια πού λειτουργούν στή χώρα (Γλαΰκος-Πάτρα,

33. Στοιχειά βρίσκουμε σε εργασίες τών Κ. Γαλάτη και Χ. Δαυίδ.

34. Βλ. Π. Κουβέλη, στο ίδιο, σελ. 81.

35. ΄Ελληνες ειδικοί πού μελέτησαν τίς υδραυλικές δυνάμεις Μακεδονίας είναι οί Κ. Γαλάτης, Κ. Στυλιανίδης, Θ. Ραυτόπουλος. Νεώτερα στοιχειά έχουμε και από ανακοινώσεις του Γ.Μ.Υ.Ε.

Χανιά, Κρήτη, Βέροια, Νάουσα, Ήδεσσα) δέν ἔδιναν τό 1938 πάνω ἀπό 13.300.000 ΩΧΒ τό χρόνο πού εἶναι τουλάχιστο 300 φορές λιγότερο ἀπό τό ἐλάχιστο ποσό ἠλεκτρενέργειας πού θά μπορούσαν νά δίνουν οἱ ὑδατοπτώσεις τῆς χώρας³⁶.

Στό Γοργοπόταμο στήν Κεντρική Ἑλλάδα καί στίς πτώσεις τῶν ποταμῶν τῆς δυτικῆς Μακεδονίας (ἐκτός τοῦ Ἀλιάκμονα) γίνονται καί μικρῆς κλίμακας ἐκμεταλλεύσεις ἀπό βιομηχανίες ὑφαντικές κ.ἄ. πού ἔχουν ἀποκτήσει νομικά δικαιώματα ἀπό τή μακρόχρονη χρησιμοποίηση τῶν πτώσεων αὐτῶν. Τό καθεστῶς αὐτό τῶν νομικῶν σχέσεων μέ τό πλέγμα τῶν συμφερόντων πού δημιούργησε, μπορεῖ νά παραβληθεῖ μέ τό πῖο ἀντιδραστικό φεουδαρχικό μονοπώλιο, τό μονοπώλιο τῆς γῆς, καί στάθηκε ἔξ ἴσου ἐμπόδιο μ' αὐτό, στήν ἀποδέσμευση καί τήν ἀξιοποίηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας.

Ἀπό τήν πῖο πάνω ἐπισκόπηση ξεπηδοῦν δυό ἐρωτήματα: 1) γιατί μέχρι σήμερα οἱ ἔρευνες πού ἔγιναν δέν ἔδωσαν μιᾶ ὀλοκληρωμένη μελέτη γιά τήν ὑδρηνεργειακή ἀξιοποίηση τῆς χώρας; καί 2) γιατί δέν πραγματοποιήθηκε καμιά σοβαρή ἐργασία, κανένα ἀξιόλογο τεχνικό ἔργο γιά τήν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδραυλικῶν μας δυνάμεων;

Ὅπως εἶδαμε καί στό ζήτημα τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου, καί στό λιγνιτικό εἰδικότερα, ἡ πολιτική τῆς ἀστικῆς τάξης στή χώρα μας πού ἔγινε «μεσάζων» τοῦ ξένου κεφαλαίου καί συνδέθηκε στενά μέ τά συμφέροντα τῆς πῖο ἀντιδραστικῆς τάξης, τῆς τάξης τῆς ἔγγειας μεγαλοϊδιοκτησίας, ἔτεινε πάντα στό νά περιορίζει τή δράση τῆς στούς τομεῖς ἐκείνους τῆς οἰκονομίας πού μπορούσαν νά τῆς ἐξασφαλίσουν τό καπιταλιστικό κέρδος μέσα ἀπό μονοπωλιακές μορφές ἐξωπαραγωγικῆς ἀπομύζησης τῆς οἰκονομίας. Ὁ ἐμπορομεσιτισμός, μέ τήν ἐξαγωγή πρώτων ὑλῶν, γεωργικῶν προϊόντων καί τήν εἰσαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων καί ἡ τραπεζική – τοκογλυφική δράση τοῦ κεφαλαίου τοποθετοῦσαν τό κέντρο βάρους τῆς οἰκονομίας στό ἐξωτερικό. Στό ἐσωτερικό ἡ τεχνική καί βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς χώρας περιορίζονταν κι αὐτή στούς κλάδους τῆς βιομηχανίας μερικῶν καταναλωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἀπό ντόπια γεωργικά προϊόντα, εἴτε ἀπό μισοκατεργασμένες ὑλες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ κλάδοι ἔξ ἄλλου αὐτοῖ τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας ζοῦσαν καί προφυλάγονταν ἀπό τό διεθνή ἀνταγωνισμό – κατά τό πλεῖστο – μονάχα μέ τήν προστασία τοῦ κράτους τῶν ἰδίων τῶν κεφαλαιοκρατῶν καί σέ βάρος τοῦ λαϊκοῦ εἰσοδήματος.

Ἐκμετάλλευση τοῦ ὑπεδαφικοῦ πλούτου καί τοῦ ἐνεργειακοῦ δυναμικοῦ δέν ἐπιχειρήθηκε ποτέ σοβαρά ἀπό τή ντόπια ἄρχουσα τάξη.

Ἔτσι ἡ ἐξάρτηση τῆς οἰκονομίας ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί ἡ ἀνάγκη νά ἐξασφαλισθοῦν ἀπό τίς κυρίαρχες-ἐκμεταλλεύτριες τάξεις τά κέρδη καί τά κεφάλαια πού χρησιμοποίησαν γιά τήν ὀργάνωση καί τόν ἐξοπλισμό τοῦ κράτους τῆς «Μ. Ἰδέας», ἔδωσαν στό ξένο κεφάλαιο τό οὐσιαστικό προνόμιο – ἐκεῖ ὅπου δέν ἔδωσαν καί τό νομικό προνόμιο – γιά

36. Βλ. πῖο κάτω σελ. 61.

τήν ασύδοτη εκμετάλλευση τῶν μεγάλων πλουτοπαγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας. Εἶδαμε ποιά ἦταν ἡ χρησιμοποίησις τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο καὶ μέ ποιῆς συγκεκριμένους μορφές ἀρπακτικῆς τακτικῆς ἀφαιρέθηκαν τεράστια ποσὰ τοῦ ἀπὸ τῆς χώρας.

Ἐδῶ περνᾶμε εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μορφῶν δράσεως τοῦ ξένου κεφαλαίου πού ἀφορᾶν τίς ὑδραυλικῆς δυνάμεις ἐνεργείας καὶ πού παρουσιάζουν ἐνδιαφέρουσες ἰδιομορφίες.

Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ δημιουργηθῆ ὀλοκληρωμένη ἐνεργειακὴ οἰκονομία εἰς τὴν χώραν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει μίᾳ ἀντίστοιχῇ προοπτικῇ ἐκβιομηχανίσεως τοὺς κλάδους ἐκείνους ἀκριβῶς πού δὲν ἀναπτύχθηκε ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία. Ἐπρεπε μὲ ἄλλα λόγια νὰ ἀρχίζαν νὰ μπαίνουν εἰς τὴν χώραν τὰ θεμέλια γιὰ τὴν ἴδρυσιν μεταλλουργικῆς καὶ χημικῆς βιομηχανίας. Ἡ ἐνεργειακὴ οἰκονομία δὲν μποροῦσε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ πλευρᾷ νὰ ἀναπτυχθῆ μονόπλευρα καὶ ξεκάρφωτα, δηλ. πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς κατανάλωσός μόνον. Γιὰ νὰ ἰκανοποιηθῶν ἀνάγκης κατανάλωσός ἐνός πλατείου κοινού, πρέπει τὸ κοινὸ αὐτό, τὰ μεγάλα δηλαδὴ λαϊκὰ στρώματα, νὰ εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἔχουν τὴ στοιχειώδη ἀγοραστικὴ δύναμιν γιὰ νὰ χρησιμοποιήσων τὴν ἠλεκτρικὴ ἐνέργειαν ἐκτός ἀπὸ τὸ φωτισμὸν καὶ γιὰ ἄλλους σκοποὺς. Τέτοια δυνατότητα ὅμως δὲν ξέρουμε νὰ ὑπῆρξε ποτὲ γιὰ τὸ λαὸν τῆς χώρας μας, πού τὸ βιοτικὸν τοῦ ἐπίπεδου βρῖσκεται εἰς τὴν γραμμὴν τῶν ἀποικιακῶν χωρῶν. Σήμερον ἀκόμα μερικοὶ τεχνικοὶ³⁷ «κόπτονται» γιὰ τὸ δικαίωμα τοῦ ἑλληνα καταναλωτῆ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν πατροπαράδοτον μηχανικὴν «φουφοῦ» μὲ τὸ συγχρονισμένον ἠλεκτρικὸν μαγειρεῖον καὶ τὸν ἠλεκτρικὸν φούρνον. Μᾶς κάνει νὰ ἀποροῦμε ὅμως τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ οἱ τεχνικοὶ αὐτοὶ πού ὑπολόγισαν καὶ μέτρησαν τίς ὑδατοπτώσεις τῆς χώρας ἀπὸ τὸ ἕνα τοῦ ἄλλου καὶ ἐφτιαξαν καὶ σχέδια ἐθνικῶν δικτύων ἠλεκτρισμοῦ, δὲν ἔκαναν τὸν κόπον στίς περιοδεῖας τοὺς – ἐκτός ἀν δούλεψαν μονάχα τοὺς τέσσαρες τοίχους τοῦ γραφείου τοὺς – νὰ ρίξουν μίᾳ ματιᾷ εἰς τὴν ἀπέραντη ἀθλιότητα τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν τῆς χώρας καὶ στίς πλιθόκτιστες καλύβες – σταύλους τοὺς! Ἄν ἔδειχναν ἔχον ἐπιστημονικῆς καλοπιστίας οἱ κύριοι αὐτοὶ, θὰ ἔπρεπε νὰ νοιώσων – πράγμα πού τὸ νοιώθει ὁ πιὸ ἀπλὸς ἐργαζόμενος – ὅτι χωρὶς νὰ σπάσων τίς ρίζας τῆς ἀθλιότητος αὐτῆς, χωρὶς νὰ δώσων ἐφόδια εἰς τὸν ἐργαζόμενον ἀγρότην, γῆν, κατοικίαν καὶ οἰκονομικά μέσα, παπούτσια καὶ ροῦχα εἶναι ἀνάδεια καὶ εἰρωνικὴ πρόκλησις νὰ συζητοῦμε γιὰ τὸν ἠλεκτισμὸν πού θὰ τὸν ἐκπολιτίσει καὶ πού θὰ ἐξαναγκάσων τὸν ἴδιον νὰ τὸν πληρώσει – ἀπὸ τὰ λεπτά πού δὲν ἔχει – τοὺς εὐφρεῖς ἐπιχειρηματικὸς ὀργανισμοὺς τοῦ ἐθνικοσωτήριου ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας!

Γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ ὁ ἠλεκτρισμὸς ἀπὸ πλατεῖαν καταναλωτικὰ στρώματα πρέπει νὰ ἀλλάξῃ παράλληλα τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ μορφή τῆς οἰκονομίας. Πρέπει νὰ σταματήσῃ τὸ ξεπούλημα τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου, πρέπει νὰ ἐκβιομηχανίσων τὴν χώραν (βιομηχανία καὶ γεωργία).

37. Βλ. Θ. Ραντόπουλου «Κομμουνιστικὰ βιομηχανικὰ σχέδια καὶ ἐθνικὰ ἐνεργειακὰ διεκδικήσεις» ἐφημ. «Ἑλλάς» ἀριθ. 15, 29–10–45 καὶ 5–11–45.

Τότε φυσικά σάν τεχνική προϋπόθεση μπαίνει και ή δημιουργία τής ενεργειακής δάσης, πού θά τροφοδοτήσει πρώτα και κύρια τή βιομηχανία. Τά προβλήματα τής κατανάλωσης μπορούν νά λύνονται ταυτόχρονα και παράλληλα μέ τήν πραγματοποίηση τών ὄρων αὐτῶν.

“Ὅπως ὅμως ὄλα τά βασικά αἰτήματα τοῦ μετασχηματισμοῦ τής οἰκονομίας δέν πραγματοποιήθηκαν ἀπό τίς κυρίαρχες τάξεις ἀπό τό 21 ὡς σήμερα, ἔτσι θά ἦταν και ἀντίφαση στίς πιό πάνω διαπιστώσεις ἄν εἶχε πραγματοποιηθεῖ και ή ἐκμετάλλευση τοῦ ενεργειακοῦ πλοῦτου χωρίς τίς θεμελιώδεις πολιτικές και οἰκονομικές προϋποθέσεις πού ἐκθέσαμε.

Μέ τήν τοποθέτηση αὐτή βρῖσκει ἀπάντηση και τό ἐρώτημα, γιατί δέν ὀλοκληρώθηκε ή μελέτη τών ὑδραυλικῶν δυνάμεων: μελέτης πού γίνονται χωρίς σωστά καθορισμένους σκοπούς, ή μέ περιορισμένες και ἀντιοικονομικές προοπτικές, δέν εἶναι δυνατό νά δώσουν τεχνικά ἀποτελέσματα πού νά ἔχουν σοβαρές ἀξιώσεις ἐφαρμογῆς. Τό πολύ νά χρησιμεύσουν σάν γενικές ἐνδείξεις πού θά πρέπει νά χρησιμοποιηθοῦν ἀπό τούς μελετητές γιά νά μπορέσουν μέ σωστή γραμμή νά μετουσιώσουν τή θεωρία και τήν παρατήρηση σέ ἄμεση και συγκεκριμένη πράξη μέσα σέ ἄλλες κατάλληλες συνθήκες.

Ποιός λοιπόν ἦταν ὁ ρόλος τοῦ ξένου κεφαλαίου στήν ὑπόθεση αὐτή; Ἀναφέρθηκε πιό πάνω ὅτι οἱ περισσότερες προμελέτες και μελέτες ἐκμετάλλευσης ἔγιναν ἀπ’ εὐθείας ἀπό ξένες κεφαλαιοκρατικές ἐπιχειρήσεις ή γιά λογοριασμό τους. Οἱ μελέτες πού ἔγιναν ἀπό ἔλληνες τεχνικούς και τό Ὑπουργεῖο Συγκοινωνίας, ἔγιναν γιά νά χρησιμεύσουν σέ τελευταία ἀνάλυση γιά τή «μελετημένη» διαπραγμάτευση τής ἀνάληψης τών ἔργων ἀπό ξένους. Ἡ Ἐθνική Τράπεζα πρωταγωνίστησε στή σύνταξη τέτοιων μελετῶν, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ μέ τήν «ἐνθάρρυνσίν» της ἐργασθεῖς μηχανικός κ. Θ. Ραυτόπουλος και ἄλλοι συνάδελφοί του. Τό ἔλληνικό τραπεζοβιομηχανικό κεφάλαιο ἀπό τήν ἄλλη ἤξερε καλά γιά τίς αἰτίες πού ἐξηγήθηκαν ὅτι τά ἔργα τοῦ ενεργειακοῦ δέν ἦταν μέσα στόν «κύκλο τής ἄμεσης δραστηριότητάς του». Γι’ αὐτό περιορίστηκε στά δύο - τρία ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια πού ἀναφέραμε (Γλαῦκος, Πάτρα, Χανιά κλπ.) και στίς μελέτες τών ἐταιριῶν «Γλαύκου», «Γαλιλαίου» και «Βέρμιον».

Στό μεταξύ ή χώρα δέχτηκε τίς συχνότατες ἐπισκέψεις τεχνικῶν και ἐιδικῶν ἀντιπροσώπων (ἐπισήμων και ἀνεπισήμων) ξένων ἐταιριῶν και ἐπιχειρηματικῶν συγκροτημάτων. Αὐτοί, ὅπως εἶδαμε, ἔκαναν μελέτες ἀπ’ ἀρχῆς, συνεργάστηκαν μέ τήν Ἐθνική Τράπεζα και μέ ἄλλους κεφαλαιοκρατικούς ὁμίλους και μέ τούς τεχνικούς πού εἶχαν κάνει παρόμοιες μελέτες. Ἔτσι οἱ ἀποστολές Boucher, Jackson, ὁ ἔλληνοσοουηδικός ὁμιλος, ή ἐταιρεία Foundation, ή ἐταιρεία Κωπαΐδας, ή Ἡλεκτρική Ἀθηνῶν κ.ἄ. και τελευταία οἱ ἀμερικάνικες ἐταιρίες Κούπερ κλπ. και ή γερμανική Hanseleleichtmetall ἦρθαν γιά νά μελετήσουν τίς σπουδαιότερες ὑδατοπτώσεις τής χώρας.

Θά ρωτήσει κανεῖς: γιατί αὐτές οἱ ξένες ἐταιρίες τόσα χρόνια δέν προχώρησαν ἀπό τή μελέτη στήν ἐκτέλεση ἔργων;

Ἡ ἀπάντηση δέν εἶναι δύσκολη ἂν σκεφθοῦμε ὅτι σάν προδευμένου τύπου καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις, οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές μέ τούς οἰκονομικούς τους παρατηρητές καί συμβούλους ἐξέτασαν πρῶτα ἂν συμφέρει νά γίνει ἀπό ἄποψη κέρδους, αὐτό πού τεχνικά φαινότανε πραγματοποιήσιμο. Καί εἶδαν ὅτι χωρίς ἐμπορικές «διεξόδους», χωρίς «debouchées», ὅπως λέγεται στή γλώσσα τοῦ ἐμπορίου, δέν συνέφερε νά ριψοκινδυνεύσουν τήν κατασκευή ἔργων μεγάλης κλίμακας. Οἱ ἐπιχειρηματίες αὐτοί κατάλαβαν – μέ τή διαίσθηση τοῦ καλοῦ καπιταλιστή – αὐτό πού πολλοί τεχνικοί δυσκολεύονται νά χωνέψουν: ὅτι ἡ χώρα μας δέν παρουσίαζε δυνατότητες καταναλωτικές γιά τήν πλατεία χρησιμοποίηση ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας. Κατάλαβαν ὅτι χωρίς βιομηχανία ἀξιόλογη ἡ χώρα δέν θά ἀπορροφοῦσε παρά ἐλάχιστα ποσά ἐνέργειας πού κιόλας τῆς τά ἔδιναν τά θερμικά ἐργοστάσια (Πάουερ κλπ). Ἐπρεπε λοιπόν τό ξένο κεφάλαιο ἢ νά ἐκβιομηχανίσει πραγματικά τή χώρα³⁸ ἢ νά ἰδρύσει βιομηχανία ἠλεκτρισμοῦ μέ ἰδιαίτερα προνόμια βιομηχανικῆς ἐκμετάλλευσης γιά τήν παραγωγή ὀρισμένων μόνο μεταλλουργικῶν καί χημικῶν προϊόντων καί κυρίως γιά τήν ἐξωτερική ἀγορά.

Ἐπειδή τό νά ἐκβιομηχανίσει τή χώρα τό ξένο κεφάλαιο μέ τήν ἐννοια τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ἀπό ἐξαρτημένη καί καθυστερημένη σέ ἀναπτυγμένη ἐσωτερικά χώρα, ἦταν ἀπαράδεκτο, ἀντιφατικό καί ἀσυμβίβαστο μέ τά γενικότερα ἱμπεριαλιστικά του συμφέροντα καί τίς συγκεκριμένες ἐπιδιώξεις του στόν τόπο μας³⁹ ἀκολούθησε τή δεύτερη ἀπό τίς πύο πάνω λύσεις. Ἐτσι, ἡ συνδυασμένη ἐκμετάλλευση ἐνεργειακῶν δυνάμεων καί μεταλλευτικῶν ὑλῶν μέ μονοπωλιακά προνόμια, ὀδήγησε, μέσα καί ἀπό τίς «εὐνοϊκές» πολιτικές συνθήκες τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου, στή «φυσική ἐπιλογή» τῆς μορφῆς ἐκμετάλλευσης τύπου σύμβασης Ἀχελῶου. Ἡ σύμβαση αὐτή ἦταν ἓνα βῆμα ἀκόμα πρὸς τήν πλήρη οἰκονομική ὑποδούλωση τῆς χώρας. Δέν πετύχαινε μονάχα τήν ἐνέργεια ἀπό τή χώρα δωρεάν, ἀλλά ἐγκαθίδρυε καί προνόμια γιά τήν ἐκμετάλλευση τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου στό ἔδαφος τῆς ἴδιας τῆς χώρας. Ἐπαιρνε μονοπωλιακό προνόμιο γιά τήν κατασκευή καί τήν τοποθέτηση τῶν προϊόντων γιά τή χρησιμοποίηση τῆς ντόπιας ἐργατικῆς δύναμης. Ἐτσι τό ξένο κεφάλαιο ἐξασφάλιζε τήν ὑπαγωγή ἑνός κομματιοῦ τοῦ ἐδάφους καί ὑπεδάφους τῆς χώρας κάτω ἀπό τήν ἀπόλυτη καί ἀνεξέλεγκτη κυριαρχία

38. Μιά τέτοια λύση θά τό ἀποξένωνε ἀπό τίς ἀγορές πρῶτων ὑλῶν τῆς χώρας μας καί θά τοῦ ἀφαιροῦσε τή δυνατότητα νά τοποθετήσει σ' αὐτή τά δικά του βιομηχανικά προϊόντα καί καύσιμα. Τήν προοδευτικότητα τοῦ ξένου κεφαλαίου ὑποστήριξαν ἐκεῖνοι οἱ «σοσιαλδημοκράτες» πού δέν κατάλαβαν ὅτι τό ξένο κεφάλαιο ἀναπτύσσει μονάχα τούς κλάδους ἐκείνους πού δέ γίνονται ἐμπόδιο στό γενικότερο ἱμπεριαλιστικό του ρόλο. Ἡ ποσοτική αὐξηση τῶν τοποθετήσεων τοῦ ξένου κεφαλαίου σέ μιά ἐξαρτημένη χώρα δέν ἀναπτύσσει παρά μονόπλευρα τίς παραγωγικές τῆς δυνάμεις καί δέν παύει νά γίνεται ἐμπόδιο γιά τή ριζική ἀλλαγὴ στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας τῆς.

39. Κι αὐτό μποροῦσε νά τό ἔχει κάνει μονάχα τό ντόπιο κεφάλαιο ἂν ἔπαιζε τόν προοδευτικό ρόλο τῆς ἡ ἀστική τάξη ἀναπτύσσοντας πλατεία γερή ἐσωτερική ἀγορά μέσα ἀπό τή λειτουργία τῶν νόμων τοῦ καπιταλιστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί πραγματοποιοῦσε τόν ἀστικοδημοκρατικό μετασχηματισμό τῆς χώρας.

του. Όσο για τό προϊόν τής εργασίας τών κατοίκων του, αυτό, όπως και πρώτα, θά έπαιρνε τό δρόμο τών θησαυροφυλακίων (μείον μεροκάματα πείνας) του όμίλου Κούπερ, πού φυσικά βρισκονταν στήν αγορά τής Γουώλ Στρήτ, στήν Άμερική, και θά μετατρέπονταν σέ κουπόνια τών «βασιλιάδων» του χρηματιστικού κεφαλαίου τής ήπείρου αυτής.

Αυτό πού δέν μπόρεσε νά κάνει ως τότε τό ξένο κεφάλαιο – νά εξασφαλίσει τήν έμπορική χρησιμοποίηση τής ενεργειακής δύναμης – τό κατάφερε μέ τή σύμβαση Κούπερ επί τέλους, πού συνδύαζε τό ενεργειακό μέ τό βιομηχανικό μέρος. Άποδείχτηκε έτσι για άλλη μιά φορά ότι ή μεγάλη - συνδυασμένη καπιταλιστική έκμετάλλευση μπορει νά δίνει τίς οικονομικές λύσεις για τό κεφάλαιο⁴⁰.

Αυτή είναι ή απάντηση στο δεύτερο ερώτημα, για τό ποιά δηλ. είναι αίτια πού δέν πραγματοποιήθηκαν ως τά σήμερα μεγάλα τεχνικά έργα για τήν εκμετάλλευση τών υδραυλικών δυνάμεων.

Οί διαπιστώσεις μας αυτές μπορούν νά συνοψιστούν στα εξής λίγα λόγια:

1) Η μελέτη τών υδραυλικών δυνάμεων έγινε από καθαρά επιχειρηματική σκοπιά και δέν μπόρεσε νά ολοκληρωθεί γιατί έλειπε ένα αντίστοιχο σχέδιο και άμεση δυνατότητα για τήν εκβιομηχάνιση τής χώρας πού χωρίς αυτή ενεργειακή βάση σέ σοβαρές διαστάσεις δέν ήταν δυνατό νά υπάρξει.

2) Άπό τήν ως τά τώρα μελέτη του υδροδυναμικού ενεργειακού μέ όλες τίς ατέλειες της βγαίνει τό συμπέρασμα ότι έχουμε ευνοϊκές συνθήκες και δυνατότητες αξιοποίησής του και ποσοτικά και τεχνικά ποιοτικά⁴¹.

3) Τό ντόπιο κεφάλαιο έκανε μικρής κλίμακας καπιταλιστική αντιοικονομική εκμετάλλευση ούτε καν άσήμαντου μέρους τών υδραυλικών δυνάμεων τής χώρας.

4) Τό ξένο κεφάλαιο στάθηκε ό πρωταγωνιστής στις αναζητήσεις για τήν εκμετάλλευση τών πηγών υδραυλικής ενέργειας του τόπου, πού τό όδηγησαν τελικά στή μοναδικά συμφερτική πολιτική τής συνδυασμένης προνομιακής καπιταλιστικής εκμετάλλευσης ενεργειακών και βιομηχανικών δυνατοτήτων τής χώρας. Η σύμβαση Κούπερ αποτελεί τό πιό χαρακτηριστικό δείγμα του συγκεκριμένου αυτού προσανατολισμού πού ακολουθεί σήμερα τό ξένο κεφάλαιο για τήν εκμετάλλευση του ενεργειακού πλούτου τής χώρας. Η τακτική αυτή οδηγεί στήν οικονομική ύποδούλωση τής χώρας σέ μεγαλύτερο βαθμό ακόμα γιατί συνδυάζει και συνθέτει τήν εκμετάλλευση τών ενεργειακών μέ τίς βιομηχανικές δυνατότητες σέ ένα επίπεδο μονοπωλιακής καταδυνάστευσης τής οικονομίας της.

40. Τό ίδιο είχε σκοπό νά κάμει για τόν Άλιάκμονα και ή γερμανική *Leichtmetal*.

41. Η λεπτομερειακή εξέταση τών δυνατοτήτων εκμετάλλευσης του διαθέσιμου ενεργειακού γίνεται στο επόμενο κεφάλαιο.

2. Τό ενεργειακό διαθέσιμο τῶν ὑδραυλικῶν μας δυνάμεων.

Ἀπό τά στοιχεῖα πού συγκεντρώθηκαν κατά καιρούς καί ἀπό τίς μελέτες πού ἀνακοινώθηκαν ἀπό τό ΓΜΥΕ καί ἀπό τούς τεχνικούς, εἰδικούς, οἰκονομολόγους κ.ἄ. μπορεῖ νά διατυπωθεῖ μέ ἀσφάλεια τό συμπέρασμα ὅτι τό μίνιμουμ παροχῆς πού μποροῦμε νά ἔχουμε ἀπό τήν ἐκμετάλλευση ὄλων τῶν πηγῶν πού μελετήθηκαν στή χώρα μας φτάνει τά πέντα δισεκατομμύρια χιλιοβάτ τό χρόνο.

Τό ποσόν αὐτό δέν εἶναι ὑπερβολικό καθόλου σάν ἐλάχιστο ὄριο ἄν λάβουμε ὑπόψη μας στούς ὑπολογισμούς μας ὅλες τίς γνωστές πηγές, καί τήν καθεμιά μέ ἓνα ἐνιαῖο μέτρο ἐκτίμησης.

Οἱ δύο αὐτές προϋποθέσεις εἶναι ἀπαραίτητες γιατί παρατηρεῖται ὅτι σέ κάθε μελέτη παίρνεται ἄλλοτε μικρότερος καί ἄλλοτε μεγαλύτερος ἀριθμός πηγῶν⁴². Παρατηρεῖται ἀκόμα μιά δυσαναλογία στίς ἐκτιμήσεις γιά τήν παροχή τῶν μεγάλων κυρίως ποταμῶν (Ἀχελώου, Ἀλιάκμονα)⁴³.

Οἱ διαφορές πού παρουσιάζονται ἀνάμεσα στίς ἐκτιμήσεις γιά τήν πιθανή παροχή τῶν ὑδραυλικῶν πηγῶν ἐνέργειας εἶναι ἀκόμα διαφορές ἀνάμεσα στίς παλιότερες «συντηρητικές» καί σημερινές ἐκτιμήσεις.

Ἡ συντηρητικότητα ὅμως τῶν παλιῶν ἐκτιμήσεων δέν πρέπει σήμερα νά ἐπηρεάζει τήν κρίση μας γιατί οἱ τελευταῖες μελέτες πού διαθέτουμε παίρνουν σάν βάση τους ὄχι μόνο περισσότερες πηγές ἀλλά καί νεώτερα στοιχεῖα καί τεχνικές δυνατότητες πού πρὶν δεκαπέντε χρόνια φυσικά δέν ἦταν ἀκόμα γνωστά.

Οἱ συντελεστές παροχῆς τῶν μεγάλων ποταμῶν, ἔχει γίνει σήμερα δεκτό ἀπό τούς πιό ἔγκυρους τεχνικούς –εἰδικούς τοῦ ενεργειακοῦ ὅτι εἶναι αἰσθητὰ μεγαλύτεροι ἀπ' ὅ,τι ὑπολογίζονταν πρὶν τόν πόλεμο καί παλιότερα. Ἐκτός ἀπό τίς τελευταῖες μελέτες καί ἀνακοινώσεις τῶν κ.κ. Πεζοπούλου καί Χωραφᾶ (βλ. βιβλιογραφία) ἡ ἔκθεση τῆς ἐπιτροπῆς τῶν πέντε εἰδικῶν τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων,⁴⁴ δέχεται γιά τόν Ἀχελῷο παροχή 1.300 ἑκατομ. ΩΧΒ τό χρόνο.

Ὡς πρὸς τό συνολικό ποσό ἐνέργειας τῶν γνωστῶν ὑδραυλικῶν πηγῶν πού ὑπολογίζουμε σέ 5 δισεκατομ. ΩΧΒ συμφωνοῦν καί οἱ ἀριθμοὶ τοῦ Γ. Πεζόπουλου στήν «Τεχνική» (ἀριθ. 30-31, σελ. 106) καί οἱ τελευ-

42. Ἡ λεπτομερειακὴ ἐξέταση τῶν δυνατοτήτων ἐκμετάλλευσης τοῦ διαθέσιμου ἐνεργειακοῦ γίνεται στό ἐπόμενο κεφάλαιο. Ἐδῶ ἀρκεῖ νά συγκρίνουμε μεταξύ τους τόν ἀριθμὸ πηγῶν πού παραθέτουν οἱ: Γ. Πεζόπουλος, Θ. Ραυτόπουλος, Μ. Πεσνικίδης κ. ἄ. (βλ. βιβλιογραφία).

43. Τόν Ἀχελῷο ἄλλοι ὑπολογίζουν μέ παλιότερα ἐρευνητικὰ στοιχεῖα ἀπὸ 410 - 820 ἑκατομ. ΩΧΒ, ἐνῶ ἡ τελευταία μελέτη τοῦ Γ. Πεζόπουλου ἀνεβάζει τήν παροχὴ του σέ 1.300 ἑκατομ. ΩΧΒ. Τόν Ἀλιάκμονα ὑπολογίζουν παλιότερες μελέτες 900 - 1000 ἑκατομ. ΩΧΒ, ἐνῶ σήμερα ὑποστηρίζεται ὅτι φτάνει ἡ παροχὴ του στὰ 1500 ἑκατομ. ΩΧΒ (Ραυτόπουλος, Χωραφᾶς) καί 1700 ΩΧΒ μέ πέντε ἄλλατα (Π. Κουβέλης στό ἴδιο).

44. Βλ. πιό πάνω σελ. 38.

ταίοι αριθμοί που δίνει ο Π. Κουβέλης από την ανέκδοτη εργασία του Χ. Δαυίδ και από ανακοινώσεις του ίδιου καθώς και από το συνδυασμό στοιχείων των Θ. Ραυτοπούλου και Κ. Γαλάτη⁴⁵. Επίσης και ο συνολικός αριθμός του Μ. Πεσκινίδη⁴⁶ αν συμπληρωθεί με τα ποσά παροχής έννεα πηγών περίπου που δέν περιλαμβάνει στους υπολογισμούς του⁴⁷ φτάνει ασφαλώς τον αριθμό των 5 δισεκατομμυρίων ΩΧΒ.

Ένα όμως από τα πιο επίσημα και σοβαρά στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη του αριθμού των 5 δισεκατομμυρίων ΩΧΒ για το ενεργειακό δυναμικό των ύδατοπτώσεων αποτελεί ο αναλυτικός πίνακας του Γραφείου Μελετών Ύδραυλικών Έργων (ΓΜΥΕ) του Ύπουργείου Συγκοινωνίας που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «*Ανταίος*» (αριθ. 13-14/1945), από το μηχανικό Στ. Σταυρόπουλο σε σχετική με την ύδρευση-ενεργειακή αξιοποίηση εργασία του (βλ. βιβλιογραφία). Ο πίνακας αυτός περιέχει υπολογισμούς για πενήντα γνωστές θέσεις ενεργειοληψίας. Το ενεργειακό διαθέσιμο από το σύνολο των ύδραυλικών αυτών πηγών ενέργειας και απ' όλες τις περιοχές της χώρας που εξετάζονται ανεβαίνει σύμφωνα με το ΓΜΥΕ σε 5.075.000.000 ΩΧΒ τό χρόνο. Στά στοιχεία του πίνακα αυτού στηρίζονται και όλες οι νεώτερες μελέτες γύρω από τό θέμα αυτό⁴⁸.

Όσο για τό μέγιστο παροχής που μπορούν νά δώσουν οι ύδραυλικές πηγές ενέργειας της χώρας, δέν είναι δυνατό σήμερα νά πιθανολογηθεί άφου, όπως διαπιστώσαμε, λείπουν στοιχεία υπολογισμού για πολλές απ' αυτές κι ακόμα δέν έχουν εξακριβωθεί όλες⁴⁹.

Τό μόνο που μπορεί κανείς νά τονίσει σήμερα είναι ότι ή συνολική ενεργειακή δύναμη από κάθε κατηγορίας ύδραυλικές δυνάμεις ξεπερνάει κατά πολύ τον αριθμό των 5 δισεκατομμυρίων που δώσαμε για κατώτατο όριο προκειμένου για τίς γνωστές πηγές. Τό γεγονός μπορεί νά υποστηριχθεί όχι μόνο γιατί τά σημερινά στοιχεία είναι έλλιπη και κατώτερα ως προς τό πραγματικό δυναμικό των πηγών που αναφέρθηκαν, αλλά και γιατί σε πολλούς από τούς σημερινούς υπολογισμούς πάρθηκαν συντελεστές φορτίσεως μικρότεροι από τούς πραγματικούς. Θεωρήθηκε δηλαδή, συμβατικά κάπως, χρόνος λειτουργίας των ύδροηλεκτρικών εργοστασίων (ώρες εργασίας τό έτος) μικρότερος από κείνον που είναι δυνατό νά πραγματοποιηθεί, ανάλογα με τίς τεχνικές συνθήκες των έργων και τίς ανάγκες των βιομηχανιών και της γεωργικής και άστικής κατανάλωσης που θά απορροφήσουν την ήλεκτροενέργεια.

Περισσότερη άνάλυση στό θέμα θά έβγαινε από τά όρια της εργασίας μας που εξετάζει, στό κεφάλαιο αυτό, τίς δυνατότητες δημιουργίας ενεργ-

45. Βλ. πίνακα αριθ. 17.

46. 4057 έκατομ. ΩΧΒ (βλ. πίνακα αριθ. 17).

47. Ο Κ. Λαγάνας κ.ά. δέχονται 4 δισεκατομμύρια αλλά και αυτοί με έλλιπη στοιχεία και χωρίς τούς νεώτερους υπολογισμούς για τούς μεγάλους ποταμούς.

48. Παραθέτουμε στον πίνακα αριθ. 17. τά κυριότερα στοιχεία των υπολογισμών του ΓΜΥΕ, όπως δόθηκαν στον αριθ. 13 - 14/1945 του περιοδικού «*Ανταίος*».

49. Βλ. πιο πάνω γνώμη Δαυίδ για όρεινες πηγές.

γειακής βάσης ικανής να στηρίξει βαρεία βιομηχανία στον τόπο μας.

Και τέτοια βάση δημιουργείται, με τό παραπάνω, αφού τό συνολικό ποσό παροχής είναι 5 δισεκατομμύρια ΩΧΒ όπως τό υπολογίσαμε, σάν ελάχιστο δυναμικό όριο. Μάλιστα για τήν πρώτη βαθμίδα τής βιομηχανικής ανάπτυξης τής χώρας, όπως θά δοϋμε σέ άλλο κεφάλαιο, άρκεί και μέρος του ποσού αυτού.

Άλλωστε μήν ξεχνάμε ότι βασική γραμμή για τή μελέτη του ενεργειακού πρέπει να είναι ο συσχετισμός του με τίσ παραγωγικές και καταναλωτικές ανάγκες τής χώρας, που μόνον αυτές θά καθορίσουν και τήν έκταση τής πραγματοποίησης των συγκεκριμένων επιδιώξεών μας και στον τομέα αυτό.

Άλλοιώς θά καταλήγουμε σέ «πιθανολογήσεις» και ακαδημαϊκού χαρακτήρα μελέτες.

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών ενέργειας σέ πέντε περιοχές τής χώρας και ή υποδιαίρεση των περιοχών σέ συγκροτήματα ενεργειακών πηγών (όπως Άλιάκμονα, Άχελώου, Βόρειας Πελοποννήσου, Θεσσαλίας κλπ.) γίνεται στους συγκεντρωτικούς πίνακες των συγγραφέων τεχνικών κ.ά. που ασχολήθηκαν με τό θέμα και επιχείρησαν τή συστηματική κατάταξη των σκόρπιων στοιχείων από παλιότερες και νεώτερες μελέτες⁵⁰. Δίνουμε ακόμα ένα συγκεντρωτικό πίνακα που βασίζεται στίς πιό πάνω μελέτες των ειδικών και περιέχει τά στοιχεία που προκρίνονται σάν όρθότερα για τήν εκτίμηση του δυναμικού τής παροχής των γνωστών πηγών ύδραυλικής ενέργειας⁵¹.

3. Τεχνικά έργα για τήν ύδρευση και αξιοποίηση.

Οί τεχνικοί και άλλοι μελετητές του ενεργειακού προβλήματος τής χώρας μας κατανέμουν τίσ πηγές ύδραυλικής ενέργειας σέ συγκροτήματα, όχι μόνον ανάλογα με τή γεωγραφική τους τοποθεσία, αλλά και σύμφωνα με τή χρονική προτεραιότητα που δίνουν στή σύγχρονη αξιοποίηση όρισμένων πηγών ή όρισμένων ομάδων πηγών, έστω κι αν ανήκουν σέ διαφορετικές περιοχές τής χώρας.

Με τον τρόπο αυτό καταστρώνουν σχέδια χρονικής κλιμάκωσης των έργων για τήν αξιοποίηση των ύδραυλικών δυνάμεων.

Στά σχέδια αυτά εντάσσουν για κάθε περίοδο όρισμένες πηγές που θεωρούν ότι για τεχνικούς ή οικονομικούς λόγους πρέπει να αξιοποιηθούν ταυτόχρονα.

50. Βλ. πίνακα αριθ. 17.

51. Βλ. πίνακα αριθ. 18 με νεώτερα στοιχεία, κυρίως του Γραφείου μελετών Ύδραυλικών Έργων του Ύπουργείου Συγκοινωνίας. Τά στοιχεία αυτά του ΓΜΥΕ (βλ. Σταυρόπουλου: «Ένεργειακή αξιοποίηση κλπ.», «Άνταίος» αριθ. 13 - 14/1945) επιβεβαιώνουν απόλυτα τήν εκτίμηση του ύδρευση και αξιοποίηση δυναμικού σέ πάνω από 5 δισεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο.

Τέτοια σχέδια (πλάνα εκμετάλλευσης) προτείνουν οι Γ. Πεζόπουλος, Μ. Πεσνικίδης, Θ. Ραυτόπουλος, Ν. Χωραφάς, Α. Δεληγιάννης, Σ. Σταυρόπουλος, Π. Κουβέλης - Χ. Δαυίδ (βλ. βιβλιογραφία). Ἀφορούν μεγαλύτερη ἢ μικρότερη χρονική διάρκεια τό καθένα ἀνάλογα μέ τίς εἰδικές ἐκτιμήσεις τοῦ κάθε τεχνικοῦ. Ἡ ἐλάχιστη διάρκεια τῶν πλάνων αὐτῶν δέν εἶναι κάτω ἀπό πέντε⁵² χρόνια. Ἡ μεγαλύτερη διάρκεια ὄχι πάνω ἀπό εἴκοσι χρόνια⁵³. Ὑπάρχουν καί ἐνδιάμεσες προτάσεις ἑπταετίας καί δεκαετίας⁵⁴. Ἡ παροχή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας πού ὑπολογίζουν οἱ τεχνικοί ἀπό τήν κατασκευή τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων, ὅπως προβλέπονται στό τέλος τοῦ ἑνός ἢ τῶν περισσοτέρων σχεδίων-περιόδων, κυμαίνεται περίπου ἀπό 1.700.000.000 ΩΧΒ σέ 3.500.000.000 ΩΧΒ⁵⁵.

Τά κυριότερα συγκροτήματα πηγῶν ὑδρενεργείας πού χρησιμοποιοῦνται στά πλάνα τῶν τεχνικῶν εἶναι τοῦ Ἀλιάκμονος, Ἀχελώου, τῶν ποταμῶν Β. Πελοποννήσου καί τῶν πτώσεων δυτικῆς καί ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Στά συγκροτήματα αὐτά καί σέ κάθε χρονική περίοδο προσθέτουν καί τήν ἐκμετάλλευση ὀρισμένων πηγῶν ἀπό τή Θεσσαλία καί τίς ὑπόλοιπες περιοχές τῆς χώρας (βλ. ἀναλυτικούς πίνακες πλάνων)⁵⁶.

Τά ὑδροηλεκτρικά ἔργα πού προβλέπεται νά κατασκευαστοῦν στή χρονική περίοδο τοῦ κάθε πλάνου χωρίζονται σέ ἔργα ἐγκαταστάσεων (ἐργοστάσια, φράγματα κλπ.) γιά τήν παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ καί σέ ἔργα διανομῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος⁵⁷. Ἡ διανομή γίνεται α) μέ τό δίκτυο ὑψηλῆς τάσης πού συνδέει τά κέντρα παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ μέ τά κέντρα κατανάλωσης (ἀστικά - ἀγροτικά) καί μέ τά δίκτυα διανομῆς πού συνδέουν τό ὑπεραστικό δίκτυο ὑψηλῆς τάσης μέ τήν καταναλωτική μονάδα μέσα στήν πόλη (ἐργοστάσιο, κατοικία κλπ.).

Τό δίκτυο ὑψηλῆς τάσης πού συνδέει τά ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια ὅλης τῆς χώρας καί διανέμει τήν ἠλεκτρική ἐνέργεια στά μεγάλα κέντρα ἀποτελεῖ: τό «ἐθνικό ὑδροηλεκτρικό δίκτυο», ὅπως ἔχει ἐπικρατήσει νά ὀνομάζεται ἀπό τοῦς περισσότερους τεχνικούς.

52. Ν. Χωραφάς: «Ἡ ἄμεσος ἠλεκτρική ἐξυπηρέτησις Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης». «Τεχνική» ἀριθ. 28 - 29 καί 30 - 31. Α Δεληγιάννη (στό ἴδιο). Σ. Σταυρόπουλος: «Ἡ ὑδρενεργειακή ἀξιοποίηση καί ὁ ἀν. ν. 2220/1940». «Ἀνταίος» ἀριθ. 8, βλ. πίνακα ἀριθ. 19.

53. Γ. Πεζόπουλος: Βλ. πίνακα ἀριθ. 19.

54. Μ. Πεσνικίδης: βλ. πίνακα ἀριθ. 19

55. Γ. Πεζόπουλος, Ν. Χωραφάς: Ἐπιτροπή Ὑπουργείου Δ.Ε., Π. Κουβέλης, Μ. Πεσνικίδης: Βλ. πίνακα ἀριθ. 19.

56. Βλέπε πίνακα ἀριθ. 19, ὅπου παραθέτουμε στοιχεῖα γιά τά πλάνα τῶν Γ. Πεζόπουλου, Μ. Πεσνικίδη, Θ. Ραυτόπουλου, Ν. Χωραφά, Σ. Σταυρόπουλου, Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων, Π. Κουβέλη.

57. Προβλέπονται καί ἔργα γιά τήν κατασκευή ἐνεργειακῶν ὑδροταμιευτῶν γιά τήν ἐξασφάλιση ἐναποθήκευσης τῆς ἐνέργειας πού χρησιμεύει κυρίως σάν ἐφεδρεία γιά τίς περιπτώσεις διακοπῶν παροχῆς τοῦ ἐθνικοῦ δικτύου. Οἱ ταμιευτήρες αὐτοί προτείνεται νά γίνουν στίς λίμνες Λικέρι καί Παραλίμνη κοντά στήν Κωπαίδα (ταμιευτήρ Ἀνθηδόνας, σύμφωνα μέ πρόταση τοῦ Θ. Ραυτόπουλου πού δέχεται στό πλάνο ἐθνικοῦ δικτύου καί ὁ Μ. Πεσνικίδης (στό ἴδιο, σελ. 65). Ἐξασφαλίζουν τή συνεχή τροφοδότηση τοῦ καταναλωτικοῦ κέντρου τῆς πρωτεύουσας (περίπτωση δλιάβης γραμμῆς βορρᾶ) καί τήν ἐπιστροφή τοῦ ρεύματος τῶν περιοχῶν πού βρίσκονται στήν περιφέρεια πού τυχόν μπορεῖ νά ἔχει ἀποκοπεί.

Οί ειδικοί προτείνουν διάφορα συστήματα εθνικού δικτύου που προσαρμόζονται στα σχετικά πλάνα υδροηλεκτρικής εκμετάλλευσης που προτείνει ο καθένας τους.

Τό εθνικό δίκτυο θά συνδέει τά μεγάλα παραγωγικά συγκροτήματα Ἀχελώου, Ἀλιάκμονα, ποταμῶν Μακεδονίας καί Πελοποννήσου μέ τά καταναλωτικά κέντρα. Οί γραμμές του θά περνοῦν ἀπό τόν Ἀχελῶο πρὸς τήν Ἀθήνα μέσω ἀκτῆς Β. Πελοποννήσου, μέσω ἀκτῆς Στερεᾶς στό Πελοποννησιακό καί πρὸς τή μελλοντική βιομηχανική περιφέρεια Ἰτέας, Ἀμφισσας, Λάρυμνας.

Οί γραμμές αὐτές θά συναντιοῦνται στόν ταμιευτήρα Ἀνθηδόνας στή Βοιωτία. Ἀπό τό βορρᾶ οί γραμμές του θά ἀρχίζουν ἀπό τούς ποταμούς ἀνατολικῆς καί δυτικῆς Μακεδονίας θά διατρέχουν (ἀφοῦ τροφοδοτήσουν καί τό καταναλωτικό κέντρο Θεσσαλονίκης μέ τήν προβλεπόμενη βιομηχανική περιφέρεια) τήν ὑπόλοιπη Μακεδονία θά ἐνώνονται σέ σημείο περίπου τοῦ γεωγραφικοῦ ὕψους τῆς Κοζάνης καί μέσω Θεσσαλίας ἢ γραμμῆ ὑψίστης τάσης τῶν πηγῶν - συγκροτημάτων Μακεδονίας θά συναντᾶ τή γραμμῆ ὑψίστης τάσης τῶν πηγῶν Στερεᾶς καί Πελοποννήσου (σέ σημείο πού καθορίζεται στό ὕψος Μπράλου - Λαμίας). Ἔτσι θά ὁλοκληρώνεται ἡ σύνδεση τῶν κέντρων καί πηγῶν σέ ἓνα δίκτυο ἠλεκτρικό πού θά διατρέχει τόν κορμό τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας μέ κατεύθυνση ἀπό τά ἄκρα πρὸς τό κέντρο καί ἀντίστροφα⁵⁸.

Αὐτή εἶναι περίπου ἡ εἰκόνα τοῦ εθνικοῦ ἠλεκτρικοῦ δικτύου μέ βάση τήν περιγραφή τοῦ Μ. Πεονικίδη⁵⁹. Στίς γενικές αὐτές γραμμές, μέ παραλλαγές τεχνικές περισσότερο ἢ λιγότερο σημαντικές, προτείνονται τά δίκτυα πού περιέχονται στά σχέδια τῶν Γ. Πεζόπουλου⁶⁰ καί Θ. Ραυτόπουλου πού θά μιλήσουμε γι' αὐτά ἀναλυτικά σέ ἄλλο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς⁶¹.

Εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς προτεραιότητας στή χρονική

58. Ὁ Θ. Ραυτόπουλος προτείνει τή σύνδεση τοῦ εθνικοῦ δικτύου μέ τίς πηγές τῶν λιμνῶν Δασσαρητίας μέ γραμμῆ πού θά διακλαδίζεται ἀπό τά σύνορα πρὸς τή Στερεά καί πρὸς τή Μακεδονία. Γιά τό ζήτημα ὅμως τῶν πηγῶν Δασσαρητίας θά μιλήσουμε εἰδικά πῶς κάτω.

59. Βλ. παραστικότερους πίνακες Β, Γ καί Δ, στό βιβλίο τοῦ Μ. Πεονικίδη: «Ἡ μελλοντική ἐξέλιξις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἐν Ἑλλάδι», σελ. 57 καί πῶς κάτω.

60. Βλ. σέ πίνακα ἀριθ. 19 προτεινόμενα υδροηλεκτρικά ἐργοστάσια ἀπό Γ. Πεζόπουλο ἀπ' ὅπου φαίνεται μέ παραβολή στό χάρτη πῶς διαγράφεται περίπου τό εθνικό δίκτυο πού προτείνει, ὄλ. χάρτη σχεδίου Πεζόπουλου στόν «Οἰκονομικό ταχυδρόμο» ἀριθ. 1005 (1944). Βλ. Π. Κομβέλη: «Βιομηχανικά δυνάμειτες κλπ.» καί Ν. Χωροφᾶ, στό ἴδιο.

61. Ὑπάρχουν καί προτάσεις, γιά μερικότερης μορφῆς δίκτυα τοπικοῦ χαρακτήρα, πού βρίσκονται ὅμως ἔξω ἀπό τήν ἰδέα τοῦ γενικοῦ εθνικοῦ δικτύου. Τέτοιο εἶναι τό σύστημα τῶν τριῶν δικτύων πού προτείνει ὁ Π. Κουβέλης γιά τά δύο του πεντάχρονα πλάνα. Τά δίκτυα αὐτά ὅμως ἐξυπηρετοῦν χωριστά τίς ἀνάγκες τριῶν περιοχῶν τῆς χώρας α) Πελοποννήσου - Δυτικῆς καί Ἀνατολικῆς Στερεᾶς. β) Θεσσαλίας καί γ) Μακεδονίας χωρίς νά τίς συνδέσιν μεταξύ τους. Ἔτσι δημιουργοῦνται τρία τέσσερα «αὐτάρκη» - «αὐτοτελή» συγκροτήματα παραγωγῆς καί κατανάλησης πού δέ μπορεῖ νά θεωρηθοῦν σάν τμήματα ἐνός εθνικοῦ δικτύου ἀφοῦ λείπει τό στοιχεῖο τῆς ἐπικοινωνίας καί τῆς σύνδεσης πού δίνει καί τόν ἰδιαίτερο χαρακτήρα καί τήν ἰδιαίτερη πνοή στήν τεχνική καί οἰκονομική σύλληψη γιά ἓνα πανελλαδικό ἠλεκτρικό δίκτυο.

κλιμάκωση τών έργων, επιβάλλει νά καταστρωθεῖ ἕνα σχέδιο ἐκτέλεσης πού θά περικλείνει γιά κάθε περίοδο τήν κατασκευή ἐκείνων τών ὑδροηλεκτρικῶν έργων πού ἡ λειτουργία τους συμφέρει, οἰκονομικά καί τεχνικά, νά προηγηθεῖ. Ποιά εἶναι ὁμως τά ἔργα πού θά προηγηθοῦν;

Οἱ συγγραφεῖς τοῦ ἐνεργειακοῦ ὑποστηρίζουν λύσεις διαφορετικές καί ἀντίθετες μεταξύ τους στό ζήτημα αὐτό. Συμβαίνει μάλιστα ὁ ἴδιος συγγραφέας νά ὑποστηρίζει δύο λύσεις στό βᾶθος ἀντιφατικές μεταξύ τους. Αὐτό γίνεται συνήθως ἐπειδή ἀγνοεῖται ἡ οἰκονομική πλευρά τοῦ ζητήματος ἢ τοποθετεῖται ἐσφαλμένα.

Μπορεῖ κανεῖς, στό σημεῖο αὐτό, νά χωρίσει σέ τρεῖς κατηγορίες τίς λύσεις πού προτείνονται: 1) τίς λύσεις πού βασικά προτιμοῦν τήν ἐκμετάλλευση τών μεγάλων συγκροτημάτων ἐνέργειας⁶². 2) Τίς λύσεις πού προτιμοῦν βασικά τήν ἐκμετάλλευση τών μικρῶν ποταμῶν⁶³ καί 3) τίς λύσεις πού προσπαθοῦν νά συμβιδιάσουν τίς ἀπόψεις τῆς 1 καί 2 κατηγορίας⁶⁴.

Ἡ προτίμηση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης κατηγορίας δέν μπορεῖ νά βασιστεῖ σέ σωστά κριτήρια, ἀν δέν ἔξεταστεῖ ἡ διαφορὰ τῆς μιᾶς λύσης ἀπό τήν ἄλλη πάνω σέ ἕνα σχέδιο συγκεκριμένων ἐπιδιώξεων οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

Εἶπαμε σέ προηγούμενες σελίδες ὅτι τό ἐνεργειακό πρέπει νά μελετιέται σέ συσχετισμό πάντα μέ τίς δυνατότητες καί ἀνάγκες ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας καί εἰδικότερα τών βασικῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας στήν πρώτη περίοδο.

Ἡ λύση τοῦ ἐνεργειακοῦ μπορεῖ νά εἶναι οἰκονομικά παραδεκτὴ μονάχα ὅταν μπορεῖ νά δίνει τή βᾶση γιά τήν ἐνεργειακή τροφοδότηση τών παραγωγικῶν μονάδων πού προβλέπονται στό γενικότερο σχέδιο τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας. Ἡ προτίμηση λοιπόν τών μεγάλων ἢ τών μικρῶν πηγῶν δέ μπορεῖ νά εἶναι τυχαία.

Πρέπει ἐπόμενα ν' ἀπαντήσουμε στό ἐρώτημα: ἡ ἐνεργειακή βᾶση – στήν πρώτη ἰδίως περίοδο – θά ἐξυπηρετήσῃ ἔργα βιομηχανικῆς δημιουργίας μεγάλης κλίμακας, ἢ θά χρησιμοποιηθεῖ γιά κατανάλωση ἀπό παραγωγικές μονάδες μικρῆς κλίμακας καί ἄλλους τοπικῆς μορφῆς καταναλωτικούς σκοπούς;

Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ὁ μετασχηματισμός τῆς οἰκονομίας καί ἡ δημι-

62. Μ. Πεσνικίδης, Α' πλάνο (στό ἴδιο) Ἐπιτροπή Υ.Δ.Ε. σελ. 2, Α. Δεληγιάννης (στό ἴδιο) Ν. Χωραφᾶς γιά ἔργα μεγαλύτερης κλίμακας (στό ἴδιο), Θ. Ραυτόπουλος: «Ὁρθολογική ἐνεργειακή οἰκονομία εἰς τήν Ἑλλάδα». «Βιομηχανική ἐπιθεώρησης», ἀριθ. 114 - 115.

63. Κλ. Στυλιανίδης (βλ. σχετικές ἐργασίες του στή βιβλιογραφία). Ν. Χωραφᾶς: «Ἡ ἄμεσος ἠλεκτρική ἐξυπηρέτησις Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης. «Τεχνική», ἀριθ. 28 - 29 καί 30 - 31 γιά τίς ἐγκαταστάσεις ἀμέσου ἐκμετάλλευσης πού προτείνει, Π. Κουβέλης (στό ἴδιο) γιά τό δεύτερο πενταετές του.

64. Γ. Πεζόπουλος: «Τό ἠλεκτρικόν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος», «Οἰκονομικός ταχυδρόμος», ἀριθ. 1005 (1944). «Ἐνεργειακαί ἀνάγκαι τῆς χώρας» «Τεχνική», ἀριθ. 5 - 6 (1944) καί 30 - 31 (1945). Μ. Πεσνικίδης, Β' πλάνο (στό ἴδιο). Π. Κουβέλης (στό ἴδιο) γιά τό α πενταετές του.

ουργία βιομηχανικής βάσης για τύπο βαρειάς βιομηχανίας θα απαιτήσει συγκέντρωση της παραγωγής και γερά συγκροτήματα παραγωγής ενέργειας σε μεγάλη κλίμακα. Ἡ ἴδρυση τέτοιων επιχειρήσεων μεγάλης ἐκμετάλλευσης (πού ἀποτελοῦν παραγωγικά μέσα στήν καπιταλιστική οἰκονομία ὥριμα γιά σοσιαλιστικοποίηση) δέν μπορεῖ νά στηριχτεῖ σέ μιὰ λαϊκή δημοκρατία πού ἀνοίγει στήν οἰκονομία τίς πόρτες γιά τό σοσιαλισμό παρά σέ μεγάλης κλίμακας ἐνεργειακή βάση. Αὐτή ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος εἶναι ἡ σωστή. Σύμφωνα καί μέ μιὰ συνεπῆ οἰκονομική πολιτική, πού στά πλαίσια τῆς λαϊκῆς δημοκρατικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας χειρίζεται τίς βασικές παραγωγικές επιχειρήσεις πρὸς ὄφελος τῆς οἰκονομίας καί τοῦ λαοῦ, προετοιμάζει καί ὀδηγεῖ μέσα ἀπό τήν τεχνική ἀνύψωση τῆς βάσης τῆς οἰκονομίας σέ μορφές σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς.

Εἶναι περιττό νά τονίσουμε ὅτι καί τεχνικά δέ μπορεῖ παρά νά συμφέρει ἡ λύση τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς σέ μεγάλη κλίμακα, ἀπό ὁποιαδήποτε λύση ἐκμετάλλευσης μικροῦ καπιταλιστικοῦ τύπου.

Οἱ θεμελιωτές τοῦ μαρξισμοῦ, στήν κριτική ἀνάλυση τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας ἔδειξαν πὼς στόν καπιταλισμό ἡ μετάβαση ἀπό τή μικρὴ στή μεγάλη ἐπιχείρηση συμβαδίζει μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν μέσων. Συνεχίζοντας, στήν κλασική μονογραφία του γιά τό ἀγροτικό ζήτημα, ὁ Λένιν κατέδειξε τήν ὑπεροχή τοῦ μεγάλου τύπου καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης στή γεωργία⁶⁵. Σέ ἄλλα ἔργα του⁶⁶ ἔδειξε (βλ. ἰδίως στό «Ἰμπεριαλισμός τελευταῖος σταθμός τοῦ καπιταλισμοῦ») ὅτι ἡ μετάβαση στόν ἀνώτερο τύπο τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης γίνεται μέ τή συνδυασμένη κάθετα καί ὀριζόντια ἐπιχείρηση διαφόρων ὁμοειδῶν καί ἑτεροειδῶν κλάδων πού ἀντιστοιχεῖ στή συγκέντρωση τῆς περιόδου τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ περίοδος αὐτή ἀποτελεῖ τό ἀνώτατο καί τελευταῖο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ. Στήν ἴδια βάση, διαγράφει τό ρόλο τῆς μεγάλης καί τῆς βαρειάς βιομηχανίας στή σοσιαλιστική ἀνοικοδόμηση ὁ *I. Στάλιν*. Ὁ ρόλος αὐτός εἶναι τεράστιος. Τεῖνει νά ὀλοκληρώσει τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν μέσων πού ἀποτελοῦν καί τήν ὑλική βάση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων στή σοσιαλιστική κοινωνία.

Θά ἦταν κατά συνέπεια ἀνακόλουθο πρὸς τήν οὐσία, πρὸς τό πνεῦμα μιᾶς τέτοιας οἰκονομικῆς τοποθέτησης, ἂν στήν πρώτη περίοδο τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας χρησιμοποιούσαμε τήν ἐνεργειακή μας βάση πρῶτιστα, ἱκανοποιώντας δηλαδή πρῶτα στενοῦς καταναλωτικούς σκοπούς ἢ (πού εἶναι καί χειρότερο) τροφοδοτώντας μονάχα τίς ὑπάρχουσες βιομηχανίες μικρῆς ἢ μέσης κλίμακας, (ἐλαφριοῦ τύπου δασμοδίωτες κατά τό μεγαλύτερο μέρος), γιά νά ὠφελήσουμε τά ἀτομικά καπιτα-

65. Βλ. *V. I. Lenin: Oeuvres complètes, tome IV «La question agraire et le «critiques» de Marx»* p.p. 197 - 308, voir, 258. Editions sociales internationales. Paris 1929.

66. «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», (βλ. μετάφρ. ἀπό ρωσική ἔκδοση Ἰνστιτούτου Μάρξ - Ἐγκελς - Λένιν), στά ἀγγλικά μέ τίτλο: «The Development of Capitalism in Russia». — V.I. Lenin Selected Works — London, 1944, Lawrence and Wishart Ltd. καί «Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία. (βλ. βιβλιογραφία).

λιστικά συγκροτήματα που βλέπουν την αξιοποίηση των υδραυλικών δυναμικών σαν μέσο για να ρίξουν τό κόστος της επιχείρησής τους και να μεγαλώσουν τα κέρδη τους⁶⁷ από την αγορά.

Γι' αυτό, στή συγκεκριμένη περίπτωση των συνθηκών της χώρας μας, συγκροτήματα ενεργειακά που θά μπορούσαν να στηρίξουν επιχειρήσεις *συνδυασμένες* για παραγωγή μεγάλης κλίμακας, δέν μπορεί να είναι παρά τά ενεργειακά συγκροτήματα των μεγάλων σχετικά υδραυλικών πηγών.

Αν τώρα σύμφωνα μέ τή γενική αυτή κατευθυντήρια γραμμή θελήσουμε να κρίνουμε τήν εφαρμογή των πλάνων των τεχνικών που μελέτησαν τό θέμα, βρίσκουμε ότι πιό κοντά στή σωστή βάση (αν και οί συγγραφείς δέν φαίνεται να συνειδητοποιούν από τή σκοπιά αυτή τή θέση που παίρνουν) είναι οί απόψεις του Α. Δεληγιάννη για τά συγκροτήματα Άχελώων - Άλιάκμονα που περιέχονται και στά συμπεράσματα της επιτροπής του ΥΔΕ. Ο Α. Δεληγιάννης και ή επιτροπή των τεχνικών νομίζουμε ότι μπαίνουν σέ μία σωστή γραμμή τεχνικής θεώρησης του ζητήματος γιατί τοποθετούν τό ενεργειακό σαν προϋπόθεση στενά δεμένη μέ τό βιομηχανικό πρόβλημα της χώρας. Η σκέψη τους που και πρακτικά αναγκάζεται να οδηγηθεί στή σωστή λύση είναι ότι: για να φτιάξουμε ένα σιδηρομεταλλουργικό και ηλεκτροχημικό συγκρότημα που έχει ανάγκη όρισμένου ποσού ενέργειας και πρέπει πάνω κάτω σ' αυτή τή θέση να ιδρυθεί, πρέπει να προσφύγουμε στίς πτώσεις μιάς γειτονικής μεγάλης πηγής, όπως είναι του Άλιάκμονα, και για να φτιάξουμε ένα μεταλλουργικό συγκρότημα αλουμινίου κλπ. πρέπει να προσφύγουμε σέ μιάν αντίστοιχη μεγάλη πηγή (Άχελώος). Εκείνο που συμφέρει τεχνικά στήν περίπτωση αυτή, συμφέρει και οικονομικά.

Οί λύσεις που προτείνουν οί όπαδοί της μικρής ενέργειας πηγών και οί άνάμικτες λύσεις έκμετάλλευσης ενός μεγάλου κέντρου υδροηλεκτρικού και πολλών μικρών είναι τίς περιοσότερες φορές αντιφατικές και άσυμμόδιαστες μεταξύ τους.

Δέ θέλουμε να ποῦμε μ' αυτό ότι αποκλείεται ή ποικιλία στίς τεχνικές λύσεις των πλάνων για τή χρονική κλιμάκωση του ενεργειακού. Τονίζουμε όμως ότι ή ποικιλία δέν πρέπει να μās οδηγεί έξω από τήν οικονομική πραγματικότητα και να μās κάνει να χάνουμε τό στόχο από τά μάτια μας. Άκόμα δέν πρέπει να μās επηρεάζει και ή δήθεν «φτήνεια» έκμετάλλευσης όρισμένων μικρών πηγών που μοιάζει πολλές φορές μέ τή φτήνεια της κακής ποιότητας.

Δυό δρόμοι υπάρχουν: ή κάνουμε μεγάλη συγχρονισμένη τεχνική έκμετάλλευση των πηγών υδραυλικής ενέργειας σέ βασικά συγκροτήματα για να δημιουργηθεί βιομηχανική βάση ή ακολουθούμε τό δρόμο των τάλαντεύσεων της μικρής και «σίγουρης» καπιταλιστικής έκμετάλλευσης που ματαιώνει τούς γενικούς σκοπούς μας και διαιωνίζει τόν παρασιτισμό στήν οικονομία. Ο δεύτερος δρόμος δείχνει τά ύπολείμματα της τα-

67. Φυσικά δέν είναι τό ίδιο για τίς ύγιεις μεγάλες ελαφρού τύπου βιομηχανίες που θά έθνικοποιηθούν ή θά ένταχθούν θεληματικά στήν έξυπνότητα του σχεδίου.

κτικῆς τοῦ ἐμπορομεσιτικοῦ κεφαλαίου καί στόν τομέα αὐτόν ὅπου τό κεφάλαιο τῆς ὀλιγαρχίας προσπαθεῖ νά φορέσει καινούρια «λεοντή».

Ὁ πρῶτος δρόμος εἶναι ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ στή γρήγορη καί πραγματική ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας μας.

Ἔτσι ἂν θέλουμε νά φτιάξουμε ἕνα πλάνο χρονικῆς κλιμάκωσης τῶν ἔργων πρέπει μέ βάση τίς γενικότερες προοπτικές τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας (πού θά δοῦμε πιό κάτω λεπτομερειακά) καί τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ στήν ἀγροτική οἰκονομία, παράλληλα μέ τίς ἀνάγκες πού θά δημιουργοῦνται γιά τήν πλατειά μάζα τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ (καί ὄχι σέ ὀρισμένα προνομιοῦχα στρώματα μονάχα) νά ἐντάξουμε τά ὑδροηλεκτρικά ἔργα μέ τόν ἐξῆς περίπου τρόπο χρονικῆς κλιμάκωσης:

Περίοδος Α. Κατασκευή ἔργων πού θά δάξουν τίς δάσεις παροχῆς, μέ ἀξιοποίηση τῶν θέσεων τῶν βασικῶν πηγῶν ἐνέργειας, γιά τά δύο πρῶτα μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα. Μέρος τῆς ἐνέργειας θά διατεθεῖ γιά καταναλωτικούς σκοπούς στά ἀστικά κέντρα. Ταυτόχρονα θά κατασκευαστεῖ ἕνα ὑδροηλεκτρικό ἔργο γιά τή γεωργία.

Περίοδος Β. Ἀξιοποίηση καί ἄλλων θέσεων τῶν βασικῶν πηγῶν καί ἐπέκταση ἐνεργειακῆς ἀξιοποίησης σέ καινούρια συγκροτήματα μεγάλης καί μικρότερης παροχῆς πηγῶν. Βαθμιαία αὔξηση τῶν ἀγροτικῶν καί ἀστικῶν καταναλώσεων.

Περίοδος Γ. Ὁλοκλήρωση ἐνεργειακοῦ προγράμματος γιά τή βιομηχανία ἀπό τίς μεγάλες πηγές καί παράλληλη χρησιμοποίηση τῶν ὑπόλοιπων πηγῶν ἐνέργειας γιά τούς ἄλλους σκοπούς παραγωγικῆς καί ἀτομικῆς κατανάλωσης (ἀγροτική οἰκονομία - ἀστική καί ἀγροτική ἀτομική κατανάλωση) μέ ἐνταξή τους στά ἐνεργειακά συγκροτήματα.

Δίνουμε σέ ἕνα πίνακα⁶⁸ στό τέλος τῆς ἐργασίας ἕνα παράδειγμα ἐφαρμογῆς στήν πράξη τῶν θέσεων αὐτῶν.

Ὅσο γιά τό ἐθνικό δίκτυο μεταφορᾶς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, νομίζουμε ὅτι ἀπό τή στιγμή (1η ἢ 2η περίοδος) πού τεχνικά θά εἶναι πραγματοποιήσιμο, πρέπει νά κατασκευαστεῖ, γιατί ἔτσι θά σκελετωθεῖ ἡ ἐνεργειακή δάση μέ ἐνότητα γύρω ἀπό τόν ἄξονα Στερεᾶς - Μακεδονίας μέ τήν ἐνδοχώρα τους καί μέ διακλάδωση πρὸς ὅλες τίς ἄλλες περιοχές⁶⁹.

68. Βλ. πίνακα ἀριθ. 20.

69. Τό ζήτημα λιμνῶν Δασσαρητίας πού ξεσήκωσε μέ τόση μανία «πολεμικῆς» ὁ μηχανικός Θ. Ραυτόπουλος, θέλοντας νά διασαλεύσει στή βάση τους τίς παραπάνω ἀπόψεις γιά τήν ἐνεργειακή καί βιομηχανική ἀξιοποίηση τῆς χώρας, νομίζουμε πῶς μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ σωστά, μονάχα ἔξω ἀπό τίς «πολιτικές πεποιθήσεις» τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας πού ἐνθερμὸς ὑποστηρικτῆς τους εἶναι καί ὁ κ. Ραυτόπουλος.

1. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ λίμνες αὐτές πού θρῖσκονται σέ ἔδαφος τριῶν χωρῶν Ἑλλάδας, Γιουγκοσλαβίας, Ἀλβανίας, μποροῦν ν' ἀποτελέσουν σοβαρή ἐκμεταλλεύσιμη δύναμη (κι ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη εἶναι ἀναντίρρητη ἡ τεχνική συμβολή τοῦ κ. Ραυτόπουλου στή μελέτη τους) μονάχα ἐφ' ὅσον στά πλαίσια μιᾶς συνεργασίας ἀνάμεσα στίς κυρίως ἐνδιαφερόμενες χώρες θά ἀποφασίζονταν ἡ ρύθμιση τοῦ ζητήματος. Εἶναι ὁμως γνωστό ὅτι οἱ ἑλληνικές κυρίαρχες ἐκμεταλλεύτριες τάξεις στάθηκαν καί στέκονται ἐχθρὸς σέ κάθε συνεργασία τῆς χώρας μας μέ τά Βαλκάνια. Οἱ λίμνες Δ. ἐλκύουν τήν ἀντιδραστική ὀλιγαρχία σάν «λεία

Πρέπει νά τονίσουμε ότι οί πιά πάνω θέσεις στήν εφαρμογή τους θά συναντήσουν τίς δυσκολίες τής πράξης, θά εξαρτηθεῖ δέ ὁ βαθμός καί ὁ ρυθμός τής πραγματοποίησής τους, ἀπό τίς συγκεκριμένες συνθήκες στίς ὁποῖες θά βρεθεῖ ἡ χώρα καί ἡ δυναμική κατάσταση τής οἰκονομίας. Πολιτική προϋπόθεση εἶναι πάντα ἡ λαϊκή δημοκρατική ἐξουσία.

Στό κεφάλαιο αὐτό χωρίς «τεχνοκρατική» ἢ «ἀπριωριστική» ἀπολυτότητα προσπαθήσαμε νά δείξουμε τί μπορεῖ καί τί οἰκονομικά συμφέρει νά γίνει. Ὅσο γιά τίς λεπτομέρειες τής πραγματοποίησης θεωρήσαμε ὅτι εἶναι δυνατή ἡ ἀντιμετώπισή τους μονάχα στήν πρακτική εφαρμογή τής πιά πάνω γραμμής.

4. Τό κόστος τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων.

Τό κόστος κατασκευῆς τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων πού ἀναλύεται σέ κόστος ἐγκαταστάσεων (δόμηση φραγμάτων, ταμιευτήρων, σταθμῶν κλπ. μηχανικές ἐγκαταστάσεις) καί σέ κόστος δικτύων μεταφορᾶς καί διανομῆς, ὑπολογίστηκε μέ βάση ξένα δεδομένα καί λίγα ἑλληνικά στοιχεία σέ ἐργασίες τεχνικῶν κ.ἄ. πού ἀσχολήθηκαν μέ τό ἐνεργειακό⁷⁰. Σέ σχετικούς πίνακες δίνουμε τούς ὑπολογισμούς τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν⁷¹.

Τά στοιχεία κόστους πού δίνουν οἱ μελετητές πού ἀναφέραμε προσαρμόζονται φυσικά στά πλάνα τής χρονικῆς κλιμάκωσης πού καταστρώνει ὁ καθένας σύμφωνα μέ τίς ἀπόψεις του. Ὁ βασικός τρόπος ὑπολογισμοῦ τοῦ κόστους τῶν ἔργων γίνεται μέ μονάδα τή δαπάνη κατά κιλοβάτ (KW-XB) ἐγκαταστημένης ἰσχύος στά ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια.

Σύμφωνα μέ τά δεδομένα τεχνικῶν ἐφαρμογῶν καί προβλέψεων γιά τήν Ἀμερική τό κόστος κατά KW κυμαίνεται σέ 15-26.000 δρχ. καί στή

καί δορά» γιά τήν ἀρπακτική τής διάθεση, σάν μιά καλή ἐπιχείρηση, ὅπως καί τά ἐδάφη ὁποιασδήποτε χώρας, ἀποικίας κλπ. θά τής χάριζαν γιά ἐκμετάλλευση. Μονάχα λοιπόν μιά λαϊκή δημοκρατική κυβέρνησις θά μπορούσε νά διαχειριστεῖ τό ζήτημα αὐτό στά πλαίσια μιάς γενικότερης Βαλκανικῆς συμφωνίας πού ἡ Ἑθνική Τράπεζα, ἡ «Ἑλλάς» τοῦ κ. Παπανδρέου καί οἱ φίλοι τους δέν φαίνονται τόσο νά συμπαθοῦν.

II. Καί ἄν ἀκόμα ὑπῆρχε δυνατότητα (μέ μιά τέτοια συμφωνία) νά ἀρχίσει ἡ ἐκμετάλλευση τῶν πηγῶν αὐτῶν, πάλι καί γιά τούς λόγους τεχνικῶν δυσκολιῶν πού σωστά ἀναφέρει ὁ Μ. Πεσονικίδης (στό ἴδιο) ἀλλά καί λόγω τής ἀπόστασης τῶν πηγῶν ἀπό τά συγκροτήματα μεταλλουργίας κλπ. θά ἦταν πρωθύστερο νά ἀρχίζαμε ἀπ' αὐτές (μεταφέροντας μέ μεγάλης ἀπόστασης δίκτυο ἀπ' ἀρχῆς ἀπό τήν περιφέρεια στά κέντρα τήν ἐνέργεια) τό ἔθνικό δίκτυο καί νά μὴν καταλήξουμε σ' αὐτές τίς πηγές, ἀφοῦ πρώτα σκελετώσουμε τήν ἐνεργειακή καί τή διομηχανική βάση στά συγκροτήματα Μακεδονίας καί Στερεᾶς. Ὅσο γιά τούς ἄλλους ἰσχυρισμούς τοῦ κ. Ραυτόπουλου γιά τή «μικρή καταναλωτική δύναμη» στίς πόλεις κλπ. ἀπαντήσαμε καί πιά πάνω. Βλ. Σ. Σταυρόπουλο στόν «Ἄνταϊο», ἀριθ. 11/1945 καί 13 - 14/1945.

70. Ἀναφέραμε τίς ἐργασίες τῶν Γ. Πεζόπουλου: στήν «Τεχνική» ἀριθ. 5,6, καί 30 - 31. Ν. Χωραφᾶ: στήν «Τεχνική» ἀριθ. 28 - 29, 30 - 31 καί «Τά μεγάλα ὑδροηλεκτρικά ἔργα ἀπό οἰκονομικῆς πλευρᾶς», «Οἰκονομικά χρονικά» ἀριθ. 5,7 καί 8. Μ. Πεσονικίδης: στό ἴδιο σελ. 79 - 82. Σ. Σταυρόπουλου: «Ἄνταϊος», ἀριθ. 8. Π. Κουδέλη: «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.».

71. Βλ. πίνακα ἀριθ. 21 .

Γαλλία 15-35.000 δρχ. ανάλογα με τό ύψος πτώσης και με τή μορφή έν-αποθήκευσης ή τή μή έναποθήκευση κλπ. Τούς άριθμούς αυτός δίνει ο Π. Κουβέλης⁷², και παρατηρεί όρθά ότι πρέπει νά έλαττωθούν κατά τό ποσοστό πού άφορούν τήν πληρωμή δικαιωμάτων χρήσης έδάφους, ύδάτων κλπ. Έφόσον και μεις δεχόμαστε ότι δέ θά επιβαρύνεται ή κατασκευή τών έργων του ένεργειακού από κανενός είδους τέτοιο μονοπώλιο γής, δουλεία νερού κλπ. πού καταργούνται σέ ένα καθεστώς λαϊκής οικονομίας⁷³ θά πρέπει νά στηριχθούμε στους άριθμούς κόστους του Γ. Πεζόπουλου 15-22.000 δρχ. κατά KW πού μπορεί νά θεωρηθούν όχι άρκετά μικροί σέ σύγκριση με τούς ύπολογισμούς τών άλλων μελετητών.

Έτσι όπως φαίνεται και από τούς σχετικούς πίνακες και παραπομπές στις εργασίες πού άναφέραμε⁷⁴ για τά 25 ύδροηλεκτρικά εργοστάσια ο Γ. Πεζόπουλος (με παροχή 2,2 δισεκατομμυρίων ΩΧΒ τό χρόνο) ύπολογίζει κόστος 8,5 δισεκατομμυρίων δραχμών. Σ' αυτά προσθέτει 3,5 δισεκατομμύρια δρχ. για δίκτυο μεταφοράς ύψίστης τάσης και 8 δισεκατομμύρια δρχ. για τά δίκτυα διανομής κλπ. Δηλ. ή συνολική δαπάνη τών έργων κάθε κατηγορίας άνεβαίνει σέ 20 δισεκατομμύρια προπολεμικών δραχμών.

Ο Μ. Πεσνικίδης δέν είναι μακριά από αυτούς τούς άριθμούς όταν ύπολογίζει για τήν α' λύση τών 2.750.000.000 ΩΧΒ (πού είναι και ή όρθότερη με βάση συγκροτήματα Άχελώου, Άλιάκμονα) και τό έθνικό δίκτυο 9 δισεκατομμύρια δρχ. και 5 δισεκατομμύρια δρχ. για δίκτυα διανομής κλπ., δηλ. συνολικά 14 δισεκατομμύρια δραχμών. Δέν είναι μακριά, γιατί τό ποσό τών 14 δισεκατομμυρίων δρχ. άφορά 7 ύδραυλικά έργα, ενώ του Γ. Πεζόπουλου τά 20 δισεκατομμύρια δρχ. άφορούν περισσότερες ύδροηλεκτρικές κεντρικές. Άν μάλιστα πάρουμε ύπόψη ότι στο πλάνο Πεζόπουλου περιέχεται μόνον ή μία πώση του Άλιάκμονα, τότε οί δαπάνες Πεσνικίδη με προσθήκη τών δαπανών μικρών πηγών Πεζόπουλου περνούν μόλις κατά κάποιο μικρό ποσοστό τά 20 δισεκατομμύρια Πεζόπουλου⁷⁵.

Ο Π. Κουβέλης για 1700 έκατομ. ΩΧΒ προβλέπει δαπάνη 8 δισεκατομμυρίων σέ έργα κάθε κατηγορίας για 14 ύδροηλεκτρικά εργοστάσια.

Οί άριθμοί αυτοί του κ. Κουβέλη μ' όλο πού βασίζεται στον ίδιο τρόπο ύπολογισμού δέν μπορεί νά χρησιμοποιηθούν από μās για τόν ύπολογισμό δαπάνης ενός πρώτου σχεδίου ενεργειακής πολιτικής γιατί (για λόγους πού εξηγήσαμε στή σελ. 65-68), βρίσκονται μακριά από τίς προϋποθέσεις πού πρέπει νά συγκεντρώνει ένα σχέδιο ενεργειακής πολιτικής τοποθετημένο στή βάση πού θεωρούμε σωστή.

Ο Ν. Χωραφάς στο πλάνο πού εκθέτει για τήν άξιοποίηση όρισμέ-

72. Π. Κουβέλη, στο ίδιο.

73. Βέβαια ο κ. Κουβέλης δέ φτάνει τόσο «μακριά» στους ύπολογισμούς του. Η άπαλλαγή τής «επιβαρύνσεως» έδώ γίνεται μάλλον χάριν τής «ανάδοχου» του Άχελώου και όσαν άλλων άναδόχων θά «προσείλκυε» ο τόπος μας.

74. Βλ. πίνακα άριθ. 21.

75. Τούς άριθμούς του Γ. Πεζόπουλου δέχεται και ο Σ. Σταυρόπουλος.

νων μεγάλης και μικρότερης παροχής πηγών, χρησιμοποιώντας τούς ίδιους συντελεστές υπολογισμών φτάνει σε αποτελέσματα (βλ. αναλυτικά πίνακές του)⁷⁶ που χρησιμεύουν σαν βάση υπολογισμών μας, για το κόστος όρισμένων έργων στην πρώτη βαθμίδα ενεργειακού σχεδίου που προτείνεται σε επόμενα τμήματα της εργασίας αυτής.

Ο Ν. Χωραφάς (*Ν. Χωραφάς*: «Τά μεγάλα υδραυλικά έργα από οικονομικής πλευράς», «Οικονομικά χρονικά» αριθ. 5-7 και 8/1945) με βάση τις δαπάνες για μία πώση Ἀχελώου (Κρεμαστά) 1.285.000.000 δρχ., και για μία πώση Ἀλιάκμονα (Παλιάλωνα) 1.400.000.000 δρχ. μαζί με τις δαπάνες Στυμφαλίας, Νέστου και Θεσσαλικῶν πηγῶν – και Λάδωνα. Βουραϊκού Βόδα (10 πηγές συνολικά με παροχή 2.263.000.000 ΩΧΒ τό χρόνο) και τις δαπάνες ἔργων μεταφορᾶς, υπολογίζει συνολικό ποσό δαπάνης 10 δισεκατομμυρίων δραχμῶν. Στο ποσόν αὐτό προσθέτει και τό κόστος τῶν δικτύων διανομῆς πού πρέπει νά υπολογισθεῖ σε 8 δισεκατομμύρια περίπου. Τήν προοπτική αὐτή κόστους θεωροῦμε σαν ὀρθότερη ὄχι τόσο για τήν περισσή ἀκρίβεια τῶν ἀριθμῶν (πού πλησιάζουν τούς ἀριθμούς τοῦ Πεζόπουλου και Πεσνικίδη) ἀλλά γιατί οἰκονομικά προσαρμόζεται στή χρονική κλιμάκωση και στήν ἐκλογή τῶν ἔργων πού θεωροῦμε σαν πρωταρχικῆς σημασίας, για τήν ενεργειακή βάση τῆς χώρας.

Τό συμπέρασμα για τό κόστος κατασκευῆς τῶν πρώτων ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων με παροχή 2.500-3.500 ἑκατ. ΩΧΒ τό χρόνο εἶναι ὅτι κυμαίνεται (μαζί με τό κόστος τοῦ ἐθνικοῦ δικτύου) γύρω στά 20 δισεκατομμύρια δραχμές. Τό κόστος κατασκευῆς ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων με δυναμικότητα παροχῆς 5 δισεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο, ὅπως θά δοῦμε και σε επόμενα κεφάλαια, κυμαίνεται γύρω στά 25 δισεκατομμύρια δραχμῶν.

Ἀπό τά ποσά αὐτά 60% εἶναι ἡ δαπάνη σε ὑλικά και ἐργασία μέσα στή χώρα και 40% σε μηχανήματα ἀπό τό ἔξωτερικό.

Ἀπό τούς ἀριθμούς αὐτούς για τό κόστος τῆς ενεργειακῆς ἀξιοποίησης δγαίνει ἕνα σοβαρό οἰκονομικό συμπέρασμα για τή δράση τῆς παρασιτικῆς περιφέρειας «ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας» τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας. Ἡ ἑλληνική ἀστική τάξη μὴν ἔχοντας καμμιά προοπτική ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας κατάφερε νά ξοδέψει στό ἔξωτερικό (δάνεια, εἰσαγωγές ἔτοιμων προϊόντων και εἰδῶν πολυτελείας) πολλές φορές στό διάστημα μιᾶς εἰκοσαετίας τό ποσό τῶν 25 δισεκατομμυρίων δραχμῶν (25 ἑκατομμυρίων χρ. λιρῶν) πού χρειάζεται για μία ὀλοκληρωμένη ενεργειακή ἀξιοποίηση, ἐνῶ ταυτόχρονα στό ἐσωτερικό σπαταλοῦσε προϊόν ἀπλήρωτης δουλειᾶς πού ξεπερνοῦσε πολύ τό ποσόν αὐτό στό ἴδιο διάστημα. Τό ἐμποροτραπεζικοβιομηχανικό κεφάλαιο ἔτσι για νά «συντηρήσει» μερικές ἄθλιες ἐπιχειρήσεις κράτησε χαμηλά τό ἐπίπεδο τῆς τεχνικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας και τήν παραγωγικότητα τῆς δουλειᾶς. Ἡ λύση λοιπόν τοῦ ενεργειακοῦ δέ ματαιώθηκε ἀπό τόν μπαμπούλα τῆς «σπάνιος τῶν κεφαλαίων» πού ἐπισείουν πολλοί οἰκονομολόγοι (βλ. *Ξ. Ζολώτα*: «Ἡ Ἑλλάς εἰς τό στάδιον τῆς ἐκβιομηχανίσεως», Ἀθήναι 1926.

76. Βλ. πίνακα ἀριθ. 21.

καί «Ἡ Ἑλλάς πρέπει νά γίνει βιώσιμος» 1945), ἀλλά ἀπό τό βραχνά τῆς κρατημένης σέ καθυστέρηση οἰκονομίας μας, πού ἦταν ἡ ἀντιπαραγωγική - ἀντιοικονομική τοποθέτηση καί κατανομή τῆς πιστωτικῆς μάζας τῶν κεφαλαίων ἀπό τήν παρασιτική «ἰθύνουσα» ὀλιγαρχία.

Γι' αὐτό ἡ χρηματοδότηση τοῦ ἐνεργειακοῦ ἦν ἀφήνονταν πάλι στήν ἴδια πρωτοβουλία τό πολύ - ὅπως εἶδαμε γιά τά πλάνα μικροεκμεταλλεύσεων κλπ. - νά μᾶς ἔδινε ἔργα γιά κερδοσκοπία καί ὑποστήριξη τοῦ καθεστώτος τῆς προνομιακῆς-μονοπωλιακῆς, ἐλαφρᾶς, σημερινῆς βιομηχανίας.

Ἐγγύηση, γιά τή συνδυασμένη οἰκονομική πραγματοποίηση τοῦ πλάνου βιομηχανικῆς καί ἐνεργειακῆς ἀνάπτυξης, εἶναι μονάχα ἡ δημοκρατική ἐξουσία τοῦ δουλευτῆ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

5. Κόστος καί τιμή τῆς ἠλεκτρ ἐνέργειας.

Μᾶς ἐνδιαφέρει νά ξέρουμε τό κόστος τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος πού θά παραχθεῖ, τόσο στόν τόπο τῆς παραγωγῆς του (ὑδροηλεκτρικό ἐργοστάσιο) ὅσο καί στόν τόπο κατανάλωσης (ὑποσταθμοί διανομῆς). Ἀνάλογα μέ τό ψηλό ἢ χαμηλό κόστος θά ρυθμίσουμε τήν τιμή τοῦ ρεύματος παίρνοντας σάν βάση πάντα τό εἶδος τῆς καταναλωτικῆς μονάδας. Ἀκόμα θά συγκρίνουμε τό κόστος τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας μέ τή θερμικά παραγόμενη ἠλεκτρ ἐνέργεια.

Τέλος θά δοῦμε πού θρῖσκεται ἡ οὐσιαστική οἰκονομική ὠφέλεια τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων καί ὄχι ἡ στενή - ταμειακή τους «συμφορικότητα».

Τό κόστος τοῦ ρεύματος ἐνός α ὑδροηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου θρῖσκουμε ἂν διαιρέσουμε τό ποσό πού χρειάζεται γιά τήν ἐτήσια ἀπόσβεση τῶν ἐγκαταστάσεων κλπ. μαζί μέ τά ἄλλα γενικά ἔξοδά του, μέ τόν ἀριθμό τῶν χιλιοβάτ πού προβλέπεται ὅτι θά παράγονται καί θά καταναλώνονται στό ἴδιο χρονικό διάστημα. Στό ποσόν τῆς ἀπόσβεσης τῶν ἐγκαταστάσεων κλπ., προσθέτουμε καί τό ποσόν ἀπόσβεσης τῶν δικτύων μεταφορᾶς καί διανομῆς γιά νά βροῦμε τό κόστος στόν τόπο τῆς κατανάλωσης. Στόν ὑπολογισμό τοῦ κόστους παίξει βασικό ρόλο τό ἂν ὀλόκληρο τό παραγόμενο ποσό ἐνέργειας θά ἀπορροφᾶται ἀπό τήν κατανάλωση στό δοσμένο χρονικό διάστημα. Τή σχέση ἀνάμεσα στό παραγόμενο ποσόν ἐνέργειας στό ἐργοστάσιο καί στό καταναλισκόμενο στούς ὑποστάθμους διανομῆς ἐκφράζει ὁ «συντελεστής φορτίσεως» τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου. Λέμε ὅτι ὁ συντελεστής φορτίσεως εἶναι 100% ὅταν ὀλόκληρη ἡ παραγόμενη ἐνέργεια χρησιμοποιεῖται, 80% ὅταν χρησιμοποιεῖται τό 80% τῆς παραγόμενης ἐνέργειας κ.ο.κ. Ὅσο μεγαλύτερος ὁ «συντελεστής φορτίσεως» τόσο μικρότερο εἶναι τό κόστος καί ἀντίστροφα⁷⁷.

77. Ἄς πάρουμε ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα: τό α ὑδροηλεκτρικό ἐργοστάσιο κόστισε 600.000.000 δρ. καί παράγει ἐνέργεια 200.000.000 ΩXB τό χρόνο. Τά ἔξοδα ἀπόσβε-

Αυτή είναι ή «τρέχουσα» μέθοδος υπολογισμού του κόστους σέ μία ύδροηλεκτρική επιχείρηση.

Τό ποσοστό αποσβέσεων, μερισμάτων κλπ., υπολογίζεται σέ 10% κατά μέσον όρο στίς ξένες επιχειρήσεις⁷⁸. Μέ βάση περίπου τό ποσοστό αυτό κάνουν τούς υπολογισμούς τους καί οί περισσότεροι ειδικοί⁷⁹.

Τό κόστος ενέργειας στούς τόπους παραγωγής⁸⁰ τών κυριότερων πηγών, κυμαίνεται στή χώρα μας κατά τούς ειδικούς από 22 χάρτινα λεπτά – 26 χάρτινα λεπτά (Ν. Χωραφάς), 23 χάρτινα λεπτά (Γ. Πεζόπουλος), 23-26,3 χάρτινα λεπτά (Χ. Δαυίδ), 17-33 χάρτινα λεπτά (Π. Κουβέλης).

Τό κόστος ενέργειας τών ίδιων πηγών στούς τόπους κατανάλωσης υπολογίζεται γιά τά βιομηχανικά συγκροτήματα: Ἀχελώου 35 χάρτινα λεπτά, Ἀλιάκμονα 42 χάρτινα λεπτά καί «εἰς τήν πλευράν χαμηλότερας τάσεως τοῦ ἔθνικοῦ δικτύου» 65 χάρτινα λεπτά (Γ. Πεζόπουλος). Εἰς τά δίκτυα διανομῆς υπολογίζει ὁ Ν. Χωραφάς 65 χάρτινα λεπτά κόστος. Ὁ Α. Δεληγιάννης μέσον ὄρο τιμῆς κατά ΩΧΒ στό βιομηχανικό συγκρότημα Ἀλιάκμονα 46 χάρτινα λεπτά. Ὁ Π. Κουβέλης, 30-47 χάρτινα λεπτά στά κυριότερα κέντρα διανομῆς.

Νομίζουμε ὅτι ὁ μέσος ὄρος τοῦ κόστους καί ἂν ἀκόμα υπολογίζονταν στόν τόπο κατανάλωσης σέ 0,45 τῆς δραχμῆς (βιομηχανικά 35 + ἀστικά 65 = 100 πού μᾶς δίνει αὐτόν τόν μέσο ὄρο), θά μᾶς ἔδινε τόν ἀριθμό πού βρίσκεται μέσα στά περιθώρια ἀσφαλείας καί μέσα στίς δυσμενέστερες συνθήκες ἀκόμα.

Ἄν συγκρίνουμε τό κόστος αὐτό τῆς ύδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας (0,45 δρ./ΩΧΒ), μέ τό κόστος τοῦ θερμικοῦ ἐργοστασίου τῆς Πάουερ πού ἦταν 0,72-0,80/ΩΧΒ δρ. πρῖν τόν πόλεμο στό ἐργοστάσιό τῆς, βλέπουμε τή μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στούς δύο αὐτούς τρόπους παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας καί στήν περίοδο ἀκόμα πού τό ύδροηλεκτρικό ἐργοστάσιο πληρώνει γιά ἀποσβέσεις κλπ. σημαντικό ποσοστό (ὅπως τό 10% τό χρονο).

σης κλπ. υπολογίζουμε σέ 10% τό χρόνο, δηλ. σέ 10% X 600.000.000 δρ. = 60.000.000 δρχ. τό χρόνο. Τό κόστος ἀνά ΩΧΒ στόν τόπο παραγωγῆς σύμφωνα μέ τά παραπάνω θά εἶναι: 60.000.000 δρ. : 200.000.000 ΩΧΒ = 0,30 τῆς δραχμῆς κατά ΩΧΒ ἂν καταναλώνεται ὀλοκληρῆ ἢ ποσότητα τών 200 ἐκ. ΩΧΒ. Ἄν ὅμως καταναλώνεται λιγότερη, ἢ μισή λογουχάρη, τότε θά ἔχουμε κόστος 60 ἐκ. δρ. : 100 ἐκ. ΩΧΒ = 0,60 δρ. Ἡ σημασία τοῦ «συντελεστοῦ φορτίσεως» φαίνεται τώρα εὐκόλα ἂν προσέξουμε ὅτι ὄσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἀριθμός τών ΩΧΒ πού διαιροῦμε τά ἔξοδα κλπ., τόσο μικρότερο θά εἶναι τό πηλίκον, τό κόστος δηλ. τοῦ ρεύματος καί ἀντίστροφα. Μέ ἄλλα λόγια ὄσο πῶς πολλή ἐνέργεια ἀπορροφᾷ ἡ κατανάλωση, ὄσο πῶς πολλές ὥρες τό χρόνο χρησιμοποιεῖ τήν παραγωγή τοῦ ἐργοστασίου, τόσο πῶς μικρό εἶναι τό κόστος τοῦ ρεύματος στήν κατανάλωση. Ἄνάλογο υπολογισμό πρέπει νά κάνουμε γιά νά βροῦμε τό κόστος κατά ΩΧΒ στόν τόπο τῆς κατανάλωσης. Ἐκεῖ παίρνουμε ὑπόψη τό κόστος τών γραμμῶν μεταφορᾶς καί διανομῆς καί τίς ἀπώλειες σέ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια τοῦ δικτύου, (βλ. καί Π. Κουβέλη, στό ἴδιο. σελ. 161 καί παρακάτω).

78. Σύμφωνα μέ στοιχεῖα πού δίνει ὁ Π. Κουβέλης, στίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες ποικίλλει ἀπό 7 - 11% καί 10% στή Γαλλία (σελ. 163 - 166) (στό ἴδιο).

79. Γ. Πεζόπουλος καί Ν. Χωραφάς 10,7% μελέτη ἐταιρείας «Γλαῦκος» 11%.

80. Βλ. Π. Κουβέλη ἀναλυτικά (στό ἴδιο) σελ. 150 - 170 καί στόν πίνακα ἀριθ. 22 στοιχεῖα Γ. Πεζόπουλου.

“Όσο για την τιμή του ρεύματος αυτή υπολογίζεται στο «μετρητή χαμηλής τάσης» στά αστικά και αγροτικά κέντρα (Γ. Πεξόπουλος) από 1,60 3 δρχ./ΩΧΒ κατά μέσον όρο, ενώ η τιμή του ρεύματος του θερμικού έργου στασιού Πάουερ και των εργοστασίων μεγάλων πόλεων ήταν πριν τον πόλεμο 3 - 5 δρχ. ανά ώρ. χιλιοβάτ κατά μέσον όρο ενώ στις μικρότερες πόλεις περνούσε τις 10 δρχ./ΩΧΒ. Στά βιομηχανικά κέντρα μπορούμε να υπολογίσουμε την τιμή από 0,35 - 0,60 δρχ./ΩΧΒ.

Έτσι βλέπουμε ότι τόσο στους τόπους παραγωγής (υδροηλεκτρικούς σταθμούς), όσο και στους τόπους κατανάλωσης (βιομηχανικά συγκροτήματα, αστικές, αγροτικές καταναλώσεις), για ό,τι αφορά το κόστος και τη τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος (στις τρέχουσες συνθήκες καπιταλιστικής εκμετάλλευσης με ποσοστό απόσβεσης 10%, τόκο κλπ.), ο τύπος της υδροηλεκτρικής μεθόδου για την παραγωγή ενέργειας υπερτερεί ασύγκριτα από την θερμική μέθοδο του στερεού καύσιμου.

Οι υπολογισμοί όμως που κάνουν οι τεχνικοί κ.ά. ειδικοί παίρνουν τότε διαφορετική σημασία, αν φωτισθεί το όλο ζήτημα της κοστολόγησης της υδροηλεκτρικής ενέργειας από μία άλλη πλευρά που δέ φαίνεται να τη βλέπουν, ουσιαστικά ενδιαφέρονσα για τη σωστή οικονομική τοποθέτηση και ανάλυση του θέματος της υδροενεργειακής αξιοποίησης. ‘Η πλευρά απ’ όπου πρέπει να εξετάσουμε το οικονομικά πραγματοποιήσιμο της ενεργειακής αξιοποίησης δεν είναι αυτή καθ’ έαυτή ή φθηνία της υδροηλεκτρικής ενέργειας στην οποιαδήποτε ειδική περίπτωση – χωριστά παρμένη – αλλά η οικονομική και τεχνική ανωτερότητα του συστήματος παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες της ελληνικής οικονομίας. Τό αν για ένα χρονικό διάστημα ή παροχή της α ύδατόπτωσης θά κοστίζει περισσότερο ή λιγότερο από την παροχή μιάς άλλης β ύδατόπτωσης δεν είναι ο συντελεστής εκείνος που θά μās κάνει να κρίνουμε αν τελικά θά προτιμήσουμε τη β από την α πηγή ενέργειας. Τό ίδιο αν η θερμική παραγωγή ηλεκτρισμού στην αρχή της πραγματοποίησης του οικονομικού μας προγράμματος είναι σέ ορισμένες περιπτώσεις – από λόγους έστω διεθνούς συναγωνισμού – σέ τιμή όχι πολύ μεγαλύτερη από τό υδροηλεκτρικά παραγόμενο ρεύμα, δεν είναι επίσης γεγονός που μπορεί να ματαιώσει σέ τελευταία ανάλυση την απόφασή μας για την υδροενεργειακή εκμετάλλευση των πηγών της χώρας.

Μέ άλλα λόγια τό ταμειακό μέρος των υπολογισμών μας δεν πρέπει να υπερσχύει στην τελική κρίση μας από τις πλατύτερες οικονομικές προοπτικές για τό μετασχηματισμό της οικονομίας της χώρας. ‘Η μέ πλήρη συνέπεια άλλωστε διαλεκτική αντιμετώπιση του ζητήματος δεν μπορεί παρά να αποδείξει ότι οι ανώτερες αυτές οικονομικές προοπτικές, στην ουσία είναι αυτές που συμφέρουν και ταμειακά, προϋπολογιστικά κλπ. πολύ περισσότερο από τό στενόκαρδο λογαριασμό των «προσθαφαιρέσεων» που γίνονται στους απολογισμούς των διοικητικών συμβουλίων των ανωνύμων εταιριών, τραπεζών, οργανισμών κλπ. προς τούς μετόχους αυτών των επιχειρήσεων.

Έδώ πρέπει να διαχωρισθεί ο καπιταλιστικός τρόπος εκμετάλλευσης

των πηγών αυτών, από τον τρόπο της αξιοποίησής τους σάν *κοινωνικών* μέσων παραγωγής.

Οί τεχνικοί, οικονομολόγοι κ.ά. πού βλέπουν από την καπιταλιστική σκοπιά τό ζήτημα, εξαρτούν τή βιωσιμότητα των παραγωγικών αυτών μονάδων από τό βαθμό τής επιχειρηματικής ωφέλειας πού θά δώσουν στό πρώτο χρονικό διάστημα τής ίδρυσής τους. Ή προσπάθειά τους είναι νά εξαρτήσουν τή χρησιμοποίηση των παραγωγικών αυτών μέσων από τήν πραγματοποίηση ορισμένων περιθωρίων κέρδους. Ύποστηρίζουν λ.χ. όπως θά δούμε, ότι για νά είναι βιώσιμες οί ηλεκτρομεταλλουργικές και ηλεκτροχημικές βιομηχανίες πρέπει τό κόστος του ηλεκτρικού ρεύματος νά μήν είναι κατά μέσον όρο πιο μεγάλο από 37 λεπτά τής προπολεμικής δραχμής. Φέρνει δέ σάν παράδειγμα τό κόστος ρεύματος στις αμερικάνικες παρόμοιες επιχειρήσεις πού κινείται γύρω από τό μέσο αυτόν αριθμό για τίς περισσότερες απ' αυτές. Τά περιθώρια κέρδους πρέπει νά είναι μεγάλα και για άλλους λόγους μέσα σέ καπιταλιστικά οικονομικά πλαίσια : είναι δυνατό νά πέφτουν οί ώρες λειτουργίας του υδροηλεκτρικού εργοστασίου, από έλάττωση ζήτησης ρεύματος πού οφείλεται σέ διαταραχές τής καπιταλιστικής λειτουργίας τής οικονομίας, συμπτωματικές ή κυκλικά επαναλαμβανόμενες (κρίσεις). Στην περίπτωση αυτή ό συντελεστής φορτίσεως πέφτει (μένει δηλαδή άχρησιμοποίητη ενέργεια μεγαλύτερη) ενώ τό ποσό άποσβέσεων κλπ. μένει τό ίδιο και συνεπώς τό κόστος γίνεται μεγαλύτερο. Γι' αυτό ό προϋπολογισμός μιās καπιταλιστικής επιχείρησης πρέπει νά αποβλέπει στή δημιουργία περιθωρίων για περιόδους διακυμάνσεων και αστάθειας πού είναι χαρακτηριστικά τής καπιταλιστικής οργάνωσης παραγωγής.

Ή μέθοδος όμως αυτή και τά κριτήρια για τήν εξέυρεση του βιώσιμου μιās τέτοιας παραγωγικής μονάδας είναι όλοτετα άπαράδεκτα σέ μιιά οικονομία πού οί βασικοί της μοχλοί δέ βρίσκονται στα χέρια τής καπιταλιστικής τάξης, σέ μιιά *σχεδιασμένη* λαϊκή οικονομία πού εξελίσσεται προς τό σοσιαλισμό.

Σέ μιιά τέτοια οικονομία τό «χαμηλό κόστος» επιδιώκεται και πραγματοποιείται σάν μέσο ανάπτυξης τής παραγωγικότητας και άποδοτικότητας τής εργασίας και σέ βαθμό πάντα ανάλογο προς τήν *όλη δυναμική* κατάσταση τής άλλης οικονομίας. Τό χαμηλό κόστος γίνεται έτσι αναγκαίο επακολούθημα τής ανάπτυξης των παραγωγικών μέσων και όχι φραγμός στην πραγματοποίηση τής ανάπτυξης αυτής.

Άλλο ζήτημα είναι νά προτιμήσουμε τή φθηνότερη λύση ανάμεσα σέ πολλές άλλες λύσεις για τό ίδιο ζήτημα και άλλο νά ματαιώσουμε τήν ίδια τή λύση του ζήτηματος από τήν «ακρίβεια» των δαπανών, όπως γίνεται στην καπιταλιστική οικονομία όταν μιιά επιχείρηση δέν είναι (κερδοσκοπικά) «σίγουρη». Έτσι τό νά χαρίζουμε τον Άχελώο μέ τά βιομηχανικά προνόμια έκμετάλλευσης σημαντικού τμήματος του ύπεδαφικού πλούτου στα αμερικανικά τράστ, καταντάει νά φαίνεται φυσικό στον κ. Δαυίδ, στην Έθνική Τράπεζα κλπ., αφού για τίς ξένες φίρμες του μονοπωλιακού κεφαλαίου δέν μπορεί άλλοιως νά εξασφαλιστεί τό απαραίτητο «χαμηλό

κόστος» κατά τή γνώμη τῶν «ὀρθολογικῶν» αὐτῶν εἰδικῶν.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα, παραμερίζοντας τή «φαινομενολογία» τῶν ἀριθμῶν πού μᾶς δίνουν οἱ εἰδικοί, πῶς οὐσιαστικά παρουσιάζεται τό ζήτημα κόστους καί τιμῶν ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας στή σχέση του μέ τό γενικότερο ζήτημα τῆς δημιουργίας βιομηχανικῆς βάσης.

1. *Τό κόστος τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας ἐπιβαρύνει κάπως σοβαρά τήν παραγωγική καί τήν ἀτομική κατανάλωση μονάχα γιά τό χρονικό διάστημα πού χρειάζεται γιά τήν ἀναπαραγωγή τοῦ κεφαλαίου πού διατέθηκε στίς ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς, μεταφορᾶς καί διανομῆς τῆς.*

Μετά τήν ἀπόσβεση τῶν ἐξόδων τῆς, ἡ ὑδροηλεκτρική μονάδα παραγωγῆς δουλεύει μέ ἐλάχιστες δαπάνες συντήρησης γιά χρόνο πολλαπλάσιο (θεωροῦνται αἰωνόβιου τύπου οἱ ἐγκαταστάσεις τῆς) ἀπό ἐκεῖνον πού χρειάζεται γιά τήν ἀναπαραγωγή τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου πού διατέθηκε γιά τήν κατασκευή τῆς. Οἱ βιομηχανικές συνεπῶς μονάδες πού ἐξαρτιοῦνται ἐνεργειακά ἀπό τό ἐθνικό ὑδροηλεκτρικό δίκτυο πρέπει νά ὑπολογίζον τό κόστος τῆς ἐνέργειας στή βάση αὐτή⁸¹ γιά τό μέλλον.

2. *Ἡ βραχυπρόθεσμη ἀπόσβεση τῆς ἀξίας τῆς ἐνεργειακῆς βάσης (ἐγκαταστάσεις, δίκτυα κλπ., σταθερό κεφάλαιο) ἀπό τή βιομηχανική καί τήν ἄλλη παραγωγική κατανάλωση, παίρνει ἔτσι τή μορφή προκαταβολῆς τῆς ἀξίας πού ὑπό ἄλλες συνθήκες θά ἔπρεπε νά εἶχεν ἀποσβεσθεῖ σέ ἕνα μακρόχρονο διάστημα, ὅπως νά πούμε στήν περίπτωση ὅπου ἐλάχιστα τμήματα τῆς ἀξίας αὐτῆς θά μεταφέρονταν κάθε χρόνο στό συνολικά παραγόμενο προϊόν τῆς βιομηχανικῆς κ.ἄ. παραγωγῆς. Τά τμήματα αὐτά θά ἔπρεπε φυσικά νά εἶναι τόσο μικρότερα ὅσο μεγαλύτερη θά ἦταν ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων⁸². Αὐτό σημαίνει ὅτι τό σχετικά ψηλό κόστος τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας δέν μπορεῖ νά κάνει παθητική ἢ μή βιώσιμη μιᾶ βιομηχανική ἐπιχείρηση ἐφόσον οὐσιαστικά τείνει νά περιορισθεῖ σ' ἕνα ἐλάχιστο ποσοστό πάνω στήν ἀξία τοῦ προϊόντος.*

Αὐτό δέ ἀκριβῶς δείχνει τόν ἀνώτερο βαθμό παραγωγικότητας τῶν ἔργων. Μέ μικρό κι ὀλοένα ἐλαττούμενο μέγεθος ἐργατικῆς δύναμης ἀξιοποιοῦνται τεράστια ποσά φυσικῆς ἐνέργειας.

Τήν ἀπόσβεση τῶν ἐξόδων κατά μεγάλα ἐτήσια ποσοστά δέν τήν ἐπιβάλλει παρά μόνον ἡ ἐσωτερική νομοτέλεια τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος παραγωγῆς (καί ἰδιαίτερα στίς συνθήκες τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ) πού ζητᾶ μέ τό ψηλό ποσοστό ἀπόσβεσης νά προπληρωθεῖ τό κέρδος τοῦ ἀτομικοῦ ἐπιχειρηματία γιά τή συνολική διάρκεια ζωῆς τῶν ἔργων μέσα σέ λίγα – δέκα ἢ δεκαπέντε τό πολύ – χρόνια. Ἡ ἐπιβάρυνση συνεπῶς τοῦ κλάδου τῆς βιομηχανίας στό πρῶτο διάστημα, μέ ψηλά σχε-

81. Ὁ ἴδιος ὁ Π. Κουβέλης πού ἀπαιτεῖ μέ «αὐστηρότητα» νά μὴν εἶναι μεγαλύτερο τό κόστος τοῦ ρεύματος ἀπό 0,37 δρχ. μᾶς παραθέτει πίνακα κόστους ρεύματος μετά τήν ἐξόφληση τῶν δαρῶν κλπ., ὅπου κυμαίνεται ἀπό 0,04 - 0,06 τῆς δραχμῆς (βλ. πίνακα ἀριθ. 23).

82. Ἄν π.χ. ὑπολογίζαμε διάρκεια ζωῆς τοῦ α ὑδροηλεκτρικοῦ ἔργου 200 χρόνια, τό ἐτήσιο δᾶρος ἀπόσβεσης θά ἦταν γιά ἔργο ἀξίας 600 ἑκατομμυρίων δρχ. (ὅπως στό παράδειγμα τῆς ὑποσημ. 77) 3 ἑκατομμύρια δραχμές τό χρόνο.

τικῶς ποσοστά κόστους τοῦ ρεύματος σέ σύγκριση μέ τήν ἀξία τοῦ προϊόντος πού παράγει, μπορεῖ ὅπως εἶπαμε νά θεωρηθεῖ μονάχα σάν προκαταβολή τοῦ συνόλου τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, πού εἶναι ἀναγκασμένη νά χρησιμοποιήσῃ τό ποσόν αὐτό εἴτε γιά νά ἐπεκτείνει τήν ἴδια τήν ἐνεργειακή βάση, εἴτε γιά νά πληρώσῃ τό χρηματικό δάνειο πού πήρε ἀπό καπιταλιστική πηγή γιά τήν κατασκευή της, εἴτε γιά ἄλλη ἐπείγουσα κοινωνική ἢ οἰκονομική ἀνάγκη⁸³.

Δέν μποροῦμε λοιπόν νά μιᾶμε γιά φόβο μή βιωσιμότητας μιᾶς παραγωγικῆς μονάδας τῆς βαρεῖας βιομηχανίας ἂν τυχόν τό κόστος τοῦ ρεύματος γιά τούς λόγους πού ἀναφέραμε ξεπερνάει γιά δοσμένη χρονική περίοδο τό α ἢ τό β ποσό. Ἐφόσον συνδέουμε τή ζωὴ μιᾶς βιομηχανικῆς μονάδας μέ τήν ἐνεργειακή βάση τῆς χώρας, καί ἡ ἐνεργειακή αὐτή βάση μπορεῖ νά τῆς δίνει γιά ἓνα διάστημα τουλάχιστον 100 χρόνων ἠλεκτρικό ρεῦμα στό ἐλάχιστο κόστος πού εἶδαμε, εἶναι ἀσυμβίβαστο μέ τήν οὐσία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσης νά ἐξαρτοῦμε τή «βιωσιμότητα» τῆς βιομηχανίας αὐτῆς ἀπό ἓνα γεγονός, ὅπως εἶναι ἡ προκαταβολή τῆς ἀξίας τῆς ἐνεργειακῆς βάσης σέ μικρό χρονικό διάστημα, πού δέν εἶναι ἀπαραίτητο νά συμβεῖ, καί πού σέ τελευταία ἀνάλυση δέν ἔχει οἰκονομική σημασία ἀπό τήν πλευρά τῶν ἐξόδων τῆς μονάδας αὐτῆς στό συνολικό διάστημα τῆς ζωῆς της⁸⁴.

Αὐτό πού πρέπει νά ἐξετάσουμε ἐμεῖς εἶναι:

α) ἂν τό ὑδροηλεκτρικά παραγόμενο ρεῦμα μέ τίς ὑδραυλικές δυνάμεις πού διαθέτει ἡ χώρα μας εἶναι φτηνότερο ἀπό τή θερμικά παραγόμενη ἠλεκτρική ἐνέργεια.

β) ἂν ἡ ποσότητα τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας θά ἀντιστοιχεῖ στίς βιομηχανικές ἀνάγκες τῆς χώρας καί τίς ἄλλες παραγωγικές καί ἀτομικές καταναλώσεις.

γ) ἂν οἱ τεχνικοί ὄροι καί μέθοδοι κατασκευῆς καί λειτουργίας τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων θά εἶναι οἱ καλύτεροι δυνατοί, ἂν δηλαδή θά μεγάλωνουν τήν παραγωγικότητα καί ἀποδοτικότητα τῆς δουλειᾶς στό μέγιστο δυνατό ὄριο.

Ἡ πρώτη προϋπόθεση εἶδαμε παραπάνω πῶς συντρέχει. *Ἡ δεύτερη προϋπόθεση* ἐκπληρώνεται, ὅπως θά δοῦμε καί πιό κάτω στό βιομηχανικό πρόγραμμα, μέ τό *σχέδιο* στήν οἰκονομία τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας πού μπορεῖ καί στό μεταβατικό πρὸς τό σοσιαλισμό στάδιο νά ἐξασφαλίσῃ τήν ἀντιστοιχία παραγωγῆς καί παραγωγικῆς κατανάλωσης, ἀφοῦ οἱ βασικές αἰτίες τῆς ἀναρχίας στήν παραγωγή καί τήν κατανάλωση στοὺς

83. Τά περιθώρια βέβαια τοῦ κόστους δέν ἐπιτρέπεται νά ξεπερνοῦν ἓνα ὀρισμένο ἐπίπεδο, πέραν ἀπὸ τό ὁποῖο θά βάραιναν δυσανάλογα τήν κατανάλωση. Αὐτό ὅμως εἶναι ζήτημα πού πρέπει νά ἐξετασθεῖ στό πεδίο τῆς κυκλοφορίας.

84. Ἡ «βιωσιμότητα» μιᾶς ἐπιχείρησης, μέ τήν ἔννοια πού τή βλέπουν οἱ ἀστοὶ οἰκονομολογοὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τό κατά πόσον ἡ ἐπιχείρηση αὐτή ἐξασφαλίζει στό κεφάλαιο στό μικρότερο δυνατό διάστημα «ἀναμονῆς», τό μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό κέρδους. Ἀκόμα «βιώσιμη» θεωρεῖται μέ τήν παραπάνω ἔννοια μιᾶ ἐπιχείρηση πού ἀντέχει στό συναγωνισμό καί δρίσκει διαρκῶς ἀγορά γιά τὰ προϊόντα της.

κλάδους της βαρειάς βιομηχανίας εκλείπουν μέ την ἔθνικοποίηση τῶν μοχλῶν αὐτῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἀρχίζοντας τήν ἐνεργειακή ταυτόχρονα μέ τή βιομηχανική ἀξιοποίηση, μποροῦμε νά προγραμματίσουμε καί νά σχεδιάσουμε τίς ἀνάγκες τῶν βιομηχανικῶν μονάδων σέ ἠλεκτρική ἐνεργεια, χωρίς νά στηριζόμαστε στήν τυφλότητα τοῦ νόμου «προσφορᾶς καί ζήτησης». Ἐτσι λείπει καί ἡ αἰτία τῆς «ἀγωνίας» τῶν ἐνεργειολόγων πού μέσα σέ καπιταλιστικές καθαρά προοπτικές πρέπει νά ἐξασφαλίζουν ἀποθεματικό κεφάλαιο στόν ἀτομικό ἐπιχειρηματία ὄχι μόνο γιά τίς περιπτώσεις φυσικῆς ἐλάττωσης τῆς ζήτησης ἀλλά καί γιά τίς περιπτώσεις τῶν περιοδικῶν ἀλλά ἀναπόφευκτων οἰκονομικῶν αἰτίων (κρίσεων κλπ.), πού ἀφήνουν μεγάλα ποσά ἐνέργειας ἀχρησιμοποίητα.

Ἡ οἰκονομία ἔτσι τῆς χώρας ἀποδεσμεύεται ἀπό τήν ἐξυπηρέτηση τῶν κερδοσκοπικῶν μονοπωλιακῶν σκοπῶν τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί μπορεῖ νά λειτουργήσῃ πάνω σέ ἓνα πλάνο προγραμματισμένης καί ἀνεμπόδιστης ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων⁸⁵.

Ἡ τρίτη προϋπόθεση πραγματοποιεῖται ἀφοῦ στούς τεχνικούς ὑπολογισμούς δέν παρεμβαίνει σάν κύριος ρυθμιστικός συντελεστής τό καπιταλιστικό κέρδος καί οἱ τεχνικοί σκοποὶ μποροῦν νά ἑναρμονίζονται μέ τούς οἰκονομικοκοινωνικούς σκοπούς γιά τήν πραγματοποίηση τῶν ἔργων.

3) Ἡ τιμή τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας⁸⁶ πρέπει νά ποικίλλει ἀπό τό κόστος μόνον ἀπό τήν ἀποψη τοῦ διαφορισμοῦ τῆς ἐπιβάρυνσης πού θά ἐπιδιώκει τό οἰκονομικό σχέδιο ἀνάμεσα στούς διάφορους τομεῖς τῆς παραγωγικῆς καί τῆς ἀτομικῆς κατανάλωσης. Ὅσο πλησιάζουμε πρὸς τόν τύπο τῶν ἔθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων τόσο ἡ τιμή θά πλησιάζει τό κόστος. Τά τιμολόγια τοῦ ἔθνικοῦ δικτύου γιά μιά ἐπιχείρηση καπιταλιστικοῦ χαρακτήρα, θά εἶναι ἀνάλογα μέ τήν κοινωνική σημασία τῆς λιγότερο ἢ περισσότερο ἀκριβιά. Οἱ ἔθνικοποιημένες ἐπιχειρήσεις, οἱ ὀργανισμοὶ κοινωνικῆς ὠφέλειας, οἱ ἀγροτικές καταναλώσεις θά πληρώνουν σέ τιμές πού θά πλησιάζουν ὀλοένα περισσότερο καί θά τείνουν νά συμπίπτουν σχεδόν, ὅπως εἶπαμε, μέ τό κόστος. Οἱ ἀστικές καταναλώσεις θά διαφορίζονται ἀνάλογα μέ τό ποσό καί τή χρήση τοῦ ρεύματος πού θά χρησιμοποιοῦν⁸⁷.

Ἐτσι διαπιστώνουμε καί ἐδῶ ὅτι ἡ πολιτική τῶν τιμῶν πού θά ἀκολουθήσουμε θά ἔχει σάν κριτήριο τήν κοινωνική ὠφέλεια τόσο μέ τήν

85. Ὁ συντελεστής φορτίσεως τείνει νά πλησιάζει σέ τέτοιες συνθήκες σχεδιασμένης οἰκονομικῆς δράσης ἀβίαστα τή μονάδα, γιατί τό παραγόμενο ρεῦμα βρῖσκει πραγματικές καί μόνιμες «διεξόδους» ζήτησης καί ὄχι συμπτωματικές ἢ τεχνητές περιοδικές προνομιακές ἀγορές.

86. Διαφέρει ἀναγκαστικά ἀπό τήν «τιμή» στίς καπιταλιστικές οἰκονομικές συνθήκες, γιατί ἐκεῖ ἡ τιμή περικλείνει καί ἐπιδιώκει τό ποσοστό κέρδους τοῦ ἀτομικοῦ ἐπιχειρηματία.

87. Λ.χ. στούς πῶ ἀνω (σελ. 73 κί ἑπ.) ἀριθμοὺς κόστους καί τιμῶν θά μπορούσαμε νά ὑποστηρίξουμε σάν πιθανή μιά κλιμάκωση τιμῶν/ΩΧΒ : 0,45 δρχ. γιά βιομηχανίες α κατηγορίας (συμπίπτει μέ κόστος), 0,70 δρχ. γιά ἀγροτικές καί ἄλλες παραγωγικές καταναλώσεις β κατηγορίας, καί 1,20 - 1,60 δρχ. γιά ἀστικές κ.ά. καταναλώσεις γ κατηγορίας.

υποδομή της παράλληλης ανάπτυξης ενεργειακής και βιομηχανικής βάσης όσο και με την υποδομή της χρησιμοποίησης της ύδροηλεκτρικής ενέργειας σε όλοένα πιο πλατειούς παραγωγικούς και καταναλωτικούς σκοπούς.

Ἡ διαφορά ἀκόμα τιμῆς - κόστους δέν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά ἐπιδιώκεται μονάχα γιά ὀρισμένο χρονικό διάστημα καί γιά τούς τομείς ἐκείνους τῆς παραγωγικῆς καί ἀτομικῆς κατανάλωσης πού κρίνεται ὅτι πρέπει ἀνάλογα μέ τήν κατηγορία πού ἀνήκουν καί τήν οἰκονομική τους δυναμικότητα νά μποροῦν νά στηρίξουν τή δημιουργία τῆς ενεργειακῆς βάσης.

Γι' αὐτό ἡ πολιτική τιμῶν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος στήν οἰκονομία μιᾶς λαϊκῆς δημοκρατίας, δέν ἀποβλέπει οὔτε στόν κερδοσκοπικό πλουτισμό λίγων προνομιακῶν ἐκμεταλλευτικῶν ὀργανισμῶν, συνήθως ξένων (βλ. συμβάσεις Κοῦπερ Ἀχελώου, Ἀλιάκμονα κλπ.) μέ ὑπερκρατικό χαρακτήρα, οὔτε στήν ἐξασφάλιση δημοσίων «ἐσόδων» σέ βάρος τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ.

Ἀντίθετα θά ἔχει σά σκοπό νά βοηθήσει, μέ σωστή ρυθμιστική τακτική, τήν ἠλεκτροποίηση ὅχι μονάχα τῆς βιομηχανίας ἀλλά καί τῶν ἄλλων κλάδων τῆς οἰκονομίας καί νά τροφοδοτήσῃ μέ ἄφθονο καί φτηνό ἠλεκτρικό ρεῦμα τήν πόλη καί τό χωριό, τόν ἐργάτη καί τόν ἀγρότη καταναλωτή⁸⁸.

4) *Τό κοινωνικό εἰσόδημα ἀπό τή βιομηχανία ἠλεκτρισμοῦ* μπορεῖ νά ἐκτιμηθεῖ σωστά μονάχα ἂν πάρομε ὑπόψη τό χρόνο ζωῆς τῶν ἔργων πού θά κατασκευασθοῦν, τό ποσό τῆς ἐνέργειας πού θά παραχθεῖ καί θά καταναλωθεῖ καί τό κόστος τῆς κατασκευῆς τους. Τό κόστος τῶν ἔργων καί τά ἔξοδα τῆς ἀπόσβεσῆς τους πρέπει νά κλιμακωθοῦν στό χρόνο ζωῆς τῶν ἔργων. Ἀνεξάρτητα λοιπόν τοῦ ἂν γιά λόγους ταμειακούς εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἀποσβέσουμε σέ μικρό χρονικό διάστημα τήν ἀξία ἐγκαταστάσεων κλπ., ὅπως εἶπαμε καί πιο πάνω, αὐτό οὐσιαστικά δέ μειώνει τό πραγματικό μέγεθος τῆς χρονιάτικης προσόδου κατά τό ποσοστό τῆς ἀπόσβεσης αὐτῆς. Πολύ περισσότερο δέ μειώνεται ἡ χρονιάτικη πρόσοδος κατά τό ποσοστό κέρδους μέ μορφή μερίσματος, δανείου κλπ. Οἱ ὑπολογισμοί τῆς προσόδου μέ τίς ἐκπτώσεις ἑνός αὐξημένου ποσοστοῦ ἀπόσβεσης πού ὀρίζεται σύμφωνα μέ τό καπιταλιστικό συμφέρον καί τίς οἰκονο-

88. Θά πρέπει λοιπόν νά διατυπώσουμε σύμφωνα μέ τή μαρξιστική οἰκονομική θεωρία, τήν τέτοια σχέση τιμῆς - κόστους σάν μιά πράξη πραγματοποίησης ὁλόκληρης τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος σέ ὄφελος τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς καί τῆς κοινωνικῆς κατανάλωσης, εἴτε πρόκειται γιά ἀπλή εἴτε γιά ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή τοῦ κεφαλαίου πού διατέθηκε. Δηλ. τό τμήμα τῆς ἀξίας (ὑπεραξία) πού πρῶτα περνοῦσε μέ τή μορφή κέρδους στήν καπιταλιστική ἐπιχείρηση ἢ μέ τή μορφή παρακρατήματος γιά ὄφελος ὀρισμένων καπιταλιστικῶν βιομηχανιῶν πού πλήρωναν ἔτσι φτηνότερα τό ρεῦμα (αὐτό ἐπιδιώκεται καί μέ τίς κρατικοποιήσεις τῶν καπιταλιστικῶν καθεστώτων) χρησιμοποιεῖται τώρα γιά τήν ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς, γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί γιά τό μέγαλωμα τοῦ καταναλωτικοῦ πεδίου τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

μικρές δυνατότητες κάθε επιχείρησης είναι *συμβατικής* αξίας υπολογισμού⁸⁹.

Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ὅτι ἡ ὑδροηλεκτρικὴ ἀξιοποίηση δίνει κόστος πολλαπλάσια μικρότερο ἀπὸ τὴ θερμικὴ παραγωγὴ ἤλεκτρισμοῦ. Ὅτι μὲ τὸ φτηνὸ κόστος πού παράγει τὴν ἐνέργεια πού χρειάζεται ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ κλπ., μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὴ θεμελιώδη προϋπόθεση γιὰ τὴ δημιουργία τῆς βιομηχανικῆς βάσης τῆς χώρας.

Ἀκόμα ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ὅτι τὸ ποσοτικὸ καθαυτὸ μέγεθος τῆς προσόδου αὐτῆς δὲν παίζει ρόλο μπρὸς στὴν ποιοτικὴ σημασία τῆς ἠλεκτροποίησης γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν δυναμικῶν παραγόντων τῆς οἰκονομίας.

Ἡ σημασία τῆς ἠλεκτροποίησης γιὰ τὴ χώρα δὲ βρῖσκεται⁹⁰ στὸ ὅτι τάχα δίνει τεράστια ποσὰ προσόδου κλπ., ὅπως θὰ γίνονταν μέσα στίς καπιταλιστικὲς συνθήκες ἐκμετάλλευσης, ὅπου ὁ προνομιούχος ἐκμεταλλεὺτῆς τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐπιχείρησης ἐπὶ γενεές γενεῶν θὰ μεγάλωνε τὰ κέρδη του, ἀπομυζώντας τὴν οἰκονομία τῆς χώρας.

Ἡ σημασία τῆς ἠλεκτροποίησης ὅμως, ἀντίστροφα, βρῖσκεται στὸ ὅτι μὲ χαμηλὸ κόστος ἐνέργειας δίνει τίς δυνατότητες παραγωγῆς προϊόντων πού πολλαπλασιάζουν τὸ κοινωνικὸ εἰσόδημα. Ἔτσι πρέπει νὰ μετῶμε τὴν κοινωνικὴ πρόσοδο τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας, πού διαφέρει βασικά ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ κερδοσκοπικὴ μορφή τῆς ἐπιχειρηματικῆς προσόδου κλπ.⁹¹

Στίς σημερινὲς ἱστορικὲς συνθήκες μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργειακῆς βάσης, ἡ ἠλεκτροποίηση τῆς χώρας στὸ πλαίσιο μιᾶς δημοκρατικῆς λαϊκῆς ἐξουσίας θὰ εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα πού θὰ ἐπισφραγίσει τὴν κατάκτηση τῆς πραγματικῆς ἐθνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας.

89. Ὁ Π. Κουβέλης π.χ. ὑπολογίζει τὴν καθαρὰ πρόσοδον σὲ 250 ἑκατομ. δραχ., ἂν τὰ ἔργα ἐκτελεστοῦν μὲ τὴν «συνδρομὴν ξένων κεφαλαίων». Διαφορετικὰ ἡ πρόσοδος ὑπολογίζεται νὰ ξεπερνᾷ ἐλάχιστα τὰ ἐτήσια βάρη. (875 ἑκατομ. ἢ ἀκαθάρ. πρόσοδος καὶ 800 ἑκατομ. τὸ χρόνο τὰ βάρη, γιὰ κεφάλαιο ἀπόσβεσης 8 δισεκατομ. δραχ., δηλ. μὲ ἐκπτώσεις ἐτήσιες 10%). Ὁ Γ. Πεζόπουλος ὑπολογίζει τὸ εἰσόδημα (χωρὶς ἐκπτώσεις) 2,5 δισεκατομ. Ὁ δεῦτερος ὑπολογισμὸς ἂν καὶ πρόκειται γιὰ ἀκαθάριστη πρόσοδο δὲν ἔχει τὸ σφάλμα τῆς συμβατικότητος τοῦ πρῶτου, πού θεωρεῖ τὰ ποσοστὰ ἀπόσβεσης σὰν δοσμένα «ἀπὸ τὰ πρῖν» γιὰ κάθε περίπτωση.

90. Ὅπως νομίζουν οἱ οἰκονομολόγοι τῆς «κλασσικῆς σχολῆς» πού μετροῦν τὴν παραγωγικότητα κλπ. μὲ τὴν ἀύξηση τοῦ «ἐθνικοῦ εἰσοδήματος» ὅπως τὴν ἐννοοῦν αὐτοί.

91. Στὴ θεωρία καὶ πράξη τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ ἐνδιαφέρει τόσο τὸ μέγεθος τῆς *συνολικῆς* ἀξίας πού παράγεται, ὅσο καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς ἀξίας (ὑπερπροϊόν), πού χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς καὶ τὴ συσσώρευση καὶ ἡ σχέση του μὲ τὸ κεφάλαιο πού ἔχει καταβληθεῖ γιὰ μισθοῦς, ἐνῶ στὴν ἀστικὴ ἀντίληψη τῆς οἰκονομίας μονάχα τὸ ποσὸ τῆς *ὑπεραξίας* πού ἰδιοποιοῦνται οἱ ἐκμεταλλεῦτριες τάξεις σὲ ὁποιαδήποτε ἀπὸ τίς μορφές τῆς (τόκος, κέρδος, νοίκι κλπ.) ἢ στὴν περίπτωση τοῦ «ἐθνικοῦ εἰσοδήματος» τὸ κέρδος τοῦ κεφαλαίου πλεόν τοῦ «μισθοῦ» ἐργασίας σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψη τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος στοὺς τρεῖς παράγοντες «κεφάλαιο, ἐργασία, ἔδαφος».

6. Κατανομή της ηλεκτρενέργειας

α) Τά τελευταία πρίν τόν πόλεμο χρόνια.

Τά τελευταία πρίν τόν πόλεμο χρόνια τό ποσοστό τής κατά κάτοικο τής χώρας μας παραγόμενης ηλεκτρενέργειας σέ σύγκριση μέ τίς άλλες χώρες δείχνει καί στόν τομέα τής χρησιμοποίησης του ηλεκτρισμού (πού είναι ένα από τά πίο σοβαρά κριτήρια γιά τήν τεχνική ανάπτυξη μιάς χώρας), τήν άσιατική σχεδόν καθυστέρηση τής Έλλάδας.

Τό ποσοστό πέφτει ακόμα πίο πολύ άν ξεχωρίσουμε τήν ηλεκτρενέργεια σέ θερμικά καί ύδροηλεκτρικά παραγόμενη ηλεκτρενέργεια⁹² καί φέρουμε τή δεύτερη σέ διεθνή σύγκριση. Τό 1938 επί συνολικής παραγωγής ηλεκτρισμού 271.300.000 ΩΧΒ τά 258.000.000 ΩΧΒ προέρχονται από θερμικά έργοστάσια παραγωγής ηλεκτρισμού καί τά 13.300.000 ΩΧΒ μόλις, από ύδροηλεκτρική ένέργεια. Σέ ένα αναδρομικό πίνακα γιά τή δύναμη τών έγκαταστάσεων καί τό ποσό τής ηλεκτρικής ένέργειας στά χρόνια 1934 - 1938⁹³ βλέπουμε ότι ή ύδροηλεκτρική ένέργεια είναι περίπου τό 5% τής συνολικής ηλεκτρικής ένέργειας⁹⁴. Από τό συνολικό ποσό τών 258 έκατομ. ΩΧΒ τά 205 έκατομ. ΩΧΒ παράγονται από τήν Ήλεκτρική Ήθηνών - Πειραιώς (Πάουερ) καί γιά όλη τήν άλλη Έλλάδα άντιστοιχούν μονάχα 66 έκατομ. ΩΧΒ. Κατά τούς ύπολογισμούς του Κ. Λαγάνα τό ποσό ηλεκτρικής ένέργειας πού καταναλώνεται στήν ήπειρωτική Έλλάδα κάθε χρόνο άντιστοιχεί στά 7,5% του συνολικού ποσού ένέργειας πού καταναλώνεται στο ίδιο χρονικό διάστημα. Η ύδροηλεκτρικά παραγόμενη ένέργεια άποτελεί μόλις τό 0,7%!

Ήν τώρα θελήσουμε νά ύπολογίσουμε γιά τήν ήπειρωτική Έλλάδα (σέ ΩΧΒ) τήν παραγόμενη κινητήρια θερμική ένέργεια από κάρβουνο καί πετρέλαιο πού εισάγονται από τό έξωτερικό, καί χρησιμοποιούνται γιά τήν κίνηση τών βιομηχανιών πού δέν κινούνται μέ ηλεκτρισμό, βγάζουμε ότι καταναλώθηκαν από τήν έλληνική βιομηχανία τό έτος 1939, 790 έκατομ. ΩΧΒ από τά ποσά γαιανθράκων καί πετρελαίου πού διατέθηκαν γιά παραγωγή κινητήριας δύναμης⁹⁵.

Η παραγωγή πού άντιστοιχεί στήν ώφέλιμη κατανάλωση τών 790.000.000 ΩΧΒ είναι 974.000.000 ΩΧΒ από τήν πηγή αυτή⁹⁶.

Έτσι μπορούμε νά σχηματίσουμε μιά εικόνα περίπου τών άναλογιών

92. Βλ. πίνακες άριθ. 24 καί 24α.

93. Βλ. πίνακες άριθ. 25 καί 26.

94. Βλ. Π. Κουβέλη: Ή ενεργειακή οίκονομία τής Έλλάδας, σελ. 91 καί έπ.

95. Κατά τόν ύπολογισμό του Χ. Δαυίδ (βλ. Κουβέλη, στο ίδιο) διατέθηκαν στή βιομηχανία τό 58% τής συνολικής ποσότητας άκαθάρτου πετρελαίου πού ήρθε από τό έξωτερικό καί πού ήταν τό 1939, 284.000 τόννοι καί τό 38% τής όλης ποσότητας κάρβουνου, πού ήταν τό ίδιο έτος 872.000 τόννοι.

96. Βλ. Π. Κουβέλη, στο ίδιο.

προέλευσης ενέργειας από τήν κάθε μία πηγή από τīs παραπάνω. Τά υδροηλεκτρικά εργοστάσια δίνουν 13.300.000 ΩΧΒ. Ἡ Ἡλεκτρική Ἀθηνῶν - Πειραιῶς 205.000.000 ΩΧΒ. Τά ἄλλα θερμικά εργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ 53.000.000 ΩΧΒ. Οἱ βιομηχανίες μέ δική τους κινητήρια δύναμη (πετρέλαιο - κάρβουνο) 974.000.000 ΩΧΒ. Τήν ἴδια εἰκόνα μέ διαφορετικά στοιχεία καί ἀριθμούς μᾶς δίνει τό ἐνεργειακό ἰσοζύγιο τῆς χώρας πού καταστρώνει ὁ Κ. Λαγάνας⁹⁷ στό «Ἐνεργειακόν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος», («Οἰκονομικός ταχυδρόμος», ἀριθ. 1006/1944).

Ἡ σύγκριση αὐτή μᾶς δείχνει ὅτι ἡ υδροηλεκτρικά παραγόμενη ἐνέργεια ἀντιστοιχεῖ στό 1% τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ τῆς παραγόμενης στήν ἠπειρωτική Ἑλλάδα ἐνέργειας ἀπό θερμικές πηγές – μέ κάρβουνο δηλ. καί πετρέλαιο πού εἰσάγουμε ἀπό τό ἔξωτερικό.

Μᾶς δείχνει ἀκόμα ὅτι οἱ ἀνάγκες τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας πού καλύπτονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό εἰσαγωγή ξένων καυσίμων ἔφταναν κιάλας τό 1938, τό 1.280 ἑκατομ. ΩΧΒ (ὅλες οἱ μορφές ἐνέργειας ἀναγμένες σέ ἠλεκτρική). Στόν ἀριθμό αὐτό δέν ἔχουν περιληφθεῖ οἱ ἀνάγκες σέ ἐνέργεια γιά μεταφορές (σιδηρόδρομοι, πλοῖα κλπ.) καί οἱ ἀνάγκες γιά οἰκιακές χρήσεις.

Χωρίς νά σκεφτοῦμε λοιπόν γιά τīs ἀνάγκες τῶν καινούριων βιομηχανιῶν πού προβλέπουμε, θά χρειάζομαστε καύσιμα ἀξίας πάνω ἀπό 1,4 δισεκατομμύρια δραχμές, μέ τιμές τοῦ ἔτους αὐτοῦ, γιά νά φέρουμε ἀπό τό ἔξωτερικό τήν καύσιμη αὐτή ὕλη.

Ἄν τώρα τουλάχιστο διπλασιάσουμε τά ποσά ἐνέργειας γιά τīs ἄλλες ἀνάγκες τῆς ἀνοικοδόμησις, μέσα σέ πέντε χρόνια, βρισκόμαστε μπρός σέ «πληρωτέα» ποσά πού θά ἀρκοῦσαν (ἀντί νά πᾶνε σέ ξένες ἀγορές) γιά νά φτιάξουμε τά υδροηλεκτρικά ἐκεῖνα ἔργα. Κι ἔτσι θά ἀποκτούσαμε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐνέργειας πού θά χρειαζόμαστε μέ τό πάμφθινο κόστος πού εἶδαμε σέ προηγούμενες σελίδες.

Τό μέγεθος τοῦ τεχνικοῦ καί οἰκονομικοῦ παραλογοισμοῦ πού ὀδήγησε τήν ἑλληνική οἰκονομία, ἡ τακτική τοῦ κεφαλαίου τῆς ἀρχουσας χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας, φαίνεται ἀνάγλυφα στό μελετητή τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς χώρας ἀπό τό παραπάνω παράδειγμα πού ἐπαναλήφθηκε σέ βάρος τῆς χώρας γιά μία ὀλόκληρη σειρά ἐτῶν. Ἕνας ἀπλός πολλαπλασιασμός δείχνει τί ποσά διέθεσε ἡ χώρα γιά εἰσαγωγή καύσιμης ὕλης ἀπό τό ἔξωτερικό τήν τελευταία δεκαετία καί τό περισσότερο γιά νά τροφοδοτηθοῦν οἱ δασμόβιοι κλάδοι τῆς βιομηχανίας πού ἡ ἴδια παρασιτική ὀλιγαρχία δημιούργησε γιά νά ἀπομυζᾷ τήν κατανάλωση⁹⁸.

Ὅσο γιά τήν κατανομή τῆς ἐνέργειας στίς διάφορες χρήσεις (ἐκτός ἀπό τīs βιομηχανίες πού εἶχαν δική τους κινητήρια δύναμη), παίρουμε μία ἰδέα ἀπό τόν πίνακα κατανομῆς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας τῆς Πάουερ γιά τήν Ἀθήνα - Πειραιᾶ τό 1939⁹⁹.

97. Βλ. πίνακα ἀριθ. 27.

98. 10X1.500 ἑκατομ. = 15.000 ἑκατομ. δραχμές.

99. Βλ. Π. Κουβέλη, στό ἴδιο καί Μ. Πεονικίδη, στό ἴδιο, σελ. 12.

Στό κεφάλαιο αυτό είδαμε πώς παρουσιάζονται οι προπολεμικές ανάγκες της ελληνικής οικονομίας και ποιά είναι ή κατανομή της ενέργειας σέ διάφορες χρήσεις. 'Ακόμα είδαμε από ποιές πηγές ή ελληνική οίκονομία προμηθεύονταν τά ποσά αυτά της ενέργειας και τί πλήρωνε γι' αυτά.

β) Προτάσεις γιά τήν κατανομή της ήλεκτρικής ενέργειας.

Οί τεχνικοί και ειδικοί πού μελέτησαν τό ενεργειακό προτείνουν σήμερα, ανάλογα μέ τίς μελλοντικές ανάγκες πού προβλέπουν γιά τή χώρα μας, διαφορετική κατανομή της ήλεκτρικής ενέργειας στίς διάφορες χρήσεις.

Συγκεντρώνουμε τίς προτάσεις αυτές σέ σχετικό πίνακα πού περιέχει τίς απόψεις των Γ. Πεζόπουλου, Κ. Λαγάνα, Θ. Ραυτόπουλου, Μ. Πεσνικίδη, της 'Επιτροπής Μηχανικών του 'Υπουργείου Δημοσίων 'Εργων και του Π. Κουδέλη¹⁰⁰.

'Η κατανομή όμως της ενέργειας σέ διάφορες χρήσεις: αστικές, γεωργικές, διομηχανικές, νομίζουμε ότι γίνεται στίς προτάσεις αυτές σέ μεγάλο βαθμό μέ από τά πρίν υποθέσεις πού δέ στηρίζονται παρά κατά ένα μικρό τμήμα στήν αντίληψη ενός ένιαιού πλάνου ήλεκτροποίησης και έκδιομηχάνισης της χώρας.

'Υπολογίζουν λ.χ. τήν αύξηση των αστικών καταναλώσεων μέ βάση τό σημερινό αριθμό καταναλωτών πού τόν μεγαλώνουν ύποθετικά κατά ένα ποσοστό, μέ βάση ύπολογισμό δημογραφικές καθαρά προβλέψεις. Αυτό δείχνει άμέσως, ότι ή χρησιμοποίηση του ήλεκτρισμού παρουσιάζεται στή σκέψη τους σαν ένα είδος «πολυτέλειας» πού πρέπει νά άρχίσει νά διαδίδεται σιγά - σιγά από τά εύπορα στρώματα μέ τίς πολυτελείς κατοικίες, στή φτωχή μάζα των εργαζομένων και τά κακοχτισμένα της οικήματα.

'Η ίδια άριστοκρατική αντίληψη επικρατεί και γιά τόν έξηλεκτρισμό στήν ύπαιθρο όπου τή χρησιμοποίηση της ήλεκτρικής ενέργειας έξω από όρισμένες χρήσεις τή βλέπουν σαν κάτι πού χάνεται «στά βάθη του μέλλοντος» !

Φυσικά, από μία πλευρά οι τεχνικοί θά είχαν δίκιο νά άμφιβάλλουν γιά τή δυνατότητα χρησιμοποίησης ήλεκτρισμού σέ πλατειά κλίμακα. άν δέν ήταν δυνατό νά πραγματοποιηθεί ταυτόχρονα και ή άνύψωση στο επίπεδο ζωής (κατοικία, ύγεία, διατροφή) του ελληνικού λαού. Αυτό τό τονίσαμε κι έμεις παραπάνω¹⁰¹. Αυτό όμως δέ σημαίνει ότι προκειμένου νά φτιάξει κανείς σχέδιο ήλεκτροποίησης θά διστάσει νά βάλει στή βάση του τίς ανάγκες των πλατειών λαϊκών στρωμάτων. 'Επειτα και ή ίδια ή ήλεκτροποίηση της χώρας, άνεξάρτητα από τίς δυσκολίες και τό χρονικό διάστημα πού θά χρειαστεί ή τελείωσή της, είναι μοχλός γιά τήν άνύψωση

100. Βλ. πίνακα άριθ. 28. (Γιά τόν Κ. Λαγάνα δλ. πίνακα άριθ. 27).

101. Βλ. σελ. 56 κι έπ.

του βιοτικού επιπέδου. Διαφορετικά, αν ακολουθήσουμε την άριστοκρατική άποψη: «ό ηλεκτρισμός πρώτα για κείνους που έχουν, και σιγά - σιγά βλέπουμε για περισσότερους» θά μετατρέπαμε ένα κολοσσιαίο πρόγραμμα, όπως η ηλεκτροποίηση, που μεταβάλλει τη μορφή και το περιεχόμενο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής σε ένα πρόγραμμα από μερικά φτωχά - μεταρρυθμιστικά μέτρα, που δέ θα έδιναν στην άνοιχοδόμηση παρά μερικούς καταναλωτές περισσότερους.

Η βάση του λάθους στους υπολογισμούς των ειδικών που παρασύρονται από την κεφαλαιοκρατική διάρθρωση της οικονομίας βρίσκεται στο ότι προσπαθούν με 1,4 - 2,5 δισεκατομμύρια ΩΧΒ της πρώτης περιόδου (όσο περίπου τό υπολογίζουν), να καλύψουν όλες τις ανάγκες - αστικές, βιομηχανικές, γεωργικές - που προβλέπουν για την ελληνική οικονομία στην προσεχή δεκαετία. Έτσι από τη μία πλευρά στριμώχνουν τις βιομηχανικές καταναλώσεις σε χαμηλούς αριθμούς (σε σύγκριση με την ενέργεια που χρειάζονταν προπολεμικά οι βιομηχανίες με δικιά τους κινητήρια δύναμη), αφήνοντας μικρά περιθώρια ενέργειας για τις καινούριες βιομηχανίες και από την άλλη μεριά στίς αστικές χρήσεις (που νομίζουν οι ειδικοί ότι έτσι «έξυπηρετούνται» καλύτερα) δίνουν μερικές δεκάδες εκατομμύρια ΩΧΒ παραπάνω, που φτάνουν όμως, όπως είδαμε, μόνο για «άριστοκρατική» επέκταση της χρήσης του ηλεκτρισμού σε περιορισμένο αριθμό καταναλωτών¹⁰²

Στήν πραγματικότητα οι υπολογισμοί αυτοί παραδλέπουν τό ουσιώδες γεγονός ότι παραγωγή ποσότητας δύο και τριών δισεκατομμυρίων ΩΧΒ δέ σημαίνει σταθμό μακρόχρονης «ανάμονης» και «ανάπαυλας» για την ενεργειακή οικονομία της χώρας μας, αλλά σταθμό για καινούρια έξόρμηση.

Κατά τή γνώμη μας τά καθήκοντα του ενεργειακού προγράμματος στην πρώτη βαθμίδα πρέπει νά προετοιμάζον, πρέπει νά βάζουν τις βάσεις της μελλοντικής ολοκλήρωσής του.

Πιο συγκεκριμένα: α) τό πρόβλημα της κατανομής της ηλεκτρικής ενέργειας που θά παράγεται ύδροηλεκτρικά, πρέπει νά συνδεθεί με τό όλο ενεργειακό ζήτημα, τό ζήτημα δηλ. της σχέσης που θά πρέπει νά έχουν οι διάφορες πηγές ενέργειας (θερμικής από καύσιμη ύλη του έξωτερικού - θερμικής από λιγνίτη - ηλεκτρικής θερμικής - ύδροηλεκτρικής) μεταξύ τους κατά τό πρώτο ενεργειακό πρόγραμμα. Πρέπει με άλλα λόγια νά ανακαταμεμηθούν τά ποσοστά χρησιμοποίησης των συντελεστών.

Έδω είναι απαραίτητο νά αλλάξει, πρώτα και κύρια, ό συσχετισμός των συντελεστών παραγωγής ενέργειας. Πρέπει νά παρθεί ό συνολικός αριθμός ΩΧΒ που θά χρησιμοποιήσουμε από όλες τις πηγές. Νά ελαττωθεί όσο είναι δυνατό ό συντελεστής χρησιμοποίησης καυσίμων του έξωτερικού (πετρέλαιο, κάρβουνο, κόκ). Νά μεγαλώσει αντίστροφα ό συντελε-

102. Βλ. στον πίνακα αριθ. 28 ποιά ποσά προτείνουν οι Γ. Πεζόπουλος, Θ. Ραυτόπουλος, Σ. Σταυρόπουλος, Μ. Πεσνικίδης, Π. Κουβέλης, και τό Ύπουργείο Δημοσίων Έργων για αστικές χρήσεις.

στής χρησιμοποίησης ντόπιων στερεών καυσίμων (λιγνίτης) στις χρήσεις και στις αναλογίες πάνω κάτω που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο¹⁰³.

Νά καλυφθούν οι ανάγκες των καινούριων κλάδων βιομηχανίας και οι αγροτικές με την υδροηλεκτρική ενέργεια των υδραυλικών δυνάμεων που θά αξιοποιηθούν και νά αποκλειστεί κατά τό δυνατό σ' αυτές τις χρήσεις ή χρησιμοποίηση καυσίμων ξένης προέλευσης.

Νά αντικατασταθεί όσο είναι δυνατό στην άλλη βιομηχανία και στις αστικές χρήσεις ή χρήση των καυσίμων στερεών και υγρών προέλευσης εξωτερικού, όπου δέν επαρκεί ό λιγνίτης, με υδροηλεκτρικά παραγόμενη ενέργεια.

Αυτά από την άποψη της ποσοτικής και ποιοτικής μεταβολής της διάρθρωσης της ενεργειακής οικονομίας. Από την άποψη δηλ. του ποιές πηγές θά χρησιμοποιηθούν για ενεργειοληψία και με ποιά αναλογία ή καθεμιά.

Σχετική αριθμητική εικόνα (έντελώς ένδεικτική) των θέσεων αυτών δίνουμε σε πίνακά μας.¹⁰⁴

β) περνάμε στό θέμα της κατανομής της ηλεκτρικής ενέργειας που θά δώσουν οι υδραυλικές δυνάμεις στις διάφορες κατηγορίες χρήσεων (βιομηχανικές, αστικές κλπ.). Κι αυτό τό θέμα συνδέεται αναπόσπαστα με τό όλο ζήτημα της κατανομής της ενέργειας που θά παραχθεί κι από τις άλλες πηγές ενέργειας.

Έδώ θά τονίσουμε ότι ή μέθοδος που θά ακολουθήσουμε πρέπει νά είναι απόλυτα θετική. Πρέπει δηλ. νά ξεκινήσουμε από τις *εξακριθωμένες* ανάγκες των διαφόρων κλάδων της οικονομίας και ύστερα *ανάλογα με την προτεραιότητα* του καθενός κλάδου σύμφωνα με τό γενικό οικονομικό πρόγραμμα νά κάνουμε την κατανομή της ενέργειας (του α ή του β τύπου).

Την κατευθύντρια γραμμή θά μās τή δώσει ή θεμελιώδης άποψη ότι πρώτος σκοπός της ενεργειακής μας πολιτικής πρέπει νά είναι ή εκβιομηχάνιση της χώρας στό στάδιο αυτό και ή χρησιμοποίηση του ηλεκτρισμού για όρισμένες αγροτικές χρήσεις.

Πρέπει λοιπόν νά ικανοποιήσουμε τις ανάγκες της λειτουργίας των κλάδων βαρειάς βιομηχανίας, που προβλέπουμε νά κατασκευάσουμε στην πρώτη βαθμίδα.

Ταυτόχρονα νά δώσουμε τό ελάχιστο αλλά βασικά απαραίτητο του ηλεκτρισμού που χρειάζεται για τις αγροτικές χρήσεις στό άμεσο αυτό χρονικό διάστημα.

Έπειτα πρέπει νά περάσουμε στις άλλες βιομηχανίες και νά εξετάσουμε την *οικονομική σημασία* της καθεμιάς κατηγορίας απ' αυτές για τή χώρα, μά ανάλογα νά τις τροφοδοτήσουμε κατά προτεραιότητα.

Τρίτον, *ερχόμαστε* στις αστικές και υπόλοιπες βιομηχανικές χρήσεις που θά τροφοδοτηθούν περιορισμένα στό πρώτο στάδιο ανάλογα με τις

103. Βλ. σελ. 44-52 για τό λιγνιτικό.

104. Βλ. πίνακα αριθ. 29.

δυνατότητες πού θά διαθέτουμε σέ ύδροηλεκτρική ένέργεια. Χωρίς αυτό νά σημαίνει ότι δέ θά πάρουν ένέργεια από άλλες πηγές (λιγνίτες και θερμική ήλεκτρική ένέργεια) σέ πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από άλλοτε.

Έτσι π.χ. σέ ένα ποσό ένέργειας 3.000 έκ. ΩΧΒ πού απ' αυτά τά 1250 έκ. ΩΧΒ θά είναι ύδροηλεκτρική ένέργεια και τά άλλα ένέργεια από θερμικές πηγές: τά 900 ΩΧΒ τής ύδροηλεκτρικής θά αντιστοιχούν σέ ανάγκες βαρειάς βιομηχανίας, τά 150 ΩΧΒ τής ίδιας σέ αγροτικές χρήσεις, και τά υπόλοιπα 200 έκ. ΩΧΒ σέ αστικές και άλλων κατηγοριών βιομηχανικές χρήσεις. Από τά 1750 έκ. ΩΧΒ πού θά παραχθούν θερμικά, τά 1200 έκ. ΩΧΒ θά διατεθούν για ανάγκες βιομηχανικές κλπ. και τά 500 έκ. ΩΧΒ για αστικές χρήσεις.

Οί ένδεικτικοί αυτοί αριθμοί δίνονται και σέ σχετικούς πίνακες για όλους τούς φορείς ένέργειας και ιδιαίτερα για τήν ήλεκτρική ένέργεια¹⁰⁵. Από τά 1750 έκ. ΩΧΒ τά 750 έκ. ΩΧΒ θά παραχθούν από ξένα καύσιμα και τά υπόλοιπα 1000 έκ. ΩΧΒ θά πρέπει νά παραχθούν από λιγνίτη.

Έτσι ή κατανομή τής ένέργειας στίς διάφορες κατηγορίες χρήσεων και ό συσχετισμός τών συντελεστών ενεργοληψίας από κάθε πηγή ένέργειας, κλιμακώνεται και μορφοποιείται πάνω στό γενικότερο πρόγραμμα τής έκβιομηχάνισης τής χώρας.

Μέ τόν τρόπο αυτό και σέ συσχετισμό προς τή δημιουργία βιομηχανικής βάσης στή χώρα, πραγματοποιούνται και οί τεχνικές προϋποθέσεις για μιά παράλληλη προς αυτήν ανάπτυξη και τών άλλων κατηγοριών χρησιμοποίησης τής ήλεκτρικής ένέργειας – όπως ή διάδοση του ήλεκτρισμού στά πλατεία καταναλωτικά στρώματα του χωριού και τής πόλης – στό σημείο πού ή δυναμική ανάπτυξη τής οίκονομίας θά τό επιτρέψει (βλ. πίνακα αριθ. 30).

Σημείωση: Είχαμε τελειώσει τό γράψιμο τής μελέτης αυτής, όταν κυκλοφόρησαν από τήν «Όμοσπονδία Τεχνικών Έπιστημόνων και Ειδικών» οί εργασίες τών κ.κ. Ν. Χωραφά: «Άρδευσεις και ήλεκτρισμός», και Γ. Πεζοπούλου: «Ένεργειακαί ανάγκαι τής Έλλάδος και κάλυψις αυτών» (Άθήναι 1946).

Οί παρατηρήσεις μας ώστόσο πού όφείλονται σέ παλαιότερα δημοσιεύματα τών δύο αυτών μελετητών του ένεργειακού προβλήματος ισχύουν αναφορικά και προς τίς ολοκληρωμένες νεώτερες αυτές εργασίες τους. Οί πίνακες μάλιστα εις τό τέλος του βιβλίου πού προέχονται από στοιχεία τών κ.κ. Χωραφά και Πεζοπούλου έχουν όσο ήταν δυνατό ένημερωθεί προς αυτές. Οί αποκλίσεις αριθμών στά σημεία πού παρατηρούνται δέν είναι σημαντικές. Λοιπόν για τό κόστος κατασκευής του «Έθνικού Ύδροηλεκτρικού Συστήματος» ό κ. Πεζόπουλος δίνει 20.231 έκ. δραχμών (12.231 έκ. δραχ. για δαπάνη ύδροηλεκτρικών σταθμών, ύποσταθμών μετασχηματισμού, δίκτυο 12.000 βόλτ και 8.000 έκ. δραχ. για δαπάνη τοπικών δικτύων), του 1938, αποκλίνει δέ περισσότερο στό νεώτερο προτεινόμενο τιμολόγιο¹⁰⁶ και στή χρονική κλιμάκωση τών έργων. Γι' αυτό προσθέσαμε και σχετικά στοιχεία στό παράρτημα μέ τούς πίνακες.

105. Βλ. πίνακες αριθ. 29 και 30.

106. Ίδιαίτερα για τό τιμολόγιο όταν οί τιμές κλιμακώνονται από 1,40 δραχ./ΩΧΒ (πελάτης ύψηλης τάσεως) μέχρι 2,30 δραχ./ΩΧΒ (πελάτης χαμηλής τάσεως) και για τά

7. Νομικό καθεστώς έκμετάλλευσης τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων.

Οἱ νομικές διατάξεις πού ἰσχύουν στήν Ἑλλάδα¹⁰⁷ γιά τή χρησιμοποίηση, ἰδιοκτησία καί έκμετάλλευση τῶν «ρεόντων ὑδάτων» γενικά, καί εἰδικότερα γιά τούς μή πλωτούς ποταμούς, τούς χειμάρρους καί τά ρυάκια, ἀνήκουν στούς κανόνες τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Τά «ὑδάτα» αὐτά, κατά τό ρωμαϊκό δίκαιο, εἶναι «ἀδέσποτα» καί «κοινόχρηστα», δηλ. δέν ἀνήκουν σέ κανένα καί ὁ καθένας μπορεῖ νά τά χρησιμοποιεῖ, εἶναι ὁμως ἐπιδεκτικά ἰδιοκτησίας ὑπό ὀρισμένες προϋποθέσεις. Τό κράτος (τό δημόσιο) δέν ἔχει δικαίωμα ἰδιοκτησίας «ἰδιωτικῆς» φύσεως ἀλλά μόνο μπορεῖ νά ἐξασκεῖ σ' αὐτό τό γενικό του κυριαρχικό δικαίωμα, δηλ. μπορεῖ νά παίρνει ἀσφαλιστικά, ἀστυνομικά καί ἄλλα ἀπαγορευτικά μέτρα γιά τή χρησιμοποίησή τους¹⁰⁸⁻¹⁰⁹.

Εἶναι φυσικό οἱ διατάξεις αὐτές νά μή ρυθμίζουν σέ καμιά λεπτομέρεια τό ζήτημα τῆς έκμετάλλευσης τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων γιά παραγωγή κινητήριας δύναμης, ἀφοῦ ἡ τεχνική έκμετάλλευση τοῦ νεροῦ γιά διάφορες τεχνικές χρήσεις ἦταν τόσο περιορισμένη στήν οἰκονομική ζωή, τήν ἐποχή πού θεσπίστηκαν οἱ κανόνες αὐτοί τοῦ δικαίου, ὥστε ἐλάχιστα νά ἀπασχολήσουν τό ρωμαῖο νομοθέτη. Φαίνεται ὁμως ὅτι καί γιά τόν Ἕλληνα νομοθέτη τοῦ ἀστικοσιφλικάδικου κράτους μετά τό 21 δέν ἀποτελέσαν ἀντικείμενο σκέψης γιατί δέν ἔχουμε νεώτερο νόμο (ἐκτός ἀπό τήν περίπτωση πού θά δοῦμε πιό κάτω) πού νά ρυθμίζει τά ζητήματα αὐτά τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων, οὔτε καί σέ γενικές γραμμές.

Ἔτσι σύμφωνα μέ τό ρωμαϊκό ἀστικό δίκαιο καί τά τοπικά ἔθιμα ἢ

ἀγροτικά δίκτυα ἀπό 1.96 δραχ./ΩΧΒ - 10 δραχ./ΩΧΒ (χαμηλή τάση) παρατηροῦμε ὅτι ἡ ὀρθότητα τῆς διαπίστωσης γιά τό φτηνό κόστος τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας παραμένει ἀμείωτη, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ κ. Πεζόπουλος ἀναφέρει (σελ. 58) ὅτι ἡ θερμική ἠλεκτρογένεση ἐκόστιζε προπολεμικά ἀπό 4.5 δραχ. ΩΧΒ (μέγαλες πόλεις) ἕως 10 δραχ. καί «ἀνω»/ΩΧΒ (μικρότερες πόλεις).

107. Σύμφωνα μέ τό ἑλληνικό ἀστικό δίκαιο (ἐφ' ὅσον νεώτερος νόμος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους δέν ρυθμίζει τό ζήτημα) ἰσχύουν ἀναγκαστικά οἱ διατάξεις τοῦ βυζαντινορωμαϊκοῦ δικαίου καί τά τοπικά ἔθιμα. Εἶναι πραγματικά δεῖγμα τῆς καθυστέρησής μας τό ὅτι δέ μπόρεσε τό ἀστικό κράτος νά θέσει σέ ἐφαρμογή, ὅπως ἔγινε στίς ἄλλες ἀστικές χῶρες, ἐπί ἑναν ὀλόκληρο αἰῶνα ἀστικό κώδικα συγχρονισμένο.

108. Βλ. Β. Οἰκονομίδης: «Στοιχεῖα ἀστικοῦ δικαίου». Ἐμπράγματα δίκαια. Ἀθήναι 1931 § 116 ὑποσ. 18 παραγρ. α' γ' δ' ε' σελ. 95 - 96.

109. Ὅπως λέει ὁ Οἰκονομίδης (στό ἴδιο) παρὰ γρ. ε' «ἐπί τῶν μή πλοῖμων ποταμῶν, ἐπί τῶν χειμάρρων καί τῶν ρυάκων, ὡς μή δημοσίων οὐδέν δικαίωμα ἰδιωτικῆς φύσεως ἔχει τό δημόσιον· μόνον τό Κράτος ἐξασκεῖ ἐπ' αὐτῶν τό τῆς ἐποπτείας κυριαρχικόν δικαίωμα. Ἐπομένως μόνον αἱ περὶ ρεόντων ἐν γένει ὑδάτων ἀστυνομικαί διατάξεις ἐφαρμόζονται καί ἐπ' αὐτῶν. Τά ὑδάτα λοιπόν ταῦτα εἰσὶν ἀδέσποτα μὲν καί κοινῆς χρήσεως, δεκτικά ὁμως ἰδιοκτησίας...». Τό «κινούμενον ὑδωρ» ὁμως ἐφ' ὅσον τρέχει σέ κατασκευασμένο ρεῖθρο, δηλ. ὄχετό, σωλήνα κλπ. εἶναι ἰδιοκτησία ἐκεῖνου πού εἶναι κύριος ἢ ἐξουσιαστής τοῦ ὄχε-τοῦ, σωλήνα κλπ. Βλ. Οἰκονομίδης, στό ἴδιο, παρὰ γρ. γ'.

έκμετάλλευση τών υδραυλικών πηγών για κινητήρια δύναμη μπορεί νά γίνει από εκείνον πού θά τύχει νά αποκτήσει νομικά δικαιώματα (κυριότητας, δουλείας κλπ.) για τή χρησιμοποίησή τους. Τέτοια νομικά δικαιώματα αποκτήθηκαν πάμπολα τόσο για γεωργικές όσο και για βιομηχανικές χρήσεις. Πολλοί από τούς κατόχους τών προνομίων και τών δικαιωμάτων έγιναν δεσπότες μεσαιωνικοί μεγάλων περιοχών γιατί μπορούσαν νά εμποδίζουν και νά ρυθμίζουν τή χρησιμοποίηση τών νερών όπως τούς συνέφερε καλύτερα. Τά δικαιώματα αυτά στάθηκαν *θετικό* εμπόδιο για τήν ανάπτυξη τής γεωργικής καλλιέργειας σέ πολλές περιοχές τής χώρας. Είναι γνωστό τό παράδειγμα τών τριών υδρομύλων τού Άσωπου πού για τήν κίνησή τους ό ιδιοκτήτης τους δεσμεύει τά νερά τού ποταμού και πού για νά μήν αποκτήσει και άλλος τό δικαίωμα χρησιμοποίησης τών νερών τού ποταμού, απαγορεύει τήν άρδευση τών γειτονικών άγρών. Μέ τήν άσκηση αυτή ενός «νομίμου» δικαιώματος πάνω σέ «κοινόχρηστο» πράγμα εμποδίζεται ή άρδευση 1500 στρεμμάτων γονιμότατης γής στήν περιφέρεια Θηβών!¹¹⁰ Τό παράδειγμα αυτό – και υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα – δείχνει πώς τό νομικό έποικοδόμημα τής κοινωνίας εκφράζει στή συγκεκριμένη ιστορική περίοδο τήν αντιδραστικότητα τού περιεχομένου τής οικονομικής πραγματικότητας και πολλαπλασιάζει μέ τή σειρά του άντανακλαστικά τά εμπόδια τής ανάπτυξης τών παραγωγικών δυνάμεων.

Στήν Μακεδονία ιδιαίτερα έχουν αποκτηθεί ιδιωτικά δικαιώματα για βιομηχανικές χρήσεις στίς ύδατοπτώσεις τής δυτικής και κεντρικής Μακεδονίας. Οί βιομηχανίες πού χρησιμοποιούν σάν ένεργειακή δύναμη τό νερό έχουν έγκυρα σταθεί αυτό τό πολλά χρόνια (Νάουσα, Βέροια κ.ά.) και έχουν αποκτήσει έθιμικά τό δικαίωμα τής χρήσης του. Έτσι σημαντικές πτώσεις τής Μακεδονίας δεσμεύονται από τό προνομιακό καθεστώς πού απολαμβάνουν οί έπιχειρήσεις αυτές για παραγωγή ελάχιστης ένεργειας πού χρησιμοποιείται σέ μικρής κλίμακας βιομηχανική παραγωγή τύπου ελαφράς βιομηχανίας και βιοτεχνίας¹¹¹. Τέτοιες βιομηχανίες είναι νηματουργεία, άλευρόμυλοι, κλωστήρια, σχοινοποιεία. Τό καθεστώς λοιπόν τών «ύδατικών δουλειών» πού βασίζεται στίς άπαρχαιωμένες διατά-

110. Βλ. Ν. και Δ. Άναγνωστοπούλου «Η περιφέρεια Θηβών», Άθήνα 1939 και Π. Κούβελη, στίς ίδιο, σελ. 114 και έπ.

111. Σύμφωνα μέ τούς ύπολογισμούς τού μηχανικού ηλεκτρολόγου Ι. Πολυζωΐδη σέ άνέκδοτη έργασία τής «Όργάνωσης Μελετών Σχεδιασμένης Άνοικοδόμησης» Θεσ/νίκης, «Βιομηχανία – Ηλεκτρισμός – Όρυκτός πλούτος», στή Μακεδονία υπάρχει συνολική έγκυρα στατημένη δύναμη για βιομηχανικές χρήσεις 10695 ΧΒ. Άπ' αυτά τά 4550 ΧΒ παρέχονται από ύδατοπτώσεις και τά 6145 ΧΒ από θερμική ένεργεια. Για έτήσια διάρκεια χρησιμοποίησης τους 2.500 ώρων έχουμε κατανάλωση 26.737.000 ΩΧΒ έως 30.105.000 ΩΧΒ πού από αυτά τά 38%, δηλαδή 11.375.000 ΩΧΒ προέρχονται από ύδατοπτώσεις. Πόσο ύποτυπώδης είναι ή εκμετάλλευση τών ύδατοπτώσεων Μακεδονίας για βιομηχανικές χρήσεις φαίνεται καθαρά άν συγκρίνουμε τά 11 έκατομ. ΩΧΒ πού καταναλώνονται σ' αυτές σήμερα μέ τό ποσό τού διαθέσιμου ύδροδυναμικού τής Α. και Δ. Μακεδονίας πού, όπως είδαμε, φτάνει τά δύο δισεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο κατά τούς ύπολογισμούς τών τεχνικών πού αναφέραμε.

ξεις του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου είτε πρόκειται για γεωργικές, είτε για βιοτεχνικές και βιομηχανικές χρήσεις, αποτελεί ένα καθεστώς προνομίων που δεσμεύει αντιοικονομικά την εκμετάλλευση και ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας για όφελος λίγων μεγάλων κατόχων του μονοπωλίου της γης τσιφλικούχων, αστών βιομηχάνων κ.ά.

Τό 1923¹¹² τυπικά μεταβλήθηκε τό καθεστώς αυτό για ό,τι αφορά τό δικαίωμα εκμετάλλευσης των ρεόντων υδάτων προς τό σκοπό παραγωγής ηλεκτρισμού. Αναγνωρίστηκε σάν «αυτοτελές εμπράγματον δικαίωμα» του Δημοσίου, που μπορεί μέ ειδικό νόμο νά τό παραχωρεί μέ σύμβαση σέ νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή και σέ ιδιωτικές επιχειρήσεις μέ όρισμένους όρους. Μέ βάση τούς νόμους αυτούς επικυρώθηκαν οί παλαιότερες παραχωρήσεις των υδραυλικών δυνάμεων του Γλαύκου Πατρών και Χανίων Κρήτης στους αντίστοιχους Δήμους και παραχωρήθηκε μέ σύμβαση του Δημοσίου και των αμερικανικών οίκων Hugh Cooper & Co Inc Chemical Construction Corporation που συγχρότησαν την αμερικανική εταιρία: «Έλληνική Ύδροηλεκτρική και Μεταλλουργική εταιρία» («Hellenic Hydroelectric and Metallurgical Corporation») τό αποκλειστικό δικαίωμα εκμετάλλευσης του Άχελώου και της λειτουργίας ηλεκτροχημικών και ηλεκτρομεταλλουργικών βιομηχανιών από την ενέργειά του. Η σύμβαση αυτή επικυρώθηκε από τό γνωστό Α.Ν. 2220/1940 της μεταξικοφασιστικής δικτατορίας. Τό Δημόσιο σέ συνέχεια παραχώρησε μέ τό Ν.Δ. 704 και τό Διάταγμα της 21.10.1941 την άδεια για εκπόνηση μελετών εκμετάλλευσης στή γερμανική εταιρία Hanseleichtmetall για τά ποτάμια Άλιάκμονα, Βόδα, Άράπισσας, Τριπόταμου και τά νερά της λίμνης Όστρόβου.

Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά της «καινούριας» αυτής νομοθεσίας μετά τό 1923 που παρουσιάστηκε σάν προοδευτική γιατί δήθεν είχε σάν σκοπό νά διευκολύνει την αξιοποίηση του υδατικού πλούτου της χώρας, αφού τό κράτος αποκτούσε τό δικαίωμα της εκμετάλλευσής του χωρίς πιά νά δεσμεύεται από ιδιωτικά προνόμια;

Πρώτον ότι τό αυτοτελές δικαίωμα του Δημοσίου για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από τίς υδατοπτώσεις δέν θίγει τό δικαίωμα των προνομιούχων που είναι διακαιούχοι δουλειών για παραγωγή ενεργείας και κινητήριας δύναμης μέ την εκμετάλλευση των υδραυλικών δυνάμεων, έφ' όσον δέν πρόκειται νά παράγεται ηλεκτρική ενέργεια. Στην ουσία δηλ. οί προνομιούχοι εκμεταλλευτές (όπως ό μεγαλοκτηματίας ιδιοκτήτης των μύλων του Άσωπου και οί μικροκαπιταλιστικές μακεδονικές βιομηχανίες) – αφού, όπως είδαμε και ξέρουμε, κάθε άλλο παρά για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μπορούσαν νά χρησιμοποιούν τό δικαίωμά τους στίς υδατοπτώσεις – εξακολουθούν νά διατηρούν τά προνομιακά και αντιοικονομικά τους δικαιώματα για παραγωγή οποιασδήποτε άλλης μορφής ενέργειας για κινητήρια δύναμη. Ό νομοθέτης μή θέλοντας νά θίξει τά

112. Μέ τό Ν.Δ. της 17 Ίουλίου 1923 που άργότερα τροποποιήθηκε από τον άναγκαστικό νόμο 145/1936.

συμφέροντά τους φρόντισε σκόπιμα νά περιορίσει τό δικαίωμα τοῦ Δημοσίου στήν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων γιά παραγωγή μόνον ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας. Ἔτσι οὐσιαστικά διατήρησε τό ἴδιο ἀντιοικονομικό καί ἀντιλαϊκό καθεστῶς νομικῶν «σχέσεων» στήν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας.

Δεύτερον: Ἡ παροχή τοῦ δικαιώματος ἀποκλειστικά στό Δημοσίον γιά τήν παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ μέ τή χρησιμοποίηση τῶν ὑδραυλικῶν πηγῶν τῆς χώρας, ἦταν ἓνα νομικό «πρόσχημα» γιά τήν εὐκολώτερη παράδοση τοῦ ὕδατικοῦ μας πλούτου στά ἀρπακτικά ράμφη τῶν γυπῶν τοῦ ξένου κεφαλαίου.

Ἡ Ἐθνική Τράπεζα θέλοντας νά βρεῖ καινούριες «βάσεις» πύο προσοδοφόρας ἀκόμα συνεργασίας μέ τό διεθνές κεφάλαιο καί νά βοηθήσει τήν ἀνάπτυξη τῶν «πελατριῶν» καί τῶν «θυγατέρων» τῆς βιομηχανιῶν, ὀργάνωσε σάν καλό «πρακτορεῖο τῆς Ἀνατολῆς» ὅλη τήν προετοιμασία γιά τόν ἐκπλειστηριασμό τῶν ὕδατικῶν μας πηγῶν στούς ξένους. Μελέτησε «δραστήρια» καί «ἐχέμυθα» μέ τούς τεχνικούς τῆς τίς ὕδατοπτώσεις μας, ἦρθε σ' ἐπαφή μέ τούς ξένους τεχνικούς - βιομηχανικούς οἴκους, πῆρε καί ἔδωσε προσφορές, συνδύασε καί συμβίβασε τά συμφέροντα τῶν ἰδιοκτητῶν μεταλλείων γιά τήν παράλληλη χρησιμοποίηση τοῦ μεταλλευτικοῦ μέ τόν ὕδατικό πλοῦτο ἀπό τούς ξένους ὀμίλους καί τελευταῖο (αὐτό ἦταν τό εὐκολώτερο) ἀφοῦ ὑπογράφηκε ἡ σύμβαση τοῦ ξεπουλήματος τήν ἔκανε νόμο τοῦ κράτους τοῦ «τρίτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ» τοῦ Μεταξᾶ. Ἡ σειρά αὐτή τῶν γεγονότων δέν εἶναι φανταστική, εἶναι ἡ ἱστορία τῆς προετοιμασίας καί τῆς ψήφισης τῆς ἀποικιακῆς σύμβασης Cooper γιά τήν ἐκμετάλλευση τοῦ Ἀχελῶου. Μέ τήν ἴδια ὠμότητα πού ξεπουλήθηκε ὁ Ἀχελῶος στά ἀμερικανικά τράστ, στό διάστημα τῆς κατοχῆς «παραχωρήθηκε» ὁ Ἀλιάκμονας καί τά μεγαλύτερα ποτάμια τῆς Μακεδονίας μαζί μέ τή λίμνη Ὁστρόβου στό γερμανικό οἶκο *Hanselicht metall A. G.* γιά μελέτη πού θά κατάληγε ἀσφαλῶς σέ παρόμοια καί χειρότερη «σύμβαση», ἄν ἦταν διαφορετικό τό τέλος τοῦ πολέμου. Τό ἑλληνικό χρηματιστικό κεφάλαιο, φυσικά, τό ἔχει πάντα «δίπορτο», γιὰτί ἀμέσως ἔσπευσε (μετά τό διώξιμο τῶν γερμανῶν) νά ξαναζεστάνει τίς σχέσεις του (δέν ἦταν δά καί τόσο δύσκολο) μέ τόν ὄμιλο Κούπερ γιά «νά μποῦν ξανά τά πράγματα στό δρόμο τους».

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι μοναδικός σκοπός τῆς ἀπόκτησης τοῦ δικαιώματος ἐκμετάλλευσης γιά παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας ἀπό τό κράτος τῆς ὀλιγαρχίας τῶν μεγαλεμπόρων, τῶν τραπεζοβιομηχάνων καί τῶν τσιφλικᾶδων ἦταν ὄχι ἡ ἀξιοποίησή τους γιά ὄφελος τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας (ὅπως ἰησουϊτικά διατείνονται τά μεγάφωνα τῶν κύκλων τῆς Ἐθνοτράπεζας), ἀλλά ἡ δημιουργία καί τῶν νομικῶν προϋποθέσεων γιά τήν ἀσύδοτη εἰσόρμηση καί προνομιακή ἀπομύζηση ἀπό τό ξένο κεφάλαιο σ' ἓναν ἀκόμα ζωτικότητας σημασίας τομέα τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας.

Ἐδῶ πρέπει νά μιλήσουμε σέ γενικές γραμμές γιά τή σύμβαση πού κυρώθηκε ἀπό τόν ἀναγκαστικό νόμο 2220/1940 τῆς μεταξικῆς δικτατο-

ρίας και μέ την οποία παραχωρήθηκε στους ξένους ή εκμετάλλευση του Ἀχελώου κλπ.

Ἡ σύμβαση αὐτή πού ἔγινε γνωστή μέ τό ὄνομα Κοῦπερ, συνομολογήθηκε γιά διάρκεια 70 ἐτῶν ὡς τό 2010 μ.Χ. ! Δίνει ἀποκλειστικό δικαίωμα ἐκμετάλλευσης τῆς δύναμης τῶν νερῶν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου, στίς θέσεις Κρεμαστά, Πρεβέντζα, Κριεκούκι καί τῶν παραπόταμων Μέγδοβα, Ἀγραφιώτικου, Ἀσπροπόταμου, δικαίωμα ἴδρυσης ὑδροηλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων γιά παραγωγή ἠλεκτρ ἐνέργειας καί ἐγκαταστάσεων μεταφορᾶς ἐνέργειας στά κέντρα κατανάλωσης, δικαίωμα χρησιμοποίησης τῆς ἐνέργειας πού θά παραχθεῖ γιά τίς ἠλεκτροχημικές καί ἠλεκτρομεταλλουργικές βιομηχανίες πού θά ἰδρῦσει ἡ ἀνάδοχος ἐταιρία. Τέλος δικαίωμα μεταφορᾶς καί χρησιμοποίησης τῆς ἠλεκτρ ἐνέργειας γιά φωτισμό καί κίνηση σέ ἄλλες περιοχές (ἄρθρο 1 τῆς σύμβασης παράγρ. 1 ἐδάφια α' - ζ').

Προβλέπεται ἡ ἀναγκαστική ἀπαλλοτριώση τῶν ἐδαφῶν πού εἶναι ἀπαραίτητα γιά τήν ἐκτέλεση τῆς σύμβασης, ἡ σύσταση δουλειῶν, ἡ χρησιμοποίηση δωρεάν δημόσιων κτημάτων, ἡ προμήθεια δωρεάν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν καί κοιτασμάτων ἀπό λατομεῖα κρατικά (ἄρθρο 4 σύμβασης), ἀτέλειες καί ἀφορολόγητο γιά εἰσαγωγή τῶν ὑλικῶν τῆς, ἐκτός ἀπό εἰσαγωγικό δασμό ὄχι πάνω ἀπό 2½% ἀξίας (ἄρθρο 50, παράγρ. 1 καί 2), προστασία τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς κ.ἄ. Ἀκόμα προβλέπεται δικαίωμα εἰδοποίησης τῆς ἐταιρίας στήν περίπτωση πού τό κράτος θά ἀποφάσιζε τήν ἐκμετάλλευση τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονα, Μόρνου, Φίδαρη ὁπότε ἡ ἐταιρία θά ἔχει τό δικαίωμα νά ὑποβάλει καί γι' αὐτούς τούς ποταμούς μελέτες καί προτάσεις (ἄρθρο 56, παράγρ. 2 σύμβασης).

Προβλέπεται ἀπό τό ἄρθρο 3 τῆς σύμβασης ὅτι τά ἔργα πού θά κατασκευαστοῦν πρέπει νά δώσουν ἠλεκτρ ἐνέργεια τουλάχιστο 229 ἑκτατομ. ΩΧΒ ἀπό τή θέση Κρεμαστά, 85 ἑκτατομ. ΩΧΒ ἀπό τή θέση Πρεβέντζα καί 96 ἑκτομ. ΩΧΒ ἀπό τή θέση Κριεκούκι (Καστράκι). Τά ποσά αὐτά ὅμως κάθε ἄλλο παρά ἀνταποκρίνονται πρός τή μέση δυνατή παροχή τῶν θέσεων αὐτῶν τοῦ Ἀχελώου. Τό «Γραφεῖο Μελετῶν Ὑδραυλικῶν Ἔργων» τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας ὑπολογίζει ὅτι ἀπό τίς τρεῖς αὐτές θέσεις τοῦ Ἀχελώου μπορεῖ νά παραχθεῖ ἠλεκτρ ἐνέργεια 1.323 ἑκτατομ. ΩΧΒ τό χρόνο¹¹³. Τά 410 ἑκτατομ. ΩΧΒ πού ὑποχρεοῦται ὁ ἀνάδοχος νά παράγει τό χρόνο σάν ἐλάχιστο ὄριο ἀποτελεῖ ἕνα αὐθαίρετο δικαίωμα πού τοῦ δίνεται νά μὴν ὀλοκληρώσει, ἐφόσον αὐτό θά τόν συμφέρει, τήν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων μιᾶς ἀπό τίς πιό σημαντικές πηγές ὅπως εἶναι ὁ Ἀχελῶος. Ὁ καθορισμός ὅμως ἀπό τήν ἄλλη ἐνός τόσο χαμηλοῦ ποσοῦ ἠλεκτρ ἐνέργειας κρύβει ἀπό τά μάτια μας καί τά τεράστια περιθώρια κέρδους πού θά ἔχει ὁ «ἀνάδοχος» ἀπό τή δυνατότητα ἐμπορικῆς χρησιμοποίησης 1.300 ἑκτατομ. ΩΧΒ τό χρόνο καί ὄχι 410 ἑκτατομ. ΩΧΒ. ὅπως λέει ἡ σύμβαση. ἂν θελήσει νά ἐκμεταλλευθεῖ ὀλοκληρωτικά τίς παραχωρούμενες ὑδραυλικές δυνάμεις. Στό ἄρθρο 4 παράγρ. 11 δίνεται

113. Βλ. πίνακα ἀριθ. 17.

στόν «ανάδοχο» μέγιστη προθεσμία (πού μπορεί νά παραταθῆ σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 46 τῆς σύμβασης) κατασκευῆς τῶν ἔργων, 12 ἐτῶν γιά τά Κρεμαστά, (ὡς τό 1952), 17 ἐτῶν γιά τή Πρεβέντζα (ὡς τό 1957) καί 23 ἐτῶν γιά τό Κριεκούκι (ὡς τό 1963). Στό μεταξύ μπορεί νά παραιτηθῆ ἀπό τήν κατασκευή τῶν ἔργων στίς θέσεις Πρεβέντζα καί Κριεκούκι, ἂν εἰδοποιήσῃ τό δημόσιο πρῖν ἀπό ὀρισμένο χρονικό διάστημα. Αὐτά σημαίνουν ὅτι ἐνῶ ἡ ξένη ἐταιρία παίρνει τό προνόμιο ἀποκλειστικῆς ἐκμετάλλευσης μιᾶς τέτοιας σημαντικῆς πηγῆς ἐνέργειας, μπορεί ἂν τή συμφέρε νά προχωρήσῃ μέ τόσο ἀργό ρυθμό ὥστε στήν οὐσία νά ἀφήσῃ ἀναξιοποίητες τίς πτώσεις τῆς ἐπί δεκάδες χρόνων κρατώντας συμβατικά δεσμευμένο τό δημόσιο. Μπορεῖ ἀκόμα χωρίς νά ὑποχρεώνεται σέ ἀποζημίωση νά ἐγκαταλείψῃ μερικά ἢ ὀλίκα τή συνέχιση τῶν ἔργων. Ἔτσι ἡ ἐταιρία εἶναι ἀσύδοτη νά κατακομματιάσῃ τήν ἐκτέλεση ἑνός μεγάλης κλίμακας τεχνικοῦ ἔργου σέ ἐκτελέσεις μικρῆς κλίμακας ἔργων ἀνάλογα κάθε φορᾶ μέ τά κερδοσκοπικά τῆς συμφέροντα.

Ἡ «ἀνάδοχος» ὑποχρεώνεται νά συστήσῃ «ἐλληνική ἐταιρία» μετά τήν κατασκευή τοῦ ἔργου τῶν Κρεμαστών. Ἡ «ἐλληνική» ἐταιρία (ἄρθρο 48 σύμβασης) μπορεί νά ἐκδίδει ὁμολογίες σέ δολλάρια καί νά «ὑπολογίζεται» τό κεφάλαιο καί οἱ μετοχές τῆς στό ἴδιο νόμισμα. Ἀπό αὐτό καί μόνο φαίνεται ἡ ἐλληνικότητα τῆς ἐταιρίας! Ἡ λήξη τῆς σύμβασης γιά τά ὑδροηλεκτρικά ἔργα ὀρίζεται στίς 31-12-2010 μ.Χ. ἀλλά ἂν θέλῃ τό δημόσιο ἢ ἂν δέν ἀπαντήσῃ ἀρνητικά στήν ἐταιρία μπορεί νά παραταθῆ γιά 25 χρόνια ἀκόμα. Σέ περίπτωση λήξης τῆς σύμβασης (ἄρθρο 30 καί 31 σύμβασης), τό δημόσιο «ὑποκαθίσταται μέν» στά δικαιώματα τοῦ «ἀναδόχου», ὑποχρεώνεται ὁμως νά πληρώσῃ σ' αὐτόν τίς μὴ ἀποσβεσθεῖσες δαπάνες! Δέ φτάνει δηλ. ὅτι ἡ ξένη ἐπιχείρηση θά ἔχει πραγματοποιήσῃ στό μεταξύ ἀμύθητα κέρδη, ἀλλά θά ζητάει καί ... ἀπόσβεση τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς ἀπό τήν ἐθνική οἰκονομία.

Ἡ ἐταιρία μπορεί νά διατηρῆ ξένο τεχνικό προσωπικό καί εἰδικευμένους ἐργάτες (ἄρθρο 28) σέ ποσοστό 10% τοῦ συνολικοῦ προσωπικοῦ, καί ἐργάτες ἀπλούς σέ ποσοστό 3%. Ἔχει δικαίωμα ἀκόμα (ἄρθρο 26 σύμβασης καί ἄρθρο 4 ἂν. νόμου 2220/40) νά διατηρῆ *ἀστυνομικό προσωπικό* ἀπό ἐπόπτες κλπ. πού θά «φέρουν διακριτικόν σῆμα» καί θά *ἐξομοιώνονται μέ τά ὄργανα τῆς χωροφυλακῆς* κλπ. «θεωρούμενοι ὡς πρόσθετοι ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι»!

Τό δημόσιο παρουσιάζεται καί μέ μερικά «δικαιώματα ἐλέγχου» (ἐκπτώσεις ἀναδόχου) πού εἶναι ὀλιγόλιπα μέ τόν τρόπο πού ὀρίζεται ἡ ἄσκησή τους. Ἀξίζει νά λεχθῆ ὅτι τό δημόσιο μπορεί ἀκόμα νά «ἐξαγοράσῃ» ἀπό τό 1990 μ.Χ. καί ἔπειτα τίς ἐγκαταστάσεις κλπ. Ὑποχρεώνεται ὁμως τότε νά καταβάλλῃ γιά εἴκοσι χρόνια ποσό ἴσο κάθε χρόνο πρὸς τά καθαρὰ κέρδη¹¹⁴ τοῦ «ἀναδόχου» γιά τό διάστημα αὐτό (ἄρθρο

114. Τά καθαρὰ κέρδη ὑπολογίζονται μέ δάση μέσον ὄρου (ἄρθρο 37 τῆς σύμβασης): «ἐπί τῶν ἐπτά (7) τελευταίων ἐτῶν ἐξ ὧν ἀφαιροῦνται τὰ δύο δυσμενέστερα» (μὴ ζημιώσουμε κιόλας!). «Τό ἄθροισμα τῶν καθαρῶν κερδῶν τῶν πέντε ὡς ἄνω ἐτῶν διαιρεῖται διά τοῦ ἀριθμοῦ πέντε (5), τό εὐρισκόμενον δέ οὕτω ἀποτελεῖ τήν ἐτησίαν δόσιν τοῦ τιμήματος τῆς ἐξαγοράς».

37 τής σύμβασης). Έτσι ή «έπιχειρήσεις» άπαλλάσσεται άπό τόν κόπο νά εισπράττει άπό τούς πελάτες τά καθαρά κέρδη άφού θά τά παίρνει μαζεμένα άπό τό δημόσιο πού σ' αυτή τήν περίπτωση δέν παίζει παρά τό ρόλο *είσπράκτορα* τής έταιρίας «Hydroelectric κλπ.»!

Τούς άποικιακούς αυτούς όρους τής σύμβασης Κούπερ έκτός άπό τούς άντιδραστικούς κεφαλαιοκρατικούς κύκλους πολλοί και «σοσιαλισταί» άκόμα θεωρούν άπόλυτα «φυσικούς» και «άνεκτούς» άφού κατά τή γνώμη τους «έτσι δίνεται ή δυνατότητα ν' άναπτυχθεί πλουτοπαραγωγικά ό τόπος». Τήν άποψη αυτή προσπαθούν νά μεταγγίσουν και σέ μερικούς καλόπιστους τεχνικούς έπιστήμονες πού τούς άρκει ή διαβεβαίωση ότι θά πραγματοποιηθεί μιά σειρά τεχνικών έργων άπό τό ξένο κεφάλαιο, για νά παραδεχτούν άμέσως τήν «εύεργετικότητα» και τόν «προοδευτικό» του χαρακτήρα.

Έδώ πρέπει νά τονίσουμε ξανά πρός αυτούς τούς τεχνικούς και οικονομολόγους, ότι όσο άπαραίτητο είναι για τή χώρα μας νά άξιοποιηθεί ό πλούτος της, άλλο τόσο καταστροφικό είναι ή έκτέλεση τής άξιοποίησης νά γίνει άπό τούς διεθνείς όργανισμούς του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Η αίτία είναι όλοφάνερη άν σταθούμε στή διαλεκτική τοποθέτηση του ζητήματος : σκοπός στρατηγικός τής άξιοποίησης είναι νά άποδεσμευθούν οι παραγωγικές δυνάμεις άπό τά δεσμά του ξένου κεφαλαίου πού χρησιμοποιεί τόν τόπο μας για πεδίο ήμπεριαλιστικής δράσης και νά άνασυντεθούν σέ μιά άνώτερη μορφή παραγωγικής δράσης πού είναι άναντίρρητα ή σοσιαλιστική. Όταν λοιπόν φέρνουμε τό ξένο κεφάλαιο νά εκμεταλλευθεί τίς δυνάμεις αυτές είναι σαν νά μεταχειριζόμαστε ένα τακτικό μέσο πού βρίσκεται σέ αντίθεση μέ τό στρατηγικό μας σκοπό. Διαφορετικά ή κατασκευή «τών έργων για τά έργα» μέσα στα ίδια πλαίσια και τίς ίδιες μέθοδες κοινωνικής εκμετάλλευσης δέ θά είχε άπό κοινωνική άποψη παρά άπόλυτα άρνητική έννοια.

Άκόμα χειρότερη παρωδία τής πραγματικής σοσιαλιστικής θέσης θά ήταν νά δεχόμαστε αυτό πού ύποστηρίζουν διάφοροι κάθε λογής ψευτοαριστεροί ή «ύπεραριστεροί σοσιαλιστές» πού θυμίζουν σύγχρονους μενσεβίκους, λέγοντας πώς «ή πραγματοποίηση των έργων άπό τήν άστική τάξη ώφελει γιατί ώριμάζει τίς συνθήκες για τή σοσιαλιστική μεταβολή». Έτσι στην πράξη καταντούν ούραγοί τής χρεωκοπημένης άστικής τάξης στην άστικοδημοκρατική μετατροπή πού δέ θά μπορέσει πιά αυτή νά πραγματοποιήσει ποτέ.

Η ρίζα του λάθους τους βρίσκεται στην άντιμαρξιστική - δογματική άποψη ότι τό ξένο κεφάλαιο είναι παράγων ισόμετρης θετικής όμαλής άνάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων ένώ, όπως τονίσαμε και πιο πάνω, ή δράση του ξένου κεφαλαίου για μιά έξαρτημένη χώρα γίνεται συντελεστής δέσμευσης των παραγωγικών δυνάμεων σέ μορφές μονόπλευρης εκμετάλλευσης.

Σημείωση : Πρίν λίγους μήνες, όπως είναι γνωστό, άρχισε νά εφαρμόζεται ό καινούριος άστικός κώδικας. Ο κώδικας αυτός είναι μόνο στή χρονολογία καινούριος. Γιατί οι διατάξεις του-παρ' όλη τήν προσπάθεια πού έγινε νά ξεκαθαριστούν άπό κατάφωρα φασιστικές

διατάξεις της τεταρτοαυγουστιανής δικτατορίας – στηρίζονται στους πίο άνελεύθερους και άναχρονιστικούς θεσμούς. (Πρβ. Άνακοίνωση του Διοικητικού Συμβουλίου της Έπισημο- νικής Έταιρίας για τή μελέτη των νεοελληνικών προβλημάτων «Έπιστήμη - Άνοικοδόμη- ση» για τό ζήτημα του Άστικού κώδικα στο περιοδικό «Άνταίος». άριθ. 19-20/1946, σελ. 437 και διάλεξη Κ. Δημάκη : «Τό πρόβλημα του ελληνικού άστικού κώδικα», «Άνταίος» άριθ. 15-16, 17-18, 19-20/1946).

Εϊδικότερα για τά «έλευθέρας και άνένως ρέοντα ύδατα» ό κώδικας προβλέπει ότι θεωρούνται «κοινής χρήσεως πράγματα» (άρθρ. 967). Για δέ τά κοινής χρήσεως πράγματα, όρίζει (άρθρ. 968) ότι «έφ' όσον δέν άνήκουσιν εις δήμον, ή κοινότητα, ή ό νόμος δέν όρίζει άλλως, άνήκουσιν εις τό δημόσιον».

Μεταβάλλει άραγε ριζικά τό σημερινό καθεστώς των νομικών σχέσεων πού άφορά τίς ύδραυλικές δυνάμεις; Παρ' όλο πού τό ζήτημα άκόμα δέ μελετήθηκε μέ νομικές έρμηνευτι- κές έργασίες, μάς κάνει πολύ νά άμφιβάλλουμε ή φράση του κώδικα «ή ό νόμος δέν όρίζει άλλως» πού παραπέμπει ξανά στους «κειμένους» νόμους. Οί νόμοι αυτοί, όπως είδαμε, κάθε άλλο παρουσιάζουν παρά προοδευτικό πνεύμα.

Ό κώδικας σέ συνέχεια (άρθρ. 969) όρίζει : «έπί του κοινής χρήσεως ύδατος έν περι- πτώσει συγκρούσεως μεταξύ πλειόνων δικαιουμένων, προτιμάται κατά σειράν : 1) 'Η διά τήν κοινήν ώφέλειαν σπουδαιότερα χρήσις. 2) 'Η μάλλον προάγουσα τήν κοινωνικήν οίκο- νομίαν. 3) 'Η άρχαιότερα. 4) 'Η χρήσις δι' επιχείρησιν συνδεομένην προς όρισμένον τόπον. 5) 'Η ύπέρ του παροχθίου.

Ό νομοθέτης προσπαθεί νά φανεί προοδευτικός δίνοντας τήν προτίμηση στις «κοινωνι- κής ώφελείας κλπ.» χρήσεις. Χωρίς δέβαια νά είναι σ' αυτή τήν έργασία ό τόπος για μία άναλυτικότερη άπό νομική άποψη κριτική, διαπιστώνουμε ώστόσο ότι ή έννοια της «κοινωνι- κής ώφελείας» και της «προαγωγής της κοινωνικής οίκονομίας» είναι άδύνατο νά βρει τή σωστή και ούσιαστική της έρμηνεία στο σημερινό κράτος της άντιδραστικής οίκονομικής ολιγαρχίας, πού ή πολιτεία της μάς πείθει άκράδαντα ότι στον όρο «κοινωνική ώφέλεια» δέ βλέπει παρά μονάχα τή δική της ώφέλεια άπό τό άσύστολο ξεπούλημα των πλουτοφόρων μας πηγών στο ξένο κεφάλαιο.

8. Τά ξένα «σχέδια» για τό ενεργειακό.

Τό άγγλοσαξονικό μονοπωλιακό κεφάλαιο μέ τή βοήθεια, τήν άνοχή και τήν ύποταγή σ' αυτό της οίκονομικής ολιγαρχίας του τόπου, πραγμα- τοποιεί μεταπολεμικά μία καινούρια έξόρμηση για τήν ύποδούλωση της οίκονομίας μας. Βάζοντας κάτω άπό ολοκληρωτικό έλεγχο, πού φτάνει τά όρια της διοικητικής κηδεμονίας, τήν οίκονομική δραστηριότητα της χώ- ρας ζητάει άνάμεσα στους άλλους βασικούς σκοπούς νά έκμεταλλευθεί άρπακτικά τίς πλουτοπαραγωγικές της δυνατότητες και νά έξαντλήσει κάθε όρο στην έκμετάλλευση της έργατικής δύναμης του δουλευτή λαού.

'Η ενεργειακή έκμετάλλευση γίνεται γι' αυτό ένας άπό τους μεγάλους στόχους, έπειδή άποτελεί μία άπό τίς βασικές προϋποθέσεις του άποφα- σιστικού έλέγχου πάνω στη βιομηχανική παραγωγή και τήν άστική και άργροτική κατανάλωση. Τό καθεστώς των νομικών σχέσεων πού θέλουν νά ιδρύσουν για τό σκοπό αυτό προστατεύει άπό τή μία μέν τά συμφέ- ροντα του ξένου κεφαλαίου στο όποιο και άναθέτουν τήν κατασκευή των έργων και άπό τήν άλλη τά συμφέροντα των τραπεζοβιομηχανικών κύ- κλων πού θέλουν νά μεταχειριστούν τήν ενεργειακή βάση για κερδοφόρα έκμετάλλευση και προστασία του σημερινού οίκονομικού παρασιτισμού στην παραγωγή μέ καινούρια μέσα.

Τονίσαμε και πιά πάνω, πώς ό τύπος τής μικρής καπιταλιστικής έκμετάλλευσης μέ τά «σίγουρα» κέρδη και τής έκμετάλλευσης τών αστικών και άγροτικών πληθυσμών μέ επιδάρυνση τής κατανάλωσης και τού λαϊκού εισοδήματος καθώς και ή παροχή φτηνής ένέργειας στους δασμοδίωτους κλάδους τής έλαφράς βιομηχανίας είναι ένα άπό τά πολλά «έθνικά» κίνητρα τής «ένεργειακής πολιτικής» τών τραπεζοβιομηχανικών συγκροτημάτων.

Ή ένεργειακή άξιοποίηση παρουσιάζεται σαν ένα άκόμη είδος μονοπωλίου πού θά συνδεθεί και θά συνδυασθεί μέ τά άλλα σημερινά μονοπώλια (λιπασμάτων, τσιμέντων κλπ.) άφού θά δεθεί στην κορυφή τής πυραμίδας μέ τόν κορμό τού χρηματιστικού κεφαλαίου τής Έθνοτραπέζας. Τό μονοπώλιο αυτό θά άντλεί υπερέκέρδη άπό τήν έσωτερική άγορά χωρίς φόβο συναγωνισμού.

Όσο για τίς ήλεκτρομεταλλουργικές και ήλεκτροχημικές βιομηχανίες πού θά κατασκευάσουν οί ξένοι, αυτές, τό ντόπιο κεφάλαιο τής χρηματιστικής όλιγαρχίας τίς θεωρεί σαν οικονομικές μονάδες πού θά έχουν τήν πιστωτική τους προέλευση και τή «διέξοδό» τους καθώς και τήν τοποθέτηση τής ιδιοποιημένης ντόπιας υπεραξίας στό έξωτερικό και φυσικά δέν ένδιαφέρεται άμεσα γι' αυτές. Τό ξένο κεφάλαιο άπό τήν άλλη, ύπολογίζει σε συνδυασμένη μονοπωλιακή - προνομιακή ιδιοποίηση μεγάλων υπερέκέρδων άπό τήν παραγωγή έμπορευμάτων σε χαμηλό κόστος (χαμηλή τιμή εργασίας - χαμηλή τιμή πρώτων ύλών) για τή διεθνή κυρίως άγορά. Έτσι στην ουσία καμμιά παραγωγική συσσώρευση δέ θά πραγματοποιείται στην έσωτερική άγορά και θά μένει τό δυναμικό τής οικονομίας στό ίδιο χαμηλό επίπεδο άφού και ή αύξηση τών τοποθετημένων κεφαλαίων και ή παραγωγική τους άκόμα κατανάλωση θά πραγματοποιείται στη διεθνή άγορά τής ιμπεριαλιστικής ζώνης.

Όσο για τή μορφή τής έκμετάλλευσης τών ύδροηλεκτρικών έργων, άλλοι τή θέλουν ιδιωτική, άλλοι κρατική και άλλοι μικτή¹¹⁵.

Στίς «άπόψεις» αυτές καμμιά ουσιαστική διαφορά σκοπών δέν ύπάρχει. Γιατί και κρατική άκόμα, στό σημερινό πλαίσιο, άν δεχτούμε τή νομική μορφή τής έκμετάλλευσής τους, ένα είναι τό βασικό γεγονός : ότι ή ένέργεια πού θά παραχθεί δέ θά διατεθεί για τίς άνάγκες μιās λαϊκής άνοικοδόμησης αλλά για τήν έξυπηρέτηση σε φτηνή τιμή τής βιομηχανικής παραγωγής τού κεφαλαίου τής όλιγαρχίας. Όπως δηλ. οί βιομήχανοι, έμποροι κλπ. δανείζονται άπό τό σημερινό κράτος και χρηματοδοτούνται

115. Ό Π. Κουδέλης («Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.», σελ. 191 και συνέχεια) προτείνει ίδρυση οργανισμού έθνικής ένέργειας (κρατικού αυτόνομου οργανισμού) αλλά, άφού οί Κούπερ κλπ. έκτελέσουν τά έργα μέ μικροτροποποιήσεις τής σύμβασης πού θεωρεί άναγκαίες ό Π. Κουδέλης. Ή σύμβαση πού τή θεωρεί «άναγκαστικήν άπόκλιση» άπό τήν άρχή τής «κρατικοποίησης» ό κ. Κ., δέ φαίνεται νά έμποδίζει και κατά πολύ τήν «κρατικοποίηση» πού προτείνει. Ό οργανισμός όμως φυσικά θά πρέπει νά γίνει μετά τό 2.000 μ.Χ., για νά μή τίξει τά προνόμια τής εταιρίας ή και άργότερα άν... άνανεωθεί ή σύμβαση. Καί ως τότε άν τά πράγματα πάνε τόν ίδιο «μακάριο» δρόμο βλέπουμε πόσες... «άποκλίσεις» άκόμα μπορεί νά συμβούν.

έπιχειρηματικά, για να ληστεύουν την οικονομία, έτσι και με την κρατικοποίηση της ενέργειας θα τροφοδοτούνται πάλι με ένα όρισμένο έμπαρεμα υπό όρους που ασφαλώς θα είναι αρκετά συμφέροντες για να δέχονται οι ίδιοι, ακόμα και την κρατικοποίηση. Τό ίδιο συμβαίνει άλλωστε με όλους τους κρατικούς και ημικρατικούς οργανισμούς που μέσα στο καπιταλιστικό πλαίσιο (ιστορική περίπτωση του κρατικού καπιταλισμού) εκμεταλλεύονται σε τελευταία ανάλυση την εργατική δύναμη του εργάτη και του αγρότη και τό εισόδημα του παραγωγού και του καταναλωτή πρόσ όφελος της κυρίαρχης εκμεταλλεύτριας τάξης.

Πρίν από αρκετό καιρό έφτασαν στην Ελλάδα ειδικοί άπεσταλμένοι και έπιτροπές τεχνικών και οικονομολόγων από τους διεθνείς οργανισμούς «περιθάλψεως και άποκαταστάσεως» (ΟΥΝΡΑ και παραπλήσιοι οργανισμοί), σε συνέχεια δέ από τόν «Όργανισμό Ένωμένων Έθνών» και ειδικά από τό «Οικονομικόν και Κοινωνικόν Συμβούλιον» του ΟΗΕ, και από τόν «Όργανισμόν Τροφών και Γεωργίας» (FAO, όπως ονομάζεται στα άγγλικά με τά αρχικά των λέξεων που άποτελοϋν τόν τίτλο) τμήμα έπίσης του ΟΗΕ.

Οί έπιτροπές και τά συμβούλια αυτά έχουν την άποστολή να μελετήσουν την οικονομική πραγματικότητα και τίς πλουτοπαραγωγικές δυνατότητες της χώρας και να καταρτίσουν σχέδια για την άμεση άποκατάσταση της οικονομίας, όσο και για την πιο πέρα ανάπτυξη της σε περίοδο άνοιχοδόμησης.

Τά συμπεράσματα των οργάνων αυτών, μόλις πρίν ελάχιστες εβδομάδες, έγιναν γνωστά από τόν τύπο με μορφή συνοπτικών εκθέσεων. Ός τή στιγμή που άρχισαν να τυλώνονται αυτές οί σελίδες, είχαν δει τό φώς της δημοσιότητας: α) Έκθεση της άποστολής τροφών και γεωργίας (FAO) (βλ. έδδ. έφημερίδα «Άγροτική Έλλάς», άριθ. 15/16-9-46) και β) Έκθεση «όμάδος της έπιτροπής κατεστραμμένων χωρών του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ»¹¹⁶. Κριτική ανάλυση των ξένων σχεδίων δέ μπορεί δυστυχώς να γίνει από έλλειψη ολοκληρωμένων στοιχείων στην έκταση που θα έπρεπε, ανάλογα δηλ. με τή σημασία που παίρνουν τά σχέδια αυτά για τό όλο ζήτημα της άνασυγκρότησης. Θα άρκεσθούμε στο τμήμα αυτό της εργασίας μας, που άφορά τό ενεργειακό, να θίξουμε όρισμένα σημεία που πρέπει να προσέξει ό άναγνώστης γύρω από τά σχέδια αυτά και κάπως περισσότερο σε ό,τι στρέφεται γύρω από τό ζήτημα της ενεργειακής άξιοποίησης.

Θά συνοψίσουμε τίς διαπιστώσεις μας σε λίγες γραμμές και για τίς δυό εκθέσεις, που, ένω παρουσιάζουν διαφορές προοπτικών σε όρισμένα και βασικά πολλές φορές σημεία, (σχέδιο FAO με εισηγητή τόν κ. Μ. Έζεκιήλ περισσότερο με «άγροτικές» τάσεις – σχέδιο «Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου» του ΟΗΕ, τείνει σε βιομηχανικές πιο πολύ λύ-

116. Βλ. «Οικονομολόγον Άθηνών» άριθ. 1485/26 – 10 – 46. Έπάρχει και ό έλληνικός «Όργανισμός άνασυγκροτήσεως» που προετοιμάζει και αυτός «άπό της έλληνικής πλευράς» παρόμοια σχέδια.

σεις)¹¹⁷ συμπίπτουν ώστόσο στή γενική γραμμή πού τοποθετοῦν τά κυριότερα θέματα.

α) *Ἀναγνωρίζεται πώς ἡ Ἑλλάδα διαθέτει σημαντικές πλουτοφόρες πηγές καί «λαόν ἱκανόν πρός επίτευξιν πολύ ὑψηλοτέρων παραγωγικῶν ἐπιπέδων τῶν σημερινῶν»* (ἐκθ. κ. Μ. Ἐζεκιήλ). Οἱ ἐπιτροπές στό σημεῖο αὐτό παραθέτουν στοιχεῖα καί ἀπόψεις γιά τούς σπουδαιότερους κλάδους τῆς οἰκονομίας. Ὁ «ἐμπεριστατωμένος» χαρακτήρας τῶν ἐκθέσεων καί ἡ τάση γιά παράθεση λεπτομερῶν στοιχείων ἀπό τίς ἔρευνες τῶν ἐπιτροπῶν γύρω ἀπό τά ζητήματα τῆς πλουτοπαραγωγικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας, καί ἀκόμα ἡ κατηγορηματικότητα τῶν συμπερασμάτων πού διατυπώνουν, δείχνουν ὅτι οἱ ξένοι εἰδικοί ἀπόκτησαν τή *θεβαιότητα* πώς ἡ Ἑλλάδα εἶναι ὄχι μόνο *διώσιμη* μά καί ἱκανή νά ἀνεβάσει σέ πολύ ὑψηλότερα ἐπίπεδα τή στάθμη τῆς παραγωγικότητας στήν οἰκονομία.

Αὐτό ἀποτελεῖ γιά τούς κήρυκες τῆς φυσικῆς «φτώχειας» τοῦ τόπου, νομίζουμε, τό τελευταῖο καί ἀποφασιστικό χτύπημα, ἰδιαίτερα γιατί προέρχεται ἀπό ἐκείνους τούς «συμμαχικούς» οἰκονομικούς καί πολιτικούς κύκλους, στούς ὁποίους κατά προτίμηση ἀπευθύνονταν οἱ ἀντιεπισημονικές «κομπογιαννίτικες» δοξασίες τῶν ζωτικοχωρητῶν (ὄπαδῶν τοῦ «ζωτικοῦ χώρου» πού χρειάζεται ἡ χώρα μας «γιά νά ζήσει»). Καί ἦταν καί εἶναι ἀπό τά «σοβαρότερα» πρόσωπα καί παράγοντες πού χρησιμοποίησε ἡ μικροπολιτική τῆς ἀντιδραστικῆς ὀλιγαρχίας γιά τά κηρύγματά της: καθηγητές πανεπιστημίων, οἰκονομολόγους, τεχνικούς, εἰδικούς καί «ὄμοσπονδίες τεχνικῶν κλπ.», ὀργανισμούς κρατικούς, περιοδικά τεχνικά κ.ἄ. Σήμερα, τό ζήτημα ἔκλεισε γι' αὐτούς καί μάλιστα τό «ράπισμα» ἦρθε ἀπό κεί πού δέν περίμεναν τόσο. Οἱ ξένοι εἶπαν καθαρά καί ξάστερα: «Ἡ χώρα σας εἶναι διώσιμη, ἀλλά χρειάζεται κεφάλαια, καί τά κεφάλαια αὐτά θά εἶναι τά δικά μας, τά ξένα κεφάλαια. Γιά νά τοποθετήσουμε ὅμως τά κεφάλαια θέλουμε “ἐγγυήσεις”, ἐγγυήσεις οἰκονομικές καί ἐγγυήσεις πολιτικές. Τό ἐσωτερικό πολιτικό σας καθεστῶς κάθε ἄλλο παρά σεβασμό μᾶς ἐμπνέει, ὅπως θά εἶδατε στό ζήτημα τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων. Θέλουμε προνόμια. Θέλουμε ἄσκηση ἐλέγχου». Ὅσο ὦμή κι ἂν φαίνεται ἡ τέτοια τοποθέτηση, πού δείχνει τούς σκοπούς τῶν ἐπιτροπῶν πού ἔστειλαν οἱ διάφοροι «ὀργανισμοί», ἀποτελεῖ ἀκόμα πιό δυσάρεστη ἐκπληξη γιά τούς ἀρνητές τῆς «βιωσιμότητας» τόσο γιατί χάνεται τό «πολιτικό» θεμέλιο πού στήριζαν τή θεωρία τους ὅσο καί γιατί οἱ διαθέσεις τοῦ ξένου κεφαλαίου φαίνεται ὅτι τοποθετοῦν τή «σοφία» καί τήν «προθυμία» συμβολῆς γιά τούς περισσότερους ἀπό αὐτούς στό περιθώριο – ἂν κρίνουμε ἀπό τίς προθέσεις πού διατυπώνει τό σχέδιο FAO γιά τήν ἐγκατάσταση «Μονίμου ἀποστολῆς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἰς τήν Ἑλλάδα» μέ παντοδυναμία πού θά ἐκτείνεται σ' ὅλους τούς τομεῖς δράσης. Ἄς γυρίσουμε στίς ἐκθέσεις.

117. Βλ. Σ. Μάξιμου: «Τά ξένα σχέδια ἀνοικοδόμησης» (ὁμιλία πρός τά μέλη τῆς Ἐταιρίας γιά τή μελέτη τῶν νεοελληνικῶν προβλημάτων «Ἐπιστήμη – Ἀνοικοδόμηση», πού δημοσιεύτηκε στόν «Ἀνταῖο», ἀριθ. 3/1946).

β) *Ίδιαίτερα για τό ενεργειακό.* Προτείνεται ή κατασκευή ύδροηλεκτρικών έργων σέ μεγάλη κλίμακα. Τό σχέδιο τοῦ ΟΗΕ μάλιστα συνδέει περισσότερο από τήν έκθεση FAO τήν ύδροηλεκτρική ἐκμετάλλευση καί μέ τή βιομηχανική ἀξιοποίηση¹¹⁸ καί καθορίζει τό δυναμικό από τίς ύδραυλικές δυνάμεις τῆς χώρας σέ 5,5 δισεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο (ἀριθμό πού ἐπιβεβαιώνει καί ὑπερβάλλει μάλιστα κατά μικρό ποσοστό τοῦς ὑπολογισμούς πού προτείνουμε σέ προηγούμενες σελίδες). Οἱ ἐκθέσεις βάζουν σέ πρώτη μοίρα τήν ύδροηλεκτρική ἀξιοποίηση καί ἐλάχιστα ἀναφέρονται στήν ἀξιοποίηση τῶν λιγνιτῶν.

Οἱ ἐκθέσεις φτάνουν ἀκόμη καί στόν προσδιορισμό τῶν δαπανῶν πού θά χρειαστοῦν γιά τήν ἀξιοποίηση τῶν πλουτοφόρων πηγῶν. Εἰδικά γιά τό ενεργειακό, ή έκθεση ΟΗΕ προβλέπει δαπάνες 179 ἑκατ. δολλαρίων γιά τά ύδροηλεκτρικά ἔργα (73 ἑκατ. δολλάρια γιά φράγματα καί στροβίλους καί 106 ἑκατ. δολλάρια γιά ἠλεκτρικά δίκτυα) καί 4 ἑκατομμύρια δολλάρια γιά τή λιγνιτοπαραγωγή. Οἱ δαπάνες αὐτές σέ προπολεμικές δραχμές κυμαίνονται συνολικά γύρω στά 20-25 δισεκατομμύρια προπολεμικές δραχμές, ὅσο δηλ. περίπου ὑπολογίστηκαν καί σέ προηγούμενες σελίδες.

γ) *Ἡ σύνδεση τῆς ενεργειακῆς μέ τή βιομηχανική ἀξιοποίηση.* Οἱ προοπτικές τῶν ξένων σχεδίων στό σημείο αὐτό ἐνώ ξεκινοῦν στό γενικό τους μέρος ἀπό μεγαλόστομες ὑποσχέσεις, καταλήγουν γιά τίς ἐπί μέρους λύσεις σέ ἕνα περιορισμένης ἔκτασης πρόγραμμα βιομηχανικῆς ἀνασυγκρότησης. Ἡ ενεργειακή βάση παρουσιάζεται σάν βάση γιά τήν ἀνάπτυξη βιομηχανικῶν μονάδων ἐπεξεργασίας γεωργικῶν προϊόντων καί εἰδῶν ἀτομικῆς κατανάλωσης (κλωστοῦφαντουργία, βιομηχανία ἐνδυμάτων κλπ.) καί τό πολύ βιομηχανιῶν μετατροπῆς μισοκατεργασμένων πρώτων ὑλῶν, μεταλλουργικῶν, χημικῶν κλπ.¹¹⁹ Ἀκόμα καί αὐτό τό σχέδιο ΟΗΕ, πού παρουσιάζεται σάν πιό «βιομηχανικό», περιορίζει τήν προοπτική του σέ «μεταλλευτικές καί μεταλλουργικές» βιομηχανίες, σάν βάση ὅμως γιά ἕνα στοιχειῶδες ἐξαγωγικό ἐμπόριο καί ὄχι γιά τήν πιό πέρα ἀνάπτυξη μηχανουργίας καί κατασκευῆς μέσων παραγωγῆς σέ μεγάλη κλίμακα. Ἔτσι ή «ὀλοκληρωτική ἐκμετάλλευσις» τῶν ύδροηλεκτρικῶν δυνατοτήτων δέν ἀντιστοιχεῖ στήν *ὀλοκληρωμένη* ἐκμετάλλευση τῶν δυνατοτήτων ἐσωτερικῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης μέ τήν ἀνάπτυξη ἰδιαίτερα τῶν κλάδων παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς. Πού σημαίνει ὅτι ή προοπτική τῆς *βαρειᾶς βιομηχανίας* δέ θρῖσκει τήν πραγματοποίησή της στά σχέδια τῶν ξένων ὀργανισμῶν.

δ) *Ἡ πραγματοποίηση τῶν ἔργων ἀξιοποίησης ἐπιζητεῖται κάτω ἀπό*

118. «...Αὐται θά χρησιμοποιηθοῦν κυρίως διά τήν ὑψωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, διά τήν ἀνάπτυξιν τῶν ἐσωτερικῶν μεταφορῶν καί διά τήν *ὀλοκληρωτικήν* ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐγγωρίου ύδροηλεκτρικῆς δυνάμεως, ὡς *βάσεως* διά τήν *ἐπέκτασιν* τῆς *ἐλληνικῆς βιομηχανίας*» (ή ὑπογρ. δική μας).

119. Τό σχέδιο FAO ἀναφέρει «μηχανήματα καί ἐργαλεῖα ἐξ ἀπλοῦ μετάλλου, τυπογραφικοῦ χάρτου, οἰκοδομησῶν ὑλῶν καί πιθανῶς χημικῶν λιπασμάτων...»

δύο προϋποθέσεις, θεμελιώδεις, για τὰ ξένα σχέδια. *Πρώτο*: μέ ξένα κεφάλαια. *Δεύτερο*: μέ επιβολή ολοκληρωτικής κηδεμονίας στην ελληνική οικονομία για τήν «προστασία» τών κεφαλαίων αὐτών. Ἡ ἔκθεση FAO ζητεῖ τήν ἐγκατάσταση «μονίμου ἀποστολῆς τών Ἠνωμένων Ἐθνών» στην Ἑλλάδα. Ἡ ἀποστολή θά ἀποτελεσθεῖ ἀπό ἀντιπροσώπους τών διεθνῶν ὀργανισμῶν¹²⁰.

Ἡ ἀποστολή θ' ἀντικαταστήσει ἢ θά ἀπορροφήσει τή βρετανική οικονομική ἀποστολή, τή βρετανική νομισματική ἐπιτροπή κλπ. Ἡ ἑλληνική κυβέρνηση θά ὑποχρεοῦται νά δέχεται «τάς συμβουλὰς καί τόν ἔλεγχον» τῆς ἀποστολῆς «σχετικῶς μέ τήν διαχείρισιν τοῦ δανείου». Ἡ ἀποστολή «θά προβαίνει σέ "συνεννοήσεις" μέ τούς δανειστικούς οἴκους ἐπί τών εἰδικῶν ἔργων διά τὰ ὅποια τὰ δάνεια θά ἐδαπανῶντο».

Συμπέρασμα: 1) Τα ξένα σχέδια παρ' ὅλη τήν ἐπιφάνη προοδευτικότητας πού παρουσιάζουν μέ τίς διαπιστώσεις για τό διώσιμο τῆς χώρας κλπ., καί παρ' ὅλα τὰ ἀξιοπρόσεκτα θετικά σημεῖα πού περικλείουν (βιωσιμότητα κλπ.) δέν ἀποτελοῦν παρά μία καινούρια – σέ πῶς συστηματική δάση καί μέ πῶς ολοκληρωτικό περιεχόμενο – ἐξόρμηση (ἰδιαίτερα τοῦ ἀμερικανικοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου αὐτή τή φορά) για τήν ἀφαίρεση καί τοῦ τελευταίου ἴχνους οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας καί ἐθνικῆς κυριαρχίας, μέ τήν ἐπιβολή νέου πολλαπλοῦ ἐλέγχου καί κηδεμονίας στίς πῶς καίριες θέσεις τῆς οἰκονομίας. Τά σχέδια αὐτά ἀσφαλῶς ὄχι μόνο δέ θά «ἐσυζητοῦντο», ἀλλά οὔτε θά παρουσιάζονταν ἴσως στή δημοσιότητα, ἄν δέν ὑπῆρχε στήν ἐξουσία τό καθεστῶς πού ἀποτελέσει τήν ἐνσάρκωση τῆς ἀπεμπόλησης κάθε ἐννοιας ἐθνικῆς ἀξιοπρέπειας καί ἐθνικῆς κυριαρχίας. Ἡ ἱστορία τών σχεδίων αὐτῶν ἀποτελεῖ τή συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ «ὑποτακτικοῦ» ρόλου πού ἔπαιξε ἡ Ἑλλάδα στό ζήτημα τών ἐθνικῶν διεκδικήσεων μέ τή μονόπλευρη δουλικότητα τῆς «λαοπροβλήτου κυβερνήσεως».

2) Ἀπό τήν πλευρά τοῦ προσανατολισμοῦ πού διαγράφουν στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τὰ ξένα σχέδια, παρατηροῦμε ὅτι συμβουλευοῦν κυρίως τήν ἀνάπτυξη τών κλάδων πού ἀπό ἐμπορική ἄποψη ὠφελοῦν τήν προοπτική τοῦ ἀγγλοσαξονικοῦ καί ἰδιαίτερα τοῦ ἀμερικανικοῦ κεφαλαίου στήν Εὐρώπη. Παραμερίζοντας ἢ περιορίζοντας σέ ἀσήμαντα ἐπίπεδα τό ἀγκαθωτό ζήτημα τῆς ἀνάπτυξης βαρειᾶς βιομηχανίας, τοποθετοῦν τό ὅλο ζήτημα τῆς παραγωγικῆς ἀνάπτυξης στή δάση πού ὠφελεῖ τό ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο: δημιουργία πεδίου για τοποθέτηση κεφαλαίων καί ἀγορᾶς για τοποθέτηση προϊόντων μεγάλης βιομηχανίας πού προέρχονται ἀπό τή ζώνη δολλαρίου. Καί ὅλα αὐτά, ὄχι στή δάση μιᾶς ἐλεύθερης συναγωνιστικῆς δράσης τών ξένων κεφαλαίων, ἀλλά στή δάση μιᾶς νομικά κατοχυρωμένης κυριαρχίας, κηδεμονίας καί ἐλέγχου πάνω

120. Τέτοιοι ὀργανισμοί εἶναι: ἡ «Τράπεζα ἀνασυγκροτήσεως», ἡ «Διεθνῆς τράπεζα σταθεροποιήσεως», ὁ «Ὄργανισμός τροφῶν καί γεωργίας», τό «Οἰκονομικό καί κοινωνικό συμβούλιο ΟΗΕ» καί «πιθανῶς» οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοί ἐμπορίου, ὑγείας καί ἐκπαιδεύσεως «ὄμου μέ μικρόν ἐνισχυτικόν προσωπικόν ἕαν τοῦτο χρειασθῆ».

στήν ελληνική οικονομία. Πραγματική «πολιτική δολλαρίου» στην πίο τε-
λειοποιημένη και εξιδανικευμένη έκφρασή της (Διεθνείς οργανισμοί,
Τράπεζες ανασυγκροτήσεως κλπ.)!

3) Ίδιαίτερα για τό ενεργειακό, διαπιστώνουμε ότι ή λύση του στό
πλαίσιο τών ξένων σχεδίων γίνεται μονόπλευρη και άνεπαρκής, άφοϋ δέ
συνταυτίζεται και δέ συμβαδίζει με τή δημιουργία πρώτα άπ' όλα *βαρειάς
διομηχανίας*. Άλλά και για ό,τι άφορᾶ τήν καθαυτό εκτέλεση τών έργων
θά μπορούσε νά παρατηρήσει κανείς ότι συντρέχουν κι ἐδώ οί ίδιες δια-
πιστώσεις πού κάναμε για τή σύμβαση Κοϋπερ. Ή σύμβαση Κοϋπερ, άλ-
λωστε, στό «φῶς» τών ξένων οικονομικῶν σχεδίων δέν είναι παρά μία
κάτοψη ενός λεπτομερειακοϋ τους θέματος. Καί τήν κάτοψη αϋτή πρό-
φθασε νά τή δείξει ή φασιστική δικτατορία τής 4ης Αϋγούστου.

9. *Ή λύση τοϋ ενεργειακοϋ στό πλαίσιο τής λαϊκής ανοικοδόμησης.*

Ζήτημα «νομικής μορφής» εκμετάλλευσης δέν ὑπάρχει σέ μία λαϊκή
δημοκρατία με τήν ἔννοια πού τό βάζουν οί άπολογητές τής ὄσημερινής
«τάξης πραγμάτων».

Οί ενεργειακές δυνάμεις τής χώρας στά πλαίσια τής λαϊκής δημοκρα-
τίας θά αξιοποιηθοϋν με μοναδικό σκοπό τή συνδυασμένη μ' αϋτές άξι-
οποίηση τών άλλων πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τής χώρας. Ή βασικός
χαρακτήρας για τόν οικονομικοτεχνικό μετασχηματισμό τής χώρας πού
θά ἔχει ή ενεργειακή αξιοποίηση τής χώρας και ή θεμελιώδης σημασία
τῶν κλάδων τής βαρειάς διομηχανίας πού θά στηριχτοϋν στην καινούρια
ενεργειακή βάση και πού θά είναι μεγάλες ἔθνικοποιημένες ἐπιχειρήσεις
με σοσιαλιστική ὀργάνωση ἐργασίας ὑποθέτουν πῶς ή μορφή τής άξι-
οποίησης (κατασκευής έργων) ὅσο και τής εκμετάλλευσης τοϋ ενεργει-
ακοϋ πλοϋτου θά πρέπει νά είναι ή μορφή τής *ἔθνικοποιημένης ἐπιχείρη-
σης*.

Ή μεγάλη σημασία πού αποκτᾶ ή ενεργειακή βάση για τήν άγροτική
οικονομία και ή πλατειά διάδοση τοϋ ηλεκτρικοϋ σ' ὄλο τό λαό ἐπιβάλ-
λουν τήν παραδοχή τής θέσης αϋτῆς.

Και άπό τεχνικοοικονομική τέλος άποψη ή κατασκευή ηλεκτρικοϋ
δικτύου μεταφορᾶς και διανομῆς ἐνέργειας για ὄλη τήν Ἑλλάδα δέν μπο-
ρεί παρά νά ἔχει τή μορφή τοϋ βασικοϋ και ὠριμου κλάδου για ἔθνικο-
ποίηση. Ή λαϊκή δημοκρατία θά αντιμετώπισει ἑνιαία και ἀδιάσπαστα τό
ενεργειακό με τό διομηχανικό πρόβλημα.

Ή νομοθεσία τής λαϊκής δημοκρατίας θά λύσει *συνταγματικά - κατα-
στατικά* και μονομιᾶς τό «ζήτημα» τῶν σάπιων θεσμῶν πού ἔμποδίζουν
τήν ανάπτυξη τής κοινωνικής ζωῆς. Καί ἕνας λαϊκός κώδικας θά κατοχυ-
ρώσει με τίς καινούριες εἰδικότερες διατάξεις του τήν προστασία τής
ἔθνικῆς οικονομίας.

Θά καταργήσει ὄχι μόνο τίς ἀναχρονιστικές διατάξεις τοϋ βυζαντι-
νορωμαϊκοϋ δικαίου μά και τίς σύγχρονες διατάξεις τῶν νόμων τοϋ «νε-
ώτερου ἑλληνικοϋ αστικοϋ κράτους» και τής φασιστικῆς δικτατορίας πού

στάθηκαν ή έκφραση στό νομικό έποικοδόμημα τής βαθειᾶς αντιδραστικότητας τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος πού κράτησε ἄλυσοδεμένο τό λαό σ' ὄλη τήν τελευταία ἑκατονεικοσάχρονη περίοδο ὡς τά σήμερα. Θά προτείνει καί θά πραγματοποιήσει τή ριζική ἀναθεώρηση στή σωστή βάση τῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων μέ τίς ὁποῖες στό παρελθόν δεσμεύθηκε ἐκμεταλλευτικά ή χώρα μας ἀπέναντι στό ξένο κεφάλαιο.

Ἡ κατάλυση τῶν προνομίων τῶν ξένων μονοπωλιακῶν συγκροτημάτων θά σταθεῖ ἔτσι τό σπαθί πού θά κόψει τό Γόρδιο δεσμό γιά τήν ἀπαρχή τής ἀληθινῆς λαϊκῆς ἀνοικοδόμησης στή χώρα μας.

Β' Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΒΑΡΕΙΑΣ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Από τὰ προηγούμενα κεφάλαια είδαμε ότι συντρέχουν οί απαραίτητες τεχνικές καί οικονομικές προϋποθέσεις για τή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας στή χώρα μας.

Εξετάσαμε τόσο τούς γενικούς όρους πού είναι εύνοϊκοί για τό έργο αυτό όσο καί ειδικότερα τήν ύπαρξη ίκανού διαθέσιμου σέ πρώτη ύλη καί ενεργειακή δύναμη για τή λειτουργία του κάθε κλάδου χωριστά, καί για τήν τροφοδότηση τής βαρειάς βιομηχανίας στο σύνολό της.

Περνούμε τώρα στήν εξέταση του τρόπου τής αξιοποίησης των προϋποθέσεων αυτών, τής σύνθεσης καί του συνδυασμού δηλαδή των δυνατοτήτων τής χώρας σέ πρώτη ύλη καί ενέργεια μέ τήν εργασία, για τή δημιουργία των συγκεκριμένων παραγωγικών αποτελεσμάτων πού επιδιώκουμε.

Αυτό εκφράζεται οικονομικά στή μορφή πού θά πάρει ή σύνδεση μέσων παραγωγής μέ τήν εργατική δύναμη στον παραγωγικό κύκλο. Καί ειδικότερα για κάθε κλάδο τής βαρειάς βιομηχανίας: τί σταθερό κεφάλαιο θά χρησιμοποιήσει (πρώτη ύλη, ενέργεια, εγκαταστάσεις οικόδομικές καί μηχανικές), πόσο δηλ. καί ποιό. Μέ ποιά τεχνική μέθοδο θά λειτουργήσουν οί κλάδοι αυτοί (τρόπος δηλ. σύνθεσης εργατικής δύναμης καί μέσων παραγωγής).

Η εξέταση των δύο αυτών ζητημάτων για τήν κάθε βιομηχανία είναι απαραίτητη γιατί έτσι μονάχα προσδιορίζεται από οικονομική πλευρά ή ποιοτική αξία του κλάδου πού καθορίζεται από τό βαθμό τής παραγωγικότητας του στο δοσμένο τεχνικοοικονομικό πλαίσιο. Ένδιαφέρει δηλαδή όχι μονάχα ή παραγωγή του α ή β προϊόντος αλλά καί ή εξασφάλιση των τεχνικοοικονομικών προϋποθέσεων για τό αδιάκοπο μέγλωμα τής παραγωγικότητας τής εργασίας στήν παραγωγή του δοσμένου προϊόντος. Αυτό πάλι είναι αποτέλεσμα σέ γενικότερη κλίμακα τής δημιουργίας κατάλληλων τεχνικών καί οικονομικών συνθηκών παραγωγής πού στο σύνολό τους νά εξασφαλίζουν τή δυνατότητα συνεχούς ελάττωσης του κοινωνικά αναγκαίου χρόνου για τήν παραγωγή του ίδιου προϊόντος.

Ο ύπολογισμός των συντελεστών αυτών χρονικά περιορίζεται στο πρώτο στάδιο τής δημιουργίας βαρειάς βιομηχανίας στή χώρα μας. Στο στάδιο αυτό τοποθετούμε τή δημιουργία των κλάδων εκείνων τής βαρειάς βιομηχανίας πού χρησιμεύουν για τή θεμελίωση βιομηχανικής βάσης στή χώρα μας. Οί κλάδοι πού μās απασχολούν είναι οί κλάδοι τής μεταλλουργικής καί χημικής βιομηχανίας. Η ανάπτυξη τους μās οδηγεί στο δεύτερο στάδιο στο οποίο γίνεται πιά δυνατή οικονομικά ή δημιουργία ανώτερης μορφής βαρειάς βιομηχανίας ταυτόχρονα μέ τήν ανάπτυξη των άλλων

κλάδων της οικονομίας. Ἡ χρονική διαδοχή καί σχέση τῶν δύο αὐτῶν σταδίων δέν πρέπει νά καθορίζεται σχηματικά. Ἡ μηχανουργική βιομηχανία θά κατασκευασθεῖ ἀμέσως ὅταν δημιουργηθεῖ ἡ ἀπαραίτητη βιομηχανική βάση πού θά τήν τροφοδοτήσει μέ τά ἀπαραίτητα προ-προϊόντα. Εἶναι πολύ πιθανό ὅτι αὐτό θά γίνει πολύ σύντομα στή χώρα μας, μόλις δηλ. ἀναπτυχθεῖ ἡ λειτουργία τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας. Καί εἶναι βέβαιο ὅτι θά βαδίσει κατόπι παράλληλα ἡ ἀνάπτυξη τῶν δύο αὐτῶν κλάδων. Ὁ χρονικός φυσικά ρυθμός τῆς ἀνάπτυξης αὐτῆς θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό πολλούς παράγοντες πού ἀνάμεσά τους πρωταρχική σημασία θά ἔχει ὁ παράγων τῆς ἀποκατάστασης καί ἀνασυγκρότησης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας στους ἄλλους τομεῖς (συγκοινωνίες, ἀγροτική οἰκονομία – σωστός προσανατολισμός γιά τίς οἰκονομικές σχέσεις μέ τό ἔξωτερικό κ.ἄ.).

Σημειώνουμε ἀκόμα τό γεγονός ὅτι στήν πιά κάτω ἀναλυτικότερη ἐξέταση τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, πού εἶναι ἀπαραίτητοι γιά τή δημιουργία τῆς βιομηχανικῆς βάσης, δέ γίνονται προβλέψεις γιά τίς τελικές δυνατότητες ποσοτικοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς οἰκονομίας μας ἀπό τούς κλάδους αὐτούς στήν ἑκταση πού θά πάρει ἡ ἀνάπτυξή τους σέ ἕνα ἄγνωστο καί μακρινό μέλλον, ἀλλά περιοριζόμαστε στίς δυνατότητες πού θά πρέπει νά ὑπάρχουν στίς ἄμεσες πρώτες χρονικές περιόδους τῆς ἀνασυγκρότησης τῆς οἰκονομίας γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν της. Τό ζήτημα δηλαδή ἐξετάζεται ἀπό τήν οἰκονομική του πλευρά καί τοποθετεῖται μέ τήν ἔννοια ὅχι τοῦ ποιῆς τεχνικές δυνατότητες σέ ἀπεριόριστο μέγεθος παρουσιάζει ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, ἀλλά τοῦ ποιῆς δυνατότητες θά πρέπει καί θά μπορεῖ νά ἐξασφαλίσαι στήν πρώτη περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης, ἀνάλογα μέ τίς οἰκονομικές δυνάμεις της. Τό οἰκονομικό δυναμικό πάλι ἐξαρτᾶται ἀπό τό βαθμό τῆς ἐσωτερικῆς σισσώρευσης πού πραγματοποιήθηκε στή χώρα.

Μόνο τέτοια τοποθέτηση τοῦ ζητήματος σέ συγκεκριμένες βάσεις μπορεῖ νά προφυλάξει στό θέμα μας ἀπό δύο ἐπικίνδυνες παρεκκλίσεις. Ἡ πρώτη ὁδηγεῖ στήν οἰκονομική ἀδράνεια καί καθυστέρηση. Ἡ δεύτερη στόν οἰκονομικό ἀνεδαφισμό καί εἰδικά στό ζήτημά μας στό βιομηχανικό «γιγαντισμό»¹.

1. Τίς παρεκκλίσεις αὐτές εἶδαμε νά ἐκδηλώνονται στήν ἱστορία τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξης τῆς ΕΣΣΔ. Πρίν τό πρῶτο πεντάχρονο ὑποστηρίχθηκε κυρίως ἀπό τόν Μπουχάριν ὅτι ἡ σοβιετική οἰκονομία δέν ἦταν ἀκόμη ὄριμη γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ πλάνου τῆς ἐκβιομηχάνισης σέ πλατειά κλίμακα. Διαμετρικά ἀντίθετα μονόπλευρη ἀποψη ὑποστήριξε ἡ «ἀριστερή ἀντιπολίτευση» μέ τόν Τρότσκι, ὅτι δῆθεν ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη ἔπρεπε νά ἀπορροφήσει ὅλους τούς διαθέσιμους πόρους τῆς οἰκονομίας καί ἡ χώρα νά «ὑπερβιομηχανοποιηθεῖ», πρῶτα καί μετὰ νά ἐξελιχθοῦν οἱ ἄλλοι της κλάδοι.

Καί οἱ δύο αὐτές παρεκκλίσεις καί θεωρητικά καί στήν πράξη ἀποδείχτηκαν λαθεμένες ἀπό τά ἀποτελέσματα πού εἶχαν τά πεντάχρονα σχέδια στή ραγδαία πρόοδο τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας. Ἡ πρώτη, γιατί ὑπερεκτιμοῦσε τά καπιταλιστικά στοιχεία-ὑπολείμματα τῆς περιόδου ΝΕΠ, καί μέ τήν πρόφαση τῆς «μῆ ὀριμότητας» τῆς οἰκονομίας δέχονταν οὐσιαστικά τή διαιώνιση τῶν καπιταλιστικῶν παραγόντων πράγμα ἀσυμβίβαστο καί ἀντιφατικό

Πρέπει να έχουμε πάντα στο μυαλό μας ότι η έσωτερική συσσώρευση που θα στηρίξει τη δημιουργία εξελιγμένης βιομηχανίας στη χώρα μας δεν μπορεί να παίρνεται από χρονική άποψη χωριστά από την άμεση ανάγκη της δημιουργίας στοιχειώδους οικονομικής βάσης που θα συντελέσει με τη σειρά της στην πραγματοποίηση της ίδιας της συσσώρευσης. Ούτε η συσσώρευση μπορεί απόλυτα να προηγηθεί από τη βιομηχανική ανασυγκρότηση, ούτε και η βιομηχανική ανασυγκρότηση να ολοκληρωθεί χωρίς την πιο πέρα πρόοδο της συσσώρευσης. Τό ένα δηλαδή είναι προϋπόθεση του άλλου και τα δύο μαζί προϋπόθεση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Γι' αυτό θα πρέπει να αποφύγουμε τις δογματικές «λύσεις», που δεν είναι λύσεις, αλλά καταστροφή του ζητήματος. Να αποφύγουμε δηλαδή τόσο την οικονομική αδράνεια, με τό πρόσχημα ότι δεν πραγματοποιήθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό η έσωτερική συσσώρευση, γιατί με την παθητική άναμνη ούτε η συσσώρευση θα πετύχουμε, ούτε και την οικονομία θα στηρίξουμε σε γερή βάση, όσο θα πρέπει να αποφύγουμε και τον άνεδαφικό, αντιοικονομικό βιομηχανικό ολοκληρωτισμό που θα ξεσπάσει σε βάρος της αποκατάστασης των άλλων κλάδων της οικονομίας. Αν ματαιωθεί όμως η αποκατάσταση της οικονομίας στο σύνολό της τότε κατατάει άπραγματοποίητη και η ίδια η πιο πέρα έκβιομηχάνιση.

Η ανασυγκρότηση της οικονομίας και η έκβιομηχάνισή της θα πρέπει να βαδίσουν παράλληλα εκφράζοντας τό μέτρο της δυναμικής ανάπτυξης της όλης οικονομίας. Οποιαδήποτε άλλη μονόπλευρη και δογματική – στενά τεχνική – θεώρηση του ζητήματος θα ήταν άπαράδεκτη στά πλαίσια μιάς καινούριας μετασχηματισμένης οικονομίας που λειτουργεί στο λαϊκό δημοκρατικό πλαίσιο.

μέ τη σοσιαλιστική ύφή της καινούριας σοσιαλιστικής κοινωνίας που χιζότανε στην ΕΣΣΔ. Η δεύτερη, γιατί ύποτιμούσε και δεν πίστευε στη σημασία της ανάπτυξης της αγροτικής οικονομίας με σοσιαλιστική μορφή και θυσίαζε σε μιά δογματική σύλληψη της βιομηχανοποίησης, τη σοσιαλιστική μεταβολή στο χωριό που είναι ο άλλος ακρογωνιαίος λίθος για τη δημιουργία της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Έτσι πολιτικά έσπαζε τις βάσεις της συμμαχίας της εργατικής τάξης και της αγροτιάς στο έργο της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης και οδηγούσε σε μιά άξεπέραστη και άδιέξοδη αντίφαση (κοινωνική – πολιτική – οικονομική) την πραγματοποίησή της. Είναι χαρακτηριστική η θεωρία που ύποστήριζε ο τροτσκιστής Πρεομπραζένσκι για τόν «νόμο της πρωταρχικής σοσιαλιστικής συσσώρευσης». Σύμφωνα μ' αυτήν ο άργότης έπρεπε να δουλεύει σάν άποικιακός σκλάβος για να «πραγματοποιηθεί» η έκβιομηχάνιση της ΕΣΣΔ. Τό σωστό δρόμο για τη σοσιαλιστική ανέλιξη της σοβιετικής οικονομίας χάραξαν τά σταλινικά πεντάχρονα σχέδια που πραγματοποίησαν τη σοσιαλιστική ανοικοδόμηση τόσο στην πόλη μέ τη μεγάλη και δυνατή σοσιαλιστική βιομηχανία όσο και στο χωριό μέ την κολλεχτιβοποίηση και την τεχνική ανάπτυξη των συνθηκών παραγωγής στην άγροτική οικονομία (Βλ. και «Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (μτ.), έλλην. μετάφρ. τόμος Β', Αθήνα 1946).

1. ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ

1. Σιδηρομεταλλουργία και χαλυβουργία

α) Τεχνικές προϋποθέσεις και οικονομική σημασία του κλάδου.

Μπορούμε να πούμε αδιάστακτα ότι, αν η βάση της βιομηχανικής ανάπτυξης στο μέλλον θα είναι η βαρεία βιομηχανία, ο θεμέλιος λίθος της βαρείας βιομηχανίας είναι η σιδηρομεταλλουργία.

Η σιδηρομεταλλουργία μαζί με τη χαλυβουργία αποτελούν τον πρόδρομο της μεγάλης μηχανουργίας και την αναγκαία της προϋπόθεση.

Η σιδηρομεταλλουργία στην περίοδο της ανασυγκρότησης θα έχει να καλύψει όχι μόνο τις ανάγκες που προπολεμικά ή οίκονομία θα έκάλυπτε με εισαγωγή σιδήρου από το εξωτερικό² αλλά τουλάχιστο διπλάσιες ανάγκες που θα πρέπει να ικανοποιούνται ανάλογα με την πρόοδο της ολόπλευρης κινητοποίησης των πόρων της προς τους καινούριους οικονομικούς σκοπούς.

Σίδηρο θα χρειαστεί για τα μεγάλα τεχνικά έργα: συγκοινωνιών, μεταφορών, ύδρευση-ηλεκτρικά, έγγειοβελτιωτικά κ.ά. Σίδηρο θα χρειαστεί για τη ναυπηγική βιομηχανία, που αποτελεί ζωτικό κλάδο της οικονομίας μας και που θα πρέπει ακριβώς από τη γεωγραφική διαμόρφωση της χώρας μας να αναπτυχθεί σύντομα και σε μεγάλη κλίμακα.

Σίδηρο θα χρειασθεί σε μία χωριστή κατηγορία βιομηχανικής παραγωγής, που έχει άμεση σχέση με την τεχνική ανάπτυξη της χώρας, τη βιομηχανία κατασκευής γεωργικών μηχανημάτων.

Διαπιστώσαμε στην εισαγωγή αυτής της εργασίας ότι η δημιουργία μεταλλουργίας σιδήρου στη χώρα μας είναι δυνατή αν πάρουμε σαν βάση τόσο το ποσό του σιδηρομεταλλεύματος που εξορύσσεται κάθε χρόνο³ όσο και την ύπαρξη αποθεμάτων μεταλλεύματος που εξασφαλίζουν τη διαρκή λειτουργία της στο μέλλον για πολύ μεγάλη χρονική περίοδο⁴.

Διαπιστώσαμε ακόμα και την ωφέλεια που θα έχει η οίκονομία μας όταν παύσει να ξεπουλάει το σιδηρομετάλλευμά της στην ξένη αγορά για να αναγκάζεται να το ξαναεισάγει μετά έπεξεργασμένο⁵ από τις βιομηχανίες του εξωτερικού. Για να πραγματοποιηθεί η κάλυψη των αναγκών της οίκονομίας στην περίοδο της ανασυγκρότησης, μπορούμε να υπολογίσουμε, σύμφωνα με τα γενικά στοιχεία που δίνουν οι τεχνικοί, ότι θα πρέπει

2. Βλ. πίνακες αριθ. 5,6.

3. Βλ. πίνακες αριθ. 1 και 2α.

4. Βλ. πίνακα αριθ. 31.

5. Είδαμε ότι η οίκονομία μας πλήρωνε μία σημαντική διαφορά το χρόνο από το παθητικό ισοζύγιο σιδηρομεταλλεύματος και εισαγωγής ειδών από μεταλλικό σίδηρο. Βλ. και σε πίνακα αριθ. 32 πόση ζημία είχε η οίκονομία μας από τη μη καμίνευση μέσα στη χώρα των μεταλλευμάτων που πουλιότανε κάθε χρόνο στο εξωτερικό.

νά εξασφαλίσουμε παραγωγή διακοσίων περίπου χιλιάδων τόννων άκατέργαστου σίδηρου. Για τήν παραγωγή τής ποσότητας αυτής θά πρέπει νά διαθέτουμε τετρακόσιες περίπου χιλιάδες τόννους σιδηρομεταλλεύματος⁶. Έφεδρικό ύλικό παραγωγής σίδηρου μπορούμε νά ύπολογίσουμε καί τά άποθέματα πού διαθέτουμε σέ παλιά σιδηρικά (ιδίως σήμερα μέ τά ναυάγια καί τίς καταστροφές πού άφησαν πολλά τέτοια ίχνη) καί τά ύπολείμματα τής καύσης τού σιδηροπυρίτη.

Η παραγωγή τής σιδηρομεταλλουργίας στήν περίοδο αυτή θά πρέπει νά έφοδιάζει τήν άγορά μέ άκατέργαστο καί μισοκατεργασμένο σίδηρο καί άτσάλι (χάλυβα) κάθε μορφής: σιδηρόφυλλα, έλατό καί έλκυστό σίδηρο (ράβδους, στεφάνες, δοκούς, σωλήνες χυτούς, σωλήνες σιδερένιους). Μέ τά είδη αυτά πού άλλοτε εισάγαμε από τό έξωτερικό θά μπορούμε νά έχουμε οίκοδομικό ύλικό, ύλικό για τίς μικρές μηχανολογικές βιομηχανίες καί στό βαθμό πού θά κατασκευάσουμε μηχανουργική βιομηχανία, ύλικό για τά μηχανήματα καί τίς μηχανές πού εισάγουμε σήμερα από τό έξωτερικό, όπως για τή ναυπηγική, τίς γεωργικές καί τίς άλλες βιομηχανίες καί άκόμα για κατασκευή εργαλείων λεπτότερης μορφής, όργάνων άκριβείας κλπ.

Φυσικά στό μέτρο πού θά μεγαλώνουν οί άνάγκες τής μηχανουργίας θά πρέπει νά έπεκτείνεται καί ή παραγωγή τής σιδηρομεταλλουργίας – χαλυβουργίας⁷.

Προϋπόθεση για τή λειτουργία μιās τεχνικά άναπτυγμένης σιδηρομεταλλουργίας - χαλυβουργίας πού θά κληθεί νά μεγαλώνει διαρκώς τήν παραγωγή τής καί νά τήν έπεκτείνει σέ καινούριους τομείς είναι νά όργανωθεί από τήν άρχή πάνω σέ συστηματική καί έπιστημονική μέθοδο ή *μεταλλευτική βιομηχανία* για τήν έξόρυξη σιδηρομεταλλεύματος.

Όχι μόνο πρέπει νά σταματήσει ή άρπακτική χρησιμοποίηση τών μεταλλείων, αλλά πρέπει νά γίνουν καί συστηματικές έρευνες για τήν έξακρίδωση όλων τών περιοχών πού παρέχουν δυνατότητες έξόρυξης σιδηρομεταλλευμάτων.

Ό Α. Δεληγιάννης⁸ δίνει ένα πίνακα παραγωγής σιδηρομεταλλευμάτων τών κυριότερων μεταλλείων σέ λειτουργία⁹ πού φτάνει συνολικά τήν

6. Τήν ποσότητα αυτή πρίν τόν πόλεμο τήν είχαμε σχεδόν μόνο από τήν παραγωγή τών μεταλλείων μας.

7. Ό Α. Δεληγιάννης: («Η μεταλλουργία σιδήρου είς τήν Έλλάδα», «Οίκονομικά χρονικά» άριθ. 9-10, σελ. 182) δείχνει πόσες δυνατότητες συνδυασμών παραγωγής σίδηρου ύπάρχουν από τά μεταλλεύματα τής χώρας μας όπως: άνάμιξη χρωμιούχων, σιδηρομεταλλευμάτων πρós μή χρωμιούχα – πράγμα πού γίνονταν προπολεμικά στήν Άμερική καί τή Γερμανία μέ τά έλληνικά χρωμιούχα σιδηρομεταλλεύματα – καθώς καί άνάμιξη σιδηρομεταλλευμάτων καί ένός τύπου βωξίτη πού ύπάρχει στή Βάριανη (άνάμεσα Τοπολίων καί Γραβιάς) πού άν καμινευθούν μαζί σέ ηλεκτρική κάμνο δίνουν ταυτόχρονα σίδηρο καί άλουμίνα μέ τή μέθοδο Pedersen ή από τίς σκουριές μέ τή μέθοδο Lübeck χυτοσίδηρο καί άλουμίνο για άλουμινούχα τσιμέντα.

8. Στο ίδιο, σελ. 181.

9. Βλ. πίνακα άριθ. 33.

ποσότητα τῶν 348.000 τόννων γιά τό ἔτος 1938. Καί προσθέτει τά ἑξῆς χαρακτηριστικά:

«...Κάθε ἄλλο ὅμως συμβαίνει ἀπό τοῦ νά δίδει ὁ πίναξ αὐτός πλήρη τήν εἰκόνα τῶν δυνατοτήτων τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς σιδηρομεταλλευμάτων. Ὑπάρχει μία μεγάλη κατηγορία κοιτασμάτων σιδήρου, τά ὁποῖα ἐκμεταλλεύμενα ἄλλοτε εἰς μεγάλην κλίμακα θεωροῦνται ἤδη ὡς ἐξηντλημένα, χωρίς ὅμως νά ἔχη διαπιστωθῆ ἡ πραγματική των ἐξάντλησις. Ὡς παράδειγμα μόνον ἀναφέρω τό μεταλλεῖον τῆς Σίφνου, διά τό ὁποῖον πιστεύεται ὅτι περικλείει ἀκόμη μεγάλης ποσότητος μεταλλεύματος, τό μεταλλεῖον τῶν Χαλάρων τῆς Σερίφου, διά τό ὁποῖον ἐπίσης θεωρεῖται πιθανόν ὅτι περιέχει ἀξιολόγους ποσότητας καί τό μεταλλεῖον τοῦ Γραμματικοῦ τῆς Ἀττικῆς.

Τό μεταλλεῖον αὐτό ἔδωκεν ἀπό τό 1894 μέχρι τό 1916 πού ἦτο εἰς τακτικήν λειτουργίαν 1.664.761 τόννους σιδηρομεταλλεύματος μέ ἀρίστην ποιότητα. Οἱ ἐνοικιασταί τοῦ μεταλλείου φαίνεται ὅτι ἔκαμαν καθαρὰν ἀρπακτικήν ἐκμετάλλευσιν τῶν πρώτων ὄρατῶν ἀποθεμάτων, χωρίς νά γίνωνται ταυτοχρόνως καί αἱ ἀπαιτούμεναι ἐρευναι διά τήν περαιτέρω ἀξιοποίησιν καί ἀνάπτυξιν τοῦ μεταλλείου. Εἰς τό μεταξύ διάστημα ἐξηλῶθη καί ἐπωλήθη ἡ σιδηροδρομική γραμμή πού συνέδεε τό μεταλλεῖον μέ τόν λιμένα φορτώσεως καί οὕτω δυσκολεύεται σήμερον κάθε ἐρευνα καί ἐκμετάλλευσιν. Ἄλλα μεταλλεῖα πού εἰργάσθησαν εἰς παλαιότερα ἔτη, ἢ δέν ἔτυχε νά ἐργασθοῦν ἀκόμη καί θά ἔπρεπε νά τύχουν κάποιας μεγαλύτερας προσοχῆς, εὐρίσκονται εἰς τήν Σκύρον, εἰς τήν περιοχὴν Λαυρίου-Σουνίου, τά ὁποῖα ὅμως χαρακτηρίζονται ἀπό μεγάλην περιεκτικότητα ἀρσενικοῦ, εἰς τήν Ἀμοργόν, μέ ἐξαιρετικά καλή ποιότητα ἀλλά δύσκολον φόρτωσιν. εἰς τήν περιοχὴν τῆς Λεβαδείας, παρὰ τήν Ἄντισσαν τῆς Μυτιλήνης μέ ἀρκετήν ποσότητα ἀλλά πτωχότερον κατά τήν ποιότητα μετάλλευμα, εἰς τήν Μαύρην Πέτραν τῆς Καβάλλας μέ ποσότητα καί ποιότητα ἱκανοποιητικήν καί εἰς τήν Βόρειον Εὐβοίαν. Ἀξιόλογα κοιτάσματα σιδήρου ἔχουν ἀκόμη γίνεαι γνωστά εἰς τήν περιοχὴν Ζάρκου τῶν Τρικκάλων καί πιθανῶς εἰς τήν περιοχὴν τῆς Βεροίας.

Ἐκτός ἀπό σποραδικὰς ἀναλύσεις δέν ὑπάρχουν ἄλλα ἀσφαλῆ στοιχεία διά τά κοιτάσματα αὐτά καί οὕτε εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξουν πρὶν γίνουν συστηματικαί ἐρευνητικαί ἐργασίαι. Ἀπό τήν ὄρατὴν ἔκτασιν ὅμως πού κατέχουν μερικά ἀπό αὐτά καί ἰδιαιτέρως τά κοιτάσματα τῆς βορείου Εὐβοίας, *μπορεῖ νά θεωρηθῆ ὡς βέβαιον ὅτι περικλείουν ἀποθέματα ἀρκετῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων τόννων, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν πτωχότερων*» (Ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Χωρίς νά χρειάζεται καμμιά δική μας προσθήκη στίς τετραγωνικές αὐτές διαπιστώσεις στό σημεῖο αὐτό, πρέπει νά τονισθῆ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο ἡ μεταλλευτική μας βιομηχανία νά συγχρονισθῆ, νά δημιουργηθοῦν συνθήκες δουλειᾶς πού νά διασφαλίζουν τήν ὑγεία καί τήν ἀποδοτικότητα τοῦ μεταλλωρύχου καί νά ἐφοδιασθῆ μέ ὅλες τίς μηχανικές ἐγκαταστάσεις μεταφορᾶς, φόρτωσης καί ἀποθήκευσης τοῦ προϊόντος.

Ἄλλη πρώτη ὕλη πού θά χρειασθῆ γιά τή σιδηρομεταλλουργία εἶναι ὁ

άσβεστόλιθος πού πρέπει νά ύπολογισθεῖ σέ 300-350 κιλά γιά κάθε τόννο σίδηρου πού θά παραχθεῖ. Δηλ. γιά συνολική παραγωγή 200.000 τόννων σίδηρου ἀντιστοιχοῦν 70.000 τόννοι άσβεστόλιθου. Ἡ ποσότητα αὐτή άσβεστόλιθου μπορεῖ νά έξασφαλισθεῖ ἀπό τίς ἐγγώριες δυνατότητες παραγωγῆς¹⁰.

Συγκεφαλαιώνοντας μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι μέ τίς ποσότητες πού ὑπάρχουν στή χώρα σέ καλῆς ποιότητας σιδηρομετάλλευμα καί ἄλλα μεταλλεύματα καί μέ τίς ἐφεδρεῖες τους σέ σιδηρικά, σκουριά κλπ. εἶναι ἄμεσα δυνατή ἡ δημιουργία μεταλλουργίας σίδηρου καί άτσαλιου. Ἡ παραγωγή τῆς καινούριας αὐτῆς βιομηχανίας θά καλύπτει στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης τίς ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας πού θά ξεπερνοῦν τό ὄριο τῆς προπολεμικῆς κατανάλωσης σέ σίδηρο καί εἶδη ἀπό σίδηρο.

Ἄκόμα εἶναι ἀπόλυτα δυνατή ἡ δημιουργία βιομηχανίας σιδηροκραμάτων πού χρησιμοποιοῦνται σέ εἰδικές χρήσεις, στή σύγχρονη τεχνική¹¹.

β) Μέθοδος λειτουργίας – Ἀπαιτούμενη ἐνέργεια – Ἐγκαταστάσεις.

Γιά νά παραχθεῖ ἀπό τό σιδηρομετάλλευμα σίδηρο ἀκατέργαστο, χρειάζεται τό πρῶτο νά καμινευθεῖ. Ἡ καμίνευση γίνεται μέ θέρμανση τοῦ σιδηρομεταλλεύματος καί μέ ἀναγωγή του χημική μέσα στήν κάμινο πού τοῦ παίρνει τό ὀξυγόνο καί τοῦ δίνει ἓνα ποσό «άνθρακα» γιά νά μεταμορφωθεῖ ἔτσι τό σιδηρομετάλλευμα σέ χυτοσίδηρο. Τό χυτοσίδηρο (μαντέμι) εἶναι ἡ βασική μορφή τοῦ ἀκατέργαστου σίδηρου. Μετά τήν καμίνευση προχωροῦμε στήν ἐπεξεργασία τοῦ χυτοσίδηρου. Αὐτό γίνεται μέ τήν καύση του κάρβουνου καί τοῦ πυρίτιου τοῦ χυτοσίδηρου στήν ἀπαιτούμενη ποσότητα μέσα σέ εἰδικές κάμινες (στρόμβος Μπέσεμερ, φοῦρνος Ζίμενς-Μαρτέν κ.ά.). Ἔτσι παίρνουμε σίδηρο ἢ άτσάλι πού μποροῦμε νά τό ὑποβάλουμε στήν ἐπεξεργασία τῆς «ἐξέλασης» στά ἔλαστρα γιά νά πάρουμε *μορφοσίδηρο* (σιδηρόφυλλα καί ἄλλα ἐλάσματα)¹².

Στή σημερινή τεχνική ὑπάρχουν δύο κύριες μέθοδοι, γιά τήν καμίνευση τοῦ σιδηρομεταλλεύματος: ἡ κλασική θερμική μέθοδος τῆς φυσητῆς ὑψικαμίνου καί ἡ νεώτερη ἠλεκτρική μέθοδος τῆς ἠλεκτροκαμίνου.

10. Ὅσο γιά τά πυρίμαχα τοῦβλα ἐπένδυσης τῶν καμίνων πού ἀποτελοῦν μέ τή φθορά τους σημαντικό ἔξοδο τῆς καμινείας καί γιά τήν ἀπόκτηση τῶν ὀπίων πολλές δυσκολίες παρουσιάζονται στίς βιομηχανίες διαφόρων χωρῶν, ἡ Ἑλλάδα ἔχει καί ἀργιλικά καί μαγνησιακά καί χρωμιούχα κοιτάσματα σέ ἄριστη ποιότητα καί σημαντικές ποσότητες.

11. Τέτοια σιδηροκράματα εἶναι: σιδηρομαγγάνιο, σιδηροχρῶμιο, σιδηροπυρίτιο.

12. Ὡς πρὸς τήν τεχνική τῆς παραγωγῆς τρεχούμενης χρήσης εἰδῶν μορφοσίδηρου εἴχαμε κιόλας στόν τόπο μας ἐγκαταστημένη βιομηχανία σιδηροποίησης καί ἐξέλασης μέ φοῦρνο Ζίμενς-Μαρτέν (Siemens-Martin) καί μιά μετριότερη μέ πολτοπαγή ἐνσωμάτωση καί δέ βρήκαμε ἀπό κει τεχνικές δυσκολίες ἡ ὁσες βρήκαμε ξεπεράστηκαν γρήγορα. Αὐτό δείχνει πῶς δέν πρόκειται νά παρουσιαστοῦν στή βιομηχανία τοῦ σίδηρου τεχνικές δυσχέρειες πού νά μᾶς προκαλέσουν ἐνδοιασμούς γιά τήν ἄμεση ἀπόδοση τῶν ἐγκαταστάσεων στίς κυριότερες τρεχούμενες ποιότητες. Οἱ δυσχέρειες γιά εὐγενέστερα προϊόντα πού παρουσιάστηκαν στήν ἀρκετά παλιά τεχνική τοῦ μαντεμιου (σώματα πετρελαιομηχανῶν, καζάνια καλοριφέρ, σωλήνες ὕδραγωγείων κ.ά.) ὀφείλονται ἀποκλειστικά στό ἀσυγχρόνιστο τῶν ἐγκαταστάσεων πού παρουσίαζαν οἱ μικρῆς κλίμακας παρόμοιες μορφῆς βιομηχανίες. Αὐτό ἔχει σάν κύρια αἰτία του τίς μίξερρες ἐπενδύσεις κεφαλαίων στόν κλάδο αὐτό.

Ἡ βασική διαφορά τῶν δύο αὐτῶν μεθόδων βρίσκεται στό ὅτι γιά τήν παραγωγή σίδηρου μέ τή φυσική ὑψικάμινο χρησιμοποιεῖται σάν θερμαντικό καί σάν ἀναγωγικό μέσο τό στερεό καύσιμο σέ μεγάλη ποσότητα καί κυρίως τό λεγόμενο κόκ μεταλλουργίας¹³ ἐνῶ στήν ἠλεκτροκάμινο χρησιμοποιεῖται σάν θερμαντικό μέσο ἢ ἠλεκτροἐνέργεια σέ μεγάλη ἐπίσης ποσότητα, ἐνῶ τό στερεό καύσιμο χρησιμοποιεῖται σέ μικρή ποσότητα, μονάχα γιά τήν ἀναγωγή τοῦ σιδηρομεταλλεύματος.

Ἡ ἐφαρμογή, κατά συνέπεια, τῆς φυσική ὑψικάμινο προϋποθέτει γιά τήν οἰκονομία πού τή χρησιμοποιεῖ νά διαθέτει σέ ἀφθονία στερεό καύσιμο, ἐνῶ γιά τήν ἐφαρμογή τῆς ἠλεκτροκάμινο χρειάζεται σέ μεγάλη ποσότητα κυρίως ἠλεκτροἐνέργεια.

Γιά νά γίνει φανερή ἡ διαφορά τῶν δύο αὐτῶν μεθόδων πρέπει νά ξέρουμε ὅτι γιά παραγωγή ἑνός τόννου σίδηρου μέ τήν πρώτη μέθοδο χρειαζόμαστε: 2 τόννους σιδηρομετάλλευμα σὺν 1 περίπου τόννο (μ.δ. τῶν 850-1250 κιλῶν) κόκ.

Μέ τή δεύτερη μέθοδο χρειαζόμαστε: 2 τόννους σιδηρομετάλλευμα + 2.500 ΩXB + 350 κιλά στερεό καύσιμο ἀναγωγῆς (κόκ ἢ ξυλοκάρβουνο). Ἔτσι γιά 200.000 τόννους σίδηρο θά χρειαζόμαστε μέ τήν πρώτη μέθοδο 200.000-240.000 τόννους στερεό καύσιμο τουλάχιστο ἐνῶ μέ τήν δεύτερη 70.000 τόννους περίπου (δηλ. τό 30%)¹⁴.

Ἄς δοῦμε ὅμως τή βαθύτερη οἰκονομική σημασία πού θά εἶχε ἡ προτίμηση τῆς μιᾶς ἀπό τίς δύο μέθοδες λειτουργίας τῆς σιδηρομεταλλουργίας.

Ἡ μέθοδος τῆς φυσική ὑψικάμινο ἔχει ἕνα μειονέκτημα οἰκονομικῆς φύσης πού πᾶνω ἀπό ὅποιο ἄλλο τεχνικό μειονέκτημα τήν κάνει ἀπαράδεκτη γιά ἕνα πρόγραμμα συνθετικῆς ἐκδιομηχάνισης τῆς χώρας. Τό μειονέκτημα ὅτι ἐξαρτᾶ τή χώρα ἀπό τήν εἰσαγωγή τοῦ καύσιμου στερεοῦ (κόκ) πού πρέπει νά ἀναγκαστεῖ νά τό προμηθεύεται ἀπό τίς ξένες ἀγορές. Εἶναι ὀλότελα ἀντιφατικό νά θέλουμε νά σπάσουμε τά δεσμά τῆς ἐξάρτησης τῆς χώρας ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τήν ἐκμεταλλευτική του ἐπιχειρηματική δράση στοῦς σπουδαιότερους τομεῖς τῆς οἰκονομίας μας καί ταυτόχρονα νά διαιωνίζουμε τήν ἐξάρτηση τῆς χώρας σέ καύσιμα ἀπό τήν ξένη ἀγορά καί μάλιστα γιά ἕνα καινουργιο

13. Κόκ δηλ. μέ μικρή περιεκτικότητα τέφρας ἀλλά προπαντός ἀνθεκτικό στή μεγάλη πίεση ἀπό τό βάρος τῆς φόρτωσης πού ὑφίσταται στίς φυσικές ὑψικάμινες.

14. Προτού προχωρήσουμε στό νά προκρίνουμε μιᾶ ἀπό τίς δύο αὐτές μεθόδους σάν οἰκονομικά ὀρθότερη πρέπει νά τονίσουμε ὅτι καί μέ τίς δύο κατ' ἀρχήν εἶναι ἀπόλυτα πῶ συμφερτική ἡ παραγωγή σίδηρου μέ δημιουργία ντόπιας σιδηρομεταλλουργίας ἀπό τήν εἰσαγωγή (ὅπως γίνονταν ὡς τά τώρα) καμινευμένου στό ἐξωτερικό σίδηρο κάθε μορφῆς. Παίρουμε σάν πῶ δυσμενῆ τήν περίπτωση εἰσαγωγῆς κάρβουνο ἀπό τό ἐξωτερικό. Γιά 200.000 τόννους χρειαζόμαστε μέ 1200 δρχ. τόν τόννο, 240 ἑκατομ. δρχ., πού μέ τά ἄλλα ἐξοδα ἐγκατάστασης καί λειτουργίας δέ θά περνοῦσαν τά 900 ἑκατομ. δρχ., ἐνῶ γιά τήν εἰσαγωγή λιγότερης ποσότητας ἀκατέργαστου σίδηρου (150.000 τόννους περίπου) πληρώνονταν συνάλλαγμα προπολεμικά ἀξίας πᾶνω ἀπό ἕνα δισεκατομμύριο δρχ. τό χρόνο (Βλ. πίνακες ἀριθ. 5,6).

κλάδο βιομηχανίας πού ιδρύουμε και πού έχει ζωτικότερη σημασία για την επιτυχία του έργου της εκβιομηχάνισης.

Μιά τέτοια λύση γίνεται ακόμα πιο παράλογη αν σκεφθούμε ότι η χώρα μας έχει ανεκμετάλλευτο υδροενεργειακό πλούτο πού μπορεί αν αξιοποιηθεί να μάς δίνει ασύγκριτα πιο φτηνά την πολύτιμη ηλεκτρ ενέργεια πού αντικαθιστά το στερεό καύσιμο στην παραγωγή του χυτοσίδηρου με τη μέθοδο της ηλεκτροκαμίνου.

Ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να πούμε ότι σαν γενική λύση, ή λύση της εγκατάστασης φυσητής ύψικαμίνου για την καμίνευση σιδηρομεταλλευμάτων με στερεό καύσιμο, πού θα προέρχεται από το εξωτερικό, είναι απαράδεκτη, τόσο γιατί κρατά εξαρτημένη τη χώρα από την ξένη αγορά για την εισαγωγή του προϊόντος αυτού, όσο και γιατί αφήνει άχρησιμοποίητες τις υδροενεργειακές δυνάμεις πού μπορούν να δώσουν στη χώρα από τους δικούς της πόρους την καλύτερη τεχνικά και οικονομικά ενεργειακή βάση. Έτσι ή λύση της φυσητής ύψικαμίνου ματαιώνει σε τελευταία ανάλυση την πραγματοποίηση ενός από τους βασικούς σκοπούς πού πρέπει να επιδιώκουμε με την ίδρυση ντόπιας σιδηρομεταλλουργίας.

Προτείνεται μια άλλη λύση, θερμική κι αυτή. Νά χρησιμοποιηθεί ντόπιο κόκ από εξευγενισμένο λιγνίτη για μια φυσητή ύψικαμίνου ή για μια περιστροφική κάμινο¹⁵. Νομίζουμε ότι ή λύση αυτή χωρίς να έχει το μειονέκτημα εισαγωγής καυσίμων από το εξωτερικό δέ θα μπορούσε να έχει γενική εφαρμογή, γιατί α) αποκλείει την ηλεκτρ ενέργεια πού είναι φτηνότερη και μπορεί στο πλαίσιο της πραγματοποίησης ενός συνδυασμένου υδροενεργειακού και βιομηχανικού προγράμματος να χρησιμεύσει για μοναδικό ηλεκτροθερμικό μέσο στην ίδρυση μεγάλων συνδυασμένης μορφής συγκροτημάτων (κομπινάτ) ηλεκτρομεταλλουργικών και ηλεκτροχημικών βιομηχανιών. Αυτό όμως δέ θα μπορούσε να γίνει αν γινόταν διάσπαση θερμικής και ηλεκτρικής μεθόδου για την κάθε βιομηχανία πού θα αποτελούσε τμήμα του ίδιου συγκροτήματος. Έκτός αν αντικαθιστούσαμε την ηλεκτρ ενέργεια με το λιγνίτη σ' όλες τις περιπτώσεις, πράγμα πού θα ήταν παράλογη τεχνική υπερβολή. β) Γιατί νομίζουμε ότι ή χρησιμοποίηση του λιγνίτη σαν μεταλλουργικού κόκ *ανάγωγής* είναι αρκετή, αφού άλλωστε ο λιγνίτης μπορεί και πρέπει να χρησιμοποιηθεί, όπως είδαμε, σε τόσες άλλες βιομηχανικές και χημικές χρήσεις σαν *αναντικατάστατη* πρώτη ύλη. Μια παρόμοια λύση πού προτείνεται είναι να θερμαίνουμε την ύψικαμίνου με ηλεκτρική ενέργεια πού θα προερχότανε από καύση λιγνιτών¹⁶. Η λύση αυτή προϋποθέτει να τοποθετηθεί ή ύψικαμίνος κοντά

15. Βλ. *Δεληγιάννη* στο ίδιο («Οικονομικά χρονικά», αριθ. 11-12 σελ. 198 κ. έπ.) και τη μελέτη του πού εκδόθηκε πριν λίγο καιρό από την «Όμοσπονδία τεχνικών επιστημόνων και ειδικών»: «Τά βιομηχανικά και μεταλλουργικά συγκροτήματα Άχελώου και Άλιάκμονος», Άθήνα 1946 (σελ. 28-29). Στην εργασία αυτή ο Α. Δεληγιάννης επιβεβαιώνει τις απόψεις πού είχε εκθέσει σε προηγούμενες αναλυτικές μελέτες του (βλ. βιβλιογραφία).

16. Κλ. Φιλάρτος: «Περί εγκαταστάσεως εν Έλλάδι βιομηχανίας χυτοσιδήρου και χάλυβος», «Τεχνικά χρονικά» αριθ. 125 (1937).

σέ λιγνιτωρυχεία. Αυτό όμως εκτός από τό μειονέκτημα τών εξόδων μεταφοράς του σιδηρομεταλλεύματος έχει τό άλλο βασικό μειονέκτημα πού αναφέραμε παραπάνω, ότι δέν μπορεί νά ανταποκριθεί στό αίτημα τής συνδυασμένης ενεργειακής καί βιομηχανικής ανάπτυξης τής χώρας καί διασπᾶ τήν ενότητα τών βιομηχανικών συγκροτημάτων πού θά στηριχθοῦν στήν ὑδρευνητική βάση. Ἐκτός ἂν ὑποθέταμε ότι δέ θεωροῦμε σάν ενεργειακή βάση τής βαρειᾶς βιομηχανίας στό σύνολό της τήν ὑδρευνητική, ὅποτε θά καταλήγαμε πάλι σέ μονόπλευρη - ἀντιοικονομική λύση.

Καταλήγουμε λοιπόν νά ποῦμε πάνω στή θερμική λύση τής φουσητῆς ὑψικαμίνου ἢ περιστροφικῆς καμίνου μέ κόκ ἀπό πλινθοποιημένο καί ἐξευγενισμένο λιγνίτη (γιατί γιά τήν ἀναγωγή δέν ὑπάρχει ἀκόμη φτηνότερη ἀπό τή μέθοδο αὐτή), ότι μπορεί νά χρησιμοποιηθεῖ *ἐξαιρετικά*, σέ περιπτώσεις δηλ. πού θά μπορούσαμε καί θά θέλαμε νά χρησιμοποιήσουμε ὀρισμένες ἐγκαταστάσεις πού θά διαθέταμε ἀπό ἐπανορθώσεις, ἢ ἄλλη *εἰδική* αἰτία, πρὶν ἀρχίσει ἡ ὑδρευνητική ἀξιοποίηση τής χώρας. Σέ μιά τέτοια «*προενεργειακή*» περίοδο¹⁷, τό μεταλλουργικό κόκ ἀπό ντόπιο λιγνίτη, θά μπορούσε νά παίξει καί τό ρόλο του θερμαντικοῦ μέσου γιά τήν πιό πάνω μέθοδο παραγωγῆς. Πάντως ξανατονίζουμε, ότι ἡ λύση αὐτή θά μπορούσε νά εἶναι προσωρινή μονάχα καί τό πολύ θά εἶχε σάν σκοπό νά δημιουργήσει καί μιά θερμική ἐφεδρεία γιά τή σιδηρομεταλλουργία μας. Ὅσο γιά τήν κατασκευή μεταλλουργικοῦ κόκ ἀπό λιγνίτη αὐτή θά ἔπρεπε νά ἀρχίσει ἀμέσως μέ ἐγκατάσταση ἐργοστασίου πλινθοποίησης καί ἐξευγενισμοῦ λιγνίτη, μιά πού θά ἔχει σάν σκοπό νά προμηθεύσει καί στή λύση τῆς ἠλεκτροκαμίνου τό ἀπαραίτητο στερεό καύσιμο ἀναγωγῆς, ἀντικαθιστώντας ἔτσι καί ἐδῶ τό κόκ μεταλλουργίας πού θά ἔπρεπε ἀλλοιῶς νά ἀγοράζεται ἀπό τό ἐξωτερικό.

Ἡ λύση τῆς ἠλεκτροκαμίνου. Διακρίνεται σέ λύση ἠλεκτρικῆς ὑψικαμίνου καί λύση χαμηλῆς ἠλεκτροκαμίνου. Κοινό χαρακτηριστικό τους εἶναι ότι ἡ ἀνύψωση τῆς θερμοκρασίας γιά τήν ἀναγωγή γίνεται μέ ἠλεκτρική ἐνέργεια καί στίς δυό, καί ὄχι μέ στερεό καύσιμο. Ἐπίσης καί στίς δυό ἡ ἀναγωγή του σιδήρου μέσα στήν κάμινο γίνεται μέ στερεό καύσιμο. Ἡ διαφορά τους βρῖσκεται, κυρίως, στό ότι ἡ ἠλεκτρική ὑψικαμίνος χρειάζεται σάν καύσιμο ἀναγωγικό μέσο 60% ξυλοκάρβουνο καί 40% σκληρό μεταλλουργικό κόκ, ἐνώ ἡ χαμηλή ἠλεκτροκάμιнос μπορεί νά τροφοδοτηθεῖ καί μόνο μέ μεταλλουργικό κόκ καί μάλιστα δέν τῆς χρειάζεται ἀπαραίτητα σκληρό μεταλλουργικό κόκ ἀλλά μπορεί νά λειτουργήσει καί μέ κόκ φωταερίου.

Ἀκόμα, ἡ χαμηλή ἠλεκτροκάμιнос προσαρμόζεται εὐκόλα σέ διάφορες ποιότητες καί διάφορου εἶδους πρῶτες ὕλες¹⁸ (χρήση ταυτόχρονη μί-

17. Βλ. Ν. Κιτσιῆ: «Οἱ δυνατότητες βαρειᾶς βιομηχανίας», «Ἄνταϊος», ἀριθ. 15-16, 1946.

18. Βλ. Α. Δεληγιάννη: «Ἡ μεταλλουργία σιδήρου κλπ.», «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 9-10 καί 11-12/1945 ἀναλυτικότερα γιά ὄλα τά εἶδη καμίνων.

γματος σιδηρομεταλλεύματος και παλιοσιδηρικών).

Ἡ χαμηλή ἠλεκτροκάμιнос μέ τά προσόντα της αὐτά ἔχει, τά τελευταία ἰδιαίτερα χρόνια πρὶν τὸν πόλεμο, τεράστια ἐφαρμογή σέ πολλές χώρες, ὅπως στή Σοβιετική Ἐνωση, Σουηδία, Ἑλβετία, Νορβηγία¹⁹.

Ποιά εἶναι τά τεχνικοοικονομικά προσόντα τῆς χαμηλῆς ἠλεκτροκαμίνου σέ σύγκριση μέ τῆ φυσική ὑψικάμινο καί τούς συγγενεῖς σ' αὐτὴν τύπους;

1) Ἐχει λιγότερο δαπανηρές ἐγκαταστάσεις.

2) Ἐπιτρέπει συνδυασμούς χρησιμοποίησης γιὰ καμίνευση ταυτόχρονη διαφόρων *ποιότητων* πρῶτων ὑλῶν, καί διαφόρων *εἰδῶν* πρῶτων ὑλῶν (ὅπως εἶδαμε πρὶν πάνω: ἀνάμιξη σιδηρομεταλλεύματος καί παλιῶν σιδηρικών ἢ ταυτόχρονη ἀναγωγή ἀπὸ βωξίτη καί σιδηρομετάλλευμα, ἀλουμίνας καί χυτοσίδηρου).

3) Δίνει εὐχέρεια στὴν ἐπιλογή τοῦ ἀναγωγικοῦ καύσιμου (κόκ μεταλλουργίας-κόκ φωταερίου-κόκ μεταλλουργίας ἀπὸ λιγνίτη ἢ καί ἀπὸ ξυλοκάρβουνο (ξυλάνθρακα) ἀκόμη).

4) Μπορεῖ νὰ μεταχειριστεῖ *ψιλότερο* μετάλλευμα.

5) Μπορεῖ νὰ μεταχειριστεῖ κλιμακωτά, πρῶτα μιά σιδηρομεταλλουργία καί χαλυδουργία μέ μικρές μονάδες, ὅπως εἶναι χαμηλές ἠλεκτροκάμινες πού νὰ ἐπεκτείνεται μέ προσθήκη νέων μονάδων ἀνάλογα μέ τίς οἰκονομικές δυνατότητες²⁰. Ἐνῶ δηλ. μέ ἓνα «κομμάτι» ὑψικάμινο εἶμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἔχουμε συγκεντρωμένη παραγωγή 70-100.000 τόννων τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἀρχή, μιά χαμηλὴ ὑψικάμιнос μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ σέ 30.000 τόννους, ὅποτε κλιμακωτά προσθέτουμε ἄλλες δύο καί φτάνουμε τὴν ἴδια παραγωγή ἀνάλογα μέ τὸ γενικότερό μας πρόγραμμα καί τίς προτιμήσεις γιὰ τὴν τοποθεσία ἐγκατάστασης τῆς κάθε μονάδας²¹. Ἄν λοιπὸν πάρομε ὑπόψη τά τεχνικά αὐτά πλεονεκτήματα τῆς ἠλεκτροκαμίνου, σέ συνδυασμὸ πάντα μέ τὸ βασικὸ λόγο γενικότερης οἰκονομικῆς πολιτικῆς πού ἐκθέσαμε γιὰ τὴν προτίμηση τῆς ἠλεκτροενέργειας ἀπὸ τὴν ὑδρενεργειακὴ βάση καί ὄχι ἀπὸ τὸ στερεὸ καύσιμο – καί μάλιστα τὸ καύσιμο πού θὰ ἀγοραστεῖ στὴν ἀγορὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ – βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μέθοδος πού πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε γιὰ τὴ μεταλλουργία τοῦ σιδήρου εἶναι ἐκεῖνη πού χρησιμοποιεῖ τὸν ἠλεκτρισμὸ καί κατὰ προτίμηση σέ χαμηλὴ ἠλεκτρικὴ κάμινο²².

Οἱ ἠλεκτροκάμινες αὐτοῦ τοῦ τύπου ἔχουν ἐκτός ἀπὸ τά πλεονεκτήματα πού ἀναφέραμε καί τὴ δυνατότητα χρησιμοποίησης τῶν ἀερίων πού παράγονται, πλεονεκτήματα πού εἶχε ἄλλοτε μονάχα ἡ κλασικοῦ τύπου φυσική ὑψικάμινο²³.

19. Βλ. Α. Δεληγιάννη (στό ἴδιο).

20. Ἐνῶ μιά φυσική ὑψικάμιнос παράγει 150-200 τόννους τὴν ἡμέρα, μιά χαμηλὴ ἠλεκτροκάμιнос μπορεῖ νὰ παράγει καί κάτω ἀπὸ 100 τόννους τὴν ἡμέρα.

21. Βλ. Δεληγιάννη (στό ἴδιο).

22. Οἱ τεχνικοὶ προτείνουν σάν καλύτερο τύπο ἠλεκτροκαμίνου τὸν τύπο Tysland Hole πού ὀνομάζεται καί κάμιнос Spigerverk. Βλ. Δεληγιάννη, στό ἴδιο, σελ. 200.

23. Πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ εἰσαγωγή ἠλεκτροκαμίνου προτάθηκε στὴν Ἑλλάδα τὸ

Μερικοί ξεετάζοντας από τήν άποψη τής έπιχειρηματικής ωφέλειας τή χρήση ήλεκτροκαμίνου ύποστηρίζουν ότι αυτή συμφέρει μονάχα άν ή τιμή του ήλεκτρικού ρεύματος είναι πολύ φτηνή²⁴.

Σύμφωνα μέ όσα έκθέσαμε σέ άλλο μέρος για τήν τιμή τής ήλεκτρονέργειας, ή άποψη αυτή δέν μπορεί νά έχει απόλυτη άξία από οικονομική πλευρά και πολύ περισσότερο στά πλαίσια μιάς λαϊκής οίκονομίας. "Αν τά τεχνικοοικονομικά πλεονεκτήματα τής ήλεκτροκαμίνου έπιβάλλουν τή χρησιμοποίησή της, ή τιμή τής ήλεκτρονέργειας – στά πρώτα χρόνια λειτουργίας – δέν μπορεί μόνη νά παίξει τόν άποφασιστικό ρόλο για τήν τελική παραδοχή ή άπόρριψη τής ήλεκτρικής μεθόδου παραγωγής σίδερου. Μόνο σέ μιά οίκονομία πού ή ύδροηλεκτρική παραγωγή ένέργειας βρίσκεται στά χέρια καπιταλιστικών συγκροτημάτων πού άσκούν πολιτική μονοπωλιακών τιμών θά ήταν δυνατό νά άποτελέσει, ως ένα βαθμό, άπαγορευτικό φραγμό ή τιμή τής ήλεκτρονέργειας, γιατί θά έπιδρούσε στόν προσδιορισμό του καπιταλιστικού κέρδους τής σιδηροβιομηχανίας πού θά ήταν κι αυτή καπιταλιστική έπιχείρηση.

Αντίθετα, σέ μιά οίκονομία πού ή παραγωγή ύδροηλεκτρικής ένέργειας και ή βαρεία βιομηχανία άποτελούν έθνικοποιημένες παραγωγικές μονάδες, ή τιμή τής ήλεκτρονέργειας είναι σχετικής σημασίας και χρονικά περιορισμένης διάρκειας παράγων. Γιατί τιμή ήλεκτρονέργειας σέ μέγεθος άξιοσημείωτο θά μπορούσε νά ύπάρχει μόνον ώσότου άποσβεσθεί ή άξία για τς ύδροηλεκτρικές έγκαταστάσεις παραγωγής ένέργειας. ("Όπως είδαμε μετά τήν άπόσβεσή τους ή τιμή μέ έξοδα λειτουργίας κυμαίνεται γύρω στά 5-6 χάρτινα λεπτά. 'Ο άριθμός αυτός πρέπει νά είναι κάπως ύψηλότερος στήν πραγματικότητα. Παρ' όλο αυτό – έπειδή δέν είναι δυνατός ό άκριβής προσδιορισμός – είναι άρκετός νά μάς δείξει σέ τί χαμηλό επίπεδο θά κατέβει, στήν περίπτωση πού ξεετάζουμε, ή τιμή τής ήλεκτρονέργειας). "Αν λοιπόν πάρουμε ύπόψη ότι οι έγκαταστάσεις τής ύδροηλεκτρικής ένέργειας έχουν αιώνια ζωή, είναι ζήτημα έπιχειρηματικού κέρδους μονάχα – ή πίεσης δανειστή, χρηματοδότη κλπ. – τό ν' άποσβεσθούν οι έγκαταστάσεις σέ σύντομο χρονικό διάστημα, για ν' άποκατασταθεί τό κεφάλαιο του έπιχειρηματία, ή νά έπιστραφεί τό δάνειο και νά άρχίσει – άν πρόκειται για μακρότερη διάρκεια (όπως μέ τή σύμβαση Κοϋπερ) έκμετάλλευσης – ή «άπόληψη» σχεδόν μόνο καθαρού κέρδους. "Όπως θά δείξουμε σέ άλλο μέρος τής έργασίας αυτής ή βιομηχανία τής σιδηρομεταλλουργίας (όπως και οι άλλοι κλάδοι τής βαρείας βιομηχανίας) είναι διώσιμη, άκόμα και άν τοποθετήσουμε τή λειτουργία της μέσα

1937 από τόν Α. Δεληγιάννη «'Επί τής ίδρύσεως μεταλλουργίας έν 'Ελλάδι», «Χημικά χρονικά» άριθ. 2,259-1937 και «Οίκονομικός ταχυδρόμος» 15 και 22 Νοεμβρίου 1937. 'Επίσης τό 1939 πρότεινε σέ διαφορετική κάπως βάση τήν ίδια μέθοδο και ό Kegel («Τεχνικά χρονικά» XV (323) 1939).

24. 'Ο Π. Κουβέλης λ.χ. ύποστηρίζει ότι ή τιμή τής ήλεκτρονέργειας πρέπει νά είναι τό πολύ 40 χάρτινα λεπτά κατά ΩΧΒ για νά συναγωνίζεται τήν τιμή του στερεού καύσιμου. 'Επίσης σέ πειράματα, πού άναφέρει ό Α. Δεληγιάννης, στή Σουηδία βρήκαν ότι ή ήλεκτροκάμιμος είναι συμφερότερη από τήν ύψικάμινο άν ή τιμή τής ήλεκτρονέργειας δέν περνάει τό 0,6 Öre κατά ΩΧΒ.

στούς πίο δυσμενείς όρους, τόσο από τήν άποψη του χρονικού όριου για τίς άποσθέσεις, όσο και από τήν άποψη του μεγέθους τής τιμής τής ήλεκτρενέργειας.

Πολύ περισσότερο στην περίπτωση πού τά κλειδιά τής οικονομίας έπαυσαν νά βρίσκονται στά χέρια του ξένου και του ντόπιου χρηματιστικού κεφαλαίου, ή τιμή τής ήλεκτρενέργειας δέ θά μπορεί νά επιπέσει καταθλιπτικά στην παραγωγική κατανάλωση (δηλ. στό κόστος τής σιδερομεταλλουργίας) γιατί μπορεί ή άπόσθεση τών ύδροηλεκτρικών εγκαταστάσεων νά γίνει σέ όσο διάστημα χρειάζεται για νά μήν επιβαρυνθεί ή κατανάλωση. Και άκόμη άφου δέ θά ύπάρχει περίπτωση «μερίσματος μετόχων» για τό καπιταλιστικό δηλ. κέρδος, ή τιμή θά μπορεί άσφαλώς νά κυμαίνεται άρκετά χαμηλότερα από τό όριο λ.χ. τών 40 χάρτινων λεπτών. Άν πάλι πρόκειται για δάνειο, αυτό θά έξυπηρετηθεί από τό σύνολο του δυναμικού τής οικονομίας (έφόσον βέβαια θά συνομολογηθεί μέ όρους όχι ληστρικούς για τήν οικονομία από μία λαϊκή δημοκρατική κυβέρνηση) και δέ θά βαρύνει μονάχα στό συγκεκριμένο κλάδο. Φυσικά μετά τήν άπόσθεση του δανείου τό ζήτημα (στις συνθήκες τής οικονομίας αυτής) για τήν τιμή ήλεκτρενέργειας τοποθετείται σύμφωνα μέ όσα είπαμε πίο πάνω.

Τό ποσό τής ηλεκτρικής ενέργειας πού θά χρειαστεί για μία παραγωγή διακοσίων χιλιάδων τόννων σίδερου μπορεί νά προσδιοριστεί – αν πάρουμε σαν βάση ότι για κάθε τόννο παραγόμενου σίδερου χρειάζονται κατά μέσον όρο 2.500 ΩXB²⁵ – σέ 500 έκατομ. ΩXB περίπου τό χρόνο (βλ. στον πίνακα άριθ. 41 τά ποσά ήλεκτρενέργειας πού θά καταναλώνουν κάθε χρόνο ή σιδερομεταλλουργία και οι άλλες βιομηχανίες του συγκροτήματος Άλιάκμονα).

Οι εγκαταστάσεις μιās ήλεκτρομεταλλουργικής βιομηχανίας θά μπορούσαν νά άρχίσουν από παραγωγή 100-120.000 τόννων τό χρόνο και νά έπεκταθούν κλιμακωτά για τήν παραγωγή του ποσού τών διακοσίων χιλιάδων τόννων.

Οι εγκαταστάσεις αυτές πρέπει νά άποτελέσουν τμήμα ενός ήλεκτρομεταλλουργικού και ήλεκτροχημικού βιομηχανικού συγκροτήματος πού σύμφωνα μέ όσα θά εκθέσουμε αναλυτικότερα σέ έπόμενο τμήμα, θά λειτουργήσει συνδυασμένα μέ τήν ενεργειακή άξιοποίηση μιās μεγάλης πηγής παροχής ύδροηλεκτρικής ενέργειας.

Σάν τέτοια πηγή – ειδικά για ένα πρώτο συγκρότημα σιδερομεταλλουργίας – δεχόμαστε τον Άλιάκμονα. Τό ήλεκτρομεταλλουργικό βιομηχανικό συγκρότημα πού θά κατασκευαστεί σ' ένα σημείο τών εκβολών του Άλιάκμονα στό Θερμαϊκό κόλπο θά έχει τό πλεονέκτημα νά βρίσκεται κοντά στις ύδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις παραγωγής ήλεκτρενέργειας και όχι σέ μεγάλη άπόσταση από τά μακεδονικά μεταλλεία (μεταλλεία

25. Βλ. Α. Δεληγιάννη: στα «Οικονομικά χρονικά», άριθ. 11-12, «Ή μεταλλουργία σίδηρου εις τήν Ελλάδα», σελ. 199, όπου ύποστηρίζει ότι μέ εύνοϊκές συνθήκες λειτουργίας ή κατανάλωση κατά τόννο σίδερου, μπορεί νά κατέβει στα 2050 ΩXB, σέ μία ηλεκτρική ύψικάμνο.

σιδηρομεταλλεύματος Ίσθόρου και μεταλλεία σιδηροπυρίτη Χαλκιδικής). Ἀκόμα, προσθέτει ὁ Α. Δεληγιάννης, θά ἔχει καλή σιδηροδρομική ἐπικοινωνία μέ τά λιγνιτωρυχεῖα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Ἡ τοποθεσία αὐτή παρουσιάζει προσόντα καί γιά τήν ἴδρυση ὀρισμένων ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν (καυστικῆς σόδας, ἀζώτου κ.ἄ.).

Στήν πρώτη περίοδο λειτουργίας τοῦ ἠλεκτρομεταλλουργικοῦ συγκροτήματος πού θά συνδυασθεῖ (ὅπως θά δοῦμε σέ ἄλλο κεφάλαιο) μέ ἠλεκτροχημικές βιομηχανίες²⁶, οἱ ἐγκαταστάσεις θά μπορούσαν νά περιορισθοῦν σέ τρεῖς χαμηλές ἠλεκτροκάμινες γιά παραγωγή τό χρόνο²⁷ 100.000 τόννων τό λιγότερο σίδηρου, ἄτσαλιού καί διαφόρων ἐλασμάτων.

Τό κόστος τῶν ἐγκαταστάσεων ὑπολογίζεται ἐντελῶς κατά προσέγγιση καί μέ βάση προσφορές διαφόρων ξένων ἐργοστασίων πού εἶχαν γίνει προπολεμικά, ἢ μέ πληροφορίες ἀπό τό ἐξωτερικό. Κατά μέσον ὄρο ἀπό τά στοιχεῖα πού παραθέτουν οἱ διάφοροι τεχνικοί καί μελετητές τοῦ θέματος μπορούμε νά ὑπολογίζουμε τή δαπάνη ἐγκατάστασης ἠλεκτροκαμίνων γιά παραγωγή 100-150.000 τόννων σίδηρου καί ἄτσαλιού σέ 500 ἑκατομ. προπολεμικές δραχμές.

Παραθέτουμε τούς ὑπολογισμούς τῶν τεχνικῶν σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα πού ἐπικαλεῖται ὁ καθένας: γιά 75.000 τόννους σίδηρου καί χάλυβα ὁ Παπαχαλαμπους ὑπολογίζει τή δαπάνη ἐγκαταστάσεων σέ 250.000.000 δρχ. Οἱ Καπασακάλης καί Ἀργυρόπουλος στή μελέτη τους «Κοιτάζοντας μπροστά», Ἀθήνα 1946, ὑπολογίζουν τή δαπάνη ἐγκαταστάσεων ἠλεκτροκαμίνων γιά παραγωγή 120.000 τόννων σίδηρου καί ἄτσαλιού σέ 500 ἑκατομ. δρχ. ποί' ἀπ' αὐτά θά διατεθοῦν 350 ἑκατομ. γιά ἀγορά ὑλικῶν ἀπό τό ἐξωτερικό καί 150 ἑκατομ. γιά ὑλικά ἀπό τό ἐσωτερικό.

Ὁ Α. Δεληγιάννης ὑπολογίζει (βλ. ἀναλυτικό πίνακα ἀριθ. 34) γιά παραγωγή χυτοσίδηρου καί χάλυβα μέ ἠλεκτροκάμινες δαπάνη 623.100.000 δρχ. Σέ νεώτερη ὁμως μελέτη του ὁ ἴδιος (βλ. «Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά συγκροτήματα Ἀχελῶου καί Ἀλιάκμονος», Ἀθήναι 1946, σελ. 29) ὑπολογίζει τή δαπάνη γιά τήν ἐγκατάσταση τριῶν ἠλεκτρικῶν καμίνων ἐτησίως παραγωγῆς 100.000 τόννων μέ ἐλαστήριο καί χυτήριο σέ 900-950 χιλιάδες χάρτινες λίρες. (Δηλαδή περίπου σέ 495 ἕως 522 ἑκατομ. δραχμές).

Οἱ δαπάνες γιά φυσητή ὑψικάμινο εἶναι πολύ μεγαλύτερες. Γιά 100.000 τόννους παραγωγῆς χρειάζεται κεφάλαιο ἀκίνητοποίησης 760 ἑκατ. δρχ. (Ὑπολογισμοί μιᾶς ἐπιτροπῆς τεχνικῶν γιά ἕνα ἑλληνικό ἐργοστάσιο). Ὁ Α. Δεληγιάννης («Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά κλπ.» . σελ. 29), ὑπολογίζει γιά μιᾶ φυσητή ὑψικάμινο Ζίμενς-Μαρτέν μέ ἡμερησία παραγωγῆς 500 τόννων καί ἐλαστήριο καί χυτήριο γιά 15.000 τόννους χυτῶν ἀντικειμένων, δαπάνη τριῶν ἑκατ. χάρτινων λιρῶν, δηλ. 1.650 ἑκατομ. δραχμές.

26. Βλ. στόν πίνακα ἀριθ. 42 ποιές βιομηχανίες θ' ἀποτελέσουν τό συγκρότημα Ἀλιάκμονα καί τί προϊόντα θά παράγουν.

27. Πρόταση Α. Δεληγιάννη: «Τό βιομηχανικόν συγκρότημα Ἀλιάκμονος», «Οἰκονο-

2. Μεταλλουργία αλουμίνιου

α) Οικονομική σημασία. Προϋποθέσεις λειτουργίας.

Ἡ βιομηχανία τοῦ αλουμίνιου εἶναι ἀπό τούς κλάδους τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας πού ἡ ἀνάπτυξή τους πήρε ἀλματικές διαστάσεις κυρίως ὕστερα ἀπό τό τέλος τοῦ πρώτου τέταρτου τοῦ αἰώνα μας. Τό ἐλαφρό μέταλλο αλουμίνιο χρησιμοποιεῖται πολύ πλατειά, ἰδιαίτερα σέ ἐφαρμογές ἠλεκτρικές καί σέ βιομηχανικές χρήσεις γιά νεωτάτου τύπου κατασκευές μηχανῶν, ἐργαλείων, μηχανημάτων ἠλεκτροτεχνίας, αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων, καί γιά παραγωγή κραμάτων αλουμίνιου-πού συνδυάζουν τήν ἀντοχή μέ τό μικρό βάρος καί γι' αὐτό εἶναι περιζήτητα στή σύγχρονη μηχανική.

Στό διάστημα τοῦ πολέμου ἡ παγκόσμια παραγωγή αλουμίνιου μεγάλωσε ἐξαιρετικά σέ σύγκριση μέ τήν προπολεμική²⁸. Γι' αὐτό σήμερα καί ὁ κύκλος ἐφαρμογῶν στή βιομηχανία μέ χρησιμοποίηση αλουμίνιου στή θέση ἄλλων μετάλων, μεγαλώνει μέρα μέ τή μέρα περισσότερο²⁹.

Ἡ οἰκονομική σημασία τῆς παραγωγῆς αλουμίνιου στή χώρα μας εἶναι πολύ μεγάλη γιατί διαθέτουμε τή βασική πρώτη ὕλη, τό βωξίτη, σέ ποσότητα καί ποιότητα πού μᾶς ἐξασφαλίζει, μαζί μέ τήν ἠλεκτρική ἐνέργεια ἀπό τίς ὕδατοπτώσεις μας, τή δυνατότητα ὄχι μονάχα νά ἰδρῦσουμε βιώσιμη βιομηχανία αλουμίνιου, ἀλλά καί νά καταλάβουμε σημαντική θέση στήν παγκόσμια βιομηχανική παραγωγή τοῦ μετάλλου αὐτοῦ³⁰. Ἄντί γι' αὐτό, ὀλόκληρη ἡ ποσότητα τῆς μεταλλευτικῆς πρώτης ὕλης, τοῦ βωξίτη δηλ. πού ἐξορύχθηκε ἀπό τό 1924 (γιά πρώτη φορά) ὡς τό 1939, πούληθηκε στό ἐξωτερικό. Κατά τούς πῖο μέτριους ὑπολογισμούς θά μπορούσαμε νά παράγουμε κάθε χρόνο προϊόν ἀξίας ἐνός ἑκατομμυρίου χάρτινων λιρῶν (δέκα χιλιάδες τόννους αλουμίνιο) ἂν ἐπεξεργαζόμασταν βιομηχανικά μέσα στή χώρα μας μέρος τοῦ βωξίτη, πού πούλαμε τώρα στό ἐξωτερικό γιά μερικές δεκάδες ἑκατομμύρια δραχμές σάν φτηνή πρώτη ὕλη γιά νά κατασκευασθεῖ ἐκεῖ τό ἴδιο μέταλλο. Τό 1939 πούλησαμε

μικά χρονικά», ἀριθ. 8/1945, σελ. 150.

28. Ὁ Καναδᾶς καί οἱ Ε.Π.Α. ὀκταπλασίασαν τήν προπολεμική τους παραγωγή. Βλ. *Α. Δεληγιάννη*, «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 5-7/1945, σελ. 132, καί «Τά βιομηχανικά συγκροτήματα κλπ.», σελ. 18, μέ τόν ἐξαιρετικά ἐνημερωμένο καί διαφωτιστικό πίνακά του ἀριθ. 1.

29. Συζητεῖται λ.χ. σήμερα ἡ χρησιμοποίηση αλουμίνιου γιά κατασκευή τροχαίου ὑλικῶν σιδηροδρόμων καί οἰκημάτων βιομηχανοποιημένων.

30. Τό 1937 ἡ χώρα μας εἶχε τήν ἕβδομη θέση στόν κόσμο στήν ἐξόψυξη βωξίτη. Κατά τούς ὑπολογισμούς τοῦ *Α. Δεληγιάννη* στό Πανελλήνιο χημικό συνέδριο τοῦ 1937 ἡ χώρα μας σέ βιομηχανική ἀξιοποίηση τῆς ποσότητας βωξίτη, πού μπορεί νά ἐξορύσσεται κάθε χρόνο, εἶναι δυνατό νά φτάσει τούς 70-75.000 τόννους αλουμίνιου πού ἀντιστοιχοῦσαν στό 1936 στό 1/5 τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς καί θά ἔδιναν τότε στή χώρα μας τήν τρίτη θέση στόν κόσμο στήν παραγωγή αλουμίνιου.

180.000 τόννους βωξίτη περίπου από τούς όποιους θεωρητικά μιά ντόπια βιομηχανία θά μπορούσε νά βγάλει 45.000 τόννους άλουμίνιο άξίας στην ξένη άγορά 4.500.000 λιρών, ή 2,5 περίπου δισεκατομμυρίων δραχμών. Ένώ από τήν πώληση του βωξίτη εισπράχθηκαν τό ίδιο έτος μονάχα 71 έκατομμύρια δραχμές! (βλ. πίνακες άριθ. 2,3 και 32 για τό έτος 1938).

Στίς πρώτες σελίδες είδαμε τούς εϋνοϊκούς τεχνικούς και οικονομικούς όρους πού μπορούν νά επιτρέψουν στη χώρα μας νά δημιουργήσει άνάμεσα στους άλλους κλάδους μεταλλουργικής βιομηχανίας και βιομηχανία για παραγωγή άλουμίνιου.

Θά άρκοϋσε νά επαναλάβουμε ειδικότερα:

1. "Ότι ύπάρχει στό έδαφος τής χώρας μας εϋνοϊκά τοποθετημένος και σέ άφθονία ό βωξίτης, ή βασική πρώτη ύλη πού χρειάζεται για νά παραχθεί άλουμίνιο: από τίς ως τά τώρα έρευνες τά κοιτάσματα βωξίτη³¹ στην Έλλάδα ύπολογίζονται σέ έκατοντάδες έκατομμύρια τόννους. Η συστηματική διερεύνηση του ύπεδάφους τής χώρας μας – όπως τονίσαμε κι άλλου – θά δείξει τό πραγματικό μέγεθος των άποθεμάτων της στό πολύτιμο αυτό μετάλλευμα. Η Στερεά Έλλάδα θεωρείται από τούς ξένους έρευνητές σάν μιά από τίς πιό πλούσιες βωξιτοφόρες περιφέρειες του κόσμου.

2. "Ότι ή ποιότητα του ελληνικού βωξίτη είναι έκλεκτή. Διαθέτουμε όχι μόνο τό είδος του βωξίτη πού είναι πιό κατάλληλο για τήν παραγωγή άλουμίνιου (έρυθρός βωξίτης) αλλά και τήν καλύτερη ποιότητα του είδους αυτού³².

3. Οί ύδραυλικές μας πηγές έχουν όλη τή δυνατότητα νά παράγουν άφθονη τήν ήλεκτρ ενέργεια πού άπαιτείται για νά κατασκευασθεί βιομηχανικά τό άλουμίνιο. Η εϋνοϊκή μάλιστα γεωγραφική διάταξη πού έχουν τά κοιτάσματα του βωξίτη, συγκεντρωμένα στό μεγαλύτερό τους μέρος στην κεντρική Στερεά και σέ μικρή άπόσταση από τίς ύδατοπτώσεις του Άχελώου και τίς άλλες πτώσεις τής δυτικής Στερεάς, κάνει ακόμα καλύτερους τούς τεχνικοοικονομικούς όρους για τή δημιουργία ήλεκτρομεταλλουργικής βιομηχανίας άλουμίνιου.

Το κεφάλαιο τής κυρίαρχης τάξης στην Έλλάδα δέν άξιοποίησε τούς εϋνοϊκούς αυτούς όρους όπως δέν άξιοποίησε καμμιά σοβαρή πλουτοπαραγωγική πηγή τής χώρας. Για τούς λόγους πού εκθέσαμε πιό πάνω και στην περίπτωση αυτή, τόν πρωταγωνιστικό ρόλο στην έκμετάλλευση τής χώρας από τή διεθνή άγορά έπαιξε τό ξένο κεφάλαιο. Τό ξένο κεφάλαιο άπορροφά επί δεκαπέντε χρόνια (1924-1939) τούς βωξίτες μας σάν πρώτη ύλη. Ίδιαίτερα δέ τά τελευταία πριν από τόν πόλεμο χρόνια, πού ή ζήτηση άλουμίνιου για πολεμικές προετοιμασίες έφτασε στη μεγαλύτερή

31. Βλ. Δ. Κισκύρα στο ίδιο, « Άνταϊος» άριθ. 9/1945, σελ. 212. Κατά τό μηχανικό Χ. Δανιδό από τίς ένδείξεις όρισμένων περιοχών ύπολογίζονται τά πιθανά άποθέματα βωξίτη πάνω από 50 έκατ. τόννους. Βλ. πίνακα άριθ. 31.

32. Από αναλύσεις βωξιτών τής περιφέρειας Παρνασσού βρέθηκε ότι ή περιεκτικότητά τους σέ άλουμίνια, φτάνει ποσοστό 60%. Τέτοιο ποσοστό παρουσιάζουν μονάχα άρίστης ποιότητας βωξίτες.

της ένταση. Τό ξένο κεφάλαιο άκόμα, άφου εξακριβώθηκε ή έξαιρετική ποιότητα πού έχουν οί βωξίτες μας, έβαλε σάν ένα από τούς κύριους στόχους του μέ τή σύμβαση Κοΰπερ, τήν επιτόπια έκμετάλλευσή τους μέ μία προνομακά προστατευόμενη ήλεκτρομεταλλουργία άλουμίνιου.

“Οπως τονίσαμε πιό πάνω για τό ενεργειακό και τή σιδηρομεταλλουργία, ή έκδιομηχάνιση τής χώρας μας στή βάση μιās σέ βάρος μας άποικιακής ήμπεριαλιστικής πολιτικής από τό ξένο κεφάλαιο είναι άδύνατη και απαράδεκτη. Θα κάνει άκόμα φτωχότερο τό λαό. Θα μετατρέψει τό προϊόν τής δουλειάς του σέ έμπόρευμα για τήν ξένη άγορά και όχι σέ προϊόν τής έθνικής εργασίας πού θα συντελέσει άμεσα, σάν πρωταρχικής σημασίας ύλικό, στήν άνοικοδόμηση τής χώρας για τήν ωφέλεια του εργαζόμενου λαού.

Γι' αυτό, έξετάζοντας τίς συγκεκριμένες συνθήκες για τή δημιουργία του καινούριου αυτού βιομηχανικού κλάδου θεωρούμε σάν προϋπόθεση για τήν ανάπτυξη του ότι ή οικονομία τής χώρας μας θα βρίσκεται σέ σχέσεις ίσοτιμίας μέ τό ξένο κεφάλαιο και όχι σέ σχέσεις άποικιακής μεταχείρισης και ύποταγής.

Η προοπτική πού άνοιγεται στήν ελληνική οικονομία άπελευθερωμένη από τά ως τά τώρα δεσμά της μέ τήν ανάπτυξη και αυτού του κλάδου τής ήλεκτρομεταλλουργίας είναι άληθινά τεράστια.

Άρκει νά σκεφθούμε ότι τό άλουμίνιο έκτός από τίς πιό πάνω δυνατότητες χρησιμοποίησης του είναι τό ύλικό από τό όποιο θα κατασκευάσουμε τό δίχτυ ύψηλής τάσης μεταφοράς τής ενέργειας για τήν ήλεκτροποίηση σέ μεγάλη κλίμακα τής χώρας μας³³.

Δέν μπορούμε νά συμφωνήσουμε μέ τήν άποψη του Α. Δεληγιάννη πού ύποστηρίζει ότι τά έννέα δέκατα από τήν ποσότητα άλουμίνιου πού θα παράγεται κάθε χρόνο (9.000 τόννοι άλουμίνιου επί συνολικής παραγωγής 10.000 τόννων), θα πρέπει νά έξάγονται στο έξωτερικό άνεπεξέργαστα και μονάχα τό ένα δέκατο (οί 1.000 τόννοι) νά μετατρέπονται σέ φύλλα, ράβδους κλπ. για τήν έσωτερική άγορά. Η άποψη αυτή, είναι άποψη του ξένου μονοπωλιακού κεφαλαίου (περίπτωση Κοΰπερ), πού ένδιαφέρεται νά βρει στή χώρα μας κατάλληλες συνθήκες για τή μετατροπή των μεταλλευτικών μας ύλών σέ χαμηλού κόστους έμπόρευμα, πού νά τοποθετείται «καλά» στή διεθνή άγορά. Η μέ προνομαικούς όρους έκμετάλλευση των μεταλλευμάτων μας, των νερών μας και τής ντόπιας εργατικής δύναμης του έξασφαλίζει τό χαμηλό αυτό κόστος, σέ βάρος φυσικά τής παραγωγής και οικονομικής ανάπτυξης τής χώρας.

Όταν λοιπόν ό κ. Δεληγιάννης ύποστηρίζει στο βιβλίο του¹⁴ τήν αντίθετη άποψη δέν κάνει τίποτα άλλο παρά νά παρασύρεται από τήν κεφαλαιοκρατική άποψη των μονοπωλίων του ξένου κεφαλαίου. Έτσι όμως φαίνεται ν' άγνοεί τή σημασία του μεταλλουργικού αυτού προϊόντος για

33. Υπολογίζεται ότι θα χρειαστούν 50.000 τόννοι άλουμίνιου για τό σκοπό αυτό (Γ. Πεξόπουλος).

34. Βλ. «Τά βιομηχ. και μεταλ. συγκροτήματα κ.λ.π.» σελ. 18 κι έπ.

τήν παραγωγική κατανάλωση τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς – ἂν καί ὁ ἴδιος ὑποδεικνύει τήν χρησιμοποίηση ἀλουμίνιου γιά τήν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν κατασκευῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ δικτύου πού ὑπολογίζονται ἀπό τό Γ. Πεζόπουλο σέ 50.000 τόννους. (Καί ὑπάρχουν ἀκόμη τόσες ἄλλες μηχανολογικές, οἰκοδομικές, συγκοινωνιακές κλπ χρήσεις – πού ἴσως ὁ κ. Δεληγιάννης ξέρει καλύτερα – γιά τήν ἐσωτερική ἀγορά!).

Θά θέλαμε νά ἐλπίσουμε ὅτι ἕνας ἄριστος ἐπιστήμων καί τεχνικός ὅπως ὁ κ. Δεληγιάννης θά ἀναθεωρήσει τίς ἀπόψεις του τόσο γιά τό «ὠφέλιμο» τῆς σύμβασης Κοῦπερ, ὅσο καί γιά τήν «ἀναγκαιότητα» προσανατολισμοῦ (ἀποκλειστικοῦ σχεδόν τῆς βιομηχανίας ἀλουμίνιου) πρὸς τήν ξένη ἀγορά. Ἔτσι ἡ τεχνική του συμβολή στά προβλήματα τῆς ἀνοικοδόμησης θά ὀλοκληρωθεῖ γιατί θά στηρίζεται καί στήν ὀρθή κοινωνικοοικονομική δάση, στή δάση τῆς ἐξυπηρέτησης τοῦ δουλευτῆ λαοῦ.

Τό ζήτημα ἀκόμα τῆς ἀξιοποίησης τῶν βωξιτῶν μας ἐνδιαφέρει ζωτικά τή χώρα γιά τήν παραγωγή καί ἄλλων πρωταρχικῆς σημασίας ὑλῶν γιά τήν ἀνοικοδόμηση. Τέτοια ὑλῆ εἶναι τά ἐξαιρετικῆς ἀντοχῆς ἀργιλλοῦχα ἢ ἀλουμινοῦχα τσιμέντα. Ἀκόμα καί ἀπό τά κατώτερης ποιότητας μεταλλεύματα βωξίτη (μεγάλης περιεκτικότητος σέ σίδηρο) μποροῦμε νά ἔχουμε – ἂν τά καμινεύσουμε μαζί μέ σιδηρομεταλλεύματα σέ ἠλεκτροκάμινο – χυτοσίδηρο καί ἀλουμίνα (μέθοδος Πέντερσεν) ἢ χυτοσίδηρο καί ἀλουμινοῦχα τσιμέντα (μέθοδος Λιούμπεκ)³⁵. Ὅλα δέ αὐτά ἀνεξάρτητα ἀπό τίς νεώτερες προόδους πού ἔχουν γίνει ἰδιαίτερα στή Σοβιετική Ἐνωση, σχετικά μέ τήν χρησιμοποίηση κατώτερης ποιότητας μεταλλευμάτων ἀλουμίνιου γιά τήν παραγωγή ἀλουμίνας.

Πρέπει νά πούμε ἀκόμα ὅτι ἡ Ἑλλάδα πλεονεκτεῖ σέ σύγκριση μέ ἄλλες ἀλουμινοπαραγωγικές χώρες, γιατί διαθέτει καί ἠλεκτρἐνέργεια ἄφθονη ἀπό τίς ὑδατοπτώσεις της καί τήν περιζήτητη πρώτη ὑλῆ ἐνῶ ἐκείνες σπάνια συνδυάζουν καί τίς δύο αὐτές εὐνοϊκές τεχνικές προϋποθέσεις³⁶.

Ἀπ' ὅσα εἶπαμε πῶς πάνω θγαίνει τό συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχουν ὅλες οἱ βασικές προϋποθέσεις γιά τή δημιουργία βιομηχανίας ἀλουμίνιου στήν Ἑλλάδα.

δ) Ἡ λειτουργία τῆς μεταλλουργίας τοῦ ἀλουμίνιου

Ἡ παραγωγή τοῦ μετάλλου ἀλουμίνιου γίνεται ἀπό τήν ἀλουμίνα (ὀξειδίο τοῦ ἀργιλίου) πού παρασκευάζεται ἀπό τό μέταλλωμα τοῦ βωξίτη. Χρειαζονται δύο τόννοι ἀλουμίνας γιά νά παραχθεῖ ἕνας τόννος ἀλουμίνιο καί τέσσερες τόννοι βωξίτη γιά νά παρασκευασθοῦν δύο τόννοι

35 Βλ. Α. Δεληγιάννη «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 9-10/1945, σελ. 182.

36. Ἡ Ἑλβετία καί ἡ Ἰταλία διαθέτοντας μονάχα τίς ὑδραυλικές τους δυνάμεις γιά τήν ἠλεκτροκίνηση βιομηχανίας ἀλουμίνιου, προμηθεύονται ἀπό ἄλλες χώρες βωξίτη (Γαλλία, Οὐγγαρία κλπ.). Πρὶν τόν πόλεμο καί ἡ Γερμανία ἀκόμα ἔκανε εἰσαγωγή ἀπό τήν Οὐγγαρία καί ἀπό τή χώρα μας σέ βωξίτες. Βλ. Π. Κουβέλη στή βιβλιογραφία.

άλουμίνα³⁷. Ἡ μετατροπή τοῦ βωξίτη σέ ἄλουμίνα γίνεται κυρίως κατά δύο τρόπους: 1) Χρησιμοποιούνται, σάν πρώτες ὕλες, ἐκτός ἀπό τό βωξίτη, τό κάρβουνο καί ἡ καυστική σόδα. Ἡ ἠλεκτρική ἐνέργεια εἶναι ἀναγκαία σέ μικρή μόνο ποσότητα καί χρησιμεύει μονάχα γιά τήν κίνηση τῶν μηχανημάτων. Χαρακτηριστικό τῆς μεθόδου αὐτῆς πού ἐφαρμόστηκε περισσότερο καί ὀνομάζεται μέθοδος Μπάγιερ (Bayer), εἶναι ὅτι χρησιμοποιεῖ τό κάρβουνο σέ μεγάλη ποσότητα (ἴση σχεδόν πρὸς τήν ποσότητα τοῦ μεταλλεύματος βωξίτη)³⁸ καί τήν ἠλεκτρονέργεια σέ πολύ μικρό ποσό. 2) Ἡ καμίνευση τοῦ βωξίτη γίνεται σέ ἠλεκτροκάμινο μέ σιδηρομετάλλευμα, ἀσβέστη καί κόκ γιά τήν ἀναγωγή (ὅπως στή σιδηρομεταλλουργία). Ἡ μέθοδος αὐτή ὀνομάζεται μέθοδος Πέντερσεν (Pedersen), χρησιμοποιεῖ σάν βασικό μέσο γιά τήν παρασκευή τῆς ἄλουμίνας (ἐκτός ἀπό τίς πρώτες καί βοηθητικές ὕλες) τήν ἠλεκτρονέργεια καί δέν χρησιμοποιεῖ (ἀντίθετα μέ τήν μέθοδο Μπάγιερ) τό κάρβουνο παρά σέ μικρή ποσότητα κι αὐτό μέ τή μορφή κόκ σάν ἀναγωγικοῦ μέσου. Ἡ μέθοδος Πέντερσεν (ὅπως εἴπαμε καί στό θέμα τῆς σιδηρομεταλλουργίας) συνδυάζει τήν παραγωγή ἄλουμίνας μέ τήν παραγωγή χυτοσίδηρου. Δηλ. ἀπό τήν ἠλεκτροκάμινο δγαίνει ποσότητα 2 τόννων ἄλουμίνας καί 700-750 κιλῶν χυτοσίδηρου περίπου. Ἡ ἠλεκτρονέργεια πού χρησιμοποιεῖται φτάνει τά 5-6.000 ΩXB γιά κάθε τόννο ἄλουμίνας.

Ἡ ἄλουμίνα κατόπι μετατρέπεται σέ ἄλουμίνιο (ἀνεξάρτητα ἀπό τή μέθοδο πού ἀκολουθήσαμε γιά τήν παρασκευή τῆς) μέ εἰδικές ἠλεκτρομεταλλουργικές ἐγκαταστάσεις μέ βοηθητικές ὕλες καί μέσα: τόν κρυόλιθο, καί μέ ὀρισμένη ἀκόμα ποσότητα ἠλεκτροδίων³⁹. Γιά κάθε τόννο ἄλουμίνιου (πού δγαίνει ἀπό δύο τόννους ἄλουμίνας) χρειάζεται 20-22.000 ΩXB ἠλεκτρονέργεια. Αὐτό εἶναι τό δεύτερο στάδιο παραγωγῆς ἄλουμίνιου ἀπό τό βωξίτη.

Ὅπως βλέπουμε, ἡ διαφορά μεθόδου βρῖσκεται μονάχα στό πρῶτο στάδιο, τῆς παραγωγῆς δηλ. ἄλουμίνας ἀπό βωξίτη ἐνῶ γιά τήν παρασκευή ἄλουμίνιου ἀπό ἄλουμίνα ὑπάρχει ἐνιαία μέθοδος. Δέν πρόκειται ἐδῶ νά κρίνουμε ἀπ' τήν τεχνική πλευρά ποιά μέθοδος ἀπό τίς δύο (Μπάγιερ ἢ Πέντερσεν) εἶναι προτιμότερη γιά τό πρῶτο στάδιο τῆς παραγωγῆς ἄλουμίνιου ἀπό βωξίτη. Ἐνδιαφέρει ὅμως ἀπό οἰκονομική πλευρά νά γίνουν ὀρισμένες βασικῆς γιά τό θέμα σημασίας παρατηρήσεις:

1. Ἡ μέθοδος Μπάγιερ, ἂν καί ἀπικρατεῖ στίς βιομηχανικές ἐφαρμο-

37. Δηλ. 4 τόννοι βωξίτη μᾶς δίνουν 2 τόννους ἄλουμίνας καί 2 τόννοι ἄλουμίνας μᾶς δίνουν 1 τόννο ἄλουμίνιο. Καί ἄλλοιῶς: 4 τόννοι βωξίτη χρειάζονται γιά 1 τόννο ἄλουμίνιο.

38. Σύμφωνα μέ στοιχεῖα τοῦ X. Δαυῖδ γιά κάθε τόννο ἄλουμίνας χρειάζεται βωξίτης 1900-2500 χιλιογρ., καυστική σόδα 110-150 χιλιογρ., κάρβουνο 1700-2000 χιλιογρ. καί ἠλεκτρονέργεια 300-500 ΩXB. Βλ. Π. Κουβέλη «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.», σελ. 27.

39. Σύμφωνα μέ τά ἴδια στοιχεῖα γιά ἕνα τόννο ἄλουμίνιου χρειάζονται: ἄλουμίνα 2 τόννοι, κρυόλιθος 100-140 χιλιογρ., φθοριοῦχο ἄλας 80-40 χιλιογρ., ἠλεκτροδία 600-1000 χιλιογρ. καί ἠλεκτρονέργεια 20-22.000 ΩXB.

γές παραγωγής αλουμίνιου σε σύγκριση με την μέθοδο Πέντερσεν (χρησιμοποιείται για την παραγωγή του 90% της παγκόσμιας παραγωγής αλουμίνιου σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Π. Κουδέλης), προϋποθέτει, πώς η χώρα που την εφαρμόζει διαθέτει μεγάλες ποσότητες κάρβουνου. Αυτό μέσα στις συνθήκες της χώρας μας είναι σοβαρό μειονέκτημα για τους ίδιους λόγους που εκθέσαμε και στο θέμα της μεταλλουργίας του σιδήρου. Βέβαια θά μπορούσε να αντιμετωπισθεί τό μειονέκτημα αυτό με την καύση λιγνίτη ελληνικού αντί για ξένο κάρβουνο. Αυτό προϋποθέτει όμως (για να μπορεί να συναγωνιστεί ή χρησιμοποίηση του λιγνίτη τό ξένο κάρβουνο) να οργανωθούν ορθολογιστικά τά λιγχνιτωρυχεία και να επιτύχουμε μιά τέτοια ετήσια παραγωγή λιγνίτη που να φτάνει να ικανοποιεί τις ποικίλες ανάγκες που πρέπει να καλύπτει ή πολύτιμη αυτή μεταλλευτική ύλη του εδάφους μας⁴⁰. Γυ' αυτό δέ νομίζουμε ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε όλα τά τέτοιας μορφής βιομηχανικά προβλήματα με τή «λύση λιγνίτη» που μπορεί θεωρητικά να είναι σωστή, θά πρέπει όμως κάθε φορά να εξετάζεται αν είναι και ή καλύτερη από οικονομική πλευρά.

2. Η μέθοδος Μπάγιερ προϋποθέτει τή χρησιμοποίηση αρκετής ποσότητας καυστικής σόδας που θά χρειάζεται μεγάλη ήλεκτρενέργεια για να παραχθεί. Αυτό είναι μειονέκτημα επίσης γιατί έτσι καταλήγουμε να χρειαζόμαστε και μεγάλο ποσό κάρβουνου κατά τόνο αλουμίνας και αρκετά μεγάλο ποσό ήλεκτρενέργειας για τήν παραγωγή καυστικής σόδας.

Φυσικά σε μιά συνδυασμένη παραγωγή αλουμίνιου-καυστικής σόδας σε μεγάλη κλίμακα τό μειονέκτημα αυτό δέν είναι ιδιαίτερα αισθητό, όπως θά δούμε σε άλλη παράγραφο.

3. Η μέθοδος Πέντερσεν έχει τό πλεονέκτημα για τις ελληνικές συνθήκες ότι χρησιμοποιεί τήν ήλεκτρενέργεια και όχι τό ξένο κάρβουνο για τήν παρασκευή της αλουμίνας στην ήλεκτροκάμινο. Φυσικά χρειάζεται, όπως είδαμε, αρκετό ποσό ήλεκτρενέργειας (5-6000 ΩXB κατά τόνο αλουμίνας σύμφωνα με τά πιό πάνω στοιχεία) που μπορεί όμως να διατεθούν από τις υδραυλικές δυνάμεις της χώρας χωρίς σοβαρή επιβάρυνση – σε σύγκριση με τό ξένο κάρβουνο – ή τεχνική δυσκολία σε σύγκριση με τό λιγνίτη.

4. Η μέθοδος Πέντερσεν στις συνθήκες της χώρας μας εκτός του ότι δέν χρειάζεται ξένο κάρβουνο παρουσιάζει άλλα δύο σοβαρά πλεονεκτήματα. *Πρώτον*: ότι δέ χρειάζεται καυστική σόδα για βοηθητική ύλη κι έτσι γίνεται ουσιαστικά οικονομικότερη και σε ήλεκτρενέργεια από τή μέθοδο Μπάγιερ. *Δεύτερον*: ότι συνδυάζει τήν παραγωγή αλουμίνας και χυτοσίδηρου στην ήλεκτροκάμινο, που είναι αναμφισβήτητο προσόν για τή χώρα μας που έχει εξίσου ανάγκη και από τά δύο προϊόντα και που φυσικά

40. Είδαμε ότι ό λιγνίτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για καύση, για έλξη και κίνηση, για θέρμανση σπιτιών, για μεταλλουργικό κόκ και για σπουδαιότατου χαρακτήρα χημικές εφαρμογές.

από άποψη συνθηκών παραγωγής τους συμφέρει ή όρθολογιστικά συνδυασμένη παραγωγή τους.

Στήν κατηγορία τής μεθόδου Πέντερσεν μπορούμε νά κατατάξουμε και δύο άλλες τεχνικές μεθόδους για τήν παρασκευή τής άλουμίνας από τό βωξίτη. Οί μέθοδοι αυτές είναι: α) 'Η μέθοδος *Χάνγκλουντ* (*Hanglund*) και β) ή μέθοδος τής «'Αμερικανικής 'Εταιρίας 'Αλουμινίου» (*Aluminium Co of America*, πού μέ σύντμηση τών λέξεων όνομάζεται και *Alcoa*). 'Η μέθοδος τής *Alcoa* χρησιμοποιεί κάρβουνο για τήν άναγωγή του σίδηρου και του πυρίτιου του βωξίτη και τό διαχωρισμό τους από τό όξειδιο του άργιλίου, όποτε ή άλουμίνα λιώνει και βγαίνει προς τόν άφρό.

'Η μέθοδος *Hanglund* χρησιμοποιεί μέσα στήν ήλεκτροκάμνο σιδηροπυρίτη πού ένώνεται μέ τό άργίλλιο σε θειαργίλλιο πού δίνει ύδροθειο. Τό ύδροθειο προσβάλλει τό σίδηρο του βωξίτη. 'Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε στήν Ε.Σ.Σ.Δ. σε μεγάλη έκταση. Μέ τήν χρησιμοποίηση τής μεθόδου αυτής του σιδηροπυρίτη, οί σοβιετικοί τεχνικοί κατόρθωσαν νά άξιοποιήσουν τεράστια κοιτάσματα πού διαθέτει ή Σοβιετική 'Ενωση σε άλουμίτη και νεφελίνη. 'Ετσι κατόρθωσαν νά παράγουν άλουμίνιο από καινούρια πρώτη ύλη, έκτός του χρησιμοποιουμένου δηλ. ως τώρα βωξίτη και ως ένα βαθμό του λευκίτη.

'Η μέθοδος *Hanglund* έχει τό προσόν για τή χώρα μας ότι χρειάζεται περισσότερα έγχώρια ύλικά σε σύγκριση μέ τή μέθοδο *Alcoa*. Νομίζουμε ότι θά ήταν δυνατό – σάν ήλεκτροθερμική μέθοδος πού είναι και αυτή – νά χρησιμοποιηθεί έξίσου καλά μέ τήν Πέντερσεν. Πάντως από οικονομική άποψη άνήκει στήν ίδια κατηγορία μέ τή μέθοδο Πέντερσεν και γι' αυτό παρουσιάζει ανάλογα πλεονεκτήματα σε σύγκριση μέ τή Μέθοδο Μπάγιερ. 'Η τελική προτίμηση τής μιās από τίς δύο μεθόδους (Χάνγκλουντ ή Πέντερσεν) είναι τεχνικοοικονομικό ζήτημα πού θά πρέπει νά λυθεί σε μελέτη εφαρμογής. Τά έξαιρετικά ένδιαφέροντα στοιχεία για τίς μεθόδους *Alcoa* και *Hanglund* δίνονται στή μελέτη του μηχανικού Στ. Σταυρόπουλου: «'Η σύμβαση 'Αχελώου έγκλημα κατά τής χώρας» («'Ανταίος» άριθ. 1 και 2/1946, σελ. 54-55).

'Από τίς παραπάνω παρατηρήσεις μπορούμε νά καταλήξουμε ότι οικονομικά έξετάζοντας τίς μεθόδους παραγωγής του προπροϊόντος για τήν παραγωγή άλουμινίου, τής άλουμίνας δηλ., βρίσκουμε περισσότερο προσαρμοσμένη στις συνθήκες τής χώρας μας τή μέθοδο τύπου Πέντερσεν. Νομίζουμε ακόμα ότι και από άποψη γενικότερης *έπιτελικής* αντίληψης τών οικονομικών προβλημάτων τής χώρας μας ή τακτική μας πρέπει νά τείνει στο νά χρησιμοποιούμε σάν φορείς ενεργειακούς όσο είναι δυνατό περισσότερο τήν ήλεκτρική ενέργεια από τίς ύδραυλικές μας δυνάμεις, και λιγότερο τά στερεά και ύγρά καύσιμα. 'Ετσι δένεται σφικτότερα ή λύση του βιομηχανικού μέ τό ύδρευση πρόβλημα. Σε αυτό δέ χωράει συζήτηση για τό μέλλον πού θά έχουμε τό έντικό μας ήλεκτρικό δίχτυ. 'Όσο για τήν άμεσα προσεχή περίοδο τής άνασυγκρότησης δέ θά μπορούσε νά αποκλεισθεί στήν αρχή για τήν παραγωγή όχι πολύ μεγάλης ποσότητας άλου-

μινας ή εφαρμογή τής Μπάγιερ αν οι άλλες συνθήκες τεχνικές και οικονομικές τής χώρας τό απαιτούσαν ⁴¹ .

γ) Ένέργεια

Η ενέργεια πού χρειάζεται για κάθε τόνο παραγόμενου αλουμίνιου ύπολογίζεται και για τά δύο στάδια τής έπεξεργασίας σέ 32.000 ΩΧΒ μέ τή μέθοδο Πέντερσεν⁴². Οι τελευταίες όμως πρόοδες τής τεχνικής έχουν ελαττώσει τήν ποσότητα σέ 16-18.000 ΩΧΒ⁴³ περίπου από 20-22.000 ΩΧΒ για τό δεύτερο στάδιο τής βιομηχανικής έπεξεργασίας. Στίς Η.Π.Α. θεωρείται ότι για ηλεκτρολυτική παρασκευή αλουμίνιου χρειάζεται για κάθε τόνο ενέργεια 19-21.000 ΩΧΒ⁴⁴. Κατά τό μηχανικό Σ. Σταυρόπουλο ή συνολική ηλεκτρενέργεια πού θά καταναλωθεί μέ τή μέθοδο Hanglund φτάνει τά 34.000 ΩΧΒ, κατά τόνο αλουμίνιου πού θά παραχθεί, πλέον 3080 ΩΧΒ/τόνο αλουμίνιου για τήν επιτόπια κατασκευή τών ηλεκτροδίων⁴⁵.

Κατά τόν Α. Δεληγιάννη (στό ίδιο σελ. 24) μέ τή μέθοδο Μπάγιερ για 10.000 τόννους αλουμίνιου θά χρειαστούν 270 έκ. ΩΧΒ, δηλ. 24.000 ΩΧΒ/τόνο αλουμίνιου. Οι ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας πού χρειάζονται στή χώρα μας για τήν παραγωγή 50.000 τόννων αλουμίνιου τό χρόνο – όσο είναι δυνατό νά παραχθεί από τήν ποσότητα του βωξίτη πού εξορύσσονταν τό 1939 – είναι βέβαια αρκετά μεγάλες ιδίως μέ τή μέθοδο Πέντερσεν⁴⁶. Γι' αυτό ως ένα σημείο είναι σωστό νά λέγεται ότι τό κόστος τής παραγωγής του αλουμίνιου εξαρτάται κατά σοβαρό ποσοστό από τό κόστος τής ηλεκτρενέργειας. Αυτό μέσα στίς καπιταλιστικές συνθήκες παραγωγής σημαίνει ότι για νά είναι οικονομικά-επιχειρηματικά βιώσιμη μία βιομηχανία αλουμίνιου, πρέπει νά πληρώνει σέ τέτοια τιμή τό ηλεκτρικό ρεύμα πού νά επιτρέπει τόσο τήν απόσβεση τών εγκαταστάσεων και τήν πληρωμή τών άλλων γενικών εξόδων (τόκων, κερδών κλπ.), στήν καπιταλιστική επιχείρηση πού πουλάει τό ηλεκτρικό ρεύμα, όσο και τήν εξασφάλιση πραγματοποίησης κέρδους σ' αυτή τήν ίδια τή βιομηχανία αλουμίνιου, μετά τήν πληρωμή τών εργατικών και εξόδων σταθερού κε-

41. Πιθανό νά διαθέτουμε συσκευές Μπάγιερ από έπανορθώσεις, ή νά χρειάζεται μέριμνες όπου προχωρήσουν αρκετά οι ηλεκτρενεργειακές λύσεις μας νά χρησιμοποιήσουμε για τήν παραγωγή αλουμίνιας προσωρινά κάρβουνο, ή λιγνίτη.

42. Τό ποσό αυτό αναλύεται σέ: 10.000 ΩΧΒ για 2 τόννους αλουμίνιας+22.000 ΩΧΒ για τήν μετατροπή τής αλουμίνιας σέ αλουμίνιο, (ή, 12.000 ΩΧΒ για αλουμίνια+20.000 ΩΧΒ για αλουμίνιο). Τό ίδιο θά μπορούσαμε νά πούμε ότι ο αριθμός 32.000 ΩΧΒ είναι ο μ. δ. τών άθροισμάτων: (10.000 ΩΧΒ+20.000 ΩΧΒ) και (12.000 ΩΧΒ+22.000 ΩΧΒ). Δηλ. 34.000 ΩΧΒ+30.000 ΩΧΒ/2 = 64.000 ΩΧΒ/2 = 32.000 ΩΧΒ.

43. Μέ χρησιμοποίηση ηλεκτροδίων Söderberg. Βλ. Κουβέλη, στό ίδιο, σελ. 28.

44. Π. Κουβέλη, στό ίδιο.

45. Ο αριθμός των 34.000 ΩΧΒ/τόνο αλουμίνιου αναλύεται σέ: 22.000 ΩΧΒ για τήν ηλεκτρόλυση+ 12.000 ΩΧΒ για τήν κατασκευή τών δύο τόννων αλουμίνιας (βλ. Σ. Σταυρόπουλο στό ίδιο, «Ανταίος» άριθ. 2/1946, σελ. 54 - 55.

46. Θά χρειαζότανε για 10.000 τόννους αλουμίνιο: 220 - 320.000.000 ΩΧΒ, και για 50.000 τόννους: 1.100.000.000 - 1.600.000.000 ΩΧΒ.

φαλαίου. "Αν δέν συντρέχουν αὐτοὶ οἱ ὅροι ἢ ἡ καπιταλιστικὴ ἐπιχείρηση πού πουλάει τὸ ρεῦμα σταματᾷ τὴν παροχὴν τοῦ στή βιομηχανία ἀλουμίνιου ἢ ἡ βιομηχανία ἀλουμίνιου δέν πραγματοποιεῖ κέρδος καὶ σταματᾷ τίς ἐργασίες της, ἢ τρίτο ἢ ἠλεκτρικὴ ἐπιχείρηση παρέχει τὸ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα χωρὶς νὰ πραγματοποιεῖ τὸ μέσο ποσοστὸ κέρδους.

Μέ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐξετάζοντας τίς ἐλληνικὲς συνθήκες παραγωγῆς ἀλουμίνιου μερικοὶ οἰκονομολόγοι βρίσκουν ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας δέν πρέπει νὰ περνᾷ ἓνα ὀρισμένο ποσὸ πού τὸ θεωροῦν σάν «ὄριο» ἄντοχῆς γιὰ τὴ βιωσιμότητα μιᾶς ἐλληνικῆς ἠλεκτρομεταλλουργίας ἀλουμίνιου. Τὸ μάξιμουμ τῆς τιμῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος πού δέχεται π.χ. ὁ Π. Κουβέλης γιὰ μιὰ βιομηχανία ἀλουμίνιου εἶναι 35 χάρτινα λεπτά (δηλ. περίπου 1 χρυσὸ λεπτό) τῆς δραχμῆς κατὰ ΩΧΒ. Μὲ βάση τὰ ἀμερικανικὰ καὶ τὰ γαλλικὰ δεδομένα τοῦ κόστους τῶν ἠλεκτρομεταλλουργικῶν καὶ ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν (ὑπολογίζεται τὸ κόστος 22.000 ΩΧΒ γιὰ κάθε τόννο ἀλουμίνιου σέ 6.240 δραχμῆς, τὸ κόστος τῶν πρώτων καὶ βοηθητικῶν ὑλῶν σέ 16.826 δραχμῆς [ἴσον 10.976 δραχμῆς γιὰ 2 τόννους ἀλουμίνιας + 1560 δραχ. κρυσόλιθος + 4290 δραχ. ἠλεκτροδία], τὰ ἐργατικά ἔξοδα σέ 4290 δραχ. καὶ τὰ γενικά ἔξοδα σέ 5850 δραχ.) καθορίζει τὸ κόστος κατὰ τόννο ἀλουμίνιου σέ 33.206 δραχ. (βλ. πίνακα ἀριθ. 35)⁴⁷. Τὸ κόστος αὐτὸ κατὰ τὸν ἴδιο μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκόμα μικρότερο ἂν μὲ κατάλληλη πολιτικὴ τιμῶν ἢ βιομηχανία ἀλουμίνιου μπορεῖ νὰ πληρῶνει μόνον 20 λεπτά κατὰ ΩΧΒ. "Ἔτσι τὸ κόστος τῆς ἠλεκτροενέργειας γιὰ κάθε τόννο ἀλουμίνιου κατεβαίνει ἀπὸ 6.240 δραχ. σέ 4.400 δραχ. Κατὰ τὸν Σ. Σταυρόπουλο («Ἀνταίος», ἀριθ. 2/1946 σελ. 54) γιὰ τὴν παρασκευὴ ἑνὸς τόννου ἀλουμίνιου μὲ τὴν μέθοδο Hanglund στὴν Ἑλλάδα θὰ ἔχουμε συνολικὸ κόστος 1.040 χρυσῶν δραχμῶν ἢ 37.540 χάρτινων δραχμῶν κατὰ τόννο παραγόμενου ἀλουμίνιου⁴⁸. Κατὰ τὸν κ. Κουβέλη τὸ

47. Τὸ κόστος (μάξιμουμ) ἑνὸς τόννου ἀλουμίνιου, στὴ Γαλλία ὑπολογίζεται (βλ. Π. Κουβέλη στὸ ἴδιο καὶ Θ. Παπαγιαννόπουλου: «Τὸ ἀργίλλιον», Ἀθήναι 1937, σελ. 49) σέ 10.000 γαλλικὰ φράγκα δηλ. 39.000 δραχμῆς (1 γαλ. φρ. ἴσον 3,9 δραχ.). Τὸ κόστος αὐτὸ ἀναλύεται σέ:

α) Πρώτες καὶ βοηθητικὲς ὑλές 62%	(ἀλουμίνα 47% X 39.000 18.330 δραχ. (κρυσόλιθος 4% X 39.000 1.560 δραχ. ἠλεκτροδία 11% X 39.000 4.290 δραχ.
β) Ἡλεκτρικὴ ἐνέργεια16% X 39.000 6.240 δραχ.
γ) Ἐργατικά ἔξοδα11% X 39.000 4.290 δραχ.
δ) Γενικά ἔξοδα11% X 39.000 4.290 δραχ.
	Σύνολο 100% δραχ. 39.000 δραχ.

Τὰ ποσοστὰ αὐτὰ ἐφαρμόζοντας ὁ Π. Κουβέλης καὶ γιὰ τὴ χώρα μας μὲ μικρὲς τροποποιήσεις (μεγαλώνει τὸ ποσοστὸ τῶν γενικῶν ἔξόδων ἀπὸ 11% σέ 15% καὶ ἐλαττώνει τὸ πιθανὸν κόστος ἀλουμίνιας ἀπὸ 18.330 δραχ. σέ 10.976 δραχ.) δίνει τὸ κόστος κατὰ τόννο ἀλουμίνιου τῶν 33 χιλ. περίπου δραχμῶν.

48. Τὸ κόστος αὐτὸ ἀναλύεται (βλ. πίνακα ἀριθ. 35) σέ:
2 τόννους ἀλουμίνιας πρὸς 190 χρυσῆς δραχ./τόννο = 380 χρ. δρα.
650 κιλά ἠλεκτροδία πρὸς 0,4 χρυσῆς δραχ. = 260 χρ. δρα.
120 κιλά κρυσόλιθου πρὸς 500 χρυσῆς δραχ./τόννο = 60 χρ. δρα.

περιθώριο του κόστους των 33.000 δραχμών κατά τόννο παραγόμενου αλουμίνιου σε σύγκριση με την προπολεμική του τιμή που ήταν 100£, δηλ. 55.000 δραχ. κατά τόννο (στή διεθνή αγορά): «είναι αρκετόν διά να καλύψει την αναλογίαν κέρδους της επιχειρήσεως και ένδεχομένας προς τα ένω διαφοράς του κόστους εκ των προαναφερθέντων λόγων εις τρόπον ώστε να δύναται τις θασίμως να ίσχυρισθῆ ότι τό κόστος παραγωγῆς του μετάλλου τούτου εις τήν χώραν μας θά μπορῆ, κατά πᾶσαν πιθανότητα, να σταθῆ, έντός των ὁρίων του κόστους που πραγματοποιεῖται εις ἄλλας χώρας».

Προϋπόθεση ὅμως, ἐπαναλαμβάνουμε, – κατά τόν κ. Κουδέλη – γιά να υπάρξει τό περιθώριο αὐτό εἶναι ἡ τιμή του ἠλεκτρικοῦ ρεύματος να μήν περνάει τά 35 χάρτινα λεπτά γιά κάθε ΩΧΒ. Ἐδῶ προβάλλει τό ἐρώτημα: ἂν ἡ τιμή τῆς ἠλεκτρενέργειας ἡ ὁ μ.δ. τῆς τιμῆς ξεπερνάει τά 35 λεπτά του Π. Κουδέλη παύει να εἶναι διώσιμη ἡ διομηχανία του αλουμίνιου; Κι ἀκόμα: ἡ τιμή τῆς ἠλεκτρενέργειας εἶναι κάποιο ποσοτικά καί χρονικά ἀμετάβλητο μέγεθος που να μήν ἔχουμε τή δυνατότητα να τό ἐπηρεάσουμε μέ οἰκονομικά μέσα ὥστε να πετύχουμε να μή λειτουργεῖ ἐπιζήμια ἡ ἐπιχείρηση; Γιά να ἀπαντήσουμε στά δυό αὐτά ἐρωτήματα πρέπει να διακρίνουμε ἀνάμεσα στίς καπιταλιστικές συνθήκες παραγωγῆς καί στίς συνθηκές μιᾶς οἰκονομίας που βάζει τά θεμέλια γιά τή μετατροπή των καπιταλιστικῶν συνθηκῶν παραγωγῆς σέ σοσιαλιστικές. Ἐσάβουμε τίς καπιταλιστικές συνθήκες παραγωγῆς μέσα στίς ὁποῖες τοποθετεῖ τό πρόβλημα του ὁ κ. Κουδέλης. Ἐκεῖ ἡ βιωσιμότητα τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐπιχείρησης καί τῆς διομηχανίας του αλουμίνιου ἐξαρτῶνται ἀπό τή δυνατότητα ἐξασφάλισης ἱκανοποιητικῶν περιθωρίων κέρδους στό συντομότερο διάστημα, γιά τό κεφάλαιο που ἔχει τοποθετηθεῖ σ' αὐτές. Κριτήριο γιά τό περιθώριο κέρδους εἶναι να φτάνει κατά τόν κ. Κουδέλη τό μέγεθος ποσοστοῦ κέρδους στή διεθνή αγορά. Βλέπουμε λοιπόν ὅτι ἐνώ ἡ τιμή του αλουμίνιου ἦταν στήν ξένη ἀγορά 100 £, δηλ. 55.000 δραχ.⁴⁹ ὁ κ. Κουδέλης βρῖσκει ὅτι τό κόστος δέν πρέπει να περνάει τίς 33.000 μέ τιμή ρεύματος κάτω ἀπό 30 λεπτά τό ΩΧΒ κι αὐτό γιά να ἐξασφαλίζονται «περιθώρια ἀσφαλείας ἀνεκτά» γιά τόν καπιταλιστή που θά ἐπενδύσει τά κεφάλαιά του στήν ἐπιχείρηση αὐτή. Τί εἶναι λοιπόν τότε ἡ τιμή – «ταμποῦ» των 35 λεπτῶν; Δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἓνα *συμβατικό ὄριο* που ὁ κ. Κουδέλης ἡ ὁποιοσδήποτε ἄλλος οἰκονομολόγος ἡ ἐπιχειρηματίας θά ἔβρισκε στήν πράξη ἀνάλογα μέ τή διεθνή κίνηση των τιμῶν ὅτι ἐξασφαλίζει τό καπιταλιστικό ποσοστό κέρδους του. Τό ποσοστό ὅμως αὐτό του κέρδους

Βοηθητικές χημικές ὕλες	=	10	χρ. δρ.
14 ἡμερομίσθια πρὸς 4 χρυσές δραχ.	=	56	χρ. δρ.
22.000 ΩΧΒ ἠλεκτρενέργειας πρὸς 0,01 χρυσές δραχ.	=	220	χρ. δρ.
Γενικά ἐξόδα (ἐνοικιάσεις, ἀνανεώσεις, ἀποσβέσεις, τόκοι, μεταφοραί) =		54	χρ. δρ.
		Σύνολο κόστους	1040 χρ. δρ./τ

49. Πρέπει να σημειωθεῖ ὅτι τό 1938 ἡ εἰσαγωγή ἑνός τόννου κατεργασμένου αλουμίνιου (*profilé en barres, en lames, en feuilles etc.*) στή χώρα μας κόστιζε κατά μέσον ὄρο 76.000 δραχ. τσίφ Πειραιᾶ.

ποικίλλει κάθε φορά ανάλογα με την κίνηση διαφορετικών συντελεστών στη διεθνή αγορά. Τέτοιοι συντελεστές είναι ή τιμή της εργατικής δύναμης, ή τιμή των πρώτων ύλων, ή υπερπαραγωγή, οι κρίσεις κ.ά. Φυσικό τότε είναι να ποικίλει και ή τιμή που θα ήθελε ο καπιταλιστής να αγοράζει το ρεύμα από το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο για να έχει εξασφαλισμένα τα περιθώρια του κέρδους του. Βλέπουμε δηλαδή ότι – στο παράδειγμα που φέραμε πιο πάνω με αριθμούς του κ. Κουδέλη – κι αν ή τιμή του ρεύματος ήταν περισσότερο από 35 λεπτά, λ.χ. 50 λεπτά, αυτό θα ανέβαζε το κόστος των 33.000 δρ. για κάθε τόννο αλουμίνιου στίς 37.760 δρχ. *όποτε όμως και πάλι θα υπήρχαν σημαντικά περιθώρια κέρδους.* Άκόμα και με 60 λ./ΩΧΒ που θα ανέβαζε το κόστος του αλουμίνιου στίς 40.000 δρχ. περίπου κατά τόννο, και πάλι ως τίς 55.000 δρχ. που είναι ή τιμή του θα υπήρχαν «περιθώρια κέρδους». Η τιμή του προϊόντος θα μπορούσε να αντέξει στο διεθνή συναγωνισμό αλλά το κέρδος θα έπεφτε κάτω από το ποσοστό κέρδους της διεθνούς αγοράς κι αυτό από την κερδοσκοπική άποψη της καπιταλιστικής επιχείρησης θα ήταν «άντιοικονομικό» και ιδιαίτερα ασύμφορο από την άποψη ενός μονοπωλιακού χαρακτήρα ξένου κεφαλαιοκρατικού συγκροτήματος.

Τό συμπέρασμα είναι ότι ή τιμή της ηλεκτρενέργειας παίζει ρόλο για τόν κ. Κουδέλη σαν συντελεστής που είναι αντίστροφα ανάλογος με τό καπιταλιστικό κέρδος και μονάχα από την πλευρά αυτή έχουν κάποια αξία οι ισχυρισμοί του. Τό σχήμα όμως αυτό δέν μπορεί να μεταφερθεί στη σχεδιασμένη λαϊκή οικονομία. Αντίθετα, όπως τονίσαμε και στο κεφάλαιο του ενεργειακού για τό κόστος και την τιμή της ηλεκτρενέργειας, στίς συνθήκες μίας οικονομίας με εθνικοποιημένους τούς βασικούς κλάδους παραγωγής – και τέτοιοι κλάδοι είναι ή ηλεκτρική και μεταλλουργική βιομηχανία – τό κόστος και ή τιμή της ηλεκτρενέργειας βοηθούν και δέν εμποδίζουν την εκβιομηχάνιση της χώρας. Αν βγάλουμε τό φετιχιστικό περίβλημα των «όριων» του κ. Κουδέλη για την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος, τί θα ιδούμε;

1) Ότι ή τιμή αυτή μπορεί να είναι ψηλή ή χαμηλή ανάλογα με τό χρόνο απόσβεσης των εγκαταστάσεων των υδροηλεκτρικών έργων και τό ποσοστό του κέρδους και του τόκου του επιχειρηματία. Όσο βαρύτεροι είναι οι όροι της τοποθέτησης του κεφαλαίου, όσο ψηλότερος ό τόκος, όσο συντομότερο τό διάστημα της απόσβεσης τόσο μεταλύτερη είναι και ή τιμή του ρεύματος που καθορίζεται απ' αυτούς τούς συντελεστές. Όταν λοιπόν ό κ. Κουδέλης «ορίζει» την τιμή σε σταθερό επίπεδο, δέν κάνει τίποτα άλλο παρά να καθορίζει τή σχέση που βρισκονται όλοι αυτοί οι συντελεστές με τό καπιταλιστικό κέρδος. Και για να βρει ένα μέσο όρο που να εξασφαλίζει τό κέρδος και της υδροηλεκτρικής καπιταλιστικής επιχείρησης και της βιομηχανίας αλουμίνιου καθορίζει την τιμή των 35 λεπτών που τή θεωρεί σαν τή «χρυσή γραμμή» συνάντησης των συμφερόντων των δυό καπιταλιστικών συγκροτημάτων.

2) «Φυσική» τιμή της ηλεκτρενέργειας με τόν τρόπο που την παρουσιάζουν παραπάνω δέν υπάρχει. Μετά την απόσβεση των εγκαταστάσεων

τό κόστος του ηλεκτρικού ρεύματος υπολογίζεται σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο (πράγμα που δέχεται και ο ίδιος ο κ. Κουβέλης). "Αν λοιπόν θέλουμε να κλιμακώσουμε την απόσβεση των εγκαταστάσεων σε περισσότερα χρόνια (οι ύδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις είναι αιωνόβιου τύπου εκμεταλλεύσεις) τότε θα μπορούσαμε να τροφοδοτήσουμε τη βιομηχανία μας με ηλεκτρικό ρεύμα που θα περνούσε ελάχιστα τα 10 λεπτά το ΩΧΒ. Φυσικά αυτό είναι αδύνατο για μία καπιταλιστική επιχείρηση που διάζεται να αποκαταστήσει το κεφάλαιό της, να πληρώσει τους δανειστές της, για να άρχισι τή με τεράστιο κέρδος εκμετάλλευση των έργων, γιατί δέβαια μία μονοπωλιακή-προνομιακή επιχείρηση και μετά την απόσβεση δέν πρόκειται αυτόβουλα να ρίξει τήν τιμή κάτω από τα 35 λεπτά του κ. Κουβέλη (περίπτωση σύμβασης Κοῦπερ). Τό πώς ή σκέψη των οικονομολόγων και των τεχνικών, που διστάζουν να «συστήσουν» τήν ίδρυση μεταλλουργίας αλουμίνιου και να «έγυθηθῶν» τήν αποδοτικότητά της, αντανακλάει τίς άνησυχίες «προοπτικής» των μεγάλων κεφαλαιοκρατικών συγκροτημάτων για τή βαρεία βιομηχανία, δέ χωράει καμμιά άμβιβολία. Δέ χωράει καμμιά άφιβολία άκόμα πώς ή «άνησυχία» αὐτή προκαλείται από τή μεγάλη και σταθερή πτώση τής τιμής του μετάλλου αὐτοῦ από τήν άρχή τής τελευταίας δεκαετίας ἴσαμε σήμερα. Ὁ Α. Δεληγιάννης άναφέρει («Τά βιομηχανικά και μεταλλουργικά κλπ.», σελ. 18-20) ότι μέσα σε μία δεκαετία (1934-1943), ή τιμή του αλουμίνιου έπεσε κατά 40% στήν άγορά Νέας Ὑόρκης. Τά στοιχεία που παραθέτει δείχνουν ότι στό ἴδιο χρονικό διάστημα και ὁ όγκος τής παραγωγής σχεδόν δεκαπλασιασθηκε. Ἡ τεράστια αὐτή αύξηση τής παραγωγής αλουμίνιου (ιδιαίτερα για πολεμικούς σκοπούς), δημιουργει σήμερα μία κατάσταση κρίσης γύρω από τόν κλάδο αὐτό. Οί πολεμικές βιομηχανίες δέ βρίσκουν έμπορικές «διεξόδους» στή μεταπολεμική άγορά. Τά παραπάνω κάνουν όλοφάνερο:

α) Ὅτι δέν υπάρχουν «φυσικές» τιμές, αλλά τιμές μεταβαλλόμενες ανάλογα μέ τήν οικονομική συγκυρία, τόσο για τό αλουμίνιο, όσο και για τά στοιχεία που άπαρτίζουν τό κόστος του (ηλεκτρενέργεια, πρώτες ύλες κλπ.). Ἡ συζήτηση λοιπόν που κάνουν γύρω από τό κόστος τής ενέργειας (για 35 λεπτά ή λιγότερο) χάνει τήν οικονομική σημασία που προσπαθοῦν να τής δώσουν. Διαφορετικά, μέ τή συνεχή πτώση τής τιμής του αλουμίνιου, θά έπρεπε πρό πολλοῦ να είχε παύσει να συμφέρει ή παραγωγή του. (Τί θά έλεγαν οί οικονομολόγοι μας αν ή τιμή του αλουμίνιου έπεφτε λ.χ. στα μισά; Θά ζητοῦσαν να πέσει αντίστοιχα και ή τιμή τής ηλεκτρενέργειας; Τότε ή «φυσική» τιμή τής ηλεκτρενέργειας θά έπρεπε να «όρισθεῖ» κάτω από 17.5 λ/ΩΧΒ. Κι αν έπεφτε άκόμα περισσότερο τό αλουμίνιο τί θά γινότανε; Βλέπουμε έτσι ότι θά κατάληγαν σε άρνητικούς άριθμούς, χωρίς να μποροῦν τελικά να δγοῦν από τό «φαῦλο κύκλο», που οί ἴδιοι χάραξαν). β) Ἡ επέκταση τής παραγωγής συμβαδίζει μέ τήν πτώση του κόστους. Αὐτό όμως στίς συνθήκες του μονοπωλιακοῦ ιδιαίτερα καπιταλισμοῦ δέν μπορεῖ να προχωρεῖ άνεμπόδιστα. γιατί ή παραγωγική κατανάλωση έρχεται στιγμή που δέν μπορεῖ να απορροφήσει τό «περίσσιο» προϊόν από γνωστούς λόγους όργανικής έμπλοκής στή λειτουργία του κα-

πιταλιστικού συστήματος. Αυτό σημαίνει κρίση υπερπαραγωγής στο δοσμένο κλάδο. Αντίθετα, στίς συνθήκες τής σχεδιασμένης λαϊκής οικονομίας ή επέκταση τής παραγωγής και ή πτώση του κόστους βρίσκουν πάντα διέξοδο, γιατί παράλληλα μέ αυτές προχωρεί άνεμπόδιστα ή σοσιαλιστική συσσώρευση και ή ύψωση του επιπέδου ζωής των εργαζομένων.

Μπορούμε νά συνοψίσουμε τίς πιό πάνω σκέψεις μας σέ τούτα τά λόγια: Τό κόστος και ή τιμή τής ηλεκτρ ενέργειας στά οικονομικά πλαίσια τής λαϊκής δημοκρατίας παίζουν ρόλο ριζικά διαφορετικό άπ' αυτόν πού διαδραματίζουν σάν συντελεστές του καπιταλιστικού κέρδους στίς σημερινές συνθήκες. Στήν οικονομία τής λαϊκής δημοκρατίας κινούνται στά επίπεδα τής πραγματικής αξίας του και γίνονται συντελεστές ανάπτυξης τής βιομηχανικής βάσης τής χώρας. Ένώ στίς σημερινές συνθήκες παραγωγής κινούνται στά επίπεδα του μονοπωλιακού κέρδους τής διεθνούς αγοράς και γίνονται ανασταλτικό αίτιο τής ανάπτυξης τής βιομηχανικής παραγωγής και μάλιστα άφου συνδυάζονται μέ ληστρική έκμετάλλευση τής κατανάλωσης και τής έθνικής εργασίας.

Πρέπει νά προσθέσουμε ότι παρ' όλα αυτά οί οικονομολόγοι των «άπόψεων» του κ. Κουβέλη είναι έξαιρετικά αισιόδοξοι για τή δυνατότητα έξασφάλισης φτηνής ενέργειας άπό τά συγκροτήματα του διεθνούς μονοπωλιακού κεφαλαίου πού έχουν αναλάβει τήν «άξιοποίηση» τής χώρας (τέτοιος είναι ό δμίλος Κούπερ λ.χ.). Καί τήν αισιοδοξία αυτή τή βασίζουν – και πολύ σωστά άν κρίνουμε άπό τήν ως τά τώρα οικονομική μας ιστορία – στή φτήνεια τής εργατικής δύναμης στον τόπο μας ή καλύτερα στο έξευτελιστικό επίπεδο πού μόνο μέ άποικιακές χώρες μπορεί νά συγκριθεί, τής τιμής τής εργατικής δύναμης στήν Ελλάδα. Έτσι βλέπουν τήν αναδημιουργία τής χώρας οί «ειδικοί» αυτοί! Πρέπει νά απαντήσουμε έδω προκαταβολικά σέ μία έρώτηση. Τί θά κάνει – θά ρωτήσουν μερικοί – ή λαϊκή δημοκρατία άν αναγκασθεί νά δανειστεί για νά πραγματοποιήσει τήν ύδροηλεκτρική άξιοποίηση τής χώρας. Δέ θά όρίσει ψηλές τιμές στο ηλεκτρικό ρεύμα; Τό έρώτημα αυτό είναι φυσικό για έναν πού σκέπτεται μέ τή μέθοδο τής «ταμειακής λογιστικής» τής άστικής οικονομίας. Η άπάντηση όμως δέν είναι δύσκολη: Ναι, θά χρειαστεί νά ύψώσει τήν τιμή για νά άποσβέσει μία τέτοια ύποχρέωση και πολύ περισσότερο άν πρόκειται για έσωτερικό δάνειο μέ τή διαφορά ότι αυτή ή ύψωση θά είναι προσωρινή και θά επιμεριστεί έτσι στους διάφορους κλάδους τής οικονομίας ώστε νά μή χρειαστεί νά συντρίψει (όπως θά περίμεναν) τήν α ή τή β ηλεκτρομεταλλουργική ή ηλεκτροχημική βιομηχανία. Όπως θά δοΰμε άλλωστε πιό κάτω στο κεφάλαιο πού άφορᾷ τή χρηματοδότηση τής έκβιομηχανικής ύπάρχει τέτοια πιστωτική επιφάνεια και μέσα στήν ίδια τήν ελληνική οικονομία και στίς έγγυήσεις πού θά παρουσιάζει ή ελληνική οικονομία για ένα συμφερετικό και όχι ληστρικό δάνειο (άπ' αυτά πού συνήθισε τή χώρα μας ή κοινωνική τάξη πού θεωρητικός της άπολογητής είναι ό κ. Κουβέλης) ώστε νά μή χρειάζεται νά προσφύγει παρά σέ έλαφρότατα οικονομικά μέτρα προσωρινής επιβάρυνσης τής παραγωγικής και άτομικής κατανάλωσης, χωρίς και νά θίξουν τήν ανάπτυξη των καινού-

ριων βιομηχανιών που θά είναι ή ελπίδα για τήν ούσιαστική πρόοδο τής έθνικης οίκονομίας.

Συμπέρασμα: Για τή βιομηχανία του άλουμίνιου χρειάζονται σχετικά μεγάλες ποσότητες ήλεκτρενέργειας που μπορούν νά διατεθούν από τίς ύδροδυναμικές πηγές τής χώρας ανάλογα μέ τήν κλιμακωτή πρόοδο του έργου τής ένεργειακής τής άξιοποίησης. Τό κόστος τής ήλεκτρενέργειας από τίς ύδραυλικές δυνάμεις – που συμφέρει άπόλυτα νά χρησιμοποιηθεί αντί για τό ξένο κέρβουνο – έξασφαλίζει ιδιαίτερα στίς συνθήκες τής οίκονομίας τής λαϊκής δημοκρατίας τή δυνατότητα τής άδέσμευτης ανάπτυξης του κλάδου αυτού τής ήλεκτρομεταλλουργίας. Η ανάπτυξη τής παραγωγικότητας τής έργασίας, ή όλοκλήρωση του προγράμματος τής ένεργειακής και βιομηχανικής άξιοποίησης, όχι μόνο θά έξαφανίσουν κάθε προσωρινή οίκονομική επιβάρυνση του κλάδου, αλλά και θά έλαττώσουν μέ σταθερό και γοργό ρυθμό τό κόστος τής παραγωγής του άλουμίνιου.

δ) Γεωγραφική τοποθέτηση – Έγκαταστάσεις

Η ήλεκτρομεταλλουργία του άλουμίνιου μποροῦμε νά ποῦμε ότι έχει σέ σημαντικό βαθμό προκαθορισμένη γεωγραφική τοποθέτηση στό χάρτη τής Ελλάδος, από δυό βασικούς παράγοντες: τίς βωξιτοφόρες περιοχές τής κεντρικής Στερεάς⁵⁰ και τίς ύδροδυναμικές πηγές του Άχελώου προς τή Στερεά και μάλιστα σέ κοντινή σχετικά άπόσταση από τά ύδροηλεκτρικά εργοστάσια⁵².

Η ήλεκτρομεταλλουργία άλουμίνιου δέ θά άποτελέσει μιά μονωμένη βιομηχανία που θά έγκατασταθεί στην περιοχή αυτή. Θά άποτελέσει τμήμα ενός βιομηχανικού συγκροτήματος ήλεκτρομεταλλουργικών και ήλεκτροχημικών βιομηχανιών. Η έννοια τής σχεδιασμένης και όρθολογικής έκβιομηχάνισης τής χώρας προϋποθέτει ίδρυση συγκροτημάτων συνδυασμένων βιομηχανιών που θά συνδέονται όργανικά και όργανωτικά και θά άλληλοσυμπληρώνονται για τήν παρασκευή των προϊόντων τους. Όπως είπαμε ότι πυρήνας του βιομηχανικού συγκροτήματος Άλιάκμονα θά είναι ή σιδηρομεταλλουργία, έτσι μποροῦμε νά ποῦμε ότι πυρήνας του βιομηχανικού συγκροτήματος Άχελώου θά είναι ή ήλεκτρομεταλλουργία άλουμίνιου.

Μαζί μέ τή βιομηχανία άλουμίνιου στην περιοχή αυτή θά ίδρυθούν ήλεκτροχημικές βιομηχανίες όπως καυστικής σόδας (ιδιαίτερα αν άκολουθήσουμε τή μέθοδο Μπάγιερ στην παραγωγή άλουμίνας) και άνθρακασθέσιου που έννοούνται γεωγραφικά από άποψη πρώτης και βοηθητικής ύλης, αν ίδρυθούν εκεί. Άλλά και άλλες ήλεκτρομεταλλουργικές βιο-

50. Οί περιοχές αυτές σέ μικρή έκταση συγκεντρώνουν μεγάλη ποσότητα κοιτασμάτων. Θεωρούνται από τίς πλουσιότερες περιοχές βωξίτη στη διεθνή βιβλιογραφία. Γεωγραφικά όρίζονται: δυτικά από τό Μόρνο, άνατολικά από τόν Εύβοϊκό κόλπο, βόρεια από τήν Οίτη, νότια από τήν Ίτέα ως τά Άσπρα Σπίτια.

51. Γεγονός που έχει σημασία για τήν άπώλεια ρεύματος και συνεπώς για τό κόστος τής ήλεκτρενέργειας στην πλευρά τής κατανάλωσης.

ομηχανίες ζωτικής σημασίας όπως ή βιομηχανία μαγνήσιου και ή συνδυασμένη βιομηχανική παραγωγή χυτοσίδηρου και αλουμίνιου με τή μέθοδο Πέντερσεν μπορούν νά περιληφθούν στο πλάνο τών βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ συγκροτήματος Ἀχελώου⁵².

Ἡ ἴδρυση ὄλων αὐτῶν τῶν βιομηχανικῶν κλάδων και ὁ σχηματισμός τοῦ συγκροτήματος θά γίνεται ἀπό χρονική ἀποψη κλιμακωτά και παράλληλα μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργειακῆς βάσης τῆς χώρας.

Σ' ἕνα πρῶτο στάδιο τῆς κατασκευῆς τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ παραγόμενες ποσότητες θά εἶναι μικρότερες ἀπό ἐκεῖνες πού θά μπορέσουν ἀσφαλῶς στό μέλλον νά παραχθοῦν ἂν κρίνουμε μέ βάση τίς σημερινές ἔστω δυνατότητες τῆς οἰκονομίας σέ πρῶτες και βοηθητικές ὕλες. Εἰδικότερα ή βιομηχανία αλουμίνιου πού μονάχα γιά τό ἠλεκτρικό δίκτυ μεταφοράς θά πρέπει νά δώσει 50.000 τόννους μετάλλου θά ἀρχίσει ἀπό μικρότερες ποσότητες χρονιάτικης παραγωγῆς. Στήν πρώτη βαθμίδα κατασκευῆς τῶν ἔργων ἀνάλογα μέ τό ποσό τῆς ἠλεκτρενέργειας πού θά τῆς ἐξασφαλίσουν τά ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια τοῦ Ἀχελώου, θά ἔχει παραγωγή κυμαινόμενη στούς δέκα χιλιάδες τόννους αλουμίνιο τό χρόνο.

Τά λίγα στοιχεῖα πού διαθέτουμε γιά τό πιθανό κόστος τῶν ἐγκαταστάσεων ἠλεκτρομεταλλουργίας αλουμίνιου τό προσδιορίζουν ἀπό 850.000.000 δραχμές⁵³ γιά παραγωγή δέκα χιλιάδων τόννων αλουμίνιου τό χρόνο ἔως 1.200.000.000 δραχμές⁵⁴ γιά παραγωγή 50.000 τόννων αλουμίνιου.

Ὁ μηχανικός Σ. Σταυρόπουλος μᾶς ἀνακοίνωσε ὅτι κατά ὑπολογισμούς του τό κόστος τῶν ἐγκαταστάσεων ἑνός ἐργοστασίου αλουμίνιου μέ δυναμικότητα παραγωγῆς 15.000 τόννων τό χρόνο ἂν ὑπολογίσουμε και τή δαπάνη τοῦ προνομίου τῆς ἐφεύρεσης φτάνει ἀπό 1.000-1.200 ἑκατομμύρια δραχμές. Ὁ Α. Δεληγιάννης στή νεώτερη ἐργασία του («Τά βιομηχανικά και μεταλλουργικά συγκροτήματα κλπ.», σελ. 20), ὑπολογίζει σέ ἕνα ἑκατομμύριο μονάχα χάρτινες λίρες τήν ἀξία τῶν ἐγκαταστάσεων γιά παραγωγή 10.000 τόννων αλουμίνιου τό χρόνο. Δηλαδή ὄχι περισσότερο ἀπό 550 ἑκατομμύρια προπολεμικές δραχμές. Προσθέτουμε στά στοιχεῖα αὐτά ὅτι οἱ ἀμερικανικές ἐταιρίες πού πῆραν τό προνόμιο ἐκμετάλλευσης τοῦ Ἀχελώου μέ τή γνωστή σύμβαση, προὑπολόγισαν γιά τήν ἐκμετάλλευση τῶν τριῶν πτώσεων τοῦ Ἀχελώου (ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια) και τή δημιουργία δύο βιομηχανικῶν συγκροτημάτων αλουμίνιου, ἄζωτου κ.ἄ., *συνολική* δαπάνη 20 ἑκατομμύρια δολλάρια, περίπου δηλ. 3 δισεκατομμύρια προπολεμικές δραχμές.

Ἄπ' ὄλους αὐτούς τούς ὑπολογισμούς μπορεῖ νά θγεῖ τό συμπέρασμα ὅτι μέ τούς πῖό δυσμενεῖς ὄρους ἀγορᾶς τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς αλουμίνιου δέν μπορεῖ ή συνολική δαπάνη γιά τήν κατασκευή στή χώρα μας ἑνός ἐργοστασίου μέ δυναμικότητα τό λιγότερο δέκα χιλιάδων τόννων

52. Βλ. στόν πίνακα ἀριθ. 40 ποιές βιομηχανίες ἀποτελοῦν τό συγκρότημα Ἀχελώου και ποιά εἶναι ή προβλεπόμενη ἐτήσια παραγωγή τους.

53. Ὅπως ὑπολογίζει ὁ Παπαχαλαράμπος.

54. Καπασακαλῆς-Ἀργυρόπουλος (στό ἴδιο) μέ βάση τό κόστος ξένων ἐργοστασίων.

μετάλλου τό χρόνο νά ξεπερνάει τά 1.000 ἑκατομμύρια προπολεμικές δραχμές.^{55,56}

3. Μεταλλουργία μαγνήσιου

α) Οικονομική σημασία – Τεχνικοί ὄροι

Στή σειρά τῶν ἑλαφρῶν μετάλλων πού ἡ χρησιμοποίησή τους παίρνει μέρα μέ τή μέρα μεγαλύτερη σημασία γιά τή σύγχρονη τεχνική, πρωτεύουσα θέση ἔχει τό μέταλλο τοῦ μαγνήσιου.

Τό μαγνήσιο εἶναι τό ἑλαφρό μέταλλο πού ὅπως καί τό ἄλουμίνιο παρουσιάζει τό θεμελιακό προσόν γιά τίς ἀπαιτήσεις τῆς προοδευμένης σημερινῆς τεχνικῆς στίς βιομηχανικές κατασκευές νά συνδυάζει τό μικρό βάρος μέ τή μεγάλη στερεότητα. Τά κράματα τοῦ μαγνήσιου μέ ἄλουμίνιο, μαγγάνιο καί τσίγκο⁵⁷ θεωροῦνται σάν βασικῆς σπουδαιότητος πρώτη ὕλη γιά τήν κατασκευή αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων, κινητήρων ἀεροπλάνων, βομβῶν καί στρατιωτικῶν ὀργάνων γιά τήν πολεμική βιομηχανία⁵⁸ καί γενικότερα μηχανῶν πού πρέπει νά ἔχουν μικρό βάρος.⁵⁹

Τό μαγνήσιο σ' αὐτές ὅλες τίς ἐφαρμογές ὑπερτερεῖ καί ἀπ' αὐτό τό ἄλουμίνιο γιατί εἶναι μέταλλο ἑλαφρότερο (ἔχει τά δύο τρίτα τοῦ βάρους τοῦ ἄλουμίνιου). Ὁ συνδυασμός τῶν δύο μετάλλων γιά τήν κατασκευή κραμάτων ἐκπληρώνει κατά τόν τελειότερο τρόπο τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης γιά τίς πιό πάνω εἰρηνικές καί πολεμικές βιομηχανικές ἐφαρμογές.⁶⁰

55. Ἐπ' αὐτά τά 20% εἶναι ἔξοδα πού θά διατεθοῦν γιά διάφορα ὑλικά στό ἐσωτερικό.

56. Ἡ ἀπόκτηση τῶν μηχανικῶν αὐτῶν ἐγκαταστάσεων δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὅτι παρουσιάζει ἐξαιρετική δυσκολία γιά τήν οἰκονομία μας. Αὐτό πού πρέπει νά τονιστεῖ ἐδῶ εἶναι ὅτι μέ τίς ἐπανορθώσεις τῶν πολεμικῶν τῆς ζημιῶν ἀπό τόν ἄξονα ἡ ἑλληνική οἰκονομία θά εἶχε τή δυνατότητα νά ἐξασφαλίσει γιά ὅλες τίς ἠλεκτρομεταλλουργικές καί ἠλεκτροχημικές βιομηχανίες βασικές ἐγκαταστάσεις, ἂν εἶχε μιά πραγματική δημοκρατική κυβέρνησις πού θά χειριζότανε κατάλληλα τό ὅλο ζήτημα τῶν ἐπανορθώσεων. Δυστυχῶς παρ' ὅλο πού εἰδική ἐπιτροπή πῆγε στό Παρίσι γιά τό ζήτημα τῶν ἀπαιτήσεων σέ βιομηχανικά κλπ. μέσα ἀπό τή Γερμανία, δέν κατόρθωσε σχεδόν τίποτε γύρω ἀπό τό ζήτημα αὐτό. Τόν κατάλογο τῶν εἰδῶν πού ζητήθηκαν δημοσίευσε τό Ὑπουργεῖο ἀνασυγκροτήσεως. Βλ. πίνακα ἀριθ. 39.

57. Βλ. Δ. Κισκύρα «Ὁ ὄρυκτός μας πλοῦτος καί οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης βαρεῖας βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα», «Ἄνταϊος», ἀριθ. 9 καί 10/1945, σελ. 229.

58. Βλ. Π. Κουδέλη «Βιομηχανικά δυνατότητες καί ἐνεργειακή πολιτική ἐν Ἑλλάδι» Ἀθῆναι, 1945, σελ. 38.

59. Ὅπως μάς πληροφορεῖ ὁ Δ. Κισκύρας τό μαγνήσιο χρησιμοποιεῖται καί γιά τήν κατασκευή ραμμάτων στή χειρουργική πού ἔχουν τό προσόν νά ἀπορροφοῦνται ἀπό τό σῶμα μέ τήν ἀπόδο τοῦ χρόνου.

60. Χαρακτηριστικό γιά τήν ἀξία πού ἀποδίνει ἡ σύγχρονη τεχνική στό μαγνήσιο εἶναι ὅτι στήν Ἀμερική κατασκευάστηκαν στό διάστημα μονάχα τοῦ πολέμου πέντε ἐργοστάσια καί στόν Καναδά ἓνα γιά τήν παραγωγή τοῦ μετάλλου αὐτοῦ. Βλ. Κισκύρα, στό ἴδιο, σελ. 229. Ὁ Α. Δεληγιάννης μάς πληροφορεῖ στό σημεῖο αὐτό (βλ. «Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά κλπ.», σελ. 23) πῶς ἡ πραγματική παραγωγή τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν κατά τό διάστημα τοῦ πολέμου (1939 - 1943) ἀνέβηκε 56 περίπου φορές (ἀπό 3.000 σέ 167.000 τόννους) καί ἡ ἰκανότητα τῆς παραγωγῆς ἑκατονταπλασιάστηκε. Σχετικά ραγδαία ἀνάπτυξη

Τό μαγνήσιο παράγεται βιομηχανικά από όρυκτες πρώτες ύλες όπως είναι ο δολομίτης, ο καρναλίτης, ο κιζερίτης, ο λευκόλιθος και ο καιανίτης⁶¹. Παράγεται επίσης και από τό θαλασσινό νερό, από τό λεγόμενο «άλμολοίπο», δηλαδή αυτό πού μένει μετά τήν κρυστάλλωση του άλατιού.

Στή χώρα μας υπάρχουν σέ άφθονία και σέ άνεξακρίδωτη άκόμα έκταση κοιτάσματα του λευκόλιθου ή μαγνησίτη, όρυκτου πού από τίς πιο πάνω πρώτες ύλες είναι ή πλουσιότερη σέ μεταλλικό μαγνήσιο. Ο έλληνικός λευκόλιθος παρουσιάζει τήν πρώτη περιεκτικότητα του κόσμου σέ μεταλλικό μαγνήσιο (πού φτάνει σέ ποσοστό 27,4%). Οί γεωλόγοι και γεωφυσικοί ύπολογίζουν σέ δεκάδες έκατομμύρια τόννους τά πιθανά άποθέματα λευκόλιθου. Τά συμπεράσματά τους στηρίζουν στίς γνωστές ως τώρα έμφανίσεις καθώς και στήν έκταση, τή μορφή και τήν τοποθέτηση των γνωστών κοιτασμάτων⁶². Τέτοια κοιτάσματα σέ σημαντική ποσότητα βρίσκονται στή Χαλκιδική καθώς και στήν Εύβοια, όπου μάλιστα περνούν τους 1.000.000 τόννους⁶³.

Άλλά και μέ τίς προπολεμικές συνθήκες έξόρυξης λευκόλιθου ή Έλλάδα έρχότανε δεύτερη (μέ μικρή διαφορά μετά τήν Αυστρία) άνάμεσα στίς ευρωπαϊκές χώρες στήν έξόρυξη λευκόλιθου πού πουλιότανε όλος σχεδόν στο έξωτερικό⁶⁴.

Ο λευκόλιθος χρησιμοποιείται για τήν κατασκευή «πυριμάχων πλίνθων» πού τοποθετούνται σέ μεταλλουργικές, ηλεκτροχημικές, ύαλουργικές κάμινες, κλίβανους κ. ά. Χρησιμοποιείται επίσης για όρισμένες χημικές κατασκευές και για τήν κατασκευή τιμέντων έξαιρετικής ποιότητας.

Η σπουδαιότερη όμως χρησιμοποιήσή του στή σύγχρονη τεχνική είναι για τήν παραγωγή του μετάλλου μαγνήσιου. Έξαρτάται όμως και από τό είδος και τήν ποιότητα του λευκόλιθου τό κατά πόσο είναι προτιμότερος για τήν παραγωγή «πυριμάχων» τούβλων (πλίνθων) ή για τήν παραγωγή μαγνήσιου.

Ο έλληνικός λευκόλιθος έχει τό μεγάλο προσόν ότι παρουσιάζει μικρή περιεκτικότητα σέ σίδηρο, γεγονός πού τον κάνει έξαιρετικά κατάλληλη πρώτη ύλη για τήν παραγωγή του μαγνήσιου. Ός τώρα τό προσόν αυτό θεωρούνταν ως ένα σημείο μειονέκτημα, όταν γινότανε έξαγωγή των έλληνικών λευκόλιθών στή διεθνή άγορά σάν πρώτης ύλης για τήν κατα-

παρουσίασε και ο Καναδάς και ή Άγγλία. Μόλις όμως παρουσιάστηκε χαλάρωση στή ζήτηση για πολεμικούς σκοπούς διαπιστώθηκε μία επίσης ραγδαία πτώση τής παραγωγής. Τό 1944 κίόλας έκλεισαν στήν Άμερική πέντε εργοστάσια και περιορίστηκε ή παραγωγή σέ άλλα τέσσερα. Νομίζουμε ότι τό γεγονός αυτό όφείλεται στήν έσωτερική οικονομική κρίση πού περνούν οι Ένωμένες Πολιτείες και στήν άδυναμία πού παρουσίασαν νά μετατρέψουν τίς πολεμικές βιομηχανίες σέ βιομηχανίες για τήν ειρηνική άγορά.

61. Βλ. *Κισκύρα*, στο ίδιο, σελ. 229 - 230.

62. Βλ. *Κισκύρα*, στο ίδιο και πίνακα άριθ. 31.

63. Βλ. *Π. Κουβέλη*, στο ίδιο, σελ. 34. Έκει αναφέρεται ότι στή Μυτιλήνη άνακαλύφθηκαν τελευταία κοιτάσματα λευκόλιθου.

64. Βλ. πίνακα άριθ. 1 για τό ποσό τής χρονιάτικης έξόρυξης λευκόλιθου και πίνακα άριθ. 2 για τό ποσό πώλησης ώμου λευκόλιθου.

σκευή «πυρίμαχων πλίνθων», γιατί για τήν κατασκευή αυτή χρειάζεται σχετικά μεγάλη περιεκτικότητα σέ σίδηρο. Στην περίπτωση αυτή ή μικρή περιεκτικότητα του έλληνικού λευκόλιθου σέ σίδηρο τόν έκανε νά ύστερεϊ σέ σύγκριση μέ τόν αυστριακό λευκόλιθο πού συγκέντρωνε περισσότερες κατάλληλες ιδιότητες για τήν κατασκευή πυρίμαχων τούβλων.

Έτσι ό έλληνικός λευκόλιθος, όπως όλες οί πολύτιμες ύλες του ύπεδάφους τής χώρας μας, χρησιμοποιήθηκε άντιοικονομικά και άντιεπιστημονικά. Όχι μόνο δέν δημιουργήθηκε βιομηχανία μαγνήσιου στην Έλλάδα για τήν καλύτερη άξιοποίηση του λευκόλιθου μας σύμφωνα μέ τά ποιοτικά του προσόντα. αλλά και ή έξαγωγή του στο έξωτερικό σαν πρώτη ύλη γίνονταν μέ τούς χειρότερους όρους για τήν έλληνική οικονομία. Άρκει νά πούμε ότι ένω ό λευκόλιθος στο έμπόριο πουλιέται είτε μέ τή μορφή τής «δίπυρου μαγνησίας», ή των «πυριμάχων πλίνθων μαγνησίας», ή τής «καυστικής μαγνησίας», ό λευκόλιθος πού πουλιότανε προπολεμικά στο έξωτερικό από τή χώρα μας ήταν κατά τό 80% ώμός και μονάχα κατά τό 20% κατεργασμένος και ψημένος – «πεφρυγμένος» – σέ δίπυρη μαγνησία. Μέ άλλα λόγια ή πρώτη ύλη δέν περνούσε ούτε από τό προστάδιο τής κατεργασίας για τήν κατοπινή βιομηχανοποίηση, αλλά πήγαινε όλοτελα άκατέργαστη σαν μετάλλευμα στο έξωτερικό για νά βιομηχανοποιηθεί εκεί ολοκληρωτικά.

Η ζημιά τής έθνικης οικονομίας μέ τό τέτοιο ξεπούλημα τής πολύτιμης και άναντικατάστατης αυτής πρώτης μεταλλευτικής ύλης είναι άνυπολόγιστη. Δεκάδες χιλιάδες τόννοι μαγνήσιο θά είχαν παραχθεί από τό λευκόλιθο πού δγηκε ώμός – άκατέργαστος στην ξένη άγορά για νά βιομηχανοποιηθεί (κατά μεγάλο ποσοστό) εκεί μέ ηλεκτρ ενέργεια σέ μαγνήσιο⁶⁵. Μπορούμε νά δούμε σέ αριθμούς πόσο κρατιόταν χαμηλά ή οικονομική - παραγωγική δράση τής χώρας άν συγκρίνουμε τήν τιμή (στή διεθνή άγορά) του μαγνήσιου πού ήταν 72.800 δραχμές ό τόννος⁶⁶ προπολεμικά και 82.500 δραχμές (σέ τιμές του 1942) στην Άμερική⁶⁷ μέ τή μέση τιμή (φόμπ) των λευκόλιθων πού δγάζαμε στο έξωτερικό και πού ήταν κατά τόννο: 3.000 δρχ. για τή δίπυρη μαγνησία, 2.000 για τήν ψημένη και μόλις 600 δραχμές για τόν ώμό λευκόλιθο!

Άλλά ακόμα κι άν πάρουμε τίς τιμές του 1940. πού ήταν κατά ένα μικρό ποσοστό μεγαλύτερες για τίς κατηγορίες του λευκόλιθου πού πουλήθηκε στο έξωτερικό, βλέπουμε ότι για 100 χιλιάδες περίπου τόννους ώμού - άκατέργαστου λευκόλιθου άντιστοιχοϋσαν 77 έκατομμύρια δραχμές πού σ' αυτές πρέπει νά προσθέσουμε άλλα 68 έκατομμύρια για 23 χιλιάδες τόννους κατεργασμένου λευκόλιθου σέ «πεφρυγμένη» και δίπυρη μαγνησία. Δηλαδή συνολικά 124 χιλιάδες τόννοι (τουλάχιστο) άκατέργα-

65. Και μάλιστα ή χρησιμοποίηση του έλληνικού λευκόλιθου για τήν παραγωγή μαγνήσιου έδωσε άριστα αποτελέσματα στο έξωτερικό όπως μας πληροφορεί ό Π. Κοιβάλης, στο ίδιο, σελ. 36.

66. Βλ. *II Κοιβάλη*, στο ίδιο, σελ. 63, πού ύπολογίζει σέ 650 δολάρια κατά τόννο τήν τιμή του μαγνήσιου.

67. Βλ. *Δ. Κισκύρα*, στο ίδιο, σελ. 230.

στου και μισοκατεργασμένου λευκόλιθου πουλήθηκαν για τό ποσό τῶν 145 ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ἄν τώρα ὑπολογίσουμε ὅτι μέ τό ποσό αὐτό τοῦ λευκόλιθου (ὠμός λευκόλιθος 146.000 τόννοι περίπου) και τήν ἠλεκτρενέργεια τῶν ὑδατοπτώσεων μας θά μπορούσαμε ἀπό μία ἀναπτυγμένη βιομηχανία μαγνήσιου νά παράγουμε τό χρόνο 20 - 25.000 τουλάχιστον τόννους ἀπό τό μέταλλο αὐτό, θά δημιουργούσαμε προϊόν – μέ τή μέση τιμή πού ἔχει στή διεθνή ἀγορά – ἀξίας τό λιγότερο 1.500.000.000 δραχμῶν (ἴσον 75.000 δρχ./τ X 20.000 τ. μαγνήσιου!)⁶⁸. Ἄλλά και στήν πρώτη περίοδο λειτουργίας μεταλλουργίας μαγνήσιου στή χώρα μας πού ἡ παραγωγή του θά κυμαίνονταν γύρω στίς 10 χιλιάδες τόννους πάλι θά εἶχαμε προϊόν ἀξίας 800 ἑκατομ. δραχμῶν τουλάχιστο.

Ἡ πραγματικά κολοσσιαία αὐτή διαφορά σέ βάρος τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ὀφείλεται και εἰδικότερα στό ἐξευτελιστικό ἐπίπεδο τῆς τιμῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης στή χώρα μας, ιδιαίτερα δέ τοῦ ἑλληνα μεταλλωρύχου. Ἀκόμα ὀφείλεται, ὅπως εἶδαμε, στό ὅτι ὁ ἑλληνικός λευκόλιθος ἐξάγεται τελευταία ἀκατέργαστος κατά τό μεγαλύτερό του μέρος (80%)⁶⁹.

Ἀπό τήν πιό πάνω σύντομη ἀνάλυση δείχτηκε σέ γενικές γραμμές ἡ τεράστια οἰκονομική σημασία πού ἔχει για τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας μας και τή δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας ἡ δημιουργία μεταλλουργίας μαγνήσιου μέ πρώτη ὕλη τό λευκόλιθο ἡ μαγνησίτη.

Τελειώνοντας τήν παράγραφο αὐτή και προτοῦ περάσουμε στήν ἐξέταση τῶν εἰδικότερων τεχνικῶν και οἰκονομικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς μεταλλουργίας τοῦ μαγνήσιου πρέπει νά ἐπαναλάβουμε και ἐδῶ τή διαπίστωση πού κάναμε και στά προηγούμενα κεφάλαια για τίς αἰτίες πού δέν ἀξιοποιήθηκε ἐνεργειακά και βιομηχανικά ἡ χώρα. Κύρια αἰτία και στήν περίπτωση τοῦ μαγνήσιου στάθηκε τόσο ἡ ἀντιπαραγωγική, μονοπωλιακή παρασιτική δράση τοῦ ντόπιου κεφαλαίου ὅσο και ὁ ἀνασταλτικός ρόλος τοῦ ξένου κεφαλαίου (και ιδιαίτερα ἐκείνου πού ἔχει τοποθετηθεῖ σέ μεταλλευτικές ἐπιχειρήσεις) για τή μή ἀνάπτυξη ντόπιας μεταλλουργίας για τήν κατεργασία τῆς μεταλλευτικῆς πρώτης ὕλης τοῦ λευκόλιθου.

Τό ξένο κεφάλαιο στήν Ἑλλάδα παίρνοντας ἀπό τή χώρα μας ὠμό λευκόλιθο σάν πρώτη ὕλη μέ ἐξαιρετικά «εὐνοϊκούς» ὅρους για παραγωγή μαγνήσιου και κατασκευή πυρίμαχων τούβλων εἶχε κάθε λόγο νά ἐμποδίσει τήν ἴδρυση ντόπιας βιομηχανίας κατεργασίας τῆς πρώτης αὐτῆς ὕλης. Ἀκόμα τό ξένο κεφάλαιο εἶχε τό συμφέρον νά διατηρήσει τό προνόμιο τῆς ἀποκλειστικῆς ἐξαγωγῆς και τοῦ μισοκατεργασμένου λευκόλιθου μέ τή μορφή τῆς δίπυρης μαγνησίας. Τό προνόμιο αὐτό εἶχε ἡ «Ἀγλοελληνική ἔταιρία λευκολίθων»⁷⁰.

68. Ὅσο για τά ἔξοδα παραγωγῆς μαγνήσιου θά δοῦμε ὅτι μέ τούς χειρότερους ὅρους δέν περνοῦν τό 40% τῆς τιμῆς του στή διεθνή ἀγορά.

69. Μονάχα 5.000 τόννοι δίπυρης μαγνησίας πουλήθηκαν στό ἐξωτερικό τό 1940 ἐνώ, ὅπως εἶδαμε, ὁ ὠμός λευκόλιθος τόν ἴδιο χρόνο πουλήθηκε σέ ποσότητα 100 χιλ. τόννων.

70. Ἡ ἔταιρία αὐτή εἶχε ἐγκαταστάσεις ἐπεξεργασίας λευκόλιθου στήν Εὐβοία.

Προϋπόθεση επόμενα για την ανάπτυξη και αυτού του νέου βιομηχανικού κλάδου στη χώρα μας της μεταλλουργίας του μαγνήσιου είναι η απαλλαγή της ελληνικής οικονομίας από τα δεσμά της προνομιακής σέβας της εκμετάλλευσης από το ξένο κεφάλαιο.

β) Η λειτουργία της μεταλλουργίας του μαγνήσιου

Από τις πληροφορίες που υπάρχουν για τον τρόπο της λειτουργίας των μεγάλων εργοστασίων παραγωγής μαγνήσιου στο εξωτερικό και από εργασίες ελλήνων τεχνικών⁷¹ μπορεί να διαγραφεί σε γενικές γραμμές ή μέθοδος λειτουργίας μιας σύγχρονης βιομηχανίας παραγωγής μαγνήσιου.

Βασική πρώτη ύλη, όπως είπαμε, είναι ο λευκόλιθος ή μαγνησίτης (που τον προτιμούμε στην Ελλάδα για ειδικούς λόγους που αναφέραμε σε σύγκριση με τα άλλα όρυκτα : καρναλίτη, δολομίτη κλπ.). Από τον Α. Δεληγιάννη (στό ίδιο, σελ. 22 - 24) εκφράστηκε αντίθετη άποψη στο ζήτημα της πρώτης ύλης που πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή του μαγνήσιου. Υποστηρίχθηκε ότι δε θα πρέπει να «σπαταληθεί ο δι' άλλας χρήσεις εξαιρετικά πολύτιμος μαγνησίτης, αλλά τα άλμολοίπα των άλυκων του Μεσολογγίου». Ο Α. Δεληγιάννης φαίνεται στην περίπτωση αυτή ότι στο βάθος δεν πιστεύει στη μεγάλη σημασία που θα είχε η δημιουργία βιομηχανίας μαγνήσιου. Διαφορετικά δε θα έκανε συγκρίσεις με «άλλες πολύτιμες χρήσεις» που θα έπρεπε κατά προτίμηση να απορροφήσουν σαν πρώτη ύλη το λευκόλιθο. Ο ίδιος άλλωστε μας πληροφορεί για την έλλειψη πεποίθησης που έχει στο βιομηχανικό αυτό κλάδο – τουλάχιστο για τα προσεχή έτη – όταν λέει (στη σελ. 22) : «'εφ' όσον όμως η ελληνική αγορά δεν παρουσιάζει επαρκή ευρύτητα διά την κατανάλωσιν μεγάλων ποσοτήτων μαγνήσιου, ουδεμία σκέψις είναι δυνατόν να γίνη επί μακράν σειράν ετών προς παραγωγήν του μετάλλου τούτου διότι η διεθνής αγορά ουδόλως παρουσιάζεται ευνοϊκή». Από τις λίγες αυτές φράσεις του, βλέπουμε ότι όπως και για το αλουμίνιο έτσι και για το μαγνήσιο ο κ. Δεληγιάννης κατέχεται από τον εφιάλτη της «έλλειψης ξένης αγοράς».. Δέν είναι λοιπόν ζήτημα «πολυτιμότητας» του λευκόλιθου αλλά στενή προοπτική για την εσωτερική παραγωγική - οικονομική ανάπτυξη (μικρό πεδίο παραγωγικής κατανάλωσης), που κάνει τον Α. Δεληγιάννη να εγκαταλείπει ουσιαστικά για «μεγάλο αριθμό ετών» τη δημιουργία βιομηχανίας μαγνήσιου. Φυσικά δεν πρέπει να νομιστεί με τα παραπάνω πως αποκλείεται ως ένα σημείο ανάλογα με ειδικές τεχνικές έρευνες ή εκμετάλλευση και των «άλμολοίπων» χωρίς αυτό να σημαίνει εγκατάλειψη της ιδέας για κατασκευή μεταλλουργίας μαγνήσιου με βάση τον ελληνικό λευκόλιθο που παρουσιάζει αναμφισβήτητα προσόντα και που πρέπει περισσότερο από κάθε «άλλη χρήση» να τον μεταχειριστούμε στη βιομηχανία αυτή.

Ενεργειακό μέσο για την επεξεργασία της πρώτης ύλης είτε τελείως

71. Όπως του ύφηγητή Α. Δεληγιάννη και του μηχανικού Χ. Δαυίδ στο θέμα αυτό. Στοιχεία από τη δεύτερη παραθέτει ο κ. Κουβέλης στο τελευταίο βιβλίο του.

ἀκατέργαστης, είτε μισοκατεργασμένης είναι ή ηλεκτρενέργεια πού απαιτείται σε αρκετά μεγάλες ποσότητες.

Ἀκολουθοῦν γιά τήν παραγωγή μαγνήσιου δύο βασικές μεθόδους. Ἡ πρώτη εἶναι ή λεγόμενη ηλεκτρολυτική μέθοδος. Μέ τή μέθοδο αὐτή πού χρησιμοποιεῖται σε μεγάλη κλίμακα, γίνεται ηλεκτρόλυση χλωριούχου μαγνήσιου πού παίρνεται ἀπό τό λευκόλιθο μέ χρησιμοποίηση μικρότερης ή μεγαλύτερης ποσότητας ηλεκτρενέργειας ἀναλόγως τοῦ ἂν εἶναι τελείως ἄνυδρο ή ὄχι. Μέ τή μέθοδο αὐτή παράγεται κατά μονάδα μαγνήσιου τριπλή ποσότητα χλωρίου. Τό ποσό τῆς ηλεκτρενέργειας κυμαίνεται ἀπό 20-25.000 ΩΧΒ (περίπτωση ἄνυδρου χλωριούχου μαγνήσιου) ἕως 30-33.000 ΩΧΒ (περίπτωση ὄχι τελείως ἄνυδρου χλωρ. μαγνήσιου) γιά κάθε τόννο παραγόμενου μαγνήσιου.

Ἡ ἄλλη βιομηχανική μέθοδος παραγωγῆς μαγνήσιου εἶναι ή ηλεκτροθερμική. Θεωροῦνται πλεονεκτήματα τῆς μεθόδου αὐτῆς α) ὅτι δέν χρειάζεται ἄνυδρο χλωριούχο μαγνήσιο, πού ή παραγωγή του θέλει λεπτοῦ χαρακτήρα δύσκολη κατεργασία, β) ὅτι καταναλώνει μικρότερες σχετικά ποσότητες ηλεκτρενέργειας. Ἡ μέθοδος αὐτή χρησιμοποιεῖ μισοκατεργασμένο - ψημένο (πεφρυγμένο) λευκόλιθο, στή μορφή τῆς δίπυρης μαγνησίας, καί σάν θερμαντικά καί ἀναγωγικά μέσα κάρβουνο (ἀνθρακική ή κόκ) καί ηλεκτρενέργεια.

Ἡ ποσολογία γιά τήν παραγωγή ἑνός τόννου μαγνήσιου κατά τήν ηλεκτροθερμική μέθοδο εἶναι: 5 τόννοι ὀμοῦ λευκόλιθου μᾶς δίνουν 2,5 περίπου τόννους δίπυρης μαγνησίας καί 2,25 τόννοι δίπυρης μαγνησίας μέ 560 κιλά κόκ καί 22.000 ΩΧΒ ηλεκτρενέργεια μᾶς δίνουν 1 τόννο μαγνήσιου.⁷²

Δέν μπορούμε ἐδῶ νά ἐξετάσουμε ἀπό τεχνική ἄποψη ποιᾶ ἀπό τίς δύο μεθόδους εἶναι προτιμότερη. Ἀπό τήν οἰκονομική ἄποψη μόνο, σε πολύ γενικές γραμμές θά ἐκθέσουμε τά πλεονεκτήματα πού παρουσιάζει ή καθεμία ἀπ' αὐτές. Ἡ ηλεκτροθερμική παρουσιάζει τό βασικῆς σημασίας πλεονέκτημα ὅτι εἶναι καλύτερη γιά λευκόλιθο μέ μικρή περιεκτικότητα σε σίδηρο, πράγμα πού κάνει τή μέθοδο αὐτή νά προσαρμόζεται περισσότερο στίς ἑλληνικές συνθήκες παραγωγῆς μαγνήσιου⁷³.

Ἡ ηλεκτρολυτική παρουσιάζει τό ἐξίσου σημαντικό πλεονέκτημα γιά τίς συνθήκες τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ὅτι ἀποφεύγει τή χρησιμοποίηση ξένου κάρβουνου. Νομίζουμε ὅτι ὅπως καί γιά τίς ἄλλες μεταλλουργικές βιομηχανίες πρέπει νά προτιμήσουμε κατ' ἀρχήν τή μέθοδο ἐκείνη πού βασίζεται στήν ηλεκτρενέργεια κυρίως, ἀφοῦ αὐτή ή πηγή ἐνέργειας εἶναι ἐξασφαλισμένη γιά τή χώρα μας ἂν ἀξιοποιηθοῦν οἱ ὑδραυλικές τῆς δυνάμεις. Γι' αὐτό οἰκονομικά συμφέρει ν' ἀποφύγουμε, ὅπου εἶναι δυνατό,

72. Δηλ. 1 τόννος μαγνήσιο ἀντιστοιχεῖ σε 4,8-5 τόννους ὀμοῦ λευκόλιθου.

73. Γιατί, ὅπως εἶπαμε πῶς πάνω, οἱ ἑλληνικοὶ λευκόλιθοι ἔχουν μικρή σχετικά περιεκτικότητα σε σίδηρο πού τούς κάνει καί ἐξαιρετικά κατάλληλους γιά τή μεταλλουργία τοῦ μαγνήσιου.

τά στερεά και υγρά καύσιμα σαν φορείς ενέργειας. Βέβαια στο πλαίσιο μιας τέτοιας γενικής κατεύθυνσης δε θα επιμείνουμε με στενή αντίληψη των ζητημάτων εφόσον θα χρειαστεί για όρισμένες συγκεκριμένες περιπτώσεις να έχουμε μεγαλύτερη τεχνική απόδοση και οικονομική ωφέλεια αν εφαρμόσουμε μικτές μεθόδους που θα χρησιμοποιούν συνδυασμένα τους φορείς ενέργειας (ηλεκτρισμός) με τα αναγωγικά μέσα (στερεά καύσιμα). "Αλλωστε σε περιπτώσεις τέτοιων ειδικών λύσεων θα χρησιμοποιηθούν και στερεά καύσιμα που θα παραχθούν, όπως είδαμε, από τον ελληνικό πάλι ορυκτό πλούτο (π.χ. λιγνίτες για μεταλλουργικό κόκ).

Ο Α. Δεληγιάννης αναφέρει τρεις μεθόδους για την παρασκευή μαγνήσιου: α) Με ηλεκτρόλυση του χλωριούχου μαγνήσιου (όπως στο κείμενο), β) με ηλεκτροθερμική αναγωγή του όξειδίου με κάρβουνο (μέθοδος Hansgirg) όπως στο κείμενο και γ) με ηλεκτροθερμική αναγωγή του όξειδίου με σιδηροπυρίτη (μέθοδος Pidgeon). Κατά σειρά συχνότητας χρησιμοποίησης έρχεται πρώτη (με μεγάλη διαφορά από τις άλλες) η μέθοδος της ηλεκτρόλυσης, δεύτερη η ηλεκτροθερμική με σιδηροπυρίτη (Pidgeon) και τρίτη η ηλεκτροθερμική με κάρβουνο (Hansgirg). (Βλ. Δεληγιάννη, στο ίδιο σελ. 23). Νομίζουμε πως από οικονομική άποψη – γιατί από τεχνική πλευρά δεν έχουμε στοιχεία έρευνών για τη χώρα μας – η μέθοδος του σιδηροπυρίτη σαν τοπικής πρώτης ύλης πρέπει να προτιμηθεί από τη μέθοδο του κάρβουνο.

Τό κόστος παραγωγής μαγνήσιου στη χώρα μας, μέσα σε σημερινές συνθήκες παραγωγής και με υπολογισμό μεγάλων ποσοστών συντήρησης και απόσβεσης των εγκαταστάσεων, βρίσκεται πολύ κάτω από την τιμή του στη διεθνή αγορά. "Όπως και για τό αλουμίνιο, η οικονομική ανωτερότητα της βιομηχανίας μαγνήσιου σύμφωνα με τα στοιχεία κόστους στις κεφαλαιοκρατικές χώρες είναι φανερή. Και ο κ. Π. Κουβέλης που στέκεται στην εξέταση του θέματος «από ιδιωτικοοικονομικής απόψεως» μας πληροφορεί (στο ίδιο, σελ. 63) ότι παρέχει «ένα σημαντικό περιθώριον κέρδους μεταξύ του πιθανού κόστους και της τιμής πωλήσεώς του». Υπολογίζει ο ίδιος ότι με ποσοστό απόσβεσης 10% και γενικά έξοδα (κέρδος, τόκος τό περισσότερο) άλλα 10%, τό κόστος με τιμή ηλεκτροενέργειας 30 λεπτά κατά ΩΧΒ δεν περνάει τίς 39.540 δραχ., ενώ η τιμή έφτανε τίς 72.800 δραχ. κατά τόννο μαγνήσιου. (Και τό 1942 τίς 82,5 χιλ. δραχ. κατά τόννο του ίδιου μετάλλου)⁷⁴.

Ανεξάρτητα από τό ότι ο υπολογισμός αυτός ξεκινάει με σχετικής αξίας στοιχεία προσδιορισμού του καπιταλιστικού κέρδους στις συνθήκες όρισμένων ξένων καπιταλιστικών χωρών, στοιχεία που οικονομικά δεν μπορούν να έχουν απόλυτη εφαρμογή στις συνθήκες της χώρας μας και μάλιστα μέσα σε συνθήκες σχεδιασμένης οργάνωσης των κλάδων αυτών, μας δίνουν ώστόσο τη δυνατότητα να διαπιστώσουμε ποιά τεράστια παραγωγική απόδοση έχει ο μεταλλουργικός αυτός κλάδος αν συγκρίνουμε τά πιό πάνω δεδομένα κόστους και τιμών στη διεθνή αγορά.

74. Βλ. αναλυτικά υπολογισμό Π. Κουβέλη με τά δεδομένα της ξένης βιομηχανίας στον πίνακα αριθ. 35.

Στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που άνοίγουν τό δρόμο για τό σοσιαλισμό μέ τήν έθνικοποίηση τών βασικών κλάδων καί μέσων παραγωγής στή μεγάλη βιομηχανία, ολοκληρώνεται τό ούσιαστικά εϋνοϊκό που παρουσιάζουν οί όροι για τή δημιουργία μεταλλουργίας μαγνήσιου στή χώρα μας. Βασικός τέτοιος όρος είναι ή εξασφάλιση στήν παραγωγική κατανάλωση του κόστους του ήλεκτρικού ρεύματος σέ επίπεδο που αντανακλά τήν πραγματική άντοχή τής οικονομίας καί όχι σέ μονοπωλιακές τιμές που έκφράζουν τό συσχετισμό τών δυνάμεων τών καπιταλιστικών συγκροτημάτων στή διανομή τής υπεραξίας⁷⁵. Οί μονοπωλιακές αυτές τιμές μέ τίς ληστρικές «συμβατικές» συνθήκες τοποθέτησης του ξένου κεφαλαίου στή χώρα μας (σύμβαση Άχελώου κλπ.) δημιουργούν πλαίσια άρπακτικής έκμετάλλευσης καί μόνιμης ύπόταξης για τήν έλληνική οικονομία. Άλλος βασικός όρος είναι ή συντονισμένη καί παράλληλη άνύψωση του τεχνικού επιπέδου στίς συνθήκες παραγωγής τής πρώτης ύλης. Ειδικότερα έφόσον πρόκειται όπως στό μαγνήσιο για πρώτη ύλη μεταλλευτική, σοβαρό ρόλο στήν ύποτίμηση του κόστους τής παραγωγής της θά παίξει ή δημιουργία καινούριων ανώτερων τεχνικών συνθηκών στήν έξορυκτική βιομηχανία του λευκόλιθου.

γ) Έγκαταστάσεις

Ή έγκατάσταση τής μεταλλουργίας του μαγνήσιου μέ τά δεδομένα που αναφέραμε για τή δημιουργία ένεργειακής βάσης από τίς ύδροαυλικές δυνάμεις τής χώρας μας πρέπει νά γίνει στό ηλεκτρομεταλλουργικό καί ηλεκτροχημικό συγκρότημα τής Στερεάς μαζί μέ τή μεταλλουργία άλουμίνιου. Ή θέση αυτή μπορεί βάσιμα νά υποστηριχθεί: α) Άπό άποψη εξασφάλισης ένεργειακής βάσης γιατί ή περιοχή τής κεντρικής Στερεάς (άνάμεσα στον Κορινθιακό καί τον Εϋβοϊκό κόλπο) θρίσκεται κοντά στίς ύδροηλεκτρικές έγκαταστάσεις Άχελώου καί τών άλλων πτώσεων τής Στερεάς. Θά μπορεί έτσι ή βιομηχανία μαγνήσιου νά ένταχθεί στό συγκρότημα Άχελώου που τροφοδοτείται από τήν κεντρική γραμμή μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας που διασχίζει τή Στερεά. β) Γιατί ή περιοχή αυτή θρίσκεται σέ κοντινή άπόσταση από τήν Εϋβοια που είναι μία από τίς πλούσιες σέ λευκόλιθο περιοχές τής Ελλάδας. Άν λάβουμε όμως υπόψη ότι καί στή Χαλκιδική ύπάρχει περιοχή μέ σημαντικές ποσότητες κοιτασμάτων λευκόλιθου, δέν αποκλείεται άνάλογα μέ τά άποτελέσματα τών μεταλλευτικών έρευνών για τό λευκόλιθο νά ένταχθεί ή βιομηχανία μαγνήσιου στό ένεργειακό καί βιομηχανικό συγκρότημα του Άλιάκμονα ή νά τοποθετηθεί κλιμακωτά καί στά δυό συγκροτήματα.

Τό κόστος έγκαταστάσεων παραγωγής μαγνήσιου μέ άπόδοση 10-20 τόννων τήν ήμέρα (3.500-7.000 τόννων τό χρόνο) ύπολογίζεται σέ 5 εκατομ. δολάρια⁷⁶, δηλαδή περίπου (μέ τιμή δολ. 110 δρχ). 550 εκατομ.

75. Μεγάλα ποσοστά άπόσβεσης, τόκου, μερίσματος κλπ.

76. Τήν τιμή αυτή δίνει ό Δ. Κισκύρας (στό ίδιο, σελ. 230) μέ βάση τό κόστος τής ίδρυσης ενός έργοστασίου μαγνήσιου στον Καναδά τό 1942.

προπολεμικές δρχ. (βλ. πίνακα αριθ. 34). Τό κόστος αυτό κάθε άλλο παρά υπερβολικό μπορεί να θεωρηθεί ανάλογα με την απόδοση του βιομηχανικού αυτού κλάδου. Πάντως πρέπει να υπολογίσουμε ότι για τη χώρα μας θά έχουμε μία πιθανή επιβάρυνση του κόστους για την παραχώρηση του προνομίου της εύρεσιτεχνίας (πατέντας). Την επιβάρυνση αυτή θά αποφύγουμε στο σημείο που θά χρησιμοποιήσουμε μέθοδες βιομηχανικές που θά μᾶς παραχωρηθούν, φυσικά. ὄχι μέ ἐκμεταλλευτικούς ὄρους, ἀπό τίς λαϊκές δημοκρατικές χώρες τῆς Εὐρώπης καί ἀπό τήν ΕΣΣΔ μέ τήν τεράστια τεχνική καί βιομηχανική τῆς ἀνάπτυξη στήν τελευταία δεκαετία.

Ἡ προβλεπόμενη παραγωγή στήν πρώτη περίοδο ἴδρυσης τῆς μεταλλουργίας τοῦ μαγνήσιου δέ θά εἶναι δυνατό νά εἶναι μεγαλύτερη ἀπό τίς 7-10.000 τόννους, γιατί δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι τό ἐνεργειακό δυναμικό τῆς χώρας θά χρειαστεῖ ἕνα ὀρισμένο χρονικό διάστημα γιά νά ἐπαρκεῖ στήν τροφοδότηση ὄλων τῶν ἠλεκτρομεταλλουργικῶν καί ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανικῶν κλάδων⁷⁷.

Μποροῦμε ὅμως νά διαπιστώσουμε ἀπό τώρα πῶς στή χώρα μας ὑπάρχουν οἱ βασικές προϋποθέσεις γιά τή δημιουργία τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ γιά τήν οἰκονομία μας κλάδου, τοῦ κλάδου τῆς μεταλλουργίας μαγνήσιου: καί ἡ μεταλλευτική πρώτη ὕλη σέ μεγάλη ἀφθονία καί ἐκλεκτή ποιότητα, καί ἡ ἠλεκτροενέργεια ἀπό τό ὑδροδυναμικό μας. Ἡ λειτουργία τοῦ νέου αὐτοῦ κλάδου τῆς βαρεῖᾶς βιομηχανίας θά γίνεῖ ὅπως καί γιά τούς ἄλλους κλάδους στό πλαίσιο τοῦ γενικοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου γιά τήν ἐνεργειακή καί βιομηχανική ἀξιοποίηση.

4. Μεταλλουργία χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου καί ἄλλων μετάλλων

Μιλώντας σέ προηγούμενες σελίδες γιά τό μεταλλευτικό πλοῦτο τῆς χώρας ἀναφέραμε ἕνα ἀρκετά μεγάλο ἀριθμό μεταλλευμάτων που εἶναι ἀξιόλογες πρώτες ὕλες γιά μεταλλουργική κατεργασία καί παραγωγή μεγάλης ἀξίας βιομηχανικῶν προϊόντων γιά τήν παραγωγική κατανάλωση τῆς οἰκονομίας μας. Στό μέρος αὐτό που ἀφορᾶ τήν ἴδρυση βαρεῖᾶς μεταλλουργίας ἀσχοληθήκαμε ὡς ἐδῶ μέ τρία μέταλλα που ἀποτελοῦν τά σπουδαιότερα προϊόντα τῆς μεταλλουργικῆς κατεργασίας τῶν μεταλλευτικῶν ὕλων που ἀναφέραμε: τό σίδηρο, τό ἄλουμῖνιο καί τό μαγνήσιο. Τά μέταλλα αὐτά εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας προϊόντα γιά τή δημιουργία βαρεῖᾶς βιομηχανίας καί ἡ παραγωγή τους θεμελιώνει στή χώρα μας τήν ἴδρυση ἑνός ἀπό τά δύο σκέλη τῆς βαρεῖᾶς βιομηχανίας: τῆς μεγάλης μεταλλουργικῆς βιομηχανίας.

Ἡ ἀφθονία ὅμως καί ἡ ποικιλία τῶν μεταλλευμάτων που περικλείνει τό ὑπέδαφος τῆς χώρας μας μᾶς ἐξασφαλίζει τήν παραγωγή μᾶς σειρᾶς ἄλλων ἀκόμα μεταλλουργικῶν προϊόντων που μποροῦν νά χρησιμοποι-

77. Γιά τήν παραγωγή τῶν 10.000 τόννων μαγνήσιου θά χρειασθοῦν 250 - 300 ἑκατ. ΩΧΒ τό χρόνο μέ βάση τόν ὑπολογισμό που κάναμε πῶ πάνω.

ηθοῦν γιά σοβαρότατες βιομηχανικές ἐφαρμογές. Στήν ἐργασία αὐτή δέ θά ἐπεκταθοῦμε σέ ἀναλυτική ἐξέταση τῶν τεχνικοοικονομικῶν ζητημάτων γιά τήν κατασκευή καί τή λειτουργία τῶν ἄλλων αὐτῶν μεταλλουργικῶν βιομηχανιῶν γιά δύο λόγους: α) γιατί τό θέμα μας, ὅπως εἶπαμε καί στήν εἰσαγωγή, εἶναι νά ἐξετάσουμε τίς δυνατότητες καί τόν τρόπο ἐξασφάλισης τῶν προϋποθέσεων γιά τή δημιουργία τῶν πιό βασικῶν κλάδων βαρειᾶς βιομηχανίας πού θά ἀποτελέσουν τό θεμέλιο τῆς βιομηχανικῆς βάσης στή χώρα μας. Σ' αὐτούς τούς κλάδους θά στηριχθεῖ κατόπιν ἡ δημιουργία βαρειᾶς μηχανουργικῆς βιομηχανίας, β) ἀνάμεσα στίς βιομηχανίες τῶν βασικῶν κλάδων πού ἐξετάζουμε κατά σειρά σπουδαιότητας καί χρονικῆς προτεραιότητας ἔρχονται ἐκεῖνες κατά κύριο λόγο οἱ μεταλλουργικές βιομηχανίες πού μᾶς ἀπασχόλησαν στίς τρεῖς προηγούμενες ἐνότητες.

Ὡστόσο γιά ὀρισμένες ἄλλες μεταλλουργικές βιομηχανίες ἂν καί δέ νομίζουμε ὅτι πρέπει ἀπαραίτητα νά ἐνταχθοῦν χρονικά στό πρῶτο σχέδιο ἐκβιομηχάνισης θά μιλήσουμε σέ συντομία, τό περισσότερο γιά νά δείξουμε τή σημασία πού ἔχει ἡ ἀξιοποίηση τῶν πρώτων μεταλλευτικῶν ὑλῶν τῆς χώρας πού εἶναι ἡ μιᾶ ἀπό τίς βάσεις γιά τή δημιουργία τους.

Τέτοιες βιομηχανίες εἶναι ἡ μεταλλουργία χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου καί ὀρισμένων ἄλλων μετάλλων.

α) Μεταλλουργία χρώμιου

Τό χρώμιο εἶναι μέταλλο πού χρησιμοποιεῖται πολύ πλατεῖα στή σύγχρονη μεταλλουργική καί μηχανουργική βιομηχανία.

Οἱ ἐξαιρετικές του ιδιότητες τό κάνουν πρώτης κατηγορίας συνθετικό στοιχεῖο γιά τήν παραγωγή τῶν σιδηροκραμάτων πού εἶναι ἀπό τά πιό περιζήτητα μεταλλουργικά προϊόντα τῆς σημερινῆς βιομηχανικῆς τεχνικῆς.

Τό χρώμιο κατεργασμένο μέ τό σίδηρο καί τό ἀτσάλι δίνει τά σιδηροκράματα τοῦ σιδηροχρώμιου καί χρωμιοχάλυβα. Τό κράμα τοῦ χρωμιοχάλυβα ἔχει τό προσόν νά μὴν ὀξειδώνεται καί τό προσόν τῆς μεγάλης σκληρότητας καί ἀνθεκτικότητας. Γι' αὐτό τό μεταχειρίζονται στήν κατασκευή μηχανῶν κι ἐργαλείων πού πρέπει νά ἔχουν μεγάλη ἀντοχή. Ἡ μεταλλευτική ὕλη πού δίνει μέ μεταλλουργική ἐπεξεργασία τό χρώμιο εἶναι τό μετάλλευμα τοῦ χρωμίτη.

Χρωμιομετάλλευμα θρῖσκεται ἀφθονο στό ἔδαφος τῆς χώρας μας σέ πολλές περιφέρειες καί σέ μεγάλη σχετικά ἐπιφάνεια. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι στήν ὀκταετία μονάχα 1931-38 δόθηκαν 28 παραχωρήσεις ἐκμετάλλευσης χρωμίτη σέ ἔξι νομούς καί γιά συνολική ἐπιφάνεια 206 χιλ. στρεμμάτων⁷⁸.

Ἡ χρονιάτικη ἐξόρυξη χρωμιομεταλλεύματος κυμαίνεται γύρω στούς 40-50.000 τόννους⁷⁹. Οἱ ποσότητες τῶν κοιτασμάτων χρωμίτη γνωστῶν

78. Δ. Κισύρα, στό ἴδιο, σελ. 211.

79. Βλ. πίνακα ἀριθ. 2α ἀναλυτικά γιά κάθε χρόνο, ἀπό τό 1910 ὡς τό 1938.

καί πιθανῶν σύμφωνα μέ τά συμπεράσματα τῶν εἰδικῶν φτάνουν ὅπως καί γιά τό λευκόλιθο σέ δεκάδες ἑκατομμύρια τόννους⁸⁰.

Μεταλλεῖα χρωμίτη ὑπάρχουν στή Μακεδονία (Κοζάνη, Χαλκιδική, Ἐβρο κ.ἄ.) στή Θεσσαλία καί Φθιωτιδοφωκίδα (Δομοκός, Φάρσαλα, Λάρισα) καί στή νησιά τῆς Εὐβοίας, Σκύρου καί Τήνου.

Ἡ ποιότητα τῶν ἑλληνικῶν χρωμομεταλλευμάτων εἶναι ἐξαιρετική. Ὁ χρωμίτης μας εἶναι πλούσιος σέ περιεκτικότητα ὀξειδίου τοῦ χρωμίου πού φτάνει σέ ποσοστό πάνω ἀπό 50%. Τό εἶδος του καί ἡ ἐκλεκτή του ποιότητα τόν κάνει κατάλληλο τόσο γιά τήν παραγωγή μετάλλου χρωμίου ὅσο καί γιά τήν παραγωγή τῶν χρωμιούχων σιδηροκραμάτων πού ἀναφέραμε. Τό ἴδιο καλά μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ ὁ ἑλληνικός χρωμίτης γιά τήν κατασκευή πυρίμαχων προϊόντων καί γιά χημικές χρήσεις.

Ἡ οἰκονομική σημασία τῆς δημιουργίας τῶν βιομηχανικῶν προϋποθέσεων γιά τήν ἀξιοποίηση τοῦ ἑλληνικοῦ χρωμίτη μέσα στή χώρα μας εἶναι πολύ μεγάλη.

Πρῖν τόν πόλεμο ὁ ἑλληνικός χρωμίτης πουλιόταν ὅλος στό ἐξωτερικό. Κάθε χρόνο ἐβγαῖναν 40.000-50.000 τόννοι χρωμίτη πού ἀντιπροσώπευαν τή συνολικά ἐξορυσσόμενη ποσότητα τοῦ μεταλλεύματος στό διάστημα αὐτό⁸¹.

Ἡ Γερμανία μέ τό κληρικὸ πού εἶχε μέ τήν τεταρτοαυγουστιανή δικτατορία πῆρε δεκάδες χιλιάδες τόννους χρωμίου ἀπό τά ἑλληνικά μεταλλεῖα «ξοφλώντας» τους μέ παιχνίδια γιά τά παιδιά, ἢ ἄχρηστα μηχανήματα, ἢ ρούχα ἀπό ξύλο... Μέ τό χρωμιο πού ἡ χιτλερική Γερμανία ἀγόραζε ἐντατικά ἀπό τήν Τουρκία, τή Γιουγκοσλαβία καί τήν Ἑλλάδα, συμπλήρωνε τίς «πυρετώδεις» ἐτοιμασίες της γιά τήν κατακτητική της ἐξόρμηση, καί δέν πέρασε πολὺς καιρὸς πού ὁ χιτλερικός φασισμός ἐπιτέθηκε ἐνάντια σέ δύο ἀπό τίς τρεῖς χώρες πού τοῦ προμήθευαν τήν πρώτη ὕλη γιά νά φτιάχνει τά ὅπλα καί τίς πολεμικές του μηχανές! Στό μεταξύ ὁ Μεταξᾶς μέ τούς ἐράνους «ὑπὲρ τῆς Ἀεροπορίας» (γιά τήν ΕΟΝ καί τήν Εἰδική Ἀσφάλεια) καί μέ τίς σκανδαλώδεις προμήθειες σέ τέταρτης κατηγορίας πολεμικά μέσα, ἄφηνε τή χώρα μας οὐσιαστικά ἀνυπεράσπιστη στή σκέδα τοῦ φασισμοῦ καί εὐκόλη λεία γιά γρήγορη κατάκτηση. Ὁ ἑλληνικός φασισμός ἔτσι ὀλοκλήρωνε τίς ὑπηρεσίες του πρὸς τό χιτλερικό νατσοισμό καί τό μουσολινικό φασισμό. Ἡ κατάσταση αὐτή μετατράπηκε σέ βάρος τοῦ εἰσβολέα στό ἀλβανικό, ἀλλά ἐκεῖ ἔχουμε τόν παράγοντα τῆς ἡρωϊκῆς αὐτοθυσίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τῆς ἀπόφασής του νά συντρίψει τόν ξένο καί τόν ἐσωτερικό φασισμό καί ὄχι τῆς πολεμικῆς προετοιμασίας, οὔτε τῆς ἐπιτελικῆς καθοδήγησης ἢ τῆς οὐσιαστικῆς συμμαχικῆς βοήθειας.

Ἄλλες χώρες πού ἀγόραζαν πρῖν τόν πόλεμο χρωμίτη ἀπό τή χώρα μας ἦταν ἡ Ἀγγλία, οἱ Ἐνωμένες Πολιτεῖες καί ἄλλες γιά μικρότερες ποσότητες.

Ἡ ἐξαγωγή τοῦ χρωμίτη προπολεμικά δέν ἀπόδινε περισσότερα ἀπό

80. Βλ. Δ. Κισκύρα, *στό ἴδιο*, σελ. 212.

81. Βλ. πίνακες ἀριθ. 1,2 καί 2α.

70-75 εκατομμύρια τό χρόνο. "Αν μέ τήν ποσότητα τοῦ χρωμιομεταλλεύματος πού πουλιόταν στό ἐξωτερικό λειτουργοῦσε μιά μεταλλουργική βιομηχανία κατεργασίας του μέσα στή χώρα μας θά μπορούσαμε νά εἶχαμε προϊόν 20-25.000 τόννων μετάλλου χρωμίου ἢ κράματος σιδηροχρωμίτη ἀξίας ἑνός εκατομμυρίου ἀγγλικῶν λιρῶν ἢ 550.000.000 δραχμῶν (μέ τιμή λίρας 550 δραχ.)⁸². Οἱ δυνατότητες λειτουργίας μεταλλουργίας τοῦ χρωμίου στήν Ἑλλάδα εἶναι ἐξασφαλισμένες γιατί διαθέτουμε τόσο τήν πρώτη μεταλλευτική ὕλη ὅσο καί τήν ἀπαραίτητη ηλεκτρική ἐνέργεια.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν χρωμιτῶν στή μεταλλουργία γίνεται σέ ὑψικάμινο ἢ σέ ηλεκτρικό κλίβανο. Μποροῦμε νά χρησιμοποιήσουμε ἐξίσου καλά τήν ὑψικάμινο ἢ τήν ηλεκτροκάμινο γιά τήν παραγωγή χρωμιοσίδερου. Ὁ χρωμίτης ἐκτός ἀπό τή μεταλλουργία χρησιμοποιεῖται ἀκόμα στή χημική βιομηχανία καί στήν κατασκευή πυρίμαχων προϊόντων.

Ὅπως εἶπαμε καί γιά τή σιδηρομεταλλουργία οἱ ἐνεργειακές συνθήκες τῆς χώρας μας ἐπιβάλλουν νά μεταχειριστοῦμε κατά προτίμηση τόσο γιά τήν παραγωγή σιδηροκράματων, χρωμιοσίδερου καί χρωμοχάλυβα ὅσο καί γιά τήν παραγωγή μετάλλου χρωμίου τήν ηλεκτροκάμινο.

β) Μεταλλουργία μαγγάνιου

Τό μαγγάνιο ὅπως καί τό χρώμιο εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας συνθετικό γιά τήν παραγωγή σιδηροκράματων κατάλληλων γιά εἰδικές τεχνικές καί βιομηχανικές χρήσεις. Τέτοια κράματα εἶναι τό σιδηρομαγγάνιο, τό πυριτιοσίδηρο-μαγγάνιο, ὁ «κατοπτρικός σίδηρος» κ.ἄ.

Τό μέταλλο μαγγάνιο παράγεται μεταλλουργικά ἀπό τό μέταλλωμα τοῦ μαγγάνιου⁸³. "Αν καί ὑπάρχουν πολλά μεταλλεῖα γιά τήν ἐξόρυξη μαγγάνιου σέ διάφορες περιοχές τῆς χώρας ἢ ἐτήσια παραγωγή τοῦ μεταλλεύματος αὐτοῦ θρῖσκεται σέ χαμηλά επίπεδα. Ἡ χρονιάτικη ἐξόρυξη μαγγάνιου τά ἔτη 1937-1938 ἔφτανε μόλις τίς 6.900-7.000 τόννους.

Αὐτό δέ σημαίνει ὅμως ὅτι ὑστερεῖ ἡ χώρα μας σέ κοιτάσματα μαγγάνιου. Ἡ αἰτία πρέπει ν' ἀποδοθεῖ ἄλλου. Τό ἑλληνικό μέταλλωμα μαγγάνιου ἐξορύσσεται κάτω ἀπό πρωτόγονες συνθήκες καί πουλιέται τελείως ἀκατέργαστο στό ἐξωτερικό χωρὶς νά ἐμπλουτίζεται μέ «φρύξη». Στήν κατάσταση αὐτή τό συναγωνίζονται στό κόστος μεταλλεύματα μαγγάνιου ἄλλων χωρῶν πού προσφέρονται σέ μεγάλη ἀφθονία, καλύτερη ποιότητα,

82. Θά μπορούσαμε ἀκόμη κατά τή γνώμη εἰδικῶν (*Χ. Δαυίδ*) νά κατασκευάζουμε στήν ἀρχή 10.000 τόννους σιδηροχρώμιου ἀπό τή μισή ποσότητα τοῦ χρωμίτη καί τήν ὑπόλοιπη ποσότητα νά τή διαθέτουμε γιά κατασκευή πυρίμαχων προϊόντων στό ἐξωτερικό ὠσότου νά φτιάξουμε παρόμοια βιομηχανία καί στή χώρα μας. "Ἐτσι θά διαθέταμε 10.000 τόννους σιδηροχρώμιου ἀξίας 220 ἑκατ. δραχμῶν καί ἄλλους 25.000 τόννους χρωμιομεταλλεύματος ἀξίας 55 ἑκατ. δραχμῶν. Νομίζουμε ὅμως ὅτι ἂν δημιουργήσουμε στήν Ἑλλάδα μεταλλουργική βιομηχανία χρώμιου καί σιδηροχρώμιου δέν θά ἦταν δύσκολο ν' ἀπορροφηθοῦν ἀπό τήν ἀρχή σ' αὐτήν γιά κατεργασία καί οἱ 50.000 τόννοι τοῦ χρωμίτη ὥστε ν' ἀποφύγουμε τήν ἐξαγωγή τῶν 25.000 τόννων χρωμιομεταλλεύματος, δηλ. τήν ἐξαγωγή ἀκατέργαστης πρώτης ὕλης.

83. Βλ. *Δ. Κισκύρα*, στό ἴδιο, σελ. 211.

μισοκατεργασμένα και σε τιμή μικρότερη. Τό ίδιο δέν συμβαίνει με τούς βωξίτες, τό λευκόλιθο, τό χρωμίτη και τά σιδηρομεταλλεύματά μας γιατί αυτά άν και άκατέργαστα παρουσιάζουν μεγαλύτερη ζήτηση από τό μαγγάνιο στη διεθνή αγορά.έπειδή έχουν πλατύτερη και σπουδαιότερη σημασία για βιομηχανικές χρήσεις.

Έτσι,ένω κοιτάσματα μαγγάνιου συναντάμε στην Πελοπόννησο (Άρκαδία, Μεσσηνία), στη δυτική και ανατολική Μακεδονία, στη Θεσσαλία και στις Κυκλάδες – δόθηκαν μάλιστα είκοσι όκτώ παραχωρήσεις⁸⁴ για την εκμετάλλευσή τους στις περιοχές έννέα νομών από τις πιό πάνω περιφέρειες – ή έξόρυξη του μεταλλεύματος είναι ελάχιστη τόσο στο σύνολό της όσο και χωριστά για τό κάθε μεταλλείο πού ή χρονιάτικη παραγωγή του δέν περνάει τούς 1,5-2 χιλ. τόννους.

Πρέπει νά σημειωθεί ότι όχι μόνο,δέ γίνεται συστηματική και έντατική έξόρυξη μαγγάνιου αλλά και ότι ακόμα δέν έχουν ξερευνηθεί μεγάλες περιοχές της χώρας άπ' αυτές πού άσφαλώς περικλείουν κατά τούς ειδικούς κοιτάσματα μαγγάνιου. Αυτό π.χ. συμβαίνει για τή δυτική Μακεδονία και τά δυτικά μέρη των όροσειρών Πίνδου και Ταύγετου. Στις όρεινες αυτές περιοχές ή άθλιότητα του όδικού δικτύου της χώρας έμποδισε κάθε άξια λόγου έρευνα. Πάντως κατά τούς ειδικούς της χώρας μας διαθέτει σημαντικά κοιτάσματα μαγγάνιου.

Ή άξιοποίηση του μεταλλεύματος αυτού επιβάλλεται νά γίνει τόσο προς την κατεύθυνση παραγωγής σιδηροκραμάτων και κραμάτων μαγγάνιου με μαγγάνιο όσο και προς την κατεύθυνση παραγωγής μετάλλου μαγγάνιου. Τά προϊόντα αυτά της μεταλλουργικής κατεργασίας του μεταλλεύματος μαγγάνιου θά έχουν μεγάλη άξια για την ελληνική μεταλλουργία. Άνεξάρτητα όμως άπ' αυτό ή δημιουργία ελληνικής μεταλλουργικής βιομηχανίας παραγωγής μαγγάνιου θά μας δώσει μεγάλης άξιας έμπορεύματα για τό έξωτερικό έμπόριο στο βαθμό πού θά θέλαμε νά κάνουμε έξαγωγή του είδους αυτού (ή τιμή του μετάλλου μαγγάνιου προπολεμικά για κάθε τόννο περνούσε τις 100 λίρες Άγγλίας). Άκόμα ή βιομηχανική άξιοποίηση του μαγγανιομεταλλεύματος θά γίνει κίνητρο για την έντατικοποίηση της έξόρυξής του και την έπιστημονική όργάνωση της εκμετάλλευσής του.

Άπό τή γενική εικόνα των δυνατοτήτων πού παρουσιάζει ή χώρα μας για τή δημιουργία βιομηχανίας μεταλλουργικής επεξεργασίας του μαγγάνιου δγάζουμε τό συμπέρασμα: 1) Ότι προϋπόθεση για την ανάπτυξη της βιομηχανίας αυτής είναι ή διερεύνηση του ύπεδάφους της χώρας σε συστηματικές έπιστημονικές βάσεις για την εξακρίβωση των άποθεμάτων μαγγάνιου πού περικλείνει. 2) Ότι είναι άπαραίτητη ή όργάνωση της έξόρυξης του μαγγανιομεταλλεύματος με συγχρονισμένα τεχνικά μέσα. 3) Ότι πρέπει νά συνδυασθεί ή παραγωγή μαγγάνιου με τή δημιουργία σιδηρομεταλλουργίας για την παραγωγή σιδηροκραμάτων και μεταλλουργίας

84. Ή συνολική επιφάνεια των παραχωρήσεων είναι 200.000 στρέμματα.

γίας μαγνήσιου για την παραγωγή κραμάτων μαγνήσιου και μαγγάνιου.
4) Ότι μπορεί να θεωρηθεί εξασφαλισμένη από άποψη πρώτης μεταλλευτικής ύλης και ενεργειακού δυναμικού που θα μπορεί να διαθέτει η χώρα μας μετά την πρώτη περίοδο της ενεργειακής και βιομηχανικής της αξιοποίησης, ή ίδρυση μεταλλουργικής βιομηχανίας μαγγάνιου.

γ) Μεταλλουργία νικέλιου

Τό νικέλιο⁸⁵ είναι μέταλλο μεγάλης αξίας για την κατασκευή μηχανουργικών ειδών και για την παραγωγή κραμάτων της σιδηρομεταλλουργίας. Τά κράματα αυτά καθώς και κράματα του νικέλιου με άλλα μέταλλα θεωρούνται έκλεκτα μεταλλουργικά προϊόντα και χρησιμοποιούνται για ειδικές χρήσεις στη μηχανουργία και σε άλλους κλάδους της τεχνικής. Λ.χ. ό νικελιοχάλυβας (κράμα χάλυβα και νικέλιου) συνδυάζει την ανθεκτικότητα και την ελαστικότητα και χρησιμοποιείται για την κατασκευή οργάνων ακριβείας, λεπτών εργαλείων και ειδών πολυτελείας, ό νεάργυρος (κράμα νικέλιου, ψευδάργυρου και χαλκού) χρησιμοποιείται για την επινικέλωση του σίδηρου, τή γαλβανοπλαστική κ.ά.

Τό μετάλλευμα του νικέλιου εξορύσσεται σε αρκετά μεγάλες ποσότητες στη χώρα μας (γύρω στις 40.000-50.000 τόννους τό χρόνο, για τά έτη 1936-1938). Τά κοιτάσματα νικέλιου τόσο στις γνωστές εμφανίσεις του μεταλλεύματος και στά σημεία που γίνεται ή εξόρυξή του⁸⁶ όσο και στις άλλες περιοχές του υπεδάφους μας που θεωρούνται ότι περιλαμβάνουν αποθέματα νικέλιου, φτάνουν σε σημαντικές ποσότητες⁸⁷.

Πρέπει να σημειωθεί για τό νικέλιο ότι, όπως τό μαγγάνιο και όλα σχεδόν τά μεταλλεύματα στην Ελλάδα, δέν αποτέλεσε ως σήμερα αντικείμενο έντατικής και συστηματικής εξόρυξης. Υπάρχουν γνωστές μεταλλοφόρες περιοχές που έχουν εγκαταλειφθεί από καιρό και άλλες που ή εκμετάλλευσή τους γίνεται πρόσκαιρα και άρπακτικά με στόχο τά στρώματα τής καλύτερης ποιότητας.

Όχι μόνο δέ γίνεται μεταλλουργική κατεργασία του νικέλιου αλλά, όπως και τά περισσότερα μεταλλεύματα που αναφέραμε, δέν υποβάλλεται καν στον τόπο τής εξόρυξης σε φρυκτική επεξεργασία που με μικρά έξοδα βελτιώνει την τιμή του προϊόντος γιατί τό απαλλάσσει από μεγάλα μεταφορικά έξοδα. Ίδιαίτερα αυτό ισχύει για τά νικελιούχα μεταλλεύματα που παρουσιάζουν μικρή περιεκτικότητα σε μέταλλο νικέλιου (περιεκτικότητα 4-5% κατά μ.δ.) και που εφόσον μείνουν τελείως άκατέργαστα κάνουν ασύμφορη τή μεταφορά τους για καμίνευση σε άλλο μέρος.

Ό μεταλλουργική αξιοποίηση του νικέλιου είναι απόλυτα δυνατή στην Ελλάδα στά πλαίσια του γενικότερου προγράμματος τής ενεργει-

85. Βλ. Δ. Κισκύρα, στό ίδιο, σελ. 211 - 212 και Π. Κουβέλη, στό ίδιο, σελ. 46 και σχετική βιβλιογραφία για τό μεταλλευτικό.

86. Λάρυμνα και Λοκρίδα στη Στερεά, Άνδρος στις Κυκλάδες, Σκύρος στις Β. Σποράδες κ.ά.

87. Δ. Κισκύρα, στό ίδιο, σελ. 211-212.

ακής και βιομηχανικής ανάπτυξης της χώρας. Η μεταλλουργία του νικέλιου έχει μεγάλη οικονομική σημασία γιατί θα μεταβάλει σε πολύτιμο προϊόν μιά μεταλλευτική ύλη της χώρας μας που εξαντλείται αναντικατάστατα κάθε χρόνο για άσημαντα ποσά χωρίς να χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη των εσωτερικών παραγωγικών δυνατοτήτων του τόπου.

Όπως και για τη βιομηχανία μαγγάνιου ή μεταλλουργική επεξεργασία νικέλιου πρέπει να γίνει σέ συνδυασμό με την ανάπτυξη της σιδηρομεταλλουργίας. Πρέπει ακόμα και η μεταλλευτική βιομηχανία για την εξόρυξη του νικέλιου να συγχρονιστεί τεχνικά και να εντατικοποιηθεί. Άπαραίτητη και σοβαρή προϋπόθεση για τό σκοπό αυτό είναι η συστηματική και σέ έπιστημονικές βάσεις – μέ τά πιό συγχρονισμένα τεχνικά μέσα και εργασία – διερεύνηση του ύπεδάφους της χώρας μας για τόν καθορισμό της ποσότητας και της ποιότητας των μεταλλευμάτων που περικλείονται σ' αυτό.

δ) Άλλες δυνατότητες μεταλλουργικής βιομηχανίας

Στήν Έλλάδα ύπάρχει η δυνατότητα παραγωγής μιάς μεγάλης ακόμα σειράς μεταλλουργικών προϊόντων από τά άφθονα και ποικίλα μεταλλεύματα του ύπεδάφους της. Μέ τά μεταλλεύματα αυτά είναι δυνατή η ανάπτυξη όλων των κατηγοριών μεταλλουργίας της βαρειάς βιομηχανίας. Μέ τά παράγωγα ή παραπροϊόντα⁸⁸ των κλάδων αυτών της μεταλλουργικής βιομηχανίας είναι ακόμη δυνατή η παροχή βασικής σημασίας ύλων στή βαρειά χημική βιομηχανία και σέ πολλούς κλάδους της έλαφρᾶς βιομηχανίας.

Έξω από τά μέταλλα και τά κράματά τους που είδαμε στίς προηγούμενες παραγράφους ότι μπορούν να παραχθούν μεταλλουργικά στή χώρα μας, ύπάρχουν στήν Έλλάδα όλοι οί εϋνοϊκοί όροι για την ανάπτυξη μεταλλουργικής βιομηχανίας χαλκοϋ, μόλυδου, ψευδάργυρου, άντιμόνιου, μολυβδαίνιου, βαρυτίνης και των κραμάτων τους. Κοινό χαρακτηριστικό για τά μεταλλεύματα που θά χρησιμεύσουν σάν πρώτη ύλη για τίς πιό πάνω μεταλλουργικές χρήσεις είναι ότι εξορύσσονται σέ άρκετές ποσότητες (μόλυβδος, ψευδάργυρος, βαρυτίνη), από τό ύπέδαφος της χώρας μας μ' όλο που δέ γίνεται έντατική και συστηματική έκμετάλλευσή τους.

Άποθέματα γνωστά και άνεκμετάλλευτα καθώς και πιθανά κοιτάσματα των μεταλλευμάτων αυτών περικλείονται σέ μεγάλες έκτάσεις και ποσότητα στό ύπέδαφος της χώρας μας.

Κοιτάσματα ψευδάργυρου ύπάρχουν στό Λαύριο, στήν άνατολική Μακεδονία (Καβάλλα-Δράμα) στά νησιά Άντίπαρο, Σίφνο, Θάσο κ.ά. Κοιτάσματα μόλυδου έκτός από τό Λαύριο (άρχαία και νεώτερα μεταλλεία) συναντούμε στά νησιά των Κυκλάδων και σέ μερικές από τίς βόρειες Σποράδες, στή Μακεδονία και στήν Πελοπόννησο (βόρεια Μάνη). Οί πο-

88. Τέτοια είναι τά διάφορα όξέα, όξειδια και άλατα που χρησιμοποιούνται έκτός από τη μεγάλη χημική βιομηχανία και στή χρωματογραφία, ύαλουργία, σαπωνοποιία, ύφαντουργία κ. ά.

σότητες πού εξορύσσονται από τὰ μεταλλεύματα μόλυβδου καί ψευδάργυρου κάθε χρόνο αποτελοῦν μικρό ποσοστό ἐκείνων τῶν ποσοτήτων πού θά μπορούσαν νά εξορυχθῶν μέ ὀρθολογική ὀργάνωση τῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας. Πρέπει μάλιστα νά τονιστεῖ ὅτι πολλές μεταλλοφόρες περιοχές μένουν ὀλότελα ἀνεκμετάλλευτες.

Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό χαλκό πού πρέπει ὄχι μόνο νά ἐπεκταθεῖ καί νά ἐντατικοποιηθεῖ ἢ ἐξόρυξή του ἀπό τὰ γνωστά σήμερα κοιτάσματα ἀλλά ἀκόμα καί νά ἐρευνηθεῖ ἢ δυναμικότητα τῶν πιθανῶν κοιτασμάτων του σέ πολλά σημεῖα τοῦ ὑπεδάφους μας⁸⁹. Τό μολυβδαίνιο καί τό ἀντιμόνιο πού ἐπαρκοῦν στή σημερινή ζήτηση μποροῦν νά παραχθοῦν σέ μεγαλύτερες ποσότητες γιά νά καλύψουν καί τίς μελλοντικές ἀνάγκες πού θά δημιουργηθοῦν μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας.

“Ὅλα τὰ πιά πάνω μεταλλεύματα – καί στίς ποσότητες πού εξορύσσονται σήμερα⁹⁰ – μποροῦν νά ἐπαρκέσουν γιά τίς ἀνάγκες σέ πρώτη ὕλη πού θά ἔχουν οἱ μεταλλουργικῆς βιομηχανίες ἐπεξεργασίας τους. Ἡ δημιουργία τῶν μεταλλουργικῶν αὐτῶν βιομηχανιῶν εἶναι σίγουρη ἐφόσον μέ τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση τῆς χώρας θά ὑπάρξει ἀφθονη ἠλεκτρική ἐνέργεια πού θά τροφοδοτήσει μέ κινητήρια δύναμη τή λειτουργία τους.

Ἡ βιομηχανική ἐπεξεργασία τῶν μεταλλευτικῶν αὐτῶν ὑλῶν θά ἔχει μεγάλη οἰκονομική σημασία γιατί θ’ ἀξιοποιήσει ἓνα μεγάλο τμήμα τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου πού μένει οὐσιαστικά ἀνεκμετάλλευτο καί διασπαθίζεται κατὰ μεγάλο μέρος στίς ξένες ἀγορές, ἢ χρησιμοποιεῖται σέ μικροβιοτεχνικές χρήσεις κατὰ πρωτόγονο τρόπο. Ἡ οἰκονομία τῆς χώρας μας θά ἐφοδιασθεῖ μέ πολύτιμα βιομηχανικά προϊόντα γιά τήν παραγωγική κατανάλωση τῶν κλάδων ἰδιαίτερα τῆς βαρεῖας μηχανουργίας καί μεταλλουργίας. Τέτοια προϊόντα εἶναι κυρίως κράματα σέ μεγάλη ποικιλία συνδυασμῶν ἀπό τὰ μέταλλα πού θά παραχθοῦν. Λόγου χάρη ἀπό τό μολυβδαίνιο μέ τό σίδηρο παράγεται σκληρός χάλυβας γιά εἰδικές χρήσεις. Ἀπό τό χαλκό καί τόν ψευδάργυρο παράγεται ὁ ὀρειχαλκος. Ἀπό τό μόλυβδο καί τή βαρυτίνη μποροῦμε νά παράγουμε μέ ἀπαργύρωση σέ ἀρκετή ποσότητα τό πολύτιμο μέταλλο τοῦ ἀργύρου. Ἀπό τό ἀντιμόνιο μέ τό μόλυβδο καί τόν ψευδάργυρο παράγεται τό κράμα τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων.

Ἡ σύγχρονη τεχνική χρησιμοποιεῖ σέ ἀπειρη ἀκόμα ποικιλία συνδυασμῶν τὰ μέταλλα αὐτά γιά τήν παραγωγή κραμάτων διαφόρων εἰδῶν πού προορίζονται γιά σημαντικές βιομηχανικές χρήσεις.

Τό συμπέρασμά μας, μετά τήν ἐξέταση τῶν δυνατοτήτων δημιουργίας μεταλλουργικῆς βιομηχανίας χρώμιου, μαγγάνιου, νικέλιου καί τῶν ἄλλων μετάλλων πού ἀναφέραμε⁹¹ στήν τελευταία αὐτή παράγραφο, εἶναι:

1) Ἡ ἑλληνική οἰκονομία εἶναι ἐφοδιασμένη σέ πρώτη ὕλη καί ἐνέρ-

89. Βλ. Δ. Κισκύρα, στό ἴδιο.

90. Βλ. τίς ποσότητες μεταλλευμάτων πού εξορύσσονται κάθε χρόνο γιά ὀλόκληρο τό διάστημα 1880 - 1938 ἀναλυτικά στόν πίνακα ἀριθ. 2α.

91. Μόλυβδου, χαλκοῦ, ψευδάργυρου, βαρυτίνης, ἀντιμόνιου καί μολυβδαίνιου.

γεια για τή δημιουργία τῶν μεταλλουργικῶν αὐτῶν βιομηχανιῶν.

2) Οἱ βιομηχανίες αὐτές ἔχουν θεμελιώδη σημασία ἀπό τεχνικοοικονομική ἄποψη α) γιατί θά διασώσουν καί θά ἀξιοποιήσουν ἕνα μεγάλο τμήμα τοῦ ὀρυκτοῦ πλοῦτου τῆς χώρας πού μένει ἀνεκμετάλλευτος ἢ ἀκόμα χειρότερα ἀρπάζεται ἀπό τά σπλάχνα τῆς ἐλληνικῆς γῆς (χωρίς φυσική δυνατότητα νά ἀντικατασταθεῖ) καί ξεπουλιέται ἀπό τό ξένο κεφάλαιο σίς ἀγορές τῶν ἰμπεριαλιστικῶν διεθνῶν μονοπωλιακῶν συγκροτημάτων πού κρατοῦν ὑποχείρια τήν ἐλληνική οἰκονομία, β) γιατί θά τροφοδοτήσουν τήν ἐλληνική βαρειά μηχανουργική βιομηχανία μέ μεγάλης ἀξίας μεταλλουργικά προϊόντα για τήν κατασκευή μέσων παραγωγῆς.

3) Ἡ ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν νά γίνει μονάχα ἐφόσον θά ὀργανωθεῖ καί θά ἀναπτυχθεῖ σέ γερές τεχνικές δάσεις ἢ μεταλλευτική ἐξορυκτική βιομηχανία για τήν ἐξαγωγή τῆς ἀπαιτούμενης ποσότητας μεταλλευτικῶν πρώτων ὑλῶν. Χρειάζεται για τό σκοπό αὐτό: α) συστηματική διερεύνηση τοῦ ὑπεδάφους καί β) ἐντατικοποίηση καί ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς μέ κατάλληλο τεχνικό ἐξοπλισμό τῶν μεταλλευτικῶν ἐγκαταστάσεων.

4) Τά προϊόντα τῶν μεταλλουργικῶν αὐτῶν βιομηχανιῶν μποροῦν ν' ἀπορροφηθοῦν παραγωγικά ἀφοῦ θά ἔχει ἰδρυθεῖ καί ἀναπτυχθεῖ ἡ κύρια βάση τῆς μεταλλουργίας, ἢ σιδηρομεταλλουργία. Πλάι σ' αὐτή σοδαρό ἀκόμα ὄλοο για τή λειτουργία τους θά παίξει ὁ συνδυασμός τῆς παραγωγῆς τους μέ τήν παραγωγή τῆς βαρειάς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας ἀλουμίνιου καί μαγνήσιου πού ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἐκπληρώνει τόν ἴδιο μ' ἐκείνες βασικό σκοπό, τοῦ ἐφοδιασμοῦ δηλ. τῆς παραγωγικῆς κατανάλωσης μέ μέταλλα καί κράματα, κατάλληλα για τήν παραγωγή μέσων παραγωγῆς⁹².

5) Ἡ τοποθεσία καί ἡ χρονική κλιμάκωση τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν θά γίνει μέ βάση τά κύρια ἐνεργειακά, μεταλλουργικά καί ἠλεκτροχημικά συγκροτήματα συνδυασμένης παραγωγῆς προϊόντων βαρειάς βιομηχανίας. Γι' αὐτό νομίζουμε ὅτι ἡ δημιουργία τῶν μεταλλουργικῶν αὐτῶν θά μπορέσει νά πραγματοποιηθεῖ μέ ἐπιτυχία σ' ἕνα δεύτερο πλάνο (ἐκτός ἀπό ἀναγκαῖες ἐξαιρέσεις), ὅταν θά ἔχει δηλ. δημιουργηθεῖ ἡ κύρια ἐνεργειακή καί βιομηχανική βάση τῆς χώρας. Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι δέν ἐκτιμᾶμε ὅσο πρέπει τή μεγάλη τεχνικοοικονομική τους σημασία. Ἀντίθετα, μέ τήν ἔνταξή τους σ' ἕνα δεύτερο πλάνο βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τοῦς ἐξασφαλίζουμε πρωτογενεῖς συντελεστές πού θά τίς στηρίξουν ἀποτελεσματικά για νά ἀναπτυχθοῦν σέ προετοιμασμένο τεχνικά καί οἰκονομικά ἔδαφος. Τέτοιοι συντελεστές εἶναι ἡ ἐνέργεια καί ἡ μεταλλουργία τοῦ σίδηρου πού χωρίς αὐτούς δέν μποροῦν νά γίνουν οὔτε τά ἄλλα μεταλλουργικά κράματα ἀλλά οὔτε καί νά ἰκανοποιηθοῦν οἱ θεμελιώδεις ἀνάγκες τῆς ἀνοικοδόμησις. Ἄν πάλι προσπαθήσουμε ν' ἀρχίσουμε ταυτόχρονα ὅλα τά ἔργα για τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας τότε δέ θά μπορούσαμε, ὅπως εἶπαμε κι ἄλλοῦ, οὔτε ἐνεργειακά οὔτε οἰκονομικά

92. Ἰδιαίτερα, ὅπως τονίσαμε κι ἄλλοῦ, για τή βαρειά μηχανουργική βιομηχανία.

ούτε και καταναλωτικά να τα στηρίξουμε.

Ἡ ἀρχή πού πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε – κι αὐτό μᾶς τό ἐπιβεβαιώνει ἡ πείρα τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης στήν πρώτη χώρα πού γνώρισε στόν κόσμον τό σοσιαλισμό, τήν ΕΣΣΔ – εἶναι: ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας καί εἰδικότερα ἡ δημιουργία βαρεῖᾶς βιομηχανίας πρέπει νά βαδίζει παράλληλα μέ τήν ἀνύψωση τοῦ τεχνικοῦ καί παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας. Μέ ἄλλα λόγια νά βασίζεται σέ μιά συγκροτημένη οἰκονομία πού ἀναπτύσσει ἀδιάκοπα τήν τεχνική της βάση καί πλαταίνει διαρκῶς τήν ἐσωτερική συσσώρευση. Τό εἶδος καί ὁ βαθμός τῆς συσσώρευσης αὐτῆς μᾶς δείχνει τόσο τή δυναμικότητα ὅσο καί τό χαρακτήρα τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ περιβάλλοντος.

Σύμφωνα μέ τίς πιό πάνω σκέψεις ἡ μεταλλουργία τοῦ σιδήρου καί ἀλουμίνιου κατά κύριο λόγο, θά ἀνοίξουν τό δρόμο γιά τήν κλιμακωτή δημιουργία μεταλλουργίας καί γιά ὅλα τά ἄλλα μέταλλα πού εἶδαμε ὅτι μποροῦν καί πρέπει νά παραχθοῦν μέ τίς ἐσωτερικές δυνατότητες τῆς χώρας μας.

Τελειώνοντας τό κεφάλαιο αὐτό πού ἀφορᾶ τή δημιουργία καί λειτουργία μεταλλουργικῆς βιομηχανίας στή χώρα μας πρέπει νά διαπιστώσουμε μιά μεγάλη καί τετράγωνη ἀλήθεια πού μέ ὅλα τά μέσα ὡς σήμερα οἱ φωτοσβέστες τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης προσπάθησαν νά συσκοτίσουν καί νά ψεγαδιάσουν γιά νά κηρύξουν στή θέση της ἀνοιχτά ἢ σκεπασμένα τήν ἀντιεπισημονική, ἀντεθνική καί ἀντισοσιαλιστική τους «θεωρία» γιά τή φτώχεια καί γιά τό «μὴ διώσιμο» τῆς χώρας μας! Ἡ ἀλήθεια αὐτή λέει ὅτι ἡ χώρα μας μπορεῖ νά δημιουργήσει βαρεῖᾶ μεταλλουργική βιομηχανία ὄχι μόνο γιά ἓνα ἢ δύο μεταλλουργικούς κλάδους, ἀλλά γιά ὅλους τοὺς σπουδαιότερους γνωστούς σήμερα κλάδους τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας. Γιατί ἀπό ὅσα εἶδαμε:

1) Τό ὑπέδαφος τῆς χώρας μας περικλείνει ὅλα τά μεταλλεύματα πού χρειάζονται⁹³ γιά τήν παραγωγή *ὄλων τῶν μετάλλων καί κραμάτων* πού παράγει μιά σύγχρονη προοδευμένη βαρεῖᾶ μεταλλουργική βιομηχανία. Περιέχει ἀκόμα καί τίς σπουδαιότερες βοηθητικές ὕλες, τά «συλλιπάζματα» καί τίς ἀναγωγικές ὕλες γιά τή μεταλλουργική κατεργασία τῶν μεταλλευτικῶν αὐτῶν ὑλῶν.

2) Ἡ χώρα μας διαθέτει τήν ἐνεργειακή δύναμη (λευκό κάρβουνο) ἀπό τίς ὑδραυλικές της πηγές γιά τήν ἠλεκτρική κίνηση τῆς βιομηχανίας αὐτῆς. Ἀκόμα διαθέτει μέ τοὺς λιγνίτες της καί μεγάλη ἐφεδρεία παροχῆς θερμικῆς ἐνέργειας.

Δέν χρειάζεται παρά τά μέσα παραγωγῆς νά συνδεθοῦν μέσα στό κατάλληλο εὐνοϊκό κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο μέ τήν ἐργατική δύναμη καί δραστηριότητα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ γιά τήν ἀξιοποίηση τοῦ μεταλλευτικοῦ καί ἐνεργειακοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας του. Τίς συνθήκες, τίς προϋποθέσεις καί τό σχέδιο γι' αὐτή τή σύνδεση θά δοῦμε σέ ἐπόμενα κεφάλαια.

93. Ἐκτός ἀπό τά τρία πού χρειάζονται σέ ἐλάχιστες ποσότητες, τό βολφράμιο, κοβάλτιο καί θανάδιο (βλ. Δ. Κισκύρα, σὸ ἴδιο, σελ. 211). Ἀλλά κι αὐτά εἶναι πιθανότατο ὅτι ὑπάρχουν σὸ ἔδαφος μας ἀπὸ ὀρισμένες ἐνδείξεις.

II. ΧΗΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

1) Βιομηχανία άζώτου και λιπασμάτων

α) Σημασία του κλάδου για την ελληνική οικονομία

Η βιομηχανία άζώτου έχει θεμελιώδη σημασία για τη χώρα μας και ιδιαίτερα για την παραγωγή άζωτούχων λιπασμάτων.

Τά άζωτούχα λιπάσματα περιέχουν περισσότερο από κάθε άλλο είδος λιπάσματος τά κατάλληλα συστατικά για τή λίπανση της ελληνικής γης. Όπως πολύ χαρακτηριστικά λέει ό Ι. Σ. Παπαδάκης⁹⁴, διευθυντής του «Ίνστιτούτου Καλύτερευσεως Φυτών»: «όπως και εις όλας τάς χώρας ούτω και εις τήν Έλλάδα τό ζήτημα της λιπάνσεως είναι κυρίως ζήτημα άζώτου»⁹⁵.

Πρίν τόν πόλεμο ή ελληνική γεωργία έφοδιαζότανε μέ ελάχιστα άζωτούχα λιπάσματα πού ή χρονιάτικη τους κατανάλωση δέν περνούσε τούς 7.000 τόννους. Τό μεγαλύτερο μέρος της κατανάλωσης της γεωργίας μας σέ λιπάσματα τό κάλυπτε ή παραγωγή φωσφορικών λιπασμάτων της «Ήνωμένου Έταιρίας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων» (Κανελλοπούλου).

Η έταιρία αυτή είχε ούσιαστικό μονοπώλιο στή διάθεση τών προϊόντων της. Τό μονοπώλιο αυτό κατά πρώτο λόγο στηριζόταν σέ δασμολογική προστασία τών τιμών τών προϊόντων της σέ βάρος της τιμής τών Λιπασμάτων του έξωτερικού. Η προστασία αυτή είχε δημιουργήσει για τήν Έταιρία λιπασμάτων ένα τεχνητό οικονομικό μονοπώλιο γιατί μέ τή δασμολογική επιβάρυνση τών φτηνότερων και ποιοτικά άνωτερων λιπασμάτων του έξωτερικού (άζωτούχων ή σύνθετων φωσφορικών) έξουδετέρωνε στήν ελληνική αγορά τό συναγωνισμό τους. Τό μονοπωλιακό αυτό καθεστώς της επέτρεπε άκόμα και νά όρίζει τιμές πώλησης πού κατά μονάδα προϊόντος έφταναν στό διπλάσιο περίπου της τιμής τών ξένων λιπασμάτων. Κατά δεύτερο λόγο στηριζόταν στήν καταναγκαστική τοποθέτηση του προϊόντος της στους καλλιεργητές μέσω της Ήγροτικής Τράπεζας, του κράτους και διαφόρων άλλων Όργανισμών «προστασίας» της γεωργικής παραγωγής πού παρέχοντας καλλιεργητικά δάνεια σέ είδος στους άγρότες τούς άναγκάζουν ταυτόχρονα νά αγοράζουν τά φωσφορικά λιπάσματα της έταιρίας αυτής⁹⁶. Η ύποχρεωτική όμως κατανάλωση τών προϊόντων του μονοπωλιακού αυτού συγκροτήματος πραγματοποιόταν και μέ τό μέσο της καθαρής εξαπάτησης τών καλλιεργητών. Τά τελευταία ίδίως χρόνια της τεταρταοανγουστιανής δικτατορίας είχε εξαπο-

94. Βλ. Ι. Παπαδάκη «Η σημασία της άζωτούχου λιπάνσεως», «Οικονομικά χρονικά», άριθ. 4, σελ. 98.

95. Ύπογράμμιση δική μας.

96. Βλ. Κ. Σιδεργή: «Ό ΑΣΟ – ΚΥΔΕΠ κλπ. όργανισμοί έξωπαραγωγικής έκμετάλλευσης», «Ανταίος» άριθ. 6 και 7/1945 και «Συνεταιρισμοί και άγροτική πίστη», «Ανταίος» άριθ. 17-18/1946 και Ι. Παπαδάκη, στό ίδιο.

λυθεί συστηματική προπαγάνδα για την «άνωτερότητα» των σύνθετων φωσφορικών και καλιούχων λιπασμάτων.

Οί προπαγανδιστές της Έταιρίας Λιπασμάτων, ή Άγροτική Τράπεζα και εκείνοι οί τεχνικοί υπάλληλοι του Υπουργείου Γεωργίας και των γεωργικών Όργανισμών πού καθοδηγοῦσε και ἐπηρεάζε τό συγκρότημα τῆς εταιρίας, σύσταιναν στους ἀγρότες πού ἤθελαν νά δοκιμάσουν τά ἄζωτοῦχα λιπάσματα νά τά χρησιμοποιοῦν σέ μικρές δόσεις⁹⁷. Ἡ «συμβουλή» αὐτή εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά μή φαίνεται ἡ ἀνωτερότητα τῶν ἄζωτοῦχων πάνω στά φωσφορικά λιπάσματα, γιατί ἡ χρησιμοποίηση πολύ μικρῶν δόσεων ἄζωτου δέ μεγάλωνε τήν ἀπόδοση τῆς καλλιέργειας παρά κατά ἐλάχιστο ποσοστό, σέ σύγκριση μέ τήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης πού θά μπορούσε νά πραγματοποιηθεῖ μέ τή χρήση τῶν (πολύ πιά μεγαλύτερων) κανονικῶν δόσεων ἄζωτου. Ἀλλά και στήν περίπτωση πού ὁ γεωργός θά ἀποφάσιζε νά μεταχειρισθεῖ ἄζωτοῦχο λίπασμα, τόν ἀνάγκαζαν μαζί μέ τά ἄζωτοῦχα νά ἀγοράσει διπλάσια ἢ τριπλάσια ποσότητα φωσφορικών, γιατί τοῦ πούλουσαν σύνθετα λιπάσματα πού περιείχαν φωσφορικό και κάλιο σέ ἀναλογία 4:1 πρὸς τό ἄζωτο⁹⁸. Ἔτσι δέν μπορούσε νά μεταχειριστεῖ πολλές μονάδες ἄζωτου, γιατί ἡ δαπάνη μαζί μέ τά φωσφορικά φυσικά ξεπερνοῦσε τήν – πολύ μικρή ἄλλωστε – οἰκονομική ἀντοχή του. Τέλος, κι ἂν ἀκόμα ὁ γεωργός δέν ἤθελε ν' ἀγοράζει σύνθετα λιπάσματα, ἀλλά προτιμοῦσε σκέτα ἄζωτοῦχα, ἐξαναγκαζόταν μέ τό μέσο τῶν πιστωτικῶν «διευκολύνσεων» τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας, τῶν πρακτορείων τῆς εταιρίας, τῶν ἐμπόρων κλπ. και μέ σκόπιμα παραπλανητική καθοδήγηση τῶν «τεχνικῶν» τους ν' ἀγοράζει παράλληλα μέ τά ἄζωτοῦχα και τά φωσφορικά τῆς εταιρίας, πού τοῦ τά παράσταιναν και ἀπό ἄποψη ποσότητας και ἀπό ἄποψη ποιότητας σάν ἐξίσου ἀπαραίτητα. Μέ τή μέθοδο αὐτή ὅμως ἀντιμετώπιζε πάλι τό ἴδιο οἰκονομικό ἀδιέξοδο και κατανοῦσε τελικά νά περιορισθεῖ θέλοντας και μή στόν τύπο τῶν σύνθετων φωσφορικών, ὅπως τοῦ τά πούλουσε τό μονοπώλιο.

Τά ἀποτελέσματα τῆς ὑποχρεωτικῆς κατανάλωσης ἀπό τήν ἑλληνική γεωργία τῶν προϊόντων τοῦ μονοπωλιακοῦ συγκροτήματος τῆς Έταιρίας Λιπασμάτων ἦταν τόσο ἡ καταθλιπτική ἐπιβάρυνση τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος ὅσο και ἡ ἀντιεπισημονική και σχεδόν καταστρεπτική λιπαντική μεταχείριση τῶν ἀγρῶν τῆς χώρας μας.

Ἄς δοῦμε τώρα εἰδικότερα ἀπό τήν τεχνική πλευρά τή σημασία τῆς ἄζωτικῆς λίπανσης γιά τήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης τῆς παραγωγῆς σέ σύγκριση μέ τή φωσφορική λίπανση πού ἐπιβλήθηκε στή χώρα μας κάτω ἀπό τίς συνθήκες πού περιγράψαμε.

Τά πειράματα πού ἔγιναν σέ ἄλλες χώρες και στή χώρα μας⁹⁹ ἀπόδειξαν ὅτι ἂν μεταχειριστοῦμε γιά λίπανση (στούς περισσότερους τύπους

97.98. Βλ. *Ι. Παπαδάκη*, σὸ ἴδιο, σελ. 99 - 100.

99. Βλ. βιβλιογραφία *Ι. Παπαδάκη*, σὸ ἴδιο.

έδαφών) άζωτο και φωσφόρο μαζί, εκείνο που θ' αύξησει τήν παραγωγή κατά πολύ μεγαλύτερο λόγο θά είναι τό άζωτο. Τό φωσφορικό μονάχα σέ ειδικές περιπτώσεις μπορεί νά ώφελήσει, και σ' αυτές πάλι ή αύξηση τής απόδοσης δέ θά είναι σημαντική.

Τά άποτελέσματα των πειραμάτων που έγιναν σέ πειραματικούς άγρους για τή συγκομιδή του 1932 από τον Ι. Παπουτσόπουλον, διευθυντή του Έδαφολογικού εργαστηρίου του Έπουργείου Γεωργίας¹⁰⁰ έδειξαν περίτρανα τήν ύπεροχή του άζώτου σάν λιπαντικού μέσου. Μέ τους πιό δυσμενείς όρους (έποχιακούς κλπ.) για τήν άζωτική λίπανση άποδείχθηκε ότι μέ χρησιμοποίηση «έναλλάξ» ίσων ποσοτήτων άζώτου και φωσφόρου, τό άζωτο μεγάλωνε 6 φορές τουλάχιστο περισσότερο τήν απόδοση σέ σχέση μέ τό φωσφορικό. Λ.χ.: τρία κιλά άζώτου και τρία κιλά φωσφορικού στό στρέμμα προκάλεσαν αύξηση τής απόδοσης του σταριού κατά 26 κιλά για κάθε στρέμμα. Τρία κιλά φωσφορικού (χωρίς άζωτο) αύξησαν τήν παραγωγή μονάχα κατά 6 κιλά τό στρέμμα (23% τής αύξησης των 26 κιλών). Ένώ τρία κιλά άζώτου (χωρίς φωσφορικό) μεγάλωσαν τήν παραγωγή κατά 16 κιλά καρπού τό στρέμμα (62% τής αύξησης των 26 κιλών). Ός έδω βλέπουμε ότι τό άζωτο δρίσκεται σέ σχέση 3:1 μέ τό φωσφορικό. "Αν τώρα προσθέσουμε στήν πρώτη σύνθεση (3 φωσφορικό σύν 3 άζωτο) 6 κιλά άζώτου, – δηλ. μεταχειριστούμε 9 κιλά άζώτου συνολικά κατά στρέμμα και 3 φωσφορικού – ή απόδοση μεγαλώνει κατά 29 κιλά ακόμα.

"Αν όμως κάνουμε τό αντίστροφο (δηλ. χρησιμοποιήσουμε 9 μονάδες φωσφορικού και 3 άζώτου) τά πειράματα δείχνουν ότι έχουμε όλοτελα αντίθετο άποτέλεσμα. Η καινούρια αύξηση είναι μονάχα 3 κιλά. Η σχέση έπόμενα του άζώτου προς τό φωσφορικό γίνεται 9:1 (περίπου δηλ. 9:3 στό στάδιο αυτό). Ο μέσος όρος έτσι της συνολικής αύξησης που προκάλεσε τό άζωτο σέ σύγκριση μέ τό φωσφορικό γίνεται 6:1 σέ βάρος του δεύτερου.

Στά ίδια συμπεράσματα και μάλιστα μέ πολύ καλύτερα άποτελέσματα κατά περιφέρειες και ποικιλίες κατάληξε μία σειρά νεώτερων πειραμάτων τόσο του ίδιου Ι. Παπουτσόπουλου όσο και του Ι. Παπαδάκη. Τά πειράματα αυτά επιβεβαιώνουν ¹⁰¹ σέ όλη τή γραμμή τά πρώτα και προσθέτουν μάλιστα καινούρια στοιχεία που συντελοούν ακόμα πιό πολύ στην έδραίωση τής έπιστημονικής πεποίθησης του έρευνητή ότι τό άζωτο πρέπει νά γίνει και για τήν Έλλάδα ή θάση για τή λίπανση των άγρων της¹⁰². Πολλοί τεχνικοί ύποστηρίζουν και ο κ. Παπαδάκης στην εργασία

100. Βλ. Ι. Παπουτσόπουλου: «Άποτελέσματα των πειραματικών άγρών λιπάνσεως σιτηρών τής συγκομιδής 1932». Δελτίο Έπουργείου Γεωργίας 1932.

101. Βλ. Ι. Παπαδάκη, στό ίδιο, σελ. 99 και βιβλιογραφία.

102. Τά πειράματα αυτά δείχνουν κατά τον κ. Ι. Παπαδάκη: 1) ότι μπορεί νά χρησιμοποιούνται και μεγαλύτερες δόσεις άζωτούχων λιπασμάτων χωρίς νά ύπάρχει κίνδυνος για τήν καλλιέργεια. 2) Ότι ένα κιλό άζώτου μεγαλώνει κατά μέσον όρο τήν απόδοση κατά 6 κιλά τό στρέμμα (σύμφωνα μέ τά παλαιότερα πειράματα) και ειδικότερα στην περίπτωση τής σιτοκαλλιέργειας οί αναλογίες τής αύξησης τής παραγωγής σταριού (σύμφωνα μέ τά

του αυτή αποδείχνει μέ τά πορίσματα τῶν πειραμάτων του ὅτι ἡ σιτοπα-
ραγωγή θά μπορούσε νά διπλασιαστεῖ στή χώρα μας ἂν χρησιμοποιού-
σαμε στή σιτοκαλλιέργεια 9 κιλά ἄζώτου (κατά μ. ὄ.) γιά κάθε στρέμμα.

Τά ἄζωτοῦχα λιπάσματα ἀκόμα καί στήν περίπτωση πολύ πλούσιων
ἔδαφῶν ἢ ὑπερβολικῆς ξηρασίας, ἐφόσον γίνεται ἡ λίπανση τμηματικά,
διατηροῦν τήν ἴδια ἀναλογία στήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης¹⁰³.

“Ὅσο γιά τά φωσφορικά λιπάσματα αὐτά μποροῦν νά χρησιμοποιο-
ηθοῦν σέ ἐκεῖνα τά ἔδαφη πού παρουσιάζουν στή χώρα μας ἔλλειψη φω-
σφορικῶν ὑλῶν. Ἄλλωστε ἡ συνεχῆς λίπανση τῶν ἔδαφῶν μας μέ φωσφο-
ρικό πρὶν τόν πόλεμο εἶναι πολύ πιθανό ὅτι ἔχει κορέσει σέ μεγάλο βαθμό
τίς ἀνάγκες σέ φωσφορικό καί αὐτῆς τῆς κατηγορίας τῶν ἔδαφῶν. Ἡ
πλειονότητα ὁμως τοῦ ἔδαφους τῆς χώρας μας ἔχει ἀνάγκη κατά πρῶτο
καί στίς πιό πολλές περιπτώσεις κύριο λόγο, ἄζωτούχων λιπασμάτων.

Τί γίνονταν ὁμως πρὶν τόν πόλεμο στή χώρα μας μέ τό ζήτημα αὐτό
τῆς λίπανσης; Ὅπως εἶδαμε, ἕνας μονοπωλιακός κεφαλαιοκρατικός ὀρ-
γανισμός μέ σύμμαχο τό ἐπίσημο κράτος καί ἕνα πλατύ δίκτυο τραπεζοτο-
κογλυφικῶν ὀργανισμῶν πού ἀπομυζοῦσαν ἐξωπαραγωγικά τό εἰσόδημα
τῆς ἀγροτικῆς τάξης, ἀνάγκαζε τούς παραγωγούς τῆς ὑπαίθρου νά ἀγο-
ράζουν σέ ληστρικές τιμές καί νά μεταχειρίζονται ἀποκλειστικά στήν
καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν τους ὄχι κἀν τό ἐπιστημονικά ἐνδεικνύμενο λί-
πασμα γιά τήν ἑλληνική γῆ, τό ἄζωτοῦχο λίπασμα, ἀλλά ἕνα παρασκευ-
ασμα σέ μεγάλο βαθμό περιττό ἂν ὄχι βλαβερό – ὅπως λένε οἱ εἰδικοί –
ἀπό ἄποψη συστατικῶν, γιά τή λίπανση τῶν ἔδαφῶν τοῦ τόπου μας.

Ἡ τέτοια ὠμή ἐκμετάλλευση, ἀπό τό μονοπωλιακό κεφάλαιο τῆς ἑλ-
ληνικῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καί
ἡ ἀντιεπιστημονική καλλιέργεια τῆς γῆς τῆς ἔχουν καί μιᾶ ἄλλη γενικότε-
ρης σημασίας πλευρά γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία.

Ἡ ἑλληνική ἀγροτική οἰκονομία διατηρεῖ τά γνωρίσματα μιᾶς καθυ-
στερημένης γεωργικῆς παραγωγῆς πού δέν ἔχει ἀναπτυγμένα παρά ὀρι-
σμένα ἀπό τά χαρακτηριστικά τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Ἐνα ἀπό
τά γνωρίσματα αὐτά (πού ἐνδιαφέρει τήν περίπτωση πού ἐξετάζουμε) εἶ-
ναι ὅτι ἡ ἑλληνική γεωργία παρουσιάζει μιᾶ ἀργή ἀλλά συνεχῆ ἐπεκτα-
τική τάση στήν προσθήκη καινούριων κομματιῶν στό καλλιεργούμενο
ἔδαφος, ἐνῶ ταυτόχρονα παρουσιάζει ἕνα χαμηλότατο βαθμό στήν ἐν-
ταση τῆς γεωργικῆς καλλιέργειας. Ὁ χαμηλός βαθμός στήν ἐνταση καλλι-
έργειας δείχνει ὅτι ὑπάρχει μικρῆ καπιταλιστική δράση στήν ἐπένδυση
κεφαλαίων στή γεωργία. Δείχνει ἀκόμα ὅτι τό εἰσόδημα μεγάλου τμήμα-
τος τῆς ἀγροτικῆς τάξης εἶναι σημαντικά χαμηλότερο ἀπό τή διαφορική

πειράματα Παπαδάκη) κατά κιλό χρησιμοποιούμενου ἄζώτου εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερες ἀπό
αὐτό τό μέσο ὄρο (τῶν 6 κιλῶν δηλ.). Στό παράρτημα παραθέτουμε ἕνα σχετικό πῖνακα (βλ.
πῖνακα ἀριθ. 36) ἀπό τήν ἐργασία τοῦ κ. Παπαδάκη στό θέμα αὐτό πού δείχνει ἀνάγλυφα μέ
παραδείγματα ἀπό διαφορετικές γεωργικές περιφέρειες σέ τί βαθμό μπορεῖ νά μεγαλώσει μέ
τή χρησιμοποίηση τοῦ ἄζώτου ἢ ἀπόδοση τῆς σιτοκαλλιέργειας στή χώρα μας.

103. Βλ. *Ι. Παπαδάκη*, στό, ἴδιο σελ. 99 καί σχετική βιβλιογραφία.

πρόσοδο (του καλύτερου κομματιού) και σαν τέτοιο μόλις φτάνει για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης της αγροτικής οικογένειας. Σέ μεγάλο μάλιστα βαθμό τό εισόδημα – μέ τήν υποκατανάλωση τής αγροτικής οικογένειας – είναι χαμηλότερο κι από τήν αξία τών μέσων αναπαραγωγής και συντήρησης του αγρότη. Ή μικρή έντατικότητα στή γεωργική καλλιέργεια μαρτυράει ακόμα τήν ύπαρξη μεγάλου αριθμού νοικοκυριών πού ζούν σχεδόν στό καθεστώς τής «αυτάρκους κλειστής οικονομίας» ή τό πολύ τής άπλης έμπορευματικής παραγωγής, και πού σ' αυτά ή καλλιέργεια γίνεται σχεδόν μέ πρωτόγονα μέσα.

Ή τάση για επέκταση τής καλλιέργειας είναι αποτέλεσμα τής μικρής παραγωγικότητας τής καλλιέργειας κάτω από τέτοιες συνθήκες, και εκφράζει τήν τάση του φτωχού καλλιεργητή νά αποκτήσει μέ νοίκι ή αγορά μεγαλύτερη καλλιεργήσιμη έκταση για νά αυξήσει μέ τόν τρόπο αυτό τό εισόδημά του. Ο φαύλος όμως κύκλος τής χαμηλής παραγωγικότητας τής δουλειάς του αγρότη και του οικονομικού άδιέξοδου μέσα στό όποιο μπλέκεται άργά ή γρήγορα οδηγεί στό αντίθετο αποτέλεσμα και δημιουργεί σέ όλο και μεγαλύτερο αριθμό φτωχούς μισοπρολετάριους και άκτήμονες προλετάριους εργάτες τής γής.

Τό μονοπώλιο τής γής (κυριότητα-κατοχή ή κάρπωση γής), παίζει έτσι τό βασικό ρόλο στήν αγροτική μας οικονομία πού δέν έχει όλοκληρωθεί ακόμα ό αστικοδημοκρατικός της μετασχηματισμός. Ένώ αντίθετα ή τοποθέτηση μικρών ποσών κεφαλαίου κάνει χαμηλή τήν όργανική σύνθεση του κεφαλαίου στήν αγροτική οικονομία. Αυτό τό τελευταίο χαρακτηριστικό δέν είναι άπλως ένα δείγμα συμπτωματικής ή «τυπικής» καθυστέρησης τής ελληνικής αγροτικής οικονομίας αλλά και μιά άπόδειξη τής μισοαποικιακής ύφης όλάκερης τής έξαρτημένης από τό ξένο κεφάλαιο ελληνικής οικονομίας καθώς και του γεγονότος ότι δέ λύθηκε ριζικά τό αγροτικό ζήτημα στή χώρα μας.

Μέ τή διαπίστωση τών πιό πάνω χαρακτηριστικών τής αγροτικής μας οικονομίας μπορεί νά εξηγηθεί ή έξωπαραγωγική καταλήστευση τών πόρων της μέ τά ποικίλης μορφής έμπορικά, τραπεζικά και βιομηχανικά μονοπώλια πού έμπόδισαν τήν ανάπτυξη της μέσα στά καπιταλιστικά πλαίσια και πού κράτησαν τόν αγροτικό της πληθυσμό στό επίπεδο σχεδόν τής ζωής και τών συνθηκών παραγωγής τών μισοαποικιακών χωρών.

Ή αποτέλεσμα τώρα τής μικρής έντατικότητας στήν καλλιέργεια και τής χρησιμοποίησης πρωτόγονων τεχνικών μεθόδων και μέσων στή γεωργική παραγωγή μέ προεξέχον χαρακτηριστικό τή χειρωνακτική εργασία είναι για τό θέμα του κεφαλαίου αυτού: α) ή χρησιμοποίηση λιπασμάτων σέ μικρό βαθμό, β) ή ευχέρεια του μονοπωλιακού κεφαλαίου νά επιβάλλει τό προϊόν του στον αγρότη πού δέν έχει καν τή δυνατότητα τής έπιλογής σαν έλεύθερος έμπορευματοπαραγωγός γιατί είναι δεμένος και ύποταγμένος στά έκμεταλλευτικά έμποροτραπεζικά μονοπώλια πού έχουν ύποθηκευμένο ουσιαστικά τό προϊόν του και πριν ακόμα παραχθεί και μέχρις ότου «άγορασθεί», ή καλύτερα άπαλλοτριωθεί άναγκαστικά άπ' αυτά. Έτσι εξηγείται γιατί τό βιομηχανικό συγκρότημα τών Χημικών Λιπασμά-

των μπόρεσε άνετα νά εξασφαλίσει μιά αξιόλογη μονοπωλιακή αγορά για τήν πώληση τών φωσφορικῶν του λιπασμάτων πού εἶναι, ὅπως εἶδαμε, τά λιγότερο κατάλληλα για τήν ἑλληνική γῆ κατορθώνοντας ταυτόχρονα νά εξοστρακίσει ἀπό τήν κατανάλωση τῆς ἑλληνικῆς αγοράς τά ποιοτικά ἀνώτερα καί φτηνότερα λιπάσματα ἀζώτου.

Ἐδῶ βλέπουμε ἕνα φαινόμενο – πού ἐξαπατάει πολλούς ἀπό πρώτη ματιά καμμιά φορά – νά συμφέρει δηλ. καλύτερα ἢ εἰσαγωγή ξένων προϊόντων βιομηχανικῶν ἀπό τή ντόπια παραγωγή τους. Τό φαινόμενο ὁμως αὐτό στήν περίπτωση τοῦ μονοπωλίου λιπασμάτων ἔχει τήν οικονομική του ἐξήγηση καί δέν μπορεῖ νά χρησιμεύσει μέ κανένα λόγο σάν ἐπιχείρημα για τούς «σκεπτικιστές» στό ζήτημα τῆς ἐσωτερικῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας.

Τό μονοπώλιο φωσφορικῶν λιπασμάτων ἦταν ἀσύμφορο οικονομικά για τόν τόπο: 1) Γιατί δέν ἔδινε τό ποιοτικά κατάλληλο προϊόν πού χρειαζόταν για τήν ἀνάπτυξη τῆς ἢ ἑλληνική γεωργία. 2) Γιατί ἦταν δασμόβιος κλάδος πού ἐκμεταλλευόταν μέ μονοπωλιακά κατοχυρωμένες τιμές τήν ἀγροτική κατανάλωση – θά δοῦμε ἄλλωστε πιά κάτω ὅτι μέσα σέ ὀρισμένες συνθήκες θά μπορούσε καί αὐτός ὁ παρασιτικός κλάδος νά γίνει διώσιμος καί ὠφέλιμος για τήν οἰκονομία τοῦ τόπου.

Ἐρχόμαστε τώρα νά ἐξετάσουμε τήν οικονομική σημασία πού θά ἔχει για τήν Ἑλλάδα ἡ δημιουργία βιομηχανίας ἀζώτου καί ἀζωτούχων ὑλών.

Τό ἀζωτο εἶναι, ὅπως εἶπαμε, πολύτιμη ὕλη για τήν παραγωγή λιπασμάτων. Εἶναι ὁμως ἀκόμα πρώτη ὕλη για πολλούς ἄλλους κλάδους τῆς χημικῆς βιομηχανίας. Χρησιμοποιεῖται μέ μορφή σύνθετη σάν πρώτη ὕλη για τή βιομηχανία φαρμάκων καί χρωστικῶν οὐσιῶν, χρησιμοποιεῖται ἐπίσης στήν εἰρηνική καί τήν πολεμική βιομηχανία για τήν παραγωγή ἐκρηκτικῶν ὑλών. Στήν ἐργασία μας τούτη θά περιοριστοῦμε στή σημασία τῆς βιομηχανίας ἀζώτου για τήν παραγωγή λιπασμάτων πού εἶναι καί πιά ἄμεσα ἀπαραίτητη καί δυνατή ἢ χρησιμοποίησή τους σέ ἕνα ἔτοιμο καταναλωτικό πεδίο.

Ἡ ἴδρωση βιομηχανίας ἀζώτου: α) Θά ἐφοδιάσει τήν ἑλληνική γεωργία μέ τό λιπαντικό μέσο πού θά μεγαλώσει τήν ἀπόδοση τῆς παραγωγῆς τῆς. Εἰδικότερα θά ἐντατικοποιήσει τήν καλλιέργεια τῶν σιτηρῶν στίς μεγάλες πεδινές ἐκτάσεις – ἐλευθερώνοντας τά ἐδάφη πού μποροῦν νά διατεθοῦν για καλλιέργεια πολύτιμων βιομηχανικῶν φυτῶν – καί μέ τήν ἀπόλυτα δυνατή αὔξηση τῆς παραγωγῆς σιτηρῶν στό διπλάσιο θά κάνει τή χώρα μας στό μέλλον, ἴσως ἀκόμα καί αὐτάρκη στό σάρι. Αὐτό θά προκύψει κατά φυσιολογικό τρόπο μέ τήν ὀρθολογική ἐκμετάλλευση ἐκείνων μονάχα τῶν ἐδαφῶν πού εἶναι κατάλληλα για σιτοκαλλιέργεια κι ὄχι ὅπως μέ τή φασιστική μεταξική «μάχη τοῦ σίτου» πού εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν ἐπέκταση τῆς σιτοκαλλιέργειας σέ βάρος τῶν πολύτιμων καλλιεργειῶν τῆς χώρας για τήν ἐξοικονόμηση ἑνός ποσοῦ συναλλάγματος. Ἡ τέτοια (μέ ἐπιστημονικό τρόπο) αὔξηση τῆς σιτοπαραγωγῆς θά ρίξει τό κόστος της ὥστε νά ἀντέχει στό συναγωνισμό τοῦ ξένου σταριῶ καί νά μὴν ἐπιβαρύνεται ἢ κατανάλωση μέ δασμόβιο προϊόν.

“Όσο για τις άλλες καλλιέργειες εκεί τό άζωτικό λίπασμα θά χρησιμοποιοηθεί σέ άκόμα μεγαλύτερες ποσότητες από τή σιτοκαλλιέργεια και θά βοηθήσει στή σημαντική αύξηση τής απόδοσης στήν παραγωγή τους. Μπορεί νά πεί κανένας μάλιστα ότι ή άζωτική λίπανση θά παίξει από οίκονομική άποψη τόν κύριο ρόλο στίς δενδρώδεις καλλιέργειες και στίς καλλιέργειες τών άλλων πολύτιμων προϊόντων. Αυτό θά γίνει γιατί ή άξία τών προϊόντων αυτών είναι πολλαπλάσια από τήν άξία τών σιτηρών και ή αύξηση στήν απόδοση τής παραγωγής τους θά δημιουργήσει πολλαπλασίου μεγέθους άξία από τήν αντίστοιχη αύξηση τής απόδοσης στή σιτοκαλλιέργεια.

β) Θά έχει πλατύ καταναλωτικό πεδίο τόσο στο έσωτερικό όσο και στο έξωτερικό τής χώρας (άν τυχόν παρουσιαζόταν πλεόνασμα στήν παραγωγή άζώτου, πράγμα όχι τόσο πιθανό στα πρώτα χρόνια τής ανασυγκρότησης άφου και ή παραγωγή δέ θά έχει αναπτυχθεί και οί έσωτερικές ανάγκες θά είναι πάρα πολύ μεγάλες).

Ή κατανάλωση λιπασμάτων γενικά στο έσωτερικό τής χώρας υπολογίζεται ότι μπορεί νά φτάσει τούς 200.000 τόννους για μία γενική έντατικοποίηση όλων τών καλλιεργειών. Προπολεμικά γινόταν κατανάλωση μόναχα 12.000 τόννων φωσφορικού και 7.000 τόννων περίπου άζώτου. Ήπειδή όμως ή δημιουργία βιομηχανίας άζωτούχων λιπασμάτων έχει τό σκοπό νά δώσει τή δυνατότητα στούς καλλιεργητές νά χρησιμοποιήσουν πλατειά τά άζωτούχα – για όλες τς περιπτώσεις λίπανσης εκτός από τς ειδικές περιπτώσεις πού θά συνιστάται αποκλειστικά ή χρησιμοποίηση φωσφορικού – μπορούμε νά πούμε ότι οί προβλέψεις για τήν αύξηση τής παραγωγής λιπασμάτων πρέπει νά άφορούν κατά κύριο λόγο τήν αύξηση τής παραγωγής τών άζωτούχων λιπασμάτων.

Οί προβλέψεις τών ειδικών¹⁰⁴ άνεβάζουν τή δυνατότητα κατανάλωσης άζωτικών λιπασμάτων σέ 60.000 τόννους τό χρόνο. Τό ποσόν αυτό είναι άπαραίτητο για μία στοιχειώδη καλλιέργεια μέ τούς σημερινούς άκόμη όρους. Ένω για μία άμεσα μελλοντική περίοδο άνάπτυξης τής άγροτικής οίκονομίας ή ποσότητα τών λιπασμάτων (άζωτικών) πού θά χρειαστεί θά είναι πολύ μεγαλύτερη. Σοβαρό καταναλωτικό πεδίο ύπάρχει (σύμφωνα μέ τά προπολεμικά στοιχεία) για τή βιομηχανία άζώτου και στίς άγορές του έξωτερικού και ιδιαίτερα στίς χώρες τής Βαλκανικής, τής Α. Μεσογείου και ΒΑ Ήφρικής. Γενικότερα πριν τόν πόλεμο ύπήρχε έντατική ζήτηση άζωτούχων λιπασμάτων. Ή παγκόσμια παραγωγή άζώτου υπερτριπλασιάστηκε στο διάστημα του μεσοπόλεμου. Ο Α. Δεληγιάννης¹⁰⁵, άν και παραδέχεται σέ όλη τή γραμμή τήν άποψη πού διατυπώθηκε παραπάνω για τή βασική άνάγκη νά έντατικοποιηθεί ή γεωργική καλλιέρ-

104. Βλ. Κ. Νεϋρο: «Βιομηχανικά δυνατότητες κλπ.», «Έλεύθερον Βήμα» 18 - 20 Ιουλίου 1940. Βλ. Ι. Παπαδάκη, στο ίδιο και πίνακα άριθ. 37 πού αναλύει κατά είδος καλλιέργειας τά ποσά άζώτου πού μπορούν νά καταναλωθούν.

105. Βλ. Α. Δεληγιάννη: «Τά βιομηχανικά και μεταλλουργικά συγκροτήματα Ήφελώου και Ήλιάκμονος», σελ. 30 - 37.

γεια και να χρησιμοποιηθεί ή άζωτική λίπανση σαν βασικός συντελεστής για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού, διστάζει παρ' όλ' αυτά να πιστέψει ότι ή έσωτερική αγορά θα μπορέσει να απορροφήσει πριν περάσουν «άρκετά έτη» την προβλεπόμενη από τον ίδιο παραγωγή άζώτου κατά την πρώτη βαθμίδα βιομηχανικής ανάπτυξης του συγκροτήματος του 'Αλιάκμονα. Καί έτσι στηρίζει πάλι τις προοπτικές του σχεδόν αποκλειστικά στην ξένη αγορά (όπως κάνει και για τό άλουμίνιο και τό μαγνήσιο). 'Η επίδραση της «νοοτροπίας σύμβασης Κούπερ», πού βάζει σε πρώτη γραμμή την ξένη αγορά σαν καταναλωτικό πεδίο των προϊόντων της βαρειάς βιομηχανίας, είναι κι εδώ έκδηλη.

'Η παραγωγή 60.000 τόννων άζώτου με διάφορες μορφές άζωτούχων λιπασμάτων θα δώσει προϊόν άξίας (μέ προπολεμική τιμή κατά μέσον όρο 20.000 δρχ. κατά τόννο) 1.200.000.000 δρχ. τό χρόνο. 'Εκτός όμως απ' αυτό πρέπει να παίρνουμε πάντα υπόψη στους ύπολογισμούς μας ένα άλλο σοβαρότατο συντελεστή πού θα προκύψει από την παραγωγή άζώτου σε μεγάλη κλίμακα για τόν ίκανοποιητικό έφοδιασμό της γεωργίας μας μέ άζωτούχα λιπάσματα. 'Ο συντελεστής αυτός είναι ή αύξηση της απόδοσης της γεωργικής παραγωγής πού πρέπει να ύπολογίζεται σε σημαντικά μεγέθη. ('Όπως αναφέραμε ή απόδοση λ.χ. της σιτοκαλλιέργειας μπορεί να ύπερδιπλασιασθεί). Για τό σύνολο της γεωργικής παραγωγής ή κατανάλωση των άζωτούχων λιπασμάτων θα προκαλέσει μιá τέτοια αύξηση πού θ' άνεδάσει σε σημαντικούς αριθμούς τό γεωργικό εισόδημα¹⁰⁶.

γ) Θα στηριχθεί στην άξιοποίηση των έσωτερικών πόρων και δυνατότητων της χώρας. 'Η πρώτη ύλη και ή ενέργεια θα προέρχονται από τόν άτμοσφαιρικό άέρα και τό «λευκό άνθρακα» της χώρας μας. 'Η παραγωγή άζώτου βέβαια έξαρτάται κατά πρώτο λόγο από την ύπαρξη ενεργειακής δάσης. Γι' αυτό έχει δημιουργηθεί βιομηχανία άζώτου τό περισσότερο στις χώρες πού διαθέτουν άφθονη ενέργεια και ιδιαίτερα ύδροηλεκτρική ενέργεια. 'Η παραγωγή άζώτου προβλέπεται να γίνει στή χώρα μας σε συνδυασμό μέ τή σιδερομεταλλουργική βιομηχανία μέ δέσμευση του άτμοσφαιρικού άζώτου ύπό διάφορες μορφές, θειικής άμμωνίας, νιτρικού άμμωνίου κ.ά. 'Ετσι ή δημιουργία βιομηχανίας άζώτου έντάσσεται όργανικά και συνδέεται μέ τό όλο πρόβλημα της δημιουργίας ενιαίων συγκροτημάτων βαρειάς βιομηχανίας.

δ) 'Η παροχή άφθονων άζωτούχων λιπασμάτων στή γεωργία μέ χαμηλό κόστος και προσιτές τιμές θα γίνει σε συνδυασμό μέ τή βιομηχανοποίηση της καλλιέργειας και τόν έφοδιασμό της άγροτικής οικονομίας μέ άλλα τεχνικά έφόδια, εργαλεία κλπ. σοβαρός παράγων για τή μεταβολή των όρων της γεωργικής παραγωγής. 'Η σωστή τεχνική καθοδήγηση για τή χρησιμοποίηση των άζωτούχων λιπασμάτων, ή ανάπτυξη του συνεταιρισμού σαν οικονομικής μονάδας του χωριού πού θα μπορεί να προμη-

106. 'Αρκεί να σκεφθούμε ότι από τή σιτοπαραγωγή μόνο μπορούμε να έχουμε επί πλέον, κατά τούς ύπολογισμούς του κ. Ι. Παπαδάκη, 200.000 τόννους καρπού.

θεύει και σε μεγαλύτερες ποσότητες τό λίπασμα μαζί μέ τά άλλα τεχνικά έφόδια και τό σπάσιμο του καθεστώτος των ληστρικών τιμών της δασμοβίωτης μονοπωλιακής ως τώρα βιομηχανίας λιπασμάτων, θά ανοίξει καινούριους όρίζοντες τεχνικής τελειοποίησης της γεωργικής καλλιέργειας. Αυτό θά συνδυαστεί μέ τή δημιουργία πρότυπων κρατικών άγροκτημάτων πού θά διδάσκειται δωρεάν ό καλλιεργητής τόν τρόπο για τήν καλύτερη χρησιμοποίηση των άζωτικών λιπασμάτων.

Ή έντατικοποίηση της καλλιέργειας και ή μεταβολή των συνθηκών στη γεωργία θά έχει μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση των καινούριων παραγωγικών σχέσεων στο χωριό. Τό μονοπώλιο της γής σ' όλες του τις μορφές θά χάνει σιγά-σιγά τή σημασία του και ό έλευθερωμένος καλλιεργητής από τους βαρειούς φόρους, τις συγκεντρώσεις, τά δασμόδια έμπορεύματα, θά ρίχνει τό βάρος της προσπάθειάς του όχι πιά πώς ν' άποκτήσει ή νά μή χάσει «ένα κομμάτι γής», αλλά πώς νά μεγαλώσει τό εισόδημά του μέ τή χρησιμοποίηση των κατάλληλων τεχνικών μέσων. Ή χρησιμοποίηση όμως των μέσων αυτών θά τόν σπρώχνει (ιδιαίτερα τό μεσαίο και τό φτωχό άγρότη) ν' άκολουθεί συλλογικότερες μορφές καλλιέργειας πού θά του εξασφαλίζουν τό μεγαλύτερο δυνατό όριο της άπόδοσης. Ή συνεταιριστική κίνηση πρέπει για τό σκοπό αυτό νά μεγαλώσει σε πλάτος και σε βάθος.

Προϋπόθεση για τά παραπάνω είναι, φυσικά, ή διασφάλιση του άγρότη από κάθε είδους έκμεταλλευτικούς μονοπωλιακούς παράγοντες μέ τήν προστασία του από τά λαϊκά διοικητικά και οικονομικά όργανα του χωριού και τήν παροχή της απαιτούμενης πιστωτικής ενίσχυσης. Ή τελευταία αυτή θά δοθεί μέ τήν ανακατανομή πού θά κάνει τό σχέδιο της λαϊκής οικονομίας στην πιστωτική διάθεση των κεφαλαίων της οικονομίας. Ειδικότερα μιλώντας για τά λιπάσματα δέν πρέπει νά ξεχνοϋμε ότι ό καπιταλιστικός μονοπωλιακός όργανισμός της Ήταιρίας Λιπασμάτων είχε κάθε χρόνο μία σοβαρότατη πιστωτική ενίσχυση από τό τραπεζιτικό κεφάλαιο και ιδιαίτερα από τήν Ήθνική Τράπεζα, ενίσχυση πού τή χρησιμοποιούσε για νά έκμεταλλεύεται τόν άγρότη μέ τήν ύποχρεωτική πώληση σε ληστρικές τιμές των φωσφορικών λιπασμάτων.

Τελειώνοντας πρέπει νά επαναλάβουμε κάτι πού είπαμε για όλους τους κλάδους βαρειάς βιομηχανίας πού εξέτάσαμε στις προηγούμενες σελίδες. "Ότι δηλαδή προϋπόθεση για τήν ανάπτυξη τους είναι ή εκτόπιση του ξένου κεφαλαίου από τις επίκαιρες θέσεις πού του έδωσε τό ύποτακτικό σ' αυτό ντόπιο κεφάλαιο πάνω στην οικονομία της χώρας.

Συμβαίνει και στην περίπτωση της βιομηχανίας άζώτου, ό,τι και για πολλές άλλες βιομηχανίες τύπου βαρειάς βιομηχανίας πού τό ντόπιο κεφάλαιο όχι μόνο δέν τις δημιούργησε στη χώρα, αλλά «έξεχώρησε» στο ξένο κεφάλαιο τό δικαίωμα της ίδρυσης και της εκμετάλλευσής τους. Έδώ πρέπει νά ποϋμε ότι ή έλληνική οικονομική ολιγαρχία προτίμησε νά ιδρύσει ένα δασμόδιο κλάδο φωσφορικών λιπασμάτων, για νά καταδυναστεύει οικονομικά τους άγρότες και νά τοποθετεί άρκετό μέρος της παραγωγής της στις ξένες άγορές.

Τό προνόμιο τῆς ἴδρυσης βιομηχανίας ἀζώτου παραχωρήθηκε κι αὐτό στόν ἀμερικάνικο ὄμιλο Κοῦπερ πού βρῆκε ἐξαιρετικά συμφέρουσα τήν ἐκμετάλλευση τῶν πτώσεων τοῦ Ἀχελώου γιά παραγωγή φτηνῆς ἠλεκτρενέργειας πού θά τροφοδοτήσει τή βιομηχανία αὐτή. Εἶναι χαρακτηριστικό τοῦ μέ πόση καπιταλιστική ὀξυδέρκεια τό ξένο κεφάλαιο διακρίνει τούς στόχους τῆς τοποθέτησής του ὅσῃ χώρα μας καί τοῦ πόσο παρασιτικός καί πρακτορειακός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ ἐμπορομεσιτικοῦ ντόπιου κεφαλαίου σέ σύγκριση μέ αὐτό, τό ἀκόλουθο πραγματικό ἐπεισόδιο¹⁰⁷: ἕνας ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀμερικανικοῦ οἴκου Κοῦπερ πού ἄκουγε συνεχῶς ἀντιρρήσεις ἀπό ἑλληνικούς κύκλους γιά τό κατά πόσο θά εἶναι δυνατό νά ἐξασφαλίσουμε καταναλωτική ἀγορά στήν ἐνέργεια πού θά παραχθεῖ ἀπό τίς ὑδραυλικές δυνάμεις ἔδωσε τήν ἐξῆς ἀπάντηση σ' αὐτούς πού τόν γκρίνιαζαν: «Ἄν δέν ἔχουμε νά κάνουμε τίποτ' ἄλλο μέ τήν ἐνέργεια πού θά παράγουμε θά καθουρντίζουμε τόν ἀέρα». Ὁ τετραπέρατος ἐπιχειρηματίας ἔβλεπε τή σημασία τῆς ἴδρυσης βιομηχανίας ἀζώτου μέ δέσμευση ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα γιά παραγωγή ἀζωτούχων λιπασμάτων.

Καί πραγματικά μέ τή σύμβαση τοῦ ἀναγκ. νόμου 2220/1940, ἡ ἀμερικάνικη ἐταιρεία φρόντισε καί πῆρε τό δικαίωμα τῆς ἴδρυσης τῆς βιομηχανίας ἀζώτου.

Φυσικά, ἡ κατάργηση τῆς σύμβασης αὐτῆς εἶναι βασική προϋπόθεση γιά τή δημιουργία ἐλληνικῆς βιομηχανίας ἀζώτου.

β) Λειτουργία τῆς βιομηχανίας ἀζώτου

Ἡ δέσμευση τοῦ ἀζώτου γιά τήν κατασκευή ἀζωτούχων λιπασμάτων γίνεται ἀπό τόν ἀτμοσφαιρικό ἀέρα.

Ἄν συνδυάσουμε τή βιομηχανία παραγωγῆς ἀζώτου μέ τή σιδηρομεταλλουργία, ὅπως καί ἐνδείκνυται ἀπό τεχνική ἀποψη¹⁰⁸ ἡ ἔνταξη τῆς πρώτης στό ἴδιο ἠλεκτρομεταλλουργικό-ἠλεκτροχημικό συγκρότημα μέ τή σιδηρομεταλλουργία θά δώσει τή δυνατότητα νά χρησιμοποιήσει ἡ βιομηχανία ἀζώτου σάν πρώτη ὕλη (ἐκτός φυσικά ἀπό τόν ἀτμοσφαιρικό ἀέρα) ὀρισμένα ὑποπροϊόντα τῆς σιδηρομεταλλουργίας. Ἔτσι ἐνοποιεῖται ὀρθολογικά ὁ παραγωγικός κύκλος γιά τήν κατασκευή τῶν προϊόντων καί τῶν δύο αὐτῶν βιομηχανιῶν μέ οἰκονομική συνέπεια τή σημαντική ἐλάττωση τοῦ κόστους τους.

Ἡ παραγωγή ἀζωτούχων λιπασμάτων γίνεται μέ τή δέσμευση τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀζώτου σέ ἀέριο ἀμμωνία ἀπό τήν ὁποία κατασκευάζονται τά ἀζωτικά λιπάσματα μέ τή μορφή κυρίως τῆς θεϊκῆς ἀμμωνίας καί τῆς νιτρικῆς ἀμμωνίας.

107. Βλ. Θ. Ραυτόπουλο: «Ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία καί αἱ πηγαί τῆς ἐνεργείας ἐν Ἑλλάδι» καί «Ἡ ἠλεκτρική ἐνέργεια εἰς τήν αὐριανήν Ἑλλάδα» σελ. 23, 1943. (Ἀνατύπωση τοῦ περιοδικοῦ «Τεχνική» ἀπό τά τεύχη τῆς 6, 13, 20 καί 27 Ἀπριλίου 1942 τοῦ «Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου»).

108. Βλ. Α. Δεληγιάννη: «Τό βιομηχανικόν συγκρότημα Ἀλιάκμονος», «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 8/1945, σελ. 149 - 151.

Τά στάδια τής διαδικασίας για τή βιομηχανική παραγωγή τών προϊόντων αυτών είναι:

α) Κατά τήν ξηρή απόσταξη του κάρβουνου στή σιδηρομεταλλουργία για τήν παραγωγή κόκ, παράγεται τό κοκκαέριο πού είναι πλούσιο σέ καύσιμα συστατικά.

Κατά τήν αναγωγή του σιδηρομεταλλεύματος στήν ηλεκτροκάμινο παράγεται καί ένα άλλο αέριο πού είναι κυρίως πλούσιο σέ μονοξειδίο του άνθρακος¹⁰⁹.

β) Από τά δύο αυτά αέρια (κοκκαέριο+αέριο ηλεκτροκαμίνου) πού προέρχονται από τή μεταλλουργική κατεργασία του σίδηρου, μέ καταλυτική τους μετατροπή (στίς εγκαταστάσεις τής βιομηχανίας άζώτου) παίρνουμε σάν προϊόν ύδρογόνο πού μέ τόν άτμοσφαιρικό άερα μās δίνει αέριο μίγμα άζώτου καί ύδρογόνου. Από τό μίγμα τών αερίων αυτών έχουμε τή σύνθεση τής αερίου άμμωνίας.

γ) Από τήν αέριο άμμωνία μέ δέσμευση τών ποσοτήτων άζώτου πού χρειάζονται παράγονται: ή θειϊκή άμμωνία καί τό νιτρικό όξύ, τό χλωριούχο άμμώνιο καί ή νιτρική άμμωνία μέ τό νιτρικό άσβέστιο. Από αυτά τά προϊόντα άζώτου έχουμε τούς βασικούς τύπους άζωτούχων λιπασμάτων πού είναι τό θειϊκό καί νιτρικό άμμώνιο καί τό νιτρικό άσβέστιο. Οί υπόλοιπες άζωτούχες ύλες πού αναφέραμε (νιτρικό όξύ καί χλωριούχο άμμώνιο) χρησιμοποιούνται για άλλες χημικές χρήσεις¹¹⁰. (Βλ. προβλέψεις για τίς ποσότητες πού θά παραχθούν από τό κάθε είδος άζωτούχων προϊόντων στόν πίνακα άριθ. 42).

Η μέθοδος αυτή μās δίνει τό μικρότερο κόστος παραγωγής συνθετικής άμμωνίας.

Η μέθοδος πού χρησιμοποιείται ευρύτατα για τήν παραγωγή συνθετικής άμμωνίας από τόν άτμοσφαιρικό άερα (μέθοδος Haber Bosch)¹¹¹ μέ ηλεκτρόλυση νερού για τήν παραγωγή του ύδρογόνου, νομίζουμε ότι οικονομικά ύστερεί από τήν πιό πάνω μέθοδο του συνδυασμού παραγωγής άζώτου καί σίδηρου από ένα ενιαίο μεταλλουργικοχημικό συγκρότημα βιομηχανιών γιατί:

α) Έχει κόστος μεγαλύτερο από τή συνδυασμένη μέθοδο εφόσον για τήν παραγωγή τών συνθετικών στοιχείων άμμωνίας καταφεύγει στή δαπανηρή σέ ηλεκτρ ενέργεια μέθοδο ¹¹² άπ' ευθείας δέσμευσης άζώτου μέ ηλεκτρόλυση του νερού, ενώ ή άλλη μέθοδος παίρνει τό ύδρογόνο χωρίς καμμιά πρόσθετη δαπάνη από τά αέρια τής ηλεκτροκαμίνου καί τό κοκ-

109. Αυτό είναι ένα ακόμα από τά πλεονεκτήματα τής ηλεκτροκαμίνου πού δέν παρέχει ή φυσική ύψικάμινο. Η φυσική ύψικάμινο δίνει φτωχό αέριο σέ καύσιμα συστατικά (βλ. Α. Δεληγιάννη, στό ίδιο, σ. 150).

110. Βλ. Α. Δεληγιάννη, στό ίδιο. Τό χλωριούχο άμμώνιο μπορεί νά χρησιμοποιηθεί (σέ μίγμα μέ τό θειϊκό άμμώνιο) για όρισμένες λιπαντικές χρήσεις πού δέν είναι εύπαθεις στό χλώριο (όπως π.χ. ή πατάτα).

111. Βλ. Π. Κουβέλη, στό ίδιο, σελ. 47.

112. Κατά Χ. Δανιήδ χρειάζεται 15.000 ΩΧΒ κατά τόνο ενώ ή πρώτη μέθοδος όχι περισσότερο από 2.500 ΩΧΒ.

καέριο πού παράγονται έτσι κι άλλοιώς σάν ύποπροϊόντα κατά τήν αναγωγή του σιδερομεταλλεύματος.

β) Ἐπίσης γενικότερη οικονομική ἄποψη ὑστερεῖ γιατί προϋποθέτει αὐτοτελῆ βιομηχανία παραγωγῆς ἄζωτου, ἐνῶ μιὰ συνθετική ἀντίληψη τοῦ προγράμματος ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας ἐπιβάλλει νά ἐνώνουμε καί νά συνδέουμε ὀργανικά τίς μονάδες τῆς βαρεῖας βιομηχανίας τόσο ἀναμεταξύ τους ὅσο καί μέ τήν ἐνεργειακή βάση, ὥστε ν' ἀποτελοῦν ἓνα ὀρθολογικά ὀργανωμένο παραγωγικό σύνολο.

Στήν περίπτωσή μας λοιπόν, ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἡ συνδυασμένη μέθοδος εἶναι καί σάν τέτοια φτηνότερη ἀπό τή μέθοδο τοῦ τύπου Haber Bosch, παρουσιάζει καί τό σημαντικό πλεονέκτημα ὅτι συνδέει ὀργανικά τήν παραγωγή ἄζωτου μέ τή σιδερομεταλλουργία σ' ἓνα ἐνιαῖο ἠλεκτρομεταλλουργικό καί ἠλεκτροχημικό συγκρότημα.

Ἡ ἐνέργεια πού χρειάζεται κατά τόννο παραγόμενου ἄζωτου εἶναι περίπου 2.500 ΩXB¹¹³ (βλ. στόν πίνακα ἀριθ. 41 τήν προβλεπόμενη κατανάλωση ἠλεκτρ ἐνέργειας γιά τή βιομηχανία τοῦ ἄζωτου).

Τό κόστος τῆς παραγωγῆς ἄζωτου μέ τή μέθοδο πού θεωρήσαμε ὀικονομικότερη θά εἶναι σχετικά χαμηλό.

α) Γιατί θά χρησιμοποιεῖ τά ὑποπροϊόντα τῆς σιδερομεταλλουργίας καί β) γιατί θά τροφοδοτεῖται μέ φτηνή ἠλεκτρ ἐνέργεια – σύμφωνα μέ τήν ἄποψη πού ἐκθέσαμε γιά τό μικρό ὕψος τιμῆς τῆς ἠλεκτρ ἐνέργειας πού θά παρέχεται στούς κλάδους τῆς βαρεῖας βιομηχανίας.

γ) Ἐγκαταστάσεις τῆς βιομηχανίας ἄζωτου

Ἡ δυνατότητα κατανάλωσης ἄζωτούχων λιπασμάτων μέ τίς σημερινές συνθήκες καλλιέργειας φτάνει τό λιγότερο τίς 60.000 τόννους ἄζωτου τό χρόνο. Στό σημεῖο αὐτό ἀναφερόμαστε στούς ὑπολογισμούς τοῦ διευθυντῆ «Τμήματος Καλυτερεύσεως Φυτῶν» στό Ἐργαστεῖο Γεωργίας I. Παπαδάκη.

Ὁ κ. I. Παπαδάκης σέ ἀναλυτικό πίνακα¹¹⁴ στήν ἐργασία του πού ἀναφέραμε¹¹⁵ ὑπολογίζει γιά τήν κάθε κατηγορία καλλιέργειας, τήν ἀντίστοιχη κατανάλωση ἄζωτούχων λιπασμάτων καί τονίζει ὅτι ἡ χρησιμοποίηση ἄζωτου θά μπορούσε «νά ὑπερβεῖ κατά πολύ» τά ποσά τῆς κατανάλωσης πού παραθέτει ὁ ἴδιος στόν πίνακά του. Ἐμεῖς γιά τήν πρώτη περίοδο δημιουργίας τῆς βιομηχανίας ἄζωτου δεχόμεστε σάν ὀπωσδήποτε δυνατή τήν παραγωγή ἑνός ἐτήσιου ποσοῦ 40.000 περίπου τόννων ἄζωτούχων λιπασμάτων κάθε εἶδους, μέ τήν προοπτική τῆς γρήγορης ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας αὐτῆς γιά τήν παραγωγή διπλάσιας ποσότητις.

113. Κατά τή μέθοδο τῆς ἀπ' εὐθείας δέσμευσης ἡ ἠλεκτρ ἐνέργεια φτάνει τίς 20.000 ΩXB κατά τόννο ἄζωτου. Βλ. Ἀργυρόπουλο – Καπασακάλη στό ἴδιο καί Μ. Πεσνικίδη μέ βάση τά στοιχεῖα τοῦ A. Levasseur στό ἔργο του «L' electrochimie et l' electrometallurgie» 1939.

114. Βλ. τόν πίνακα αὐτό στό παράρτημα μέ ἀριθ. 37.

115. Βλ. I. Παπαδάκη, στό ἴδιο, σελ. 99.

Ἡ πρόβλεψη γιὰ παραγωγή 40.000 τόννων ἀζωτούχων προϊόντων καθορίζεται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τό ὕψος τοῦ ἐνεργειακοῦ συντελεστῆ πού δίνουμε στήν κάθε βιομηχανία μέσα στό ὅλο συγκρότημα στό ὁποῖο θά ὀργανωθεῖ καί ἡ βιομηχανία ἀζώτου.

Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ δυναμικότητα σέ ἐνέργεια πού θά μπορεῖ νά διαθέτει τό α ἠλεκτρομεταλλουργικό - ἠλεκτροχημικό συγκρότημα στή δοσμένη χρονική περίοδο (σ' ἕνα χρόνο μέσα π.χ.) θά μοιραστεῖ ἀνάλογα μέ τή σημασία τοῦ κάθε βιομηχανικοῦ κλάδου, στίς παραγωγικές μονάδες πού τό ἀπαρτίζουν.

Καί πιά συγκεκριμένα: ἡ βιομηχανία ἀζώτου θά λειτουργήσει συνδυασμένα μέ τή σιδηρομεταλλουργία γιὰ τούς λόγους πού ἀναφέραμε πιά πάνω. Ἡ σιδηρομεταλλουργία θά ἐγκατασταθεῖ (κύρια βάση της γιὰ τήν πρώτη περίοδο) στό ἐνεργειακό συγκρότημα τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονα. Στό ἴδιο ἐνεργειακό συγκρότημα θά ἐγκατασταθεῖ ἐπόμενα καί ἡ βιομηχανία ἀζώτου. Ἀκόμα στό ἐνεργειακό αὐτό συγκρότημα θά ἐνταχθοῦν καί ὀρισμένες ἄλλες βιομηχανίες. Ὅλες τώρα μαζί αὐτές οἱ βιομηχανίες θ' ἀποτελέσουν τό *μεταλλουργικό-χημικό συγκρότημα* βαρειᾶς βιομηχανίας πού θ' ἀντιστοιχεῖ στό ἐνεργειακό συγκρότημα Ἀλιάκμονα, καί θά τροφοδοτεῖται σέ ἠλεκτρική ἐνέργεια ἀπ' αὐτό. Τό ποσό ὅμως ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας πού θά παρέχει ἡ ἐνεργειακή βάση Ἀλιάκμονα στήν πρώτη περίοδο λειτουργίας του θά εἶναι περιορισμένο, γιὰτί δέν θ' ἀξιοποιηθοῦν, ὅπως εἶδαμε, μονομιᾶς ὅλες οἱ θέσεις ἐνεργειοληψίας. Γι' αὐτό καί ἡ κατανομή του στους κλάδους πού θά ἀποτελοῦν τό βιομηχανικό συγκρότημα θά γίνεῖ ἀνάλογα μέ τήν τεχνική καί οἰκονομική σημασία τοῦ κάθε κλάδου στήν πρώτη περίοδο σχεδιασμένης ἀνοικοδόμησής της χώρας. Στή συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ βιομηχανικοῦ συγκροτήματος Ἀλιάκμονα τίς μεγαλύτερες ἀνάγκες σέ ἐνέργεια θά παρουσιάσει ἡ σιδηρομεταλλουργία πού ἀπό τή σημασία της πρέπει νά πάρει σχετική προτεραιότητα στήν ἱκανοποίησή τους. Ἀμέσως μετά ἔρχεται ἀπό τίς ἠλεκτροχημικές βιομηχανίες ἡ βιομηχανία ἀζώτου.

Ἀνάλογα τώρα μέ τήν ἐνεργειακή παροχή πού θά δώσει ὁ Ἀλιάκμονας – ὅπως θά ἐκθέσουμε στό κεφάλαιο γιὰ τή χρονική κλιμάκωση τῶν ἠλεκτρικῶν ἔργων – καί τό ποσό τῆς ἐνέργειας πού θ' ἀπορροφήσει ἡ σιδηρομεταλλουργία στήν πρώτη περίοδο, μποροῦμε νά πούμε ὅτι γιὰ τή βιομηχανία ἀζώτου θά εἶναι δυνατή ἡ παροχή ἐνέργειας ἀρκετῆς γιὰ τήν παραγωγή 40.000-50.000 τόννων ἀζώτου τό χρόνο. Γι' αὐτό καί παραπάνω δεχτήκαμε σάν πιθανή παραγωγή τῆς πρώτης περιόδου τό ποσό τῶν 40.000 περίπου τόννων ἀζώτου¹¹⁶. Γιὰ τήν παραγωγή τῶν 40.000 τόννων καθαροῦ ἀζώτου χρειάζεται ποσότητα περίπου 50.000 τόννων ἀερίου ἀμμωνίας πού θά μᾶς δώσει ἡ σύνθετη βιομηχανική παραγωγή σύμφωνα

116. Τό ποσό αὐτό δέχεται καί ὁ ὑψηλῆς Α. Δεληγιάννης γιὰ τή βιομηχανία ἀζώτου στό βιομηχανικό συγκρότημα Ἀλιάκμονα. (Βλ. στό ἴδιο, σ. 150).

μέ την τεχνική μέθοδο πού είδαμε παραπάνω σιδηρομεταλλουργίας και χημικής βιομηχανίας άζώτου στό συγκρότημα Άλιάκμονα. Οί κατηγορίες και οί ποσότητες τών προϊόντων τής βιομηχανίας άζώτου στό συγκρότημα αυτό αναλύονται στόν πίνακα άριθ. 42. (Βλ. και διάγραμμα παραγωγής τής πρώτης βαθμίδας του βιομηχανικού συγκροτήματος του Άλιάκμονα - Δεληγιάννη, στό ίδιο, σελ. 151).

Ένας άλλος λόγος πού δέ θά μπορούσε άπ' τήν άρχή νά προβλεφθεῖ μεγαλύτερο επίπεδο παραγωγής εἶναι ότι θά χρειαζόταν εγκαταστάσεις πολύ δαπανηρότερες πού θά προϋπόθεταν δυσανάλογη τοποθέτηση κεφαλαίου στή βιομηχανία άζώτου σέ σύγκριση μέ τίς άλλες βιομηχανίες.

Η ανάπτυξη όμως τής ενεργειακής βάσης τής χώρας και ή αύξηση τής οικονομικής δυναμικότητας τής χώρας θά επιτρέψουν πολύ σύντομα (στίς άρχές ἴσως του δεύτερου πλάνου) νά μεγαλώσει ή παραγωγική βάση τής βιομηχανίας άζώτου μέ δυνατότητα άπόδοσης του πολύ πάνω άπό τό πλάσιο τής προβλεπόμενης χρονιάτικης παραγωγής για τό πρώτο πλάνο.

Τό κόστος τών εγκαταστάσεων παραγωγής άζωτούχων λιπασμάτων κυμαίνεται (σύμφωνα μέ τίς τιμές τής ξένης άγοράς) σέ 1.000.000.000¹¹⁷ - 1.115.000.000¹¹⁸ δραχμές. Άπό τό ποσό αυτό ένα ποσοστό 25% θά διατεθεῖ σέ έγχώρια ύλικά και έργασία και τό 75% για τήν παραγγελία τών μηχανικών εγκαταστάσεων στό έξωτερικό. Κατά νεώτερα στοιχεία του Α. Δεληγιάννη («Τά βιομηχανικά και μεταλλουργικά κλπ», 1946) ή άξία για τήν ίδρυση εγκαταστάσεων βιομηχανίας άζώτου ύπολογίζεται σέ 4.000.000 χαρτ. λίρες για τό έργοστάσιο τών άζωτούχων προϊόντων (δηλ. 2.200.000.000 δρχ. προπολεμικές). Προβλέπεται άπό τόν ίδιο και δαπάνη 125.000 χαρτ. λ. για τό έργοστάσιο του θειϊκού όξέος και 200.000 χαρτ. λ. για τό έργοστάσιο τών υπερφωσφορικῶν λιπασμάτων.

Οί εγκαταστάσεις παραγωγής άζώτου πού θά χρειαστούν για τήν παραγωγή τών κυριότερων τύπων άζωτούχων λιπασμάτων αναφέρονται λεπτομερώς στό πόρισμα τών μηχανικῶν και τεχνικῶν του Ὑπουργείου Δημοσίων Έργων¹¹⁹.

Οί εγκαταστάσεις αυτές μέ όλα τά εξαρτήματά τους, όπως βλέπουμε άπό τό σχετικό πίνακα¹¹⁹, θά ἦταν δυνατό νά παρασχεθοῦν σάν έπανορθώσεις άπό έργοστάσια τής γερμανικής βιομηχανίας. Τό ζήτημα όμως τών έπανορθώσεων άπαιτοῦσε σωστό και υπεύθυνο χειρισμό πού μονάχα μία κυβέρνηση μέ λαϊκό κύρος θά μπορούσε νά έγγυηθεῖ. Και στήν περίπτωση όμως πού παραγγέλλονταν για κατασκευή στό έξωτερικό οί εγκαταστάσεις αυτές, ή δαπάνη τους δέ θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ έξαιρετικά μεγάλη ή άσύμφορη, άνάλογα μέ τήν οικονομική άπόδοση και ωφέλεια πού

117. Βλ. Ἀργυρόπουλο - Καπασάκη, στό ίδιο.

118. Βλ. πίνακα άριθ. 38 μέ στοιχεία Δεληγιάννη.

119. Βλ. πίνακα άριθ. 39 για εγκαταστάσεις βαρειάς βιομηχανίας πού ζητήθηκαν στό πρόγραμμα έπανορθώσεων για τό βιομηχανικό έξοπλισμό τής χώρας. Βλ. και «Στοιχεία άνασυγκροτήσεως». Τά στοιχεία αυτά του ύπουργείου Δημοσίων Έργων σέ μικρογραφία καταπορίζουν για τίς πρώτες ανάγκες τής χώρας σέ βιομηχανικό έξοπλισμό για τή βαρειά βιομηχανία.

θά έχει για τήν παραγωγική κατανάλωση τής χώρας ὁ σπουδαῖος αὐτός βιομηχανικός κλάδος. Φυσικά τό ζήτημα τής χρηματοδότησης για τή δημιουργία τῶν κλάδων τής βαρειᾶς βιομηχανίας, δέν μπορεῖ νά ἐξεταστῆ ἀπομονωμένα για τόν κάθε κλάδο.

Ἄπ' ὅσα λέχθηκαν παραπάνω για τή βιομηχανία ἀζωτούχων λιπασμάτων, βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι οἱ γενικές καί εἰδικές συνθήκες τής χώρας μας τόσο ἀπό τήν τεχνική ὅσο καί ἀπό τήν οἰκονομική πλευρά ἐπιβάλλουν νά προσανατολιστῆ ἡ ἀγροτική μας οἰκονομία στή χρησιμοποίηση τῶν λιπασμάτων ἀζώτου.

Ἡ δυνατότητα δημιουργίας μιᾶς τέτοιας βιομηχανίας, μέ τήν κατάλληλη καί συνδυασμένη ἀξιοποίηση τῶν ἐσωτερικῶν μας μέσων, ὑλῶν καί ἐνέργειας, εἶναι ἀπόλυτα ἐξασφαλισμένη.

Ὁ τύπος τοῦ ἀζωτούχου λιπάσματος, νιτρικοῦ ἢ ἀμμωνιακοῦ, πού θά προτιμήσουμε, ἐξαρτᾶται κάθε φορά ἀπό τό εἶδος τής καλλιέργειας καί τή μέθοδο τής λίπανσης. Ὅσο για τήν ἔκταση χρησιμοποίησης φωσφορικῶν λιπασμάτων, αὐτή θά περιορισθῆ – στήν πρώτη περίοδο τουλάχιστο – στό προπολεμικό ἐπίπεδο κατανάλωσης φωσφορικῶν. Αὐτό θά γίνῃ καί για γενικούς καί για εἰδικούς, τεχνικούς καί οἰκονομικούς λόγους. Οἱ γενικοί λόγοι εἶναι οἰκονομικοῦ χαρακτήρα καί ἀφοροῦν τό κόστος καί συνεπῶς τήν τιμή τοῦ ἀζωτούχου λιπάσματος πού μέρα μέ τή μέρα θά γίνῃται προσιτότερη – μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ καινούριου βιομηχανικοῦ κλάδου – καί θά εἶναι ἀπόλυτα συμφέρουσα ἀκόμα καί για καλλιέργειες «μικρῶς ἀκαθαρίστου προσόδου ὅπως τά σιτηρά», κατά τήν ἔκφραση τοῦ *I. Παπαδάκη*. Βέβαια οἱ ὄροι αὐτοί θά εἶναι ἰδιαίτερα εὐνοϊκοί μονάχα μέσα στά πλαίσια μιᾶς οἰκονομίας πού θά ἔχει ἐθνικοποιήσῃ για ὠφέλεια τής ἐθνικῆς παραγωγῆς τόν κλάδο αὐτό τής χημικῆς βιομηχανίας. Διαφορετικά εἶναι ἀμφίβολο – καί μάλιστα ἂν δέν συντρέχουν οἱ ἄλλοι ὄροι τής ἀπελευθέρωσης τής ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἀπό τά σημερινά της δεσμά – ἂν ἡ παραγωγική κατανάλωση τής ἀγροτικῆς οἰκονομίας θά μπορεῖ ν' ἀπορροφήσῃ ὅλες τίς ποσότητες πού θά παραχθοῦν σέ μονοπωλιακή τιμή καί πού θά τείνῃ ν' ἀντανακλᾷ τό συσχετισμό τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ τής μονοπωλιακῆς βιομηχανίας μέ τήν καθυστερημένη καί ὑποδουλωμένη ἀγροτική παραγωγή. Τό ἴδιο θά εἶναι δῶρο-ἄδωρο, ἂν εἰσάγονται λιπάσματα ἀζώτου ἀπό τό ἐξωτερικό, ὅποτε ἡ ἐξάρτηση τής ἀγροτικῆς οἰκονομίας θά γίνῃται (ὅπως καί σήμερα για σειρά ὀλόκληρη βιομηχανικῶν προϊόντων) ἀπ' εὐθείας ἀπό τή διεθνή ἀγορά καί τίς διακυμάνσεις τής πού θά ρυθμίζονται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τή συναγωνιστική δράση τῶν διεθνῶν μονοπωλιακῶν ὀργανισμῶν (μιλάμε για τήν περίπτωση εἰσαγωγῶν ἀπό τήν ἀγορά τῶν καπιταλιστικῶν μονοπωλίων).

Οἱ εἰδικοί τεχνικοί λόγοι πού για τήν Ἑλλάδα κάνουν οἰκονομικά ἀσύμφορη τή χρήση τοῦ φωσφορικοῦ σέ μεγαλύτερη κλίμακα ἀπό τά ἄλλα λιπάσματα εἶναι ὅτι οἱ ἄγροί καί οἱ ἄλλες καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις δέν μποροῦν νά λιπαίνονται παρά μέ ἐλάχιστη κόπρη (γιατί ὑπάρχει σέ μικρή ποσότητα) κι αὐτό κάνει ἀναγκαῖα τή χρησιμοποίηση ἀζωτούχων λιπα-

σμάτων που αντικαθιστούν τα συστατικά της. Έπειτα πολλά από τα έδαφη της χώρας μας είναι σε κάποιο βαθμό φυσικά¹²⁰ εμπλουτισμένα με φωσφορικό. Έτσι μπορεί να περιορισθεί ή ως τώρα σε μεγάλες ποσότητες λίπανσή τους με φωσφορικά και να εξασφαλισθεί με αυτό τον τρόπο ή λίπανση σε φωσφορικό μόνο εκείνων των εδαφών που έχουν πραγματική ανάγκη. Υπάρχει άλλωστε ή πιθανότητα πώς και όσα έδαφη δέν ήταν έφοδιασμένα με τα συστατικά που δίνουν τα φωσφοροϋχα λιπάσματα έγιναν σχετικά αυτάρκη για όρισμένη χρονική περίοδο σε φωσφορικό με τή συνεχή τα τελευταία προπολεμικά χρόνια λίπανση σε φωσφορικά.

Η κατανάλωση λοιπόν φωσφορικών λιπασμάτων θά μπορεί άμεσα να ίκανοποιηθεί από τή δυναμικότητα παραγωγής του σημερινού έργοστασίου του Πειραιά¹²¹. Η διεθνής γεωργοοικονομική πείρα όδηγει στο συμπέρασμα ότι ή κατανάλωση του άζώτου μεγαλώνει άλματικά σε σύγκριση με τό φωσφορικό, τόσο γιατί οί νεώτερες έρευνες τών έπιστημόνων δείχνουν μέρα με τήν ήμέρα ότι ή «γονιμότητα είναι ζήτημα άζώτου» (Παπαδάκης), όσο και γιατί μεγαλώνει με τεχνικές προόδους ή παραγωγικότητα εργασίας στους βιομηχανικούς κλάδους παραγωγής συνθετικού άζώτου και έτσι πέφτει τό κόστος διαρκώς.

2. Βιομηχανία καυστικής και άνθρακικής σόδας, χλωριούχων προϊόντων, χαρτοπολτού και άνθρακασθέσιου

α) Βιομηχανία καυστικής σόδας, άνθρακικής σόδας και χλωριούχων προϊόντων – Βιομηχανία χαρτοπολτού

Οί βιομηχανίες σόδας και χλωριούχων προϊόντων είναι από τούς πιό σοβαρούς κλάδους της προοδευμένης ήλεκτροχημικής βιομηχανίας. Τα προϊόντα τους χρησιμοποιούνται σε πολλές βιομηχανικές χρήσεις και ιδιαίτερα στους κλάδους της χημικής βιομηχανίας.

Η καυστική σόδα σήμερα χρησιμοποιείται στην Ελλάδα σε αρκετά μεγάλη κλίμακα για τή σαπωνοποιία. Μέ τήν προοπτική δημιουργίας ήλεκτρομεταλλουργικής βιομηχανίας αλουμίνιου θά χρησιμοποιηθεί σάν βοηθητική ύλη και σόν κλάδο αυτό. Θά χρησιμοποιηθεί άκόμα στην ύφαντουργία για τήν παραγωγή τεχνητής μέταξας, στο βαθμό που θά παύσει να λειτουργεί σάν δασμόβιος – όπως γίνεται σήμερα – ό κλάδος αυτός και θά μετατραπεί σε διώσιμη ύφαντουργική βιομηχανία.

Από τα παραπροϊόντα της τό χλώριο ιδιαίτερα είναι πολύτιμη ύλη για τήν παραγωγή ύδροχλωρικού όξέος που είναι βασική μορφή για τήν παρασκευή πυκνού ύδροχλωρικού. Τό πυκνό ύδροχλωρικό με τήν άμμο-

120 Βλ. Ι. Παπαδάκη, στο ίδιο, σελ. 100, για τα «πεδολογικώς νέα προχωματικά έδαφη».

121. Ένα μέρος μάλιστα της παραγωγής του εργοστασίου αυτού (παραγωγή φωσφορικού άμμωνίου) θά τροφοδοτείται με πρώτη ύλη (άμμωνία) και θειικό όξύ που θά παράγεται από τό εργοστάσιο άζώτου του βιομηχανικού συγκροτήματος Άλιάκμονα.

νία μᾶς δίνει τό χλωριούχο ἄμμώνιο, πού εἶδαμε τή σημασία του σάν λιπάσματος στό προηγούμενο κεφάλαιο γιά τή βιομηχανία ἄζωτου.

Τό ὑδροχλωρικό εἶναι ἐπίσης βοηθητική ὕλη γιά τήν ὑφαντουργία. Στή μεταλλουργία, τό ὑδροχλωρικό εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν κατασκευή μεταλλουργικοῦ κόκ ἀπό λιγνίτη. Ὁ ἐξευγενισμός τοῦ λιγνίτη γιά παρασκευή κόκ μεταλλουργίας γίνεται μέ ἐκχύλιση καί ἐκπλυση τῆς τέφρας του. Ὁ Kegel ὑπολογίζει ὅτι μέ 16.700 τόννους διαλύματος ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος 5% μπορούμε νά ἐκχυλίσομε 110.000 τόννους κόκ πού καλύπτουν τίς ἐτήσιες ἀνάγκες μας σέ κόκ γιά τή σιδηρομεταλλουργία¹²².

Τό χλώριο ἐκτός ἀπό τή χρησιμότητα πού ἔχει γιά τήν παραγωγή ὑδροχλωρικοῦ μπορούμε νά τό μεταχειριστοῦμε γιά λεύκανση «κελλουλόζης» στή βιομηχανία χαρτοπολτοῦ καί στήν παραγωγή ἄλλων χλωριούχων προϊόντων (λ.χ. χλωριούχος ἄσβεστος).

Οἱ προπολεμικές μας ἀνάγκες σέ καυστική σόδα, ἀνθρακική σόδα καί χλωριούχο ἄσβεστο περνοῦσαν τούς 11.000 τόννους τό χρόνο καί ἱκανοποιούνταν μέ εἰσαγωγή τῶν εἰδῶν αὐτῶν ἀπό τό ἐξωτερικό¹²³. Οἱ ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας μας γιά τά προϊόντα αὐτά θά εἶναι πολύ μεγαλύτερες στήν περίοδο τῆς ἀνοικοδόμησης. Ἡ πρόβλεψη αὐτή εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένη ὄχι μόνον ἀπό τό γεγονός τῆς μελλοντικῆς αὔξεσης τῆς κατανάλωσης σόδας καί χλωριούχων προϊόντων στίς ὡς τά σήμερα χρήσεις, ἀλλά καί ἀπό τό γεγονός τῆς βέβαιης ἐπέκτασης τῆς χρησιμοποίησης τῶν προϊόντων αὐτῶν καί σέ ἄλλες χρήσεις πού ἀναφέρθηκαν λίγο παραπάνω. Ἡ οἰκονομική ἄλλωστε σημασία τῶν βιομηχανικῶν αὐτῶν κλάδων τῆς ἠλεκτροχημείας, βρῖσκεται στήν δλόπλευρη συνδυασμένη καί σχεδιασμένη ἀπορρόφηση τῶν προϊόντων τους ἀπό τήν παραγωγική κατανάλωση.

Ἡ δημιουργία τῆς βιομηχανίας καυστικῆς καί ἀνθρακικῆς σόδας καί τῶν χλωριούχων παραπροϊόντων τους βρῖσκεται ἀπόλυτα μέσα στό πλαίσιο τῶν ἑλληνικῶν δυνατοτήτων.

Ἡ βιομηχανία αὐτή χρειάζεται σάν πρώτη ὕλη ἄλατι τῆς θάλασσας καί σάν ἐνεργειακό μέσο τήν ἠλεκτρενέργεια. Ἡ χώρα μας διαθέτει τόσο τή μία ὅσο καί τήν ἄλλη τεχνική προϋπόθεση γιά τή θεμελίωση τῆς βιομηχανίας αὐτῆς. Διαθέτει πλουσιότατες ἄλυκές στίς περιοχές μάλιστα τῶν μεγάλων ἐνεργειακῶν συγκροτημάτων (Μεσολόγγι κοντά στόν Ἀχελῷο καί ἄλυκή Κίτρους κοντά στόν Ἀλιάκμονα) καί ἠλεκτρενέργεια ἀπό τό διαθέσιμό της σέ «λευκό ἄνθρακα». Θά μπορούσε νά γίνει πρόβλεψη γιά ἄμεση παραγωγή (βλ. πίνακα ἀριθ. 42) ἐπτά-δέκα περίπου χιλιάδων τόννων καυστικῆς σόδας καί γιά τά δύο συγκροτήματα, δέκα χιλιάδων τόννων ἀνθρακικῆς σόδας καί χίλιων τόννων πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ (συγκρότημα Ἀλιάκμονα). Ὅσο γιά τίς ποσότητες ἠλεκτρενέργειας πού θά

122. Βλ. καί *Μ. Πεσνικίδη*, στό ἴδιο, σελ. 31.

123. 5.000 τόννοι ἀνθρακικῆς σόδας, 4.000 τόννοι καυστικῆς, 5.000 τόννοι «διανθρακικῆς» καί 600 τόννοι χλωρ. ἄσβέστιο. Βλ. καί ὑπολογισμό Kegel γιά τίς προπολεμικές ἀνάγκες μας στά εἶδη αὐτά.

χρειαστοῦν τὰ ἐργοστάσια τῆς χημικῆς βιομηχανίας, πρβ. πίνακα, ἀριθ. 41.

Ἡ βιομηχανία χαρτοπολτοῦ ἔχει ἐπίσης ἐξασφαλισμένες τὶς πρῶτες καὶ βοηθητικὲς τῆς ὕλης στό πλαίσιο τῶν ἐσωτερικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας μας. Γιά τὴν παραγωγή χαρτοπολτοῦ θά μεταχειριστοῦμε σάν πρώτη ὕλη ἄχυρα, λινάρι καὶ καλάμια πού σήμερα περισσεύουν σέ ἐκτεταμένες πεδινὲς περιοχὲς καὶ καταστρέφονται μέ τὴ φωτιά ἢ μένουν ἀναξιοποίητα καὶ ἀχρησιμοποίητα. Τέτοιες περιοχὲς πλαισιώνουν τὰ ἐνεργειακά συγκροτήματα τοῦ Ἀχελῷου καὶ Ἀλιάκμονα (κοιλιάδα Ἀχελῷου, δάση Ἀκαρνανίας καὶ κάμπος Γιαννιτῶν). Γιά τὴ λεύκανση τῆς «κελλουλόξης» στήν παραγωγή χαρτοπολτοῦ θά μεταχειριστοῦμε χλώριο πού ὑπάρχει ἐπίσης σάν παραπροϊόν τῆς βιομηχανίας καυστικῆς σόδας. Ὅσο γιά τὴν ἐνεργειακὴ τροφοδότηση τῆς βιομηχανίας χαρτοπολτοῦ θά χρησιμοποιηθεῖ ἡ ἠλεκτρἐνέργεια τῶν μεγάλων συγκροτημάτων Ἀχελῷου καὶ Ἀλιάκμονα.

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι συντρέχουν ὅλες οἱ τεχνικὲς προϋποθέσεις καὶ οἱ πιό εὐνοϊκοὶ ὁροι γιά τὴν ἴδρυση τοῦ νέου αὐτοῦ βιομηχανικοῦ κλάδου.

Ἡ οἰκονομικὴ σημασία τῆς βιομηχανίας χαρτοπολτοῦ εἶναι σοβαρότατη. *Πρῶτο*, γιατί ἀναπτύσσει τὴ δάση τῆς βιομηχανίας τοῦ χαρτιοῦ στή χώρα μας. *Δεύτερο*, γιατί τὸ προϊόν τῆς μπορεῖ νά παραχθεῖ σέ ἀρκετὴ ποσότητα πού τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τῆς νά παίξει σημαντικὸ ρόλο στήν ἐσωτερικὴ συσσώρευση. Κατὰ τοὺς ἀριθμούς τοῦ *Δεληγιάνη*¹²⁴ οἱ 40.000 τόννοι κελλουλόξης πού ὑπολογίζει ὅτι θά παραχθοῦν τὸ χρόνο στήν Ἑλλάδα ἔχουν ἀξία (μέ 5,65 δρχ. τὸ κιλό) 226 ἑκατομμύρια δραχμὲς.

Περνοῦμε στήν ἐξέταση τῆς λειτουργίας τῶν ἠλεκτροχημικῶν αὐτῶν βιομηχανιῶν.

Οἱ βιομηχανίες καυστικῆς σόδας, χλωριούχων προϊόντων καὶ χαρτοπολτοῦ θά ἐνταχθοῦν καὶ θά λειτουργήσουν συνδυασμένα μέ τὶς ἄλλες ἠλεκτρομεταλλουργικὲς καὶ ἠλεκτροχημικὲς βιομηχανίες τῶν ἐνεργειακῶν καὶ βιομηχανικῶν συγκροτημάτων Ἀχελῷου καὶ Ἀλιάκμονα γιατί, ὅπως εἶδαμε, γύρω σ' αὐτὰ τὰ συγκροτήματα εἶναι συγκεντρωμένες καὶ οἱ πηγὲς πρῶτης ὕλης πού χρησιμοποιοῦν (άλυκὲς - καλαμῶνες κλπ.).

Στὸ συγκρότημα Ἀχελῷου θά παραχθεῖ πιθανά στήν ἀρχὴ καυστικὴ σόδα πού χρειάζεται γιά τὸ ἀλουμίνιο ἂν χρησιμοποιηθεῖ ἡ μέθοδος Μπάγιερ καὶ χαρτοπολτός σέ ποσότητα 20.000 τόννων. Τὰ προϊόντα τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν ὅπως καὶ τῶν ἄλλων χημικῶν βιομηχανιῶν πού ἐξετάσαμε παραπάνω (ἀνθρακικὴ σόδα, θειϊκὸ ὀξύ, ὕδροχλωρικό πυκνό, χλωριούχα προϊόντα) κατὰ κατηγορίες καὶ προβλεπόμενες ποσότητες παραγωγῆς ἀναφέρονται στοὺς πίνακες ἀριθ. 40 καὶ 42.

Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἠλεκτρἐνέργειας πού θά χρειαστεῖ γιά τὴν τροφοδότηση τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν γίνεται μέ δάση τὰ 2.700-3.000 ΩΧΒ γιά

124. Βλ. στό ἴδιο, σελ. 132 καὶ 152.

τήν παραγωγή ενός τόννου καυστικής σόδας¹²⁵ (βλ. πίνακα αριθ. 41).

Οι μηχανικές εγκαταστάσεις που θα χρειαστούν για την ίδρυση των βιομηχανιών αυτών αναφέρονται λεπτομερώς στον πίνακα αριθ. 39 που είχε καταρτίσει¹²⁶ το Ύπουργείο Δημοσίων Έργων. Η απόκτηση των εγκαταστάσεων αυτών μπορεί να γίνει στα πλαίσια του συνολικού οικονομικού προγράμματος για την ενεργειακή αξιοποίηση και εκβιομηχάνιση της χώρας. Φυσικά και σ' αυτή την περίπτωση οι επανορθώσεις σε είδος θα μπορούσαν να είχαν διευκολύνει την απόκτησή τους. Σύμφωνα με στοιχεία του *A. Δεληγιάννη* ή δαπάνη για την απόκτηση των εγκαταστάσεων των παραπάνω βιομηχανιών υπολογίζεται σε: α) 250.000 χαρτ. λ. (137.500.000 δρχ.) για το έργοστάσιο άνθρακικής σόδας, β) 300.000 χαρτ. λ. (165.000.000 δρχ.)¹²⁷ για το έργοστάσιο καυστικής σόδας Άλι-άκμονα, γ) 130.000 χαρτ. λ. (71.500.000 δρχ.) για το έργοστάσιο καυστικής σόδας Άχελώου, δ) 1.600.000 χαρτ. λ. (880.000.000 δρχ.) για το έργοστάσιο της «κελλουλόζης» και του χαρτιού και για τα δύο συγκροτήματα. Συνολική δαπάνη 1,2 δισεκατομμύρια δραχμές. (Βλ. και πίνακα αριθ. 38). Το ζήτημα πάντως της χρηματοδότησης για την ίδρυση των κλάδων της βαρειάς βιομηχανίας πρέπει ν' αντιμετωπίζεται *ένιαία* και εξαρτάται από τη μέθοδο που θα χρησιμοποιήσουμε για την εξεύρεση των κονδυλίων επένδυσης για τους βασικούς κλάδους όποτε είναι εύκολότερο να χρηματοδοτηθούν και οι άλλοι κλάδοι.

β) Βιομηχανία άνθρακασθέσιου

Τό άνθρακασθέσιο και σάν τελικό προϊόν και σάν βιομηχανικά παραγόμενη πρώτη ύλη προσρίζεται για ποικίλες χρήσεις στη σημερινή βιομηχανική τεχνική. Ίδιαίτερα στη χημική βιομηχανία τό άνθρακασθέσιο χρησιμοποιείται για παραγωγή πολύτιμων χημικών προϊόντων και ύλων. Τό άνθρακασθέσιο σε παλιότερες εποχές χρησιμοποιόταν τό περισσότερο για παραγωγή άσετυλίνης που τότε αποτελούσε αρκετά διαδομένο φωτιστικό μέσο. Στην Ελλάδα υπάρχει από πολλά χρόνια εργοστάσιο παραγωγής άνθρακασθέσιου που κινείται με την υδροδυναμική ενέργεια του Γοργοπόταμου. Τό έργοστάσιο αυτό έγινε κυρίως για νά καλύπτει τίς ανάγκες της αγοράς σε άσετυλίνη. Σήμερα τό άνθρακασθέσιο δέ χρησιμοποιείται πιά κατά κύριο λόγο για την παραγωγή φωτιστικής άσετυλίνης. Τό άνθρακασθέσιο σάν πρώτη ύλη της σύγχρονης χημικής βιομηχανίας μέρα με τή μέρα τό μεταχειρίζονται περισσότερο για την

125. Η συνολική ενέργεια για την καυστική σόδα και την κελλουλόζη φτάνει περίπου τά 25.000.000 ΩΧΒ τό χρόνο. Βλ. πίνακα αριθ. 41 και *Δεληγιάννη* στο ίδιο, «Οικονομικά χρονικά» αριθ. 8/1945, σελ. 151 -152, όπου γίνεται αναλυτικά ή κατανομή της ηλεκτρενέργειας στους παραπάνω ηλεκτροχημικούς κλάδους.

126. Βλ. «Στοιχεία άνασυγκροτήσεως κλπ.» Ύπουργείου Δημοσίων Έργων.

127. Σύμφωνα με στοιχεία των Άργυροπούλου - Καλασκάλη κλπ. ένα έργοστάσιο παραγωγής 7.000 τόννων καυστικής σόδας τό χρόνο κοστίζει 150 εκατ. δραχμές.

παραγωγή λιπασμάτων με τη μορφή της «άσβεστοκυαναμίδης». Η «άσβεστοκυαναμίδα» (άσβεστάζωτο) προέρχεται από τη δέσμευση άζωτου και την ένωσή του με τό άνθρακασθέστιο. Άκόμα τό άνθρακασθέστιο, χρησιμοποιείται για την παραγωγή (άπό την άσετυλίνη) πλαστικών ύλων, άθραυστου γυαλιού, τεχνητού καουτσούκ κ.ά. πολύτιμων ειδών για την κινηματογραφία, φαρμακευτική, ιατρική, μεταλλουργία κλπ.

Η οικονομική ώφέλεια άπό τη χρησιμοποίηση του άνθρακασθέστιου στίς πιό πάνω χρήσεις είναι άξιόλογη. Είναι χαρακτηριστικό ότι ή έγχώρια παραγωγή άνθρακασθέστιου δέν έπαρκούσε προπολεμικά παρ' όλο πού ή χρησιμοποίησή του δέ γινότανε σέ όλους τούς πιό πάνω τομείς τεχνικών έφαρμογών και κάθε χρόνο άγοράζαμε άπό τό έξωτερικό 900 περίπου τόννους άνθρακασθέστιου.

Οί άνάγκες της οίκονομίας μας στήν περίοδο της άνοικοδόμησης μέ την άνάπτυξη της έκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας θ' άπορροφήσουν σημαντικές ποσότητες άνθρακασθέστιου.

Η σιδηρομεταλλουργία πού θά δημιουργηθεί στό πρώτο πλάνο έκβιομηχάνησης της χώρας και ή έντατικοποίηση της γεωργικής καλλιέργειας πού θά συνδυάζεται μέ τη χρήση όλοένα πιό μεγάλων ποσοτήτων άζωτούχων λιπασμάτων θά χρειαστούν σάν πρώτη ύλη τό άνθρακασθέστιο. Άργότερα ή άνάπτυξη σύνθετων κλάδων της ήλεκτροχημικής βιομηχανίας, φαρμακευτικών, κινηματογραφικών, φωτογραφικών προϊόντων, ύαλουργίας κλπ. θά πολλαπλασιάσει τίς άνάγκες της οίκονομίας μας σέ άνθρακασθέστιο. Άλλά και σάν βιομηχανικό προϊόν πού μπορεί νά τοποθετηθεί σέ ξένες άγορές, ιδίως στίς βαλκανικές χώρες και την άνατολική Μεσόγειο. τό άνθρακασθέστιο δέ διατρέχει κανένα κίνδυνο νά μείνει άζήτητο και στήν περίπτωση πού δέ θά άπορροφούσε ή έσωτερική άγορά – πράγμα πού θεωρούμε άπίθανο – την αύξημένη του παραγωγή.

Άπό τίς πιό πάνω προβλέψεις για τη χρησιμοποίηση του άνθρακασθέστιου, νομίζουμε ότι δέν είναι ύπερβολικό νά θεωρήσουμε ότι ή οικονομία μας θά καταναλώσει στήν πρώτη περίοδο της έκβιομηχάνησης της χώρας τουλάχιστο δέκα χιλιάδες τόννους άνθρακασθέστιου. Η ποσότητα αυτή μόλις θά έπαρκεί για την κατασκευή άσβεστάζωτου (κυαναμίδης) άπό τό άνθρακασθέστιο σέ συνδυασμό μέ τη χημική βιομηχανία άζώτου για τόν έφοδιασμό μέ άνθρακα σάν βοηθητική ύλη στή σιδηρομεταλλουργία και για την παραγωγή άσετυλίνης κι όσων παραγώγων της θά είναι δυνατή ή κατασκευή¹²⁸.

Για την παραγωγή του άνθρακασθέστιου χρειάζεται κάρβουνο (κόκ), άσβέστης και ήλεκτρική ένέργεια. Άν μάλιστα μεταχειριστούμε λιγνίτη ή ξυλοκάρβουνο για άντικατάσταση του ξένου κάρβουνου, μπορούμε νά πούμε ότι έχουμε στή χώρα μας όλες τίς ύλες και την πηγή της χρειαζόμενης ένέργειας για τη δημιουργία βιομηχανίας άνθρακασθέστιου.

Οί άπαιτούμενες ύλες και ή ένέργεια κατά ποσότητες άπό την κάθε

κατηγορία είναι για την παραγωγή ενός τόννου άνθρακασθέσιου σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνει ο *X. Δαυίδ*¹²⁹ ασβέστης 1 τόννος, κάρβουνο (κόκ) 0,7 του τόννου, ηλεκτρενέργεια 3.500 ΩΧΒ. Κατά τον *A. Δεληγιάννη* – στην τελευταία εργασία του (σελ. 21) – υπολογίζεται ότι θα απαιτηθούν για την προβλεπόμενη παραγωγή των πέντε χιλιάδων τόννων του άνθρακασθέσιου : 3.500 τόννοι κόκ και 5.000 τόννοι ασβέστη. Η συνολική ηλεκτρενέργεια υπολογίζεται σε 21.000.000 ΩΧΒ (βλ. πίνακα αριθ. 41) δηλ. σε 4.200 ΩΧΒ κατά τόννο άνθρακασθέσιου.

Για τη μετατροπή του άνθρακασθέσιου σε ασβεστάζωτο (ασβεστοκυαναμίδη) με περιεκτικότητα άζωτου 20% χρειάζεται (σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία) μικρό ποσό ενέργειας που δεν περνάει τα 400 ΩΧΒ για κάθε τόνο ασβεσταζώτου.

Η παρασκευή του ασβεσταζώτου γίνεται σε ηλεκτροκάμινο. Πρέπει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό στο κόστος της παραγωγής άνθρακασθέσιου αφορά την ηλεκτρενέργεια. Η εξασφάλιση λοιπόν των προϋποθέσεων για παροχή φτηνού ηλεκτρικού ρεύματος θα επιτρέψει την παραγωγή και τη διάθεση άνθρακασθέσιου και ασβεσταζώτου σε αρκετά χαμηλή τιμή.

Οι προϋποθέσεις φυσικά αυτές, όπως είπαμε και για τα άλλα προϊόντα ηλεκτρομεταλλουργικών και ηλεκτροχημικών, εξασφαλίζονται μονάχα μέσα σ' ένα εθνικοποιημένο τομέα σχεδιασμένης ενεργειακής και βαρειάς βιομηχανικής παραγωγής. Αντίθετα στο σημερινό καθεστώς των μονοπωλιακών τιμών, ή «χαμηλή τιμή» εξαρτάται από τον παράγοντα της ρυθμιστικής τακτικής του καπιταλιστικού κέρδους στη συνάρτησή του κάθε φορά με τους άλλους παράγοντες χρηματογοράς των ζωνών επένδυσης του μονοπωλιακού κεφαλαίου.

Η εγκατάσταση της καινούριας αυτής βιομηχανίας νομίζουμε ότι μπορεί να γίνει στο βιομηχανικό συγκρότημα 'Αλιάκμονα, που θα εγκατασταθεί ή βιομηχανία παραγωγής άζωτου για συνδυασμένη παραγωγή ασβεσταζώτου. Στην πρώτη όμως βαθμίδα της ίδρυσης του συγκροτήματος αυτού δεν είναι δυνατή ή ενεργειακή της τροφοδότηση γιατί η ηλεκτρενέργεια που θα παραχθεί στην περίοδο αυτή της μερικής αξιοποίησης του 'Αλιάκμονα θ' απορροφηθεί από τους άλλους κλάδους βαρειάς βιομηχανίας. Γι' αυτό συμφωνούμε με την άποψη του *A. Δεληγιάννη* να εγκατασταθεί ή βιομηχανία άνθρακασθέσιου στο βιομηχανικό συγκρότημα 'Αχελώου έστω και σαν ανεξάρτητη βιομηχανική μονάδα¹³⁰ που όμως θα τροφοδοτείται ενεργειακά όπως και οι άλλες από τις ίδιες υδραυλικές εγκαταστάσεις. Το κόστος των εγκαταστάσεων υπολογίζεται από τον *A. Δεληγιάννη* (στο ίδιο, σελ. 21) σε 20.000 χάρτινες λίρες, δηλ. σε 11.000.000 δραχμές.

Τό γενικό πάντως συμπέρασμά μας για τις δυνατότητες δημιουργίας βιομηχανίας άνθρακασθέσιου και ασβεσταζώτου στην Ελλάδα είναι ότι

129. Βλ. *Π. Κουβέλη*, στο ίδιο, σελ. 47 και 63.

130. Πού δέ θα συνενργάζεται δηλ. παραγωγικά με τις άλλες.

συντρέχουν για τό σκοπό αυτό οί εϋνοϊκότεροι όροι. Γιατί ή χώρα μας μπορεί, όπως είδαμε, νά διαθέσει τόσο τίς άπαιτούμενες πρῶτες ύλες (άσβέστη καί κάρβουνο) όσο καί τήν άπαιτούμενη ήλεκτρική ένέργεια.

3. Βιομηχανία τσιμέντου

Ή σημασία τοϋ βιομηχανικοϋ αυτού κλάδου για τήν άνοικοδόμηση εΐναι τέτοια πού χωρίς άπό τή στενή τεχνική άποψη νά συνδέεται όργανικά μέ τή λειτουργία τών κλάδων τής ήλεκτρομεταλλουργίας καί τής ήλεκτροχημείας πού θ' άποτελέσουν τό θεμέλιο για τή βαρειά βιομηχανία στή χώρα μας, πρέπει νά μās κάνει ώστόσο νά τόν δοϋμε μέ πολλή προσοχή για βασικής σημασίας τεχνικοοικονομικούς λόγους.

Ή παραγωγή τσιμέντου εΐναι άπαραίτητη για τήν κατασκευή κάθε είδους ύδροηλεκτρικοϋ καί βιομηχανικοϋ έργου. Εΐναι άπαραίτητη τόσο για τό χτίσιμο τών κυρίων όσο καί τών βοηθητικών έγκαταστάσεων τών ένεργειακών καί βιομηχανικών συγκροτημάτων πού θ' άποτελέσουν τό σκελετό τής βαρειάς βιομηχανίας.

Γενικότερα ή βιομηχανία τσιμέντου θά έχει ν' άνταποκριθει στήν κάλυψη τών άναγκών τοϋ πλάνου για τήν πολεοδομική συγκρότηση τής χώρας, για τό χτίσιμο τών καινούριων οικισμών στήν πόλη καί τό χωριό, για τά μεγάλα έργα κοινής ώφέλειας (νοσοκομεία, σανατόρια, πρεβαντόρια, σχολεία, θέατρα, γυμναστήρια κλπ.) για τά δημόσια έργα, παραγωγικά, όδοποιίας καί συγκοινωνιακά (λιμάνια, δεξαμενές, γέφυρες, άποχετεύσεις, ύπονόμους κλπ.) καί όπου άλλου χρειαστεί ό τύπος τής σύγχρονης δόμησης.

Ή βιομηχανία τσιμέντου πρέπει μάλιστα χρονικά νά προβαδίσει άπό τίς άλλες βιομηχανικές κατασκευές γιατί ή άνάπτυξη της θ' άποτελέσει προϋπόθεση τεχνική τής θεμελίωσης τών άλλων βιομηχανικών κλάδων. Φυσικά αυτό δέν πρέπει νά τό δοϋμε σχηματικά γιατί ώς ένα όρισμένο σημείο, ή βιομηχανία τσιμέντου έξαρτάται κι αυτή άπό τήν άνάπτυξη τής ένεργειακής βάσης πού θά τήν τροφοδοτήσει μέ ήλεκτρενέργεια καί άπό τή δυνατότητα παραγωγής όρισμένου τύπου τσιμέντων (όπως εΐναι τά άλουμενιοϋχα ή άργιλλοϋχα τσιμέντα). Γι' αυτό τήν πορεία τής άνάπτυξης τής βιομηχανίας τσιμέντου θά τή δοϋμε νά περνάει πρῶτα άπό τό στάδιο τής έντατικοποίησης καί επέκτασης τής λειτουργίας τών σημερινών βιομηχανικών εργοστασίων τσιμεντοπαραγωγής καί ύστερα άπό τό στάδιο δημιουργίας μεγαλύτερης δυναμικότητας παραγωγικών μονάδων πού θά ένταχθοϋν στους πυρήνες τών ένεργειακών καί βιομηχανικών συγκροτημάτων για νά τροφοδοτηθοϋν ένεργειακά άπ' αυτά καί νά προωθήσουν τήν πιό πέρα άνάπτυξή τους μέ παραγωγή τσιμέντου σέ μεγαλύτερη κλίμακα.

Στό πρώτο στάδιο ή τσιμεντοβιομηχανία θά δώσει τό ύλικό για τό χτίσιμο τών πρώτων βιομηχανικών έγκαταστάσεων.

Άπό τό δεύτερο όμως στάδιο κι έπειτα θά οργανωθεί σέ πλατύτερη βάση για τόν έφοδιασμό τής οικονομίας μέ μεγάλης κλίμακας παραγωγή. Ή παραγωγή αυτή θά πρέπει νά ικανοποιήσει τίς άνάγκες τής άνοικοδό-

μησης σ' όλους τούς τομείς πού αναφέραμε πιο πάνω: ενεργειακή βάση, βιομηχανία, πολεοδομία, έργα παραγωγικά, συγκοινωνιακά, οδοποιίας κλπ.

Ἡ προπολεμική παραγωγή τσιμέντων ἦταν 300.000 τόννοι τό χρόνο περίπου (μ.δ. 1938). Ἡ παραγωγή αὐτή εἶναι δλότελα ἀνεπαρκής γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν τεράστιων ἀναγκῶν τῆς ἀνοικοδόμησης στούς διάφορους τομείς τῆς¹³¹.

Γι' αὐτό νομίζουμε ὅτι ὁ τετραπλασιασμός τῆς προπολεμικῆς παραγωγῆς τσιμέντου γιά τό πρῶτο στάδιο ὀργάνωσης τῆς τσιμεντοβιομηχανίας, θά ἦταν ἓνα λογικό ὄριο ξεκινήματος γιά τήν κατοπινή τῆς ἀνάπτυξη.

Ἡ ἐνέργεια πού χρειάζεται σήμερα κατά τόννο παραγόμενου τσιμέντου εἶναι 110 ΩXB¹³². Θά πρέπει λοιπόν νά διατεθεῖ ἐνέργεια 132.000.000 ΩXB γιά τήν παραγωγή μιᾶς ποσότητας 1,2 ἑκατομ. τόννων τσιμέντου.

Μεγάλη προοπτική ἀνοίγεται γιά τήν τσιμεντοβιομηχανία, μέ τήν παραγωγή (σέ συνδυασμό μέ τή μεταλλουργία σίδηρου καί ἀλουμίνιου) ἀλουμινοῦχων τσιμέντων.¹³³ Τά τσιμέντα αὐτά παρουσιάζουν εἰδικά προσόντα γιά ὀρισμένες κατασκευές καί εἶναι σήμερα περιζήτητα γιά τά προσόντα τους αὐτά στή διεθνή ἀγορά.

Ἀκόμα ἡ βιομηχανία τσιμέντων ἀπό τήν πλευρά τῶν οἰκοδομικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας θά συμβάλει ἀποτελεσματικότερα μέ τή συνδυασμένη ἀνάπτυξη παραγωγῆς ἠλεκτρικῶν ἰστῶν καί γιά κατασκευές μετόν - ἄρμέ.

Ὁ Α. Δεληγιάννης¹³⁴ προβλέπει ἴδρυση δύο ἐργοστασίων τσιμέντου (ἓνα στό συγκρότημα Ἀχελώου καί δεύτερο στό συγκρότημα Ἀλιάκμονα) μέ δυναμικότητα παραγωγῆς 150.000 τόννων τό χρόνο (βλ. πίνακες ἀριθ. 40 καί 42). Πιστεύει πῶς αὐτή ἡ ποσότητα (τριακόσιες χιλιάδες τόννοι συνολικά), ἐπαρκοῦν γιά τήν κατασκευή τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων καί γιά ὀρισμένες ἄλλες ἀνάγκες δημοσίων ἔργων. Προβλέπει κατανάλωση ἠλεκτρ ἐνέργειας 100 ΩXB κατά τόννο τσιμέντου, (βλ. πίνακα ἀριθ. 41) καί δαπάνη ἐγκαταστάσεων (καί γιά τά δύο ἐργοστάσια) 850.000 χαρτ. λιρῶν, δηλ. 467.500.000 προπολεμικῶν δραχμῶν (βλ. πίνακα ἀριθ. 38).

131. Ἡ κατασκευή τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τοῦ Ἀχελώου μονάχα θά χρειαστεῖ 320 χιλ. τόννους τσιμέντου.

132. Βλ. Μ. Πεσνικίδη, στό ἴδιο, σελ. 27.

133. Βλ. μέθοδο παραγωγῆς τους στό κεφάλαιο πού ἀφοροῦσε τίς μεταλλουργικές βιομηχανίες.

134. Βλ. «Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά συγκροτήματα κλπ.», σελ. 22, 24, 37, 38, 39.

III. ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

1. Η τοποθέτηση του ζητήματος

Στά προηγούμενα κεφάλαια εξετάσαμε και τις γενικές προϋποθέσεις και τις ειδικές τεχνικές και οικονομικές συνθήκες που συντρέχουν για να δημιουργήσουμε όρισμένους κλάδους βαρειάς βιομηχανίας στη χώρα μας. Εξετάσαμε ακόμα μέσα σε ποιούς τεχνικούς όρους και με ποιά μέθοδο πρέπει να λειτουργήσουν οι βιομηχανίες αυτές. Τέλος εξετάσαμε τη δυνατότητα για την πιθανή παραγωγική τους απόδοση καθώς και τους οικονομικούς όρους για τη δημιουργία και τη λειτουργία τους.

Τό συμπέρασμά μας ήταν απόλυτα θετικό. Διαπιστώσαμε πως μπορούμε να δημιουργήσουμε τους κλάδους αυτούς άμα αξιοποιήσουμε τους έσωτερικούς πόρους της χώρας. Διαπιστώσαμε ακόμη πως ή λειτουργία τους είναι τεχνικά εξασφαλισμένη, και οικονομικά όχι μόνον ωφέλιμη παρά και απαραίτητη για τό έργο της ανοικοδόμησης στις καινούριες βάσεις μετασχηματισμού της διάρθρωσης και λειτουργίας της οικονομίας.

Πρέπει όμως να ξεχωρίσουμε τά συμπεράσματά μας αυτά από τά συμπεράσματα όπου καταλήγουν όλοι εκείνοι οι ειδικοί, τεχνικοί και οικονομολόγοι, που φαίνονται να συμφωνούν στό τεχνικό μέρος μαζί μας, τοποθετούν όμως σε όλοτελα διαφορετικό οικονομικό πλαίσιο από μās τη λειτουργία των κλάδων της βαρειάς βιομηχανίας.

Οί ειδικοί αυτοί δέχονται πως μπορούμε να δημιουργήσουμε βαρεία βιομηχανία από τους ντόπιους πλουτοπαραγωγικούς και ενεργειακούς πόρους, αλλά όμως μέσα στά ίδια τά σημερινά οικονομικά πλαίσια.

Η δημιουργία των καινούριων αυτών κλάδων δέν είναι γι' αυτούς, παρά κερδοφόρα επένδυση κεφαλαίου είτε από τη ντόπια άστική τάξη και τά συγκροτήματα της οικονομικής της ολιγαρχίας, είτε από τό ξένο κεφάλαιο. Καί, όπως φαίνεται, στό ξένο κεφάλαιο στηρίζουν και τις περισσότερες τους έλπίδες.

Βλέποντας μ' αυτό τό πρίσμα την εκβιομηχάνιση της χώρας εξετάζουν προπάντων τις δυνατότητες που μπορεί να έχει ή καθεμιά βιομηχανία από τις πιο πάνω για καπιταλιστικό κέρδος με όσο γίνεται μεγαλύτερα περιθώρια.

Άκόμα και άμα δέχονται για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών πως πρέπει να ιδρυθεί ένας κρατικός οργανισμός, τόν οργανισμό αυτό δέν τόν βλέπουν παρά σαν τό μέσο, σαν τό όργανο που θά παρέχει – σε βάρος της λαϊκής κατανάλωσης – φτηνή ενέργεια στις ντόπιες ή ξένες βιομηχανικές επιχειρήσεις για να αποκομίζουν περίσσια κέρδη με τό χαμηλό κόστος που θά πετυχαίνουν με αυτό τόν τρόπο.

Στους υπολογισμούς τους αν συμφέρει ή όχι να ιδρυθούν διάφοροι κλάδοι της βαρειάς βιομηχανίας οι συγγραφείς αυτοί θεωρούν σαν βασικής σημασίας παράγοντα το χαμηλό μεροκάματο του Έλληνα βιομηχανικού εργάτη και μεταλλωρύχου. Η κατεύθυνση που παίρνει ή μελέτη τους τους σπρώχνει πάντα και κύρια στο να έρευνούν το εμπόρικο ωφέλιμο της παραγωγής των προϊόντων βαρειάς βιομηχανίας, ιδιαίτερα από την άποψη της τοποθέτησής τους στις ξένες αγορές. Γι' αυτούς ή ανάπτυξη πλατειάς εσωτερικής αγοράς για παραγωγικά και καταναλωτικά είδη είναι κάτι που δεν περνάει άμεσα στη σκέψη τους, στην προοπτική τους. Κι αυτό γιατί ή σκέψη τους είναι μονταρισμένη μεθοδολογικά, πάνω στις αρχές της καπιταλιστικής οικονομίας κι ακόμα χειρότερα μέσα στις ιδιόμορφες συνθήκες μιᾶς μονόπλευρα αναπτυγμένης καπιταλιστικής οικονομίας, όπως είναι ή σημερινή οικονομία της Ελλάδας.

Τά όρια στην παραγωγική και ατομική κατανάλωση γι' αυτούς περιορίζονται και σφίγγονται μέσα στις δυνατότητες που έχει ή σημερινή παραγωγική κατανάλωση και μέσα στις δυνατότητες που έχει ή ατομική κατανάλωση, στο επίπεδο όπου βρίσκονται σήμερα τά στρώματα του δουλευτή ελληνικού λαού.

Είναι όμως γνωστό, πώς ή σημερινή δυνατότητα για παραγωγική κατανάλωση είναι ελάχιστα αναπτυγμένη στα πλαίσια της ολόπλευρα εξαρτημένης ελληνικής οικονομίας από τό ξένο κεφάλαιο και τή διεθνή αγορά. "Όπως είναι εύκολονόητο πώς ή δυνατότητα για ατομική κατανάλωση του λαού μας σήμερα, ή πριν τόν πόλεμο, κάθε άλλο εκφράζει παρά τίς πραγματικές καταναλωτικές του ανάγκες. Τή διαφορά και τή αντίθεση, μέ άλλα λόγια, ανάμεσα στην καταναλωτική (αγοραστική) δύναμη και τίς καταναλωτικές ανάγκες τή χάνουν ολότελα από τά μάτια τους.

"Η υποκατανάλωση, όπου είναι καταδικασμένη ή πλατειά λαϊκή μάζα μέσα στον καπιταλισμό και ή λίγο πολύ μισοαποικιακή εξάρτηση της αναιμικής μας αγοράς από τό εξωτερικό, είναι κανόνας γι' αυτούς, είναι ή φυσική τάξη πραγμάτων. Μέσα λοιπόν εκεί τοποθετούν όλο τό οικοδόμημα των οικονομικών υπολογισμών τους. "Έτσι γι' αυτούς, χωρίς να τό καταλαβαίνουν, ή λειτουργία παραγωγής και αναπαραγωγής των οποιωνδήποτε οικονομικών κλάδων είτε βιομηχανίας, είτε αγροτικής παραγωγής, δεν είναι τίποτα άλλο παρά παραγωγή και αναπαραγωγή των ίδιων εκμεταλλευτικών σχέσεων ανάμεσα στο κεφάλαιο της ντόπιας και της ξένης οικονομικής ολιγαρχίας και στην τάξη τόσο των εργατών και των αγροτών όσο και των μεσαίων στρωμάτων που απομυζούνται καταναλωτικά και εξωπαραγωγικά από τό κεφάλαιο αυτό.

"Αμα λοιπόν μιλούν για εκβιομηχάνιση της χώρας, πρέπει να ξέρουμε πώς μιλούν για κάτι ολότελα διαφορετικό απ' ό,τι ένοούμε έμεις μ' αυτό τόν όρο. "Έκβιομηχάνιση της χώρας δεν είναι γι' αυτούς παρά τοποθέτηση ντόπιου ή ξένου κεφαλαίου σε βιομηχανικούς κλάδους μέ κερδοφόρους όρους. Οι όροι αυτοί δεν «ώφελουν» σε τελευταία ανάλυση παρά τό ίδιο τό κεφάλαιο. Οι κυριότερες προϋποθέσεις για τήν τοποθέτηση κεφαλαίου είναι στην περίπτωση αυτή: α) φτηνή εργατική δύναμη, β) ύλικές και έν-

εργειακές δυνατότητες και γ) αγορές για την τοποθέτηση των έμπορευμάτων. Η πρώτη και η δεύτερη προϋπόθεση εξασφαλίζονται μέσα στις σημερινές συνθήκες παραγωγής για το κεφάλαιο. Η τρίτη όμως είναι εκείνη που άπασχολεί περισσότερο τους «θεωρητικούς» μας. Σχετικά με την εσωτερική μας αγορά βρίσκουν πώς θά υπάρξουν πολλές δυσκολίες για να τοποθετηθούν τα προϊόντα της βαρειάς βιομηχανίας και συμβουλεύουν για την εσωτερική αγορά παραγωγή σε μικρή κλίμακα. Πιστεύουν όμως πώς τα περιθώρια για βιομηχανική ανάπτυξη είναι μεγαλύτερα σχετικά με την τοποθέτηση των προϊόντων αυτών σε αγορές στο έξωτερικό.

Έτσι τη «λύση» οι οικονομολόγοι αυτοί τη βρίσκουν στον προσανατολισμό της βιομηχανίας, που προτείνουν να ιδρυθεί, στην έξωτερική προπάντων αγορά.

Μήπως δέν έκτιμούν σωστά την καταναλωτική δυνατότητα της εσωτερικής μας αγοράς, από κακό ίσως ύπολογισμό; Όχι. Τό λάθος τους είναι, πώς δέν τοποθετούν σωστά τό ζήτημα. Δέν πρόκειται για άριθμούς. Τό λάθος τους είναι μεθοδολογικό.

Τό κριτήριο των «θεωρητικών» που ύποστηρίζουν πώς ύπάρχουν περιορισμένες καταναλωτικές δυνατότητες στην εσωτερική μας αγορά, είναι τό κριτήριο της άστικής οικονομικής θεωρίας που δλέπει στατικά την οικονομική πραγματικότητα. Τό κλασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της άστικής οικονομικής σκέψης είναι η *άιωνοποίηση* – μέ προβολή στο μέλλον – των σημερινών μορφών της καπιταλιστικής οικονομίας. Η έλληνική οικονομία παρουσιάζεται σ' αυτούς σαν μία οικονομία που «άπό φυσικού» της μπορεί και πρέπει να καταναλώνει παραγωγή σε όρισμένο ύψος μονάχα και μέγεθος. Δέν μπορούν να καταλάβουν πώς τό σπάσιμο των δεσμών που κρατούν σε καθυστέρηση την οικονομία μας, θ' αλλάξει όλότελα – μέ τή ριζική μεταβολή στις παραγωγικές σχέσεις που θά προκαλέσει – και τό μέγεθος που θά δημιουργηθεί των καταναλωτικών δυνατοτήτων που θά έκφράζονται στη ύψωση της αγοραστικής δύναμης των πλατειών λαϊκών μαζών. Η δημιουργία λοιπόν μερικών μεταλλουργικών και χημικών βιομηχανιών που δέ θά ένταχθούν μέσα σε ένα οργανωμένο παραγωγικό σύνολο της έλληνικής οικονομίας, και που δέ θά αποτελέσουν τή βάση για την εσωτερική οργανική ανάπτυξη της οικονομίας, αλλά θά προσανατολιστούν – ιδιαίτερα από τό ξένο κεφάλαιο – στις ξένες αγορές και θά έξαρτηθούν από αυτές είναι άπαράδεκτη:

1) Γιατί έμποδίζει ουσιαστικά να πραγματοποιηθεί η συσσώρευση στην εσωτερική μας αγορά. Χωρίς την πραγματοποίηση της συσσώρευσης αυτής είναι άδύνατο να γίνει η σύνδεση παραγωγικών μέσων και εργασίας σε ανώτερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Άδύνατο μ' άλλα λόγια να ολοκληρωθεί ό άστικοδημοκρατικός μετασχηματισμός και να γίνει τό πέραςμα στο σοσιαλισμό. Τό ξετύλιγμα των εσωτερικών παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας έχει άξία μονάχα άμα αναπτύσει προοδευτικά τό ίδιο τό παραγωγικό και τό οικονομικό δυναμικό της χώρας, άμα η άναπαραγωγή συνδυάζεται μέ την προοδευτική ίκανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Τό αντίθετο όμως γίνεται άμα η συσσώρευση και η άνα-

παραγωγή γίνεται στην εξωτερική προπάντων αγορά, άμα δηλαδή είναι – γιατί τότε είναι – αναπαραγωγή των ίδιων έκμεταλλευτικών σχέσεων που υπάρχουν και σήμερα ανάμεσα στο ξένο και το ντόπιο κεφάλαιο από τη μιά, και την εργατική τάξη της χώρας μας από την άλλη.

2) Γιατί διαιωνίζει τη σημερινή ύψη και διάρθρωση της οικονομίας της χώρας. Μερικά από τα κυριαρχικά χαρακτηριστικά στη λειτουργία της οικονομίας είναι καθώς ξέρουμε: α) Η οικονομία μας παράγει αγροτικά είδη για την ξένη αγορά και μεταλλευτικές ύλες για πούλημα επίσης στην ξένη αγορά. β) Εισάγει έτοιμα ή μισοκατεργασμένα έμπορεύματα βιομηχανικά και γ) παρουσιάζει χαμηλή και δασμοδίατη ανάπτυξη στην έλαφρά βιομηχανία που έχει σέ μεγάλο βαθμό έργο της την κατεργασία κυρίως των μικροκατεργασμένων ύλων που εισάγονται από τό εξωτερικό. Τά τρία αυτά γνωρίσματα συμπυκνώνονται στο θεμελιακό, βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της σημερινής μας οικονομίας ότι είναι διαποτισμένη δλάκερη από τό έμποροκρατικό, μεσιτικό, παρασιτικό, μεταπρατικό στοιχείο. Δέν υπάρχει μέ τό νόημα αυτό αυθύπαρκτη, ανεξάρτητη οικονομία. Η κυρίαρχη έκμεταλλεύτρια τάξη είναι ένας έμπορικός ύπηρέτης του ξένου κεφαλαίου. Είναι ή ύποτακτικός του μεσολαθητής. Μεσολαθητής για τίς μεταλλευτικές ύλες και τά αγροτικά προϊόντα που εξαγονται, μεσολαθητής για τά έτοιμα βιομηχανικά προϊόντα που εισάγονται. Η έσωτερική κατανάλωση είναι φυσικά που πληρώνει τό ύπηρετικό, έμπορομεσιτικό κεφάλαιο μέ τά μονοπώλιά του που έχει στην έσωτερική αγορά. Η όλιγαρχία, λοιπόν, μέ τη δήθεν εκβιομηχάνιση που κηρύχουν τά πιό «προοδευτικά» της στοιχεία δέν αλλάζει στην ουσία την κατάσταση αυτή. Γιατί; Γιατί θά εξακολουθούν νά παράγονται προϊόντα – έστω και όρισμένα προϊόντα βαρειάς βιομηχανίας – προπάντων για έμπορική τοποθέτηση στην ξένη αγορά.

3) Γιατί ή ντόπια οικονομική όλιγαρχία, σωστή «σκαληκοειδής» απόφυση του ξένου κεφαλαίου, δέν θά πραγματοποιήσει ποτέ ή ίδια την εκβιομηχάνιση της χώρας. Θά την αφήσει στο ξένο κεφάλαιο. Τί μάς έδειξε ή πείρα από την ως σήμερα δράση της όλιγαρχίας των μεγάλων έμποροτραπεζοβιομηχάνων και των τσιφλικάδων; Πώς έπαιξαν τό ρόλο του πράκτορα στο ξένο κεφάλαιο και του παράδωσαν όλα τά κλειδιά της παραγωγικής ζωής της χώρας.

Οί συγκοινωνίες, τά παραγωγικά έργα, ή όδοποιία, ό ήλεκτροφωτισμός, και κάθε άλλη επίκαιρη θέση δόθηκαν σ' αυτό. Η ντόπια χρηματιστική όλιγαρχία ένα μόνο προνόμιο κράτησε κι αυτό θέλει και σήμερα νά κρατήσει στα χέρια του. Τό προνόμιο του μεσίτη που ξεπουλάει τη χώρα του και τίς πλουτοπαραγωγικές της πηγές.

Άς δοϋμε σύντομα ποιό είναι τό «σχέδιο» για τη βιομηχανική εκμετάλλευση της χώρας από τό ξένο κεφάλαιο. Έτσι θά είναι πιό χειροπιαστή άπάνω στη συγκεκριμένη πράξη ή θέση μας αυτή.

2. Η δράση του ξένου κεφαλαίου

Έκθέσαμε παραπάνω στο κεφάλαιο όπου ξεετάσαμε τό ένεργειακό,

ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸ ἱστορικό τῶν διαπραγματεύσεων ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικό δημόσιο καὶ σ' ἓναν ἀμερικανικό ὄμιλο κεφαλαιούχων ποῦ κατάληξαν στὴ γνωστή σύμβαση «παραχωρήσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων Ἀχελώου». Ἡ σύμβαση κυρώθηκε ἀπὸ τὸν ἀναγκ. νόμο 2220/1940 τοῦ «Νέου Κράτους» τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ ἔμεινε γνωστή μὲ τὸ ὄνομα «Κοῦπερ»¹³⁵. Ὅπως εἶδαμε μὲ τὴ σύμβαση αὐτὴ παραχωρήθηκε στὴν ἀμερικάνικη ἐταιρία (καλύτερα συγκρότημα γιὰ ὑδροηλεκτρικὲς μεταλλουργικὲς καὶ ἠλεκτροχημικὲς ἐπιχειρήσεις) τὸ ἀποκλειστικό δικαίωμα νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὰ νερά ὀρισμένων ποταμῶν καὶ νὰ ἰδρύσει ὑδροηλεκτρικὲς ἐγκαταστάσεις γιὰ παραγωγή ἠλεκτροενέργειας. Τῆς παραχωρήθηκε ἀκόμη καὶ τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιήσῃ ἢ ἴδια καὶ νὰ μεταφέρει τὴν ἐνέργεια γιὰ βιομηχανικούς καὶ ἀστικούς καταναλωτικούς σκοπούς.

Ἐκεῖνο ποῦ κάνει ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση σ' ὁποῖον μελετᾶει τὴ σύμβαση αὐτὴ σχετικὰ μὲ τὴν παραχώρηση τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων στὸ ἀμερικάνικο τρᾶστ εἶναι, ὅπως εἶδαμε, ἡ «πλήρης ἀπαλλοτριώσις» τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου, σάν τέτοιου, (ποῦ εἶχε μάλιστα αὐτοτελὲς ἐμπράγατο δικαίωμα στὶς ὑδραυλικὲς πηγὲς γιὰ παροχὴ ἠλεκτροενέργειας μὲ τὸ Ν.Δ. 17/7/23)¹³⁶ γιὰ ὄφελος τῆς ξένης ἐταιρίας. Ἡ ἀνάδοχη ἐταιρία ἀποκτᾶει ἀνάμεσα στ' ἄλλα προνόμια καὶ τὸ δικαίωμα, ὅταν τὸ κράτος θὰ ἤθελε νὰ ἐκμεταλλευθεῖ ὀρισμένες ἄλλες ὑδατοπτώσεις (π.χ. τὸν Ἀλιάκμονα, Μόρνο καὶ Φίδαρη) νὰ εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ εἰδοποιεῖ πρὶν τὴν ἐταιρία γιὰ νὰ τοῦ ὑποβάλει σχετικὲς μελέτες καὶ προτάσεις. Τὴ σημασία ποῦ ἔχει ἡ σύμβαση Κοῦπερ γιὰ τὴν ἐνεργειακὴ ἀξιοποίηση τῆς χώρας μας καὶ τὴν ταυτόχρονη οἰκονομικὴ μας ὑποδούλωση στὸ ἀμερικανικό τρᾶστ τὰ ἐρευνήσαμε σὲ γενικὲς γραμμὲς στὸ σχετικό ἐκεῖνο κεφάλαιο.

Ἐδῶ θὰ ἐξετάσουμε ἓνα ἄλλο μέρος ἀπὸ τὴ σύμβαση αὐτὴ (τὸ δευτερο μέρος της: «Βιομηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις καὶ οἰκονομικοὶ ὅροι», ἄρθρα 52-62 τῆς σύμβασης) ποῦ δίνει τὸ δικαίωμα στὴν ἀμερικάνικη ἐταιρία νὰ ἰδρύσει συγκρότημα ἠλεκτρομεταλλουργικῶν καὶ ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν. Οἱ βιομηχανίες αὐτὲς θὰ μποροῦν νὰ παράγουν κατὰ τὴ σύμβαση (ἄρθρο 52 § 1 καὶ 56):

α) ἄζωτο (ἄζωτοῦχα προϊόντα), συνθετικὴ ἀμμωνία, νιτρικό ὀξύ, νιτρασβέστιο (Nitrolime), καυστική σόδα, νιτρικό ὀξύ.

β) Μὴ σιδηροῦχα μέταλλα (non ferrous metals), ἀργίλιο καὶ ὀξειδιο τοῦ ἀργιλίου(δηλ., ἀλουμίνιο καὶ ἀλουμίνα), μαγνήσιο, χαλκός, ψευδάργυρος, νικέλιο, μαγγάνιο, μόλυβδος, κασσίτερος, χρώμιο καὶ τούς συνδυασμούς τῶν μετάλλων αὐτῶν σὲ διάφορα σχήματα καὶ εἶδη (πλάκες, ὀγ-

135. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς μιᾶς ἀπὸ τίς δύο ἐταιρίες ποῦ ἀφοῦ συγκρότησαν μιὰ τρίτη ἐταιρία συμβλήθηκαν ἀπ' εὐθείας μὲ τὸ ἑλληνικό κράτος. Ἡ ἐταιρία αὐτὴ ὀνομαζότανε Hugh Cooper and Co. Inc. καὶ μαζί μὲ τὴν Chemical Construction Corporation συγκρότησαν τὴν «Hellenic Hydroelectric and Metallurgical Corporation».

136. Ὅπως τροποποιήθηκε ἀπὸ τὸ νόμο 145)1936.

κους, ράβδους, «φύλλα κόνεως», καλώδια, λειαντικά). Δηλαδή με τή σύμβαση αυτή ή αμερικάνικη εταιρία παίρνει τό δικαίωμα νά ιδρύσει στή χώρα μας όλων τών ειδών τίς ηλεκτρομεταλλουργικές βιομηχανίες έκτός από τή σιδηρομεταλλουργία. Μά και αυτής ή σύμβαση δέν αποκλείει τήν ίδρυση σέ περίπτωση πού ό ανάδοχος σύμφωνα μέ τό άρθρο 52 παραγρ. 2 μέ αίτησή του στό δημόσιο πετύχει τή σχετική άδεια. Ή άδεια αυτή μπορεί νά δοθεϊ γιά παραγωγή όποιοδήποτε παρόμοιου προϊόντος άρκει ή ηλεκτρ ενέργεια νά προέρχεται από εγκαταστάσεις τής εταιρίας.

Ής δοῦμε τώρα τούς σπουδαιότερους όρους σχετικά μέ τήν εκμετάλλευση και τή λειτουργία τών βιομηχανιών αυτών.

1) Ή εταιρία θά χρησιμοποιήσει γιά τή λειτουργία τών βιομηχανιών αυτών τήν ηλεκτρ ενέργεια από τό ενεργειακό συγκρότημα του Ήχελώου (άρθρο 52 σέ συνδυασμό μέ άρθρο 1 παραγρ. 1 § στ΄). Ή ανάδοχη εταιρία έχει προθεσμία νά ιδρύσει τήν καθεμιά από τίς πιό πάνω βιομηχανίες ως τήν 31-12-1965. Μέ ύπουργική όμως έγκριση μπορεί νά πάρει παράταση προθεσμίας (άρθρο 52).

2) Θά παράγει τά πιό πάνω προϊόντα μέ τή μέθοδο παρασκευής, παραγωγής, κατεργασίας, χρησιμοποίησης ύλών πού θά προτιμήσει και στήν ποσότητα και τά είδη πού θέλει (άρθρο 52). Ή ανάδοχος δέν υποχρεούται νά ανακοινώσει τή μέθοδο κατεργασίας στό δημόσιο. Έτσι κι όταν τό δημόσιο γίνει κάποτε μέ αναγκαστική απαλλοτρίωση κύριος τών έργων πάλι δέ θά έχει τήν «πατέντα», τό δικαίωμα χρήσης δηλ. τής μεθόδου.

3) *Θά είναι ελεύθερη ή ανάδοχη εταιρία νά πουλάει τά προϊόντα της στην Ελλάδα ή στό έξωτερικό και σέ όποιαδήποτε ποσότητα κατά τήν απόλυτη κρίση της.*

4) Οί βιομηχανίες πού θά ιδρύσει θεωρούνται «έργα δημοσίας ώφελείας» και έχουν όλα τά αντίστοιχα προνόμια (π.χ. δικαιώματα γιά αναγκαστική απαλλοτρίωση έδαφών κλπ.) σύμφωνα μέ τό άρθρο 53 παραγρ. 3.

5) Οί βιομηχανικές εγκαταστάσεις του ανάδοχου «μετά πάντων τών παραρτημάτων και παρακολουθημάτων αυτών» δέν θά περιέλθουν στην κυριότητα του δημοσίου (άρθρο 53 παραγρ. 4) (όπως τά ύδροηλεκτρικά γιά τά όποια όπως είδαμε ό ανάδοχος έχει μόνο δικαίωμα γιά αποκλειστική εκμετάλλευση τό δέ δημόσιο υποκαθίσταται μετά τή λήξη τής σύμβασης στό δικαίωμα αυτό). Κι ακόμα σύμφωνα μέ τό ίδιο άρθρο και παράγραφο τής σύμβασης, τά κτίρια και οι εγκαταστάσεις τών βιομηχανιών δέν επιτρέπεται νά απαλλοτριωθούν αναγκαστικά από τό κράτος «λόγω δημοσίας ανάγκης ή ώφελείας» ως τό έτος 2010! Δηλαδή οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις τής «ανάδοχου» αποτελούν απόλυτη, απεριόριστη και αναφαίρετη ιδιοκτησία της σύμφωνα μέ τή σύμβαση. Τό δημόσιο δέν έχει τό δικαίωμα ούτε υποκατάστασης αυτοδικαίας μετά τό 2010, ούτε αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, ή εξαγοράς πριν τό 2010. Ήν θέλει νά αποκτήσει τίς βιομηχανίες μπορεί μονάχα νά τό κάνει μέ αναγκαστική απαλλοτρίωση μετά τό 2010, αποζημιώνοντας δηλ. πάλι τήν «ανάδοχο»!

6) Οί ελληνικές μεταλλευτικές επιχειρήσεις έχουν την υποχρέωση να παραδίδουν στην Έταιρία τις ποσότητες και ποιότητες μεταλλευμάτων και ορυκτών γενικά που θα της χρειαστούν για τις ανάγκες των βιομηχανιών της μέ την τρεχούμενη τιμή που πουλιούνται τα είδη αυτά στο εξωτερικό. Οί μεταλλευτικές επιχειρήσεις είναι ακόμα υποχρεωμένες για τό σκοπό αυτό να περιορίζουν την εξαγωγή τους στο εξωτερικό. Η ανάδοχη εταιρία μέ απόφαση του Υπουργού εθνικής οικονομίας θα μπορεί ακόμα να παίρνει *παρακράτημα* από τις μεταλλευτικές επιχειρήσεις για να ικανοποιεί τις ανάγκες της σέ πρώτη μεταλλευτική ύλη κλπ. (άρθρο 56 παραγρ. 3). Μπορεί τέλος ως τό έτος 2010 να αποκτήσει τό δικαίωμα να εκμεταλλεύεται λατομεία και μεταλλεία χωρίς να περιορίζεται από τις διατάξεις των νόμων που άφορούν τους άλλοδαπούς (άρθρο 56 παραγρ. 5).

7) Τό ελληνικό δημόσιο (ως την 31-12-1968) είναι υποχρεωμένο (άρθρο 56 παραγρ. 3) να *προστατεύει την εταιρία μέ ανάλογο δασμό ή να άπαγορεύσει να εισάγονται της ίδιας κατηγορίας προϊόντα από άλλες βιομηχανίες του έξωτερικού στην περίπτωση που θα πουλιούνται στην Ελλάδα σέ τιμές κατώτερες από τις «διεθνείς»*. Διεθνείς τιμές θεωρούνται οί τιμές στίς άγορές ή στά χρηματιστήρια Νέας Υόρκης και Λονδίνου *σίφ ελληνικό λιμάνι*. Από τή διάταξη αυτή βγαίνει καθαρά πώς ό ανάδοχος έχει τό δικαίωμα να πουλάει τά προϊόντα του *στή χώρα μας* όπου μέσα σ' αυτή τά κατασκευάζει σέ τιμή που περιέχει *και τά μεταφορικά κλπ.* Ξεοδα σέ τιμή δηλ. που θα μάς τά πουλούσε άν τά κατασκεύαζε στο έξωτερικό και τά έστελνε σίφ σέ ελληνικό λιμάνι! Η προστασία αυτή από τό συναγισμό από τά ξένα προϊόντα έχει δήθεν μονάχα τό σκοπό να άποκλείει τό «ντάμπινγκ» (Dumping) σέ βάρος της τιμής των προϊόντων της ανάδοχης εταιρίας ενώ στην πραγματικότητα κατοχυρώνει τό προνόμιο της να μάς πουλάει στο πιο πάνω επίπεδο τιμής τά προϊόντα της.

8) Η ανάδοχη εταιρία είναι πάντοτε ελεύθερη να διαθέτει τά προϊόντα της στο έξωτερικό ή στην Ελλάδα κατά την κρίση της. Τό δημόσιο ή οποιαδήποτε άλλη άρχή δέ θα μπορεί σέ περίπτωση που θα πουλάει τά προϊόντα της στο έσωτερικό να όρίζει τιμή *κατώτερη από την τιμή Λονδίνου και Νέας Υόρκης σίφ ελληνικό λιμάνι!* (άρθρο 59 παραγρ. 1 και 2). Σέ περίπτωση που τό δημόσιο θα άξιώσει από την εταιρία να διαθέσει στο έσωτερικό προϊόντα σέ ποσότητα πάνω από τό 1/3 της συνολικής παραγωγής των βιομηχανιών της εταιρίας *«θά καταβάλλεται εις τόν ανάδοχον ή αξία της καθ' ύπέρθεσιν της ως άνωτέρω αναλογίας εις ελεύθερον συνάλλαγμα εκ του έξωτερικού, ή δέ αξία αυτή θα είναι ίση προς την εις τάς έκάστοτε τιμάς των άγορών Λονδίνου και Νέας Υόρκης των αυτών προϊόντων, σίφ ελληνικό λιμάνι»!* Δηλαδή ή εταιρία θα εισπράττει από τή χώρα μας σέ ξένο συνάλλαγμα τήν ίδια τιμή που θα πετύχαινε στίς άγορές του έξωτερικού επί πλέον τά ξεοδα για τή μεταφορά, *άσφάλεια κλπ.* (σίφ) ενώ τά προϊόντα της θα παράγονται μέσα στή χώρα μας.

9) Η ανάδοχη εταιρία θα έχει τό δικαίωμα (άρθρο 59, παραγρ. 3) να *εξάγει και να κρατεί στο έξωτερικό τις μετοχές της, τις όμολογίες της και όλα τά άλλα χρεώγραφα* που θα εκδώσει ή ίδια και ή ανώνυμη «ελληνική

εταιρία» πού προβλέπει τό άρθρο 48. Θά μπορεί άκόμα νά κρατεῖ στό έξωτερικό όλο τό συνάλλαγμα πού θά αποκτάει πουλώντας τά προϊόντα της στό έξωτερικό καί νά τό διαθέτει ελεύθερα γιά τούς μετόχους της καί γιά «ύποχρεώσεις» της σέ τρίτους (άρθρο 59 παραγρ. 3). Θά δικαιούται νά πληρώνει τά μερίσματα στους μετόχους της τόσο μέ τά διαθέσιμά της στό έξωτερικό όσο καί μέ τά διαθέσιμά της σέ δραχμές (άρθρο 59 παραγρ. 7). Καί όρίζει τό ίδιο άρθρο «έν κατακλειδι» (παραγρ. 9): «Αί έν τῷ παρόντι καί ίδια αί έν παραγρ. 3 έως καί 9 σκοπόν ἔχουσαι τήν διευκόλυνσιν τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἀλλοδαποῦ κεφαλαίου (ή ύπογράμμιση δική μας), ὅπερ διατεθήσεται διά τās έν τῇ παρουσίᾳ συμβάσει προβλεπόμενας ἐγκαταστάσεις, ὀρίζονται κατ' ἐξαίρεσιν τῶν νῦν κειμένων έν Ἑλλάδι νόμων περί προστασίας τοῦ νομίματος, ἤ ἄλλων συναφῶν, ἤ μελλόντων νά ισχύσωσι». Ἄξιζει άκόμα νά αναφέρουμε πώς οί ύδροηλεκτρικές εταιρίες τοῦ ἀναδόχου θά μπορούν νά πληρώνονται άπό τίς καταναλώτριες βιομηχανίες σέ ξένο νόμισμα.

Οί πιό πάνω διατάξεις δείχνουν πώς όλη ἡ οίκονομική κίνηση τῆς «ἀναδόχου» καί ὁ σχηματισμός ἀποθεματικοῦ άκόμα θά γίνονται στό έξωτερικό. Τά κέρδη καί ἡ συσώρευσή τους, τό μετοχικό κεφάλαιο, τό ἀποθεματικό, οί ὀφειλές, τά μερίσματα ὅλα θά πραγματοποιιοῦνται στήν ξένη άγορά. Στόν κύκλο τῆς χρηματαγορᾶς τῶν ἀγγλοσαξονικῶν χωρῶν θά ξεραγυρώνεται ἡ ἀξία ὄλων τῶν οίκονομικῶν στοιχείων καί τά κέρδη πού θά δίνει ἡ ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων καί τῆς ἔθνικῆς ἐργασίας τῆς χώρας μας.

Ἵσο γιά τόν ἀριθμό τοῦ ἀλλοδαποῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ, ἔπειτα άπό τήν πρώτη πενταετία λειτουργίας τῆς κάθε βιομηχανίας, αὐτός ὀρίζεται σέ 15% τοῦ συνολικοῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ (άρθρο 55). (Βλ. γιά τούς ὅρους τῆς σύμβαςης Κοῦπερ τήν τελευταία ἐξαιρετικά διαφωτιστική ἐργασία τοῦ Σ. Σταυρόπουλου: «Ἡ σύμβαση Ἄχελώου ἐγκλημα κατά τῆς χώρας», «Ἄνταῖος» ἀριθ. 1, 2/1946).

Οί διατάξεις αὐτές παρουσιάζουν ἀνάγλυφο τόν καθαρά ἀποικιακό χαρακτήρα τῆς σύμβαςης αὐτῆς.

Τό ξένο κεφάλαιο αποκτᾶ ὅλα τά γενικά καί ειδικά δικαιώματα νά ιδρύσει μέσα στή χώρα μας ύδροηλεκτρικές καί βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις καί νά ἐκμεταλλεύεται άσύδοτα τούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους τῆς χώρας μας.

Ἐχει τό προνόμιο νά χρησιμοποιήσει τούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους μας καί νά παράγει ἐμπορεύματα πού θά τά τοποθετήσῃ σέ ὅποια ξένη άγορά θέλει χωρίς νά εἶναι ὑποχρεωμένο νά ικανοποιήσῃ τίς ἀνάγκες γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας μας.

Ἡ ἴδρυση τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν δέν ἐντάσσεται οὔτε ὑπάγεται σέ κανένα γενικότερο σχέδιο γιά τήν ἀξιοποίηση τῆς χώρας. Ἀποτελεῖ *ξέχωρη, ἀτομική καπιταλιστική ἐπιχείρηση τῶν ἀμερικανικῶν τράστ.*

Τά μεταλλουργικά προϊόντα, πού θά παράγῃ ἡ ἀνάδοχη εταιρία εἶναι ὀλοφάνερο πώς θά διατεθοῦν κατά τό μεγαλύτερο μέρος στό έξωτε-

ρικό άφου τήν έποχή πού γίνονταν ή σύμβαση δέν ύπήρχε καμμιά προοπτική από τή μεταξικοφασιστική δικτατορία νά ιδρυθοϋν άλλοι μηχανουργικοί και μεταλλουργικοί κλάδοι πού θά χρησιμοποιούσαν τά παραγόμενα από τήν άμερικανική εταιρία μέταλλα για τήν κατασκευή μηχανών ή άλλων παρόμοιας φύσης μέσων παραγωγής.

Ή σύμβαση Κοϋπερ σέ σύγκριση μέ τίς άλλες συμβάσεις μέ έπιχειρηματικούς οργανισμούς του ξένου κεφαλαίου, είναι ή πιό κυνική, ή πιό ληστρική άπ' όλες στό είδος της.

Δέ βοηθάει διόλου τήν ένεργειακή και βιομηχανική αξιοποίηση της χώρα μας. Δέν έχει καμμιά οργανική σχέση μέ τήν οικονομία μας. Όχι μόνο δέν τήν ώφελει παρά και τή ληστεύει συστηματικότερα από κάθε άλλη προηγούμενη σύμβαση.

Τά βασικά σημεία από τούς πιό πάνω όρους πού δείχνουν τό ληστρικό χαρακτήρα της σύμβασης αυτής είναι:

α) Τό ξένο κεφάλαιο έκμεταλλεύεται τό μεταλλευτικό και ένεργειακό πλούτο μας και παράγει έμπορεύματα πού μπορεί νά τά χρησιμοποιήσει άσύδοτα όπως και όταν θέλει, στην Έλλάδα ή στό έξωτερικό, και στίς ποσότητες και τίς ποιότητες πού θέλει κρατώντας για λογαριασμό του και τό μυστικό της εύρεσιτεχνίας για τή βιομηχανική μέθοδο παραγωγής!

β) Ή ελληνική οικονομία όχι μόνον άποξενώνεται από τούς πόρους της παρά και έχει τήν ύποχρέωση νά προστατεύει τό ξένο τράστ, πού μάς ληστεύει, από τό συναγωνισμό των αντιπάλων του. Αυτό θά είπει πώς και στην περίπτωση πού θά ήθελε νά άγοράσει τά προϊόντα της άμερικάνικης εταιρίας πρέπει ή ελληνική κατανάλωση νά τά πληρώσει ακριβότερα – τή στιγμή πού μπορεί νά τά βρει φτηνότερα – από τήν τιμή της «διεθνούς» άγοράς, για νά «προστατεύσει» τά προϊόντα του προνομιούχου τράστ πού τήν άπομυζάει, κι ακόμα: νά έπιβαρυνθει μέ πληρωμή τιμής τσίφ για προϊόντα πού παράγονται μέσα στον τόπο.

γ) Ή σύμβαση αυτή κλείνεται για μεγάλη χρονική διάρκεια (έβδομήντα χρόνια) μέ έξασφαλισμένα προνόμια πάνω σέ σπουδαιότατους κλάδους της οικονομίας μας όπως είναι όλες οι μεταλλουργικές και χημικές βιομηχανίες. Τέτοιος κλάδος είναι ακόμα ο μεταλλευτικός. Ή εταιρία έχει τό δικαίωμα νά παίρνει τά μεταλλεύματά μας στην ποσότητα πού θέλει και μέ παρακράτημα ακόμα κι άμα ή ελληνική παραγωγή τά χρειάζεται για παρόμοιο σκοπό, ή για έξαγωγή μέ πιό συμφερτικούς όρους. Στά προνόμια αυτά δέν μπορεί νά ύποκατασταίνεται τό δημόσιο ούτε πριν ούτε έπειτα από τή λήξη της σύμβασης γιατί ή εταιρία δέν έχει τό προνόμιο μόνο νά εκμεταλλεύεται τίς βιομηχανίες (όπως στά ύδροηλεκτρικά). Έχει *ανάφαιρητη ιδιοκτησία!* Μονάχα ύστερα από τό έτος 2010 μπορεί μέ άποζημίωση ν' άπαλλοτριώσει αναγκαστικά τίς βιομηχανικές εγκαταστάσεις τό κράτος. Στο μεταξύ δέν έχει καν τό δικαίωμα νά τίς έξαγοράσει, όπως είδαμε παραπάνω!

δ) Ή σοβαρότερη όμως συνέπεια από τήν οικονομική πλευρά σέ βάρος της ελληνικής οικονομίας είναι πώς τό ξένο κεφάλαιο πραγματοποιώντας *όπουδήποτε έστω τήν πώληση των έμπορευμάτων του συσσωρεύει*

οικονομικούς πόρους όχι στην ελληνική αγορά παρά στο εξωτερικό, τροφοδοτεί το διεθνές μονοπωλιακό κεφάλαιο με την κεφαλαιοποιημένη υπεραξία που αποκτάει από την εκμετάλλευση της ελληνικής εργατικής δύναμης. Αυτό θα πεί πώς τα κεφάλαια που δημιουργούνται μέσα στη χώρα μας, αποταμιεύονται, επενδύονται και κυκλοφορούν στο εξωτερικό. Για να το πούμε παραστατικότερα: η εργασία του Έλληνα εργάτη γίνεται κουπόνι στις μετοχές του Έγγλέζου, ή του νεοϋορκέζου καπιταλιστή. Και οι μετοχές αυτές και τα περιουσιακά στοιχεία του ξένου κεφαλαιοκρατικού οργανισμού αποταμιεύονται, τοποθετούνται, επενδύονται όχι μέσα στη χώρα μας παρά σε επιχειρήσεις του ξένου χρηματιστικού κεφαλαίου και σε ξένες αγορές. Μέ τον τρόπο όμως αυτό ματαιώνεται η δημιουργία εσωτερικής συσσώρευσης και καταδικάζεται έτσι η οικονομία να παράγει μεγάλες άξιες, χωρίς διόλου να μεγαλώνει και η δυναμικότητά της.

Είναι όμως αυτό εκβιομηχάνιση της χώρας;

Οι θεωρητικοί που αναφέραμε, ενώ ιδρώνουν να μας δείξουν τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει η δημιουργία θηριώδους βιομηχανίας και φανερώνουν όλη τους την απελπισία για τη «μή βιωσιμότητα της χώρας», δέ φαίνεται να αποκρούουν τη δυνατότητα να πετύχει η εκβιομηχάνισή της από το ξένο κεφάλαιο.

Τί μας δείχνουν τα γραπτά τους; Πώς όλη τους η δυσπιστία, όλες τους οι άμφιβολίες, όλος τους ο «έπιστημονικός» και «καλοζυγισμένος» σκεπτικισμός ένα σκοπό έχει: να στηρίξει ιδεολογικά την άποψη πώς η αξιοποίηση της χώρας μπορεί και συμφέρει να γίνει κατά πρώτο και κύριο λόγο από το ξένο κεφάλαιο. Αυτή ίσα-ίσα (δέν είναι, αλήθεια, καθόλου περιέργη σύμπτωση) είναι και η πολιτική του συγκροτήματος της Έθνικης Τράπεζας.

Αυτά περίπου, με άλλο τρόπο ο καθένας, λένε ανοιχτά ή συγκαλυμμένα όρισμένοι ειδικοί. Αναφέρουμε απόσπασμα από άρθρο του Χ. Δανιό, μηχανικού της Έθνικης Τράπεζας, που πήρε ενεργό μέρος στο κλείσιμο της σύμβασης Κοϋπερ: «'Αν θέλωμεν να ίδωμεν πραγματοποιούμενας τας ως άνω βιομηχανίας παρ' ήμιν και κατά συνέπειαν τας υδραυλικάς μας δυνάμεις, είναι απαραίτητον και επιβάλλεται απολύτως όπως τὰ μεγάλα βιομηχανικά κράτη, αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀναλάβωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν των τὴν ἴδρυσιν παρ' ἡμῖν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διαθέσεως τῶν παραγομένων προϊόντων, με ἄλλους λόγους ἢ νεορὰ βιομηχανία μας δέον ν' ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος τῶν ἀμερικανικῶν καὶ ἀγγλικῶν βιομηχανιῶν, ἕνα εἶδος πρωτοπορίας εἰς τὸ προχωρημένον βιομηχανικόν στρατόπεδον αὐτῶν εἰς τὴν Μεσόγειον (ἡ ὑπογράμμισις δική μας). («Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις», 15/4/45, σελ. 46). Πραγματικά «δέ θά μπορούσε πιό καθαρά και περισσότερο απροκάλυπτα να διατυπωθεῖ ὁ ὀρισμὸς τοῦ προτεκτοράτου» ὅπως εἶπε ὁ προπρύτανις Ν. Κιτσίκης (στὴν εἰσαγωγικὴ δημόσια ὁμιλία του τῆς 30/12/45 ἀναπτύσσοντας τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας

«'Επιστήμη-Ἀνοικοδόμηση»¹³⁷. Ἀναφέρουμε ἀκόμα καί τήν ὀλότελα λαθεμένη ἐξήγηση πού δίνει στό περιεχόμενο τῆς σύμβασης Κούπερ ὁ Α. Δεληγιάννης, ἐνῶ εἶναι ἀπό τούς θετικότερους Ἕλληνες ἐπιστήμονες στίς τεχνικές του μελέτες, προσπαθώντας νά ἀνακαλύψει τήν οἰκονομική ὠφέλεια ἀπό τή σύμβαση αὐτή στό ὅτι τό δημόσιο δέν ὑποχρεώνεται σέ συγκεκριμένη ἀντιπαροχή: «Ἡ σύμβασις τοῦ Ἀχελώου ἔχει ἕνα ὀλωσδιόλου ἰδιότυπον χαρακτηριστικόν. Ἐνῶ ἀναλαμβάνονται συγκεκριμέναι ὑποχρεώσεις ἀπό τόν ἀνάδοχον διά τήν ἀποπεράτωσιν τῆς δεσμεύσεως τῶν τριῶν βαθμίδων τοῦ ποταμοῦ ἐντός τελείως καθωρισμένων προθεσμιῶν, οὐδεμία προβλέπεται ἀντίστοιχος ὑποχρέωσις τοῦ δημοσίου διά τήν ἐξυπηρέτησιν τοῦ διατεθέντος κεφαλαίου» (καί στήν ἴδια σελίδα πιο κάτω). «Ἡ ρῆτρα αὐτή μαρτυροῦσα περί τοῦ χαμηλοῦ σημείου, εἰς τό ὁποῖον εὐρίσκεται ἡ κρατική πίστις, καθιστᾷ τήν σύμβασιν πραγματοποιήσιμον μόνον ὅταν τό ἀντικείμενον τῆς παραγωγῆς ἀποτελεῖται ἀπό προϊόντα τά ὁποῖα διατίθενται εὐχερῶς εἰς τήν ξένην ἀγοράν» (Α. Δεληγιάννης: «Τό βιομηχανικόν συγκρότημα τοῦ Ἀχελώου», «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 5-7/1945, σελ. 132). Ὅπως ὁμως εἶδαμε ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν ὄρων τῆς σύμβασης Κούπερ, τό ἐκμεταλλευτικό τῆς περιεχόμενο βρίσκεται ὄχι στήν «ἀντίστοιχον ὑποχρέωσιν τοῦ δημοσίου» παρά ἴσα ἴσα στά προνόμια πού παίρνει τό ξένο κεφάλαιο νά χρησιμοποιήσῃ τούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους μέ ἀσύδοτα, γιά τήν παραγωγή ἐμπορευμάτων πού θά τά τοποθετήσῃ στήν ξένη ἀγορά καί θά συσσωρεύσῃ τά κεφαλαιοποιημένα κέρδη σέ ὄφελος μονοπωλιακῶν συγκροτημάτων τῶν καπιταλιστικῶν μητροπόλεων. Τά βασικά ὁμως ἐκμεταλλευτικά αὐτά χαρακτηριστικά τῆς σύμβασης Ἀχελώου φαίνεται νά μή διακρίνει καθόλου ὁ Α. Δεληγιάννης μέ τίς πιο πάνω ἀπόψεις του.

Δυστυχῶς σέ τελευταία ἐργασία του¹³⁸ ὁ κ. Δεληγιάννης προχωρεῖ ἀκόμα περισσότερο στήν κακή τοποθέτηση τοῦ ὄλου ζητήματος. Θεωρεῖ τή σύμβαση Ἀχελώου «ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς τήν πραγματοποίησιν ἐνός ἀπό τά σπουδαιότερα ἐκπολιτιστικά ἔργα δημοσίας ὠφελείας, τά ὁποῖα ἐμελετήθησαν ἢ ἐξετελέσθησαν ἀπό τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπως τά παραγωγικά ἔργα τῆς Μακεδονίας, ἡ ἐγκατάστασις τῆς Ἡλεκτρικῆς ἐταιρίας Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, ἡ κατασκευή τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος, ἡ κατασκευή τοῦ πρώτου σιδηροδρομικοῦ δικτύου, ἡ τομή τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου, ἡ σύμβασις τῆς ὁδοποιΐας καί ἡ ὁμαδική ἀνέγερσις τῶν σχολικῶν κτιρίων». Ἐδῶ γίνεται σύγχυση τῆς ἐννοίας «δημόσια ὠφέλεια» μέ τήν ἐννοια «ληστρική δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου» σέ μιᾶ ἐξαρτημένη ἀπό αὐτό χώρα. Ὁ κ. Δεληγιάννης ἐπιμένει νά ἀγνοεῖ καί τόν τρόπο πού ἐκτελέστηκαν τά περισσότερα ἀπό τά τεχνικά ἔργα πού μνημονεύει καί τό πλαίσιο καί τούς ὄρους κάτω ἀπό τούς

137. Βλ. Ν. Κιτσίκη: «Οἱ δυνατότητες βαρεῖας βιομηχανίας», «Ἀνταῖος» ἀριθ. 15-16/1946.

138. Βλ. «Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά συγκροτήματα κλπ.», σελ. 11 - 17.

οποίους «συννομολογήθηκαν» οί περίφημες αὐτές συμβάσεις καί χρησιμοποιοήθηκε ἡ ἐθνική ἐργασία. Θέλει νά ἰσχυρίζεται ὅτι ἐξετάζει μόνο τό «ἀποτέλεσμα» πού τόν ἐνδιαφέρει ἀπό «τεχνική» ἄποψη. Δέ νομίζει ὅμως ὅτι πρέπει νά πάρει ὑπόψη καί ὀρισμένους οἰκονομικούς καί κοινωνικούς παράγοντες πού χωρίς αὐτούς ἡ κατασκευή «τῶν ἔργων γιά τά ἔργα» καταντάει ἕνα ἐπικίνδυνο παιχνίδι ξεκρέμαστων ἀριθμητικῶν εἰκόνων καί μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν; Ἐάν πρόκειται τά ἔργα αὐτά νά σημαίνουν ὅτι θά συνεχισθεῖ ἡ οἰκονομική ὑποδούλωση τῆς χώρας στό ξένο κεφάλαιο, (πού φαίνεται νά μή τή θεωρεῖ παραδεκτή σέ ἄλλες σελίδες τῆς ἴδιας μελέτης του 6, 28, 40 κ.ἄ.) καί ἡ μονοπωλιακή ἐκμετάλλευση τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς καί τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, ποῖο *βαθύτερο* σκοπό ἐξυπηρετοῦν; Ἡ πείρα ἀπό τούς ὅρους κάτω ἀπό τούς ὁποίους τό ξένο κεφάλαιο τοποθετήθηκε στή χώρα μας γιά ὠμή ἀρπακτική δράση¹³⁹ δέν τόν ὀδήγησε σέ κανένα συμπέρασμα; Ἡ μήπως νομίζει ὁ κ. Δεληγιάννης ὅτι τό ξένο κεφάλαιο, ὅταν πατήσει καί στόν τομέα τοῦ ἐνεργειακοῦ καί τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας «γερά» τό πόδι του στήν Ἑλλάδα, θά ἀφήσει νά ἐκτελεστεῖ κανένα ὀλοκληρωμένο (κι ἀπό τεχνική μόνο ἄποψη ἔστω) σχέδιο συνδυασμένης ὀρθολογικῆς βιομηχανικῆς ἀνασυγκρότησης, σάν κι αὐτά πού προτείνει ὁ ἴδιος γιά τά συγκροτήματα Ἀχελῶου καί Ἀλιάκμονα; Τό πολύ νά γίνουν μερικά μονωμένα ἔργα ἔξω ἀπό κάθε ἔννοια σχεδιασμένης οἰκονομίας. Ἀπό τούς ὅρους ἄλλωστε τῆς σύμβασης Ἀχελῶου, πού παραθέτει ὁ ἴδιος ὁ κ. Δεληγιάννης, αὐτό διαπιστώνεται καθαρά. Πιό ἀπειλητική φράση γιά τήν τύχη τῶν ἰδίων του τῶν σχεδίων γιά τόν Ἀχελῶο κλπ. δέν εἶναι ἄλλη ἀπό αὐτή πού χρησιμοποιεῖ ὁ κ. Δεληγιάννης στή σελ. 16 τῆς μελέτης του: «Ἐπίσημος ἀνακοίνωσις περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τόν ὁποῖον ὁ ἀνάδοχος προέβλεπε τήν χρησιμοποίησιν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας νομίζω ὅτι δέν ὑπάρχει».

Τώρα μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε καί τό πλῆθος τίς τεχνικές καί οἰκονομικές μελέτες γύρω ἀπό τό ἐνεργειακό καί τή βαρειά βιομηχανία πού ὑποστηρίζουν παρόμοιες ἀπόψεις μέ τίς παραπάνω. Ἡ «μόδα» τῆς μελέτης στά θέματα αὐτά ἔχει τοῦτο τό βασικό λόγο. Τό ἐγγώριο κεφάλαιο βοηθάει μέ ὄλα τά μέσα τήν ἐκστρατεία αὐτή γιά τή διαφήμιση τῶν ἐλληνικῶν πλουτοφόρων πηγῶν καί τῆς φτηνῆς τιμῆς τῆς ἐργασίας στό ξένο κεφάλαιο. Τή βοηθάει γιατί δέ θέλει καί δέν μπορεῖ πιά σύμφωνα μέ τή μακρόχρονη του παράδοση νά ἀποδυθεῖ τό ἴδιο σέ μιά τέτοια ἐπιχειρηματική δράση σέ τόση μεγάλη κλίμακα. Ὅπως εἶπαμε καί παραπάνω, τό ντόπιο κεφάλαιο πού ἦταν παρασιτικό, τώρα ἔγινε καί «μαυραγορίτικο». Θέλει τοποθέτηση σίγουρη, τοκοφόρα καί βραχυπρόθεσμη. Γι' αὐτό σήμερα πού ὄλες οἱ πολιτικές συνθήκες τό κάνουν νά αἰσθάνεται πῶς περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά χρειάζεται τήν πολιτική, στρατιωτική καί οἰκονομική ὑποστήριξη τοῦ ξένου κεφαλαίου, καλεῖ (τό ἴδιο ὅπως ἔκανε

139. Βλ. Ν. Λαίου: «Τό ξένο κεφάλαιο στήν ἐκτέλεση τῶν τεχνικῶν ἔργων». «Ἀνταίος» ἀριθ. 1.2 καί 3/1946.

καί προπολεμικά) μέ τά «θεωρητικά» του μεγάλωνα τό ξένο κεφάλαιο νά έρθει στή χώρα μας γιά νά δράσει κερδοφόρα. "Αμα λοιπόν οί «τεχνικοί, ειδικοί κλπ.» έκθέτουν και έκθειάζουν τίς δυνατότητες γιά τήν ανάπτυξη τής χώρας, στήν πραγματικότητα τίς διαλαλοῦν γιά τή διεθνή αγορά τών κεφαλαίων.

Εἶναι ὁμως αὐτό ἐκβιομηχάνιση; Ρωτᾶμε καί πάλι.

Τό «σχέδιο» τής ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τοῦ ξένου κεφαλαίου γιά τήν ἐκμετάλλευση τών πλουτοπαραγωγικῶν δυνατοτήτων τής χώρας μας δέν μπορεῖ σέ καμμιά περίπτωση νά θεωρηθεῖ σχέδιο γιά τή βιομηχανική ἀξιοποίηση τοῦ τόπου. Δέν κάνει τίποτε ἄλλο παρά νά συνεχίζει τήν ἀποικιακή καταλήστευση τής χώρας μέ καινούρια μέθοδο καί μορφή. Παρατηροῦμε σχετικά:

1) Τό καινούριο στή μέθοδο αὐτή τής ἐκμετάλλευσης βρῖσκεται σέ δυό βασικά σημεία: α) Τό ξένο κεφάλαιο δέν ἀγοράζει ὅπως πρῶτα τίς πρῶτες μεταλλευτικές ὕλες γιά νά τίς μεταφέρει στό ἐξωτερικό κι ἐκεῖ νά τίς κατεργαστεῖ, παρά τίς χρησιμοποιεῖ βιομηχανικά μέσα στή χώρα μας. Φτιάχνει ἓνα ἠλεκτρομεταλλουργικό κλπ. συγκρότημα, τό τροφοδοτεῖ μέ φτηνή ἐνέργεια ἀπό τίς ὕδατοπτώσεις μας καί βιομηχανοποιεῖ τίς μεταλλευτικές μας ὕλες σέ χαμηλότερο κόστος ἀπό ἄλλοῦ, ὅπου θά πλήρωνε γιά τό ἔδαφος νοίκι (ρέντα), γιά τήν ἀξιοποίηση τών ὕδροπτώσεων ἀποζημίωση στό κράτος ἢ στήν κοινότητα, ἢ πάλι νοίκι στόν ἰδιοκτήτη τοῦ ἐδάφους. Τίς μεταλλευτικές ὕλες τίς παίρνει μέ χαμηλό κόστος στήν ἐξόρυξή τους (γνωστότατο εἶναι τό ἐξευτελιστικό μερόκάματο τοῦ ἑλληνα μεταλλωρύχου) χωρίς ἔξοδα γιά τή μεταφορά καί ἀπό πηγῆ ἐξασφαλισμένη (γι-ατί σύμφωνα μέ τή σύμβαση μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει τίς ἀνάγκες του προνομιακά ἀπό τό μετάλλευμα πού παράγεται σέ κάθε χρονική περίοδο). Ἔτσι μέσα στή χώρα μας ἀπό τήν ἐνέργειά μας καί τίς μεταλλευτικές μας ὕλες κατασκευάζει ἐμπορεύματα βιομηχανικά. Τό καινούριο λοιπόν βρῖσκεται στό ὅτι τό ξένο κεφάλαιο μέ τόν τρόπο αὐτό καρπώνεται ἀσύδοτα τά προνόμια, πού θά εἶχε μιά βιομηχανία πού θά ἰδρύνονταν μέσα στή χώρα μας γιά νά ἐξυπηρετήσῃ τίς ἀνάγκες τής ἐσωτερικῆς κατανάλωσης. Μ' ἄλλα λόγια: ἐνῶ πρῶτα ἐπαιρνε μόνο τή μεταλλευτική ὕλη, τώρα παίρνει καί τήν ἐνέργεια ἀπό τή χώρα μας καί τήν ἐργατική δύναμη γιά τήν κατασκευή μισοκατεργασμένων προϊόντων.

β) Τά βιομηχανικά προϊόντα πού τό ξένο κεφάλαιο παράγει μέσα στή χώρα μας, ἔχει τό δικαίωμα νά τά διαθέτει ἀνεξέλεγκτα, καλύτερα νά εἰποῦμε ἀσύδοτα, ἐκεῖ πού ἐμπορικά τά συμφέρει περισσότερο. Δηλαδή σέ ὅποιαδήποτε ἀγορά τοῦ ἐξωτερικοῦ καί *συμπτωματικά* μέσα στή χώρα μας μέ τούς ἴδιους ὁμως ὄρους πού θά τ' ἀγοράζαμε ἀπό τό ἐξωτερικό, σάν τελειωμένα πιά προϊόντα, καί στή «διεθνή» τιμή (τσιφ ἑλληνικό λιμάνι)! Στό σημεῖο αὐτό προστατεύεται ἐπίσης μέ μονοπωλιακό προνόμιο (ὅπως εἶδαμε πιό πάνω στοὺς ὄρους τής σύμβασης) τό ξένο κεφαλαιοκρατικό συγκρότημα. Πού βρῖσκεται τό «καινούριο» στό σημεῖο αὐτό; Βρῖσκεται στό ὅτι τό ξένο κεφάλαιο κατασκευάζει μέσα στή χώρα μας μέ κατοχή, μέ ἀπαλλοτρίωση ἀναγκαστική ἐνός κομματιοῦ ἀπό τό ἔδαφος

μας, μία παραγωγική μονάδα, ή ένα συγκρότημα παραγωγικές μονάδες που τροφοδοτείται με ντόπια πρώτη ύλη, με ντόπια ενέργεια και εργατική δύναμη, για να παράγει *έμπορεύματα* που δεν είναι υλικά για την ανοικοδόμηση και την ανάπτυξη των ντόπιων παραγωγικών δυνάμεων γιατί ουσιαστικά ανήκουν στην ξένη αγορά. Αφού από αυτήν και σ' αυτήν διαθέτονται και πουλιούνται. Μά κι άμα πουλιούνται στή ντόπια αγορά οικονομικά πάλι είναι τό ίδιο σάν νά κατασκευάστηκαν στό έξωτερικό. Μέ μία παραβολή – δέ νομίζω νά είναι τολμηρή – μπορούμε νά εκφράσουμε έτσι τή σχέση αυτή του ξένου κεφαλαίου μέ τήν ελληνική οικονομία. Είναι λοιπόν τό ίδιο, σά νά είχε μεταφέρει τό ξένο κεφαλαιοκρατικό συγκρότημα, – πράγμα που κάνει για τίς πρώτες ύλες – και τήν ενέργειά μας και τή φτηνή εργατική μας δύναμη (όπως τούς εργάτες που ξπαιρναν οί γερμανοί) στό δικό του έδαφος και εκεί νά είχε χτίσει παρόμοιο βιομηχανικό συγκρότημα. Τό ότι δηλαδή τό ξένο κεφάλαιο κινεί τίς επιχειρήσεις του γεωγραφικά μέσα στην περιοχή τής ελληνικής οικονομίας, αυτό δέ σημαίνει πώς αποτελεί και οργανικό μέρος της. Μ' αυτό τόν τρόπο πετυχαίνει ψηλότερη σύνθεση μέσου ποσοστού κέρδους, επειδή βρίσκει φτηνότερους όρους παραγωγής. Καί γι' αυτό μόνο ενδιαφέρεται τό ξένο κεφάλαιο. Η ελληνική οικονομία δεν έχει *καμμιά* ωφέλεια από άποψη έσωτερικής οργανικής ανάπτυξης¹⁴⁰.

2) Σχετικά τώρα μέ τίς συνέπειες από τή νέα αυτή μέθοδο εκμετάλλευσης τό καινούριο για τήν ελληνική οικονομία βρίσκεται σέ άλλα δυό μέ βασική επίσης σημασία σημεία:

α) Η συσσώρευση και ή άποταμίευση που πραγματοποιεί τό ξένο κεφάλαιο δεν γίνεται μέσα στην ελληνική οικονομία, παρά έξω απ' αυτή. Όπως εξηγήσαμε πιό πάνω ή συσσώρευση αυτή πραγματοποιείται μέσα στον κύκλο τής ξένης αγοράς. Έτσι ενώ ή ελληνική οικονομία γίνεται ή πηγή κεφαλαίων, όμως μόλις παραχθούν τά χάνει από τά χέρια της και δεν κυκλοφορούν στην έσωτερική της αγορά. Μέ τόν τρόπο αυτό άδύνατο νά δημιουργηθεί γερή έσωτερική αγορά που θά πραγματοποιιότανε μέ τήν έπεκταμένη άναπαραγωγή και τήν πλατειά συσσώρευση μέσα στους κόλπους της. Έτσι ματαιώνεται ή ανάπτυξη του οικονομικού της δυναμικού και μαζί τής ματαιώνεται και ό μετασχηματισμός τής παραγωγικής διάρθρωσης σέ προοδευμένη βάση.

β) Ματαιώνεται όμως και ή *σχεδιασμένη* ανοικοδόμηση τής χώρας, επειδή δέ συνδυάζεται ή ανάπτυξη των άλλων βιομηχανικών κλάδων μέ τήν ίδρυση των βιομηχανικών επιχειρήσεων από ξένο κεφάλαιο. Ίδιαιτερα από τήν χρονική άποψη τό ξένο κεφάλαιο θά ιδρύει τίς επιχειρήσεις αυτές σέ διάφορα χρονικά διαστήματα, σύμφωνα κάθε φορά μέ τίς δικές του ανάγκες και *ανεξάρτητα* από τίς ανάγκες τής έσωτερικής ανοικοδό-

140. Είναι άστειό τό έπιχείρημα τής «άπασχόλησης» του ελληνικού εργατικού πληθυσμού στίς βιομηχανίες αυτές. Έδώ θά πρόκειται για *σκληροπάζαρα* μονάχα. Άλλωστε γι' αυτό οί ξένοι οργανισμοί διάλεξαν τόν τόπο μας νά «έργαστούν», επειδή ίσα ίσα βρήκαν χαμηλό έπίπεδο στους μισθούς.

μησης της χώρας. Α.χ. ή ξένη εταιρία μπορεί να φτιάχνει μαγνήσιο, χωρίς να έχουμε ακόμα ντόπια σιδηρομεταλλουργία και μηχανουργία που θα μπορούσε να τό χρησιμοποιήσει για όρισμένες κατασκευές. Τό μαγνήσιο θά τό φτιάχνει για τήν α ή β ξένη αγορά, ή θά φτιάχνει άλουμίνιο που θά τό πουλάει στό έξωτερικό γιατί επίσης δέ θά έχουν έμποδιστεί να αναπτυχθούν οί κατάλληλες προϋποθέσεις για τήν ντόπια άξιοποίησή του κ.ο.κ.

3. Τά «σχέδια» τών ξένων οικονομικών οργανισμών

Οί διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί για τήν «άποκατάσταση και τήν άνασυγκρότηση τών καταστρεμμένων από τόν πόλεμο χωρών», πού γι' αυτούς μιλήσαμε παραπάνω,¹⁴¹ έχουν καθώς είδαμε καταρτίσει λιγότερο ή περισσότερο ό καθένας αναλυτικά σχέδια για τήν πλουτοπαραγωγική και τή βιομηχανική άξιοποίηση του τόπου. Από τά στοιχεία πού έχουν δημοσιευτεί μπορεί κανένας να σχηματίσει μιά γενική ιδέα για τόν τρόπο μέ τόν όποιο αντιμετώπιζουν τό όλο ζήτημα της άνασυγκρότησης οί οργανισμοί αυτοί. Τό γενικό χαρακτηριστικό τών εκθέσεων πού συντάξαν ειδικές τεχνικοοικονομικές έπιτροπές τών οργανισμών είναι, όπως τονίσαμε και σε προηγούμενες σελίδες, πώς δέχονται τή χώρα μας ικανή να άνεδάσει τήν οικονομία της σε πολύ ψηλότερα παραγωγικά επίπεδα¹⁴² από τά σημερινά, άν άξιοποιηθούν οί σημαντικές πλουτοφόρες πηγές του τόπου. Ένώ όμως δέχονται πώς υπάρχουν οί φυσικές πλουτοπαραγωγικές δυνατότητες και ή εργατική δύναμη για τήν άξιοποίησή τους, άμφισβητούν ότι υπάρχουν και οί έσωτερικές οικονομικές δυνατότητες πού να μπορούν σε μεγάλο βαθμό να στηρίζουν τήν πραγματοποίηση ενός πλαταιού προγράμματος για τήν άνασυγκρότηση της χώρας. Γι' αυτό ίσχυρίζονται πώς μόνο τά ξένα κεφάλαια μπορούν να «λύσουν» σε τελευταία άνάλυση τό έλληνικό πρόβλημα. Έτσι παρουσιάζουν τό φυσικό μας πλούτο και τήν έθνική μας εργασία μονάχα σαν «έγγυήσεις» για τή σίγουρη κεφαλαιουχική επένδυση ξένων κεφαλαίων. Μέ τήν τοποθέτηση φυσικά αυτή σβήνουν κάθε προοπτική για μιά έσωτερική, οργανική και άνεξάρτητη ανάπτυξη της οικονομίας μας, πού θά μπορούσε παράλληλα μέ ένα μέ λογικούς όρους ξένο δάνειο να πλαισιώσει και να στηρίξει ένα πρόγραμμα για τήν εκβιομηχάνιση της χώρας σε μεγάλη κλίμακα. Μιλήσαμε παραπάνω¹⁴³ για ό,τι άφορᾷ τήν κατάρριψη της θεωρίας για «τό μή διώσιμο της χώρας» και «τόν αναγκαίο ζωτικό χώρο» από τίς κατηγορηματικές θέσεις πού παίρνουν σε βάρος της «θεωρίας» αυτής τά ξένα σχέδια. Έδώ θά σταθοῦμε περισσότερο στα σημεία εκείνα πού σχετίζονται μέ

141. Στις σελίδες 97-101.

142. Η έκθεση του FAO («Όργανισμός τροφών και γεωργίας») μιλάει για αύξηση του έθνικού εισοδήματος κατά κεφαλήν από 100 - 200% μετά τήν εκτέλεση τών έργων άνασυγκρότησης πού προτείνει.

143. Βλ. σελίδες 97-101.

τό ζήτημα τῆς ἴδρυσης βαρειᾶς μεταλλουργικῆς καί χημικῆς βιομηχανίας καί μέ τίς προϋποθέσεις πού θεωροῦν σάν ἀναγκαῖες τά σχέδια αὐτά γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ προγράμματος τῆς ἐκβιομηχάνισης.

Γιά τό *πρῶτο* ζήτημα: οἱ ἐκθέσεις τῆς FAO (μέ εἰσηγητή τόν ἀμερικανό οἰκονομολόγο κ. Μ. Ἐζεκιήλ) καί τῆς «Ἐπιτροπῆς κατεστραμμένων χωρῶν» τοῦ «Κοινωνικοῦ καί οἰκονομικοῦ συμβουλίου τοῦ ΟΗΕ» προβλέπουν τήν ἴδρυση καινούριων βιομηχανιῶν γιά τίς περισσότερες κατηγορίες βιομηχανικῶν κλάδων. Τό κύριο μέρος τοῦ προγράμματος παίρνουν – ιδιαίτερα στήν ἐκθεση τῆς FAO πού εἶναι καί ἡ πιό ἀναλυτική – οἱ βιομηχανίες ἐπεξεργασίας γεωργικῶν προϊόντων καί οἱ βιομηχανίες παραγωγῆς εἰδῶν γιά τήν ἀτομική κατανάλωση (κλωστοϋφαντουργικές, ἐτοίμων ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων κλπ.). Ἀπό τή βαρεῖα βιομηχανία προτείνεται ἡ ἴδρυση βιομηχανιῶν μεταλλουργικῆς καί χημικῆς βιομηχανίας «πού θά μπορούσαν ν' ἀνθέξουν στό διεθνή συναγωνισμό», ὅπως λέει ἡ ἐκθεση τῆς FAO. Ἡ ἐκθεση τῆς FAO ὄχι μόνο δέ βάζει σέ πρώτη γραμμή τήν ἴδρυση βαρειᾶς μεταλλουργικῆς καί χημικῆς βιομηχανίας, ἀλλά διατυπώνει καί μέ πολύ ἀόριστο τρόπο κι αὐτή τήν πρόταση γιά τήν κατασκευή τῶν κλάδων αὐτῶν ὅταν λέει: «... γ) λοιπαί βιομηχανία εὐνοϊκά δια τάς συνθήκας τῆς χώρας καί δυνάμεναι νά ἀνθέξουν εἰς τόν διεθνή συναγωνισμόν, ὡς π.χ. κατασκευῆς μηχανημάτων καί ἐργαλείων ἐξ ἀπλοῦ μετάλλου, τυπογραφικοῦ χάρτου, οἰκοδομησίμων ὑλικῶν καί πιθανῶς χημικῶν λιπασμάτων, συνθετικοῦ ἀζώτου κλπ.» (ἡ ὑπογράμμιση δική μας). Ἡ διατύπωση αὐτή δέν ξεκαθαρίζει οὔτε ἂν ἡ «κατασκευή μηχανημάτων κλπ. ἐξ ἀπλοῦ μετάλλου» θά γίνεται μέ μέταλλο πού θά προέρχεται ἀπό ντόπια μεταλλουργική βιομηχανία, οὔτε ἀπό ποιούς ὄρους ἐξαρτᾶται ἡ «πιθανότης» γιά τήν ἴδρυση χημικῆς βιομηχανίας λιπασμάτων ἀζώτου. Ἀλλά κι ἂν δεχτοῦμε πῶς προβλέπεται ἡ σέ κάποια περιορισμένη κλίμακα ἴδρυση βαρειᾶς μεταλλουργικῆς καί χημικῆς βιομηχανίας, πάλι τά σχέδια δέν καταλήγουν σέ καμμιά προοπτική συγκεκριμένη γιά τή δημιουργία τοῦ τρίτου βασικοῦ κλάδου τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας δηλ. μηχανουργίας. Χωρίς ὅμως βαρεῖα μηχανουργία – γιά τήν ὁποία δέν κάνει λόγο καμμιά ἐκθεση – μένει χωρίς ὀλοκλήρωση ὁποιοδήποτε σχέδιο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας. Θά μπορούσαν ἴσως νά μᾶς ἀπαντήσουν, πῶς ἴσως τά σχέδια τῶν ξένων ὀργανισμῶν κάνουν προβλέψεις γιά ἓνα σύντομο χρονικό διάστημα πού μέσα σ' αὐτό δέ θά χωροῦσε ἡ προοπτική καί γιά τή βαρεῖα βιομηχανία. Αὐτό ὅμως δέν θά ἦταν σωστό, γιατί τά σχέδια κάνουν προβλέψεις γιά ἐξαιρετικά μακρόχρονες τοποθετήσεις κεφαλαίων. Τό σχέδιο τῆς FAO λ.χ. κινεῖται μέσα σέ χρονικά περιθώρια *εἴκοσι πέντε ἐτῶν!*¹⁴⁴

Ἐνα τέτοιας ἐκτασης βιομηχανικό πρόγραμμα ἀπό τό ὁποῖο θά λείπει ἡ μηχανουργία καί στό ὁποῖο «πιθανῶς» ἡ μεταλλουργία καί ἡ χημική βι-

144. Βλ. κεφάλαιο I παράγρ. 4 καί 5 στήν περίληψη «συστάσεων καί συμπερασμάτων ἀποστολῆς τοῦ ΦΑΟ δια τήν Ἑλλάδα».

ομηχανία θά αναπτυχθούν κι αὐτές σέ περιορισμένη κλίμακα, δέν μπορούμε νά ποῦμε ὅτι συντελεῖ βασικά σέ ριζική μετατροπή στήν οἰκονομική διάρθρωση τῆς χώρας. Ὅπως παρατηρεῖ πολύ σωστά ὁ Σ. Μάξιμος¹⁴⁵ τό βιομηχανικό αὐτό πρόγραμμα «δέν ἀνατρέπει τή σημερινή σχέση ἐξαρτήσεως τῆς οἰκονομίας ἀπό τό ἐξωτερικό, ἀλλ' ἀπλῶς ὑψώνει τήν ἀγοραστική τῆς δύναμη κατά τρόπο πού νά καταναλίσκει ἡ χώρα μας περισσότερα προϊόντα τῆς ξένης βιομηχανίας».

Γιά τό δεύτερο ζήτημα: οἱ βασικές προϋποθέσεις γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ξένων «σχεδίων ἐκβιομηχανίσεως» εἶναι: α) ἡ χρησιμοποίηση σχεδόν ἀποκλειστικά ξένων κεφαλαίων καί β) ἡ ἄσκηση κηδεμονίας καί ὀλοκληρωτικοῦ ἐλέγχου πάνω στήν ἐλληνική οἰκονομία γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν ἐγγυήσεων πού θά χρειαστοῦν γιά τήν «περιφρούρηση» καί τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ξένων κεφαλαίων. Ἡ ἐκθεση τῆς FAO εἰδικότερα, προβλέπει, ὅπως εἶδαμε (βλ. παραπάνω σελ. 99-101) τήν ἐγκατάσταση μιᾶς μόνιμης «συμβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς» γιά τό σκοπό αὐτό μέ δικαιώματα ἐλέγχου πού θά φτάνουν καί στήν ἀναστολή ἀκόμα «περαιτέρω ἐκτελέσεων καί πληρωμῶν τῶν διεθνῶν δανειῶν».

Κάτω ἀπό τέτοιες προϋποθέσεις γίνεται σχεδόν ἀδύνατη ἡ ὀρθολογική καί σχεδιασμένη ἐκβιομηχάνιση πού θά πρέπει νά ἔχει σάν σκοπό μιᾶ παράλληλη ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανικῶν κλάδων ἀνάλογα μέ τή σημασία τοῦ καθενός γιά τήν ἐθνική οἰκονομία. Κάτω ἀπό τήν «εὐεργετική» δράση τῶν ξένων κεφαλαίων κρύβεται ἡ προσπάθεια νά μεγαλώσει ὡς ἓνα βαθμό ἡ παραγωγικότητα καί ἡ «ἀπορροφητικότητα» – ὅπως λέει ὁ σύμβουλος τῆς ΟΥΝΡΑ κ. Κόποκ – τῆς οἰκονομίας μέ τή δημιουργία καινούριων κλάδων βιομηχανιῶν ἐπεξεργασίας (κυρίως γιά γεωργικά προϊόντα) καί μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων κλάδων τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας γιά τήν παραγωγή εἰδῶν ἀτομικῆς κατανάλωσης. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ περιορισμένη προοπτική γιά τή βαρειά βιομηχανία, δένει τίς ἐλαφρές βιομηχανίες στενά μέ τίς ξένες ἀγορές ἀπ' ὅπου καί θά πρέπει νά ἐφοδιάζονται (τουλάχιστο γιά εἴκοσι πέντε χρόνια) μέ μέσα παραγωγῆς καί μισοκατεργασμένες ὕλες. Ἡ κατασκευή ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων δέ δένεται μέ μιᾶ γερή ἐσωτερική βιομηχανική βάση, ἀλλά χρησιμοποιεῖται γιά νά διευκολύνει τή μονόμερη στό βάθος ἀνάπτυξη πού προτείνουν γιά τήν ἐλληνική οἰκονομία τά ξένα σχέδια. Ἀλλά καί στό σημεῖο πού θά κατασκευαστεῖ βαρειά βιομηχανία πάλι ἡ ἴδρυσή της θά ἀποβλέπει – ὅπως καί μέ τή σύμβαση Κοῦπερ – στήν παραγωγή προϊόντων, πού θά προορίζονται κατά μεγάλο ποσοστό γιά τήν ἐξωτερική ἀγορά. Αὐτή τήν ἔννοια ἔχει καί ἡ φράση τῆς ἐκθεσης τοῦ κ. Ἐζεκιήλ: «βιομηχανιῶν πού θά μπορούσαν ν' ἀνθέξουν στό διεθνή συναγωνισμό». Τό ὅτι τά ἔργα θά ἐκτελεστοῦν μέ τήν «ἐπίβλεψη» τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν πού ἀναφέραμε δέ σημαίνει καί πῶς δέ θά ἀνατεθοῦν στό βαθμό πού θά «συμβουλευεῖ» ἡ «μόνιμος ἀποστολή» σέ ξένους μονοπωλιακοῦς κεφαλαιοκρατικούς ὀργανι-

145. Βλ. Σ. Μάξιμου: «Τά ξένα σχέδια ἀνοικοδόμησης», «Ἄνταϊος» ἀριθ. 3/1946.

σμούς τύπου όμίλου Κοϋπερ. (Ή έκθεση τής FAO καθορίζει ότι ή «μόνιμος άποστολή» θά έχει: «... γ) τήν διεξαγωγήν του προγράμματος τής ανάπτυξεως τής Ελλάδος. Θά έχη δέ τήν πρόσθετον ύποχρέωσιν τής έν-ημερώσεως των δανειστικων οργανισμων μέσω μιās υπηρεσίας δανειστικων και αντιπροσωπευτικων οικων κλπ.»). Αντίθετα (στό σχέδιο τής FAO ιδιαίτερα) διαπιστώνει κανένας για τή βαρειά βιομηχανία μεγάλες αναλογίες προοπτικής σέ σύγκριση μέ τούς όρους τής σύμβασης Άχελώου.

Πρέπει στό σημείο αυτό νά τονιστεί πώς τό άμερικάνικο μονοπωλικό κεφάλαιο έχει σκοπό νά χρησιμοποιήσει τή «Διεθνή Τράπεζα άνασυγκροτήσεως» για νά επιτύχει όχι μόνο «καλές» τοποθετήσεις κεφαλαίων στίς οικονομίες πολλων άλλων χωρων, παρά και για νά προστατεύσει τά κεφάλαια πού θά επενδύσει δάνεια προς τίς χώρες αυτές μέ τήν άσκηση ενός είδους «διεθνούς»¹⁴⁶ οικονομικής άστυνομικής έξουσίας. Πρέπει νά υπενθυμίσουμε μέ τήν εύκαιρία, πώς τό σχέδιο FAO αναφέρει σάν κύριο μέλος τής «μονίμου Άποστολής» για τόν έλεγχο τής ελληνικής οικονομίας τή Διεθνή τράπεζα άνασυγκροτήσεως!

Τά άμερικανικά μονοπώλια αποβλέπουν τόσο σέ έξυπνότητα των κεφαλαίων τους μέ ιδιαίτερα έπωφελείς όρους (ύψους τόκου κλπ.), όσο και στήν ύπαγωγή κάτω από τήν οικονομική τους κυριαρχία μιās σειράς από χώρες¹⁴⁷.

Τό συμπέρασμα από τίς έκθέσεις των ξένων οργανισμων πού άφορουν τήν έκβιομηχάνιση τής Ελλάδας είναι πώς όχι μόνο δέ βάζουν τίς βάσεις για μία όλόπλευρη έσωτερική οργανική ανάπτυξη τής οικονομίας και μία ριζική μετατροπή στή διάρθρωσή της τοποθετώντας σέ πρώτη γραμμή τή βαρειά βιομηχανία, αλλά και πώς επιδιώκουν τή «σχεδιασμένη καθυπόταξη» τής οικονομίας μας στά συμφέροντα του ξένου μονοπωλικού κεφαλαίου, πού θέλει νά τή χρησιμοποιεί σάν ιδανική περιοχή για τήν τοποθέτηση πιστωτικων κεφαλαίων και για έμπορική δράση μέ μονοπωλιακά προνόμια. Κι όλα αυτά για τά προσεχή *είκοσι πέντε χρόνια* κάτω από ένα άκόμα πιό πιεστικό και ταπεινωτικό έλεγχο από τόν έλεγχο του ΔΟΕ!

4. Συμπεράσματα και προτάσεις

Σήμερα λοιπόν πού τό κεφάλαιο τής ξένης και τής ντόπιας οικονομι-

146. Είναι χαρακτηριστικό πώς πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου τής τράπεζας αυτής έκλέχτηκε ό *Εϋγ. Μέγιερ* (Meyer), πού είναι αντιπρόσωπος του άμερικάνικου γκρούπ *Μόργκαν* (Morgan).

147. Για τήν πολιτική του άμερικάνικου μονοπωλιακού κεφαλαίου στά ζητήματα τής μεταπολεμικής «άνοικοδόμησης» και ειδικά για τή Διεθνή τράπεζα άνασυγκροτήσεως κάνει έξαιρετικά διαφωτιστική τοποθέτηση δίνοντας και πολλά στοιχεία τό άρθρο του *Κ. Βελικάνωφ* στους «*Νέους καιρούς*» αριθ. 20/1946 (Βλ. σέ γαλλική μετάφραση: *Κ. Βελικάνωφ*: Les monopoles americains et la politique extérieure de Etats Unis» — «*Temps Nouveaux*». Moscou. No 20/1946).

κῆς ὀλιγαρχίας κάνει ὀλομέτωπη ἐπίθεση στό λαό γιά νά ξανασταθεροποιήσει τίς παλιές του ἐκμεταλλευτικές θέσεις μέσα στήν οἰκονομία μας, σήμερα πού μιά ἀτιμωτική καί λεόντεια συμφωνία σέ βάρος τῆς χώρας μας, ἡ συμφωνία τοῦ Λονδίνου, ἐρχεται νά συνεχίσει τό καθεστῶς τοῦ ΔΟΕ μέ χειρότερο περιεχόμενο καί μορφή, σήμερα πού μέ δύο λόγια θέλουν ν' ἄλυσσοδέσουν τήν οἰκονομία μας μέ φοβερότερες ἄλυσίδες ἀπό κάθε φορά, *σήμερα εἶναι ἐπιτακτικότερο ἀπό ποτέ τό αἴτημα νά ἐλευθερωθεῖ ἡ χώρα ἀπό τά νύχια τοῦ ξένου κεφαλαίου.*

Τό αἴτημα αὐτό εἶναι λοιπόν ἡ θεμελιακή προϋπόθεση γιά τή δημιουργία τοῦ προγράμματος ἐκβιομηχάνισης στίς βάσεις πού μπαίνει σέ τούτη τήν ἐργασία.

Ἄς περάσουμε ὅμως στά συμπεράσματα καί τίς προτάσεις γιά τά εἰδικότερα ζητήματα τά σχετικά μέ τήν ὀργάνωση τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας.

Νομίζουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα πῶς ἡ μορφή τῆς «ἰδιωτικοοικονομικῆς» ἐπιχείρησης εἶναι ὀλότελα ἀπαράδεκτη γιά τή βαρεῖα βιομηχανία. Γιατί οὔτε τό «ἰδιωτικό» κεφάλαιο τῆς χώρας μας θά μπορέσει, οὔτε ὁ ἐργαζόμενος λαός θά τό ἀφήσει νά πάρει στά χέρια του τά κλειδιά αὐτά τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας, πού τόσο τήν καταδασάνισε καί τήν ξεπούλησε. Τό ἰδιωτικό κεφάλαιο τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας δέν μπορεῖ στή χώρα μας κι ἀπό τή φύση του νά παίξει πιά πρωταρχικό ρόλο στήν ἀνοικοδόμησή της στίς καινούριες βάσεις. Οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἀποτελοῦν *βασικούς παραγωγικούς οἰκονομικούς κλάδους στή μεγάλη ἐθνική παραγωγή καί πρέπει νά ἰδρυθοῦν καί νά λειτουργήσουν σάν ἐθνικοποιημένες παραγωγικές μονάδες.*

Τά κόμματα τοῦ λαοῦ στό πρόγραμμα τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας ζητᾶνε σωστά νά ἐθνικοποιηθοῦν τά πρωταρχικῆς ἐθνικῆς σημασίας παραγωγικά μέσα καί νά μποῦνε κάτω ἀπό τόν ἀπόλυτο λαϊκό ἔλεγχο. Τέτοια μέσα παραγωγῆς καί ἐπιχειρήσεις εἶναι ἀναμφισβήτητα καί οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Εἰδικότερα ὑποστηρίζουμε πῶς οἱ ἐπιχειρήσεις σχετικά μέ τούς κλάδους τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας πρέπει νά λειτουργήσουν σάν ἐθνικοποιημένες ἐπιχειρήσεις.

1) Γιατί οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι ἀπό τούς βασικούς μοχλοῦς στό δημοκρατικό μετασχηματισμό καί ἀργότερα στή σοσιαλιστικοποίηση τῆς οἰκονομίας μας. Στόν κοινωνικό χαρακτήρα πού ἔχουν τά μέσα αὐτά τῆς παραγωγῆς ἀντιστοιχεῖ μονάχα κοινωνική μορφή καί περιεχόμενο γιά τήν ἐκμετάλλευσή τους.

2) Γιατί δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει σχεδιασμένη ἀνοικοδόμησις ἂν δέν ὑπαχθοῦν στό ἐνιαῖο οἰκονομικό σχέδιο τά βασικά αὐτά μέσα παραγωγῆς. Ἄπό τή λειτουργία τους θά ἐξαρτηθεῖ ὁ συντονισμός κι αὐτή ἡ ἴδια ἡ λειτουργία τῶν ἄλλων κατηγοριῶν τῆς βιομηχανίας καί ὁ ἐφοδιασμός τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας μέ βασικά ἐφόδια καί προϊόντα.

3) Οἱ κλάδοι αὐτοί θ' ἀποτελέσουν πρωταρχικῆς σημασίας πηγή γιά νά δημιουργηθεῖ γερή ἐσωτερική ἀγορά καί νά διαδίδει ἡ συσσώρευση μέ ὀλοένα γοργότερο ρυθμό.

Τό συμπέρασμά μας λοιπόν σχετικά μέ τή μορφή πού πρέπει νά πάρει ή όργάνωση τής λειτουργίας τών κλάδων τής βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι:

α) Ἀποκλείεται νά τοποθετηθεῖ μέ όποιαδήποτε μορφή ξένο κεφάλαιο σ' αὐτούς τούς κλάδους μέ συνέπεια τήν ὑπαγωγή τους στήν προνομιακή ἐκμετάλλευση καί τή διοίκηση ξένου κεφαλαιοκρατικοῦ οργανισμοῦ καί πρέπει νά ἐπιδιώξουμε νά καταργηθεῖ κάθε δεσμευτική σύμβαση γιά τή χώρα μας μέ αντίθετο περιεχόμενο.

β) Νά μή λειτουργήσουν οἱ κλάδοι αὐτοί μέ μορφή ἰδιωτικῆς ἐπιχείρησης τοῦ κεφαλαίου τής ντόπιας οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας ἢ τοῦ ξένου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

γ) Οἱ κλάδοι αὐτοί θεωροῦνται *βασικοί* γιά τήν ἀνοικοδόμηση τής χώρας καί πρέπει νά ἐθνικοποιηθοῦν καί νά λειτουργοῦν σάν τέτοιοι στά πλαίσια τοῦ γενικοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου γιά τήν όργάνωση καί τή λειτουργία τής οἰκονομίας μας.

Αὐτή εἶναι ή λύση πού πρέπει νά δοθεῖ στό οὐσιαστικό αὐτό ζήτημα γιά τήν ἀδέσμευτη, ἀνεξάρτητη καί γοργή ἐσωτερική καί όργανική ἀνάπτυξη τής ἐθνικῆς λαϊκῆς οἰκονομίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Στά προηγούμενα κεφάλαια είδαμε πώς και μπορούμε και πρέπει να αναπτύξουμε στη χώρα μας τη βαρεία βιομηχανία με τους εσωτερικούς πόρους της οικονομίας μας. Είδαμε μ' άλλα λόγια ότι υπάρχουν μέσα στη χώρα μας οι απαιτούμενες υλικές προϋποθέσεις για το χτίσιμο βαρείας βιομηχανίας. Άκόμα εξετάσαμε ειδικότερα τον τρόπο της λειτουργίας των κλάδων της βαρείας βιομηχανίας που θα ιδρύσουμε, την παραγωγική απόδοσή τους, το κόστος τους και τον τόπο της εγκατάστασής τους, τις δυνατότητες της συνδυασμένης λειτουργίας τους καθώς και τη μορφή της παραγωγικής τους οργάνωσης και εκμετάλλευσης. Διαπιστώσαμε επίσης από την εξέταση του κάθε κλάδου πώς τα προϊόντα τους είναι βασικά απαραίτητα για την εκβιομηχάνιση της χώρας και τον έφοδιασμό της οικονομίας μας με παραγωγικά μέσα που χωρίς αυτά δεν είναι κατορθωτή ή ολόπλευρη ανάπτυξη των παραγωγικών της δυνάμεων.

Στό μέρος αυτό θα καταπιαστούμε να δείξουμε σε γενικές γραμμές ποιό θα είναι το σχέδιο για τη δημιουργία και την ανάπτυξη της βαρείας βιομηχανίας. Αυτό θα ειπεί να εξετάσουμε μιά σειρά ζητήματα που από τη σωστή τους τοποθέτηση και λύση εξαρτάται ή ίδια ή επιτυχία της πραγματοποίησης του σκοπού της εκβιομηχάνισης της χώρας μας. Τέτοια ζητήματα είναι:

1) Μέσα σε τί γενικότερο σχέδιο θα τοποθετηθεί το πρόγραμμα της εκβιομηχάνισης και ποιές είναι οι προϋποθέσεις και οι αντικειμενικοί σκοποί του σχεδίου αυτού. 2) Από πού θ' αρχίσουμε την κατασκευή των έργων. 3) Μέσα σε τί χρονικό διάστημα θα κλιμακωθούν τα έργα και με ποιά σειρά προτεραιότητας. 4) Ποιά θα είναι η οικονομική σημασία και απόδοση των έργων.

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε, πώς σε τούτο τό μέρος θα εξετάσουμε: τό στρατηγικό σκοπό του σχεδίου για την ανάπτυξη της βαρείας βιομηχανίας και την τακτική για την πραγματοποίησή του.

Α'. ΓΕΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Ι. ΟΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Γιά νά έκβιομηχανίσουμε τή χώρα μας σέ καινούριες γερές βάσεις, και γιά νά τή λυτρώσουμε από τήν εξάρτηση από τό ξένο κεφάλαιο, χρειάζονται όρισμένες θεμελιακές προϋποθέσεις. Γιά νά βροῦμε ποιές εἶναι οἱ προϋποθέσεις αὐτές και πῶς θά τίς ἐξασφαλίσουμε, ἀπαραίτητο νά ξέροουμε ποιοί ἀντικειμενικοί νόμοι θά διέπουν τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας και πῶς μέ τή συνειδητή ἀφομοίωση τῶν νόμων αὐτῶν και τήν κατάλληλη χρησιμοποίησή τους γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας, ἡ λαϊκή δημοκρατία θά ἀξιοποιήσει οἰκονομικά στό μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τήν ἄμεση μεταβατική περίοδο γιά νά τραθήξει σέ σύντομο χρονικό διάστημα πρὸς ἀνώτερες κοινωνικές και οἰκονομικές ἐπιδιώξεις.

Δέν πρέπει, τή στιγμή πού ἀντιμετωπίζουμε ἕνα τόσο σοβαρό ἔργο, νά ξεχνᾶμε τά ἀκόλουθα τρία σημεῖα γιά τήν οἰκονομία μας:

1) Πῶς εἶναι οἰκονομία χώρας μέ μέσο ἐπίπεδο καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, δηλαδή χώρας πού δέν ἔχει τελειώσει τόν ἀστικοδημοκρατικό μετασχηματισμό της.

2) Πῶς εἶναι οἰκονομία μέ μονόπλευρη και ἀσθενική ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν της δυνάμεων, πού συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τό γεγονός:

3) Πῶς ἐξαρτᾶται ὀλόπλευρα ἀπό τό ξένο κεφάλαιο πού, μέ τίς κυριαρχικές και διευθυντικές θέσεις πού κατέχει μέσα σ' αὐτήν, ἐμποδίζει νά ἀναπτυχθοῦν οἱ ἐσωτερικές δυνατότητες, νά ἀξιοποιηθοῦν οἱ πλουτοπαραγωγικοί της πόροι και νά σχηματισθεῖ μέ τήν πλατειά συσσώρευση μιᾶ γερῆ ἐσωτερική ἀγορά.

Ἄμα λοιπόν μιλάμε γιά ἀποκατάσταση και ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας δέν πρέπει νά ἐννοοῦμε τήν ἐπανάληψη και τήν ἀναπαραγωγή τῶν ἴδιων μορφῶν και τοῦ ἴδιου περιεχομένου οἰκονομικῆς ζωῆς ὅπως αὐτό πού ὡς σήμερα γνώρισε ἡ χώρα μας. Ἄνασυγκρότηση και ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας θά γίνει μονάχα ἄμα λείπουν οἱ βασικές αἰτίες πού προκαλοῦν και στηρίζουν τό καθεστῶς αὐτό. Καί ποιές εἶναι οἱ αἰτίες αὐτές;

Εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ πολιτική κυριαρχία τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, πού ἀπό τό ἕνα μέρος κρατάει τήν οἰκονομία στό μαρσαμό και στήν καθυστέρηση πού εἶδαμε, και ἀπό τό ἄλλο τήν ἔχει ὑποδουλώσει στό ξένο κεφάλαιο και στά πολιτικά και οἰκονομικά του συμφέροντα. Ἡ ὑποδούλωση αὐτή ἐξυπηρετεῖ φυσικά τούς ταξικούς σκοπούς τῶν κυρίαρχων ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων.

Βασικό αἶτημα γιά νά ἀναπλαστεῖ ἡ χώρα μας εἶναι νά πάψει ἡ πολιτική ἐκμετάλλευση και κυριαρχία τῶν τάξεων αὐτῶν, και νά καταργηθεῖ ἡ προνομιακή ἐκμετάλλευση τῆς οἰκονομίας μας ἀπό τό ξένο κεφάλαιο.

Ποιός πρέπει να έχει την πολιτική εξουσία για να ικανοποιηθεί το αίτημα αυτό; Νά «ή λυδία λίθος» για να κρίνουμε την αξία κάθε προγράμματος για το μετασχηματισμό της χώρας. Από τη λύση πού δίνει ο καθένας στο πρόβλημα της εξουσίας φαίνεται αν καταλαβαίνει τον πρώτο κοινωνιολογικό νόμο. Τό νόμο της άξεδιάλυτης και άμοιβαίας σχέσης ανάμεσα στην πολιτική και στην οικονομία.

Στίς συνθήκες της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας έχει ξεκαθαριστεί στον πολιτικό τομέα – δέ χρειάζεται να αναλύσουμε ειδικά την πολιτική και οικονομική κατάσταση ¹ – πώς την εξουσία πρέπει να πάρει ο συνασπισμός της μαχητικής συμμαχίας της εργατικής τάξης με την αγροτιά και μέ τά μεσαία στρώματα στίς πόλεις (έπαγγελματίες, βιοτέχνες, διάνοση) ². Η εξουσία αυτή των εργαζομένων στρωμάτων πού θά προωθηθούν για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας μας να την ασκήσουν πραγματικά, είναι ή μοναδική έγγυση για να σταματήσει ή πολιτική καταπίεση του λαού από την έκμεταλλευτική όλιγαρχία και να άρχισι ή άνασυγκρότηση και περισυλλογή στην οικονομία.

Εϊδικότερα τά μέτρα πού θά πάρει ένα τέτοιο λαϊκό κράτος στον τομέα της οικονομίας, άποτελούν μιά άλλη σοβαρή προϋπόθεση για την άνάπλαση της οικονομίας.

Τά μέτρα αυτά έχουν σκοπό να έκμηδενίσουν την κυριαρχία της οικονομικής όλιγαρχίας σε όρισμένες διευθυντικές θέσεις της οικονομίας. Οί θέσεις αυτές είναι θέσεις-κλειδιά, κυριαρχικές θέσεις μ' άλλα λόγια. Τέτοιες είναι οί μεγάλες τράπεζες, οί βασικές βιομηχανίες μέ έθνική σημασία, οί μεγάλες μεταφορές, οί άσφαλίσεις κ.ά. Παράλληλα μέ τά μέτρα αυτά πρέπει να πραγματοποιηθεί ή άφαίρεση – μέ δήμευση – των περιουσιών, έπιχειρήσεων κλπ. των δοσιλόγων-συνεργατών του έχθρου πού είναι αίτημα ήθικης τάξης και θά έχει και τεράστια κοινωνική ώφέλεια, γιατί είναι πάμπολλες οί επιχειρηματικές μονάδες πού θά περάσουν έτσι στην ύπηρεσία του λαϊκού συνόλου. Από την άλλη μεριά, ή λαϊκή δημοκρατία θά ύποστηρίξει και θά ένθαρρύνει την άτομική πρωτοβουλία και την άτομική ιδιοκτησία στά σημεία πού ή δράση τους θά συνδυάζεται μέ την πραγματοποίηση των οικονομικών σκοπών πού άνταποκρίνονται «στό κοινό συμφέρο και όφελος πού είναι και τό πρωτεϋον και τό κυρίαρχο» (βλ. Ν. Ζαχαριάδη: «Εϊσήγηση στή 12η Όλομέλεια», στό ίδιο). Οί έμπορικές και βιομηχανικές έπιχειρήσεις πού θά δουλέψουν στό πνεϋμα αυτό θά ένισχυθούν γιατί θ' άποτελέσουν οικονομικές δυνάμεις πού θά βοηθούν θετικά στην οικονομική άνάπτυξη των παραγωγικών δυνατοτήτων.

1. Βλ. Σχέδιο προγράμματος λαϊκής δημοκρατίας για τό ΕΑΜ – «Δέκα χρόνια άγώνες του ΚΚΕ», Άθήνα 1945 και Άπόφαση της 6ης Όλομέλειας του ΚΚΕ στό ίδιο, και «Εϊσήγηση και τελικός λόγος του Ν. Ζαχαριάδη στό 7ο Συνέδριο του ΚΚΕ», Άθήνα 1946.

2. Βλ. Ν. Ζαχαριάδη: «Εϊσήγηση στή 12η Όλομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ», «Δέκα χρόνια άγώνες του ΚΚΕ», σελ. 283.

Στή λαϊκή δημοκρατία θά καταργηθεῖ ἡ προνομιακή θέση τοῦ ξένου κεφαλαίου τόσο στίς δημοσιονομικές (ἐξωτερικό χρέος, ΔΟΕ κλπ.) ὅσο καί στίς ἰδιωτικῆς μορφῆς τοποθετήσεις του (ἐταιρίες, ἔργα κλπ.) μέ ἀναθεώρηση ἀπό τή βάση τους ὄλων τῶν συμβατικῶν δεσμῶν τῆς χώρας μέ τό ξένο κεφάλαιο. Ἡ λύση παράλληλα τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος θά σταθεῖ ὁ ἄλλος ἀκρογωνιαίος λίθος γιά τόν ἀστικοδημοκρατικό μετασχηματισμό.

Δέ θ' ἀναλύσουμε πλατύτερα τά μέτρα αὐτά. Τό δικαιολογητικό τους χαρακτήρα – ἰδιαίτερα γιά τήν ἐθνικοποίηση τῶν ἐθνικῆς σημασίας βιομηχανικῶν κλάδων καί τήν κατάργηση τῶν προνομίων τοῦ ξένου κεφαλαίου – τόν δείξαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο.

Πρέπει μονάχα νά τονίσουμε πώς τά μέτρα αὐτά ἀποτελοῦν τό μίνιμουμ γιά τό δημοκρατικό μετασχηματισμό τῆς χώρας. Καί χωρίς αὐτόν ἀδύνατο νά μεταπλαστεῖ καί νά ἀνασυγκροτηθεῖ ἡ οἰκονομία καί ἀδύνατο νά πετύχει ἡ ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν τῆς δυνάμεων.

Ἐνακεφαλαιώνοντας μποροῦμε νά ποῦμε πώς θεμελιακές προϋποθέσεις γιά νά ἀνασυγκροτηθεῖ ἡ οἰκονομία εἶναι: 1) Νά πάρει τήν πολιτική ἐξουσία ὁ ἐργαζόμενος λαός καί 2) νά διωχτεῖ τό ξένο κεφάλαιο καί τό κεφάλαιο τῆς ντόπιας οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας ἀπό τίς κυριαρχικές θέσεις τῆς οἰκονομίας ἀπ' ὅπου ἐκμεταλλεύονται *μονοπωλιακά καί προνομιακά* τήν οἰκονομία καί τό δουλευτή λαό. Πρέπει νά τονίσουμε ἀπό τήν ἀρχή γιά νά λείψει κάθε παρανόηση στό σημείο αὐτό, πώς οἱ πολιτικές καί οἱ οἰκονομικές αὐτές προϋποθέσεις δέ δημιουργοῦν ἀπό μόνες τους *σοσιαλιστική οἰκονομία*. Ἄνοιγουν μόνο τό δρόμο μέ τό δημοκρατικό μετασχηματισμό τῆς χώρας πρό τό σοσιαλισμό. (Γιά τό θέμα αὐτό θά μιλήσουμε ἀναλυτικά σέ ἐπόμενο κεφάλαιο).

Ἡ κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τό λαό θά δώσει μέ τή δημιουργία τοῦ καινούριου λαϊκοῦ κράτους τήν *πολιτική νίκη*. Θά σταματήσοι τήν πολιτική καταπίεση τοῦ λαοῦ ἀπό τίς κυρίαρχες τάξεις καί θά βάλει τά θεμέλια γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς χώρας σέ καινούριες βάσεις: Ἔτσι θά ἐξασφαλίσει τίς προϋποθέσεις γιά τή δεύτερη νίκη. Καί ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ οἰκονομική. Καί τί θά εἴπει νά νικήσει ἡ λαϊκή δημοκρατία καί *οἰκονομικά*; Θά εἴπει νά νικήσουν οἰκονομικά μέσα στή λαϊκή οἰκονομία τά ἐθνικά, λαϊκά καί σοσιαλιστικά στοιχεῖα, ἀπορροφώντας καί ἀφομοιώνοντας ἀδιάκοπα κάθε ἀντίθετο στοιχεῖο. Μ' ἄλλα λόγια στή λαϊκοδημοκρατική οἰκονομία ἐνῶ δέν καταργεῖται ἡ οἰκονομική ἐκμετάλλευση, δημιουργοῦνται ὅμως μέ ἀδιάκοπη πάλη ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιά τήν οὐσιαστική κατάργησή της. Ἔτσι, ἐνῶ θά χρειαστεῖ ἕνα μεγαλύτερο ἢ μικρότερο διάστημα γιά τήν ἀνέλιξη τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας σέ σοσιαλιστική, στό διάστημα αὐτό ἡ ὀλοκλήρωση τῶν ὄρων πού θ' ἀπαιτηθοῦν – τεχνικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν – θά πραγματοποιηθεῖ χωρίς νά εἶναι στήν ἐξουσία οἱ κυρίαρχες ἐκμεταλλεῦτριες τάξεις, χωρίς ἡ οἰκονομία νά ἀναπτύσσεται στήν καπιταλιστική κατεύθυνση.

Ποιός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ λαϊκοῦ κράτους στήν πάλη αὐτή; Εἶπαμε παραπάνω πώς πρέπει νά ξέρομε τά πραγματικά γνωρίσματα πού διακρίνουν τήν οἰκονομία μας, γιά νά ἀκολουθήσομε τό σωστό δρόμο στήν

ανακάλυψη τῶν νόμων, πού θά διέπουν καί τό μετασχηματισμό της. Δέν ἀρκεῖ ὅμως ν' ἀφομοιώσουμε σωστά μά παθητικά τούς νόμους αὐτούς. Τό λαϊκό κράτος ἔχει χρέος μέ τή συγκεκριμένη του οἰκονομική πολιτική νά ἐπιδράσει ἄμεσα στήν οἰκονομική ζωή, καί νά δημιουργήσει ἔτσι τούς ὄρους, πού θά ἐπιτρέψουν νά λειτουργήσουν οἱ νόμοι αὐτοί ἀνεμπόδιστα, γιά νά πραγματοποιηθοῦν οἱ γενικότεροι κοινωνικοί καί οἰκονομικοί σκοποί. Θεωρητικά τό ζήτημα αὐτό δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τό ζήτημα τῆς ἀλληλεπίδρασης καί ἀμοιβαίας σχέσης πολιτικῆς καί οἰκονομίας. Ἡ λύση λοιπόν τοῦ ζητήματος αὐτοῦ βρῖσκεται στό σωστό καθορισμό τῆς ἀμοιβαίας αὐτῆς σχέσης.

Ὁ σωστός αὐτός καθορισμός διατυπώθηκε ἀνάγλυφα στήν ἀκόλουθη λιτή διατύπωση – στή σχετική ἀπόφαση τοῦ ΙΧ Συνεδρίου τοῦ Ρωσικοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος (μπολσεβίκων) γιά τά συνδικάτα – πού εἶναι ἀνάπτυξη τῆς θέσης τοῦ Λένιν ἀπό τό ἔργο του « Ἀκόμα μιά φορά γιά τά συνδικάτα » : « *Ἡ πολιτική εἶναι ἡ πιό συγκεκριμενοποιημένη ἔκφραση τῆς οἰκονομίας καί ἡ γενίκευση καί ὀλοκλήρωσή της* ».

Τί σημαίνει ἡ διατύπωση αὐτή; Σημαίνει ὅτι ἂν τελικά ἡ οἰκονομία εἶναι ἡ δάση πού καθορίζει τούς πολιτικούς θεσμούς, ἡ πολιτική ἀπό τό ἄλλο μέρος ἀποτελεῖ τή συγκεκριμενοποιημένη ἔκφραση καί τή γενίκευση τῆς οἰκονομίας καί γι' αὐτό γίνεται ὁ βασικός μοχλός, ἡ δραστήρια δύναμη πού δίνει τή δυνατότητα νά ὀλοκληρωθοῦν οἱ τάσεις καί οἱ ἀνάγκες τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης πού αὐτή ἡ ἴδια ἐκφράζει. Ἡ φιλοσοφικοκοινωνική διατύπωση τῆς θέσης αὐτῆς ἀναπτύσσεται πιό πέρα ἀπό τό Στάλιν στό κλασικό του ἔργο « Γιά τό διαλεχτικό καί τόν ἱστορικό ὕλισμό ». Δίνουμε τό σχετικό ἀπόσπασμα : « Ἐτσι οἱ κοινωνικές ιδέες, οἱ θεωρίες, οἱ πολιτικοί θεσμοί, ἔχοντας γεννηθεῖ μέ δάση τά ὠριμασμένα καθήκοντα τῆς ἐξέλιξης τῆς ὕλικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας, τήν ἐξέλιξη τοῦ κοινωνικοῦ εἶναι, ἐπενεργοῦν ἔπειτα οἱ ἴδιες πάνω στό κοινωνικό εἶναι, πάνω στήν ὕλική ζωή τῆς κοινωνίας, δημιουργώντας τούς ὄρους πού ἀπαιτοῦνται γιά νά φέρουν σέ πέρας τή λύση τῶν ὠριμων προβλημάτων τῆς ὕλικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας καί νά κάνουν δυνατή τήν παραπέρα ἐξέλιξή της » (Ἱστορία τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως (μπ.), ἑλληνική ἔκδοση, τόμος Α' 1945, σελ. 125).

Ἐτσι λοιπόν ἡ πολιτική γεννιέται ἀπό τίς ἀνάγκες τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, καί οἱ ἀνάγκες αὐτές γιά νά μπορέσουν νά πραγματοποιηθοῦν ὡς τήν ὀλοκλήρωσή τους, χρειάζονται τό δραστήριο ρόλο τῆς πολιτικῆς³. Τό δραστήριο αὐτό ρόλο πρέπει νά τόν παίξει ἡ λαϊκή ἐξουσία, τό λαϊκό κράτος. Αὐτό θά καθοδηγήσει συνειδητά τήν οἰκονομική ἐξέλιξη τῆς χώρας μέ γόνιμη κατανόηση καί ἀφομοίωση τῆς πραγματικότητας στους συγκεκριμένους οἰκονομικούς σκοπούς πού δέν εἶναι κάθε φορά παρὰ τά

3. Βλ. γιά τό θέμα αὐτό Κ. Ὀστροβιτιάνωφ: «Οἱ βασικές νομοτέλειες ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας», «Μόρφωση», ἀριθ. 4 - 5/1945 καί Γ. Ἀλεξαντρόφ: «Μερικά προβλήματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν μέσα στίς σημερινές συνθήκες», «Μόρφωση» ἀριθ. 6/1946.

«ώριμα προβλήματα της υλικής ζωής της κοινωνίας».

Αυτά είναι τα γενικά πλαίσια όπου μέσα θά πρέπει νά κινηθεί ή αποκατάσταση, ή ανόρθωση και ή ανασυγκρότηση της οικονομίας μας για την ανάπλασή της. Ἐς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε :

α) Πολιτική ἐξουσία στόν ἐργαζόμενο λαό.

β) Ἀποδέσμευση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπό τό ξένο καί τό ντόπιο κεφάλαιο τῆς οικονομικῆς ὀλιγαρχίας μέ τὰ οικονομικά μέτρα πού ἀναφέραμε.

γ) Πρόγραμμα γιά τήν οικονομικοπαραγωγική ἀνάπτυξη μέ τό συγκεκριμένο σκοπό νά ὀλοκληρωθεῖ ὁ δημοκρατικός μετασχηματισμός.

δ) Συνειδητή διεύθυνση τῆς οικονομικῆς ζωῆς ἀπό τό λαϊκό κράτος.

Ἐς προχωρήσουμε τώρα καί ἄς ἐξετάσουμε πιό εἰδικά τὰ καθήκοντα τῆς περιόδου αὐτῆς γιά τήν ανόρθωση καί ανασυγκρότηση τῆς οικονομίας.

II. ΤΑ ΕΙΔΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Εἶναι φανερό πώς μιά οικονομία πού βρίσκεται σέ ἀποσύνθεση παραγωγική, τεχνική, ὀργανωτική, κυκλοφοριακή καί καταναλωτική δέ μπορεῖ νά πραγματοποιήσῃ κανένα δημιουργικό σκοπό.

Πιό εἰδικά, τό ζήτημα τῆς ἐκδιομηχάνισης τῆς χώρας μέ τή δημιουργία βαρεῖās διομηχανίας δέ μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ ξεκάρφωτα καί νά τό θεωρήσουμε ἄμεσα πραγματοποιήσιμο μέσα στίς συνθήκες μιάς τέτοιας οικονομίας.

Ἡ δυσκολία πού θά συναντήσουμε γιά νά ανασυγκροτήσουμε τήν οικονομία καί νά τή βάλουμε σέ λειτουργία, βρίσκεται στό ὅτι α) ἔχουμε κι ἀπό πρὶν τόν πόλεμο παράλληλα μέ τή χαμηλή οικονομική στάθμη ἀπό ὅπου πρέπει νά ξεκινήσουμε καί ἀντιπαραγωγική διάρθρωση στήν οικονομία, β) ἔχουμε μετά τόν πόλεμο, τήν κατοχή καί τήν πολιτική τῶν μεταδεκεμβριανῶν κυβερνήσεων μιά διαλυμένη οικονομία σέ παραγωγικό μαρσαμό καί κρεμασμένη ἀπό τίς ὡς τὰ σήμερα κυβερνήσεις σέ ψευτοδάνεια καί στά εἶδη τῆς ΟΥΝΡΑ καί τῶν ἄλλων παρόμοιων διεθνῶν ὀργανισμῶν. Μπρός σέ μιά τέτοια οικονομική κατάσταση πρῶτο οικονομικό χρέος εἶναι νά ὀργανώσουμε τήν παραγωγή καί νά τήν κινητοποιήσουμε ὀλόπλευρα, καθώς καί νά ἐξασφαλίσουμε τήν ἱκανοποίηση τῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Γιά τό σκοπό αὐτό ὅμως χρειάζεται νά ὀργανωθοῦν ὀρισμένοι βασικοί τομεῖς τῆς οικονομίας πού θά στηρίζουν τό ἔργο τῆς ἀποκατάστασης. Τέτοιοι τομεῖς εἶναι :

1) Οἱ ὀδικές καί σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, καί οἱ θαλασσινές καί χερσαῖες μεταφορές (πλοῖα, πλοιάρια, πλοῖα φορτηγά, αὐτοκίνητα φορτηγά, σιδηρόδρομοι κλπ.) καθώς καί οἱ διομηχανίες πού κατασκευάζουν ὑλικό γιά τίς μεταφορές αὐτές (μηχανές, ἐξαρτήματα, μικρά σκάφη, κάρσερ κλπ.). Χωρίς στοιχειακό συγκοινωνιακό δίκτυο ἀδύνατο νά λει-

τουργήσει ή κυκλοφορία και ή ανταλλαγή ύλων, έμπορευμάτων, γεωργικών προϊόντων.

2) Οί κλάδοι πού παράγουν έμπορεύματα και είδη πρώτης ανάγκης για την άτομική κατανάλωση (ύφαντουργία, βιομηχανίες για τή διατροφή, βιοτεχνία για παπούτσια και άλλα είδη ύποδηματοποιίας).

3) Οί κλάδοι πού παράγουν άπαραίτητα είδη για τή γεωργική καλλιέργεια (λιπάσματα, έργαλεία, είδη κατανάλωσης, διατροφής κλπ.).

Έκτός από τούς πίο πάνω τομείς, τόν παραγωγικό και τό συγκοινωνιακό, πρέπει νά οργανωθεί ό τομέας για τά δημόσια οικονομικά, για τό έξωτερικό έμπόριο, τήν πίστη και τή νομισματική κυκλοφορία. Τά καθήκοντα για τούς τομείς αυτούς είναι νά βοηθήσουν και νά ύποβαστάξουν τήν άποκατάσταση τής λειτουργίας τής οίκονομίας στις καινούριες της βάσεις. Ή καλή λειτουργία τών τομέων αυτών θά σημαίνει και τήν έπιτυχία του έργου τής άποκατάστασης. Φυσικά και ή καλή λειτουργία τών τομέων αυτών έξαρτάται βασικά από τήν κινητοποίηση του παραγωγικού και συγκοινωνιακού τομέα. Γιατί άμα δέν δραστηριοποιηθοϋν οί δυό τουτοι τομείς, δέν μπορούν νά λειτουργήσουν ίκανοποιητικά μόνοι τους οί τομείς τής κυκλοφορίας.

Ταυτόχρονα πρέπει νά πραγματοποιηθεί μιά άλλη σειρά έργα πρώτης ανάγκης πού έμμεσα βοηθοϋν τήν αναστήλωση τής οίκονομίας. Τέτοια είναι : Ή στέγαση τών αγροτικών πληθυσμών, ή πρόνοια και ή ιατροφαρμακευτική αντίληψη, ή προοστασία τών θυμάτων πολέμου, κατοχής, αντίστασης, τών γέρων, τών ανίκανων για έργασία, ή λειτουργία τών σχολείων, τών τεχνικών σχολών κλπ. Οί τομείς όμως αυτοί, πού αναφέραμε, δέ θά λειτουργήσουν στα πλαίσια τής παλιάς «τάξης πραγμάτων». Θά οργανωθοϋν μέσα στο πλαίσιο τών λαϊκοδημοκρατικών μετατροπών πού θά πραγματοποιηθοϋν στή διάρθρωση και τό περιεχόμενο τής οίκονομίας.

Μοχλοί πού θά κινήσουν θετικά τήν οίκονομία στον καινούριο της προσανατολισμό θά είναι εκτός από τήν κατάργηση τών προνομιοϋχων μονοπωλιακών οργανισμών κλπ. και οί έθνικοποιημένες παραγωγικές μονάδες τής πίστης (τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρίες κλπ.) και οί έθνικοποιημένες βασικές βιομηχανικές μονάδες. Στην ίδια γραμμή πρέπει νά ύπολογίσουμε για κινητήρια δύναμη στήν οίκονομική μετάπλαση και τό συνεταιριστικό κίνημα σε όλους τούς κλάδους έργασίας. Ή αγροτική οίκονομία ιδιαίτερα μέ τή δημοκρατικοποίηση τών συνεταιρισμών και τήν έκούσια προσχώρηση σ' αυτούς θά προχωρήσει σε καινούριο δρόμο άμα περάσει και στή συνεταιριστική οργάνωση τών αγροτών όλοένα περισσότερο και για παραγωγικούς σκοπούς. Ή συνεταιριστική κοινή καλλιέργεια, δηλ. μέ κοινά μέσα (έργαλεία, μηχανές κλπ.), πρέπει και μπορεί στήν περίοδο τής ανασυγκρότησης νά άποτελέσει τό πρώτο βήμα για τήν κατοπινή οργάνωση τών παραγωγικών σχέσεων στήν ύπαιθρο σε άνώτερη βάση.

Ή οίκονομική ζωή τής χώρας θ' αλλάξει πρόσωπο όχι επειδή τάχα από τήν αρχή θά έχουμε λύσει τό πρόβλημα τής οργάνωσης τής παραγωγής και τής κατανάλωσης σε ιδανικό επίπεδο (όπως ύπόσχονται στους

«όπαδούς τους» τὰ ψευτοσοσιαλιστικά κόμματα), παρὰ ἐπειδὴ ἡ ἀνακατάταξη τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων γιὰ ὠφέλεια τοῦ λαοῦ καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς ἀντιοικονομικῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας, θὰ δώσουν τὴ δυνατότητα γιὰ ἄμεση αἰσθητὴ βελτίωση καὶ θὰ ἀνοίξουν τὸ δρόμο γιὰ τὶς μελλοντικὲς σοσιαλιστικὲς ἐπιδιώξεις.

Σέ γενικὲς γραμμὲς οἱ ἄμεσοι σκοποὶ γιὰ τὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας θὰ εἶναι σ' αὐτὴ τὴν περίοδο :

1) Νά δοθοῦν στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία – θὰ ἔχει, βέβαια, παράλληλα λυθεῖ τὸ ζήτημα τῆς γῆς – τὰ ὑλικά καὶ πιστωτικά ἐφόδια καὶ μέσα γιὰ νὰ φτάσει καὶ νὰ ξεπεράσει τὸ προπολεμικὸ ἐπίπεδο στὴν παραγωγή μὲ τὶς καινούριες συνθήκες ὀργάνωσής της. 2) Νά κινηθεῖ ἡ βιομηχανία γιὰ τὸν πιὸ πάνω σκοπὸ καὶ ἀκόμα νὰ παράγει σειρὰ καταναλωτικὰ εἶδη γιὰ τὸν ἀγρότη. 3) Ἡ τραπεζικὴ πίστη νὰ ἐξυπηρετήσῃ στὴν πρώτη γραμμὴ τὶς ἀνάγκες τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ γερὴ πιστωτικὴ ὑποστήριξη στὴν πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ τους. 4) Νά ἀρχίσει ἡ κυκλοφορία ἐμπορευμάτων μὲ γοργό ρυθμὸ ἀνάμεσα στὶς διάφορες περιοχὲς τῆς χώρας μὲ τὴ συγκοινωνιακὴ ἀνασυγκρότηση. 5) Νά δημιουργηθεῖ ἀγορὰ γιὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα, στὸ ἐσωτερικὸ μὲ τὴν ἐλεύθερη διάθεσή τους ἀπὸ τοὺς ἀγρότες καὶ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς χωρὶς ἐπιβάρυνση καὶ παρακράτημα ἀπὸ ὀργανισμοὺς συγκέντρωσης κλπ., καὶ στὸ ἐξωτερικὸ στὶς ἀγορὲς πού θὰ παρουσιάξουν τοὺς εὐνοϊκότερους ὅρους γιὰ τὴν τοποθέτησή τους. 6) Νά κινηθεῖ ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή μὲ πιστωτικὴ ἐνίσχυση τῶν βασικῆς σημασίας κλάδων καὶ νὰ ἐνθαρρυνθεῖ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν παραγωγή εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση. Νά ξεπεραστεῖ ἔτσι τὸ ἐπίπεδο τῆς προπολεμικῆς παραγωγῆς. 7) Νά δημιουργηθεῖ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ γιὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ἀπαραίτητο νὰ σπάσουν οἱ μονοπωλιακὲς τιμὲς γιὰ νὰ μποροῦν ν' ἀπορροφῶνται τὰ προϊόντα ἀπὸ τὸν καταναλωτὴ τῆς πόλης καὶ τοῦ χωριοῦ. 8) Νά ρυθμιστεῖ ἡ πιστωτικὴ πολιτικὴ τῶν μεγάλων τραπεζῶν μὲ τρόπο πού νὰ ἐξυπηρετεῖ τοὺς πιὸ πάνω σκοποὺς. 9) Τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο νὰ ἀποβλέπει νὰ ἐφοδιάσει τὴ χώρα μὲ τὰ ἀπαραίτητα εἶδη πού δὲ θὰ μπορεῖ νὰ δώσει ἀκόμα ἢ ντόπια παραγωγή, καὶ νὰ περιορίσει τὶς εἰσαγωγὲς λιγότερο ἀναγκαίων καταναλωτικῶν εἰδῶν. 10) Τὸ νόμισμα νὰ γίνῃ σταθερὸ μέσο πληρωμῆς, καὶ αὐτὸ θὰ γίνῃ ἅμα στηρίζεται στὴν ὀλοένα μεγαλύτερη παραγωγικὴ δραστηριοποίηση καὶ στὴν ἐντατικὴ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων. Ἐτσι ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία θὰ βρίσκεται πάντα σὲ συνάρτηση μὲ τὶς ἀντίστοιχες κυκλοφοριακὲς ἀνάγκες καὶ δὲ θὰ διογκώνεται ἔξω ἀπὸ τὰ περιθώριά τους μὲ ἀποτέλεσμα τὸ κατράκυλισμα τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος καὶ τὸν πληθωρισμὸ.

Φυσικά, ἂν θέλαμε ν' ἀναλύσουμε πιὸ λεπτομερειακά τοὺς παραπάνω σκοποὺς, θὰ ἔπρεπε καὶ πολλὰ ἄλλα νὰ ποῦμε καὶ πολλὲς περιπτώσεις νὰ παραθέσουμε, πού ἀνάλογα μὲ τὶς συγκεκριμένους κάθε φορὰ συνθήκες παρουσιάζουν ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς τὴν κάθε πλευρὰ γιὰ τὰ ἐπὶ μέρους οἰκονομικά ζητήματα. Πρέπει ὁμως νὰ σημειωθεῖ πὼς οἱ πιὸ πάνω λεπτομερει-

ακοί (ἐπί μέρους) σκοποί πού ἐκθέσαμε ἀπαραίτητο νά ἀποτελοῦν ἓνα ὀργανωμένο σύνολο. Συνδεδειγμένος κρίκος καί γενική στρατηγική ἐπιδίωξη εἶναι :

α) Νά δημιουργηθεῖ γερή ἀγορά στήν οἰκονομία μας γιά νά ἀρχίσει ἡ ἐντατική συσσώρευση. Μέ τήν ἐντατική συσσώρευση θά δημιουργηθεῖ ἡ δυνατότητα νά πραγματοποιηθοῦν οἱ θεμελιακοί σκοποί τῆς ἀνοικοδόμησης καί νά μεταπλαστεῖ ἡ οἰκονομία μας, ἀφοῦ θά ἔχουν ἐξασφαλιστεῖ οἱ ὑλικοί καί οἰκονομικοί πόροι.

β) Νά ἀνέβει τό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων στρωμάτων σέ σημεῖο πού νά ἐπιτρέπει στή λαϊκή μας οἰκονομία ν' ἀνοίξει τό βῆμα καί νά πραγματοποιήσει τούς μεγάλους καί ἀνώτερους οἰκοδομητικούς τῆς σκοπούς. Ἄκόμα ἡ παράλληλη καί ταυτόχρονη ἄνοδο τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου στήν πόλη καί τό χωριό θά κάνει γρανιτένια τή συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιάς καί θά ἐπιταχύνει τό σπᾶσιμο καί τό ξεπέραςμα παλιῶν μορφῶν παραγωγῆς (ἰδιαιτέρως στήν ἀγροτική οἰκονομία, τοῦ «κλειστοῦ» συστήματος παραγωγῆς).

γ) Νά στερεωθοῦν οἱ διευθυντικές θέσεις – μοχλοί τῆς οἰκονομίας – πού θά κατέχει τό λαϊκό κράτος καί ν' ἀναπτυχθεῖ ἡ βάση τους. Νά προσελκύονται δηλαδή συνειδητά οἱ ἐργαζόμενοι στό συνεταιριστικό τομέα δουλειᾶς καί νά ἐντάσσονται οἱ ἀτομικές μονάδες παραγωγῆς στή συλλογική σχεδιασμένη παραγωγή πού θά καθιερωθεῖ γιά τόν τομέα τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων. Ἄκόμα νά συγκεντρῶναι ὁ τομέας αὐτός (πίστη, βιομηχανίες ἐθνικοποιημένες, ὡς ἓνα βαθμῶ ἐξωτερικό ἐμπόριο) τίς τεχνικές καί οἰκονομικές δυνατότητες τίς ἀπαραίτητες γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἓνα πλατύ καί ριζικό πρόγραμμα ἀνοικοδόμησης. Νά γίνει μέ δύο λόγους ὁ τομέας αὐτός πρωτοπόρος στή συσσώρευση καί στόν ἀγῶνα γιά τήν παραγωγική καί καταναλωτική ἐπάρκεια.

δ) Νά ἀρχίσει ἡ σχεδιασμένη ἐκμετάλλευση τῶν ἐσωελληνικῶν ὑλικῶν δυνατοτήτων καί τῶν πόρων τῆς οἰκονομίας, χωρίς σπατάλη χρόνου καί μέσων⁴.

Ἐποκατάσταση καί ξεπέραςμα τοῦ προπολεμικοῦ παραγωγικοῦ ἐπιπέδου, ἄνοδο τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου, ἐπάρκεια ὀλοένα μεγαλύτερη, συσσώρευση, εἶναι οἰκονομικές κατευθύνσεις πού ταιριάζουν γιά τήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης. Ἡ ὄθηση πού πρέπει νά δίνει τό λαϊκό κράτος πρέπει νά ἐκφράζεται πάντα μέ ὀρισμένα μέτρα πρακτικῆς πολιτικῆς πού δοηθοῦν νά πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποί τῆς γενικότερῆς του πολιτικῆς. Ἐνα παράδειγμα σχετικά μέ τή βιομηχανία στό σημεῖο αὐτό, εἶναι ἡ πολιτική γιά τήν τιμή τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων κατανάλωσης στήν ὑπαι-

4. Τέτοια σπατάλη θά μπορούσε νά προκύψει λ.χ. ἀπό τή διασπάθιση ἑνός πραγματικοῦ κεφαλαίου (καλύμματος κλπ.) – πού θά μπορούσε νά στηρίξει τή σταθερότητα τοῦ νομίματος – σέ ἀντιπαραγωγικούς σκοπούς. Γενικότερα ἡ ἐξασφάλιση σταθερῆς δόσης γιά τίς συναλλαγές πού εἶναι πολύτιμος βοηθός τοῦ δουλευτή λαοῦ στήν ἀνοικοδόμηση πρέπει νά γίνεται μέ οὐσιαστικά μέτρα, μέτρα δηλ. πού νά ὑψώνουν τήν παραγωγική στάθμη καί ν' ἀνεβάζουν τό βιοτικό ἐπίπεδο. Διαφορετικά καί ἡ σταθεροποίηση καί ἡ ἀποταμίευση καί ἡ συσσώρευση γίνονται ἀδύνατες καί ἡ χώρα παίρνει τόν οἰκονομικό κατήφορο.

θρο. Τό επίπεδο τῶν τιμῶν αὐτῶν δέν ἐπιτρέπεται σέ καμμιά περίπτωσι νά ἐξαντλεῖ τά περιθώρια δυναμικότητος τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος⁵. Ἡ ἀντίθετη πολιτική ὀδηγεῖ α) Νά παύσει ὁ καταναλωτής νά ζητάει καί β) Νά σταματήσει ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς βάσης (πού εἶναι ἀντανάκλαση τοῦ πρώτου) μέ τό μίκρομα τοῦ πλάτους τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ σύντομη ἀπαρίθμηση τῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς οἰκονομίας σέ καινούρια βάση δέ θά ἦταν ἀρκετή, ἂν δέν ἐξετάζαμε σέ γενικές γραμμές μέ ποιό τρόπο θά ἐπιδιώξουμε νά πραγματοποιήσουμε τούς σκοπούς αὐτούς.

Τό ἐρώτημα πού πρέπει ν' ἀπαντήσουμε στό σημεῖο αὐτό, εἶναι ἂν καί πόσο μπορεῖ νά στηριχθεῖ τό λαϊκοδημοκρατικό κράτος, γιά νά πραγματοποιήσῃ τούς σκοπούς τῆς πῶς πάνω οἰκονομικῆς πολιτικῆς, στή λειτουργία τῶν αὐθόρμητων δυνάμεων τῆς ἀγορᾶς. Μ' ἄλλα λόγια, θά εἶναι ἀρκετό, νά γίνουν οἱ μετατροπές πού ἀναφέραμε στή βάση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, γιά νά πραγματοποιηθοῦν «αὐτόματα» οἱ σκοποὶ πού τάξαμε πῶς πάνω στήν ἀνασυγκρότηση; Κι ἂν ἐμπιστευθοῦμε στίς δυνάμεις αὐτές, τότε ποιός θά εἶναι ὁ δραστήριος πολιτικός ρόλος τοῦ λαϊκοῦ κράτους πάνω στήν οἰκονομία; Θά εἶναι σέ θέση ἡ αὐτόματη λειτουργία τῆς ἀγορᾶς νά ἐξασφαλίσῃ τήν ἐπιτυχία καί τῶν πῶς στοιχειωδῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἐργαζομένων στρωμάτων;

Ἐξετάζοντας ἀπό τή θεωρητική ὅσο καί ἀπό τή συγκεκριμένη του πλευρά τό ζήτημα μέσα στίς συνθήκες τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας θά κάνομε ὀρισμένες διαπιστώσεις πού σκελετώνουν τήν ἀπάντησι στό ἐρώτημά μας. 1) Ἡ σχέση ἀνάμεσα στή ζήτηση καί τήν προσφορά, πού ἐκδηλώνεται στήν καπιταλιστική ἀγορά, ὅπως περίτρανα ἀπόδειξε ὁ Μάρξ στόν τρίτο τόμο τοῦ Κεφαλαίου», δέν ἐκφράζει τή σχέση ἀνάμεσα στίς πραγματικές ἀνάγκες τῆς κοινωνίας καί τά ὑπάρχοντα διαθέσιμα μέσα. Ὡστε, ἡ ζήτηση στήν καπιταλιστική ἀγορά πού ἐξαρτᾶται ἀπό τό βιοτικό ἐπίπεδο καί τήν ἀγοραστική δύναμη κάθε φορᾶ τῶν ἐργαζομένων καθώς καί ἀπό ἄλλους συντελεστές τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, δέν ἐκφράζει παρά τό μέτρο τῆς ἰκανότητος πού ἔχει μέσα στίς δοσμένες συνθήκες ἐκμετάλλευσις ὁ ἐργαζόμενος νά καταναλῶναι ἐμπορεύματα πληρώνοντας γι' αὐτά τήν τιμή τῆς ἀγορᾶς. Ἄν δεχόμεστε τό ἀντίθετο, ὅτι δηλ. στήν ἀγορά ἐκφράζεται ἡ πραγματική σχέση ἀνάμεσα στίς κοινωνικές ἀνάγκες καί τά κοινωνικά ἀγαθά, θά ἦταν σάν νά παραδεχόμεστε πῶς ἡ καπιταλιστική τάξι παράγει ὄχι γιά νά μεγαλώσει τό κεφάλαιό της μέ συσσώρευσι κεφαλαιοποιημένης ὑπεραξίας, παρά γιά νά... ἰκανοποιήσῃ τίς ἀνάγκες τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ. Ἔτσι θά στέλναμε περίπατο τίς κρίσεις, τήν ἀνεργία, τήν προοδευτική ἐξαθλίωσι τῆς ἐργατικῆς τάξης γιατί

5. Βλ. τίς ὀλέθριες συνέπειες παρόμοιας πολιτικῆς πού προσπαθοῦσε νά ἐφαρμόσει στήν ΕΣΣΔ στήν περίοδο τῆς ΝΕΠ ἡ «ἀριστερή» ἀντιπολίτευσι σέ βάρος τοῦ βιοτικοῦ ἐπέδου τῆς τάξης τῶν ἀγροτῶν καί τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας (Ἱστορία τοῦ Κ.Κ. τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσις (μπ.), Ἀθήνα 1946. Τόμος Β', σελ. 93).

αυτά θά μᾶς ἔμεναν ἀνεξήγητα, ἀφοῦ ἡ τάξη τῶν καπιταλιστῶν δουλεύει γιά τό... «κοινό» καλό⁶. Ἄκόμα θά πέφταμε σ' ἕνα ἄλλο βαρύτατο λάθος πού πέφτει μοιραῖα ἡ ἀστική οἰκονομική ἐπιστήμη καί ἡ «θεωρία» τῶν κάθε λογῆς φασισμῶν καί «ὀλοκληρωτικῶν» συστημάτων, ὅτι τάχα ἡ καπιταλιστική οἰκονομία μπορεῖ νά δουλεύει σχεδιασμένα. Ἡ «θεωρία» αὐτή καταλήγει στήν πράξη στά «σχέδια» τῶν φασιστικῶν κρατῶν, ὅπως τά εἶδαμε στή χιτλερική Γερμανία καί τή φασιστική Ἰταλία. Μά τά «σχέδια» αὐτά δέν εἶναι παρὰ ἡ «σχεδιοποιημένη» ἐκμετάλλευση τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ ἀπό τή χρηματιστική ὀλιγαρχία. Αὐτό σημαίνει καί ὁ κρατικός, ἢ ὀργανωμένος καπιταλισμός. Ἄν λοιπόν δεχόμαστε πῶς ἡ καπιταλιστική ἀγορά, ὅπως παρουσιάζεται στό «φιλελεύθερο» (λιμπεραλιστικό) ἢ στό «διευθυνόμενο» καθεστῶς («διευθυνόμενη οἰκονομία»), μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει σχεδιασμένα τίς ἀνάγκες τῶν ἐργαζομένων στρωμάτων, θά ἦταν σάν νά παραδεχόμαστε πῶς ἀναιρεῖται ἡ βασική ἀντίφαση τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος: κοινωνική παραγωγή - ἀτομική ἰδιοποίηση. Πρέπει λοιπόν νά εἴμαστε προσεκτικοί στίς σειρήνες τῶν «θεωρητικῶν» τοῦ καπιταλισμοῦ πού προσπαθοῦν στό τελευταῖο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ, τόν ἱμπεριαλισμό, «ν' ἀποδείξουν» (γιά νά παρατείνουν τή ζωή τοῦ ἔτοιμοθάνατου) πῶς μπορεῖ νά γίνει ἡ σχεδιοποίηση τῆς παραγωγῆς καί τῆς κατανάλωσης στό σύνολό τους μέσα στόν καπιταλισμό. Αὐτά ἀπό τή γενικότερη θεωρητική ἄποψη.

2) Εἰδικότερα ἡ λειτουργία τῶν αὐθόρμητων δυνάμεων τῆς ἀγορᾶς δέ θά μπορούσε νά ὀδηγήσει στήν ἐπάρκεια εἰδῶν γιά τήν παραγωγική καί ἀτομική κατανάλωση, γιὰ τήν ἐμπόδιζαν οἱ συγκεκριμένες οἰκονομικές συνθήκες τῆς ἐξαρθρωμένης οἰκονομίας νά πραγματοποιηθεῖ τό σχῆμα: «ὑψωση τιμῶν ἀπό τήν ἀνισότητα ἀνάμεσα στήν προσφορᾶ καί στή ζήτηση - αὔξηση τοποθετήσεων σέ παραγωγικούς κλάδους - αὔξηση παραγωγῆς - αὔξηση προσφορᾶς - ἐξίσωση ζήτησης καί προσφορᾶς σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο»⁷. Καί θά ἐπιδράσουν οἱ συγκεκριμένες συνθήκες καταλυτικά καί ἀνασταλτικά στήν πραγματοποίηση τοῦ πιό πάνω σχήματος:

α) Γιατί ὁ πληθωρισμός, ἡ ὑψωση τοῦ τόκου σέ σύγκριση μέ τό ποσοστό τοῦ κέρδους καί ἰδιαίτερα ὁ ἐμπορομεσιτικός χαρακτήρας τοῦ ἐλληνικοῦ κεφαλαίου δέ θά ἐπιτρέπανε νά ντυθεῖ τό κεφάλαιο αὐτό σέ τοποθετήσεις παραγωγικές καί πολύ λιγότερο σέ μακρόχρονες παραγωγικές τοποθετήσεις. Αὐτό μᾶς τό ἀποδείχνει πεντακάθαρα ὅλη ἡ νεοελληνική ἱστορία τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας καί ἡ «δράση» τοῦ κεφαλαίου τῆς ὀλιγαρχίας ἐμποροτραπεζοβιομηχανῶν καί τσιφλικῶν στό ξετύλιγμά της. Ξέρουμε καλά πῶς καί πρὶν ἀπό τόν πόλεμο τά μεγάλα παραγωγικά ἔργα δέν ἔγιναν ποτέ ἀπό τό ντόπιο κεφάλαιο, ὅπως ξέρουμε ἀκόμα ἀπό

6. Βλ. Ἄ. Λεόντιεφ «Ἡ ἐργασία στόν καπιταλισμό καί τό σοσιαλισμό», Ἀθήνα 1945.

7. Ἡ φόρμουλα τοῦ Ρικάρντο. Ἀναλυτική ἐπεξεργασία γιά τό θέμα αὐτό γίνεται στήν ἀνέκδοτη ἐργασία τοῦ ἥρωικοῦ ἀγωνιστῆ τοῦ λαοῦ, πού ἐκτελέσθηκε τό 1944 ἀπό τούς νაζήδες στήν Κρήτη, Βαγγέλη Κτιστάκη: «Ἀντικειμενική ἐπάρκεια σέ εἶδη κατανάλωσης» 1944, ὅπου γίνεται ὑποδειγματική μαρξιστική τοποθέτηση στό ὅλο ζήτημα.

τή μεταδεκεμβριανή πείρα πώς τό κεφάλαιο αυτό παράτησε συνειδητά κάθε παραγωγική προσπάθεια έξω από τά περιθώρια μονοπωλιακού κέρδους, πού μπορεί νά του έξασφαλίσει ή «ίσχνη» έλληνική άγορά, καί έχει έπιδοθει στό μαυραγοριτισμό καί τό χρηματιστηριακό σπεκουλάντισμό.

β) Μά τό παρασιτικό κεφάλαιο τής χρηματιστικής όλιγαρχίας θά δημιουργήσει κι ένα δεύτερο, άντικειμενικό κι αυτό, εμπόδιο καί θά ματαιώσει νά έφοδιστεί ή άγορά σύμφωνα μέ τό παραπάνω σχήμα. Τό εμπόδιο αυτό θά προκύψει άπ' τήν αντίδραση τής κερδοσκοπικής όλιγαρχίας (συνειδητή τίς περισσότερες φορές) πού μέ τίς οικονομικές διακυμάνσεις πού θά προκαλεί ή άντιπαραγωγική τοποθέτηση του κεφαλαίου της⁸ θά έξαρθρώσει τήν παραγωγή καί έτσι θά χτυπήσει στή βάση τήν προσπάθεια τής άνασυγκρότησης, επειδή θά έμποδίζει νά χρησιμοποιούνται κατάλληλα τά διαθέσιμα μέσα καί θά προκαλέσει σπατάλη χρόνου. Τό εμπόδιο λοιπόν αυτό μέ τή φθορά ένέργειας πού θά φέρει στή λειτουργία τών δυνάμεων τής άγοράς, θά καταλήξει νά ματαιώσει νά πραγματοποιηθεί ή έπάρκεια σύμφωνα μέ τό πιό πάνω σχήμα· άκόμα, στήν άγορά θά επικρατεί *μονοπωλιακή* προσφορά για τά περισσότερα είδη. Τό άποτέλεσμα θά είναι ή τελική *άπόθηση τής ζήτησης* για τή λαϊκή κατανάλωση μέσα στίς περισσότερες άπό ποτέ έξαθλιωτικές οικονομικές συνθήκες πού θά τίς εκφράζει ή έλλειψη άγοραστικής δύναμης.

Δέ θά έπιμείνουμε περισσότερο στίς πιό πάνω θέσεις. Άπό τή σύντομη αυτή άνάπτυξη βγαίνει, νομίζω, θεωρητικά καί πρακτικά τό συμπέρασμα πού χρειαζόμαστε. Ποιό είναι αυτό τό συμπέρασμα καί τί καινούριο στοιχείο προσθέτει;

1) Άδύνατο νά πραγματοποιηθούν οί σκοποί τής άνασυγκρότησης μέ τήν «αυτόματη» λειτουργία τής καπιταλιστικής άγοράς, ούτε μέ κανένα «σχέδιο» καπιταλιστικού παρεμβατισμού.

2) Άπαραίτητο νά καθοδηγήσει συνειδητά τήν οικονομία ή λαϊκοδημοκρατική έξουσία μέ ένα πρόγραμμα σχεδιασμένης οικονομικής πολιτικής, πού θ' άποτελεί τήν έκφραση τής γενικότερης πολιτικής της στόν οικονομικό τομέα. Άπαραίτητο λοιπόν νά καταστρώσει «ένα ολοκληρωμένο σχέδιο»⁹ ή λαϊκή δημοκρατία σέ όλους τούς τομείς καί κλάδους για τήν άνασυγκρότηση τής χώρας.

Τό συμπέρασμα αυτό βλέπουμε πώς έρχεται άπό άλλο δρόμο σέ πλέρια συμφωνία μέ τίς θέσεις πού αναπτύχθηκαν σέ προηγούμενο κεφάλαιο για τό ρόλο καί τήν ενεργητική σχέση πού πρέπει νά ύπάρχει άνάμεσα στήν πολιτική καί τήν οικονομία.

Θά μπορούσαμε νά πέσουμε όμως στό λάθος πώς τό συμπέρασμα αυτό ύποτιμάει τάχα τήν αξία τής λειτουργίας τών δυνάμεων τής άγοράς. Κάθε άλλο. Η σχεδιοποίηση τής οικονομίας έχει τόν άκόλουθο διπλό σκοπό: α) Νά ύποβληθούν σέ πειθαρχία οί δυνάμεις εκείνες τής άγοράς, πού μέ τήν αυθόρμητη κυριαρχία τους έμποδίζουν νά εκπληρωθούν οί

8. Διάθεση μέσων παραγωγής στήν άτομική κατανάλωση, άπόκρυψη τους κλπ.

9. Βλ. Ν. Ζαχαριάδη: «Είσηγηση καί τελικός λόγος στό 7ο Συνέδριο του ΚΚΕ» σελ. 45.

σκοποί τῆς ἀνασυγκρότησης καί β) ταυτόχρονα νά καθοδηγήσουμε καί νά προσανατολίσουμε μέ οἰκονομικά μέσα τίς δυνάμεις τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καί νά τίς ἐνθαρρύνουμε σά σημεῖα πού ὑποδοθηοῦν νά πραγματοποιηθεῖ τό οἰκονομικό σχέδιο. Ἡ διαφύλαξη λοιπόν τῆς ζωτικότητος τῆς ἀγορᾶς εἶναι καί ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἀπό τά βασικότερα καθήκοντα τῆς σχεδιασμένης οἰκονομικῆς πολιτικῆς στή λαϊκή δημοκρατία.

Καί τώρα ἄς προχωρήσουμε νά ἐξετάσουμε τό περιεχόμενο καί τή μορφή πού πρέπει νά πάρει ἡ λειτουργία τοῦ σχεδίου γιά τήν ὀργάνωση τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας. Ἀπαραίτητο δμως πρῶτα νά ἐξετάσουμε ὀρισμένα βασικά θεωρητικά ζητήματα πού ἀφοροῦν τῇ σχεδιασμένη οἰκονομία.

Β΄ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ

1. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἡ συστηματική ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Ἡ ἀνάγκη νὰ ὀργανωθεῖ ἡ οἰκονομία μὲ ἓνα σχέδιο μέσα στίς συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες πού γεννιοῦνται ἀπὸ τὸ σοσιαλιστικὸ τρόπο καὶ τίς σοσιαλιστικές σχέσεις παραγωγῆς, ἐκφράζεται στὸ σχεδιασμένο καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα στοὺς ξεχωριστοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας. Ὁ Μάρξ τὸν ὀνόμασε *πρῶτο οἰκονομικὸ νόμο* στὸ σοσιαλισμὸ.

Τί εἶναι τὸ σχέδιο στῆ σοσιαλιστικῆ οἰκονομία; Τὸ σχέδιο εἶναι ἓνα ὀργανικὰ συνδεμένο σύνολο ἀπὸ προβλέψεις γιὰ μιὰ ὀρισμένη χρονικὴ περίοδο γιὰ τὸν κάθε κλάδο τῆς οἰκονομίας χωριστὰ καὶ γιὰ τὴν οἰκονομία στὸ σύνολό της. Οἱ προβλέψεις αὐτές βασίζονται στῆ θεωρητικὰ μετουσιωμένη πείρα ἀπὸ τὰ περασμένα καὶ στῆ βαθεῖα γνώση τῶν νόμων γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Μὰ δέν εἶναι *μονάχα* αὐτό. Τὸ σχέδιο εἶναι *τὸ πρόγραμμα γιὰ τὴ δράση, γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ μεταβολὴ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὀρων στὴν ἀνάπτυξη τοῦ περιεχομένου τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας* γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ πραγματοποιηθοῦν ἔτσι οἱ σκοποὶ τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας στὴν ὀρισμένη αὐτὴ χρονικὴ περίοδο.

Τὸ σχέδιο λοιπὸν ἀποτελεῖ μιὰ *πραγματικὴ δύναμη*¹⁰ ὄχι μονάχα γιὰ τὴν κατεύθυνση πού πρέπει νὰ πάρει ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας παρὰ καὶ γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν κινητοποίηση τῶν ἐργαζομένων μαζῶν γιὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ σκοποὶ καὶ τὰ καθήκοντα τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης. Ὅπως ἐπιγραμματικὰ διατυπώθηκε ἀπὸ τὸ Στάλιν: «...*Στὴν πραγματικότητα τὸ παραγωγικὸ σχέδιο εἶναι ἡ ζωντανὴ καὶ πρακτικὴ δράση ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων*».

Τὸ σχέδιο δέν ἀποτελεῖ μόνο δυνατότητα παρὰ καὶ *ἀναγκαιότητα* τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, γιατί ἡ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ τὴ βάση της δέν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ στὴν αὐθόρμητη ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεών της. Γιὰ λόγους πού ἀναπτύξαμε παραπάνω τὸ ἀγωνιστικὸ κα-

10. Βλ. Κ. Ὑστροδιτιάνωφ: «Οἱ βασικὲς νομοτέλειες ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας», «Μόρφωση» Α΄ τόμος, ἀριθ. 4 - 5/1946 καὶ Κ. Ἀλεξαντρόφ: «Μερικὰ προβλήματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν μέσα στίς σημερινές συνθήκες», «Μόρφωση» Α΄ τόμος, ἀριθ. 6/1946.

πιταλιστικό σύστημα δέν μπορεί νά πραγματοποιήσει, ἔξαιτίας τῶν βασικῶν ἀντιθέσεων πού δημιουργοῦνται ἀπό τίς παραγωγικές σχέσεις πού ἐπικρατοῦν σ' αὐτό, τή σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Εἶδαμε πῶς ὁ «παρεμβατισμός», ἡ «πολεμική οἰκονομία», ὁ «κρατικός καπιταλισμός» καί τό «σχέδιο» τῶν φασιστικῶν χωρῶν δέν ἀποτελοῦν παρά καμουφλαρισμένες προσπάθειες νά συγκαλύψουν τίς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος στό στάδιο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Οἱ ἀντιθέσεις αὐτές καταλήγουν, ὅπως ξέρουμε, στό ἀδιέξοδο, στήν κρίση, στόν πόλεμο καί στήν καταστροφή τῶν παραγωγικῶν μέσων τῆς κοινωνίας, καί ἔχουν γιά συνέπεια νά πέφτει ὁ πραγματικός μισθός τῆς ἐργατικῆς τάξης καί νά καταβαραθρῶνεται τό εἰσόδημα τῆς ἀγροτικῆς τάξης καί τῶν μεσαίων στρωμάτων. Στό καθεστῶς αὐτό τῆς «ἀναγκαιότητας», ὅση-δήποτε κι ἂν εἶναι ἡ τεχνική ἀνάπτυξη καί τελειοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, οἱ αὐθόρητοι οἰκονομικοί νόμοι κυριαρχοῦν πάνω στή διαμόρφωση τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς καί οἰκονομικῆς ζωῆς καί γίνονται αἰτία σέ τελευταία ἀνάλυση νά ἐμποδίζεται ἡ ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας.

Στό σοσιαλισμό ἀντίθετα, γίνεται πραγματοποιήσιμη καί ἀναγκαία ἡ σχεδιασμένη οἰκονομία, ἐπειδή ἡ ὑπαρξη τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας στά ἐργαλεῖα καί στά μέσα παραγωγῆς καταργεῖ στή ρίζα του τό ἀνταγωνιστικό καπιταλιστικό σύστημα παραγωγῆς καί τίς ἀντιφάσεις - ἀντιθέσεις τῶν παραγωγικῶν σχέσεων πού βρῖσκονται στή βάση του. Ἡ σχεδιασμένη λοιπόν λαϊκή οἰκονομία εἶναι οὐσιαστικά πραγματοποιήσιμη μέσα στίς σοσιαλιστικές συνθήκες παραγωγῆς καί διανομῆς. Τό σχέδιο, ἡ σχεδιοποίηση, γίνεται ἔτσι μέσα στίς σοσιαλιστικές συνθήκες παραγωγῆς νόμος γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας¹¹.

Ὁ νόμος αὐτός λειτουργεῖ σέ συνδυασμό μέ τούς ἄλλους βασικούς νόμους τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας πού βοηθοῦν ἀποτελεσματικά τήν ἀνάπτυξή της. Τέτοιοι βασικοί νόμοι πού θεμελιώνουν καί πλαισιώνουν τή σχεδιασμένη καθοδήγηση τῆς λειτουργίας τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας εἶναι:

α) Ἡ σοσιαλιστική ἀρχή τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀρχή αὐτή περιέχει τά καινούρια κίνητρα γιά νά ὑψωθεῖ ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Στόν καπιταλισμό τό κίνητρο νά αὐξηθεῖ ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας εἶναι τό καπιταλιστικό κέρδος. Τό κίνητρο αὐτό φέρει σέ ριζική ἀντίθεση τό κοινωνικό μέ τό ἀτομικό συμφέρον· γιατί; Γιατί ἡ αὐξηση τῆς παραγωγικότητας γίνεται γιά νά πλουτίσει τό κεφάλαιο ἢ πιό σωστά γιά νά μεγαλώσει ἡ ἐκμεταλλευτική δύναμη μιᾶς φούχτας καπιταλιστῶν σέ βάρος τῆς ἐργατικῆς τάξης πού παράγει τά ὑλικά μέσα πού προκαλοῦν τήν αὐξηση τῆς δύναμης τῶν καπιταλιστῶν, τό κεφάλαιο δη-

11. Ὅπως οἱ ἄστοι θεωρητικοί ἔτσι καί οἱ ἀντιπολιτευόμενοι «ἀπ' τ' ἀριστερά» ἢ «ἀπ' τὰ δεξιά» στή Σοβιετική Ἐνωση μπουχαρινιστές, τροτσκιστές κ.ἄ. τό σχέδιο δέν τό βλέπανε σάν νόμο γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας παρά μόνο σάν «τεχνικό μέσο» γιά τήν ἀπό τά πάνω διεύθυνση τῆς οἰκονομίας.

λαδή. Μ' άλλα λόγια ή εργατική τάξη μέσα στον καπιταλισμό, επειδή ή αύξηση τής παραγωγικότητας έχει για κίνητρο τό καπιταλιστικό κέρδος, αναγκάζεται νά φτιάνει μέ τά ίδια της τά χέρια τίς άλυσίδες πού τήν κρατούν υπόδουλη στή χρηματιστική ήλιγαρχία τής κεφαλαιοκρατίας. Στο σοσιαλισμό, αντίθετα, ή άρχή του καταμερισμού τής εργασίας συνταυτίζει τό άτομικό μέ τό κοινωνικό συμφέρον στην αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας. Τό ύλικό ένδιαφέρον του εργαζομένου για τήν αύξηση τής παραγωγικότητας είναι κίνητρο πού όδηγει όχι μόνο στην άτομική καλύτερηση τών συνθηκών ζωής του άτόμου, παρά ανταποκρίνεται καί στο συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. 'Η ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων πού θά όδηγήσει στο πέραςμα στην άνώτερη φάση τής σοσιαλιστικής κοινωνίας, στον κομμουνισμό, γίνεται στο στάδιο του σοσιαλισμού μέ κίνητρο τό ύλικό ένδιαφέρον του εργαζομένου για τήν ύψωση του επιπέδου τής παραγωγικότητας τής εργασίας. 'Η πληρωμή τής εργασίας άνάλογα μέ τήν άπόδοσή της «κατ' άποκοπήν», τά χρηματικά βραβεία κλπ. ανταποκρίνονται στή δημιουργία του κινήτρου αυτού.

'Η ανάπτυξη τής παραγωγής μέ τό κίνητρο αυτό συνδυάζεται καί συμβαδίζει μέ τήν άνοδο του ύλικού καί έκπολιτιστικού επιπέδου ζωής τών εργαζομένων. 'Ο παράγοντας του άτομικού ένδιαφέροντος είναι ό μοχλός νά πραγματοποιηθεί ή σοσιαλιστική άρχή: «ό καθένας άνάλογα μέ τίς ικανότητές του, στον καθένα άνάλογα μέ τήν εργασία του». 'Ο έλεγχος στο μέτρο τής εργασίας καί στο μέτρο τής κατανάλωσης είναι ό έλεγχος πού χαρακτηρίζει τό στάδιο του σοσιαλισμού.

Στήν άνώτερη φάση, στον κομμουνισμό, ό καταμερισμός στην κατανάλωση δέ γίνεται πιά μέ τό μέτρο αυτό, γιατί ή άφθονία στα προϊόντα τής κοινωνικής εργασίας επιτρέπει τή διανομή άνάλογα μέ τίς άνάγκες του εργαζομένου. Πρέπει λοιπόν νά είμαστε στή διάκριση τών δύο αυτών σταδίων.

'Η άνώτερη μορφή πού παίρνει τό κίνητρο για τήν ανάπτυξη τής παραγωγικότητας στή σοσιαλιστική οίκονομία είναι ή σοσιαλιστική άμιλλα. Αυτή μάς δείχνει άνάγλυφα τή θεμελιακή διαφορά του σοσιαλιστικού από τό καπιταλιστικό κίνητρο για τήν παραγωγή καί τήν άναμφισβήτητη ύπεροχή του πρώτου. Στή Σοβιετική Ένωση τό σταχανωφικό κίνημα άποτελει παράδειγμα για τήν πιό ολοκληρωμένη ως σήμερα μορφή σοσιαλιστικής άμιλλας.

'Ο νόμος λοιπόν του σοσιαλιστικού καταμερισμού τής εργασίας συνδυάζοντας τό κοινωνικό μέ τό άτομικό συμφέρον γίνεται κινητήρια δύναμη, για ν' άναπτυχθούν οι παραγωγικές δυνάμεις τής λαϊκής οίκονομίας καί παράλληλα νά ύψωθεί τό βιοτικό επίπεδο του λαού. Έτσι λοιπόν ό νόμος αυτός είναι ένας από τούς βασικούς συντελεστές στή σχεδιοποίηση τής σοσιαλιστικής οίκονομίας, καί ή εφαρμογή του δημιουργεί τούς όρους για νά πραγματοποιηθούν οι στρατηγικοί της σκοποί.

β) *Οί βασικοί νόμοι για τή σοσιαλιστική διεύρυνση τής άναπαραγωγής.* Στή σοσιαλιστική οίκονομία ή ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων δέν έμποδίζεται από τούς κοινωνικοοικονομικούς όρους τών παραγωγι-

κών σχέσεων, όπως στην καπιταλιστική οικονομία. Η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων δεν έρχεται έτσι σε αντίθεση με τις παραγωγικές σχέσεις.

Η αντίθεση ανάμεσα στις παραγωγικές δυνάμεις και τις παραγωγικές σχέσεις – που εκφράζεται, όπως ξέρουμε στον καπιταλισμό με τις κρίσεις υπερπαραγωγής, με τη ανεργία και με το αδιάκοπο καταρρέσιμο του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων – δεν υπάρχει στη σοσιαλιστική κοινωνία. Στην οικονομική γλώσσα μπορούμε να πούμε πως ενώ ο καπιταλισμός γνωρίζει, για μοναδικό δρόμο ανάπτυξης και κατάληξης, το δρόμο των καταστροφικών κυκλικών κρίσεων, ή σοσιαλιστική οικονομία πραγματοποιεί την αδιάκοπη και απαρέκκλητη άνοδο των παραγωγικών δυνάμεων¹². Τί θα ειπεί αυτό; Θα ειπεί πως στο σοσιαλιστικό σύστημα παραγωγής εξασφαλίζεται ή ανεμπόδιστη και αδιάκοπη άνοδος των παραγωγικών δυνάμεων σε ανώτερα επίπεδα με το αδιάκοπο άπλωμα της παραγωγής για το σκοπό αυτό. Έτσι ή επεκταμένη αναπαραγωγή στο σοσιαλισμό γίνεται πάντα μέσο να αναπτυχθεί ή οικονομία και ποτέ να καταστραφούν ή να δεσμευθούν οι παραγωγικές της δυνάμεις.

Με τον οικονομικό αυτό νόμο για την ανάπτυξη της σοσιαλιστικής οικονομίας συνδέεται με βαθειά αλληλοεπίδραση και ένας άλλος νόμος της σοσιαλιστικής διεύρυνσης της αναπαραγωγής.

γ) Ο νόμος της απαρέκκλητης ανάπτυξης του υλικού και εκπολιτιστικού επιπέδου των εργαζομένων στη σοσιαλιστική οικονομία της ΕΣΣΔ¹³. Ο νόμος αυτός σημαίνει πως ή αδιάκοπη - απαρέκκλητη ανάπτυξη και άνοδος των παραγωγικών δυνάμεων στη σοσιαλιστική οικονομία έχουν άμεση και αναγκαία συνέπεια να υψώνεται αδιάκοπα το υλικό και εκπολιτιστικό επίπεδο των εργαζομένων. Ο νόμος αυτός μᾶς δείχνει φανερά το διαλεκτικό περιεχόμενο που παίρνει ή ανάπτυξη της σοσιαλιστικής οικονομίας.

Ἀνάπτυξη στις παραγωγικές δυνάμεις σημαίνει σοσιαλιστική διεύρυνση της αναπαραγωγής: 1) Για να μεγαλώσει ή σοσιαλιστική συσσώρευση. 2) Για να υψωθεί το επίπεδο της ζωής των εργαζομένων. Αὐτά πάλι με τη σειρά τους φέρνουν αδιάκοπη αύξηση των αναγκών. Οἱ ανάγκες αυτές για να ικανοποιηθούν φέρνουν την αδιάκοπη σοσιαλιστική διεύρυνση της αναπαραγωγής με επανάληψη της πιο πάνω κίνησης. Πιο απλά, ο νόμος αυτός σημαίνει ότι ή αδιάκοπη βελτίωση της θέσης των εργαζομένων και ή αύξηση της αγοραστικής τους δύναμης, που προκαλείται από την αδιάκοπη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, δημιουργεί αδιάκοπη αύξηση των αναγκών τους, κι αυτές για να ικανοποιηθούν προκαλούν καινούρια πάλι ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και άπλωμα (διεύρυνση) της αναπαραγωγής.

12. Βλ. Στάλιν: «Διαλεκτικός και ιστορικός υλισμός», Ἀθήνα 1945, και Ὀστροβιτιάνωφ (στό ἴδιο).

13. Βλ. Στάλιν: Ἐκθεση στό XVII συνέδριο τοῦ Κ.Κ. τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσης (μπ.) (1930). Βλ. ἀπόσπασμα: Ὀστροβιτιάνωφ (στό ἴδιο), «Μόρφωση» ἀριθ. 4 - 5/1946, σελ. 236.

Ἐπάρχει φόβος ἐμπλοκῆς μέ τυχόν ὑπερπαραγωγή κλπ. ὅπως στόν καπιταλισμό; Ὁχι. Γιατί στή σοσιαλιστική οἰκονομία ἡ ἀνοδος τῆς ἀγοραστικῆς δύναμης τῶν ἐργαζομένων συμβαδίζει μέ τήν ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς καί ἀπό ἀποτέλεσμα μπορεῖ νά γίνεται αἰτία, «πηγή διεύρυνσης τῆς παραγωγῆς», ὅπως λέει ὁ Στάλιν¹⁴. Ἀντίθετα στόν καπιταλισμό παρ' ὅλες τίς «τονωτικές ἐνέσεις» τῆς θεωρίας τοῦ λόρδου Κέϋνς (Keynes) ξέρουμε ποῦ καταλήγει ἡ ὑπερπαραγωγή. (Κρίσεις, προοδευτική ὑποκατανάλωση κλπ.).

Οἱ πιό πάνω νόμοι τῆς συνδυασμένης ἀπαρέκκλιτης ἀνόδου τοῦ ὑλικοῦ καί ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων μέ τήν ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς συσσώρευσης πρέπει νά ἐξετάζονται σέ συσχετισμό μέ τή σοσιαλιστική θεωρία γιά τό ὑπερπροϊόν, τό προϊόν δηλ. τοῦ πρόσθετου χρόνου δουλειᾶς τοῦ ἐργαζομένου. Ἐπερπροϊόν ὑπάρχει καί στή σοσιαλιστική οἰκονομία μέ τή βασική ὅμως διαφορά ἀπό τήν καπιταλιστική οἰκονομία ὅτι δέν ἀποτελεῖ, ὅπως μέσα σ' αὐτήν, πηγή γιά ἐκμετάλλευση, παρά βασική προϋπόθεση γιά τό χτίσιμο τοῦ σοσιαλισμοῦ. Στόν καπιταλισμό τό ὑπερπροϊόν εἶναι ἡ ὑπεραξία πού κεφαλαιοποιεῖται γιά τήν καπιταλιστική ἀναπαραγωγή καί τήν ἀτομική κατανάλωση τῆς τάξης τῶν καπιταλιστῶν. Στό σοσιαλισμό τό ὑπερπροϊόν χρησιμοποιεῖται γιά τό ἄπλωμα τῆς ἀναπαραγωγῆς καί τήν αὔξηση τῆς σοσιαλιστικῆς συσσώρευσης ὅσο καί γιά τήν ἀδιάκοπη βελτίωση τῆς θέσης τῶν ἐργαζομένων¹⁵.

Θά ἔπρεπε νά μιλήσουμε καί γιά τούς βασικούς νόμους γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας πού προκύπτουν ἀπό τό καινούριο καί ριζικά διαφορετικό ρόλο τῆς ἀξίας καί τῶν ἐμπορευματικῶν - χρηματικῶν σχέσεων στή σοσιαλιστική οἰκονομία. Ἡ θεωρητική ὅμως ἀνάπτυξη τοῦ ἐιδικοῦ αὐτοῦ ζητήματος βγαίνει ἀπό τά πλαίσια τούτης τῆς ἐργασίας μ' ὄλο τό τεράστιο ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζει γιά τή μελέτη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας¹⁶.

Ἡ ἀνάπτυξη πού κάναμε γιά τή σχεδιασμένη ὀργάνωση τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί τῶν θεμελιακῶν νόμων πού τή διέπουν, μέ βάση τή γόνιμη πείρα τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης καί δημιουργίας στήν πρώτη σοσιαλιστική χώρα στήν ἱστορία, στήν ΕΣΣΔ, δέ νομίζουμε πῶς γιά τό θέμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἦταν περιττή.

14. Βλ. Στάλιν: «Ζητήματα Λενινισμοῦ», σελ. 397, 10η ἐκδοση (ρωσ.), – βλ. ἀπόσπασμα: Ὁστροβιτιάνωφ (στό ἴδιο), σελ. 237.

15. Γιά τή σχέση ἀναγκαίου καί πρόσθετου χρόνου δουλειᾶς στή σοβιετική σοσιαλιστική οἰκονομία βλ. στόν Α. Λεόντιεφ: «Ἡ ἐργασία στόν καπιταλισμό καί στό σοσιαλισμό» Ἀθήνα 1945, καί γιά τόν καταμερισμό τοῦ ἀναδημιουργομένου προϊόντος ἀνάμεσα στήν ἀτομική κατανάλωση καί τή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς βλ. Ὁστροβιτιάνωφ – στό ἴδιο – σελ. 237.

16. Βλ. Ὁστροβιτιάνωφ γιά τό ζήτημα αὐτό, στό ἴδιο, σελ. 237, καί τό Παράρτημα («Μερικά προβλήματα ἀπό τή διδασκαλία τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας»), στό Β' τόμο τοῦ Α. Σεγκάλ: «Ἀρχές Πολιτικῆς Οἰκονομίας», ἑλλην. μετάφραση, σελ. 309, Ἀθήνα, 1946.

Ἐνάντιον, δέν μποροῦμε νά συζητήσουμε κανένα θέμα πού τήν τελική του ἐξέλιξη καί προοπτική θά βρεῖ στό σοσιαλισμό, ἂν δέν ἐξετάσουμε σέ γενικές ἔστω γραμμές τίς συνθήκες καί τή βασική νομοτέλεια γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Φυσικά ἡ ἀντήληση πείρας ἀπό τό σοβιετικό σοσιαλισμό μπορεῖ νά μήν εἶναι τόσο «συμπαθής» σέ μερικούς «νεοσοσιαλιστές» καί σοσιαλιστές τοῦ «δυτικοευρωπαϊκοῦ τύπου» ἢ στούς ὁπαδούς τοῦ «δημιουργικοῦ σοσιαλισμοῦ», ὅπως αὐτοί τόν «δημιούργησαν» στό μυαλό τους. Μά οἱ τέτοιοι «σοσιαλιστές» νομίζουμε πώς ἔχουν κόψει ἀπό καιρό κάθε σχέση μέ τόν *ἐπιστημονικό σοσιαλισμό* καί φυσικά δέν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά τούς παρακολουθήσουμε στίς «θεωρητικές» καί «ἀναθεωρητικές» τους περιπλανήσεις.

Ἐν ὅσον πρᾶξι, ὁ λόγος λοιπόν πού ἐξετάσαμε τό σχέδιο στή σοσιαλιστική οἰκονομία καί τίς βασικές ἀρχές πού διέπουν τή σχεδιοποίησή τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, εἶναι ὅτι τό σχέδιο σάν *ἀναγκαῖος συντελεστής* γιά τήν ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας παρουσιάζεται καί γιά τήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης ἀκόμα στήν ἐμβρυακή του, ἅς ποῦμε, μορφή, σάν προϋπόθεση γιά τήν ἀνασυγκρότηση καί τή ματάπλαση τῆς οἰκονομίας. Αὐτό νομίζουμε πώς ἐξηγήθηκε ἀρκετά παραπάνω, ὅταν μιλήσαμε γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς οἰκονομίας. Ἄς συνοψίσουμε τώρα τά συμπεράσματά μας:

1) Τό σχέδιο στή σοσιαλιστική οἰκονομία εἶναι ὁ ἐπιστημονικός συστηματικά θεμελιωμένος *προκαθορισμός τῶν σκοπῶν* πού μπορεῖ νά πραγματοποιηθοῦν ἀπό τή σοσιαλιστική οἰκονομία σέ μιά ὀρισμένη χρονική περίοδο *καί τῶν μέσων* γιά τήν πραγματοποίησή τους. Τό σχέδιο *γίνεται* ἔτσι ὁ ὁδηγός γιά τήν *πρακτική δράση τῶν ἐργαζομένων* σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἀνοικοδόμησης.

2) Ὁ σκοπός τοῦ σχεδίου στή σοσιαλιστική οἰκονομία εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς συσσώρευσης, παράλληλα, μέ τήν ἀδιάκοπη ἄνοδο τοῦ ὕψους καί ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων.

3) Μέσο γιά τήν πραγματοποίησή τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μέ τό νόμο τοῦ σοσιαλιστικοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καί τῆς σοσιαλιστικῆς διεύθυνσης τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἐκφραση τῆς ἀνάπτυξης αὐτῆς εἶναι ἡ δημιουργία γερῆς βιομηχανικῆς καί τεχνικῆς βάσης μέ τή βαρεῖα βιομηχανία καί παράλληλα ὁ προοδευτικός βιομηχανικός καί τεχνικός ἐξοπλισμός ὅλων τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας σέ ἀνώτερα ὀλοένα τεχνικό ἐπίπεδο· (ἀγροτική οἰκονομία, συγκοινωνίες, ἑλαφρά βιομηχανία).

Τά συμπεράσματα αὐτά πού βγήκαν ἀπό τήν ἐξέταση τῶν ὀρων γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας εἶναι πολύτιμα, γιατί μᾶς φωτίζουν τή σοσιαλιστική προοπτική τοῦ ζητήματος πού ἐξετάζουμε. Καί τό ζήτημα αὐτό – ἡ δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας – βλέπουμε στό φῶς τῆς προοπτικῆς αὐτῆς τί κολοσσιαῖες διαστάσεις παίρνει γιά τό χτίσιμο τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Μέ τήν πείρα ἀπό τήν πιό πάνω ἀνάλυση, μποροῦμε τώρα νά ἐξετά-

σομε δύο βασικά θέματα: α) Ποιά είναι τά στάδια πού θά βαδίσει ή ανάπτυξη του σχεδίου παράλληλα και μέσα στην πορεία για τό ματασχηματισμό τής οικονομίας σέ σοσιαλιστική. Ή πορεία αυτή καθορίζεται και πραγματοποιείται μέσα στην «άνελιξη τής λαϊκής δημοκρατίας σέ σοσιαλιστική» (Ν. Ζαχαριάδης: «Ή σημερινή κατάσταση στην Έλλάδα και τά προβλήματα τής λαϊκής δημοκρατίας». Είσαγωγή στό 7ο Συνέδριο του ΚΚΕ)¹⁷. β) Ποιά είναι ή θέση και ή σημασία τής παράλληλης δημιουργίας και τής προοδευτικής ανάπτυξης τής βιομηχανίας στά στάδια αυτά.

Μ' άλλα λόγια θά ξανασυνδέσουμε τό θέμα μας μέ τά άμεσα προβλήματα, για νά διαγράψουμε τήν πορεία πού θά βαδίσει ή σχεδιασμένη πρὸς τό σοσιαλιστικό στάδιο τής οικονομίας πού έξετάσαμε.

17. Βλ. «Τό 7ο Συνέδριο του ΚΚΕ», «Είσηγηση και τελικός λόγος του σ. Ν. Ζαχαριάδη», Ἀθήνα 1945, τεύχος τρίτο, σελ. 32.

*II. Η ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Η ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ
ΣΤΗΝ ΑΜΕΣΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ. Η ΒΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΕΝΑ
ΑΠΟ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ*

1. Η άνασυγκρότηση και μετάπλαση της οικονομίας

Είδαμε παραπάνω¹⁸ ποιούς σκοπούς πρέπει να πραγματοποιήσει άμεσα ή οικονομική ανόρθωση και άνασυγκρότηση για να μπορέσει ή οικονομία να οργανωθεί και να πραγματοποιήσει τούς παραπέρα σκοπούς της άνοιχοδόμησης μέ πλατύτερες και βαθύτερες προοπτικές. Η άνασυγκρότηση αυτή όμως, καθώς τονίσαμε παραπάνω, άδύνατο να πραγματοποιηθεί α) χωρίς να παρθούν θεμελιακής και ριζικής σημασίας οικονομικά μέτρα για τό μετασχηματισμό της οικονομίας (κατάργηση προνομίων και μονοπωλίων ξένου κεφαλαίου, έθνικοποίηση τραπεζών, πρωταρχικής έθνικής σημασίας βιομηχανιών, μεγάλων μεταφορών κλπ.) και ιδιαίτερα για τή λύση του άγροτικού ζητήματος¹⁹ και β) χωρίς συνειδητή καθοδήγηση και σχεδιασμένη οργάνωση της οικονομίας.

Τί είδος όμως θά είναι αυτή ή σχεδιασμένη οργάνωση της οικονομίας; Η ίδια μήπως μέ τή σχεδιασμένη οργάνωση στή σοσιαλιστική οικονομία;

Η σχεδιασμένη οικονομική δράση στήν περίοδο της άνασυγκρότησης, χωρίς να παύει να έχει τήν άπώτερη προοπτική της σοσιαλιστικής οικονομίας, είναι όμως κάτι διαφορετικό άπ' αυτήν για πολιτικοκοινωνικούς και τεχνικοοικονομικούς λόγους. Άς σταθούμε να τούς ιδούμε προσεκτικά.

Η πρώτη σημαντική διαφορά είναι πώς στήν περίοδο της άνασυγκρότησης ή χαμηλή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων δέν έπιτρέπει άκόμα τή σοσιαλιστική οργάνωση σε πλατειούς τομείς της οικονομίας. Τέτοιοι τομείς είναι ή άγροτική οικονομία, τό έμπόριο, τό μεγαλύτερο μέρος της έλαφρής βιομηχανίας και ή βιοτεχνία. Η δεύτερη σημαντική διαφορά είναι πώς στήν περίοδο αυτή ή κατάταξη των ταξικών δυνάμεων – μ' όλο πού σταματάει ή πολιτική καταπίεση άπό τή χρηματιστική όλιγαρχία – είναι τέτοια πού δέν έπιτρέπει άκόμα να καταργηθεί πέρα ως πέρα ή οικονομική έκμετάλλευση, άφου τά καπιταλιστικά στοιχεία κρατούν

18. Σελίδες 1

19. Βλ. «Πρόγραμμα λαϊκής δημοκρατίας πολιτικού συνασπισμού κομμάτων του ΕΑΜ», Αθήνα, 1945.

άρκετές θέσεις στην οικονομική ζωή και χρειάζεται αδιάκοπη πάλη μέσα στην οικονομία για να πειθαρχηθούν, ν' απορροφηθούν και ν' αφομοιωθούν από τις οικονομικές δυνάμεις που θ' αναπτύξει η λαϊκή οικονομία με την ολοένα μεγαλύτερη συσσώρευση στους εθνικοποιημένους τομείς και την αδιάκοπη άνοδο στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων που θά οργανωθούν σοσιαλιστικά.

Για να έχουμε λοιπόν σοσιαλιστικά σχεδιασμένη οικονομία, πρέπει να έχουμε πρώτα σοσιαλιστικές σχέσεις στην παραγωγή. Πρέπει να έχουμε κοινωνική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και στα εργαλεία. Πρέπει να μπορέσει να ισχύσει ο σοσιαλιστικός νόμος: «ό καθένας ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με την εργασία του». Ούτε σταματάει η «έκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο», αφού οι ατομικοί κάτοικοι μέσω παραγωγής θά μπορούν να χρησιμοποιούν μισθωτή δουλειά και έτσι θά εκμεταλλεύονται τη δουλειά άλλων ανθρώπων. «Είναι σήμερα αυτό πραγματοποιήσιμα στην Ελλάδα; Όχι, γιατί η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της παραγωγής δέν είναι τέτοια, ώστε να επιτρέπει να πραγματοποιηθούν οι πιο πάνω σοσιαλιστικές αρχές» (Ν. Ζαχαριάδης)²⁰. Πρέπει λοιπόν να έχουμε δημιουργήσει την απαραίτητη τεχνικοοικονομική βάση που επιτρέπει να μετατραπούν παράλληλα οι σχέσεις στην παραγωγή από αστικές που ήταν σε σοσιαλιστικές. Και για να δημιουργήσουμε μία τέτοια τεχνική βάση στην αγροτική οικονομία και στη βιομηχανία, πρέπει να εκβιομηχανίσουμε σε μεγάλη κλίμακα τη χώρα, πρέπει με άλλα λόγια να δημιουργήσουμε ενεργειακή βάση, βαρεία βιομηχανία, μεταλλουργία, μηχανουργία και χημική βιομηχανία, και συγκοινωνίες. Ύπάρχουν όλ' αυτά σήμερα; Όχι. Θά ήταν λοιπόν ανεδαφικό, αν υποστηρίζαμε πως μία οικονομία που δέ δημιούργησε ακόμα τις προϋποθέσεις για την τεχνική της ανοικοδόμηση σε ανώτερη βάση μπορεί να οργανωθεί άμεσα, όπως μία σχεδιασμένη σοσιαλιστική οικονομία.

Η έσωτερική πάλι οργανική ανάπτυξη της οικονομίας και των παραγωγικών της δυνάμεων χρειάζεται σαν προϋπόθεση, όπως λέει ο Ν. Ζαχαριάδης²¹: «να καταργηθούν πρώτα τά δεσμά που τις δεσμεύουν, δηλαδή πριν απ' όλα τ' άλλα, οι μισοφεουδαρχικές σχέσεις στο χωριό και η εξάρτηση της χώρας από τό ξένο κεφάλαιο. Δηλαδή πριν απ' όλα να ολοκληρωθεί ο εθνικοδημοκρατικός μετασχηματισμός» (ή υπογράμμιση δική μας).

Χρειάζεται λοιπόν «πρώτα δημοκρατικός και έπειτα σοσιαλιστικός μετασχηματισμός»²².

Αυτές είναι οι σπουδαιότερες διαφορές ανάμεσα στη σοσιαλιστική

20. «Εισήγηση στη 12η Όλομέλεια της Κεντρικής Έπιτροπής του ΚΚΕ (1945)» – Κεφάλαιο ΙΙ: «Δημοκρατία – Σοσιαλισμός – Έπανάσταση». Βλ. «Δέκα χρόνια αγώνες του ΚΚΕ», σελ. 284 - 290.

21. Στο ίδιο, σελ. 285.

22. Βλ. Γ. Ζέβγου: «Δημοκρατικός και έπειτα σοσιαλιστικός μετασχηματισμός», «Κομμουνιστική έπιθεώρηση», αριθ. 40/1945 και Π. Δέλημη: «Η οικονομική έπιθεση κατά του λαού και τό πρόγραμμα της λαϊκής δημοκρατίας», στο ίδιο.

σχεδιασμένη οικονομία και στην οικονομία της λαϊκής δημοκρατίας. Από τις διαφορές αυτές βλέπουμε πώς η οργάνωση της δεύτερης θά έχει τό διαφορετικό εκείνο χαρακτήρα που αντιστοιχεί στις δικές της συνθήκες παραγωγής και τούς δικούς της σκοπούς. Είναι αυτονόητο πώς οι σκοποί αυτοί δέ θά τείνουν πούθενά άλλου παρά νά εξασφαλίσουν τούς όρους για τή δημιουργία της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης.

Ἡ λαϊκή δημοκρατία στή πορεία της ανέλιξής της σέ ανώτερη κοινωνικοοικονομική βάση : «ὅταν ἀπαλλαχτεῖ ἀπό τά ἀφόρητα δεσμά της και στηριχτεῖ στόν πλοῦτο και τή δουλειά της, μέσα στις συνθήκες μιᾶς ὀμαλῆς δημοκρατικῆς ἐξέλιξης, μπορεῖ νά λύσει μέσα σέ 5 – 10 χρόνια τά πιό ἐπείγοντα προβλήματά της, για νά νά μπορέσει πάνω στην καινούρια αὐτή βάση νά πυργώσει τό μελλοντικό οἰκονομικό - κοινωνικό - εκπολιτιστικό οἰκοδόμημά της» (N. Ζαχαριάδης)²³.

Ἀπό τά παραπάνω βγαίνει πώς ἀπό τήν ἄποψη τόσο τῆς θεωρίας ὅσο και τῆς πράξης ἡ διάκριση ἀνάμεσα στις τρεῖς κατηγορίες, στους τρεῖς βασικούς τύπους δημοκρατίας (ἀστικής – λαϊκής – σοσιαλιστικῆς), πρέπει νά γίνεται μέ αὐστηρή ἐπιστημονική ἀκρίβεια. Ἡ σωστή ἐπιστημονική τοποθέτηση μπορεῖ νά γίνει κι ἐδῶ μόνο μέ τά κριτήρια τῆς θεωρίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ δημοκρατία δέν εἶναι ἀπόλυτη – μεταφυσική ἔννοια ἔξω ἀπό τόπο και χρόνο. Εἶναι μιᾶ κατηγορία, ἕνα φαινόμενο ἱστορικό πού τό περιεχόμενό του μεταβάλλεται ἀνάλογα μέ τις κοινωνικοἱστορικές συνθήκες πού τό γεννοῦν.

Ἡ λαϊκή δημοκρατία διαφέρει βασικά «ἀπό τήν ἀστική συνταγματική δημοκρατία». Ἡ λαϊκή δημοκρατία θά προετοιμάσει τή χώρα για τό γρήγορο πέρασμα στό σοσιαλισμό ὄχι πιά μέσα ἀπό τή μορφή ἐνός κεφαλαιοκρατικοῦ σταδίου ἀνάπτυξης. Διάφέρει ὅμως και ἀπό τή σοσιαλιστική δημοκρατία ἄν και τείνει πρὸς αὐτή. Πρέπει και σ' αὐτό τό σημείο ν' ἀναφέρουμε τήν ὑποδειγματική τοποθέτηση πού κάνει ὁ N. Ζαχαριάδης στην εἰσήγησή του πρὸς τή 12ῃ Ὀλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ²⁴. «Ἐπίσης ἡ ἀστική συνταγματική δημοκρατία, σάν τή γαλλική εἴτε τήν ἀμερικάνικη, πού ἐξασφαλίζει κι αὐτή τυπικά μονάχα τήν ἰσότητα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων για τούς πολίτες – ὄχι ὅμως πάντα και για τις γυναῖκες – διαφέρει οὐσιαστικά ἀπό μιᾶ λαϊκή δημοκρατία σάν τή μογγολική, ὅπου για τις ἐκμεταλλεῦτριες τάξεις δέν καταργεῖται ἀκόμα πέρα για πέρα ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία, μά ὅπου σταματᾶ ἡ πολιτική ἐκμετάλλευση τοῦ λαοῦ ἀπό μέρος τῶν ἐκμεταλλευτῶν και τοῦ δίνεται κάθε δυνατότητα για ἕνα γρήγορο πέρασμα στό σοσιαλισμό μέ παράκαμψη τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ σταδίου ἀνάπτυξης. Καί φυσικά ἡ διαφορά εἶναι ἀκόμα πιό μεγάλη μέ τή σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία στή Ρωσία, ὅπου ἔπαψε ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο, ὅπου ὁ ἐργαζόμενος, ὁ πολίτης γενικά, ἀπόκτησε ὄχι μονάχα τήν πολιτική μά και τήν οἰκονομική ἰσοτιμία και ὄχι μόνο τυπικά μά και οὐσιαστικά».

23. Βλ. «Τί εἶναι λαϊκή δημοκρατία», «Δέκα χρόνια ἀγῶνες τοῦ ΚΚΕ», σελ. 282.

24. Βλ. στό ἴδιο, σελ. 286.

“Όπως, όμως, θά ήταν λάθος νά νομίσουμε πώς είναι άμεσα πραγματοποιήσιμη σήμερα ή σοσιαλιστικά σχεδιασμένη οργάνωση της οικονομίας, άλλο τόσο θά ήταν λάθος νά νομίσουμε πώς δέν υπάρχει τό «μίνιμουμ τών ύλικών προϋποθέσεων» γιά ν’ άρχίσει ή σοσιαλιστική άνοιχοδόμηση όταν ολοκληρωθεῖ ή λύση τών προβλημάτων τοῦ άστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ μέσα στή χώρα μας. Ἡ χώρα μας, ὅπως δείξαμε μέ τήν ὡς τώρα έρευνά μας, ἔχει ὅλες τίς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιά ν’ άνοιχοδομηθεῖ σοσιαλιστικά, μόνο πού δέν ἔχει ἀκόμα ολοκληρώσει τήν άξιοποίησή τους. Καί ἴσα ἴσα, γι’ αὐτό δέν εἶναι δυνατή ή μέ πήδημα μετάβαση σ’ ἕνα ἀνώτερο κοινωνικό στάδιο γιά τήν οργάνωση της οικονομίας της.

Οὔτε πάλι αὐτό σημαίνει ὅτι δέ θά καθοδηγηθεῖ σχεδιασμένα ή οικονομία στό πρῶτο – κατώτερο – στάδιο, στό στάδιο της ἀνασυγκρότησης. Στήν περίοδο της ἀνασυγκρότησης θά υπάρξει σχεδιασμένη οικονομία, μέ τή διαφορά, πώς οἱ σκοποὶ της θά περιορίζονται, θά διαγράφονται καί θά καθορίζονται ἀπό τήν ἔκταση καί τό βάθος τών γενικῶν καί ειδικῶν σκοπῶν πού ἐπιδιώκει τό ἴδιο τό καθεστῶς της λαϊκῆς δημοκρατίας. Αὐτό πού πρέπει κι αὐτό πού μπορεῖ νά ἐπιδιωχθεῖ σάν οικονομική ἔκφραση τών πολιτικῶν ἐπιδιώξεων της λαϊκῆς δημοκρατίας, αὐτό εἶναι ἴσα ἴσα τό περιεχόμενο τοῦ οικονομικοῦ σχεδίου στή λαϊκή δημοκρατία.

Στήν πορεία λοιπόν γιά τήν ἀνέλιξη της λαϊκῆς δημοκρατίας σέ σοσιαλιστική ή οικονομία *μπορεῖ καί πρέπει νά οργανωθεῖ καί νά καθοδηγηθεῖ σχεδιασμένα* γιά νά πραγματοποιήσει ἀποδοτικά καί γρήγορα τά καθήκοντα της κοινωνικῆς ἀνάπτυξης καί προόδου πού βάζει μπροστά της ή σημερινή μεγάλη στιγμή της νεοελληνικῆς ἱστορίας. Δέ φτάνουν στό σημείο αὐτό οἱ γενικές προγραμματικές ἀρχές. Θά χρειαστεῖ, ὅπως τονίζει ὁ Ν. Ζαχαριάδης, νά καταστρωθεῖ ἕνα πεντάχρονο πρόγραμμα της λαϊκῆς δημοκρατίας²⁵, ἕνα «συγκεκριμένο πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο της ἑλληνικῆς λαϊκῆς ἀναδημιουργίας»²⁶.

Περνάμε τώρα στό δεύτερο ζήτημα πού πρέπει ἀπ’ τήν ἀρχή νά μᾶς ἀπασχολήσει. Τό ζήτημα αὐτό εἶναι τί ἄμεσους σκοπούς θά τάξει ή σχεδιασμένη οργάνωση της οικονομίας στήν περίοδο αὐτή καί μέ τί μέσα θά τοῦς πραγματοποιήσει. Τούς σκοπούς γιά τήν περίοδο της ἀνασυγκρότησης της οικονομίας τοῦς εἶδαμε ἀναλυτικά σέ προηγούμενες σελίδες καί εἶναι : α) ή ἀποκατάσταση της λειτουργίας της οικονομίας, β) ή δημιουργία ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς πού μέσα σ’ αὐτήν θ’ ἀρχίσει ή συσσώρευση τών μέσων γιά τήν άνοιχοδόμηση καί τή βελτίωση τοῦ ἐπιπέδου τών ἐργαζομένων καί γ) ή στερέωση τών διευθυντικῶν θέσεων τοῦ λαϊκοῦ κράτους στήν οικονομία μέ ἄπλωμα καί ἐντατικοποίηση της λειτουργίας τοῦ ἐθνικοποιημένου καί τοῦ συνεταιριστικοῦ τομέα.

25. Βλ. Τελικό λόγο τοῦ Ν. Ζαχαριάδη στό 7ο Συνέδριο τοῦ ΚΚΕ, σελ. 73.

26. Βλ. εἰσήγηση τοῦ ἴδιου στή 12η Ὀλομέλεια της ΚΕ τοῦ ΚΚΕ. «Δέκα χρόνια ἀγῶνες», σελ. 283.

Ποιός είναι ο χαρακτήρας αυτών των μέτρων; Τα μέτρα αυτά δημιουργούν τις τεχνικές και οικονομικές προϋποθέσεις της ανοικοδόμησης σε ανώτερο επίπεδο. Και τέτοια που είναι περιέχουν τόσο το στοιχείο της «ἀποκατάστασης» όσο και το στοιχείο της πιά πέρα δημιουργικής συγκρότησης. Αυτό σημαίνει πώς ή επιτυχία τους θά εξαρτηθεί από τήν σωστή πολιτική στά ειδικά προβλήματα της ἀνόρθωσης της χώρας. Κι αυτά είναι και πολλά και σοβαρά. Ἡ τεχνικοοικονομική ἐξάρθρωση της χώρας και ή ἀντίδραση που θά προκαλέσει ή οικονομική ὀλιγαρχία, ἐπειδή θά βλέπει νά ματαιώνεται ή καπιταλιστική της ἀνασταθεροποίηση, μάς δείχνουν τις δυσκολίες που θ' ἀντιμετωπίσει στό σημείο αυτό τό λαϊκό κράτος.

Στήν περίοδο αυτή πρέπει νά θυμηθοῦμε, ἀνάλογου χαρακτήρα ἴσως, δυσκολίες που ἀντίκρουσε ή σοβιετική οικονομία ὕστερα ἀπό τόν ἐμφύλιο πόλεμο, στήν περίοδο της ΝΕΠ. Ὁ Λένιν διατύπωσε ἔτσι τό ἀποφασιστικό ἐρώτημα γιά κείνη τήν περίοδο : «Ποιός - ποιόν ;». Τό ἐρώτημα αυτό σημαίνει τήν πάλι ἀνάμεσα στίς παλιές ἀντιδραστικές δυνάμεις της ξενόδουλης καπιταλιστικής ὀλιγαρχίας και ἀνάμεσα στίς καινούριες ἔθνικες - λαϊκές σοσιαλιστικές δυνάμεις που γεννιούνται μέσα στήν οικονομία στήν περίοδο αυτή. Ἡ νίκη στήν περίοδο αυτή ἐξαρτιέται πρῶτα και κύρια ἀπό τήν «ένωση της ἐργατικής τάξης και της ἀγροτιάς, της σοσιαλιστικής βιομηχανίας και της ἀγροτικής οικονομίας...»²⁷.

Ἡ νίκη γενικά ἐξαρτιέται, μπορούμε νά πούμε μέ ἄλλα λόγια, ἀπό τό κατά πόσο τό καινούριο, που γεννιέται μόλις τώρα κι είναι ἀκόμα ἀδύναμο, θά μπορέσουμε νά τό βοηθήσουμε γιά νά μεγαλώσει και νά νικήσει τό παλιό που είναι ἀκόμα δυνατό. Ποιά είναι τά μέσα που στήν περίπτωση της ἄμεσης ἀνασυγκρότησης θά διαθέσοῦμε γιά τό σκοπό αυτό. Τά μέσα αυτά είναι :

1) Ἡ δραστηριότητα τοῦ δουλευτή λαοῦ. 2) Ἡ συνεταιριστική ὀργάνωση τῶν ἐργαζομένων σ' ὅλους τούς τομείς. Χρέος μας νά τή βοηθήσουμε σοβαρά μέ ὅλα τά πρακτικά μέτρα που χρειάζονται. 3) Ἡ ἐντατική κινητοποίηση τῶν ἔθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων και ή δραστηριοποίηση ὅλου τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ. Αὐτή θά δώσει τά ἀπαιτούμενα μέσα γιά τήν παραγωγή και τά προϊόντα γιά τήν ἀτομική κατανάλωση γιά τό δουλευτή λαό. 4) Ἡ συνεπής στούς πιά πάνω σκοπούς πιστωτική και ἐμπορική πολιτική.

Ἄς δοῦμε τώρα πῶς θά πραγματοποιηθεῖ τεχνικά ή σχεδιασμένη ὀργάνωση της οικονομίας στήν περίοδο αυτή. Πρῶτα, πρέπει νά ἔχουμε πάντα μπροστά στά μάτια μας πῶς τό σχέδιο αυτό θά στηρίζει τις προβλέψεις του, γιά ὀρισμένα ζητήματα τεχνικής ἐφαρμογῆς, πάνω σε στοιχεία που δέ θά ἔχουν ἀκόμα δοκιμασθεῖ στό φῶς τῶν καινούριων σχέσεων στήν οικονομία. Θά πάρει δηλ. γιά βάση ὀρισμένους προπολεμικούς δει-

27. Βλ. «Ἱστορία τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος της Σοβιετικής Ἐνωσης (μ.π.)», σελ. 88, ἑλληνική ἐκδοση, τόμ. Β, 1946.

χτες τής οικονομίας· κι επειδή αυτό δέ θα αρκεί για τήν πρόγνωση τής οικονομικής δραστηριότητας, από τή στιγμή μάλιστα πού τά προπολεμικά επίπεδα θά ξεπεραστούν, ή θά πρέπει νά ξεπεραστούν σέ όρισμένους τομείς άμεσα, γι' αυτό θά κάνει και όρισμένες προβλέψεις μέ βάση ειδικές - τεχνικές εκτιμήσεις.

Δέν έχουμε όμως όσες χρειαζόμαστε στατιστικές πληροφορίες και οικονομοτεχνικές εργασίες σέ ειδικά ζητήματα. Κι αυτό θά δυσκολέψει ως ένα βαθμό τήν κατάστροψη ενός αναλυτικού προγράμματος. Αυτό όμως θ' άφορα κυρίως τήν περίοδο του πρώτου σχεδίου μέχρι πού ν' άπαιτηθεί ή χρειαζόμενη πείρα και γνώση όρισμένων στοιχείων και συντελεστών.

Δεύτερο, τό σχέδιο θά τάξει όρισμένους αντικειμενικούς σκοπούς για τους διάφορους κλάδους τής οικονομίας. Οί σκοποί αυτοί θά πρέπει, μ' όλο πού δέ θά καταστρώνεται πρόγραμμα μέ τήν τελειότητα και τή συγκρότηση ενός προγράμματος σοσιαλιστικής οικονομίας, στό σύνολό τους *νά είναι άπόλυτα πραγματοποιήσιμοι. Για τήν πραγματοποίηση των σκοπών αυτών θά χρησιμοποιούνται σχεδιασμένα όλα τά οικονομικά διαθέσιμα μέσα πού μπορούν νά κινητοποιηθούν από τή λαϊκή δημοκρατία.* Στην περίοδο τής άνόρθωσης ή άξία του σχεδίου αυτού θά είναι νά καθοδηγήσει και νά προσανατολίσει στήν οικονομική τους δράση προς όρισμένους συγκεκριμένους σκοπούς πού θά μπορούν νά πραγματοποιηθούν μέσα σέ μία όρισμένη χρονική περίοδο : τό λαϊκό κράτος, τίς έθνικές επιχειρήσεις, τους συνεταιρισμούς και τίς ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Η εκτέλεση του σχεδίου αυτού θά στηριχθεί προπάντων στην ενεργή και συνειδητή υποστήριξη των εργαζομένων πού θά ένημερώνονται πάνω στην πορεία του, θά προτείνουν και θά εφαρμόζουν λύσεις πρακτικές για τήν καλύτερη εκτέλεση του σχεδίου, μέσα σέ όρισμένες χρονικές περιόδους.

Τρίτο, τό σχέδιο για τήν άνόρθωση τής οικονομίας θά καταπιαστεί ιδιαίτερα μέ τά πιό έπείγοντα προβλήματα τής χώρας, μέ μερικότερα κλαδικά σχέδια πού στην περίοδο αυτή θά τό συγκροτούν στή βάση του²⁸. Τά κλαδικά αυτά σχέδια θ' άφορούν τήν άμεση αντιμετώπιση των αναγκών τής οικονομίας στους διάφορους κλάδους. Θά έχουμε λ.χ. ένα κλαδικό σχέδιο για τόν έπισιτισμό. Τό σχέδιο αυτό θ' άφορα τίς διανομές μέ δελτίο, τήν παραγωγή ειδών διατροφής και τή διανομή τους, τόν έλεγχο τής διάθεσης όρισμένων ειδών τροφίμων, τή βιομηχανοποίηση άλλων, τήν άποθήκευσή τους κλπ. Ένα άλλο κλαδικό σχέδιο για τήν άναδιοργάνωση των συγκοινωνιών όλων των κατηγοριών, τήν κίνηση των μεταφορικών

28. Η διαφορά από τά πεντάχρονα σοσιαλιστικά σχέδια στή Σοβιετική Ένωση, είναι ότι σ' αυτά ή γνώση, ή πρόβλεψη και ή όργάνωση από τά πριν είναι δυνατές πέρα ως πέρα, γιατί τό λαϊκό κράτος μπορεί νά πραγματοποιεί τους οικονομικούς του σκοπούς, μέ τήν άπόλυτη κυριαρχία των σοσιαλιστικών στοιχείων στή βιομηχανία και τήν άγροτική οικονομία, πράγμα πού δέν μπορεί νά συμβαίνει μέ τήν ίδια τελειότητα πριν πάψει ή ανταγωνιστική δράση των ταξικών δυνάμεων. (Στή σοσιαλιστική κοινωνία δέν υπάρχει πιά ή τάξη των καπιταλιστών, υπάρχουν δυό τάξεις όχι ανταγωνιστικές αλλά σύμμαχες: οί εργάτες και οί άργότες).

μέσων, έπισκευή και κατασκευή συγκοινωνιακού ύλικού δρόμων κλπ. Ένα τρίτο κλαδικό σχέδιο για τὰ καύσιμα και τήν ενέργεια γενικά για βιομηχανικές και αστικές χρήσεις. Ένα τέταρτο κλαδικό σχέδιο για τήν πιστωτική και ύλική ενίσχυση τής αγροτικής οικονομίας με κάθε είδους έφοδια. Ένα πέμπτο σχέδιο για τή λειτουργία τών βιομηχανιών με χωριστές προβλέψεις για κάθε κλάδο ανάλογα με τή σημασία του στην ανασυγκρότηση. Ένα άλλο ακόμα κλαδικό σχέδιο για τόν προϋπολογισμό, τήν τραπεζιτική κίνηση, τήν επένδυση κεφαλαίων χωριστά σε κάθε κλάδο, τό έξωτερικό έμπόριο, τούς συνεταιρισμούς, τή στέγαση, τὰ δημόσια έργα κλπ.

Φυσικά, τὰ όρισμένα αυτά κλαδικά σχέδια θά δώσουν στό λαϊκό κράτος, στα οικονομικά καθοδηγητικά όργανά του, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα τήν πείρα και τή σωστή γνώση τών κλαδικών προβλημάτων και τού τρόπου για τήν αντιμετώπισή τους, έτσι πού νά διευκολύνεται ή από τὰ πριν κατάστροψη ενός γενικού σχεδίου πού θά εκφράζει σε γενικές γραμμές τίς επιδιώξεις και τών κλαδικών σχεδίων. Έτσι τό γενικό σχέδιο θά μπορέσει νά δάξει γενικά καθήκοντα στα κλαδικά σχέδια, πού σιγά σιγά κι αυτά θά αρχίσουν νά ενσωματώνονται (έκτός από τό μηχανισμό τών λεπτομερειών) στό γενικό σχέδιο δίνοντάς του ολοκληρωμένη μορφή και περιεχόμενο. Αυτό όμως θά γίνει παράλληλα με τήν όλη ανάπτυξη τής οικονομίας.

Στό σημείο τούτο πολύτιμη μās είναι ή πείρα από τή σοβιετική οικονομία πριν τὰ πεντάχρονα. Ξέρουμε πόσες δυσκολίες συνάντησε για νά αποκατασταθεί παρ' όλους τούς φυσικούς πόρους πού διέθετε ή χώρα. Οί δυσκολίες αυτές δέν προκύψανε μονάχα από ειδικούς λόγους (πόλεμος ενάντια στα λευκά στρατεύματα και τούς ξένους στρατούς, στην περίοδο τού «πολεμικού κομμουνισμού» κλπ.) παρά και από τήν αντίδραση τών έχθρικών προς τό σοσιαλισμό στοιχείων και στόν οικονομικό τομέα. ΈΗ πείρα από τήν ανόρθωση τής σοβιετικής οικονομίας στην περίοδο τής ΝΕΠ είναι πολύ πλούσια σε διδάγματα. Μās δείχνει πώς πριν νά δημιουργηθεί τό πρώτο πεντάχρονο σχέδιο, (σχέδιο για τήν οικονομία στό σύνολό της), χρειάστηκε έντατική δουλειά σε «μερικά» σχέδια (κλαδικά σχέδια), για ν' αντιμετωπισθοϋν τὰ προβλήματα τού κάθε κλάδου και νά χαραχτεί ή προοπτική για τήν ανάπτυξη του. Τὰ κλαδικά αυτά σχέδια τὰ κατάρτωναν σε γενικές γραμμές κάθε χρόνο με βάση τούς «άριθμούς έλέγχου» τής σοβιετικής οικονομίας, πού ήταν ένα είδος προσωρινοί απολογισμοί και ισολογισμοί για τήν παραγωγή και τήν επεκταμένη αναπαραγωγή. Οί «άριθμοί έλέγχου» αγάλιαζαν όλους τούς κλάδους τής οικονομίας, και προέβλεπαν και καθόριζαν με αυτούς γενικά καθήκοντα για τόν κάθε κλάδο. Με τούς «άριθμούς έλέγχου» λογάριαζαν τή δυναμική τής πορείας τής οικονομίας ανάμεσα στους δύο βασικούς τομείς τής παραγωγής, τόν κοινωνικοποιημένο και τόν άτομικό. Παρακολουθοϋσαν τήν πάλη τών σοσιαλιστικών με τὰ καπιταλιστικά στοιχεία και τό βαθμό τής αδιάκοπης ανάπτυξης τών πρώτων σε σύγκριση με τὰ δεύτερα. Έ

πείρα τών «ἀριθμῶν ἐλέγχου» καί τά κλαδικά σχέδια δημιούργησαν, ὅταν καί οἱ οἰκονομικές συνθήκες τό ἐπιτρέψανε, τίς οἰκονομικές καί ὀργανωτικές προϋποθέσεις γιά τό πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας.

Φυσικά, τή σύγκριση αὐτή τήν κάνουμε μόνο γιά νά κατατοπιστεῖ ὁ ἀναγνώστης πάνω στήν πορεία πού βάδισε ἡ ἀνάπτυξη τῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας καί νά πλουτιστεῖ μέ τήν πείρα πού μᾶς δίνει ἡ ἱστορία τῆς ἐξέλιξης τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας στό σημείο αὐτό. Τά συμπεράσματα ἀπό τή σύγκριση – δέν μποροῦμε, βέβαια, σ' αὐτήν ἐδῶ τήν ἐργασία νά τά δώσουμε ἀναλυτικότερα – δέν ἔχουν κανενός εἶδους ὑποχρεωτική ἢ δογματική ἰσχύ κι οὔτε πρέπει νά μᾶς ὀδηγήσουν σέ μηχανικοῦ χαρακτήρα μεταφορά κι ἐφαρμογή στίς ὁποιοσδήποτε ἄλλες οἰκονομικές συνθήκες. Δέν παύουν, ὥστόσο, νά δίνουν πολύτιμα καθοδηγητικά στοιχεῖα γιά ὅποιον μελετᾷ τά σχετικά ζητήματα.

Τά κλαδικά σχέδια πού ἀπαριθμήσαμε στήν προηγούμενη σελίδα καί πού, ὅπως νομίζω, θά ἀποτελέσουν γιά τήν οἰκονομία μας τή βάση τοῦ σχεδίου γιά τήν ἀνασυγκρότηση, στήν πρώτη περίοδο, θά πρέπει νά προσαρμοστοῦν στίς ἀπαιτήσεις τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ λαϊκοῦ κράτους γιά τήν περίοδο αὐτή. Ἡ λειτουργία τοῦ σχεδίου εἶναι ἐδῶ κάτι πού πρέπει νά μᾶς ἀπασχολήσει.

Εἶπαμε πῶς σέ γενικές γραμμές ὁ σκοπός στήν περίοδο αὐτή σχετικά μέ τή λειτουργία τῆς οἰκονομίας εἶναι : α) νά ἐξασφαλίσει τήν ἐπάρκεια γιά τήν παραγωγική καί ἀτομική κατανάλωση, γιά νά μπορεῖ ἔτσι ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ λειτουργία τῆς οἰκονομίας καί ἡ συσσώρευση τῶν μέσων γιά τή λαϊκή ἀνοικοδόμηση καί β) νά κινητοποιήσει τούς ἐσωελληνικούς παράγοντες καί συντελεστές γιά νά δημιουργήσει τήν ἐπάρκεια αὐτή. Μποροῦμε λοιπόν σέ γενικές ἐπίσης γραμμές νά διαγράψουμε ἔτσι τό σχέδιο γιά τή λειτουργία τῆς οἰκονομίας.

Τό σχέδιο πρέπει νά προβλέπει τόσο γιά τόν τομέα τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων, ὅσο καί γιά τόν ἰδιωτικό τομέα. Εἶναι φυσικό πῶς ὁ ἰδιωτικός τομέας στήν περίοδο τοῦ δημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας θά παίξει σημαντικό ρόλο. Ὁ ἰδιωτικός τομέας θά τείνει νά στηριχτεῖ στίς αὐθόρμητες δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς καί θά προσπαθήσει νά ἀσκεῖ μονοπωλιακή «πίεση» μέ διάφορα μέσα (ὑποπαραγωγή, ἀπόκρυψη κλπ.) γιά νά πετύχει τόν κερδοσκοπικό του σκοπό. Μά, ὅπως εἶπαμε σέ προηγούμενες σελίδες²⁹, ἡ οἰκονομία τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας, δέν μπορεῖ νά στηριχτεῖ στήν κυριαρχία τῶν τυφλῶν αὐτῶν δυνάμεων γιά νά πραγματοποιήσει τούς σκοπούς της. Τί θά ἐπιδιώξει λοιπόν τό σχέδιο στήν περίπτωση αὐτή ; Νά ξαγκιστρῶσει τήν κατανάλωση ἀπό τίς δυνάμεις αὐτές ἐξουδετερώνοντας τήν κυριαρχία τους. Αὐτό θά τό πετύχει ἅμα κινητοποιήσει σχεδιασμένα καί ὀλόπλευρα τίς ἐπιχειρήσεις στούς ἐθνικοποιημένους κλάδους. Ἐτσι θά σπάσουν τά σημερινά καπιταλιστικά τεχνητά μονοπώλια, καί οἱ κλάδοι αὐτοί θά δώσουν σέ πλατειούς τομεῖς τῆς οἰκο-

29. Σελ. 203-205.

νομίας τή δυνατότητα ν' ανασυγκροτηθῶν μέ παραγωγή σέ μεγάλη κλίμακα. Ἡ παροχή πού θά γίνει ἀπό τούς κλάδους αὐτούς σέ παραγωγικά καί καταναλωτικά εἶδη θά τονώσει τήν ἀγροτική οἰκονομία, θ' ἀνεβάσει τό επίπεδο τοῦ καταναλωτή τῆς πόλης καί θά δραστηριοποιήσει τίς ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις πού θά τροφοδοτοῦνται ἀπό τούς κλάδους αὐτούς. Στόν τομέα τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων θά πρέπει νά μετατραποῦν ὅλοι οἱ κλάδοι σέ παραγωγικούς. Φυσικά, τό εἰδικό βάρος τοῦ τομέα αὐτοῦ θά παίξει τόν ἀποφασιστικό του ρόλο, ἀκόμα πιό πολύ στό βαθμό πού θά δημιουργηθεῖ στόν τόπο μας βαρειά βιομηχανία. Τό σχέδιο θά προβλέπει ἀκόμη καί δύο ἄλλα ἀποφασιστικά μέσα γιά τούς σκοπούς αὐτούς : α) Τόν ἔλεγχο στή βιομηχανική παραγωγή πού θά ἐπεξεργάζεται ὕλες μέ ζωτική σημασία γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἀνασυγκρότησης. Ὁ ἔλεγχος θά προχωρεῖ καί στή διάθεση τοῦ προϊόντος, πού παράγεται (χωρίς νά θίγει ἕνα σέ λογικά ὅρια ἰδιωτικό κέρδος στίς βιομηχανίες πού συμμορφώνονται μέ τό γενικό οἰκονομικό κρατικό σχέδιο) καί β) τόν ἔλεγχο στήν πίστη, στήν παροχή δηλ. πιστώσεων στίς κάθε λογῆς ἀτομικές ἐπιχειρήσεις πού ἀνάλογα μέ τή σημασία τους γιά τό ἔργο τῆς ἀνασυγκρότησης θά ἐνθαρρύνονται μέ τήν πιστωτική πολιτική πού θ' ἀσκοῦν οἱ μεγάλες ἐθνικοποιημένες τραπεζιτικές ἐπιχειρήσεις. Μέ ἄλλα λόγια τό σχέδιο θά διαθέσει τούς ὑλικούς παραγωγικούς καί τούς πιστωτικούς πόρους τῆς οἰκονομίας πού θά ἔχει κάτω ἀπό τόν ἔλεγχό του τό λαϊκό κράτος, γιά τήν ὅσο γίνεται πιό ὀλοκληρωμένη καί ἀποδοτική διάθεσή τους στήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνασυγκρότησης. Ἡ ἀνακατανομή καί ἀνακατάταξη τῶν πόρων τῆς οἰκονομίας γιά ὠφέλεια τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί τῶν διώσιμων κλάδων τῆς βιομηχανίας, θά σπάσει τήν κυριαρχία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου στήν ἀγορά καί θά δώσει φτερά στήν ἀνάπτυξη τῶν συνεταιρισμῶν καί τῶν παραγωγικῶν μονάδων πού θά δροῦν ὠφέλιμα γιά τήν ἀνασυγκρότηση. Αὐτό θά πραγματοποιηθεῖ σέ μεγάλο μέρος μέ τήν κατάργηση τῶν μονοπωλιακῶν προνομίων τῶν ἐταιριῶν τοῦ ξένου κεφαλαίου.

Τό σχέδιο ὅμως πρέπει νά προβλέψει καί γιά ἕνα τρίτο σοβαρό καθήκον, πού θά συμπληρώσει τά ἄλλα δύο πού ἀναφέραμε. Τό τρίτο αὐτό χρέος του εἶναι νά κινητοποιήσει θετικά τόν ἰδιωτικό τομέα παραγωγῆς καί νά τόν κάνει συντελεστή στήν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν τῆς ἀνασυγκρότησης. Μονάχα μέ τόν τρόπο αὐτό πρέπει νά λειτουργήσουν οἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς γιά νά βοηθήσουν θετικά τήν ἀνασυγκρότηση.

Στό ἔργο αὐτό τό λαϊκό κράτος θά εὐκολυνθεῖ ἀπό τό ὅτι στήν πάλη του γιά νά πειθαρχήσει τίς δυνάμεις ἐκείνες τῆς ἀγορᾶς πού μέ τήν αὐθόρμητη δράση τους ματαιώνουν τήν ἀνασυγκρότηση, θά ἔχει κιόλας ἐκμηδενίσει σοβαρούς παράγοντες πού παρεμποδίζουν τή λειτουργία τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα καί τῆς ἀγορᾶς. Τέτοιοι παράγοντες εἶναι τά τεχνικά καί φυσικά μονοπώλια, εἶναι τά ἐμπόδια πού δέν ἀφήνουν νά μεταπηδήσει τό κεφάλαιο στούς παραγωγικούς κλάδους κ.ἄ. Οἱ παράγοντες αὐτοί πού στό μονοπωλιακό καπιταλισμό γίνονται οἱ κυριαρχικές δυνάμεις στήν

άγορά και μεταφέρουν τόν ανταγωνισμό τών ατομικών επιχειρήσεων στό επίπεδο του ανταγωνισμού ανάμεσα σέ μονοπώλια, έμποδίζουν ταυτόχρονα νά λειτουργήσκει ή άγορά γιά τήν κυκλοφορία και ανταλλαγή βιομηχανικών και άγροτικών προϊόντων. Όπως είδαμε, οί παράγοντες αυτοί έκμηδενίζονται μέ τίς έθνικοποιήσεις, τήν κατάργηση προνομίων κλπ.

Έκμηδενίζεται άκόμα μαζί μέ αυτούς και ένας άλλος άκόμα παράγοντας: τό «συνασπισμένο» δηλαδή συμφέρον του τραπεζοβιομηχανικού κεφαλαίου πού έκφράζει τή συμμαχία τών «συνιστωσών» του χρηματιστικού κεφαλαίου. Π.χ. στήν άγορά μιά τράπεζα θά προτιμήσει όρισμένες επιχειρήσεις «κόρες» της, μιά μεγάλη βιομηχανία θά ένισχυθεί οικονομικά γιά νά καταστρέψει και ν' άπορροφήσει μιάν άλλη, ή ένα έμπορικό τράστ θά μονοπωλήσει τήν εισαγωγή όρισμένου είδους κ.λπ. Τό άποτέλεσμα από τήν έκμηδένιση τών παραγόντων αυτών είναι ότι ή άγορά θά έλευθερωθεί από τό μονοπωλιακό κεφάλαιο και ή ιδιωτική πρωτοβουλία θά ένισχυθεί νά πραγματοποιήσει παραγωγικούς σκοπούς.

Τό σχέδιο πρέπει νά έκμεταλλευτεί τίς δυνάμεις και τήν ζωτικότητα της άγοράς και νά τίς καθοδηγήσει μέ *οικονομικά μέσα*³⁰ νά πραγματοποιήσουν τούς σκοπούς του. Πρέπει μ' άλλα λόγια ή πολιτική του σχεδίου ν' άποδείχνει, στόν ιδιώτη επιχειρηματία, βιομήχανο, βιοτέχνη, άγρότη και έργατή άκόμα, πώς τούς συμφέρει νά συμμορφωθούν μέ τούς σκοπούς του και πώς τούς συμφέρει *ύλικά*, πρέπει νά πούμε, νά βοηθήσουν στήν πραγματοποίησή τους. Αυτό σημαίνει ότι τό σχέδιο πρέπει νά προκαλεί τό *ύλικό ένδιαφέρον* γιά τούς κάθε λογής έργαζομένους πού θά τό έφαρμόσουν.

Πώς θά γίνει αυτό ειδικά γιά τόν ιδιωτικό τομέα; Τό λαϊκό κράτος θά διαθέσει όλη τήν όργανική και άνόργανη μάζα του κεφαλαίου, πού θά μπορεί νά έλέγχει, γιά τό σκοπό αυτό. Η πίστη, τό έξωτερικό έμπόριο, τό έσωτερικό έμπόριο μέ βάση τά είδη πού θά παράγει ό έθνικοποιημένος τομέας, θά βαρύνουν τήν πλάστιγγα γιά νά προσελκυστεί τό κεφάλαιο του ιδιωτικού τομέα.

Τά συμπεράσματά μας είναι:

1) Η σχεδιασμένη όργάνωση της οικονομίας στήν περίοδο της άνασυγκρότησης πρέπει και μπορεί νά γίνει. Θά άποβλέπει νά άποκαταστήσει τή λειτουργία της οικονομίας μέ τόν πιό όλοκληρωμένο και άποδοτικό τρόπο, γιά νά δημιουργηθούν τά παραγωγικά και καταναλωτικά έφόδια πού θά έπιτρέψουν νά πραγματοποιηθεί ένα σχέδιο γιά τήν πλατειά ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων της χώρας.

30. Τονίζουμε τή φράση «*μέ οικονομικά μέσα*», γιατί ή πείρα από τήν οικονομική ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης μάς μαθαίνει πώς κάθε προσπάθεια *αύταρχισμού ή οικονομικού σατραπισμού* είναι καταδικασμένη σέ άποτυχία. Ο τροτσκιστής Πιατακόφ, όταν ζητούσε νά πουλιούνται άκριβά τά βιομηχανικά προϊόντα γιά ωφέλεια τάχα της βιομηχανίας σέ βάρος της άγροτικής ιδιαίτερα κατανάλωσης, δέν έκανε παρά ένα τέτοιο είδος οικονομικό δεσποτισμό. (Βλ. «Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης» (μτ.), τόμος Β').

2) Θά ἐντάξει σ' ἓνα τέτοιο σχέδιο μέ τά κλαδικά σχέδια ὅλα τά μέσα τῆς οἰκονομίας πού μποροῦν ν' ἀξιοποιήσουν γιά τό σκοπό αὐτό.

3) Θά συνδυάσει καί θά συντονίσει τή λειτουργία τῶν δυνάμεων τῆς ἀγορᾶς καί τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα μέ τίς δυνάμεις τοῦ ἐθνικοποιημένου τομέα γιά νά πραγματοποιηθοῦν οἱ πιό πάνω σκοποί.

4) Μέ τήν πείρα ἀπό τά κλαδικά σχέδια θά προετοιμάσει καί ὀργανωτικά τήν κατάστροψη καί ἐφαρμογή ἑνός πλατύτερου σχεδίου γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας στό σύνολό της.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀντικειμενικῶν αὐτῶν σκοπῶν πού ἐπιδιώκει ἡ σχεδιασμένη ὀργάνωση στήν περίοδο τῆς ἀνόρθωσης θά ἔχει, φυσικά, γιά ἀποτέλεσμα νά πραγματοποιηθοῦν καί οἱ ἄλλοι σκοποί τῆς περιόδου αὐτῆς πού ἀναφέραμε στήν ἀρχή τῆς παραγράφου, νά δημιουργηθεῖ δηλαδή γερή ἀγορά, νά ἀπλωθεῖ ὁ ἐθνικοποιημένος τομέας, νά στερεωθοῦν οἱ οἰκονομικές διευθυντικές θέσεις τοῦ λαϊκοῦ κράτους κ.ἄ.

2. Ἡ ἐκβιομηχάνιση καί ἡ βαρειά βιομηχανία στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης.

Εἶναι ὅμως σωστό, στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης τῆς οἰκονομίας, νά ἀρκεσθοῦμε μονάχα στή λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ πού ὑπάρχει καί παράλληλα μέ τή συσσώρευση πού θά ἐπιχειρήσουμε, νά μή δημιουργήσουμε καί τίς τεχνικές βάσεις, ὅπου ἀπάνω θά χτιστεῖ μιᾶ προοδευμένη οἰκονομία; Θά ἦταν μηχανικό νά μεταθέσουμε ὀλόκληρο τό ἔργο τῆς ἐκβιομηχάνισης στήν περίοδο τῆς ὀριστικῆς ἀνοικοδόμησις χωρίς πρῖν νά ἔχουμε δάλει τίς βάσεις του στήν ἀμεση περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης. Καί ἅμα λέμε ἐκβιομηχάνιση ἐννοοῦμε στό στάδιο αὐτό, τή μετατροπή τῆς διάρθρωσης τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς μέ τή θεμελίωση τῆς βαρειάς βιομηχανίας.

Ἡ πείρα ἀπό τή σοβιετική οἰκονομία μᾶς διδάσκει, πῶς τά θεμέλια γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βαρειάς βιομηχανίας μῆκανε κιόλας τό 1920 μέ τό ἱστορικό σχέδιο τοῦ Λένιν γιά τήν ἠλεκτροποίηση μέ τήν ἴδρυση ἐνεργειακῶν συγκροτημάτων σέ διάφορα σημεία τῆς χώρας. Τό σχέδιο αὐτό ἄρχισε νά πραγματοποιεῖται στήν περίοδο τῆς ΝΕΠ, στήν περίοδο δηλαδή γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας, κι ἔβαλε τίς βάσεις γιά νά δημιουργηθοῦν καινούριοι κλάδοι βαρειάς βιομηχανίας καί νά ἀναμορφωθοῦν οἱ παλιοί. Ἡ δημιουργία ἐνεργειακῆς βάσης καί βαρειάς βιομηχανίας ὀλοκληρώθηκε μέ τά πεντάχρονα. Τότε ἐκβιομηχανήθηκε πραγματικά ἡ χώρα σ' ὅλη της τήν ἔκταση. Χωρίς ὅμως τό «ΓΚΟ-ΕΛ-ΡΟ» (κρατικό πλάνο γιά τήν ἠλεκτροποίηση τῆς Ρωσίας), θά ἦταν ἀδύνατο νά προετοιμαστοῦν τά πεντάχρονα γιά τήν ἴδρυση τῆς μεγάλης σοσιαλιστικῆς βιομηχανίας.

Ἡ ἰδέα νά ἠλεκτροποιηθεῖ ἡ χώρα, νά δημιουργηθεῖ συγχρονισμένη ἐνεργειακή βάση συνδυάστηκε ἀπό τή μεγαλοφυΐα τοῦ Λένιν ἄμεσα μέ τή

δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας. Νά τί ἔλεγε τό 1920 ἀκόμα ὁ Λένιν, γιά τή βαρεία βιομηχανία:

«Ξέρομε πώς ἡ σωτηρία τῆς Ρωσίας δέν εἶναι μονάχα ἡ καλή συγκομιδή στό χωριό – αὐτό δέν εἶναι ἀρκετό – οὔτε μονάχα ἡ καλή λειτουργία τῆς ἑλαφρᾶς βιομηχανίας πού προμηθεύει στούς ἀγρότες εἶδη κατανάλωσης – οὔτε αὐτό ἀρκεῖ. Αὐτό πού μᾶς χρειάζεται ἐξ ἴσου εἶναι ἡ βαρεία βιομηχανία... Ἡ βαρεία βιομηχανία ἔχει ἀνάγκη ἀπό κρατικούς πόρους: Ἄν δέν βροῦμε αὐτούς τούς πόρους εἴμαστε χαμένοι σάν κράτος πολιτισμένο καί πολύ περισσότερο σάν σοσιαλιστικό κράτος». Ἀκόμα ὁ Λένιν, μιλώντας παραστατικά γιά τή σημασία τῆς ἠλεκτροποίησης, ἔλεγε: «σοσιαλισμός=δικτατορία τοῦ προλεταριάτου+ἠλεκτροποίηση».

Τά λόγια αὐτά, ἀλήθεια, ἐπιστημονικά προφητικά γιά τήν κατοπινή ἐξέλιξη τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας, δείχνουν πώς οἱ προϋποθέσεις, οἱ ὅροι νά δημιουργηθεῖ μεγάλη βιομηχανία, πρέπει νά μποῦν ἀμέσως κίβλας ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀνασυγκρότησης τῆς οἰκονομίας. Αὐτό πρέπει νά γίνει ὄχι γιά τεχνικούς μονάχα, παρά καί γιά οἰκονομικούς λόγους. Γιατί ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας στήν περίοδο τῆς ἀνόρθωσης πρέπει ν' ἀρχίσει ἀπό τήν πρώτη στιγμή νά πραγματοποιεῖται ἀπάνω σέ καινούρια παραγωγική βάση καί διάρθρωση γιά νά μὴν ἀναπαραχθεῖ τό παλιό σχῆμα, ὅπου δεσπόζει ἡ ἑλαφρὰ βιομηχανία.

Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε, πώς στή σοβιετική οἰκονομία ὑπῆρχε μαύρη μεταλλουργία³¹ ἀπό πρὶν τήν ἐπανάσταση σέ μικρὴ ἔστω κλίμακα. Καί μ' ὅλα ταῦτα ἡ μεγαλόπνοη σύλληψη τοῦ Λένιν γιά τήν ἠλεκτροποίηση τῆς χώρας δέ στάθηκε στό γεγονός αὐτό γιά νά ἐπαναπαυθεῖ στήν ἀργὴ ἐξέλιξη τῆς βάσης αὐτῆς πού ὑπῆρχε, παρά διακήρυξε τήν ἀναγκαιότητα καί τή δυνατότητα ν' ἀναπλαστεῖ καί νά ἐπεχταθεῖ ἡ βιομηχανική βάση τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης.

Στή χώρα μας, πού δέν ἔχει κἂν μεταλλουργία γιά τήν καμίνευση σιδηρομεταλλευμάτων, πολύ περισσότερο τό πρῶτο μας χρέος εἶναι ν' ἀντιμετωπίσουμε τήν ἀνάγκη νά θεμελιωθεῖ ἡ καινούρια βιομηχανική καί ἐνεργειακή βάση, χρέος πού θ' ἀρχίσει νά ἐπιτελεῖται ἄμεσα στήν περίοδο τῆς ἀνόρθωσης. Στή χώρα μας ἄλλωστε θά ὑπάρχει ζήτηση καί ἀγορὰ ἔτοιμη ἄμεσα, τουλάχιστο γιά τὰ μεταλλουργικά καί χημικά προϊόντα πού κατανάλωνε ἡ οἰκονομία μας πρὶν ἀπό τόν πόλεμο καί πού τὰ ἀγόραζε ἀπό τό ἔξωτερικό.

Ἡ σημασία τῆς ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας εἶναι τεράστια, γιατί χωρίς αὐτή δέν θά πετύχει οὔτε αὐτή ἡ ἴδια ἡ ἀποκατάσταση καί ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας. Φυσικά ἡ ἐκβιομηχάνιση θά μπορέσει νά πραγματοποιηθεῖ σέ μεγάλη κλίμακα μονάχα ὅταν θά ἔχουν ἐκπληρωθεῖ καί τὰ ἄλλα καθήκοντα γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς οἰκονομίας. Στό μεταξύ ὅμως δέν πρέπει ν' ἀναπτύσσεται μονόπλευρα ἡ οἰκονομία. Πρέπει οἱ πόροι τῆς νά

31. «Μαύρη μεταλλουργία» θά πεῖ μεταλλουργία σίδηρου.

διοχετεύονται σέ ένα σημαντικό ποσοστό στήν παράλληλη πραγματοποίηση τῶν ὄρων τῆς ἐκβιομηχάνισης.

Ποιά εἶναι λοιπόν τά καθήκοντα τοῦ σχεδίου στήν περίοδο αὐτή ἔπειτα ἀπ' ὅσα διαπιστώσαμε; Ἐκτός ἀπό τήν ἀποκατάσταση τῆς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας χρέος ἔχει νά βάλει καί τά θεμέλια γιά τήν ἐνεργειακή καί βιομηχανική βάση ὅπου ἀπάνω θά στηριχθεῖ ἡ ἀπαραίτητη βαρειά βιομηχανία. Μ' ἄλλα λόγια πρέπει ν' ἀποκαταστήσει τήν οἰκονομία ἔτσι πού γρήγορα νά ξεπεράσει τά πολεμικά ἐπίπεδα καί ταυτόχρονα νά θεμελιώσει τίς προϋποθέσεις γιά τή βαρειά βιομηχανία.

Πῶς θά πραγματοποιηθοῦν καί σέ τί ἔκταση θά πραγματοποιηθοῦν τά καθήκοντα αὐτά; Γιά νά ἐκβιομηχανιστεῖ μιά χώρα καθυστερημένη πού παρουσιάζει μονόπλευρη ἀνάπτυξη σ' ἓναν κλάδο τῆς βιομηχανίας, στόν κλάδο τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, τό ζήτημα δέν εἶναι μόνο πῶς θ' ἀναπτύξει πιά πέρα τῆς βιομηχανίας πού ἔχει, στήν ἴδια τήν παλιά κατεύθυνση, παρά πῶς θά δημιουργήσει μιά ἀπ' ἀρχῆς γερή βιομηχανική βάση ὅπου ἀπάνω θά στηριχθοῦν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς βιομηχανίας.

Ὅπως εἶπε ὁ Στάλιν στόν προεκλογικό λόγο του στίς 9 Φλεβάρη 1946 (πρός τοὺς ἐκλογεῖς τῆς ἐκλογικῆς περιφέρειας Στάλιν τῆς Μόσχας), οἱ προοδευμένες ἀστικές χώρες πραγματοποίησαν τή βιομηχανοποίησή τους, ἀρχίζοντας συνήθως ἀπό τήν ἐλαφρά καί καταλήγοντας στή βαρειά βιομηχανία. Τό σχῆμα ὅμως αὐτό δέν εἶναι παραδεχτό γιά μιά χώρα πού οἰκοδομεῖται σοσιαλιστικά, γιατί αὐτή χρειάζεται νά περάσει ἄμεσα στήν παραγωγή μέσων παραγωγῆς σέ μεγάλη κλίμακα πού εἶναι ἡ ὀρθολογική προϋπόθεση γιά τήν πιά πέρα ἐκβιομηχάνισή της. Οἱ ἀστικές χώρες ἀκολούθησαν τήν ἀντίθετη πορεία καί χρειάστηκαν δεκαετηρίδες ὀλόκληρες γιά ν' ἀναπτυχθοῦν σάν τεχνικά προοδευμένες χώρες. Στό σημείο ὅμως αὐτό θά ξαναγυρίσουμε σέ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Ἀκόμα μιά χώρα ἐξαρτημένη, ὅπως ἡ δική μας, σημαντικά ἀπό τό ξένο κεφάλαιο δέν μπορεῖ νά σπάσει τίς ἀλυσίδες τῆς ὑποδοῦλώς της, ἂν δέν ἀναπτύξει βαρειά βιομηχανία. Γιατί ἡ βαρειά βιομηχανία εἶναι ἡ προϋπόθεση νά ἀξιοποιηθοῦν οἱ ἐσωτερικοί της πόροι καί νά ξετυλιχθοῦν οἱ παραγωγικές της δυνάμεις σέ ἀνώτερη τεχνική βάση. Νά πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ λαϊκή δημοκρατία τῆς Γιουγκοσλαβίας τό ζήτημα τῆς σχεδιασμένης ἐκβιομηχάνισης τῆς οἰκονομίας της καί εἰδικά τό ζήτημα τῆς βαρειάς βιομηχανίας: (Παραθέτουμε κατά λέξη τή σχετική εἶδηση τῶν ξένων πρακτορείων εἰδήσεων (Λονδίνο 29-11-1946) πού δημοσίευσε ὁ καθημερινός τύπος – βλ. «Ριζοσπάστη» τῆς 30-11-1946). «Πληροφορίες ἀπό τό Βελιγράδι ἀγγέλλουν ὅτι ὁ στρατάρχης Τίτο μιλώντας σήμερα στούς ἀντιπροσώπους τῶν θυμάτων τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα, ἀνάγγειλε πεντάχρονο σχέδιο γιά τή μετατροπή τῆς Γιουγκοσλαβίας ἀπό ἀγροτική σέ βιομηχανική χώρα. «Σύμφωνα μέ τό σχέδιο αὐτό, εἶπε ὁ στρατάρχης Τίτο, ἡ βαρειά βιομηχανία θά ἐπεκταθεῖ σ' ὀλόκληρη τή χώρα καί ἡ ἠλεκτρική ἐνέργεια θά τριπλασιασθεῖ. Ἡ χώρα μας εἶναι πλούσια. Ἀλλά μόνο τώρα ἀρχίζουμε ν' ἀπολαμβάνουμε τόν πλοῦτο μας. Παλιότερα τά ἐργοστάσια μας βρῖσκονταν σέ ξένα χέρια. Ξένοι τά ἐκμεταλλεύονταν καί

αγόραζαν τις πρώτες ύλες μας σε χαμηλότερες τιμές και μετά τις ξαναπουλούσαν στη χώρα μας σε έτοιμα προϊόντα. Τώρα όμως τα μεταλλεύματα αυτά θα επεξεργάζονται στη Γιουγκοσλαβία και θα πουλάμε τα πλεονάσματά μας για να αποκτήσουμε από το έξωτερικό καλά μηχανήματα. "Έτσι θα δάλουμε γερές βάσεις στην οικονομία μας"».

Οι πιο πάνω θέσεις που αναπτύσσει ο στρατάρχης Τίτο, νομίζουμε ότι αποτελούν το πιο ζωντανό παράδειγμα που επικυρώνει την άποψη που υποστηρίξαμε, πώς δηλ. η σχεδιασμένη θεμελίωση και ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας αποτελεί πρωταρχικό καθήκον – και για την άμεση περίοδο της ανασυγκρότησης – σε μία χώρα που όπως η Ελλάδα δεν έχει αξιοποιήσει τις πλουτοφόρες της πηγές και δεν έχει ακόμα αποκτήσει γερή τεχνικοοικονομική βάση.

Είδαμε στά άλλα κεφάλαια πώς και απαραίτητο είναι και μπορούμε να δημιουργήσουμε βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα. Αυτό βέβαια δε σημαίνει πώς μπορεί να κατασκευαστεί στο σύνολό της από τη μία μέρα στην άλλη. Θα χρειαστεί ένα όρισμένο σχέδιο και μία κλιμάκωση στην πραγματοποίηση των διαφόρων έργων που θα τη συγκροτήσουν. Το αντίθετο θα ήταν οικονομικά, μά ακόμη και επειδή μας λείπουν και ειδικευμένα εργατικά στελέχη, και τεχνικά αδύνατο, και δλαβερό για την ανάπτυξη της υπόλοιπης οικονομίας.

Νά λοιπόν πώς νομίζουμε σύμφωνα με τα παραπάνω, πώς θα πρέπει να κλιμακωθεί η δημιουργία της ενεργειακής και βιομηχανικής βάσης, στη χώρα μας, μέσα στις αντίστοιχες περιόδους της ανάπτυξης της οικονομίας που αναφέραμε σε προηγούμενη παράγραφο: στην πρώτη περίοδο για την ανασυγκρότηση της οικονομίας, πρέπει να μπου οι βάσεις για τη βαρεία βιομηχανία. Κι αυτό θα πει πώς πρέπει πρώτ' απ' όλα να φτιάξουμε τα πυρηνικά ενεργειακά συγκροτήματα που θα τροφοδοτήσουν τις πρώτες καινούριες βιομηχανίες. Τα συγκροτήματα αυτά στη χώρα μας θα πρέπει να είναι στη βάση τους υδροηλεκτρικά συγκροτήματα που θα παρέχουν ηλεκτρ ενέργεια στις βιομηχανικές μονάδες.

Βέβαια ταυτόχρονα και παράλληλα θα πρέπει να αρχίσουμε να παράγουμε για τις χρήσεις της βαρειάς βιομηχανίας και στερεούς ενεργειακούς φορείς, καθώς και αναγωγικά μέσα, μεταλλουργικό κόκ κτλ. από τους φορείς αυτούς (λιγνίτη). Το χρέος μας όμως αυτό δε σταματάει στη δημιουργία ενεργειακής βάσης. Χρειάζεται να κατασκευαστούν και οι πρώτες καινούριες βιομηχανίες που θα καταναλώσουν την ηλεκτρ ενέργεια.

Οι πρώτες καινούριες βαρείες βιομηχανίες ποιές θα είναι; Θα είναι εκείνες που θα ικανοποιήσουν άμεσες ανάγκες για την ανασυγκρότηση. Και τέτοιες είναι η σιδηρομεταλλουργία και η μεταλλουργική βιομηχανία για κατεργασία σίδηρου και άτσαλιού, και οι δύο σ' ένα ενιαίο σύνολο, κι ακόμα όρισμένες άλλες απαραίτητες μεταλλουργικές και χημικές βιομηχανίες (άλουμινιο, άζωτο για λιπάσματα). Οι βιομηχανίες αυτές θα χτιστούν σε τέτοια έκταση ώστε να διευκολύνεται και η κατασκευή τους και η απορρόφηση του προϊόντος τους από τις άμεσες ανάγκες της κατανάλωσης. Γι' αυτό θα χτιστούν βιομηχανίες με όρισμένη δυναμικότητα.

Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τά ὑδροηλεκτρικά ἔργα. Κι αὐτά πρέπει νά ἔχουν ἀνάλογη παραγωγή μέ τίς ἀνάγκες τῶν καινούριων βιομηχανιῶν.

Οἱ βιομηχανίες λοιπόν πού θά χτιστοῦν στήν περίοδο αὐτή θά εἶναι ἐκείνες πού χρειάζονται γιά τίς ἄμεσες ἀνάγκες τῆς ἀνασυγκρότησης καί γιά τή θεμελίωση ἐνεργειακῆς καί βιομηχανικῆς βάσης ἀπ' ὅπου θά ἐξορμήσουμε γιά τό γενικό πλάνο τῆς ἐκβιομηχάνισης σέ μεγάλη κλίμακα.

Ἡ μεταλλουργία καί ἡ χημική βιομηχανία ὁμως πού θά ἰδρυθοῦν στό πρῶτο αὐτό στάδιο, πρέπει νά ξέρομε πῶς δέν ἐξαντλοῦν ὅλα τά εἶδη τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Ἡ βαρεῖα βιομηχανία ὀλοκληρώνεται μονάχα ἅμα ἰδρυθεῖ βαρεῖα μηχανουργική βιομηχανία πού θά κατασκευάζει μηχανές πού φτιάχνουν μηχανές, βιομηχανία δηλαδή πού παράγει μέσα παραγωγῆς. Ἡ βαρεῖα μηχανουργική βιομηχανία, πού ὅπως τή χαρακτήρισε ὁ Στάλιν, εἶναι τό νεῦρο τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ, ἀφοῦ πρῶτα ἐκπληρωθοῦν οἱ προϋποθέσεις γιά τήν κατασκευή μεταλλουργικῆς καί χημικῆς βιομηχανίας.

Γι' αὐτό εἴπαμε πῶς στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης θά ἐξασφαλιστοῦν κατά κύριο λόγο οἱ προϋποθέσεις γιά τήν πιό πέρα ὀλοκληρωμένη ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Ἄλλωστε ἡ ἀνάγκη τῆς βαρεῖας μηχανουργικῆς βιομηχανίας θά γίνει περισσότερο ἐπιτακτική, ὅταν ἡ οἰκονομία, περνώντας πιά τό στάδιο τῆς ἀνασυγκρότησης, θά χρειαστεῖ νά ἐξοπλισθεῖ σέ πιό μεγάλη κλίμακα καί σέ καινούρια ἀνώτερη τεχνική βάση γιά τήν ἀνοικοδόμηση, ὅποτε θά χρειαστεῖ ἡ μηχανουργική βιομηχανία σέ μεγαλύτερη κλίμακα γιά τήν κατασκευή τοῦ ἐξοπλισμοῦ αὐτοῦ. Φυσικά στό μεταξὺ θά πρέπει νά δημιουργηθοῦν ὀρισμένες ἀπαραίτητες μηχανουργικῆς βιομηχανίες γιά τίς ἀνάγκες τῆς παραγωγικῆς κατανάλωσης καθὼς καί ν' ἀναδιοργανωθοῦν οἱ ὑπάρχουσες μηχανολογικῆς, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες πού θά παρουσιάζονται (π.χ. κατασκευή μηχανῶν γιά πλοία, γεωργικῶν ἐργαλείων καί μηχανημάτων κλπ.).

3. Ἡ ἐκβιομηχάνιση σέ μεγάλη κλίμακα καί ἡ πιό πέρα ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας βιομηχανίας

Ἡ ἐκπλήρωση τῶν καθηκόντων τῆς ἀνασυγκρότησης ἀνοίγει τό δρόμο γιά νά πραγματοποιηθοῦν τά καινούρια οἰκονομικά καθήκοντα στή σχεδιασμένη λαϊκή οἰκονομία.

Στήν περίοδο αὐτή τῆς ἀνοικοδόμησης μπορεῖ πιά νά καταστρωθεῖ καί νά ἐκτελεσθεῖ ἓνα πλατύτερο σχέδιο, ἓνα συνθετικό καί ἀναλυτικό σχέδιο γιά τήν οἰκονομία στό σύνολό της. Στό στάδιο αὐτό ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ δημιουργία τῶν οἰκονομικῶν καί τεχνικῶν ὄρων γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σ' ἓνα πλάνο μεγαλύτερης πνοῆς.

Στή Σοβιετική Ἐνωση ἔπειτα ἀπό τήν ἀνασυγκρότηση, ἄρχισε ἡ σοσιαλιστική οἰκοδόμηση μέ τά πεντάχρονα σχέδια. Εἶχαν πιά ὠριμάσει οἱ κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς συνθήκες γιά νά μπορέσει νά πραγματοποιηθεῖ τό πρῶτο πεντάχρονο.

Νά ποιοί ἦταν, ὅπως βλέπουμε στήν «Ίστορία τοῦ ΚΚΣΕ (μπ.)», οἱ σκοποὶ πού πραγματοποιήθηκαν στήν περίοδο τῆς ΝΕΠ, περίοδο ἀνασυγκρότησης τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας, καί ποιά τά καινούρια καθήκοντα πού ἔπρεπε νά ἀνταποκριθεῖ τό πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο:

«Τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1917 ἡ ἐργατική τάξη νίκησε *πολιτικά* τόν καπιταλισμό, ἐγκαθιδρύοντας τήν πολιτική δικτατορία της. Ἀπό τότε ἡ σοβιετική ἐξουσία πῆρε ὅλα τά μέτρα γιά νά τσακιστεῖ ἡ οἰκονομική δύναμη τοῦ καπιταλισμοῦ καί νά δημιουργηθοῦν οἱ ὅροι γιά τό χτίσιμο τῆς σοσιαλιστικῆς λαϊκῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀπαλλοτριώση τῶν κεφαλαιοκρατῶν καί τῶν τσιφλικάδων, ἡ μετατροπή τῆς γῆς, τῶν ἐργοστασίων, τῶν συγκοινωνιῶν, τῶν τραπεζῶν σέ ἰδιοκτησία ὅλου τοῦ λαοῦ, ἡ ἐφαρμογή τῆς νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἡ οἰκοδόμησις σοσιαλιστικῆς κρατικῆς βιομηχανίας, ἡ ἐφαρμογή τοῦ συνεταιριστικοῦ σχεδίου τοῦ Λένιν, αὐτά ἦταν τά μέτρα. Τώρα τό βασικό πρόβλημα εἶναι ν' ἀπλώσουμε σέ ὅλη τή χώρα τό χτίσιμο τῆς νέας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί ἔτσι θά ξεκάνουμε καί *οἰκονομικά* τόν καπιταλισμό. Ὅλη ἡ πρακτική δράση μας, ὅλες οἱ πράξεις μας, πρέπει νά ὑποταχθοῦν σ' αὐτό τό πρωταρχικό χρέος. Ἡ ἐργατική τάξη μπορεῖ νά τό κάνει αὐτό καί τό κάνει. Ἡ πραγματοποίηση τοῦ μεγαλεπήθολου αὐτοῦ χρέους πρέπει ν' ἀρχίσει ἀπό τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας. Ἡ σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας εἶναι ὁ βασικός κρίκος ἀπ' ὅπου πρέπει ν' ἀρχίσουμε τήν ἀνοικοδόμησις τῆς σοσιαλιστικῆς λαϊκῆς οἰκονομίας» (σελ.102-103, Β' τόμος).

Βλέπουμε λοιπόν, πῶς ἡ δημιουργία ἰσχυρῆς βιομηχανίας ὕστερα ἀπό τή συσσώρευση δυνάμεων καί μέσων εἶναι ὁ βασικός μοχλός πού πρέπει νά κινηθεῖ γιά νά ἀποκτήσουμε τήν τεχνικοοικονομική ἐκείνη βάση πού πάνω σ' αὐτή θά στηριχθεῖ ἡ πραγματοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας.

Τό πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο στή Σοβιετική Ἐνωση πρὶν μπεῖ σ' ἐφαρμογή καταστρώθηκε καί συζητήθηκε στήν κατάστροφή του ἀναλυτικά ἀπό τοὺς τεχνικούς, τοὺς πολιτικούς καί τοὺς ἐργαζόμενους σ' ὅλες τίς σοσιαλιστικές ἐπιχειρήσεις καί τοὺς τόπους ἐργασίας, τρία ὀλόκληρα χρόνια. Μπορεῖ νά πει κανένας πῶς ἔτσι ἀποτέλεσε τήν ἔκφραση τῆς συνειδήσεως καί τῆς ὑπερήφανης πίστεως ὅλων τῶν ἐργαζομένων στή Σοβιετική Ἐνωση γιά τοὺς σκοπούς του. Τά πεντάχρονα σχέδια ὄχι μονάχα καθόρισαν μέ τόν καλύτερο ἐπιστημονικό τρόπο τήν ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας καί τοὺς σκοπούς της στήν κάθε πεντάχρονη περίοδο παρά καί ὀργάνωσαν στή μάχη τῆς εἰρηνικῆς ἀνοικοδόμησεως τό σοβιετικό λαό. Γι' αὐτό ἀποτελοῦν στήν ἱστορία τό πρῶτο μεγάλοπρεπο παράδειγμα πού ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία ὄχι μόνο καθόρισε ὀλοκληρωμένα καί συνειδητά τοὺς σκοπούς καί τά μέσα τῆς δράσεως τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καί τοῦ κάθε μέλους της, ἀλλά καί πραγματοποίησε μέ ἐπιστημονική ἀκρίβεια τοὺς σκοπούς αὐτούς.

Τά πεντάχρονα ἀποτελοῦν ὄχι μονάχα τό πρῶτο παράδειγμα στήν ἱστορία ἱλιγγιδῶν τεχνικῶν κατακτήσεων, μέσα σ' ἓνα συγκριτικά ἐλάχιστο χρονικό διάστημα, μά καί τό λαμπρό θρίαμβο τῆς ιδέας καί τῆς διδα-

σκαλίας του έπιστημονικού σοσιαλισμού, με την πραγματοποίηση της σοσιαλιστικής κοινωνίας στο ένα έκτο της γής. Στο διάστημα κιάλας του πρώτου πεντάχρονου πέτυχαν άποτελέσματα πού χρειάστηκαν άλλου έκατονταετίες για νά ώριμάσουν οί συνθήκες για την πραγματοποίησή τους.

Ή ΕΣΣΔ άλλαξε ριζικά χαρακτήρα κι έγινε από άγροτική βιομηχανική χώρα, τό σοσιαλιστικό σύστημα έγινε ή κυρίαρχη δύναμη στην άγροτική οίκονομία με την κολλεκτιβοποίηση των άγρων, τά κεφαλαιοκρατικά στοιχεία στή βιομηχανία και την άγροτική οίκονομία έκμηδενίστηκαν, ή άνεργία στή βιομηχανία έξαλείφτηκε καθώς και ή φτώχεια και ή έξαθλίωση στο χωριό· «ή νίκη του σοσιαλισμού σέ όλους τούς τομείς της λαϊκής³² οίκονομίας κατάργησε την έκμετάλλευση άνθρώπου από άνθρωπο».

Θά χρειαζόμαστε μεγάλη έκταση για νά αναλύσουμε πλατύτερα τά άποτελέσματα αυτά. Ό καθένας κατανοεί την κοσμοϊστορική τους σημασία. Ούτε θά εκθέσουμε αναλυτικά τά όσα πραγματοποιήθηκαν στο δεύτερο και στο τρίτο πεντάχρονο.

Θά σταθοΰμε τώρα σέ μερικά βασικά σημεία της πορείας της έκβιομηχάνισης, όπως ξετυλίγεται στην άνώτερη αυτή φάση της πορείας πού κάνει ή σχεδιασμένη οίκονομία πρós τό σοσιαλισμό.

Σχετικά με τό περιεχόμενο, τό σχέδιο για την έκβιομηχάνιση δάζει για σκοπό του στην περίοδο αυτή: α) νά αναπτύξει τίς ύπάρχουσες βιομηχανίες βαρειάς βιομηχανίας και β) νά κατασκευάσει καινούριες. Οί σκοποί αυτοί θά πραγματοποιηθούν – σέ μία οίκονομία πού όπως ή δική μας στο πρώτο στάδιο θά κατασκευάσει μεταλλουργική και χημική βιομηχανία παράλληλα με την ένεργειακή τους δάση – με την επέκταση και ανάπτυξη των κλάδων της βαρειάς βιομηχανίας. Αυτό θά είπει πώς και θά μεγαλώσει ή παραγωγή των βιομηχανιών πού κιάλας κατασκευάστηκαν και θά ιδρυθούν και άλλες μεταλλουργικές βιομηχανίες πού δέν είχαν ιδρυθεί στο πρώτο στάδιο. Άκόμα στην περίοδο αυτή θά ολοκληρωθεί ή θεμελίωση του ζωτικού κλάδου της βαρειάς μεγάλης μηχανουργικής βιομηχανίας πού λείπει σήμερα όλότελα από την οίκονομία μας.

Στην περίοδο αυτή, ή δημιουργία βιομηχανίας για μηχανοκατασκευές θά μπορέσει νά άνταποκριθεί στο καθήκον της τεχνικής αναδιοργάνωσης για όλους τούς κλάδους της υπόλοιπης βιομηχανίας βαρειάς και έλαφράς, στή δάση της καινούριας τεχνικής. Οί καινούριες μηχανές πού θά χρειάζονται στην περίοδο αυτή της άνώτερης ανάπτυξης, θά δοθούν από τή βαρεία μηχανουργική βιομηχανία στην άγροτική οίκονομία, στίς συγκοινωνίες, στή μεγάλη και στή μικρή βιομηχανία.

Έτσι θ' αλλάξει όλότελα ή βιομηχανική διάρθρωση της χώρας και θά δημιουργήσουμε ένα τεράστιο – σέ σύγκριση με τίς σημερινές συνθήκες – όργανικά ένιαίο σύνολο συγχρονισμένων βιομηχανικών συγκροτημάτων

32. «Ίστορία του ΚΚΣΕ (μπ)», τόμος Β', σελ. 150.

πού θ' ἀγκαλιάζουν όλους εκείνους τούς βιομηχανικούς κλάδους, πού θά ἐργάζονται γιά νά ἐκτελεστοῦν οἱ σκοποὶ τοῦ σχεδίου σχετικά μέ τήν παραγωγική καί τήν ἀτομική κατανάλωση. Ἡ ἀπαρέγκλιτη ἄνοδος τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων, μέ τίς ὄλοένα μεγαλύτερες ἀνάγκες πού θά δημιουργοῦνται, θά ἐπιταχύνει ἀδιάκοπα τό ρυθμό στήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας.

Σχετικά μέ τή λειτουργία, τό σχέδιο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση στό στάδιο αὐτό τῆς ἀνοικοδόμησης στηρίζεται στή ριζική ἀλλαγὴ τῆς κατανομῆς τῶν ἐπενδύσεων κεφαλαίων ἀνάμεσα στούς διαφόρους τομείς τῆς οἰκονομίας. Τό ποσοστό τοῦ κεφαλαίου πού τοποθετεῖται στή βαρειά προπάντων βιομηχανία καί ἀνάλογα στούς ἄλλους βιομηχανικούς κλάδους μεγαλώνει σημαντικά, ἀνάλογα δηλαδή μέ τή σημασία καί τούς σκοπούς πού ἐπιδιώκει ἡ ἐκβιομηχάνιση. Αὐτό πραγματοποιεῖται γιατί ἔχει, ἀπό τό πρῶτο κιόλας στάδιο, περιοριστεῖ, ὅσο γίνεται περισσότερο, ἡ παρασιτική καί ἀντιπαραγωγική διάθεση κεφαλαίων σέ μικρόπνοες κερδοσκοπικές ἐπιχειρήσεις Μεγαλώνει ἔτσι τό εἰδικό βάρος τῆς βιομηχανίας μέσα στήν οἰκονομία.

Αὐτό φαίνεται κι ἀπό τή συγκριτικά ἀλματική αὔξηση τοῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς τῆς βιομηχανίας. Ἡ ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή στή βιομηχανία μεγαλώνει ὄλοένα περισσότερο, γιατί καλεῖται νά ἱκανοποιήσει ὄλοένα μεγαλύτερες ἀνάγκες στούς ἄλλους κλάδους καί ἰδιαίτερα στήν ἀγροτική οἰκονομία. Στό στάδιο αὐτό ἡ ἀλληλεπίδραση τῆς βιομηχανίας καί ἀγροτικῆς οἰκονομίας ὀδηγεῖ μέ ραγδαῖο ρυθμό σέ μιά ὄλοένα ἀνώτερη παραγωγική σύνθεση. *Ἔνα ἄλλο χαρακτηριστικό* τῆς διευρυνόμενης ἀναπαραγωγῆς στή βιομηχανία εἶναι, πῶς δέ γίνεται μόνο ποσοτική αὔξηση στίς ἐγκαταστάσεις καί στήν παραγωγή της, *παρά καί ὀρθολογική γεωγραφική κλιμάκωσή της*. Δημιουργοῦνται βιομηχανίες καινούριες, κι αὐτές ἐντάσσονται σέ συγκροτήματα πού ἀπλώνονται σέ ὄλοένα καινούριες περιοχές. Ἔτσι ἡ σύνδεση τῶν βιομηχανικῶν κλάδων γίνεται κάθετη καί ὀριζόντια. Τό γεωγραφικό *ἄπλωμα* πραγματοποιεῖται σύμφωνα μέ τό σχέδιο πού ἐξασφαλίζει τήν ἀνάλογη καί σύμμετρη ἀνάπτυξη κάθε περιφέρειας τῆς χώρας, ὅπου μπορεῖ γιά ὀρισμένους λόγους νά ἀναπτυχθεῖ βιομηχανική παραγωγή. Περισσότερα συγκροτήματα ἀποτελοῦν μιά βιομηχανική ζώνη³³.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς βιομηχανίας ἔχει γιά ἀποτέλεσμα νά ἀλλάξει ἡ σύνθεση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ καινούρια σύνθεση θά μᾶς δείξει ἀνάγλυφα τόν καινούριο συσχετισμό ἀνάμεσα στούς διαφόρους κλάδους τῆς οἰκονομίας. Βλέπουμε πῶς ἡ σοσιαλιστική βιομηχανία – καί ἰδιαίτερα ἡ βαρειά βιομηχανία – καλύπτει σημαντικό ποσοστό ἀπό τό ἐθνικό εἰσόδημα. Ἐνῶ πρῶτα ἡ βιομηχανία – καί ἰδιαίτερα ἡ βαρειά βιο-

33. Ἡ ΕΣΣΔ ἀπό τό πρῶτο κιόλας πεντάχρονο δημιούργησε βιομηχανικές ζώνες στά πύο μακροσμένα σημεία τῆς χώρας. Εἶναι γνωστό πῶς οἱ βιομηχανίες στά Οὐράλια καί στή Σιβηρία συντέλεσαν ἀποτελεσματικά στή νίκη τοῦ Κόκκινου στρατοῦ μετά τήν προσωρινή κατοχή τμήματος τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ἀπό τούς φασίστες ἐπιδρομείς.

ομηχανία – κάλυπτε πολύ μικρότερο ποσοστό. Βλέπουμε ακόμα τήν ανάπτυξη πού παίρνουν οί κλάδοι τών συγκοινωνιών και τής αγροτικής οικονομίας πού, ενώ πρώτα ύστεροῦσαν τεχνικά, τώρα οργανώνονται σέ προοδευμένη τεχνική βάση. Τήν ἀλλαγὴ στή σύνθεση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος πρέπει νά τήν ἐξετάζουμε σέ συσχετισμό μέ τό ποσοστό τής αὔξησης τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος στό σύνολό του. Ἐπίσης πρέπει νά τήν ἐξετάζουμε μέ συσχετισμό μέ τό ὕψος ὅπου φτάνει τό ποσοστό τής συσσώρευσης³⁴.

Ἄκόμα ἕνας σοβαρότατος δείκτης γιά τή σημασία πού ἔχει ἡ ανάπτυξη τής βιομηχανίας εἶναι ὁ δείκτης πού μᾶς δείχνει τή σχέση τοῦ σοσιαλιστικοῦ μέ τόν ἰδιωτικό τομέα παραγωγῆς, στά διάφορα στάδια τής ἀνάπτυξης τής σχεδιασμένης οικονομίας. Βλέπουμε νά πλαταίνει ὀλοένα ὁ σοσιαλιστικός τομέας καί ἀντίθετα νά μικραίνει ὁ ἰδιωτικός τομέας³⁵.

Τό κοινωνικό ἀποτέλεσμα στήν περίοδο αὐτή εἶναι πώς ἐπικρατοῦν οἱ σοσιαλιστικές παραγωγικές σχέσεις στήν οἰκονομία. Καί ἐπικρατοῦν ἔπειτα ἀπό ἀδιάκοπη διαλεχτική ἐξέλιξη καί ὄχι μηχανικά καί «ἀπ' τά πάνω», ὅπως τό βλέπανε οἱ κάθε λογῆς «ἀντιπολιτευόμενοι» στήν ΕΣΣΔ.

Ἡ διαλεχτική πορεία στήν ἄνοδο τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐπιτρέπει νά ἐπικρατήσουν οἱ καινούριες παραγωγικές σχέσεις, ἀφοῦ γίνεи ἡ ριζική μετατροπή στήν οἰκονομική διάρθρωση τής χώρας καί δημιουργηθεῖ ἡ ὕλική βάση πού θά ἐπιτρέψει τήν κατάργηση τών παλιῶν σχέσεων³⁶.

Ἐξετάσαμε σύντομα τήν περίοδο τής ἀνοικοδόμησης, πού ἔχει γιά σκοπό τή δημιουργία τής σοσιαλιστικῆς βάσης, τήν περίοδο τής μετάβασης στήν ὀλοκληρωμένη σοσιαλιστική οἰκονομία. Εἶδαμε τίς κατακτήσεις της στήν κοινωνική πρόοδο καί τόν τεχνικό πολιτισμό τής ΕΣΣΔ. Καί τώρα πού φτάσαμε στό τέρας καλό εἶναι νά θυμηθοῦμε πώς ὅλα αὐτά ἔγιναν καί μποροῦν νά γίνουν μονάχα ἅμα εἶναι θεμελιωμένη ἡ πεποίθηση καί ἡ ἀκλόνητη πίστη στοὺς δημιουργοὺς τους ὅτι «ἡ χώρα μπορεῖ νά ἀνοικοδομηθεῖ σοσιαλιστικά γιατί ἔχει ὅ,τι τής χρειάζεται γι' αὐτό». Τή θέση αὐτή τοῦ Λένιν, πού εἶχε συλλάβει τό νόημα τής στρατηγικῆς τής ἀνοικοδόμησης σ' ὄλο της τό μεγαλεῖο, ἐκφράζει ἡ ἀπόφαση τοῦ 14ου Συνεδρίου τοῦ ΚΚΣΕ (μπ.), γράφοντας: «Στόν τομέα τής οἰκονομικῆς ἀνοικοδόμησης τό Συνέδριο ξεκινᾷ ἀπό τό γεγονός πώς ἡ χώρα μας, χώρα τής δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἔχει ὅ,τι χρειάζεται γιά τήν ἀνοικοδόμηση τής πλείριας σοσιαλιστικῆς κοινωνίας» (Λένιν). «Τό Συνέδριο θεωρεῖ πώς ἡ νίκη τής σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης στήν ΕΣΣΔ εἶναι βασικό καθήκον τοῦ Κόμματός μας».

34. Καί ξέρομε πώς, στό διάστημα τών σταλινικῶν πεντάχρονων, ὁ ρυθμός στήν αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ αὐτοῦ ξεπέρασε καί τό μεγαλύτερο πού πραγματοποιήθηκε στίς καπιταλιστικές χώρες στό μεσοπόλεμο.

35. Στήν ΕΣΣΔ, ἔπειτα ἀπό τό πρώτο σταλινικό πεντάχρονο, εἶδαμε τόν ἰδιωτικό τομέα νά ἐξαφανίζεται σχεδόν, νά μὴν ἔχει πιά ὑπολογίσιμη οἰκονομική δύναμη.

36. Στή βάση αὐτή στηρίχθηκε ἡ ἀντικατάσταση τής κουλάικης παραγωγῆς σιτηρῶν μέ τήν παραγωγή τών κολχόζ καί τών σοβχόζ στό πρώτο σταλινικό πεντάχρονο. Βλ. «Ἱστορία τοῦ ΚΚΣΕ (μπ.)», τόμ. Β', σελ. 134.

Ἡ ἀπόφαση αὐτή τσάκισε ἰδεολογικά τούς λενινιστικά ἀδιαπαιδαγώγητους κάθε λογῆς «ἀριστερούς» ἀντιπολιτευόμενους καί «διεθνιστές» στήν ἀγοραία ἔννοια τοῦ ὄρου, Ζηνόβιεφ κλπ., πού ἔφταναν νά ὑποστηρίζουν τό «ἀδύνατο τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησής στήν ΕΣΣΔ». Ἡ θεωρία τῶν «ἀντιπολιτευομένων» αὐτῶν δέν ἔλεγε τίποτα ἄλλο ἀπό τό ὅτι «ἡ Σοβιετική Ἐνωση δέ μπορεῖ οὔτε νά χτίσει τό σοσιαλισμό οὔτε νά γίνει διώσιμη σοσιαλιστικά ἂν πρῶτα δέν γίνουν σοσιαλιστικές οἱ μεγάλες χώρες τῆς δύσης» (βλ. τό ἱστορικό τοῦ ἰδεολογικοῦ ἀγῶνα πού ἔγινε στή Σοβιετική Ἐνωση γύρω ἀπ' αὐτό τό ζήτημα στήν «Ἱστορία τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως (μπ.)», (τόμος Β', σελ. 99-108 ἑλλην. μεταφρ. 1946). Ἡ «θέση» αὐτή σήμαινε ἐγκατάλειψη καί προδοσία τῶν κατακτήσεων καί τῶν σκοπῶν τῆς μεγάλης ὀχτωβριανῆς ἐπανάστασης.

Ὁ ἰδεολογικός ἀγῶνας πού γίνεται σήμερα στή χώρα μας ἐνάντια στά ἀντιδραστικά στοιχεῖα, ἐνάντια στούς «θεωρητικούς» κλπ., πού ἀρنيοῦνται τή διωσιμότητα τῆς χώρας μας, δέν εἶναι στή βάση του παρά ὁ ἀγῶνας γιά νά ἐπικρατήσει ἡ ἀληθινή ἐπιστημονική σοσιαλιστική ἀντίληψη πῶς στή χώρα μας μποροῦμε μέ τίς ἐσωελληνικές δυνατοότητες, ἀφοῦ λύσουμε τά πιό ἐπείγοντα πρόβλημάτα μας, νά τραθήξουμε γιά βαθύτερες καί πλατύτερες κοινωνικοοικονομικές μετατροπές πού πάνω σ' αὐτές θά στηρίξουμε τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τῆς οἰκονομίας μας. Δέν μπορεῖ κανένας νά θέλει νά λέγεται σοσιαλιστής ἅμα δέν πιστεύει καί δέν εἶναι σέ θέση νά ἀποδείξει τή βασική αὐτή ἀλήθεια. Νά ἀποδείξει, δηλαδή, πῶς τό πρόβλημα τῆς διωσιμότητας δέν εἶναι κανένα μεταφυσικό ἢ φυσικογεωγραφικό πρόβλημα στή βάση του, παρά ἕνα συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό πρόβλημα πού ἡ λύση του σημαίνει: ν' ἀντικαταστήσουμε τίς παλιές παραγωγικές σχέσεις, πού κρατοῦν σέ καθυστέρηση τίς παραγωγικές δυνάμεις τῆς κοινωνίας, μέ τίς καινούριες παραγωγικές σχέσεις, πού θά ἀνοίξουν τό δρόμο στήν ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ καί τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Καί ἡ πορεία γιά τήν ἀνέλιξη τῆς οἰκονομίας μέσα σέ ἀνώτερης μορφῆς κοινωνικό πλαίσιο ἀρχίζει γιά τήν Ἑλλάδα μέ τή λαϊκή δημοκρατία. Αὐτοί πού ἀρنيοῦνται τή βασική αὐτή ἀλήθεια καί προσπαθοῦν νά τήν κρύψουν ἀπό τό λαό μέ μεγαλόστομες φράσεις, εἶναι οἱ ψευτοσοσιαλιστές πού κυκλοφοροῦν στήν ἀγορά τῆς ἐλληνικῆς «ντιλετάντικης» διανόησης, τόσο ἀπό τά δεξιά ὅσο καί ἀπό «τ' ἀριστερά». Σέ καμμιά ὅμως περίσταση δέν πρέπει νά τούς ἀφήνουμε νά βλάπτουν τόν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ χρησιμοποιοῦντας μιά τέτοια ἀπατηλή μάσκα.

Ἄς ἀνακεφαλαιώσουμε τώρα σύντομα τά συμπεράσματα.

1) Ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας μπορεῖ νά γίνει ταυτόχρονα καί παράλληλα μέ τήν πραγματοποίηση τῆς ἀνασυγκρότησής καί μετάπλασης τῆς οἰκονομίας.

2) Ἡ ἐκβιομηχάνιση πρέπει ν' ἀρχίσει μέ τή θεμελίωση βαρεῖας βιομηχανίας καί νά βαδίσει μέσα στά πλαίσια ἑνός γενικότερου προγράμματος σχεδιασμένης (καί ὄχι συμπτωματικῆς-ἀναρχικῆς, καπιταλιστικοῦ

δηλαδή τύπου ανόρθωσης) ανασυγκρότησης για τή μετάπλαση τών κλάδων τής έθνικης οικονομίας. Για τό σκοπό αυτό είναι απαραίτητο νά γίνονουν οί – μέ λαϊκό δημοκρατικό χαρακτήρα – μετατροπές, πού αναφέραμε παραπάνω, στή διάρθωση τής οικονομίας.

3) Ή έκδιомηχάνιση σέ μεγαλύτερη κλίμακα για όλους τούς κλάδους τής οικονομίας θά γίνει, αφού πρώτα πραγματοποιηθοῦν οί πιο πάνω προϋποθέσεις μέσα στά πλαίσια τής σχεδιασμένης λαϊκής οικονομίας, πού θά προχωρήσει για τή σοσιαλιστική οικοδόμηση σύμφωνα μέ τούς βασικούς της νόμους πού αναλύσαμε σέ προηγούμενες σελίδες.

Γ'. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΕΡΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ

Τό πρώτο σχέδιο στή λαϊκή δημοκρατία μπαίνει σέ λειτουργία στήν περίοδο τής αποκατάστασης καί τής ανασυγκρότησης τής οίκονομίας. Είδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο ποιές είναι οί βασικές κατευθυντήριες γραμμές γιά τήν περίοδο αὐτή καί ποιοί οί σκοποί γιά ὄλους τούς τομείς τής οίκονομίας καί ξεχωριστά γιά κείνους πού θά ἀναπτυχθοῦν ἰδιαίτερα στό στάδιο αὐτό.

Στό κεφάλαιο τοῦτο δέ θά ἐξετάσουμε πιά τό σχέδιο τής ανασυγκρότησης στό σύνολό του καί στόν κάθε τομέα χωριστά. Θά καταγίνουμε μόνο μέ τό σχέδιο τής ανασυγκρότησης γιά δύο βασικούς τομείς. Αὐτοί ἄλλωστε ἀποτελοῦν καί τό ἀντικείμενο τής μελέτης μας. Γιά τόν τομέα τής ἐνεργειακῆς δάσης καί γιά τόν τομέα τής βαρειᾶς βιομηχανίας. Τά δύο αὐτά θέματα χωρίζονται μονάχα ἀπό τήν πλευρά τής ἀναλυτικῆς τους ἐπεξεργασίας, ἐνῶ ἀπό τήν πλευρά τής σύνθεσης ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστα μέρη τοῦ ἐνιαίου θέματος γιά τή βιομηχανική ἀνάπτυξη τής χώρας σέ ἀνώτερη τεχνική δάση.

Τό βασικό πρόβλημα εἰδικότερα στήν περίοδο τής ἀνόρθωσης καί ἀποκατάστασης γιά τά θέματά μας αὐτά εἶναι: Πῶς θά ξεκινήσουμε γιά τή θεμελίωση τής βαρειᾶς βιομηχανίας; Τί τεχνικές καί οίκονομικές προϋποθέσεις θά ἐξασφαλίσουμε; Ἀπό πού θά ἀρχίσουμε; Πῶς θά κλιμακώσουμε χρονικά τά ἔργα;

Φυσικά, στούς ὑπολογισμούς πού κάνουμε καί στίς προβλέψεις μας, ἔχουμε πάντα μπροστά στά μάτια μας τή σημερινή κατάσταση τής ἐξάρθρωσης τής οίκονομίας. Γι' αὐτό πιστεύουμε πῶς ἡ ἀνάπτυξη καί τῶν ἄλλων κλάδων της πρέπει νά ἀρχίσει μέσα στήν περίοδο τής ανασυγκρότησης. Θά θγαίναμε ὅμως ἔξω ἀπό τό κύριο θέμα, ἂν ἐξετάζαμε λεπτομερειακά μέ ποιό τρόπο θά πραγματοποιιόταν ἡ ανασυγκρότηση τῶν ἄλλων κλάδων τής οίκονομίας στήν περίοδο αὐτή. Ὅπου ὅμως εἶναι ἀπαραίτητο θά συσχετίζουμε τό σχέδιο τής ἐκβιομηχάνισης μέ τό γενικότερο σχέδιο τής ανασυγκρότησης καί τίς ἀνάγκες του.

Πρέπει ἀκόμη πρὶν καταπιαστοῦμε μέ τό θέμα τής σχεδιασμένης ἀντιμετώπισης τοῦ βιομηχανικοῦ προβλήματος, ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἄμεση περίοδο τής ανασυγκρότησης, νά δηλώσουμε πῶς ὄλοι οἱ ὑπολογισμοί πού κάνουμε στό κεφάλαιο τοῦτο ἔχουν μόνο ἐνδεικτική ἀξία. Κι αὐτό θά πεί πῶς στούς ὑπολογισμούς πού κάνουμε συνθέτουμε λογικά τά παραδεγμένα στοιχεῖα ἀπό τήν ὡς τώρα τεχνική καί οίκονομική πείρα, μέ

σκοπό νά δείξουμε σέ μεγέθη ἀριθμητικά πῶς μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν μέσα σ' ἓνα συγκεκριμένο σχέδιο τά συμπεράσματα πού θγάλαμε ἀπό τά προηγούμενα κεφάλαια. Νομίζουμε ὅμως πῶς θ' ἀντικρίζαμε στενά τήν πραγματικότητα, ἂν θέλαμε νά ἐπιμείνουμε καί νά ἀποδείξουμε πῶς οἱ ἀριθμοί πού θά χρησιμοποιήσουμε θά ἐπαληθεύσουν αὐτοί καθαυτοί μελλοντικά. Γι' αὐτό θά ἐπιμείνουμε περισσότερο νά ἀποδείξουμε, χρησιμοποιώντας τούς ἀριθμούς αὐτούς, τή λογική βάση τοῦ θέματός μας.

Μέ ἄλλα λόγια οἱ προβλέψεις καί οἱ ὑπολογισμοί πού θά κάνουμε πιό κάτω, ἀποδείχνουν πῶς μέ ὀρισμένες προϋποθέσεις πού πρέπει νά συντρέχουν, μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν ὀρισμένα ἀποτελέσματα. Τό ἂν ὅμως τά ἀποτελέσματα αὐτά θά ἐκφράζονται στους ἴδιους τούς ἀριθμούς τῶν προβλέψεων, αὐτό θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τίς πρακτικές κάθε φορά συνθήκες τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προβλέψεων, πάλι δηλ. ἀπό τίς γενικότερες προϋποθέσεις καί ἀπό ὀρισμένους εἰδικούς παράγοντες. Ἄλλωστε δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πῶς ἡ οἰκονομική μελέτη ἑνός θέματος κινδυνεύει ν' ἀλλάξει χαρακτήρα καί νά γίνει μελέτη εἰδικῆς τεχνικῆς ἐφαρμογῆς, ἅμα δέν περιορίζεται στήν ἐξέταση τοῦ θέματος στή γενικότερη μορφή πού παίρνει ἡ κίνησή του, καί μέσα στίς γενικότερες τεχνικές συνθήκες. Γι' αὐτό τονίζουμε καί πάλι, ὅτι σέ τούτη τήν ἐργασία μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ οἰκονομική σύνθεση καί τοποθέτηση τῶν ζητημάτων, ὅπως παρουσιάζονται τεχνικά ἀποκρυσταλλωμένα ἀπό τούς εἰδικούς τεχνικούς, μέ προτίμηση κάθε φορά τῶν τεχνικῶν συμπερασμάτων πού στηρίζονται στή σωστότερη γιά μᾶς οἰκονομική βάση³⁷ καί προοπτική.

37. Οἱ ἀριθμοί καί τά στοιχεῖα ἀναφέρονται πάντα στά ἔργα τῶν τεχνικῶν καί εἰδικῶν πού τά χρησιμοποίησαν πρωτότυπα, ἢ παραπέμποντας στό πρωτότυπο.

I. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΒΑΣΗ

I. Ένεργειακό δυναμικό. Ένεργειακό διαθέσιμο και ένεργειακές ανάγκες. Η κατανομή τής κατανάλωσης πριν τον πόλεμο. Προτάσεις για τή μελλοντική διαμόρφωση τών ένεργειακών καταναλώσεων

Η ίκανοποίηση τών ένεργειακών αναγκών τής χώρας από τούς έγχώριους φορείς ένεργειας, είδαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο πώς θά γίνει προπάντων μέ τήν άξιοποίηση του λιγνιτικού μας πλούτου και τήν έκμετάλλευση τών υδραυλικών δυνάμεων για τήν παραγωγή ήλεκτρενέργειας.

Τό ένεργειακό μας διαθέσιμο σέ λευκό άνθρακα μέ βάση τά στοιχεία από τίς μελέτες πού έγιναν ως τώρα από κρατικές ύπηρεσίες, δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς, έπιχειρήσεις κλπ., προσδιορίζεται όπως είδαμε για όλη τήν ήπειρωτική Έλλάδα σέ παροχή τ' ολιγότερο πέντε δισεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο κατά μέσον όρο³⁸. Σέ αναλυτικούς πίνακες³⁹ δώσαμε τό μέγεθος για τή χρονιάτικη παροχή από τήν κάθε μία έκμεταλλεύσιμη πηγή υδραυλικής ένεργειας. Άκόμα δώσαμε στους ίδιους πίνακες και τή γεωγραφική διάταξη⁴⁰ κατανομής τής ένεργειας πού μπορεί νά παραχθεί σέ κάθε περιοχή τής χώρας από τοπικές υδραυλικές δυνάμεις. Τά αποθέματα σέ λιγνίτη στό ύπέδαφός μας είδαμε άκόμα πώς τά υπολογίζουν σέ δισεκατομμύρια τόννους, πού μπορούν ν' αξιοποιηθούν για ποικίλες βιομηχανικές, χημικές κλπ. ανάγκες τής οίκονομίας⁴¹. Υπολογίζουν, καθώς είδαμε, και όσοι δέν παραδέχονται σάν όλότελα πραγματοποιήσιμη τήν «προοπτική Κέγκελ» για δυνατά αποθέματα έπτά δισεκατομμύρια τόννους, πώς τά πιθανά αποθέματα πάντως φτάνουν και ξεπερνούν τό ένα δισεκατομμύριο τόννους. "Όσο για τά βεβαιώμενα αποθέματα, αυτά και μόνο από τά έρευνητικά τών ΣΕΚ στήν περιοχή Πτολεμαΐδας στή Μακεδονία καθορίζονται σέ τριακόσια έκατομμύρια τόννους⁴².

38. Βλ. αναλυτικά σελ. 61-64.

39. Βλ. πίνακες άριθ. 17 και 18.

40. Βλ. και παραπάνω σελ. 64-70.

41. Βλ. αναλυτικά σελ. 44-52.

42. Στίς σχετικές συζητήσεις πού έγιναν στήν έταιρία «Έπιστήμη-Άνοικοδόμηση» (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1946), ό καθηγητής, τής δορυτολογίας και πετρογραφίας στό Πανεπιστήμιο, Γ. Γεωργαλάς έκανε μία έξαιρετικά ενδιαφέρουσα κριτική έκθεση πάνω στό πορίσματα τών μελετών Κέγκελ, και κατέληξε ότι πρέπει νά θεωρούμε σάν βεβαιωμένα αποθέματα λιγνίτη 300-400 έκατομμύρια τόννους. Για τά αποθέματα πού μπορεί νά βεβαιωθούν μέ πλατειές έρευνητικές έργασίες ό καθηγητής Γεωργαλάς δέχεται πώς προσεγγίζουν τό ένα δισεκατομμύριο τόννους. Τό ποσό του ενός δισεκατομμυρίου τόννων δέχεται και ό γεωλόγος

Νομίζουμε όμως, όπως τονίσαμε και σε προηγούμενες σελίδες⁴³, πώς οι έρευνες Κέγκελ έδωσαν ένα πλατύ προσανατολισμό στη μελέτη του λιγνιτικού ζητήματος, και θά πρέπει μέ ανάλογα πλατύ προσανατολισμό κι εμείς σήμερα νά στηρίζουμε τίς όριστικές προβλέψεις μας σε ειδικές καινούριες έρευνες, μέ όλα τά σύγχρονα τεχνικά μέσα και τίς σύγχρονες τεχνικές μέθοδες, πρίν τελειωτικά αποφανθούμε γιά τό παραδεκτό ή όχι των υπολογισμών του Κέγκελ.

Κάθε «άπό τά πρίν» ύπερ - συντηρητική τοποθέτηση άπέναντι στους άριθμούς Κέγκελ δέν εΐναι σωστή, ιδιαίτερα όταν γίνεται μόνο μέ θεωρητικούς συλλογισμούς. 'Ο Κέγκελ ήταν μιά έπιστημονική προσωπικότητα μέ διεθνές κύρος. Ήκανε μιά *έπίσημη* έκθεση γύρω άπό τό ζήτημα των δυνατών άποθεμάτων του λιγνίτη.

Οί άποκλίσεις των άριθμών του άπό τήν πραγματικότητα θά έλεγθουν μονάχα μέ πρακτική έρευνητική εργασία. Ούτε ώφελεί σε τίποτα αυτό πού ύποστήριξαν μερικοί στίς παραπάνω συζητήσεις, ότι: «γιατί νά μās κουράζει ή άμεση άναζήτηση άποθεμάτων, άφου γιά έκατό χρόνια άρκοϋν, γιά τήν έσωτερική κατανάλωση, τά τριακόσια έκατομμύρια τόννων πού βεδαιώθηκαν στήν Πτολεμαΐδα;». 'Αντίθετα μιά τέτοια τοποθέτηση βλάπτει και άπό μεθοδολογική και άπό πρακτική άποψη: α) άπό μεθοδολογική άποψη δέν προάγει τό έργο τής όλόπλευρης άνοικοδόμησης, γιατί περιορίζει τό πεδίο τής έρευνας, ύποτιμώντας τήν άνάγκη νά άπλώσουμε τίς έπιστημονικές έρευνητικές εργασίες μας σε όλες τίς γεωγραφικές περιοχές πού ύπάρχουν ένδείξεις. Ήτσι εΐναι σάν νά μās κυριεύει ή προκατάληψη πώς: «άφου τό ζήτημα οϋσιαστικά εΐναι λυμένο γιά έκατό χρόνια, δέν εΐναι ίσως τόσης σημασίας *άμεσο* έργο ή διερεύνηση και των άλλων περιοχών». Τέτοιες σκέψεις όμως θά εΐχαν σάν άποτέλεσμα νά χαλαρώσουν τίς προσπάθειες τής άγωνιστικής - προοδευτικής έπιστήμης στό μέτωπο τής άνοικοδόμησης. β) 'Από πρακτική άποψη, ή τοποθέτηση αυτή θά έμπόδιζε τήν παράλληλη όρθολογική άξιοποίηση των τοπικών καυσίμων γιά τίς ύπόλοιπες περιοχές, λ.χ. γιατί νά άξιοποιήσουμε παράλληλα μέ τήν Πτολεμαΐδα και τούς λιγνίτες τής Φθιώτιδας κλπ., και τούς λιγνίτες τής άλλης Στερεάς, θά έπρεπε νά προστρέχουμε γιά τόν έφοδιασμό των περιοχών αυτών στους λιγνίτες τής Μακεδονίας. Αυτό όμως θά ήταν μιά όλότελα άντιοικονομική άντιμετώπιση του ζητήματος.

Δέν άπλωθήκαμε οϋτε θά άπλωθούμε στήν έξέταση των δυνατοτήτων πού μās δίνονται γιά τή συστηματική έκμετάλλευση και των άλλων φορέων ένέργειας πού ή χώρα μας διαθέτει (π.χ. καυσόξηλα, άνεμος), ή εΐναι πιθανό νά διαθέτει (πετρέλαιο), ή πού μπορεί νά διαθέσει, μέ παραγωγή συνθετική, άπό εκείνους τούς φορείς ένέργειας πού σίγουρα έχει (π.χ. παραγωγή βενζίνης άπό λιγνίτη).

γεωφυσικός Δ. Κισκύρας, τόσο στίς δημοσιευμένες στον «'Ανταίο» εργασίες του όσο και στίς παραπάνω συζητήσεις πού έγιναν στήν «ΕΠ-ΑΝ». 'Ο μηχανικός Σ. Σταυρόπουλος δίνει συμπεράσματα άπό τίς συζητήσεις αυτές στον «'Ανταίο», άριθ. 4/1946 (βλ. «'Ενεργειακές διαπιστώσεις και προοπτικές»).

43. Βλ. σελίδες 44-47.

Νομίζουμε, πώς ή πρώτη περίοδος για τή βιομηχανική ανάπτυξη και τόν τεχνικό εξοπλισμό θά πρέπει νά είναι, από τήν πλευρά τής δημιουργίας ενεργειακής βάσης, τό στάδιο πού ή χώρα μας θά ξεδιπλώσει τίς παραγωγικές τής δυνατότητες και θά πετύχει νά εκμεταλλευθεί ένα ελάχιστο ποσό ενέργειας, πού θά προέρχεται όμως, από σίγουρους ενεργειακούς φορείς. Ἀργότερα, φυσικά, ή επιστημονική έρευνα για τή δυνατότητα νά χρησιμοποιήσουμε και άλλους καινούριους φορείς (άνεμος κλπ.) – έρευνα πού πρέπει ν' αρχίσει τό γρηγορότερο – θά μās δείξει τό δρόμο για ν' αναπτύξουμε πιό πέρα τήν ενεργειακή μας βάση, παράλληλα πάντα μέ τήν πρόοδο στήν τεχνική τελειοποίηση τών διαφόρων κλάδων τής οικονομίας μας.

Οί ενεργειακές ανάγκες πού πρέπει νά ικανοποιηθούν από τό ενεργειακό μας διαθέσιμο στήν περίοδο τοῦ πρώτου σχεδίου απλώνονται σ' όλους τούς τομείς τής παραγωγικής και άτομικής κατανάλωσης. Γι' αυτό τό λόγο πρέπει νά τίς γνωρίσουμε και νά τίς κατατάξουμε κατά προτεραιότητα ανάλογα μέ τή σημασία πού έχει κάθε κατηγορία αναγκών για τό έργο τής ανασυγκρότησης στο σύνολό του.

Χρειαζόμαστε ενέργεια κάθε μορφής: 1) Για τή βιομηχανία, βαρεία και ελαφρά. 2) Για τήν αγροτική οικονομία. 3) Για τήν αστική και αγροτική άτομική κατανάλωση. Σέ τί ποσό πρέπει νά καθορίσουμε τίς ενεργειακές ανάγκες τής καθεμιάς απ' αυτές τίς κατηγορίες; Μέ τί κριτήριο θά προβλέψουμε τήν ενεργειακή κατανάλωση τοῦ κάθε κλάδου τής οικονομίας; Τί ενέργεια θά μπορούμε νά διαθέσουμε στήν περίοδο τοῦ πρώτου μας σχεδίου για τήν ικανοποίηση τών αναγκών τής κάθε κατηγορίας;

Ἄς αρχίσουμε από τήν ηλεκτρ ενέργεια. Θά μās χρειαστεί για κάθε βιομηχανική, αστική κλπ. χρήση. Ἡ ηλεκτρ ενέργεια πού παραγόταν πρίν από τόν πόλεμο, από τά θερμικά και τά υδροηλεκτρικά εργοστάσια παραγωγής πού τροφοδοτοῦσαν τά κοινόχρηστα δίκτυα, ὅπως εἶδαμε⁴⁴, δέν περνοῦσε κατά μέγιστο ὄριο τό χρόνο τά 290 ἑκατομ. ΩΧΒ (έτος 1939)⁴⁵ για ὅλες τίς ηλεκτρικές χρήσεις στήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα. Ἀπό τό ποσόν αυτό, ὅπως επίσης ξέρουμε, μονάχα 13 ἑκατομμύρια ΩΧΒ αντιπροσώπευαν υδροηλεκτρική ενέργεια. Στά ποσά αυτά πρέπει νά προστεθεῖ και ή ενέργεια πού παράγονταν από τίς βιομηχανίες πού χρησιμοποιοῦσαν δική τους κινητήρια δύναμη (ιδιόχρηστοι κινητήρες). Ἡ ενέργεια αυτή μέ βάση τά δεδομένα τής απογραφῆς τοῦ 1940 ὑπολογίζεται για τό έτος 1939 σέ 250 ἑκατομμύρια ΩΧΒ, από τό *Μ. Πεσνικίδη*⁴⁶, και σέ 155 ἑκατομ. ΩΧΒ, από τό *Θ. Ραυτόπουλο*⁴⁷. Ἡ μεγάλη διαφορά ὀφείλεται στο ὅτι ὁ δεύτερος ὑπολογίζει χωριστά τίς υδραυλικές ιδιόχρηστες εγκαταστάσεις από τίς θερμικές ιδιόχρηστες εγκαταστάσεις τών βιομηχανικῶν εργοστασίων.

44. Βλ. σελίδες 82-87.

45. Για τό έτος 1938 ἦταν 271 ἑκατομ. ΩΧΒ. Βλ. και πίνακες ἀριθ. 25 και 26.

46. Βλ. *Μ. Πεσνικίδη*, στο ἴδιο, σελ. 11.

47. Βλ. *Θ. Ραυτόπουλο*: «Τό Ἐθνικόν Δίκτυον Ἡλεκτρισμοῦ τής Ἑλλάδος», Ἀθήναι, 1946, σελ. 170 κι ἐπ. και πίνακες του συνοπτικοί: ἀριθ. Ια, VIIα και XIα.

Ἄν λοιπόν προσθέσουμε στὸν ἀριθμὸ 155 ἑκατομ. ΩΧΒ (πού ἀφορᾶ τὶς ἰδιόχρηστες θερμικὲς ἐγκαταστάσεις) τὸν ἀριθμὸ τῶν 74 ἑκατομ. ΩΧΒ (πού ἀφορᾶ τὶς ἰδιόχρηστες ὑδραυλικὲς ἐγκαταστάσεις), πού σὲ μεγαλύτερο μέρος τροφοδοτοῦν βιομηχανίες, ἔχουμε 230 ἑκατομ. ΩΧΒ, περίπου, ἐνέργειας πού παράγονταν τὸ 1939 ἀπὸ ἰδιόχρηστους κινητήρες. Τὸ συνολικὸ λοιπὸν ποσὸ ἐνέργειας πού προκύπτει ἀπὸ τὴν παραγωγή τῶν κοινοχρήστων καὶ τῶν ἰδιοχρήστων ἐγκαταστάσεων πρέπει νὰ ὑπολογίζεται περίπου – σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τῶν τεχνικῶν πού ἀναφέραμε – σὲ 527, 9 ἑκατομ. ΩΧΒ⁴⁸ ἕως 540 ἑκατομ. ΩΧΒ⁴⁹ γιὰ ὅλη τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα.

Τὸ συνολικὸ αὐτὸ ποσὸ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας 530 - 540 ΩΧΒ ἑκατομμύρια τὸ χρόνο δὲν εἶναι, φυσικὰ, ἀρκετὸ γιὰ τὴ μελλοντικὴ τεχνικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Καὶ ἀκόμα δὲν πρέπει νὰ λησμονᾶμε ὅτι παράγεται σὲ σύνολο τοῦ σχεδόν ἀπὸ θερμικὲς πηγὲς πού λειτουργοῦν μὲ στερεὰ καύσιμα (κάρβουνο) καὶ ὑγρὰ καύσιμα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ, ἐνῶ, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τοὺς βασικοὺς σκοποὺς τοῦ σχεδίου γιὰ τὴν ἠλεκτρικὴ ἀξιοποίηση τῆς χώρας πρέπει νὰ εἶναι κατὰ πρῶτο καὶ κύριο λόγο νὰ προωθηθεῖ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας.

Ἡ ἀξιοποίηση τῶν ὑδραυλικῶν πηγῶν τῆς χώρας γιὰ παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει ἔπειτα ἀπὸ μιά δεκαετία πάνω ἀπὸ 2,5 δισεκατομμύρια ΩΧΒ. Σ' αὐτὸ συμφωνοῦν μὲ μικρὲς παραλλαγές (προπάντων σχετικὰ μὲ τὸ χρονικὸ διάστημα) οἱ μελέτες τῶν ἐιδικῶν⁵⁰. Στὸ πῖνακά μας ἀριθ. 20 δείχνεται πὼς εἶναι πραγματοποιήσιμη, μὲ ἀξιοποίηση μέρους τῆς ὑδραυλικῆς μας δύναμης, ἡ παραγωγή περίπου 1500 ἑκατομ. ΩΧΒ σὲ τέλος τῆς πρώτης πενταετίας καὶ 3500 περίπου ἑκατομ. ΩΧΒ σὲ τέλος τῆς δευτέρας πενταετίας. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ κατασκευαστοῦν τὰ ἔργα μὲ βραδύτερο ρυθμὸ, μποροῦμε νὰ ὑπολογίζουμε μέσα σὲ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα σὲ βέβαιη παραγωγή 1,5 ἕως 2 δισεκατ. ΩΧΒ⁵¹ τὸ χρόνο.

48. Θ. Ραυτόπουλος.

49. Μ. Πεσνικίδης.

50. Βλ. Γ. Πεζόπουλου: «Τὸ ἠλεκτρικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος», «Τεχνικὴ» ἀριθ. 5-6/1944 καὶ «Ἐνεργειακαὶ ἀνάγκαι τῆς Χώρας», «Τεχνικὴ» 30-31/1946. Μ. Πεσνικίδης: «Ἡ μελλοντικὴ ἐξέλιξις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἐν Ἑλλάδι». Ἀθήναι 1944. Ν. Χωραφᾶ: «Ἡ ἄμεσος ἠλεκτρικὴ ἐξυπηρέτησις Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης», «Τεχνικὴ» ἀριθ. 28-29, 30-31/1945. Κ. Λαγάνα: «Τὸ ἐνεργειακὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος», «Οἰκονομικὸς ταχυδρόμος» ἀριθ. 1006-8, 1944. Π. Κουβέλη: «Βιομηχανικαὶ δυνατότητες καὶ ἐνεργειακὴ πολιτικὴ ἐν Ἑλλάδι», Ἀθήναι, 1945. Πρέπει ἐπίσης γιὰ ὅλο τὸ κεφάλαιο αὐτὸ πού ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐνεργειακὴ βάση τῆς χώρας, νὰ ἔχουμε ὑπόψη καὶ τὶς ἐξῆς νεώτερες ἐργασίαι τεχνικῶν: Θ. Ι. Ραυτόπουλου: «Τὸ ἔθνικόν δίκτυον ἠλεκτρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήναι, 1946. Γ. Ν. Πεζόπουλου: «Ἐνεργειακαὶ ἀνάγκαι τῆς Ἑλλάδος καὶ κάλυψις αὐτῶν», Ἀθήναι, 1946 καὶ Ν. Χωραφᾶ: «Ἄρδευσις καὶ ἠλεκτρισμός», Ἀθήναι, 1946. Στὸ κείμενον καὶ τὸ παράρημά μας μὲ τοὺς πίνακες παραθέτουμε γιὰ ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη σχετικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὶς παραπάνω μελέτας.

51. Ὁ Θ. Ραυτόπουλος στὴν «Ὁρθολογικὴ ἐνεργειακὴ οἰκονομία εἰς τὴν Ἑλλάδα», «Βιομηχανικὴ ἐπιθεώρησις» ἀριθ. 114-115, 1943, σελ. 10 φύλλου 115, παρατηρεῖ ἀπὸ τὴν

Τό ποσό αυτό, καθώς βλέπομε, ικανοποιεί μέ τό παραπάνω τίς προπολεμικές ανάγκες τής ηλεκτρικής μας οίκονομίας καί μάς δίνει τά περιθώρια πού χρειαζόμαστε γιά νά χρησιμοποιήσουμε τόν ηλεκτρισμό σέ πλατύτερη κλίμακα τόσο γιά τίς προπολεμικές κατηγορίες, όπου χρησιμοποιούσαμε τόν ηλεκτρισμό, όσο καί γιά τίς καινούριες κατηγορίες πού θά δημιουργηθοῦν μέ τίς ηλεκτρενεργειακές ανάγκες τών νέων κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας, τήν ἀγροτική οίκονομία καί τήν επέκταση στήν ἀτομική κατανάλωση.

Φτάνει ὅμως τό ποσό αυτό γιά νά ικανοποιηθοῦν οἱ ἐνεργειακές ανάγκες ὄλων τών παραγωγικῶν κλάδων καί ὄλων τών ἄλλων καταναλωτικῶν κατηγοριῶν; Ὁχι, δέ φτάνει νά καλύψει ὅλες τίς προπολεμικές ανάγκες σέ ἐνέργεια, πού δέν ικανοποιούσαν τά κοινόχρηστα δίκτυα ηλεκτρισμοῦ. Οἱ ανάγκες αὐτές ἦταν ανάγκες γιά θέρμανση, φωτισμό καί κίνηση, πού ξεπερνούσαν τό 1,5 - 2 δισεκατ. ΩΧΒ τό χρόνο. Ἀλλά καί τό ποσό τής συνολικῆς ἐνέργειας τών 540 ἑκατομμυρίων ΩΧΒ τό χρόνο, δέν ἐπαρκοῦσε νά καλύψει ὅλες τίς παραγωγικές⁵², συγκοινωνιακές, καί γιά ἀτομικές χρήσεις, καταναλωτικές ανάγκες σέ ἐνέργεια. Τό σύνολο τών ἐνεργειακῶν ἀναγκῶν⁵³ γιά τήν ἠπειρωτική Ἑλλάδα (ἔτος 1938), ὑπολογίζει ὁ Κ. Λαγάνας, στό ἐνεργειακό του ἰσοζύγιο⁵⁴, σέ 3.940 ἑκατομ. ΩΧΒ

ἀποψη ἐξασφάλισης καταναλωτικῆς ἀγορᾶς: «... διά τό πρῶτον στάδιον πραγματοποιήσεως εἶναι ἀναγκαῖον νά διαπιστωθεῖ ὅτι μία συνολική ἐτήσια διάθεσις 1 ἕως 1½ δισεκατομμυρίων ΩΧΒ, ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν, ἐφ' ἧς θά στηριχθῇ ἡ οίκονομική δικαίωσις τοῦ ἔργου» καί «Νομίζομεν ὅτι ὁ ἀριθμός αὐτός, ὡς συνολική κατανάλωσις τῆς κυρίως ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, εἶναι κάτι πού δέν θά ἀργήσει νά γίνῃ πραγματικότης...».

52. Εἰδικά γιά τίς ανάγκες τῆς βιομηχανίας πού χρησιμοποιεῖ δική της κινητήρια δύναμη, τό ποσό τών 230 ἑκατομμυρίων ΩΧΒ (κάθε ἐνέργεια ἀναγμένη σέ ηλεκτρική), νομίζομε πῶς ἀντιστοιχεῖ σέ μικρότερο ποσό ἀπό τό ποσό τῆς πραγματικῆς χρονιάτικῆς ἐνεργειακῆς τους κατανάλωσης. Ὁ Θ. Ραυτόπουλος εἶναι ἀλήθεια πῶς ἐπικαλεῖται σχετικά – ἀρκετὰ ἐνημερωμένα – στατιστικά στοιχεῖα γιά νά ὑποστηρίξῃ τήν ἀκρίβεια τών ὑπολογισμῶν του στό σημείο αὐτό. Στή σελίδα ἀριθ. 82. παραθεσαμε τόν ὑπολογισμό τοῦ Χ Δαυῖδ πού ἀναφέρει ὁ Π. Κουβέλης («Ἡ ἐνεργειακή οίκονομία τῆς Ἑλλάδος, σελ. 105, 106) γιά τή χρονιάτικη ἐνεργειακή κατανάλωση τών βιομηχανιῶν πού δέν ἐξυπηρετοῦνται ἐνεργειακά ἀπό τά κοινόχρηστα δίκτυα. Σύμφωνα μέ αὐτόν, οἱ βιομηχανίες μέ δική τους κινητήρια δύναμη, καταναλώνουν τό χρόνο 330 χιλ. περίπου τόννους κάρβουνο καί 168.720 περίπου τόννους πετρέλαιο. Τά ποσά αὐτά ἀντιστοιχοῦν σέ ὠφέλιμη κατανάλωση (ἀναγμένα σέ ΩΧΒ) 790 ἑκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο. Ὁ ὑποθετικός αὐτός προσδιορισμός θά μπορούσε νά πεί κανεῖς, ὅτι ἀναιρεῖται ἐντελῶς ἀπό τά στοιχεῖα Ραυτόπουλου πού βασίζονται στή στατιστική τοῦ 1940 γιά τήν ἐγκαταστημένη δύναμη τών βιομηχανιῶν. Οὔτε κι αὐτό ὅμως εἶναι ἀπόλυτα σωστό, γιατί εἶναι δυνατό νά ὑπολογίστηκαν λιγότερες ὥρες λειτουργίας τό χρόνο στά βιομηχανικά ἐργοστάσια. Τό πιθανότερο εἶναι πῶς ὁ ὑπολογισμός Χ Δαυῖδ ὑπερεκτιμᾷ τό ποσό τών καυσίμων πού κατανάλωσε ἡ βιομηχανία. Ἀλλά καί ὁ ὑπολογισμός Ραυτοπούλου ὑποτιμᾷ τόν πραγματικό ἀριθμό ὥρων λειτουργίας τών ἐργοστασίων. Ἐν πάρῳ ἀκόμα ὑπόψη μας πῶς ἡ συνολική ἐνέργεια, θερμοηλεκτρική καί ὑδροηλεκτρική (ἀπό κοινόχρηστα δίκτυα καί ἰδιόχρηστους κινητήρες) πού καταναλάνει ἡ βιομηχανία φτάνει περίπου τά 364.467.000 ΩΧΒ τό χρόνο, δέ θά ἦταν ὑπερβολικό νά τοποθετήσουμε τήν πιθανή ἐνεργειακή κατανάλωση τῆς βιομηχανίας γύρω στά 500 ἑκατομ. ΩΧΒ τό χρόνο.

53. Ἀπό τούς ἐνεργειακοὺς φορεῖς ὄλων τών κατηγοριῶν (στερεά, καί ὑγρά καύσιμα, νερό, ἀνεμος) καί γιά ὅλες τίς κατηγορίες χρησιμοποίησης τῆς ἐνέργειας (κίνηση, φωτισμός, θερμότητα). (Οἱ φορεῖς αὐτοί ἔχουν ἀναχθεῖ σέ ΩΧΒ).

54. Βλ. πίνακα ἀριθ. 27.

(ώφελιμη ενέργεια στις θέσεις της χρησιμοποίησης)⁵⁵.

Ο Γ. Πεζόπουλος καθορίζει το βάρος των καυσίμων που καταναλώθηκαν το 1938, αφού τα αναγάγουμε σε «κανονικό λιθάνθρακα», σε 2.956 χιλιάδες τόννους⁵⁶. Από το ποσό αυτό τα 50% είναι καύσιμα του έξωτε-ρικού. Τα καύσιμα του έσωτερικού σε ποσοστιαίες αναλογίες κατανέμονται έτσι : 44,05% καυσόξυλα, 4,23% ξυλοκάρβουνα, 1,52% λιγνίτης και 0,27 οινόπνευμα. Είναι χαρακτηριστικό για την καθυστέρηση της οικονομίας μας στην εκμετάλλευση των πλουτοφόρων πηγών της, πώς ο λιγνίτης δεν καλύπτει ούτε το ένα πεντηκοστό στην κατανάλωση καυσίμων κάθε λογής! Χαρακτηριστικό επίσης δείγμα αντιοικονομικής εκμετάλλευσης είναι πώς τα καυσόξυλα – από το δασικό μας πλούτο που λεηλατείται – παίρνουν το μισό σχεδόν (44%) στη συνολική κατανάλωση καυσίμων!

Βλέπομε λοιπόν από τα στοιχεία για την συνολική ενεργειακή κατα-νάλωση της χώρας πώς το ποσόν της ηλεκτρενέργειας που θά παραχθεί από την υδραυλική μας δύναμη στην πρώτη περίοδο δεν μπορεί ν' αντιμε-τωπίσει όλες αυτές τις ανάγκες: α) γιατί θά είναι απόλυτα μικρότερο και β) γιατί ένα μέρος από τις ενεργειακές ανάγκες από τη φύση τους δεν μπορεί νά ικανοποιηθεί με υδροηλεκτρικά παραγμένη ενέργεια (λ.χ. πλοία, αυτοκίνητα, κατά μιά άποψη και οι σιδηρόδρομοι, βιομηχανική καύση «άναγωγής» όπου χρειάζονται στερεά καύσιμα κ.ά.).

Άς δούμε τώρα από τό – περιορισμένο συγκριτικά σύμφωνα με τα πιά πάνω – διαθέσιμο ποσόν της ηλεκτρενέργειας που θά δώσουν οι υδραυλικές δυνάμεις, τί κατανομή κατά προτεραιότητα θά γίνει ανάμεσα στις διάφορες καταναλώσεις που μπορούν και πρέπει νά εξυπηρετηθούν με τον ηλεκτρισμό.

Οί τεχνικοί και ειδικοί που άπασχολήθηκαν με τό θέμα αυτό δίνουν σε αναλυτικούς πίνακες την πρόβλεψη τους για τή μελλοντική κατανομή της ηλεκτρενέργειας ανάμεσα στις διάφορες καταναλωτικές κατηγορίες καθώς και τά ποσά ηλεκτρενέργειας που θά χρειάζονται στό τέλος κάθε περιόδου της ανάπτυξης της ηλεκτρικής οικονομίας για τήν κάθε κατηγο-ρία. Παραθέτουμε στό τέλος του βιβλίου πίνακες με στοιχεία τών Γ. Πε-ζοπούλου, Θ. Ραυτόπουλου, Μ. Πεσνικίδη, Κ. Λαγάνα, Έπιτροπής του Έπουργείου τών δημοσίων έργων κ.ά.⁵⁷.

Οί πίνακες όμως αυτοί μπορούν ν' άποτελέσουν τήν άποκλειστική βάση για νά λύσουμε τό ζήτημα για τήν κατανομή της ηλεκτρενέργειας; Όχι. Γιατί ξεκινούν από λαθεμένη άφετηρία. Για νά βρούνε τήν μελλον-τική αύξηση της ηλεκτρικής κατανάλωσης στην κάθε κατηγορία χρησιμο-ποίησαν όλοι λίγο - πολύ οί παραπάνω τεχνικοί όρισμένους από τά πρίν

55. Τό ισοδύναμο συνολικό άκαθάριστο ενεργειακό περιεχόμενο για τούς φορείς που καταναλώθηκαν τό ίδιο έτος, ύπολογίζει για όλη τήν Έλλάδα ό Κ. Λαγάνας σε 17.369 έκα-τομ. ΧΘΕ (χιλιοθερμομονάδες), ή, 20.280 έκατομ. ΩΧΒ. (Ένα ΩΧΒ + 0,86 ΧΘΕ). Πρέπει νά σημειωθεί ότι από τό συνολικό αυτό άκαθάριστο περιεχόμενο τών ενεργειακών φορέων, 78,7% χάθηκε στις διάφορες μετατροπές και 21,3% μονάχα χρησιμοποιήθηκε ώφέλιμα.

56. Βλ. πίνακα 1 σελ. 4 στή νεώτερη έργασία του που μνημονεύσαμε παραπάνω.

57. Βλ. πίνακες άριθ. 27 και 28.

τυπικούς συντελεστές (ποσοστό στην αύξηση του πληθυσμού, μελλοντική αύξηση κατανάλωσης στην ίδια ποσοτική αναλογία με την προπολεμική αύξηση) και δημιούργησαν έτσι ένα σχήμα *αναπαραγωγής*, σέ μεγένθυση, *της προπολεμικής κατανομής* της ενέργειας ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες. 'Ολότελα μηχανικά μάλιστα προσθέτουν στις κατηγορίες της προβλεπόμενης κατανάλωσης και τις ανάγκες της βαρειάς βιομηχανίας.

'Ο τρόπος αυτός του ύπολογισμού φανερώνει πόσο βρίσκονται πολλοί ειδικοί, στό σημείο αυτό, έξω από τό πνεύμα και τό νόημα της θεμελικής μετατροπής πού θά ύποστεί ή οικονομία μας στή διάρθρωσή της. Τή μετετροπή αυτή δέν μπορεί παρά νά τήν αντικαθρεφτίξει και ή ηλεκτρική οικονομία.

Οί τεχνικοί όμως, πού αναφέρουμε, ακολουθοῦν ἄλλος λίγο, ἄλλος πολύ «τυφλό» δρόμο. 'Αντί νά ἀλλάξουν τίς καταναλωτικές ἐνεργειακές σχέσεις ἀνάμεσα στους διάφορους κλάδους τῆς οἰκονομίας καί τά διάφορα κοινωνικά στρώματα, περιορίζονται νά ὑπολογίζουν ἕνα πῶ μεγάλο, «κατά κεφαλῆν» κατοίκου ἢ κατά ἐπιχείρηση, μέσο ὄρο τῆς κατανάλωσης⁵⁸.

'Ετσι ή κατανομή τῆς ἠλεκτρικῆς ἐξουσίας ἐξακολουθεῖ νά γίνεται στήν παλιά - προπολεμική βάση πού εἶχε ἐκδηλο ἀντιλαϊκό περιεχόμενο. (Κριτική τῆς «ἀριστοκρατικῆς» αὐτῆς ἀντίληψης ἐγινε καί σέ προηγούμενο κεφάλαιο)⁵⁹. Τό ἴδιο γίνεται καί μέ τήν κατανομή ἀνάμεσα στους διάφορους κλάδους τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Οἱ ὑπολογισμοί τῶν τεχνικῶν αὐτῶν, βάζουν στήν ἴδια μοῖρα τίς ἀνάγκες τοῦ συνόλου τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας (χωρίς νά ξεετάζουν τήν οἰκονομική βιωσιμότητα τοῦ κάθε κλάδου), ὅπως ἦταν διαρθρωμένη προπολεμικά, μέ τίς ἀνάγκες τῶν καινούριων κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί τῶν πῶ σημαντικῶν κλάδων ἀπό τήν ἐλαφρά βιομηχανία. 'Ετσι ὁμοῦ ἐπιβραδύνεται ὁ ρυθμός τῆς ἀνάπτυξης τόσο τῶν ἠλεκτροδόρων καινούριων κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ὅσο καί τῶν πῶ σημαντικῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, ἀφοῦ θά ἔπρεπε πλάι σ' αὐτούς ἀναγκαστικά, ἀπό τό περιορισμένο ποσό τῆς - ὑδροηλεκτρικῆς κυρίως - ἠλεκτρικῆς ἐξουσίας, νά τροφοδοτηθοῦν σέ ἴση ἢ καί μεγαλύτερη μοῖρα - χωρίς διάκριση - καί ἐκεῖνες ἀκόμα οἱ ἐπιχειρήσεις πού χρωστοῦσαν ἀποκλειστικά καί αὐτή τους τήν ὑπαρξη στή δασμοδίαιτη ἀνάπτυξη τῆς προπολεμικῆς βιομηχανίας. Οἱ τελευταῖες αὐτές ἐπιχειρήσεις θά ἔπρεπε (ἂν μπορούν καί στό βαθμό πού μπορούν νά μετατραποῦν σέ ὠφέλιμες) γιά ἕνα ὁρισμένο χρονικό διάστημα νά χρησιμοποιοῦν (ἂν τό κοινόχρηστο δίκτυο δέν ἐπαρκοῦσε) ἰδιόχρηστους κινητήρες μέ κατανάλωση ἑλληνικοῦ ἐξευγενισμένου λιγνίτη. 'Εκτός ἂν ἐπαρ-

58. 'Ετσι ἂν λ.χ. ὁ ἀστός μέγας καταναλωτής ἐπαίρνε ὡς τώρα 2A ΩXB τό χρόνο καί ὁ ἀστός μικρός ἀστός καταναλωτής A/2 ΩXB, θά παίρνε ὁ μέγας ἀστός καταναλωτής μέ διπλασιασμό τῆς παραγωγῆς 4A καί ὁ μικρός καταναλωτής A. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἡ ἀναλογία ἀνάμεσα στους δύο αὐτούς τυπικούς καταναλωτές θά ἐξακολουθεῖ νά εἶναι 4:1 σέ βάρος τοῦ μικροῦ καταναλωτή. 'Ενῶ ὁ ρυθμός στήν αὐξηση τῶν μικρῶν καταναλώσεων θά πρέπει σέ μιά λαϊκή οἰκονομία νά γίνει ταχύτερος.

59. Βλ. σελίδες 84-87.

κούν για τήν τροφοδότησή τους τά έφεδρικά θερμικά έργοστάσια πού θά ένταχθούν στό κοινόχρηστο δίχτυ.

Ής δοϋμε τώρα τίς ειδικότερες προβλέψεις τους για τήν κατανομή τής ήλεκτρενέργειας. Ο Θ. Ραυτόπουλος δίνει τό πιό χαρακτηριστικό παράδειγμα κατανομής τής ήλεκτρενέργειας σύμφωνα μέ τά τυπικά κριτήρια, για τή μελλοντική αύξηση του πληθυσμού κλπ., και στή βάση πάντα τής προπολεμικής διάρθρωσης τής οικονομίας. Στο βιβλίο του, πού αναφέραμε, στό συνοπτικό πίνακα ΧΧΙΙα (σελ. 240) βλέπουμε στήν τρίτη πενταετία (άπό τίς τέσσερις πενταετίες ενεργειακής ανάπτυξης), τήν ακόλουθη κατανομή τής ενέργειας: σέ συνολική κατανάλωση 2.082 έκατομ. ΩΧΒ, διαθέτει 1.568 έκατομ. ΩΧΒ σέ «συνήθεις χρήσεις» και 514 έκατομ. ΩΧΒ σέ «τοπικώς καθορισμένες χρήσεις»⁶⁰.

Άπό τίς «συνήθεις» χρήσεις ποσοστό 50% περίπου παίρνει ό ιδιωτικός φωτισμός, ή γενική οικιακή χρήση και ή άρτοποιία πού φτάνουν (μαζί μέ τό δημόσιο φωτισμό πού παίρνει τό μικρότερο ποσοστό) τά 760 έκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο. Τό υπόλοιπο παίρνει ή μεγάλη και μικρή βιομηχανία μαζί μέ τή βιοτεχνία. Για βαρειά βιομηχανία δέν γίνεται πρόβλεψη. Άπό τίς «τοπικώς καθορισμένες» χρήσεις, τό μεγαλύτερο ποσοστό (237 έκατομ. ΩΧΒ), παίρνει ή «παραγωγή άτμού βιομηχανίας», ενώ ή άγροτική οικονομία παίρνει μόνο 125 έκατομ. ΩΧΒ. Χωρίς νά χρειάζεται νά περάσουμε σέ πιό αναλυτική εξέταση τών στοιχείων πού αναφέρει ό κ. Ραυτόπουλος στό βιβλίο του για τήν προβλεπόμενη μελλοντική κατανάλωση ήλεκτρενέργειας μπορούμε νά διαπιστώσουμε:

α) Η μέθοδος του ύπολογισμού βασίζεται στήν άναγωγή τής προπολεμικής κατανάλωσης σέ μελλοντική, μέ τή χρησιμοποίηση ενός τυπικού, στατικού, συντελεστή. (Ποσοστό αύξησης πληθυσμού, ποσοστό προπολεμικής ανάπτυξης άναγκών σέ ίσο χρονικό διάστημα κλπ.). β) Η «άπλη» αυτή άναγωγή, στηρίζεται σέ ένα οικονομικό πλαίσιο και σέ ένα περιεχόμενο οικονομίας, πού μόνο ποσοτικά θά διαφέρει άπό τή σημερινή οικονομία. Αυτό φαίνεται άπό τό ότι ούτε βαρειές βιομηχανίες προβλέπονται, ούτε ή άγροτική οικονομία άπασχολεί για τόν έκμηχανισμό τής σημαντικό ποσοστό ενέργειας. Η έλαφρά βιομηχανία και οί καταναλώσεις τών κατοίκων τών πόλεων ιδιαίτερα – και περισσότερο τής Αθήνας και τών μεγάλων άστικων κέντρων – είναι οί κατηγορίες καταναλώσεων πού εύνοεί

60. «Συνήθεις χρήσεις» θεωρεί: τό δημόσιο και τόν ιδιωτικό φωτισμό, τίς ηλεκτρικές κουζίνες, τή «γενική οικιακή χρήση», τή βιοτεχνία και μικρή βιομηχανία, την αρτοποιία και τή μεγάλη βιομηχανία. Στη μεγάλη όμως βιομηχανία δέν περιλαμβάνει (όπως έξηγει ό ίδιος στή σελ. 177) τίς βαρειές ηλεκτροβόρες βιομηχανίες επειδή «ή πραγμάτως τών έν λόγω βιομηχανιών έν Έλλάδι, είναι θέμα έξαρτώμενον εκ πλειόνων μελλοντικών άσταθμήτων σήμερον παραγόντων και ότι συνεπώς θά ήτο παρακεινδυνευμένον νά στηριχθή ή περί του Έθνικού Δικτύου μελέτη επί πιθανοτήτων έφαρμογών του ήλεκτρισμού εις σκοπούς τούς όποιους ούτε ή χώρα άλλα πολύ όλιγώτερον οί τεχνικοί μελετηταί έξουσιάζουσι». Ως «τοπικώς καθορισμένες χρήσεις» θεωρεί: άρδεύσεις και άποξηραντικά, έλξη σιδηροδρόμων και τοπικές συγκοινωνίες, ηλεκτρική θέρμανση χώρων, παραγωγή άτμού βιομηχανίας και ύδρευση.

ιδιαίτερα τό «έθνικό δίκτυον» τοῦ κ. Ραυτοπούλου. γ) Μιά τέτοια διάρ-
θρωση ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας ἀντιστοιχεῖ καί ἀντικαθρεφτίζει μιάν
έθνική οἰκονομία, μέ χαμηλό ἐπίπεδο ἐσωτερικῆς ὀργανικῆς ἀνάπτυξης,
μέ ἀναξιοποίητο βιομηχανικά τό μεταλλευτικό πλοῦτο, μέ μονόπλευρη
ἀνάπτυξη πρός τήν ἐλαφρά βιομηχανία, μέ ἀπόλυτη παραγωγική καί ἐμ-
πορική ἐξάρτηση (πρώτες ὕλες, εἰσαγωγικό - ἐξαγωγικό ἐμπόριο, ἀγρο-
τικά προϊόντα εὐγενῆ), ἀπό τό ξένο κεφάλαιο. δ) Ἐπίσης «ἐπιχειρη-
ματική - ἰδιωτικοοικονομική», μιὰ τέτοια σκελétωση τῆς ἠλεκτρικῆς οἰ-
κονομίας, ἐξασφαλίζει εὐκολες, σίγουρες καί ἀποδοτικές καταναλώσεις,
Δένει τά μεγάλα κέντρα μέ τά μεγάλα ἐνεργειακά «πακέτα φορτίων» καί
ἀποτείνεται στήν ἐπέκταση τῆς κατανάλωσης στίς ἀτομικές χρήσεις κυρί-
ως, ἤ, στίς ἀντίστοιχου προορισμοῦ βιομηχανίες. Μέ μονοπωλιακή μάλι-
στα, τιμολογιακή ἐξουσία τά περιθώρια κέρδους γιά τήν ὑδροηλεκτρική
ἐνέργεια εἶναι στήν περίπτωση αὐτή τεράστια γιά τήν ἐπιχείρηση τοῦ «δι-
κτύου». Οἱ πιά πάνω διαπιστώσεις ὀδηγοῦν στό συμπέρασμα πῶς τό
«Ἐθνικό Δίκτυον Ἡλεκτρισμοῦ» τοῦ κ. Ραυτοπούλου, ἀπό κοινωνική καί
οἰκονομική ἄποψη, δέν εἶναι παρά ἡ σύνθεση τῶν κατάλληλων μέσων γιά
νά διοχετευθεῖ ἡ ἠλεκτρική ἐνέργεια ἀπό τίς ὑδατοπτώσεις μας στήν ἐξυπηρέ-
τηση τῆς ἐπιχειρηματικῆς κερδοσκοπίας καί στή διατήρηση τῆς χώρας σέ
κατάσταση ἀγροτικοῦ, καταναλωτικοῦ καί ἐμπορικοῦ ἐξαρτήματος ἀπό
τό ξένο κεφάλαιο.

Στήν περίπτωση αὐτή τά σχέδια τῆς «Μεγάλης Ἐνεργειακῆς Ἐπι-
τροπῆς» τῆς Ἐθνικῆς τράπεζας (πού ἔχει ἐγκρίνει καί «λανσάρει» τίς
ἀπόψεις γιά τό «Δίκτυο Ραυτοπούλου») θυμίζουν πολύ, μά παρά πολύ,
τίς ἀπόψεις πού μετά τόσο καιρό ἡ βρετανική ἀποστολή «ἐξέφρασε» γιά
τήν ἐκθεση FAO, μαζί μέ τίς ἐπιφυλάξεις της γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς
χώρας κλπ.).

Ἡ ἐκθεση FAO, πού ἐξετάσαμε παραπάνω⁶¹, ἀπέχει κάπως περισσό-
τερο ἀπό τίς ἀπόψεις τῶν τραπεζιτῶν τοῦ Σίτυ (Χάμπρο κλπ.) στό ζή-
τημα αὐτό, ἀλλά πλησιάζει στίς προτάσεις Ἐθνικῆς - Ραυτοπούλου, στό ση-
μεῖο πού ἀφορᾷ τή βαρειά βιομηχανία. Ἐτσι ὕστερα ἀπό τούς λιγνίτες,
πού πουλήθηκαν στό ἀμερικάνικο ἐπιχειρηματικό συγκρότημα τοῦ Φίλη,
πουλοῦνται τώρα καί οἱ ὑδραυλικές μας δυνάμεις. Ὁ κ. Ραυτόπουλος,
φαίνεται πῶς βρίσκεται «ὑπό τό κράτος» κάποιας «ἀπαγορεύσεως», ὅταν
ἀναγκάζεται καί ὁ ἴδιος νά ἐκθέτει ποιές εἶναι οἱ αἰτίες πού δέν κάνει
προβλέψεις γιά τή βαρειά βιομηχανία. Τονίζει, ἀπολογούμενος σχεδόν,
πῶς «δέν ἐξουσιάζουν οἱ τεχνικοί» τό ζήτημα, δηλώνει ὅμως πῶς ἐκτιμᾷ
(προσωπικά ἄραγε μόνο;) τή σημασία τῆς βαρειάς βιομηχανίας γιά τό
ἠλεκτρικό δίκτυο. Καί ἕνας ἄνθρωπος μέ διαπεραστική ἀντίληψη - ὅπως
φαίνεται ὁ κ. Ραυτόπουλος ἀπό τίς τεχνικές του μελέτες - εἶναι βέβαια
φυσικό νά μὴν αἰσθάνεται τόσο εὐχάριστα ἀπό τήν «ὄλη ὑπόθεση». Ἐν-
ἤθελε, στό σημεῖο αὐτό, νά ἀπαντήσει *εἰλικρινά* ὁ κ. Ραυτόπουλος θά

61. Σελ. 95-101 καί 187-191.

ἦταν ἴσως ἀναγκασμένος νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τή «γραμμή» πού βγαίνει μέσα ἀπό τούς «κόλπους» τῆς Μεγάλης ἐπιτροπῆς κλπ. τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας. Τά ἐρωτήματα εἶναι: «Ἐφ’ ὅσον τὸ θέμα τῆς βαρεῖας βιομηχανίας ἐξαρτᾶται – ὅπως λέει ὁ ἴδιος – ἀπὸ ἀστάθμητους παράγοντες, γιατί νά μὴν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τούς ἴδιους παράγοντες καὶ τὸ θέμα τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἀξιοποίησης; Γιατί τῆ βαρεῖα βιομηχανία τὴν ἀρνιέται καὶ τὸ «ἐθνικὸ δίκτυο» τὸ δέχεται; Δέν εἶναι ἴσης «ὀλκῆς» καὶ οἰκονομικῆς βαρῦτητας καὶ τὰ δύο; Γιατί λέει πὼς ἡ χώρα «δέν ἐξουσιάζει» τὴ δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας; Ποιὸς τὴν ἐμποδίζει; Ἐφ’ ὅσον ὁ λαὸς τῆς τὸ θέλει καὶ ἔχει «εὐλογες ἐλπίδες», ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ποιὸς στέκεται ἐμπόδιο; Καὶ οἱ κύκλοι τῆς «Μεγάλης ἐνεργειακῆς ἐπιτροπῆς» γιατί δέν παίρνουν θέση ἐναντίον ἐκείνου πού ἐμποδίζει τίς «εὐλογες ἐλπίδες» τοῦ ἔθνους νά πραγματοποιηθοῦν;» Θά ἀπαντήσῃ ἄραγε ὁ κ. Ραυτόπουλος – πού ἔχει ἀφιερῶσει τὸ βιβλίον του «εἰς τὸν πάσης εὐημερίας ἄξιον ὑπὲρ ἐλευθερίας ἔθνων μάρτυρα λαὸν τῆς Ἑλλάδος» – στὰ βασικά αὐτὰ ἐρωτήματα γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας μας;⁶²

Ὁ Γ. Πεζόπουλος σὲ τελευταία ἐργασία του⁶³ χρησιμοποιώντας τὰ γνωστά τυπικὰ κριτήρια γιὰ τὴν πρόβλεψη τῶν μελλοντικῶν καταναλώσεων ὑπολογίζει τὰ ἐξῆς ἀντίστοιχα ποσὰ ἐνέργειας γιὰ κάθε κατηγορία ἀναγκῶν: σὲ συνολικὴ κατανάλωση 2.037 ἑκατομ. ΩΧΒ τὸ χρόνο, γίνεται ἡ ἀκόλουθη κατανομή: α) Ἰδιωτικὸς καὶ δημόσιος φωτισμὸς 132.500 χιλ. ΩΧΒ. β) Οἰκιακὲς χρήσεις: 144.850 χιλ. ΩΧΒ. γ) Ἀγροτικὴ οἰκονομία: 142.800 χιλ. ΩΧΒ. δ) Βιομηχανία (μεγάλῃ - μικρῇ) καὶ μεταφορῆς: 837.200 χιλ. ΩΧΒ⁶⁴. Βαρεῖα βιομηχανία: 780.000 χιλ. ΩΧΒ. Σὲ ἀνάλογες (ἀν καὶ μὲ λιγότερη συστηματικὴ κατάταξη) προβλέψεις φτάνει καὶ ὁ Μ. Πεσονικίδης⁶⁵.

Ἄν θελήσουμε νά συγκρίνομε τὰ στοιχεῖα τοῦ Θ. Ραυτόπουλου καὶ Γ. Πεζόπουλου, βλέπομε στὸ μέρος πού ἀφορᾷ τὴν ἀξιολόγησι ὀρισμένων κλάδων – παρ’ ὅλο πού τὰ κριτήρια καὶ ἡ μέθοδος γιὰ τίς προβλέψεις εἶναι σχεδὸν ὅμοια – ἀρκετὴ διαφορὰ. Καὶ ἡ διαφορὰ εἶναι ἀναμφισβήτητα μὲ τὸ μέρος τοῦ Γ. Πεζόπουλου. Οἱ προτάσεις Πεζόπουλου – χωρὶς νά ἔχουν τὴν ἀναλυτικότητα τοῦ λογιστηρίου μιᾶς «τραπεζιτικῆς» ἐπιχείρησης, ὅπως οἱ περισσότεροι πίνακες Ραυτόπουλου – παρουσιάζουν τὸ προσὸν πὼς τοποθετοῦν τὴ μελλοντικὴ διάρθρωσι τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας σὲ μιὰ καινούρια διαμόρφωσι τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητας.

62. Κάποτε εἶχε διακινδυνεύσει ὁ κ. Ραυτόπουλος τὴν «κρίσι», πὼς ἡ βαρεῖα βιομηχανία πού προτείνει ἢ «ἀριστερά», θά στερήσει τὸν Ἕλληνα ἀπὸ τὴν ἠλεκτρικὴν του κουζίνα κλπ. Ἡ «ἀριστερά» ποτέ δὲ διατύπωσε τέτοια προοπτικὴ. Σήμερα ὁ ἴδιος – ἀπόλυτα σύμφωνος μὲ τὸν ἑαυτὸν – μὲ τὴν «ἀγροποιία» καὶ τίς «κουζίνες» του, γιὰ τίς πολυκατοικίες κατὰ πρῶτον λόγον, καταντᾷ νά θέλῃ νά στερήσει τὴν χώρα ἀπὸ τὴν βαρεῖα βιομηχανία.

63. Βλ. «Ἐνεργειακαὶ ἀνάγκαι τῆς Ἑλλάδος καὶ κάλυψις αὐτῶν», Ἀθῆναι, 1946.

64. Καὶ ἀναλυτικά: Μικρὲς βιοτεχνίες καὶ βιομηχανίες: 338.200 χιλ. ΩΧΒ, μεγάλυτερες βιομηχανίες: 424.000 ΩΧΒ, κινητήρια δύναμις γιὰ μεταφορικά μέσα: 75.000 χιλ. ΩΧΒ.

65. Βλ. γιὰ ὅλες τίς προβλέψεις τῶν παραπάνω τεχνικῶν τὸν πίνακα ἀριθ. 28.

Καί η καινούρια αυτή διαμόρφωση παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικά μιᾶς παραγωγικά αναπτυγμένης οικονομίας, με διάρθρωση βασικά διαφορετική από τή σημερινή. Αυτό φαίνεται τόσο από τό ποσοστό πού κατέχει ή βαρειά βιομηχανία καί οί άλλες βιομηχανίες στή συνολική κατανομή^{65α} όσο καί στήν προέχουσα επίσης θέση που παίρνει η αγροτική οικονομία σέ σύγκριση με τίς άλλες καταναλώσεις^{65β}. Ὡστόσο, καί οί προβλέψεις Πεζοπούλου δέν παρουσιάζονται ἀπόλυτα ἱκανοποιητικές, ἄν πάρουμε μάλιστα ὑπόψη πώς γίνονται γιά διάστημα εἰκοσαετίας. Ἄκόμα, ὁ ρυθμός ἀνάπτυξης τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί οί σχέσεις ἀνάμεσα στίς διάφορες κατηγορίες ζήτησης ἠλεκτρισμοῦ, δέν καθορίζονται, οὔτε συνδέονται, μέ ἐνιαία οἰκονομική μέθοδο καί καθολική ἀντίληψη, ἀλλά προβλέπονται μέ ἀποσπασματικό καί συμπτωματικό μᾶλλον τρόπο. Ἔτσι παρ' ὄλο πού οί *Μ. Πεσνικίδης* καί *Γ. Πεζόπουλος* προσπαθοῦν νά ξεχωρίσουν τή βαρειά ἀπό τήν ὑπόλοιπη βιομηχανία δέν παύουν νά δίνουν στούς ὑπολογισμούς τους τόν ἴδιο πάνω κάτω ἐνεργειακό, ὑδροηλεκτρικό, συντελεστή καί γιά τίς δύο αὐτές κατηγορίες. Ὁ *Κ. Λαγάνας* πέφτει στό λάθος αὐτό σέ μεγαλύτερο ἀκόμα βαθμό ὑπολογίζοντας, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, τή μελλοντική αὐξηση τῆς κατανάλωσης χωρίς μεγάλες ἠλετροδόρες βιομηχανίες μέ βάση μονάχα τίς προπολεμικές παραγωγικές μονάδες. Καί τήν αὐξηση τῶν ἀναγκῶν τους μέ τό ρυθμό πού παρουσίασαν στήν τελευταία πρὶν τόν πόλεμο δεκαετία.

Τό λάθος αὐτό στήν ἐκτίμηση γιά τή μελλοντική κατανάλωση χρωστέται στό ὅτι οί εἰδικοί πού ἀναφέραμε ξεκινοῦν ἀπό τήν προϋπόθεση, πώς ἡ οἰκονομική ζωή τῆς χώρας θά ἐξακολουθήσει ν' ἀναπτύσσεται στήν ἴδια βάση ὅπως σήμερα καί γι' αὐτό ἡ πρόβλεψη γιά τήν κατανάλωση στόν κλάδο τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας στηρίζεται στά ἴδια δεδομένα «κατ' ἐπέκτασιν» τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Τά «δεδομένα» αὐτά, ὅπως εἶναι τό ποσοστό στήν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ κάθε χρόνο, (*Πεζόπουλος*, *Πεσνικίδης*) ἢ ὁ προπολεμικός ρυθμός στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐνεργειακῶν ἀναγκῶν (*Λαγάνας*), εἶναι αἰτοματικοί, στατικοί συντελεστές, πού δέν ποροῦν ἀπό μονάχοι τους νά δώσουν τή δυναμική παράσταση γιά τήν ἐξέλιξη τῆς οἰκονομίας στό σύνολό της καί στούς ιδιαίτερους κλάδους της. Γιατί; Γιατί κι αὐτοί οί ἴδιοι σέ τελευταία ἀνάλυση, ἐξαρτιῶνται ἀπό τήν πορεία τῆς οἰκονομικῆς ριζικῆς μετατροπῆς. Στήν οὐσία ἡ θέση τοῦ ζητήματος πρέπει νά εἶναι: Ὅχι ν' ἀπορροφήσει σέ μεγαλύτερη ἀναλογία ὁ ἴδιος ὁ σημερινός καταναλωτικός μηχανισμός τήν περίσσια ἠλεκτρική ἐνέργεια πού θά μᾶς δώσει ἡ ὑδραυλική μας δύναμη, παρὰ νά ἀλλάξει ὁ ἴδιος ὁ μηχανισμός ριζικά, ἔτσι πού νά ἐξυπηρετηθοῦν μέ τήν ἀπορρόφηση τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας καινούριοι παραγωγικοί καί πλατεῖα λαϊκοί

65α. Ἡ βιομηχανία συνολικά, στό *Γ. Πεζόπουλο*, ἀπορροφάει τό 75% τῆς συνολικῆς τροβλεπόμενης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἐνώ στό *Θ. Ραυτόπουλο* μόλις φτάνει τό 45-50%.

65β. Σέ σύγκριση τῶν ἀριθμῶν *Ραυτόπουλου-Πεζόπουλου* διακρίνονται σαφῶς οί διαφορές αὐτές. Ἀ.χ. Ἰδιωτικός κλπ. φωτισμός + οἰκιακές χρήσεις (*Ραυτόπουλου*) φτάνουν 760 ἑκατομμύρια ΩΧΒ, ἐνώ στόν *Πεζόπουλο* μόλις 275 ἑκατομμύρια ΩΧΒ.

καταναλωτικοί σκοποί. Χρειάζεται λοιπόν πρώτα νά διαγράψουμε μέ σαφήνεια τούς σκοπούς τῆς οικονομικῆς ἀνάπτυξης καί τά θεμελιακά χαρακτηριστικά τῆς καί ἔπειτα νά κάνουμε πρόβλεψη γιά τήν κατανάλωση, σέ ἐνέργεια, τοῦ κάθε κλάδου. Μονάχα ἅμα ἀκολουθήσουμε αὐτή τή μέθοδο, μπορούμε νά φτάσουμε σέ συμπεράσματα πού στηρίζονται ἀπάνω σέ σωστή οικονομική βάση.

Ξεκινώντας ἀπό τίς ἀφιετηριακές αὐτές σκέψεις, νά, πώς μπορούμε νά διατυπώσουμε τήν πρόβλεψή μας γιά τήν κατανομή τῆς πιθανῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας πού θά παράγεται κάθε χρόνο ἀπό τίς ὑδραυλικές μας δυνάμεις ἀνάμεσα στίς διάφορες καταναλώσεις, μέ *ἀξιολόγηση* τῆς καθεμιᾶς ἀνάλογα μέ τήν *ἐθνική οικονομική* σημασία τῆς:

α) Ἀπό τούς βασικούς σκοπούς στήν πρώτη περίοδο γιά τήν ἐνεργειακή καί βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς χώρας εἶναι, ὅπως εἶδαμε, νά θεμελιώσουμε τούς κλάδους τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Ἡ ἐνεργειακή τροφοδότηση τῶν ἠλεκτρομεταλλουργικῶν καί ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν, μπαίνει λοιπόν στήν πρώτη γραμμή τοῦ σχεδίου μας. Γι' αὐτό μέ τήν ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, στό ποσό πού θά παραχθεῖ μέσα στό διάστημα τῆς δεκαετίας, θά ἱκανοποιήσουμε κατὰ πρῶτο λόγο τή ζήτηση γιά τούς κλάδους τῆς βαρεῖας βιομηχανίας.

β) Ἡ παροχή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας στήν ὑπαιθρο γιά ἀρδεύσεις, γιά ἀποξηράνσεις, γιά παροχή κίνησης σέ μηχανικά μέσα ἐργασίας καθὼς καί γιά μεγάλης κλίμακας μηχανικές ἐφαρμογές, θρῖσκει τό ἴδιο στήν πρώτη γραμμή τοῦ σχεδίου μας. Γι' αὐτό θά δώσουμε στήν ἀγροτική οἰκονομία ἀνάλογα μέ τίς καταναλωτικές ἀνάγκες τῆς στό ἴδιο χρονικό διάστημα, ὅσο γίνεται μεγαλύτερη ἠλεκτρικὴ παροχή.

γ) Οἱ ἀστικές καί ἀγροτικές ἀτομικές καταναλώσεις. Αὐτές θά πρέπει νά μεγαλώνουν παράλληλα μέ τήν αὔξηση τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐργαζομένων στρωμάτων. Ὅπως τονίσαμε καί ἄλλοῦ, ὁ ἠλεκτρισμός πρέπει νά εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη γιά νά ἀνεβεῖ ἡ παραγωγικὴ στάθμη καί τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ. Διαφορετικά κινδυνεύουμε (ὅπως, χωρίς ἴσως νά τό καταλαβαίνουν, ὑποστηρίζουν ὀρισμένοι ἀπό τούς εἰδικούς πού ἀναφέραμε) νά καταστήσουμε τόν ἠλεκτρισμό ἕνα εἶδος *ὑποχρεωτικῆς* πολυτέλειας γιά τό φτωχό μας ἀγρότη καί τόν ἐργαζόμενο τῆς πόλης, πού θά πληρώνουν ἀβάσταχτα ποσά, χαράτσι, γιά νά ἔχουν ἴσως τήν «εὐχαρίστησιν» οἱ οικονομικοὶ τοὺς ἐκμεταλλευτὲς νά βλέπουν, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, νά φωτίζονται μέ ἠλεκτρισμό ἢ ἀθλιότητα καί τά κουρέλια τῶν σκλάβων τους. Τήν κατανάλωση λοιπόν στήν πόλη καί στό χωριό θά ἱκανοποιήσουμε ὅσο γίνεται περισσότερο μέ τήν ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια πού θά παραχθεῖ, ἔπειτα ἀπό τήν ἀντιμετώπιση τῶν θεμελιακῶν παραγωγικῶν ἀναγκῶν στήν περίοδο αὐτή (βαρεῖα βιομηχανία – ἀγροτική οἰκονομία) καί παράλληλα μέ τήν ἀνύψωση τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ. Φυσικά, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατάλληλη τιμολογιακὴ πολιτικὴ, γιά τήν προστασία τοῦ μικροῦ καταναλωτῆ. (Βλ. στό σημεῖο αὐτό τήν ἀριστη ἀνάλυση τοῦ Σ. Σταυροπούλου: «Ἐνεργειακὴ ἀξιοποίηση, Ἐθνικὴ τρά-

πεζα καί άλλα μερικᾶ», «Ἄνταϊος» ἀριθ. 13-14/1945)⁶⁶.

δ) Ἡ κατανάλωση στήν ὑπόλοιπη βιομηχανία, δέν μπορεῖ στήν περίοδο αὐτή νά τροφοδοτηθεῖ στό σύνολό της ἠλεκτρενεργειακά (ἀπό τίς ὑδραυλικές μας δυνάμεις), γιά τούς λόγους πού ἐκθέσαμε πιο πάνω – καί οὔτε θά πρέπει αὐτό νά γίνει σέ βάρος τῶν ἀναγκῶν τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας καί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Τό ἀντίθετο, πού ὑποστηρίζουν ὀρισμένοι τεχνικοί, ἐπειδή βλέπουν στήν ἠλεκτρική ἀξιοποίηση μιά μεγάλη καπιταλιστική ἐπιχείρηση μέ σίγουρα μονοπωλιακά κέρδη, διασπάει ὀλότελα τούς σκοπούς πού ἔχει θέσει τό σχέδιό μας στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης. Ἄν θελήσουμε νά ἱκανοποιήσουμε σύμμετρα τίς ἀνάγκες τῶν καινούριων κλάδων μέ τίς ἀνάγκες ὅλων τῶν βιομηχανικῶν κλάδων πού προϋπήρχαν, χωρίς νά κρίνουμε γιά τήν ὠφελιμότητα τοῦ κάθε κλάδου, τί θά γινόταν; Θά ἐλαττωνόταν τό ποσοστό τῆς ἠλεκτρενεργείας πού θ' ἀναλογοῦσε στή βαρεῖα βιομηχανία καί τήν ἀγροτική οἰκονομία καί θά φορτωνόταν τό λαϊκό κράτος – δηλ. τό λαϊκό σύνολο – ὀλόκληρο τό βάρος νά τροφοδοτεῖ ἐνεργειακά φτηνά πολλαπλάσιο ἀριθμό ἐπιχειρήσεις καί παραγωγικές μονάδες μέ ἀμφίβολη – γιά πολλές ἀπ' αὐτές – οἰκονομική ἀποδοτικότητα καί κοινωνική σημασία. Μέ τόν τρόπο αὐτό (πού ὑποστηρίζει τόσο θερμά ὁ κ. Ραυτόπουλος) θά μεγαλώναμε ἀσφαλῶς τό περιθώριο κέρδους σέ ὀρισμένα συγκροτήματα, χωρίς ὅμως καί νά ἀνακουφίζουμε τήν κατανάλωση. Ἄκόμα ἔτσι, θά ἐπιτείναμε τόν ἀντιπαραγωγικό ὑδροκεφαλισμό σέ ὀρισμένα κέντρα – ὅπως εἶναι ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς πρωτεύουσας – σέ βάρος τῆς ἀνάπτυξης ὅλων τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς χώρας. (Βλ. προτάσεις Μ. Πεσονικίδη, Θ. Ραυτόπουλου πού εὐνοοῦν τή λύση αὐτή). Γιά τούς λόγους αὐτούς στήν πρώτη περίοδο εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἀσκήσουμε αὐστηρή ἐπιλογή ἀνάμεσα στούς κλάδους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας πού θά τροφοδοτήσουμε μέ ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια, ἀνάλογα μέ τή σημασία τοῦ καθενός γιά τήν ἐθνική οἰκονομία, καί ἀνάλογα μέ τόν τρόπο τῆς ὀργάνωσής του (ἐθνικοποιημένος, ἀτομικός, συνεταιριστικός). Οἱ βιομηχανίες πού δέ θά τροφοδοτηθοῦν μέ ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια – στήν περίπτωση πού αὐτή δέν θά ἐπαρκεῖ – μποροῦν νά δουλέψουν ἢ μέ λιγνίτη (σέ ἰδιόχρηστους κινητήρες) ἐξευγενισμένο, ἢ νά ἐξυπηρετηθοῦν ἀπό κοινόχρηστο δίκτυ πού θά τροφοδοτηθεῖ τόσο ἀπό ὑδροηλεκτρική ὅσο καί ἀπό ἐφεδρική θερμική ἠλεκτρική ἐνέργεια. Ἄκόμα εἶναι δυνατή καί ἡ λύση εἰδικῶν ἐφεδρικῶν θερμικῶν ἐργοστασίων, πού θά ἐνισχύουν τό κοινόχρηστο δίκτυ γιά ὀρισμένες κατηγορίες καταναλώσεων, γιά ὀρισμένες ἐποχές καί γιά ὀρισμένες γεωγραφικές περιφέρειες. Φυσικά κι ἐδῶ θά μᾶς βοηθήσει ἡ κατάλληλη τιμολογιακή πολιτική, γιά νά διοχετεύουμε ὀρθολογικά τή διαθέσιμη ἠλεκτρενεργεια⁶⁷, ἀνάλογα μέ τίς συγκεκριμένες κάθε φορά συνθήκες.

66. Βλ. πιο πάνω, σελίδες 73-82.

67. Βλέπουμε ἀπό τή φύση τῶν πιο πάνω προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζουμε στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης, πόσο πρέπει ἀναγκαστικά νά διαφέρει τό σχέδιο στήν περίοδο αὐτή ἀπό τήν περίοδο τῆς ἀναπτυσσόμενης σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, ὅπου ὅλοι οἱ συν-

Μπορούμε τώρα σέ ένα συγκεκριμένο παράδειγμα νά έκφράσουμε μέ ἀριθμούς τίς πιό πάνω θέσεις γιά τήν κατανομή τής ηλεκτρνεργείας σέ μιá πρώτη περίοδο ενεργειακής αξιοποίησης τών υδραυλικών μας πηγών.

ΎΑς υποθέσουμε πώς διαθέτουμε 2.100 έκατομ. ΩΧΒ τό χρόνο υδροηλεκτρική παραγωγή. Τό ποσό αυτό άνταποκρίνεται στήν πρόδλεψη όλων τών τεχνικών γιά τό διάστημα μιáς δεκαετίας περίπου. Μπορούμε νά τό μοιράσουμε στίς διάφορες χρήσεις σύμφωνα μέ τήν ακόλουθη άναλογία: (βλ. πίνακα άριθ. 30).

- α) Βαρειά βιομηχανία (συγκρότημα βιομηχανικό περιοχής Μακεδονίας: 600 έκατομ. ΩΧΒ καί συγκρότημα βιομηχανικό περιοχής Στερεάς: 500 έκατομ. ΩΧΒ) 1.100 έκατομ. ΩΧΒ
- β) Άγροτική οίκονομία (παραγωγικοί σκοποί)⁶⁸ 200 έκατομ. ΩΧΒ
- γ) Καταναλώσεις κατοίκων (χωριά καί πόλεις εκτός από μεγάλα κέντρα: 250 έκατομ. ΩΧΒ) + (μεγάλα κέντρα, Άθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος κλπ.: 250 έκατομ. ΩΧΒ)⁶⁹ 500 έκατομ. ΩΧΒ
- Ή υπόλοιπη βιομηχανία καί διάφορες χρήσεις 300 έκατομ. ΩΧΒ

ΎΑμα συγκρίνουμε τήν ένδεικτική αυτή κατανάλωση μέ τήν προπολεμική κατανάλωση ηλεκτρισμού σ' όλη τή χώρα, βλέπουμε ποιá τεράστια πραγματικά μεταβολή θά συντελεστεί στό πεδίο τής ενεργειακής οίκονομίας⁷⁰.

ΎΑς δοΰμε τώρα πώς θά ίκανοποιηθοΰν οί άνάγκες τής παραγωγικής καί τής άτομικής κατανάλωσης πού δέν είναι άρκετό τό πιό πάνω ποσό τής υδροηλεκτρικής ένέργειας νά τίς καλύψει ή πού από τό είδος τους δέν μποροΰν νά έξυπηρετηθοΰν μέ ηλεκτρική ένέργεια.

Θά κάνουμε πρώτα ένα γενικό ύπολογισμό γιά τό σύνολο τών ενεργειακών άναγκών τής χώρας μέσα στό διάστημα τής πρώτης δεκαετίας.

τελεστές μποροΰν νά οργανωθοΰν άμεσα σοσιαλιστικά. Γιά τή διαφορά τής οίκονομικής νομοτέλειας στίς δυό αυτές περιόδους μιλήσαμε πιό πάνω (βλ. σελ. 206 καί ύστερα).

68. Βλ. ύπολογισμό Χ. *Ευελπίδη* γιά τή μελλοντική ηλεκτρική κατανάλωση στή γεωργία. (Χ. *Ευελπίδη*: «Ό ηλεκτρισμός εις τήν ύπαιθρον», Άθήναι 1943 καί του ίδιου: «Ή γεωργία τής Έλλάδος», Άθήναι 1944).

69. Έδώ φυσικά θά γίνει ύποκατανομή άνάλογα μέ τόν πιθανό άριθμό κατοίκων σέ κάθε οίκισμό, τίς άνάγκες του, τίς συνθήκες όπου μέσα ζει κλπ., χωρίς ν' αλλάζει ό μέσος όρος «κατά κεφαλήν», σέ σημαντικό βαθμό, άνάμεσα στίς άστικές καί άγροτικές περιφέρειες.

70. Παρόμοιος ύπολογισμός γιά τήν κατανάλωση στήν ίδια βάση γίνεται πιό πάνω (σελ. 87) μέ συνολική ηλεκτρνεργεία 1250 έκατομ. ΩΧΒ, πού μπορεί νά παραχτοΰν στήν πρώτη θαθμίδα τής πρώτης περιόδου, βλ. πίνακες άριθ. 29 καί 30.

“Όπως είδαμε, υπολογίζουν πώς τό 1938 ή συνολική ώφέλιμη ένεργεια⁷¹ – για τήν ήπειρωτική Έλλάδα και στίς θέσεις χρησιμοποίησης τών καταναλωτών – έφτανε περίπου τά 3.940 έκατομ. ΩΧΒ⁷². Για νά σχηματίσουμε μιάν ιδέα για τή διάρθρωση τής ένεργειακής μας οικονομίας – στό ίδιο έτος – θά χρησιμοποιήσουμε τά στοιχεία πού δύνουν οί στατιστικοί ύπολογισμοί τών Γ. Πεζόπουλου, Σ. Σταυρόπουλου και Κ. Λαγάνα⁷³. Σύμφωνα μέ τούς ύπολογισμούς αυτούς τό συνολικό βάρος τών καυσίμων, στερεών και ύγρών, πού καταναλώθηκαν τό 1938 άντιστοιχεί sé 2.956 χιλιάδες τόννους «κανονικού λιθάνθρακος» ή sé 10.443 χιλιάδες τόννους λιγνίτη τών 2.000 Θ. (Σ. Σταυρόπουλος). Τό 49,93%-51,52% τής ποσότητας αυτής άντιστοιχεί sé καύσιμα πού άγοράστηκαν άπό τό έξωτερικό, και τό 48,48%-50,07% sé καύσιμα άπό τό έσωτερικό. Σχετικά μέ τό είδος του κάθε καυσίμου (στερεό ή ύγρό) έχουμε τήν έξής ποσοτική κατανομή: 1) κάρβουνο, κόκ και άνθρακίτης έξωτερικού 32,54%, 2) μαζούτ, βενζίνα, ντήζελ-διλ και φωτιστικό πετρέλαιο (έξωτερικού): 17,39%, 3) λιγνίτης, ξυλοκάρβουνο και καυσόξυλα (έσωτερικού): 49,80%⁷⁴ και 4) οινόπνευμα (έσωτερικού) 0,27%.

‘Η κατανομή αυτή μάς δείχνει πώς τό μεγαλύτερο μέρος στήν κατανάλωση καυσίμων παίρνουν τά στερεά και ύγρά καύσιμα του έξωτερικού και τά καυσόξυλα πού προέρχονται άπό τή ντόπια δασική μας ξυλεία. ‘Ο έγχώριος λιγνίτης δέν καλύπτει ούτε τό ένα πεντηκοστό τών καταναλωτικών άναγκών!

Σχετικά τώρα μέ τήν κατανομή τών καυσίμων αυτών στήν κάθε κατηγορία καταναλωτικής άνάγκης, παρατηρούμε, πώς τά καύσιμα έξωτερικού στό μεγαλύτερο μέρος τους διαθέτονται στή βιομηχανία, στίς κοινωνίες και στό φωτισμό, ένώ τά καύσιμα έσωτερικού στό σύνολό τους σχεδόν διαθέτονται στίς οικιακές χρήσεις (θέρμανση σπιτιών, μαγείρεμα, φούρνοι).

‘Ερχόμαστε τώρα στήν προοπτική τής δεκαετίας. Μέσα στό διάστημα αυτό είναι φανερό πώς θά αύξηθει τό συνολικό ποσό τής κατανάλωσης τών καυσίμων. ‘Η αύξηση όμως αυτή δέν θά πρέπει νά είναι μιά άπλή ποσοτική αύξηση, μέ διατήρηση τής ίδιας κατανομής στα διάφορα είδη καυσίμων μέσα στή σύνθεση του ένεργειακού μας ισοζυγίου. Θά πρέπει νά αλλάξει στή βάση της, ριζικά δηλαδή, ή διάρθρωση τής ένεργειακής

71. Μέ άναγωγή όλων τών μορφών ένεργειας sé ΩΧΒ.

72. Τό συνολικό άκαθάριστο περιεχόμενο όλων τών ένεργειακών φορέων ύπολογίζεται για τό ίδιο έτος – για όλη τήν Έλλάδα – sé 17.369 έκατ. ΧΘΕ κατά τόν Κ. Λαγάνα και sé 20.887 ΧΘΕ κατά τόν Σ. Σταυρόπουλο, πού άντιστοιχούν sé είκοσι περίπου δισεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο Βλ. Κ. Λαγάνα στό ίδιο, και Σ. Σταυρόπουλου: «Ένεργειακές διαπιστώσεις και προοπτικές», «Ανταίος», άριθ. 4/1946.

73. Βλ. Γ. Πεζόπουλου: «Ένεργειακάί άνάγκαι κλπ.» πίνακες I-III, Σ. Σταυρόπουλου: «Ένεργειακές διαπιστώσεις κλπ.», «Ανταίος», άριθ. 4/1946, πίνακες I, II και Κ. Λαγάνα: Τό ένεργειακό πρόβλημα τής Έλλάδος», «Οικονομικός ταχυδρόμος», άριθ. 1006-1008/1944. Βλ. συγκεντρωμένα τά κυριότερα άπό τά στοιχεία αυτά sé πίνακές μας άριθ 25, 26 και 27.

74. ‘Ο λιγνίτης άντιστοιχεί μόνο sé 1,52% ένώ τά καυσόξυλα sé 44,05%.

οικονομίας. Ἡ μετατροπή αὐτή θά ἀντικαθρεφτίζει τή βασική μετατροπή πού θά γίνει μέσα στους παραγωγικούς κλάδους τῆς οἰκονομίας. Τή μετατροπή αὐτή, λίγο-πολύ οἱ ὑπολογισμοί τῶν περισσότερων τεχνικῶν πού ἀναφέραμε γιά τή μελλοντική ἐνεργειακή κατανάλωση καί τή μελλοντική καινούρια κατανομή τῆς ἐνέργειας, δέν τήν ἐκφράζουν σ' ὄλο τό βάθος καί τό πλάτος πού θά πρέπει νά ἔχει⁷⁵. Ξεκινώντας, ὅπως εἶδαμε καί στό ζήτημα τῆς κατανομῆς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, ἀπό «τυπικά» κριτήρια γιά τήν ἔκταση καί τή μορφή πού θά πάρει ἡ κάθε καταναλωτική ἀνάγκη γιά τήν κάθε κατηγορία, στέκονται περισσότερο στό σημείο τῆς σίγουρης ἐξυπηρέτησης τῶν κεφαλαίων πού θά διατεθοῦν ἐπιχειρηματικά γιά τή διεύρυνση τῆς ἐνεργειακῆς παραγωγῆς. Τό σύστημά τους εἶναι νά πολλαπλασιάσουν τήν προπολεμική κατανάλωση, μονάχα μέ ἕνα σταθερό συντελεστή (ποσοστό ἀναλογικῆς αὔξεσης) πού προκύπτει, ἢ ἀπό τήν πιθανή αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ἢ ἀπό τήν ποσοτική αὔξηση στήν κατανάλωση τῆς ἐνέργειας γιά ὅλες τίς καταναλώσεις ἢ μόνο γιά ὀρισμένους κλάδους παραγωγῆς (βιομηχανία). Φυσικά καί οἱ συντελεστές αὐτοί μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν γιά τόν ὑπολογισμό τῆς μελλοντικῆς κατανάλωσης, ἀρκεῖ ὅμως νά μήν ἀποτελοῦν τό μοναδικό καί ἀπόλυτο μέτρο γιά τίς προβλέψεις μας.

Ἄν θελήσουμε λοιπόν νά κάνουμε προβλέψεις γιά τή μελλοντική κατανομή τῆς ἐνέργειας πού νά ἀνταποκρίνονται στό αἶτημα τῆς μετατροπῆς τῆς παραγωγικῆς καί ἐνεργειακῆς διάρθρωσης τῆς χώρας πρέπει νά πάρουμε σάν βάση: α) Πῶς στή μελλοντική διάρθρωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας θά ἔχει ἀποφασιστική σημασία ἕνας καινούριος παράγων: ὁ παράγων τῆς ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας. Ἡ ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια, πού ἀντιπροσώπευε ἀσήμαντο ποσοστό στήν προπολεμική ἐνεργειακή οἰκονομία, θά καλύψει τώρα σοβαρές ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας. β) Ἀλληλένδετο μέ τό πρῶτο, εἶναι τό ζήτημα τῆς δημιουργίας τῶν καινούριων κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας καί τῆς παροχῆς ἠλεκτρισμοῦ στήν ἀγροτική οἰκονομία σέ μεγάλη κλίμακα. Οἱ κλάδοι αὐτοί θά πρέπει νά στηριχτοῦν ιδιαίτερα στήν ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια. γ) Τό ποσό τῶν στερεῶν καί ὑγρῶν καυσίμων θά μεγαλώσει σέ ὄγκο (ἀπόλυτα δηλ.), ἀλλά θά ἐλαττωθεῖ σέ ποσοστό (δηλ. σχετικά), σέ σύγκριση μέ τήν ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια, πού θά καταλάβει σημαντικό μέρος στή συνολική ἐνεργειακή παραγωγή. δ) Τά στερεά καύσιμα καί τά ὑγρά καύσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ πρέπει σέ ποσοτική ἀναλογία νά ἐλαττωθοῦν σέ σύγκριση μέ τά ἐγχώρια στερεά καύσιμα, καί ιδιαίτερα σέ σύγκριση μέ τό λιγνίτη, πού θά καταλάβει τώρα μεγάλο τμήμα ἀπό τό ποσοστό πού εἶχαν πρῶτα τά καύσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰδικά τά στερεά καύσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ θά πρέπει σχεδόν ἐξ ὀλοκλήρου ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπό τό λιγνίτη. ε) Μά καί στήν ποσοτική κατάταξη τῶν ντόπιων στερεῶν καυσίμων θά γίνει μιά σοβαρή μετακίνη-

75. Ἐξαίρεση παρουσιάζει, ὅπως τονίσαμε, στό σημείο αὐτό ὁ μηχανικός Σ. Σταυρόπουλος καί ὡς ἕνα βαθμό καί ὁ Γ. Πεζόπουλος.

ση. Ἡ μετακίνηση αὐτή θά εἶναι ἀπό τά καυσόξυλα καί τό ξυλοκάρβουνο πρὸς τήν ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια καί τό λιγνίτη. Ὁ δασικός μας πλοῦτος – παρ' ὄλο πού θά γίνουν συστηματικές προσπάθειες νά αὐξηθεῖ – πρέπει νά παύσει νά καταστρέφεται γιά νά ἀποτελεῖ τή μοναδική πηγή καυσίμων γιά τίς οἰκιακές χρήσεις.

Οἱ μετατροπές αὐτές στή διαμόρφωση τῆς ἐνεργειακῆς μας οἰκονομίας ἔχουν θεμελιακή σημασία: α) γιά τήν ὅσο εἶναι δυνατό πιό ὀρθολογική καί ἀποδοτική ἀξιοποίηση καί ἐκμετάλλευση τῶν ἐσωτερικῶν ἐνεργειακῶν δυνατοτήτων καί β) γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν πού θά παρουσιάσει ἡ καινούρια – ριζικά διαφορετική ἀπό τήν προπολεμική – παραγωγική διάρθρωση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Ἄν τώρα σύμφωνα μέ τίς πιό πάνω σκέψεις θελήσαμε νά κάνουμε μιά σέ γενική γραμμή πρόβλεψη τῶν καταναλώσεων ἀπό τόν κάθε ἐνεργειακό φορέα, θά πρέπει νά διατυπώσουμε σέ ἀριθμούς τή μελλοντική ποσοτική κατανομή τῆς ἐνέργειας. Οἱ ὑπολογισμοί πού γίνονται παρακάτω, χρησιμεύουν σάν ἀπλό παράδειγμα – καί ὄχι σάν ἀπόλυτη πρόβλεψη – γιά νά ἐκφράσουμε παραστατικά τίς θέσεις πού διατυπώθηκαν στό κεφάλαιο αὐτό.

Θά ὑποθέσουμε, πῶς πολύ πιθανό οἱ συνολικές μας ἀνάγκες σέ ὠφέλιμη ἐνέργεια, νά φτάνουν μέσα στό διάστημα τῆς δεκαετίας τά ἐπτά περίπου δισεκατομμύρια ΩΧΒ⁷⁶.

Ὁ ὑπολογισμός γιά τή μελλοντική κατανάλωση πρέπει νά γίνει χωριστά γιά κάθε τομέα κατανάλωσης (ὅπως κάνουμε γιά τή βαρεῖα βιομηχανία), σύμφωνα μέ τίς συγκεκριμένες συνθήκες πού θά προκύψουν στή δεκαετία. Θά πρέπει δηλαδή νά ἐξετάσουμε πόση ἐνέργεια θά χρειαστεῖ ὁ κάθε κλάδος τῆς οἰκονομίας, σέ τί μέρος θά καλυφθεῖ μέ ἤλεκτρισμό καί σέ τί μέρος μέ ἄλλο εἶδος ἐνέργεια. Τήν κατανάλωση στή βαρεῖα βιομηχανία καί τήν ἀγροτική οἰκονομία, καθώς καί γιά ὀρισμένες ἀνάγκες τῶν κατοίκων μποροῦμε λίγο πολύ νά τήν προσδιορίσουμε. Γιά τούς ἄλλους ὅμως κλάδους, ὅπως εἶναι λίγο πολύ ἡ ἐλαφρά βιομηχανία, ἡ βιοτεχνία, ἡ οἰκιακή χρησιμοποίηση καυσίμων γιά θέρμανση, οἱ σιδηρόδρομοι, τά πλοῖα κτλ. χρειάζεται εἰδική ἐργασία πού προϋποθέτει νά γίνουν προβλέψεις γιά τήν κατανάλωση ἀφοῦ καταλήξει κανεῖς, μέ εἰδικές μελέτες γιά τόν κάθε κλάδο, σέ συμπεράσματα γιά τή μελλοντική του ἐξέλιξη. Ἐπειδή ὅμως αὐτό βγαίνει ἔξω ἀπό τά ὄρια τούτης τῆς μελέτης (ἐλαφρά βιομηχανία, συγκοινωνίες κλπ.), καί ἐπειδή δέν ἔχουν μελετηθεῖ οἱ ἄλλοι κλάδοι στή βάση αὐτή, γι' αὐτό θά ἀρκεστοῦμε νά κάνουμε τήν πρόβλεψη γιά τή μελλοντική τους κατανάλωση μέ ὀρισμένα γενικά μά οὐσιαστικά κριτήρια.

76. Ὁ Κ. Λαγάνας τίς ὑπολογίζει σέ 6 δισεκατομμύρια ΩΧΒ. Δέν περιλαμβάνει, ὅμως, σ' αὐτόν του τόν ὑπολογισμό καμιά πρόβλεψη γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, καί ἀκόμα γιά τίς ἄλλες καταναλώσεις χρησιμοποιοῦναι, γιά συντελεστή αὐξησης, μονάχα τό συντελεστή πού βασίζεται στό ρυθμό τῆς προπολεμικῆς αὐξησης τῶν ἐνεργειακῶν καταναλώσεων.

Υπολογίζουν, όπως είδαμε, τή συνολική κατανάλωση ωφέλιμης ενέργειας για τό 1938 (ήπειρωτική Έλλάδα) σέ στρογγυλό άριθμό 3.950 περίπου έκατομ. ΩΧΒ. Δεχόμαστε πώς από τό ποσό αυτό, τό μισό, (δηλ. 1.975 έκατομ. ΩΧΒ), αντιπροσώπευε ενέργεια, για όλες τίς παραγωγικές και άτομικές καταναλωτικές χρήσεις, εκτός από τίς οικιακές χρήσεις τής θέρμανσης, πού ίκανοποιούνταν στό μεγαλύτερο μέρος από καυσόξυλα και ξυλοκάρβουνα. Προσδιορίζουμε τήν αύξηση του ποσού αυτού των παραγωγικών και άτομικών καταναλωτικών άναγκών σέ 100%. Μέσα στό ποσό αυτό περιλαμβάνουμε, 1.100 έκατομ. ΩΧΒ πού αντιστοιχούν στίς βαρειές ηλεκτροδόρες βιομηχανίες και 200 έκατομ. ΩΧΒ για παραγωγικές χρήσεις στήν άγροτική οίκονομία. Τά υπόλοιπα 675 έκατομ. ΩΧΒ αντιπροσωπεύουν τήν αύξηση στίς άλλες παραγωγικές και άτομικές χρήσεις (βλ. πίνακα άριθ. 29). Προσδιορίζουμε ύστερα τήν αύξηση των οικιακών κ.λπ. άναγκών πού δέν άνήκουν στήν πρώτη κατηγορία. Οί άνάγκες αυτές κάλυπταν τό 1938 κατ' άνώτατο όριο τό άλλο μισό (δηλ. 1.975 έκατομ. ΩΧΒ), τής συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης. Η αύξησή τους, για λόγους πού θά δούμε άμέσως παρακάτω, δέ μπορεί νά είναι μεγαλύτερη από 55%^{76α} στό χρονικό διάστημα πού εξετάζουμε. Έχουμε λοιπόν σέ άνακεφαλαιωτικό λογαριασμό:

α) Συνολική ενέργεια 1.938:3.950 έκατομμύρια ΩΧΒ, β) Ένέργεια ωφέλιμη (χοντρικά) για παραγωγικές και άτομικές χρήσεις πού είδαμε: 1.975 έκατομ. ΩΧΒ και γ) ενέργεια ωφέλιμη (χοντρικά) για οικιακές χρήσεις: 1.967 έκατομ. ΩΧΒ.

Προβλεπόμενη μελλοντική κατανάλωση: α) Ένέργεια ωφέλιμη για παραγωγική κ.λπ. κατανάλωση 1.975 έκατομ. ΩΧΒ + 1.975 έκατομ. ΩΧΒ (αύξηση 100%) = 3.950 έκατομ. ΩΧΒ. β) Ένέργεια ωφέλιμη για οικιακές χρήσεις κ.λπ. 1.975 έκατομ. ΩΧΒ + 1.086 έκατομ. ΩΧΒ (αύξηση 55%) = 3.061 έκατομ. ΩΧΒ. Συνολική ενέργεια: 7.011 έκατομμύρια ΩΧΒ. (βλ. πίνακες άριθ. 28,29,30).

Η παραπάνω κατάταξη, χωρίς νά αποκλείει τή χρησιμοποίηση των συντελεστών για τήν πιθανή αύξηση του πληθυσμού κ.λπ., στέκεται στους ουσιαστικούς όρους πού πρέπει νά καθορίζουν τή μελλοντική αύξηση στήν κατανάλωση τής ενέργειας. Οί ουσιαστικοί αυτοί όροι είναι, πώς πρέπει πρώτα νά εξασφαλίζουμε μία άνώτερη παραγωγική κατανάλωση και ύστερα πάνω σ' αυτή νά στηρίζουμε τήν επέκταση τής άτομικής κατανάλωσης. Η άνώτερη παραγωγική κατανάλωση ενέργειας αντιστοιχεί σέ άνώτερη παραγωγική βάση τής οίκονομίας, και ή άνώτερη παραγωγική βάση είναι μονάχα πού μπορεί νά επιτρέψει και τό πλάτεμα στή χρήση τής ενέργειας για άτομική κατανάλωση. Έτσι φτάνουμε, μέσα από τήν αύξηση του λαϊκού εισοδήματος, στή δημιουργία μιās σίγουρης καταναλωτικής βάσης για τήν πλατειά λαϊκή μάζα.

Όπως είδαμε στον παραπάνω λογαριασμό, έχουμε αύξηση 100% στό ποσό τής ενέργειας πού θά καταναλωθεί ωφέλιμα για παραγωγικές, συγ-

76α. Έχουμε δηλ. αύξηση: 1.975 έκατ. ΩΧΒ X 55% = 1.086,5 έκατομ. ΩΧΒ.

κοινωνιακές και ορισμένες ατομικές χρήσεις. Στην αύξηση αυτή, τό μεγαλύτερο μέρος παίρνει ή βιομηχανία (βαρεία, έλαφρά, μεγάλη και μικρή), ή άγροτική οικονομία, και οί συγκοινωνίες. 'Ωστόσο και για τίς ατομικές χρήσεις, σέ σύγκριση μέ τό επίπεδο του 1938, ή αύξηση είναι σημαντική. 'Αρκεί νά σκεφτούμε πώς τό 1939 ή μέγιστη συνολική ηλεκτρική ενέργεια ύπολογιζότανε σέ 540 έκατομ. ΩΧΒ μονάχα, ενώ τώρα θά φτάνει πάνω άπό 2 δισεκατομ. ΩΧΒ. 'Ακόμα, ή συνολική κατανάλωση άπ' όλους τούς φορείς ενέργειας (στερεά και ύγρά καύσιμα, νερό, άνεμος), έφτανε περίπου τά 3,9 δισεκατομ. ΩΧΒ, ενώ τώρα θά φτάνει τά 7 δισεκατομ. ΩΧΒ. Είδαμε επίσης στό λογαριασμό μας πώς προβλέπεται αύξηση 55% για τίς οικιακές χρήσεις πού, προπολεμικά, άπορροφούσαν τά 45% περίπου του συνολικού δυναμικού τών καυσίμων πού χρησιμοποιούσαμε. 'Η αύξηση αυτή γίνεται μέ μικρότερο συντελεστή άπό τό συντελεστή πού γίνεται ή αύξηση τών καταναλώσεων στους παραγωγικούς κλάδους γιατί, καθώς είπαμε, πρέπει νά πλαταίνει ταχύτερα ή παραγωγική βάση για νά εξασφαλίζεται και ή επέκταση στίς ατομικές χρήσεις. 'Ωστόσο κι αυτή ή αύξηση είναι συγκριτικά τεράστια, άν σκεφτούμε πώς οί ειδικοί στατιστικοί ύπολογισμοί του Θ. Ραυτόπουλου περιλαμβάνουν στό μεγαλύτερο μέρος τους τίς ανάγκες αυτές στό γενικό ποσό πού θά διατεθεί άπό τό ήλεκτρικό δίκτυ για τίς καταναλώσεις αυτής τής κατηγορίας. 'Ενώ έδω (άνεξάρτητα άπό τόν ενεργειακό φορέα πού θά μεταχειριστούμε) γίνεται και ξεχωριστή πρόβλεψη (έκτός δηλ. άπό τό ήλεκτρικό δίκτυ) για τίς καταναλώσεις αυτές. Σέ μεγάλο βαθμό όμως, όπως είδαμε, ή ύδροηλεκτρική ενέργεια θά καλύψει κι αυτή ατομικές καταναλωτικές ανάγκες. ('Από τά 2.100 έκατομ. ΩΧΒ τής ύδροηλεκτρικής ενέργειας, τά 500 έκατομ. ΩΧΒ προορίζονται για καταναλώσεις ιδιωτικές, όπως είδαμε στίς σελίδες 248-249). Για τούτο τό λόγο ό συντελεστής τής ατομικής κατανάλωσης μεγαλώνει ακόμα πιό πολύ.

'Ετσι, όπως βλέπουμε άπό τά παραπάνω, εξασφαλίζεται μιá σέ άνώτερο επίπεδο ενεργειακή βάση, τόσο για τήν παραγωγική, όσο και για τήν ατομική κατανάλωση τής ενέργειας. Καί ή άνώτερη αυτή ενεργειακή κατανάλωση μεγαλώνει σέ πρώτο βαθμό τήν πλατειά λαϊκή κατανάλωση τών άστικών και τών άγροτικών πληθυσμών, άνάλογα μέ τήν αύξηση του λαϊκού εισοδήματος πού δίνει ή σέ μεγάλη κλίμακα διεύρυνση τής άναπαραγωγής.

Περνάμε τώρα νά εξετάσουμε άπό ποιούς ενεργειακούς φορείς και σέ ποιά άναλογία άπό τόν καθένα θά εξασφαλίσουμε τήν ενέργεια πού θά μās χρειαστεί στίς διάφορες καταναλωτικές χρήσεις, και πού δέ φτάνει ή ύδροηλεκτρική ενέργεια νά τήν εξασφαλίσει:

1) 'Η ύδροηλεκτρική ενέργεια θά καλύπτει μέ 2.100 έκατομ. ΩΧΒ τό 30% τής συνολικής μελλοντικής ενεργειακής κατανάλωσης. 2) Οί λιγνίτες μέ τή χρησιμοποίησή τους, λιγότερο για παραγωγή ήλεκτρισμού στά κοινόχρηστα δίκτυα, και περισσότερο για βιομηχανικές, συγκοινωνιακές⁷⁷

77. Βιομηχανικές χρήσεις έννοούμε τίς χρήσεις του λιγνίτη, τόσο για βιομηχανική θερ-

καί για οικιακές⁷⁸ καταναλώσεις, θά μπορούν σέ ποσότητα 2.500 έκατομ. τόννων, αναγμένων σέ «κανονικό λιθάνθρακα» (δηλ. 5.000 τόννοι λιγνίτες τών 3-3,5 χιλ. θερμίδων) νά καλύπτουν 35% περίπου τής συνολικής ένεργειακής κατανάλωσης (δηλ. μέ αναγωγή σέ ηλεκτροένεργεια: 2.500 έκατομ. ΩΧΒ)⁷⁹. Έτσι από τίς ύδραυλικές μας δυνάμεις καί από τούς λιγνίτες μας θά ίκανοποιούμε τό 65% τής συνολικής ένεργειακής ζήτησης πού θ' άντιστοιχεί σέ 4.650 έκατομ. ΩΧΒ τό χρόνο.

Η ύπόλοιπη ώφέλιμη ένεργεια πού θά πρέπει νά καταναλωθεί μπορεί νά έξασφαλιστεί από τά άλλα τοπικά καύσιμα (ξυλοκάρβουνο, καυσόξυλα) σέ αναλογία 17% καί από τά ύγρά καύσιμα (πετρέλαιο, βενζίνα κ.λπ.), σέ αναλογία 18%⁸⁰. Τά ύγρά αυτά καύσιμα θά πρέπει φυσικά νά εισάγονται από τό έξωτερικό – άν δέν βεβαιωθούν οί ένδείξεις για τήν ύπαρξη πετρελαίου σέ όρισμένες περιοχές τής χώρας μας. Πρέπει έδώ νά τονιστεί, πώς σημαντικό ρόλο θά παίξει ένας καινούριος ένεργειακός φορέας πού θά πρέπει νά τόν έκμεταλλευτούμε συστηματικά: ό άνεμος. Τό άνεμοδυναμικό μας, πού ύπολογίζεται σέ σημαντικό μέγεθος, ιδιαίτερα για τά νησιά μας, θά έξασφαλίσει μεγάλο μέρος από τήν ένεργεια πού θά έπρεπε άλλωώς νά δώσει σέ μεγάλο μέρος ή καυσόξυλεια από τά δάση μας.

Η πιό πάνω καινούρια αναλογική κατάταξη τών ένεργειακών φορέων, άντιστοιχεί σέ μιά καινούρια ριζικά διαφορετική παραγωγική καί καταναλωτική διάρθρωση τής έλληνικής οίκονομίας. Θά γίνουν, όπως είδαμε, πραγματικά τεράστιες μετατροπές καί ανακατατάξεις, σέ πλάτος καί σέ βάθος, στό πεδίο τής ένεργειακής οίκονομίας.

Τό συμπέρασμά μας από τήν έξέταση τής σχέσης ανάμεσα στό ένεργειακό μας δυναμικό καί τίς καταναλωτικές άνάγκες πού θ' αναπτυχτούν στην πρώτη δεκαετία καί θά διαρθρωθούν σέ καινούρια βάση είναι:

α) Η καινούρια κατανομή τής ένεργειας θά έπιτρέψει νά ίκανοποιήσουμε τούς βασικής σημασίας παραγωγικούς σκοπούς τής οίκονομίας. Η βαρεία βιομηχανία καί ή άγροτική οίκονομία, καθώς καί οί άνάγκες τής ύπόλοιπης μεγάλης καί μικρής βιομηχανίας καί βιοτεχνίας, θά τροφοδοτηθούν σέ ένεργεια άνάλογα μέ τήν οίκονομική σημασία πού θά πρέπει νά έχει ό κάθε κλάδος στό πρῶτο σχέδιο για τήν ανασυγκρότηση καί τή μετάπλαση τής οίκονομίας. Για τό ζήτημα αυτό μιλήσαμε αναλυτικά σέ προηγούμενες σελίδες.

β) Οί καταναλώσεις ένεργειας για άτομικές χρήσεις θά ίκανοποιηθούν σέ μεγάλη κλίμακα. Η αύξηση όμως τής ένεργειας πού θ' απορρο-

μανση καί παραγωγή κινητήριας δύναμης, όσο καί για αναγωγικό μέσο. Στίς συγκοινωνιακές χρήσεις κατατάσσουμε τίς χρήσεις για σιδηρόδρομους καί για πλοία.

78. Θέρμανση σπιτιών για έλάττωση στή χρησιμοποίηση τών καυσόξυλων. Θέρμανση φούρνων κ. ά., παρόμοιας τάξης χρήσεις.

79. Κατανάλωση ενός τόννου κάρβουνου άντιστοιχεί σέ 1.000 ΩΧΒ καί κατανάλωση ενός τόννου πετρελαίου άντιστοιχεί σέ 3.000 ΩΧΒ. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου, στό ίδιο, σελ. 170.

80. Θ' άντιστοιχούν δηλ. 1.190 έκατομ. ΩΧΒ από τά καυσόξυλα κλπ. καί 1.260 έκατομ. ΩΧΒ από τά ύγρά καύσιμα.

φοῦν θά γίνεται παράλληλα μέ τήν αὔξηση τοῦ λαϊκοῦ εἰσοδήματος καί ἔτσι θά ἐξαρτᾶται ἄμεσα καί θά ἀκολουθεῖ τήν ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας. Ἡ κατανάλωση ἐνέργειας σέ μεγάλη κλίμακα θά στηριχθεῖ στά πλατεῖα λαϊκά στρώματα, πού θ' ἀποτελέσουν βασικό καινούριο καταναλωτή, καί ὄχι τό βοηθητικό καταναλωτή πού θά ἀπορροφήσει «κατ' ἐπέκτασιν», τήν αὔξημένη ἐνεργειακή παραγωγή, στό βαθμό πού «πλεονάζει», γιά τούς μεγάλους προπολεμικούς καταναλωτές.

γ) Θά γίνει ριζική ἀνακατάταξη στήν ποσοστική ἀναλογία τῶν ἐνεργειακῶν φορέων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια – πού κάλυπτε προπολεμικά τό πολύ ἕνα ἕως δύο ἑκατοστά τῆς συνολικῆς ἐνέργειας – θά φτάσει τά τριάντα ἑκατοστά καί θά καλύπτει βασικῆς σημασίας παραγωγικές ἀνάγκες. Οἱ λιγνίτες – πού κάλυπταν μόλις στή συνολική κατανάλωση καυσίμων 1,52% – θά δώσουν τά 35% στή μελλοντική παραγωγική καί ἀτομική κατανάλωση. Τά καυσόξυλα καί τό ξυλοκάρβουνο δέ θά χρειάζεται νά δίνουν – μαζί μέ τόν ἄνεμο – πάνω ἀπό δέκα ἑπτὰ ἑκατοστά στό συνολικό ποσό τῆς ἐνέργειας, ἐνώ πρῖν τόν πόλεμο ἔπρεπε νά δίνουν 48%! Ἔτσι θά σταματήσῃ ἡ λεηλασία τοῦ δασικοῦ πλοῦτου καί θά ὀργανωθεῖ ἡ ἐκμετάλλευσή του σέ ὀρθολογική βάση. Ἡ ἀξιοποίηση τοῦ ἀνεμοδυναμικοῦ μας θά πρέπει ν' ἀποτελέσει ἐπίσης σοβαρό συντελεστή.

δ) Οἱ ἐσωτερικές δυνατότητες γιά τή δημιουργία ἐνεργειακῆς βάσης θά ἀξιοποιηθοῦν σέ τέτοιο βαθμό, ὥστε τό 82% τῆς συνολικῆς κατανάλωσης νά ἱκανοποιεῖται ἀπό ἐγχώριους ἐνεργειακούς φορεῖς. Ἐνώ τό 1938 τά ξένα καύσιμα κάλυπταν τό 50%. Τά ξένα στερεά καύσιμα θά ἀντικατασταθοῦν ἀπό τό λιγνίτη καί τά τοπικά καύσιμα. Θά χρειαστοῦν μονάχα τά ἀπαραίτητα ξένα ὑγρά καύσιμα (πετρέλαιο, βενζίνη) γιά ὀρισμένες καταναλώσεις, σέ ποσοστό μονάχα 18% στή συνολική ἐνεργειακή κατανάλωση.

ε) Ἡ ἱκανοποίηση τῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν θά γίνεται μέ ἀνώτερης μορφῆς ἐνέργεια. Ὁ ἠλεκτρισμός καί τά τυποποιημένα στερεά καύσιμα, καθῶς καί τό φωταέριο, θά ἐκτοπίσουν σέ μεγάλη κλίμακα τά πρωτόγονα καύσιμα στίς οἰκιακές κ.λπ. ἀτομικές χρήσεις.

2. Συστηματική συγκρότηση καί ὀργάνωση γιά τήν παραγωγή, τή διανομή καί τήν κατανάλωση τῆς ἐνέργειας

Στό προηγούμενο κεφάλαιο ἐξετάσαμε τή δυνατότητα νά δημιουργηθεῖ ἐνεργειακή βάση πού ν' ἀνταποκρίνεται, στήν περίοδο τριῶν ἐνεργειακῶν σχεδίων, στή συνολική καταναλωτική ζήτηση τῆς οἰκονομίας. Ἐξετάσαμε ἀκόμα τή μέθοδο γιά τήν πρόβλεψη καί γιά τήν κατανομή τῆς διαθέσιμης ἐνέργειας στούς συγκεκριμένους κλάδους τῆς οἰκονομίας μας μέσα σέ μιᾶ πρώτη καθορισμένη χρονική περίοδο ἐνεργειακῆς ἀξιοποίησης.

Θά ἐξετάσουμε τώρα δύο ἄλλα, μέ θεμελιακή σημασία, ζητήματα:

1) Ποιό εἶναι τό καλύτερο σύστημα γιά νά ὀργανώσουμε καί νά συγ-

κροτήσουμε τήν παραγωγή καί διανομή τῆς ἐνέργειας, ἔτσι πού ν' ἀνταποκρίνεται καλύτερα στίς συγκεκριμένες συνθήκες τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, καί στίς βασικές κατευθυντήριες γραμμές τοῦ σχεδίου γιά τήν ἐνεργειακή καί βιομηχανική ἀξιοποίηση.

2) Μέ ποιά πρόβλεψη θά κλιμακώσουμε χρονικά τήν κατασκευή τῶν ἔργων γιά τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση, μέ βάση τό πιό πάνω σύστημα, τόσο γιά τήν περίοδο τοῦ πρώτου σχεδίου, ὅσο καί γιά τίς κατοπινές περιόδους.

α) Ἡ ἀντιορθολογική ἐνεργειακή παραγωγή καί κατανάλωση, πρὶν ἀπό τόν πόλεμο στήν Ἑλλάδα

Ἡ μέθοδος γιά τήν ἐκμετάλλευση τῶν ἐνεργειακῶν πηγῶν παίζει ἀποφασιστικό ρόλο γιά νά πετύχουμε τούς σκοπούς τοῦ σχεδίου γιά τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση.

Ἡ ἀναρχία στήν ἐνεργειακή παραγωγή, στή διανομή καί στήν κατανάλωση μπορεῖ νά ἐμποδίσει νά πραγματοποιηθοῦν οἱ οἰκονομικοί σκοποὶ τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἐνεργειακῶν φορέων σέ μεγάλη κλίμακα.

Πρὶν ἀπό τόν πόλεμο ἡ παραγωγή καί ἡ κατανάλωση τῆς ἐνέργειας γινόταν στή χώρα μας ὄχι μονάχα χωρίς σύστημα καί ὀργάνωση παρὰ καί μέ ἀντιοικονομικό τρόπο.

Θά ἀπαριθμήσουμε μερικά ἀπό τά κύρια τῆς χαρακτηριστικά:

Ἡ ἀποκλειστική ἐξάρτηση ἀπό τά καύσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ (στερεά καί ὑγρά) γιά τίς σπουδαιότερες ἐνεργειακές χρήσεις (φωτισμός, κίνηση καί θέρμανση βιομηχανιῶν, μεγάλο μέρος ἀπό τίς οἰκιακές χρήσεις στά μεγάλα κέντρα). Ἡ χρησιμοποίηση τῶν καυσόξυλων καί τῶν ξυλοκάθουρων ἀπό τήν πλατεία λαϊκή μάζα γιά τίς βασικές οἰκιακές χρήσεις σέ ὀλόκληρη τήν ὑπαιθρο, – καί μέσα στίς πόλεις σέ σημαντικό βαθμό – πού ἔχει γιά ἀποτέλεσμα σοβαρή ἀπώλεια ὠφέλιμης ἐνέργειας ἀπό τίς μετατροπές τῶν κατώτερης ποιότητας καύσιμων, ὅσο καί τό νά καταστρέφεται ὁ δασικός πλοῦτος τῆς χώρας. Ἡ – ἀπό ἔλλειψη ἔστω καί ὑποτυπώδους ὀργάνωσης – τεράστια σπατάλη στή χρησιμοποίηση τῶν ἐνεργειακῶν φορέων, τόσο γιά τήν ἀσύδοτη βιομηχανική παραγωγή, ὅσο καί γιά τίς οἰκιακές χρήσεις (θέρμανση σπιτιῶν, καταστημάτων κ.λπ.), καί γιά τίς συγκοινωνίες (σιδερόδρομοι, ἰδιωτικά αὐτοκίνητα πολυτελείας, φορτηγά αὐτοκίνητα, θαλαμηγοί, πλοῖα ἐμπορικοῦ καί πολεμικοῦ ναυτικοῦ κ.λπ.). Ὅλα αὐτά ἔχουν γιά ἀποτέλεσμα νά ἐπιβαρύνεται ἡ οἰκονομία μέ ἀντιπαραγωγικές δαπάνες, νά ἐλαττώνεται ἡ παραγωγικότητα τῆς δουλειᾶς, μέ συνέπεια τήν ἐπίπτωση ὄλων αὐτῶν τῶν βαρῶν στό λαϊκό εἰσόδημα (κόμιστρα καί εἰσιτήρια ἀκριβά, ψηλές τιμές βιομηχανικῶν προϊόντων καί καύσιμης ὕλης γιά θέρμανση, ἀκριβό ἠλεκτρικό ρεῦμα κ.ἄ.). Εἰδικά, τό μονοπωλιακό καθεστῶς, πού εἶχαν ἐγκαθιδρύσει οἱ βιομηχανίες «προνομίου ἠλεκτρισμοῦ», ἐπιβάρυνε καταθλιπτικά τήν λαϊκή κατανάλωση. Τέτοιες βιομηχανίες μέ προνόμιο μονοπωλιακό ἦταν ἡ γνωστή Πάουερ γιά τήν περιφέρεια «Διοικήσεως Πρωτευούσης», καί διάφορες ἄλλες μικρότερες ἐπιχειρήσεις γιά τά σπουδαιότερα ἐπαρχιακά κέντρα (Θήβα, Λαμία,

Κόρινθος, Ναύπλιο, Τρίπολη, Αίγιο, Πάτρα, Πύργος, Καλαμάτα, Βόλος, Λάρισα, Καρδίτσα, Τρίκαλα, Θεσσαλονίκη, Νάουσα, Κοζάνη, Καστοριά, Φλώρινα, Γιάννενα, Λευκάδα, Πρέβεζα κ.ά.)⁸¹. Οί προνομιοῦχες αὐτές βιομηχανίες γιά τήν παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ, ἔδιναν στήν κατανάλωση τό μεγαλύτερο ποσό ἠλεκτρενέργειας πού πουλιότανε. Ἄρκεϊ νά σκεφτοῦμε πώς σέ σύνολο 241 ἑκατομ. ΩΧΒ (ἠλεκτρενέργεια πού πουλήθηκε τό ἔτος 1939), τά 189 ἑκατομ. ΩΧΒ πουλήθηκαν ἀπό τήν Πάουερ γιά τήν περιοχὴ τῆς Ἀθήνας-Πειραιᾶ.

Ἡ ἐνεργειακὴ οἰκονομία τῆς χώρας παρουσιάζει μιά σοβαρὴ καὶ βαθιὰ ἀντίφαση. Ἀπὸ τό ἓνα μέρος χρειάζεται σοβαρὴ δαπάνη οἰκονομικῶν μέσων γιά τήν εἰσαγωγή σημαντικῆς ποσότητας ἀπὸ καύσιμες ὕλες τοῦ ἔξωτερικοῦ, ἐνῶ ταυτόχρονα γίνεται ἀντιορθολογικὴ χρησιμοποίηση, γιά ἐνεργειακοὺς σκοποὺς, ὀρισμένης ἐγγῶριας φυσικῆς πρώτης ὕλης (ξυλεία δασῶν). Ἀπὸ τό ἄλλο μέρος μένου ἀναξιοποίητοι οἱ δύο βασικοὶ ἐγγῶριοι φορεῖς ἐνέργειας: τό ὑδραυλικὸ δυναμικὸ τῆς χώρας καὶ τά ἀποθέματα τοῦ ὑπεδάφους μας σέ λιγνίτη.

Ἡ ἐνεργειακὴ οἰκονομία ἔτσι ἀντανακλοῦσε τήν ἀναρχία στήν παραγωγή, καὶ τήν ἀντιοικονομικὴ καὶ ἀντιορθολογικὴ διάρθρωση τῆς καθυστερημένης καὶ ἐξαρτημένης ἐλληνικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἠλεκτρικὴ οἰκονομία εἰδικὰ ἀποτελοῦσε κι αὐτὴ καπιταλιστικὴ ἐπιχείρηση μονοπωλιακοῦ τύπου καὶ μαζί μέ τίς ἄλλες ἐπιχειρήσεις τοῦ ἴδιου τύπου, πού δημιούργησε τό ντόπιο καὶ ξένο χρηματικὸ κεφάλαιο, ἀπομυζοῦσαν κέρδη ἀπὸ τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασίας καὶ τῆς μονοπωλιακῆς τους θέσης στήν ἐλληνικὴ ἀγορά. Ἡ ἀπομόνωση καὶ ἡ αὐτονομία τῶν ἐνεργειακῶν πηγῶν καθὼς καὶ τῶν παραγωγικῶν καὶ καταναλωτικῶν κέντρων, εἶναι ἀπὸ τεχνικο-οικονομικὴ ἄποψη τό βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐνεργειακῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἠλεκτρικῆς μας οἰκονομίας πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Εἶχαμε, πρὶν τὸν πόλεμο, στήν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, τριακόσιες περίπου ἐπιχειρήσεις γιά παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ. Ἡ κατάτμηση τοῦ μικροῦ ποσοῦ ἐνέργειας πού παράγονταν σέ τόσο πολλές, μέ μικρὴ δυναμικότητα, παραγωγικὲς μονάδες, μαρτυρεῖ γιά τό χαμηλὸ βαθμὸ στήν ἀνάπτυξη τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας. Πρόκειται γιά ἓνα ἀρχέγονο, σέ σύγκριση μέ τίς σημερινὲς τεχνικὲς συνθήκες ὀργάνωσης τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας, τρόπο ἐκμετάλλευσης, πού ἀντιστοιχεῖ σέ χαμηλὴ καὶ μέ ἀργό ρυθμὸ ἀνάπτυξη τῶν ἀναγκῶν τῆς παραγωγικῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς κατανάλωσης.

Ἡ ἀνομοιομορφία, σὸ εἶδος τῆς ἐνέργειας πού χρησιμοποιότανε στίς διάφορες καταναλώσεις, εἶναι ἄλλο ἓνα ἀκόμα χαρακτηριστικὸ στήν καθυστέρηση τῆς ἐνεργειακῆς μας οἰκονομίας.

β) Οἱ γενικὲς ἀρχές καὶ ἡ μέθοδος γιά τὴ συστηματικὴ ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας

Ἄς δοῦμε τώρα, σύντομα, ποιὲς εἶναι οἱ ἀρχές γιά τὴν ὀργάνωση τῆς

ένεργειακής οικονομίας στις τεχνικά προοδευμένες χώρες.

Η χρησιμοποίηση της ηλεκτρ ενέργειας και των εξευγενισμένων καυσίμων μέ την άλματική ανάπτυξη της τεχνικής από την αρχή του αιώνα μας έχει εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό και σχετικά μέ την οργάνωση της ένεργειακής παραγωγής.

Η «αύτονομία» και τό «άσύνδετο» ανάμεσα σε όμοιειδείς έπιχειρήσεις, για παραγωγή ένεργειας, και ιδιαίτερα για παραγωγή ήλεκτρισμού, καθώς και ό κατακερματισμός της ήλεκτρ ενέργειας πού παράγεται σε μικρές παραγωγικές μονάδες, δέν μπορούσαν νά ίκανοποιήσουν τίς ανάγκες της άγοράς για όλοένα μεγαλύτερα ποσά ένεργειας, έτσι πού νά γίνεται όλοένα μικρότερο τό κόστος παραγωγής στις άτομικές έπιχειρήσεις. Ό ήλεκτρισμός ήταν φτηνό έμπόρευμα, κόστιζε όμως άκριβά. Οί πολλές μικρές όμοιειδείς έπιχειρήσεις έπρεπε νά άποσβήνουν τίς εγκαταστάσεις τους. Τό προσωπικό άρχισε νά «περισσεύει». Τό κόστος της ένεργειας ήταν για τόν καπιταλιστή έπιχειρηματία ψηλό συγκριτικά μέ την άπώλεια και τή διαφυγή πού πάθαινε ή ένεργεια μέ τή δαπάνη σε εγκαταστάσεις κ.λπ. Όλα αυτά, κι άλλα άκόμη, είχαν για άποτέλεσμα νά έκτοπισθεί γρήγορα μέ τό συναγωνισμό ή μικρή έπιχείρηση. Η πορεία αυτή πού βάδισε ή συγκέντρωση και ή συγκεντροποίηση στόν κλάδο της ένεργειακής οικονομίας δέν είναι βέβαια τίποτα άλλο, παρά τό άποτέλεσμα της λειτουργίας και σ' αυτόν τόν τομέα του γνωστού γενικότερου αντίστοιχου νόμου της καπιταλιστικής οικονομίας.

Η πορεία πρός μιάν όρθολογικότερη οργάνωση της ένεργειακής οικονομίας δέν έγινε, όπως λένε οί «αυτοκαλούμενοι ρασιοναλιστές» τεχνικοί⁸², για νά εξυπηρετηθούν τάχα οί ανάγκες της κοινωνικής οικονομίας μέ όρθολογικό τρόπο, παρά για νά βρεθεί ό τρόπος νά αύξήσουν τά κέρδη τους οί καπιταλιστικές έπιχειρήσεις μικραίνοντας τά γενικά έξοδα του κεφαλαίου και μεγαλώνοντας έτσι την παραγωγική του άπόδοση.

Μ' άλλα λόγια ή όρθολογική οργάνωση έγινε εκεί όπου ή συγκέντρωση και ή συγκεντροποίηση του κεφαλαίου έδινε τή δυνατότητα νά εξασφαλιστεί άνώτερο κέρδος. Και ή όρθολογική οργάνωση πού έγινε ήταν τέτοια, πού είχε για άποτέλεσμα όχι την άπόλυτη πτώση της τιμής (μέ την άπόλυτη πτώση του κόστους) παρά τή σχετική πτώση της ως τό βαθμό πού τό πλάτεμα της κατανάλωσης επέτρεπε νά διατηρήσει ή καπιταλιστική έπιχείρηση τό καπιταλιστικό κέρδος σε όρισμένο επίπεδο. Γι' αυτό και τό πλάτεμα της κατανάλωσης σε όλες τίς χώρες ήταν δυσανάλογα μικρό. Και δέν μπορούσε, παρά νά είναι δυσανάλογα μικρό στην καπιταλιστική οικονομία σε σύγκριση μέ την πτώση του κόστους πού μπορεί άπόλυτα νά πετύχει ή όρθολογική οργάνωση της ένεργειακής παραγωγής. Ό «φαύλος κύκλος» του Σταϊνμετς (Steinmetz) πού αναφέρει ό Θ. Ραυτό-

82. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου: «Όρθολογική ένεργειακή οικονομία κλπ», «Βιομηχανική έπιθεώρησης», άριθ. 114/1943, όπου παραθέτει τό ιστορικό της όρθολογικής οργάνωσης της ένεργειακής οικονομίας και τόν όρισμό του Boothby για τό ρασιοναλισμό: «ή ένσυνείδητος κατεύθυνσις της παραγωγής και της εξέλιξεως της βιομηχανίας».

πουλος με τόση έμφαση⁸³ δέν είναι άλλος από τό φαύλο κύκλο τής καπιταλιστικής οίκονομίας.

Ή «πρός τά έσω» ελάττωση του κόστους τής παραγωγής, δέν μπορεί νά μεγαλώσει σημαντικά τό πλάτος τής κατανάλωσης, παρά μονάχα άμα αύξηθει και ή άγοραστική δύναμη τής πλατειάς μάζας του λαού. Ή άγοραστική όμως αύτή δύναμη ξερούμε κάτω από ποιές συνθήκες συντρίβεται. Έτσι ή όριακή αύξηση τής κατανάλωσης, με «ταπείνωση» του κόστους, καθλώνεται στο «μέγιστό» της από τίς συγκεκριμένες συνθήκες τής κάθε καπιταλιστικής οίκονομίας σε περισσότερο ή λιγότερο, συγκριτικά, χαμηλό επίπεδο.

Τά χαρακτηριστικά αυτά γίνονται άκόμα έντοότερα στο στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού, όπου ο συναγωνισμός παίρνει καινούρια μορφή, και όξύτητα χωρίς προηγούμενο, άνάμεσα σε τεράστια οίκονομικά συγκροτήματα.

Μέ τίς πιο πάνω παρατηρήσεις, θέλουμε νά τονίσουμε πως ή τεχνική και στον τομέα τής ενεργειακής οίκονομίας, δέν είναι ελευθερωμένη μέσα στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες από τήν κεφαλαιοκρατική άναγκαιότητα, όπως υποστηρίζουν οι κάθε λογής «τεχνοκράτες». Αντίθετα, εξακολουθεί νά είναι ύποταγμένη και νά τήν έξυπηρετεί. Έτσι και ή ίδια δέ μπορεί νά αναπτυχθεί άπόλυτα για τήν ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου – όπως στο σοσιαλισμό – παρά μονάχα ως τό σημείο που έξυπηρετεί τό συμφέρο του κεφαλαίου.

Αυτό πρέπει νά τό έχουμε πάντα μπροστά στα μάτια μας. Και τότε θα κατατάσσουμε τίς τεχνικές λύσεις όχι σε «καθαυτό» άρτιες και όχι άρτιες, παρά σε λύσεις που έξυπηρετούν τους σκοπούς τής λαϊκής οίκονομίας και σε λύσεις που προορίζονται για τίς συνθήκες τής καπιταλιστικής οίκονομίας. Ή άντιεπιστημονική άγοραία «τεχνικοκρατική» άντίληψη πως ή έπιστήμη και ή τεχνική μπορούν τάχα από μονάχες τους, νά αλλάξουν τίς σημερινές κοινωνικές συνθήκες τής εκμετάλλευσης, και νά οδηγήσουν στο σοσιαλισμό, έχει όλοτελα χρεωκοπήσει, άκόμα και μέσα στο στρατόπεδο των άστων έπιστημόνων για τά πιο προοδευτικά μυαλά. Οι όμολογίες που κάνει στο σημείο τουτο ένας έπιφανής άγγλος έπιστήμονας, ο J. Huxley, σ' ένα διάλογό του με τον κορυφαίο μαθηματικό H. Levy⁸⁴ είναι άρκετές για νά μάς δείξουν όχι μόνο πόσο ή άγγλική έπιστήμη είναι ύπόδουλη στο βρετανικό καπιταλισμό παρά και γενικότερα πόσο ή έπιστήμη μέσα στις καπιταλιστικές συνθήκες κάθε άλλο παρά εκπληρώνει τό χρέος της προς τήν κοινωνία. Ή άλήθεια είναι πως ή έλληνική άντιδραστική βιβλιογραφία κάθε άλλο είναι παρά πλούσια σε τέτοια βιβλία.

83. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου: «Τό έθνικόν δίκτυον ήλεκτρισμού ως ήλεκτρική οίκονομική επιδίωξις», «Βιομηχανική έπιθεώρησις», άριθ. 135-137/1946 και του ίδιου: «Τό Έθνικόν δίκτυον ήλεκτρισμού τής Έλλάδος» πρόλογος, που αρχίζει με άποσπάσματα από τό λόγο του προέδρου Ρούσβελτ στο ΙΙΙ Συνέδριο ενεργείας (Βάσικτον 1936) που και χαρακτηρίζει τήν παρατήρηση Στάινμεντς «φαύλο κύκλο».

84. Βλ. Julian Huxley: «Science and Social Needs». (Ή Έπιστήμη και οι άνάγκες τής κοινωνίας).

Ἐάν λοιπόν θέλουμε νά ἐξυψηρετήσῃ ἡ τεχνική τό συμφέρο τοῦ λαοῦ κι ὄχι τό συμφέρο μιᾶς ἐκμεταλλεύτριας τάξης μέσα ἀπό τίς κερδοσκοπικές τῆς ἐπιδιώξεις, πρέπει νά ἐλευθερώσουμε τίς παραγωγικές δυνάμεις ἀπό τά κοινωνικά δεσμά τους. Γι' αὐτό, ὅπως εἶπαμε καί σέ ἄλλο κεφάλαιο, ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας καί ἡ ἀξιοποίηση τῶν πόρων τῆς χώρας μπορεῖ νά γίνῃ σέ ὄφελος τοῦ λαοῦ μονάχα κάτω ἀπό ὀρισμένες πολιτικοοικονομικές προϋποθέσεις⁸⁵.

Ἐς ξαναγυρίσουμε ὅμως στό ζήτημά μας. Θά ἐκθέσουμε τώρα τά συμπεράσματα πάνω στήν ὀρθολογική ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας, ἀπό τίς ἐργασίες τῶν τεχνικῶν⁸⁶ πού μποροῦν νά μᾶς βοηθήσουν νά ἐξετάσουμε τό θέμα μας μέσα στίς συνθήκες τῆς μελλοντικῆς ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας.

Ὁ καταμερισμός τῆς παραγωγῆς τῆς ἐνέργειας σέ πολλές, ἀνεξάρτητες καί ἀσύνδετες ἀναμεταξύ τους, παραγωγικές μονάδες, ἔχει γιά ἀποτέλεσμα νά μή μπορεῖ ἡ συνολική παραγωγή νά ἀνταποκριθεῖ κάθε φορᾶ στίς ἀνάγκες τῆς κατανάλωσης πού ἀλλάζουν γιά κάθε χρονική περίοδο, εἴτε αὐτή εἶναι μέ μεγάλη διάρκεια, εἴτε μέ μικρή, εἴτε μέ στιγμιαία ἀκόμα διάρκεια. Κι ἀκόμα, δέ μποροῦν νά συνδεθοῦν μεγάλα ποσά παραγόμενης ἐνέργειας μέ μεγάλη ζήτηση ἐνέργειας, ἅμα ἡ παραγωγή καί ἡ ζήτηση βρίσκονται σέ χωριστές περιφέρειες, πού ἐνεργειακά εἶναι ἀπομονωμένες.

Ἐὅπως εἶδαμε καί σέ ἄλλο κεφάλαιο ὁ συντελεστής φορτίσεως γιά τόν ἐτεροχρονισμό, ἡ γιά τήν ὠφέλιμη χρονική λειτουργία τοῦ ἐργοστασίου ἠλεκτροπαραγωγῆς, εἶναι τόσο μεγαλύτερος, ὅσο περισσότερη παραγόμενη ἐνέργεια διαθέτουμε στήν κατανάλωση. Ἐὅσο περισσότερες ὥρες δουλεύει «ὠφέλιμα» (δηλ. παράγει ρεῦμα πού καταναλώνεται) τό ἐργοστάσιο, τόσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ συντελεστής, γιατί τόσο πλησιάζει τήν ἀπόλυτη μονάδα, δηλ. τίς 8.760 ὥρες τό χρόνο (365X24).

ἘἌμα ὅμως ἓνα συγκεκριμένο ἐργοστάσιο ἐξαρτᾶται στήν ἐνέργεια πού χρειάζεται (ἐδῶ μιλάμε γιά τήν ἐνέργεια πού παράγεται ὑδροηλεκτρικά) ἀπό μιᾶ μονάχα ὑδραυλική πηγή, πού ἡ παροχή τῆς δέν εἶναι σταθερή στό διάστημα τῆς χρονιᾶς, δέν μπορεῖ φυσικά νά ἐφοδιάσει τήν κατανάλωση μέ σταθερά ποσά ἐνέργειας σέ ἴσα χρονικά διαστήματα. Καί ὅπως ξέρομε, οἱ περισσότερες ὑδραυλικές πηγές τῆς χώρας μας παρέχουν στίς διάφορες ἐποχές τῆς χρονιᾶς ἄνισα ποσά ἐνέργειας. Πολύ περισσότερο ἀκόμα δέν μπορεῖ νά ἐφοδιασθεῖ ἡ κατανάλωση μέ ἐκεῖνα τά ποσά τῆς ἐνέργειας πού χρειάζεται στήν κάθε περίοδο⁸⁷, γιατί κι αὐτή παρουσιάζει, ἀπό τή δική τῆς τήν πλευρά, ζήτηση πού αὐξομειώνεται. Ἐτσι λοιπόν ἀπό τήν πλευρά τῆς παραγωγῆς θά παρέχεται τούς θερινούς

85. Βλ. σελ. 198.

86. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου στίς πύ πάνω ἐργασίες καί στό βιβλίον του: «Τό ἐθνικόν δίκτυον ἠλεκτρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήναι 1946, καί Γ. Πεζόπουλου, στό ἴδιον, «Τεχνική», ἀριθ. 5-6 καί 30-31/1945, καί «Ἐνεργειακαί ἀνάγκαι τῆς Ἑλλάδος καί κάλυψις αὐτῶν», Ἀθήναι 1946.

87. Βλ. διάγραμμα Θ. Ραυτόπουλου γιά κοῖλο παροχῶν καί καμπύλη ζήτησης στή μελέτη του γιά τίς πτώσεις Βουραϊκοῦ καί Κράθιδος.

λ.χ. μήνες λιγότερη ενέργεια από κείνην πού χρειάζεται ή κατανάλωση, και τούς μήνες του χειμώνα ή ενέργεια πού θά παρέχεται θά ξεπερνάει τις ανάγκες τής κατανάλωσης και θά μένει άχρησιμοποίητη (και τό αντίστροφο). Από τήν πλευρά πάλι τής κατανάλωσης ενώ τό συνολικό ποσό ενέργειας, πού χρειάζεται, μπορεί θεωρητικά νά αντιστοιχεί στό συνολικό ποσό τής ενέργειας πού παράγεται από ύδραυλική δύναμη μέσα σέ ένα χρόνο, στήν πράξη όμως δέν θά συμπίπτουν κάθε φορά οί στιγμιαίες ανάγκες της μέ τό διαθέσιμο ποσό ενέργειας τής ύδροηλεκτρικής πηγής, γιατί τό διαθέσιμο ποσό είναι άλλοτε μεγαλύτερο και άλλοτε μικρότερο από τις στιγμιαίες ανάγκες τής κατανάλωσης.

Είναι γνωστό πώς οί περισσότερες ύδραυλικές δυνάμεις έχουν χειμαρρική μορφή στή χώρα μας⁸⁸. Τό φυσιολογικό αυτό χαρακτηριστικό έχει για άποτέλεσμα και ή ενεργειοληψία από τέτοιες πηγές νά είναι όλο-τελα άνιση στήν κάθε εποχή του χρόνου.

Άκόμα παρουσιάζονται κι άλλες, σοβαρές άνωμαλίες στήν ενεργειακή οίκονομία πού οί ύδροηλεκτρικές πηγές της είναι «αυτόνομες», «ανεξάρτητες» και «ασύνδετες» ανάμεσά τους. Οί άνωμαλίες αυτές προέρχονται από τις μετεωρολογικές διαφορές ανάμεσα σέ διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα μιανής και τής ίδιας χώρας. Επίσης από τις μακρές περιόδους ξηρασίας για όρισμένες περιοχές, ή και για όλόκληρη τή χώρα. Συμβαίνει λ.χ. νά περισσεύει ενέργεια σέ μία περιοχή, όπου έδρεξε πολύ, ενώ τήν ίδια εποχή, επειδή ήταν ξηρασία σέ μία άλλη, νά λείπει ενέργεια. Συμβαίνει ακόμα νά λείπει ενέργεια σέ όλες τις ενεργειακές πηγές σέ περίοδο ξηρασίας, ενώ τόν προηγούμενο χρόνο περισσεύει ενέργεια πού δέν μπόρεσε ν' άποταμιευθεί. Μπορεί επίσης χωρίς νά υπάρχουν τέτοιες διαφορές (λόγοι μετεωρολογικοί, ύδρολογικοί κλπ.) στήν έξισωση ανάμεσα στή ζήτηση και τήν παροχή, από τις ύδραυλικές πηγές, νά δημιουργηθούν τοπικές άνισότητες ανάμεσα στήν παροχή των πηγών μιάς περιφέρειας και στή ζήτηση για κατανάλωση στήν ίδια περιφέρεια, πού θά μπορούσαν νά έξισωθούν, άν ή περιφέρεια αυτή δέν ήταν καταναλωτικά άπομονωμένη από τις άλλες περιφέρειες τής χώρας· λ.χ. στή δυτική Μακεδονία μπορεί ή παροχή ενέργειας νά υπερβαίνει τή ζήτηση σέ μία όρισμένη εποχή, ενώ τήν ίδια εποχή στή Θεσσαλία ή ζήτηση νά είναι μεγαλύτερη από τήν παραγωγή. Άν οί δύο αυτές περιοχές δέν ήταν ενεργειακά άπομονωμένες, θά μπορούσε νά έξισωθεί ή άνισότητα στή ζήτηση άμοιβαία, και νά έξυπηρετηθούν και οί δύο περιφέρειες στό σύνολο των αναγκών τους⁸⁹.

88. Βλ. Γ. Πεζόπουλο στήν «Τεχνική» άριθ. 5-6/1943 - 44 και «Τό ηλεκτρικόν πρόβλημα τής Ελλάδος», «Οίκονομικός ταχυδρόμος» άριθ. 1004 - 1005/1944.

89. Άν στή Μακεδονία ή παροχή είναι 100, και οί ανάγκες 50, και στή Θεσσαλία οί ανάγκες 100 και ή παροχή 50, θά μπορούσαν νά έξισωθούν στή δοσμένη χρονική περίοδο ή χρονική στιγμή, οί ανάγκες και των δύο περιφερειών ($Θ100+Μ50=150$), μέ τή συνολική παροχή τους ($Θ' 50+Μ' 100=150$), άν οί δύο αυτές περιοχές έπικοινωνούσαν, και συμπηφίζονταν έτσι τό ενεργειακό περίσσευμα τής μιάς μέ τις ανάγκες (πού ξεπερνούν τήν ενεργειακή παραγωγή) τής άλλης περιοχής.

Τά μειονεκτήματα αυτά από την απομόνωση των ενεργειακών πηγών (τά αναφέραμε ένδεικτικά) έχουν για αποτέλεσμα να μένει άχρησιμοποίητη ενέργεια που θα μπορούσε να καταναλωθεί ωφέλιμα. Έχουν ακόμα από την πλευρά της κατανάλωσης τό αποτέλεσμα να μην εξισώνονται οι αιχμές της ζήτησης μέσα σε μία όρισμένη περίοδο. Τά ίδια αποτελέσματα έχει καί ή απομόνωση των θερμικών πηγών για παραγωγή ήλεκτρισμού, καθώς καί των θερμικών καί των υδραυλικών άναμεταξύ τους.

Στήν περίπτωση των θερμικών πηγών είναι δυνατή ή μέ σταθερότερο τρόπο ίκανοποίηση των γνωστών άναγκών μιās περιορισμένης καταναλωτικής περιοχής, αλλά μ' αυτό δέν άντιμετωπίζεται τό πρόβλημα στή βάση του. Γιατί, οϋτε μέ φορτίο μεγαλύτερο (άπό αυτό που θα δώσουν οι έφεδρικές πρόσθετες μηχανικές εγκατάστάσεις του) μπορεί να ίκανοποιηθεί ή ζήτηση για όλοένα πλατύτερη κατανάλωση, οϋτε καί να γίνει εξίσωση των περισευμάτων καί των έλλειμμάτων άνάμεσα σε περισσότερες ενεργειακές παραγωγικές περιοχές ή καταναλωτικές ζώνες, οϋτε καί να συγκεντρωθεί ή ζήτηση άπό περισσότερες ζώνες σε ένα ενιαίο σύνολο.

Τό βασικό που λείπει, στίς παραπάνω περιπτώσεις, είναι ή *σύνδεση* άνάμεσα στίς πηγές μέ «διαφορετικό χαρακτηριστικό» καί ή συνεργασία τους, καθώς καί ή συγκρότηση των καταναλωτικών άναγκών σε μεγαλύτερα μεγέθη. Άμα, λοιπόν, μιá ενεργειακή πηγή (θερμική ή υδροηλεκτρική), προορίζεται να καλύπτει μιá χωριστά καθορισμένη ενεργειακή άνάγκη, έχουμε – άπό την πλευρά της παραγωγής – άπώλεια (περίσσειμα) στή διαθέσιμη ενέργεια των μεγαλύτερου δυναμικού πηγών καί – άπό την πλευρά της κατανάλωσης – έλλειμμα στήν περίπτωση μεγαλύτερης περιουδικής ζήτησης⁹⁰.

Έτσι, όμως, στήν περίπτωση μιās μεγάλης υδροηλεκτρικής πηγής, που έχει ύπερπαραγωγή, σε σύγκριση μέ τίς άνάγκες της τοπικής περιοχής, περισεύει *άχρησιμοποίητη* ενέργεια (μέ συνέπεια να μεγαλώσει τό κόστος άνά ΩΧΒ), ένω την ίδια στιγμή λείπει ενέργεια σε μιάν άλλη τοπική καταναλωτική περιοχή.

Για τούς ίδιους λόγους τό ενεργειακό δυναμικό σε μιá χώρα, που οι υδραυλικές της δυνάμεις είναι απομονωμένες καί τά καταναλωτικά της κέντρα ασύνδετα άνάμεσά τους, πρέπει να τό υπολογίζουμε σε πολύ έλαττωμένη βάση. Πρέπει δηλαδή να τό υπολογίζουμε, όχι μέ βάση τό μέγιστο όριο όπου μπορεί να φτάσει ή παραγωγή άπό κάθε πηγή, παρά μέ βάση ένα μειωμένο ποσοστό της, τόσο μικρότερο, όσο λιγότερες ώρες χρησιμοποιείται στό σύνολό της ή παραγόμενη ενέργεια (άφου ή υπόλοιπη ενέργεια δέν είναι βέβαιο αν θα μπορέσει να καταναλωθεί). Άκόμα καταντάει να γίνεται ασύμφορη ή εκμετάλλευση για μεγάλο άριθμό πηγές που ή έλάχιστη παροχή τους δέν ίκανοποιεί ποσοτικά καί χρονικά τή ζήτηση της κατανάλωσης.

90. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις που μιá ενεργειακή πηγή απομονωμένη πρέπει να τροφοδοτεί ένα απομονωμένο εργοστάσιο ή μιá μικρή καταναλωτική περιοχή, ή ένα τοπικό σιδηρόδρομο κλπ.

Πώς προσπαθοῦν νά ἀντιμετωπίσουν τά μειονεκτήματα αὐτά;

Ἐνα πρῶτο μέσο γιά νά τά ἐξουδετερώσουμε, εἶναι νά συνεργάζονται, κάθε φορά πού μπορεῖ νά γίνει αὐτό, οἱ ὑδροηλεκτρικές καί οἱ θερμοκῆς πηγές ἐνέργειας. Αὐτό σημαίνει πῶς χρησιμοποιεῖται ἕνα θερμοκῆς ἐργοστάσιο γιά ἐφεδρική δύναμη, περιοδικῆς παροχῆς, σέ ἕνα ὑδροηλεκτρικό⁹¹. Ὅταν δηλ. σταματᾷ ἡ ἐλαττώνεται ἡ παροχή τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ, συμπληρώνει τό κενό ἡ λειτουργία τοῦ θερμοκῆς ἐργοστασίου.

Ἐνα δεύτερο μέσο εἶναι ἡ κατασκευή τεχνητῶν ταμιευτῆρων ἐνέργειας, καθῶς καί ἡ χρησιμοποίησις γιά ἐνεργειακή ἐφεδρεία φυσικῶν ἐναποθηκεύσεων (λίμνες).

Ἡ συνεργασία ὁμως θερμοκῶν καί ὑδροηλεκτρικῶν πηγῶν πού εἶναι πραγματοποιήσιμη σέ ὀρισμένες εἰδικές περιπτώσεις (ὑπαρξη φτηνοῦ καύσιμου, γειτονική τοποθέτησις ὑδροηλεκτρικῆς καί θερμοκῆς πηγῆς), δέν μπορεῖ νά λύσει τό ζήτημα γιά τό σύνολο τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας μιᾶς χώρας. Τό πολύ νά βοηθήσει νά ἐξισωθεῖ ἡ παροχή γιά δύο ἢ τρεῖς μεγάλες πηγές. Καί στό σημείο πάλι πού θά λυθεῖ τό ζήτημα γιά τίς πηγές αὐτές, ἡ λύσις θά ἔχει μόνο *τοπική* ἀξία – γιά τίς περιφέρειες ὅπου θά βρίσκονται οἱ πηγές – χωρὶς νά ἀντιμετωπίζεται τό γενικότερο πρόβλημα, ἡ ἀνισότης δηλαδή στή ζήτησις ἀνάμεσα στίς περιφέρειες αὐτές καί στό ὑπόλοιπο τμήμα τῆς χώρας. Εἰδικότερα γιά τήν Ἑλλάδα, τά μειονεκτήματα τῆς αὐτονομίας τῶν ὑδρνεργειακῶν πηγῶν δέ θά μπορούσαν νά ἐξουδετερωθοῦν παρὰ σέ πολύ μικρό βαθμό μέ μόνη τή θερμοκῆς ἐφεδρεία. Δέν πρέπει νά ξεχνᾷμε πῶς οὔτε μεγάλη ἐφεδρεία σέ καύσιμα μποροῦμε νά διαθέσουμε τό λιγνίτη, *ἀποκλειστικά* στήν παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ. Ἄλλὰ κι ἂν ἀκόμα χρησιμοποιούσαμε ἔτσι τό λιγνίτη, πάλι δέ θά σύμφερε νά γίνουν ἐκμεταλλεύσιμες παρὰ μερικές μόνο ἀπό τίς μεγαλύτερες πηγές.

Καί ἂν ἀξιοποιήσουμε φυσικές ἐναποθηκεύσεις καί ἂν κατασκευάσουμε τεχνητούς ταμιευτῆρες σέ ὀρισμένες πηγές, γιά νά ἀποταμιεύσουμε ἐφεδρική ἐνέργεια, καί τά μέσα αὐτά περιορισμένη, τοπική μονάχα ἀξία θά ἔχουν, ὅσο οἱ πηγές τῆς χώρας στό σύνολό τους θά ἐξακολουθοῦν νά μένουν ἀπομονωμένες. Καί πρῶτ' ἀπ' ὅλα οἱ φυσικές ἐναποθηκεύσεις, παρ' ὅλο πού συμφέρει καί πρέπει ὅπωςδῆποτε νά γίνουν ἐκμεταλλεύσιμες, δέν μποροῦν ὁμως νά λύσουν τό ζήτημά μας στό σύνολό του. Οἱ τεχνητές πάλι ἐναποθηκεύσεις μπορεῖ νά συμφέρουν οἰκονομικά γιά μία ἢ δύο μεγάλες πηγές ἐνῶ γιά τίς ὑπόλοιπες εἶναι πολύ πιθανό πῶς ἡ δαπάνη γιά τά ἔργα κάνει ἀσύμφορη τήν κατασκευή τους. Αὐτό, ἀπό τά στοιχεῖα πού ἔχουμε στά χέρια μας, γιά τίς περισσότερες ὑδροηλεκτρικές πηγές, παρουσιάζεται σχεδόν βέβαιο κάτω ἀπό ὀρισμένες οἰκονομικές συνθήκες.

Ἐρχόμαστε τώρα νά ἐξετάσουμε τό σύστημα πού ἐξουδετερώνει τά ἐλαττώματα ἀπό τήν αὐτόνομη καί ἀσυντόνιστη ἐκμετάλλευσή τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων καί γενικότερα τῶν ἐνεργειακῶν πηγῶν μιᾶς χώ-

91. Τό ἀντίστροφο μπορεῖ νά γίνει μονάχα ὅταν ἡ παροχή τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ γίνει κατώτερη ἀπό τήν παροχή τοῦ θερμοκῆς.

ρας και πού δίνει τη δυνατότητα να ολοκληρωθεί ή αξιοποιησή τους. Το σύστημα αυτό – σύμφωνα με τα συμπεράσματα της σύγχρονης τεχνικής – μετατρέπει ριζικά την οργάνωση και τη διάρθρωση για το σύνολο της ενεργειακής οικονομίας. Καταργεί δηλαδή την αυτόνομη εκμετάλλευση των υδραυλικών δυνάμεων και στη θέση της βάζει την αρχή της συνεργασίας και της σύνδεσής τους για την παραγωγή κοινού έργου.

Κύρια χαρακτηριστικά του είναι ή οριζόντια και κάθετη σύνδεση των ενεργειακών κέντρων, ή σύνδεση των κέντρων παραγωγής άναμεταξύ τους και ή σύνδεσή τους με τα κέντρα της κατανάλωσης, ή σύνδεση των κέντρων κατανάλωσης άναμεταξύ τους, και όλες αυτές οί συνδέσεις με τό ένιαίο ήλεκτρικό δίχτυ για τη μεταφορά και τη διανομή της ενέργειας.

Τό ένιαίο ήλεκτρικό δίχτυ έχει όλα τά πλεονεκτήματα πού μās δίνουν ή ύδροθερμική συνεργασία, ή κατασκευή τεχνητών ταμιευτήρων και ή εκμετάλλευση των φυσικών έναποθηκεύσεων ενέργειας, χωρίς να έχει κανένα από τά έλαττώματα πού παρουσιάζουν όλα αυτά, μέσα στην «αυτόνομη» ενεργειακή εκμετάλλευση. Είναι μ' άλλα λόγια ή *σύνθεση των μέσων αυτών σε άνώτερη τεχνική βάση*.

Τό ένιαίο ήλεκτρικό δίχτυ εκφράζει και περικλείνει σήμερα όλα τά χαρακτηριστικά της όρθολογικής οργάνωσης της ήλεκτρικής ενεργειακής οικονομίας⁹². Ή πείρα από την εφαρμογή του στίς εϋρωπαϊκές χώρες έδειξε ποιά είναι τά βασικά του πλεονεκτήματα⁹³.

Οί κυριότερες αρχές πού διακρίνουν την εφαρμογή του ένιαίου συστήματος για την παραγωγή και τη διανομή της ενέργειας με τό ένιαίο ήλεκτρικό δίχτυ είναι: ή *συγκέντρωση* της παραγωγής, ή *διασύνδεση* (interconnection) και ό *διαφορισμός* του ρόλου των ήλεκτρικών παραγωγικών μονάδων πού εντάσσονται στη λειτουργία του συστήματος παραγωγής και διανομής της ενέργειας. Άκόμα πρέπει να προστεθεί ή τάση πού πρέπει να έχει μιá συστηματικά συγκροτημένη ήλεκτρική οικονομία: α) Νά ένοποιεί και να χρησιμοποιεί όρθολογικά (και) τίς έφεδρικές δυνάμεις πού διαθέτει. β) Νά ολοκληρώνει τη λειτουργία των ύδροηλεκτρικών συγκροτημάτων με τη συνεργασία με θερμικές ενεργειακές πηγές, τόσο για συμπληρωματική παροχή και για τακτική ή έκτακτη έφεδρεία, όσο και με ειδικό σκοπό την «ύπερετησίαν έξίσωσιν» της παροχής των ύδροηλεκτρικών πηγών⁹⁴.

Ή συγκέντρωση της παραγωγής με τη δημιουργία εργοστασίων κεντρικών σταθμών μεγάλης κλίμακας πού αντικαθιστούν τούς τοπικούς σταθμούς μικρής κλίμακας, και με άδιάκοπη επέκταση των δικτύων μεταφοράς, έξασφαλίζει βασικά οικονομικά πλεονεκτήματα στο ένιαίο σύ-

92. Ή Ραυτόπουλος, την όνομάζει «Μείζονα ήλεκτρικήν οικονομίαν», μεταφράζοντας τό γερμανικό όρο «Elektrizitätsgrosswirtschaft». Νομίζουμε πώς σωστότερο είναι (χωρίς κατά λέξη μετάφραση) και πιό σύμφωνο με τό νόημα, να πούμε: *Συστηματική ήλεκτρική οικονομία*.

93. Βλ. Ραυτόπουλου, «Βιομηχανική έπιθεώρηση» άριθ. 135, 136 κλπ. για τά «έθνικά δίκτυα» των Εϋρωπαϊκών χωρών.

94. Βλ. Ραυτόπουλου, στο ίδιο, σελ. 33 κι έπ.

στημα τής ενεργειακής εκμετάλλευσης. Δέν επιβαρύνεται τό κόστος, στή μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας πού παράγεται, από πρόσθετες δαπάνες από τήν εγκατάσταση, από πρόσθετο προσωπικό και από ειδική πρόσθετη κατανάλωση καυσίμου «κατά μονάδα εγκατεστημένης ισχύος», από τόσα λοιπόν βάρη πού θά προκύπτανε μέ τόν κατακερματισμό τής παραγωγής του ίδιου ποσού ενέργειας σέ μικρά τοπικά εργοστάσια.

Ἡ διασύνδεση, ἢ συνεργασία δηλ. τών κέντρων παραγωγῆς μεταξύ τους καί ἡ σύνδεσή τους μέ τά κέντρα κατανάλωσης καθώς καί ἡ σύνδεση τών κέντρων κατανάλωσης μέ τό ἐνιαῖο ἠλεκτρικό δίκτυο μεταφορᾶς καί διανομῆς, ὀδηγεῖ νά ἐνοποιηθεῖ ἡ παραγωγή καί ἡ ζήτηση καί ἀλληλοσυμπληρῶνι τά κενά κάθε καταναλωτικῆς περιοχῆς στίς διάφορες ἐποχές του ἔτους, γιατί ἐξισώνει τό συνολικό φορτίο παραγωγῆς μέ τίς ἀνάγκες τῆς κατανάλωσης. Ἔτσι στό ἴδιο κέντρο κατανάλωσης μπορεῖ νά γίνεται χρησιμοποίηση ἐνέργειας «διαφόρου χαρακτηριστικοῦ», καί ἀπό τό ἴδιο κέντρο παραγωγῆς νά τροφοδοτοῦνται ἐνεργειακά περισσότερα (μέ διάφορο «χαρακτηριστικό») κέντρα κατανάλωσης.

Ἡ ἔννοια αὐτή τῆς διασύνδεσης, ὀλοκληρώνεται μέ τή σχεδιασμένη καί προγραμματισμένη, οἰκονομοτεχνική καί ὀργανωτική συγκρότηση, στήν παραγωγή καί στή διανομή τῆς ἐνέργειας^{95,96}.

Ἡ διασύνδεση ἐξασφαλίζει καί ἐιδικότερα πλεονεκτήματα, σχετικά μέ τό κόστος τῆς ἐνέργειας πού παράγουμε: ἐξασφαλίζει τήν ἐξίσωση τών ἠλεκτρικῶν φορτίων καί τήν αἰχμή του συνολικοῦ φορτίου μικρότερη ἀπό τό ἄθροισμα τών μερικῶν αἰχμῶν κατά τοπικά συγκροτήματα. Ἔτσι ἐλαττώνεται ἡ ἀναγκαῖα ἐγκαταστημένη ισχύς. Ἐξασφαλίζει συγκέντρωση τῆς ζήτησης σέ μεγάλη κλίμακα (μέ διάμεσο τό δίκτυο γιά τή διανομή) ὥστε νά συμφέρει ἡ παραγωγή μεγάλης ἐνέργειας ἀπό ἀντίστοιχα μεγάλες παραγωγικές μονάδες. Ἐπιτρέπει νά τοποθετοῦνται γεωγραφικά τά εργοστάσια, πλησιέστερα πρὸς τίς φτηνές πηγές τῆς ἐνέργειας. Παρουσιάζει καί ἄλλα ἐιδικότερα τεχνικά πλεονεκτήματα πού δέ θά ἐπεκταθοῦμε στήν ἐιδικότερη περιγραφή τους⁹⁷.

Ἄσ διαφορισμός του ῥόλου κάθε εργοστασίου ἠλεκτροπαραγωγῆς εἶναι συνέπεια τῆς ἀρχῆς τῆς «διασύνδεσης» καί τῆς «συγκέντρωσης».

Ἡ διασύνδεση, μέ τό ἐνιαῖο δίκτυο, βοηθεῖ ἀποτελεσματικά ὀπως εἶ-

95. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου: «Τό Ἐθνικόν δίκτυον κλπ.» σελ. 10-11.

96. Ἀπό τεχνική ἀποψη, πρέπει νά διακρίνουμε τό διπλό σκοπό πού ἐξυπηρετεῖ ἡ γραμμὴ τῆς διασύνδεσης: α) ἀποτελεῖ γραμμὴ γιά τήν ἐξίσωση τών βασικῶν καί ἐφεδρικῶν φορτίων καί γιά τήν ἰσορροπία στή διακύμανσή τους ἀνάμεσα στίς διάφορες περιφέρειες, ἀνεξάρτητα ἀπό τό μέγεθος του ποσού ἐνέργειας πού μεταφέρεται κάθε φορά γιά τόν σκοπό αὐτό ἀπό τή μία πρὸς τήν ἄλλη περιφέρεια καί χωρίς νά εἶναι ἀπαραίτητο μέ αὐτό τό τρόπο, νά μεταφέρονται κάθε φορά μεγάλα ποσά ἐνέργειας ἀπό τό ἓνα ἄκρο τῆς γραμμῆς στό ἄλλο, β) ἐξυπηρετεῖ τίς «χονδρικές μεταφορές ἐνέργειας». (Transports massifs, Bulk — Supplies) ὀπότε ἐπιδιώκεται ἡ μέ «πλήρης φορτίον» μεταφορᾶ ἐνέργειας πρὸς μία μόνο κατεύθυνση καί μέ τό μεγαλύτερο βαθμό χρησιμοποίησης στήν ἐκμετάλλευση τῆς γραμμῆς. Παράδειγμα γιά τέτοια μεταφορᾶ, δίνουν οἱ γραμμές μεταφορᾶς ὕδρουλεκτρικῆς ἐνέργειας στό Παρίσι. (Βλ. Θ. Ραυτόπουλου, στό ἴδιο, σελ. 11).

97. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου ἀναλυτικά στό ἴδιο.

δαμε στην εξίσωση των ηλεκτρικών φορτίων και αμβλύνει τή δυσαναλογία ανάμεσα στις αιχμές τής ζήτησης και τό μέσο φορτίο. Ἡ δυσαναλογία αὐτή χωρίς τό ἐνιαῖο δίκτυ γίνεται ἐξαιρετικά «ὀξεῖα». Ὡστόσο, καί μέ τή διασύνδεση θά ἐξακολουθήσει, καί σέ μικρότερο βαθμό ἔστω, νά παρουσιάζεται μιὰ διάσταση ανάμεσα στό μέσο ηλεκτρικό φορτίο καί στις αἰχμές τής ζήτησης. Ἐπίσης θά ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει ἀνάγκη ἐνεργειακῶν ἐφεδρειῶν γιά περιπτώσεις βλάβης, ὑποπαραγωγῆς καί ἄλλων διαταραχῶν, στή λειτουργία τοῦ δικτυοῦ. Χρειάζεται λοιπόν νά ἐξασφαλισθεῖ παραγωγή «περιοδικῆς» ἐνέργειας. Ἡ περιοδική ἐνέργεια παράγεται ἀπό «πρωτογενεῖς» καί «δευτερογενεῖς» ἐνέργειες. Πρωτογενεῖς πηγές ἀποτελοῦν τά ἐργοστάσια φυσικῆς ροῆς ἢ τά βασικά θερμικά ἐργοστάσια, πού ἐπεκτείνουμε τήν ἰσχύ τους ἀνάλογα μέ τίς προβλέψεις μας γιά τίς ἀνάγκες τής κατανάλωσης σέ περιοδική ἐνέργεια. Δευτερογενεῖς πηγές γιά παραγωγή περιοδικῆς ἐνέργειας ἀποτελοῦν τά ἐργοστάσια πού χρησιμοποιοῦν ταμειυμένη ἐνέργεια γιά παραγωγή ηλεκτρικῆς ἐνέργειας. Οἱ ταμειυτήρες γιά φυσική, ἢ τεχνητή ἐναποθήκευση ἐνέργειας, ἀποτελοῦν δευτερογενεῖς πηγές ἐνέργειας⁹⁸. Ἡ δημιουργία δευτερογενῶν ἐργοστασίων ἔχει τό προσόν πῶς ἀνταποκρίνεται καλύτερα – καί περισσότερο οἱ ἀντλητικοί ἀνεξάρτητοι ταμειυτήρες – στήν παραγωγή περιοδικῆς ἐνέργειας γιά «στενά» (λιγόχρονα) φορτία αἰχμῆς καί «στιγμαία» ἐφεδρική δράση. Ἐπίσης μποροῦν νά τοποθετηθοῦν κοντά στά κέντρα τής κατανάλωσης, ὅποτε ἡ παραγωγή τοῦ φορτίου αἰχμῆς κοστίζει λιγότερο. Τό τελευταῖο ἐξασφαλίζεται, ὡς ἓνα σημείο, μέ τήν ἀποφυγή μεγάλης δαπάνης γιά γραμμὴ μεταφορᾶς. Ἐτσι χρησιμοποιοῦμε τήν ἀποταμειυμένη ἐνέργεια γιά νά ὑποδοθηθεῖ, ὥστε ἓνα ποσό σταθερῆς ἐνέργειας (βασικό φορτίο) πού μεταφέρεται ἀπό μεγάλη ἀπόσταση νά μπορεῖ πάντα νά καλύπτει στό μέγιστο τίς αἰχμές τής ζήτησης. Ἀκόμη χρησιμοποιοῦμε τήν ἀποταμειυμένη ἐνέργεια γιά ἐφεδρικό μέσο ἅμα πάθει βλάβη τό δίκτυ ἢ ἅμα δέν ἐπαρκοῦν τά ἐργοστάσια γιά τήν παραγωγή τοῦ βασικοῦ φορτίου. Ἡ διαφόριση, λοιπόν, στή λειτουργία τῶν διαφόρων ἐργοστασίων, μέ τό σύστημα τοῦ ἐνιαίου δικτύου στή συστηματική ηλεκτρική οἰκονομία, βρῖσκεται στό πῶς, μέ τά ἐργοστάσια γιά τήν παραγωγή τοῦ βασικοῦ φορτίου, πρέπει νά ἐπιδιώκεται ἡ παραγωγή μιᾶς χωρίς διακυμάνσεις, σταθερῆς, ὅσο μπορούμε ποσότητας ἐνέργειας⁹⁹ πού νά τή μεταφέρουν σέ μεγάλες ἀποστάσεις οἱ γραμμές τοῦ ἐνιαίου δικτύου, ἐνώ μέ τά ἐργοστάσια γιά τήν παραγωγή «περιοδικῆς» ἐνέργειας ἐπιδιώκουμε εἰδικά νά καλύπτουμε τίς αἰχμές στή ζήτηση καί τίς ἀνάγκες τής κατανάλωσης σέ κανονική καί σέ ἔκτακτη ἐφεδρική ἐνέργεια. Τά ἐργοστάσια αὐτά συμφέρει νά εἶναι σέ «δευτερογενεῖς» πηγές ἐνέργειας καί κατά τό δυνατό πλησιέστερα στόν τόπο τής κατανάλωσης γιά νά ἐλαττώνουμε τό κόστος τής

98. Βλ. Ἀναλυτική περιγραφή γιά τούς ταμειυτήρες κάθε κατηγορίας στό Θ. Ραυτόπουλο, στό ἴδιο, σελ. 25 κ. ἔ.

99. Ἡ ἐνέργεια αὐτή τοῦ βασικοῦ φορτίου καλύπτει τίς ἀνάγκες τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τής κατανάλωσης. Πρέπει, δηλαδή, νά ἀντιστοιχεῖ στό μεγαλύτερο χρόνο ὠφέλιμης χρησιμοποίησης.

μεταφορᾶς καί νά ἀποφεύγουμε τίς διακυμάνσεις στό συνολικό φορτίο¹⁰⁰.

Μέ τό ἐνιαῖο δίκτυ, καί τίς πηγές του γιά τήν παραγωγή περιοδικῆς ἐνέργειας (ἐνέργεια αἰχμῆς καί ἐφεδρεία), πετυχαίνουμε καί τήν ἐνοποίηση τῶν ἐφεδρικών διαθέσιμων ἐνεργειακῶν δυνατοτήτων.

Πρέπει ἀκόμα νά ἀναφερθεῖ, πῶς γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς λειτουργίας τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων τοῦ ἐνιαίου ἠλεκτρικοῦ δικτυοῦ, εἶναι ἀναγκαῖο νά ἰδρύνονται θερμικά ἐφεδρικά ἐργοστάσια¹⁰¹ γιά νά ἱκανοποιῦν κατά τό δυνατό τίς καταναλωτικές ἀνάγκες πού δημιουργοῦν τά ἐλλείμματα τῆς παραγωγῆς σέ ἔτη ξηρασίας¹⁰² χωρίς νά ἀναγκασθῶμε νά καταφύγουμε σέ μέτρα γιά τόν περιορισμό τῆς κατανάλωσης¹⁰³.

Ἐς συνοψίσουμε: Ἡ ὀρθολογική λοιπόν ὀργάνωση τῆς συστηματικῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας μέ τίς πύθ πάνω ἀρχές: α) Ἐξασφαλίζει τήν ὅσο γίνεται μεγαλύτερη ἀπόδοση στήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση τῶν πηγῶν κάθε κατηγορίας καί κάθε «χαρακτηριστικοῦ». β) Ἐξασφαλίζει νά παράγεται μέ τή συνεργασία ὄλων τῶν πηγῶν σέ ὅσο γίνεται μεγαλύτερο ποσό *συγκεντρωμένη* ἐνέργεια. γ) Μέ τή *συγκέντρωση τῆς ζήτησης* ἐπιτρέπει νά χρησιμοποιεῖται ὠφέλιμα ὅσο γίνεται μεγαλύτερο ποσό ἀπό τήν παραγωγή, γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῆς κατανάλωσης. δ) Ἐλαττώνει τό κόστος, τόσο γιατί ἐξασφαλίζει τά πλεονεκτήματα τῆς συγκεντρωμένης σέ μεγάλη κλίμακα παραγωγῆς, ὅσο καί εἰδικότερα γιατί ἐπαυξάνει τίς ὠφέλιμες ὥρες τῆς λειτουργίας τῶν ἐργοστασίων παραγωγῆς.

Εἶδαμε ποῖο δρόμο ἀκολούθησε, μέσα ἀπό τίς διάφορες μορφές πού πῆρε ἡ ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία στήν ἐξέλιξη της πρός τή συγκέντρωση καί γιά νά δημιουργήσει σέ μεγάλη κλίμακα ἐνεργειακά δίκτυα.

Ὁ δρόμος πού ἀκολούθησαν γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας οἱ καπιταλιστικές χῶρες, μπορούμε νά ποῦμε πῶς ἦταν ὀλοτέλα ἀντιορθολογικός. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας δημιούργησε πρῶτα ἀναρχική ἠλεκτρική οἰκονομία πού βαθμιαία ἔτεινε πρός τή συγκέντρωση καί τήν ὀργάνωση, ὕστερα ἀπό πολύ χρόνο, σέ μεγάλη κλίμακα καί μέ συστηματικότερη μέθοδο. Τό ἀντίθετο ἔγινε στή σοσιαλιστική σχεδιασμένη οἰκονομία τῆς ΕΣΣΔ. Μέ τό πλάνο ΓΚΟ-ΕΛ-ΡΟ μπήκε ἀμέσως ἡ βάση γιά τή σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἠλεκτρική οἰκονομία στίς καπιταλιστικές χῶρες, παρ' ὅλη τή σημαντική της πρόοδο στήν τεχνική μεθοδολογία γιά τήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἠλε-

100. Φυσικά, μπορεῖ νά συμπεσει νά συμφέρει ἡ πρωτογενῆς πηγή περιοδικῆς ἐνέργειας, ἂν ἡ περιοδική ἐνέργεια πρόκειται νά καλύψει αἰχμές ζήτησης κ.λπ.σέ καταναλωτική περιοχὴ πού θά βρίσκεται κοντά στό ἐργοστάσιο «φυσικῆς ροῆς».

101. Ἐργοστάσια «ὑπερετησίας ἐξισώσεως».

102. Ἀπό τίς ὑδρολογικές μελέτες βγαίνει πῶς παρατηροῦνται διακυμάνσεις στή «βροχερότητα» γιά κάθε ἔτος. Οἱ διακυμάνσεις αὐτές κινοῦνται σέ πολύ πλατεῖα περιθώρια, ὅπως 50-60% καί 130-140% τοῦ μέσου ὄρου. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου, στό ἴδιο, σελ. 34-35.

103. Τά ἐργοστάσια αὐτά θεωροῦνται ἐργοστάσια «κοιμωμένης» ἐφεδρείας καί πρέπει νά τά ξεχωρίζουμε ἀπό τά ἄλλα θερμικά, ἢ ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια πού προορίζονται γιά τήν παραγωγή ἐνέργειας, ἔκτακτης ἢ κανονικῆς ἐφεδρείας.

κτρισμού, οργανώθηκε έτσι ώστε να μη μπορεί από μονάχη της να κάνει την ηλεκτρενέργεια να εξυπηρετεί τις κοινωνικές ανάγκες των πλατειών λαϊκών στρωμάτων, στο βαθμό που η σημερινή ανάπτυξη της τεχνικής τό επιτρέπει. Γιατί στίς χώρες αυτές δημιουργήθηκε με τό σκοπό να εξυπηρετεί (κι εκεί ακόμα που πήρε ήμικρατική ή κρατική μορφή) την ανάπτυξη και την αύξηση του μονοπωλιακού κεφαλαίου.

Ό κεφαλαιοκρατικός μηχανισμός, από τό άλλο μέρος, στό σύνολό του και από την ίδια τή φύση του, στενεύει ολοένα περισσότερο τό καταναλωτικό επίπεδο της εργατικής τάξης, παρ' όλη την τεράστια ανάπτυξη στά παραγωγικά μέσα, που τό αντιφατικό οικονομικό του σύστημα φτάνει ακόμα και να τά καταστρέφει στίς κυκλικές κρίσεις υπερπαραγωγής. Θά ήταν λοιπόν άρση της βασικής αντινομίας του καπιταλιστικού συστήματος, αν ένας κλάδος της οικονομίας του, ή ενεργειακή ηλεκτρική οικονομία, άποτελούσε εξαίρεση.

Η ανάπτυξη της ηλεκτρικής ενεργειακής οικονομίας, όπως και των άλλων κλάδων, άποτελεί από μιά πλευρά ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ταυτόχρονα όμως είναι και ένα από τά μέσα για την ολοένα έντατικότερη οικονομική εκμετάλλευση της εργατικής τάξης και την αύξηση του κεφαλαίου στό σχήμα της διευρυνόμενης καπιταλιστικής άναπαραγωγής. Η «όρθολογική όργάνωση», όπως είδαμε, δέ γίνεται για να ανταποκριθεί στή σχεδιασμένη ίκανοποίηση των κοινωνικών άναγκών, παρά για να εξασφαλίσει πρόσθετο κέρδος στόν «παραγωγό» καπιταλιστή σέ βάρος της κατανάλωσης. Γι' αυτό και ή «όρθολογική» ενεργειακή οικονομία άναπτύσσεται ιδιαίτερα στό στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού. Στό έσωτερικό κάθε κλάδου έχουμε σχεδιασμένη όργάνωση. Για την κοινωνία όμως άσχεδιάστη, στό σύνολό της, παραγωγή και διανομή.

Είδαμε τό θεωρητικό - τεχνικοοικονομικό μέρος, για τή συστηματική όργάνωση και συγκρότηση στήν παραγωγή και στήν κατανάλωση της ενέργειας, από την ως τά σήμερα γενική πείρα.

Άς δοϋμε τώρα, πώς έχουν τά πράγματα στήν ελληνική οικονομική πραγματικότητα και ιδιαίτερα στό πλαίσιο του σχεδίου για την εκβιομηχάνιση.

γ) Οί τεχνικές λύσεις που προτείνονται για την όργάνωση της ενεργειακής οικονομίας στήν Ελλάδα

Για να εκμεταλλευθούμε με ένιαίο σύστημα τίς πηγές ενέργειας στή χώρα μας προτείνονται, από τούς τεχνικούς και ειδικούς, λύσεις με διαφορετικό ή καθεμιά περιεχόμενο, τόσο σχετικά με τή συνεργασία των θερμικών με τίς υδραυλικές πηγές¹⁰⁴, όσο και γενικότερα σχετικά με τή

104. Μπορούμε σχετικά με τή συνεργασία των θερμικών με τίς υδραυλικές πηγές να τίς ξεχωρίσουμε σέ δύο: σέ λύσεις που δέχονται σάν προϋπόθεση για τή κατασκευή ένιαίου ηλεκτρικού δικτυού τήν υδροθερμική συνεργασία και σέ λύσεις «άμιγείς», καθαρά υδροηλε-

μέθοδο για τήν ὀρθολογική ὀργάνωση στήν παραγωγή καί στήν κατανά-
λωση τῆς ἐνέργειας.

Θά ἐκθέσουμε, σύντομα, τά βασικά σημεῖα ἀπό τήν κάθε κατηγορία
λύσεις.

Τήν πρώτη κατηγορία τήν προτείνουν οἱ ἐνεργειολόγοι τῆς παλιᾶς,
ὅπως θά λέγαμε σήμερα, σχολῆς, μέ κύριο ἐκπρόσωπο τό μηχανικό *Κ.
Στυλιανίδη*. Οἱ τεχνικοί τῆς σχολῆς αὐτῆς ξεκινοῦν ἀπό τήν ἀντίληψη,
πῶς ἡ Ἑλλάδα εἶναι «πτωχή» καί δέν πρέπει μέ τά μίξερα μέσα της νά
ξανοιχτεῖ σέ μεγαλόπνοα ἔργα γιατί, λένε, εἶναι ἐμφίβολο ἂν μποροῦν τά
ἔργα αὐτά νά ἀποδοῦν παραγωγικά ὠφέλιμα μέσα στά πλαίσια τῆς σημε-
ρινῆς ἑλληνικῆς οικονομικῆς δυνατότητας καί τῶν φυσικῶν ἐνεργειακῶν
της πόρων, πού τοὺς θεωροῦν «ἀσήμαντους» σέ σύγκριση μέ ἄλλες πλού-
σιες χῶρες. Οἱ τεχνικοί αὐτοί ὑποστηρίζουν πῶς ἡ χῶρα μας δέ μπορεῖ νά
ἔχει παρά πολύ περιορισμένη βιομηχανική ἐπιδίωξη. Βλέπουν τή σημε-
ρινή Ἑλλάδα, τό πολύ, σάν «βελτιωμένη ἐκδοχή» μιᾶς ἐμπορικῆς καί
ἀγροτικῆς Ἑλλάδας τῆς τρικουνικῆς καί δεληγιαννικῆς ἐποχῆς. Ἀκόμα
θεωροῦν αὐτονόητη καί αἰώνια τή σημερινή χαμηλή στάθμη τῆς κατανα-
λωτικῆς δύναμης τοῦ πληθυσμοῦ, καί δγάζουν τό συμπέρασμα πῶς τά με-
γάλα ἔργα θά εἶχαν μεγάλο κόστος, πού ἡ κατανάλωση αὐτή δέ θά μπο-
ροῦσε νά «σηκώσει».

Γι' αὐτό δέν προτείνουν στήν οὐσία λύσεις, παρά ἓνα εἶδος διευθέ-
τησης τῶν «κακῶς ἐχόντων». Τό δόγμα τους εἶναι νά ἀξιοποιήσουμε τίς
μικρές πηγές μέ ἐξισωμένη παροχή γιά καταναλωτικούς σέ μικρή κλίμακα
σκοπούς γιά οἰγουρη οικονομική ἐξυπηρέτηση. Ἔτσι λ.χ. προτείνουν γιά
κύριο ἔργο τήν ἀξιοποίηση μιᾶς μικρῆς ἀλλά «καλά μελετημένης» πηγῆς
στή Μακεδονία (τοῦ Βόδα), καί ἀργότερα γιά «ἐπικουρική» τήν ἐκμετάλ-
λευση μιᾶς μεγάλης πηγῆς, τοῦ Ἀλιάκμονα (*Κ. Στυλιανίδης*). Οἱ τεχνικοί
αὐτοί, ὅπως εἶναι φυσικό, μένουν στό – ξεπερασμένο πιά σήμερα καί
ἀναχρονιστικό – δόγμα τῆς αὐτόνομης, ἀπομονωμένης ἐκμετάλλευσης τῶν
πηγῶν. Ἡ ἐκτέλεση τῶν ἔργων κλιμακώνεται σέ ἀπροσδιόριστο χρονικό
διάστημα καί ἐξαρτᾶται πάντα ἀπό πόσο μιά «καλή» ἀπομονωμένη πηγή
μπορεῖ νά ἱκανοποιεῖ σέ κλειστά τοπικά ὄρια μιά χωριστή συγκεκριμένη
καταναλωτική ἀνάγκη.

Τῆ δεύτερη κατηγορία προτάσεων τή διατύπωσε προπάντων ὁ μηχαν-
ικός *Θ. Ραυτόπουλος*. Καί ἄλλοι ὁμως τεχνικοί, ὅπως ὁ *Μ. Πεονικίδης*
(γιά ὀρισμένες τοποθετήσεις του), ὁ *Ε. Μαλαγαρδῆς*, ὁ *Χ. Δαυίδ*, ὁ *Κ.
Λαγάνας* διατύπωσαν προτάσεις γιά μερικότερες λύσεις, στήν ἴδια ὁμως
λίγο πολύ γενική γραμμῆ. Ὅπως μάς πληροφορεῖ ὁ *Θ. Ραυτόπουλος*,
συμπίπτουν σχεδόν οἱ προτάσεις του μέ τά σχέδια καί τό πόρισμα ὅπου
κατάληξε γιά τό ἐνεργειακό ζήτημα ἡ «Μεγάλη ἐνεργειακή ἐπιτροπή τῆς
Ἑθνικῆς Τράπεζας» ἀπό τεχνικούς καί οικονομολόγους μέ ἐπί κεφαλῆς

κτρικές, πού δέν ἐντάσσουν τίς θερμικές πηγές στό ἐνιαῖο ἠλεκτρικό σύστημα, χωρίς φυσικά
νά ἀποκλείουν τήν ἐκμετάλλευσή τους γιά χωριστή παραγωγή ἐνέργειας, εἴτε στήν ἴδια, εἴτε
σέ ἄλλη μορφή.

τόν *Α. Διομήδη*. Στίς ἐργασίες τῆς «Ἐπιτροπῆς» πῆρε ἐνεργό μέρος καί ὁ ἴδιος ὁ *Θ. Ραυτόπουλος* καί εἰσηγήθηκε βασικά θέματα τοῦ ἐνεργειακοῦ.

Οἱ προτάσεις του ξεκινοῦν ἀπό τή διαπίστωση πῶς εἶναι ἀνάγκη νά ὀργανωθεῖ ἀπό τήν ἀρχή σέ μεγάλη κλίμακα ἡ ἠλεκτρική μας οἰκονομία. Ὑπολογίζει γιά κύρια παραγωγικά κέντρα¹⁰⁵ τά μεγάλα συγκροτήματα πού θά γίνουν στίς μεγάλες ὑδραυλικές πηγές στή Μακεδονία, στή δυτική Στερεά, στήν Πελοπόννησο καί στίς λίμνες Δασσαρητίας. Τά τέσσερα αὐτά παραγωγικά συγκροτήματα συνδέονται μέ δίχτυ «ὑψηλῆς τάσεως» 220 KV, γιά νά μεταφέρεται ἡ ἐνέργεια μέ κεντρόμολη τάση στά μεγάλα καταναλωτικά κέντρα. Τέτοιες καταναλωτικές ζῶνες θεωροῦνται: 1) Τῆς Πρωτεύουσας, 2) Τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας μέ τή Θεσσαλονίκη, 3) Τῆς δυτικῆς Ἑλλάδας, Πελοποννήσου καί Στερεᾶς μέ τήν Πάτρα, 4) Σέ μικρότερη κλίμακα τῆς Θεσσαλίας μέ τό Βόλο.

Τῆ συνολική παραγωγή ἀπό τέσσερα παραγωγικά συγκροτήματα τήν ὑπολογίζουν σέ 6,8 - 7 δισεκατομ. ΩXB (Μακεδονία 1500 ἑκατομ. ΩXB, δυτική Στερεά 1500 ἑκατομ. ΩXB, Δασσαρητία 3 δισεκατομ. ΩXB καί Πελοπόννησος 800 ἕως 1000 δισεκατομ. ΩXB), καί τήν κατανέμουν στίς ἐξῆς τελικές καταναλώσεις: 3 δισεκατομ. ΩXB γιά τήν περιοχή Πρωτεύουσας, 1,5 δισεκατομ. ΩXB γιά τή Θεσσαλονίκη καί 1,5 δισεκατομ. ΩXB γιά τή δυτική Στερεά κτλ. Τό ἐνιαῖο ἠλεκτρικό δίχτυ, «ἐθνικόν δίκτυον ἠλεκτρισμοῦ» ὅπως τό ὀνομάζει ὁ *Θ. Ραυτόπουλος*, διασυνδέει μέ ἀπ' εὐθείας γραμμές γιά τή μεταφορά ἐνέργειας ὅλα τά συγκροτήματα παραγωγῆς, καθῶς καί τά καταναλωτικά κέντρα. Οἱ ὑδραυλικές δυνάμεις, πού ἀπαρτίζουν τά συγκροτήματα, καί ἡ χάραξη τῆς διασύνδεσης φαίνονται στούς χάρτες πού περιέχει τό βιβλίον τοῦ *Θ. Ραυτόπουλου*, γιά τήν πιθανή γεωγραφική διάταξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ δικτύου ἠλεκτρισμοῦ (εἰκόνα 31, σελ. 141) καί γιά τή διάταξη τοῦ περιφερειακοῦ καί τοῦ ἐθνικοῦ δικτύου ἠλεκτρισμοῦ (εἰκόνα 33, σελ. 147 καί χάρτης μετά ἀπό σελ. 248 κειμένου)^{106·107}.

Στήν ἴδια ἐργασία, ὁ *Θ. Ραυτόπουλος* ἐκθέτει ἀναλυτικότερα, καί μέ περισσότερη συγκέντρωση ἐπιχειρημάτων καί σαφήνεια ἀπό προηγουμένους ἐργασίες, τούς λόγους γιά τούς ὁποίους πρέπει νά κατασκευαστοῦν οἱ τρεῖς ἀπό τίς τέσσερις βασικές ἀρτηρίες τοῦ ἐνιαῖου δικτυοῦ ταυτόχρονα μέ τήν ἀξιοποίηση μιᾶς ἀπό τίς δύο μεγάλες ὑδραυλικές πηγές (Ἀχελώου ἢ Ἀλιάκμονα). Ἀκόμα, παρᾶλληλα μέ τό θέμα αὐτό, ἐξηγεῖ τή βασική αἰτία γιά τήν ὁποία προτιμᾶει τήν κατασκευή ἐξ ἀρχῆς τῶν μεγάλων ὑδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων, καί τοποθετεῖ τό κέντρο τοῦ δάρους γιά

105. Βλ. *Θ. Ραυτόπουλος*: «Ὁρθολογική ἐνεργειακή οἰκονομία», «Βιομηχανική ἐπιθεώρηση» ἀριθ. 114, 115/1943 καί «Τό ἐθνικόν δίκτυον κλπ», 1946 καί *Μ. Πεσνικίδη* στό ἴδιο.

106. Βλ. καί *Μ. Πεσνικίδη* «Ἡ μελλοντική ἐξέλιξις κλπ.» (Χάρτης Β καί Γ μετά σελ. 56) καί *Θ. Ραυτόπουλος*: «Ὁρθολογική ἐνεργειακή οἰκονομία εἰς τήν Ἑλλάδα», «Βιομηχανική ἐπιθεώρησις» ἀριθ. 115/1943, σελ. 8 - 9.

107. Βλ. πίνακα ἀριθ. 19 (στό παράρτημα πινάκων) γιά τά παραγωγικά συγκροτήματα πού ἀποτελοῦν τό δίχτυ Ραυτοπούλου καί τίς «λύσεις ἐπταετίας» *Μ. Πεσνικίδη*.

τόν παραγωγικό έφοδιασμό του «έθνικου δικτύου» στις πηγές Ἀχελώου, Ἀλιάκμονα, Λάδωνα και σε «άνώτερον στάδιον» στις πηγές Ἡπειρομακεδονίας (Δασσαρητίας)¹⁰⁸. Συνοψίζουμε τά κυριότερα σημεία πού πρέπει νά αναφερθοῦν ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν παραπάνω θεμάτων ἀπό τό Θ. Ραυτόπουλο: α) Ἡ διασύνδεση τῶν χωριστῶν καταναλωτικῶν ζωνῶν μέ μεγάλες ἠλεκτρικές ἀρτηριακές γραμμές ἐπιβάλλεται, γιατί ἂν ἡ καθεμιά ἀπ' αὐτές ἔμενε ἀπομονωμένη δέ θά ἐξασφάλιζε ἀντίστοιχη καταναλωτική ζήτηση πρὸς τήν πιθανή παραγωγή τῶν μεγάλων ὑδραυλικῶν πηγῶν. Γιὰ τό λόγο αὐτό, και ἂν ἀκόμα σέ μιά πρώτη περίοδο γιά τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση ἐκμεταλλεῖσθε τή ροή μιᾶς μονάχα ἀπό τίς μεγάλες πηγές, θά ἔπρεπε και σ' αὐτή τήν περίπτωση νά κατασκευάσουμε ἄμεσα, και παράλληλα μέ τήν πρώτη ἢ τίς πρώτες ὑδραυλικές ἐγκαταστάσεις, τό κεντρικό ἀρτηριακό δίκτυ πού θά σύνδεσε τίς μεγαλύτερες καταναλωτικές ζώνες (Πρωτεύουσα, Θεσσαλονίκη). Ἔτσι ἐξασφαλίζεται καταναλωτική ζήτηση – ὀρθολογικά μοιρασμένη – στις καταναλωτικές ζώνες γιά τό ἠλεκτρικό φορτίο τῶν μεγάλων πηγῶν. β) Εἰδικά γιά τήν περιοχὴ τῆς πρωτεύουσας εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατασκευή γραμμῆς διασύνδεσης, γιατί χρειάζεται τό μεγαλύτερο ποσό σέ ἠλεκτρενέργεια, σέ σύγκριση μέ τίς ὑπόλοιπες καταναλωτικές ζώνες. Ὁ Θ. Ραυτόπουλος, στό σημείο αὐτό, ὑπολογίζει πὼς και ἡ μελλοντική καταναλωτική ζήτηση τῆς Ἀθήνας δέ θά εἶναι μακριά ἀπό ἓνα ποσοστό 50% τῆς συνολικῆς κατανάλωσης. Ἀφοῦ λοιπόν ἡ Ἀθήνα θά χρειαστεῖ «μαζικές μεταφορές» ἐνέργειας (Bulk Supplies), και μάλιστα ἀπό ἀρκετά μεγάλη ἀπόσταση, θά πρέπει νά χαραχθεῖ ἐξ ἀρχῆς τό ἠπειρωτικό δίκτυο πού θά τήν ἐξυπηρετήσῃ¹⁰⁹ μέ μεγάλα φορτία και ἀπό μεγάλη σχετικά ἀπόσταση. γ) Πρέπει νά προτιμηθοῦν οἱ μεγάλες ὑδραυλικές πηγές στή χρονική κατασκευή τῶν ἔργων. Τέτοιες εἶναι οἱ πηγές τοῦ Ἀχελώου, τοῦ Ἀλιάκμονα και τοῦ Λάδωνα. Οἱ πηγές αὐτές, ὕστερα ἀπό τίς νεώτερες μελέτες πού ἔγιναν, ἀποδείχθηκα¹¹⁰ πὼς ἔχουν πολὺ μεγαλύτερη παραγωγικὴ ἰκανότητα ἀπό αὐτὴν πού ὑπολόγιζαν πρὶν τό 1942. Κατά συνέπεια και τό κόστος παραγωγῆς ἠλεκτρενέργειας εἶναι μικρότερο ἀπό αὐτό πού παραδέχονταν ὡς τότε γιά τίς μεγάλες ὑδροπτώσεις. Ὅσο γιά τίς μικρότερης δυναμικότητας πηγές¹¹¹.

108. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου, «Τὸ ἔθνικόν δίκτυον κλπ.», σελ. 130 - 135 και 139 - 143.

109. Οὔτε θά σύμφερε νά χρησιμοποιούσαμε ἄλλη εἰδική γραμμή, ἀπό μικρότερη πηγὴ, χωριστὴ δηλ. ἀπό τίς ἀρτηριακές γραμμές τοῦ δικτύου, μόνο και μόνο γιά νά τροφοδοτηθεῖ ἡ Ἀθήνα, ἀφοῦ οἱ μικρότερες πηγές δέν θά ἐπαρκούσαν νά καλύψουν τίς ἀνάγκες τῆς. Γιὰ τό λόγο αὐτό ὁ Θ. Ραυτόπουλος ἀποκλείει ξεχωριστὴ «λύση Λάδωνα».

110. Ὁ Θ. Ραυτόπουλος ἀναφέρει (στό ἴδιο.σελ. 132, ὑποσ.*) πὼς, σέ διάλεξή του τό 1942, εἶχε «προσβάλει τήν βασιμότητα τῶν παραδεδεγμένων ἀριθμῶν» γιά τήν παραγωγικὴ ἰκανότητα τῶν μεγάλων ὑδατοπτώσεων. Καί προσθέτει, πὼς κατόπιν οἱ προμελέτες τῆς Ἐθνικῆς τράπεζας και τοῦ ΓΜΥΕ ἐπιβεβαίωσαν τήν ὀρθότητα τῆς γνώμης πού εἶχε διατυπώσει στή διάλεξή του αὐτή.

111. Στή γεωγραφικὴ διάταξη τοῦ δικτύου του, σέ προηγούμενες μελέτες, ἀνάφερε τίς πηγές: Μόρνο, Φεΐδαρη, Ἀράπισσα, Βόδα, Τριπόταμο, Στυμφαλία, κ.ἄ. (βλ. πίνακα ἀριθ. 19). Μικρότερες πηγές φαίνεται πὼς θεωρεῖ και μερικῆς ἀπό τίς παραπάνω ἀλλὰ κυρίως τίς ὑπόλοιπες ὑδροπτώσεις πού δέν ἀναφέρει.

στη νεώτερη έργασία του ό Θ. Ραυτόπουλος, προσθέτει τήν άποψη πώς – άν και θά είναι εύκολο νά ένταχθοϋν στό ένιαίο έθνικό δίχτυ – θά ήταν μειονεκτική ή συνεργασία τους μέ τίς μεγάλες βασικές μονάδες. Τόσο, γιατί αυτό θά προκαλοϋσε «λειτουργική περιπλοκή» στό δίχτυ, πού ή λειτουργία του μέ μόνα τά μεγάλα έργοστάσια διαμορφώνεται μέ «θαυμαστήν διαύγεια, ένότητα και όρθολογιστικήν συγκρότησιν», όσο και γιατί οί μικρότερες ύδατοπτώσεις θά έπρεπε νά χρησιμοποιηθοϋν γιά τοπικές χρήσεις και περισσότερο γιά μελλοντικούς «πυρήνες βιομηχανικών καταναλώσεων». Τό τελευταίο, προσθέτει ό κ. Ραυτόπουλος, θά συντελοϋσε έξ άλλου στό «νά καταστή προσιώτερον τό έδαφος τών ύδροηλεκτρικών πραγματοποιήσεων εις τό μικρότερον ιδιωτικόν κεφάλαιον...»

Ή γεωγραφική διάταξη τοϋ ένιαίου δικτύου, και ή χρονική σειρά στην κατασκευή τών έργων καθώς και οί βάσεις γιά τή λειτουργική του έπάρκεια στηρίζονταν στίς πιό πάνω γενικές άρχές. Ό Θ. Ραυτόπουλος προτείνει νά κατασκευαστοϋν κατά τήν έξής σειρά τά ενεργειακά συγκροτήματα: Στην πρώτη δεκαετία, ένα από τά τρία συγκροτήματα πού έχουν άπόδοση 1.500 έκατομ. ΩΧΒ τό χρόνο. Τέτοια συγκροτήματα είναι τοϋ Ήλίου (μαζί μέ τίς προσκείμενες πτώσεις τής δυτικής Στερεάς), τοϋ Αλιάκμονα (μέ τίς άλλες γειτονικές πτώσεις τής κεντρικής Μακεδονίας), και τά τέσσερα από τά έπτά έργοστάσια τών λιμνών Ήπειρομακεδονίας¹¹². Πάντως «άφήνει άνοιχτό» τό ζήτημα, ποιό από τά τρία συγκροτήματα θά πρέπει νά προτιμηθεί. Φαίνεται μάλλον, όμως, πώς αποκλίνει στή γνώμη νά γίνει άρχή (στην πρώτη δεκαετία) από τόν Ήλιω (βλ. σελ. 133 στό ίδιο). Στη δεύτερη δεκαετία, θά λειτουργήσει τό δεύτερο συγκρότημα και άργότερα τό τρίτο συγκρότημα και τά υπόλοιπα έργοστάσια Ήπειρομακεδονίας.

Τό ένιαίο έθνικό δίχτυ θά διαμορφωθεί παράλληλα μέ τήν ίδρυση τοϋ πρώτου συγκροτήματος. Θά τροφοδοτήσει έτσι έξ άρχής τίς μεγάλες καταναλωτικές ζώνες και ιδιαίτερα τήν πρωτεύουσα. Τό δίχτυ αυτό γιά τή διασύνδεση δέ μπορεί νά έχει παρά τήν έξής γεωγραφική μορφή κατά τό Θ. Ραυτόπουλο: Ή από ένα κεντρικό σημείο – κοντά στό Μπράλο – «θά άκτινοβολοϋν έν είδει αστέρος» τρεις κλάδοι, ό πρώτος πρós τήν Ήθνα, ό δεύτερος πρós τή Θεσσαλία - Θεσσαλονίκη και ό τρίτος πρós Ρίον - Ήλιω¹¹³. Οί τρεις κλάδοι θά διασυνδέουν και τίς τέσσερις καταναλωτικές ζώνες, πού αναφέραμε. Ή μελλοντική επέκταση τοϋ δικτυοϋ θά ολοκληρώσει τή διαμόρφωσή του μέ τούς έξής κλάδους - προεκτάσεις : κλάδος από Ήπειρομακεδονία πρós Μακεδονία - Θεσσαλία (σημείο στηρίξεως: Κοζάνη), κλάδος από Ήπειρομακεδονία πρós δυτική Στερεά (σημείο στηρίξεως: Αγρίνιο), κλάδος από βόρεια Πελοπόννησο πρós Κόρινθο - Ήθνα (σημείο στηρίξεως: Διακοφτό).

112. Κατά Θ. Ραυτόπουλο, στό ίδιο, σελ. 140. τό χαμηλότερο κόστος παραγωγής έχουν οί πηγές τής Ήπειρομακεδονίας και τό μεγαλύτερο ό Αλιάκμονας.

113. Βλ. χάρτες γιά δίχτυ Ραυτοπούλου, πού αναφέραμε στίς προηγούμενες σελίδες.

Τό δίχτυ διασύνδεσης θά στηριχθεῖ, γιά νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ καταναλωτική καί ἡ λειτουργική του ἀσφάλεια καί τό μάξιμουμ στήν ἀπόδοση τῶν πλεονεκτημάτων τῆς διασύνδεσης, σέ ὀρισμένες ἠλεκτροενεργειακές πηγές γιά παραγωγή «περιοδικῆς» ἐνέργειας.

Τέτοιες παραγωγικές μονάδες – σέ ἐφαρμογή τῆς γενικῆς θεωρίας γιά τή «μείζονα ἠλεκτρικήν οἰκονομίαν» – ἀποτελοῦν τά θερμικά ἠλεκτρικά ἐργοστάσια ὑδροθερμικῆς συνεργασίας γιά κανονική ἢ ἔκτακτη ἐφεδρεία καί γιά «ὑπερετησίαν ἐξίσωσιν» τῆς παροχῆς τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων (ἔτη ξηρασίας κλπ.), καθὼς οἱ ἀντλητικοί ταμιευτήρες γιά κανονική καί ἔκτακτη ἐφεδρεία καί ἰδιαίτερα γιά *στιγμιαία* ἐφεδρική παροχή.

Τό σχέδιο Ραυτόπουλου, προβλέπει γιά ἐφεδρικό θερμοηλεκτρικό ἐργοστάσιο τό ἐργοστάσιο τῶν Ἀθηνῶν (Ἄγ. Γεώργιος - Κερρασίνοι). Προβλέπει ἀκόμα νά κατασκευασεῖ, γιά ἀνάλογο σκοπό, θερμοηλεκτρικό ἐργοστάσιο (μέ καύση λιγνίτη) στήν Κοζάνη.

Καθορίζει ἐπίσης, γιά ὑδροηλεκτρικές ἐφεδρικές μονάδες τούς ταμιευτήρες τῆς Ἀνθηδόνας, τοῦ Ἀμβρακικοῦ καί τοῦ ἔλους Λίσσε. Προβλέπει, γιά τό πρῶτο στάδιο, τήν ἀμεση κατασκευή τοῦ ταμιευτήρα τῆς Ἀνθηδόνας (λίμνη Λίκερι - Παραλίμνη). Ἡ λειτουργία τοῦ ταμιευτήρα τῆς Ἀνθηδόνας θά καλύπτει τίς στιγμιαίες αἰχμές στή ζήτηση τῆς Πρωτεύουσας, καί θά χρησιμεύει σάν ἐφεδρική παραγωγική μονάδα στήν περίπτωση πού ἀπό βλάβη θά διακόπτονταν ἡ παροχή τοῦ βασικοῦ φορτίου ἀπό τούς δύο ἀρτηριακοὺς κλάδους σέ σημεῖο μεταξύ Θήβας - Μπράλου¹¹⁴. Ὁ *Μ. Ραυτόπουλος* (στό ἴδιο, σελ. 135 - 139), ἀναπτύσσει καί τά ἄλλα σημαντικά τεχνικά πλεονεκτήματα πού παρουσιάζει ἡ κατασκευή τοῦ ταμιευτήρα τῆς Ἀνθηδόνας¹¹⁵. Ἐπίσης ἐκθέτει τίς ἀπόψεις του γιά τή «λειτουργική ἀσφάλεια» στήν τελική διαμόρφωση τοῦ δικτυοῦ.

Ἡ κατασκευή τῶν ὑπόλοιπων ἔργων, γιά ἐφεδρική παροχή κλπ., θά συμβαδίσει μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐνιαίου ἐθνικοῦ δικτυοῦ πού ἡ κατασκευή του κλιμακώνεται χρονικά παράλληλα μέ τήν κατασκευή τῶν βασικῶν παραγωγικῶν συγκροτημάτων, γιά τά ὁποῖα μιλήσαμε παραπάνω.

Ὁ *Μ. Πεσνικίδης* ἐκθέτει στό ἴδιο βιβλίο τίς πιθανές λύσεις ἀπ' ὅπου μπορεῖ νά ξεκινήσει ἡ ἐκμετάλλευση τῶν μεγάλων συγκροτημάτων. Ἡ πρώτη λύση πού προτείνει εἶναι: ταυτόχρονη ἀξιοποίηση τοῦ Ἀχελῷου καί τοῦ Ἀλιάκμονα καί τήν κατασκευή δικτυοῦ διασύνδεσης μέ τόν ἐφεδρικό ταμιευτήρα στήν Ἀνθηδόνα. (Βλ. πίνακα ἀριθ. 19 καί *Μ. Πεσνικίδης* στό ἴδιο, χάρτη Γ., σελ. 64). Ἡ δεύτερη λύση πού προτείνει εἶναι Ἀχελῷος, Λάδων, Λίσσε κλπ. (Βλ. πίνακα ἀριθ. 19 καί *Μ. Πεσνικίδης* στό ἴδιο, χάρτη Δ., σελ. 64). Ἡ λύση αὐτή νομίζουμε πὼς δέ συμφωνεῖ ὅσο ἡ πρώτη μέ τό γενικό πνεῦμα γιά τήν ἠλεκτροποίηση σέ μεγάλη κλί-

114. Ἄν λειτουργοῦν καί οἱ δύο κλάδοι, ἡ διακοπή πέρα ἀπό τό Μπράλο δημιουργεῖ τήν ἀνάγκη ἐφεδρικῆς μόνο παροχῆς, γιατί στήν περίπτωση αὐτή ὁ ταμιευτήρας τῆς Ἀνθηδόνας δέν χρειάζεται ν' ἀντικαταστήσει ἐξ ὀλοκλήρου τήν παροχή καί τῶν δύο κλάδων.

115. Ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ χρησιμοποίηση τῶν ὑδάτων τῆς γειτονικῆς λίμνης Ὑλίκης, μέ ἠλεκτρική ἀνύψωση, γιά τήν ὑδρευση τῆς Ἀθήνας.

μακα. Όπως κι αν είναι, οι λύσεις Πεσνικίδη παρουσιάζουν όρισμένες παραλλαγές από τις λύσεις που προτείνει ο Θ. Ραυτόπουλος. Τά κύρια χαρακτηριστικά σε όλες αυτές τις λύσεις (Ραυτόπουλου κλπ.) είναι :

1) Τό σύστημα τής ηλεκτρικής αξιοποίησης που προτείνουν είναι ένα σύστημα για να συγκροτηθεί «όρθολογικά» ή παραγωγή και ή κατανάλωση σε μεγάλη κλίμακα, με έντονη τήν τάση να συγκεντρωθεί ή παραγωγή και ή κατανάλωση σε μεγάλα μπλόκ (πακέτα) και να εξισωθούν τά ηλεκτρικά φορτία και οι αίχμές τής ζήτησης, καθώς επίσης και να εξασφαλιστεί ή παροχή έφεδρικής (περιοδικής) ενέργειας και ή λειτουργική ασφάλεια του ηλεκτρικού συστήματος: α) με τό δίχτυ διασύνδεσης και με τούς ταμειυτήρες και β) με τήν ύδροθερμική συνεργασία.

2) Οί ζώνες τής κατανάλωσης επικοινωνούν με τά κέντρα παραγωγής, σε πανελλαδική κλίμακα και όχι με αντίστοιχία τών κέντρων παραγωγής προς τά κέντρα κατανάλωσης μέσα σε τοπική κλίμακα. (Κλειστές ενεργειακές ζώνες). Τό άρτηριακό δίχτυ κατασκευάζεται ευθύς από τήν πρώτη περίοδο ενεργειακής αξιοποίησης, για να συνδέσει τό πρώτο μεγάλο ενεργειακό συγκρότημα με όλες τις μεγάλες καταναλωτικές ζώνες.

3) Οί λύσεις τής κατηγορίας αυτής επιδιώκουν να στηρίξουν επιχειρηματικά τή μεγάλη παραγωγή τών ενεργειακών συγκροτημάτων, γιατί οίκονομικός σκοπός τους είναι να έξυπηρετηθεί ή σίγουρη κατανάλωση στίς μεγάλες καταναλωτικές περιοχές και ιδιαίτερα στήν πρωτεύουσα. Μ' άλλα λόγια οί λύσεις αυτές δέν αξιολογούν τις καταναλωτικές ανάγκες ανάλογα με τή σημασία τής καθεμιάς για τήν έθνική οίκονομία (βιομηχανικές, άγροτικές, αστικές σε μεγάλο κύκλο μικροκαταναλωτών, ή, σε μικρό κύκλο μεγάλων καταναλωτών κλπ.). Οί λύσεις αυτές άπευθύνονται προπάντων στή μεγάλη ζήτηση, και άρκούνται στήν τέτοια ή δείνα συμπτωματική σημερινή και μελλοντική διαμόρφωση τής ζήτησης, άρκει να έξυπηρετούνται σίγουρα και με μεγάλο κέρδος τά κεφάλαια τών επιχειρήσεων παραγωγής του ηλεκτρισμού. Στο σημείο αυτό παίρνουν για παράδειγμα τά δίχτυα τής Άγγλίας, τής Γαλλίας και τής Γερμανίας, όπως διαμορφώθηκαν πριν τον πόλεμο. Είναι, αλήθεια, τά δίχτυα αυτά χαρακτηριστικό δείγμα καπιταλιστικού τύπου «μείζονος» ηλεκτρικής οίκονομίας. Με τά σχέδιά τους λοιπόν επιδιώκουν *μεγάλη κατανάλωση* με μοναδικό σκοπό να έξυπηρετήσουν σίγουρα μεγάλα κεφάλαια. Με δυό λόγια, όπως είπαμε για τις «λύσεις» Στυλιανίδη πώς άποτελούν μίζερη άντιορθολογική διευθέτηση τών «κακώς έχόντων» στήν παραγωγική συγκρότηση τής χώρας, θά μπορούσαμε να πούμε πώς και ή δεύτερη κατηγορία, οί «λύσεις» Ραυτόπουλου, άποτελούν συστηματική «όρθολογική όργάνωση» τής ηλεκτρικής ενεργειακής οίκονομίας, για να έξυπηρετηθεί τό ίδιο οίκονομικό καπιταλιστικό περιεχόμενο με τήν ίδια, όπως σήμερα «κακώς έχουσαν», διαμόρφωση στήν κατανάλωση τής ενέργειας και για όφελος τής ίδιας έκμεταλλεύτριας τάξης.

Η τρίτη κατηγορία. Σ' αυτήν άνήκει τό σχέδιο Γ. Πεζόπουλου. Συνδυάζεται σε κάποιο βαθμό με τις προτάσεις του Α. Δεληγιάννη για τή συντονισμένη ενεργειακή και βιομηχανική αξιοποίηση τής χώρας. Τό σχέ-

διο αυτό προβλέπει να συγκροτηθεί ή παραγωγή και ή κατανάλωση με βάση τις γενικές αρχές της συγκέντρωσης της παραγωγής και της εφαρμογής ένιαίου δικτυού για τη μεταφορά και τη διανομή της ενέργειας¹¹⁶. Έχει όμως ουσιαστικές διαφορές από το σχέδιο Ραυτόπουλου - Έθνικης. Άς τό περιγράψουμε πρώτα σέ γενικές γραμμές.

Ό Γ. Πεζόπουλος προτείνει να δημιουργηθεί ένα «έθνικόν ύδροηλεκτρικόν σύστημα». Σκοπός βασικός του ύδροηλεκτρικού αυτού συστήματος είναι να εξουδετερωθεί τό «χαρακτηριστικόν μειονέκτημα» της ύδροηλεκτρικής παραγωγής «να μή δύναται ή στιγμιαία παραγωγή να ανταποκρίνεται πρὸς τήν στιγμιαίως, παρά τής καταναλώσεως, ζητουμένην ισχύν». Τά γνωστά μέσα, για τήν αντιμετώπιση του μειονεκτήματος αυτού, είναι ή ύδροθερμική συνεργασία, οί φυσικές έναποθηκεύσεις υδάτων (λίμνες) και ή δημιουργία τεχνητών έναποθηκεύσεων (οί όποιες «να παίξουν τόν ρόλο των λιμνών»). Οί τεχνητές όμως έναποθηκεύσεις χρειάζονται σοδαρές δαπάνες για κατασκευές τεχνικών έργων. Η λύση αυτή συμφέρει μόνο άμα συνδυάζεται με τήν παραγωγή θερμικής ενέργειας. Για να αποφύγουμε όμως να στηριχθούμε, αποκλειστικά, στίς λύσεις αυτές, πρέπει να εντάξουμε τίς ύδροηλεκτρικές πηγές σέ ένα ένιαίο έθνικό ήλεκτρικό δίκτυ «ύψηλης τάσεως». Έτσι μόνο είναι πραγματοποιήσιμη «ή άλληλοσυμπλήρωσις των ίκανοτήτων στιγμιαίας παραγωγής των διαφόρων εις μίαν χώραν ύπαρχουσών ύδροηλεκτρικών εγκαταστάσεων παραγωγής». Μέ τό έθνικό ύδροηλεκτρικό σύστημα, από τό ένα μέρος περιορίζεται στό ελάχιστο ή αναγκαία να παραχθεί θερμική ενέργεια, και από τό άλλο μέρος τά ύδροηλεκτρικά έργα κοστίζουν φτηνότερα, γιατί δέν χρειάζεται τό καθένα από αυτά να γίνει «τελείως αυτόνομο»¹¹⁷.

Τό δίκτυ ήλεκτρισμού συγκροτείται από είκοσιπέντε ύδροηλεκτρικές πηγές πού ανήκουν σέ τέσσερις βασικές ομάδες εργοστάσια πού αντιστοιχούν στίς γεωγραφικές περιφέρειες: Πελοπόννησος, Στερεά, Μακεδονία, Θεσσαλία και Ήπειρος (μέ ένα εργοστάσιο). Οί ύδροηλεκτρικές αυτές πηγές είναι σέ θέση να παρέχουν 2.203 έκατομ. ΩXB (έως 3.30 έκατομ. ΩXB μέ επέκταση των εγκαταστάσεων) τό χρόνο, και να έπαρκούν σέ προβλεπόμενη κατανάλωση 2 δισεκατομ. ΩXB για όλη τήν ήπειρωτική Έλλάδα¹¹⁸. Τό δίκτυ μέ ψηλή τάση θά ένώσει τίς τέσσερις ενεργειακές

116. Βλ. Γ. Πεζόπουλου στίς ίδιες πίο πάνω εργασίες.

117. Όπως πολύ χαρακτηριστικά στό σημείο αυτό έξηγει ό Γ. Πεζόπουλος, (βλ. «Τεχνική» άριθ. 6/1944, σελ. 162): «Πράγματι ή ανεξάρτητος έκμετάλλευσις ένός έκάστου υδατικού ρεύματος, τό σύνολον σχεδόν των όποιων είναι χειμαρρώδους φύσεως, θά ώδήγει οικονομικώς εις άδιέξοδον και έπομένως εις άπώλειαν λίαν σημαντικού ποσού ενέργειας. Τουναντίον διά τής συνεργασίας όλων των ύδραυλικών πηγών τής χώρας, των ρεόντων υδάτων συμπληρουμένων κατά άξιόλογον τρόπον υπό των έλληνικών λιμνών, ύπάρχουν μεγάλοι πιθανότητες ότι θά έξασφαλίζετο ή κατά οικονομικόν και συμφέροντα τρόπον έκμετάλλευσις σχεδόν του συνόλου τής δυνατών τεχνικώς να χρησιμοποιηθή ύδραυλικής ενέργειας μέ άλαχίστην ή και ούδεμίαν συνεργασίαν θερμικής παραγωγής».

118. Βλ. πίνακα του Γ. Πεζόπουλου στήν «Τεχνική», άριθ. 5-6/1943-44. Έκει αναφέρεται τίς 25 πηγές και τίς κατατάσει κατά γεωγραφικές περιφέρειες τής χώρας. Κοίταξε και

ζώνες πού αναφέραμε, άφου κατασκευαστοϋν τά αντίστοιχα τέσσερα παραγωγικά ένεργειακά συγκροτήματα. Κάθε ένα από τά ένεργειακά αυτά συγκροτήματα θά μπορεϊ νά λειτουργήσει αϋτοδύναμα (έκτός από τό συγκρότημα τής Στερεάς Έλλάδας). Για τό σκοπό αϋτό προβλέπονται φυσικές και τεχνητές έναποθηκεϋσεις σέ κάθε συγκρότημα πού, μέ τήν έσωτερική «συναλλαγή», έξιώνουν τήν παροχή τών «ρεουσών πηγών» πρós τήν καταναλωτική ζήτηση. Έ έσωτερική διαμόρφωση τών ένεργειακών ζωνών και τών υδραυλικών πηγών μέ τά άπαραίτητα έργα για τίς φυσικές και τίς τεχνητές έναποθηκεϋσεις προβλέπεται κατά τό Γ. Πεζόπουλο στίς έξής γραμμές:

α) Ένεργειακή ζώνη Πελοποννήσου: Χρησιμοποιεϊται ή φυσική έναποθήκευση τής Στυμφαλίας. Τά άλλα έργοστάσια θεωροϋνται ως «έργοστάσια ρεόντων υδάτων». β) Στερεά Έλλάδα: Στο Γοργοπόταμο κατασκευάζεται έργοστάσιο φυσικής ροής. Στην Παραλίμνη χρησιμοποιεϊται ή φυσική έναποθήκευση. Σέ όλα τά άλλα έργοστάσια «ρεόντων υδάτων» (Άχελώς, Φείδαρης, Μόρνος), κατασκευάζονται τεχνητές έναποθηκεϋσεις. γ) Μακεδονία: Ο Άλιάκμονας έφοδιάζεται μέ τεχνητή έναποθήκευση πού κι αϋτή συμπληρώνεται μέ τή φυσική έναποθήκευση του έλους Λίσσε και μέ τή φυσική (σταθερά) ροή τών έργοστασίων Βόδα, Άραπίσσας και Τριπόταμου. δ) Θεσσαλία: Τό υδροηλεκτρικό έργοστάσιο του Πηνειού διαμορφώνεται «ως οικονομικόν έργοστάσιον ρεόντων υδάτων». Μέ τόν ίδιο τρόπο διαμορφώνεται και ό Σοφαδίτης, σέ συνεργασία όμως μέ τή φυσική έναποθήκευση τής λίμνης Ξυνιάδος. ε) Ήπειρος: Ο Λοϋρος αξιοποιεϊται μέ έργοστάσιο ρεόντων υδάτων και ή λειτουργία του έξασφαλίζεται από τό σύστημα παραγωγής τής ένεργειακής ζώνης στή Στερεά Έλλάδα. Η χρονική κλιμάκωση για τήν κατασκευή τών έργων γίνεται παράλληλα και για τά τέσσερα συγκροτήματα¹¹⁹.

Τά έργα κλιμακώνονται σέ τέσσερις περιόδους. Η παροχή ύπολογί-ζεται σέ κάθε ύδατοπηγή πολύ κατώτερη από τήν πραγματική. Η κατασκευή γίνεται σχεδόν σύγχρονα σέ κάθε ένεργειακή ομάδα τών μεγάλων μέ τά μικρά υδροηλεκτρικά έργοστάσια. Στην πρώτη πενταετία προβλέπεται νά κατασκευασθοϋν τά ήλεκτρικά έργα στίς «ήδη πλήρως» μελετημένες ύδατοπτώσεις του Λάδωνα, του Βουραιϊκού, του Κράθιδος και τής ομάδας Τριπόταμου - Βόδα. Στην δεύτερη πενταετία τοποθετεϊται ό Άχελώς, στην τρίτη ό Άλιάκμονας κλπ.^{119α}. Τά συγκροτήματα αϋτά τροφοδοτοϋν όρισμένες καταναλωτικές ζώνες. Η πιθανή καταναλωτική ζήτηση στίς ζώνες αϋτές ίκανοποιεϊται έντελώς στο τέλος τής περιόδου κατασκευής τών έργων.

τό χάρτη του ίδιου στον «Οικονομικό ταχυδρόμο», αριθ. 1005, για τή γεωγραφική κατανομή τής προβλεπόμενης παραγωγής και κατανάλωσης τών 2 δισεκατομ. ΩΧΒ πού θά δώσουν οί 25 πηγές ένεργειοληψίας. Βλ. επίσης πίνακα αριθ. 17 (στο παράρτημά μας), όπου αναφέρονται οί 25 πηγές και ή γεωγραφική τους κατάταξη.

¹¹⁹ και ^{119α} Βλ. πίνακα Γ. Πεζόπουλου, «Τεχνική», αριθ. 5-6/1943-44 πού περιλαμβάνει τίς περιόδους έκτέλεσης τών έργων και πίνακα αριθ. 19 παραρτήματός μας.

Τό δίχτυ¹²⁰ αρχίζει νά λειτουργεί πρώτα μέ διασύνδεση τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων καί τῶν κέντρων κατανάλωσης μέσα στά πλαίσια κάθε ἐνεργειακῆς ομάδας. Κατασκευάζονται δηλ., πρώτα, *χωριστά δίχτυα* γιά κάθε περιοχή (Πελοπόννησος, Στερεά κλπ.). Τό ἐθνικό ὑδροηλεκτρικό σύστημα συμπληρώνεται στήν τελική του μορφή¹²¹ μέ τήν κατασκευή ἑνός ἐνιαίου δικτυοῦ πού διασυνδέει τά δίχτυα τῶν αὐτοδύναμων συγκροτημάτων. *Ἔτσι συνενώνονται, ὄχι πιά χωριστά ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια ἀπό κάθε ἐνεργειακή ομάδα, παρά αὐτές οἱ ἴδιες ἐνεργειακές ομάδες σάν ἐνιαῖα συγκροτήματα.* Μ' αὐτό τόν τρόπο δέν κατασκευάζεται ἕνα «ἀμιγές» ἐθνικό ἠλεκτρικό δίχτυ, ὅπως τοῦ Θ. Ραυτοπούλου, παρά ἕνα περιφερειακό μᾶλλον πού ἐκπληρώνει τό λειτουργικό σκοπό τοῦ ἐθνικοῦ. Τό δίχτυ αὐτό δέ λειτουργεῖ μέ τήν ψηλή τάση τῶν 220 KV παρά μέ ψηλή τάση μόνο 132 KV. Μεταφέρεται δηλαδή μικρότερο φορτίο ἠλεκτρισμοῦ ἀνάμεσα στά διάφορα συγκροτήματα ἀπό ἐκεῖνο πού μεταφέρεται μέ τό δίχτυ Ραυτοπούλου. Αὐτό μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ, γιὰτί ἀνάμεσα στά συγκροτήματα – εἶναι τά τρία ἀπό αὐτά ἐσωτερικά αὐτοδύναμα καί ἀνεξάρτητα – ἀνταλλάσσεται μονάχα τό περίσσευμα τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου. Ἡ ἀπορρόφησή του ἐξαρτᾶται κάθε φορά ἀπό τή ζήτηση τῆς μιᾶς ἐνεργειακῆς ζώνης ἀπό τήν ἄλλη. Τό ἐνεργειακό συγκρότημα τῆς Στερεᾶς δέν θά εἶναι, κατ' ἐξαίρεση, αὐτοδύναμο. Θά πρέπει νά μεταφέρεται ἀπό τά γειτονικά συγκροτήματα ἐνέργεια ἴση πρὸς τό 37,5% τῆς κατανάλωσης σ' αὐτή τήν περιφέρεια¹²².

Ἔτσι τά περιφερειακά δίχτυα τῶν 132 KV ἐνώνονται καί ἀποτελοῦν ἕνα ἐνιαῖο δίχτυ στό ὑδροηλεκτρικό σύστημα Πεζοπούλου. Ἡ κύρια γραμμὴ πού ἐνώνει τά χωριστά συγκροτήματα ὀδηγεῖ ἀπό τό μακεδονικό πρὸς τό στερεοελλαδικό συγκρότημα μέ διάμεσο τό θεσσαλικό. Τό πελοποννησιακό ἐνώνεται μέ τό στερεοελλαδικό μέ τή γραμμὴ ψηλῆς τάσης Κορίνθου - Ἀθήνας (βλ. χάρτη Γ. Πεζοπούλου στόν «Οἰκονομικό ταχυδρόμο» ἀρ. 1005/1944).

Στό ὑδροηλεκτρικό σύστημα Πεζοπούλου, ἔχουμε μικροτέρου μήκους μεγάλες ἀρτηριακές γραμμές, σέ σύγκριση μέ τό σχέδιο Ραυτοπούλου. Ἀντίστροφα, τά περιφερειακά δίχτυα, παρουσιάζονται μέ μεγαλύτερη ἔκταση. Ὑπάρχουν δύο κύριες ἀρτηριακές γραμμές: ἡ γραμμὴ πού ἐνώνει μακεδονικό - θεσσαλικό καί στερεοελλαδικό συγκρότημα καί ἡ γραμμὴ πού ἐνώνει τό στερεοελλαδικό μέ τό πελοποννησιακό. Δέν προβλέπεται ἡ ἀρτηριακὴ γραμμὴ δυτικῆς Στερεᾶς - Ἡπειρομακεδονίας. Ἡ ἐνωση, ἐν τούτοις, τῆς ζώνης Στερεᾶς μέ τήν Πελοπόννησο γίνεται μόνο μέσον Κορίνθου καί ὄχι μέσο Ρίου - Πάτρας. Τό περιφερειακό συγκρότημα, ἀντίστροφα, τῆς Στερεᾶς ἔχει, ἐδῶ, δύο βασικὲς γραμμές. (Ἀπὸ Ἀχελῶο πρὸς Μπράλο καί ἀπὸ Ἀχελῶο πρὸς Ἀθήνα κατ' εὐθείαν καί ὄχι μέσο Ρίου).

120. Εἰκόνα του καί πηγές πού τό συγκροτοῦν βλ. στόν «Οἰκονομικό ταχυδρόμο», ἀριθ. 1005.

121. Βλ. «Τεχνική», ἀριθ. 6/1944, σελ. 167.

122. 2. Βλ. «Τεχνική», ἀριθ. 6/1944, σελ. 167.

Ἡ ἐνεργειακή ζώνη τῆς Πελοποννήσου διαμορφώνεται ἐπίσης μέ, σχετικὰ, μεγάλης ἔκτασης περιφερειακό δίκτυ.

Φυσικά προβλέπονται καί δεύτερης κατηγορίας, μικρότερα, περιφερειακά καί τοπικά δίκτυα γιά ὑποδιανομή στήν κάθε περιοχή.

Τό ὑδροηλεκτρικό αὐτό σύστημα σύμφωνα μέ τήν πρόβλεψη τοῦ Γ. Πεζόπουλου θά καλύπτει ὅλες τίς ἠλεκτρικές ἀνάγκες τῆς χώρας χωρίς νά χρειάζεται προσφυγή σέ ὑδροθερμική συνεργασία, ὅπως στό δίκτυ Ραυτόπουλου. Δέ θά χρειάζεται «ἐπικουρίαν θερμικῆς παραγωγῆς», γιὰτί ὑπολογίζεται ἡ ἀπόδοση τοῦ ὅλου συστήματος μεταφορᾶς ἐνέργειας σέ 93,2%¹²³. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή παρουσιάζεται σάν «ἀμιγές», ὑδροηλεκτρικό, σύστημα. Πρέπει, τέλος, νά προστεθεῖ, πῶς ἡ γραμμή ψηλῆς τάσης ἀποτελεῖται γιά τίς ἀρτηρίες ἀπό δύο κυκλώματα (6 ἀγωγοί), ἐνώ στό σχέδιο Ραυτόπουλου ἀποτελεῖται ἀπό ἀπλές γραμμές μεταφορᾶς (3 ἀγωγοί).

Στή νεώτερη ἐργασία του («Ἐνεργειακαί ἀνάγκαι τῆς Ἑλλάδος καί κάλυψις αὐτῶν», 1946), ὁ Γ. Πεζόπουλος, παρουσιάζει σέ ὀρισμένα σημεία καινούριες ἀπόψεις, τροποποιώντας καί συμπληρώνοντας τίς πρῶτες του μελέτες. Ἡ πῶ πάνω λοιπόν περιγραφή τοῦ «ἐθνικοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ συστήματος», πού προτείνει στίς πρῶτες ἐκεῖνες μελέτες, πρέπει νά συμπληρωθεῖ μέ τίς ἐξῆς βασικές ἀπόψεις καί στοιχεῖα, ἀπό τήν παραπάνω νεώτερή του ἐργασία: α) Ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν πηγῶν γίνεται σέ ἕξι περιφέρειες. Αὐτές εἶναι: ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεά Ἑλλάδα, ἡ Θεσσαλία, ἡ δυτική Μακεδονία, ἡ ἀνατολική Μακεδονία καί ἡ Ἡπειρος¹²⁴. Οἱ ζῶνες αὐτές ἀποτελοῦνται ἀπό δεκαπέντε ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια (ἀντί γιά εἴκοσι πέντε θέσεις ἐνεργειοληψίας πού πρόβλεπαν οἱ πρῶτες μελέτες). Οἱ ὑδροηλεκτρικές πηγές πού ἀντιστοιχοῦν στά ἐργοστάσια αὐτά εἶναι: Λάδωνας, Βουραϊκός, λίμνη Στυμφαλία, Ἀχελῷος (τρεῖς θέσεις), Σοφαδίτης, Ζηριάς, Ἀλιάκμονας (μία θέση: Παλιάλωνα), Ἀράπισσα, Τριπόταμος, Βόδας, λίμνη Λίσσε, Νέστος (Λυκοφωλιά) καί Λοῦρος¹²⁵. Ἡ διαθέσιμη ἐνέργεια ἀπό τά 15 αὐτά ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια ὑπολογίζεται (γιά τό μέσο ὑδρολογικό ἔτος) σέ 3.097 ἑκατομ. ΩXB (ἀντί 2.500 ἑκατομ. ΩXB πού ὑπολόγιζε πρῖν ὁ Γ. Πεζόπουλος, γιά τήν παροχή, κατά μ.δ., τῶν εἴκοσι πέντε ἐργοστασίων)¹²⁶. β) Ἡ χρονική κλι-

123. Βλ. «Τεχνική», ἀριθ. 6, σελ. 167.

124. Βλ. Πίνακα X στό ἴδιο. Στόν πίνακα ὁμως XIV (μεταξύ σελ. 48-49) ἡ Μακεδονία δέν ὑποδιαιρεῖται σέ ἀνατολική καί δυτική, καί ἔτσι οἱ περιφέρειες γίνονται πέντε.

125. Παραλείπονται στήν καινούργια αὐτή διατύπωση τοῦ σχεδίου Πεζόπουλου (βλ. πίνακα X στό ἴδιο) ὀρισμένες πηγές πού περιεῖχε στήν παλιότερη μελέτη (Μόρνος, Φίδαρης, κατώτερα ἄλματα Ἀλιάκμονα, Πηνειός κ.ἄ.)

126. Οἱ μεταβολές στήν ἐκτίμηση γιά τά ποσά τῆς παροχῆς, ὀφείλονται στό διότι ὁ Γ. Πεζόπουλος, ὕστερα ἀπό νεώτερες μελέτες, ἀναθεώρησε τοῦς ὑπολογισμούς του γιά τήν παραγωγική ἱκανότητα τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καί προπάντων γιά τίς μεγάλες πηγές. Στή βάση τῶν καινούριων αὐτῶν ἐκτιμήσεων ἔγιναν καί οἱ ὑπολογισμοί τοῦ Γραφείου μελετῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας.

μάκωση για τήν κατασκευή τῶν ἔργων τροποποιεῖται, κι αὐτή, σέ ἀρκετά σημεία: Στήν πρώτη πενταετία διατηρεῖται ἡ ἴδια κατάταξη ἀλλά ἀφαιροῦνται οἱ πηγές τοῦ Κράθιδος, τοῦ Τριπόταμου καί τῆς Ἀράπισσας. Στή δεύτερη πενταετία, προβλέπεται νά ἀξιοποιηθεῖ μόνον ἓνα ἄλμα τοῦ Ἀχελώου καί προσθέτονται ἡ Ἀράπισσα, ὁ Τριπόταμος, ὁ Ξηριάς καί ὁ Σοφαδίτης. Στήν τρίτη πενταετία, τοποθετεῖται ἡ ἀξιοποίηση τοῦ δευτέρου ἄλματος Ἀχελώου, ἐνός μόνον ἄλματος τοῦ Ἀλιάκμονα καί τῆς Στυμφαλίας. Στήν τελευταία πενταετία ὀλοκληρώνεται ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ Ἀχελώου καί προσθέτεται ὁ Νέστος καί ὁ Λοῦρος. Οἱ σημαντικότερες διαφορές ἀπό τό πρῶτο σχέδιο εἶναι πῶς ἡ κατασκευή τοῦ Ἀχελώου κλιμακώνεται σέ τρεῖς περιόδους, ὅτι ἀφαιροῦνται μερικές μικρές πηγές, ὅτι ἀφαιρεῖται τό δεύτερο μεγάλο ἄλμα τοῦ Ἀλιάκμονα, καί ὅτι προσθέτεται ὁ Νέστος. Ἡ γενική ἀντίληψη πού δίνει τό καινούριο σχέδιο Πεζόπουλου εἶναι πῶς, μ' αὐτό, τό ἐθνικό δίκτυο κερδίζει σέ συνοχή ἀλλά χάνει σέ πληρότητα μέ τό νά ἐγκαταλείπει τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση βασικῆς σημασίας πηγῶν γιά μιᾶ ὀλόκληρη εἰκοσαετία (Ἀλιάκμονας γιά ὀρισμένα ἄλματα, ὀρισμένοι μικροί ποταμοί). Πρέπει ὅμως νά σημειωθεῖ πῶς ἡ ἐκλογή τῶν δεκαπέντε ὑδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων ἐγινε ἔτσι, ὥστε νά ἐξυπηρετηθεῖ καί ἡ ἑδαφοῦδατική ἀνάπτυξη τῆς χώρας μέ κατασκευή παράλληλων ἔργων. (Στυμφαλία, Ἀχελῶος, Νέστος κ.λπ.) (Βλ. στό ἴδιο σελ. 46). γ) *Ἡ διάταξη τοῦ δικτυοῦ μένει ἡ ἴδια.* Ὡστόσο, στό σχετικό χάρτη πού παραθέτει ὁ Γ. Πεζόπουλος (σελ. 59), παρουσιάζεται μιᾶ ἀρκετή προώθηση τῶν γραμμῶν τοῦ περιφερειακοῦ δικτυοῦ μέ εἰδικά δίκτυα (33 ἢ 6 KV) σέ ὀρισμένες περιοχές πού δέν θά ἐξυπηρετοῦνται ἀπ' εὐθείας ἀπό τό δίκτυο τῶν 132 KV. Τέτοιες περιοχές εἶναι ἡ ἀνατολική Μακεδονία, ἡ Ἡπειροθεσσαλία, ἡ Ἡπειρομακεδονία καί ἡ βορειοδυτική καί νότια Πελοπόννησος. δ) *Ἡ κατασκευή τοῦ ἐνιαίου (ἐθνικοῦ) δικτυοῦ,* προβλέπεται βαθμιαία καί παράλληλη μέ τή χρονική κλιμάκωση τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων. Ἐδῶ, ὁ Γ. Πεζόπουλος, δέν ἐπιμένει ἡ σύνδεση τῶν χωριστῶν ἐνεργειακῶν ζωνῶν μέ τό ἐθνικό δίκτυο νά γίνε μόνον ὅταν θά φτάσουμε στό στάδιο τῆς τελικῆς διαμόρφωσης τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ συστήματος¹²⁷. Δέν ἀποκλείει δηλ. τήν περίπτωση νά πραγματοποιηθεῖ ἡ σύνδεση ὀρισμένων ἐνεργειακῶν ζωνῶν σέ ἐνδιάμεσο στάδιο. Ἀκόμα προτείνεται (βλ. στό ἴδιο, σελ. 44), ὅπου οἰκονομικά συμφέρει, ἡ κατασκευή περισσότερων μικρῶν ὕδατοπτώσεων ἀντί γιά μιᾶ ἰσοδύναμη μεγαλύτερη ὕδατόπτωση. ε) *Ἀπό τήν ἀποψη τῆς λειτουργίας τοῦ δικτυοῦ:* Προβλέπεται ἡ κατασκευή τεχνητῶν ἐναποθηκεύσεων, καί ἡ ἐκμετάλλευση τῶν φυσικῶν ἐναποθηκεύσεων δύο λιμνῶν (Στυμφαλία καί Λίσσε). Οἱ τεχνητές ἐναποθηκεύσεις προβλέπονται, μέ ὑψηλά φράγματα γιά τήν ἐτήσια ἐξίσωση τῶν «ρεόντων ὑδάτων», σέ τρία ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια. Σέ πέντε ἄλλα ἐργοστάσια θά κατασκευαστοῦν χαμηλά φράγματα γιά συνεχῆ ρύθμιση τῆς ροῆς. Δύο ἐργοστάσια θά κατασκευαστοῦν μέ ἀπλά

127. Ὅπως κάνει στίς παλιότερες προτάσεις του· βλ. σελ. 52 καί 56 τῆς νεώτερης μελέτης.

φράγματα ύδροληψίας και τά υπόλοιπα τρία έχουν «φυσικῶς ἐξισωμένην ἰσχύν»¹²⁸. Ἔτσι διαμορφώνεται ἓνα σύνολο ἀπό ὑδροηλεκτρικούς σταθμούς παραγωγῆς μέ τέτοια εὐνοϊκή οἰκονομικοτεχνική σύνθεση πού κατά τό Γ. Πεζόπουλο δέν θά ἀπαιτεῖται συνεργασία μέ θερμικούς σταθμούς παραγωγῆς γιά τήν κάλυψη τῶν θερινῶν ἢ τῶν χειμερινῶν αἰχμῶν. Εἰδικότερα ἀπό τήν ἀποψη τῆς λειτουργίας τοῦ δικτυοῦ, ὁ Γ. Πεζόπουλος προβλέπει πῶς τό δίκτυ ὑψηλῆς τάσης, πού προτείνει, θά ἐξασφαλίσει ὅλα τά πλεονεκτήματα πού δίνει ἡ διασύνδεση τῶν ἐνεργειακῶν καί τῶν καταναλωτικῶν ζωνῶν. Τέτοια πλεονεκτήματα στή συγκεκριμένη περίπτωση εἶναι : τό εὐνοϊκό «διάφραγμα φορτίσεως» γιά τό σύνολο τῆς κατανάλωσης καί ἡ κάλυψή του ἀπό περισσότερους συνεργαζόμενους σταθμούς παραγωγῆς μέ συνέπεια, «ἡ πραγματική αἰχμή τῆς κατανάλωσης εἰς ὁλόκληρον τήν χώραν νά εἶναι μικρότερα τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐπί μέρους αἰχμῶν τῶν διαφόρων περιφερειῶν». Ὅπως ὑπολογίζει ὁ ἴδιος (σελ. 49-52) τό ὑδροηλεκτρικό σύστημα θά ἐπιτρέψει νά ἱκανοποιούνται οἱ ἀνάγκες τῆς κατανάλωσης ἀκόμη καί γιά τά – ἀπό ὑδρολογική ἀποψη – δυσμενέστερα ἔτη¹²⁹. Ὅσο γιά τήν κίνηση τῶν ἠλεκτρικῶν φορτίων πάνω στίς γραμμές μεταφορᾶς, τονίζεται κι ἐδῶ πῶς στά «συνήθη ἀπό ἀπόψεως ὑγρότητος ἔτη» κάθε περιφέρεια θά μπορεῖ νά αὐτοεξυπηρετεῖται (ἐκτός ἀπό τήν περιφέρεια – ὅπως εἶδαμε στή σελ. 278 – Στερεᾶς). Τό ἠλεκτρικό δίκτυ περισσότερο θά μεταφέρει ἐνέργεια μέσα σέ κάθε περιφέρεια καί λιγότερο (στίς εἰδικές περιπτώσεις πού εἶδαμε) θά μεταφέρει (καί τότε πάλι ὄχι μεγάλες ποσότητες) ἐνέργεια ἀπό τή μιᾶ περιφέρεια στήν ἄλλη. Ἀκόμα, χάρις στό ἠλεκτρικό δίκτυ, θά περιοριστοῦν οἱ ἐφεδρικές μηχανικές ἐγκαταστάσεις.

Ἡ τέταρτη κατηγορία. Αὕτη εἶναι μείγμα ἀπό τίς λύσεις τῆς δεύτερης καί τρίτης κατηγορίας καί δέ θά σταθοῦμε στήν ἀναλυτική τῆς ἐξέταση. Στήν τέταρτη κατηγορία ἀνήκουν οἱ προτάσεις τοῦ *N. Χωραφᾶ*¹³⁰ καί τά σχέδια τοῦ *Π. Κουδέλη* στό νεώτερο βιβλίο του «Ἐνεργειακαί δυνατότητες κ.λπ».

Μέ τίς προτάσεις του ὁ *N. Χωραφᾶς* δέν ἀποβλέπει νά δημιουργήσῃ ἓνα ἐνιαῖο σύστημα γιά ἠλεκτρική παραγωγή. Σκοπός του εἶναι ἡ τμηματική ἐκμετάλλευση ὀρισμένων ὑδραυλικῶν πηγῶν πού, σέ συνεργασία καί μέ θερμικές πηγές καί ἀφοῦ συνδεθοῦν μέ ἓνα μεγάλο καταναλωτικό κέντρο (π.χ. ὁ Λάδωνας μέ τήν Ἀθήνα), θά μποροῦν ἄμεσα νά ἱκανοποιηθοῦν, σίγουρες ἐπιχειρηματικά, ἀστικές καταναλωτικές ἀνάγκες. Οἱ προτάσεις *Χωραφᾶ* παίρνουν ἀπό τό σχέδιο *Ραυτόπουλου* τό ἄμεσο τῆς

128. Βλ. σελ. 47 - 48 (στό ἴδιο) ὅπου ἀναφέρεται καί ἡ προβλεπόμενη παραγωγή κάθε κατηγορίας ἐργοστασίων.

129. Βλ. πίνακες XI καί XII, σελ. 49 - 50 (στό ἴδιο) μέ συγκρίσεις γιά τό «μέσον ἔτος» καί τό «ξηρόν ἔτος» καί γιά τίς χειμερινές καί φθινοπωρινές αἰχμές πού ἐπίσης θά μπορεῖ νά ἀντιμετωπίζει ἡ δυναμικότητα τοῦ δικτυοῦ.

130. Βλ. *N. Χωραφᾶ*: «Ἡ ἄμεσος ἠλεκτρική ἐξυπηρέτησις Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης», «Τεχνική», ἀριθ. 28 -29 καί 30 - 31/1945, «Ἀρδευσις καί ἠλεκτρισμός», Ἀθήναι, 1946.

σύνδεσης όρισμένων πηγών με μεγάλο πακέτο κατανάλωσης και από τό σχέδιο Πεζόπουλου, τήν μέθοδο για τή συγκρότηση τών πηγών στίς ένεργειακές ζώνες. Άξιοσημείωτη όμως είναι μιá άλλη πρόταση του Ν. Χωραφά. Είναι μιá από τίς βασικές επιδιώξεις στήν ένεργειακή αξιοποίηση τής χώρας. Μέ τήν πρότασή του αυτή ό Χωραφάς ζητάει νά εκτελεστούν άμεσα γενικότερα ύδραυλικά και έδαφοϋδατικά έργα για γεωργικούς σκοπούς σέ συνδυασμό με τά ύδροηλεκτρικά¹³¹.

Οί προτάσεις Π. Κουδέλη είναι συνονθύλευμα από όλες τίς λύσεις πού άναφέραμε ως τώρα. Λείπει ή συνθετική έπεξεργασία. Δέν πρόκειται ούτε για «άμιγές» έθνικό δίχτυ, ούτε για ένεργειακές ζώνες έσωτερικά αυτόδύναμες, πού θά συνδέονται όμως με ένιαίο δίχτυ, ούτε για ένεργειακές ζώνες, πού δέ θά συνδέονται ύποχρεωτικά με δίχτυ παρά μόνο στό τελικό στάδιο τής διαμόρφωσής τους. Πραγματικά πρόκειται για, μιá ή περισσότερες, ύδροηλεκτρικές πηγές πού άθροίζονται σέ ύποτυπώδεις ένεργειακές ζώνες, άπομονωμένες και άσύνδετες, για νά τροφοδοτούν όρισμένα καταναλωτικά κέντρα – προπάντων τά μεγάλα κέντρα, τή Θεσσαλονίκη, τήν Άθήνα, μαζί με τή βιομηχανική περιοχή κεντρικής Στερεάς (Ίτέα κ.λπ.) – χωρίς ούσιαστικότερη συνοχή και σχέδιο¹³², μ' όλο πού δέ λείπουν και μερικά χιλιόμετρα γραμμής με ψηλή τάση για τή μεταφορά τής ήλεκτρικής ένέργειας. Έτσι δημιουργούνται κλειστές ένεργειακές ζώνες, πού δέν προβλέπεται ή σύνδεσή τους με ένιαίο δίχτυ.

Οί «λύσεις» Κουδέλη παρουσιάζονται πιό έπεξεργασμένες μόνο σχετικά με τήν κατανομή τών καταναλώσεων σέ χωριστές χρήσεις (βιομηχανικές, άγροτικές, άστικές κ.λπ.) μέσα στήν κάθε περιφέρεια όπου τοποθετούνται οί αυτόνομες και ύποτυπώδεις ένεργειακές ζώνες. Τά δύο «πενταετή σχέδια» πού προτείνει είναι, μπορεί νά πεί κανένας, κομμένα και ραμμένα πάνω στίς προοπτικές για τήν ένεργειακή κ.λπ. έκμετάλλευση, στή Στερεά και Πελοπόννησο, από τήν «Έλληνική Ύδροηλεκτρική Έταιρεία κ.λπ.» (Κούπερ) πού τοποθετεί τό ρεύμα της επιχειρηματικά: α) για τήν κατανάλωση τών «ήλεκτροδόρων της βιομηχανιών» και β) για τίς άστικές και άγροτικές καταναλώσεις στήν παραπάνω περιοχή¹³³.

Ή έλλειψη συνθετικού σχεδίου και όλοκληρωμένης προοπτικής για τήν ένεργειακή αξιοποίηση, όφείλεται στό ότι ό Π. Κουδέλης τοποθετεί σέ στενά πλαίσια τή βιομηχανική ανάπτυξη τής χώρας. Άκολουθεί και έδώ «κατά γράμμα» τήν προοπτική Κούπερ. Τό κύριο μέρος τών βιομηχανικών κλάδων (άπό τή βαρεία βιομηχανία) πού προβλέπει, τό τοποθετεί

131. Βλ. Ν. Χωραφά: «Τά μεγάλα ύδραυλικά έργα από τής οικονομικής πλευράς». «Οικονομικά χρονικά» άριθ. 5 - 7 και 8/1945 και «Άρδευσις και ήλεκτρισμός», Άθήναι, 1946 (Βλ. και πίνακα άριθ. 19, στό παράρτημά μας, με στοιχεία Ν. Χωραφά).

132. Λείπει ή συστηματική και σχεδιασμένη πρόβλεψη για έφεδρικές πηγές (παραγωγή περιοδικής ένέργειας), για πιθανή ύδροθερμική συνεργασία, για ένιαίο δίχτυ διασύνδεσης κ.λπ.

133. Ό ίδιος άλλωστε, ό κ. Κουδέλης ύποστηρίζει (στό ίδιο, σελ. 159) ότι ή κατασκευή τών ύδροηλεκτρικών έργων από τήν Κούπερ θά ήταν οικονομικά συμφέρουσα για τήν ελληνική οικονομία.

στήν περιοχή της Στερεᾶς. Ἡ Μακεδονία μέ τό σημαντικό, ἐπίσης, ἐνεργειακό καί ὀρυκτό της πλοῦτο, μένει – ἀπό τήν ἀποψη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας – (συγκρότημα Ἀλιάκμονα) ἔξω ἀπό τίς προβλέψεις του. Ἀκόμα, ἡ ἔκταση καί ὁ ρυθμός στήν ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, εἶναι τόσο περιορισμένα, ὥστε νά μήν μπορεῖ νά ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτά παρά μιά ἀνάλογα περιορισμένη ἐνεργειακή βάση. Ἔτσι, ἡ ἐνεργειακή βάση χρησιμοποιεῖται στά «πενταετῆ σχέδια», ἀπό τό ἕνα μέρος γιά νά στηρίξει ἐνεργειακά τούς κλάδους ἐκείνους τῆς βιομηχανίας πού θά ἴδρυνε ἕνα ξένο καπιταλιστικό συγκρότημα καί, ἀπό τό ἄλλο μέρος, γιά νά τοποθετηθεῖ ἐπιχειρηματικά ἡ ὑπόλοιπη ἐνέργεια σέ ὀρισμένες καταναλώσεις τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί γιά τά ἀστικά κέντρα. Γι' αὐτό, λέμε, πῶς τά σχέδια αὐτά δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ πῶς εἶναι σχέδια γιά τήν καθαυτό ἐξυπηρέτηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας στό σύνολό της. Εἶναι προτάσεις μέ περιορισμένη προοπτική πού τό περιεχόμενό τους ἐξαντλεῖται στήν ἐξυπηρέτηση τῆς ξένης καπιταλιστικῆς προοπτικῆς καί τῶν κύκλων τοῦ μεγαλοτραπεζιτικοῦ κεφαλαίου στή χώρα μας, πού – ὅπως ἀναπτύξαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια – βλέπουν τήν ἐλληνική ἀνασυγκρότηση σάν μιά ἐπιχείρηση πού ἐπιδιώκουν, μέ μερική ἀρπακτική καί προνομιακή ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνατοτήτων τοῦ τόπου, νά ἐξασφαλίσουν σημαντικό κέρδος.

δ) Κριτική στίς λύσεις πού προτείνονται

Τά σχέδια καί οἱ προτάσεις πού ἐκθέσαμε, στίς γενικές τους γραμμές, μᾶς δίνουν μιά ἰδέα γιά τό πῶς τοποθετεῖται τό πρόβλημα γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας, ἀπό ὀρισμένους, τούς πιό γνωστούς, τεχνικούς καί εἰδικούς στή χώρα μας. Εἶναι ἀλήθεια πῶς οἱ λύσεις πού προτείνονται περιέχουν σημαντικά στοιχεῖα γιά νά ἀντιμετωπίσουμε τό πρόβλημα γιά τή σχεδιασμένη ὀργάνωση καί συγκρότηση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας. Δέν μποροῦμε ὅμως νά ποῦμε πῶς τά στοιχεῖα αὐτά, μαζί θεωρημένα καί ταξινομημένα σέ διάφορες κατηγορίες, ὅπως αὐτές πού ἀναφέραμε, δίνουν τή σύνθεση τοῦ ὅλου ζητήματος στή σωστή βάση. Μ' ἄλλα λόγια οἱ συστηματικές λύσεις πού προτείνονται, μπορεῖ νά εἶναι, σχετικά μέ τά εἰδικά τμήματά τους, συνθετικές καί συστηματικές «γιά τόν ἑαυτό τους», δέν τοποθετοῦν ὅμως οὔτε λύνουν τό πρόβλημα στό σύνολό του ξεκινώντας ἀπό σωστές ἀφετηριακές ἀρχές. Καί τέτοιες πού εἶναι, οἱ λύσεις αὐτές, δέν μποροῦν νά μᾶς χρησιμεύσουν στήν «ἀμιγῆ» μορφή τους, γιά τήν πρόβλεψή μας στό πλαίσιο μέσα πού χαράζουμε τούς βασικούς σκοπούς γιά μιά λαϊκή ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας.

Ὅπως τονίσαμε καί ἄλλοῦ, δέν πρόκειται ἐδῶ νά ἐπιχειρήσουμε κριτική στό στενά τεχνικό τους μέρος. Δέν ἔχουμε ἄλλωστε καί τήν ἀρμοδιότητα νά κάνουμε μιά τέτοια κριτική. Θά περιοριστοῦμε νά κρίνουμε τίς λύσεις αὐτές σχετικά μέ τίς οἰκονομικές τους συνέπειες στό συγκεκριμένο πλαίσιο μιᾶς ἐλληνικῆς λαϊκῆς οἰκονομίας (στήν περίοδο τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας) καί σχετικά μέ τήν ἀνταπόκρισή τους στή σχεδιασμένη οἰκονομική ὀργάνωση, γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν πλουτοφόρων πηγῶν τῆς χώρας

μέσα σε μία τέτοια οικονομία.

Τά σχέδια των τεχνικών που αναφέραμε για την ενεργειακή αξιοποίηση, στέκονται, άλλο λιγότερο και άλλο περισσότερο, στην ίδια μεθοδολογική βάση, και έχουν τον ίδιο, πάνω κάτω, αντικειμενικό σκοπό. Παρουσιάζουν όμως, καθώς είδαμε, και αρκετές, αξιόλογες, ιδιομορφίες.

Θά επιχειρήσουμε εδώ, πριν προχωρήσουμε στη διατύπωση τελικής κρίσης, να αναλύσουμε κριτικά τα κυριότερα χαρακτηριστικά για δύο κατηγορίες λύσεις, που παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη συγκρότηση και τη μεγαλύτερη εσωτερική συνοχή. Αυτές είναι: α) η λύση που προτείνει με το σχέδιό του για το «Έθνικόν δίκτυον ήλεκτρισμού» ο Θ. Ραυτόπουλος¹³⁴ και β) η λύση που προτείνει με το «έθνικόν ύδρηνλεκτρικόν σύστημα» ο Γ. Πεζόπουλος¹³⁵.

1) Η, με συστηματική μέθοδο, οργάνωση της ηλεκτρικής οικονομίας, χαρακτηρίζει και τις δύο λύσεις. Η ομοιότητά τους βρίσκεται στο ότι και τα δύο σχέδια στρέφονται προς την ορθολογική οργάνωση της ηλεκτρικής οικονομίας, τόσο στη συγκρότηση της παραγωγής όσο και στη μεταφορά και στην κατανομή της ηλεκτρενέργειας. Η προσπάθεια να ελαττωθεί το κόστος, κατά μονάδα παραγόμενης ηλεκτρενέργειας, με όλες τις σύγχρονες ανώτερες τεχνικοοικονομικές μέθοδες (διασύνδεση, διαφορισμός εργοστασίων, παραγωγή εφεδρικής – «περιοδικής» ενέργειας κ.λπ.), χαρακτηρίζει επίσης και τις δύο κατηγορίες προτάσεις. Ωστόσο, η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που δίνουν οι τεχνικοοργανωτικές αυτές μέθοδες γίνεται με διαφορετικό τρόπο, για ορισμένα βασικά σημεία, στο καθένα από τα σχέδια των παραπάνω τεχνικών.

2) Βασική διαφορά παρατηρούμε στη διάρθρωση, στη φύση και στο λειτουργικό σκοπό ανάμεσα στο δίκτυ ήλεκτρισμού Ραυτοπούλου και στο ύδρηνλεκτρικό σύστημα Πεζοπούλου. Στο δίκτυ Ραυτοπούλου σκοπός είναι η συγκεντρωμένη παραγωγή ενός μεγάλου ηλεκτρικού φορτίου, που θά εξυπηρετηθεί από μία, μεγάλη, συγκεντρωμένη κατανάλωση. Το ηλεκτρικό δίκτυ είναι, εϋθύς εξ αρχής, τό μέσο για τη σύνδεση παραγωγής και κατανάλωσης σε όσο γίνεται μεγαλύτερη κλίμακα και ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τοποθέτηση των ενεργειακών ζωνών. Τό δίκτυ αυτό δέν έχει κατά κύριο λόγο περιφερειακό, αλλά έθνικό χαρακτήρα. Κατασκευάζεται ο άρτηριακός του κορμός από την πρώτη κι όλες περίοδο ενεργειακής αξιοποίησης και συνδένει, άμεσα, ένα μεγάλο κέντρο παραγωγής με όσο γίνεται περισσότερα καταναλωτικά κέντρα, έστω κι αν τό καθένα απ' αυτά ανήκει σε ξεχωριστή γεωγραφική περιφέρεια. Αντίθετα, στό σχέδιο Πεζοπούλου σκοπός είναι να δημιουργηθούν πυρηνες ενεργειακοί που θά αντιστοιχούν στις ανάγκες μιας δοσμένης ζώνης. Οί πυρηνες αυτοί θά έμπλουτίζονται παράλληλα, στά διαδοχικά στάδια, με καινούριες πηγές. Έτσι ή σύνδεση παραγωγής και κατανάλωσης στά πρώτα στάδια, γίνεται

134. Σχέδιο «Μεγάλης ενεργειακής έπιτροπής» της Έθνικης Τράπεζας.

135. Σχέδιο που προτάθηκε και συζητήθηκε για πρώτη φορά στό Τεχνικό Έπιμελητήριο.

κατά κύριο λόγο μέσα σε κάθε συγκρότημα και τό εθνικό δίχτυ ολοκληρώνεται όταν έρχεται, στην τελική μορφή, νά συνδέσει τά έτοιμα πιά συγκροτήματα και όχι μονωμένες ύδροηλεκτρικές πηγές μέ μονωμένα καταναλωτικά κέντρα. Αυτό φαίνεται κι από τή μορφή πού παίρνει τό δίχτυ. Ή γραμμή του είναι 220 KV στό Ραυτόπουλο και 132 KV στόν Πεζόπουλο, γιατί τό δεύτερο δίχτυ, στην ούσία, είναι περιφερειακό δίχτυ, πού παίζει ρόλο εθνικού μέ ύψιστη τάση¹³⁶.

Στό πρώτο σχέδιο, λοιπόν, έχουμε σχέση και σύνδεση πού διαμορφώνεται ανάμεσα στην παραγωγή και τήν κατανάλωση, χωρίς περιορισμό από τά γεωγραφικά όρια τών ενεργειακών ζωνών. Στό δεύτερο, έχουμε σχέση και σύνδεση στό έσωτερικό, πρώτα, τής καθεμιάς ζώνης και, ύστερα, σύνδεση τών ενεργειακών ζωνών μεταξύ τους.

Ό διαφορετικός οικονομικοτεχνικός σκοπός και ή διαφορετική διάρθρωση τών δύο δικτύων, προκαθορίζουν και μία σειρά άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για τό κάθε αντίστοιχο σχέδιο. Τό δίχτυ Ραυτόπουλου στηρίζεται στή μεταφορά μεγάλων φορτίων σε μεγάλη απόσταση και στην έξιωση τών αίχμων τών διαφόρων ενεργειακών ζωνών μέ τίσ μεταφορές αυτές πού θά πραγματοποιεί τό εθνικό δίχτυ διασύνδεσης. Μέ τό δίχτυ Πεζόπουλου προβλέπονται, αντίθετα, μικρού συγκριτικά όγκου μεταφορές ήλεκτρικών φορτίων ανάμεσα στίς ξεχωριστές ενεργειακές ζώνες. Ή βάση για τήν «ενεργειακή συναλλαγή» βρίσκεται στό έσωτερικό τής καθεμιάς ενεργειακής ζώνης και μόνο τά περισσεύματα μεταφέρονται για κάλυψη αντίστοιχου έλλείμματος στίς άλλες ζώνες (π.χ. σχέση μακεδονικής ζώνης προς ζώνη Στερεάς). Ή διαφορά αυτή στην «οικονομία» τών δύο σχεδίων έχει για συνέπεια και άλλες βασικές διαφορές στό λειτουργικό μέρος για τό κάθε δίχτυ. Λ.χ. τό δίχτυ Ραυτόπουλου στηρίζεται πλατειά στην ύδροθερμική συνεργασία για έξασφάλιση έφεδρειών κλπ. (θερμικό εργοστάσιο Αθήνας, θερμικό εργοστάσιο Κοζάνης) και σε ανεξάρτητους τεχνητούς ταμιευτήρες (Ανθηδόνα, Αμβρακικός, Λίσσε). Έτσι παρουσιάζεται σαν ένα, μεγάλης όγκης, σύνθετο ήλεκτρικό (θερμοηλεκτρικό και ύδροηλεκτρικό) σύστημα. Τό σύστημα Πεζόπουλου, αντίθετα, παρουσιάζεται ανεξάρτητο από τή θερμική συνεργασία και στηρίζεται για τήν έξιωση τής παροχής τών ύδροηλεκτρικών πηγών και τήν έξασφάλιση έφεδρειών σε τεχνητές και φυσικές έναποθηκεύσεις στό έσωτερικό τών περιφερειακών συγκροτημάτων έτσι πού νά διαμορφώνεται ένα αυτόδύναμα – κατά μέσον όρο – ίσορροπημένο δίχτυ. Μέ δυό λόγια τό δίχτυ Πεζόπουλου ανήκει στην κατηγορία του «άμιγοϋς» ύδροηλεκτρικού συστήματος.

Άλλη διάκριση πού μπορεί νά γίνει ανάμεσα στά δύο συστήματα εί-

136. Δέν πρέπει, όμως, νά νομιστεί, πώς ή κατασκευή του δικτυού δέν είναι βαθμιαία και παράλληλη μέ τήν κατασκευή τών συγκροτημάτων στό σχέδιο Πεζόπουλου. Ή διαφορά από τό σχέδιο Ραυτόπουλου βρίσκεται ακριβώς στό ότι τό ένιαίο δίχτυ Πεζόπουλου αναπτύσσεται μαζί μέ τά συγκροτήματα, ενώ τό δίχτυ διασύνδεσης Ραυτόπουλου κατασκευάζεται και απλώνεται, σχεδόν, ανεξάρτητα και μέ πιο γρήγορο ρυθμό απ' αυτά.

ναι πώς τό σύστημα Ραυτόπουλου τείνει στήν αξιοποίηση τών πηγών μέ τήν πιό μεγάλη παροχή¹³⁷ – κατά πρώτο λόγο – ενώ τό σύστημα Πεζόπουλου στηρίζεται (όπου τό κόστος μιᾶς μεγάλης πηγῆς καί περισσότερων μικρῶν εἶναι τό ἴδιο) στήν αξιοποίηση περισσοτέρων μέ μικρή παροχή πηγών.

Αὐτές εἶναι οἱ τεχνικές διαφορές καί ὁμοιότητες ἀνάμεσα στά δύο συστήματα γιά τήν ὀρθολογική ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας.

3) Ὑπάρχουν ὅμως καί οἰκονομικές διαφορές καί ὁμοιότητες πού ἴσως δέν φαίνονται μέ τήν πρώτη ματιά, ἔντεχνα σκεπασμένες καθὼς εἶναι στά χρυσόχαρτα τοῦ «ρασιοναλισμοῦ». Τό σχέδιο Ραυτόπουλου ἀποβλέπει στή σίγουρη ἐξυπηρέτηση μεγάλων κεφαλαίων καί προσπαθεῖ νά πετύχει δύο πράγματα, ταυτόχρονα, γιά τόν ἴδιο σκοπό. Προσπαθεῖ νά συγκεντρώσει ἕνα μεγάλο «πακέτο» ζήτησης καί νά ρίξει πρὸς αὐτό ἄμεσα τίς γραμμές τοῦ δικτυοῦ του, γιά νά ἐξυπηρετήσῃ ἄμεσα καί τά κεφάλαιά του. Ἄδιαφορεῖ στό βάθος, ἂν ἡ ἐνέργεια γιά τήν τροφοδότηση τῆς Ἀθήνας θά προέρχεται ἀπό τό τάδε ἢ τό δεῖνα συγκρότημα, ἂν τό ρεῦμα θά διατεθεῖ ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς, ἂν ἡ ἀγροτική οἰκονομία θά πάρει ἢ δέ θά πάρει, ἂν θά ἔχουμε ἢ δέ θά ἔχουμε βαρειά βιομηχανία, ἂν θά στερηθοῦν ἄλλες περιφέρειες κλπ. Κι ὅλο τό ρεῦμα ν' ἀπορροφήσῃ ἡ Ἀθήνα. ὁ «κανακάρης» μας, ὅπως μέ χαρακτηριστική εἰρωνεία τήν ἀποκαλεῖ ὁ κ. Σταυρόπουλος, ἐμεῖς θά ψάχνουμε νά τῆς βροῦμε κι ἄλλο, ἀφοῦ πληρώνει καλά. Αὐτή περίπου εἶναι ἡ συλλογιστική τοῦ τραπεζιτικοῦ κεφαλαίου τῆς Ἐθνικῆς. Αὐτή βέβαια εἶναι καί ἡ συλλογιστική πού μπορεῖ νά προσελκύσει καί τό ξένο κεφάλαιο.

Συνέπεια συμπτωματική, μόνο, μποροῦν νά ἔχουν τά «ἐνεργειακά σχέδια» τῆς Ἐθνικῆς τήν ἀνάπτυξη μερικῶν ἀπό τοὺς βασικούς κλάδους τῆς βιομηχανίας καί τόν ἐφοδιασμό τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας σέ μεγαλύτερη κλίμακα· χωρίς ὅμως γενικότερο σχέδιο, χωρίς ριζική μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, χωρίς ἀπελευθέρωση ἀπό τήν ἐκμεταλλευτική δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου καί χωρίς βελτίωση στό ἐπίπεδο τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ. Ἡ προοπτική Ραυτόπουλου – Ἐθνικῆς ἐξαρτᾶται πάντα ἀπό τό ἂν καί κατά πόσο τό ξένο κεφάλαιο καί οἱ κύκλοι τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου τῆς Ἐθνικῆς θά ἀποφασίσουν νά κατασκευάσουν τό τάδε, ἢ τό δεῖνα ἔργο. Πού θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό ἐξωτερικές καί ἐσωτερικές, πολιτικές καί οἰκονομικές, «εὐτυχεῖς» γι' αὐτοῦς, συγκυρίες. Πάντως, πρὸς τό παρόν, φαίνεται πὼς οἱ κύκλοι αὐτοῖ εἶναι «ἐφεκτικοί». Γι' αὐτό καί ὁ κ. Ραυτόπουλος δέν κατατάσσει τῆ βαρειά βιομηχανία – πρὸς τό παρόν ὅπως λέει – στίς ἄμεσες μελλοντικές καταναλώσεις. Πάντως τονίζει τῆ μεγάλη σημασία τών «τοπικῶς καθωρισμένων χρήσεων», ὅπως τίς ὀνομάζει (ἀγροτικές, βιομηχανικές κλπ.). Αὐτές εἶναι, στήν περι-

137. Αὐτό ὀφείλεται στό ὅτι, καθὼς εἶδαμε, ἡ ἀρχή τῆς συγκέντρωσης τῆς παραγωγῆς σέ μεγάλη κλίμακα ἔχει θεμελιακή σημασία στό σχέδιο Ραυτόπουλου, γιατί ἱκανοποιεῖ τελειότερα τό λειτουργικό σκοπό τοῦ δικτυοῦ του (μαζικές μεταφορές φορτίων – παράδειγμα Παρισίου κλπ.).

πτωση αυτή, οι «νεοβιομηχανικές» και «άγροτοαξιοποιητικές φιοριτούρες» πού, πολύ σωστά λέει ο κ. Σταυρόπουλος¹³⁸, τις προσθέτουν στον κύριο σκοπό πού επιδιώκουν, γιατί θέλουν με αυτές να συγκαλύψουν τά σχέδια του ξένου και του ντόπιου χρηματιστικού κεφαλαίου.

Τό σχέδιο Πεζόπουλου, ενώ στίς γενικές του γραμμές, όπως είπαμε και πιο πάνω, προβλέπει την πιθανή κατανάλωση με άφρημένα κριτήρια, δηλ. με βάση τις άστικές καταναλώσεις (αύξηση πληθυσμού κλπ.) και λιγότερο με βάση τις συγκεκριμένες ανάγκες πού θά έχουν οι βασικοί βιομηχανικοί κλάδοι, ή άγροτική οίκονομία κλπ., παρουσιάζει όμως την ουσιαστική διαφορά¹³⁹, (άπό τό σχέδιο Ραυτόπουλου) πώς, άπό τεχνική άποψη, με την κατασκευή των χωριστών συγκροτημάτων δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να αντιμετωπίσουμε σε πρώτη βαθμίδα τις θεμελιώδεις παραγωγικές ανάγκες της οίκονομίας. Δέν στρέφεται δηλαδή άπ' ευθείας στην κατανάλωση στά μεγάλα κέντρα. Ίκανοποιεί μικτές ανάγκες μέσα σε κάθε ενεργειακή ζώνη. Έτσι μäs δίνει τή δυνατότητα να ιδρύσουμε, ευθύς άμέσως, τούς καινούριους κλάδους στη βιομηχανία και να έξηλεκτρίσουμε την άγροτική οίκονομία μέσα στίς ενεργειακές ζώνες. Τό έθνικό δίχτυ, στό σχέδιο Πεζόπουλου, είναι τό έπιστέγασμα στη διάρθρωση της ήλεκτρικής οίκονομίας και διασυνδένει τά χωριστά της τμήματα, ενώ στό σχέδιο Ραυτόπουλου τό έθνικό δίχτυ χαράζει αυτό τό ίδιο τή διάρθρωση και τό σκελετό της, προσπαθώντας άπό την άρχή να ένώνει μεγάλα πακέτα κατανάλωσης με μεγάλες ενεργειακές πηγές. Η τελική κρίση, πού δγαινεί σάν αναγκαίο συμπέρασμα άπό την πιο πάνω άνάλυση και σύγκριση των σχεδίων για την όργάνωση της ενεργειακής δάσης, συνοψίζεται στα έξής:

αα) Σχετικά με την όργάνωση και τή διάρθρωση του ένιαίου διχτυού. Τό σχέδιο Ραυτόπουλου παρουσιάζεται στό σημείο αυτό τεχνικοοικονομικά πληρέστερο. Όργανώνει σε σημαντικό πλάτος την ήλεκτρική οίκονομία της χώρας και συνδυάζει τή θερμοηλεκτρική με την ύδροηλεκτρική παραγωγή. Δημιουργεί μιá στέρη συγκρότηση για τή μεταφορά μεγάλων φορτίων και χρησιμοποιεί τά τελειότερα σύγχρονα μέσα (άνεξάρτητοι ταμειυτήρες) για να έξασφαλίσει τή σταθερότητα, τόσο στην παροχή των παραγωγικών μονάδων, όσο και στη λειτουργία του διχτυού. Άξιοποιεί μεγάλης δυναμικότητας πηγές και πραγματοποιεί τον τύπο της, σε μεγάλη κλίμακα, όργανωμένης επιχείρησης χρησιμοποιώντας τά πλεονεκτήματα της συγκέντρωσης πού κάνουν φτηνότερη και πιο όρθολογική την παροχή. Συνθέτει και όργανώνει, με δυό λόγια, σε ένα, με πλατύτερη προοπτική και έκταση, ένιαίο όργανικό - λειτουργικό σύνολο, τά παραγωγικά μέσα της ήλεκτρικής οίκονομίας¹⁴⁰.

138. Σ. Σταυρόπουλου « Ενεργειακή αξιοποίηση. Έθνική Τράπεζα και άλλα μερικά», «Άνταίος», άριθ. 13-14/1945, σελ. 304.

139. Παρόμοια διαφορά παρουσιάζει λίγο πολύ και τό σχέδιο του Μ. Πεσνικίδη.

140. Άνταποκρίνεται, άπό την άποψη αυτή, με πληρότητα στό νόημα «μείζων ήλεκτρική οίκονομία».

66) Σχετικά όμως με τό συνδυασμό τῶν σκοπῶν τῆς ἐνεργειακῆς, μέ τούς βασικούς σκοπούς τῆς παραγωγικῆς ἀξιοποίησης τῆς χώρας τό, τεχνικά πληρέστερο, σύστημα Ραυτόπουλου, ἐρχεται σέ ἀδιάλλακτη ἀντίθεση μέ τούς δεύτερους. Αὐτό τό εἶδαμε ἀναλυτικά παραπάνω, ὅταν μιλήσαμε γιά τίς μελλοντικές καταναλώσεις πού προτείνονται. Τό ἠλεκτρικό δίκτυ καί ἡ ἐνιαία ὀργάνωση τῆς ἠλεκτρικῆς παραγωγῆς, χρησιμοποιεῖται γιά νά ἰκανοποιηθοῦν ἐκεῖνες οἱ καταναλώσεις μόνο πού θά ἐξυπηρετοῦσαν ἄμεσα τούς κερδοσκοπικούς σκοπούς ἐνός μεγάλου οἰκονομικοῦ συγκροτήματος καί ὄχι γιά τήν ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας σέ καινούρια βάση πού θά γινόταν μέ τήν ἐνεργειακή τροφοδότηση τῶν θεμελιακῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας καί τῆς γεωργίας. Ὅπως εἶδαμε παραπάνω¹⁴¹ ὁ Θ. Ραυτόπουλος δέν περιλαμβάνει τίς μεγάλες ἠλεκτροδόρες βιομηχανίες στίς μελλοντικές καταναλώσεις πού προβλέπει. Κι ἀκόμα, θέλοντας νά φανεῖ «βασικότερος καί τοῦ βασιλέως», στή διαμόρφωση τῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν πού θά ἰκανοποιήσει τό δίκτυ του, ἔτσι πού νά ἐξυπηρετεῖ μέ ἀπόλυτη βεβαιότητα τά κεφάλαια πού θά τοποθετηθοῦν στίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις ἠλεκτρισμοῦ, προσπαθεῖ νά ἀπαλλάξει τίς μεγαλύτερες ὑδατοπτώσεις πού θά συγκροτήσουν τό δίκτυ ἠλεκτρισμοῦ ἀπό τήν ὑποχρέωση νά τροφοδοτοῦν ἐνεργειακά ὀρισμένους «πυρῆνες βιομηχανικῶν καταναλώσεων»¹⁴². Τούς πυρῆνες αὐτούς, λέει ὁ κ. Ραυτόπουλος – γιά νά μήν ἀποκλεισθεῖ καί τό μικρότερο ἰδιωτικό κεφάλαιο ἀπό τή διανομή – πρέπει ν' ἀναλάβουν μικρῆς κλίμακας ὑδροηλεκτρικές ἐπιχειρήσεις. Ἄν ὅμως οἱ καταναλώσεις τῶν τοπικῶν αὐτῶν παραγωγικῶν μονάδων χρειαστοῦν πρόσθετη ἐνέργεια, τότε μόνο θ' ἀναλαμβάνει τό δίκτυ νά τίς τροφοδοτεῖ. Ἐδῶ βλέπουμε, πῶς ὁ «ρασιοναλισμός», ὁ τεχνικός, δύσκολα κρύβει τόν καθαρόαιμο κερδοσκοπικό, κεφαλαιοκρατικό χαρακτήρα τῶν προτάσεων αὐτῶν. Ἐδῶ πρόκειται ἀσφαλῶς γιά τραπεζιτική «ὀρθολογική ὀργάνωση κλπ.»... Ἄπό τό ἕνα μέρος ἡ δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας «ἐπαφίεται εἰς τήν κρίσιν» τοῦ ξένου κεφαλαίου (βλ. καί Χ. Δαυῖδ, πού ὑποστηρίζει πῶς ἡ ἑλληνική βιομηχανία πρέπει νά γίνεῖ προγεφύρωμα τῆς ἀγγλοσαξονικῆς κλπ.)¹⁴³ καί ἀπό τό ἄλλο μέρος τό ἠλεκτρικό δίκτυ προορίζεται νά ἐξυπηρετήσῃ ἐκεῖνες κυρίως τίς καταναλώσεις πού μποροῦν χωρίς «ἐνοχλητικές» διακυμάνσεις νά ἐξασφαλίσουν μεγάλη ἀπόδοση στό τοποθετημένο κεφάλαιο. Στήν παραπάνω διατύπωση τοῦ Θ. Ραυτόπουλου (βλ. σελ. 143, στό ἴδιο), γιά τή «μοιρασιά» ἀνάμεσα στό μεγάλο καί τό μικρό κεφάλαιο, βλέπει κανένας τήν ὑπεροψία τοῦ ἀρπακτικοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, καί τή δεξιότητα πού ἀπόκτησε, ἀπό τήν μακρόχρονη πείρα ἐκμετάλλευσης, τό κεφάλαιο αὐτό τῶν «ἀετονύχηδων» τῆς «μεγάλῃς φινάντσας» πού – ἀφοῦ ἐξασφαλίσῃ τίς βασικές, κυρίαρχες, θέσεις στόν κλάδο τῆς οἰκονομίας πού προτιμáει – πετάει μέ συγκατάβαση περιφρονητική ἕνα κομμάτι λεία

141. Βλ. σελ.

142. Βλ. Θ. Ραυτόπουλο, στό ἴδιο, σελ. 142 - 143.

143. Βλ. παραπάνω σελ. 182.

καί στό «μικρό συνεταῖρο», λιγότερο γιά νά ἀπαλλαγῆ ἀπό τίς διαμαρτυρίες του καί περισσότερο γιά νά μπορέσει νά ἐξασφαλίσει τόν ἔλεγχο πάνω του στήν περίπτωση πού θά μεγάλωνε ὁ κύκλος τῆς δουλειᾶς του¹⁴⁴. Σ' αὐτή τήν ἐξευτελιστική θέση, «πρός τό παρόν», ὁ κ. Ραυτόπουλος, τοποθετεῖ τό ὄλο ζήτημα γιά τήν ἐσωτερική ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Τό σχέδιο Πεζόπουλου εἶναι ἀλήθεια πῶς βρίσκεται στό σημεῖο αὐτό μακριά ἀπό τή νοσηρή ἀτμόσφαιρα τῶν ἀναθυμιάσεων τοῦ χρηματοκιβωτίου τοῦ «ἐθνικοῦ πιστωτικοῦ ἰδρύματος». Γι' αὐτό καί οἱ προοπτικές του γιά τίς μελλοντικές καταναλώσεις καί τή διαμόρφωση τῆς κατανάλωσης στέκονται σχεδόν σέ γερῆ βάση. Λέμε «σχεδόν», γιατί ὁ Γ. Πεζόπουλος, ὅπως εἶδαμε, χρησιμοποιεῖ στούς ὑπολογισμούς του ὀρισμένα κριτήρια στατικά. Καί δέν εἶναι μόνον οἱ προοπτικές γιά τήν κατανάλωση. Εἶναι καί ὁ τρόπος τῆς χρονικῆς κλιμάκωσης γιά τήν κατασκευή τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων καί τοῦ δίχτυοῦ, πού δείχνει πῶς ὁ Γ. Πεζόπουλος προνοεῖ σέ μεγάλο βαθμό γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν, μέ θεμελιακή σημασία, παραγωγικῶν ἀναγκῶν μέσα στήν κάθε ἐνεργειακή ζώνη. Τό δίχτυ στό Γ. Πεζόπουλο, ὅπως εἶδαμε, χρησιμεύει γιά τή μεταφορά τῶν ἐνεργειακῶν περισσευμάτων, ἐνῶ οἱ κύριες μεταφορές γίνονται μέσα στήν κάθε ζώνη. Αὐτό σημαίνει πῶς οἱ «ζῶνες» ἔχουν, γι' αὐτόν, πολύ σοδαρότερα ἀξιολογηθεῖ καί ἔχουν πάρεϊ πολύ μεγαλύτερο καταναλωτικό περιεχόμενο, μέ τήν πλατύτερη προοπτική γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς, παρά ὅσο ἔχει ἡ «πόλις τοῦ χρυσοῦ», ἡ Ἀθήνα, γιά τόν κ. Ραυτόπουλο. (Ὡστόσο ὁ πειρασμός τῶν καταναλώσεων τῆς Ἀθήνας ἐπηρεάζει κάπως καί τό Γ. Πεζόπουλο, χωρίς ὁμως καί νά τόν φτάνει στήν πρόβλεψη τέτοιας «ὑδροκεφαλικῆς» συγκέντρωσης τῶν καταναλώσεων στήν πρωτεύουσα, ὅπως γίνεται μέ τό Θ. Ραυτόπουλο).

γγ) Ἄν θέλαμε νά κάνουμε μιά «κάθαρη» καί μιά «ῶφέλιμη» (ὅσο γίνεται βέβαια) σύνθεση τῶν δύο παραπάνω κατηγοριῶν τεχνικῶν προτάσεων γιά ἐνιαῖα δίχτυα, θά ἔπρεπε νά βγάλουμε τοῦτο τό συμπέρασμα: τό δίχτυ Ραυτόπουλου, μέ τίς πλατύτερες ἐνεργειακές ἐπιδιώξεις του, (θερμοηλεκτρικές καί ὑδροηλεκτρικές) καί τήν ἀνώτερη λειτουργική του μορφή θά ἔπρεπε νά συνδυασθεῖ μέ τήν, κατά ἐνεργειακές ζῶνες, χρονική κατασκευή πού προτείνεται στό δίχτυ Πεζόπουλου καί νά χρησιμοποιήσῃ τίς γραμμές μέ ψηλῆ τάση, γιά νά ἱκανοποιήσῃ μιά ἀνάλογη διαμόρφωση παραγωγικῆς καί ἀτομικῆς κατανάλωσης, ὅπως αὐτή πού προβλέπει τό σύστημα Πεζόπουλου, πρῶτα, στό περίγυρο τῆς κάθε ἐνεργειακῆς ζώνης καί, ἔπειτα, σέ πανελλαδική (ἠπειρωτική) κλίμακα. Μποροῦμε, δηλαδή, νά πάρομε ὀρισμένα τεχνικά στοιχεῖα γιά τή λειτουργική μορφή ἀπό τίς προτάσεις Ραυτόπουλου καί γιά τό λειτουργικό περιεχόμενο ἀπό τίς προτάσεις Πεζόπουλου, γιά νά τά συνθέσουμε στήν τεχνική καί τήν οἰκονομική ἐκείνη βάση πού θά ἐξυπηρετεῖ τή λαϊκή οἰκονομία. Ἡ συστηματική

144. Αὐτό σημαίνει ἡ φράση τοῦ κ. Ραυτόπουλου: «μέ τήν ἐνισχυτικήν τοῦ ἐθνικοῦ δικτύου προοπτικήν». Βλ. σελ. 143 (στό ἴδιο).

λοιπόν οργάνωση της ηλεκτρικής οικονομίας, σέ μιά *λαϊκή ανοικοδόμηση* αποκλείει όπωσδήποτε νά χρησιμοποιηθούν «άμιγῆ» τά σχέδια λύσεων πού προτείνουν οί παραπάνω τεχνικοί.

Θά κάνουμε τώρα μιά σύντομη ἀνακεφαλαίωση γιά τά παραπάνω ζητήματα πού θίχτηκαν σέ τοῦτο τό κεφάλαιο σχετικά μέ τή συστηματική οργάνωση της ηλεκτρικής οικονομίας.

Ἡ οργάνωση πού προτείνουν οί τεχνικοί αὐτοί παρουσιάζεται σάν «ὀρθολογική», ὁ «ὀρθολογισμός» της ὅμως εἶναι «ὀρθολογισμός» πού ἐξυπηρετεῖ τό κεφάλαιο μιᾶς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας καί τά συμφέροντα τοῦ ξένου μονοπωλιακοῦ κεφάλαιου. Γιατί ὁ οἰκονομικός σκοπός τῶν σχεδίων πού προτείνονται δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τό νά ἐξασφαλίσει «τό καταναλωτικό πεδίο, τό καταναλωτικό ὑπόβαθρο» πού θά ἐξυπηρετήσῃ σίγουρα τά μεγάλα κεφάλαια, πού θά τοποθετηθούν στά ὑδροηλεκτρικά ἔργα. Τά μεγάλα αὐτά κεφάλαια ἐξυπηρετοῦνται μέσα στίς συνθήκες τῆς σημερινῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας:

Πρῶτο, μέ τό φτηνό μεροκάματο τοῦ ντόπιου ἐργάτη, μέ τή φτηνή πρώτη ὕλη ἀπό τά μεταλλεῖα κλπ. καί μέ τούς πλεονεκτικούς (διάβαζε: λεόντειους) συμβατικούς ὄρους στήν ἐκτέλεση τῶν ἔργων. Καί *δεύτερο*, μέ τή μονοπωλιακή ἐκμετάλλευση τῆς ἀγορᾶς. Ἡ κερδοσκοπική αὐτή ἐπιδίωξη μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ, ἅμα συντρέχουν ὀρισμένες προϋποθέσεις γιά τόν *οἰκονομικό ἰδιοκτήτη* τῶν τεχνικῶν σχεδίων. Οἱ προϋποθέσεις αὐτές πρέπει νά ἐξασφαλίζουν στόν κεφαλαιοκρατικό ὄργανισμό, πού θά ἀναλάβει τήν κατασκευή καί τήν ἐκμετάλλευση τῶν ἔργων, (τέτοιος ὄργανισμός εἶναι καί τό ἴδιο τό κράτος, ἅμα πρόκειται τά ἔργα νά ἐξυπηρετήσουν τό περίγυρο τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου) τήν ἄμεση σύνδεσή τους μέ μεγάλα καταναλωτικά κέντρα.

Ἔτσι, λοιπόν, στίς λύσεις αὐτές, θεωρεῖται ὅτι μένει ἀναλλοίωτη – καί γιά τό μέλλον – ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας μας. Ἡ χαμηλή καί μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, πού ἐκφράζεται μέ τόν παρασιτισμό καί μέ τήν ἐξάρτηση ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί τό μεταπρατισμό στοῦς πολλούς κλάδους καί σ' αὐτήν ἀκόμα τή βιομηχανία μέ τό δασμοδίωτο, τό μονοπωλιακό της χαρακτήρα, καθρεφτίζεται καί ξαναζωντανεῖ στίς λύσεις πού κρίνουμε. Ἡ ἐνέργεια, ἀντί νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τό μετασχηματισμό τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σέ ἀνώτερη τεχνική βάση, χρησιμοποιεῖται βασικά γιά νά ἐξυπηρετήσῃ τούς ἴδιους τούς *παλιούς καταναλωτές*. Καί ποιοί εἶναι αὐτοί; Ποιοί ἄλλοι ἀπό τόν πλούσιο καταναλωτή πού χρησιμοποιεῖ τόν ἠλεκτρισμό γιά ὅλη του τήν ἄνεση, τό βιομήχανο, τοῦ τύπου τῆς βιομηχανίας πού ἀναφέρθηκε, τό μεγάλο κατάστημα, τό μεγάλο κέντρο κλπ. Αὐτοί εἶναι οἱ καταναλωτικοί *στόχοι* τῶν «λύσεων» πού κρίνουμε. Αὐτό σημαίνει λ.χ. «ἄμεσος ἐξυπηρετήσις τῶν Ἀθηνῶν». Αὐτό σημαίνει: «Φτιάνω μιά ὑδροηλεκτρική γεννήτρια στή Μακεδονία καί ρίχνω γραμμή 220KV στήν Ἀθήνα «πρὸ παντός ἄλλου ἔργου» ἀδιαφορώντας καί γιά ἐκβιομηχάνιση καί γιά ἀγροτική οἰκονομία κλπ. Ἄν κρίναμε, τίς λύσεις αὐτές, σύμφωνα μέ τό ἀγγλοσαξονικό

ρητό: «Business is business»¹⁴⁵. Θα έπρεπε να δώσουμε *άριστα* στους εκ-
πονητές τους...

Για μās όμως ορθολογική οργάνωση τής ηλεκτρικής οικονομίας δέ θα
είπει να διασυνδέσουμε ένα, οποιοδήποτε, μεγάλο πακέτο ζήτησης με ένα,
άπ' όπουδήποτε, μεγάλο πακέτο παραγωγής, για κερδοσκοπική εκμετάλ-
λευση και ληστροική συσσώρευση, και για ωφέλεια του ντόπιου και ξένου
μονοπωλιακού κεφαλαίου. *Για μās πρώτ' άπ' όλα ή ενεργειακή αξιοποι-
ηση τής χώρας είναι τό μέσο πού θα εξασφαλίσει φτηνή ενέργεια άπ' τίς
έσωτερικές πηγές τής χώρας για να αναπτύξουμε τούς βασικούς παραγω-
γικούς κλάδους.* Τέτοιοι παραγωγικοί κλάδοι με θεμελιακή σημασία είναι
ή βαρεία βιομηχανία, ή αγροτική οικονομία, και οί γερές επιχειρήσεις τής
έλαφρās βιομηχανίας. *Η ανάπτυξη τών κλάδων αυτών θα μεγαλώσει τό
είσόδημα του δουλευτή λαού, θα πραγματοποιήσει τή συσσώρευση τών
οικονομικών πόρων στην έσωτερική αγορά και θα αλλάξει βασικά στή
σύνθεσή του τό έθνικό εισόδημα όσο και τή διάρθρωση τής οικονομίας.*
Ένα από τά άποτελέσματα από τήν άνοδο του βιοτικού επιπέδου για όλο
τό δουλευτή λαό, θα είναι να άπλώνεται ολοένα πλατύτερα ό ηλεκτρισμός
σε μεγάλη κλίμακα (άγροτικές και αστικές χρήσεις) για όλο τόν πληθυσμό
και φυσικά τότε και για τά μεγάλα κέντρα. Οί λύσεις όμως τών τεχνικών
πού κρίνουμε, στό μεγαλύτερο μέρος τους, δέν ξεκινούν από τέτοια κρι-
τήρια. Ξεκινούν από όλότελα αντίθετα.

Τό άποτέλεσμα από τήν καπιταλιστική τους μεθοδολογία φαίνεται
άκόμα πιο άνάγλυφα στό συντελεστή του κόστους τής ηλεκτρενέργειας
και τής τιμής τής. Τήν τιμή τής ηλεκτρενέργειας (Βλ. Σ. Σταυρόπουλο,
«Άνταίος» 13-14/1945) τήν κανονίζουν έτσι πού να έξυπηρετεί τίς άνάγ-
κες του κεφαλαίου πού τοποθετήθηκε στά έργα τής ενεργειακής βάσης. Τή
ρυθμίζουν άκόμα έτσι πού να γίνεται «άμεσα» καταναλώσιμη ή ηλεκτρε-
νέργεια από τούς μεγάλους καταναλωτές. Μ' αυτό τόν τρόπο όμως για τό
μικρό καταναλωτή με τό μικρό του εισόδημα, πού δέ μεγαλώνει, άφου
λείπουν οί προϋποθέσεις πού αναφέραμε, έξακολουθει ό ηλεκτρισμός να
είναι ακριβός, είδος πολυτελείας. Τό σωστό σχήμα πού προτείνει ό Σ.
Σταυρόπουλος («Άνταίος» 17-18/1946) για τή λύση του «φαύλου κύ-
κλου» Στάϊνμετς¹⁴⁶ πρέπει να συμπληρωθεί μ' ένα άκόμα παράγοντα για
να είναι άποτελεσματικά εφαρμόσιμο. Ό παράγοντας αυτός είναι: «σπά-
σιμο τής αντιοικονομικής διάρθρωσης τής έλληνικής οικονομίας, άπελευ-
θέρωση από τά δεσμά του ξένου κεφαλαίου». Οί «λύσεις» όμως και τά
«σχέδια» τών τεχνικών είναι μονταρισμένα σε όλότελα, όπως είδαμε,
αντίθετη βάση. Γι' αυτό είναι άπαράδεκτα σε μιά λαϊκή οικονομία.

145. Τήν έκφραση αυτή, πού κατά λέξη θα πεί «οί δουλειές είναι δουλειές» τή χρησι-
μοποιούν για να δείξουν πώς πάνω άπ' όλα μετράει ή έπιτυχία στίς επιχειρήσεις

146. Ό Σ. Σταυρόπουλος προτείνει: «Ρεύμα όχι ακριβότερο από ένα μέγιστο κατάλ-
ηλο για τή βιομηχανία και γεωργία. Άνάπτυξη τής βιομηχανίας και γεωργίας για άνέβα-
σμα του εισοδήματος. Κατανάλωση μεγάλη κατά πελάτη ώστε να περάσει στό μετροπή του τό
ρεύμα φτηνό». Βλ. «Άνταίος», άριθμ. 17-18/1946, σελ. 274.

Τό ζήτημα τῶν λιμνῶν Δασσαρητίας πρέπει νά τό ἐξετάσουμε μέ αὐτό τό πρίσμα. Δέν εἶναι δηλαδή μονάχα ἀπαράδεκτο νά στηριζόμαστε στήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἐνεργειακοῦ τους δυναμικοῦ, ἐπειδή τίς θεωροῦμε «πολεμική λεία», πού πρέπει νά πάρουμε ἀπό τούς «ἐχθρούς» μας στή Βαλκανική, ὅπως κάνουν οἱ πολιτικοί τῆς νεοφασιστικῆς δεξιᾶς πού σήμερα ἀπειλοῦν μέ πόλεμο τά γειτονικά μας βαλκανικά κράτη. Εἶναι ἀκόμα ἀπαράδεκτο¹⁴⁷ νά στηρίζουμε τή δυνατότητα γιά τήν ἄμεση ἐνεργειακή ἀξιοποίηση τῆς χώρας στίς λίμνες Δασσαρητίας, μιά πού σήμερα ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς δέν κανονίστηκε ὁ τρόπος τῆς ἐκμετάλλευσής τους. Βέβαια, στό μέλλον, σέ μιά ἐνωμένη καί εἰρηνική Βαλκανική θά τίς ἀξιοποιήσουν καί οἱ τρεῖς χώρες, ὅπου ἐδαφικά ἀνήκουν. Ἡ Ἑλλάδα εἶδαμε πώς, σήμερα κιόλας, ἔχει ὄλες τίς προϋποθέσεις νά ἀναπτύξει τίς παραγωγικές της δυνάμεις μέ τό ἐνεργειακό δυναμικό πού διαθέτει. Φυσικά θά ἔρθει ἡ στιγμή πού, στά πλαίσια τῆς βαλκανικῆς συνεργασίας, θά ἀξιοποιηθεῖ καί τό μεγάλο ἐνεργειακό κεφάλαιο τῶν λιμνῶν τῆς Δασσαρητίας. Δέν εἶναι ὅμως ἡ «παράταξις» τοῦ κ. Ραυτόπουλου ἐκείνη πού θά ὀδηγήσει τό λαό μας στή συνεργασία αὐτή. Τό ἀντίθετο, ἡ «παράταξις» αὐτή κάνει καθετί γιά νά χωρίσει καί ὄχι νά ἐνώσει τόν ἑλληνικό λαό μέ τούς λαούς τῆς Βαλκανικῆς, πού ἔχουν ἀπέραντο πεδίο γιά οἰκονομική συνεργασία. Ἀλλά κι ἂν ἀκόμα ὑποθέσουμε, πώς θά μπορούσαμε νά ἐκμεταλλευθοῦμε τίς πηγές τῆς Δασσαρητίας πάλι οἰκονομικά δέ θά μᾶς σύμφερε νά ἀρχίσουμε ἀπό κεῖ. *Πρῶτο*: γιατί θά ἔπρεπε ἔτσι νά δημιουργήσουμε πρωθῦστερο ἠλεκτρικό δίκτυο μέ βάση τίς πηγές τῆς Δασσαρητίας πού εἶναι ἀπομακρυσμένες ἀπό τά βιομηχανικά καί καταναλωτικά κέντρα καί νά τά συνδέσουμε μ' αὐτές. Ἡ ἀποψη αὐτή ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς «ὀρθολογικό» παραλογισμό μιάς «ἐπιχειρηματικῆς» θεωρίας, ὅπως ἡ θεωρία Ραυτόπουλου. Καί *δεύτερο*: ἡ παράλληλη ἐνεργειακή καί βιομηχανική ἀξιοποίηση τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς χώρας δέν θά μπορούσε νά πραγματοποιηθεῖ. (Βλ. πιό κάτω ἀναλυτικά γιά τίς προϋποθέσεις συνδυασμένης κατασκευῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ δικτυοῦ καί τῶν βιομηχανικῶν ζωνῶν, καί *Μ. Πεσνικίδη*, στό ἴδιο, ὅπου ἀποδείχνει πόσο εἶναι ἀσύμφορο ν' ἀρχίσουμε ἀπό τίς λίμνες Δασσαρητίας). Τό ζήτημα ἔτσι ὅπως τό βάζει ὁ Θ. Ραυτόπουλος δέν ἀποτελεῖ τεχνική λύση. Εἶναι μιά δημαγωγική ἐκστρατεία μέ τά κίνητρα τῶν γνωστῶν κύκλων τοῦ ἑλληνικοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου πού δέν κάνει τίποτα ἄλλο καί σ' αὐτή τήν περίσταση παρά νά παίξει τό ρόλο τοῦ σκαπανέα γιά τό ξένο κεφάλαιο πού ἔχει κάθε οἰκονομικό καί πολιτικό συμφέρο νά θάλει κάτω ἀπό τήν κυριαρχία του τό ἐνεργειακό δυναμικό τῶν λιμνῶν αὐτῶν. Ἡ οἰκονομική ἐλαττωματικότητα πού παρουσιάζει ἡ λύση γιά ἄμεση ἐκμετάλλευση τῶν λιμνῶν αὐτῶν στίς σημερινές συνθήκες, ὅπως εἶδαμε, καθρεφτίζεται καί στό τεχνικό μέρος πού δέν πρέπει νά τό ξεχωρίζουμε ἀπό τό οἰκονομικό καί τό κοινωνικό.

Θά ρωτήσῃ κανεῖς: Εἶναι, λοιπόν, ὀλοτέλα ἀδύνατο νά συντεθοῦν, ὠφέλιμα, ὀρισμένα στοιχεῖα ἀπό τά σχέδια καί τίς λεπτομερειακές ἀναλυ-

147. Βλ. καί Σ. Σταυρόπουλο στόν «Ἄνταϊο», ἀριθ. 11, 13-14/1945, 17 - 18/1946.

τικές προτάσεις που εκθέσαμε; Κάθε άλλο θά ήταν μηχανικό και αντιδι-αλεκτικό να μην ξεχωρίζουμε τά βλαβερά από τά ωφέλιμα στοιχεία που περικλείουν οί τεχνικές αυτές μελέτες. Τά στοιχεία όμως και οί προτά-σεις που περικλείουν μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μιά καινούρια σύνθεση μονάχα, αφού απαλλαγούν από τό *αντιλαϊκό* και τό *αντισοσιαλι-στικό* τους κουκούλι. Γι' αυτό έμεις πρέπει να προσπαθήσουμε να συλλά-βουμε και να τοποθετήσουμε τό πρόβλημα για τήν οργάνωση τής ενεργει-ακής οίκονομίας άπάνω σε ορθολογική βάση και μέσα στά πλαίσια όπου θά έντάξουμε σχεδιασμένα όλους τούς οίκονομικούς κλάδους για να έξ-υπηρετήσουμε τούς οίκονομικούς σκοπούς τής λαϊκής δημοκρατίας. Πρέ-πει δηλαδή να διατυπώσουμε τό συγκεκριμένο ρόλο που θά παίξει ή ενεργ-ειακή οίκονομία και να υποδείξουμε τά συγκεκριμένα μέσα και τή μέ-θοδο για τή θεμελίωσή της. Μ' άλλα λόγια πρέπει να καθορίσουμε γενικά για τό μέλλον και ειδικότερα για τήν περίοδο του πρώτου σχεδίου ποιά θά είναι ή πορεία και ή ορθολογική οργάνωση τής αξιοποίησης τών ενεργ-ειακών δυνατοτήτων που θά ανταποκρίνεται καλύτερα στους σκοπούς μετασχηματισμού τής οίκονομίας στή λαϊκή δημοκρατία. Στά πλαίσια αυτά θά χρησιμοποιήσουμε, σε σωστή πιά τότε βάση, τήν ωφέλιμη πείρα και τά στοιχεία από τίς τεχνικές μελέτες, που έγιναν ως τώρα.

ε) Βασικές αρχές για τή συστηματική οργάνωση τής ελληνικής ηλεκτρικής οίκονομίας

Τό πρόβλημα για τή συστηματική οργάνωση τής ηλεκτρικής οίκονο-μίας είναι στή βάση του πρόβλημα κοινωνικοοικονομικό και όχι στενά τεχνικό, όπως θέλουν να τό παρουσιάσουν πολλοί.

Η διαμόρφωση τής ενεργειακής οίκονομίας εξαρτάται, σε κάθε χώ-ρα, πρωταρχικά, από τίς συγκεκριμένες κοινωνικές και οίκονομικές συν-θήκες που επικρατούν, στή δοσμένη ιστορική περίοδο, μέσα στή χώρα αυ-τή. Οί συνθήκες αυτές, είναι άλλοτε εύνοϊκές και άλλοτε δυσμενείς για τήν ανάπτυξη του παραγωγικού αυτού κλάδου. Κι ακόμα, μελετώντας τήν ιστορία τής ανάπτυξης του ηλεκτρισμού στίς μεγαλύτερες χώρες, διαπι-στώνουμε, πώς ή ύπεροχή τών σοσιαλιστικών συνθηκών παραγωγής είναι και στόν τομέα αυτόν, στόν τομέα δηλ. τής ηλεκτρικής οίκονομίας, έξω από κάθε άμφισβήτηση. Μπορούμε να πούμε, από τή συγκριτική παρατή-ρηση άστικής και σοσιαλιστικής ηλεκτρικής οίκονομίας, πώς: ή άστική ηλεκτρική οίκονομία φτάνει στόν «ορθολογισμό» ύστερα από μακρόχρονη πορεία ανάπτυξης που γίνεται χωρίς καθολικό σχέδιο και χωρίς συγκεκριμένο κάθε φορά αντικειμενικό σκοπό μέ πλατύτερη προοπτική: Φτά-νοντας όμως σε μιά ορθολογική οργάνωση τών καπιταλιστικών επιχειρή-σεων, ή άστική οίκονομία δημιουργεί μόνο ένα *έσωτερικό* σχεδιασμό στό συγκεκριμένο κλάδο, στόν κλάδο τής ηλεκτρικής οίκονομίας, χωρίς και να πετυχαίνει μέ σχέδιο τήν κοινωνική παραγωγή στό σύνολό της. Έτσι ο σχεδιασμός σε ένα σύνολο – μεγαλύτερο ή μικρότερο – από επιχειρήσεις στόν κάθε κλάδο, δέν πραγματοποιεί τή σχεδιασμένη στό σύνολό της, ορ-

θολογικά, κοινωνική παραγωγή. Ἡ ὀρθολογική λοιπόν ὀργάνωση στήν ἄστική οἰκονομία παίρνει χαρακτήρα περιορισμένο, τεχνικό, γιά ὀρισμένους κλάδους καί ἀντί νά ἀποτελεῖ συστατικό τῆς χαρακτηριστικό ἔρχεται σέ ἀντίθεση ριζική μέ τήν ἴδια τῆς τή φύση. Γιατί, τελικά, δέ μπορεῖ μ' αὐτή νά ξεπεράσει καί νά δαμάσει τίς ἐσωτερικές ὀργανικές, βασικές, ἀντιφάσεις καί ἀντινομίες πού χαρακτηρίζουν τό καπιταλιστικό κοινωνικό σύστημα.

Ἀντίθετα, ἡ σοσιαλιστική ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας ἔχει γιά ἔμφυτο χαρακτηριστικό τόσο τόν ὀρθολογισμό ὅσο καί τό σχέδιο σέ ὀλόκληρη τήν κοινωνική κλίμακα. Ἡ σοσιαλιστική οἰκονομία ὀργανώνει καί κατανέμει τίς παραγωγικές δυνάμεις μέ σχέδιο καί ὄχι συμπτωματικά. Ὁ πραγματικός λοιπόν ὀρθολογισμός ἢ «ρασιοναλισμός», ὅπως καί ἡ πραγματική σχεδιασμένη οἰκονομία, βρίσκεται ὄχι μέσα στίς οἰκονομίες τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν ἀλλά στή σχεδιασμένη σοσιαλιστική οἰκονομία.

Ἡ συστηματική ὀργάνωση τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας, εἰδικότερα, ἔγινε μέ τόν τελειότερο τρόπο στή Σοβιετική Ἑνωση, γιατί τό κοινωνικό τῆς σύστημα ἀποτέλεσε τήν ἀπαρασάλευτη βάση πού πάνω σ' αὐτή ἀναπτύχθηκε ἀδέσμευτα, γοργά καί σχεδιασμένα, ἡ ἠλεκτρική οἰκονομία, σέ ἀρμονία μέ τούς ἄλλους παραγωγικούς κλάδους.

Δέν μπορεῖ αὐτό νά τό ἀρνηθεῖ κανένας σοδαρός μελετητής τοῦ ἐνεργειακοῦ ζητήματος, πού θά θελήσει νά κάνει ἀκριβῆ συγκριτική παρατήρηση ἀνάμεσα στόν τρόπο ἀνάπτυξης τῆς σοβιετικῆς σοσιαλιστικῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας καί στόν τρόπο ἀνάπτυξης τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας στίς καπιταλιστικές χώρες. Αὐτό διαπιστώθηκε ἀπό τούς πιό γνωστούς εἰδικούς γιά τό ἐνεργειακό πού πῆραν μέρος στά «Διεθνή συνέδρια ἐνεργείας».

Δέν μπορεῖ κανένας νά ἀρνηθεῖ, ἐπίσης, πώς ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία στίς καπιταλιστικές χώρες ἀκολούθησε δρόμο ἀνισόμετρης καί ἀντιορθολογικῆς ἀνάπτυξης καί πώς τά ἀποτελέσματα στά ὀποία ἔφτασε οὔτε προβλέφθηκαν οὔτε σχεδιάστηκαν συστηματικά.

Δέν μπορεῖ, τέλος, κανένας νά ἀρνηθεῖ, πώς ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία, ὅπως καί οἱ ἄλλοι κλάδοι στόν καπιταλισμό, δεσμεύεται καί περιορίζεται¹⁴⁸ στήν ἔκταση καί στό ρυθμό τῆς ἀνάπτυξής της, ἀπό τή φύση τήν ἴδια καί τίς ἐσωτερικές ἀντινομίες τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε, στό σημεῖο αὐτό, πώς κλάδος τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας εἶναι καί ἡ ἀτομική ἐνέργεια. Καί βλέπουμε σήμερα, πώς ἀντί ἡ ἀτομική ἐνέργεια νά χρησιμοποιεῖται γιά εἰρηνικές ἐφαρμογές, γιά τήν ἀνάπτυξη σέ τεράστια κλίμακα τῆς οἰκονομίας καί τήν εὐημερία τῶν λαῶν, ἐπιδιώκεται νά γίνε. στά χέρια τοῦ διεθνοῦς μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, πολεμικό ὄπλο ἐναντίον τῶν δυνάμεων τῆς προόδου καί τοῦ πολιτισμοῦ, ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τῆς ἀληθινῆς δημοκρατίας.

148. Εἶναι γνωστό πώς οἱ τεχνικές ἐφευρέσεις στό μονοπωλιακό καπιταλισμό ἐξαγοράζονται καί ἀχρηστεύονται, ὀριστικά ἢ προσωρινά, γιά νά μήν ἐφαρμοστούν, στό βαθμό πού αὐτό δέ συμφέρει στό μονοπωλιακό κεφάλαιο.

Σέ διαπιστώσεις, πού επιβεβαιώνουν τήν πιό πάνω τοποθέτηση (στό τεχνικό μέρος), *mutatis - mutandis*, αναγκάζεται νά καταλήξει, ἀφοῦ παραθέτει τό ιστορικό γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας στίς διάφορες καπιταλιστικές χώρες τῆς Εὐρώπης καί στή Σοβιετική Ἑνωση, ὁ Θ. Ραυτόπουλος – ἄν καί κάθε ἄλλο, ὅπως εἶδαμε ὡς τώρα, «λάτρης» τοῦ σοσιαλισμοῦ – πού λείει στό σημεῖο αὐτό τά ἐξῆς χαρακτηριστικά:

«Εἶναι ἀληθές δεδαίως ὅτι εἰς τās πλείστας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἢ τελικῶς ἐμφανισθεῖσα διαμόρφωσις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐνεργειακοῦ ἐξοπλισμοῦ δέν ὑπῆρξεν ὁ ἐξ ὑπαρχῆς διατυπωθεῖς ἀντικειμενικός σκοπός. Πολλάκις ὄχι μόνον δέν ὑπῆρξε συνειδητός σκοπός κατά τήν ἔννοιαν τῆς ἀποδόσεως μείζονος ὀργανωτικῆς μορφῆς εἰς τόν ἐθνικόν ἠλεκτρικόν ἐξοπλισμόν, ἀλλ' οὐδέ κἄν ὑπῆρξεν εἰς τόν ὀρίζοντα τοιαύτη σκέψις ἢ ἀντίληψις σοβαρῶς ἀντιμετωπιζομένη. Πρὸς τοῦτο οὔτε ἡ μελέτη τῶν ἠλεκτρικῶν οἰκονομικῶν φαινομένων εἶχεν ἐπαρκῶς προαχθῆ ὅταν αἱ πρῶται μεγάλαι ἠλεκτρικαὶ πραγματοποιήσεις ἐλάμβανον χώραν, οὔτε καί ἡ πείρα ἐκ τῶν προόδων τῆς καθαρῆς τεχνικῆς ἐπιδόσεως εἶχεν δημιουργήσει τήν σημερινήν περί τήν τελειότητα καί ποικιλίαν τοῦ τεχνικοῦ ὀργάνου συνείδησιν. Καί ἡ ἀνεπάρκεια αὕτη ἐμποδίσασα τήν ἐξ ὑπαρχῆς τοποθέτησιν τῶν προβλημάτων ἐπὶ ἐνιαίας ἐθνικῆς θάσεως ἔδωκε πολλαχού λαβὴν εἰς ἀχρηστευσιν ἀξιών σοβαρῶς ἐπηρεάζουσαν τό ἐθνικόν οἰκονομικόν σύνολον».¹⁴⁹ Καί καταλήγει: «Ἐκ τῆς μελέτης τῶν πραγματοποιήσεων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ἰδίᾳ δέ χάρις εἰς τήν συγκριτικὴν ἀξίαν τοῦ περιγραφέντος ἤδη παραδείγματος τῆς Ρωσίας¹⁵⁰, δυνάμεθα νά ἐκτιμήσωμεν πόσον ἀποφασιστικὴν οἰκονομικὴν σημασίαν δύναται νά ἔχη ἡ ἐξ ὑπαρχῆς ἐφαρμογὴ τῶν νεωτέρων ἀντιλήψεων περί συγκεντρώσεως, διασυνδέσεως κλπ. ὅταν ἐπὶ μιᾶς κατ' οὐσίαν ἠλεκτρικῶς χέρσου χώρας ἐπιτευχθῆ ἡ ἐξ ὑπαρχῆς ἐφαρμογὴ ἐνός ἐνιαίου σχεδίου ὀργανώσεως»¹⁵¹. (Βλ. Θ. Ραυτόπουλο, στό ἴδιο, σελ. 130 - 131).

Στίς λίγες αὐτές γραμμές διαγράφεται μέ ἐξαιρετικὴ σαφήνεια, μπορεῖ νά πεῖ κανένας, ἢ χασματικὴ διαφορὰ πού παρουσιάζεται ἀνάμεσα στόν καπιταλιστικὸ καί στόν σοσιαλιστικὸ τρόπο παραγωγῆς, γιά τό μελετητὴ ἐκεῖνο πού μέ εἰλικρίνεια ἐπιστημονικὴ θά θελήσει νά διαπιστώσει τά γεγονότα. Καί στό σημεῖο αὐτό ὁ κ. Ραυτόπουλος κάνει πραγματικὰ ἐπιστημονικὲς παρατηρήσεις, ἄν καί οἱ παρατηρήσεις αὐτές ἔρχονται σέ ριζικὴ ἀντίθεση μέ τίς κοινωνικοπολιτικὲς του «δοξασίες». Γι' αὐτόν ὅμως ἀκριδῶς τό λόγο παίρνουν καί περισσότερῆ ἀξία, γιατί δέν μπορεῖ ἀσφαλῶς νά θεωρηθοῦν πῶς προέρχονται ἀπὸ «μεροληπτοῦσα» πηγὴ. Τό ἀντίθετο μάλιστα.

Χωρὶς νά προχωρήσουμε σέ παρατέρα σχόλια μποροῦμε κιόλας νά

149,150,151. Ἡ ὑπογράμμιση γίνεται ἀπὸ μᾶς.

διατυπώσουμε τό συμπέρασμα πώς ή συστηματική όργάνωση στην ήλεκ-
τρική οίκονομία θρίσκει τό τέλειο πρότυπό της μέσα στή σοσιαλιστική
οίκονομία. Θά έξασφαλίσουμε λοιπόν όλοένα περισσότερο εϋνοϊκούς
όρους γιά τήν άνάπτυξη τής ήλεκτρικής μας οίκονομίας όσο περισσότερο
καί όσο γρηγορότερα προχωρήσουμε στή σοσιαλιστική όργάνωση τής οί-
κονομίας μας. Καί, όπως ξερούμε, ή λαϊκή δημοκρατία εΐναι εκείνη πού
θά άνοίξει γιά τή χώρα μας τό δρόμο πρός τό σοσιαλισμό. "Ετσι, τό πρό-
βλημα γιά τήν όργάνωση τής ενεργειακής οίκονομίας, θρίσκει τήν οϋσι-
αστική όργανική λύση του σέ άλληλένδετη σχέση μέ τήν πραγματοποίηση
τής βασικής μας έθνικής και λαϊκής επιδίωξης, πού δέν εΐναι άλλη, στή
σημερινή περίοδο τής νεοελληνικής ιστορίας, από τήν πραγματοποίηση
τής λαϊκής δημοκρατίας.

Θά περιγράψουμε τώρα σέ συντομία τίς βασικές άρχές πού άκολού-
θησε ή άνάπτυξη τής ήλεκτρικής οίκονομίας στην ΕΣΣΔ και θα δείξουμε
μερικά από τά πιό χαρακτηριστικά άποτελέσματα πού έπέτυχε ή εφαρ-
μογή συστηματικής όργάνωσης στην ενεργειακή παραγωγή και στην ενερ-
γειακή κατανάλωση μέσα στό πλαίσιο τής λαϊκής οίκονομίας¹⁵².

Ή προεπαναστατική Ρωσία παρουσίαζε και από τήν άποψη τής έν-
εργειακής οίκονομίας μιάν άφάνταστη καθυστέρηση σέ σύγκριση μέ τόν
τεράστιο ενεργειακό πλοϋτο πού διέθετε ή χώρα, τόσο σέ στερεά και υγρά
καύσιμα, όσο και σέ ύδραυλική δύναμη. Ή παραγωγική στάθμη ήταν έξ-
αιρετικά χαμηλή. Αυτό μαρτυράει τόσο τό μικρό ποσό παραγόμενης ένερ-
γείας (1,9 δισεκατ. ΩΧΒ), όσο και ό μικρός άριθμός τής συνολικής «έγκα-
τεστημένης ισχύος» (1 έκατ. ΚW). Άκόμα, χαρακτηριστικό σημείο γιά τή
χαμηλή άνάπτυξη τής παραγωγής ήλεκτρισμού εΐναι ή βραδύτητα στό ρυ-
θμό τής έτήσιας αύξησης τής «έγκατεστημένης ισχύος». (14.000 ΚW,
κατά μ. ό., στή δεκαετία 1903-1913).

Άπό τήν πλευρά όμως τής όργάνωσης τής ήλεκτρικής οίκονομίας ή
κατάσταση παρουσιάζεται ακόμα περισσότερο άξιοθρήνητη. Δέν ύπήρχε
καμία «κεντρική κατεύθυνση» γιά τήν ένοποίηση του τύπου τών έγκατα-
στάσεων. Καταντούσε, μέσα σέ μιά και τήν ίδια πόλη, νά μή μπορεί νά
γίνει παραλληλισμός τών διαφόρων έργοστασίων έξ αίτίας τών διαφορε-
τικών «τάσεων και συχνοτήτων»¹⁵³.

Ή άναρχία στον παραγωγικό μηχανισμό φαίνεται ακόμα και από τή
μεγάλη κατάτμηση του ήλεκτρικού έξοπλισμού. Στή βιομηχανική περιφέ-
ρεια του Ντονιέτς τό σύνολο σχεδόν τής ένέργειας παραγόταν από μι-
κρούς τοπικούς σταθμούς και ή γραμμή μεταφοράς μέ ψηλή τάση δέν

152. Τά στοιχεία πού χρησιμοποιούμε προέρχονται από τό ύλικό πού συγκεντρώθηκε
στά «Διεθνή συνέδρια ένέργειας» και από εργασίες ξένων ένεργειολόγων πού αναφέρει ό Θ.
Ραυτόπουλος στό ίδιο, σελ. 74-80 και σελ. 249-255 στην σχετική βιβλιογραφία.

153. Στή Μόσχα ύπήρχαν δύο έργοστάσια μέ διαφορετικές συχνότητες 50 και 25 Χέρτζ.
Στήν Πετρούπολη τέσσερα έργοστάσια έδιναν ρεύμα μέ συχνότητα 50, 42 και 25 Χέρτζ και
στά Ούράλια συναντούσε κανένας 15 διαφορετικές τάσεις άνάμεσα στις διάφορες περιοχές.
Βλ. Θ. Ραυτόπουλο, στό ίδιο, σελ. 74 .

περνούσε τά 70 χιλιόμετρα. Πρέπει νά σημειωθεῖ ἐπίσης, πώς ὅλες οἱ ἐγκυβερνησιακές παραγωγῆς τῆς τσαρικήσ Ρωσίας (ἐκτός ἀπό μία) ἦταν θερμικές καί πώς κατά τό μεγαλύτερό τους μέρος (75%) ἀνήκαν στό ξένο κεφάλαιο!

Ἡ παραπάνω εἰκόνα δείχνει μιά πραγματικά «ἠλεκτρικῶς χέρσον χώραν»!

Ποίος ἦταν ὁ βασικός παράγοντας πού ἄλλαξε ριζικά τή μορφή καί τή λειτουργία τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας στή χώρα αὐτή; Ὁ βασικός παράγοντας ἦταν ἡ θεμελιακή κοινωνική μετατροπή πού ἔγινε μέ τήν Ὀχτωβριανή ἐπανάσταση καί πού κατάργησε τά δεσμά πού κρατοῦσαν σέ καθυστέρηση τήν κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Μέσα στό καινούριο κοινωνικό σύστημα, ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας ἔγινε ὁ καινούριος βασικός μοχλός γιά τήν παράλληλη ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων κλάδων τῆς παραγωγῆς. Τό σχέδιο πού ἐνσάρκωσε στήν πράξη, τή μεγαλόπνοη θεωρητική σύλληψη τοῦ Λένιν γιά τόν ἐξηλεκτρισμό τῆς χώρας, ἦταν τό κρατικό πλάνο ΓΚΟ-ΕΛ-ΡΟ. Τό πλάνο αὐτό ἀποτελέσε τή βάση γιά τή συστηματική ἀνάπτυξη τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας. Ἀργότερα, οἱ προοπτικές του συνεχίστηκαν καί ὀλοκληρώθηκαν μέ τά πεντάχρονα σταλινικά σχέδια, πού ἔφεραν στόν ψηλότερο βαθμό τῆς τελειότητάς τήν ὀρθολογική ὀργάνωση τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας.

Τά πλάνα γιά τήν ἠλεκτρική οἰκονομία στήν ΕΣΣΔ δέν εἶναι μόνο πλάνα γιά τήν τέλεια ὀργάνωση ἑνός μόνον κλάδου, τοῦ κλάδου τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας, ἀλλά εἶναι πλάνα πού συνδυάζονται ἀξιοθαύμαστα καί ἐντάσσονται στό γενικότερο σκοπό πού βάζει τό κρατικό σχέδιο γιά τήν ὀλόπλευρη καί συντονισμένη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας μέ βάση τήν ὀλοένα πλατύτερη χρησιμοποίηση τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Οἱ βασικές ἀρχές γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας, πού χαραχτήκαν ἀπό τό ΓΚΟ-ΕΛ-ΡΟ καί ἀναπτύχθηκαν ἀπό τά σταλινικά πεντάχρονα, συνοψίζονται στά ἑξῆς: α) Συγκρότηση, πρῶτα, τῆς παραγωγῆς σέ περιφερειακά ἐνιαῖα συστήματα (περιφερειακά ἐργοστάσια συνδεδεμένα μέ γραμμή ψηλῆς τάσης) καί «ὑπερπεριφερειακή» ὕστερα διασύνδεση τῶν ἐνιαίων συστημάτων. β) Ἐνιαῖο σχέδιο γιά τήν ἐκμετάλλευση τῶν ὕδραυλικῶν δυνάμεων καί γιά τήν ὕδροθερμική συνεργασία. γ) Ἐντατική ἐκμετάλλευση τῶν ἐνεργειακῶν πηγῶν μέ τόν οἰκονομικότερο δυνατό τρόπο. (Ἰδρυση γιά τό σκοπό αὐτό συνδυασμένων ἐργοστασίων γιά τήν παραγωγή θερμότητας καί κινητήριας δύνάμης καί ὅσο γίνεται πληρέστερη ἐπιτόπια χρησιμοποίηση τῶν μέ χαμηλή ποιότητα καυσίμων γιά ἠλεκτροπαραγωγή). δ) Περιορισμός τοῦ κόστους καί τοῦ ὄγκου τῶν μεταφορῶν στό ἐλάχιστο μέ ἠλεκτροκίνηση τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν πού παρουσιάζουν τήν πυκνότερη κίνηση καί ε) Περιορισμός στό ἐλάχιστο τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας μέ παράλληλη αὐτοματοποίηση καί μηχανοποίηση τῶν παραγωγικῶν λειτουργιῶν¹⁵⁴.

Ἡ κύρια γραμμή γιά τή συστηματική ἀνάπτυξη τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκο-

154. Βλ. Θ. Ραυτόπουλο, στό ἴδιο, σελ. 76.

νομίας στην ΕΣΣΔ, δίνεται με την ακόλουθη επιγραμματική διατύπωση που έγινε σε επίσημη σοβιετική ανακοίνωση προς το τρίτο «Διεθνές συνέδριον ενέργειας»¹⁵⁵.

«Δημιουργία ενιαίου ηλεκτρικού ενεργειακού συστήματος, κάλυπτοντος την όλην έκτασιν τῆς χώρας, τῆς παραγωγῆς, μεταφορᾶς καί καταναλώσεως τῆς ἐνεργείας συγκροτουμένης ἐπί ἐπίσης ἐνιαίας τεχνικῆς καί ὀργανωτικῆς βάσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προϋπόθεσις εἶναι ἡ ὀργανικὴ συσχέτησις τοῦ ἐπὶ προδιαγεγραμμένου σχεδίου προωθουμένου ἐξηλεκτρισμοῦ πρὸς πραγματικὴν ἐπί χωρονομικοῦ σχεδίου διευθυνομένην οἰκονομίαν».

Οἱ κυριότερες πραγματοποιήσεις τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας στό πεδίο τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ηλεκτρικοῦ μποροῦν νά συνοψιστοῦν στά ἑξῆς:

1) Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἔχει ὄγκο παραγωγῆς πού τό 1937 ἔφτασε τά 38 δ.σεκατομμύρια ΩΧΒ τό χρόνο, δηλαδή παράγεται 20 περίπου φορές περισσότερη ἐνέργεια, ηλεκτρική, ἀπό αὐτήν πού παραγόταν στήν ἐποχὴ τῆς τσαρικῆς Ρωσίας. Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση, πρὶν τὸν πόλεμο, ἐρχόταν τρίτη στόν κόσμον (ὑστερα δηλ. ἀπό τίς Ἐνωμ. Πολιτείες τῆς Ἀμερικῆς καί τῆ Γερμανία) σχετικὰ μέ τὸν ὄγκο στήν παραγωγή τοῦ ηλεκτρισμοῦ.

2) Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση, σχετικὰ μέ τήν ὀργάνωση τοῦ ἐνιαίου ηλεκτρικοῦ συστήματος καί τό «βαθμὸ ἐκμεταλλεύσεως» τῶν περιφερειακῶν συστημάτων καί τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ηλεκτρικῶν ἐργοστασίων, ἐρχεται πρώτη ἀνάμεσα στίς πιό προοδευμένες χώρες τῆς γῆς¹⁵⁶.

3) Εἰδικότερα, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πιό τέλειων μεθόδων γιά τῆ συστηματικὴ ὀργάνωση τῆς ηλεκτρικῆς οἰκονομίας στήν ΕΣΣΔ χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἀνάπτυξη τριῶν βασικῶν συντελεστῶν: α) Ἡ συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς στά δίχτυα μέ τήν ἐνιαία συγκρότηση παρουσιάζει ραγδαία ἀνοδο. Ὁ «συντελεστὴς συγκεντρώσεως» τῆς ηλεκτρικῆς παραγωγῆς («τοῖς ἑκατόν») ἔφτασε, στήν ὀκταετία 1926 - 1934, ἀπό 32,4% τό 1926, σέ 54,5% τό 1930, σέ 65,4% τό 1932 καί σέ 72,7% τό 1934. β) Ἡ ἀνάπτυξη τῶν δικτύων γιά τῆ διασύνδεση ἀκολουθεῖ καί αὐτὴ σταθερὴ ἀνιούσα καμπύλη. Αὐτό φαίνεται τόσο ἀπό τῆ συνεχή ἐπέκταση τῆς διασύνδεσης, περιφερειακῆς καί «ὑπερπεριφερειακῆς», ὅσο καί ἀπό τήν ἐξέλιξη τοῦ χιλιομετρικοῦ μήκους τῶν γραμμῶν μέ ὑψηλὴ τάση¹⁵⁷. Ἰδιαιτέρα

155. «Comittee for international Conferences USSR. National and regional planning in the USSR». III Διεθνές Συνέδριον Ἐνεργείας, τόμος VI. Παραθέτομε τήν ἀνακοίνωση, ὅπως τῆ μεταφράζει ὁ Θ. Ραυτόπουλος, στό ἴδιο, σελ. 76.

156. Βλ. γιά τοὺς «βαθμοὺς ἐκμεταλλεύσεως» στήν ΕΣΣΔ σχετικὸ πῖνακα μέ βάση τά στοιχεῖα τῶν «Διεθνῶν συνεδρίων ἐνεργείας». Θ. Ραυτόπουλος, στό ἴδιο, σελ. 79.

157. Βλ. Θ. Ραυτόπουλου, εἰκόνα 17 (στό ἴδιο, σελ. 79), γιά «τὴν προϊούσαν συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς» καί πῖνακα γιά τὴν ἐξέλιξη τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς μέ ὑψηλὴ τάση (στό ἴδιο), ὅπου φαίνεται πὼς ἀπό 2897 χλμ., τό 1928, οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἔφτασαν τά 15.980 χλμ., τό 1937.

πρέπει να σημειωθεί η ανάπτυξη που παρουσιάζουν οι γραμμές με υψηλή τάση, 110KV, 161KV και 220KV. γ) Διαπιστώνεται μία σημαντική πτώση στο κόστος ανά ΩΧΒ, τόσο στον τόπο της παραγωγής, όσο και στην κατανάλωση¹⁵⁸.

Θά διαγράψουμε σύντομα τις βασικές αρχές που, σύμφωνα με όσα εκθέσαμε πιο πάνω και σύμφωνα με την κριτική που κάναμε στα συστήματα που προτείνουν οι ειδικοί, πρέπει να ακολουθήσουμε για την όργανωση της ηλεκτρικής ενεργειακής οικονομίας στη χώρα μας μέσα στα πλαίσια της λαϊκής δημοκρατίας.

“Όπως εκθέσαμε παραπάνω, όταν μιλήσαμε για το διαθέσιμο ενεργειακό δυναμικό της χώρας από τις υδραυλικές της δυνάμεις και για τον τρόπο της κατανομής της ηλεκτρικής ενέργειας στις διάφορες καταναλωτικές χρήσεις, ή ηλεκτρική ενέργεια που μπορεί να παραχθεί στη χώρα με την αξιοποίηση των υδραυλικών της πηγών μπορεί, σε σύντομο σχετικά διάστημα, να καλύψει τις βασικές ανάγκες που θα έχουν και οι καινούριοι βιομηχανικοί κλάδοι και η αγροτική οικονομία και σε μεγάλο βαθμό και η ατομική κατανάλωση. Η ηλεκτρική ενέργεια αυτή θα διαθέτεται σε μεγαλύτερη όλοένα κλίμακα ανάλογα με την αύξηση που θα πάρουν οι πιο πάνω ανάγκες και ανάλογα με την ανάπτυξη που θα πάρει η εκμετάλλευση των υδραυλικών δυνάμεων της χώρας. Τη διαθέσιμη ηλεκτρική ενέργεια σε κάθε περίοδο πρέπει να τη χρησιμοποιήσουμε πρωταρχικά για να αναπτύξουμε εκείνους τους κλάδους της παραγωγής που θα μεγαλώσουν το οικονομικό δυναμικό της χώρας (βαρεία βιομηχανία, αγροτική οικονομία – φυσικά παράλληλα με τη λύση του αγροτικού ζητήματος που είναι βασικός όρος για τη δημιουργία πλατειάς αγοράς), που θα δημιουργήσουν πόρους για την εσωτερική συσσώρευση, θα αναπτύξουν την εσωτερική αγορά και θα μεγαλώσουν την καταναλωτική δύναμη των λαϊκών στρωμάτων.

Μονάχα ή τέτοια λύση του ενεργειακού προβλήματος – αφού από την άλλη πλευρά θα έχουν παρθεί και τα οικονομικά μέτρα που προκαθορίζουν την παραπέρα ανέλιξη της οικονομίας ύστερα από τον αστικοδημοκρατικό μετασχηματισμό¹⁵⁹ – ανταποκρίνεται στην εκπλήρωση των βασικών οικονομικών σκοπών της λαϊκής δημοκρατίας. Μονάχα ή τέτοια λύση του ενεργειακού προβλήματος, συνδυασμένη με την ανάπτυξη των παραγωγικών κλάδων της βαρείας βιομηχανίας και της αγροτικής οικονομίας, θα εξασφαλίσει την αποδοτική χρησιμοποίηση της παραγωγικής δραστηριότητας σε ανώτερη οικονομική και τεχνική βάση. Η αύξηση του εισοδήματος των εργαζομένων που θα προκύψει, θα επιτρέπει να απορροφάται, προοδευτικά, σε όλοένα πιο μεγάλο ποσό ηλεκτρική ενέργεια, για άτο-

158. Τα στοιχεία από τη βιβλιογραφία για την πτώση του κόστους αφορούν τα έτη 1925/1926 – 1933 (βλ. Ραυτόπουλου, στο ίδιο, σελ. 80). Έμμεσα όμως συνάγεται πως το κόστος εξακολουθεί να πέφτει και ύστερα από το 1933, αν κρίνουμε από τη σημαντική βελτίωση του βαθμού εκμετάλλευσης στα κατοπινά χρόνια.

159. Βλ. Εισήγηση Ν. Ζαχαριάδη, στο 7ο Συνέδριο του ΚΚΕ, Αθήνα 1945, τεύχος Γ', σελ. 32.

μικές καταναλωτικές χρήσεις.

Σέ κάθε περίοδο, λοιπόν, παραγωγικής ανάπτυξης τής χώρας πρέπει νά αντιστοιχεί, ή καλύτερα πρέπει νά εξασφαλίζεται σάν προϋπόθεση, ή ανάλογη ανάπτυξη τής ενεργειακής βάσης. Πρέπει, δηλαδή, ή υδραυλική δύναμη τής χώρας νά εξασφαλίζει στή συγκεκριμένη χρονική περίοδο τό απαραίτητο ποσό ενέργειας πού θά ικανοποιεί τίς βασικές ανάγκες τών συγκεκριμένων παραγωγικών κλάδων. Ποιές είναι αὐτές οί ανάγκες σέ κάθε περίοδο είδαμε πιό πάνω (σελ. 247 - 256). Ἀκόμα, είδαμε, τί ποσό ενέργειας θά χρειαστεί γιά τήν αντιμετώπισή τους. Πιό κάτω θά ἰδοῦμε ἀκόμα λεπτομερέστερα, στό σχέδιο γιά τήν ανάπτυξη τών κλάδων τής βιομηχανίας, ποιές ενεργειακές ανάγκες θά προκύψουν γιά τόν κάθε κλάδο. Πρέπει, μέσα στά ἴδια χρονικά στάδια, νά μεγαλώνει καί ή ἀτομική κατανάλωση σέ ἠλεκτρενέργεια. Ἡ αὔξηση θά πρέπει νά γίνεται, ὅπως τονίστηκε καί σέ προηγούμενο κεφάλαιο, τόσο σέ πλάτος ὅσο καί σέ βάθος, μέσα δηλαδή σέ πλατύτερα ὀλοένα λαϊκά στρώματα. Ἡ αὔξηση, στήν περίπτωση αὐτή, ὅσο πηγαίνουμε πρὸς τόν πιό φτωχό καταναλωτή θά τείνει νά εἶναι ἀνάλογη μέ τήν ανάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τής οἰκονομίας. Γιατί, ἀπ' αὐτό καί μόνο, ἐξαρτᾶται ἄμεσα καί ή ἐξασφάλιση ἀνώτερου εἰσοδήματος στό φτωχό καταναλωτή. Καί, φυσικά, μονάχα στό πλαίσιο μιᾶς λαϊκῆς δημοκρατίας ή αὔξηση αὐτή τοῦ εἰσοδήματος θά εἶναι ὀλόκληρη γιά ὠφέλεια τοῦ ἐργαζόμενου. Γιατί τό λαϊκό εἰσόδημα τότε θά περιφρουρεῖται ἀποτελεσματικά ἀπό τήν ἀρπακτική διάθεση τοῦ κεφαλαίου τής ὀλιγαρχίας. Ἐτσι ή κλιμάκωση τής κατασκευῆς τών ἔργων γιά τή δημιουργία τής ενεργειακῆς βάσης συμβαδίζει σέ κάθε περίοδο μέ τήν ανάπτυξη πού προβλέπουμε πῶς θά πάρουν οί καταναλωτικές ἀνάγκες τής οἰκονομίας στήν περίοδο αὐτή.

Ἡ δημιουργία ενεργειακῆς βάσης, γιά νά πραγματοποιηθοῦν οί παραπάνω σκοποί, πρέπει νά γίνει μέ τήν κατασκευή ἑνός ἐνιαίου συστήματος ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀξιοποίηση δηλ. τών υδραυλικῶν δυνάμεων, πρέπει νά ἐνταχθεῖ μέσα σέ ἕνα γενικότερο σχέδιο γιά τόν ἐξηλεκτρισμό τής χώρας. Ὁ ἐξηλεκτρισμός τής χώρας θά γίνει, τόσο μέ τήν ἀξιοποίηση τοῦ υδροδυναμικοῦ τής χώρας, ὅσο καί μέ τήν κατασκευή θερμοηλεκτρικῶν ἐργοστασίων, πού θά συμπληρώσουν καί θά συνεργαστοῦν μέ τά υδροηλεκτρικά ἐργοστάσια. Γιά νά κατασκευασθεῖ τό ἐνιαῖο σύστημα ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας, θά χρησιμοποιήσουμε τίς πιό τέλειες τεχνικές μέθοδες. Ἡ συγκρότηση τής ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας πρέπει νά γίνει μέ σχέδιο καί ὀρθολογικές κατευθύνσεις στό πλαίσιο πάντα τών κοινωνικοοικονομικῶν σκοπῶν πού ἀναπτύξαμε παραπάνω. Ἡ δημιουργία μεγάλων ενεργειακῶν συγκροτημάτων γιά τή συγκέντρωση τής παραγωγῆς καί ή σύνδεση μέ ἔθνικό ἠλεκτρικό δίκτυο τών συγκροτημάτων παραγωγῆς μέ τά συγκροτήματα κατανάλωσης, ἀπό ἕνα ἄκρο ὡς τό ἄλλο ἄκρο τής χώρας, πρέπει νά γίνουν βασικές ἐπιδιώξεις τής ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας¹⁶⁰. Θά πρέπει νά ἀξιοποιήσουμε στήν πρώτη γραμμή τίς μεγάλες πηγές, ἰδι-

160. Βλ. παραπάνω (σελ. 258-283) ὅπου γίνεται ή θεωρητική ἀνάπτυξη γιά τά πλεονεκτήματα τής συγκέντρωσης καί τής διασύνδεσης μέ παράθεση σχετικῶν στοιχείων, ἀπόψεων κλπ.

αίτερά στην αρχή, πού θά μᾶς δώσουν μιά γερή καί μέ χαμηλό κόστος ἐνεργειακή βάση, ἀλλά χωρίς αὐτό νά σημαίνει πώς δέ θά ἐντάξουμε, παράλληλα καί κλιμακωτά, ἀνάλογα μέ τήν πρόοδο τῆς ἐνεργειακῆς ἀξιοποίησης καί τίς ἄλλες πηγές μέ μέση ἢ μικρή παροχή¹⁶¹.

Θά πρέπει νά κατασκευάσουμε ἕνα γερό δίχτυ. Τό δίχτυ ὅμως αὐτό θά πρέπει νά κατασκευαστεῖ παράλληλα μέ τά ἐνεργειακά συγκροτήματα καί νά ἀποτελεῖ τό ἐπιστέγασμά τους. Αὐτό ὅμως δέ σημαίνει, οὔτε πώς θά φτιάξουμε ἕνα δίχτυ γιά ἐξυπηρέτηση μόνο τῶν μεγάλων ἀστικῶν καταναλωτικῶν ζωνῶν, οὔτε πάλι πώς θά κλειστοῦμε μέσα στίς ἐνεργειακές ζώνες ἐρμητικά ἔτσι πού νά χρησιμεύει τό ἐθνικό δίχτυ γιά ἐνδεχόμενη, βοηθητική, μόνο χρησιμοποίηση¹⁶².

Θά φτιάξουμε ἕνα γερό, πανελλαδικό, ὄργανο γιά τή μεταφορά ἐνεργείας, πού θά ἐξυπηρετήσει ὅμως κι αὐτό, ὅπως καί ὀλόκληρο τό σύστημα τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας, τίς πραγματικές ἀνάγκες γιά τήν ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας. Ἡ κατασκευή του θά γίνε κλιμακωτά¹⁶³. Τό δίχτυ θά ἀρχίσει ἀπό τίς περιφέρειες πού θά χρειαστεῖ νά διασυνδεθοῦν νωρίτερα, πρῖν, δηλαδή, ὀλοκληρωθεῖ ἡ κατασκευή τῶν ἐνεργειακῶν συγκροτημάτων.

Ἡ ἠλεκτρική μας οἰκονομία πρέπει νά ἐξασφαλίσαι τό μεγαλύτερο δυναμικό πού μπορεῖ καί τόν καλύτερο μηχανισμό γιά παραγωγή «περιοδικῆς» – ἐφεδρική ἐνέργειας. Γι' αὐτό δέν θά περιοριστοῦμε στά ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια «φυσικῆς συνεχοῦς ροῆς» (μέ τεχνητές ἐναποθηκεύσεις ὑπερκαίμενες κ.λπ.)¹⁶⁴, ἀλλά θά χρησιμοποιήσουμε καί θερμική ἐφεδρεία καί ἀνεξάρτητα ὑδροηλεκτρικά ἐφεδρικά ὄργανα (γιά σιγμαιία ἐξίσωση καί ἔκτακτη παροχή ἐνέργειας), ὅπως εἶναι οἱ τεχνητοὶ ταμιευτήρες, πού προτείνουν στήν Ἀθηδόνα καί στό ἔλος Λίσσε. Ὅσο γιά τόν Ἀμβρακικό, εἶναι θέμα πού πρέπει ἀκόμα νά μελετηθεῖ.

Τονίζουμε πάλι, πώς ἡ θερμική ἐφεδρεία θά μᾶς χρειαστεῖ ὄχι μόνο

161. Εἴμαστε ἀντίθετοι, τόσο πρός τήν τοποθέτηση τοῦ Θ. Ραυτόπουλου πού ἀποκλείει τίς μικρότερες πηγές, ὅσο καί μέ τήν τοποθέτηση τοῦ Γ. Πεζόπουλου πού ἀφήνει σοβαρές πηγές (λ.χ. δύο ἄλλατα Ἀλιάκμονα) χωρίς πρόβλεψη ν' ἀξιοποιηθοῦν γιά ὅλη τήν πρώτη εἰκοσαετία. Οἱ λόγοι ἀναλύθηκαν σέ προηγούμενο κεφάλαιο.

162. Ἐδῶ δηλ. πρέπει νά ἀποφύγουμε τίς ὑπερβολές πού ἔχουν τόσο τό σχέδιο Ραυτόπουλου, ὅπου τό δίχτυ χρησιμεύει κυρίως σάν «ἀγωγός κερδοσκοπικοῦ πλουτισμοῦ» ἀπό τή μεταφορά μεγάλου φορτίου ρεύματος σέ ἕνα μεγάλο καταναλωτικό συγκρότημα, ἐνῶ οἱ ἄλλες παραγωγικές ἀνάγκες τῶν ἐνεργειακῶν ζωνῶν ἐρχονται σέ δεύτερη μοῖρα, ὅσο καί τό σχέδιο Πεζόπουλου, ὅπου τό ἐθνικό δίχτυ δέ γίνεται τό βασικό ὄργανο γιά μεταφορά καί ἀνταλλαγῆ μεγάλων ἠλεκτρικῶν φορτίων ἀπό τή μιά, ὡς τήν ἄλλη ἄκρη τῆς χώρας, γιατί οἱ κύριες ἐνεργειακές μεταφορές πραγματοποιοῦνται στό ἐσωτερικό τῆς κάθε ἐνεργειακῆς ζώνης.

163. Εἶναι ἀπαράδεκτη ἡ ἄποψη Ραυτόπουλου νά κατασκευαστοῦν οἱ βασικές ἀρτηριακές γραμμές του εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, εἰδικά γιά νά συνδέσουν ἕνα μόνο ἐνεργειακό κέντρο μέ ὅλες σχεδόν τίς καταναλωτικές ζώνες.

164. Ὅπως στίς προτάσεις Πεζόπουλου, πού περιορίζουν, γιά νά δημιουργήσουν ἀμυγές ὑδροηλεκτρικό σύστημα, τό πεδίο ἀνάπτυξης τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας.

για την ασφάλεια της λειτουργίας του δικτύου και για την υπερετήσια εξίσωση, αλλά και για την εξασφάλιση πρόσθετου ποσού ενέργειας, στην περίοδο που θα πλατύνουν τα όρια των ενεργειακών αναγκών, και ιδιαίτερα της ατομικής κατανάλωσης, όποτε θα πετύχουμε, καίοντας ντόπιο καύσιμο στα θερμοηλεκτρικά εργοστάσια, να αντικαταστήσουμε, όσο γίνεται περισσότερο, τη χρησιμοποίηση αυτούσιου (στίς οικιακές κ.λπ. χρήσεις) με ανώτερη μορφή ενέργειας: τόν ηλεκτρισμό.

στ) Τό έναιο εθνικό δίκτυ. Ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν πηγῶν. Τά χρονικά στάδια γιά τήν κατασκευή καί τήν ἀνάπτυξη τῶν συγκροτημάτων τῆς ἐνεργειακῆς βάσης.

Περνοῦμε, ὕστερα ἀπό τά παραπάνω, στή σύντομη περιγραφή γιά τό σχέδιο κατασκευῆς τῆς ἐνεργειακῆς βάσης. Γεωγραφικά, κατά περιοχές τῆς χώρας δηλαδή, ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας θά γίνει ἀνάλογα μέ τίς ἐνεργειακές δυνατότητες καί τίς ἐνεργειακές ἀνάγκες κάθε περιοχῆς. Θά δημιουργηθοῦν ἐνεργειακές ζῶνες, ἐνεργειακές περιφέρειες, γιά τήν παραγωγή καί τήν κατανάλωση ἠλεκτρισμοῦ. Ἡ ἠλεκτρική ἐνεργειακή παραγωγή θά τείνει ν' ἀνταποκρίνεται στίς βιομηχανικές καί ἄλλες ἀνάγκες τῶν ἀντίστοιχων γεωγραφικῶν περιοχῶν. Ἡ συνδυασμένη βιομηχανική ἐκμετάλλευση πολλῶν κλάδων, ὅπως εἶδαμε ἄλλοῦ, θά γίνεται μέσα σ' ἕνα ὀρισμένο συγκρότημα (λ.χ. συγκρότημα δυτικῆς Μακεδονίας). Στό συγκρότημα αὐτό θά πρέπει ν' ἀνταποκρίνεται ἕνα ἀντίστοιχο ἐνεργειακό συγκρότημα (λ.χ. ἐνεργειακό συγκρότημα πηγῶν στή δυτική Μακεδονία) πού θά ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες τοῦ πρώτου καθώς καί τίς ἄλλες ἀνάγκες – τίς ἀγροτικές, τῶν κατοίκων κ.λπ. – στήν ἴδια περιφέρεια.

Τά ἐνεργειακά συγκροτήματα σέ κάθε περιοχή τῆς χώρας θά ὀργανωθοῦν πρῶτα μέ βάση τίς μεγάλες πηγές ὑδραυλικῆς ἐνέργειας. Θά ἀρχίσουμε δηλαδή ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐνεργειακῆς δύναμης στίς μεγάλες ὑδραυλικές πηγές τῆς χώρας. Ἔτσι, τό κόστος τῆς κατασκευῆς θά εἶναι μικρότερο καί ἡ ἀπόδοση μεγαλύτερη. Τά ἐνεργειακά συγκροτήματα θά ὀργανωθοῦν, ἀκόμα, ὄχι μέ ἀνεξάρτητη ἐκμετάλλευση τῆς μιᾶς πηγῆς τους ἀπό τίς ἄλλες τους πηγές, παρά μέ τή συνεργασία ὅλων τῶν πηγῶν, γιά τόν ἴδιο ἐνεργειακό σκοπό. Θά πρέπει ἐπίσης νά προβλέψουμε καί τή σύνδεση ἀνάμεσα στά κέντρα κατανάλωσης πού θά βρίσκονται στό κάθε ἐνεργειακό συγκρότημα. Ἔτσι θά ἐξασφαλιστοῦν οἱ ἀπαραίτητες ἐνεργειακές ἐφεδρεῖες καί ἡ ἐξίσωση τῶν αἰχμῶν τῆς ζήτησης καί τῆς περιοδικῆς παροχῆς πού παρουσιάζουν ὀρισμένες πηγές. Ἡ σύνδεση τῶν κέντρων παραγωγῆς μέ τά κέντρα κατανάλωσης, μέσα σέ κάθε συγκρότημα, θά γίνει μέ τήν κατασκευή περιφερειακοῦ ἠλεκτρικοῦ δικτυοῦ.

Τά ἐνεργειακά συγκροτήματα σέ κάθε περιφέρεια θά τά δημιουργήσουμε γύρω ἀπό ὀρισμένα ἐνεργειακά κέντρα. Ἔτσι φτάνουμε στήν πυρηνική συγκρότηση τοῦ περιφερειακοῦ ἐνεργειακοῦ συγκροτήματος. Τά κέντρα αὐτά, πού θ' ἀποτελοῦνται εἴτε ἀπό μιά, μέ μεγάλη παροχή, πηγή εἴτε ἀπό περισσότερες μέ μικρότερη παροχή, πηγές, θά ἀπλώνονται, χρονικά,

ανάλογα με την αύξηση των αναγκών του καταναλωτικού συγκροτήματος. Φυσικά, μπορεί ή επέκταση να μην γίνεται ταυτόχρονα και με τον ίδιο ρυθμό για όλα τα κέντρα. Αυτό θα εξαρτηθεί από τό ποιές ανάγκες πρέπει πρώτα να αντιμετωπιστούν κι από την ενεργειακή δυναμικότητα του κάθε κέντρου (λ.χ. τα κέντρα στη δυτική Στερεά και στη δυτική Μακεδονία θα αναπτυχθούν ίσως σε μεγαλύτερη κλίμακα και με ταχύτερο ρυθμό από τα κέντρα στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στην ανατολική Μακεδονία). Όπωςδήποτε η τελική αποκρυστάλλωση των συγκροτημάτων θα δώσει την ίδια μορφή σε όλες τις ενεργειακές ζώνες.

Σε μία όρισιμένη βαθμίδα ανάπτυξης για την καθιερωμένη ενεργειακή ζώνη θα γίνει και η αμοιβαία σύνδεσή της με μία ή περισσότερες άλλες ζώνες. Η σύνδεση θα γίνει με δίχτυ με πολύ ψηλή τάση. Η σύνδεση αυτή θα έχει σκοπό να πραγματοποιήσει τη συνεργασία των ενεργειακών συγκροτημάτων σε πανελλαδική (ήπειρωτική) κλίμακα για να μπορέσουμε έτσι να αντιμετωπίσουμε τις καταναλωτικές ανάγκες και εκείνων των ενεργειακών περιφερειών που δε θα επαρκούσε τό διαθέσιμό τους ενεργειακό δυναμικό για να τις ικανοποιήσουμε. Φυσικά οί τέτοιες ανάγκες θα δημιουργηθούν, άμα προχωρήσει σε άνωτερο στάδιο ή παραγωγική εξέλιξη. Γι' αυτό και τό δίχτυ για τη συνεργασία των συγκροτημάτων θα κατασκευαστεί ανάλογα με την πρόοδο και την πορεία της εξέλιξης αυτής. Τό εθνικό δίχτυ ηλεκτρισμού αντιστοιχεί στην άνωτερη μορφή που θα πάρει ή έκμετάλλευση των ενεργειακών και των άλλων παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας.

Άς ανακεφαλαιώσουμε τή σταδιακή κατασκευή του ενιαίου ύδροηλεκτρικού συστήματος: α) Πρέπει πρώτα να δημιουργήσουμε ενεργειακές ζώνες - συγκροτήματα που να αντιστοιχούν γεωγραφικά σε όρισμένα καταναλωτικά κέντρα. Τις ζώνες αυτές να τις συγκροτήσουμε με βάση τή συγκεντρωμένη παραγωγή από μεγάλες πηγές - πυρήνες.

β) Πρέπει έπειτα να επεκτείνουμε προοδευτικά τις ζώνες αυτές ανάλογα με την αύξηση που θα πάρουν οί ανάγκες των καταναλωτικών συγκροτημάτων. Γι' αυτό και θα χρειαστεί να φτιάξουμε περιφερειακό δίχτυ για τή συνεργασία των πηγών παραγωγής και να συνδέσουμε τά καταναλωτικά με τά παραγωγικά κέντρα με διάμεσο τό ίδιο περιφερειακό δίχτυ για τή μεταφορά και τή διανομή της ενέργειας.

γ) Πρέπει τέλος να κατασκευάσουμε ένα ενιαίο - εθνικό δίχτυ για τή συνεργασία, τή μεταφορά και τή διανομή της ηλεκτρενέργειας σε πανελλαδική κλίμακα. Αυτό θα συνδένει στό άνωτερο στάδιο της εξέλιξης όλα τά περιφερειακά ενεργειακά συγκροτήματα.

Άς αναλύσουμε τώρα τις τρεις αυτές θέσεις μέσα στις συγκεκριμένες οικονομικές χρονικές και γεωγραφικές συνθήκες της πραγματοποίησής τους. Οί τεχνικοί συνδυασμοί που προτείνουμε είναι ένδεικτικοί. Τό οικονομικό μέρος των προτάσεων και οί άφετηριακές σκέψεις που τις συγκροτούν μπορεί να πραγματοποιηθούν με τεχνικές λύσεις που, ανάλογα με τις μελλοντικές συνθήκες που θα προκύψουν, λίγο πολύ, θα διαφέρουν από τις τεχνικές λύσεις που αναφέρουμε πιο κάτω. Αυτό λοιπόν που

πρέπει προπάντων να προσέξουμε είναι το μεθοδολογικό μέρος και ή βάση απ' όπου ξεκινάν οι συλλογισμοί μας για την οργάνωση της ηλεκτρικής οικονομίας στή χώρα μας¹⁶⁵. Η τελική έπεξεργασία των οικονομικών θέσεων ανάλογα με τις συγκεκριμένες συνθήκες, πού θα χαρακτηρίζουν την κάθε περίοδο, θα δώσει τις άμεσες πραγματοποιήσιμες λύσεις.

Στό πρώτο στάδιο, όπως είπαμε, πρέπει να κατασκευαστούν τα πυρηνικά – όπως τα ονομάσαμε – κέντρα για μερικά βασικά συγκροτήματα κατά περιφέρειες της χώρας. Τα ενεργειακά αυτά συγκροτήματα πρέπει, με την παραγωγή τους, να ανταποκρίνονται σε όρισμένες καταναλωτικές ανάγκες στην πρώτη περίοδο της ανασυγκρότησης. Οι σπουδαιότερες είναι, όπως εκθέσαμε και πιο πάνω, ή ανάγκη να δημιουργήσουμε συγκροτήματα βαρειάς βιομηχανίας και ή ανάγκη να τροφοδοτήσουμε την αγροτική οικονομία. Τα βασικά βιομηχανικά συγκροτήματα, όπως είδαμε, προβλέπεται να ιδρυθούν στις περιοχές της δυτικής Μακεδονίας και της κεντρικής Στερεάς. Ποιές πηγές θα τα εξυπηρετήσουν;

Από τις πενήντα, τόσες τις υπολογίζουν¹⁶⁶, θα προτιμήσουμε σε κάθε περιφέρεια εκείνες τις πηγές πού μπορούν να μας δώσουν σε μεγάλο ποσό συγκεντρωμένη παροχή. Τέτοιες πηγές είναι στην περιοχή της δυτικής Μακεδονίας ο Αλιάκμονας και στην περιοχή της δυτικής Στερεάς ο Αχελώος με τρεις ο καθένας βασικές θέσεις για ενεργειοληψία. Στό στάδιο της πρώτης συγκρότησης των ενεργειακών ζωνών θα αξιοποιήσουμε ανάλογα με τις ανάγκες πού θα προκύψουν μία ή δυο θέσεις από τον καθένα από τους ποταμούς αυτούς. Στό πρώτο στάδιο θα κατασκευάσουμε ύδροηλεκτρικά έργασία στις εξής θέσεις ενεργοληψίας: για τον Αχελώο, στή θέση I (Κρεμαστά). Για τον Αλιάκμονα, στή θέση II (Παλιάλωνα). Στην περιοχή της Στερεάς θα αξιοποιηθεί, στην ίδια περίοδο, ή λίμνη Λίκερι (Παραλίμνης) πού θα χρησιμοποιηθεί στο ένιαίο δίχτυ σάν ανεξάρτητος έφεδρικός ταμιευτήρας και ή λίμνη (Έλος) Λίσσε στην ανατολική Μακεδονία. Τό Λίσσε θα χρησιμοποιηθεί, επίσης, και σάν ταμιευτήρας για τή λειτουργική ασφάλεια του ένιαίου δικτυού. Η ύδραυλική δύναμη από τις ύδροηλεκτρικές αυτές πηγές θα παρέχει ηλεκτρενέργεια στα βιομηχανικά συγκροτήματα της δυτικής Μακεδονίας και της κεντρικής Στερεάς, όπως είπαμε, και θα ικανοποιεί και άλλες ενεργειακές, αγροτικές και αστικές ανάγκες, στις περιοχές αυτές. Στις μεγαλύτερες από τις πηγές αυτές (Αχελώος, Αλιάκμονας) θα κατασκευάσουμε και τεχνητές έναποθηκεύσεις, ανάλογα με την παροχή, πού προβλέπουμε πώς πρέπει να μας δώσουν στην περίοδο αυτή και εκεί πού οι έδαφικές τοπικές συνθήκες τό επιτρέπουν.

Έκτός από τις ενεργειακές ζώνες στή δυτική Μακεδονία και στή δυτική Στερεά πού θα κατασκευάσουμε στό χρονικό αυτό διάστημα κατά προτεραιότητα, προτείνεται να ιδρυθεί ενεργειακή ζώνη και στην Πελο-

165. Βλ. στον πίνακα αριθ. 19 τά σχέδια για την οργάνωση της ηλεκτρικής οικονομίας των ειδικών τεχνικών πού αναφέρονται.

166. Βλ. πίνακα γραφείου Μελετών ύδραυλικών έργων στον πίνακα αρ. 17.

πόννησο με τήν ύδροηλεκτρική ἐκμετάλλευση τοῦ ποταμοῦ Λάδωνα (θέση Σπαθάρι) καί τῆς λίμνης Στυμφαλίας. Ἡ παροχή τῶν πηγῶν αὐτῶν θά χρησιμοποιηθεῖ (ἰδιαίτερα γιά τή λίμνη Στυμφαλία) στό μεγαλύτερο δυνατό βαθμό γιά νά ικανοποιηθοῦν καί ἀγροτικές καταναλωτικές ἀνάγκες. Ἡ λίμνη τῆς Στυμφαλίας, πού ἀποτελεῖ φυσική ἐναποθήκευση, χρησιμοποιεῖται ἐπίσης γιά τήν ἐξασφάλιση ἐξισωμένης παραγωγῆς στό περιφερειακό ἠλεκτρικό δίκτυο. Ἡ ἐκμετάλλευση τῆς λίμνης Στυμφαλίας θά ἐξυπηρετήσῃ καί τήν παράλληλη πραγματοποίηση γενικότερης σημασίας *ἐδαφοῦδατικῶν ἔργων*^{167,168}.

Ἔτσι, στό πρώτο στάδιο, θά δημιουργήσουμε τρεῖς πρώτες ἐνεργειακές ζῶνες σέ τρεῖς περιφέρειες τῆς χώρας. Νά κατασκευάσουμε ἀπό τήν ἀρχή καί ἄλλες ἐνεργειακές ζῶνες δέ θά μᾶς σύμφερε πρακτικά, γιατί θά ἀκίνητοποιούσαμε μεγάλα κεφάλαια καί θά τά κατακερματίζαμε ταυτόχρονα σ' ὅλη τήν ἔκταση τῆς χώρας, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη δέ θά ικανοποιούσαμε ἄλλες στόν ἴδιο βαθμό ἐπείγουσες ἀνάγκες γιά ὅλες τίς περιοχές. Ἡ κλιμάκωση πού προτείνουμε νομίζουμε πῶς ἀνταποκρίνεται στό αἶτημα νά ἀντιμετωπίσουμε μέ τή σειρά προτεραιότητας τίς ἀνάγκες κάθε περιοχῆς ἀνάλογα μέ τήν οἰκονομική τους σημασία¹⁶⁹. Ἀκόμα στό στάδιο αὐτό θά ἀρχίσει ἡ κατασκευή τοῦ δικτυοῦ πού θά συνδέσει τό καταναλωτικό κέντρο τῆς πρωτεύουσας μέ τό παραγωγικό συγκρότημα τῆς δυτικῆς Στερεᾶς καί τῆς Πελοποννήσου. Στόν πίνακα ἀριθ. 20 (βλ. παράρτημα II μέ πίνακες) δίνουμε τίς προτάσεις μας γιά τή χρονική ἔνταξη καί τή γεωγραφική κατανομή τῶν ὑδροηλεκτρικῶν πηγῶν στό ἐνιαῖο σχέδιο γιά τήν ὑδρενεργειακή ἀξιοποίηση. Περίληψη τοῦ πίνακα αὐτοῦ εἶναι ὁ πίνακας 20α (συνοπτικός), πού παραθέτουμε ἐδῶ γιά τήν εὐκολότερη παρακολούθηση τοῦ κειμένου.

167. Βλ. *N. Χωραφᾶ: «Ἄρδευσις καί ἠλεκτρισμός» καί Γ. Πεζόπουλου «Ἐνεργειακαί ἀνάγκαι κλπ.»*, σελ. 46.

168. Στήν Πελοπόννησο θά λειτουργεῖ κι ὁ Γλαῦκος μέ ἐπέκταση τῆς ἐκμετάλλευσής του καί συνεργασία του μέ ἄλλες πηγές.

169. Λ.χ. στό στάδιο αὐτό, κατά προτεραιότητα, ὅπως εἶπαμε, προτιμοῦμε τίς ἀνάγκες τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στίς περιοχές Στερεᾶς, δυτικῆς Μακεδονίας καί Πελοποννήσου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20α (συνολτικός)*
ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΤΩΝ ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ
ΥΔΡΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

	Στάδιο Α	Στάδιο Β	Στάδιο Γ
Στερεά	Άχελώος Ι (Κρεμαστά) Λίκερι	Άχελώος ΙΙ, ΙΙΙ (Πρε- βέντζα, Κριεκούκι) Γοργοπόταμος Ι, ΙΙ Καρπενησιώτικος	Μόρφος Φίδαρης
Μακεδονία	Άλιάκμονας ΙΙ (Πα- λιάλωνα) Λίσσε	Άλιάκμονας Ι, ΙΙΙ, ΙV Βόδας Ι, ΙΙ, ΙΙΙ Άράπισσα Τριπόταμος	Νέστος (Παπάδες)
Π/νησος	Λάδωνας Στυμφαλία Γλαύκος	Βουραϊκός Ι, ΙΙ Κράθις Ι, ΙΙ Κρύα Βρύση (Πηγή)	Λούσιος Άλφειός Σελινούς
Θεσσαλία		Πηνεϊός Ι, ΙΙ Ξυνιάδα	Σοφαδίτης Ξεριάς Κάρλα Νεζερός (Όλύμπου)
Ήπειρος			Λούρος Καλαμάς Ι, ΙΙ, ΙΙΙ

Στό δεύτερο στάδιο πρέπει να κατασκευάσουμε νέα πυρηνικά κέντρα για να δημιουργήσουμε και άλλες ενεργειακές ζώνες καθώς και να επεκτείνουμε και τις τρεις ενεργειακές ζώνες που δημιουργήσαμε στο πρώτο στάδιο. Άκόμα στο δεύτερο στάδιο μπορούμε να απλώσουμε το δίκτυο σε περιφερειακή κλίμακα, δηλ. μέσα στις περιοχές των συγκροτημάτων.

Καινούρια ενεργειακή ζώνη στο στάδιο αυτό προτείνεται ή ζώνη στην περιοχή της Θεσσαλίας. Θ' αρχίσει ή κατασκευή της από τον Πηνεϊό ποταμό και τή φυσική έναποθήκευση στή λίμνη Ξυνιάδα. Η ενεργειακή ζώνη στην περιοχή της Θεσσαλίας θ' αποτελέσει τήν ενδιάμεση ζώνη ανάμεσα στή Μακεδονία και στή Στερεά. Θά τροφοδοτήσει τήν αγροτική περιφέρεια στον κάμπο της Θεσσαλίας και τό κέντρο του Βόλου. Μέ τήν κατασκευή της ενεργειακής ζώνης Θεσσαλίας, προετοιμάζεται ή ενεργειακή σύνδεση της βόρειας, της κεντρικής και της νότιας Ελλάδας.

Θά πρέπει, είπαμε, να επεκτείνουμε και τις ενεργειακές ζώνες που κατασκευάστηκαν στο πρώτο στάδιο, τις ζώνες δηλαδή της Μακεδονίας, της Στερεάς και της Πελοποννήσου. Στή Μακεδονία θά αξιοποιήσουμε τους δορυφόρους ποταμούς του Άλιάκμονα, δηλ. τό Βόδα (Βόδας Ι, ΙΙ,

* Βλ. στο Παράρτημα ΙΙ, πίνακα αριθ. 20. Επίσης εκεί δίνουμε και τά ποσά της παροχής για κάθε υδροηλεκτρική πηγή, για κάθε χρονικό στάδιο και για κάθε ενεργειακή ζώνη.

III), τήν Ἀράπισσα καί τόν Τριπόταμο. Θά ἐκμεταλλευθοῦμε ἔπειτα καί τίς υπόλοιπες θέσεις (I, III καί IV) τοῦ Ἀλιάκμονα¹⁷⁰. Ὁ Βόδας μέ ἐμπλουτισμό του ἀπό τήν λίμνη Ὕστροβο θά βοηθήσει νά ἐξισωθεῖ ἡ παροχή τοῦ Ἀλιάκμονα, πού μ' ὅλη τήν τεχνητή ἐναποθήκευση στό πρῶτο στάδιο δέ θά παρουσιάζει ὀλίγελα ἐξισωμένη παροχή. Στή δυτική Στερεά θά ἀξιοποιήσουμε τίς υπόλοιπες θέσεις ἐνεργειοληψίας τοῦ Ἀχελώου (II καί II)¹⁷¹ καί τίς πτώσεις τοῦ Καρπενησιώτικου καί τοῦ Γοργοπόταμου (I καί II). Στήν Πελοπόννησο θά ἐπεκτεῖναμε τήν ὑδροηλεκτρική ἐκμετάλλευση γιά τίς ἐξῆς καινούριες πηγές: Βουραϊκός I καί II, Κράθις I καί II καί Κρύα Βρύση.

Τό περιφερειακό καί ἐθνικό δίκτυ τῆς Στερεᾶς πρέπει νά ἔχει ἀπλωθεῖ στήν περίοδο αὐτή ὡς τήν Ἀθήνα καί τήν ἀνατολική Στερεά, ἄν αὐτό δέν ἔχει γίνει στό πρῶτο στάδιο ἀνάλογα μέ τίς καταναλωτικές ἀνάγκες πού θά παρουσιασθοῦν καί τή διαθέσιμη ἐνέργεια – ἀφοῦ ἱκανοποιηθοῦν οἱ χρήσεις τῆς βαρεῖας βιομηχανίας καί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἀκόμα μποροῦμε νά ἐνώσουμε τά συγκροτήματα Πελοποννήσου καί Στερεᾶς μέ δίκτυ (κεντρική ἀρτηρία) πού θά φτάνει ἀπό τήν πλευρά τῆς Πελοποννήσου ὡς τήν Κόρινθο. Στό στάδιο αὐτό θά λειτουργεῖ περιφερειακό δίκτυ πού θά συνδέσει τίς πηγές ἀνατολικῆς, κεντρικῆς καί δυτικῆς Μακεδονίας. Θά προχωρήσει παράλληλα ἡ κατασκευή τῆς ἀρτηρίας ἐκείνης τοῦ ἐνιαίου – ἐθνικοῦ – δικτυοῦ πού θά συνδέσει τά συγκροτήματα Μακεδονίας, Στερεᾶς (μέσο Θεσσαλίας). Πρέπει νά σημειώσουμε πῶς ἡ ἐκμετάλλευση τῶν πιό πάνω καινούριων πηγῶν, μαζί μέ τήν παροχή ἀπό τίς πηγές πού κατασκευάστηκαν στό πρῶτο στάδιο, θά ἐξασφαλίσει ἐνέργεια σέ τέτοιο ποσό πού θά ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας καί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἀνάλογα μέ τήν ἐπέκταση τῆς λειτουργίας τους πού θά προβλέπεται γιά τό στάδιο αὐτό.

Στό τρίτο στάδιο θά κλιμακώσουμε χρονικά τό παραπέρα ἀπλωμα τῶν ἐνεργειακῶν ζωνῶν πού κατασκευάσαμε στά δύο προηγούμενα στάδια, θά ἰδρύσουμε μιᾶ ἀκόμα ἐνεργειακή ζώνη (Ἡπειρος) καί θά συνδέσουμε τά ἐνεργειακά συγκροτήματα μέ δίκτυ «ὑψίστης τάσεως» – μέ ἐθνικό δίκτυ – πού ἡ κατασκευή του θά συνδυαστεῖ μέ ὀρισμένα ἄλλα, σχετικά μ' αὐτό, ἔργα. Ἡ ἐπέκταση τῶν ἐνεργειακῶν συγκροτημάτων θά γίνει: Στή Μακεδονία μέ τήν ἐκμετάλλευση τοῦ Νέστου (θέση Παπάδες). Στή Στερεά μέ τήν ἐκμετάλλευση τοῦ Μόρνου καί τοῦ Φίδαρη. Στή Θεσσαλία μέ τήν ἐκμετάλλευση τοῦ Σοφαδίτη, τοῦ Ξεριᾶ καί τῶν λιμνῶν Κάρλας καί Νεξεροῦ (Ὀλύμπου). Στήν Πελοπόννησο μέ τό Λούσιο, τό Σελινοῦντα καί τόν Ἀλφειό. Θά ἀξιοποιήσουμε ἐπίσης στήν Ἡπειρο τό Λοῦρο καί τόν Καλαμᾶ (θέσεις I, II καί III), γιά τή δημιουργία ἐνεργειακῆς ζώνης. Τά πέντε συγκροτήματα, πού θά βρεθοῦν σέ λειτουργία στό

170. Ἀλιάκμονας I ἀντιστοιχεῖ στή θέση Κορομηλιά, Ἀλιάκμονας III στή θέση Κανναβοτόπι καί Ἀλιάκμονας IV στή θέση Μονή Προφήτη Ἡλία.

171. Ἀχελῶος II ἀντιστοιχεῖ στή θέση Πρεβέντζα καί Ἀχελῶος III στή θέση Κρικεοῦκι.

τρίτο στάδιο, θά συνδεθούν (ὄσο δέν ἔχουν συνδεθεῖ ἀπό τό προηγούμενο στάδιο) μέ δίχτυ μέ ὕψιστη τάση. Ἔτσι θά ὀλοκληρώσουμε τό ἐθνικό δίχτυ.

Τό ἐθνικό δίχτυ θά ἀποτελεῖται ἀπό περιφερειακά δίχτυα. Αὐτά, ὅπως εἶδαμε, θά διασυνδέουν μέσα σέ κάθε συγκρότημα τά κέντρα παραγωγῆς μέ τά κέντρα τῆς κατανάλωσης καί τά κέντρα τῆς κατανάλωσης ἀναμεταξύ τους. Θά κατασκευαστοῦν ὑποσταθμοί μετασχηματισμοῦ πού θά διανέμουν τήν ἐνέργεια στά καταναλωτικά κέντρα μέ τοπικά δίχτυα. Θά κατασκευαστοῦν ἀκόμα καί ὄσα ἄλλα διχτυολογικά ἔργα χρειάζονται γιά τή μεταφορά καί τή διανομή τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας. Τό ἐθνικό δίχτυ θά διασυνδέει ἔπειτα μέ τίς κεντρικές ἀρτηρίες του (δίχτυ μέ ὕψιστη τάση) τά πέντε ἐνεργειακά συγκροτήματα ἀνάμεσά τους. Μέ τόν τρόπο αὐτό θά μπορέσουμε νά ἐκμεταλλευτοῦμε στήν κατανάλωση, ὄσο γίνεται περισσότερο, τήν ὠφέλιμη ἐνέργεια πού θά παράγεται καί στά πέντε ἐνεργειακά συγκροτήματα. Ἡ ἐπικοινωνία τῶν συγκροτημάτων καί ἡ ἀνταλλαγή τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου σέ μεγάλες ἀποστάσεις, θά ἐπιτρέψει νά ἱκανοποιήσουμε καταναλωτικές ἀνάγκες σέ μεγάλη κλίμακα σ' ὄλες τίς περιοχές τῆς χώρας.

Ἡ ἐκμετάλλευση τῶν φυσικῶν ἐναποθηκεύσεων καί ἡ χρησιμοποίηση θερμικῆς ἐφεδρείας πού ἀναφέραμε καί ἡ κατασκευή τεχνητῶν ταμιευτήρων, ὅπως τοῦ ταμιευτήρα Ἀνθηδόνας στό Λίκερι (Παραλίμνη) καί ἐνός ταμιευτήρα στό ἔλος Λίσσε, θά διευκολύνει νά λειτουργεῖ κανονικά τό δίχτυ, νά ἔχει φτηνό κόστος ἡ παραγωγή καί ἡ μεταφορά τῆς ἐνέργειας¹⁷² νά ἔχουμε τά ποσά περιοδικῆς ἐνέργειας πού χρειαζόμαστε κάθε φορά καί νά μήν ἔχουμε τό φόβο νά διακοπῆ ἡ λειτουργία τοῦ διχτυοῦ σέ περίπτωση πού θά πάθει βλάβη ἡ περιοδική ἀδυναμία παροχῆς ἕνα ἀπό τά συγκροτήματα¹⁷³. (Βλ. στό παράρτημα II, πίνακα 20 καί παραπάνω πίνακα ἀριθ. 20α συνοπτικό). Ἡ εἰκόνα γιά τή διάταξη τοῦ ἐνιαίου ἐθνικοῦ διχτυοῦ πού προτείνουμε δέν δίνεται σέ ἰδιαίτερη γραφική παράσταση ἢ εἰδικό χάρτη. Νομίζουμε πώς, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς πιό πάνω γενικές προτάσεις, ἡ συγκεκριμένη χάραξη τοῦ διχτυοῦ εἶναι ἔργο τοῦ εἰδικοῦ τεχνικοῦ. Πρέπει ὡστόσο ὁ ἀναγνώστης νά ἔχει ὑπόψη πώς ἡ γενική κατεύθυνση γιά τή χάραξη τοῦ διχτυοῦ εἶναι: Ἀρτηριακές γραμμές γιά τή συνένωση τῶν ἐνεργειακῶν συγκροτημάτων (μιά ἰδέα παραστατική μπορεῖ νά πάρει ἀπό τά διαγράμματα Ραυτόπουλου, Πεσνικίδη, Πεζόπουλου) καί περιφερειακές, ἐσωτερικές γραμμές γιά κάθε συγκρότημα. Κατάλληλη τοποθέτηση τῶν ἐφεδρικών ταμιευτήρων γιά τή λειτουργική ἀσφάλεια τοῦ διχτυοῦ, (τοποθέτηση Ἀνθηδόνας ἀπό Ραυτόπουλο, Πεσνικίδη) καί

172. Ἐδῶ ἔχουμε ὄλα τά πλεονεκτήματα ἀπό τό «διαφορισμό» στή λειτουργία τοῦ κάθε ἐργοστασίου παραγωγῆς – ἀνάλογα μέ τό ἰδιαίτερό του χαρακτηριστικό – πού ἐντάσσεται στό ἐθνικό δίχτυ. Πρέπει νά σημειωθεῖ ἀκόμα πώς τό κόστος μεταφοράς πέφτει, τόσο περισσότερο, ὄσο πιό κοντά στό καταναλωτικό κέντρο τοποθετοῦμε τόν ἐφεδρικό ταμιευτήρα.

173. Βλ. Μ. Πεσνικίδη καί Θ. Ραυτόπουλο, ἀναλυτικά γιά τή λειτουργία τοῦ ταμιευτήρα τῆς Ἀνθηδόνας.

κατάλληλο σημείο για τή συνάντηση τών ἀρτηριακῶν γραμμῶν (λ.χ. Μπράλο για συνάντηση γραμμῶν Στερεᾶς μέ γραμμή Μακεδονίας), ὥστε νά ἐξυπηρετεῖται ἡ λειτουργική ἀσφάλεια τοῦ δικτυοῦ. (Βλ. εἰδικές τεχνικές ἀναλύσεις Ραυτόπουλου, Πεσνικίδη).

Ἡ ἐφαρμογή τῶν γενικῶν ἀρχῶν, πού δεχτήκαμε γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἠλεκτρικῆς οἰκονομίας σέ πανελλαδική κλίμακα μέ τίς ἐνεργειακές ζώνες καί τό ἔθνικό δίκτυο, θά μᾶς δώσει τά ἀκόλουθα σημαντικά ἀποτελέσματα:

1) Ὁργανώνεται συστηματικά καί ὀρθολογικά ἡ ἠλεκτρική οἰκονομία σέ περιφερειακή πρῶτα καί πανελλαδική, ὕστερα, κλίμακα, ἔτσι ὁμως πού νά ἐξυπηρετεῖ παράλληλα καί σέ πρώτη γραμμή τίς ἀνάγκες τῶν παραγωγικῶν μέ βασική σημασία κλάδων (βαρεῖα βιομηχανία, ἀγροτική οἰκονομία) πού θά ἀναπτυχθοῦν στά τρία στάδια τοῦ ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς χώρας. Μέ τήν τέτοια λύση στό ζήτημα τῆς ἐνεργειακῆς ἀξιοποίησης, θά ἀναπτυχθοῦν οἱ παραγωγικές δυνάμεις μέ γρήγορο ρυθμό καί ἔτσι θά πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐσωτερική συσσώρευση σέ μεγάλη κλίμακα καί ταυτόχρονα μέ τήν ὀλοένα διευρυνόμενη παραγωγή θά μεγαλώσει τό λαϊκό εἰσόδημα καί θ' ἀνέβει τό βιοτικό ἐπίπεδο στό χωριό καί στήν πόλη.

2) Κλιμακώνεται ὀρθολογικά ἀπό χρονική ἄποψη ἡ κατασκευή τῶν ἔργων μέ τό ἐλαστικό σύστημα τῆς δημιουργίας τῶν ἐνεργειακῶν ζωνῶν ἐκεῖ ὅπου συντρέχουν οἱ εὐνοϊκότερες τεχνικές καί οἰκονομικές προϋποθέσεις καί ἐκεῖ πού δημιουργοῦνται οἱ καταναλωτικές ἀνάγκες (λ.χ. τό συγκρότημα στή δυτική Μακεδονία πού ἀντιστοιχεῖ στό βιομηχανικό συγκρότημα Μακεδονίας, τό ἠλεκτρομεταλλουργικό κ.λπ. Τό ἴδιο γιά τόν Ἄχελῶο). Ἔτσι πραγματοποιοῦνται ὄχι ἀφηρημένοι ἐνεργειακοί «αὐτοσκοποί» (πού σέ τελευταία ἀνάλυση καταλήγουν, ὅπως εἶδαμε, νά ἐξυπηρετοῦν μονοπωλιακά καπιταλιστικά συμφέροντα καί ἰδιαίτερα γιά τό ξένο κεφάλαιο), παρά συγκεκριμένες ἐνεργειακές κατασκευές πού σέ κάθε περίοδο συντελοῦν ἄμεσα νά πραγματοποιηθεῖ τό ὀργανικό καί γενικό οἰκονομικό σχέδιο καί ἐντάσσονται ὀρθολογικά μέσα σ' αὐτό. Ὅπως εἶδαμε, μονάχα μέ τόν τρόπο αὐτό μποροῦμε νά φτάσουμε στήν πλατεία διάδοση τοῦ ἠλεκτρισμοῦ μέ ὠφέλεια τοῦ μεγάλου καταναλωτικοῦ κοινοῦ, στό χωριό καί στήν πόλη. Μέ τό ἐνιαῖο δίκτυο διαμορφώνεται ἐνεργειακά ἡ οἰκονομία, ἔτσι πού νά χρησιμοποιεῖ ὅσο γίνεται περισσότερα τά πλεονεκτήματα ἀπό τή διασύνδεση, τή συγκέντρωση καί τίς ἄλλες ἀρχές πού χαρακτηρίζουν τή σύγχρονη ὀρθολογική ἐνεργειακή οἰκονομία. Ἔτσι ἀποφεύγουμε τά μειονεκτήματα ἀπό τήν ἀπομόνωση τῶν ἐνεργειακῶν πηγῶν, πού χαρακτηρίζει τά κατώτερα «ἀρχέγονα» στάδια στή χρησιμοποίηση τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Οἱ σκοποί ἀκόμα πού ἱκανοποιεῖ μέ τήν διάταξή του τό δίκτυο ἠλεκτρισμοῦ ἐκφράζουν τήν ὀρθολογική κατανομή τῆς βιομηχανίας καί τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στίς διάφορες περιοχές τῆς χώρας. Ἡ κατανομή αὐτή γίνεται γιά ὅλους τούς κλάδους τῆς οἰκονομίας. Εἰδικά γιά τήν ἰσόμετρη κατανομή τῆς βιομηχανίας θά μιλήσουμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο.

Ἐδῶ πρέπει νά σημειώσουμε πῶς, στίς προτάσεις μας αὐτές, χρησι-

μοποιοῦμε συνθετικά ὀρισμένα τεχνικά στοιχεῖα ἀπὸ τὶς λύσεις τῶν τεχνικῶν, πού ἀναλύσαμε κριτικά πῶς πάνω. Προσπαθήσαμε νὰ δώσουμε ἓνα συγκεκριμένο οἰκονομικὸ σκελετὸ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν τεχνικῶν στοιχείων ἔτσι πού ἡ ὀρθολογικὴ μορφή νὰ μὴν ἀναπτύσσεται σὲ βάρος τοῦ οἰκονομικοῦ περιεχομένου. Μονάχα ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση μπορεῖ νὰ γίνεταί ἐφαρμογὴ τέτοιων τεχνικῶν στοιχείων.

Ὁ σκοπὸς μας ἦταν νὰ δώσουμε τὴ γενικὴ οἰκονομικὴ λογικὴ γιὰ τὸ ἐνεργειακὸ πρόβλημα καὶ τὶς μεθοδολογικὲς ἀρχές τῆς λύσης του: γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπαίνουμε σὲ πῶς πέρα τεχνικὲς λεπτομέρειες. Ὅπως π.χ. γιὰ τὴ χάραξη τοῦ δικτυοῦ γιὰ τοὺς ταμειωτῆρες, γιὰ τὸ δίκτυ τῶν 132 KV ἢ τῶν 220 KV¹⁷⁴, γιὰ τὶς τεχνητὲς ἐναποθηκεύσεις (ὑψηλά, φράγματα κ.λπ.) καὶ σὲ ὀρισμένες ἄλλες πηγές πού δὲν ἀναφέραμε στὸ πρῶτο στάδιο, γιὰ τὴ χάραξη τῶν ἀρτηριακῶν γραμμῶν, γιὰ τὰ «σημεῖα στηρίξεως», γιὰ τὰ σημεῖα συναντήσεώς τους (λ.χ. Μπράλο γιὰ συνάντηση δύο γραμμῶν Στερεᾶς καὶ τῆς γραμμῆς ἀπὸ Μακεδονία καὶ Θεσσαλία) κ.λπ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι δουλειὰ τῶν εἰδικῶν.

Σχετικὰ μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ὑπόλοιπης ἐνεργειακῆς οἰκονομίας δὲν ἔχουμε νὰ προσθέσουμε ἐδῶ τίποτα περισσότερο σὲ ὅσα εἶπαμε στὸ κεφάλαιο γιὰ τὸ λιγνιτικὸ καὶ στὸ κεφάλαιο ὅπου γίνονται οἱ προβλέψεις γιὰ τὴν κατανάλωση τοῦ ἐνεργειακοῦ ἰσοζυγίου ἀπὸ θερμικὲς πηγές. Θὰ κάνομε μόνον μιὰ παρατήρηση γιὰ τὴν ὑδροθερμικὴ συνεργασία, γιὰ τὴν ἐνταξη δηλ. τῶν θερμικῶν ἐργοστασίων γιὰ παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ στὰ ἐνεργειακὰ συγκροτήματα πού προβλέψαμε πῶς πάνω. Ἡ ὑδροθερμικὴ συνεργασία πρέπει νὰ πραγματοποιηθεῖ στὸ ἐνιαῖο δίκτυ, γιὰ τοὺς λειτουργικοὺς σκοποὺς πού ἀναφέραμε σὲ προηγούμενες σελίδες. Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατασκευαστοῦν ὀρισμένα θερμικὰ ἐργοστάσια σὲ τοποθεσίες πού νὰ βρισκονται σὲ κατάλληλη ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ καυσίμου καὶ ἀπὸ τὰ καταναλωτικὰ κέντρα. Τέτοια τοποθεσία εἶναι λ.χ. στὴν Κοζάνη, ὅπου προτείνεται – καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ τὸν Θ. Ραυτόπουλο – νὰ ἰδρυθεῖ ἠλεκτρικὸ ἐργοστάσιο μὲ καύση λιγνίτη.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ πρέπει νὰ φροντίσουμε, ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ ἀξιοποιήσουμε τὸ λιγνίτη μας προπάντων γιὰ τὴν κίνηση καὶ τὴν ἔλξη (σιδηρόδρομοι - πλοῖα) καὶ γιὰ τὴ βιομηχανικὴ καὶ οἰκιακὴ θέρμανση. Μὰ γιὰ νὰ τὸν ἀξιοποιήσουμε, χρειάζεται τὸ γρηγορότερο στὴν πρώτη περίοδο νὰ φτιάξουμε ἐργοστάσια γιὰ πλινθοποίηση καὶ ἐξευγενισμό τοῦ λιγνίτη. Παράλληλα πρέπει βέβαια νὰ ὀργανώσουμε ὀρθολογικά καὶ τὴν τεχνικὴ ἀξιοποίηση τῶν ὀρυχείων λιγνίτη. Γιὰ τὰ ἔργα αὐτὰ μιλήσαμε σὲ προηγούμενα κεφάλαια.

Ὅσο γιὰ τὶς ἄλλες ἐκμεταλλεύσιμες ἐνεργειακὲς πηγές τῆς χώρας μας, ὅπως εἶναι ὁ ἄνεμος, τὸ ξυλοκάρβουνο καὶ πιθανὰ τὸ πετρέλαιο, δὲ νομίζουμε πὼς οἱ ὡς τώρα τεχνικὲς μελέτες ἔχουν καταλήξει σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα πού νὰ μποροῦν κίολας νὰ χρησιμεύσουν γιὰ βάση σὲ συνθετικὴ οἰκονομικὴ ἐπεξεργασία.

174. Νομίζουμε, ὥστόσο, ὅτι δὲν εἶναι σὲ σωστὴ βάση δικαιολογημένη ἡ θέση τοῦ Γ.

II. Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

1. Ο γενικός προσανατολισμός

Θά εξετάσουμε τώρα τις κατευθυντήριες γραμμές πού πρέπει νά ακολουθήσουμε γιά νά δημιουργήσουμε και νά αναπτύξουμε τούς κλάδους τής βαρειάς βιομηχανίας.

Γιά νά απαντήσουμε στό ερώτημα: 'Από πού θ' αρχίσουμε και πώς θά κλιμακώσουμε χρονικά τήν κατασκευή τών έργων γιά τήν ίδρυση και τή λειτουργία βαρειάς βιομηχανίας πρέπει πρώτα νά τοποθετηθούμε σωστά στήν περίοδο πού θά θεμελιώσουμε τούς καινούριους κλάδους και πού, όπως είδαμε, δέν είναι άλλη από τήν περίοδο γιά τήν ανόρθωση και τήν ανασυγκρότηση τής χώρας. Στό χρονικό διάστημα αὐτῆς τῆς περιόδου πρέπει νά κατασκευασθῆ ἡ ἐνεργειακή βάση και νά μπουν τά θεμέλια τῆς βαρειάς βιομηχανίας μέ τήν ίδρυση ὀρισμένων ἀπό τούς κλάδους τῆς.

Τό χαρακτηριστικό στήν περίοδο αὐτή εἶναι ὅτι ἡ οἰκονομία ἀνασυντάσσει τίς δυνάμεις τῆς σέ καινούρια βάση, συγκεντρώνει τά οἰκονομικά μέσα γιά νά ξεκινήσει ἡ σχεδιασμένη οἰκοδόμηση σέ πλατειά κλίμακα. Στήν περίοδο αὐτή ἡ οἰκονομία ἀποκαθιστᾶ βασικές λειτουργίες τῆς, ὅπως εἶναι λ.χ. οἱ μεταφορές και συγκοινωνίες, και ἐξασφαλίζει, ταυτόχρονα, τά νῶτα τῆς ἀπό κάθε ἄστοχη διάθεση τών κεφαλαίων, πού θά μπουρουν και θά πρέπει νά τοποθετηθουν σέ παραγωγικούς σκοπούς. "Αν λοιπόν θελήσουμε στά πλαίσια αὐτά νά διατυπώσουμε τό πρόγραμμα γιά τή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας στήν πρώτη χρονική περίοδο, πρέπει νά προσέξουμε καλά στήν ἔκταση τοῦ σχεδίου πού θά καταστρώσουμε και στήν ἐσωτερική του λογική.

'Αρχίζουμε ἀπό τήν ἔκταση τοῦ προγράμματός μας. Δέν ἀρκεῖ νά πουμε πώς πρέπει νά εἶναι περιορισμένη, ἐπειδή τά μέσα πού θά διαθέτει ἡ οἰκονομία θά εἶναι κι αὐτά περιορισμένα. Αὐτό εἶναι βέβαια σωστό. Δέ

Πεζόπουλου πώς ἡ γραμμή 132 KV εἶναι ἀρκετή γιά τό ἐθνικό δίκτυ. 'Η θέση αὐτή στηρίζεται στήν πρόβλεψη πού κάνει ὁ Γ. Πεζόπουλος γιά «μελλοντικό κορεσμό» τῆς κατανάλωσης. Δέν μπουρεῖ βέβαια νά συμφωνήσει κανεῖς σέ μιά τόσο οἰκονομικά ἀθθαίρετη πρόβλεψη πού ξεκινάει ἀπό τή σημερινή κατανάλωση γιά νά ἀποφανθεῖ γιά μιά ἐποχή πού θά ἔχει βασικά ἀλλάξει ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας και θά ἔχουν ἀναπτυχθεῖ σέ μεγάλη κλίμακα οἱ παραγωγικές δυνάμεις. 'Η ἔρευνα τών τεχνικῶν θά δείξει, ἂν εἶναι σωστότερη ἡ πρόταση γιά 220 KV και γιά μόνό κύκλωμα τοῦ Θ. Ραυτόπουλου ἢ μιά ἄλλη καινούρια λύση σωστότερη και ἀπό τίς δύο αὐτές.

μᾶς δείχνει ὅμως στήν πιό συγκεκριμένη του μορφή τό πρόβλημά μας: Εἶναι δηλαδή ἡ δέν εἶναι σωστό νά καταπιαστοῦμε σύγχρονα μέ ὄλες τίς βιομηχανικές κατασκευές πού προβλέψαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια; Εἶναι ἡ δέν εἶναι σωστό ν' ἀρχίσουμε νά κατασκευάζουμε μαζί ὄλες τίς μεταλλουργικές βιομηχανίες (σίδηρο, ἀτσάλι, μαγνήσιο, ἄλουμίνιο, νικέλιο, χρώμιο, μαγγάνιο κ.λπ), τίς μηχανουργίες (εἶδη γιά τή ναυπηγική, γιά τή μεταφορά, γεωργικά κ.λπ.) καί τίς χημικές βιομηχανίες (ἄζωτο, σόδα κ.λπ. χημικά;)

Γιά ν' ἀπαντήσουμε στά ἐρωτήματα αὐτά, πρέπει νά ἔχουμε πάντα μπροστά στά μάτια μας τούς γενικούς σκοπούς τοῦ σχεδίου γιά τήν ἀνασυγκρότηση. Τό θεμελιακό αἶτημα τοῦ σχεδίου εἶναι, ὅπως εἶδαμε, νά δημιουργήσουμε πόρους μέσα ἀπό μιά γερή ἀγορά, ἀνεβάζοντας ταυτόχρονα τό λαϊκό εἰσόδημα σέ ὅσο γίνεται καλύτερο ἐπίπεδο. Τά μέσα πού διαθέτει ἡ οἰκονομία στό στάδιο αὐτό εἶναι σέ τέτοιο βαθμό περιορισμένα, πού μποροῦν νά ἱκανοποιήσουν τίς βασικές της ἀνάγκες, μονάχα ἅμα διατεθοῦν ὀρθολογικά. Ὡστε, ἀφοῦ ἔχουμε προκαθορισμένα τά οἰκονομικά ὁρόσημα τοῦ σχεδίου γιά τήν ἀνασυγκρότηση, μποροῦμε ν' ἀπαντήσουμε συγκεκριμένα γιά ποιούς λόγους εἶναι ἡ δέν εἶναι, στήν περίοδο αὐτή, οἰκονομικά παραδεκτὴ ἡ ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρεῖᾶς βιομηχανίας σέ ὅλη τήν ἐπιθυμητὴ ἔκταση.

Νομίζουμε πῶς τό νά καταπιαστοῦμε ταυτόχρονα μέ τήν κατασκευὴ ὄλων τῶν βιομηχανικῶν κλάδων, πού θεωρητικά μποροῦν νά θεμελιωθοῦν στή χώρα μας, εἶναι ἀντίθετο μέ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ σχεδίου γιά τήν ἀνασυγκρότηση γιά τούς ἀκόλουθους λόγους:

α) Ἐνεξάρτητα ἀπό τό ἂν ὑπάρχουν ἡ δέν ὑπάρχουν διαθέσιμα κεφάλαια γιά ἐπένδυση σέ τόσο μεγάλη κλίμακα, εἶναι ἀσύμφορο νά δημιουργήσουμε τέτοια ἔνταση στή ζήτηση μέσων παραγωγῆς καί ἐργασίας, πού θά εἶχε γιά ἀποτέλεσμα ν' ἀκίνητοποιηθοῦν σημαντικά κεφάλαια χωρὶς σύντομη καί χωρὶς ἄμεσα ἐξασφαλισμένη προοπτική γιά ἀπόδοση σέ τόσο πλατεῖα κλίμακα. Εἶναι ἄλλωστε ἀμφίβολο καί πρακτικά, ἂν μπορεῖ νά βρεθοῦν εἰδικευμένοι ἐργάτες καί τεχνικά στελέχη σέ τόση μεγάλη ἔκταση ἀπό τήν ἀρχή. Ἡ ἀκίνητοποίηση ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τῶν κεφαλαίων σέ τόσους σκοπούς, ταυτόχρονα, θά κατακερμάτιζε τίς οἰκονομικές μας δυνάμεις χωρὶς καί ἄμεσα νά ἔχουμε οἰκονομικό ἀποτέλεσμα, ὅπως θά εἶχαμε, ἂν ἐπιδιώκαμε νά κατασκευάσουμε ὀρισμένα ἔργα πού κατά σειρά προτεραιότητος θά ἔπρεπε νά προηγηθοῦν.

β) Μιά τέτοια τακτική θά ἐλάττωνε σέ ἐπικίνδυνο βαθμό τή δυνατότητα ν' ἀνταποκριθεῖ ἡ οἰκονομία μας στό δεύτερο ἀπό τούς βασικούς της σκοπούς, στήν παραγωγή δηλαδή τῶν ἀπαραίτητων προϊόντων, γιά τήν ἀτομική κατανάλωση, στό δουλευτὴ λαό. Ἔτσι δέν θά πραγματοποιούσαμε στήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης τήν ἀνύψωση ἐκείνη τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου καί τοῦ λαϊκοῦ εἰσοδήματος πού εἶναι ἀπαραίτητη γιά κάθε πιό πέρα οἰκονομική δημιουργία.

γ) Δέν θά εἶχε ὡς τότε ἀναπτυχθεῖ ἡ ἀνάλογη σέ πλάτος ἐσωτερική ἀγορά, πού θά μποροῦσε ν' ἀπορροφήσει σέ τέτοια ἔκταση τά προϊόντα

από τόσους κλάδους ταυτόχρονα. άφου δέν θά είχε άνορθωθεϊ ή οίκονομία καϊ δέν θά είχαν δημιουργηθεϊ οϊ όροι τής λειτουργίας της σέ άνώτερο επίπεδο παραγωγής καϊ κατανάλωσης. Ή έλλειψη άγοραστικής δύναμης, ιδιαίτερα για τόν άγροτικό πληθυσμό, θά ήταν μιά άπό τίς βασικές αίτίες πού θά έμπόδιζε νά πραγματοποιηθεϊ ό σκοπός αυτός στην άμεση-πρώτη περίοδο τής άνασυγκρότησης.

Βλέπουμε λοιπόν, πώς για όλους τούς παραπάνω λόγους δέν μπορεί, οΰτε είναι σκόπιμο, ν' άρχίσουμε ταυτόχρονα νά δημιουργήσουμε όλους τούς κλάδους τής βαρειάς βιομηχανίας. Θά πρέπει λοιπόν νά κλιμακώσουμε χρονικά τήν κατασκευή τους, τόσο σχετικά μέ τήν έκταση πού θά δώσουμε στή δημιουργία του κάθε κλάδου, όσο καϊ σχετικά μέ τήν κατηγορία τών κλάδων πού θά προτιμήσουμε.

Ποιούς κλάδους θά προτιμήσουμε; Χωρίς άμφιβολία εκείνους πού άποτελούν τήν προϋπόθεση για ν' άναπτυχθεϊ ή βαρεία βιομηχανία στό σύνολό της καϊ πού μπορούν νά δώσουν προϊόντα μέ άμεση ζήτηση άπό τήν οίκονομία μας στην περίοδο τής άνασυγκρότησης. Καϊ ποιοί είναι αυτοί οϊ κλάδοι; Είναι πρώτα άπ' όλους ή σιδηρομεταλλουργία καϊ ή χημική βιομηχανία για άζωτούχα λιπάσματα¹⁷⁵. Πλάι σ' αυτούς σημαντικός, άπ' τήν άποψη αυτή, κλάδος τής βαρειάς βιομηχανίας είναι ή μεταλλουργία άλουμίνιου καϊ μαγνήσιου. Άκόμα όρισμένα χημικά προϊόντα, όπως ή καυστική σόδα, τόθεικό όξύ, τό ύδροχλωρικό κ.λπ., άπαραίτητα σέ πολλές χρήσεις, πού μπορούν νά παραχθούν, τά περισσότερα σέ συνδυασμό μέ τήν παραγωγή τών άζωτούχων προϊόντων. *Μέ τήν έπιλογή τών βιομηχανιών αυτών άνάμεσα σ' όλους τούς κλάδους πού μπορούμε νά ιδρύσουμε, χαράζουμε ένα πρώτο κύκλο για άπόλυτα πραγματοποιήσιμες βιομηχανικές επιδιώξεις στην περίοδο τής άνασυγκρότησης.*

Οϊ επιδιώξεις αυτές βαδίζουν παράλληλα μέ τήν έκπλήρωση όλων τών άλλων σκοπών του σχεδίου για τήν άνασυγκρότηση, βοηθούν στην πραγματοποίησή τους καϊ βοηθούνται άπ' αυτήν. Ή δημιουργία πλατειάς έσωτερικής άγοράς μέ τή λύση του άγροτικού ζητήματος ύποβοηθεϊ, μέ τήν έσωτερική συσσώρευση, νά άναπτυχθούν οϊ κλάδοι τής βαρειάς βιομηχανίας. Άλλά καϊ ή δημιουργία τών κλάδων αυτών ύποβοηθεϊ κι αυτή άπό τήν πλευρά της τή λύση του άγροτικού ζητήματος, δίνοντας τά άπαραίτητα εφόδια (χημικά λιπάσματα, εργαλεία κ.λπ.) στον άγρότη για νά σπάσει τά δεσμά του σημερινού συστήματος κλειστής σχεδόν οίκονομίας. Ή παραγωγική άπασχόληση τής εργασίας σέ μεγάλη κλίμακα για τήν άνοικοδόμηση σ' όλους τούς τομείς (συγκοινωνίες, σπίτια, εργοστάσια κ.λπ.), καϊ μέ τεχνικο-οικονομικούς όρους πού μεγαλώνουν τήν παραγωγικότητα τής εργασίας, δημιουργεί τίς προϋποθέσεις για τήν έσωτερική συσσώρευση πού είπαμε πιο πάνω. Μά καϊ ό έφοδιασμός τής οίκονομίας μέ προϊόντα άπό τή μεταλλουργία, άπό τή χημική βιομηχανία κ.λπ. έπιτα-

175. Είδαμε τή θεμελιακή σημασία πού έχουν οϊ κλάδοι αυτοί για νά άναπτυχθεϊ ή μηχανολογία καϊ ή μηχανουργία, ή άγροτική οίκονομία καϊ για νά ίκανοποιήσουμε βασικές άνάγκες τής άνοικοδόμησης.

χύνει τήν πραγματοποίηση τοῦ ἀποτελέσματος αὐτοῦ. Μέ ἄλλα λόγια ἡ ἀνασυγκρότηση σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, συγκλίνει μέ τή θεμελίωση τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Ἐπηρεάζεται ἀπ' αὐτή θετικά καί ἐπηρεάζει θετικά τήν πραγματοποίησίν της.

Ἡ ἀλληλοσύνδεση καί ὁ ἀμοιβαῖος ἐπηρεασμός τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης μέ τή βιομηχανική οἰκοδόμησι εἶναι ὁ θεμελιακός ὄρος γιά νά τοποθετήσουμε τό πρόβλημα γιά τή βαρεία βιομηχανία σέ σωστή οἰκονομική βάση. Τό ἕνα δέν πρέπει νά προχωρεῖ ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἄλλο. Δέν πρέπει δηλαδή, ἂν θέλουμε νά πραγματοποιήσουμε τό δημοκρατικό μετασχηματισμό τῆς οἰκονομίας καί νά προχωρήσουμε πέρα ἀπ' αὐτόν, νά περιμένουμε πρῶτα τή συσσώρευση καί ἔπειτα νά θεμελιώσουμε τή βαρεία βιομηχανία, γιατί αὐτό στήν οὐσία θά εἶπει νά ἐγκαταλείψουμε τό σχέδιο γιά τήν πραγματοποίησίν της, ἀφοῦ κ' ἡ ἴδια ἡ συσσώρευση ἐξαρτᾶται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τή βαρεία βιομηχανία. Μιά τέτοια παρέκκλιση, πού βασίζεται στήν «αὐτόματη» τάχα δημιουργία τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὀδηγεῖ στό νά ἀναδιώσει καί νά διατηρηθεῖ τό παλιό περιεχόμενο τῆς οἰκονομίας¹⁷⁶.

Ποιά εἶναι ἡ λογική πού πρέπει νά διέπει τή μέθοδο γιά τή συγκρότηση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στήν περίοδο αὐτή καί γιά τήν κατοπινή της ἀνάπτυξη; Εἶδαμε πῶς ἀπάνω πῶς θά γίνει μιά πρώτη ἐπιλογή τῶν βιομηχανιῶν πού πρέπει νά ἰδρῦσουμε στό χρονικό διάστημα τοῦ πρώτου σχεδίου. Θά χρειαστεῖ ἀκόμα νά δοῦμε ποιές βιομηχανίες θά πρέπει νά δημιουργήσουμε ἀπό τό πρῶτο σχέδιο. Πρῖν, ὅμως, θά διαγράψουμε τίς γενικές ἀρχές πού πρέπει νά διέπουν τή δημιουργία καί τήν ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στίς διάφορες περιόδους τῆς χρονικῆς τους κλιμάκωσης;

α) Σέ κάθε περίοδο θά ἰδρῦσουμε τοὺς κλάδους ἐκείνους πού ἐξυπηρετοῦν βασικά τίς ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς ἀνασυγκρότησης καί προετοιμάζουν τό ἔδαφος γιά νά ἐκβιομηχανίσουμε τή χώρα μας σέ ὀλοένα ἀνώ-

176. Ὁ Μπουχάριν ὑποστήριζε στή Σοβιετική Ἐνωση μιά παρόμοια λαθεμένη θέση στίς συζητήσεις γιά τό πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο πού ἰσοδυναμοῦσε στίς τότε συνθήκες τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας μέ ὑποστήριξη τῆς ἀναδίωσης τοῦ καπιταλισμοῦ. Οὔτε ὅμως πρέπει νά ζητᾶμε ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη νά πάρει «γιγαντική» διάσταση σέ βάρος τῆς υπόλοιπης οἰκονομίας καί ἰδιαίτερα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Αὐτή ἡ θέση ὀδηγεῖ σέ μονόπλευρη ὑπερτροφική ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας πού, ἀντί νά βοηθήσει νά λυθεῖ τό ἀγροτικό ζήτημα, βάξει τόν ἀγρότη νά ζεῖ κάτω ἀπό τίς πύο σκληρές συνθήκες, διασπάει τή συμμαχία του μέ τόν ἐργάτη καί ὀδηγεῖ τελικά νά ἐπικρατήσουν τά καπιταλιστικά στοιχεῖα πού εὐκόλα ἐπιωφελοῦνται ἀπό τίς ἀντιθέσεις πού ἔτσι δημιουργοῦνται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας. Ἡ θέση αὐτή, πού τήν ὑποστήριζε ἡ τροτσικιστική «ἀντιπολίτευση» στήν ΕΣΣΔ, ἀποδείχτηκε πέρα ὡς πέρα λαθεμένη καί στή θεωρία καί στήν πράξη. Ἡ κατοπινὴ ἄλλωστε «ἐξέλιξη» καί τό ἄδοξο τέλος τοῦ τροτσικισμοῦ πού πέρασε σέ καθαρή ἀντιλαϊκὴ συνωμωτικὴ δράση ἐναντία στήν ἀκεραιότητα τῆς σοσιαλιστικῆς πατρίδας – τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης – ἔδειξε τί πραγματικά κρυβόταν πίσω ἀπ' αὐτή τή «θεωρητικὴ θέση». Ὅπως χαρακτηριστικά τόνισε ὁ Στάλιν: «Τέτοιο ἦταν τό ἄδοξο τέλος τῶν ἐχθρῶν τῆς γραμμῆς τοῦ κόμματός μας πού ἔγιναν ὕστερα ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ». Βλ. *Ι. Στάλιν*: «Ἐκθεση δράσης τῆς ΚΕ στό 18ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ (μπ.)» 1939, «Μόρφωση», ἀριθ. 8,9 καί 10/1946. Βλ. ἐπίσης, «Ἱστορία τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης», Τόμ. Β', ἑλληνικὴ ἔκδοσι, 1946.

τερη τεχνική βάση. Τό αντίθετο θά μάς δδηγοῦσε νά δημιουργοῦμε βιομηχανικούς κλάδους πού θά ἦταν βιώσιμοι μονάχα καί ἀποκλειστικά σχεδόν ἂν ἡ *ἐξωτερική ἀγορά* ἀπορροφοῦσε τό προϊόντα τους. Αυτό ὁμως ταιριάζει σέ καπιταλιστική ἐκμετάλλευση τῶν κλάδων αὐτῶν πού ἐνδιαφέρεται, φυσικά, μονάχα νά ἐξυπηρετεῖ τό τοποθετημένο κεφάλαιο. Εἶδαμε πῶς, στό σημεῖο αὐτό, τέτοια τακτική, γιά μονόπλευρη δέσμευση σέ βάρος τῆς χώρας μας, ἀκολούθησε ὡς τώρα τό ξένο κεφάλαιο στίς διάφορες συμβάσεις πού ἔγιναν μέ ξένα κεφαλαιοκρατικά συγκροτήματα (Πάουερ, Φαουντέσιον κλπ.). Ἰδιαίτερα πρέπει νά ἀναφερθεῖ πῶς τό ξένο κεφάλαιο μέ τή σύμβαση Κοῦπερ¹⁷⁷ ἐπιδίωκε τοποθέτηση τῶν προϊόντων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας *κυρίως* στήν ξένη ἀγορά καί εἶχε πάρει καί τό σχετικό προνόμιο. Φυσικά, ὁλότελα διαφορετικό πράγμα εἶναι ἡ προοπτική, πού μπορεῖ νά χαράζει τό οἰκονομικό σχέδιο σέ μιά ἀνεξάρτητη λαϊκοδημοκρατική ἑλληνική οἰκονομία, γιά τή διάθεση καί στίς ξένες ἀγορές, μέρους ἀπό τά προϊόντα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί στό βαθμό φυσικά πού θά χρειάζεται κάθε φορά, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Ὁ στρατάρχης *Τίτο* τόνισε, τελευταῖα, σέ λόγο του (βλ. παραπάνω σελ. 225) γιά τό γιουγκοσλαβικό πεντάχρονο, πῶς θά ἐπιδιωχθεῖ ἡ ἐξαγωγή ὀρισμένων προϊόντων βαρειᾶς μεταλλουργίας, γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ εἰσαγωγή στήν περίοδο αὐτή ἀντίστοιχης ἀξίας μηχανημάτων, προϊόντων δηλαδή τῆς βαρειᾶς μηχανουργίας.

β) Τά πρῶτα ἔργα γιά νά θεμελιωθεῖ ἡ βαρεῖα βιομηχανία ἀρχίζουν μέ τή δημιουργία βασικῶν βιομηχανικῶν συγκροτημάτων. Ἡ λειτουργία τους πρέπει νά συνδυάζεται μέ ἀντίστοιχα ἐνεργειακά συγκροτήματα στίς ἐνεργειακές ζῶνες, ὅπως προβλέψαμε στό προηγουμένο κεφάλαιο. Τά βασικά συγκροτήματα περικλείουν στήν ἀρχή τά ἐργοστάσια-πυρῆνες ἀπό κάθε κλάδο πού θά ἐπεκταθοῦν μελλοντικά. Καί θά τά τοποθετήσουμε γεωγραφικά ἔτσι, ὥστε νά ἐξυπηρετοῦνται οἱ βιομηχανικοί κλάδοι, ὅσο μπορεῖ καλύτερα καί οἰκονομικότερα, σχετικά μέ τήν ἐνέργεια καί τήν πρώτη ὕλη πού χρειάζονται. Τά συγκροτήματα πρέπει νά κατασκευάζονται μέ βάση τή συγκεντρωμένη παραγωγή καί νά ἀποτελοῦνται ἀπό παραγωγικές μονάδες μέ ὅσο γίνεται μεγαλύτερη δυναμικότητα. Ἡ ἀρχή αὐτή τῆς συγκέντρωσης, πού ταιριάζει μέ τόν ἐξελιγμένο τεχνικό χαρακτήρα τῶν βιομηχανικῶν αὐτῶν κλάδων¹⁷⁸, πρέπει νά συμβαδίζει μέ τήν ἀρχή τοῦ συνδυασμοῦ καί τῆς συνεργασίας τῆς παραγωγῆς, ὅπου τεχνικά μπορεῖ νά γίνει, ἀνάμεσα στίς διάφορες κατηγορίες κλάδους τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Εἶδαμε λ.χ. τήν ἀποδοτικότητα τοῦ συνδυασμοῦ: σιδηρομεταλλουργία καί χημική βιομηχανία γιά ἄζωτο, καθὼς ἐπίσης καί τό συνδυασμό μεταλλουργίας ἀλουμίνιου καί σίδηρου (μέθοδος Pedersen) κλπ. (σελ. 122). Ἡ δημιουργία «*Κομπινάτ*» – σύνθετα δηλαδή βιομηχανικά συγκροτήματα πού συνδυάζουν τήν, μέ κάθετη καί ὀριζόντια συνε-

177. Βλ. σελ. 177-187.

178. Εἶδαμε τή σημασία πού ἔχει ἡ συγκέντρωση πῶς ἀνω στό κεφάλαιο γιά τήν ἐνεργειακή βάση (σελ. 258-269).

γασία βασικῶν παραγωγικῶν κλάδων, ταυτόχρονη παραγωγή προϊόντων πού ἀνήκουν σέ διαφορετικούς κλάδους – πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ. ὅσο τεχνικά γίνεται, ἀπό τήν πρώτη στιγμή πού θά ιδρύσουμε τή βαρειά βιομηχανία. Ἡ σχεδιασμένη βιομηχανική παραγωγή δέν μπορεῖ παρὰ ἀπάνω σ' αὐτή τή βάση ν' ἀναπτυχθεῖ. Στή σχεδιασμένη σοσιαλιστική οἰκονομία τῆς Σοβιετικής Ἐνωσης τά κομπινάτ ἐπαιξαν τεράστιο ρόλο στήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς κι ἔκαναν θαύματα στήν *τεχνική τελειοποίηση* καί στήν, σέ ἀνώτερο βαθμό, *οἰκονομική ἀποδοτικότητα*.

γ) Ἡ πιό πέρα ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στίς κατοπινές περιόδους πρέπει νά γίνει σύμφωνα μέ τήν ἄποψη πού ἐκθέσαμε λεπτομερειακά καί στό κεφάλαιο γιά τήν ἐνεργειακή βάση, μέ τήν προοδευτική δηλαδή ἐπέκταση τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν βιομηχανιῶν πού ιδρύθηκαν στό πρῶτο σχέδιο καί μέ τήν προσθήκη καινούριων βιομηχανιῶν. Ἡ πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ θά γίνει, τόσο μέσα στά συγκροτήματα πού ιδρύθηκαν στήν πρώτη περίοδο, ὅσο καί μέ τήν κατασκευή καινούριων συγκροτημάτων. Φυσικά, ὅπως εἶπαμε καί πιό πάνω, ἡ ἐπέκταση καί ἡ προσθήκη θά γίνεται μέ κριτήριο τίς ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας καί τό βαθμό τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἄλλων κλάδων τῆς. Ἡ κατασκευή λ.χ. ὀρισμένων κλάδων μεταλλουργίας καί ἡ ἐπέκτασή τους (σιδηροκράματα-μαγνήσιο κ.λπ.), θά πρέπει νά βαδίσουν παράλληλα μέ τήν ἴδρωση καί μέ τήν ἐπέκταση ἄλλων κλάδων, πού θ' ἀπορροφήσουν τά προϊόντα αὐτά. Τέτοιοι εἶναι στό παράδειγμά μας, οἱ κλάδοι τῆς μηχανολογίας καί τῆς βαρειᾶς μηχανουργίας. Εἰδικότερα ἡ βαρειά μηχανουργία θά κατασκευάζεται κλιμακωτά καί ἔτσι πού νά ἱκανοποιεῖ κατά σειρά προτεραιότητας τίς ἀνάγκες πού θά παρουσιάσει ἡ οἰκονομία στούς διάφορους κλάδους τῆς. Τέτοιες ἀνάγκες θά εἶναι σίγουρα οἱ ἀνάγκες σέ γεωργικά μηχανήματα, σέ γεωργικά ἐργαλεῖα, οἱ μηχανές γιά μεγαλύτερα πλοῖα καί γιά μικρότερα σκάφη κ.λπ., ἐκτός βέβαια ἀπό τίς ἀνάγκες σέ προϊόντα ἀπό μέταλλο γιά τίς συγκοινωνίες, τή στέγαση, τίς πολεοδομικές κατασκευές κ.λπ. Φυσικά ἡ μηχανουργία, πού, ὅπως χαρακτηριστικά εἶπε ὁ *Στάλιν*, εἶναι «τό νεῦρο τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας», θά ἀναπτυχθεῖ περισσότερο – ἀφοῦ παράλληλα καί ἡ μεταλλουργία θά δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις – καί θά κατασκευάζει τά μέσα γιά τήν παραγωγή, σέ πλατύτερη κλίμακα. Τέτοια εἶναι τά μηχανήματα γενικά, τά μεγάλα μεταφορικά μέσα, οἱ μηχανές καί τά ἐργαλεῖα γιά τούς κλάδους τῆς ἴδιας τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, καθώς καί γιά τούς κλάδους τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας.

Ἡ διάταξη, πού θά πάρουν τά συγκροτήματα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας σ' ἓνα προχωρημένο στάδιο ἐξέλιξης, θά εἶναι τέτοια πού, τοπικά, κατά γεωγραφικές δηλαδή περιφέρειες καί πανελλαδικά, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργειακῆς βάσης, θά ἱκανοποιῶν τίς βασικές ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας στούς διάφορους τομείς τῆς σέ προϊόντα ἀπό τή μεταλλουργία, ἀπό τή μηχανουργία καί τή χημική βιομηχανία. Ἡ τέτοια ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, ὄχι μόνο θά ἀλλάξει ριζικά τή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας καί τή σύνθεση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀλλά θά δημιουργήσει καί τή βάση γιά τή γρήγορη, σέ κατοπινή περίοδο, σοσιαλι-

στική οικόδομη σ' όλους τούς τομείς τής οικονομίας. Έτσι μονάχα ή χώρα μας θά άνέβει στό επίπεδο τών βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών.

2. *Η χρονική και ή γεωγραφική κλιμάκωση*

α) Τά στάδια ανάπτυξης

Θά επιχειρήσουμε τώρα νά δώσουμε μιά σύντομη εικόνα για τίς προβλέψεις μας για τή θεμελίωση και τήν ανάπτυξη τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας στά διάφορα χρονικά στάδια. Φυσικά κι έδω, οί τεχνικοί συνδυασμοί πού προτείνουμε, καθώς και οί ποσότητες πού προβλέπουμε πώς θά παράγει ό κάθε κλάδος, δίνονται ώς *ένδεικτικά* στοιχεία¹⁷⁹.

Έκείνο πού έχει σημασία είναι προπάντων νά συνδέσουμε τά τεχνικά στοιχεία μέ τίς οικονομικές αρχές πού εκθέσαμε. Μ' άλλα λόγια πρέπει κι έδω νά προσέξουμε ιδιαίτερα τό *μεθοδολογικό* μέρος. Άλλωστε είναι αυτόνοτο πώς τά τεχνικά στοιχεία στίς συγκεκριμένες συνθήκες τής λαϊκής δημοκρατίας θά μορφοποιηθούν από τούς τεχνικούς ανάλογα μέ τίς συγκεκριμένες απαιτήσεις του οικονομικού σχεδίου σέ κάθε περίοδο. Στο διάστημα πού θά εφαρμόζουμε τό σχέδιο για τή θεμελίωση και τή βασική ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας μπορούμε νά ξεχωρίσουμε δυό περιόδους. Τό μεγαλύτερο χρονικό όριο για νά πραγματοποιήσουμε τούς σκοπούς και τών δυό περιόδων, δέν πρέπει νά περνάει τά δέκα χρόνια και τό μικρότερο δέν πρέπει νά τό υπολογίσουμε λιγότερο από έπτά χρόνια.

Στό χρονικό διάστημα τής *πρώτης περιόδου* θά κατασκευάσουμε δυό βιομηχανικά συγκροτήματα πού θά τά εντάξουμε στίς ενεργειακές ζώνες πού προβλέψαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο. Τά συγκροτήματα αυτά θά τά ιδρύσουμε στίς ενεργειακές ζώνες στή Στερεά και στή Μακεδονία (Άχελώς και Άλιάκμονα). Θά αποτελούνται από εργοστάσια - πυρηνες για βασικούς μεταλλουργικούς και χημικούς κλάδους. Τά συγκροτήματα αυτά (ιδιαίτερα του Άλιάκμονα) θά λειτουργήσουν σάν συγκροτήματα μέ συνδυασμένες βιομηχανίες (κομπινάτ). Για τήν τεχνική μέθοδο του συνδυασμού θεωρούμε εφαρμόσιμη παρόμοιου τύπου λύση μέ αυτήν πού δίνει ή πρόταση του Α. Δεληγιάννη. Έτσι, στό συγκρότημα του Άλιάκμονα, θά έχουμε μεταλλουργία για σίδηρο και άτσάλι, για άζωτο, για καυστική σόδα και άνθρακική σόδα, για ύδροχλωρικό όξύ κ.ά. χημικά και για χαρτοπολτό¹⁸⁰. Στο συγκρότημα του Άχελώου θά λειτουργήσουν βιομηχανίες για άλουμίνιο, καυστική σόδα (άν έχουμε παραγωγή άλουμίνιου μέ τή μέθοδο Bayer) για άνθρακασδέστιο και χαρτοπολτό. Στην πρώτη περίοδο θά έφοδιασθούν και θά ενισχυθούν οί σημερινές μηχανολογικές και μεταλλοτεχνικές βιομηχανίες μέ τά προϊόντα πού θά παράγουν οί παραπάνω μεταλλουργίες. Θά δημιουργηθούν άκόμα – εκτός από αυτές πού έχουμε – και καινούριες βιομηχανίες για παραγωγή τιμέντου

179. Τό ίδιο όπως είπαμε και στό κεφάλαιο για τήν ενεργειακή βάση.

180. Βλ. προϊόντα μεταλλουργικού συγκροτήματος Άλιάκμονα. αναλυτικά, στον πίνακα άριθ. 42.

σέ μεγάλη κλίμακα, πού θά ένταχθοῦν ἐπίσης στά δύο παραπάνω συγκροτήματα.

Στή *δεύτερη περίοδο* θά ἐπεκτείνουμε τίς βιομηχανίες πού δημιουργήσαμε στήν περίοδο τοῦ πρώτου σχεδίου, γιά νά αὐξηθεῖ ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς τους, καί θά προσθέσουμε στούς μεταλλουργικούς κλάδους τή βιομηχανία γιά μαγνήσιο. Αὐτή θά τήν ἐντάξουμε στό συγκρότημα τῆς Στερεᾶς. Θά ἀρχίσει ἀκόμα μεταλλουργία γιά χυτοσίδηρο στό συγκρότημα τῆς Στερεᾶς πού θά συνδυαστεῖ μέ τήν παραγωγή ἀλουμίνας μέ τή μέθοδο Pedersen. Σέ μικρή κλίμακα, ἐπίσης, στό συγκρότημα τῆς Μακεδονίας θ' ἀρχίσουμε νά παράγουμε κράματα σίδηρου καί μετάλλου χρωμίου, καθώς καί κράματα νικέλιου, μαγγάνιου κ.λπ. Στήν περίοδο αὐτή προσθέτουμε δύο βιομηχανικά συγκροτήματα: τό συγκρότημα νοτιοανατολικῆς Στερεᾶς καί τό συγκρότημα τῆς Θεσσαλίας. Στή *δεύτερη περίοδο* μποροῦμε νά ἐπεκτείνουμε τίς ὑπάρχουσες – ἀπό τήν πρώτη περίοδο – μηχανολογικές βιομηχανίες, ναυπηγικῆς καί πολεμικῶν εἰδῶν καί νά ἰδρύσουμε καινούρια τμήματα βαρειάς μηχανουργίας σέ καθεμιά ἀπ' αὐτές. Ἀκόμα πρέπει νά προβλέψουμε νά κατασκευάζουμε καί γεωργικά μηχανήματα. Τά προϊόντα αὐτά τῆς μηχανουργίας πρέπει νά παραχθοῦν κατά προτεραιότητα, γιατί θά καλύψουν ἄμεσες ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας μας στήν περίοδο αὐτή. Ἰδιαίτερα πρέπει νά ἐξετάσουμε, ἂν θά μπορούσε ἡ κατασκευή γεωργικῶν μηχανημάτων νά ἀρχίσει ἀπό τήν πρώτη περίοδο. Οἱ βιομηχανίες ναυπηγικῆς καί γεωργικῶν μέσων θά τοποθετηθοῦν κοντά σέ ναυτικά καί γεωργικά κέντρα. Μποροῦμε νά τίς τοποθετήσουμε στήν περίοδο αὐτή στόν Πειραιᾶ (ναυπηγεία), στήν περιφέρεια Θεσσαλονίκης (γεωργικά μηχανήματα) καί στό Βόλο (γεωργικά μηχανήματα). Ἐπίσης πρέπει νά προβλεφθεῖ γιά τήν περίοδο αὐτή ἡ πυρηνική θεμελίωση μηχανουργικῆς βιομηχανίας, στά συγκροτήματα νοτιοανατολικῆς Στερεᾶς (ζώνη Ἀθήνας - Πειραιᾶ) καί Μακεδονίας, γιά κατασκευές ἐργαλείων καί μηχανημάτων τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας. Θά χρειαστεῖ, ἐπίσης, στή βιομηχανική ζώνη τῆς Πρωτεύουσας καί στή Θεσσαλονίκη, νά ἐπεκταθεῖ ἡ παραγωγή εἰδῶν μηχανουργίας γιά συγκοινωνιακά μέσα ἀπό τά ἐργοστάσια πού προϋπήρχαν στή χώρα καί νά ἰδρυθοῦν καί καινούριες παραγωγικές μονάδες. Παράλληλα πρέπει νά ἐπεκταθεῖ ἡ παραγωγή τῶν μεταλλοτεχνικῶν καί μηχανολογικῶν βιομηχανιῶν πού προϋπήρχαν, γιά μικρές κατασκευές καί ἐπισκευές. Ἐπεκτείνεται, τέλος, ἡ παραγωγή τσιμέντων καί στά τέσσερα συγκροτήματα. Ὅπωςδήποτε κύρια βιομηχανικά συγκροτήματα πρέπει νά θεωροῦνται καί σ' αὐτή τήν περίοδο τά συγκροτήματα στήν κεντρική Στερεά καί στή δυτική Μακεδονία.

Ἡ προοπτική γιά τήν ἐξέλιξη τῶν βιομηχανικῶν κατασκευῶν μετά τό τέλος τῶν δύο αὐτῶν περιόδων ἀνοίγεται πολύ πλατύτερη. Ἐχει πιά θεμελιωθεῖ ἡ βαρειά βιομηχανία. Ἐχουν ἀρχίσει νά λειτουργοῦν οἱ κλάδοι τῆς στόν παραγωγικό κύκλο καί πραγματοποιήσιμη εἶναι ἡ διευρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς σέ μεγάλη κλίμακα. Φυσικά ἐδῶ πρέπει νά βαδίζουν παράλληλα καί ἄλλοι σύνδρομοι ὄροι. Πρέπει ἡ συστηματική ἐξόρυξη μεταλλευμάτων καί ἡ ἐνεργειακή ἀξιοποίηση νά στέκονται στή βάση τῆς

ανάπτυξης τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Νά τή στηρίζουν καί νά στηρίζονται σ' αὐτήν. Τό ἴδιο ἡ κατεργασία τοῦ λιγνίτη γιά χρήσεις, μέ βασική σημασία, στή μεταλλουργία καί στή βιομηχανική θέρμανση γενικότερα, πρέπει νά ἔχει προχωρήσει παράλληλα. Πῶς θά δημιουργηθοῦν οἱ ὄροι αὐτοί πρέπει νά τό προβλέψει ἕνα γενικότερο οἰκονομικό σχέδιο τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας. Στήν προοπτική πού ἀνοίγεται ἔπειτα ἀπό τίς δύο πιά πάνω περιόδους θά γίνουν σέ ἔκταση καί σέ εἶδος σημαντικότερες κατασκευές βαρειᾶς βιομηχανίας. Καί εἰδικότερα: α) Θά μεγαλώσει σημαντικά ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς ἀπό τίς βιομηχανίες πού ἰδρύσαμε στίς δύο περιόδους τοῦ πρώτου σχεδίου, γιατί θά ἐπεκτείνουμε τίς ἐγκαταστάσεις τους. β) Θά λειτουργήσουν καινούρια βασικά συγκροτήματα βαρειᾶς βιομηχανίας καί θά ἐπεκταθοῦν οἱ ἐγκαταστάσεις ἐκείνων πού κατασκευάστηκαν σέ προηγούμενη περίοδο, ὅπως στήν περιοχή νοτιοανατολικῆς Στερεᾶς (Πειραιᾶς - Ἀθήνα), στήν περιοχή Θεσσαλίας (Βόλος - Καρδίτσα - Τρίκκαλα), στήν Πελοπόννησο (Πάτρα) στήν κεντρική Μακεδονία (Θεσσαλονίκη). Τά συγκροτήματα αὐτά θά παράγουν προϊόντα βαρειᾶς βιομηχανίας (ἐκτός ἀπό τά προϊόντα τῆς μεταλλουργίας καί τῆς χημικῆς βιομηχανίας) σέ ποικίλους τομεῖς. Θά παράγουν, 1) Μηχανήματα, ἐργαλεῖα κ.λπ. μέσα παραγωγῆς γιά τήν ὑπάρχουσα βαρεῖα βιομηχανία. 2) Μηχανήματα, ἐργαλεῖα κ.λπ. γιά ὀρισμένους κλάδους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, ὅπως π.χ. γιά τήν κλωστοῦφαντουργία, τίς γεωργικές βιομηχανίες, τή μεταλλοτεχνία, καί τή μηχανολογία κ.λπ. 3) Γεωργικά μηχανήματα καί γεωργικά μέσα μεταφορᾶς. 4) Μηχανήματα καί ἐργαλεῖα γιά τή ναυπηγική, γιά τήν πολεμική βιομηχανία, καθώς καί ὀρισμένης κατηγορίας μεταφορικά ὄχηματά γιά τούς κλάδους αὐτούς. 5) Μηχανήματα καί διάφορα προϊόντα ἀπό ἐλαφρό μέταλλο γιά εἰδικές βιομηχανικές χρήσεις, ὅπως συγκοινωνιακές κ.λπ.

Ἔτσι ἡ προοπτική γιά τή σχεδιασμένη ἐξέλιξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στό ἀπώτερο μέλλον, ἀπλώνεται σέ πλάτος πού δέ θά μπορούσαν ν' ἀντικρύσουν τό μεγαλεῖο του οἱ θεωρητικοί συνεχιστές καί ἀπολογητές τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς «τάξης πραγμάτων». Ἡ ἀναδημιουργία τῆς χώρας περιορίζεται γι' αὐτούς τό πολύ σέ «παχειά λόγια» καί σέ προτάσεις πού εὐνοοῦν τή μέ ληστροικό χαρακτήρα ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς χώρας μας. Γι' αὐτό οἱ προτάσεις τους εἶναι χρησιμοποίησιμες μονάχα μέσα σέ μιά αὐτοπεριορισμένη καί ἀσυστηματοποίητη προοπτική γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, πού τελικά γίνονται φραγμός τῆς οἱ ἐπιδιώξεις μέ κερδοσκοπικό περιεχόμενο. Ἰδιαίτερα τέτοιες εἶναι γιά τή χώρα μας οἱ ἐπιδιώξεις τοῦ ξένου κεφαλαίου. Δίνουμε στόν πίνακα ἀριθ. 43α (συνοπτικό), (βλ. πίνακα ἀρ. 43 στό παράρτημα II) μιά συνθετική, σέ χρονικά στάδια καί γεωγραφική διάταξη, ἀπεικόνιση τῆς περιγραφῆς μας γιά τή σταδιακή ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας¹⁸¹.

181. Σημείωση γιά τόν πίνακα ἀριθ. 43 (συμπερασματικό) καί 43α (συνοπτικό): Ὁ

ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΓΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 43α (συντομικός)

Μεταλλουργία	Βιομηχανίες	Περίοδος πρώτου σχεδίου Συγκροτήματα		Περίοδος δεύτερου σχεδίου Συγκροτήματα		Προοπτική για τη μελλοντική ανάπτυξη Συγκροτήματα						
		Δυτ., κεντρ. Στερέα	Μακεδονία	Δυτ. Κ. Στερέα	Μακεδονία	Δυτ. Κ. Στερέα	Θεσ. σαλία	Δυτ. Κ. Στερέα	Μακεδονία	Νοτ. Α. Στερέα	Θεσ. σαλία	Πελοπόννησος
Μεταλλουργία	Σιδηρομεταλλουργία – Χαλυδουργία		Θ	Θ	E	E	E	E	E	E		
	Αλουμίνιο	Θ		E	E	E	E	E	E	E		
	Μαγνήσιο		Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ		
Μηχανουργία	Μεταλλουργία κραμάτων			Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ		
	Μηχανήματα κ.λπ. για βαρειά βιομηχανία				Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ
	Μηχανήματα κ.λπ. για ελαφρά βιομηχανία				Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ
	Γεωργικά μηχανήματα, εργαλεία κ.λπ.				Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ
	Ναυπηγική βιομηχανία				Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ
Κημική Βιομηχανία	Πολυεμφανή βιομηχανία			★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E
	Συγκοινωνιακά μέσα			★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E
	Μηχανολογία, μεταλλοτεχνία ¹⁸²			★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E	★E
	Αζωτο			Θ	E	E	E	E	E	E	E	E
Κημική Βιομηχανία	Καυστική σόδα	Θ	Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E
	Χλωριούχα προϊόντα		Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E
	Θειϊκόν όξύ		Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E
	Ανθρακική σόδα		Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E
	Ανθρακασθέσιο		Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E
	Χαρτοπολιτός		Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Τσιμέντα		Θ	E	E	E	E	E	E	E	E	E	

182. Για επισκευές και μικρές κατασκευές.

Παρατηρήσεις: α) Μέ το σύμβολο Θ (= θεμελιώση) δείχνουμε πώς στη δοσμένη χρονική περίοδο (πρώτου, δεύτερου σχεδίου κ.λπ.) άρχίζει ή λειτουργία ενός καινούριου κλάδου. β) Μέ το σύμβολο E (= επέκταση) δείχνουμε πώς στη δοσμένη χρονική περίοδο του πίνακα, επεκτείνονται οι εγκαταστάσεις του κλάδου αυτού. γ) Μέ τον άστριχο (★), δείχνουμε πώς υπήρχαν πριν από την περίοδο του πρώτου σχεδίου, οι εγκαταστάσεις για το δοσμένο κλάδο. "Αμα λοιπόν γίνεται παράθεση του άστριχου με το σύμβολο E, σημαίνει πώς επεκτείνονται οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις. "Αμα γίνεται παράθεση του άστριχου με το E και το Θ σημαίνει πώς επεκτείνονται οι παλιές και κατασκευάζονται και καινούριες εγκαταστάσεις, στον κλάδο αυτό, για την καθορισμένη από τον πίνακα χρονική περίοδο.

Ἐκ τῆς διάγραμμα πού παραθέσαμε παίρνουμε μιὰ γενική παραστατική ἰδέα, τόσο σχετικά μέ τό ρυθμό τῆς ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας, ὅσο καί σχετικά μέ τή μέθοδο γιά τήν ὀργάνωση καί τήν κατανομή τῶν καινούριων παραγωγικῶν δυνάμεων στήν οἰκονομική διάρθρωση, πού θά προκύψει μέσα στή σχεδιασμένη λαϊκή οἰκονομία καί ἰδιαίτερα στήν πρώτη περίοδο τῆς ἀνάπτυξής της.

Ἡ σύνθεση καί ἡ διάταξη τῶν στοιχείων τοῦ πίνακα αὐτοῦ πρέπει νά ἐξηγηθεῖ μέ βάση τίς παρακάτω μεθοδολογικές ἀρχές.

β) Βασικές ἀρχές γιά τή χρονική κλιμάκωση

Ἡ χρονική κλιμάκωση τῶν ἔργων συνδυάζεται μέ ὀρισμένους παράγοντες πού ἡ συνδρομή τους εἶναι ἀπαραίτητη προκειμένου ν' ἀποφασίσουμε, ποιές βιομηχανίες θά κατασκευαστοῦν στήν κάθε περίοδο. Τέτοιοι παράγοντες εἶναι:

1) Ἡ σημασία πού ἔχει ὁ κάθε βιομηχανικός κλάδος γιά τήν οἰκονομία τῆς χώρας στή συγκεκριμένη στιγμή τῆς ἀνάπτυξής της. Ὅπως φαίνεται στόν πίνακα, ἡ περίοδος τοῦ πρώτου πεντάχρονου βάζει κύριο σκοπό της νά θεμελιωθοῦν οἱ κλάδοι τῆς μεταλλουργικῆς καί μεγάλης χημικῆς βιομηχανίας καί παράλληλα νά θεμελιωθεῖ καί ἡ ἐνεργειακή βάση μέ τή δημιουργία ὑδροηλεκτρικῆς καί θερμοηλεκτρικῆς βιομηχανίας¹⁸³. Ἀκόμα εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐπεκταθεῖ καί ἡ βιομηχανία γιά τήν παραγωγή τσιμέντων. Οἱ κλάδοι αὐτοί ἔχουν τήν προτεραιότητα στή δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας, γιατί, ὅπως εἶδαμε, ἀποτελοῦν τή βάση ὅπου ἀπάνω θά χτιστοῦν οἱ ἄλλοι κλάδοι πού παράγουν μέσα παραγωγῆς. Εἰδικότερα ἡ μαύρη μεταλλουργία καί ἡ χρωματιστή μεταλλουργία ἀποτελοῦν τήν τεχνική προϋπόθεση γιά νά μπορέσουμε νά ἰδρῦσουμε βιομηχανίες γιά κατασκευή μηχανῶν καί ἐργαλείων γιά τή βιομηχανική καί γεωργική παραγωγή. Μέ τούς κλάδους αὐτούς τῆς μεταλλουργίας συνδυάζεται καί

πίνακας 43α συντάχθηκε μέ βάση τά στοιχεία τοῦ πίνακα ἀρ. 43 (βλ. παράρτημα II) καί ἀποτελεῖ συντομευτική ἀπόδοση τοῦ δεύτερου. Ὁ πίνακας 43 τοῦ παραρτήματος II, ἐνῶ εἶναι κι αὐτός «συμπερασματικός» – δίνει δηλ. τά βασικά συμπεράσματα καί τίς προτάσεις μας – ὡστόσο εἶναι πιό ἀναλυτικός ἀπό τόν 43α. Συγκεκριμένα, στόν πίν. 43 παραθέτονται καί τά στοιχεία γιά τόν ὄγκο τῆς παραγωγῆς πού προβλέπεται γιά τόν κάθε κλάδο στήν κάθε μιὰ περίοδο, μέ ἐξαίρεση ὀρισμένους κλάδους. Στόν πίνακα αὐτόν δέν ἀναφέρονται οἱ ποσότητες πού προβλέπουμε πῶς θά παράγουν οἱ κλάδοι τῆς μηχανουργίας. Ἀναφέρεται μονάχα ὅπως καί γιά τούς ἄλλους κλάδους ἡ χρονική περίοδος γιά τήν κατασκευή καί ἐπέκταση τοῦ κάθε κλάδου καί ἡ γεωγραφική του τοποθέτηση σέ ἕνα ἀπό τά συγροτήματα πού προβλέπουμε γιά τή βαρεῖα βιομηχανία. Γεωγραφικά τοποθετοῦνται ἔτσι οἱ κλάδοι πού νά συνδυάζεται ἡ τοποθεσία τῆς παραγωγῆς μέ τήν κατανάλωση (π.χ. γεωργικά μηχανήματα κατασκευάζονται στά συγροτήματα στή Μακεδονία καί στή Θεσσαλία. Εἶδη ναυπηγικῆς στή νοτιοανατολική Στερεά – στόν Πειραιᾶ κλπ.). Φυσικά σέ μιὰ δλοκληρωμένη μελέτη γιά τό ὅλο ζήτημα τῆς μηχανουργίας θά πρέπει νά ἐνταχθεῖ σχεδιασμένα ὁ κάθε κλάδος στήν περιοχή πού θά συγκεντρώνει τά ἀναγκαῖα προσόντα. Οἱ κλάδοι τῆς μεταλλουργίας καί τῆς χημικῆς βιομηχανίας τοποθετοῦνται ὅσο γίνεται πιό κοντά στίς περιοχές τῶν πρώτων ὑλών καί στίς ἐνεργειακές ζώνες.

183. βλ. πιό πάνω τό σχέδιο γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας.

ή κατασκευή της χημικής βιομηχανίας, πού είναι απαραίτητη για τόν έφοδιασμό της βιομηχανίας και της αγροτικής οικονομίας με πρώτες βιομηχανικές ύλες και με άλλα προ-προϊόντα (λιπάσματα, όξέα κ.λπ.). 'Ακόμα, άπλώνεται ή παραγωγή τσιμέντων πού είναι ύλικό μέ θεμελιακή σημασία για τίς ανάγκες της άνοικοδόμησης. 'Η λειτουργία των πιό πάνω κλάδων έξασφαλίζεται μέ τήν κατασκευή ένεργειακής βάσης στηριγμένης προπάντων στην έκμετάλλευση των ύδραυλικών δυνάμεων της χώρας. Για τήν έκταση και τόν τρόπο πού πρέπει νά έκμεταλλευθούμε τίς ύδραυλικές δυνάμεις μιλήσαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο. Κριτήριο λοιπόν για τήν προτεραιότητα πού παίρνουν τά έργα αυτά είναι ή ώφελιμότητά τους για τήν ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας και τίς ανάγκες της άλλης οικονομίας. Χωρίς ένεργειακή βάση, χωρίς μεταλλουργία, δέν μπορούμε νά προχωρήσουμε και νά ιδρύσουμε τή μηχανουργία, τόν τόσο σύνθετο αυτό βιομηχανικό κλάδο. 'Ακόμα, χωρίς παραγωγή τσιμέντων σέ μεγάλη κλίμακα δέν μπορούμε νά προχωρήσουμε σέ κανένα, και στό πιό στοιχειακό έργο της βιομηχανικής, ένεργειακής και πολεοδομικής οίκοδόμησης. Στο πρώτο πεντάχρονο σχέδιο, μπαίνουν οί βάσεις για τήν κατοπινή άνέλιξη της οικονομίας σέ όλοένα πιό σύνθετες και άνώτερες μορφές.

Μέ τήν ίδια μέθοδο και τά ίδια κριτήρια προχωρούμε στό δεύτερο πεντάχρονο, στην κατασκευή καινούριων βιομηχανικών κλάδων και στην επέκταση των κλάδων του πρώτου πεντάχρονου. Στην περίοδο αυτή, όπως παρατηρούμε στό σχεδιάγραμμα μας, συμπληρώνονται οί κλάδοι της μεταλλουργίας μέ τήν ίδρυση μεταλλουργίας για μαγνήσιο και για κράματα σίδηρου μέ άλλα μέταλλα, όπως είναι τό χρώμιο, τό νικέλιο κ.λπ. 'Εκτός όμως από τούς κλάδους της μεταλλουργίας μπορούν τώρα πιά νά λειτουργήσουν και όρισμένοι κλάδοι της μηχανουργίας πού θά έφοδιάζονται σέ μέταλλα από τήν πρώτη. 'Ως τήν περίοδο αυτή ή παραγωγή των μεταλλουργικών κλάδων άπορροφείται σέ μεγάλο βαθμό από τήν έλαφρά μηχανολογική βιομηχανία και από τή βιομηχανία για τήν έπεξεργασία μετάλλου, πού λειτουργούσαν και πριν τόν πόλεμο και έφτιαχναν είδη από μέταλλο άπαραίτητα για μικρής κλίμακας παραγωγικές και περισσότερο για καταναλωτικές ανάγκες (καρφιά, εργαλεία, άντικείμενα οίκιακής χρήσης κ.λπ.). Μέ τήν αύξηση του όγκου της παραγωγής της, έπειτα από τό πρώτο πεντάχρονο, ή μεταλλουργία θά έφοδιάζει τούς καινούριους κλάδους της μηχανουργίας και θά δοηθήσει νά έπεκταθεί και ή παραγωγή μερικων από τούς κλάδους της μηχανολογίας πού προϋπήρχαν. Γι' αυτό, στην περίοδο αυτή, προβλέπεται νά θεμελιωθεί ή βιομηχανία για κατασκευή γεωργικών μηχανημάτων και εργαλείων.

Παράλληλα θά έπεκταθεί ή παραγωγή της ναυπηγικής και της πολεμικής βιομηχανίας και θά κατασκευαστούν καινούριες παραγωγικές μονάδες. Θά έφοδιάζονται κι αυτές μέ μέταλλο από τήν έλληνική μεταλλουργική βιομηχανία. 'Η προτεραιότητα πού δίνουμε στους κλάδους πού παράγουν γεωργικά μηχανήματα και είδη για τή ναυπηγική δέν είναι συμπτωματική. Οί ανάγκες της αγροτικής οικονομίας μας σέ γεωργικά μηχανήματα και εργαλεία θά πρέπει νά είναι από τίς πρώτες πού θά ίκα-

νοποιηθούν με τη δημιουργία ντόπιας μηχανουργίας. Ἡ ανάπτυξη τῆς τεχνικῆς βάσης στήν ἀγροτική οἰκονομία, μέ γρήγορο ρυθμό καί παράλληλα μέ τή διάδοση τῆς συνεταιριστικῆς καλλιέργειας τῆς γῆς σέ μεγάλες παραγωγικές μονάδες, ἐπιβάλλει νά ἐφοδιαστεῖ ἡ γεωργία μας μέ τά πιό πάνω μέσα παραγωγῆς. Πρέπει ἐπίσης νά ἐκτιμήσουμε σοβαρά καί τίς ἀνάγκες τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, τῆς ἀλιευτικῆς οἰκονομίας καί τῆς ἀκτοπλοίας μας σέ μηχανήματα, ἐργαλεῖα κ.λπ. Κι αὐτά πρέπει νά τά δώσει ἡ ναυπηγική βιομηχανία. Ὅσο γιά τήν πολεμική βιομηχανία εἶναι φανερό πόσο χρειάζεται, γιά τόν ἀμυντικό ἐξοπλισμό τῆς χώρας, νά ἐφοδιαστεῖ κι αὐτή μέ μηχανήματα καί ἐργαλεῖα σέ ἀρκετή ποικιλία.

Οἱ παραπάνω λόγοι μᾶς ἐπιβάλλουν, δταν θά θεμελιώσουμε τή μηχανουργία στή χώρα μας, νά δώσουμε προτεραιότητα στή βιομηχανία γιά γεωργικά μηχανήματα καί στή ναυπηγική βιομηχανία.

Ἔτσι ἡ κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων κλιμακώνεται χρονικά μέ κριτήριο κάθε φορά τίς συγκεκριμένες ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας μας, πού ἡ ἱκανοποίησή τους προσαρμόζεται ὀρθολογικά καί συντείνει στήν ἀξιοποίηση τῶν συγκεκριμένων οἰκονομικογεωγραφικῶν της συνθηκῶν.

Σχηματική καί ἀντιοικονομική λύση δίνουν ὅσοι θά ζητοῦσαν νά ἀναπτύξουν μονόπλευρα τή βαρεῖα μηχανουργία, ἀσυντόνιστα δηλαδή καί ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἀνάπτυξη τοῦ βασικοῦ κλάδου τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας πού ἀποτελεῖ τό ἄλλο σκέλος, ὅπου ἀπάνω θά θεμελιωθεῖ ἡ μετατροπή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ὅλης οἰκονομίας.

Βλέπουμε ἀπό τίς πιό πάνω παρατηρήσεις πῶς ἡ θεμελίωση τῆς βαρεῖας βιομηχανίας κλιμακώνεται χρονικά μέ ὀρθολογική μέθοδο. Τήν προτεραιότητα τήν παίρνουν οἱ κλάδοι τῆς μεταλλουργίας καί τῆς χημικῆς βιομηχανίας. Στήν περίοδο τοῦ δεύτερου σχεδίου δημιουργοῦνται δύο καινούρια βιομηχανικά συγκροτήματα: τό συγκρότημα τῆς ΝΑ Στερεᾶς καί τῆς Θεσσαλίας. Στό στάδιο αὐτό θεμελιώνεται ἡ μηχανουργία. Ἀρχίζει μέ τήν κατασκευή μέσων παραγωγῆς γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία, τήν ἀλιευτική οἰκονομία καί τίς θαλάσσιες μεταφορές. Παράλληλα, ἐπεκτείνεται ἡ παραγωγή τῶν μηχανολογικῶν καί τῶν μεταλλοτεχνικῶν βιομηχανιῶν. Κατασκευάζονται, ἀκόμα, σέ δύο συγκροτήματα βιομηχανικά, (Μακεδονία, ΝΑ Στερεά) παραγωγικές μονάδες καινούριες γιά τόν ἐφοδιασμό τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας – σέ μικρῆ κλίμακα στήν ἀρχή – μέ ἐργαλεῖα κ.λπ. μηχανικά μέσα. Ἡ παραγωγή συγκοινωνιακῶν μέσων γίνεται σέ μεγαλύτερη κλίμακα, μέ ἐπέκταση τῶν ἐγκαταστάσεων στά ἐργοστάσια πού ὑπάρχουν (ΣΕΚ κ.λπ.) καί μέ τή δημιουργία καί ἄλλων ἐγκαταστάσεων, πού θά χρειαστοῦν γιά τή διεύρυνση τῆς παραγωγικῆς δυνατότητας στόν κλάδο αὐτό καί γιά ὅσες ἄλλες καινούριες κατασκευές εἶναι ἀπαραίτητες γιά συγκοινωνιακά μέσα (ἐκτός δηλ. ἀπό σιδηροδρομικό ὑλικό).

Ἡ προοπτική γιά τή χρονική κλιμάκωση τῆς κατασκευῆς καί τῆς λειτουργίας βαρεῖας βιομηχανίας ὕστερα ἀπό τά δύο πεντάχρονα σχέδια ἀνοίγεται σέ ἀκόμα πιό πλατειούς ὀρίζοντες. Χωρίς νά καθορίζουμε περιοριστικά ὀρισμένο χρονικό διάστημα, βλέπουμε ἀπό τόν πίνακα πού παραθέσαμε, πῶς μέσα στήν περίοδο αὐτή ὄχι μόνον ἀπλώνεται ἡ παρα-

γωγή τῶν κλάδων πού ιδρύθηκαν στά δύο πεντάχρονα, παρά κατασκευάζονται ἀκόμα κι ὀλίγερα καινούριοι κλάδοι πού ἀνταποκρίνονται σέ βασικές ἀνάγκες σημαντικοῦ μέρους τῆς οἰκονομίας μας σέ μέσα παραγωγῆς. Τέτοιοι κλάδοι εἶναι ἡ βιομηχανία γιά μέσα παραγωγῆς γιά τή βαρειά καί τήν ἐλαφρά βιομηχανία. Θεμελιώνεται ἔτσι: α) βαρειά μηχανουργία πού θά ἱκανοποιεῖ κλιμακωτά, στό μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, τίς ἀνάγκες πού θά ἔχουν τά ἐργοστάσια τῆς μεταλλουργίας, τῆς χημικῆς βιομηχανίας καί τῆς ὑπόλοιπης μηχανουργίας (βιομηχανία γιά μεταφορικά μέσα κλπ.) σέ μηχανήματα καί ἐργαλεῖα. β) Ἐπεκτείνεται ἡ βαρειά μηχανουργία γιά τόν ἐφοδιασμό σέ μηχανήματα κλπ. τῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας. Στό σημεῖο τοῦτο πρέπει νά τονίσουμε πώς ὁ ἐφοδιασμός τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας γίνεται μέ κριτήριο τήν ὠφελιμότητα καί τή σημασία τοῦ κάθε κλάδου γιά τήν οἰκονομία μας. Ἡ κλωστοῦφαντουργία, οἱ γεωργικές βιομηχανίες, ἡ οἶνοπνευματοποιΐα, ἡ σαπουνοποιΐα, ἡ βιομηχανία γιά δέρματα, ἡ καπνοβιομηχανία, κ.ἄ. μπαίνουν στήν πρώτη γραμμή ἀπό τούς κλάδους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας πού θά τροφοδοτηθοῦν ἀπό τήν ἑλληνική βιομηχανία μηχανοκατασκευῶν σέ μηχανές, ἀνταλλακτικά, ἐργαλεῖα καί ἄλλα μέσα παραγωγῆς.

Φυσικά καί σ' αὐτή τήν περίοδο πρωταρχική σημασία δίνουμε στήν ἐπέκταση τῶν κλάδων τῆς μηχανουργίας γιά νά ἐξακολουθήσουν νά ἐφοδιάζουν σέ μεγαλύτερη ἀκόμα κλίμακα ἀπό τήν προηγούμενη περίοδο τήν ἀγροτική καί τήν ἀλιευτική οἰκονομία, τή ναυπηγική κλπ.

Ἡ συνοπτική εἰκόνα πού μᾶς δίνει ὁ πίνακας πού παραθέσαμε (πίνακας ἀριθ. 43α) γιά τήν, χρονικά, κλιμακωτή ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, ἐκφράζει τήν ἀνελικτική πορεία πού πρέπει νά βαδίσει ἡ κατασκευή τῆς βαρεῖας βιομηχανίας σέ κάθε χρονικό στάδιο σύμφωνα μέ τή σημασία τοῦ κάθε «ἐπί μέρους» κλάδου τῆς. Στήν περίοδο πού ἀρχίζει μετά τά δύο πρῶτα πεντάχρονα μποροῦμε νά ποῦμε, πώς ἡ βαρειά βιομηχανία παρουσιάζει ἕναν ὀλοκληρωμένο – σέ πρώτη μορφή – καί συγκεροτημένο τομέα τῆς παραγωγῆς πού ἀνταποκρίνεται στίς πιό βασικές ἀνάγκες τῶν ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας. Φυσικά καί τό στάδιο αὐτό δέν μποροῦμε νά ποῦμε πώς ἔξαντλεῖ τή δυνατότητα καί τήν ἀνάγκη γιά τήν πιό πέρα ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Ἀποτελεῖ ὅμως ἀφειτηρία καί γερή τεχνική θάση γιά νά προχωρήσουμε γρήγορα στή σοσιαλιστική οἰκοδόμηση τῆς οἰκονομίας.

2) Ἡ κατανομή τῆς κατασκευῆς τῶν ἐργῶν γιά τή βαρειά βιομηχανία σέ διάφορες χρονικές περιόδους, ἡ χρονική τους κλιμάκωση δηλαδή, δέν καθορίζεται μονάχα ἀπό τή σημασία πού ἔχει ὁ κάθε κλάδος τῆς βαρεῖας βιομηχανίας στή συγκεκριμένη περίοδο. Καθορίζεται ἀκόμη καί ἀπό τό οἰκονομικό δυναμικό τῆς οἰκονομίας σέ συνδυασμό μέ τίς ἀνάγκες τῆς σέ μέσα παραγωγικῆς κατανάλωσης. Αὐτό θά εἰπεῖ πώς πρέπει νά λογαριασοῦμε, ἄν ἡ συσσώρευση ἔφτασε στό βαθμό πού εἶναι ἀπαραίτητος σέ κάθε περίοδο γιά νά πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποὶ τῆς ἐκβιομηχάνισης.

Ἡ συσσώρευση οἰκονομικῶν μέσων πρέπει νά μεγαλώνει προοδευτικά, παράλληλα μέ τήν ἀπορρόφηση τῶν προϊόντων τῆς βαρεῖας βιομηχα-

νίας από τήν υπόλοιπη οικονομία. Ἡ ἴδρυση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἀρχίζει μέ τή συσσώρευση πού ἔχουν κιάλας δημιουργήσει οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς οἰκονομίας. Πολύ γρήγορα ὅμως ἡ ψηλή παραγωγικότητα τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας σέ συνδυασμό μέ τήν ἀπορρόφηση τῶν προϊόντων τῆς ἀπό τήν παραγωγική κατανάλωση, γιά ὀρισμένους σκοπούς τῆς, δημιουργεῖ τή βάση γιά μιᾶ ταχύτερη καί πιά μεγάλη συσσώρευση. Ἡ συσσώρευση αὐτή ἐπιταχύνεται ἀπό τήν πτώση τοῦ κόστους πού στηρίζεται στήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας. Καί μεγαλώνει ἡ ἀπόδοση τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας, πρῶτα, ἐπειδή καί ἡ τεχνική βάση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι ἀνώτερη καί, ἐπειτα, ἐπειδή, παράλληλα, ἡ ὀργάνωση τῆς δουλειᾶς πῆρε ἀνώτερη μορφή.

Ἔνας ὅμως ἀπό τοὺς κυριότερους συντελεστές, πού δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνᾶμε, γιά νά ἀνέβει τό ἐπίπεδο τῆς παραγωγικότητας εἶναι ἡ ριζικά διαφορετική θέση τοῦ ἐργάτη μέσα στή σχεδιασμένη λαϊκή οἰκονομία. Ὁ ἐργάτης δέν εἶναι πιά – ὅπως εἶναι μέσα στίς συνθήκες τῆς ὠμῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης – ὄργανο στήν καπιταλιστική παραγωγή πού φτιάχνει ὑπεραξία γιά τόν ἀτομικό κάτοχο τοῦ κεφαλαίου. Ὁ ἐργάτης γίνεται κυρίαρχος τῆς παραγωγῆς καί φτιάχνει προϊόντα γιά τό κοινωνικό σύνολο. Τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ ἐργάτη δέν μπορεῖ πιά νά πέφτει ἀκόμη κι ἅμα μεγαλώνει ἡ παραγωγική στάθμη – αὐτό γινόταν πρῶτα. Ἀντίθετα, κάθε αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς πού προέρχεται ἀπό τήν αὔξηση τῆς κοινωνικῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας μεγαλώνει ἀντίστοιχα καί τό δικό του εἰσόδημα. Ἡ σοσιαλιστική ἄμιλλα δέν ἐκφράζει παρά τήν πεποίθηση καί τήν πίστη τοῦ ἐργάτη στό σοσιαλιστικό σύστημα πού μεγαλώνει ἀδιάκοπα – ἄμεσα καί ἔμμεσα – τό ἀτομικό του εἰσόδημα μέ τή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς. Στό καπιταλιστικό σύστημα ὁ ἐργάτης *ἐξαναγκάζεται* νά ἐντατικοποιήσει τή δουλειά του γιά νά παράγει σχετική ὑπεραξία καί νά μεγαλώνει ἔτσι τό κεφάλαιο, τήν αἰτία δηλαδή τῆς δυστυχίας καί τῆς ἐξαθλίωσής του, τά ἴδια του τά δεσμά. Στό σοσιαλισμό, ὅμως, ὁ ἐργάτης *προσφέρει ὁ ἴδιος συνειδητά* τήν ἀνώτερη παραγωγικότητά του, γιά νά δημιουργήσει τή βάση γιά τήν κοινωνική εὐημερία καί νά ἀνεβάσει ἔτσι καί τό ἐπίπεδο τῆς ἀτομικῆς ζωῆς του. *Ἡ μηχανή παύει πιά νά ὑποδουλώνει* τόν ἐργάτη. *Γίνεται μέσο παραγωγῆς πού πολλαπλασιάζει τή δύναμη τῆς κοινωνίας γιά τήν παραγωγή οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.* Τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης – ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, ὅταν θά ἐξετάσουμε τήν οἰκονομική ἀπόδοση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας – εἶναι τέτοιο, πού μᾶς ἐπιτρέπει καί τό σταθερό κεφάλαιο νά ἀντικαταστήσουμε καί νά προσθέσουμε καινούριο πάγιο καί κυκλοφοριακό κεφάλαιο γιά τή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς στή βαρειά βιομηχανία, μετά βέβαια ἀπό τό πρῶτο πεντάχρονο διάστημα.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ὅπως εἶδαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο, οἱ ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας μας σέ προϊόντα πού θά παράγουν ὀρισμένοι κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας δέν εἶναι καθόλου μικρότερες ἀπό τήν παραγωγή πού προβλέπουμε γιά τοὺς κλάδους αὐτοὺς σέ κάθε περίοδο. Οἱ ἀνάγκες σέ σίδηρο καί ἀτσάλι καί σέ ἄλλα μέταλλα, καθῶς καί σέ

χημικά προϊόντα και τοιμένα μόλις θά καλυφθοῦν στήν πρώτη περίοδο (α'. πεντάχρονο) ἀπό τήν παραγωγή τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας πού προβλέπουμε. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ κύκλου στό δεύτερο πεντάχρονο θά ἀπορροφήσει σίγουρα τίς ποσότητες πού προβλέπουμε πώς θά παραχθοῦν. Αὐτό γίνεται ἀπόλυτα κατανοητό, ἅμα σκεφθοῦμε πώς μόλις στήν τρίτη περίοδο, στήν περίοδο δηλαδή πού θά ἀκολουθήσει τά δύο πεντάχρονα, θά εἶναι σέ θέση ἡ βαρεῖα βιομηχανία νά ἐφοδιάζει ἱκανοποιητικά τούς κλάδους τῆς ἑλαφρᾶς βιομηχανίας, πού σημειώνουμε στόν πῶ πάνω πίνακα (πίνακας ἀ. 43 καί 43α - συνοπτικός). Ἀκόμα πρέπει νά μὴν ξεχνᾶμε πώς οἱ ἀνάγκες τῶν κλάδων τῆς παραγωγικῆς κατανάλωσης – καί ἰδιαίτερα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας – θά πρέπει νά μεγαλώνουν μέ πολύ γρήγορο ρυθμό, σχετικά μέ τούς ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας, γιά ν' ἀνταποκρίνονται στίς ὀλοένα μεγαλύτερες ἀνάγκες σέ εἶδη γιά τήν ἀτομική κατανάλωση.

Ἐτσι βλέπουμε πώς ἡ ἀνοδική καμπύλη τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας, γιά τή βαρεῖα βιομηχανία, μπορεῖ νά συμβαδίζει σέ κάθε περίοδο τῆς ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανικῆς δάσης μέ τή συσσώρευση σέ οἰκονομικά μέσα. Θά δημιουργοῦνται ὀλοένα περισσότερα οἰκονομικά μέσα, τόσο σέ ὀλόκληρη τήν οἰκονομία, ὅσο καί μέσα στόν τομέα τῆς ἴδιας τῆς βιομηχανίας, ἐπειδή ὀλοένα καί περισσότερα κεφάλαια πρέπει, σύμφωνα μέ τό οἰκονομικό σχέδιο, νά τοποθετηθοῦν στή βαρεῖα βιομηχανία. Παράλληλα ἡ ἀνοδική αὐτή καμπύλη ἀντιστοιχεῖ γιά κάθε περίοδο στήν ἐπίσης ἀνοδική καμπύλη, πού θά παρουσιάσει σέ ἀνάγκες ἡ οἰκονομία γιά τήν ἀπορρόφηση τῶν προϊόντων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας.

*γ) Ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στή θεωρία.
Ἡ ἐφαρμογή τῆς στή γεωγραφική κατανομή καί στό ἐνιαῖο τῆς
συγκρότησης τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας.*

Ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν καινούριων παραγωγικῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, ὅπως δίνεται στόν πίνακα 43 πού παραθέσαμε, ἀκολουθεῖ κι αὐτή ὀρισμένες βασικές ἀρχές γιά τήν ὀρθολογική οἰκονομική ὀργάνωση. Εἶναι ἀνάγκη νά ποῦμε σύντομα, ποιᾶ εἶναι ἡ θεωρητική δάση ἀπ' ὅπου πρέπει νά ξεκινήσουμε, γιά νά διαπιστώσουμε τήν ἀνάγκη καί τή δυνατότητα νά κατανεύουμε ὀρθολογικά τίς παραγωγικές δυνάμεις τῆς βιομηχανίας μέσα σέ διάφορες γεωγραφικές περιφέρειες.

Στήν καπιταλιστική οἰκονομία ἡ βιομηχανία εἶναι ἀνισόμετρα μοιρασμένη στίς διάφορες χῶρες τῆς γῆς, τόσο ἀνάμεσα στίς ἀναπτυγμένες βιομηχανικά χῶρες ἀπό τό ἕνα μέρος καί τίς καθυστερημένες, ἐξαρτημένες, μισοαποικιακές καί ἀποικιακές ἀπό τό ἄλλο, ὅσο καί στό ἐσωτερικό μιανῆς καί τῆς ἴδιας χώρας, ὅπου ἡ βιομηχανία παρουσιάζεται συγκεντρωμένη σέ ὀρισμένα βιομηχανικά κέντρα, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες περιοχές τῆς χώρας αὐτῆς μένουσιν μέ ἔντονα τά χαρακτηριστικά καθυστερημένης ἢ ἀσθε-

νικά αναπτυγμένης καπιταλιστικής γεωργικής οικονομίας¹⁸⁴. Ἡ κατανομή αὐτή, πού διαμορφώθηκε χωρίς σχέδιο καί ὀρθολογική ὀργάνωση τῆς οικονομίας σέ ἐθνική καί παγκόσμια κλίμακα, ἀντιστοιχεῖ στήν ἀσυστηματοποίητη καί ἀναρχική ἀνταγωνιστική μορφή τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, πού σκοπός της δέν εἶναι αὐτή ἡ ἴδια ἡ κοινωνική παραγωγή, παρά ἡ ὑπεραξία στίς διάφορες μορφές της¹⁸⁵ μέσα στό καπιταλιστικό σύστημα παραγωγῆς. Οἱ μεγάλες, καπιταλιστικά προοδευμένες, χώρες ἀναπτύσσουν μέσα στά ὄρια τους τή βιομηχανική παραγωγή σέ μεγάλη κλίμακα καί χρησιμοποιοῦν τίς ἐξαρτημένες χώρες καί τίς ἀποικίες γιά πηγές, ἀπ' ὅπου παίρνουν πρώτες ὕλες, καί γιά ἀγορές, γιά νά τοποθετοῦν τά ἐμπορεύματά τους καί ἀκόμα, στήν περίοδο τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ (στάδιο ἱμπεριαλισμοῦ), γιά νά ἐξάγουν στίς χώρες αὐτές κεφάλαια (σφαῖρες ἐξαγωγῆς κεφαλαίου). Ἔτσι ὅμως ἐμπόδισαν νά ἀναπτυθοῦν οἱ χώρες αὐτές βιομηχανικά σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο. Ἀκόμα κι ὅπου ἡ τοποθέτηση κεφαλαίου εἶχε γιά ἀποτέλεσμα τή βιομηχανική δραστηριότητα στίς ἀποικίες καί στίς ἐξαρτημένες χώρες, πάλι ἡ δραστηριότητα αὐτή περιοριζότανε στούς τομεῖς ἐκείνους πού ἡ ἀνάπτυξή τους δέν ἐμποδίζει τίς ἱμπεριαλιστικές μητροπόλεις νά ἐξακολουθοῦν νά χρησιμοποιοῦν τίς χώρες αὐτές γιά πηγές πρώτων ὑλών κλπ. Τό ξένο κεφάλαιο ἐντείνει τήν καθυστέρηση τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐμποδίζοντας τήν κοινωνικοοικονομική τους ἀνάπτυξη. Τίς ἐμποδίζει δηλαδή νά λύσουν τά ἀστικοδημοκρατικά τους προβλήματα καί νά λυτρώσουν τήν οἰκονομία τους ἀπό μισοφεουδαρχικά ὑπολείμματα. Μ' ἄλλα λόγια ἡ ἐκβιομηχάνιση στίς χώρες αὐτές ἦταν *μονόπλευρη* καί προπάντων ἐντοπιζόταν στήν ἐλαφρά καί τήν ἐξορυχτική βιομηχανία. Οἱ ἐξαρτημένες χώρες δέν μπορούσαν λοιπόν νά ἀξιοποιήσουν τίς πρώτες ὕλες, πού βρισκόνταν μέσα στό ἴδιο τό ἔδαφος τους. Μέσα στόν ἱμπεριαλισμό βλέπουμε νά ἐπιδιώκει τό διεθνές μονοπωλιακό κεφάλαιο τήν ἀναπαραγωγή καί τό πλάτεμα τῶν ἴδιων σχέσεων ἀνάμεσα στίς μητροπόλεις καί τίς ἀποικίες μέ τό συγκεκριμένο αὐτό τρόπο δράσης τοῦ ξένου κεφαλαίου μέσα στίς δεύτερες, κι ὅταν ἀκόμα φαίνεται πῶς αὐτές παρουσιάζουν μιά σχετική βιομηχανική δραστηριότητα. Θά μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε παραδείγματα, πού θά μᾶς ἔδειχναν πῶς μέσα στόν ἱμπεριαλισμό κορυφώνεται ἡ ἀνισομετρία τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης ἀνάμεσα στίς διάφορες χώρες (εἶναι χαρακτηριστικά στό σημεῖο αὐτό ἀνάμεσα σ' ἄλλα παραδείγματα τῆς Κίνας καί τῶν Ἰνδιῶν πού, ἐνῶ διαθέτουν τεράστιους φυσικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους, δέν ἔχουν ἀνάλογη βιομηχανία ντόπια γιά τήν ἀξιοποίησή τους). Ἀκόμα θά ἔπρεπε νά εἰποῦμε ἀρκετά γιά τό πῶς ἐκφράζεται ὁ νόμος τῆς ἀνισόμετρης ἀνάπτυξης στή διαφορά πού παρουσιάζει ἡ βιομηχανική ἀνά-

184. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τό ὑπέδαφος αὐτῶν τῶν περιοχῶν χρησιμοποιεῖται ἐντατικά γιά ἐξόρυξη ἔδαφικῶν πρώτων ὑλών.

185. Βλέπε γιά τό θέμα τῆς κατανομῆς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» *Ε. Γκρανόσκι*: «Ἡ σοσιαλιστική κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων», «Μόρφωση», ἀριθ. 10/1946, σελ. 456 - 466.

πτυξη στό ρυθμό της, ανάμεσα στις διάφορες αναπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες. Για να μην επεκταθούμε όμως περισσότερο στα σημεία αυτά, παραπέμπουμε (έκτός από τις κλασικές εργασίες για τον ιμπεριαλισμό) στη μελέτη του *Ε. Γκρανόβσκι*¹⁸⁶.

Μερικές από τις οικονομικές συνέπειες (πού μᾶς ενδιαφέρουν στο κεφάλαιο αυτό) από την ανισομετρία στην ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής, τόσο σε παγκόσμια κλίμακα, όσο και στο έσωτερικό κάθε χώρας είναι:

α) Τεράστιες απώλειες και φθορά παραγωγικών δυνάμεων για να μεταφερθούν οι πρώτες και οι βοηθητικές ύλες, συχνά από πολύ μεγάλες αποστάσεις, στα κέντρα της παραγωγής, επειδή οι βιομηχανίες για την επεξεργασία τους βρίσκονται πολύ μακριά από τον τόπο της παραγωγής των πρώτων ύλων.

β) Οι χώρες και οι περιοχές που διαθέτουν πλούσιες φυσικές ύλες ή ενέργεια, ή και τα δύο μαζί, βρίσκονται σε αδυναμία να αξιοποιήσουν τις πλουτοπαραγωγικές τους πηγές. Θά είχαν τότε και σημαντική οικονομία δυνάμεων και θά χρησιμοποιούσαν με ανώτερη παραγωγικότητα την εργατική δραστηριότητα του πληθυσμού τους. Και

γ) Έπιβαρύνεται ή κατανάλωση – ιδιαίτερα στις εξαρτημένες χώρες – με έξοδα βαριά. Έξοδα για να μεταφερθεί η πρώτη ύλη, πού παράγουν μᾶ δέν βιομηχανοποιούν οι ίδιες, στις μητροπολιτικές χώρες. Άναγκάζονται έτσι να ξαναγοράσουν την πρώτη αυτή ύλη επεξεργασμένη σε προϊόντα από τις μητροπολιτικές χώρες και σε τιμή επιβαρυνμένη με τά μεταφορικά έξοδα και με τά μονοπωλιακά κέρδη των συγκροτημάτων (τράστ κλπ.) του διεθνούς μονοπωλιακού κεφαλαίου. Άν διαιωνίζεται ή καθυστέρηση στις εξαρτημένες και άποικιακές χώρες, αν διαιωνίζεται ή ανισομετρη σε βάρος τους βιομηχανική ανάπτυξη αυτό χρωσιέται βασικά στό ότι δέν πραγματοποιούνται αι άναγκαίες κοινωνικές μετατροπές (λύση του άγροτικού ζητήματος κλπ.) μέσα στις ίδιες αυτές τις χώρες πού θά επιτρέπανε την οικονομική τους ανάπτυξη και ανεξαρτοποίηση από τό ξένο κεφάλαιο. Τίς μετατροπές αυτές – καθώς και τούς έθνικούς άπελευθερωτικούς άγώνες τών λαών στις χώρες αυτές – τίς έμποδίζει, τίς καταπολεμά και δέ αφήνει να ολοκληρώσουν τούς σκοπούς τους τό ξένο κεφάλαιο. Έχει κάθε συμφέρον να τίς ματαιώσει. Έ Η Κίνα και οι Ένδίες είναι όπως τονίσαμε, χαρακτηριστικά παραδείγματα στό σημείο αυτό¹⁸⁷. Όσο για την έξάρτηση της χώρας μας από τό ξένο κεφάλαιο και τίς συνέπειές της αυτές μιλήσαμε αναλυτικά πιό πάνω.

Έτσι ή κατανομή τών παραγωγικών δυνάμεων μέσα στόν καπιταλισμό δέ γίνεται με όρθολογικά κριτήρια, σύμφωνα δηλαδή με την αρχή του μικρότερου κόστους στην παραγωγή για ώφέλεια της κοινωνικής παραγωγής. Άντίθετα γίνεται με κριτήριο τό κερδοσκοπικό καπιταλιστικό συμφέρον πού βάζει σε πολύ δευτερεύουσα μοίρα τόν παράγοντα τών φυ-

186. Στο ίδιο.

187. Βλ. *Ε. Γκρανόβσκι*, στό ίδιο, σελ. 460.

οικογεωγραφικῶν συνθηκῶν κάθε περιοχῆς. Στό σοσιαλισμό ὁμως τήν ἀξιοποίηση τοῦ γεωγραφικοῦ περιγυροῦ ὄχι μόνο δέν τήν ἐμποδίζουν παρά ἀντίθετα τήν εὐνοοῦν ἀποτελεσματικά οἱ παραγωγικές σοσιαλιστικές σχέσεις. Ἐξουδετερώνονται τά ἐσωτερικά κοινωνικά ἐμπόδια ἀπό τό ἕνα μέρος καί ὁ ἀνασταλτικός ρόλος τοῦ ξένου κεφαλαίου ἀπό τό ἄλλο μέρος καί ὀργανώνεται ἡ παραγωγή μέ σχέδιο ἐπιστημονικά θεμελιωμένο. Ὅπως λέει Ἡ Ἐγγελες:¹⁸⁸

«Μόνο ἡ κοινωνία πού συνδυάζει ἀρμονικά τίς παραγωγικές τῆς δυνάμεις σύμφωνα μέ ἕνα ἐνιαῖο γενικό σχέδιο, μπορεῖ νά ἐπιτρέψει στή βιομηχανία νά κατανεμηθεῖ σ' ὅλη τή χώρα ἔτσι, ὅπως εἶναι βολικότερο γιά τήν ἴδια τῆς τήν ἀνάπτυξη καί γιά τή διατήρηση καί τήν ἀνάπτυξη τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς παραγωγῆς».

Στή Σοβιετική Ἐνωση, στό σχέδιο γιά τή λαϊκή σοσιαλιστική οἰκονομία, ἕνας ἀπό τοῦς βασικούς σκοπούς γιά τή σχεδιασμένη ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, ἦταν ἡ ὀρθολογική κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σ' ὅλη τή γεωγραφική τῆς ἐπιφάνεια.

Γιά τήν ἐκλογή τῆς θέσης μιᾶς βιομηχανίας καθοριστικοί παράγοντες εἶναι: ἡ τοποθεσία ὅπου βρῖσκεται ἡ πρώτη ὕλη, ἡ οἰκονομία στίς μεταφορές καί ἡ οἰκονομία στίς δαπάνες γιά τήν ἐγκατάσταση καί στήν ἀμοιβή τῆς ἐργασίας γιά τή λειτουργία τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχείρησης. Ἀκόμα, ἡ ἰσόμετρη ἀνάπτυξη τῆς κάθε περιοχῆς τῆς χώρας γίνεται ἀνάλογα μέ τίς πλουτοπαραγωγικές δυνατότητες τῆς καθεμιᾶς περιοχῆς καί μέ τήν ἀπόσταση τῶν καταναλωτικῶν κέντρων ἀπό τοῦς τόπους τῆς παραγωγῆς. Τίς ἐπιστημονικές αὐτές ἀρχές σχετικά μέ τήν τοποθέτηση κάθε βιομηχανίας ἐπιδίωξε νά τίς ἐφαρμόσει μέ συνέπεια ἀπό τήν πρώτη κιόλας περίοδο ἡ Σοβιετική Ἐνωση. Στό «προσχέδιο γιά τίς ἐπιστημονικές ἐργασίες» ὁ Λένιν ἔγραφε:

Τό «σχέδιο γιά τήν οἰκονομική ἀνύψωση τῆς χώρας πρέπει νά προβλέπει καί τήν ὀρθολογιστική κατανομή τῆς βιομηχανίας στή Ρωσία ἔτσι ὥστε νά εἶναι κοντά στίς πηγές πρώτων ὑλῶν καί νά ἔχει τή δυνατότητα μέ ἐλάχιστη ἀπώλεια ἐργασίας νά περνᾶ ἀπό τήν κατεργασία τῆς πρώτης ὕλης σέ ὅλα τά ἐπακόλουθα στάδια γιά τήν ἐπεξεργασία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ὡς τήν παραγωγή τοῦ ἔτοιμου προϊόντος»¹⁸⁹.

Στό 16ο Συνέδριο τοῦ Κ. Κ. τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης ὁ Στάλιν ὑπογραμμίζει τή σημασία πού ἔχει ἡ σωστή τοποθέτηση τῆς βιομηχανίας:

«Πρῶτ' ἀπ' ὅλα τό πρόβλημα τῆς ὀρθῆς τοποθέτησης τῆς βιομηχανίας στήν ΕΣΣΔ. Ὅπωςδήποτε κι ἂν ἀναπτύξουμε τή λαϊκή οἰκονομία, δέν μποροῦμε νά μήν πάrouμε ὑπόψη τό ζήτημα τοῦ πῶς πρέπει νά τοποθετηθεῖ σωστά ἡ βιομηχανία, σάν κύριος κλάδος τῆς

188. Βλ. «Ἐντι – Ντύριγκ» ρωσ. ἔκδοση, σελ. 244, 1938. Βλ. καί Γκρανόβσκι, στό ἴδιο σελ. 459.

189. Ν. Λένιν: Ἐπαντα τομ. 22ος, σελ. 434, ρωσ. ἔκδοση, βλ. Ε. Γκρανόβσκι, στό ἴδιο, σελ. 459.

Στήν πράξη ή σοβιετική οίκονομία εφάρμοσε τίς πιό πάνω θεωρητικές θέσεις καί έλυσε σωστά τό πρόβλημα γιά τήν κατανομή τής βιομηχανίας. Μέ τά πεντάχρονα σχέδια άπλώθηκε καί όλοκληρώθηκε ή λύση αύτή σέ όλη τή χώρα. "Όλοι μας ξέρουμε, στίς γενικές τουλάχιστον γραμμές, τή συστηματική - όρθολογική έξάπλωση τής βιομηχανίας σ' όλες τίς περιφέρειες τής άπέραντης Σοβιετικής Ένωσης. Καί όλοι μας ξέρουμε τά καταπληκτικά γιά τήν ιστορία τών λαών κοινωνικοοικονομικά καί έκπολιτιστικά άποτελέσματα άπό τήν παραγωγική άξιοποίηση καί τή ραγδαία οίκονομική άνέλιξη στίς άνατολικές περιοχές τής Σοβιετικής Ένωσης. Δημιουργήθηκαν εκεί καινούριες βιομηχανικές περιφέρειες, ή έργασία τών κατοίκων έφτασε σέ άνώτερο επίπεδο παραγωγικότητας καί λυτρώθηκαν όριστικά οί λαοί τους άπ' τήν προαιώνια βαρβαρότητα. Είμαι, άκόμα, γνωστός ό τεράστιος ρόλος πού έπαιξε στόν άντιφασιστικό πόλεμο ή θεμελίωση τών μεγάλων βιομηχανικών συγκροτημάτων στίς άνατολικές περιοχές τής Σοβιετικής Ένωσης.

Σύμφωνα μέ τήν πιό πάνω θεωρητική άνάλυση μπορούμε νά ιδούμε σέ ποιές περίπου δάσεις στηρίχτηκε κι έπρεπε νά στηριχτεί ή γεωγραφική κατανομή τών καινούριων παραγωγικών μονάδων στόν πίνακα άριθ. 43.

"Όπως είδαμε καί στά άναλυτικά κεφάλαια, γιά τόν κάθε κλάδο τής βιομηχανίας, ό κάθε κλάδος τοποθετείται μέ τό κριτήριο νά βρίσκεται όσο γίνεται πιό κοντά στήν πηγή τής ενέργειας καί στήν τοποθεσία τής πρώτης ύλης. Άκόμα, λογαριάσαμε καί τόν παράγοντα τής μεταφοράς του έτοιμου ή μισοκατεργασμένου προϊόντος καθώς καί τήν τοποθεσία τών κέντρων κατανάλωσης. Έτσι στόν πίνακα άριθ. 43 οί μεταλλουργικές βιομηχανίες ιδρύονται εκεί, όπου συνδυάζεται ή τοποθεσία τής πρώτης ύλης μέ τήν ενέργεια. Λ.Χ. τά μεταλλουργικά συγκροτήματα στή Στερεά καί στή Μακεδονία βρίσκονται κοντά σέ άνάλογα ενεργειακά συγκροτήματα καί κοντά σέ τόπους, όπου γίνεται ή έξόρυξη τής πρώτης ύλης (βωξίτες Παρνασσού καί ύδατοπτώσεις του Άχελώου, σιδεροπυρίτης Χαλκιδικής καί ύδατοπτώσεις του Άλιάκμονα). Άς πάρουμε άλλο ένα παράδειγμα : τά γεωργικά μηχανήματα. Τήν άντίστοιχη βιομηχανία τήν τοποθετούμε, όσο γίνεται πλησιέστερα, στους τόπους όπου γίνεται ή κατεργασία του μετάλλου καί στά κέντρα τής κατανάλωσης. Τέτοια κέντρα όρίζονται στήν Πελοπόννησο, στή Θεσσαλία καί στή Μακεδονία. Φυσικά οί τοποθετήσεις αυτές είναι ένδεικτικές. Πρέπει πρώτα νά μελετήσουμε ειδικά τίς γεωγραφικοοικονομικές καί τεχνικές συνθήκες στή δοσμένη περίοδο καί έπειτα νά διατυπώσουμε τό όριστικό άναλυτικό σχέδιο. Τίς συνθήκες όμως αυτές δέν μπορούμε νά πούμε πώς τίς ξέρουμε στίς ιδιαίτερές τους λεπτομέρειες. Τό τονίσαμε πιό πάνω, άλλως τε, πώς ή έπεξήγηση τών

190. «Ζητήματα Λενινισμού», σελ. 399, 10η έκδοση (ρωσ.), βλ. *Ε. Γκρανόβσκι* στό ίδιο, σελ. 459 - 460.

στοιχείων του πίνακα ἀρθ. 43 – τά στοιχεία αὐτά τά ἀναλύσαμε καί σέ προηγούμενα κεφάλαια – εἶχε μονάχα τό σκοπό νά δείξει σέ συντομία τή μεθοδολογική βάση γιά τή γεωγραφική κατανομή τῶν καινούριων βιομηχανικῶν κλάδων ἀνάμεσα στίς διάφορες περιοχές τῆς χώρας.

Χρειαίεται, ἀκόμα, νά διαπιστώσουμε, στόν πιό πάνω συγκεντρωτικό πίνακα, πῶς ἡ συγκρότηση τῶν βιομηχανικῶν κλάδων σέ ἐνιαία συγκροτήματα, μέ συνδυασμένη παραγωγή, ἀποτελεῖ ἕνα *θεμελιακό μεθοδολογικό στοιχεῖο* στή σχεδιασμένη βιομηχανική οἰκοδόμηση.

Δέ θά ἀναλύσουμε τή μεγάλη σημασία, πού ἔχει ἡ συνδυασμένη παραγωγή στή βιομηχανία, γιατί αὐτό τό κάναμε σέ προηγούμενα κεφάλαια, ὅπου ἀντιμετωπίσαμε τεχνικά καί οἰκονομικά τό θέμα. Ἡ πείρα καί στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἀρκετά πλούσια ἀπό τίς κατακτήσεις τῆς σοβιετικής οἰκονομίας¹⁹¹. Στά κεφάλαια πού ἀσχοληθήκαμε μέ τό θέμα αὐτό προτιμήσαμε ὀρισμένους τεχνικούς συνδυασμούς πού πιστεύουμε πῶς συγκεντρώνουν τά μεγαλύτερα οἰκονομικά πλεονεκτήματα. Φυσικά κι ἐδῶ ἡ κατάρτιση ἑνός λεπτομερειακοῦ σχεδίου καί ἡ τεχνική του ἐπεξεργασία θά προχωρήσει πολύ πιό πέρα ἀπό τούς συνδυασμούς αὐτούς καί θά μᾶς δώσει τή δυνατότητα νά κρίνουμε μέ βάση πληρέστερα τεχνικά στοιχεία.

Ἡ διαπίστωση ὅμως πού βγαίνει ἀπό τά παραπάνω εἶναι, πῶς στήν κατάστροψη τοῦ βιομηχανικοῦ σχεδίου πρέπει νά πετύχουμε ὅσο γίνεται πιό *σύνθετη* οἰκονομική ἐξέλιξη σέ κάθε βιομηχανική περιοχή, τόσο κάθετα, ὅσο καί ὀριζόντια, ἀνάμεσα στούς διάφορους κλάδους τῆς βιομηχανίας. Πρέπει νά κατορθώσουμε νά συνδυάζουμε, ἔτσι, τήν παραγωγή τῶν διαφόρων κλάδων ἀναμεταξύ τους, ὥστε μέ τήν ὅσο μπορούμε πιό μεγάλη τεχνική καί οἰκονομική συνεργασία, νά πετυχαίνουμε ὅσο γίνεται μεγαλύτερη οἰκονομία καί στόν ἀνώτατο βαθμό παραγωγικότητα.

Σύνθετη καί συνδυασμένη - συνεργαζόμενη παραγωγή σημαίνει: α) Μέσα σέ κάθε περιοχή νά ἀρχίζουμε ἀπό τήν ἐξόρυξη τῆς πρώτης ὕλης καί νά φτάνουμε, ἂν μπορούμε, ὡς τήν κατασκευή καί τοῦ τελικοῦ προϊόντος (σύνθετη παραγωγή) καί β) Μέσα σέ κάθε περιοχή νά παράγουμε διαφορετικά προϊόντα μέ ἐνιαῖες συνδυασμένες συνεργαζόμενες βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις (συνδυασμένη - συνεργαζόμενη παραγωγή). Λ.χ. σιδηρομεταλλουργία καί βιομηχανία ἀζώτου. Αὐτό, ὅπως εἶδαμε προβλέπεται στίς λύσεις γιά τά μεγάλα μεταλλουργικοχημικά συγκροτήματα τοῦ Ἀχελώου καί τοῦ Ἀλιάκμονα¹⁹².

γ) Νά συνδυάζουμε, ὅπου μπορούμε, τίς περιπτώσεις α καί β (σύνθετη καί συνδυασμένη συνεργαζόμενη παραγωγή). Καθώς βλέπουμε ἡ παραγωγή σέ κάθε περίοδο κατανέμεται στόν πίνακα ἀριθ. 43 σέ βασικά συγκροτήματα πού ἀνταποκρίνονται στήν ἀρχή αὐτή τῆς ὀρθολογικῆς ὀρ-

191. Βλ. *Γκρανόβοκι*, στό ἴδιο σελ. 459 γιά τή «νότια ἀνθρακομεταλλουργική βάση» στή Σοβιετική Ἐνωση.

192. Εἶδαμε π.χ. πῶς, συνδυάζοντας τή σιδηρομεταλλουργία καί τή βιομηχανία ἀζώτου, τροφοδοτοῦμε τή δεύτερη μέ τά παραπροϊόντα τῆς πρώτης.

γάνωσης πού επιβάλλει τό συνδυασμένο τρόπο παραγωγής. Τά συγκεκριμένα τεχνικά καί οικονομικά πλεονεκτήματα από τήν εφαρμογή τής αρχής αὐτῆς γιά τά συγκροτήματα πού ἀναφέρονται στόν πίνακα ἀριθ. 43 τά περιγράψαμε ἐπίσης σέ προηγούμενα κεφάλαια.

Τίς θέσεις γιά τίς μεθοδολογικές ἀρχές πού πρέπει νά διέπουν τήν κατάστρωση τοῦ προγράμματος γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας καί εἰδικότερα τήν κατάστρωση ἑνός προγράμματος γιά τή θεμελίωση καί τήν ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, τίς ἀναπτύξαμε μέσα στό πλαίσιο ἑνός πλατύτερου οικονομικοῦ προγράμματος τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας. Ἄν καί ὁ σκοπός στήν ἐργασία μας τούτη ἦταν νά δείξουμε τίς γενικές γραμμές καί τό οικονομικοτεχνικό περιεχόμενο πού θά ἔχει ἕνα πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση, θεωρήσαμε ἀπαραίτητο νά ἐξετάσουμε παράλληλα καί τή γενική προοπτική γιά τήν ἐξέλιξη τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας καί ὕστερα ἀπό αὐτό τό χρονικό διάστημα. Φυσικά, ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς χώρας μέσα σ' ἕνα γενικό σχέδιο γιά τήν ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας στή λαϊκή δημοκρατία, μᾶς ἐπιβάλλει νά ἐξετάσουμε καί τούς ὁρους γιά τή συντονισμένη ἀνάπτυξη καί ὅλων τῶν ἄλλων κλάδων τῆς οἰκονομίας σέ συνάρτηση μέ τούς γενικούς σκοπούς τοῦ οικονομικοῦ προγράμματος τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀγροτική οἰκονομία, ἡ βαρεῖα καί ἡ ἑλαφρά βιομηχανία, οἱ συγκοινωνίες, τό πιστωτικό σύστημα, τό νόμισμα, τό ἐμπόριο καί ἡ κυκλοφορία, θά ἐνταχθοῦν στό γενικό σχέδιο. Εἶναι οἱ οικονομικοί παράγοντες καί οἱ οικονομικές λειτουργίες πού θά δράσουν συνδυασμένα γιά τήν παραγωγή τοῦ συγκεκριμένου οικονομικοῦ ἀποτελέσματος. Γιά νά καταστρώσουμε ἕνα τέτοιο γενικότερο πρόγραμμα θά πρέπει πρῶτα νά ἀντιμετωπίσουμε ὅλα τά μερικά ζητήματα τά σχετικά μέ τόν κάθε κλάδο χωριστά. Στήν ἐργασία μας τούτη ἐξετάζουμε τή βαρεῖα βιομηχανία σάν ἕναν ἀπό τούς θεμελιακούς συντελεστές γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ καθολικοῦ οικονομικοῦ σχεδίου λαϊκῆς δημοκρατίας.

III. Η ΒΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΒΑΣΙΚΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1. Ἡ οικονομική ἀποδοτικότητα τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί ἡ αὔξηση τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος

α) Συνολικό εἰσόδημα ἀπό τή βαρειά βιομηχανία

Γιά νά δείξουμε τί πρόσθετη ἐτήσια συνολική πρόσοδο θά δώσει στήν ἐθνική οἰκονομία ἡ παραγωγή τῶν προϊόντων ἀπό τούς καινούριους βιομηχανικούς κλάδους, καταρτίσαμε τόν πίνακα ἀριθ. 44. Στόν πίνακα αὐτόν, πλάι στήν ποσότητα πού παράγεται ἀπό κάθε εἶδος, παραθέτουμε τό συνολικό ποσό πού θά πληρωνε ἡ ἐλληνική ἀγορά γιά νά εἰσαγάγει τό ἀντίστοιχο αὐτό εἶδος ἀπό τό ἐξωτερικό. (Βλ. στήλες 1,2,3,5,6,8, καί 9 στόν πίνακα ἀριθ. 44). Οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων εἶναι οἱ περισσότερες τοῦ 1938 καί ἀντιστοιχοῦν στά ποσά πού θά πληρωνε «τσιφ Πειραιᾶ» ὁ εἰσαγωγέας τῶν εἰδῶν αὐτῶν. Οἱ ὑπολογισμοί γίνονται χωριστά γιά καθένα ἀπό τίς τρεῖς περιόδους βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας. Βάση γιά νά ὀρίσουμε τήν τιμή γιά κάθε προϊόν παίρνουμε τούς ἀριθμούς τῆς Στατιστικῆς ἐπετηρίδας τοῦ Ὑπουργείου ἐθνικῆς οἰκονομίας, ὅταν μᾶς τούς δίνει. Γιά ὀρισμένα εἶδη, π.χ. τό μαγνήσιο, τήν ἠλεκτροἐνέργεια κ.ἄ., τήν τιμή τήν παίρνουμε μέ στοιχεῖα ἀπό ἄλλη πηγή καί μέ εἰδικό τρόπο ὑπολογισμοῦ. Μέ ποιό τρόπο ὑπολογίζουμε γιά νά βροῦμε τήν τιμή, τό κόστος καί τό καθαρό εἰσόδημα τῶν προϊόντων φαίνεται ἀναλυτικά σέ εἰδικό πίνακα (βλ. πίνακα ἀριθ. 45) σέ ἐπόμενο τμήμα στό κεφάλαιο αὐτό:

Στόν πίνακα 44 (στήλες 3,6,9) βλέπουμε πῶς ἡ συνολική πρόσοδος (ἀκαθάριστο εἰσόδημα) ἀπό τίς καινούριες βιομηχανίες παρουσιάζει, σέ κάθε περίοδο, ἀνοδική καμπύλη, ἀντίστοιχη μέ τήν ἀνοδική καμπύλη τῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς, ὅπως ἐκφράζεται στήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῶν προϊόντων πού παράγονται.

Εἶναι φανερό πῶς μιλώντας γιά τιμή τῶν προϊόντων καί συνολική πρόσοδο ἐννοοῦμε τήν τιμή πού ἔχουν τά προϊόντα αὐτά σάν ἐμπορεύματα πού κυκλοφοροῦν στό χρονιάτικο κύκλο γιά τήν πραγματοποίηση ὅλων τῶν στοιχείων τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου στήν ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή. Μιλᾶμε δηλ. τόσο γιά τό σταθερό κεφάλαιο καί τό μεταβλητό πού καταβάλλεται στόν χρονιάτικο κύκλο τῆς παραγωγῆς ὅσο καί γιά τήν

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 44

ΟΓΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ, ΟΛΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ

Βιομηχανίες και προϊόντα	Α' ΠΕΡΙΟΔΟΣ			Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ			Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ		
	Ποσότητα (τόνοι)	Όλικό άκαθ. είσοδημα (χιλιάδες δρ.)	Καθαρή πρόσοδος (χιλιάδες δρ.)	Ποσότητα (τόνοι)	Όλικό άκαθ. είσοδημα (χιλιάδες δρ.)	Καθαρή πρόσοδος (χιλιάδες δρ.)	Ποσότητα (τόνοι)	Όλικό άκαθ. είσοδημα (χιλιάδες δρ.)	Καθαρή πρόσοδος (χιλιάδες δρ.)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Μεταλλουργία	Σίδηρο	20000	876000	416500	40000	1606000	60000	2920000	1376250
	Μαντέμι έμπορίου	100000			180000		340000		
	Κατεργασμ. (μορφοειδ.)	2500	735000	176250	5000	1470000	20000	3675000	972750
	Άλουμίμιο Πρωτότυπο Καθαρισμένο	7500			15000		30000		
Μαγνήσιο				10000	962500	462500	15000	1443750	693750
Μεταλλουργικά κράματα				20000	360000	120000	40000	720000	240000
Χημικές Βιομηχανίες	Άζωτο	41000	656000	276000	80000	1280000	200000	3200000	1077000
	Κουστική σόδα	7000	49000		12000	84000	20000	140000	
	Χλωριούχα προϊόντα	500	6000		1000	12000	2000	24000	
	Υδροχλωρικό όξύ	1000	4000		2000	8000	3000	12000	
	Θειικό όξύ	12000	24000	81500	25000	50000	40000	80000	209050
	Κόκ φωταερίου	60000	60000		100000	100000	200000	200000	
	Άνθρακική σόδα	10000	35000		20000	70000	30000	105000	
	Χαρτοπολτός - χαρτί	40000	226000		70000	395500	100000	565000	
	Άνθρακαδέστιο	5000	32000	4600	10000	64000	15000	96000	13800
	Τσιμέντα	1200000	1416000	617400	1200000	1416000	617400	1000000	1416000
Ηλεκτροέργεια ΩΧΒ	1725X10 ⁶	1592125	-	3935X10 ⁶	3404000	-	5205X10 ⁶	4500000	2900000
Άθροίσματα		5611125	1572250		11282000	2986250		19096750	8100000

ύπεραξία που παράγεται στο ίδιο χρονικό διάστημα¹⁹³. Ειδικότερα όμως πρέπει να τονίσουμε πώς την ύπεραξία την παίρνουμε εδώ με τη μορφή του βιομηχανικού κέρδους που, καθώς ξέρουμε, είναι σε κάθε κλάδο άλλοτε μικρότερο και άλλοτε μεγαλύτερο από την ποσότητα της ύπεραξίας που παράγεται στον κλάδο αυτό. Αυτό, όπως είναι γνωστό, οφείλεται στο σχηματισμό ενός μέσου ποσοστού κέρδους για όλους τους κλάδους. Το σύνολο βέβαια της μάζας των κερδών ισούται με το σύνολο της ύπεραξίας, αν πάρουμε την κοινωνική παραγωγή στο σύνολό της. Ο νόμος όμως του καπιταλιστικού συναγωνισμού παρουσιάζει στα μάτια μας μονάχα την τιμή που πουλιούνται τα έμπορεύματα και όχι την αξία τους. Την τιμή της πώλησης μπορούμε να τη δώσουμε με τον τύπο $C+V+P$ που διαφέρει, καθώς είπαμε πιο πάνω, από τον τύπο της αξίας που είναι $C+V+S$ ¹⁹⁴.

Πήραμε για βάση την τιμή που πουλιούνται τα έμπορεύματα σε μία ορισμένη περίοδο, για να δείξουμε πιο χαρακτηριστικά, μέσα στις γνωστές συνθήκες στην περίοδο αυτή, σε τι μεγέθη φτάνει ή οικονομική απόδοση από τους καινούριους κλάδους. Κι ακόμα βλέπουμε έτσι, με περισσότερη σαφήνεια, σε ποιο βαθμό θα εξαρτιόμαστε από την ξένη αγορά, αν εξακολουθούσαμε να εισάγουμε όλα αυτά τα προϊόντα της βαρειάς βιομηχανίας από το εξωτερικό ή αν αναγκαζόμαστε να πληρώνουμε τις τιμές αυτές σε ένα καπιταλιστικό συγκρότημα που θα εκμεταλλευόταν προνομιακά και μονοπωλιακά τις πλουτοπαραγωγικές δυνατότητες της χώρας (Κούπερ κλπ.). "Αν πάλι παίρναμε ένα υποθετικό οικονομικό περιβάλλον, θα γινόταν δύσκολη ή σύγκριση με τους γνωστούς αριθμούς της προπολεμικής οικονομίας, που χρησιμοποιούμε συνήθως για σταθερά στοιχεία για τη σύγκριση. Μά κι από την άποψη της συγκριτικής στατιστικής δέ θα μπορούσαμε, παρά μόνο με τον παραπάνω τρόπο, να δείξουμε με σαφήνεια το βαθμό της οικονομικής προόδου που θα προκύψει σε σχέση με την προπολεμική οικονομική κατάσταση¹⁹⁵.

Γίνεται ακόμα φανερό από τα πιο πάνω, πώς άμα μιλάμε για συνολική τιμή πώλησης των προϊόντων από τους καινούριους κλάδους, και για συνολική πρόσοδο έννοούμε την *ακαθάριστη*, όπως τη λέμε στη συνηθισμένη οικονομική όρολογία, πρόσοδο ή ακαθάριστο εισόδημα (*revenu brut*). Φυσικά ή εξομοίωση αυτή γίνεται σχετικά με το ποσοτικό μονάχα μέρος, γιατί στην αστική οικονομική θεωρία ή υποδιαίρεση - ανάλυση της ακαθάριστης προσόδου δέ γίνεται στα στοιχεία που αναφέραμε πιο πάνω (σταθερό κεφάλαιο, μεταβλητό κλπ.) παρά σε άλλα στοιχεία. Κι αυτό, όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω, προκαλεί σύγχυση στις πιο στοιχει-

193. Βλ. Κ. Μάρξ, «Κεφάλαιο», Τόμ. II, Σικάγο 1933 (βλ. βιβλιογραφία) – Ν. Λένιν, «Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Ρωσία» («Development of Capitalism in Russia», New York, 1943, p. 98. International Publishers, Lenin's Selected Works — tome I) και Α. Λεόντιεφ: «Πολιτική Οικονομία», Αθήνα 1946, σελ. 146.

194. C = σταθερό κεφάλαιο, V = μεταβλητό κεφάλαιο, S = ύπεραξία, P = κέρδος.

195. Στην άποψή μας αυτή είναι ένισχυτικό το παράδειγμα της σοβιετικής στατιστικής που έκανε τη σύγκριση των πεντάχρονων με την προηγούμενη περίοδο σε τιμές του 1926.

ακές οικονομικές έννοιες. Θά πρέπει νά σημειώσουμε ακόμα, πώς από θεωρητική άποψη τό σύνολο τής άξίας πού έχουν τά έμπορεύματα από τούς καινούριους κλάδους δέν θά ίσοῦται μέ τό σύνολο τών τιμών τής πώλησής τους, γιατί – έκτός από τό ότι παρεμβαίνουν μονοπωλιακοί παράγοντες πού κρατοῦν ψηλά τίς τιμές στή διεθνή άγορά – οί κλάδοι αὐτοί έχουν άνώτερη οργανική σύνθεση κι έτσι ή έξίσωση τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους γίνεται γιά ώφέλειά τους. Δηλαδή ή τιμή τών έμπορευμάτων πού παράγονται ξεπερνάει τήν άξία τους και ή υπεραξία είναι μικρότερη από τό κέρδος τους. Μ' άλλα λόγια, στή διανομή τοῦ συνόλου τής υπεραξίας πού παράγεται, οί καπιταλιστές στούς κλάδους αὐτούς παίρνουν ένα μέρος υπεραξίας από τούς άλλους κλάδους μέ κατώτερη οργανική σύνθεση και τό προσθέτουν στό δικό τους κλάδο μέ τή μορφή κέρδους. (Σχηματισμός μέσου ποσοστοῦ κέρδους). Νομίζουμε όμως πώς οί γενικῆς μορφῆς ὑπολογισμοί πού κάναμε στή μελέτη μας τούτη δέ θά επηρεαστοῦν από τό ότι δέν συμπεριλαβαίνουν και αὐτό τό στοιχείο τής θεωρητικῆς ανάλυσης μία πού δέ θ' άλλαζε σημαντικά τά συμπεράσματα πού θά βγάζαμε. "Άλλωστε, γιά τό συνυπολογισμό τοῦ στοιχείου αὐτοῦ, θά χρειάζονταν πολύπλοκοι λογαριασμοί και στοιχεῖα πού δέν δίνονται από τά στατιστικά βοηθήματα πού εἶχαμε μπροστά μας.

Ἐδῶ πρέπει και πάλι νά τονίσουμε, γιά ν' αποφύγουμε κάθε παρανόηση, πώς τόν ὑπολογισμό τής τιμῆς και τών μερῶν πού τήν ἀπαρτίζουν (C+V+P), τόν κάνουμε γιά νά γίνει καλύτερα ή σύγκριση μέ τά δεδομένα από τή σημερινή, τήν καπιταλιστική δηλ. οίκονομία. Στή σοσιαλιστική οίκονομία θά έπρεπε νά διαιρέσουμε τήν άξία τοῦ προϊόντος: 1) Σέ άξία μέσων παραγωγῆς πού μεταφέρει ή ζωντανή εργασία στό προϊόν. 2) Σέ καινούριο προϊόν, πού δημιουργεῖ ή ζωντανή εργασία. Τό καινούριο προϊόν πού αντιπροσωπεύεται μέ V+S στήν καπιταλιστική οίκονομία (μεταβλητό κεφάλαιο+υπεραξία) ἀποτελεῖται τώρα στή σοσιαλιστική οίκονομία από στοιχεῖα άξίας πού αντιστοιχοῦν στήν έξῆς ὑποδιαίρεση τοῦ καινούριου προϊόντος: α) Σέ προϊόν πού θά διατεθεῖ γιά τόν μισθό τοῦ εργάτη και β) σέ υπερπροϊόν (ἄχι υπεραξία, γιατί δέν ὑπάρχει καπιταλιστική ἰδιοποίηση) πού θά διατεθεῖ: I) γιά τή διεύρυνση τής ἀναπαραγωγῆς και II) τή βελτίωση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τών εργαζομένων.

Ἐτσι ένα μέρος τοῦ υπερπροϊόντος περνάει στήν ἀτομική κατανάλωση, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο χρησιμοποιεῖται στή σοσιαλιστική συσσώρευση και τήν ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή¹⁹⁶. Ἡ κατανομή αὐτή τοῦ υπερπροϊόντος γίνεται μέ τόν τρόπο αὐτό γιατί στή σοσιαλιστική οίκονομία, στό σοσιαλιστικό σύστημα, ὅπως λέει ὁ Μάρξ (Κεφάλαιο, I) παύει νά ἰσχύει ή διαίρεση ἀναγκαίου και πρόσθετου χρόνου εργασίας μέ τήν έννοια πού έχει ή διαίρεση αὐτή στόν καπιταλισμό. Ἐνῶ ὑπάρχει υπερπροϊόν και ὑπερεργασία δέν ὑπάρχει καπιταλιστική ἰδιοποίηση.

Ἡ ἀναγκαία εργασία πρέπει νά είναι τό μοναδικό εἶδος εργασίας, μέ

196. Βλ. γι' αὐτό Κ. Ὀστροβιτιάνωφ: «Οί βασικές νομοτέλειες ἀνάπτυξης τής σοσιαλιστικῆς οίκονομίας», «Μόρφωση», ἀριθ. 4 - 5/1946.

τή διαφορά ότι τά όριά της επεκτείνονται. Τόσο γιατί ή έννοια τών μέσων συντήρησης πλαταίνει σημαντικά όσο και γιατί ένα μέρος τής αναγκαίας εργασίας, πού είναι στόν καπιταλισμό πρόσθετη εργασία, θά ύπολογίζεται σάν αναγκαία εργασία. Ή εργασία αυτή αποδίδει στό σχηματισμό κεφαλαίου για συσσώρευση¹⁹⁷. Ή πρόβλεψη αυτή του Μάρξ πραγματοποιήθηκε στή σοβιετική οίκονομία μέ τόν καταμερισμό του προϊόντος πού αναφέραμε άμέσως πιο πάνω. Για τό ζήτημα αυτό θά μιλήσουμε και σέ άλλο κεφάλαιο.

Πρέπει λοιπόν νά έχουμε υπόψη, ότι μιλώντας για σχηματισμό τιμής και για συνολική πρόσοδο στεκόμαστε για λόγους συγκριτικής έρευνας στά στοιχεία τής σημερινής μορφής τής οίκονομίας. Διαφορετικά θά έπρεπε νά ξετάσουμε, μέ τή μεταβολή πού θά δημιουργήσει ή αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας, τήν αναλογία κατανομής του ύπερπριόντος άνάμεσα στό κεφάλαιο συσσώρευσης και τούς μισθούς. Νομίζουμε όμως, ότι αυτό θά μάς οδηγούσε σέ περίπλοκους ύποθετικούς συλλογισμούς πού δέ θά ήτανε αναγκαίοι για τόν άναγνώστη σέ τούτη τήν εργασία. Έδώ πρόκειται νά δείξουμε σέ γενικές γραμμές τή συμβολή τής βαρειάς βιομηχανίας στήν αύξηση του κοινωνικού εισοδήματος και του κεφαλαίου τής συσσώρευσης. Γι' αυτό θά άρκεστούμε νά χρησιμοποιήσουμε σάν παραστατικά στοιχεία σύγκρισης τά δεδομένα του κειμένου από τίς γνωστές σημερινές πηγές.

Και τώρα, έπειτα από τή σύντομη αυτή θεωρητική τοποθέτηση, άς ξαναγυρίσουμε στό θέμα μας. Άς πάρουμε τήν πρώτη περίοδο για τή θεμελίωση τής βαρειάς βιομηχανίας στις πρώτες δυό στήλες (2 και 3) του πίνακά μας. Βλέπουμε πώς τό συνολικό εισόδημα από τούς κλάδους πού θά λειτουργήσουν στήν περίοδο αυτή φτάνει τά 5,6 δισεκατομμύρια δραχμές του 1938. Στή δεύτερη περίοδο (στήλη 6) φτάνει τά 11,2 δισεκατ. δρχ. και ύστερα απ' αυτές τίς δύο περιόδους άνεβαίνει (στήλη 8) στά 19 δισεκατ. δρχ. περίπου.

Άπό τόν ύπολογισμό όμως τής προσόδου από τούς κλάδους αυτούς παρατηρούμε πώς λείπει σέ ποσότητα και τιμή ή απόδοση από όρισμένους κλάδους, π.χ. από τή μεταλλουργία για νικέλιο, χρώμιο κλπ. (στήν πρώτη περίοδο) και από τή μηχανουργία (στή δεύτερη και στήν τρίτη περίοδο)¹⁹⁸. Έτσι στό συνολικό της μέγεθος ή πρόσοδος, ιδιαίτερα για τή δεύτερη και τρίτη περίοδο, παρουσιάζεται σημαντικά μικρότερη από εκείνη πού θά είναι στήν πραγματικότητα. Γι' αυτό μπορούμε νά πούμε πώς οί ύπολογισμοί μας στό σημείο αυτό ύστερούν από τήν πραγματικότητα,

197. Βλ. Α. Λεόντιεφ: «Ή εργασία στόν καπιταλισμό και στό σοσιαλισμό», Άθήνα 1945. Δηλ. ενώ θά εξακολουθήσει νά ύπάρχει ή ανάγκη για ύπερεργασία και ύπερπριόν, ή ύπερεργασία αυτή θά είναι τό ίδιο αναγκαία στή σοσιαλιστική κοινωνία όπως και ή αναγκαία εργασία. Βλ. Α. Σεγκάλ: «Πολιτική οίκονομία», Β' Τόμος. (Παράρτημα – «Μερικά προβλήματα από τή διδασκαλία τής Πολιτικής Οίκονομίας», σελ. 337 - 338), Άθήνα, 1946.

198. Δέν αναφέρουμε στοιχεία για τούς κλάδους αυτούς γιατί ή ανάπτυξη τους προβλέπεται σέ μελλοντική περίοδο πού ιδιαίτερα για τή μηχανουργία δέν έχουμε τεχνικοοικονομικές έργασίες για νά προβλέψουμε τήν έκταση και τό είδος τής ανάπτυξης τους.

άφοῦ παίρνουμε γιά βάση ὀρισμένους μονάχα κλάδους τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Μέ ὅλα αὐτά ἡ πρόσοδος ἀπό τοὺς κλάδους πού συμπεριλάβαμε στοὺς ὑπολογισμούς μας δέν παύει νά εἶναι ἐξαιρετικά ψηλή ιδιαίτερα ἅμα τῆ συγκρίνουμε μέ τήν προπολεμική πρόσοδο ἀπό τῆ βιομηχανική παραγωγή πού τήν ὑπολογίζουν γιά τό 1938 σέ 13,5 δισεκατ. δραχμές γιά ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας.

Ἡ πρόσοδος ἀπό τίς καινούριες βιομηχανίες εἶναι σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τοῦ πίνακα ἀριθ. 44: Στήν πρώτη περίοδο, τό 41,5% τῆς ἀξίας τῆς προπολεμικῆς παραγωγῆς. Στή δεύτερη περίοδο φτάνει τό 83,5% πάνω-κάτω τῆς συνολικῆς προσόδου τῆς προπολεμικῆς περιόδου καί στήν τρίτη περίοδο ξεπερνάει τό 141,4% τῆς προσόδου αὐτῆς. Φυσικά ἅμα προσθέσουμε καί τήν πρόσοδο ἀπό τήν ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς τῆς παλιάς μηχανολογίας καί ἀπό τῆ θεμελίωση τῶν καινούριων κλάδων τῆς βαρειᾶς μηχανουργίας τά ποσά τῆς προσόδου πού ἀναφέρει ὁ πίνακας θά πρέπει νά μεγαλώσουν τό λιγότερο 20% γιά τίς δύο πρώτες περιόδους καί 40% γιά τήν τρίτη περίοδο¹⁹⁹. Ἄν προσθέταμε λοιπόν σέ κάθε περίοδο τήν πρόσοδο ἀπ' τίς μηχανουργικές βιομηχανίες (γεωργικά μηχανήματα, μηχανήματα γιά τῆ ναυπηγική, μηχανές καί ἐργαλεῖα γιά κλάδους βαρειᾶς βιομηχανίας, μηχανές γιά τόν κλάδο τῶν μεταφορῶν κλπ.) θά βλέπαμε νά μεγαλώνουν ἀκόμα πιό σημαντικά τά ποσά τῆς προσόδου πού θά προστεθοῦνε στή συνολική, προπολεμική, βιομηχανική πρόσοδο. Τῆ σημασία τῶν συγκρίσεων αὐτῶν μποροῦμε νά τήν κατανοήσουμε σ' ὅλη της τῆ σοβαρότητα ἅμα λογαριάσουμε σέ ποιό σημείο θ' ἀλλάξει τόσο ἡ προπολεμική διάθροση τῆς οἰκονομίας στό συνολό της, (σχέση τῆς βιομηχανίας μέ ἄλλους κλάδους οἰκονομίας), ὅσο καί ἡ ἐσωτερική κατανομή τῆς βιομηχανικῆς προσόδου ἀνάμεσα στίς διάφορες κατηγορίες τῶν κλάδων της. Ἡ ποσοτική καί ἡ ποιοτική μετατροπή πού θά προκύψει γιά τήν οἰκονομία μας μέ τῆ δημιουργία τῶν καινούριων κλάδων μέ ἀνώτερη παραγωγικότητα θά ἀλλάξει στή βάση της τήν οἰκονομική ζωή καί θά ἀνοίξει τό δρόμο γιά μιᾶ σταθερή καί ἀλματικά ἐπιταχυνόμενη ἐξέλιξη μέσα σέ μιᾶ καινούρια κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα.

β) Ἡ διαμόρφωση τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἄλλων κλάδων τῆς οἰκονομίας. Ὑπολογισμός γιά τήν πιθανή αὔξησή του. Συνολικό πρόσθετο εἰσόδημα.

Ἡ βαρειά ὅμως βιομηχανία, πού θά δημιουργήσουμε, ἐκτός ἀπό τήν ἐπιρροή πού θά ἔχει γενικά πάνω στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας, θά ἐπηρεάσει εἰδικά, ἔμμεσα, στή διαμόρφωσή τους καί τό εἰσόδημα ἀπό

199. Αὐτό θά συμβεῖ γιατί τά προϊόντα τῆς μηχανουργίας συγκεντρώνουν σέ ἀνώτατο βαθμό, μέσα σέ μικρό σχετικά ὕλικο ὄγκο τεράστιο ὄγκο ἀποκρυσταλλωμένης δουλειᾶς. Ἄρκει νά λογαριάσουμε πῶς τό 1938 (σύμφωνα μέ τοὺς ἀριθμούς τῆς Στατιστικῆς ἐπετηρίδας τοῦ Ὑπ. Ἐθν. Οἰκονομίας, κατάταξη Κ.τ.Ε. (βλ. πίνακα ἀριθ. 6 Α') ἑκατόν εἴκοσι ἐννέα χιλιάδες τόνοι μέταλλο σίδηρο καί ἀτσάλι, πού εἰσαγάγαμε, κόστιζαν 973 ἑκατομμύρια δραχμές, ἐνῶ εἴκοσι χιλιάδες μονάχα τόνοι, εἶδη μηχανουργίας, κόστιζαν ἕνα δισεκατομμύριο τετρακόσια περίπου ἑκατομμύρια δραχμές.

τούς άλλους κλάδους και τούς δείχτες σέ άλλους τομείς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς χώρας. Ὁ κλάδος πού θά ἐπηρεαστεῖ θετικά ἀπό τή θεμελίωση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στή χώρα μας εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ κλάδος τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Στόν κλάδο αὐτό θά ἔχουμε αὐξηση τοῦ εἰσοδήματος ἀπό τή χρησιμοποίηση μέσων παραγωγῆς καί λιπασμάτων, πού θά ἀνεβάσουν σέ μεγάλο βαθμό τήν παραγωγικότητα τῆς δουλειᾶς τοῦ ἀγρότη, παράλληλα μέ τήν πρόοδο τῆς καλλιέργειας μέ συνεταιριστική μορφή. Τέτοια μέσα παραγωγῆς εἶναι τά γεωργικά μηχανήματα καί ἐργαλεῖα καί τά ἀπαραίτητα, ὅπως μᾶς λέει ἡ γεωπονή ἐπιστήμη, γιά τή γῆ μας ἀζωτικά λιπάσματα. Ὑπολογίζουν πῶς μονάχα ἅμα χρησιμοποιήσουμε ἀζωτικά λιπάσματα, θά μπορέσουμε νά μεγαλώσουμε τίς ἀποδόσεις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς σέ σιτηρά στό διπλάσιο περίπου²⁰⁰. Ἄλλά καί στίς ἄλλες καλλιέργειες ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς θά παρουσιάσει ἀξιοσημεῖωτη αὐξηση. Ἄν ὑπολογίσουμε μέ τήν πιό συντηρητική προοπτική πῶς θά αὐξήσουμε τή σιτοπαραγωγή γύρω στούς 200.000 τόννους, δημιουργεῖται ἀμέσως πρόσθετο συνολικό γεωργικό εἰσόδημα, περίπου, ἓνα δισεκατομμύριο δραχμές. Δέ θά ἦταν καθόλου ὑπερβολικό, ἂν προσθέταμε καί ἄλλο μισό δισεκατομμύριο δραχμές πού προκύπτει σίγουρα ἀπό τήν αὐξηση τῆς ἀπόδοσης ἀπό τίς ἄλλες καλλιέργειες. Ἔτσι ἔχουμε τό λιγότερο, μονάχα ἀπό τή χρησιμοποίηση ἀζωτούχων λιπασμάτων, πρόσθετο γεωργικό εἰσόδημα 1,5 δισεκατομμύρια δραχμές. Δέν ἔχουμε πρόχειρα στοιχεῖα γιά νά ὑπολογίσουμε τήν αὐξηση τῆς ἐντατικότητος τῆς καλλιέργειας ἀπό τή χρησιμοποίηση γεωργικῶν μηχανημάτων, ἡ πείρα ὅμως ἀπό τίς τεχνικά ἀναπτυγμένες χώρες θά μᾶς δώσει ἀφθονο διαφωτιστικό ὕλικό στό σημείο αὐτό.

Τό γεωργικό εἰσόδημα θά μεγαλώσει σημαντικά, ἐκτός ἀπό τούς δύο παράγοντες πού ἀναφέραμε, καί ἀπό τόν ἐξηλεκτρισμό τῆς γεωργίας πού θά γίνει παράλληλα μέ τήν ἐκτέλεση τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων γιά νά ἀξιοποιήσουμε τό «λευκό ἄνθρακα» τῆς χώρας μας. Τά ἀντιπλημμυρικά, τά ἀποστραγγιστικά καί τά ἀρδευτικά ἔργα πού θά γίνουν σέ συνδυασμό μέ τή χρησιμοποίηση τοῦ ἤλεκτρισμοῦ σέ παραγωγικές καί ἀτομικές καταναλωτικές χρήσεις στόν κάμπο, στό χωριό καί στό βουνό θά ὑψώσουν σέ μεγάλο βαθμό τό γεωργικό εἰσόδημα²⁰¹. Ὁ Χ. Εὐελπίδης ὑπολογίζει χωρίς τό πρόσθετο εἰσόδημα πού θά προκύψει γιά τήν κτηνοτροφία, καί χωρίς τήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν ἀποτελεσματική καταπολέμησι τῆς ἐλονοσίας πού σκάβει τήν ὑγεία του σέ τραγικά ἐπικίνδυνο σημείο καί ἀπό τήν ἀπαλλαγὴ ἀπό τή βαρειά

200. Βλ. *Ι. Παπαδάκη*: «Ἡ σημασία τῆς ἀζωτούχου λιπάνσεως», «Οἰκονομικά χρονικά». Τεύχος 4, 1945.

201. Βλ. *Ν. Χωροφᾶ*: «Ἄρδευσις καί ἤλεκτρισμός», 1946 καί «Τά μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα ἀπό οἰκονομικῆς πλευρᾶς», «Οἰκονομικά χρονικά», ἀριθ. 5 - 7, καί 8/1945 καί *Χ. Εὐελπίδης*: «Ὁ ἤλεκτρισμός εἰς τήν ὑπαιθρον», Ἀθήναι 1943, σελ. 30 - 33, 218, 231 - 235, καί τοῦ ἴδιου: «Ἡ γεωργία τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήναι 1944, σελ. 175. Βλ. ἀκόμα στή διβλιογραφία τίς ἐργασίες τῶν *Ἀρ. Κριάρη* καί *Ἰακ. Παπαδοπούλου* γιά τή σημασία τῶν ἀρδεύσεων.

χειρωνακτική εργασία, πώς θα προκύψει από τὰ υδραυλικά ἔργα καὶ ἀπὸ τὸν ἐξηλεκτρισμὸ στή γεωργία πρόσθετο εἰσόδημα 8,5 δισεκατομμύρια δραχμές²⁰². Χωρὶς νὰ προχωρήσουμε σὲ παραδείγματα ἀναλυτικότερα ἀπὸ ἄλλους κλάδους, διαπιστώνουμε καὶ μόνον ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεῖα καὶ τοὺς πιὸ πάνω χαρακτηριστικούς ἀριθμούς τὰ εὐνοϊκά ἀποτελέσματα πού θὰ ἔχει ἡ δημιουργία ἐνεργειακῆς βάσης καὶ βαρεῖας βιομηχανίας στήν παραγωγική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας μας.

Ὁ Χ. *Εὐελπίδης* ὑπολογίζει καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους συντελεστὲς πού θὰ αὐξήσουν τὴ παραγωγική ἀποδοτικότητα στή γεωργία. Τέτοιοι εἶναι λ.χ.: Ἡ προώθηση τῶν ἀγροτικῶν συγκοινωνιῶν μὲ τὸν ἐξηλεκτρισμὸ τῆς ὑπαίθρου, ἡ δυνατότητα ἐκμετάλλευσης τῶν ὄρεινῶν δασικῶν συγκροτημάτων τῆς Στερεᾶς, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας – πού μένουν σήμερα σχεδὸν ἀνεκμετάλλευτα – μὲ κατασκευὴ ὄρεινῶν ἠλεκτρικῶν γραμμῶν πού θὰ ἐπιτρέψουν καὶ τὴν κατασκευὴ ἑναερίων σιδηροδρόμων· ἀκόμα, σημαντικό ἀποτέλεσμα θὰ ἔχει ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ἠλεκτρισμοῦ νὰ ἀπαλλάξει σὲ πολλές περιφέρειες τὸ γεωργὸ ἀπὸ τὴν ἀναγκαστική μονοκαλλιέργεια, νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐντατικότερη καλλιέργεια μεγάλων ἐκτάσεων γιὰ τὴ βαμβακοκαλλιέργεια, τὴ δενδροκομία κλπ.²⁰³.

Σημαντικὴ ἐπίδραση θὰ ἔχει ἡ βαρεῖα βιομηχανία γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τοῦ κλάδου τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας. Μιλήσαμε καὶ σὲ προηγούμενες σελίδες γιὰ τὴ ραγδαία ἀνάπτυξη πού θὰ πρέπει νὰ πάρουν οἱ οἰκοδομικὲς βιομηχανίες. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄλλες βιομηχανίες θὰ πάρουν μιὰ γρήγορη ὥθηση, τόσο ἀπὸ τὴ δημιουργία μιᾶς γερῆς ἐνεργειακῆς βάσης, πού θὰ τοὺς δίνει φθηνότερη ἐνέργεια ἀπὸ σήμερα, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ δυνατότητα πού θὰ ἔχουν νὰ ἐφοδιάζονται, σὲ ὄλοένα μεγαλύτερη κλίμακα, σὲ μεταλλουργικὲς καὶ χημικὲς πρῶτες καὶ βοηθητικὲς ὕλες, καθὼς καὶ σὲ μηχανήματα καὶ ἐργαλεῖα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ βαρεῖα βιομηχανία.

Ὁ τρίτος, βασικὸς κλάδος, πού θὰ ἀναπτυχθεῖ σὲ μεγάλη κλίμακα μὲ τὴ δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας εἶναι ὁ κλάδος τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῶν μεταφορῶν. Ἡ κατασκευὴ δρόμων, λιμανιῶν, γεφυρῶν, σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ὀχημάτων, πλοίων γιὰ τὴν ἐπιβατικὴ καὶ φορτηγὸ ἐμπορικὴ ναυτιλία κλπ., θὰ χρειαστοῦν νὰ ἐφοδιαστοῦν μὲ ἄφθονο ὕλικό καὶ

202. Τὸ πρόσθετο αὐτὸ εἰσόδημα θὰ προκύψει ὡς ἑξῆς: α) Ἐκ νέων ποτιστικῶν ἐκτάσεων συνολικῆς ἐπιφανείας 6 ἑκατομ. στρεμμάτων: 6,3 δισεκατομμύρια δραχμές. β) Ἐκ ἀποξήρασης ἑλῶν καὶ ἀπόδοση στήν καλλιέργεια 500.000 στρεμμάτων: 318 ἑκατομμύρια δραχμές. γ) Ἐκ ἑνα ἑκατομμύριου στρέμματα πού θ' ἀποστραγγισθοῦν: 210 ἑκατομμύρια δραχμές. δ) Ἐκ αὐξησης τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγρῶν μὲ θαθὺ ἠλεκτρικὸ ὄργανο: 500 ἑκατομμύρια δραχμές. ε) Ἐκ τῆς καλύτερης διατήρησης τῶν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν εἰδῶν μὲ ψυγεία, ξηραντήρια καὶ παστερίωση: 650 ἑκατομμύρια δραχμές. στ) Ἐκ τῆς ἀνάπτυξης τῆς χωρικῆς βιοτεχνίας καὶ τῆς γεωργικῆς βιομηχανίας: 550 ἑκατομμύρια δραχμές. Ὁ Χ. *Εὐελπίδης* ὑπολογίζει πὼς τὸ ὅλο πρόσθετο ἐθνικὸ εἰσόδημα ἀντιστοιχεῖ σὲ ἐθνικὸ κεφάλαιο 59 δισεκατομμύρια δραχμές καὶ κατὰ συνέπεια ἡ δαπάνη ἑνὸς τέτοιου ποσοῦ γιὰ τὰ ἠλεκτρικὰ καὶ υδραυλικά ἔργα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς παραγωγικὴ. Δαπάνη μέχρι 48 δισεκατομμύρια δραχμές πρέπει, κατὰ τὸν ἴδιο, νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς οἰκονομικὰ ἀποδοτικὴ. (Βλ. Χ. *Εὐελπίδης*, σὸ ἴδιο, σελ. 231 - 233).

203. Βλ. Χ. *Εὐελπίδης*, σὸ ἴδιο, σελ. 32 καὶ σελ. 218 - 219.

μέ ευνοϊκούς οικονομικούς όρους. Κι εδώ ή ελληνική βαρειά βιομηχανία θά διαδραματίσει ένα εξαιρετικά σοβαρό ρόλο για τήν ανάπτυξη αυτού του κλάδου.

Σημαντικές μεταβολές, ευνοϊκές για νά αναπτυχθεί ή έσωτερική συσσώρευση, θά έχουμε και στόν τομέα του έμπορικού ισοζυγίου τής χώρας πού έχει άμεση σημασία για τό ισοζύγιο τών έξωτερικών λογαριασμών. Είμαι γνωστό πώς έχουμε μόνιμο παθητικό ισοζύγιο. Τό παθητικό υπόλοιπο του ισοζυγίου ήταν για τό 1938 4,6 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου. Ή παθητικότητα αυτή του ισοζυγίου χρεωσιέται, στό μεγαλύτερό της μέρος, στό ότι εισάγουμε από τό έξωτερικό μεγάλη ποσότητα καύσιμα και προϊόντα βαρειάς βιομηχανίας (μέταλλα, μηχανήματα, χημικά κλπ.) έκτός από τά άλλα έτοιμα και μισοκατεργασμένα έμπορεύματα και γεωργικά είδη (στάρι, κλωστοϋφαντουργικά είδη) πού εισάγουμε κι αυτά από τό έξωτερικό. Ή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας και ενεργειακής βάσης θά αφαιρούσε από τό έμπορικό ισοζύγιο σημαντικό βάρος από τήν εισαγωγή σέ έμπορεύματα - προϊόντα βαρειάς βιομηχανίας και μεγάλο μέρος από τό βάρος τής εισαγωγής σέ καύσιμα. Και άκόμα ή αύξηση στή σιτοπαραγωγή, θά ελάττωνε τό κοντύλι από τήν εισαγωγή σέ σιτηρά. Δέν θά ήταν ύπερβολή άν, λογαριάζοντας τά κοντύλια πού επιβαρυνόταν πριν από τόν πόλεμο ή οικονομία μας μέ τήν εισαγωγή για όλα τά είδη αυτά²⁰⁴, όρίζαμε σέ 3,2 - 3,5 δισεκατομμύρια δραχμές τό ποσό πού θά ξαλαφρωνε κάθε χρόνο τό έμπορικό μας ισοζύγιο και τό ισοζύγιο στους έξωτερικούς λογαριασμούς.

Ή από τά πιο πάνω ένδεικτικά στοιχεία για όρισμένους τομείς τής οικονομίας θγαίνει τό συμπέρασμα πώς ή δημιουργία τής ενεργειακής βάσης και τής βαρειάς βιομηχανίας θά έχει σοβαρή θετική επίδραση άμεση και έμμεση στους πιο σημαντικούς τομείς τής παραγωγικής οικονομικής δραστηριότητας τής χώρας. Άρκει νά σκεφτούμε πώς, από τούς πιο πάνω χοντρικούς οικονομικούς ύπολογισμούς, για όρισμένους μόνο απ' αυτούς τούς τομείς (βαρειά βιομηχανία και άγροτική οικονομία) θγήκε πώς ή αύξηση του εισοδήματος μέ τούς πιο μέτριους ύπολογισμούς θά είναι: 5,6 δισεκατομμύρια δραχμές - βιομηχανία + 10 δισεκατομμύρια δραχμές - γεωργία (8,5 δισεκατομμύρια δραχμές από έργα ύδραυλικά και ήλεκτρικά + 1,5 δισεκατομ. δραχμές από χρησιμοποίηση λιπασμάτων) = 15,6 δισεκατομμύρια δραχμές. Τό ποσό αυτό άποτελεί τό 39,6% περίπου τής προπολεμικής συνολικής προσόδου (έτος 1938) από τή βιομηχανική και γεωργική παραγωγή μαζί. (Βιομηχανική 13,5 δισεκατομμύρια δραχμές και γεωργική 25,8 δισεκατομμύρια δραχμές). Τό ποσό αυτό στή δεύτερη περίοδο θά άνέβει στα 53,8% τής πρόσθετης συνολικής (άκαθάριστης)

204. Βλ. παραπάνω (σελ. 36 - 38) απ' όπου θγαίνει ότι είχαμε περίπου επιβάρυνση: 2,65 δισεκατομμύρια δραχμές από μέταλλα κλπ. και 1,4 δισεκατομμύρια δραχμές από καύσιμα. Συνολικά δηλ. πάνω από 4 δισεκατομμύρια δραχμές τό χρόνο. Βλ. πίνακα άριθ. 4α και πίνακα άρ. 4β για τό ισοζύγιο έξωτερικών λογαριασμών και πίνακα 32α (συμπερασματικό) βλ. παράρτημα II.

προσόδου από τούς δύο αυτούς κλάδους τό 1938²⁰⁵. Ἐν, φυσικά, θεωρήσουμε πώς στή δεύτερη περίοδο μεγαλώνει μόνο τό βιομηχανικό εισόδημα. Ἄλλοιῶς ἡ αὔξηση θά ἦταν πολύ πιό σημαντική.

Πρέπει ἀκόμη, γιά νά ἐκτιμήσουμε σωστά τήν οἰκονομική ἀπόδοση ἀπό τούς καινούριους κλάδους, νά λογαριάσουμε καί τό κοντύλι 3,2-3,5 δισεκατ., πού, τό λιγότερο, θά ἐλαφρώσει τό ἐμπορικό ἴσοζύγιο. Μποροῦμε τώρα, ἄν μάλιστα λογαριάσουμε καί τήν παράλληλη ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων κλάδων τῆς βιομηχανίας (ἐλαφρᾶς), τῆς γεωργίας καί τῶν μεταφορῶν, νά ἀντιληφθοῦμε τί πλατειά προοπτική ἀνοίγεται στήν ἐξέλιξη τῆς οἰκονομίας ἀπό τήν πρώτη κιάλας περίοδο τῆς σχεδιασμένης λαϊκῆς οἰκονομίας.

Ἡ προοπτική μας σχετικά μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς βαρειάς βιομηχανίας δέν εἶναι διόλου, καθῶς εἶδαμε, ὑπερβολική. Δέν περιλάβαμε ὀρισμένους κλάδους τῆς μεταλλουργίας καί τῆς μηχανουργίας. Παρ' ὄλ' αὐτό σέ πολλούς τεχνικούς καί «εἰδικούς», ἐπειδή ἐπιμένουν νά βλέπουν τίς δυνατότητες γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βαρειάς βιομηχανίας κομμένες καί ραμμένες πάνω στό σχέδιο Κοῦπερ, θά τούς φανεῖ ἴσως «ὑπερβολικό» καί ὄχι «πιθανό» νά πραγματοποιηθοῦν οἱ πιό πάνω ἀριθμοί σχετικά μέ τήν πρόσσοδο ἔπειτα ἀπό τήν πρώτη περίοδο. Καί θά τούς φανεῖ ὑπερβολικό, γιὰ τό μᾶξιμουμ πάνω-κάτω τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης, ὅπως τήν προβλέπει ὁ Κοῦπερ, τό τοποθετοῦν καί τό ἐξαντλοῦν σχεδόν στό πρῶτο πεντάχρονο. Ἔτσι γιά τίς κατοπινές περιόδους, ἐπειδή δέν εἶναι βέβαιοι γιά τήν κεφαλαιουχική ὑποστήριξη τοῦ ξένου καί τοῦ ντόπιου κεφαλαίου (Ἐθνική τράπεζα), στέκονται διστακτικοί καί οἱ τεχνικοοικονομικές τους προοπτικές γίνονται θολές καί χωρίς σιγουράδα.

Οἱ τεχνικοί ὅμως καί εἰδικοί αὐτοί σπρώχνουν τή σκέψη τους μονάχα ὡς ἐκεῖ πού μπορεῖ νά τούς σύρει ἡ κοντόφθαλμη προοπτική μιᾶς πραγματοποιήσεως ὀρισμένων χωριστά παρμένων «ἀντικειμενικῶν» σκοπῶν, γιά ἐπιχειρηματικές κερδοσκοπικές ἐπιδιώξεις. Φυσικά, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, φροντίζουν νά θγάλουν – πλάι στό λιθιανωτό γιά τό ξένο κεφάλαιο – καί μερικά «ῶφέλιμα» συμπεράσματα γιά τήν «ἐθνική οἰκονομία» στό σύνολό της.

Ἰσα-ἴσα, ὅμως, τό πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας στό σύνολό του καί στήν οὐσία του *οὔτε κἀν τό θέτουν*. Δέ φαντάζονται παρὰ μιᾶς προέκταση τῆς σημερινῆς κατάστασης τῆς οἰκονομίας μέ λίγη... βαρειά βιομηχανία. Καί τούς διαφεύγει ὀλότελα ἡ οὐσιαστική σημασία πού ἔχει ἡ ἐκβιομηχάνιση στά πλαίσια τοῦ δημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς χώρας

205. Ὑπολογίσαμε τό βιομηχανικό ἀκαθάριστο εισόδημα τοῦ 1938 σέ 13,5 δρ., σύμφωνα δηλ. μέ τά στοιχεία τῆς Στατιστικῆς ἐπετηρίδας τοῦ 1939. Γιά τό ἀκαθάριστο γεωργικό εισόδημα, πήραμε τήν ἀξία τῆς συνολικῆς παραγωγῆς πού τήν ὑπολογίσαμε σέ 25,8 δισεκατομ. δραχμές. (= Ἀξία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς 22,657 ἑκατομ. δραχ., + ἀξία τῆς δένδροκομίας 1,257 ἑκατομ. δραχ., + ἀξία τοῦ ἐλαιοπυρήνα, χόρτων κλπ. 300 ἑκατομ. δρ., + ἀξία τῶν δασικῶν 1,586 ἑκατομ. δρ.). Σ' αὐτό τό εισόδημα, φυσικά, ἄν θά μιλούσαμε γιά τό σύνολο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, θά ἔπρεπε νά προσθέσουμε 9,2 δισεκατ. δρ. ἀπό τήν κτηνοτροφία, κουκούλια κλπ. (βλ. *Χ. Ἐγγελίδη*, στό ἴδιο, σελ. 221 - 222).

μέσα στη λαϊκή δημοκρατία και η απαλλαγή της ελληνικής οικονομίας από τα μισοαποικιακά δεσμά του ξένου κεφαλαίου. Έτσι η υπόθεση της βαρειάς βιομηχανίας γίνεται γι' αυτούς υπόθεση μερικῶν, μέ σχετική σημασία, ἀριθμῶν καί χαντακῶνεται τελικά μέσα στίς λαθεμένες τους προοπτικές, γιατί κι αυτές περιορίζονται νά διαφημίσουν ὀρισμένα ἔργα πού συμφέρει στίς ξένες ἑταιρίες ἢ ἀνάληψή τους. Ἡ οἰκονομική ἀπόδοση ἀπό τούς καινούριους κλάδους, ὅπως παρουσιάζεται στή συνολική τους, στήν ἀκαθάριστη δηλ. πρόσοδο, μέ βάση τίς τιμές πού πουλιούνται τά προϊόντα τους, δείχνει χωρίς καμμιά ὑπερβολή σέ μερικά μόνο σημεία τόν ἐπαναστατικό ρόλο πού θά παίξει ἡ βαρεία βιομηχανία στό μετασχηματισμό καί τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας.

Ἡ οἰκονομική ἀποδοτικότητα δέν μπορεῖ νά μετρηθεῖ σήμερα σέ ἀριθμούς καί μέ ἀκρίβεια σ' ὅλη της τήν ἔκταση. Ἡ δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ μοχλοῦ πού θά ὑψώσει τά εἰσοδήματα ὄλων τῶν κλάδων. Οἱ ἀριθμοί δέν μποροῦν ἀπό σήμερα νά μετρήσουν *ἐξαντλητικά* τή μελλοντική ἀνάπτυξη τοῦ δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας πού θά βασιστεῖ στίς πιό πάνω ἀρχές. Κάθε τέτοια προσπάθεια θά στένευε, μῖλλον, τό ὀπτικό πεδίο τοῦ ἀναγνώστη.

2. Παραγωγικότητα καί οἰκονομική ἀποδοτικότητα τῆς βαρειάς βιομηχανίας. Πλατεία ἀναπαραγωγή καί συσσώρευση. Καθαρό εἰσόδημα.

α) Μέθοδος γιά τόν ὑπολογισμό

Εἶδαμε ποιὰ περίπου θά εἶναι ἡ οἰκονομική ἀπόδοση ἀπό τούς καινούριους κλάδους τῆς βαρειάς βιομηχανίας. Ἐξετάσαμε, ὅμως, τήν οἰκονομική αὐτή ἀπόδοση σχετικά μόνο μέ τό συνολικό πρόσθετο εἰσόδημα πού θά δημιουργηθεῖ γιά τήν ἐθνική μας οἰκονομία. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως – ἂν θέλουμε νά ἀντικρύσουμε ἀπ' ὄλες τίς πλευρές τήν πραγματική οἰκονομική ἀπόδοση ἀπό τούς κλάδους τῆς βαρειάς βιομηχανίας – νά δοῦμε ποιὰ εἶναι ἡ *εἰδική* παραγωγικότητά της μέσα στό συνολικό οἰκονομικό ἀποτέλεσμα πού δημιουργεῖ. Κι αὐτό θά εἰπεῖ νά βροῦμε σέ ποιὰ σχέση βρίσκονται ἀναμεταξύ τους τά διάφορα στοιχεῖα πού ἀπαρτίζουν τήν ἀξία τοῦ προϊόντος πού παράγεται ἢ τήν τιμή τοῦ ἐμπορεύματος πού πουλιέται, μέσα σ' ἓνα καθορισμένο χρονικό διάστημα²⁰⁶.

Ἄς πάρουμε μιά καθορισμένη χρονική περίοδο – ἄς ποῦμε μιά ἐτήσια χρονική περίοδο. Ὅπως ξέρουμε ἀπό τήν πολιτική οἰκονομία, στήν περίοδο αὐτή παράγεται ἀπό τό ἓνα μέρος ἀξία ἴση μέ τό ἄθροισμα τοῦ

206. Τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι στοὺς γνωστούς μας τύπους: $C + V + S$ καί $C + V + P$ πού ἐκφράζουν τό μέγεθος τῆς ἀξίας καί τῆς τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος. Πρέπει λοιπόν νά ἰδοῦμε τό καθένα ἀπ' αὐτά τά στοιχεῖα σέ ποιές ἀναλογίες μπαίνει στό σχηματισμό τῆς ἀξίας τοῦ χρονιάτικου προϊόντος. Μ' ἄλλα λόγια πρέπει νά ἰδοῦμε ποιό εἶναι τό μέγεθος τοῦ παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος πού δημιουργεῖται στήν καθορισμένη χρονική περίοδο ἀπό τό συνολικά καταβαλλόμενο κεφάλαιο (σταθερό καί μεταβλητό). Σέ ποιό βαθμό δηλ. ἡ καινούρια συνολική ἀξία πού παράγεται ξεπερνάει τό σύνολο τῆς ἀξίας τοῦ τοποθετημένου κεφαλαίου στήν ἴδια χρονική περίοδο καί σέ ποιὰ σχέση βρίσκεται τό κεφάλαιο πού διαθέτεται γιά τούς μισθοὺς μέ τό καθαρό εἰσόδημα.

σταθερού και του μεταβλητού κεφαλαίου, που έχουν τοποθετηθεί στην παραγωγή κατά τη διάρκεια του ενός χρόνου, και από το άλλο παραπάνω αξία (υπεραξία) που προσθέτεται στο άθροισμα του σταθερού και του μεταβλητού κεφαλαίου. Το μέγεθος της υπεραξίας, όπως είναι επίσης γνωστό, εξαρτιέται από τη διάρκεια του πρόσθετου χρόνου δουλειάς, από το πόσο δηλαδή η εργατική τάξη δουλεύει παραπάνω από το κοινωνικά αναγκαίο χρονικό διάστημα που χρειάζεται για να παραχθούν τα μέσα για την αντικατάσταση της εργατικής δύναμης που χρησιμοποιείται στην παραγωγή. Ο αναγκαίος χρόνος εργασίας αναπληρώνει το τοποθετημένο μεταβλητό κεφάλαιο που αντιστοιχεί στη δαπάνη του καπιταλιστή, για να αγοράσει το εμπόρευμα «εργατική δύναμη» και ο πρόσθετος χρόνος δουλειάς δίνει στον καπιταλιστή την υπεραξία, δηλ. το πρόσθετο προϊόν που για την παραγωγή του το αρχικό κεφάλαιο δεν καταβάλλει ισοδύναμη αξία. Το πρόσθετο αυτό προϊόν ή υπερπροϊόν μπορεί να παράγεται, επειδή ο καπιταλιστής αγοράζοντας την εργατική δύναμη σαν εμπόρευμα δέ δίνει ισοδύναμο για ολόκληρη την καινούρια αξία που δημιουργεί ή εργατική δύναμη στο δοσμένο εργάσιμο χρόνο, παρά μόνο για το μέρος εκείνο της αξίας που χρειάζεται για να αναπαραχτεί η εργατική δύναμη, μ' άλλα λόγια για να κατασκευαστούν τα μέσα για τη συντήρηση και αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης που θα χρησιμεύει πάλι στον καπιταλιστή για όργανο παραγωγής. Όπως λέει ο Μάρξ:

«Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη οι εργάτες παρουσιάζονται μέσα στην καπιταλιστική παραγωγή αυτό που είναι πραγματικά, αλλά δηλαδή μέσα παραγωγής. Ωστε δεν είναι ούτε ο άμεσος σκοπός τους, ούτε ο σκοπός της παραγωγής»²⁰⁷.

Η αξία του κεφαλαιοκρατικού εμπορεύματος κλείνει μέσα της ακόμα και το μέρος από την αξία του σταθερού κεφαλαίου που μεταφέρεται στο ίδιο χρονικό διάστημα, πάνω στο τελικό προϊόν. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πώς από τα τρία μέρη της αξίας του προϊόντος (C, V και S) βασική σημασία για την καπιταλιστική παραγωγή παίρνει το τρίτο μέρος, το S, που η παραγωγή της και η ιδιοποίησή της είναι και ο κύριος σκοπός που επιδιώκει η καπιταλιστική τάξη.

«Η καπιταλιστική παραγωγή έχει άμεσο σκοπό της όχι την παραγωγή των εμπορευμάτων, παρά την παραγωγή της υπεραξίας ή του κέρδους στην αναπτυγμένη της μορφή, όχι την παραγωγή του προϊόντος παρά την παραγωγή του υπερπροϊόντος». (Μάρξ)²⁰⁸.

Μπρορούμε τώρα, για να μεταχειριστούμε τους όρους της συνηθισμένης οικονομικής γλώσσας, να πούμε πώς αν ακαθάριστη πρόσοδο ή ακαθάριστο εισόδημα πρέπει να θεωρήσουμε τη συνολική αξία, τη συνολική τιμή του προϊόντος, πρόσοδο καθαρή ή καθαρό εισόδημα πρέπει να θεωρήσουμε την υπεραξία ή το κέρδος που αποτελεί μέρος από τη συνολική

207. Κ. Μάρξ: «Ιστορία των οικονομικών θεωριών». (Κ. Marx: «Histoire des doctrines économiques», tome V, Paris, 1925. ed Costes, p. 122).

208. Στο ίδιο, σελ. 121.

άξια ή τήν τιμή²⁰⁹ Έτσι:

«Τό καθαρό εισόδημα στήν πραγματικότητα είναι τό περίσσευμα από τό προϊόν ή από τήν άξια του, άφου άντικατασταθεί τό προκαταβλημένο κεφάλαιο, τόσο τό σταθερό όσο και τό μεταβλητό» (Μάρξ)²¹⁰.

Γιά νά μετρήσουν, λοιπόν, τήν άποδοτικότητα ενός κεφαλαίου έξετάζουν σέ τί ποσοτική σχέση βρίσκονται τά δύο πρώτα μέρη του (C + V) μέ τό τρίτο του μέρος, δηλ. τή S ή τό P. «Όσο λιγότερο είναι τό κεφάλαιο πού τοποθετείται κι όσο μεγαλύτερη ή υπεραξία (μέ τή μορφή του κέρδους) πού παράγει, τόσο άποδοτικότερο θεωρείται τό κεφάλαιο αυτό. «Όσο δηλ. τό υπερπροϊόν ξεπερνάει τό προϊόν, τόσο μεγαλύτερη είναι ή άποδοτικότητα του κεφαλαίου γιατί:

«Η καπιταλιστική παραγωγή έπιδιώκει πάντα νά παράγει μέ τό μίνιμουμ του προκαταβλημένου κεφαλαίου, τό μάξιμουμ της υπεραξίας, ή του υπερπροϊόντος» (Μάρξ)²¹¹.

«Όσο μεγαλύτερο είναι τό μέρος από τήν άξια του καινούριου προϊόντος, πού ό καπιταλιστής δέν πλήρωσε ίσοδύναμο (υπερπροϊόν, υπεραξία), κι όσο μικρότερο είναι τό μέρος από τήν άξια του καινούριου προϊόντος, πού πλήρωσε ίσοδύναμο, δηλ. σταθερό κεφάλαιο (έγκαταστάσεις, μηχανήματα, πρώτες και βοηθητικές ύλες, καύσιμα, ενέργεια) και μεταβλητό κεφάλαιο (μισθοί, μεροκάματα), τόσο πιο μεγάλη είναι για τόν καπιταλιστή ή άποδοτικότητα της έπιχείρησής του. Έτσι σκέπτονται οι καπιταλιστές. Στήν πραγματικότητα, όμως, τά πράγματα δέν συμβαίνουν άκριβώς όπως τά ήθελαν. Νά ποιά είναι ή αίτία: Η παραγωγή όλοένα μεγαλύτερου όγκου υπεραξίας μπορεί νά συμβεί είτε μέ τήν παράταση του χρόνου της εργάσιμης ήμέρας, και τότε πρέπει νά υποθέσουμε σταθερό τό ποσό του V, είτε μέ τήν έλάττωση του ποσού του V – της άξίας δηλ. πού θά πληρωθεί για τήν άγορά μέσων συντήρησης της εργατικής δύναμης. Η πρώτη μέθοδος παραγωγής υπεραξίας μάς δίνει τήν άπόλυτη υπεραξία, ή δεύτερη μέθοδος τή σχετική υπεραξία. (Φυσικά, δέν άποκλείεται νά συντρέχουν και οι δύο περιπτώσεις άνάλογα μέ τίς συγκεκριμένες κάθε φορά συνθήκες). Η βάση για τήν παραγωγή σχετικής υπεραξίας είναι ή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας πού έλαττώνει τό χρόνο πού χρειάζεται ή παραγωγή των μέσων συντήρησης της εργατικής τάξης στους βασικούς κλάδους της οίκονομίας πού λειτουργεί για τήν παραγωγή των ειδών αυτών και συνεπώς ρίχνει τήν άξια τους. Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας έχει άμεσο άποτέλεσμα τήν αύξηση του ποσοστού της υπεραξίας, (δηλ. του βαθμού έκμετάλλευσης της εργατικής τάξης²¹². Για ν'

209. Οι φυσιοκράτες έδλεπαν μέ πρωτογονισμό τήν υπεραξία μέ τή μορφή μονάχα του «καθαρου εισοδήματος». Μάρξ: «Ιστορία των οίκονομικών θεωριών», στο ίδιο, σελ. 121.

210. Στο ίδιο σελ. 121.

211. Στο ίδιο.

212. Στόν τύπο ποσοστό υπεραξίας = $\frac{\text{υπερεργασία}}{\text{άναγκαία εργασία}}$ έλαττώνεται ό παρο-

αύξηθει, όμως, ή παραγωγικότητα της εργασίας πρέπει τό σταθερό κεφάλαιο νά μεγαλώσει ταχύτερα σέ σύγκριση μέ τό μεταβλητό. Τί γίνεται όμως τότε; Ένώ μεγαλώνει ό όγκος της υπεραξίας στή σχέση της μέ τό μεταβλητό κεφάλαιο, δηλ. μεγαλώνει τό ποσοστό της υπεραξίας, ελαττώνεται τό ποσοστό του κέρδους, δηλ. ό λόγος της υπεραξίας πρós *όλόκληρο* τό κεφάλαιο. (Δηλ. πρós τό C + V). Μήπως, όμως, αυτό σημαίνει πτώση της παραγωγικότητας του καινούριου κεφαλαίου; Όχι, αντίθετα τό καινούριο κεφάλαιο δίνει μεγαλύτερο όγκο και ποσοστό υπεραξίας, τό προϊόν είναι περισσότερο και έπόμενα φτηνότερο.

Η αύξηση, όμως, της παραγωγικότητας της εργασίας και του συνολικού όγκου της υπεραξίας συνοδεύεται έτσι από τήν τάση για πτώση του ποσοστού του κέρδους. Αυτό είναι νόμος στον καπιταλισμό.

Η κεφαλαιοκρατία προσπαθεί ν' αντισταθμίσει τήν πτώση του ποσοστού κέρδους μέ τήν παραγωγή σχετικής υπεραξίας και τήν ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Η παραγωγή, όμως, σχετικής υπεραξίας έχει για προϋπόθεση τήν άνύψωση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου και έπόμενα για αποτέλεσμα τήν πτώση ξανά του ποσοστού κέρδους. Η απεριόριστη επέκταση πάλι της παραγωγής – και έπόμενα και της αγοράς – έρχεται σέ σύγκρουση μέ τή χαμηλή αγοραστική δύναμη των μαζών. Έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος. Παρ' όλους, λοιπόν, τούς αντίθετους παράγοντες που χρησιμοποιεί τό κεφάλαιο²¹³ για νά αντισταθμίσει στο νόμο αυτό της καπιταλιστικής οικονομίας τό ποσοστό κέρδους παρουσιάζει τήν τάση νά πέφτει. Αυτό δείχνει πώς έρχεται σέ σύγκρουση ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων μέ τό ίδιο κεφάλαιο που είναι υποχρεωμένο νά τίς αναπτύξει. Αυτό που ενδιαφέρει έμας, όμως, δέν είναι αυτό καθαυτό τό ποσοστό του κέρδους για νά κρίνουμε τήν παραγωγικότητα ενός κλάδου. Αυτό που ενδιαφέρει είναι ή αύξηση του όγκου του υπερπροϊόντος και τό ποσοστό της υπεραξίας, ή τό ποσοστό του υπερπροϊόντος που πρέπει αδιάκοπα νά μεγαλώνει. Όσο πιο *ψηλό* είναι τό ποσοστό του υπερπροϊόντος (όσο δηλ. ή παραγωγικότητα της εργασίας μεγαλώνει, τόσο μεγαλύτερο γίνεται τό ποσοστό της συσσώρευσης). Η αύξηση του κεφαλαίου μέ άνύψωση της οργανικής του σύνθεσης έχει αυτό τό αποτέλεσμα; Όπως ξέρουμε, τό έχει. Η αύξηση αυτή και ή αύξηση του ποσοστού του υπερπροϊόντος που ισοδυναμεί μέ τήν αύξηση του ποσοστού της συσσώρευσης είναι βασικοί δείκτες για τήν ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων σ' έναν κλάδο. Κι αυτό είναι που μάς ενδιαφέρει.

Γι' αυτό και στή μελέτη εφαρμογής που κάνουμε πρέπει νά αφήσουμε τήν άποψη του ποσοστού κέρδους και νά πάμε στήν άποψη του ποσοστού υπερπροϊόντος, στή σχέση δηλ. του V μέ τό S, αν θέλουμε νά κρίνουμε για τήν παραγωγικότητα των κλάδων που ξεετάζουμε. Φυσικά τό C τό λογα-

νομαστής. Έτσι μικραίνει τό V και μεγαλώνει τό S. (Έφ' όσον φυσικά οί άλλες συνθήκες θεωρούνται άμετάβλητες).

213. Αύξηση ταχύτητας κυκλοφορίας κεφαλαίου, πτώση κόστους μέσω παραγωγής, αύξηση βαθμού εκμετάλλευσης εργατών κ.ά.

ριάζουμε στο σχηματισμό της συνολικής αξίας, ἀλλ' ἀπό τήν ἀποψη τῆς παραγωγικότητας ἐξετάζεται σάν ὄρος γιά τήν πραγματοποίηση τῆς αὐξησης τοῦ μεταβλητοῦ κεφαλαίου καί ὄχι σάν ἀνεξάρτητο μεταβλητό μέγεθος²¹⁴.

Γιά νά μετρήσουμε, λοιπόν, σύμφωνα μέ τά παραπάνω τήν κοινωνική παραγωγικότητα ἑνός κλάδου παραγωγῆς ἢ μιᾶς ἀτομικῆς ἐπιχείρησης, πρέπει νά βροῦμε τί μέγεθος καθαροῦ προϊόντος (μέ τό πιό πάνω νόημα) μᾶς δίνει, ἀνάλογα κάθε φορά μέ τήν ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης, πού χρειάστηκε γιά νά παραχθεῖ, τό καθαρό αὐτό προϊόν (ποσοστό ὑπερπροϊόντος), καί σέ συσχετισμό πάντα μέ τήν ὀργανική σύνθεση τοῦ κεφαλαίου πού διατέθηκε. Πρίν, ὅμως, προχωρήσουμε στήν ἐρευνα τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητας τῶν κλάδων τῆς βαρεῖās βιομηχανίας, σύμφωνα μέ τήν ἀποψη πού ἐκθέσαμε πιό πάνω, πρέπει νά ἐξηγήσουμε ποιᾶ σημασία ἔχει νά παράγεται σέ μεγάλο ποσό καθαρό προϊόν, καθαρό εἰσόδημα ἢ καθαρή πρόσοδος, (μέ τό νόημα πού δώσαμε στούς ὄρους αὐτούς), στή σχεδιασμένη λαϊκή οἰκονομία. Ἐτσι μονάχα θά καταλάβουμε ποιᾶ καινούρια ριζικά διαφορετικῆ ἔννοια καί σημασία παίρνουν οἱ γνωστοί ὄροι τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, μέσα στό καινούριο οἰκονομικό περιβάλλον πού ἀνοίγει τό δρόμο γιά τό σοσιαλισμό.

Ὅπως ξέρουμε ἀπό τήν Πολιτική οἰκονομία, γιά νά ἔχουμε πλατειᾶ ἀναπαραγωγή πρέπει ἡ ὑπεραξία πού παράγεται, στίς διάφορες εἰδικές της μορφές, νά μὴν ξοδεύεται ὀλόκληρη ἀπό τήν καπιταλιστική τάξη, παρά ἕνα μέρος της νά συσσωρευθεῖ καί νά προσπαθεῖ στό ἄθροισμα τοῦ σταθεροῦ καί τοῦ μεταβλητοῦ κεφαλαίου πού θά τοποθετηθοῦν στόν ἐρχόμενο κύκλο τῆς παραγωγῆς. Ὅσο μεγαλύτερη θά εἶναι ἡ ὑπεραξία πού παράγεται σέ κάθε χρονιάτικο κύκλο, τόσο μεγαλύτερο μέρος της θά μπορεῖ νά περνᾶει γιά συσσώρευση στά ἄλλα μέρη τοῦ κεφαλαίου καί νά συντελεῖ στή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἡ διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς εἶναι ἐκεῖνο πού ἀναπτύσσει ὀλοένα περισσότερο τίς παραγωγικές δυνάμεις τῆς κοινωνίας. Βλέπουμε λοιπόν πώς, γιά νά διευρύνεται ἡ ἀναπαραγωγή τοῦ χρονιάτικου προϊόντος ὀλοένα σέ πιό μεγάλη κλίμακα, πρέπει νά παράγεται ὀλοένα περισσότερο ὑπερπροϊόν, δηλ. ὑπεραξία, ἢ σύμφωνα μέ τήν τρέχουσα κατάταξη περισσότερο καθαρό εἰσόδημα. Ὑπάρχει ὅμως μιᾶ ριζική διαφορά ἀνάμεσα στήν καπιταλιστική καί τή σοσιαλιστική οἰκονομία, σχετικά μέ τή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς καί τή συσσώρευση.

Στό καπιταλιστικό σύστημα, ἡ τάση γιά ἀπεριόριστη ἐπέκταση πού εἶναι συμφυῆς μέ τήν τάση γιά τήν ἀπόκτηση ὅσο γίνεται μεγαλύτερου κέρδους ἔχουν γιά ἀποτέλεσμα, ὄχι τήν ἀπεριόριστη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων γιά ὠφέλεια τῆς κοινωνίας, παρά τήν ἀντιφατική πο-

214. Εἶναι ζήτημα εἰδικότερο ἢ ἐξέταση τῆς σημασίας πού ἔχει ἡ πτώση τῆς ἀξίας τῶν μέσων παραγωγῆς πού δέν μπορεῖ νά μᾶς ἀπασχολήσῃ σέ τούτη τήν ἐργασία. (Βλ. Μάρξ, Κεφάλαιο I, Μέρος Δ', Κεφάλ. Βο II: «Ἀξία πού μεταδίνει ἡ μηχανή στό προϊόν»).

ρεία της καπιταλιστικής παραγωγής σε βάρος της πλατειάς ρίζας των ίδιων των εργαζομένων που αποτελούν τό «όργανο» για την κίνησή της. Τό αποτέλεσμα από τις αντιθέσεις της διευρυνόμενης αναπαραγωγής στον καπιταλισμό είναι: α) Νά ξεσπούν οι περιοδικές καπιταλιστικές κρίσεις και β) Νά αναπαράγεται ή σχέση κεφαλαίου και εργατικής τάξης, με τη συσσώρευση όλοένα περισσότερου κεφαλαίου στα χέρια της καπιταλιστικής τάξης από τη μιά και με την όλοένα μεγαλύτερη εξαθλίωση των εργαζομένων από την άλλη. Οι κρίσεις που, όπως ξέρουμε, χρωστιούνται «στή φτώχεια των μαζών που πλησιάζουν στην έπαιτεία» (Λένιν)²¹⁵ και που δημιουργούνται από τό ίδιο τό καπιταλιστικό σύστημα, επειδή στενεύει αδιάκοπα τό καταναλωτικό επίπεδο της εργατικής τάξης, έχουν για επακόλουθο νά διακόπτεται και νά έμποδίζεται ή αδέσμευτη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Η διακοπή εκδηλώνεται με την καταστροφή και την άκνησία του, όσο κρατάει ή κρίση. Η αναπαραγωγή λοιπόν των καπιταλιστικών έκμεταλλευτικών σχέσεων ανάμεσα στο κεφάλαιο και στην εργατική τάξη μεγαλώνει τή δύναμη του κεφαλαίου, εξαθλιώνει ακόμα πίο πολύ την εργατική τάξη και δημιουργεί ξανά τις προϋποθέσεις για καινούριες αναπόφευκτες, κυκλικές, καπιταλιστικές κρίσεις.

Έτσι στο καπιταλιστικό σύστημα ή έσωπορεία (processus), που βαδίζουν ή διευρυνόμενη αναπαραγωγή και ή σσώρευση, είναι θαθεία αντιφατική και κλείνει μέσα της τις θεμελιακές έσωκείμενες αντιθέσεις του καπιταλισμού. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της παραγωγής και ή άτομική ιδιοποίηση του προϊόντος που παράγεται, είναι ή βασική αντίθεση που διαπερνάει όλόκληρο τό καπιταλιστικό σύστημα κι όλες του τις έννοιες, από τό κύτταρο της καπιταλιστικής παραγωγής, τό έμπόρευμα, και από την διπλή μορφή της αξίας (αξία χρήσης και ανταλλακτική αξία) ως τά πίο σύνθετα φαινόμενα της έπεκταμένης - πλατειάς αναπαραγωγής και τις περιοδικές κρίσεις. Η παραγωγή, λοιπόν, περισσότερης υπεραξίας, περισσότερου καθαρού κέρδους, μεγαλύτερης καθαρής προσόδου δέ συμβαδίζει στον καπιταλισμό με την αδιάκοπη και όμαλή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων για ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου, ούτε με την πραγματική άνύωση του επιπέδου της ζωής των έκμεταλλευομένων τάξεων. Στόν καπιταλισμό ή παραγωγή καθαρού προϊόντος (κέρδους), ένδιαφέρει την καπιταλιστική τάξη μονάχα, γιατί είναι τό μέσο νά μεγαλώσει ή οίκονομική δύναμη του κεφαλαίου.

Τά πράγματα στή σοσιαλιστική παραγωγή είναι ριζικά διαφορετικά. Έδώ ή παραγωγή υπερπροϊόντος χάνει τό χαρακτήρα της παραγωγής κέρδους για μιά έκμεταλλεύτρια τάξη. Καταργείται ή διαίρεση της εργασίας σε αναγκαία και πρόσθετη εργασία, δηλ. σε εργασία για παραγωγή μέσω αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και σε εργασία για παραγωγή υπεραξίας που την ιδιοποιείται τό κεφάλαιο και μεγαλώνει μ' αυτήν. Στις σοσιαλιστικές συνθήκες παραγωγής υπάρχει μονάχα αναγκαία εργασία που διαιρείται: σε αναγκαία εργασία για την παραγωγή των εί-

215. Λένιν: "Απαντα IV, στο ίδιο.

δών κατανάλωσης του εργατή και σε *αναγκαία* υπερεργασία για τό σχηματισμό αποθέματος και συσσώρευσης υλικών μέσων για τή διεύρυνση της σοσιαλιστικής αναπαγωγής (υπερπροϊόν)²¹⁶. Δέν υπάρχει ή έκμεταλλευτική κατηγορία τής υπεραξίας. Τό υπερπροϊόν, μ' άλλα λόγια, δέν προορίζεται πιά για τήν έκμεταλλεύτρια όλιγαρχία για τήν άτομική της κατανάλωση, ή για τήν *καπιταλιστική* συσσώρευση. Τό υπερπροϊόν, παίρνει τόν κοινωνικά σωστό δρόμο. Τό προϊόν του πρόσθετου χρόνου δουλειάς είδαμε πώς στόν καπιταλισμό διαιρείται σε υπεραξία πού καταναλώνεται από τίς έκμεταλλεύτριες τάξεις και σε υπεραξία πού προσθέεται στό C + V για τήν πλατειά αναπαραγωγή. Στή σοσιαλιστική οικονομία έχουμε αναγκαία υπερεργασία πού δίνει υπερπροϊόν πού χρησιμοποιείται για νά ύψωθεί τό βιοτικό επίπεδο των εργαζόμενων και υπερπροϊόν πού τό διαθέτουμε στή διευρυνόμενη σοσιαλιστική αναπαραγωγή. Η κατάργηση των βασικών έσωτερικών αντιθέσεων, πού χαρακτηρίζουν τήν καπιταλιστική οικονομία, κάνει αδύνατες τίς κρίσεις υπεραγωγής μέσα στή σοσιαλιστική οικονομία. Ο νόμος τής αξίας δέ λειτουργεί σάν αυθόρμητος νόμος τής αγοράς αλλά «σάν ένας νόμος πού εφαρμόζεται συνειδητά από τό σοβιετικό κράτος στίς συνθήκες τής σχεδιασμένης έθνικης οικονομίας, στίς συνθήκες τής δίχως κρίσεις ανάπτυξης τής οικονομίας» (Βλ. Α. Σεγκάλ: στό ίδιο, σελ. 335). Έτσι, ή αύξηση στήν παραγωγή και ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων *πρώτο*: μπορεί νά γίνεται χωρίς καμιά έσωτερική αντίφαση και έμπόδιο πού θά αντικόψει τήν πορεία της και *δευτερο*: ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων τής κοινωνίας συμβαδίζει μέ τήν άνύψωση του επιπέδου τής ζωής των εργαζομένων. Πώς πραγματοποιείται αυτό; Πραγματοποιείται γιατί χρησιμοποιούμε τό ένα μέρος από τό υπερπροϊόν, από τήν καθαρή πρόσοδο, για όρισμένους κοινωνικούς σκοπούς (άνετότερη διαβίωση, έκπολιτισμός) και τό άλλο μέρος για νά συσσωρεύσουμε τά οικονομικά μέσα, δηλ. γι' αυτό πού λέγεται *σοσιαλιστική συσσώρευση*. Η σοσιαλιστική συσσώρευση πάλι δέν κάνει τίποτε άλλο παρά νά πολλαπλασιάζει τά οικονομικά μέσα για ν' αναπτυχθούν οί κοινωνικές παραγωγικές δυνάμεις για ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου, μέ διάμεσο τή διευρυνόμενη σοσιαλιστική αναπαραγωγή.

Η πιο πάνω σύντομη θεωρητική ανάλυση είχε σκοπό νά δείξει ποιά είναι ή σημασία τής καθαρής πρόσόδου για τή σοσιαλιστική παραγωγή και τί ριζικές διαφορές έχει από τό ρόλο τής καθαρής πρόσόδου στό καπιταλιστικό σύστημα, όπου ή καθαρή πρόσοδος (υπεραξία) είναι ή βασική έκμεταλλευτική κατηγορία. Στίς οικονομικές συνθήκες τής λαϊκής δημοκρατίας, όπου θά έχουμε έθνικοποιήσει τούς βασικούς βιομηχανικούς κλάδους – πού μέσα σ' αυτούς πρωταρχική σημασία έχει ή βαρειά βιομηχανία – ή καθαρή πρόσοδος και τό ποσοστό της θά μάς δείξουν τήν *κοινωνική παραγωγικότητα* μιās επιχείρησης, όπως στόν καπιταλισμό τό

216. Βλ. Α. Λεόντιεφ: «Η εργασία στόν καπιταλισμό και στό σοσιαλισμό», Άθήνα, 1946, σ. 13 και απόσπασμα (Μάρξ, Κεφάλαιο Ι) στό ίδιο και Α. Σεγκάλ: στό ίδιο, Β' Τόμος, Παράρτημα σελ. 309 - 340.

ποσοστό της καθαρής προσόδου δείχνει την *καπιταλιστική παραγωγικότητα* μιᾶς ατομικής ἐπιχείρησης, δηλ. τὸ βαθμὸ τῆς ἐκμετάλλευσης πού γίνεται στὴν ἐργατική τάξη ἀπὸ τὸ κεφάλαιο.

Γι' αὐτὸ πρέπει στὸ συγκεκριμένο θέμα μας, στή βαρεῖα βιομηχανία, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ βαθμὸ τῆς παραγωγικότητας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητας τῶν καινούριων κλάδων, νὰ ἐξακριβώσουμε πρῶτα στίς συγκεκριμένες περιπτώσεις τὸ μέγεθος τοῦ καθαρῦ προϊόντος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ὑπερπροϊόντος (τῆ σχέση του, δηλαδή, μέ τὸ κεφάλαιο πού διατέθηκε γιὰ μισθούς).

Ἐκεί θὰ δοῦμε τί ποσὸ ἀπὸ τὴν ἀξία κάθε χρόνο θὰ μποροῦμε νὰ διαθέσουμε γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ συσσώρευση, καὶ τί ἔκταση θὰ ἔχει ἡ ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή. Ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ καθαρὴ πρόσοδος, τόσο πιο μεγάλη θὰ εἶναι ἡ κοινωνικὴ πρόσοδος, τὸ καθαρὸ ἔθνικὸ εἰσόδημα πού θὰ διαθέτουμε γιὰ νὰ ἀναπτύξουμε πιο πέρα τίς παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ γιὰ νὰ ὑψώσουμε τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο. Ὅσο μεγαλώνει ἡ παραγωγικότητα τῆς δουλειᾶς, τόσο πιο γρήγορα θὰ μποροῦν νὰ ἀναπτύσσονται οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις. Αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τῆς καθαρῆς προσόδου γιὰ τὴ σχεδιασμένη λαϊκὴ οἰκονομία. Χρειάζεται τώρα νὰ ἰδοῦμε μέ ποιὸν τρόπο πρέπει νὰ ὑπολογίσουμε τὴν καθαρὴν πρόσοδο, γιατί ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ σχηματίσουμε συγκεκριμένη εἰκόνα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀποδοτικότητα τῶν καινούριων κλάδων κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη.

Γιὰ νὰ ἐξακριβώσουμε τὴν καθαρὴν πρόσοδο ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, πού ἐξετάσαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια, πρέπει τὸν τύπο $C + V + P$, ὁ τύπος αὐτός, εἴπαμε, ἀντιπροσωπεύει τὴν τιμὴ πώλησης, τὴν ἀκαθάριστη δηλαδή πρόσοδο – νὰ τὸν ἀναλύσουμε στὰ στοιχεῖα πού τὸν ἀποτελοῦν καὶ νὰ ἐκφράσουμε τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μέ τὰ πραγματικὰ μεγέθη πού ἀντιστοιχοῦν στὸ καθένα τους ἀνάλογα μέ τὸ συγκεκριμένο παράδειγμα πού θὰ πάρουμε.

Τὰ στοιχεῖα C καὶ V ἀντιπροσωπεύουν τὸ τοποθετημένο κεφάλαιο στὸ συγκεκριμένο κλάδο. Τὸ στοιχεῖο P παριστάνει τὸ κέρδος, ἢ τὴν καθαρὴν πρόσοδο πού δίνει ὁ κλάδος. Χρειάζεται λοιπόν, ἀφοῦ ξέρουμε, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, τὸ μέγεθος $C + V + P$, νὰ ἐξακριβώσουμε σέ τί ποσὸ ἀνεβαίνει τὸ $C + V$, καὶ τότε ἀφαιροῦμε τὸ ἄθροισμα τοῦ $C + V$ ἀπὸ τὸ $C + V + P$ καὶ βρίσκουμε τὸ μέγεθος τοῦ P . Γιὰ νὰ βροῦμε τὸ ἄθροισμα $C + V$, πρέπει νὰ ἐξακριβώσουμε χωριστὰ τὰ μεγέθη C καὶ V . Τὸ C , ὅπως εἴπαμε, ἐκφράζει τὴν ἀξία τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου. Τὸ ἀποτελοῦν ὅλες οἱ κτιριακὲς ἐγκαταστάσεις, τὰ μηχανήματα, οἱ πρῶτες καὶ βοηθητικὲς ὕλες, ἡ ἐνέργεια (καύσιμα ἢ ηλεκτρικὴ ἐνέργεια) καὶ γενικότερα ὁποιοδήποτε ἄλλο μέσο παραγωγῆς, πού παρουσιάζεται μέ τὴ μορφή τῆς ὑλοποιημένης – ἀποκρυσταλλωμένης (νεκρῆς) δουλειᾶς. Τὸ V ἐκφράζει τὴν ἀξία τοῦ μεταβλητοῦ κεφαλαίου. Ἀντιπροσωπεύει τὸ κεφάλαιο πού χρειάζεται γιὰ τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ μεροκάματα, γιὰ τὴν ἀγορὰ δηλαδή τῆς (ζωντανῆς) ἐργατικῆς δυνάμεις, ὅπως θὰ λέγαμε στίς καπιταλιστικὲς συνθήκες²¹⁷.

217. Δέν πρέπει νὰ συγχύσουμε τὸ σταθερὸ καὶ μεταβλητὸ κεφάλαιο μέ τὸ πάγιο καὶ

Πρέπει, λοιπόν, να θροῦμε για τόν κάθε συγκεκριμένο κλάδο τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, ποιὰ εἶναι τὰ ἔξοδα κεφαλαίου μέσα στό συγκεκριμένο χρονικό διάστημα πού ἀντιστοιχοῦν στό C καί τό V.

Ἄς πάρουμε λ.χ. τόν κλάδο τῆς σιδηρομεταλλουργίας. Πρέπει νά ἐξακριβώσουμε: Τί δαπάνη κεφαλαίου θά χρειαστοῦμε για τήν πρώτη ὕλη, τό σιδηρομετάλλευμα· καί για τή βοηθητική ὕλη: κάρβουνο, ἀσβεστόπετρα, πυρίμαχα καμινιῶν, λάδια λίπανσης μηχανημάτων κλπ. Τί δαπάνη θά ἀντιστοιχεῖ για ἀπόσβεση τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων μέ ὀρισμένο ποσοστό ἀπόσβεσης, λ.χ. 10%. Τί δαπάνες ἀντιστοιχοῦν στήν κατανάλωση ἠλεκτρ ἐνέργειας (καί μεταλλουργικοῦ κόκ για θέρμανση στήν περίπτωση ὑψικαμίνου. Δηλ. ἐδῶ τό κόκ χωρίζεται σέ ὕλικό πού συμμετέχει στή χημική ἀντίδραση καί σέ μέσο παραγωγῆς ἐνέργειας πού χρησιμεύει για τή θέρμανση). Τέλος, ὑπολογίζουμε, τί δαπάνη ἀντιστοιχεῖ σέ μισθοῦς καί μεροκάματα. Ἄν ἔχουμε νά συνυπολογίσουμε καί τόκους ἀπό δανεισμό κεφαλαίου, ἐμεῖς – ἐνῶ για τόν ἀτομικό ἐπιχειρηματία θεωρεῖται ἔξοδο για τήν παραγωγή – θά τοῦς κατατάξουμε στήν καθαρή πρόσοδο καί ὄχι στήν ἀκαθάριστη, γιατί καί ὁ τόκος εἶναι, ὅπως καί τό βιομηχανικό κέρδος, μορφή ὑπεραξίας, ὥστε ἀποτελεῖ μέρος τῆς καθαρῆς προσόδου. Εἶναι δηλαδή μορφή τῆς ὑπεραξίας μέ τήν ὁποία αὐτή (ὅπως τό ἐμπορικό κέρδος καί ἡ ἔγγειος πρόσοδος) περνάει, μέσα στό καπιταλιστικό σύστημα, σέ ἄλλο τμήμα τῆς καπιταλιστικῆς τάξης. Ἄφου λοιπόν ὑπολογίσουμε τὰ πῖό πάνω κοντύλια πού ἀνταποκρίνονται στό κεφάλαιο πού τοποθετεῖται κάθε χρόνο στήν παραγωγή μαζί μέ τή χρονιάτικη ἀπόσβεση τῆς ἀξίας τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου πού ἔχει ἐπενδυθεῖ στό δοσμένο κλάδο, τὰ προσθέτουμε καί ἀφαιροῦμε ἔπειτα τό ἄθροισμα (C+V) ἀπό τήν ἀκαθάριστη πρόσοδο ἀπό τό ὄλικό δηλ. ἀντίτιμο πού θά εἰσπραχθεῖ ἀπό τήν πούληση τοῦ τελειωμένου προϊόντος στήν ἀγορά. Ἡ διαφορά πού θά προκύψει (καθαρό κέρδος) ἀντιστοιχεῖ στήν καθαρή πρόσοδο, στό καθαρό εἰσόδημα, πού θά δώσει ὁ κλάδος αὐτός μέσα σ' ἕνα χρόνο. Ὁ τύπος λοιπόν πού ἐφαρμόζουμε στήν πράξη για νά ὑπολογίζουμε τό χρονιατικό καθαρό εἰσόδημα εἶναι:

$$\begin{array}{ccc}
 (C + V + P) & & (C + V) & & (P) \\
 \text{Ἄκαθάριστη πρόσοδος} - & & \text{Κόστος παραγωγῆς} & & = \text{Καθαρή πρόσοδος} \\
 \\
 \left[\begin{array}{c} \text{Τιμή πούλησης,} \\ \text{ὄλικό εἰσόδημα} \end{array} \right] & \text{μείον} & \left[\begin{array}{c} \text{Δαπάνη κεφαλαίου για C (Πρῶ-} \\ \text{τες ὕλες, ἐγκαταστάσεις, ἐνέρ-} \\ \text{γεια) + δαπάνη κεφαλαίου} \\ \text{για V (Μισθοί, ἡμερομίσθια)} \end{array} \right] & \text{ἴσον} & \left[\begin{array}{c} \text{Κέρδος βιομηχα-} \\ \text{νικό + τόκοι =} \\ \text{καθαρό εἰσόδημα} \end{array} \right]
 \end{array}$$

κυκλοφοριακό. Ἡ τελευταία αὐτή διάκριση πού συσκοτίζει στήν ἀστική οἰκονομία τήν πραγματική πηγή ἀπ' ὅπου πηγάζει ἡ ὑπεραξία χρησιμοποιεῖται στήν τρέχουσα οἰκονομική λογιστική. Τό πάγιο εἶναι στενότερη ἔννοια ἀπό τό σταθερό κεφάλαιο γιατί ἀποτελεῖται μόνον ἀπό κτίρια καί μηχανήματα καί τό κυκλοφοριακό πλατύτερον ἔννοια ἀπό τό μεταβλητό γιατί κλείνει μέσα του, ἐκτός ἀπό τὰ μεροκάματα καί τήν πρώτη ὕλη, τὰ βοηθητικά ὕλικά, τὰ καύσιμα κλπ. Ὅπωςδήποτε τό ἄθροισμα τοῦ C + V πρέπει νά εἶναι ἴσο μέ τό ἄθροισμα τοῦ πάγιου καί τοῦ κυκλοφοριακοῦ. (Βλ. «Πολιτική Οἰκονομία». Α. Λεόντιεφ, σελ. 80 παραστατικό πίνακα).

β) Συμπεράσματα και παρατηρήσεις από τόν ύπολογισμό του κόστους, του καθαρού εισοδήματος και τής παραγωγικότητας.

Μέ βάση τά πιό πάνω στοιχειά καταρτίσαμε ένα γενικό (πίνακας άριθ. 44) και ένα αναλυτικό πίνακα (πίνακας άριθ. 45), για νά δείξουμε ποιά είναι ή καθαρή πρόσοδος στόν κάθε κλάδο τής βαρειάς βιομηχανίας και από ποιά αναλυτικά στοιχεία προκύπτει. Ό γενικός πίνακας (άριθ. 44) δείχνει σέ τρείς κάθετες στήλες για κάθε περίοδο, ποιά είναι ή ποσότητα του προϊόντος πού προβλέπουμε πώς θά παραχθεί από τήν κάθε βιομηχανία στόν κάθε συγκεκριμένο κλάδο, ποιό τό άκαθάριστο εισόδημα του κάθε κλάδου και ποιό τό καθαρό εισόδημα. Τόν πίνακα άριθ. 44 παραθέσαμε και στό κείμενο δλόκληρο (βλ. σελ. 334) για τήν εύκολότερη παρακολούθηση. Ό αναλυτικός πίνακας (άριθ. 45) δείχνει ειδικά για κάθε κλάδο πώς σχηματίζεται ή καθαρή πρόσοδος, πού αναγράφουμε στό γενικό πίνακα. Πώς σχηματίζονται, δηλαδή, τά έξοδα παραγωγής για κάθε κατηγορία κεφαλαίου πού τοποθετείται στήν παραγωγή (σταθερό-μεταβλητό) και για κάθε ύποδιάκριση τής κάθε κατηγορίας κεφαλαίου (άποσβέσεις-πρώτες ύλες, μισθοί κλπ.). Άφαιρώντας ύστερα τά έξοδα (κόστος) από τήν άκαθάριστη πρόσοδο έχουμε, τόσο στό γενικό, όσο και στόν ειδικό πίνακα, τήν τιμή τής καθαράς προσόδου. Αναφέρουμε άκόμα, όπου χρειάζεται, και τήν πηγή για τά στοιχεία πού περιέχονται στόν αναλυτικό πίνακα. Πρέπει επίσης νά σημειώσουμε πώς άρκετούς ύπολογισμούς τούς κάνουμε κατά προσέγγιση, μέ βάση τήν πείρα από ξένες οίκονομίες. Τά άριθμητικά συμπεράσματα πού βγαίνουν, άν και έχουν ένδεικτικό χαρακτήρα, όπως και οί άλλοι ύπολογισμοί στήν εργασία μας τούτη, μάς δίνουν παρ' όλα αυτά συνθετική εικόνα πού τά άριθμητικά τής δεδομένα συνάγονται πάντα μέ τήν ίδια ένιαία μέθοδο του σχηματισμού τής καθαρής προσόδου για όλους τούς κλάδους τής βαρειάς βιομηχανίας (έκτός φυσικά από τή μηχανουργία για τήν όποία δέν κάνουμε άριθμητικούς ύπολογισμούς).

Ό πίνακας άριθ. 45 συνοδεύεται από ειδικούς, μικρότερους αναλυτικούς πίνακες πού ό καθένας τους χρησιμεύει για νά δείξουμε μέ ποιό τρόπο, ειδικά για τήν καθεμιά βιομηχανία, σχηματίζεται τό κόστος. Οί ειδικοί, αναλυτικότεροι πίνακες, περιέχουν λεπτομερή στοιχεία για τόν ύπολογισμό τής δαπάνης κάθε κατηγορίας πού αναφέρεται στό περιληπτικό μέρος μέ τά συμπεράσματα από τόν πίνακα άριθ. 45. Ό ύπολογισμός τής δαπάνης λ.χ. για τό κοντύλι «τιμή πρώτων και βοηθητικών ύλών» (στήλη 3 του πίνακα άριθ. 45) περιέχει τά αναλυτικά οικονομικά στοιχεία για τό σχηματισμό του κοντυλιού αυτού. Παρέχει λ.χ. για τή μεταλλουργία άλουμίνιου, τήν άνάλυση για τή δαπάνη σέ πρώτες ύλες, όπως είναι ό βωξίτης, τό κάρβουνο, ή σόδα κλπ., για τό κοντύλι «τιμή ενεργείας» τό ειδικά τιμολογημένο κόστος ρεύματος στή βιομηχανία αυτή κλπ. Για τήν εύκολότερη παρακολούθηση του κειμένου παραθέτουμε στίς

πιό κάτω σελίδες τό περιληπτικό-συμπερασματικό μέρος του πίνακα αριθ. 45 (βλ. πίνακα 45α συνοπτικό). Όσο για τό αναλυτικό μέρος, ή έκταση του μάς υποχρεώνει νά παραπέμψουμε τόν αναγνώστη στό Παράρτημα ΙΙ, στόν πίνακα αριθ. 45, όπου θά βρει τούς ειδικότερους λεπτομερειακούς πίνακες. Όφείλουμε, όμως, νά συστήσουμε στόν αναγνώστη, νά θεωρήσει *άπαραίτητη* τήν παρακολούθηση καί τών ειδικών λεπτομερειακών πινάκων πού παραθέτουμε στό Παράρτημα ΙΙ²¹⁸.

Στόν πίνακα αριθ. 45 συνθέτουμε όλα τά σχετικά στοιχεία από τούς προηγούμενους πίνακες πού άφορούσαν τό ίδιο θέμα.

Μέ δύο λόγια μπορούμε νά πούμε πώς στόν πίνακα αριθ. 45 καί τούς βοηθητικούς - λεπτομερειακούς πίνακές του, στό Παράρτημα ΙΙ, γίνεται ή συνθετική εφαρμογή από τά τεχνικά καί τά οικονομικά στοιχεία πού περιέχονται στό κείμενο καί στους προηγούμενους σχετικούς πίνακες για ό,τι άφορά τή λειτουργία τής παραγωγής τών κλάδων (καί τών επί μέρους βιομηχανιών) τής βαρειάς βιομηχανίας.

Άν παρατηρήσουμε τά στοιχεία για κάθε κλάδο τής βαρειάς βιομηχανίας, όπως τά αναλύουμε στόν πίνακα αριθ. 45, θά ιδούμε, πώς στους ύπολογισμούς μας πήραμε τούς *πίο δυσμενείς οικονομικούς παράγοντες καί συντελεστές*, τούς παράγοντες δηλαδή πού θά ίσχυαν σέ μίαν ανταγωνιστική οικονομία. Οί δυσμενείς αυτοί παράγοντες, στήν επένδυση τών κεφαλαίων για τήν εκβιομηχάνιση, πού τούς αντιμετωπίζουμε σέ ειδικές περιπτώσεις στόν πίνακα 45, δημιουργούν σημαντικά «*περιθώρια ασφαλείας*» για τούς ύπολογισμούς μας. Άποδείχεται δηλ. πώς ή υψηλή οικονομική άποδοτικότητα τών κλάδων τής βαρειάς βιομηχανίας κάνει τούς κλάδους αυτούς όχι μονάχα βιώσιμους μέσα στα πλαίσια μιās σχεδιασμένης λαϊκής οικονομίας, παρά καί ίκανούς νά δίνουνε ψηλά ποσοστά καθαρού εισοδήματος. Έτσι καί αν χρειαστεί νά εκτελέσουμε καί μέ τούς πιο βαρείς όρους ακόμα τά έργα για τήν εκβιομηχάνιση καί τήν ενεργειακή αξιολόγηση τής χώρας, πάλι ή οικονομική τους άπόδοση θά αύξησει σέ τέτοιο βαθμό τήν έσωτερική συσσώρευση καί θά δώσει τέτοια ώθηση στους παραγωγικούς κλάδους τής οικονομίας, ώστε ή έθνική οικονομία νά επιβαρυνθεί μονάχα προσωρινά, χωρίς ουσιαστικά νά ελαττωθεί τό οικονομικό της δυναμικό. Άς δούμε τώρα ποιούς δυσμενείς παράγοντες χρησιμοποιήσαμε στους ύπολογισμούς μας στό γενικό πίνακα αριθ. 44 καί στόν αναλυτικό πίνακα αριθ. 45.

α) *Υπολογίζουμε νά άποσβεστούν τά κεφάλαια για τίς εγκαταστάσεις τών υδροηλεκτρικών έργων μέσα σέ μιά δεκαπενταετία. Μά ένα τόσο μικρό χρονικό όριο θά τό ζητούσε μόνο μιά καπιταλιστική επιχείρηση πού θά ήθελε ή θά ήταν υποχρεωμένη νά άποσβήσει τά κεφάλαιά της στό πιο*

218. Η παρακολούθηση άλλωστε τών πινάκων αυτών είναι άπαραίτητη για νά σχηματίσει κανένας μιά πρακτική αντίληψη του τρόπου μέ τόν όποιο γίνεται ή εφαρμογή τών γενικών ύπολογισμών, πού κάναμε καί στα πρώτα κεφάλαια πού άφορούσαν τήν καθεμιά βιομηχανία ξεχωριστά, για όλα τά οικονομικά στοιχεία τής παραγωγής (κόστος ενέργειας, κόστος πρώτων ύλων, κόστος εγκαταστάσεων, μισθοί κλπ.).

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 45α (συνοπτικός)

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΟΥ ΚΑΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

(Οι ποσότητες σε τόννους και τα χρηματικά ποσά σε εκατομμύρια δραχμές τοῦ 1938)

Προϊόν βιομηχανίας	Ποσότητα σε τόννους	Τιμή πώρων και βοηθητικών υλών	Τιμή ενεργείας	Απομείωση δαπάνων έγκατάστασης	Μισθοί	Τόκοι	Συνολικό κόστος	Τιμή προϊόντος στην αγορά	Καθαρή πρόσοδος
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Σίδηρο και άτσάλι.....	120.000	185	134	50	75,50	15	459,50	876	416,50
Άλουμίνο	10.000	230,25	142	100	56,50	30	558,75	735	176,25
Μαγνήσιο	10.000	212	88	100	70	30	500	962,50	462,50
Άξωτο	41.000	98,40	70	111,50	65,60	34,50	380	656	276
Σόδα, χημικά προϊόντα και χαρτοπολτός	130.500	99	27,20	143,40	24,22	-	322,50	404	81,50
Άνθρακακιδέστιο	5.000	9,59	7	6	3,01	1,80	27,40	32	4,60
Τσιμέντα	1.200.000	462,60	72	120	60	84	798,60	1.416	617,40

σύντομο διάστημα. Μιά τέτοια επιχείρηση, όπως λ.χ. η εταιρία Κούπερ, θά μεγάλωνε την τιμή του ρεύματος για να εξασφαλίσει τα ποσά που θά της χρειαζότανε για ν' αποσβήσει τόσο σύντομα τα κεφάλαιά της σέ εγκαταστάσεις κλπ.

Καί δέν είναι μόνο τό κόστος τών αποσβέσεων που υπολογίζουμε μέ ψηλό ποσοστό. "Αν παρατηρήσει κανείς την κοστολόγηση του ηλεκτρικού ρεύματος, που γίνεται αναλυτικά στον πίνακα 45 (είδικό τμήμα για την ηλεκτρενέργεια) στο παράρτημα II, θά διαπιστώσει πως τό όλικό έτήσιο ποσό τών επιβαρύνσεων μαζί μέ τά έξοδα της λειτουργίας και συντήρησης φτάνει τά 16% του όλικού κεφαλαίου που θά δαπανηθεί για την κατασκευή του ενιαίου ύδροηλεκτρικού συστήματος. Τό ποσοστό αυτό (έπί κεφαλαίου 29 δισεκ. δρχ) άντιστοιχεί σέ 4,5 δισεκατομμύρια δρχ. τό χρόνο, για την πρώτη περίοδο ενεργειακής αξιοποίησης. Πρέπει να σημειωθεί πως από τό ποσοστό αυτό μόνο 3% είναι δαπάνες λειτουργίας και συντήρησης, ενώ 10% προορίζεται για απόσβεση εγκαταστάσεων και 3% για ανανέωση υλικού που υπόκειται σέ φθορά (μηχανές, εργαλεία κλπ.). Ένα τόσο ψηλό ποσοστό επιβαρύνσεων δέν φτάνει να υπολογίσει κανείς, ούτε και ό πιό συντηρητικός μελετητής²¹⁹.

Η διαφορά γίνεται ακόμα μεγαλύτερη αν συγκρίνουμε τό κόστος της ηλεκτρενέργειας ύστερα από την απόσβεση τών εγκαταστάσεων, μέ τό κόστος που δεχόμαστε παραπάνω για τίς πρώτες περιόδους. Τό κόστος ύστερα από την απόσβεση τών μονίμων εγκαταστάσεων, σύμφωνα μέ τά στοιχεία του ίδιου του πίνακα (άρθρ. 45, είδικό τμήμα του για την ηλεκτρενέργεια, στο παράρτημα II) είναι λιγότερο από τό μισό του κόστους της πρώτης περιόδου (7% περίπου έτήσιες επιβαρύνσεις). Καί ακόμα, αν θέλαμε να χρησιμοποιήσουμε τά στοιχεία που προτείνουν άλλοι (βλ. πίνακα άρθρ. 23 στο παράρτημα II) τό κόστος κατεβαίνει στο ένα πέμπτο του ποσοστού που υπολογίσαμε, δηλ σέ 3% περίπου!

Γίνεται φανερό από τά πιό πάνω, πως όχι μόνο δέν χρησιμοποιήσαμε για βάση του υπολογισμού τών έτησιων επιβαρύνσεων, ένα χρονικό όριο που να πλησιάζει τό φυσικό χρόνο απόσβεσης τών εγκαταστάσεων για τά μόνιμα ύδροηλεκτρικά έργα (φράγματα κλπ.) – ό χρόνος αυτός δέν μπορεί να προσδιοριστεί μέ ακρίβεια, αφού εκτείνεται σέ πολλές δεκάδες χρόνια²²⁰ – παρά δεχτήκαμε ένα τόσο μικρό συμβατικό όριο – 15 χρόνια, που κάνει εξαιρετικά έπαχθή την έτήσια επιβάρυνση του κόστους της ηλεκτρενέργειας.

"Αν, λοιπόν, πήραμε τόσο δυσμενείς όρους για την λειτουργία της ηλεκτρικής βιομηχανίας αυτό δέν τό κάναμε για να μιμηθοΰμε την καπιταλιστική τακτική ενός μονοπωλίου τύπου Κούπερ, μά, για να δείξουμε πως είναι δυνατή ή εξυπηρέτηση κεφαλαίων που θά επενδύαμε στη βαρειά βιομηχανία ακόμα και μέ τούς βαρείς όρους που περιέχουν οί υπο-

219. Ο Γ. Πεζόπουλος, υπολογίζει τό σύνολο τών δαπανών που αναφέραμε σέ ποσοστό 10% – 11%.

220. Οί εγκαταστάσεις αυτές θεωρούνται αιωνόβιες.

λογισμοί μας.

Οί εξαιρετικά βαρείς ὄροι γιά τήν ηλεκτρική βιομηχανία επιδροῦν καί στή διαμόρφωση ψηλότερου κόστους καί στά προϊόντα τῶν ἄλλων κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας.

Ἐντίθετα, ἡ πτώση τοῦ κόστους τῆς ηλεκτρενέργειας θά επιδροῦσε σημαντικά νά κατεβεῖ τό κόστος παραγωγῆς τῶν προϊόντων ἀπό τίς ἠλεκτροδόρες βιομηχανίες. Βλέπουμε, ἄλλωστε, στόν πίνακα ἀριθ. 45 (εἰδικοί πίνακες στό παράρτημα II) τί ὑπολογίσιμο μέρος ἀπό τό κόστος παραγωγῆς τῶν προϊόντων αὐτῶν αντιπροσωπεύει ἡ δαπάνη γιά τήν ηλεκτρενέργεια. Ὡστόσο παρ' ὅλο πού παίρουμε τό δυσμενῆ αὐτόν παράγοντα, (ἀπόσβεση βραχύχρονη) καί επιβαρύνεται τό κόστος τῆς ηλεκτρενέργειας καί τῶν ἄλλων ηλεκτροδόρων βιομηχανιῶν, δέ γίνεται (καθώς παρατηροῦμε στόν ἴδιο πίνακα) οὔτε κἀν προσωρινά, παθητική ἡ λειτουργία τους, ἄν καί επιβαρύνεται σημαντικά ἡ τιμή τοῦ τελικοῦ προϊόντος. Βλέπουμε, λοιπόν, πῶς καί μέ σχετικά βαρείς ὄρους ἐξεύρεσης κεφαλαίων γιά ἐπένδυση στή βαρεία βιομηχανία ἡ οἰκονομία μας θά μπορέσει νά ἀνταποκριθεῖ στά βάρη γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ ἔργου τῆς ἐκβιομηχάνισης.

Ἐδῶ πρέπει νά ξεχωρίσουμε τήν ἀποδοτικότητα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας (πού ἐξετάζουμε σέ τοῦτο τό κεφάλαιο) ἀπό τό ζήτημα τῆς ἀναγκαίας χρηματοδότησης γιά τή δημιουργία τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας (πού θά τό ἐξετάσουμε σέ ἄλλο κεφάλαιο). Τό πρῶτο εἶναι ζήτημα παραγωγικότητας (καί αὐτό ἐξετάζουμε ἐδῶ)· τό δεύτερο εἶναι ζήτημα δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας.

Πρέπει ἀκόμα νά σημειωθεῖ πῶς προϋπόθεση γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν κεφαλαίων, πού θά ἐπενδυθοῦν μέ βαρείς σχετικά ὄρους, εἶναι ἡ ἐθνική καί οἰκονομική ἀνεξαρτησία τῆς χώρας καί ἡ λαϊκή κυριαρχία πού αὐτή μόνη θά ἐπιτρέψει νά πραγματοποιηθεῖ ἕνα καθολικό οἰκονομικό σχέδιο μέ παλλαϊκή ἔγκριση, συμμετοχή καί κινητοποίηση γιά τήν ὀλόπλευρη καί ὀλοκληρωμένη ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνάπτυξη καί τῶν ἄλλων κλάδων τῆς οἰκονομίας καί ἰδιαίτερα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Οἱ «λύσεις» πού προτείνουν, στό σημείο αὐτό, οἱ διάφορες ξένες ἀποστολές, προπομποί τοῦ ἀγγλοσαξονικοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, καί πού ταιριάζουν μέ τίς προοπτικές τῶν διαφόρων «ὀργανισμῶν ἀνασυγκροτήσεως», εἶναι λύσεις μονόπλευρες καί «ἐτεροβαρεῖς» γιά τήν οἰκονομία μας. Θά εἶχαν γιά συνέπεια μόνο τό στοιχεῖο τῆς βαρειᾶς δανειακῆς ἐπιβάρυνσης γιά ὠφέλεια τοῦ ξένου κεφαλαίου μέ τό πρόσχημα τῆς πλουτοπαραγωγικῆς ἀνάπτυξης... Δέν πρόκειται δηλαδή γιά ἰσότιμη διαπραγμάτευση μέ τό κεφάλαιο τοῦ ἐξωτερικοῦ – πού μόνο μιά κυβέρνηση λαϊκῆς ἐμπιστοσύνης θά μπορούσε νά κάνει – παρά γιά ὑποδούλωση τῆς χώρας στά συμφέροντα τοῦ ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου. Ἔτσι, ὅμως, καθώς καταλαβαίνουμε, ἀποκλείεται ἡ ὀργανική, σχεδιασμένη ἀνάπτυξη, τῆς οἰκονομίας στό πλαίσιο τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας.

β) Στόν ὑπολογισμό μας γιά τήν ἀπόσβεση καί τῶν τόκων ἀπό τά κεφάλαια πού ἔχουν τοποθετηθεῖ σέ ἐγκαταστάσεις, μηχανήματα καί σέ

άλλο πάγιο κεφάλαιο, δέ *συμψηφίζουμε* σέ κάθε περίοδο (πρώτη, δεύτερη και τρίτη περίοδο), πού αναφέρεται στό γενικό πίνακα αριθ. 44, τό τμήμα τοῦ κεφαλαίου πού ἔχει κιόλας ἀποσβηστεῖ στήν προηγούμενη περίοδο. Ἐάν γινόταν αὐτή ἡ ἐκπτώση, στό τέλος κάθε περιόδου, θά εἴχαμε σημαντική μείωση στά ἔξοδα γιά τήν παραγωγή τά σχετικά μέ τήν ἀπόσβεση τοῦ πάγιου κεφαλαίου. Θά μπορούσαμε ἀκόμα νά ὑπολογίσουμε τή μείωση τοῦ «ἀποσβεστέου κεφαλαίου» καί γιά κάθε χρόνο μέσα σέ κάθε περίοδο. Τήν ἐκπτώση αὐτή δέν τήν κάνουμε, γιατί καί στό λογιστικό μέρος τῶν ὑπολογισμῶν μας χρησιμοποιοῦμε τοὺς πιό δυσμενεῖς παράγοντες.

γ) *Δέν ὑπολογίζουμε στό κόστος τῶν ἐγκαταστάσεων* (παρά μονάχα – καί πάλι μόνο γιά ὀρισμένα – ὑδροηλεκτρικά ἔργα) τή «φθίνουσα» καμπύλη στά ἔξοδα γιά τίς συμπληρωματικές ἐγκαταστάσεις γύρω ἀπό τά πρῶτα βασικά-πυρηνικά συγκροτήματα τῆς βαρεῖας βιομηχανίας. Ἡ προσθήκη ἐγκαταστάσεων σέ ἕνα ἀρχικό συγκρότημα κοστίζει λιγότερο κατά μονάδα ἀπό τήν ἴδια τήν ἀρχική ἐγκατάσταση, γιατί ἡ ἀρχική ἐγκατάσταση ἐπιβαρύνεται καί μέ γενικά ἔξοδα γιά ἔργα πού γίνονται «ἐφάπαξ» καί χρησιμεύουν ὕστερα καί γιά τίς συμπληρωματικές ἐγκαταστάσεις. Ἔτσι τό κόστος τῶν ἔργων καί ἐπόμενα τό κοντύλι γιά τήν ἀπόσβεση παρουσιάζεται στοὺς ὑπολογισμούς μας καί στό σημείο αὐτό *σημαντικά* μεγαλύτερο ἀπό ὅ,τι θά μπορούσε νά εἶναι στήν πραγματικότητα.

δ) *Ἄλλος δυσμενής ἢ καλύτερα εὐνοϊκός παράγοντας πού*, ὅπως καί τοὺς δύο παραπάνω παράγοντες, δέν τόν χρησιμοποιοῦμε στοὺς ὑπολογισμούς μας, εἶναι ἡ *προοδευτική αὐξηση πού θά παρουσιάσει ἡ παραγωγικότητα τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας*. Ἡ ἀνοδική καμπύλη στήν ἀποδοτικότητα τῆς κοινωνικῆς δουλειᾶς θά ἔριχνε σημαντικά τό κόστος τῆς παραγωγῆς μέσα στό διάστημα ἀπό τήν πρώτη ὡς τήν τρίτη περίοδο. Θά βλέπαμε νά μεγάλωνε μαζί μέ τήν αὐξηση τῶν κεφαλαίων καί ἡ ὀργανική σύνθεσή τους. Ἔτσι τό ποσοστό τοῦ ὑπερπροϊόντος καί ὁ ὄγκος του θά μεγάλωναν σημαντικά ἀπό τή μιά περίοδο ὡς τήν ἄλλη. Ὁ παράγοντας αὐτός ἔπαιξε βασικό ρόλο στή διαμόρφωση τῶν πεντάχρονων σχεδίων στή σοβιετική οἰκονομία. Παρ' ὅλα αὐτά ἐμεῖς δέν τόν χρησιμοποιοῦμε, οὔτε κἀν ὑποθετικά γιά νά μειώσουμε, ἔστω καί κατά μικρό ποσοστό, τά ἔξοδα γιά τήν παραγωγή ἀπό τή μιά περίοδο στήν ἄλλη.

Τό συμπέρασμα εἶναι πῶς, ἐνῶ ἀπό τή μιά παίρνουμε στή βάση τῶν ὑπολογισμῶν μας τοὺς πιό δυσμενεῖς παράγοντες, δέν χρησιμοποιοῦμε κἀν ἀπό τήν ἄλλη, οὔτε κι αὐτούς τοὺς εὐνοϊκοὺς παράγοντες πού μάς διδάσκει ἡ γενική οἰκονομική πείρα καί ἡ εἰδική πείρα ἀπό τή σοσιαλιστική οἰκονομία. Αὐτά γιά τόν τρόπο πού ὑπολογίζουμε τήν καθαρή πρόσοδο στοὺς κλάδους πού ἀναφέρονται στόν ἀναλυτικό πίνακα αριθ. 45. Περνάμε τώρα στό γενικό πίνακα αριθ. 44, ὅπου γιά κάθε περίοδο βλέπουμε συγκριτικά γιά κάθε κλάδο, καί γιά κάθε κατηγορία κλάδων ποιά εἶναι ἡ ἀκαθάριστη καί ποιά ἡ καθαρή πρόσοδος. Τί παρατηροῦμε; Παρατηροῦμε πῶς μέ ὅλους τοὺς δυσμενεῖς ὄρους πού πήραμε καί χωρίς κανένα εἰδικό εὐνοϊκό ὄρο ἡ καθαρή πρόσοδος παρουσιάζει σταθερή αὐξηση ἀνάλογη μέ τήν αὐξηση πού παρουσιάζει ἡ ἀκαθάριστη πρόσοδος

από τη μιά περίοδο στην άλλη. Στην α' περίοδο ή καθαρή πρόσοδος είναι 1,5 δισεκατομμύρια δρχ. περίπου, στην β' περίοδο περίπου τρία και στη γ' περίοδο περίπου οκτώ δισεκατομμύρια δραχμές. Από τη δεύτερη μάλιστα προς την τρίτη περίοδο το καθαρό εισόδημα μεγαλώνει με γοργότερο ρυθμό από το ακαθάριστο. Το ακαθάριστο δέ φτάνει ούτε στο διπλάσιο της δεύτερης περιόδου, ενώ το καθαρό υπερδιπλασιάζεται. Βλέπουμε λοιπόν πώς η οικονομική αποδοτικότητα των καινούριων κλάδων μεγαλώνει, περίπου ανάλογα, με την αύξηση του όγκου των προϊόντων που παράγονται και με την άνυψωση της οργανικής σύνθεσης των κεφαλαίων ανάλογα με την καθημιά βιομηχανία. (Αν λογαριάζαμε και την αύξηση της παραγωγικότητας ή καθαρή πρόσοδος θά μεγάλωνε ταχύτερα από το κεφάλαιο των μισθών).

Παρατηρούμε ακόμη πώς και κάτω από τούς όρους που κάνουμε τούς υπολογισμούς μας ή καθαρή πρόσοδος κινείται σε μέγεθος που μαρτυράει για την ψηλή παραγωγικότητα του κλάδου²²¹.

Παρατηρούμε, ακόμα, πώς στο καθεστώς της λαϊκής οικονομίας το ψηλό αυτό ποσοστό στην παραγωγή υπερπροϊόντος δημιουργεί για τη λαϊκή οικονομία ανάλογα ψηλό ποσοστό στη συσσώρευση. Βλέπουμε πώς ή έκμεταλλευτική κατηγορία της υπεραξίας, σε τόσο ψηλό ποσοστό, μεταβάλλεται σε καθαρή πρόσοδο (υπερπροϊόν) και περνάει στη διευρυνόμενη αναπαραγωγή της λαϊκής οικονομίας. Βλέπουμε ακόμα, ότι και μόνη ή έσωτερική συσσώρευση μέσα στον κλάδο της βαρειάς βιομηχανίας είναι σε θέση να καλύπτει σε μεγάλο μέρος τις επενδύσεις κεφαλαίου που θά χρειάζεται να γίνουν σε κατοπινές περιόδους για την επέκταση και την πιο έρα ανάπτυξη των κλάδων της βαρειάς βιομηχανίας. Παρατηρούμε πώς ένα μεγάλο ποσοστό από το υπερπροϊόν θά μπορεί να χρησιμοποιείται εκτός από τη συσσώρευση και για να ύψωθεί σε ανώτερο επίπεδο ή ζωή των εργαζομένων. Παρατηρούμε, τέλος, πώς μεγάλο ποσοστό από την καθαρή πρόσοδο που φτάνει στο 11,7% στην α' περίοδο, στο 22,3% στη β' περίοδο και στην γ' περίοδο στο 60% από τη συνολική (ακαθάριστη) πρόσοδο που έδινε ή προπολεμική βιομηχανική παραγωγή, μπορεί να χρησιμοποιείται κάθε χρόνο για παραγωγικές επενδύσεις και όχι να χάνεται αντιπαραγωγικά μέσα στον έμποροτραπεζιτικό τζίρο και στους δασμοβίωτους κλάδους, όπως γινότανε και γίνεται κάτω από το καθεστώς της προπολεμικής και της σημερινής έλληνικής οικονομίας, για ωφέλεια των μονοπωλιακών συγκροτημάτων της οικονομικής ολιγαρχίας και των ξένων τράστ.

221. *Ο ψηλός βαθμός στην παραγωγικότητα της δουλειάς μέσα στους κλάδους της βαρειάς βιομηχανίας διαπιστώνεται έμα συγκρίνουμε τον όγκο του κεφαλαίου για μισθούς, με τον όγκο του υπερπροϊόντος που παράγεται.* Βλέπουμε από τούς αναλυτικούς πίνακες πώς μικρό σχετικά ποσό κεφαλαίου μισθών αντιστοιχεί σε μεγάλο ποσό παραγόμενου υπερπροϊόντος. Αυτό σημαίνει ψηλό ποσοστό υπερπροϊόντος. Κι έπομένα μεγάλο βαθμό στην παραγωγικότητα της δουλειάς του εργάτη. (Μικρό δηλ. ποσό εργασίας που κινητοποιώντας μεγάλο μέγεθος σταθερού κεφαλαίου, δίνει μεγάλο παραγωγικό αποτέλεσμα). Αυτό πρέπει να είναι και τό αποτέλεσμα από την ψηλή οργανική σύνθεση των κεφαλαίων στη βαρεία βιομηχανία. Γεγονός που επίσης διαπιστώνεται στους πίνακες.

Τά παραδείγματα, πού δώσαμε στους πιο πάνω πίνακες, προϋποθέτουν ορισμένους σταθερούς παράγοντες πού, όπως είδαμε, τους διαλέξαμε να είναι κάθε άλλο παρά ευνόικοί. Παρ' όλα αυτά οι πίνακες δίνουν με βεβαιότητα την εικόνα μιας προοδευτικής και ολοένα αυξουσας ανάπτυξης στη χρονικά κλιμακωτή πορεία της εκβιομηχάνισης.

Η εικόνα αυτή όμως παίρνει την ολοκληρωμένη της έκφραση και δείχνει ανάγλυφα πόσο θα μπορούσε να ανέβει ή οικονομική αποδοτικότητα των κλάδων της βαρειάς βιομηχανίας, αν θελήσουμε να χρησιμοποιήσουμε ορισμένους από τους ευνόικους παράγοντες πού αποκλείσαμε, για να είμαστε όσο γίνεται πιο συντηρητικοί στους υπολογισμούς μας, στους πίνακες αριθ. 44 και 45. "Ας πάρουμε από τους παραπάνω τέσσερις τους δύο τελευταίους, τον τρίτο και τέταρτο. Η εφαρμογή τους στους υπολογισμούς, στους πίνακές μας, τι αποτέλεσμα θα είχε; Η «φθίνουσα» καμπύλη στα έξοδα για τις συμπληρωματικές εγκαταστάσεις και ή ολοένα μεγαλύτερη αποδοτικότητα της ατομικής δουλειάς, θα παρουσίαζαν για συνισταμένη τους, θα είχαν δηλαδή συνάρτησή τους, τη «φθίνουσα» καμπύλη στο κόστος (έξοδα) παραγωγής για καθεμιά από τις τρεις περιόδους. Παράλληλα θα είχαμε μια άνοδική καμπύλη στην καθαρή πρόσοδο και στο ποσοστό του υπερπροϊόντος²²².

Στην περίπτωση λοιπόν πού θα δρούσαν οι πιο πάνω ευνόικοί συντελεστές δε θα είχαμε μονάχα μια σταθερή απόλυτη αύξηση στην καθαρή πρόσοδο, θα είχαμε και μία σχετική αύξησή της. Η σχετική αύξηση θα εκδηλωνότανε μέσα στα όρια του σχηματισμού της αξίας του καινούριου προϊόντος, στη μετατροπή της σχέσης του κεφαλαίου μισθών και του υπερπροϊόντος σε όφελος του δευτέρου.

Η δυναμική αυτή εξέλιξη της οικονομικής ανόδου στα όρια μέσα του ίδιου του κλάδου της βαρειάς βιομηχανίας θα εκφραζότανε (βλ. και πίνακα αριθ. 46) με την αύξηση του ποσοστού του καθαρού εισοδήματος στη δεύτερη και στην τρίτη περίοδο²²³.

222. Φυσικά, στην περίπτωση της αυξουσας πώσης κόστους και αυξουσας ύψωσης της καθαρής προσόδου, θα μπορούσε στον τομέα της κυκλοφορίας αυτό να εκφραστεί με πώση και στην τιμή του προϊόντος. Η πώση όμως στην τιμή (στο ακαθάριστο εισόδημα) θα γινόταν αργότερα από την αύξηση της καθαρής προσόδου πού θα προοριζόταν για τη συσσώρευση και την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου. Ίδιαίτερα μάλιστα αν επιδιώκαμε να υψώσουμε το βιοτικό επίπεδο περισσότερο με την αύξηση της καταναλωτικής δύναμης, διοχετεύοντας δηλαδή με διάφορες μορφές μέρος από την καθαρή πρόσοδο στους εργαζόμενους (ψηλότεροι μισθοί, κοινωνικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, εκπολιτισμός κ.ά.), παρά με το γενικό μέτρο με τη μείωση δηλ. των τιμών σε όρισμένα προϊόντα, πού κι αυτή θα πραγματοποιείται παράλληλα με την επέκταση της παραγωγής.

223. Μέ ένα υποθετικό υπολογισμό για το βαθμό της αύξησης της παραγωγικότητας και συνακόλουθα και του ποσοστού του υπερπροϊόντος (καθαρού εισοδήματος), προσπαθήσαμε να δώσουμε στον πίνακα αριθ. 46 (βλ. παράρτημα II), ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για το αποτέλεσμα πού θα έχει ή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας πάνω στη δυναμική οικονομική ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας.

Στον πίνακα αριθ. 46 υπολογίζουμε πως ή παραγωγικότητα της εργασίας μεγαλώνει κατά 20% στη δεύτερη περίοδο και κατά 30% στην τρίτη περίοδο. Η αύξηση αυτή μας δίνει ένα μεγαλύτερο ποσό καθαρού εισοδήματος στις δύο αυτές περιόδους, ενώ παράλληλα τό

Σέ μιάν αναλυτική διατύπωση ενός οικονομικού σχεδίου τής λαϊκής δημοκρατίας γιά ὄλους τούς τομείς τής οικονομίας θά βλέπαμε καί σέ ἀριθμητικά μεγέθη τό βασικό ρόλο πού θά ἔπαιζε ἡ σημαντική αὐτή ἐξέλιξη τής βαρειᾶς βιομηχανίας στή ραγδαία ἐσωτερική συσσώρευση καί στήν ἄνοδο τοῦ δυναμικοῦ τής οικονομίας.

Τά συμπεράσματα ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν πινάκων(πού δείχνουν τό σχηματισμό τής καθαρῆς προσόδου στούς κλάδους τής βαρειᾶς βιομηχανίας) εἶναι: α) Τό μέγεθος τής καθαρῆς προσόδου, τό καθαρό δηλαδή εἰσόδημα πού δίνουν σέ ἐθνική κλίμακα στή διάρκεια τοῦ χρονιάτικου παραγωγικοῦ κύκλου οἱ κλάδοι τής βαρειᾶς βιομηχανίας, δείχνει ὅτι εἶναι ὄχι μόνο «διώσιμοι» παρά καί σέ ἐξαιρετικό ψηλό βαθμό *οἰκονομικά ἀποδοτικοί*. β) Τό ἀποτέλεσμα αὐτό πραγματοποιεῖται παρ' ὄλο πού πήραμε τούς πιό δυσμενεῖς παράγοντες γιά τήν ἐπένδυση κεφαλαίων καί τούς πιό δυσμενεῖς συντελεστές στή λειτουργία τῶν κλάδων αὐτῶν καί παρ' ὄλο πού δέν ὑπολογίσαμε τήν καθαρῆ πρόσοδο ἀπό τούς κλάδους τής μηχανουργίας. γ) Σχετικά μέ τή σχεδιασμένη λαϊκή οἰκονομία, τήν ψηλή οἰκο-

κεφάλαιο μισθῶν – ὅμως – μεγαλώνει μέ μικρότερο ποσοστό αὔξης. Μένει δηλ. στά ἐπίπεδα τοῦ πίνακα ἀριθ. 45.

Ἔτσι ἡ σχέση καθαρῶ εἰσοδήματος πρὸς μισθοῦς παρουσιάζει ἕνα διαρκῶς ἀνώτερο ποσοστό ὑπερπροϊόντος πού ἀντιστοιχεῖ στήν αὔξηση τής παραγωγικότητας. Γιά νά φανεῖ πιό ἔντονα ἡ μεταβολή πού προκαλεῖται στό ποσοστό τοῦ ὑπερπροϊόντος ἀπό τήν αὔξηση τής παραγωγικότητας τής ἐργασίας παραθέτουμε στόν ἴδιο πίνακα καί τά ποσοστά ὑπερπροϊόντος πού προκύπτουν ἀν δέν αὔξηθῆ ἡ παραγωγικότητα.

Στίς τρεῖς κύριες – κάθετες – ὑποδιαιρέσεις τοῦ πίνακα γίνεται διάκριση τῶν δύο παραπάνω διαφορετικῶν περιπτώσεων. (Περίπτωση αὔξης τής παραγωγικότητας καί περίπτωση ἀμετάδλητης παραγωγικότητας). Στίς τρεῖς ὀριζόντιες στήλες τοῦ πίνακα ἔχουμε 1) τά ποσά τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος γιά τήν κάθε περίοδο (α). 2) Τά ποσά τοῦ κεφαλαίου μισθῶν (β) καί 3) τήν ποσοτική σχέση τοῦ α πρὸς τό β· δηλ. τό κλάσμα

$\frac{\alpha}{\beta}$ (καθαρό εἰσόδημα) πού ἀντιστοιχεῖ πρὸς τό ποσοστό (γ) τοῦ ὑπερπροϊόντος. β (κεφάλαιο μισθῶν)

Βλέπουμε λοιπόν στή δεύτερη περίοδο, ὅπου μεγαλώνει κατά 20% ἡ παραγωγικότητα, αὔξηση τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος ἀπό 2,9 δισεκατ. δραχ. σέ 3,5 δισεκατ. δραχ. καί αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ ὑπερπροϊόντος ἀπό 379% σέ 455%. Στήν τρίτη περίοδο, ὅπου μεγαλώνει κατά 30% ἡ παραγωγικότητα, ἔχουμε αὔξηση τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος ἀπό 8,1 δισεκατ. δραχ. σέ 10,5 δισεκατομ. δραχ. καί αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ὑπερπροϊόντος ἀπό 572% σέ 745%!

Ἡ διατύπωση τῶν παραπάνω σχέσεων γιά τούς συντελεστές πού παραθέτουμε στόν πίνακα 46, δίνει, νομίζουμε, μιὰ πολύ καθαρῆ καί χαρακτηριστικῆ εἰκόνα γιά τό πιθανό μέγεθος στή δυναμική ἀνάπτυξη τής βαρειᾶς βιομηχανίας.

Μιά τέτοια γρήγορη δυναμική ἐξέλιξη θά δώσει μιὰ ἀντίστοιχα γοργή ἀνάπτυξη στήν ἐσωτερική συσσώρευση τής λαϊκῆς οικονομίας.

Τονίζουμε πάλι πῶς τά ποσοστά γιά τήν αὔξηση τής παραγωγικότητας κλπ. τά πήραμε *ὑποθετικά*, μέ τό σκοπό νά κάνουμε ὅσο μπορούσαμε πιό παραστατικῆ τήν παραπάνω θέση μας γιά τό βαθμό τής αὔξης τοῦ ποσοστοῦ τοῦ καθαρῶ εἰσοδήματος, ἀντίστοιχα μέ τήν αὔξηση τής παραγωγικότητας τής ἐργασίας.

Ὁ ὑπολογισμός, ἄλλωστε, γιά τήν πιθανή αὔξηση τής παραγωγικότητας δέν μπορεῖ νά γίνει ἀπό τά πρῖν, χωρὶς τή γνώση καί τόν προκαθορισμό τῶν *εἰδικῶν τεχνικῶν συνθηκῶν* μέσα στίς ὁποῖες θά κινηθῆ στή συγκεκριμένη μελλοντική περίοδο ὁ προγραμματισμός τοῦ οικονομικοῦ σχεδίου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση. Φυσικά, αὐτά τά στοιχεῖα δέν εἶναι ἀπό σήμερα γνωστά.

νομική αποδοτικότητα των κλάδων την εκφράζει το ψηλό ποσοστό στή συσσώρευση πού δημιουργούν. Τό ποσοστό αυτό στή συσσώρευση βοηθεῖ αποτελεσματικά νά αναπτυχθεῖ πιό πέρα τό παραγωγικό δυναμικό τῆς οἰκονομίας καί νά ὑψωθεῖ σταθερά ἡ ζωή ἐργαζομένων σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο. δ) Ἡ ἀνώτερη παραγωγικότητα τῆς ἀτομικῆς δουλειᾶς, στόν κλάδο τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, ἐκφράζεται μέ τή σχετική ἐλάττωση τοῦ κεφαλαίου μισθῶν καί μέ τήν αὐξηση τοῦ ὑπερπροϊόντος μέ συνέπεια: ἡ αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας νά μπορεῖ νά ξεπερνᾷ τήν αὐξηση τοῦ μισθοῦ²²⁴ κατά μονάδα παραγόμενου προϊόντος. Τήν ψηλή ὀργανική σύνθεση τοῦ κεφαλαίου, πού εἶναι ἡ βάση γιά τή μεγάλη παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καί τό ψηλό ποσοστό στήν παραγωγή τοῦ ὑπερπροϊόντος, τή διαπιστώνουμε στούς πίνακες πού παραθέσαμε.

Στό κεφάλαιο αὐτό γιά τήν οἰκονομική ἀπόδοση ἀπό τή βαρεῖα βιομηχανία συνοψίζοντας τίς παρατηρήσεις μας, τόσο γιά τήν πρόσθετη ἀκαθάριστη συνολική πρόσοδο, ὅσο καί γιά τήν καθαρῆ πρόσοδο, ἡ τό καθαρὸ κοινωνικό ἐθνικό εἰσόδημα πού δημιουργεῖ ἡ βαρεῖα βιομηχανία, διαπιστώνουμε:

1) Ἡ συνολική ἀκαθάριστη πρόσοδος ἐξασφαλίζει, ἄμεσα, σημαντική πρόσθετη πρόσοδο στό βιομηχανικό εἰσόδημα τῆς χώρας καί, ἔμμεσα, στό εἰσόδημα τῶν ἄλλων κλάδων.

2) Ὅτι οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἐξασφαλίζουν ὀλοένα καί ψηλότερο ἐπίπεδο στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας.

3) Ἡ καθαρῆ πρόσοδος ἐξασφαλίζει στήν ἐθνική οἰκονομία σημαντικό ποσοστό συσσώρευσης σέ οἰκονομικά μέσα.

4) Τό αὐξανόμενο μέγεθος τῆς συνολικῆς καί τῆς καθαρῆς προσόδου²²⁵ ὄχι μόνο ἐξασφαλίζει τήν ἀδιάκοπη οἰκονομική ἄνοδο τῆς ἴδιας τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας παρά ἀποτελεῖ, ἀκόμα, κι ἓνα ἀπό τούς θεμελιακοὺς οἰκονομικοὺς μοχλοὺς γιά τή ραγδαία παραγωγική ἄνοδο τῆς χώρας.

3. Ἡ ἐπίδραση ἀπό τή δημιουργία βαρειᾶς βιομηχανίας στή διάρθρωση καί στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας

Πρὶν νά ἐξετάσουμε τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἐπίδρασης ἀπό τή βαρεῖα βιομηχανία στή διαμόρφωση τῆς οἰκονομίας, στή λαϊκὴ δημοκρατία, θά ποῦμε δύο λόγια, τόσο γιά τό ρόλο πού ἔπαιξε ἡ βαρεῖα βιομηχανία στή ὀργανική ἐσωπορεία πού βάδισε ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅσο καί γιά τό ρόλο τῆς στή σοσιαλιστικὴ ἐκβιομηχάνιση τῆς οἰκονομίας στή Σοβιετικὴ Ἑνωσι.

224. Βλ. Κ. Ὁστροβιτιάνωφ, σὸ ἴδιο, σελ. 237.

225. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ἀκόμα πὼς στούς ὑπολογισμοὺς μας δέν εἶχαμε περιλάβει τή μηχανουργία πού θά μεγάλωνε σέ μεγάλο βαθμὸ τό μέγεθος τῆς καθαρῆς προσόδου.

α) *Ἡ βαρειά βιομηχανία στὸν καπιταλισμὸ καὶ στὸ σοσιαλισμὸ*

Ἡ βιομηχανοποίηση στὶς καπιταλιστικὲς χώρες ἄρχισε κυρίως καὶ συνήθως ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας²²⁶. Ἡ καπιταλιστικὴ συσσώρευση προχώρησε μὲ τὴν ἀνάπτυξη πρῶτα τῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας. Ἐκεῖ μὲ μικρότερες τοποθετήσεις ἔβγαιναν πιὸ εὐκόλα κέρδη σὲ σύγκριση μὲ τὴ βαρειά βιομηχανία, γιατί τὸ κεφάλαιο πού τοποθετοῦσαν στοὺς κλάδους αὐτοὺς κυκλοφοροῦσε πιὸ γρήγορα στὸν παραγωγικὸ κύκλο.

Ἡ ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή θάδισε μὲ ρυθμὸ πού ἡ ἐπιτάχυνσή του γινόταν τόσο πιὸ γοργή ὅσο συσσωρεύονταν περισσότερα οἰκονομικὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας. Γιὰ νὰ ἐπιταχυνθεῖ ὁ ρυθμὸς στὴν ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή, ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἦταν νὰ συσσωρευθοῦν κεφάλαια στὸ καπιταλιστικὸ πιστωτικὸ δίκτυο. Ἐνῶ προηγούμενα ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ἄρχισε μὲ μικρὲς τοποθετήσεις κεφαλαίων, ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς σφαίρας ἐπιρροῆς δὲν μποροῦσε νὰ γίνηται παρὰ μὲ κεφάλαια σὲ μεγαλύτερα ὀλοένα ποσά. Τὰ κεφάλαια αὐτὰ ἀποτελοῦσαν συσσωρευμένα κέρδη ἀπὸ τὴν ἐλαφρὰ βιομηχανία πού συγκεντρώνονται στὶς τράπεζες ἔπειτα ἀπὸ μιὰ μακρόχρονη περίοδο καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης. Μὲ τὴ συσσώρευση αὐτῆ μπόρεσε νὰ ἀνυψωθεῖ γοργὰ ἡ ὀργανικὴ σύνθεση τῶν κεφαλαίων. Εἶναι πιά ἀνάγκη τὸ τμῆμα τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς πού παράγει μέσα παραγωγῆς νὰ μεγαλώνει πολὺ ταχύτερα, ἀπὸ πρῖν, ἀπὸ τὸ τμῆμα τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς πού παράγει εἶδη γιὰ τὴν κατανάλωση. Αὐτὸ φαίνεται ὀλοκάθαρα στὸ σχῆμα τῆς πλατειᾶς ἢ ἐπεκταμένης ἀναπαραγωγῆς πού μᾶς δίνει ὁ Μάρξ²²⁷. Φαίνεται σ' αὐτὸ ὀλοκάθαρα πὼς γιὰ νὰ ἐπεκτείνεται ὀλοένα ἡ παραγωγή κεφαλαίου σὲ μεγάλη κλίμακα πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται μὲ γοργὸ ρυθμὸ ἡ παραγωγή μέσων παραγωγῆς πού εἶναι καὶ ἡ ὑλική - τεχνικὴ προϋπόθεση γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

Τὰ συσσωρευμένα κέρδη ἀπὸ τὴν ἐλαφρὰ βιομηχανία, πού τοποθετοῦνταν στὶς τράπεζες, ἀποτελοῦν τὰ ἀποθέματα πού διοχετεύονται τώρα στὴ βαρειά βιομηχανία. Ἔτσι ἐκπληρώνεται καὶ ἡ ἀπαραίτητη αὐτῆ οἰκονομικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της.

Ὁ Μάρξ ἐξετάζει στὸν πρῶτο τόμο τοῦ «Κεφαλαίου» τοὺς καινούριους κοινωνικοοικονομικοὺς ὅρους πού ἐπέβαλαν τὴ δημιουργία μεγάλης μηχανουργικῆς βιομηχανίας, δηλ. βιομηχανίας γιὰ τὴν κατασκευὴ μηχανῶν μὲ ἄλλες μηχανές:

«Ἡ ἀνατροπὴ τοῦ συστήματος παραγωγῆς σὲ μιὰ σφαῖρα τῆς βιομηχανίας ἐπαναλαμβάνεται σὲ ὅλες τίς ἄλλες»... «τά μέσα συγκοινωνίας καὶ μεταφορᾶς πού ἐκληροδότησε ἡ χειροτεχνικὴ περι-

226. Βλ. *Ι. Στάλιν*: «Λόγος στοὺς ἐκλογεῖς μου» (9 - 2/1946), Ἀθήνα 1946.

227. Βλ. *Κ. Μάρξ*, Κεφάλαιο II τόμος (στὴν ἴδια ἐκδοσὴ) καὶ Ἀ. Λεόντιεφ, στὸ ἴδιο, σελ. 147 - 149.

οδος μεταβλήθηκαν, σέ λίγο, σέ άνυπέρβλητα έμπόδια γιά τή μεγάλη βιομηχανία, τήν ίλιγγιώδη της ταχύτητα γιά παραγωγή σέ μεγάλη κλίμακα, τή συνεχή μεταβίβαση κεφαλαίων και έργατών από μιά παραγωγική σφαίρα σέ μιά άλλη τής νέες της σχέσεις στήν παγκόσμια άγορά»... «άλλά οί τεράστιοι όγκοι σιδήρου πού έπρεπε τώρα νά σφυρηλατηθούν, νά συγκολληθούν, νά κοπούν, νά τρυπηθούν, νά φορμαριστούν χρειάστηκαν και αύτοί κυκλώπειες μηχανές πού δέν μπορούσε νά τής κατασκευάσει ή χειροτεχνική εργασία.

Ή μεγάλη βιομηχανία, λοιπόν, αναγκάστηκε νά πάρει τό χαρακτηριστικό παραγωγικό της μέσο, δηλαδή τήν ίδια τή μηχανή και νά παράγει μηχανές μέ άλλες μηχανές. Ήτανε τό μόνο μέσο πού διέθετε γιά νά δημιουργήσει γιά τόν έαυτό της τήν κατάλληλη τεχνική βάση και νά γίνει κυρία του έαυτού της. Όσο ξαπλωνότανε ή μηχανική έκμετάλλευση κατά τό πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα, τό σύστημα των μηχανών άνελάμβανε λίγο λίγο τήν κατασκευή των μηχανών κατεργασίας. Άλλά κατά τά τελευταία χρόνια μονάχα ή τέραστια κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών και ή άτμοπλοία στον ώκεανό δημιούργησαν τής κυκλώπειες μηχανές πού χρησιμοποιούνται γιά τήν κατασκευή των μεγάλων κινητήρων».

Μάρξ. Κεφάλαιο I (κεφάλαιο δέκατο τρίτο: Ήνάπτυξη του συστήματος των μηχανών) σελ. 619-620, έλλην. μετάφρ. – Άθήνα 1927.

Ένώ όμως ή βαρειά βιομηχανία στον καπιταλισμό άναπτύσσεται ύστερα από τήν έλαφρά βιομηχανία, ή βαρειά βιομηχανία γίνεται ό βασικός κλάδος γιά νά διαμορφωθεί παραπέρα ή οικονομική δύναμη στίς καπιταλιστικά προοδευμένες χώρες.

Στό στάδιο του ίμπεριαλισμού ή βαρειά βιομηχανία, μέ τήν άνισόμερη άνάπτυξη του καπιταλισμού, παρουσιάζεται γεωγραφικά μοιρασμένη στό μεγαλύτερο ποσοστό στίς μεγάλες ίμπεριαλιστικές δυνάμεις. Ή άντίθεση άνάμεσα στίς άποικίες και στίς μητροπολιτικές χώρες φτάνει σέ όξύτατο σημείο μέ τήν άνισόμερη κατανομή τής βιομηχανίας. Όπως είδαμε πύο πάνω (σελ. 326' κι έπ.), στίς άποικιακές και έξαρτημένες χώρες δέν άναπτύσσεται παρά τό είδος τής βιομηχανίας πού δέν έμποδίζει τής μητροπόλεις νά έξάγουν σ' αυτές κεφάλαια και έμπορεύματα και νά προμηθεύονται άπ' αυτές πρώτες ύλες. Τό άποτέλεσμα είναι, πώς ένώ οί χώρες αυτές (έξαρτημένες κλπ.) έχουν τή δυνατότητα ν' άναπτύξουν βαρειά βιομηχανία²²⁸ νά συγκεντρώνεται ή βαρειά βιομηχανία μονάχα στίς μητροπόλεις και στίς «πιστώτριες» γενικά χώρες. Στήν τέτοια έδαφική κατανομή τής βιομηχανίας, καθώς και στον τρόπο τής γένεσης και τής άνάπτυξης της, διακρίνουμε τόν χωρίς σχέδιο, αυθόρμητο, έμπειρικό τρόπο άνάπτυξης τής άνταγωνιστικής και άντιφατικής καπιταλιστικής οικονομίας.

Τά πράγματα είναι όλότελα διαφορετικά στή σοβιετική σχεδιασμένη λαϊκή οικονομία. Ήκει ή έκβιομηχάνιση τής χώρας, πού πραγματοποιεί-

228. Βλ. Γκρανόβσκι, στό ίδιο.

ήθηκε μέ τά πεντάχρονα σχέδια, στηρίχτηκε στή δημιουργία γερῆς βιομηχανίας παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς, γερῆς δηλ. βαρειᾶς βιομηχανίας. Ἐκεῖ τό Κομμουνιστικό Κόμμα τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσης:

«ἀπέρριψε τό συνηθισμένο δρόμο τῆς βιομηχανοποίησης, ἀρχίζοντας πρῶτα ἀπό τή δημιουργία βαρειᾶς βιομηχανίας». (Ι. Στάλιν).

Ἡ βαρειά βιομηχανία ἔγινε ὁ θεμελιακός κρίκος γιά νά ἀναπτυχθοῦν καί οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς βιομηχανίας. Φυσικά, αὐτό μπόρεσε νά πραγματοποιηθεῖ μέσα στό πλαίσιο μιᾶς καινούριας διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας μέ τή σοσιαλιστικοποίηση στό μέσο τῆς παραγωγῆς, μέ τήν ἐθνικοποίηση στή βιομηχανία καί στήν πίστη. Ἡ ἐθνικοποίηση στίς τράπεζες ἔδωσε τίς δυνατότητες «νά γίνει σύντομα ἡ περισυλλογή καί διοχέτευση τοῦ χρήματος στή βαρειά βιομηχανία» (Ι. Στάλιν). Ἡ ἐκβιομηχάνιση συνδυάστηκε μέ τήν πραγματοποίηση τῆς κολλεχτιβοποίησης στήν ἀγροτική οἰκονομία καί στηρίχτηκε βασικά σ' αὐτήν²²⁹. Κι ἐδῶ, πάλι, τό Κ.Κ. τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσης, ἀπέρριψε τό δρόμο τῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας:

«ὄχι μόνο γιά λόγους ἀρχῶν, μά καί γιατί ἡ οἰκονομία αὐτή προϋποθέτει μακρῷ χρόνο ἀνάπτυξης, ἀπαιτεῖ τήν προηγούμενη ἐξαθλίωση τῶν ἀγροτῶν καί τή μετατροπή τους σέ ἀκτήμονες καί ἐργάτες γῆς» (Ι. Στάλιν).

Μέσα σέ σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς τή μακρόχρονη ἐξαθλίωση, τῶν ἐργαζομένων, ὅπως στόν καπιταλισμό, πέρασε ἡ χώρα στό στάδιο τῆς ὀλόπλευρης βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης καί τῆς προοδευμένης ἀγροτικῆς οἰκονομίας²³⁰.

Ἡ μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας μέ τή διοχέτευση τῆς συσσώρευσης πού πραγματοποιοῦν οἱ ἄλλοι κλάδοι γιά τήν ἀνάπτυξη βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι τό κύριο χαρακτηριστικό τῆς μεθόδου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση στή σοσιαλιστική οἰκονομία τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσης. Ἡ μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας ἐκδηλώνεται βασικά καί στήν καινούρια κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Ὅπως εἶδαμε (σελ. 326 κι ἐπ.) ἡ βαρειά βιομηχανία στή θεμελίωσή της κατανέμεται σέ γεωγραφικές περιφέρειες ὀρθολογικά, δηλ. ἀνάλογα μέ τίς πραγματικές δυνατότητες πού ἔχει κάθε ἐθνική περιοχὴ νά ἀναπτύξει βαρειά βιομηχανία καί ἐνεργειακὴ βάση. Γίνεται ἔτσι ἡ βαρειά βιομηχανία βασικός παράγοντας γιά νά συνεργαστοῦν ἀναμεταξύ τους οἱ γεωγραφικές περιοχές καί ὄχι νά ἔχουν ἀντίθετα συμφέροντα καί νά ἐκμεταλλεύεται ἡ μιὰ τήν ἄλλη, ὅπως στόν καπιταλισμό. Ἡ βαρειά βιομηχανία ἀλλάζει μέσα στό σοσιαλισμό, τόσο τήν κάθετη κλαδική σύνθεση ὅσο καί τήν ὀριζόντια γεωγραφική σύνθεση τῆς οἰκονομίας. Γίνεται παράγοντας γιά τήν ὀμαλή, ἀδιάκοπη καί ὀλοένα γοργότερη πορεία στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Κι ἀκόμα, ἐνῶ προσωρινά φαίνεται πῶς

229. Βλ. Στάλιν, *στό ἴδιο*.

230. Βλ. γιά τή σημασία τῆς ἐκβιομηχάνισης καί ἰδιαίτερα γιά τό ρόλο τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας στή Σοβιετικὴ Ἑνώση: «Ἱστορία τοῦ ΚΚΣΕ (μπ.)» τόμ. Β', σελ. 85, 102, 104.

ἀναστέλλει ὡς ἓνα βαθμὸν τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας, ὅταν θεμελιωθεῖ σέ γερεῖς βάσεις δημιουργεῖ *πολλαπλάσιες ἀπὸ πρῶτα προϋποθέσεις* γιὰ νὰ ἀναπτυχθῶν πιὸ πέρα καὶ ἡ ἐλαφρὰ βιομηχανία καὶ οἱ κλάδοι τῆς ὑπόλοιπης οἰκονομίας.

Συμπέρασμα: Στόν καπιταλισμὸ ἡ βαρεῖα βιομηχανία ἀκολουθεῖ τὴν προηγούμενη ἀνάπτυξη τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας καὶ ἀναπτύσσεται μέσα στὴν ἐσωπορεία τῆς ἀνισόμερης βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης. Παίξει βασικὸ ρόλο στὴν καπιταλιστικὴ συσσώρευση καὶ στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν, μὰ ἐπηρεάζεται κι αὐτὴ ἀπ' ὄλους τοὺς παράγοντες πού προκαλοῦν βασικὲς ἀντιθέσεις στὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στόν καπιταλισμὸ. Κατανέμεται γεωγραφικὰ μὲ ἀντιορθολογικὸ τρόπο καὶ σέ ἄλλοις τῆς οἰκονομίας στίς ἐξαρτημένες, καθυστερημένες καὶ ἀποικιακὲς χώρες. Στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἡ βαρεῖα βιομηχανία ἀλλάζει στὴ διάρθρωσὴ τῆς τὴν οἰκονομία ριζικὰ καὶ τὴν προσανατολίζει στὴν ἀνεμπόδιση καὶ ραγδαία ἐκβιομηχάνιση. Γίνεται βασικὸς παράγοντας στὴ σοσιαλιστικὴ συσσώρευση. Γίνεται θεμέλιο γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐλαφρὰ βιομηχανία καὶ οἱ ἄλλοι βασικοὶ κλάδοι τῆς οἰκονομίας. Ἡ κατανομή τῶν κλάδων τῆς γίνεται *ὀρθολογικὰ* ἀνάμεσα στίς διάφορες γεωγραφικὲς περιοχὲς, ἀξιοποιεῖ τίς ἐσωτερικὲς δυνατότητες τῆς καθεμιᾶς καὶ τίς φέρνει στὴν ἄρμονικὴ καὶ σχεδιασμένη συνεργασία.

δ) Ἡ διάρθρωση τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας καὶ ἡ βαρεῖα βιομηχανία

Ἄν τώρα θελήσουμε νὰ ἐξετάσουμε στὴν ἐλληνικὴ οἰκονομία, ὅπως ἦταν διαρθρωμένη προπολεμικά, τὴ συγκρότηση τῆς βιομηχανικῆς τῆς παραγωγῆς, θὰ παρατηρήσουμε πῶς, ἐνῶ ὁ ὄγκος τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ὁ ἀπασχολούμενος ἐργατικὸς πληθυσμὸς καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις (μηχανήματα-ἐγκαταστημένη ἰσχύς κλητ) παρουσιάζουν μιὰ σχετικὴ ἀνάπτυξη, ἰδιαιτέρως τὴν τελευταία εἰκοσαετία, ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ προέρχεται κυρίως ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας πού παράγουν εἶδη γιὰ τὴν ἀτομικὴ κατανάλωση, ἀπὸ τοὺς κλάδους δηλ. τῆς ἐλαφροῦς βιομηχανίας. Βλέπουμε, ἀκόμα, πῶς λείπει ὀλότελα ἡ βαρεῖα βιομηχανία στὴ διάρθρωση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς στὴν ἐλληνικὴ οἰκονομία. Σέ σχετικὸ πῖνακα δίνουμε τὴ συνολικὴ πρόσοδο τῆς χρονιάτικης παραγωγῆς γιὰ κάθε εἶδος βιομηχανικὸ κλάδο καὶ τὸ ποσοστὸ στὴ συμμετοχὴ τοῦ κάθε κλάδου στὴ συνολικὴ πρόσοδο τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς²³¹. Ἄν παρατηρήσουμε τὸν πῖνακα αὐτόν (μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τῆς Στατιστικῆς ἐπετηρίδας τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας) θὰ ἰδοῦμε πῶς ἡ παραγωγή στίς μηχανολογικὲς, ὅπως τίς λέμε, βιομηχανίες (κι αὐτὲς δὲν ἀποτελοῦν μηχανουργία παρὰ ἐλαφρὰ μεταλλοτεχνικὴ βιομηχανία) εἶναι πάρα πολὺ μικρὴ συγκριτικὰ μὲ τοὺς ἄλλους βιομηχανικοὺς κλάδους. Οἱ βιομηχανίες ἀναφέρονται γιὰ μεταλλουργικὲς κλητ. (καὶ πού κι αὐτὲς παρουσιάζουν ἀσήμαντο ποσοστὸ συμμετοχῆς στό βιομηχανικὸ εἰσόδημα)

231. Βλ. πῖνακα ἀριθ. 47 στό παράρτημα II.

έπεξεργάζονται μέταλλα πού ή έκκαμίνευσή τους από τό φυσικό μετάλλευμα δέν έγινε μέσα στή χώρα μας, παρά στό έξωτερικό άπ' όπου εισάγονται τά μέταλλα βιομηχανοποιημένα. Μά οϋτε και χημικές βιομηχανίες (έκτός από τά λιπάσματα, πού για τήν ποιότητά τους μιλήσαμε άλλου) έχουμε αξιόλογες, πού ν' ανταποκρίνονται σε μεγάλο ποσοστό τής βιομηχανικής παραγωγής. Βλέπουμε στόν πίνακα πώς τά μεγαλύτερα ποσοστά από τή βιομηχανική παραγωγή άφορούν τίς κλωστοϋφαντουργικές, οίκοδομικές και χημικές βιομηχανίες (έκτός από λιπάσματα) καθώς και τίς βιομηχανίες για δέρματα και είδη για τή διατροφή.

Δέ θά μιλήσουμε εδώ αναλυτικά για τήν αξία πού έχουν οί κλάδοι αϋτοί τής έλαφράς βιομηχανίας, για τήν οίκονομική τους «βιωσιμότητα» οϋτε και τόν παρασιτικό και μονοπωλιακό τους χαρακτήρα. Οί κλάδοι αϋτοί στό μεγαλύτερο μέρος τους άποτελούνται από βιομηχανίες πού μετασχηματίζουν μισοκατεργασμένα προϊόντα τής ξένης βιομηχανίας. Είναι ένας κρίκος μεταπρατικός για νά πουληθεί τό μισοτελειωμένο ή τό τελειωμένο προϊόν από τό ξένο κεφάλαιο στήν έλληνική αγορά. Οί δασμοί πού προστατεύουν τήν οίκονομική όλογαρχία νά έκμεταλλευτεί τήν έσωτερική αγορά, δίνοντάς της υπερέκρηδη μονοπωλιακά, έμποδίζουν ως ένα σημείο νά ξεχωρίσουμε και τούς πραγματικά βιομηχανικούς κλάδους για τήν έθνική μας οίκονομία.

Όπως είπαμε όμως, δέ θ' άσχοληθούμε εδώ μέ τήν αξιολόγηση τών κλάδων αϋτών. Αϋτό πού πρέπει νά διαπιστώσουμε είναι πώς ή βιομηχανική παραγωγή στή χώρα μας παρουσιάζει μονόπλευρη διάρθρωση πού άντανάκλει τή χαμηλή της άνάπτυξη, τήν έλλειψη βαρειάς βιομηχανίας και τήν έξάρτησή της από τό ξένο κεφάλαιο.

Μπορούμε, στό σημείο αϋτό, νά αναφέρουμε πέντε κύρια χαρακτηριστικά πού παρουσιάζει εκδηλα ή ως τά σήμερα διαμόρφωση τής ελληνικής βιομηχανίας: α) Δέ γίνεται αξιοποίηση τών βασικής σημασίας πλουτοφόρων πηγών τής χώρας (ένεργεια-μεταλλεύματα) για ίδρυση βιομηχανίας παραγωγής μέσωσ παραγωγής. β) Η αξία τών πρώτων ύλών και καυσίμων πού εισάγονται για βιομηχανική χρήση από τό έξωτερικό φτάνει τό 43,15% (Ανώτατο Οίκονομικό Συμβούλιο) του συνόλου τής αξίας τών πρώτων ύλών πού καταναλώνονται παραγωγικά. (Σέ όρισμένους κλάδους – μηχανολογίας, ίματισμού, χαρτιού και ξύλου – φτάνει τό 90% τό ποσοστό αϋτό). γ) Μεγάλο ποσοστό από τίς ύλες πού εισάγονται για τή βιομηχανία είναι μισοκατεργασμένα προϊόντα πού παίρνουν σχεδόν μονάχα τήν τελική τους μορφή από τή ντόπια βιομηχανία. δ) Παρουσιάζει, κατά μέσον όρο, χαμηλή όργανική σύνθεση τών κεφαλαίων πού έχουν επενδυθεί στή βιομηχανία. ε) Στηρίζεται σε δασμολογική προστασία και παρόμοια προνόμια πού τίς έξασφαλίζουν μονοπωλιακή θέση στήν έσωτερική αγορά. (Έχουμε λ.χ. προστασία 70% στα τσιμέντα, 35% στα γεωργικά εργαλεία, 200% στα λιπάσματα, 48-100% στήν καρφοδελοποιία κλπ.).

Οί συνέπειες από τήν τέτοια διάρθρωση τής βιομηχανίας και γενικότερα τής οίκονομίας επηρεάζουν όλόκληρη τήν κοινωνική, πνευματική

καί πολιτική ζωή τῆς χώρας καί τή διαπερνῶν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη μέ τή μούγλα τῆς καθυστέρησης καί τῆς ἀποικιακῆς ἐξαθλίωσης τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ πού ζεῖ μέσα σέ πρωτόγονες συνθήκες καί βρίσκεται στό χαμηλότερο σκαλί ἀπ' ὅλες τίς εὐρωπαϊκές καί βαλκανικές χώρες, θυθισμένος στήν ἀγραμματοσύνη καί στό πνευματικό σκοτάδι. Τό θέμα αὐτό, πού εἶναι γνωστό στίς γενικές του γραμμές γιά τόν ἀναγνώστη, ἀνήκει πάντως σέ γενικότερης μορφῆς κοινωνικοοικονομική - ἱστορική μελέτη τῆς χώρας.

Οἱ αἰτίες γιά τήν τόση καθυστέρηση τῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας, ὅπως τήν ἐκφράζει καί ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας της, ἔχουν τίς ἱστορικές ρίζες τους στήν ἀνικανότητα πού ἔδειξαν οἱ κυρίαρχες τάξεις στή χώρα μας νά λύσουν τά προβλήματα τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας ὕστερα ἀπό τήν ἐθνικοαπελευθερωτική ἐπανάσταση τοῦ 1821. Στήν Ἑλλάδα δέ λύθηκε τό ἀγροτικό ζήτημα. Δέν πραγματοποιήθηκε πλατεῖα ἐσωτερική ἀγορά πού θά δημιουργοῦσε τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἀπαραίτητη συσσώρευση, γιά μιὰ ὀλοκληρωμένη καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας. Ἡ οἰκονομική συσσώρευση ἀπό τούς ἐσωτερικούς καί ἐξωτερικούς πόρους (δάνεια κλπ.) διασπαθίστηκε σέ μεγάλο βαθμό στή μεγαλοϊδεατική πολιτική τῶν κυρίαρχων τάξεων. Ὁ νόμος τοῦ καπιταλιστικοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ δέ λειτούργησε ἔτσι, ὥστε νά ἀναπτυχθοῦν οἱ παραγωγικές δυνάμεις μέ τήν ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, νά μεγαλώσει ἀπό τήν ἀνύψωση τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τῶν κεφαλαίων ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, καί ἀπό τήν ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς νά πέφτει ἡ τιμή τοῦ προϊόντος καί τό ποσοστό τοῦ κέρδους. Δέν ἔγιναν γιά τούς σκοπούς αὐτούς οἱ ἀπαραίτητες μακρόπνοες παραγωγικές τοποθετήσεις. Ἡ ἐμπορομεσιτική δράση τοῦ ἐμποροτοκογλυφικοῦ κεφαλαίου στήν Ἑλλάδα – πού ἐπιδίωκε ἀπό παλιά νά γίνει ὄχι μόνο ὁ ἔμπορος καί ὁ μεσίτης παρά καί ὁ οἰκονομικός καί πολιτικός κυρίαρχος στήν ἀνατολική μεσόγειο καί στή βαλκανική²³² – διοχέτευσε τούς πόρους πού συσσωρεύτηκαν μέ τά ληστρικά ἐξωτερικά δάνεια, μέ τούς ἄδηλους πόρους καί τή μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας σέ ἐμπορομεσιτικές-τοκογλυφικές ἐπιχειρήσεις τοῦ τραπεζιτικοῦ κεφαλαίου καί στήν ἐλαφρά δασμοβίωτη βιομηχανία.

Ἡ οἰκονομία τῆς χώρας χωρίς γερή παραγωγική δράση καί βάση ἐξαρτήθηκε ἔτσι ὀλόπλευρα ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί τήν ξένη ἀγορά. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, τά μεταναστευτικά ἐμβάσματα, τά ἔσοδα ἀπό τή ναυτιλία, τό ξεπούλημα τῶν γεωργικῶν προϊόντων καί τῶν πρῶτων ὑλῶν στήν ξένη ἀγορά, ἦταν τά κυριότερα κοντύλια τοῦ «ἐνεργητικοῦ» τοῦ ἰσοζυγίου στούς ἐξωτερικούς λογαριασμούς.

Τό ξένο κεφάλαιο βρῆκε ἔτσι στή χώρα μας *ιδανικό* πεδίο γιά νά ἀσκήσει ὅλες τίς λειτουργίες του πού καθορίζουν τήν παραγωγή, τήν κυκλοφορία, τήν πραγματοποίηση τῶν στοιχείων τῆς ἀξίας του καί τήν ἀνα-

232. Βλ. Γ. Ζέθγου: «Σύντομη μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας». Τόμος Α' 1945 καί Β'. 1946, ὅπου δείχνονται οἱ ἱστορικές - οἰκονομικές ρίζες τῆς μεγάλης ιδέας.

παραγωγή του μονοπωλιακού κεφαλαίου – στο στάδιο του ιμπεριαλισμού. Ἐκμεταλλεύτηκε έντατικά καί ἔξαντλητικά τή χώρα μας. Ἐκμεταλλεύτηκε τίς πρώτες ὕλες, χρησιμοποίησε τήν ἀγορά μας γιά νά τοποθετήσει μισοτελειωμένα καί ἔτοιμα εἶδη καί τοποθέτησε κεφάλαια μέ διάφορες μορφές: Δημόσια δάνεια, ἰδιωτικά δάνεια, τοποθέτηση σέ ἐπιχειρήσεις, παραγωγικά δημόσια ἔργα, μεταφορές, βιομηχανίες, ἐμπόριο, τράπεζες κ.λπ.

Καταλαβαίνουμε τώρα πώς δέν εἶχε τό ξένο κεφάλαιο καμμιά διάθεση ν' ἀφήσει νά δημιουργηθεῖ βαρειά βιομηχανία στή χώρα μας. Οἱ κυρίαρχες τάξεις στή χώρα μας, ἀπό τήν ἄλλη, γιά νά ἐξακολουθήσουν νά ἐκμεταλλεύονται μονοπωλιακά τήν οἰκονομία σάν πράκτορες τοῦ ξένου κεφαλαίου, ὄχι μόνο ἄφηναν ἀνενόχλητο τό ξένο κεφάλαιο νά κρατάει τίς θέσεις πού κατεῖχε, παρὰ καί τοῦ πρόσφεραν ὀλοένα καί καινούριες. Ἐνέργεια, συγκοινωνίες, παραγωγικά ἔργα, τηλέφωνα, μεταλλεῖα, βρέθηκαν ἔτσι κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ ξένου κεφαλαίου. Ἡ Ἐθνική Τράπεζα, ὁ συμπυκνωτής αὐτός τῆς δράσης τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας, εἶναι ὁ καλύτερος συνεργάτης τοῦ ξένου χρηματιστικοῦ κεφαλαίου τῶν ξένων Τραπεζῶν (Χάμπρο κ.λπ.) καί τῶν ξένων βιομηχανικῶν τράστ. Ἡ οἰκονομική ὀλιγαρχία τῆς χώρας μας εἰσπράττει τά «πρακτορειακά» της δικαιώματα μέ τά τεχνητά μονοπώλια πού ἔχει δημιουργήσει στή βιομηχανία καί στήν πίστη (βλ. *Π. Δελμῆ*: Ἡ οἰκονομική ἐπίθεση κατά τοῦ λαοῦ καί τό πρόγραμμα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας, «Κομ. Ἐπιθεώρηση», ἀριθμ. 40, Ἀθήνα 1945).

Ὅπως λέει ὁ *N. Ζαχαριάδης* στήν εἰσήγησή του στό 7ο Συνέδριο τοῦ Κ.Κ.Ε.:

«Τό ξένο κεφάλαιο δέν ἔχει κανένα συμφέρο νά φκιάσουμε στήν Ἑλλάδα βαρειά βιομηχανία, δηλ. νά ἐξασφαλίσουμε τήν οἰκονομική καί κατά προέκταση καί τήν πολιτική ἀνεξαρτησία τῆς χώρας. Μᾶς θέλει οἰκονομικά καθυστερημένους, γιατί ἔτσι ὄχι μόνο μᾶς ἔχει στήν διάθεσή του σάν ἀγορά γιά τά βιομηχανικά του προϊόντα· ὄχι μόνο μᾶς παίρνει τζάμπα τίς πρώτες ὕλες καί μᾶς τίς ξαναστέλνει πίσω πανάκριθα σάν ἔτοιμα ἢ μισοέτοιμα εἶδη. Μά γιατί, ὅταν εἴμαστε οἰκονομικά καθυστερημένοι μᾶς κρατᾶ εὐκολότερα καί πολιτικά στήν διάθεσή του σάν ὄργανό του.

Τό ξένο κεφάλαιο στό ἔργο του βρῖσκει τούς πιό πιστούς βοηθοῦς καί ὑποστηρικτές στήν ντόπια χρηματιστική ὀλιγαρχία πού ἐξαρτιέται ἀπό τό ξένο κεφάλαιο καί συνεργάζεται μαζί του καί στά πολιτικά της κόμματα πού ἐκφράζουν καί πραγματοποιοῦν τήν πολιτική ἐξάρτηση καί ὑποταγή στό κεφάλαιο αὐτό. Καί ὅλοι, ἀνάμεσα στά ἄλλα, κάνουν καί τοῦτο: Ὑποστηρίζουν ὅτι, γιά τόν ἕνα εἶτε τόν ἄλλο λόγο, δέν εἶναι δυνατή στήν Ἑλλάδα ἡ δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας».

Ἡ θεμελίωση τῆς βαρειάς βιομηχανίας παράλληλα μέ τό δημοκρατικό μετασχηματισμό τῆς υπόλοιπης οἰκονομίας, καί μέσα σ' αὐτόν, θ' ἄλ-

λάξει ριζικά τήν ὡς τά σήμερα διάρθρωση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἔτσι πού τήν περιγράψαμε πιά πάνω.

Ποιά θά εἶναι τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς ριζικῆς αὐτῆς μετατροπῆς;

1) Τό βιομηχανικό εἰσόδημα τῆς χώρας θά μεγαλώσει αἰσθητά καί μέ γρήγορο ρυθμό στό διάστημα πού θά γίνεται ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας. Σέ συνδυασμό μέ τό εἰσόδημα ἀπό τήν ἀγροτική παραγωγή πού κι αὐτό θά μεγαλώσει μέ τήν ἐντατικοποίηση τῆς καλλιέργειας καί τή σχεδιασμένη τῆς επέκτασι, θ' ἀποτελέσει ὑπολογίσιμο μέγεθος στή συνολική ἀκαθάριστη πρόσοδο. Δέν ὑπολογίζουμε ἀναλυτικά τό ὕψος, ὅπου θά φτάσει ἡ ἀξία τῆς βιομηχανικῆς καί τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, γιατί θά ἔπρεπε πρῶτα νά καταστρώσουμε ἕνα γενικότερο σχέδιο γιά τήν οἰκονομία στή λαϊκή δημοκρατία. Δέ μπορούμε ὅμως νά κάνουμε τούτη τή στιγμή ἀναλυτικούς ὑπολογισμούς, γιατί μᾶς λείπουν γιά τό σκοπό αὐτό τά στοιχεῖα: καί γιά τήν ἀνάπτυξη πού προβλέπουμε πῶς θά πάρουν οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς βιομηχανίας (θά εἶναι κι αὐτή ἀξιόλογη) – καί γιά τήν ἀπόδοση ἀπό τήν καλλιέργεια στήν ἀγροτική οἰκονομία, ὅπως θά διαμορφωθεῖ μέσα στούς καινούριους ὄρους.

Γιά νά ἔχουμε ὅμως μιά ἰδέα γιά τήν πιθανή αὔξηση τῆς προσόδου ἀπό τήν καινούρια βιομηχανική παραγωγή, ἀρκεῖ νά θυμίσουμε τά στοιχεῖα τοῦ πίνακα ἀριθ. 44. Σύμφωνα μ' αὐτά (ἂν πάρουμε γιά βάση τή βιομηχανική παραγωγή τοῦ 1938, πού ἔχει ἀξία 13,5 δισεκατ. δραχμές) μονάχα μέ τό πρόσθετο βιομηχανικό εἰσόδημα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς τοῦ 1938 θ' αὔξηθεῖ σέ (13,5 δισεκατομ. δραχμές + 5,6 δισεκατομ. δραχμές =) 19,1 δισεκατομ. δραχμές στήν πρώτη περίοδο, σέ (13,5 δισεκατομ. + 11,2 δισεκατομ. δραχμές =) 24,7 δισεκατομ. δραχμές, στή δεύτερη περίοδο καί σέ (13,5 δισεκατομ. + 19 δισεκατ. δραχμές =) 32,5 δισεκατομ. στήν τρίτη περίοδο. Δηλ. ἂν δώσουμε γιά τό μέγεθος τῆς ἀξίας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τοῦ 1938 τήν τιμή 100, θά ἔχουμε μέ τό πρόσθετο εἰσόδημα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας: Στήν πρώτη περίοδο 141, στή δεύτερη 182 καί στήν τρίτη 241. Οἱ δείκτες αὐτοί μεγαλώνουν πολύ περισσότερο μέ τό πρόσθετο εἰσόδημα πού θά δημιουργηθεῖ ἀπό τούς κλάδους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καί τῆς μηχανουργίας, πού δέν τίς συμπεριλάβουμε στούς ὑπολογισμούς τοῦ πίνακα. Βλέπουμε καί μόνο ἀπό αὐτούς τούς ἀριθμούς πῶς ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας θά μεταβληθεῖ ποσοτικά σέ σημαντικό βαθμό.

Ἐξω ὅμως ἀπό τήν ποσοτική μεταβολή θά ἔχουμε καί ριζική ποιοτική οἰκονομική ἀλλαγῆ. Ἡ ποιοτική αὐτή μετατροπή θά ἔγκειται στό ὅτι τό συνολικό ἐθνικό εἰσόδημα θά σχηματισθεῖ κατά μεγάλο μέρος ἀπό ἐργασία μέ ψηλή παραγωγικότητα. Δηλαδή ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ πού φυτοζωοῦσε σέ δουλειά μέ χαμηλή ἀποδοτικότητα θά ἀπασχοληθεῖ τώρα στή βιομηχανία. Ἀκόμα, ὁ ἐφοδιασμός τῆς γεωργίας μέ μηχανικά μέσα θά τήν κάνει παραγωγικό κλάδο μέ ψηλή ἀποδοτικότητα· ἐνῶ πρῶτα ἦταν κλάδος ὅπου ἐπικρατοῦσε τό ἀρχέγονο σύστημα τῆς ἀραιᾶς ἐκτατικῆς καλλιέργειας καί σέ μεγάλο ποσοστό ἡ

κλειστή «οίκιακή» παραγωγή και η άπλη έμπορευματική παραγωγή.

Ή ποιοτική αυτή μεταβολή έκδηλώνεται, όπως είδαμε και πιό πάνω, στην καινούρια σχέση της καθαρής προσόδου μέ την άξία του κεφαλαίου των μισθών. Ή καθαρή λοιπόν πρόσοδος, τό υπερπροϊόν και τό ποσοστό της συσσώρευσης θά μεγαλώσουν μέ γοργό ρυθμό. Αυτό θά όφείλεται στην άνύψωση της όργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου και στην αύξουσα παραγωγικότητα της έργασίας τόσο στή βιομηχανία όσο και στή γεωργία. Έτσι τό όλο ζήτημα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων θά φωτιστεί μέ καινούριο φώς. Δέν θά έχουμε δηλαδή, όπως πρώτα, μονόπλευρη και τυφλή αύξηση στον όγκο και στην άξία της παραγωγής. Θά έχουμε τώρα αύξηση στον όγκο της παραγωγής μέ ταυτόχρονη έλάττωση της έργασίας πού απαιτείται για την παραγωγή του καινούριου προϊόντος. Προϋπόθεση είναι ή άνύψωση της όργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου. Αυτό σημαίνει αύξηση στην παραγωγικότητα της έργασίας. Συνέπεια έχει την αδιάκοπη επέκταση της παραγωγής μέ άξιοποίηση όλοένα περισσότερης έργασίας πού θά γίνεται διαθέσιμη για καινούριες παραγωγικές μονάδες πού θά προσθέτονται στις υπάρχουσες. Όπως παρατηρήσαμε και παραπάνω ή αύξηση στην παραγωγικότητα της έργασίας θά πρέπει νά ξεπερνάει την αύξηση των μισθών για νά εξασφαλιστεί ή όλοένα μεγαλύτερη συσσώρευση και ή διεύρυνση της αναπαραγωγής²³³. Θά έχουμε λοιπόν ανακατάταξη στις σχέσεις των στοιχείων πού άπαρτίζουν την άξία του καινούριου προϊόντος μέ αύξηση του ποσοστού του υπερπροϊόντος.

Ή αύξηση στην καθαρή πρόσοδο σημαίνει ψηλό ποσοστό στή συσσώρευση, ουσιαστικό δηλαδή μετασχηματισμό στή διάρθρωση της οικονομίας στην έσωτερική της, την πραγματική, εξέλιξη των στοιχείων πού την άποτελούν. Σημαίνει πώς ή άνύψωση της όργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου μέ την αύξηση στην παραγωγικότητα της έργασίας είχαν για άποτέλεσμα όχι μόνο ν' αλλάξουν ποσοτικά τά στοιχεία της οικονομίας παρά και νά τά εξέλιξουν ποιοτικά. Ή ελληνική οικονομία θά γίνει βιομηχανική - άγροτική *άναπτυγμένη* οικονομία. Θά μεγαλώσει ή παραγωγικότητά της και θά προχωρήσει ραγδαία ή συσσώρευση οικονομικών μέσων για τή σοσιαλιστική οικόδομηση. Έτσι παρουσιάζεται ή επίδραση πού θά έχει ή έκβιομηχάνιση και ιδιαίτερα ή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας στή διάρθρωση της οικονομίας στό σύνολό της.

II) Τό δεύτερο κύριο χαρακτηριστικό της μετατροπής της οικονομίας παρουσιάζεται μέσα στό πεδίο πιά του ίδιου του κλάδου της βιομηχανίας.

Πρώτ' άπ' όλα θ' αλλάξει ή σχέση της βαρειάς μέ την έλαφρά βιομηχανία. Ένώ, όπως είδαμε, πρώτα ήταν 0:100, (άν πάρουμε τό 100 για συμβολική τιμή της άξίας της βιομηχανικής παραγωγής τό 1938). Τώρα θά γίνει 41:100 στην πρώτη περίοδο, 82:100 στή δεύτερη, και 141:100 στην τρίτη περίοδο. Φυσικά ή ανάπτυξη παράλληλα και της έλαφράς βιομηχανίας θά άλλοιώσει άρκετά τίς αναλογίες αυτές, πλησιάζοντας, ιδιαίτερα στην τρίτη περίοδο, τούς συντελεστές εισοδήματος βαρειάς και

233. Βλ. Κ. Όστροδιάνωφ, στό ίδιο.

έλαφρᾶς βιομηχανίας, χωρίς ὅμως καί νά μειώσει τόν οὐσιαστικό ρόλο πού θά παίξει ἡ βαρειά βιομηχανία στήν καινούρια ἐσωτερική διάρθρωση τοῦ κλάδου τῆς βιομηχανίας καί στήν ἐσωτερική, ὀργανική του ἀνάπτυξη.

Δεύτερο, θ' ἀλλάξει ἡ σχέση τῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ἀναμεταξύ τους. Εἶναι ἀδύνατη ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, ἂν δέν ἀλλάξει ριζικά ἡ σύνθεση τῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας. "Ὅπως εἶδαμε, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς ἀναπτύχθηκαν παρασιτικά καί στηρίχθηκαν οἰκονομικά στούς δασμούς, πού ἐπέβαλε τό κράτος γιά νά προστατεύσει τά προϊόντα τους. "Ἄν εἶναι ὠφέλιμοι καί βιώσιμοι οἱ κλάδοι αὐτοί πού ἀποτελοῦν τμήμα τοῦ ἐσωτερικοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου γιά τό μετασχηματισμό μισοτελειωμένων προϊόντων πού εἰσάγουμε ἀπό τό ἐξωτερικό, πρέπει νά τό ἐλέγξουμε αὐστηρά. Ἡ διατήρησή τους, ἢ ἡ μετατροπή τους πρέπει νά ἐξαρτηθεῖ ἀπό σωστά οἰκονομικά κριτήρια. Ἡ ἐξυγίανση τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας (δέν εἶναι θέμα τούτης τῆς ἐργασίας) θά δημιουργήσει γερούς καί μέ μεγάλη σημασία βιομηχανικούς κλάδους ὑγιεῖς, πού θά συμβάλουν σοβαρότατα στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Ὁ πυρήνας γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν κλάδων αὐτῶν ὑπάρχει – μ' ὄλο τό περιβόλημα τῆς ἀντιπαραγωγικῆς διαμόρφωσης πού τόν σκεπάζει σήμερα καί τόν ἐμποδίζει νά ἀναπτυχθεῖ. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε τό ζωτικό γιά τή χώρα μας κλάδο τῆς κλωστοῦφαντουργίας καί τίς γεωργικές βιομηχανίες. Ἡ μετατροπή τῆς ἐσωτερικῆς διάρθρωσης τῆς βιομηχανίας θ' ἀποτελέσει τή βάση γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας. Ἡ σχεδιασμένη ἀνάπτυξή της θά μπορεῖ νά γίνεται ἀδέσμευτα μέ τήν ἀδιάκοπη ἀξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας. "Ἔτσι τά κεφάλαια πού θά δημιουργεῖ ἡ ἐσωτερική συσσώρευση θά τοποθετοῦνται σέ πραγματικά ἀποδοτικούς κλάδους, τόσο στή βαρειά, ὅσο καί στήν ἐλαφρά βιομηχανία.

III) Τό τρίτο χαρακτηριστικό ἀφορᾶ τή μετατροπή τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῆς βιομηχανίας. Τό θέμα αὐτό τό ἀναλύσαμε σέ σχετική ἔκταση σέ ἄλλο κεφάλαιο. Θά προσθέσουμε τοῦτο μόνο: ἡ ἀλλαγὴ στή γεωγραφική διάρθρωση τῆς οἰκονομίας θά δημιουργήσει τούς βασικούς ἐξωτερικούς ὄρους γιά τήν ἀνακατανομή τοῦ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ στούς καινούριους κλάδους. Ἡ ἀλλαγὴ θά ἔχει γιά ἐπακόλουθο μιά σειρά ὀλόκληρη οὐσιαστικές μεταβολές σέ ἄλλους κλάδους τῆς οἰκονομίας. Τέτοιοι κλάδοι εἶναι οἱ μεταφορές (χερσαῖες καί θαλάσσιες), ἡ πολεοδομία, τό χτίσιμο μεγάλων συγκοινωνιακῶν ἔργων (ὁδοποιία, λιμάνια) κ.ἄ.²³⁴.

IV) Τό τέταρτο χαρακτηριστικό τῆς μετατροπῆς στήν οἰκονομική δι-

234. Χρειάζεται εἰδική ἔρευνα γιά τόν καθορισμό τοῦ βαθμοῦ ἀνάπτυξης τῶν βιομηχανιῶν πού θά πλαισιώσουν καί θά στηρίξουν τά σχέδια τῆς ἐκβιομηχάνισης ἀπό τήν ἀποψη τῆς ἐξασφάλισης τῶν καινούριων ὄρων ζωῆς στό βιομηχανικό πληθυσμό πού θά δημιουργηθεῖ μέ τή βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Ἰδιαίτερα πρέπει νά μελετηθεῖ τό ζήτημα τῆς οἰκοδομικῆς βιομηχανίας καί τῶν μεταφορῶν. Στοιχεῖα πού δείχνουν πόσο βασικό ρόλο θά διαδραματίσουν οἱ οἰκοδομικές βιομηχανίες θρῖσκουμε στή μονογραφία τοῦ *K. Mandelbaum*, πού τυπώθηκε ἀπό τό Ἴνστιτούτο στατιστικῆς στήν Ἀγγλία μέ τίτλο: «Ἡ ἐκβιομηχάνιση τῶν καθυστερημένων περιοχῶν» – «*The Industrialization of Backward Areas*» Oxford. 1945 (Ed.: Basil Blackwell).

άρθρωση τῆς χώρας, συνέπεια τῶν προηγούμενων, εἶναι ἡ ἐλάττωση τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς, ἡ πτώση τῶν τιμῶν καί ἡ ἀνύψωση τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων. Ἐνα μέρος ἀπό τῆ συσσώρευση οἰκονομικῶν μέσων θά διαθέτεται γιά νά βελτιώνονται οἱ ὄροι τῆς ζωῆς καί νά ὑψώνεται τό τεχνικό, πολιτιστικό καί μορφωτικό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων, καί παράλληλα γιά νά πέφτει ἡ τιμή πώλησης τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς παραγωγῆς. Ἔτσι θά λείψουν οἱ κινητήριες αἰτίες πού δημιουργοῦν τόν ἐφιάλτη τοῦ ἀγρότη, τήν «ψαλλίδα» ἀνάμεσα στίς τιμές τῶν προϊόντων τῶν δύο κλάδων. Ἡ πόλη μέ τό χωριό θά πάψουν νά ἔχουν τίς προαιώνιες ἀντιθέσεις τους. Ἡ μηχανή θά γίνει ὄργανο γιά τή συνεργασία καί τόν ἐκπολιτισμό καί ὄχι μέσο γιά τό χωρισμό τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπό τήν ἀγροτιά.

Αὐτά εἶναι τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς ἐπίδρασης πού θά ἔχει ἡ ἐκβιομηχάνιση μέ τή δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας πάνω στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας καί στή γοργή ἐσωτερική ὀργανική τῆς ἀνάπτυξη. Ἡ μετατροπή αὐτή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας θά γίνει ἔτσι, στό ξετύλιγμα τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας, ἀπό αἰτιατό τῆς ἐκβιομηχάνισης, αἴτιο γιά τήν ἀδιάκοπη παραπέρα οἰκονομική ἀνέλιξη τῆς χώρας σέ ἀνώτερο κοινωνικό καί οἰκονομικό σύστημα.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Α΄ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

1. Γιά τή βιωσιμότητα γενικά

Τό ζήτημα τής βιωσιμότητας, ἄν πρέπει κανένας νά τό ὀνομάσει ἔτσι, δέν εἶναι στή βάση του οὔτε φυσικογεωγραφικό, οὔτε δημογραφικό ζήτημα.

Ἡ βιωσιμότητα εἶναι ἓνα συγκεκριμένο *κοινωνικοοικονομικό* ζήτημα πού μπορεῖ νά ἀντιμετωπιστεῖ μόνο μέσα σέ συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες καί μέσα στίς συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνικές μετατροπές γιά τήν ἀνέλιξη τής κοινωνίας σέ ἀνώτερη μορφή.

Συνακόλουθα, ζήτημα ἀπόλυτο βιωσιμότητας δέν μπορεῖ νά τεθεῖ. Δέν μπορεῖ δηλαδή νά τεθεῖ ζήτημα βιωσιμότητας αὐτῆς καθαυτῆς. Διαφορετικά θά φτάναμε στή μεταφυσική ἀντίληψη, πώς ὑπάρχει κάποια μεταφυσική ιδιότητα ὑπερ-κοινωνική – πού μπορεῖ νά τήν ἔχει σάν μόνοιμο χαρακτηριστικό ἢ τάδε χώρα – πού θά ὀνομασθεῖ βιώσιμη – καί νά μήν τήν ἔχει ἢ δεῖνα (πού θά θεωρηθεῖ πώς τῆς λείπει ὁ «ζωτικός χῶρος»).

Πρέπει, λοιπόν, νά ποῦμε πώς ἡ βιωσιμότητα μιᾶς χώρας πραγματοποιεῖται ἢ τείνει στήν πραγματοποίησή της, σάν πρακτική ἐπιδίωξη, ἅμα ἢ κοινωνική ἐργασία, ἢ κοινωνική δραστηριότητα, συνδεθοῦν μέ τά παραγωγικά μέσα σέ ὀλοένα πιά ἀνώτερη μορφή κοινωνικῆς καί οικονομικῆς ὀργάνωσης· μ' ἓνα λόγο ἅμα οἱ παραγωγικές δυνάμεις τῆς δοσμένης κοινωνίας ὀργανωθοῦν καί ἀναπτυχθοῦν μέσα σέ ἓνα καινούριο,

άνωτερο από τό προηγούμενο κοινωνικό σύστημα.

Δέν υπάρχουν, συνακόλουθα, χώρες απόλυτα βιώσιμες και χώρες απόλυτα όχι βιώσιμες, αλλά υπάρχουν παραγωγικά αναπτυγμένες και χώρες όχι αναπτυγμένες. Χώρες κοινωνικά και οικονομικά προοδευμένες και χώρες καθυστερημένες.

Όταν λοιπόν είπαμε παραπάνω πώς ή βιωσιμότητα δέν είναι κατά κύριο λόγο φυσικογεωγραφικό και δημογραφικό πρόβλημα, αλλά πρόβλημα κοινωνικό, έννοούσαμε πώς ή βάση για τή βιωσιμότητα είναι ό κοινωνικός τρόπος παραγωγής, τό εϋνοιικό κοινωνικό πλαίσιο και στή βάση αυτή μονάχα μπορεί νά αρχίσουν νά υπολογίζονται ό φυσικός πλοῦτος, ό πληθυσμός (σάν συντελεστής παραγωγικός), ή γεωγραφική τοποθεσία κλπ., σάν σύνδρομοι όροι.

Ή ιστορική πείρα επιβεβαιώνει τήν πιό πάνω τοποθέτηση. Οί χώρες αναπτύχθηκαν παραγωγικά, περισσότερο ή λιγότερο, ανάλογα μέ τόν περισσότερο ή λιγότερο εξέλιγμένο κοινωνικό τρόπο παραγωγής πού είχαν. Ό φυσικός πλοῦτος και ό δημογραφικός παράγοντας, ήταν στοιχεία συντελεστές για αξιοποίηση στατικά, ένώ ή δυναμική παραγωγική ανάπτυξη εξαρτήθηκε πάντα από τόν εϋνοιικό κοινωνικό παράγοντα. Ξέρουμε πώς χώρες μέ άπέραντες πλουτοπαραγωγικές δυνατότητες ξμειναν καθυστερημένες, γιατί ό κοινωνικός τρόπος παραγωγής ήταν όπισθοδρομικός, γιατί οί χώρες αυτές έμποδίστηκαν από τήν μορφή τών παραγωγικών σχέσεων πού έπικρατούσαν σ' αυτές ν' αναπτυχθούν παραγωγικά. Γιατί, ακόμα, έμποδίστηκαν σ' αυτό, καθώς ξέρουμε από έξωτερικούς παράγοντες – όπως από τόν ανασταλτικό παράγοντα τού ήμπεριαλισμού.

Όσο οί διάφορες χώρες περνούσαν από κατώτερη σέ άνώτερη κοινωνική όργάνωση τόσο περισσότερο «βιώσιμες» γίνονταν. Μέ τή διαφορά πώς ή βιωσιμότητα στόν καπιταλισμό είναι και παραμένει σχετική. Δηλαδή, ή ίδια ή καπιταλιστική ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων βρρίσκει φραγμό της τό ίδιο τό κεφάλαιο. Αυτό έχει σάν αίτία τή βασική αντίφαση τού καπιταλισμού: κοινωνική παραγωγή, άτομική ιδιοποίηση. Στό σοσιαλισμό ή βιωσιμότητα είναι πραγματική, ούσιαστική, γιατί όχι μόνο δημιουργός της είναι ό ίδιος ό λαός μέσα σ' ένα άνώτερο κοινωνικό σύστημα μά, τό σπουδαιότερο, γιατί τήν καινούρια κοινωνία τή φτιάνει για τόν έαντό του ό έργαζόμενος λαός.

Άμα λέμε βιωσιμότητα, δέν πρέπει νά τή συγχύζουμε μέ τήν αυτάρκεια. Αυτάρκεια σημαίνει νά επιδιώκει μία χώρα νά φτιάνει όλα όσα τής χρειάζονται μέσα στή χώρα αποκλειστικά και νά έλαττώσει, όσο μπορεί, τίς έμπορικές της συναλλαγές. Ή αυτάρκεια σάν οικονομική θεωρία και έμπορική πολιτική, πού φάνηκε ξανά στό μεσοπόλεμο, πήρε διάφορες μορφές: από τήν άπλή «τελωνειακή προστασία», ως τή φασιστική αυτάρκεια, πού όδήγησε μέ τά «υποκατάστατα» τού τρίτου ράιχ στό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ή «αυτάρκεια» μέσα στά συστήματα αυτά συνοδεύτηκε πάντα από τραγικό κατέβασμα τού βιοτικού επιπέδου τού λαού. Βιωσιμότητα, αντίθετα, σημαίνει από τό ένας μέρος ανάπτυξη στό μέγιστο και αξιοποίηση εκείνων τών πλουτοπαραγωγικών δυνατοτήτων πού δια-

θέτει ή χώρα μέσα σέ όλοένα άνώτερη κοινωνική μορφή, και από τό άλλο μέρος, οίκονομική συνεργασία, άνταλλαγή οίκονομικών αγαθών και έπι-κοινωνία μέ τίς άλλες χώρες.

Τό ζήτημα τής βιωσιμότητας, λοιπόν, παίρνει δύο μορφές. Ή μία μορφή είναι εκείνη πού του έδωσαν οί κυρίαρχες εκμεταλλεύτριες τάξεις, πού τό συνδύασαν μέ τό «ζωτικό χώρο» και τήν έπεκτατική έξαπλωτική πολιτική. Ή μορφή αυτή δόθηκε γιατί, μή μπορώντας οί τάξεις αυτές νά λύσουν τό κοινωνικό πρόβλημα οργανικά-έσωτερικά, προσπάθησαν νά τό μετατρέψουν σέ πρόβλημα έξωτερικής-έδαφικής και οίκονομικής επέκτασης. Μή μπορώντας δηλαδή νά ξεπεράσουν τίς έσωτερικές αντιθέσεις του ίδιου του κοινωνικού συστήματος πάνω στό όποιο στηρίζουν τήν κυριαρχία τους, προσπαθούν νά βρουν διέξοδο μέ τό νά έξαπλώσουν τήν εκμεταλλευτική κυριαρχία τους έδαφικά και οίκονομικά. Ή βάση για τίς θεωρίες αυτές του «ζωτικού χώρου» κλπ. είναι πώς οί φυσικοί και πλουτοπαραγωγικοί νόμοι δέν επαρκούν και γι' αυτό χρειάζεται ή έξάπλωση. Έτσι όμως μετατοπίζεται τό ζήτημα από τή σωστή του θέση. Αντί νά είναι ζήτημα έσωτερικής οργανικής ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων σέ όλοένα άνώτερο κοινωνικό πλαίσιο, γίνεται ζήτημα ύποδούλωσης τής έθνικής εργασίας και προνομιακής εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πόρων άλλων χωρών.

Ή άλλη μορφή, ή μορφή πού τοποθετούμε έμεις τό ζήτημα τής βιωσιμότητας, είναι: πώς νά αντικαταστήσουμε τίς παλιές παραγωγικές σχέσεις, πού κρατούν σέ καθυστέρηση τίς παραγωγικές δυνάμεις και έμποδίζουν τήν ανάπτυξη τους, μέ τίς καινούριες εκείνες παραγωγικές σχέσεις πού θά άνοιξουν τό δρόμο για τήν άδέσμευτη ανάπτυξη του παραγωγικού δυναμικού και τής οίκονομίας τής χώρας.

Συμπέρασμα: Δέν είναι στήν πρώτη γραμμή καθοριστικός παράγων αυτές καθαυτές οί φυσικές πλουτοπαραγωγικές συνθήκες για τήν ανάπτυξη μιάς χώρας. Στή πρώτη γραμμή ή ανάπτυξη αυτή καθορίζεται από τό βαθμό τής δραστηριοποίησης τής έθνικής εργασίας μέσα στό κατάλληλο εύνοϊκό κοινωνικό περίγυρο, πού θά επιτρέψει όλοένα καλύτερα νά αξιοποιηθούν οί έσωτερικές πλουτοπαραγωγικές πηγές, νά αναπτυχθεί δηλαδή έλεύθερα-έσωτερικά-οργανικά ή οίκονομία.

Προκειμένου λοιπόν και για τή χώρα μας πρέπει νά διαπιστώσουμε πώς, ενώ υπάρχουν οί πλουτοπαραγωγικές δυνατότητες για νά αναπτυχθεί, έμπόδισαν οί κυρίαρχες τάξεις νά πραγματοποιηθούν οί απαραίτητες κοινωνικές προϋποθέσεις πού αναφέραμε.

Ή θεωρία, όμως, πού ύποστηρίζει τή μη βιωσιμότητα τής χώρας, από μη κοινωνικούς λόγους, προσπαθεί νά αντιστρέψει τό πρόβλημα: δέν είναι, λένε, οί κοινωνικοί όροι πού λείπουν, παρά οί φυσικές και όρισμένες ειδικές – οίκονομικές προϋποθέσεις. Φταίει, αυτό καθαυτό, τό χαμηλό πλουτοπαραγωγικό δυναμικό και ή έλλειψη κεφαλαίων.

Στά παρακάτω, άφου έξετάσουμε τό ιστορικό για τή δημιουργία τής θεωρίας αυτής στή χώρα μας, θά άπαντήσουμε στά επιχειρήματα πού προβάλλονται.

2. Τό ιστορικό της συζήτησης και οι θεωρίες πού άρνοιούνται τή βιωσιμότητα

Τό πρόβλημα γιά τήν εκβιομηχάνιση, και ιδιαίτερα γιά τήν ανάπτυξη παρειάς βιομηχανίας στή χώρα μας, άναψε τά τελευταία χρόνια και πρό πάντων στά χρόνια τής άξονικής κατοχής και στό πρόσφατο διάστημα, έπειτα άπ' αὐτήν, ζωνρή συζήτηση ανάμεσα στους τεχνικούς και τούς ειδικούς έπιστήμονες. Τό ζήτημα γιά τή βιομηχανική ανάπτυξη τής χώρας συνδυάζεται άμεσα μέ τή βιωσιμότητα τής χώρας μας, μέ τή δυνατότητα δηλ. νά ζήσει ό τόπος αναπτύσσοντας μέ τή εργασία τών κατοίκων του κατά κύριο λόγο τίς έσωτερικές παραγωγικές δυνάμεις πού περικλείνει. Άπό τήν άπάντηση πού θά δοθει στό πρόβλημα γιά τήν εκβιομηχάνιση έξαρτιέται βασικά και ή θέση πού θά πάρει κανένας στό όλο ζήτημα γιά τή βιωσιμότητα.

Ποιά ήταν ή θεωρία πού επικρατούσε στήν «έπίσημη» έλληνική έπιστήμη και στήν πολιτική τών κομμάτων τής οίκονομικής όλιγαρχίας, ως τά τελευταία χρόνια:

³Ήταν ή «θεωρία» πώς ή Έλλάδα, πλουτολογικά, «ύστερεϊ» άπό όλες τίς πολιτισμένες χώρες. Πώς ή Έλλάδα έχει «φυσικά» φτωχό και άγονο έδαφος και πώς δέν μπορεί ν' άποδώσει ή γεωργική καλλιέργεια τίποτα ή έλάχιστα περισσότερο άπ' ό,τι δίνει σήμερα στόν έξαθλιωμένο άγροτικό πληθυσμό πού άποτελεί και τό μεγαλύτερο ποσοστό στόν πληθυσμό τής χώρας. Πώς και σχετικά μέ τή βιομηχανία ό Έλληνας είναι «καταδικασμένος» νά έχει χαμηλό εισόδημα, έπειδή οι φυσικές πλουτοπαραγωγικές πηγές στό έδαφος και στό ύπεδαφος είναι κι αὐτές άπελπιστικά «περιορισμένες». Πώς ή δημογραφική «πίεση» τής χώρας είναι τέτοια, δηλαδή ό πληθυσμός πού άναλογεί στό έδαφος πού μπορεί νά καλλιεργηθεί είναι τόσος πού – όποιαδήποτε «βελτίωσις συνθηκών» κι άν προκύψει άπό τήν εκμετάλλευση τών πόρων της – τό «κατά κεφαλήν» εισόδημα είναι άδύνατο νά επαρκέσει γιά τήν άνύψωση του έπιπέδου τής ζωής. Άκόμα έλεγαν, πώς λείπουν τά κεφάλαια στή χώρα μας και «πλεονάζουν αι εργατικά χείρες». Καί τέλος πώς είναι άδύνατο πιά στή χώρα μας πού ξεμεινε τόσο πίσω άπό τίς άλλες προοδευμένες χώρες «νά τίς φτάσει και νά τίς συναγωνιστεί», μιά πού αὐτές έχουν πιά στά χέρια τους τά κλειδιά τής παγκόσμιας οίκονομίας.

Συμπέρασμα λοιπόν γι' αὐτούς: Ή Έλλάδα είναι μιά «φυσικά» φτωχή χώρα πού μπορεί «νά βρει τή σωτηρία της» μονάχα μέ λύσεις «έξωτερικές», δηλ. μέ λύσεις πού βρίσκονται έξω άπό τήν οίκονομία της, έξω άπό τήν ανάπτυξη τών έσωτερικών της δυνατοτήτων μέ τήν έθνική εργασία. Ποιές είναι αὐτές οι «λύσεις»;

Πρώτα άπ' όλα, ή πρόσκτηση, ή προσάρτηση «γονίμων έδαφών». Ή άπόκτηση καινούριων περιφερειών τόσο στήν Εὐρώπη, όσο και γιά τούς πιό τολμηρούς, σέ άλλους τόπους – μέ τήν άπόκτηση άποικιών κλπ. – είναι ή καρამέλλα πού πιπιλίζει μέ μακαριότητα ή έπιστήμη του «έπιση-

μου» κράτους κυρίαρχων τάξεων στο διάστημα της τελευταίας εκατονταετίας. Είναι τό ναρκωτικό δηλητήριο πού ένσταλάζει ή κυρίαρχη τάξη στην έλληνική έπιστημονική διάνοηση. Είναι τό «ποτό τής λήθης» πού εδινε στίς εργαζόμενες μάξες του λαού μας για νά μή βλέπουν τούς φταίχτες για τή δυστυχία τους, για νά μή βλέπουν πώς ή σωτηρία βρίσκεται μέσα στον τόπο τους και πώς μπορούν νά τήν εξασφαλίσουν μέ τή δική τους δύναμη και τίς *έσωτερικές δυνατότητες* τής χώρας· πώς δέ βρίσκεται, δηλαδή, έξω από τήν πατρική γή – «στους γήίνους παράδεισους» πού έπρεπε νά κατακτήσουν. Φυσικά δέν πρέπει νά μπερδεύουμε αυτό τό μεγαλοϊδεατισμό των κυρίαρχων τάξεων μέ τόν πόθο του έλληνικού λαού νά ένώσει μέ τήν πατρίδα του τίς έθνικές έλληνικές περιοχές πού βρίσκονται κάτω από ξένη κυριαρχία. (Δωδεκάνησα, Κύπρος...) "Άλλο πράμα είναι ή λύση του έθνικού ζητήματος και άλλο ό μεγαλοϊδεατικός-κατακτητικός-έπεκτατικός σωβινισμός για τήν ύποδούλωση ξένων λαών μέ τό πρόσχημα πώς τάχα «δέ φτάνει ή γή μας» για νά ζήσει τόν έλληνικό λαό. Τελευταία, ό έδαφικός έπεκτατικός μεγαλοϊδεατισμός, τροφοδοτείται από τό μύθο του «σλαβικού κινδύνου». Χρειάζεται, λένε, νά αποκρούσομε τήν επιθετική απειλή των γειτόνων μας. Δέν είναι όμως καθόλου σύμπτωση, ούτε παράξενο, για τό μεγαλοϊδεατισμό – πού μεταμφιέζεται διαρκώς – πώς τό «μπαμπούλα» για τό σλαβικό κίνδυνο και «τήν έξωθεν ένίσχυση» τόν έπισείουν οί ίδιοι αυτοί άνθρωποι (πολιτικοί, αλλά και έπιστήμονες και ειδικοί επί κεφαλής τής «μεταδεκεμβριανής άνασυγκροτήσεως») πού πριν λίγους μήνες ζητούσαν όλα τά καπνοτόπια μιās γειτονικής χώρας, λίγο-πολύ, τά πετρέλαια μιās άλλης και όλες τίς λίμνες Δασσαρητίας, δηλαδή και αυτή τή λίμνη άκόμα πού βρίσκεται όλόκληρη στο έδαφος μιās μόνο και ξένης χώρας! Τίς ζητούσαν δέ ως... έπανορθώσεις. Βρισκόμαστε σήμερα μπροστά στή φάση τής φθοράς δύο ίμπεριαλισμών στή γωνία αυτή των Βαλκανίων. Ό ένας κλονίζεται. Ό άλλος θέλει νά περισώσει ό,τι άπόμεινε όρθιο. Έτσι ή άλλοιώς, σήμερα, ό ντόπιος μεγαλοϊδεατισμός φαίνεται νά προσαρμόστηκε κι αυτός υπάκουα στην άποψη του «προσυργίου» κατά του σλαβικού κινδύνου στή Βαλκανική.

Δεύτερη «λύση», συχνά σέ συνδυασμό μέ τήν πρώτη, παρουσιάζεται ή μετανάστευση του έλληνικού στοιχείου, των χεριών πού «περισεεύουν» σέ άλλες «πλούσιες» χώρες πού θά έδιναν τή δυνατότητα στο έλληνικό στοιχείο νά εύδοκιμήσει οικονομικά και νά βοηθήσει τούς «φτωχούς συγγενείς» στην πατρίδα του. Η έξιδανίκευση και ή ρομαντικοποίηση του τύπου του έλληνα «νεώτερου Όδυσσέα» πού είναι φτιαγμένος μονάχα για περιπλανήσεις, για περιπέτειες, για τό κυνήγι του κέρδους σέ μακρινές χώρες και πού ένσαρκώνει μέ τίς ικανότητές του τό «δαιμόνιο» τής φυλής· πού τόν κάνει «άνώτερο» από τούς «ψυχρούς λογικούς», αλλά λιγότερο εύφυεις» ευρωπαίους και άμερικανούς – ήταν τό αγαπημένο θέμα όχι δυστυχώς μονάχα τής έλαφριάς μυθιστοριογραφίας κι έπιφυλλοδογραφίας του κίτρινου τύπου παρά άκόμα και αυτής τής «σοβαρής» έπιστημονικής φιλολογίας.

Τρίτη λύση – «καθαρά» οικονομολογική -- είναι ό έμπορικός μεγαλοϊ-

δεατισμός. Πρέπει, λένε, να επιδιώξουμε να μᾶς παραχωρήσουν, δηλαδή στις κυρίαρχες τάξεις, οί κάθε φορά «προστάτιδες» ξένες δυνάμεις προνόμια οικονομικά και ἔμπορικά για τήν ἔκμετάλλευση ὀρισμένων ζωνῶν ἐπιρροῆς τοῦ ξένου κεφαλαίου, καί ἰδιαίτερα στίς βαλκανικές χῶρες καί στή Μέση Ἀνατολή.

Τέταρτη «παράλληλη λύση». Νά προσφέρουμε, λένε, στό ξένο κεφάλαιο κάθε λογῆς προνόμια για νά ἔκμεταλλευθεῖ τούς πόρους τῆς χώρας μας. Καί κάθε πολιτική καί οἰκονομική ἐγγύηση. Ἡ λύση αὐτή ἔχει σάν δικαιολογική βάση τή «στενότητα» κεφαλαίων, πού δέ θά μπορούσε ν' ἀντιμετωπισθεῖ παρά μέ τήν ἀθρόα «εἰσροή» τοῦ ξένου κεφαλαίου σ' ὀλόκληρη τήν οἰκονομία μας. Ἡ εἰσροή αὐτή θά δραστηριοποιούσε τήν οἰκονομία μας, ἀφοῦ δέν μπορούν νά βρεθοῦν ἀλλοιῶς κεφάλαια, οὔτε μπορεῖ τό ντόπιο κεφάλαιο νά ἐπενδυθεῖ σέ ἔργα «μακρῶς πνοῆς», καί θά ἔδινε, τό λιγότερο, δουλειά, ἕνα κομμάτι ψωμί (ὅπως λένε) στό ρακένδυτο καί «λιμοκτονοῦντα» ἑλληνικό λαό. Ἔτσι προπαγανδίζουν τή συστηματική παράδοση τῆς χώρας μέ ὄρους ἀσυδοσίας στό ξένο κεφάλαιο μέ τίς ληστρικές συμβάσεις για ἔκτέλεση μεγάλων ἔργων (παραγωγικά, συγκοινωνίες, ἐνέργεια κλπ.).

Γύρω ἀπό τίς «λύσεις» τοῦτες κινήθηκε ἕνας ἀστερισμός ἀπό παραλλαγές. Ὅλες μαζί ἀποτελοῦν τό *ὑπόβαθμα τοῦ ἴδιου μοτίβου, τῆς ἴδιας «θεωρίας»,* πού δέν εἶναι ἄλλη ἀπό τή θεωρία για τή «φτώχεια τοῦ τόπου», ὅπου τάχα εἶναι *«καταδικασμένος ἀπό φυσικογεωγραφικούς καί δημογραφικούς λόγους καί ὄχι ἀπό κοινωνικούς».*

Ἡ «θεωρία» αὐτή, ἂν θελήσουμε νά τήν ἀναλύσουμε στά συστατικά της μέρη, θά ἰδοῦμε πῶς κάθε ἄλλο εἶναι παρά ἐπιστημονική. Οἱ ρίζες της τροφοδοτοῦνται ἀπό τήν ἀντιδραστική ἑλληνική ἐπιστήμη πού ἀντικαθρεφτίζει τή γενικότερη πολιτικοκοινωνική ἀντιδραστικότητα καί συντηρητικότητα τοῦ «Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» καί τῶν τάξεων πού ἀποτελέσαν τούς στυλοβάτες του, ἀφοῦ, πρῶτα, πρόδωσαν τούς κοινωνικοοικονομικούς σκοπούς τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 21. Καί δέν ἄφησαν νά ὀλοκληρωθεῖ τό ἔργο της.

Τί ἐκφράζει στήν πραγματικότητα ἡ «θεωρία» αὐτή; Ἐκφράζει τήν πολιτική τῶν κυρίαρχων τάξεων στήν Ἑλλάδα, πού συμπυκνώνεται στό κήρυγμα τοῦ μεγαλοἰδεατισμοῦ¹. Ὁ μεγαλοἰδεατισμός εἶναι τό πραγματικό ὑπόβαθρο τῆς θεωρίας για τή φτώχεια τοῦ τόπου καί σ' αὐτή τή θεωρία βρῖσκει τήν ἐπιστημονική «θεμελίωσή» του, τό «γνωστικό καί λογικό» ἐπιστέγασμά του. Ὁ μεγαλοἰδεατισμός πού ἐσήμαινε καί σημαίνει: Νά διαιωνιστεῖ ἡ ἐσωτερική καθυστέρηση τῆς οἰκονομίας καί ἡ καταπίεση τοῦ δουλευτή λαοῦ, νά ἐξακολουθήσουν οἱ τυχοδιωκτικές περιπέτειες για *ἐξωτερικές «λύσεις»* τοῦ ἄλυτου ἀπό τήν ἀστική τάξη *νεοελληνικοῦ προ-*

1. Βλ. Γ. Ζέβγου: «Σύντομη μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας», για τίς ἱστορικές – κοινωνικοοικονομικές ρίζες τῆς «μεγάλης ἰδέας» πρῖν τήν ἐπανάσταση τοῦ 21 (τόμος α'. σελ. 18) καί για τήν ἀντιλαϊκή, ἀντιδημοκρατική καί ἀντεθνική πολιτική τοῦ μεγαλοἰδεατισμοῦ (τόμος Β'. σελ. 22, 23, 54, 93 καί ἄ.)

βλήματος και να διαιωνιστεί ή ασύδοτη οικονομική εκμετάλλευση, ή κυριαρχική καταδυνάστευση της χώρας από το ξένο κεφάλαιο. Ο μεγαλοϊδεατισμός λοιπόν χρειαζότανε μία «θεωρία» που να δικαιολογεί το ότι δεν λύθηκε από τις κυρίαρχες τάξεις κανένα βασικό νεοελληνικό πρόβλημα. Ούτε το αγροτικό ζήτημα. Ούτε το πρόβλημα για την εκβιομηχάνιση της χώρας². Ήπρεπε λοιπόν να βρεθεί μία θεωρία που θά στήριζε «επιστημονικά» τη βάση του μεγαλοϊδεατισμού, την αντίληψη πως η χώρα μας δεν είναι διώσιμη. Έτσι δημιουργήθηκε η θεωρία για τη «φτώχεια του τόπου». Όστε η θεωρία αυτή δεν είναι τίποτ' άλλο από μία απολογητική θεωρία για την πολιτική των κυρίαρχων τάξεων ψευτο-επιστημονικά «παρουσιασμένη». Τέτοιες θεωρίες, καθώς είδαμε, δημιουργήματα της πολιτικής αντίδρασης, mutatis mutandis, ξέρουμε πως διατυπώθηκαν από τους θεωρητικούς των εκμεταλλευτικών τάξεων στις φασιστικές χώρες και ιδιαίτερα έγιναν αντικείμενο «θεωρητικής» επεξεργασίας στη χιτλερική Γερμανία με τον περίφημο *Lebensraum* (ζωτικό χώρο).

Αλλά τα πράγματα δεν έμειναν και δεν μπορούσαν να μείνουν αυτού που τα τοποθέτησε και θέλησε να τα καθλώσει ή «ακαδημαϊκή» αποστεωμένη διανόηση με το αντιεπιστημονικό της αυτό κατασκευάσμα. Τα θέματα αυτής της «θεωρίας» άρχισαν να σαλεύουν κι από τα μέσα κι από τα έξω.

Η ανάπτυξη της βιομηχανίας έπειτα από το 1920 – παρ' όλο το μονόπλευρο χαρακτήρα της· ή συζήτηση που προκλήθηκε την εποχή της παγκόσμιας κρίσης του 1931-1932 για τις εσωτερικές δυνατότητες της χώρας και για την ανάγκη να αξιοποιηθούν όρισμένες πλουτοπαραγωγικές πηγές της (θεωρίες «αυτάρκειας» κλπ.)· ή βολιδοσκοπηση του «άγνοου ελληνικού εδάφους και ύπεδάφους» από το ξένο κεφάλαιο και τους επιστημονικούς προπομπούς του, που κάθε άλλο παρά άγνοο τό βρήκαν, ή ανάγκη να εκμεταλλευτεί έντατικότερα το διεθνές μονοπωλιακό κεφάλαιο τις ζώνες της επιρροής του, όλα αυτά έφεραν στην επιφάνεια μεγάλα επιχειρηματικά σχέδια, που είχαν για επακόλουθο την εμπρακτική και αναγκαστική αναίρεση του ενός ύστερ' απ' το άλλο των φετιχ της «επίσημης» επιστήμης για το «μοιραίο» κλπ., της φτώχειας του τόπου. Δεκάδες ξένες αποστολές επισκέφθηκαν την Ελλάδα, κι ακόμα έφτασε να γίνουν και συμβάσεις για την παραχώρηση της εκμετάλλευσης συγκεκριμένων πλουτοπαραγωγικών πηγών (σύμβαση Άχελώου Κοΰπερ) στο ξένο κεφάλαιο. Καταλαβαίνουμε φυσικά πως, όταν οι αμερικάνοι επιχειρηματίες δήλωναν, όπως είδαμε, ότι κι ο άερας είναι ακόμα εκμεταλλεύσιμος στην

2. Βλ. Ν. Ζαχαριάδη, Εισήγηση στη 12η ολομέλεια. «Δέκα χρόνια αγώνες», σελ. 282. όπου εξηγεί πως η βασική και άλυτη αντινομία της μεγάλης ιδέας βρίσκεται στο ότι ήπρεπε «να ξεκινήσει από το σημείο που σκόπευε να φτάσει». Ήπρεπε για να γίνει μεγάλη ή Ελλάδα να είναι πρώτα αρκετά ισχυρή.

Η μεγάλη όμως ιδέα – επειδή δεν ήταν συμφέρο στις κυρίαρχες τάξεις να πιστέψουν στο ότι η χώρα μπορεί να αναπτυχθεί με τις εσωτερικές δυνάμεις – στηρίχθηκε στους ξένους δημόσιους δανεισμούς και παράδωσε τη χώρα στο ξένο κεφάλαιο. Η τακτική όμως αυτή μεγάλωνε και διαιωνίζε την καθυστέρηση της.

Ἑλλάδα, ὄχι βέβαια μόνο γιὰ καθούρντισμα, ἦταν πιά λίγο δύσκολο νά κρυφτοῦν πολλές ἀπό τίς ἀλήθειες πού κρατήθηκαν σκόπιμα στό σκοτάδι ὡς τότε. Οἱ τεχνικοί ἄρχισαν νά βρίσκουν ὄχι μονάχα ἐνδιαφέρον παρά καί *συμφέρον* τους νά μελετοῦν τά ζητήματα γιὰ τήν πλουτοπαραγωγική ἀνάπτυξη μιά πού οἱ ἔρευνές τους θά συνδυάζονταν μέ πραγματοποίηση συγκεκριμένων ἐπιχειρηματικῶν σχεδίων ἀπό μεγάλες ξένες ἐταιρίες κλπ.

Τήν ἴδια, πάνω-κάτω ἐποχή ἄρχισε νά σφυρηλατεῖται ἀπό ὀλοτέλα ἀντίθετη σκοπιὰ, ἀπό τ' ἀριστερά, τό ἰδεολογικό θεωρητικό ὄπλο γιὰ τήν πάλη μέ τό μεγαλοϊδεατισμό καί τή θεωρία τῆς «μὴ διωσιμότητας». Τό μοναδικό πολιτικό κόμμα στή χώρα μας πού ἔθεσε μέ συνέπεια τό ζήτημα γιὰ τή διωσιμότητα τῆς χώρας, ἀπό ἐκείνη τήν ἐποχή, ἦταν τό *Κομμουνιστικό Κόμμα τῆς Ἑλλάδας*³. Γιὰ πρώτη φορά στή χώρα μας τό ζήτημα αὐτό μπῆκε στήν πραγματική, τήν *ἐπιστημονική* του βάση. Κι ἀπό τότε ὡς σήμερα εἶναι τό ἴδιο κόμμα πού ἐπεξεργάστηκε μέ συνέπεια, πολιτικά καί ἐπιστημονικά, τό θέμα αὐτό⁴.

Ὑστερα ἀπό τήν ἀξονική κατοχή ἡ σωστή πρακτική τοποθέτηση τοῦ ζητήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί τῆς διωσιμότητας τῆς χώρας σέ ἓνα ἐνιαῖο πρόγραμμα, ἀπό πολιτικά καί οἰκονομικά μέτρα, ἔγινε μέ τό πρόγραμμα τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας πού ἐγκρίθηκε ἀπό τόν πολιτικό συνασπισμό τῶν κομμάτων τοῦ ΕΑΜ⁴.

Στήν περίοδο τῆς κατοχῆς καί τοῦ Ἀγώνα τῆς Ἀντίστασης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, παρατηρήθηκε, ὅπως εἴπαμε, ζωηρή ἰδεολογική κίνηση, γύρω ἀπό τό πρόβλημα αὐτό. Στήν κίνηση αὐτή οἱ προοδευτικοί ἐπιστήμονες, τοποθετημένοι σέ σωστή βάση θεώρησης, στή βάση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καί τοῦ δημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας, προχώρησαν ὅσο μπορούσαν μέσα στίς συνθήκες τῆς παράνομης ζωῆς τήν ἐπεξεργασία του. Μά κι ὅσοι ἐπιστήμονες καί τεχνικοί ξεκίνησαν ἀπό διαφορετική ἀφετηρία, ἀπό συντηρητικές ἀτομικές ἀντιλήψεις, ἢ καί δέν εἶχαν ξεκαθαρισμένο ἰδεολογικό προσανατολισμό – καί τέτοιοι ἦταν ἀρκετοί – κατέληξαν κι αὐτοί σέ τεχνικά καί ἐπιστημονικά εὐσυνείδητα συμπεράσματα⁵, ὡς τό σημεῖο πού κρατήθηκαν σέ συνεπῆ ἐπιστημονικά πλαίσια.

Τί ἔλεγαν τά συμπεράσματα αὐτά; Τά συμπεράσματα αὐτά δέν ἦταν τίποτ' ἄλλο παρά τό πανηγυρικό, τό ἐπιστημονικό θάψιμο τῆς «θεωρίας γιὰ τό ἀδύνατο» ἢ τό «ἀσύμφορο» τῆς ἀξιοποίησης τῆς χώρας μας. Ἀποδείχτηκε *πέρα* γιὰ *πέρα*, ἀπό τούς ἴδιους τούς πιό συντηρητικούς ἀλλά ἀκόμα καί ἀπό τούς πιό «ἀντισοσιαλιστές» ἐπιστήμονες μέ τά στοιχεῖα

3. Βλ. «Δέκα χρόνια ἀγῶνες». Ἀθήνα. Ἐκδόση ΚΕ τοῦ ΚΚΕ, 1945. Βλ. 6η ὀλομέλεια, 1934, ἀπόφαση, σελ. 19 – 38.

4. Βλ. Σχέδιο Προγράμματος Λ. Δημοκρατίας, στό ἴδιο, σελ. 258 - 264. Βλ. Πρόγραμμα Λ. Δημοκρατίας. Ἀθήνα. Ἐκδόση ΚΕ τοῦ ΕΑΜ, 1945. Βλ. Εἰσήγηση Ν. Ζαχαριάδη στή 12η ὀλομέλεια (1945), «Δέκα χρόνια ἀγῶνες», σελ. 267 καί ὕστερα. Βλ. Εἰσήγηση Ν. Ζαχαριάδη στό 7ο Συνέδριο τοῦ ΚΚΕ.

5. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἀργότερα πολλοί ἀπ' αὐτούς ἔδωσαν πολιτικές «ἐρμηνείες» στά συμπεράσματα αὐτά πού στήν οὐσία ἀναιροῦσαν τήν βάση τους. Μά αὐτό δέ σημαίνει πὼς τό τεχνικό μέρος τῆς ἐργασίας τους δέν πρέπει νά ἐκτιμηθεῖ σωστά.

πού οί ίδιοι φέρανε σέ φώς, μέ τίς τεχνικές καί τίς οικονομικές μελέτες πού έκαναν, μέ τά στοιχεΐα από τίς υπηρεσίες τών ύπουργείων, μέ τίς γνωμοδοτήσεις από ξένους καί μέ διεθνές κύρος τεχνικούς κ.ά., κ.ά., πώς ή χώρα έχει τίς βασικές δυνατότητες νά αναπτυχθεΐ οΐκονομικά μέ τήν εκμετάλλευση τών πλουτοπαραγωγικών της πόρων. Τό ενεργειακό, ή αγροτική οΐκονομία, ή βαρειά βιομηχανία, οί μεταφορές, τά μεγάλα γεωδελτιωτικά καί άλλα παραγωγικά έργα αποδείχτηκε πώς υπάρχουν οί προϋποθέσεις νά γίνουν. Οί σχετικές μελέτες – τίς αναφέρουμε στό παράρτημα ΙΙΙ καί εΐναι πάμπολλες – μάς επιτρέπουν σήμερα νά θγά-λουμε άμεσα θετικά επιστημονικά συμπεράσματα για τίς εσωτερικές δυνατότητες πού παρουσιάζει ή χώρα μας. Κι άκόμα, έμμεσα, παρόμοια συμπεράσματα θγαΐνουν καί μέσα από τίς επίσημες εκθέσεις τών ύπουργείων καί τών οργανισμών⁶. Τά συμπεράσματα όμως αυτά δέν άρχουσαν, φυσικά, από μόνα τους για νά αντιμετωπιστεΐ ως τό τέλος τό ζήτημα σέ σωστή βάση. Τί έγινε; Οί φορείς τών «ιδεολογικών» αντίληψεων της ολιγαρχικής κυρίαρχης τάξης, από τήν εποχή κιόλας, πού οί άγγλοι Τόρρις έτοιμάζαν τήν πολιτική τους επέμβαση στή σύμμαχη Έλλάδα για νά ανακόψουν τή δημοκρατική εξέλιξη, πού άρχισε μέ τό κίνημα της Άντίστασης καί θά συνεχιζόταν ως πού νά ολοκληρωθούν οί σκοποί της καί έπειτα από τήν άπελευθέρωση από τόν άξονικό ζυγό, από τήν ίδια αυτή εποχή (1942 - 1944) τών μηχανορραφιών τών «τόρρις» καί ορισμένων παραγόντων στρατιωτικών, παλαιοκομματικών ή καί της φασιστικής δικτατορίας της 4ης Αύγούστου στήν Καζαμπλάνκα, στό Κάΐρο καί στή Μέση Άνατολή, οί ίδιοι «πνευματικοί» άνθρωποι προετοιμάζαν τήν καινούρια «θεωρία» πού θά έβγαζαν στή φόρα, για νά σπείρουν τή σύγχυση σ' όλους τούς τομείς της κοινωνικής ζωής του ξυπνημένου πιά λαού μας. Έπρεπε ό λαός αυτός, πού έσπασε μέ τά ίδια τού τά χέρια τίς πιό βαρειές άλυσίδες πού μπορούσαν ποτέ νά του φορέσουν, τίς άλυσίδες τού φασισμού, έπρεπε νά ξαναφορέσει χωρίς νά τό καταλάβει καινούριες άλυσίδες μέ τήν κατοχή καί τήν υποδούλωση από τούς παλιούς του «κυρίους». Έπρεπε νά ξανανεωθεΐ ή μισοαποικιακή συγκρότηση, άκόμα καί στό επιστέγασμα, στήν πνευματική δηλ. ζωή της χώρας, πού είχε άρχισει μέ τό άπελευθερωτικό κίνημα νά πετάει σέ ελεύθερους πιά ορίζοντες.

Ποιά ήταν ή «καινούρια θεωρία», στόν τομέα της επιστήμης, για τή βιωσιμότητα της χώρας; Ήταν στήν ούσία, ή ίδια ή παλιά θεωρία για τή «φτώχεια του τόπου» μέ καινούρια μορφή, πιό ύπουλη καί πιό πονηρή. Καί πραγματικά, μονάχα μέ ύπουλο καί πονηρό τρόπο θά έπρεπε νά ξεγελάσουν καί νά σπείρουν τή σύγχυση για δεύτερη φορά στόν επιστήμονα πού είχε καταλάβει ή ζωηρά διαισθανθεΐ, πώς ή «φτώχεια του τόπου» ήτανε παραμύθι.

Τήν στιγμή, ίσα ίσα, πού επιστήμονες μέ κύρος καί ειδικοί άπ' όλες τίς «άποχρώσεις» μέ σειρά εργασίες είχαν θετικά αποδείξει πώς τά περι-

6. Βλ. Βιβλιογραφία στό παράρτημα ΙΙΙ καί έμπρακτη διατύπωση τέτοιων συμπερασμάτων στήν έκθεση: «Στοιχεΐα άνασυγκροτήσεως» Ύπουργ. Δημ. Έργων, 1946.

θωρία για την ανάπτυξη και την εκμετάλλευση όλων των πλουτοπαραγωγικών πόρων της χώρας, σε όλους τους τομείς, ήταν αληθινά κολοσσιαία σε σύγκριση με το χώρο της Ελλάδας και με τον προπολεμικό βαθμό της αξιοποίησής τους. Τή στιγμή που η έντατικοποίηση της καλλιέργειας στην αγροτική οικονομία με τη χρησιμοποίηση μηχανών και λιπασμάτων, η εκμετάλλευση των υδραυλικών δυνάμεων της χώρας για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, το χτίσιμο βαρειάς βιομηχανίας με την αξιοποίηση των ντόπιων πρώτων υλών γινόταν συνείδηση «λίαν προσεχούς» προοπτικής. Τή στιγμή αυτή, λέμε, δέ θά μπορούσε νά σταθεί ή θεωρία για «τή φτώχεια του τόπου», έτσι ώμά και όλοφάνερα άντεπιστημονικά (σάν αυταπόδεκτο γεγονός), όπως τήν έδιναν ως τότε οί «έπιστημονικοί» προπαγανδιστές των συγκροτημάτων του χρηματιστικού κεφαλαίου.

Γι' αυτό και οί φορείς τής αντιδραστικής «ίδεολογίας» των μεταδεκεμβριανών δεσποτών τής χώρας, που βρήκαν δυναμικό έρεισμα στην ξένη επέμβαση, φόρεσαν μιά καινούρια άπατηλή μάσκα. Νά τί έλεγαν και τί λένε: Είμαι, ίσως, πιά βέβαιο πώς υπάρχουν ως ένα βαθμό οί δυνατότητες νά αναπτυχθεί ή χώρα μας σε όλους τους τομείς. Ή χώρα δέν είναι και τόσο φτωχή όσο φαίνεται. Όμως και άν έντατικοποιηθεί ή καλλιέργεια και άν γίνει ή εκβιομηχάνιση δέν μπορεί νά γίνει βιώσιμη ή χώρα, τελικά, άμα δέν αποκτήσει, λένε, τό «ανάγκαιον έδαφικόν και οικονομικόν υπόδαθρον». Και δέν φτάνει αυτό. Χρειάζεται νά δώσουμε όποιαδήποτε οικονομικά προνόμια και πολιτικές «έγγυήσεις» στο ξένο κεφάλαιο για νά τό προσελκύσουμε νά επενδυθεί σε παραγωγικές τοποθετήσεις. Μέ άλλα λόγια ένώ φαίνονται πώς παραδέχονται τή δυνατότητα νά αναπτυχθεί ή χώρα, που πρωτύτερα τήν άμφισβητούσαν όλότελα, τώρα άμφισβητούν άν και κατά πόσο, μέ όλη τήν ανάπτυξη αυτή, ή χώρα χωρίς τό «έδαφικόν κλπ. υπόδαθρον» μπορεί νά γίνει βιώσιμη. Βάζουν δηλαδή από τό παράθυρο ξανά τήν ίδια τήν παλιά θεωρία, που φαίνόταν πώς τήν είχαν βγάλει από τήν πόρτα. Άφου τό παλιό ψέμα ξεσκεπάστηκε, φτάνουν τό προγεφύρωμα για ένα καινούριο ψέμα, ένα καινούριο έπιστημονικό μύθο, περισσότερο καμουφλαρισμένο. Τυπικοί ύποστηρικτές τής τέτοιας έπιχειρηματολογίας είναι λίγο πολύ ανάμεσα σε άλλους οί Ξ. Ζολώτας, Χ. Δαυίδ, Α. Μάνος και Π. Κουβέλης. Μερικοί άπ' αυτούς μάλιστα έγραψαν αναλυτικές εργασίες⁷, όπου ένώ εκθέτουν, πρώτα, πόσες και ποιές δυνατότητες για τήν παραγωγική τής ανάπτυξη παρουσιάζει ή Ελλάδα, καταλήγουν ύστερα στο... συμπέρασμα, πώς παρ' όλες αυτές τίς δυνατότητες είναι αναγκαία ή έδαφική έξάπλωση σάν οικονομικό μέσο για τή λύση του προβλήματος τής βιωσιμότητας. Κι ακόμα πώς για νά αξιοποιηθούν κι αυτές οί δυνατότητες, που υπάρχουν, χρειάζεται όπωσδήποτε τό ξένο κεφάλαιο ν' αναλάβει τό πρωταγωνιστικό ρόλο που δέν αποκλείει φυσικά έτσι ν' αναλάβει και τόν οικονομικό έλεγχο αλλά και τόν προγραμματισμό τής άνοικοδόμησης. Πρέπει, λένε, νά βρει ευνοϊκό

7. Βλ. βιβλιογραφία για Π. Κουβέλη και Α. Μάνου: «Τό πρόβλημα τής διατροφής του έλληνικού λαού και ό ζωτικός χώρος», «Τεχνική», άρ. 9, 10, 11/1944.

κλίμα για να δεχθεί ν' αναλάβει να πραγματοποιήσει τις επιδιώξεις αυτές. Ο καινούριος «έπιστημονικοφανής» τρόπος πού σερβίρουν ξανά τή *Μεγάλη Ίδέα* και τή θεωρία για τή «φτώχεια» τού τόπου, βρίσκει έρμη-νευτές του εκτός άπ' αυτούς και μερικούς άλλους τεχνικούς και οικονο-μολόγους πού λίγο ή πολύ στέκονται στίς πιό πάνω θέσεις. Τέτοιοι είναι εκτός από τόν Ξ. Ζολώτα και Χ. Δαυίδ και οί Δ. Φιλάρετος, ό Θ. Ραυτό-πουλος κ. ά. Πρέπει να παρατηρήσουμε πώς ή καινούρια αυτή άπόχρωση τονίζει ιδιαίτερα τόν παράγοντα τού ξένου κεφαλαίου και τήν ανάγκη τής «δραστήριας» συνδρομής του. Πολλοί άπ' αυτούς τούς έπιστήμονες μάλι-στα δέν άμφισβητοϋν τόσο άν τελικά ή χώρα μπορεί να γίνει διώσιμη, όσο τό άν μπορεί να γίνει διώσιμη χωρίς να αναλάβει *όλοκληρωτικά* τήν άξι-οποίηση τής έλληνικής οικονομίας τό ξένο κεφάλαιο.

Θά περιοριστοϋμε να κρίνουμε τή «θεωρία» αυτή ειδικότερα στό ζή-τημα για τήν εκβιομηχάνιση. Η θέση άλλωστε πού θά πάρει κανείς στό ζήτημα για τήν εκβιομηχάνιση, όπως είπαμε, προκαθορίζει στό μεγαλύ-τερο βαθμό και τή θέση σ' όλόκληρο τό ζήτημα για τή βιωσιμότητα.

Νά σέ τί συνοψίζονται οί άποχρώσεις τής νεοφασιστικής θεωρίας για τό «ζωτικό χώρο» και για τό «αναγκαίον έδαφικόν υπόδαθρον», όπως παρουσιάζονται σχετικά μέ τήν εκβιομηχάνιση.

1) *Τά περιθώρια για τή βιομηχανική ανάπτυξη είναι περιορισμένα από ένα «φυσικό» τελικό όριο.* Τό όριο αυτό είναι οί άνάγκες τής έλληνι-κής οικονομίας σέ βιομηχανικά είδη. Πρίν τόν πόλεμο ή έλληνική βιομη-χανία ίκανοποιούσε στά 82% (Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο, δείκτες για τή βιομηχανική παραγωγή) τίς έσωτερικές άνάγκες τής οικονομίας (σέ βιομηχανικά είδη). Η «καθαρή» άξία τής βιομηχανικής παραγωγής, πού άντιστοιχεί στό 82% αυτό, ήταν 7,5 δισεκατομμύρια δραχμές (1939). Τό 18%, πού θά μπορούσε ακόμα να παραχτεί από τήν έλληνική βιομηχανία για να αντικαταστήσει τά βιομηχανικά είδη πού εισάγαμε από τό έξωτε-ρικό, δέν μπορεί -λένε - να ξεπεράσει τό 1,6 δισεκατομμύρια δραχμές. Αυτά είναι λοιπόν τά... *τελικά* περιθώρια στα βιομηχανικά προϊόντα πού μπορεί ν' απορροφήσει ή έσωτερική άγορά. Αν ή έλληνική βιομηχανία είχε υπερπαραγωγή θά γεννιόταν ζήτημα... *έξεύρεσης* άγοράς στό *έξωτε-ρικό* για τήν απορρόφησή τους, πράγμα πού είναι δύσκολο να γίνει, άφού οί διεθνείς άγορές είναι κιόλας κλεισμένες από τήν έμπορική δράση τού κεφαλαίου τών μεγάλων καπιταλιστικών χωρών⁸.

2) *Τό εισόδημα από τήν εκβιομηχάνιση τής χώρας, μέ τή δημιουργία τής βαρειάς βιομηχανίας (μεταλλουργίας και χημικής βιομηχανίας) θρί-σκειται σέ περιορισμένα επίπεδα, πού δέν μπορεί να τά ξεπεράσει, γιατί υπάρχουν όρισμένες «αναγκαστικές - φυσικές» δυναμεις συνθήκες στην ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας στην Ελλάδα.* Τέτοιες συνθήκες είναι ή έλλειψη κεφαλαίων, ή έλλειψη άγορών, όπου θά διοχετευτοϋν τά προϊ-

8. Βλ. Π. Κουβέλη: «Ένεργειακά δυνατότητες κλπ», σελ. 99 και έπόμενα, και Ξ. Ζο-λώτα: «Η Ελλάδα πρέπει να γίνει διώσιμος», σελ. 27, Αθήνα 1945.

όντα, ή διεθνής προστασία τών διπλωμάτων εύρεσιτεχνίας για τίς τεχνικές μέθοδες για τήν έπεξεργασία μετάλλων και για τήν παραγωγή χημικών προϊόντων, πού θά έπιβαρύνει σημαντικά τό κόστος, ή έλλειψη τεχνικών στελεχών, τό μεγάλο χρονικό διάστημα πού θά χρειαστεί για νά εκτελεστεί τό πρόγραμμα για τήν άξιοποίηση και ή άβεβαιότητα άν μπορεί νά παραχθεί μεταλλουργικό κόκ από τούς έλληνικούς λιγνίτες⁹. 'Οπωσδήποτε είναι «άδύνατο» – και άν ξεπεράσουμε τίς δυσκολίες αυτές – τά όρια τής βιομηχανικής παραγωγής από τούς κλάδους τής βαρειάς βιομηχανίας νά περάσουν τό 1,5 δισεκατομ. δρχ. τό χρόνο, καθαρή πρόσοδο, και μαζί μέ τίς μεταλλουργικές βιομηχανίες τά 3 ή τό πολύ τά 5 δισεκατομ. δρ.¹⁰.

Γιά τούς λόγους αυτούς ή έκβιομηχάνιση δέν μπορεί νά φέρει «ριζικήν μεταβολήν τοῦ οικονομικοῦ προβλήματος» (Κουδέλης), «δηλ. μίαν άπότομον και πρό πάντων ταχείαν άνύψωσιν τοῦ επιπέδου διαδιώσεως τοῦ έλληνικοῦ λαοῦ». Μπορεί ίσως «σημαντικήν αύξησιν τοῦ έθνικοῦ εισοδήματος» νά φέρει, μά και αυτό έπειτα από πολλές δεκαετηρίδες. 'Αντίθετα, ή έξασφάλιση «έδαφικοῦ και οικονομικοῦ ύποβάθρου» είναι ή μόνη «ικανή λύση» για τό έλληνικό πρόβλημα. Τό έδαφικό κλπ. ύπόβαθρο και ό προσανατολισμός στήν «πρόσθετη» καλλιεργήσιμη γή έξασφαλίζουν: α) «'Υψηλήν κοινωνικήν πρόσοδον». 'Ο ίδιος ύπολογίζει, πώς 10 έκατομμύρια στρέμματα προσαρτημένη γή θά δώσουν πρόσοδο «κοινωνική» 7 δισεκατομ. δρχ. και πώς ή διαφορά από τή βιομηχανική πρόσοδο (άπό τό 1,5 δισεκατομ. δραχμές) είναι «τεραστία» κατά τό συγγραφέα (πού μετράει θριαμβευτικά τή διαφορά τών δύο αυτών μεγεθών). β) «Μεγάλην κοινωνικήν άπασχόλησιν». 'Ενώ, όπως λέει ό ίδιος, ή βαρεία βιομηχανία δέν μπορεί ν' άπασχολήσει «άνω τών 20.000 – 25.000 ψυχών», τά δέκα έκατομμύρια στρέμματα γή, πού θά προσαρτηθούν κατά τόν κ. Κουδέλη, θά άπασχολούσαν («θά εύρισκον άπασχόλησιν και μάλιστα ταχυτάτην», στό ίδιο, σελ. 110) περισσότερα άπό 1.000.000 άτομα. 'Οπως και στήν πρώτη περίπτωση έτσι και στή δεύτερη μένει έμβρόντητος μπρός στό αποτέλεσμα άπό τόν πολλαπλασιασμό πού ό ίδιος έκανε: «1,17 άτομα κατά στρέμμα X 10 έκατομμύρια στρέμματα ίσον 1 έκατομμύριον και άνω άτομα» και θρίσκει πώς ή διαφορά τοῦ αριθμοῦ 1 έκατομμύριο άπό τόν αριθμό 25.000 «είναι τόσον μεγάλη ώστε νά μή χρειάζεται νά έξαρθεί περισσότερο»... Θά δοῦμε όμως πίο κάτω, τί κρύβεται μέσα στήν άναμφισβήτητη ικανότητα πού παρουσιάζει στήν προπαίδεια ό κ. Κουδέλης.

3) 'Ανεξάρτητα, τώρα, άν λύνει ή όχι τό οικονομικό μας πρόβλημα ή έκβιομηχάνιση και άνεξάρτητα από τή σημασία της για τή βιωσιμότητα τής χώρας, ή πραγματοποίησή της, ύποστηρίζουν, δέν μπορεί και δέν πρέπει νά γίνει παρά μονάχα μέ τήν τοποθέτηση σέ επιχειρηματική δράση στή χώρα μας τοῦ ξένου κεφαλαίου – μέ όρους, φυσικά, πού εκείνο θά διαλέξει. Σ' αυτή τήν προϋπόθεση στηρίζονται και οι περισσότερες εργασίες τών τεχνικών πού μελέτησαν τό θέμα αυτό άπό τήν άποψη τής «ιδι-

9. Βλ. Π. Κουδέλη, στό ίδιο, σελ. 100 - 104.

10. Βλ. Π. Κουδέλη, στό ίδιο, σελ. 109 - 110.

ωτικοοικονομικής εκμεταλλεύσεως»¹¹. Οί προτάσεις τῶν τεχνικῶν αὐτῶν εἶναι, ὅπως εἶπαμε κι ἄλλοῦ, *μονταρισμένες πάνω σ' αὐτήν τήν οἰκονομική προϋπόθεση καί «ἀμιλλῶνται» ἀναμεταξύ τους ποιά θά πραγματοποιοῦσε καλύτερα τούς κερδοσκοπικούς σκοπούς τῶν κεφαλαίων πού τά διεθνή τράστ θά τοποθετοῦσαν στή χώρα μας. Στίς «λύσεις» τους οἱ εἰδικοί αὐτοί παρουσιάζουν μάλιστα ὄχι μόνο «ὡς συμφέρουσαν», τήν ἀνάληψη τῶν ἔργων ἀπό τέτοια συγκροτήματα, παρὰ καί «ὡς *εὐεργετικήν*». Πρέπει νά σημειωθεῖ πῶς κανένας διαχωρισμός δέ γίνεται ἀνάμεσα στίς διάφορες μορφές δράσης τοῦ ξένου κεφαλαίου. Ἄν, δηλαδή, ἡ δράση θά συνίσταται μόνο στή χρηματοδότηση ἢ θά συνδυάζεται μέ τήν κιόλας ἀσκούμενη, ὀλοκληρωτική, σχεδόν ἐθνική καί οἰκονομική ὑποδούλωση στό λεγόμενο ἀγγλοσαξονικό μπλόκ. Τήν περίπτωση αὐτή ὄχι μόνο δέν τήν ἀποκλείουν ἀλλά – ἀδιαφορώντας καί γιά τό μονόπλευρο ἐξωτερικό προσανατολισμό τῆς χώρας – τή θεωροῦν σάν τή λύση πού ἐξασφαλίζει βασικά πολιτικοδιπλωματικά πλεονεκτήματα. Ἐξασφαλίζει δηλ., ὅπως λένε, τήν ἄμυνα κατά τοῦ «σλαβικοῦ κινδύνου»...*

Αὐτές εἶναι πάνω - κάτω οἱ τρεῖς «θέσεις» γιά τήν ἐκβιομηχάνιση. Ἄντανακλοῦν σέ *καινούρια μορφή τήν ἴδια παλιά* θεωρία γιά τή φτώχεια τοῦ τόπου καί τό ζωτικό χῶρο σέ «*ἐπηρεξημένη καί βελτιωμένη ἔκδοση*». Ἐπειδή παρουσιάζονται μέ τήν ἀξίωση ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης, μ' ὄλο πού ἡ κριτική τους στά ἐπί μέρους ζητήματα ἔγινε καί στά προηγούμενα κεφάλαια, θά τίς ἐξετάσουμε ἐδῶ εἰδικότερα παίρνοντάς τις μιά-μιά χωριστά.

11. Β. Π. Κουτέλη, σελ. 89 - 90 ὑποσημ. καί σελ. 159, Χ. Δαυῖδ, στό ἴδιο, «Πολιτική ἐπιθεώρησης» κ.ἄ.

II Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

1. Ἡ γενική τοποθέτηση

Ἀρχίζουμε ἀπό τή «θέση», στό ζήτημα τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς, πώς ὑπάρχει τελικό ὄριο ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας πού καθορίζεται ἀπό τό βαθμό τῶν προπολεμικῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκονομίας σέ βιομηχανικά προϊόντα κλπ.¹² Ἡ ἄλλοιῶς, ὅπως λένε: δέν ἔχουμε, ἀλλά καί εἶναι ἀπίθανο γιά τό μέλλον νά ἀποκτήσουμε τέτοια πλατειά ἐσωτερική ἀγορά πού θ' ἀπορροφήσει τήν παραγωγή μιᾶς ἀναπτυγμένης βαρειάς βιομηχανίας.

Στή «θέση» αὐτή ἔγινε κριτική σέ προηγούμενο κεφάλαιο, ὅταν μιλήσαμε γιά τή μορφή πού πρέπει νά πάρει ἡ ὀργάνωση τῶν κλάδων τῆς βαρειάς βιομηχανίας¹³. Κύρια ἐπιδίωξη εἶναι γι' αὐτούς νά βροῦν ἀγορές ὅπου θά ἐξασφαλιστεῖ ἡ συμφερτική τοποθέτηση τῶν προϊόντων ἀπό τίς καινούριες βιομηχανίες. Ἡ σφυγμομέτρηση πού κάνουν στίς μελέτες τους γιά τή δυναμικότητα τῆς ντόπιας καί τῆς ξένης ἀγορᾶς εἶναι ἡ σφυγμομέτρηση πού κάνει ὁ καπιταλιστής πρὶν νά ἐπενδύσει τὰ κεφάλαιά του σέ μιᾶ ἐπιχείρηση. Τό δυστύχημα γιά τούς περισσότερους ἀπό αὐτούς, πού δέν ὁμολογοῦν ἀνοιχτά¹⁴ πώς θά ἤθελαν νά εἶναι ἀνιχνευτές καί «πρόσκοποι» κοινῶν λογιστικῶν καί ἐμπορικῶν ὑπολογισμῶν γιά χρήση τῶν καπιταλιστικῶν συγκροτημάτων, παρὰ ὑποδύονται τούς ἀντικειμενικά «σκεπτομένους καί ἀμερολήπτους» ἐπιστήμονες, τό δυστύχημα εἶναι, πώς τὰ συμπεράσματά τους μαρτυροῦν πολλές φορές κι ἀπό μόνα τους τίς «προθέσεις» τους, πού μέ τόση ἐπιμέλεια προσπαθοῦν νά κρύψουν. Τά συμπεράσματά τους, ὅπως εἶδαμε, συνοψίζονται στό ὅτι: Ἡ βαρειά βιομηχανία συμφέρει μονάχα ἀφοῦ ἐξασφαλίσουμε ξένες ἀγορές, γιατί οἱ ξένες ἀγορές, λένε, μόνο μποροῦν ν' ἀποτελέσουν τήν καταναλωτική βάση γιά τή βαρειά βιομηχανία· τό ξένο κεφάλαιο εἶναι ἐκεῖνο πού θά πρέπει ν' ἀναλάβει νά πραγματοποιήσῃ τὰ ἀντίστοιχα ἔργα καί νά ἐγγυηθεῖ ἀγορές καί ζῶνες οἰκονομικῆς δράσης· ἢ κι ἀκόμα νά «φέρει τόν κίνδυνον» γιά τή διάθεση τῶν προϊόντων.

Σκόπιμο εἶναι τώρα νά ἐξετάσουμε, ἀπό πιό κοντά, τή «θέση» γιά τή «φυσική καταναλωτική στενότητα» τῆς ἐσωτερικῆς μας ἀγορᾶς. Πρῶτα τό θεωρητικό μέρος.

12. Βλ. σελ. 384.

13. Βλ. παραπάνω σελ. 173-177.

14. Ὅρισμένοι πιό εἰλικρινεῖς τό ὁμολογοῦν, ὅπως ὁ Χ. Ζαυῖδ στό ἀπόσπασμα τῆς ἐργασίας του πού ἀναφέραμε παραπάνω στή σελίδα 182.

Ξέρουμε πώς εκατομμύρια δουλευτές σ' όλο τόν κόσμο δέν καλύπτουν ούτε τίς απαραίτητες ανάγκες τους καί φυτοζωούν μέσα σέ μεγάλη φτώχεια. Ξέρουμε ακόμα πώς οί ξεαθλιωμένες αυτές μάζες, οί εργαζόμενοι καί οί άνεργοι, αποτελούν τή συντριπτική πλειοψηφία στόν πληθυσμό σέ κάθε καπιταλιστική χώρα. Τί συμβαίνει λοιπόν; Μπορεί νά συμβιδάζεται ή ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων, μέ τήν όλοένα μεγαλύτερη απόλυτη καί σχετική ξεαθλίωση, όπου ζούν οί εργαζόμενοι στίς διάφορες χώρες;

Ή αντίφαση αυτή εξηγείται, μέσα στόν καπιταλισμό, μέ τό ότι ή απεριορίστη επέκταση τής παραγωγής έρχεται σέ αναπόφευκτη σύγκρουση μέ τήν περιορισμένη καταναλωτική ικανότητα τής πλατειάς λαϊκής μάζας πού δημιουργεί ό ίδιος ό καπιταλισμός. Γιατί γίνεται αυτό; Γιατί τό κεφάλαιο, ή καπιταλιστική παραγωγή, έχει σκοπό νά δημιουργεί υπεραξία στίς διάφορες ειδικές της μορφές από τά έμπορεύματα πού παράγει καί όχι προϊόντα, πού θά ικανοποιούσαν σάν αξίες χρήσης τίς κοινωνικές ανάγκες. "Όπως λέει ό Λένιν, ("Άπαντα, τόμος 1, σελ. 127, ρωσ. έκδοση): «Ή οργανωμένη μέσα στην έμπορευματική οίκονομία άτομική ιδιοποίηση του προϊόντος τής κοινωνικής εργασίας, αυτή είναι ή ουσία του καπιταλισμού».

Καί αυτό γίνεται, επειδή τό κεφάλαιο παράγει για νά μεγαλώνει τόν ίδιο τόν όγκο του καί όχι για νά ικανοποιεί τίς ανάγκες αυτών πού δουλεύουν για νά αναπαράγουν τά τμήματα, τά στοιχεία δηλ. πού τό συγκροτούν. Πώς φανερώνεται λοιπόν ή αντίφαση; Μέ τό ότι ή παραγωγή έμπορευμάτων σέ όλοένα μεγαλύτερες ποσότητες από τό κεφάλαιο, χρειάζεται όλοένα περισσότερη αγοραστική - χρηματική δύναμη για νά αγοραστούν - καί όχι απλώς νά καταναλωθούν τά έμπορεύματα αυτά παραγωγικά ή άτομικά. Ή αγοραστική όμως δύναμη τών εργαζομένων είναι, από τό άλλο μέρος, αναγκαστικά περιορισμένη, αφού τό ίδιο τό κεφάλαιο για νά βγάξει όσο μπορεί περισσότερη υπεραξία, έλαττώνει όσο μπορεί τά χρηματικά μέσα πού χρησιμεύουν για τήν αναπαραγωγή, ίσα - ίσα, τής εργατικής δύναμης τής εργατικής τάξης. Κι αυτό παρ' όλο πού, από τό άλλο μέρος, τό κεφάλαιο χρειάζεται τήν εργατική τάξη για αγοραστή τών ίδιων του τών προϊόντων! Άφου όμως ή αγοραστική δύναμη καί τό πλάτος, του μεγαλύτερου μέρους τής πελατείας του κεφαλαίου μειώνεται από τό ίδιο τό κεφάλαιο, κι αφού ταυτόχρονα τό κεφάλαιο παράγει αδιάκοπα σέ μεγαλύτερο όγκο έμπορεύματα καί χρειάζεται αντίστοιχα όλοένα μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη καί ζήτηση στην αγορά, φτάνουμε έτσι στό νά φανερωθεί αναπόφευκτα ή αντίφαση, μέ τή μορφή πιά απότομου ρήγματος, στην πορεία τής παραγωγής τής κυκλοφορίας καί τής αναπαραγωγής του κεφαλαίου: "Έχουμε δηλαδή από τό ένα μέρος υπερπαραγωγή μέ τό πιό πάνω νόημα έμπορευμάτων κι από τό άλλο μέρος έλλειψη αγοραστικής δύναμης καί έπόμενα έλλειψη ζήτησης για τήν αγορά τών προϊόντων πού ξεπερνούν τήν αγοραστική δύναμη τών μαζών. Ή αντίφαση αυτή αποκορυφώνεται στίς περιοδικές κυκλικές κρίσεις πού είναι κι αυτές αναπόφευκτο αποτέλεσμα τών ένδογενών αντιθέσεων του καπιταλισμού.

Τί βλέπουμε λοιπόν; Βλέπουμε πώς ή ζήτηση πού παρουσιάζεται στην αγορά κάθε φορά δέν αντιστοιχεί παρά στό πολύ χαμηλό επίπεδο τής ζωής, όπου ο ίδιος ο *καπιταλισμός καταδικάζει τόν εργάτη*. Η ζήτηση λοιπόν γιά κάθε κατηγορία έμπορεύματα είναι ουσιαστική μέ τό νόημα πώς αντιπροσωπεύει τήν *άγοραστική δύναμη* τών μαζών σέ μία δοσμένη στιγμή. Είναι όμως ταυτόχρονα καί *είκονική*, γιατί ή άγοραστική δύναμη τών μαζών κάθε άλλο παρά τίς πραγματικές τους ανάγκες εκφράζει (ούτε δηλαδή τήν άπόλυτη παραγωγική δύναμη ούτε τήν άπόλυτη καταναλωτική δύναμη τής κοινωνίας). Βρίσκεται μ' άλλα λόγια διαρκώς σέ κατώτερο επίπεδο από τό επίπεδο πού βρίσκονται οί ανάγκες πού δέν μπορούν νά εκφραστούν μέ ζήτηση ουσιαστική (χρηματική) *έπειδή λείπει ή άγοραστική δύναμη*. Έτσι ενώ θά υπήρχαν στή δοσμένη στιγμή πολλοί πρόθυμοι καταναλωτές τών έμπορευμάτων τής δοσμένης κατηγορίας, δέν μπορούν νά υπάρξουν, παρά πολύ λιγότεροι άγοραστές – ή άγοραστές γιά πολύ μικρότερη ποσότητα έμπορεύματα. Γιατί; Γιατί τό κεφάλαιο τό ίδιο παράγει, κλέβει σύγκαιρα τήν άγοραστική δύναμη τής ίδιας του τής πελατείας. Γίνεται δηλαδή «ή άτομική ιδιοποίηση του προϊόντος τής κοινωνικής εργασίας», όπως είδαμε στην πιό πάνω διατύπωση του *Λένιν*.

Δέν θά μπορούσε άραγε ν' αντιστοιχεί κάθε φορά ή καπιταλιστική παραγωγή στην κατανάλωση τών μαζών; Δηλαδή νά μήν παράγει τό κεφάλαιο περισσότερο από ό,τι μπορεί νά πουλήσει; Αυτό είναι μία ουτοπία πού ξοπίσω της έτρεξαν οί μεγαλύτεροι θεωρητικοί τής άστικής τάξης, προσπαθώντας ν' αποδείξουν πώς χωράει στόν καπιταλισμό «σχεδιασμένη παραγωγή καί κατανάλωση». Η ουτοπία όμως αυτή ήταν καί θά είναι μονάχα μία ουτοπία, γιατί είτε τό θέλουν είτε δέν τό θέλουν οί θεωρητικοί αυτοί, στόν καπιταλισμό ή ανάπτυξη τής παραγωγής, στό σύνολό της, γίνεται αυθόρμητα καί αυτόματα, χωρίς σχέδιο. Ο τυφλός συναγωνισμός γιά τό μεγαλύτερο κέρδος είναι στή βάση τής τάσης γιά τήν άπεριόριστη επέκταση τής παραγωγής. Οί ίδιες όμως οί κεφαλαιοκρατικές σχέσεις δημιουργούν άξεπέραστους φραγμούς στό άπεριόριστο αυτό άπλωμα τής παραγωγής. Η ειδική έκμεταλλευτική ουσία του κεφαλαίου δέν κάνει τίποτ' άλλο παρά νά περιορίζει όλοένα τήν καταναλωτική δύναμη τών εργαζομένων. Αν δέ γινόταν έτσι, ο ίδιος ο καπιταλισμός θά έπρεπε νά πάψει νά είναι καπιταλισμός.

Έπιγραμματικά διατυπώνει ο *Μάρξ* στό «Κεφάλαιο» τή σχέση ανάμεσα στην άγοραστική δύναμη καί τίς καταναλωτικές ανάγκες, ανάμεσα δηλαδή στην *είκονική* καί στην *πραγματική* ζήτηση:

«Αλλά ή καταναλωτική δύναμη δέν καθορίζεται ούτε από τήν άπόλυτη παραγωγική δύναμη, ούτε από τήν άπόλυτη καταναλωτική δύναμη· καθορίζεται από τήν καταναλωτική δύναμη πού στηρίζεται σέ μίαν ανταγωνιστική διανομή πού περιορίζει τήν κατανάλωση τής μεγάλης μάζας τής κοινωνίας σ' ένα έλάχιστο πού κανονίζεται από περισσότερο ή λιγότερο σφενά δρια». Καί άλλου: «τό άληθινό όριο τής καπιταλιστικής παρα-

γωγής είναι τό ἴδιο τό κεφάλαιο» (βλ. Μάρξ, Κεφάλαιο ΙΙΙ)¹⁵.

“Όταν λοιπόν μιλάνε, οἱ ὑποστηρικτές τῆς θεωρίας πού ἀναφέραμε, γιά «ζήτηση βιομηχανικῶν προϊόντων», πρέπει νά ἐννοοῦμε (ἐκτός ἀπό τή ζήτηση σέ εἶδη χρήσιμα στήν ἐκμεταλλεύτρια τάξη καί στά παρασιτικά στρώματα – στή μειοψηφία δηλαδή τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου), τήν περιορισμένη ζήτηση ἀπό τίς ἐξαθλιωμένες πλατειές μάζες. Περιορισμένη ὄχι ἀπό τίποτα αἰώνιους, ἢ ἀκατάλυτους «φυσικούς νόμους», ὅπως μέ στόμφο διατείνονται στά γραπτά τους οἱ οἰκονομολόγοι αὐτοί – καί μαζί τους καί ὁλόκληρο τό «Ἀνώτατον Οἰκονομικόν Συμβούλιον τῆς Ἑλλάδος» – παρά ἀπό τίς συνθήκες τοῦ ἴδιου τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστώτος (μέ τίς ἰδιομορφίες του στήν κάθε χώρα) πού κρατάει στή δυστυχία καί τήν ἐπαιτεία τίς λαϊκές μάζες. Ἡ πορεία τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ πορεία τῆς ἀνελέτητης ἐξαθλίωσης, ὅπου ρίχνονται οἱ πλατειές λαϊκές μάζες. Ἡ αὔξηση τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος δέ σημαίνει ἀνάλογη αὔξηση στήν ἀγοραστική δύναμη τῶν μαζῶν. Ἡ ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς σημαίνει αὔξηση στό συνολικό ὄγκο τῆς ὑπεραξίας πού ἀπομυζοῦν οἱ ἐκμεταλλευτικές τάξεις ὄχι ὅμως καί παράλληλη αὔξηση στό τμήμα τῆς ἀξίας πού διέθετε γιά τήν παραγωγή τῶν μέσων γιά τή συντήρηση, τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἀπό τή μιά πλευρά ἡ μηχανική ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς κάνει περιττό ἕναν ὀλοένα μεγαλύτερο ἀριθμό ἐργαζομένων, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη, ἡ χρησιμοποίηση τῶν μηχανῶν ἐπιτρέπει νά μεγαλώνει ἡ ὑπεραξία (περισσότερος πρόσθετος χρόνος δουλειᾶς μέ ἐλάττωση τοῦ ἀναγκαίου) καί νά μικραίνει ὁ πραγματικός μισθός τῶν ἐργαζομένων. Αὐτό δέν μπόρεσαν νά τό συλλάβουν οἱ κλασικοί οἰκονομολόγοι, κι ἀκόμα ὅσες φορές τό ἔβλεπαν δέν τό ἐξηγοῦν ὡς τό τέλος σωστά. Ὁ Μάρξ τόνιζε πῶς ὁ Σμίθ προσπαθοῦσε νά ἐξηγήσει μέ ἐξωτερικές αἰτίες τά φαινόμενα αὐτά. Ὅσο γιά τό *Ρικάρτο* στήν κριτική πού τοῦ κάνει ὁ Μάρξ¹⁶ παρατηρεῖ:

«... ἡ ἴδια ποσότητα σέ εἶδη γιά τή συντήρηση καί ὁ ἴδιος ἀριθμός ἐργάτες ἐπιτρέπουν στίς ἀνώτερες τάξεις νά ἀπλώσουν τή σφαῖρα τῶν ἀπολαύσεών τους, νά τίς κάνουν πιό ποικίλες, νά τίς ἐκλεπτύνουν καί νά ἀνοίξουν ἀκόμα περισσότερο τήν οἰκονομική πολιτική καί κοινωνική ἄβυσσο πού τίς χωρίζει ἀπό τήν ἐργατική τάξη».

“Αμα λοιπόν τό ζήτημα, γιά τή δυνατότητα νά ἀναπτυχθεῖ ἡ βιομηχανία μας, τό τοποθετοῦμε στό ἐπίπεδο ὅπου φτάνει ἡ ζήτηση σέ βιομηχανικά προϊόντα μέσα στίς σημερινές συνθήκες τῆς οἰκονομίας μας, εἶναι σά νά προδικάζουμε καί νά θεωροῦμε μόνιμο αἰώνιο φαινόμενο τή σημερινή ὑποκατανάλωση μέσα στήν πλατεία λαϊκή μάζα. Εἶναι σά νά θεωροῦμε «φυσικό πλαίσιο» γιά τή βιομηχανική ἀνάπτυξη τό πλαίσιο τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς κατάστασης, ὅπου βασιλεύει ἡ ἀπόλυτη ὑποπαραγωγή. Ποιά κοινωνική ἀξία ἔχει τότε ἡ δημιουργία βιομηχανικῆς βάσης πού προτεῖ-

15. *Σεγκάλ*, ἀρχές Πολιτικῆς Οἰκονομίας, τόμος Β', σελ. 221.

16. «Ἱστορία τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν» (*Histoire des doctrines économiques*, tome V, p.p. 156-160, trad. Molitor, ed. Costes, Paris 1925). Τό ἀπόσπασμα ἀπό τή σελ. 159.

νον οί τεχνικοί καί οίκονομολόγοι πού ἀναφέραμε; Καμμιά *κοινωνική* ἀξία. Ἔχει μονάχα ἀξία σέ μιά μικρόπνοη προοπτική γιά κερδοσκοπική ἐπένδυση κεφαλαίων. Κι ἀπό αὐτή τήν ἀποψη, ὁ παράγοντας τῆς ἐσωτερικῆς καί τῆς ἐξωτερικῆς ἀγορᾶς καί τὰ περιθώριά τους ἔχουν σημασία μονάχα ἀπό τήν πλευρά τοῦ κεφαλαίου καί ὄχι ἀπό τήν πλευρά τοῦ λαοῦ, ἀπό τήν πλευρά δηλαδή τῆς λαϊκῆς ἀνοικοδόμησης. Ἄν ἡ καπιταλιστική οἰκονομία δέν ἔχει περιθώρια ν' ἀναπτύξει τή βιομηχανική παραγωγή καί τό πλάτος τῆς κατανάλωσης πάνω ἀπό τή στάθμη τῆς σημερινῆς ζήτησης γιά βιομηχανικά προϊόντα, ἡ λαϊκή οἰκονομία ἔχει περιθώρια νά ἀναπτύξει τήν παραγωγή σέ ποσότητα καί ἀξία πού οὔτε φαντάζονται αὐτοί πού κοντόφθαλμα περιορίζουν τήν ἐσωτερική ἀγορά στό σημερινό ὑποτυπώδες ἐπίπεδο πού ἔχει στή χώρα μας. Ἡ καπιταλιστική οἰκονομία *φτιάνει*, γιά τό κεφάλαιο καί τήν οἰκονομία του. Ἡ λαϊκή οἰκονομία *φτιάνει* γιά τίς λαϊκές ἀνάγκες καί τή λαϊκή οἰκονομία. Ὑπάρχει μιά ἀβυσσαλέα διαφορά ἀνάμεσα στίς δύο περιπτώσεις. Τή διαφορά αὐτή, πού δημιουργεῖται ἀπό τήν ὑποκατανάλωση στό καπιταλιστικό σύστημα εἶδαν – ἂν καί τή θεώρησαν ὅμως *ἐξωτερικό* φαινόμενο – καί μερικοί σύγχρονοι ἀστοί οἰκονομολόγοι, ὅπως ὁ Keynes. Οἱ δικοί μας ὅμως «*βασιλικώτεροι* τοῦ βασιλέως» δέν κατάλαβαν οὔτε *στήν ἐπιφάνειά τους* τίς ἀλήθειες αὐτές. Δέν κατάλαβαν, ἀκόμα, πῶς ἡ μή λύση τοῦ ἀγροτικοῦ καί ἡ ἐξάρτηση ἀπό τό ξένο κεφάλαιο, πού δέν ἄφησαν νά δημιουργηθεῖ γερή ντόπια ἀγορά, ἐμπόδισαν βασικά νά δημιουργηθεῖ σχετικά πλατύτερος κύκλος κατανάλωσης σέ βιομηχανικά προϊόντα. Ποτέ δέν πρέπει νά λησμονᾶμε πῶς καί μέσα σ' αὐτήν τήν ἀναπτυγμένη καπιταλιστική παραγωγή ὑπάρχει ἡ ἀνισομετρία στό ἐπίπεδο κατανάλωσης ἀνάλογα καί μέ τίς *ἰδιαιτέρες* συνθήκες τῆς κάθε οἰκονομίας. Εἶναι διαμετρικά διαφορετική ἡ θέση τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας στή μητρόπολη μιᾶς ἱμπεριαλιστικῆς δύναμης καί ἡ θέση ἐνός ἐργάτη σέ μιά ἀποικία.

Ἄς ἐξετάσουμε ὅμως τό ζήτημα κι ἀπό μιά ἄλλη πλευρά. Ὑπάρχει μέσα στίς συνθήκες τῆς σχεδιασμένης λαϊκῆς οἰκονομίας περίπτωση γιά ἕνα τέτοιο «*τελικό*» ὄριο; Ὅπως εἶδαμε καί πιο πάνω, στόν καπιταλισμό ἡ ἴδια ἡ καπιταλιστική ἀνάπτυξη γίνεται ἐμπόδιο νά ἀναπτυχθοῦν πιο πέρα οἱ παραγωγικές δυνάμεις. Συμβαίνει ἄραγε τό ἴδιο καί στό σοσιαλισμό; Ὁχι. Γιατί ἐκεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων δέν ἔχει γιά τελικό σκοπό τήν αὔξηση τοῦ κεφαλαίου γιά τήν ἰδιοποίηση τῆς ὑπεραξίας. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων δέν σκοντάφτει στό στενό καταναλωτικό πεδίο τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ἰδιοποίηση ὑπεραξίας δέν εἶναι τό κίνητρο γιά τήν παραγωγή. Τό κίνητρο γιά τήν παραγωγή εἶναι ἡ σοσιαλιστική συσσώρευση καί ἡ ἀνύψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Σ' αὐτούς τούς δύο προορισμούς διοχετεύεται τό ὑπερπροϊόν. Οἱ ἀνάγκες, ἔτσι, γιά κάθε εἶδος προϊόντα μποροῦν νά μεγαλώνουν παράλληλα μέ τό μέγεθος τῆς παραγωγῆς καί νά προκαλοῦν μέ τή σειρά τους τό μέγεθος τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἐργαζόμενος ἀπό δούλος γίνεται κύριος τῆς μηχανῆς. Ὁ δουλευτής δουλεύει γιά τόν ἑαυτό του. Γι' αὐτό στό μέτρο πού εἶναι δυνατό οἰκονομικά, ἀφοῦ ἐξασφαλιστεῖ δηλαδή τό μέρος πού χρειάζεται γιά τήν διευρυνόμενη ἀναπαραγωγή, ὁ ἐργαζόμενος δέ χρειάζεται πιά μόνο

«μέσα για τή συντήρησή του», χρειάζεται ακόμη νά ικανοποιεί όλοένα πλατύτερες ανάγκες πού αντιστοιχοῦν σ' ένα ὑψηλό επίπεδο ζωῆς καί πολιτισμοῦ. Ὁλος ὁ χρόνος τῆς ἐργασίας γίνεται τώρα ἀναγκαῖος, ἐνώ πρῶτα ἀναγκαῖος ἦταν ὁ χρόνος πού αντιστοιχοῦσε στήν παραγωγή μονάχα τῶν μέσων γιά τή συντήρηση τοῦ ἐργάτη. Μέ τή διαφορά πῶς τώρα ὁ ἀναγκαῖος χρόνος ἀπλώνεται σέ πλατύτερα ὄρια. Ἡ ὑπερεργασία, πού ἀναμφισβήτητα ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει στή σοσιαλιστική οἰκονομία, γίνεται ἀναγκαῖα «ἀκριδῶς ὅπως καί ἡ ἀναγκαῖα ἐργασία»¹⁷. Ἀπό τή μιά ἐπειδή χρειάζεται ένα καινούριο επίπεδο ζωῆς ὁ δουλευτής, κι ἀπό τήν ἄλλη ἐπειδή θά χρειάζεται νά ἐξασφαλίζεται, πάντα, ένα μέρος ἀναγκαῖας ἐργασίας γιά τή σοσιαλιστική συσσώρευση καί τήν ἐπεκταμένη σοσιαλιστική ἀναπαραγωγή.

Ἡ πρόβλεψη αὐτή τοῦ Μάρξ πού πραγματοποιήθηκε στή Σοβιετική Ἑνωσι διατυπώνεται ἔτσι:

«Οἱ ὥρες ἐργασίας μποροῦν νά περιοριστοῦν στό χρόνο τῆς ἀναγκαῖας ἐργασίας μονάχα ἂν καταργηθεῖ ἡ καπιταλιστική μορφή τῆς παραγωγῆς. Ἀλλ' ἀκόμα καί σ' αὐτή τήν περίπτωσι, θά ἐπεκτείνονται τά ὄρια τοῦ ἀναγκαῖου χρόνου ἐργασίας. Ἀπό τή μιά μεριά, γιατί ἡ ἔννοια «μέσα συντήρησης» θά πλάταινε σημαντικά καί ὁ ἐργάτης θά ἤθελε ένα ὀλότελα διαφορετικό επίπεδο ζωῆς. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά γιατί ένα μέρος ἀπ' αὐτό πού τώρα εἶναι πρόσθετη ἐργασία, τότε θά ὑπολογίζεται σάν ἀναγκαῖα ἐργασία. Ἐννοῶ τήν ἐργασία γιά τό σχηματισμό κεφαλαίου γιά ἀπόθεμα καί συσσώρευση» (Μάρξ, «Κεφάλαιο» Ι)¹⁸.

Νά τί λέει τώρα ὁ σοβιετικός συγγραφέας Α. Λεόντιεφ γιά τήν πραγματοποίηση τῆς πρόβλεψης αὐτῆς μέσα στίς συνθήκες τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας στήν Ε.Σ.Σ.Δ.:

«Ὅλη ἡ ἐργασία τῶν ἐργατῶν, τῶν κολλεκτιβιστικῶν ἀγροτῶν καί τῶν διανοουμένων εἶναι ἀναγκαῖα ἐργασία στή Σοβιετική Ἑνωσι, γιατί ὀφελεῖ τούς ἴδιους τούς ἐργάτες, ὀφελεῖ τό σύνολο τῆς κοινωνίας. Ταυτόχρονα οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς ὅλων τῶν ἐργατῶν τοῦ χειριοῦ καί τοῦ μυαλοῦ βελτιώθηκαν σημαντικά. Τό επίπεδο τῆς ζωῆς τους ἀνέβηκε καταπληκτικά, ἂν τό συγκρίνουμε μέ τό επίπεδο πού εἶχαν στό σύστημα τῆς μισθωτῆς δουλείας»¹⁹.

Τί βλέπουμε ἀπό τήν πιό πάνω θεωρητική θέση τοῦ ζητήματος; Πῶς μέσα στίς σοσιαλιστικές συνθήκες τό κοινωνικό εἰσόδημα πού παράγεται μπορεῖ νά μεγαλώνει παράλληλα μέ τήν αὔξησι τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καί μέ τίς δοσμένες τεχνικές δυνατότητες τῆς κοινωνίας. Καμμιά ἀντίφασι ἢ ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν ἐπέκτασι τῆς παραγωγῆς καί στήν ἐπέκτασι τοῦ καταναλωτικοῦ πεδίου τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Οἱ μόνοι παράγοντες (δέν μποροῦμε δέβαια νά τούς θεωρήσουμε «τελικά

17. Βλ. Α. Σεγκάλ, στό ἴδιο, σελ. 337.

18. Βλ. Α. Λεόντιεφ: «Ἡ ἐργασία στόν καπιταλισμό καί στό σοσιαλισμό». Ἀθήνα 1945, σελ. 13.

19. Βλ. Α. Λεόντιεφ, στό ἴδιο, σελ. 13.

δρια») πού ρυθμίζουν τό βαθμό τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης, εἶναι οἱ τεχνικές δυνατότητες καί ὁ βαθμός τῆς οἰκονομικῆς συσσώρευσης καί τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας. Καί οἱ παράγοντες ὅμως αὐτοί ἐξασφαλίζονται πάλι μέ τήν ἀδιάκοπη καί ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Ἄγνοοῦν ἀκόμα, οἱ ὑποστηρικτές τῆς ἄποψης πού κρίνουμε, τό νόμο τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας πού λέει πώς ἡ διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς συνδυάζεται μέ τήν ἀπαρέκκλητη ἀνύψωση τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου καί ἐπόμενα ἢ χωρίς ἀντιθέσεις ἀνάπτυξη καί ἐπέκταση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς δέ συναντάει «τελικά ὄρια» στίς ἀνάγκες σέ βιομηχανικά προϊόντα, γιατί ἀπλούστατα καί οἱ ἀνάγκες αὐτές ἐξελίσσονται καί μεγαλώνουν *παράλληλα*. Ἄγνοοῦν πώς ὁ δημοκρατικός μετασχηματισμός στήν οἰκονομία μας θά σπάσει τά ἐμπόδια τῶν «τελικῶν ὁρίων». Τά ἀγνοοῦν ὅλα αὐτά, ὅπως ἀγνοοῦν καί τούς πραγματικούς νόμους πού διέπουν τήν καπιταλιστική οἰκονομία καί τίς ἐνδογενεῖς τῆς ἀντιθέσεις. Κι ὅμως θέλουν νά ὀνομάζονται καί νά θεωροῦνται σοσιαλιστές καί «ἀντικειμενικοί» ἐπιστήμονες οἰκονομολόγοι.

Σοσιαλιστής ἐπιμένει πώς εἶναι ὁ κ. Κουβέλης, ἴσως ἐπειδή γράφει στήν «Ἑλλάδα» τοῦ «Σοσιαλιστικοῦ» κόμματος τοῦ κ. Παπανδρέου, καί ὁ κ. Ζολώτας ἐπειδή «ἡγεῖται ὁμάδος σοσιαλιστικῶν μελετῶν». Κι ὅμως ὁ πρῶτος, ὁ κ. Κουβέλης, μάς σερβίρει τή θεωρία γιά «τελικά ὄρια», καί ὁ δεύτερος, ὁ κ. Ζολώτας, στό βιβλίο του «Δημιουργικός σοσιαλισμός»²⁰ θεωρεῖ ἀνεκτό νά παραθέτει – σέ ὀρισμένες σελίδες – «ἀπόψεις» πού ἡ σοσιαλιστική τους «ἀμεροληψία» – ἰδιαίτερα γιά «τήν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας ὑπό τοῦ Κράτους» καί γιά τή σχέση τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ συστήματος μέ «τήν σοσιαλιστικήν ὀργάνωσιν τῆς κῶινωνίας» – ἀφήνει πραγματικά κατάπληκτο καί ἕναν ὄχι «σοσιαλιστή» ἀναγνώστη!

Ὅσο γιά τό «οἰκονομολογικό» μέρος, ἐκεῖ φαίνεται καλά πόσο δύσκολο εἶναι ν' ἀφομοιώσουν οἱ «ἐπίγονοι» τίς λαθεμένες θεωρίες τῶν «προγόνων». Εἶναι γνωστό τό παράδειγμα τοῦ J. B. Say πού σχεδόν ἐξευτέλισε τό Σμίθ, γιατί ἔδειξε στή χοντροκομμένη τους μορφή ὅλα τά λάθη τοῦ Σμίθ προσπαθώντας νά φανεῖ συνεχιστής του.

«Δέν εἶναι ποτέ οἱ ἀρχικοί στοχαστές πού σύρουν τά παράλογα συμπεράσματα. Αὐτή τή δουλειά τήν ἀφήνουν στούς Say καί στούς Mac Culoch» (*Μάρξ*: στό ἴδιο, II σελ. 451)²¹.

2. Συμπεράσματα γιά τήν ἐλληνική οἰκονομία

Τό περιορισμένο «ζήτησης βιομηχανικῶν προϊόντων» στήν ἐσωτερική ἀγορά τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, εἶναι φαινόμενο μεταβατικό πού συνδέεται μέ τό σημερινό κοινωνικό τρόπο παραγωγῆς, γενικότερα, καί εἰδικό-

20. *Ξ. Ζολώτας*: «Δημιουργικός σοσιαλισμός». «Σοσιαλιστικά μελέται», Ἀθήνα 1944.

21. Ἔκδοση Σικάγου, βλ. βιβλιογραφία στό Παράρτημα 11.

τερα μέ τή σημερινή οικονομική διάρθρωση τής ελληνικής οικονομίας. Δέν είναι νόμος μέ απόλυτη οικονομική αξία (οὔτε δέχεται πιά ἡ ἐπιστήμη τέτοιους νόμους «αἰώνιου κύρους» γιά ὅλες τίς ἱστορικές συνθήκες, καί γιά ὅλα τά κοινωνικά συστήματα), ὅπως τόν παρουσιάζουν οἱ ὑποστηρικτές του, παρὰ τό φαινόμενο μέ σχετική μόνο αξία πού συνδέεται μέ τίς γενικές καί μέ ὀρισμένες εἰδικές συνθήκες τής οικονομίας μας. Τό νά ἰσχυρίζεται λοιπόν κανένας ἀπόλυτα πῶς «εἰς τήν προσπάθειαν περαιτέρω ἐκβιομηχανίσεως τής χώρας πρὸς τόν σκοπόν τής καλύψεως τῶν ἀναγκῶν μας εἰς βιομηχανικά προϊόντα δι' ἐγχωρίου παραγωγῆς, τίθεται ἕνα τελικόν ὄριον πού προσδιορίζεται ἀπό τὰς ἀνάγκας ταύτας» ἀποτελεῖ τό λιγότερο ἕνα ἀντιεπισημονικό ἰσχυρισμό. Ἡ ζήτηση γιά βιομηχανικά προϊόντα δέν προσδιορίζεται ἀπό κανένα τέτοιο «τελικό» ὄριο. Προσδιορίζεται ἀπό τίς παραγωγικές δυνατότητες τής χώρας καί ἀπό τήν ἀπόδοση τής ἐργασίας τῶν κατοίκων της. Προσδιορίζεται μονάχα ἀπ' αὐτό πού ὀνομάζει ὁ Μάρξ: ἀπόλυτη παραγωγική δύναμη καί ἀπόλυτη καταναλωτική ἰκανότητα. Αὐτό τείνει νά πραγματοποιηθεῖ βέβαια, σχετικά καί ὀλοένα περισσότερο, ὅσο προχωροῦμε σέ μιά σοσιαλιστική κοινωνία. Ὅρια μπαίνουν (κι αὐτά ὄχι τελικά), μονάχα ἅμα γίνεται «ἀνοικοδόμηση» γιά τό κεφάλαιο, ὄχι ὅμως ἅμα γίνεται ἀνοικοδόμηση ἀπό τό λαό καί γιά τό λαό. Μέ τή «θεωρία» τους αὐτή, οἱ «εἰδικοί», πού ἀναφέραμε, δέν κάνουν τίποτ' ἄλλο παρὰ νά δείχνουν πόσο μακριά βρίσκονται ἀπό τὰ προβλήματα μιᾶς λαϊκῆς οικονομίας ἀλλά καί ἀπό τίς δυνατότητες γιά τή λύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν.

Οἱ οικονομολόγοι πού διατείνονται: α) Πῶς ἡ ἐσωτερική μας ἀγορά χρειάζεται γιά νά κορεσθεῖ ἑλληνικά βιομηχανικά προϊόντα ἀξίας 1½ δισεκατομμυρίου δραχμῶν, καί αὐτά συνακόλουθα πρέπει νά εἶναι τὰ τελικά περιθώρια γιά τήν ἐσωτερική παραγωγική ἀνάπτυξη στόν τομέα τής βιομηχανίας, β) πῶς ἡ αξία τῶν προϊόντων αὐτῶν εἶναι τό 18% τῆς συνολικῆς ἀξίας τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων πού – κατά τό Α.Ο.Σ. – καταναλώνονται στή χώρα μας καί ἀντιστοιχεῖ στήν αξία τῶν βιομηχανικῶν ἐμπορευμάτων πού εἰσάγονται ἀπό τό ἐξωτερικό, οἱ οικονομολόγοι αὐτοί φτάνουν νά ἐξαντλοῦν ὀριστικά, προεξοφλώντας καί γιά τό μέλλον, τή σχετική παραγωγική καί τή σχετική καταναλωτική ἰκανότητα στή βιομηχανική παραγωγή σ' ἕνα τελικό ὄριο, στό περίφημο ὄριο τοῦ 1,5 δισεκατομ. δραχμῶν ἢ τοῦ 18% τῆς σημερινῆς κατανάλωσης. Πέρα ἀπ' αὐτό οἱ προβλέψεις τους φτάνουν στό μηδέν...

Πιό πάνω περιγράψαμε, ποιές ἀνάγκες (καί σέ ποιά ἔκταση παραγωγῆς ἀντιστοιχοῦν) θά παρουσιάσει ἡ οἰκονομία τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας καί πῶς οἱ ἀνάγκες αὐτές θά μεγαλώνουν παράλληλα μέ τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας. Ἄμα λοιπόν ὁ κ. Κουβέλης κ.ἄ. μιλάνε γιά «τελικά» ὄρια, τί ἄλλο κάνουν παρὰ νά θγαίνουν ἔξω ἀπό κάθε προοπτική γιά τό δημοκρατικό μετασχηματισμό τῆς οικονομίας πού θά ἀνοίξει τό δρόμο γιά τό σοσιαλισμό; Τοποθετοῦνται καί μένουν στή στενόκαρδη προοπτική νά ἐξακολουθήσει ἡ σημερινή ἐξαθλίωση τῶν δουλευτῶν, ἡ μισοαποικιακή, ἐξαρτημένη καί μονόπλευρα ἀναπτυγμένη καπιταλιστική μας οἰκονομία.

Είναι χαρακτηριστικό, για τό πόσο βρίσκονται έξω από τά ούσιαστικά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα πού αντιμετώπιζει ή χώρα μας, πώς άγνοούν όλότελα τήν τεράστια σημασία πού θά έχει για τό πλάτεμα τής έσωτερικής άγοράς ή ριζική λύση του άγροτικού ζητήματος. Τό άγροτικό ζήτημα πού δέ λύθηκε, από τίς κυρίαρχες τάξεις ύστερα από τό 21, στάθηκε μιά βασική αίτία για τήν άσθενική, τή μονόπλευρη ανάπτυξη τής οίκονομίας. Ή ελληνική γεωργία, άν είχε άπαλλαγεί από τά βάρη πού τίς συσσωρεύσαν οί έκμεταλλεύτριες τάξεις, άν είχε περάσει σέ άνώτερη μορφή όργάνωσης τής παραγωγής, θά παρουσίαζε πολλαπλάσια άγοραστική μορφή όργάνωσης τής παραγωγής, θά παρουσίαζε πολλαπλάσια άγοραστική δύναμη από τή σημερινή και τήν προπολεμική, θά άπορροφούσε ένα πολλαπλάσιο όγκο βιομηχανικά προϊόντα, τόσο για τήν παραγωγική, όσο και για τήν άτομική κατανάλωση. Θά χρειαζόταν, συνακόλουθα ή βιομηχανική παραγωγή νά είχε πάρει άνάλογη έκταση και ανάπτυξη. Είδαμε άλλωστε πόσο σημαντικά είναι τά περιθώρια για τήν κατανάλωση προϊόντων βαρειάς βιομηχανίας (βλ. σελ. 38 - 40) στην πρώτη κιόλας περίοδο τής άνασυγκρότησης.

Ήμα, λοιπόν, μιλώντας για τό μέλλον, δέν βάζουν σάν προϋπόθεση για τή βιομηχανική ανάπτυξη τήν παράλληλη λύση του άγροτικού ζητήματος, αλλά μένουν στή βάση τής προπολεμικής διαμόρφωσης και διάρθρωσης τής οίκονομίας, είναι σά νά καταδικάζουν από τά πριν σέ άποτυχία όποιοδήποτε σχέδιο για εκβιομηχάνιση τής χώρας. Κι άκόμα περισσότερο, άμα συνδέουν από τό άλλος μέρος, τήν εκβιομηχάνιση μέ τό ξένο κεφάλαιο, στό ίδιο σχήμα οίκονομικής έξάρτησης και ύποταγής και προνομιακής έκμετάλλευσης σέ βάρος τής έθνικής εργασίας. Ή άπελευθέρωση του άγρότη από τά δεσμά του, μέσα σέ καθεστώς λαϊκής δημοκρατίας, θά επιτρέψει – χωρίς νά περάσουμε από τίς συνθήκες τής καπιταλιστικής έξαθλίωσης – νά προχωρήσουμε σέ άνώτερη κοινωνική μορφή παραγωγής στην άγροτική οίκονομία. Τά περιθώρια τότε για τήν ανάπτυξη τής έσωτερικής άγοράς γίνονται άπέραντα.

Ή «θέση», λοιπόν, πώς τά περιθώρια στή βιομηχανική ανάπτυξη τής χώρας είναι και θά μένουν περιορισμένα, γιατί ή έσωτερική άγορά δέν μπορεί ν' άπορροφήσει βιομηχανικά προϊόντα σέ μεγαλύτερο ποσοστό από εκείνο πού θά μπορούσε ν' άγοραστεί τό 1939, είναι «θέση» όλότελα *άντιεπισημονική και βαθεία άντισοσιαλιστική.*

Πιο πάνω περιγράψαμε τή νομοτέλεια τής παράλληλης ανάπτυξης και τής παράλληλης ίκανοποίησης των άναγκών τής έσωτερικής άγοράς, μέσα στην όλόένα διευρυνόμενη άναπαραγωγή. Κάτω από τή «θεωρία» πού άρνιέται τή νομοτέλεια αυτή κρύβεται και μιά από τίς μορφές τής θεωρίας για τό ζωτικό χώρο, ή για «τό άναγκαίον έδαφικόν και οίκονομικόν ύπόδαθρον», όπως λέγεται στην Έλλάδα. "Ας προχωρήσουμε όμως και σέ άλλες μορφές τής ίδιας «θεωρίας».

III Η ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗ

1. Δυνατότητες άνεμπόδιστης παραγωγικής ανάπτυξης της βαρειάς βιομηχανίας. Τό πρόσθετο όλικό εισόδημα και η αύξησή του

Είδαμε στον πίνακα άριθ. 44 σέ τί ποσό φτάνει ή τιμή τής συνολικής άκαθάριστης προσόδου άπό τή βαρεία βιομηχανία σέ κάθε περίοδο. Είδαμε, άκόμα, ποιά σημασία θά έχει στήν ανάπτυξη τής άγροτικής οικονομίας και στή διαμόρφωση τών οικονομικών σχέσεων μέ τό έξωτερικό ή ανάπτυξη τών καινούριων βιομηχανικών κλάδων. Οί «θεωρητικοί» τού «έδαφικού ύποδάθρου» έχουν όμως κι έδώ μερικές «άντιρρήσεις». Σύμφωνα μ' αυτές τοποθετούν, ούσιαστικά, σέ άλλη βάση τό πρόβλημα για τήν έκβιομηχάνιση. Βρίσκουν, όπως είπαμε και παραπάνω, πώς ή ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας μπορεί νά συντελεστεί μονάχα μέσα άπό σημαντικές δυσκολίες και έμπόδια πού θά γίνουν αίτια νά πάρει ή έκβιομηχάνιση έξαιρετικά άργό ρυθμό. Τήν άπόδοση άπό τή βιομηχανική παραγωγή τήν ύπολογίζουν στό τέλος μιās δεκάχρονης τό λιγότερο περιόδου σέ ένα μάξιμουμ 4.578.750.000 δραχμές (Κουβέλης)²². Μέ βάση τό ποσό αυτό θγαίνουν τήν καθαρή ή κοινωνική πρόσοδο, πού θά προστεθεί στό έθνικό εισόδημα, 1,5 δισεκατομ. δραχμές περίπου. "Ας δούμε, πρώτα, άν τά 4,5 δισεκατομ., ή άκαθάριστη πρόσοδος και ό όγκος τού προϊόντος πού άντιστοιχεί σ' αυτήν, είναι τό άνώτατο όριο όπου μπορεί νά περιοριστεί ή άκαθάριστη πρόσοδος άπό τή βαρεία βιομηχανία, τόσο μέσα στή δεκαετία, όσο και πολύ άργότερα (έφ' όσον, φυσικά, παίρνουμε τό ίδιο επίπεδο τιμών και τήν ίδια παραγωγικότητα). 'Ο ισχυρισμός τους πώς ύπάρχουν όρια τεχνικοοικονομικά για τήν ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας έχει τό σκοπό νά θεμελιώσει τήν ίδια άποψη πού ύποστηρίζουν και μέ τή θεωρία τους για τά «τελικά περιθώρια» στήν ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας έξαιτίας τής «στενότητας» τού καταναλωτικού πεδίου.

Έδώ παρουσιάζεται μιá άλλη πλευρά τής ίδιας θεωρίας. Μας λένε: Δέν είναι μονάχα στενά τά περιθώρια για τήν κατανάλωση σέ βιομηχανικά προϊόντα στήν Έλλάδα, είναι στενά και τά περιθώρια για τίς δυνατότητες τής παραγωγικής τής ανάπτυξης²³.

Ἐκτός ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸ αὐτὸ ἔπειτα τοὺς εἶναι εὐκόλο νὰ πηδήξουν στὸ ἀκόλουθο ἐπιχείρημα (πράγμα πού γίνεται ὅπως θὰ δοῦμε σέ ἄλλη παραγραφο): Ἐφοῦ εἶναι – λένε – περιορισμένα τὰ ὄρια τῆς ἐκβιομηχάνισης, σέ ἓνα ὀρισμένο ἐπίπεδο, καί ἔφοῦ δέν μπορεῖ νὰ λυθεῖ, ἔτσι, ριζικά, τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα, θὰ πρέπει νὰ ἐξασφαλισθεῖ τὸ ἀναγκαῖο ἐδαφικὸ καί οἰκονομικὸ ὑπόβαθρο πού θὰ μᾶς δώσει πολλαπλάσια καθαρὴ πρόσσοδο ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, θ' ἀπασχολήσει σημαντικὰ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ κ.λπ. κ.λπ. Κι ἀκόμα: Ἐφοῦ τὸ κύριο βάρος τῆς βιομηχανίας, ἂν θέλουμε νὰ τὴν ἀναπτύξουμε πιὸ πέρα, θὰ τοποθετηθεῖ στὴν ξένη ἀγορά, πρέπει – λένε – βασικός παράγοντας γιὰ τὴν ἐκβιομηχάνιση (ἰδιαίτερα γιὰ τὴ βαρεῖα βιομηχανία) νὰ γίνῃ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἐδῶ πρέπει ν' ἀπαντήσουμε στὸν πρῶτο τοῦ ἰσχυρισμοῦ καί νὰ δώσουμε ἀπόκριση στὸ ἐρώτημα: Εἶναι ἀλήθεια περιορισμένα τὰ περιθώρια γιὰ τὴν παραγωγικὴ ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας στὰ ὄρια πού αὐτοὶ ἰσχυρίζονται;

α) Τὰ περιθώρια στὴν παραγωγικὴ ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας βιομηχανίας μποροῦμε νὰ τὰ βροῦμε μόνον ἅμα πάρουμε γιὰ βάση τὸ δυναμικὸ τῆς χώρας σέ πρῶτες ὕλες, τὸ ἐνεργειακὸ τῆς δυναμικὸ καί τὸ οἰκονομικὸ τῆς δυναμικὸ, τὴ συσσώρευση δηλ. κεφαλαίων γιὰ ἐπένδυση. Φυσικά, ὑπάρχουν ἀπόλυτα καί σχετικὰ περιθώρια στὴν παραγωγικὴ ἀνάπτυξη. Ἀπόλυτα εἶναι τὰ περιθώρια πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὰ ἀπόλυτα μεγέθη τῶν τριῶν παραπάνω παραγόντων χωρὶς νὰ λογαριάζε-ται ὁ παράγοντας τοῦ χρόνου. Καί σχετικὰ τὰ περιθώρια πού προκύπτουν ἀπὸ τ' ἀπόλυτα μεγέθη τῶν ἴδιων παραγόντων – ἔφοῦ ὅμως τοὺς κλιμακώσουμε, χρονικά, σέ καθορισμένες περιόδους. Ἡ διάρκεια τῶν περιόδων θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν τεχνικοοικονομικὴ δυνατότητα γιὰ μιά γοργή σύνθεση τῶν παραπάνω παραγόντων ἀνάλογα μὲ τίς γενικότερες κοινωνικοπολιτικὲς συνθήκες. Ἔτσι, ἅμα μιλάμε γιὰ τὴ δυνατότητα ν' ἀναπτυχθεῖ παραγωγικά ἢ βαρεῖα βιομηχανία, παίρουμε καί ἐδῶ, ὅπως καί στὰ προηγούμενα κεφάλαια, τὰ σχετικὰ περιθώρια, ὅπου μπορεῖ νὰ φτάσει ἢ ἀνάπτυξή τῆς μέσα σέ καθορισμένα χρονικά ὄρια.

Ἐξετάζοντας τὴν ἔκταση τῆς πιθανῆς ἀνάπτυξης τῆς βαρεῖας βιομηχανίας μέσα σέ τρεῖς περίοδες εἶδαμε πῶς συντρέχουν ὅλοι οἱ ὅροι, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἀκαθάριστη πρόσσοδο πού ἀνεβαίνει ἀπὸ 5,6 δισεκατομ. δραχμῆς στὴν πρώτη περίοδο, σέ 11,2 δισεκατομ. δραχμῆς στὴ δεύτερη καί σέ 19 δισεκατομ. δραχμῆς στὴ τρίτη περίοδο. Εἶδαμε, συγκεκριμένα, πῶς ὑπάρχουν καί οἱ πρῶτες ὕλες καί τὸ ἐνεργειακὸ δυναμικὸ, γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἢ ἀνάπτυξη αὐτή. Ὅσο γιὰ τὴν οἰκονομικὴ συσσώρευση χρειάζεται νὰ ἐξασφαλισθεῖ, γιὰ τὸ ξεκίνημα στὴν πραγματοποίησι τῶν ἔργων, ἓνα ὀρισμένο μέγεθος σέ κεφάλαια.

λυτὴ παραγωγικὴ δύναμη τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τοποθετοῦνται στὴ σχετικὴ τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητα, ὅπως δηλαδὴ ἐκφράζεται ἢ ἰκανότητα αὐτὴ μέσα στὶς συνθήκες τῆς ἀνταγωνιστικῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ὅπου ὄριο ἀληθινὸ (βλ. Μάρξ πιὸ πάνω) τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς καταπὰ νὰ γίνῃ τὸ ἴδιο τὸ κεφάλαιο.

Τό ποσό αὐτό τοῦ κεφαλαίου θά εἶναι ἀνάλογα μεγαλύτερο στίς ἐπόμενες περίοδες. Γιά τήν πρώτη περίοδο ἡ ἐξασφάλιση τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ θά γίνει ὡς ἓνα ὀρισμένο σημεῖο ἀπό τήν ἐσωτερική συσσώρευση πού, ὅπως φαίνεται ἀπό τά στοιχεῖα τῆς προπολεμικῆς οἰκονομίας, μπορεῖ νά δώσει τό ποσόν αὐτό στή βαρειά βιομηχανία. Τόν ὑπολογισμό τῶν στοιχείων αὐτῶν δέ θά τόν κάνουμε τώρα. Φυσικά, θά διευκολυνθεῖ ἡ κατασκευή τῶν ἔργων σχετικά μέ τή χρηματοδότηση μέ ἐξωτερική ἐνίσχυση – ἀφοῦ, ὅπως θά δοῦμε, ἡ οἰκονομία μας διαθέτει τήν ἀναγκαῖα πιστωτική ἐπιφάνεια – πού θά γίνει στό πλαίσιο πάντα τῆς ἐθνικῆς καί οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας, καί μέ τήν προϋπόθεση πῶς θά συνομολογηθεῖ μέ ὄρους λογικούς καί συμφέροντες, βέβαια, καί γιά τά δύο συμβαλλόμενα μέρη. Ἡ διαπραγμάτευση γιά μιὰ τέτοια ἐνίσχυση μπορεῖ νά γίνει μέ πραγματική ἰσοτιμία, μονάχα ἀπό μιὰ κυβέρνηση πού θά στηρίζεται στή λαϊκή κυριαρχία καί στή λαϊκή ἐμπιστοσύνη. Ἀποκλείεται μ' ἄλλους λόγους, ἡ τοποθέτηση ξένου κεφαλαίου, τόσο μέ ληστρικούς, προνομιακούς, μονοπωλιακούς ὄρους, ὅσο καί μέ «οἰκονομικήν ἐνίσχυσιν μέ πολιτικές συνεπειάς» σέ βάρος τῆς ἀνεξαρτησίας μας. Γιά τίς ἄλλες περίοδες θά ἔχουμε τή συσσώρευση, τόσο ἀπό τοὺς ἄλλους κλάδους καί τομεῖς τῆς οἰκονομίας, ὅσο καί ἀπό τόν ἴδιο τόν κλάδο τῆς βαρειάς βιομηχανίας, πού, καθῶς εἶδαμε, θά εἶναι ἀξιόλογη. Τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης θά μεγαλώνει ἀπό περίοδο σέ περίοδο καί ὁ κλάδος τῆς βαρειάς βιομηχανίας θά τείνει νά ἐπαρκεῖ στίς ἀνάγκες τῶν ἐπενδύσεων γιά ἐπέκταση τῶν ἐγκαταστάσεων. Ἐκτός ἀπό τοὺς παράγοντες πού λογαριάσαμε γιά τήν οἰκονομική συσσώρευση πρέπει ἀκόμα νά σημειώσουμε πῶς δέν περιλάβαμε ἀκόμα τή μηχανουργία στοὺς πῖο πάνω ὑπολογισμούς. Καί εἶναι γνωστό, ἀπ' ὅσα εἶπαμε (σελ. 334-372), πῶς ἡ μηχανουργία θά μεγαλώσει ἀκόμα περισσότερο τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης. Τονίζουμε, πάλι, πῶς εἶναι χωριστό τό ζήτημα τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης, τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ δηλ. πού δημιουργεῖ ἡ ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, ἀπό τό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης, πού ἀφορᾷ τόν τρόπο γιά τήν ἐξέγερση τῶν χρηματικῶν μέσων γιά νά ἐκτελεστοῦν τά ἔργα.

Βλέπουμε, λοιπόν, πῶς συντρέχουν καί οἱ τρεῖς ὄροι (ὑλές, ἐνέργεια, οἰκονομικά μέσα) γιά νά ἀναπτυχθεῖ ἡ βαρειά βιομηχανία στά περιθώρια τοῦ πίνακα ἀριθ. 44. Μπορεῖ δηλ. ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς – ὥστε καί ἡ ἀκαθάριστη πρόσοδος ἀπό τή βαρειά βιομηχανία – μονάχα ἀπό τοὺς κλάδους τῆς μεταλλουργικῆς καί τῆς χημικῆς βιομηχανίας, μαζί μέ τή βιομηχανία ἠλεκτρισμοῦ καί χωρίς τή μηχανουργία, νά ξεπεράσει σέ μεγάλο βαθμό τά «σταθερά» καί σχεδόν «τελικά» ὄρια στήν ἀνάπτυξη πού καθορίζουν μέ τά 4,6 δισεκατομ. δραχμές. Μπορεῖ νά φτάσει, τό λιγότερο, στά μεγέθη τοῦ πίνακα ἀριθ. 44 πού ἀναφέραμε καί ἀμέσως πῖο πάνω. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ κ. Κουβέλης δέχεται πῶς μπορεῖ νά φτάσει ἡ ἀκαθάριστη πρόσοδος στό διπλάσιο καί τριπλάσιο τοῦ «τελικοῦ» ὄριου τῶν 4,6 δισεκατομ. δραχμῶν, ἅμα λογαριάσουμε καί τήν πρόσοδο ἀπό τή μηχανουργία καί γενικότερα ἀπό τή βιομηχανία γιά τήν κατεργασία μετάλλων. Καί πάλι, ὅμως, ὁ ὑπολογισμός αὐτός μένει πίσω ἀπό τήν πραγματικότητα.

γιατί τότε θα έπρεπε να λογαριάσουμε αυξημένα και τα ποσά που αντι-στοιχοῦν στον πίνακά μας ἀριθ. 44. Έτσι, λοιπόν, ἢ ἀλλοιῶς τὰ ἀνώτατα ἢ «τελικά» ὄρια, πού ἰσχυρίζονται πῶς μπορεί νά φτάσει μέσα σέ μερικές δεκαετηρίδες ἡ παραγωγική ἀπόδοση ἀπό τή βαρειά βιομηχανία, εἶναι πολύ κάτω ἀπό τήν πραγματικότητα. Ὅχι τόσο στήν πρώτη περίοδο – ὅπου ἡ διαφορά δέν καλοφαίνεται – ὅσο στήν κατοπινή ἐξέλιξη πού θά πάρει ἡ βαρειά βιομηχανία. Ἀπό τὰ θετικά στοιχεία πού παραθέσαμε στά κεφάλαια ὅπου ἀναλύσαμε τόν κλάδο τῆς βιομηχανίας καί ἀπό τήν ἀνά-λυση πού κάναμε στους πίνακες ἀριθ. 44 καί 45 γιά τήν ἀπόδοση ἀπό τή βαρειά βιομηχανία, βγαίνει πῶς ἡ πρόσθετη πρόσδοδος πού θά δώσει ξε-περνάει μέ τό παραπάνω τὰ «τελικά ποσά», μέσα στά ὅποια θέλουν νά περιορίσουν θεωρητικά τή δυνατότητα γιά τήν ἀνάπτυξή της. Γιά νά γυ-ρίσουμε δηλ. στήν τοποθέτηση πού κάναμε στήν ἀρχή τοῦ κεφαλαίου, μπορούμε νά διαπιστώσουμε ὅτι: *ὄχι μόνο τὰ ἀπόλυτα μά καί τὰ σχετικά περιθώρια ἀνάπτυξης τῶν κλάδων τῆς βαρειάς βιομηχανίας βρίσκονται σέ σημαντικά ἀνώτερο ἐπίπεδο ἀπό τό ἐπίπεδο τῶν «τελικῶν ὀρίων» πού ὑποστηρίζουν οἱ ὀπαδοί τοῦ «ἀναγκαίου ὑποβάθρου».*

Φυσικά, ἂν ὑπολογίζαμε καί τήν αὐξουσα παραγωγικότητα τῆς ἐρ-γασίας, τότε θά εἶχαμε μεγαλύτερη αὐξηση τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς, πτώση τῆς ἀξίας του κατά μονάδα προϊόντος καί μεγαλύτερο ὄγκο ὑπερ-προϊόντος. Δέν παίρνουμε, ὅμως, ὅπως εἶπαμε, τόν παράγοντα αὐτό σάν μεταβλητό γιά νά μὴν χρειαστοῦν περίπλοκοι ὑπολογισμοί. (Ὁ κ. Κουδέ-λης καί μερικοὶ ἄλλοι, εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὄχι μόνο δέν παίρνουν τόν παράγοντα αὐτόν ὑπόψη ἀλλά οὔτε κἀν τόν ἀναφέρουν. Φαίνεται μᾶλλον νά τόν ἀγνοοῦν. Πολύ συνεπές κι αὐτό μέ τή στατική ἀντίληψη τῆς πραγματικότητας πού ἔχει ἡ «ἀκαδημαϊκή» οικονομολογική σκέψη!).

Παρ' ὅλο πού θά ἦταν ἀρκετό νά περιοριστοῦμε στίς πιό πάνω κρί-σεις γιά νά δείξουμε πόσο ἀστήρικτη εἶναι ἡ θεωρία γιά τήν ὑπαρξη «τε-λικοῦ ὀρίου» στήν ἀνάπτυξη τῆς βαρειάς βιομηχανίας, σχετικά μέ τίς παραγωγικές δυνατότητες πού διαθέτει ἡ οἰκονομία μας γιά τό σκοπό αὐ-τό, θά ἐξετάσουμε σύντομα τούς κυριότερους ἰσχυρισμούς πού προβά-λουν γιά νά στηρίξουν τή «θεωρία» αὐτή.

Τὰ ἐμπόδια πού προβάλλουν εἶναι δύο εἰδῶν: τεχνικά καί οικονομι-κά. Τὰ τεχνικά ἐμπόδια πού παρουσιάζουν εἶναι: Λείπουν οἱ ὀλοκληρω-μένες μελέτες γιά τόν ὀρυκτό καί τόν ἐνεργειακό πλοῦτο τῆς χώρας. Θά ἀπαιτηθεῖ πολὺς καιρὸς, γιά νά ἐκτελεστεῖ τό ἐνεργειακό πρόγραμμα. Δέν εἶναι ἀκόμη ἐξακριβωμένο, ἂν μπορούμε νά παράγουμε μεταλλουργικό κόκ ἀπό λιγνίτες. Καί τέλος μᾶς λείπουν εἰδικευμένοι ἐργάτες καί τεχνικά στελέχη.²⁴

Τὰ τεχνικά αὐτὰ ἐμπόδια – τὰ περισσότερα τὰ ἔχουμε ἀναφέρει σέ διάφορα σημεία τούτης τῆς ἐργασίας – εἶναι ἀναμφισβήτητο πῶς ὑπάρ-χουν. Μά αὐτό θά εἰπεῖ πῶς τὰ ἐμπόδια αὐτά, ἐκτός ἀπό τόν προσωρινό

24. Π. Κουδέλης, σὸ ἴδιο, σελ. 100 -104.

ἀνασταλτικό χαρακτήρα πού θά ἔχουν στήν προσπάθεια γιά τήν ἐκβιομηχάνιση, μποροῦν καί νά ματαιώσουν τήν πιά πέρα ἀνάπτυξη της στό βαθμό πού ἰσχυρίζονται ὅσοι ὑποστηρίζουν τή θεωρία τῶν τελικῶν ὁρίων; Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιατί τά ἐμπόδια αὐτά, ἂν τά πάρουμε ἕνα-ἕνα, μποροῦμε νά τά ἀντιμετωπίσουμε ἀποτελεσματικά μέσα σ' ἕνα καθολικό οικονομικό σχέδιο.

Τόσο τό ζήτημα γιά τό ἐνεργειακό κ.λπ., ὅσο καί τό ζήτημα γιά τήν παρασκευή μεταλλουργικοῦ ἀπό κόκ λιγνίτη θά ἀντιμετωπιστοῦν σύντομα, ἄμα ὀργανωθεῖ, μέ τή φροντίδα καί τή βοήθεια τοῦ λαϊκοῦ κράτους, μέσα στά πλαίσια ἑνός γενικοῦ – σέ σωστές βάσεις – προγράμματος γιά ἔρευνες, ἢ μελέτη γιά τά θέματα αὐτά μέ τή χρησιμοποίηση ὅλων τῶν ἐιδικῶν ἐπιστημόνων στό ἔργο αὐτό.

Τό ἐνεργειακό εἶναι ἀλήθεια, πῶς θά χρειαστεῖ καιρό γιά νά ὀλοκληρωθεῖ ἡ λύση του. Ἄμα ὅμως κινητοποιήσουμε παράλληλα τήν ἐργατική δραστηριότητα σέ πολλές, ταυτόχρονα, περιφέρειες θά ἐλαττώσουμε σημαντικά τό χρόνο αὐτό. Ὅπως εἶδαμε, στίς τρεῖς περίοδες γιά τή βιομηχανική ἀνάπτυξη θά μποροῦν ν' ἀντιστοιχοῦν οἱ τρεῖς περίοδες γιά τήν ἐνεργειακή ἀξιοποίηση τῆς χώρας. Ἰσχυρίζονται πῶς, καί μόνο γιά νά ἀξιοποιήσουμε ἕνα ὑδατόρρευμα χρειάζονται τρία χρόνια. Ποιός ὅμως τοῦς εἶπε ὅτι στά τρία αὐτά χρόνια δέν θά ἀξιοποιήσουμε, παράλληλα, πολλά τέτοια ρεύματα; Ἡ ὀρθολογική ἀξιοποίηση τῶν ὑδραυλικῶν μας δυνάμεων μονάχα μέσα στά πλαίσια τῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας, στή λαϊκή δημοκρατία, μπορεῖ ν' ἀποδώσει οὐσιαστικά ἀποτελέσματα. Μιλήσαμε ἄλλωστε, ἀρκετά, πιά πάνω σέ ἄλλο κεφάλαιο γιά τή σημασία πού ἔχει ἡ ἔθνικοποιημένη μορφή ἐκμετάλλευσης τῶν μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων.

Μέ τόν ἴδιο τρόπο θά ἀντιμετωπίσουμε τό ζήτημα γιά τό μεταλλουργικό κόκ. Ἄν καί εἶναι βέβαιο²⁵ πῶς οἱ λιγνίτες μας μποροῦν νά δώσουν μεταλλουργικό κόκ, στήν περίπτωση ὅμως πού δέ θά σύμφερε ὁ ἐξευγενισμός τους γιά τήν παραγωγή κόκ, πάλι ἡ λύση τῆς χαμηλῆς ἠλεκτροκαμίνου (πού δέν χρειάζεται σέ μεγάλη ποσότητα κόκ ἢ καί ξυλοκάρβουνο) θά ἀρκοῦσε γιά νά μήν ἐξουδετερωθοῦν τά πλεονεκτήματα ἀπό τήν ἐγχώρια μεταλλουργική παραγωγή σέ σίδερο καί ἄλλα μέταλλα. Ὅπως ἀποδείξαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο, ἀκόμα καί μέ ξένο κάρβουνο δέ θά ἔπαυε νά εἶναι σχετικῶς συμφέρουσα ἡ ἴδρυση ντόπιας μεταλλουργικῆς βιομηχανίας (σελ. 109-116). Ὅσο γιά τά εἰδικευμένα τεχνικά στελέχη, ἡ γρήγορη λύση τοῦ ζητήματος, φυσικά, δέν μπορεῖ νά γίνει ἀπό πρῖν, παρά μέσα στήν ἐφαρμογή ἑνός σύνθετου οικονομικοῦ σχεδίου πού θά χρησιμοποιήσει ὅλη τήν ξένη πείρα γιά τό σκοπό αὐτό. Τό ἐνδιαφέρον, ἡ ἀμίλλα καί ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ γιά τήν ὑπόθεση τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας

25. Ὅπως καί ὁ ἴδιος ὁ κ. Κουβέλης ὁμολογεῖ στή σελ. 41 – 42 τοῦ βιβλίου του (ἐκεῖ φαίνεται δέν εἶχε ἀκόμα ὀλοκληρώσει τή θεωρία γιά τό «τελικό ὄριο»). Νά κατά λέξη ποιᾶ εἶναι ἡ θέση πού παίρνει: «Μποροῦμε ὅμως νά προσθέσωμε ἐνταῦθα ὅτι ἡ δυνατότης παραγωγῆς μεταλλουργικοῦ κόκ ἀπό ἐγχωρίους λιγνίτας εἶναι, κατά τά πορίσματα ἐιδικῶν μελετῶν, ἀπολύτως πραγματοποιήσιμος», (σελ. 41 – 42) στό ἴδιο.

θά βοηθήσει άποτελεσματικά νά λυθεί καί τό ζήτημα τοῦτο. Εἶναι άπαραιτήτη, φυσικά, ἡ άποστολή τεχνικῶν καί εργατικῶν στελεχῶν στίς χώρες πού ἔχουν πλούσια πείρα γιά τό θέμα αὐτό.

Τά οικονομικά εμπόδια πού προβάλλουν εἶναι, προπάντων, ἡ ἔλλειψη κεφαλαίων καί ὁ φόβος τοῦ συναγωνισμοῦ από τά διεθνή τράστ.

Ἡ «ἔλλειψη» κεφαλαίων. Ἄν μ' αὐτό ἔννοοῦν τήν ἔλλειψη κεφαλαίων γιά τήν ἀδιάκοπη παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας μέ γοργή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς, τέτοια ἔλλειψη, μέ τή συσσώρευση πού προβλέπουμε, τόσο στόν κλάδο τῆς βιομηχανίας, ὅσο καί στήν ὑπόλοιπη οικονομία, δέ θά δημιουργηθεῖ. Ἐκθέσαμε ἀναλυτικά τίς προϋποθέσεις πού ὑπάρχουν γιά τήν ἀνάπτυξη αὐτή σέ προηγούμενο κεφάλαιο (σελ. 334-372). Ἄν ἔννοοῦν τήν ἀδυναμία *χρηματοδότησης* (κι αὐτό εἶναι τό πιθανότερο) γιά τήν κατασκευή τῶν ἔργων γιά τή θεμελίωση τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί τοῦ ἐνεργειακοῦ, τήν ἀδυναμία αὐτή μποροῦμε νά τήν ἀντιμετωπίσουμε μέ περισσότερους τρόπους. Εἶναι πιθανό νά ἐπαρκέσει, ἄμεσα, ἡ προηγούμενη ἐσωτερική συσσώρευση από τούς ἄλλους κλάδους τῆς οικονομίας. Μά κι ἂν ὑποθέσουμε πῶς δέν μποροῦμε νά ἐξασφαλίσουμε τό ποσό πού θά χρειαστοῦμε ἄμεσα, ἐπειδή θά ἔχει ἐξαιρετικά ἐπιβαρυνθεῖ ἡ οικονομία μας μέ ἄλλες ἀνάγκες τῆς ἀνασυγκρότησης, πάλι μποροῦμε νά ἐξασφαλίσουμε τή χρηματοδότηση μέ ἓνα ἐξωτερικό ἐγγυημένο δάνειο πού θά γίνει – ὅπως εἶπαμε πιό πάνω – μέ ὄρους φυσικά ὄχι δυσκολοβάσταχτους καί μονόπλευρους σέ βάρος τῆς οικονομίας μας. Ὅσο γιά τήν πιστωτική ἐπιφάνεια τῆς οικονομίας μας θά μιλήσουμε σέ παρακάτω κεφάλαιο – γιατί ἐκεῖ συνοψίζεται ὅλο τό περίφημο ζήτημα γιά τήν ξένη χρηματοδότηση.

Στούς ὑπολογισμούς, πού κάναμε σέ ἄλλο κεφάλαιο γιά τό κόστος τῆς ἠλεκτρενέργειας καί τῆς κατασκευῆς βιομηχανικῶν ἐργοστασίων, λογαριάσαμε πολύ πιό δυσμενεῖς ὄρους γιά τήν ἐπένδυση κεφαλαίων από τούς ὄρους πού θά μποροῦσαν νά συνομολογηθοῦν μ' ἓνα δάνειο από τά συνηθισμένα. Μ' ὅλα ταῦτα εἶδαμε πῶς, καί μέ δυσμενεῖς ἀκόμα ὄρους γιά τήν ἐπένδυση κεφαλαίων, ἡ ἀποδοτικότητα τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἐξακολουθεῖ νά μένει σέ ψηλό ἐπίπεδο. Τό ζήτημα, λοιπόν, γιά τή «*χρηματοδότηση*» τῶν πρώτων ἔργων εἶναι διαφορετικό από τό ζήτημα γιά τήν *οἰκονομική συσσώρευση* ἀπό τή *διευρυνόμενη ἀναπαραγωγή* στίς κατοπινές περιόδους.

Τό δυσκολότερο καί οὐσιαστικότερο *οἰκονομικό* πρόβλημα εἶναι τό δεύτερο. Καί εἶδαμε πῶς ὑπάρχουν οἱ παραγωγικές προϋποθέσεις γιά νά λυθεῖ. (Γιά τίς οικονομικές προϋποθέσεις θά μιλήσουμε σέ παρακάτω κεφάλαιο). Τό πρώτο εἶναι ἓνα εἶδος ταμειακή διευκόλυνση γιά ἔργα μέ σίγουρη ἀπόδοση πού, εἴτε από τό ἐσωτερικό εἴτε από τό ἐξωτερικό, εἶναι ἐξασφαλισμένο πῶς μπορεῖ νά ἐξευρεθεῖ.

Ἡ δυσκολία νά τοποθετήσουμε τά προϊόντα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας – αὐτό παρουσιάζουν σά δεύτερο οἰκονομικό εμπόδιο – σέ ξένες ἀγορές ἐξαιτίας τοῦ συναγωνισμοῦ από τά συγκροτήματα τοῦ διεθνοῦς μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, θά ἦταν κάπως ὑπολογίσιμο εμπόδιο, ἂν ἡ ἀνάπτυξη

βαρειᾶς βιομηχανίας εἶχε σκοπὸ τὴν παραγωγή ἐμπορευμάτων ἀποκλειστικά γιὰ νὰ πουληθοῦν στό ἐξωτερικό. Μιά τέτοια περίπτωση θά ἦταν πιθανή μονάχα, ἂν θεωρούσαμε πῶς τὰ περιθώρια στήν ἐσωτερική ἀγορά εἶναι «περιορισμένα». Τὴν περίπτωση ὅμως αὐτὴ τὴν ἀναιρέσαμε στήν προηγούμενη παράγραφο καί ἀποδείξαμε πόσο ἀβάσιμη εἶναι μιὰ τέτοια ὑπόθεση, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ ξαναγυρίσουμε στήν ἐξέτασή της. Ὅσο δὲν τοποθετοῦμε τὴ δημιουργία βιομηχανίας στὰ πλαίσια μιᾶς ἀσχεδίαστης ἀνταγωνιστικῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομίας, ἀποκλείεται ἡ ἐκδοχὴ αὐτῆ. Θά θέλαμε ὅμως νὰ προσθέσουμε, πῶς στό βαθμὸ πού θά χρειαζόταν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ προϊόντα, πού θά παράγαμε, νὰ τὰ ἀνταλλάζαμε μὲ ἄλλα προϊόντα ἀπὸ ξένη ἀγορά – κι αὐτὸ εἶναι πολὺ πιθανό – πάλι αὐτὸ θά μποροῦσε σέ μεγάλο βαθμὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς σοβαροὺς φόβους ἀνταγωνισμοῦ κλπ., ὅσο ἡ χώρα μας θά συναλλασσόταν πρὸς ὄλες τὶς κατευθύνσεις. Δηλαδή ὄχι μόνο μὲ τὸ ἀγγλοσαξονικὸ μπλόκ (μονόπλευρος, σημερινὸς προσανατολισμός) ἀλλὰ καί μὲ τὸν κύκλο τῶν Δημοκρατιῶν τῆς κεντρικῆς καί νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καί τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως – ὅπου ἀποκλείεται ὁ «φόβος» τῆς προνομιακῆς ἐπιρροῆς τῶν τρᾶστ τοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου. Τί σύμπτωση νὰ μὴν τὴ σκεφτοῦν αὐτὴ τὴ λύση! Εἶναι χαρακτηριστικὸ πῶς οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας γιὰ τὸ «ὑπόδαθρον» φοβοῦνται τὸν ἀνταγωνισμό ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο, ὄχι ὅμως καί τὴν ἱμπεριαλιστικὴ δουλωτικὴ ἐξάρτηση ἀπ' αὐτό! Ὁ ἀνταγωνισμός – φυσικά – ἀφορᾷ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρηματικῶν ὀργανισμῶν τοῦ κεφαλαίου, ἐνῶ ἡ ἐξάρτηση ξεσπάει στό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας καί στό βιοτικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ. Ἔτσι, οἱ «οἰκονομολόγοι» αὐτοί, μὲ τὴν τοποθέτηση πού κάνουν οἱ ἴδιοι, φαίνεται πῶς «ξεκιάθωρα, γιὰ ποιανοῦ τὰ συμφέροντα «κόπτονται»· κι ἂς θέλουν ν' αὐτονομάζονται «σοσιαλιστὲς». Ἐδῶ πρέπει νὰ τονίσουμε πῶς χωρὶς νὰ στεκόμαστε σέ καμμιά ἀποψη «αὐτάρκειας», ὀφείλουμε ὡστόσο νὰ τοποθετήσουμε τὸ κέντρο τοῦ βάρους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας στήν ἐσωτερική καί τὴν ὀργανική της ἀνέλιξη. Τὸ δίχρονο τσεχοσλοβάκινο σχέδιο καί τὸ πεντάχρονο γιουγκοσλαβικὸ στέκονται σέ παρόμοια λαϊκοδημοκρατικὴ ἀποψη.

Ἄπό τίς πιὸ πάνω παρατηρήσεις γιὰ τὰ τεχνικά καί οἰκονομικά ἐμπόδια, πού ἔχουν σχετικὴ μὰ ὄχι καί ἀπόλυτη σημασία γιὰ τὴν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, θγαίνει πῶς τὰ ἐμπόδια αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴ θεωρία γιὰ ἓνα «τελικὸν δυνατὸν ὄριον», ὅπου μέσα νὰ περιορίζεται ἡ ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Ἄφου, ὅπως θετικά ἀποδείχτηκε, ὑπάρχουν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ γοργὴ ἀνάπτυξή της πιὸ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια «τῶν 4,6 δὶς προσόδου» τοῦ κ. Κουβέλη καί ἀφου τὰ ἐμπόδια πού προσβάλλονται μποροῦμε νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουμε μ' ἐπιτυχία, ἢ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι κἂν ἐμπόδια, καταρρέει λογικά καί οὐσιαστικά ἡ «θεωρία» τοῦ ὅτι, δῆθεν, τὸ παραγωγικὸ (ὅπως καί τὸ καταναλωτικὸ) πεδίο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι περιορισμένο μέσα στὶς συνθήκες τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα. Οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ «τελικοῦ ὁρίου» καί μερικοί

άλλοι «σοσιαλιστές» ξεχνούν στους θεωρητικούς τους άφορισμούς πώς ή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας και ή ενεργειακή αξιοποίηση της χώρας θά έχουν σοβαρή θετική επίδραση στους άλλους κλάδους της οικονομίας και ιδιαίτερα στον κλάδο της αγροτικής οικονομίας. Όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο (σελ. 338 – 343) ή ενεργειακή αξιοποίηση, πού θά έχει για αποτέλεσμα τον εξηλεκτρισμό του χωριού και του κάμπου και θά συνδυασθεί μέ την εκτέλεση άρδευτικών κ.λπ. γεωδελτιωτικών έργων, θά αύξησει σημαντικά τό αγροτικό εισόδημα. Επίσης, σημαντικά, θά συντελέσει στο ίδιο αποτέλεσμα και ή χρησιμοποίηση των προϊόντων της βαρειάς βιομηχανίας (μηχανών – λιπασμάτων κ.λπ.). Όπως είδαμε, ή πιθανή αύξηση του γεωργικού εισοδήματος υπολογίζεται μέ πραγματοποίηση των έδαφούδατικών ήλεκτρικών κ.λπ. έργων και τή χρησιμοποίηση των πιο πάνω μέσων παραγωγής σε τουλάχιστο 10 δισεκατομ. δραχμές τό χρόνο. Κι αυτός ό αριθμός δέν είναι παρά μία *ελάχιστη* ποσοτική ένδειξη.

Οί «σοσιαλιστές», όμως, πού φοροούν παρωπίδες βλέπουν μέ στενότητα και μονομέρεια τίς τεράστιες δυνατότητες για τήν παραγωγική ανάπτυξη πού ανοίγει, για τό σύνολο της οικονομίας ή δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας.

Συμπέρασμα: . Η ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας μπορεί να συντελεστεί μέ τους δρους πού είδαμε πώς συντρέχουν και θά συντρέξουν (πρώτη ύλη, ενέργεια, οικονομική συσσώρευση) χωρίς να υπάρχουν «άπόλυτα» εμπόδια πού να μπορούν να τήν περιορίσουν σ' ένα, αναγκαστικό, «τελικό όριο». Η οικονομική της απόδοση θά μεγαλώνει άδέσμευτα και παράλληλα μέ τή διαμόρφωση των κατάλληλων εϋνοϊκών τεχνικοοικονομικών συνθηκών πού θά διαμορφωθούν μέσα στη λαϊκή οικονομία. Γι' αυτό και ή αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων της οικονομίας θά γίνει σε ανάλογη χρονική κλιμάκωση. Πρέπει να σημειώσουμε πώς ούτε και αυτές οί τρεις περιόδους πού προβλέπουμε για τήν ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας²⁶ αποτελούν κανένα «τελικό» όριο. Δέν είναι παρά ένας κοντινός *σταθμός* στην πρόοδο της έκβιομηχάνισης της χώρας και βρίσκεται σε τέτοια χρονική απόσταση πού μάς επιτρέπεται να κάνουμε από σήμερα προβλέψεις μέ γενικό χαρακτήρα.

Αυτή είναι, μέ λίγα λόγια, ή απάντησή μας στο έρώτημα του αν είναι περιορισμένα τά περιθώρια για τήν παραγωγική ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας σε ορισμένα από πριν όρια. Μά και ή «λογική» του ίδιου του έρωτήματος είναι λαθεμένη και άτοπη, γιατί μέ τήν κατάφαση θά παραδεχόμαστε πώς είναι αδύνατη ή παραγωγική ανάπτυξη μιās χώρας μέ τήν εργασία των κατοίκων της, μέσα σε εϋνοϊκές κοινωνικές συνθήκες, πέρα από ένα «σταθερό» όριο. Η κατάφαση, λοιπόν, θά ισοδυναμούσε μέ άρνηση της βιωσιμότητας, ή μέ τήν παραδοχή της βιωσιμότητας «υπό όρους».

Η διαλεκτική της αδιάκοπης ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων στην ανέλιξη προς τό σοσιαλισμό, είναι ή θεωρητική βάση όπου στηρίξαμε τήν απάντηση πού δώσαμε πιο πάνω. Τή βάση όμως αυτή οί αυτο-

26. Βλ. πίνακες άριθ. 44, 45 και 46.

καλούμενοι «σοσιαλιστές» τήν άγνοοῦν. Στή σκέψη τους κυριαρχεῖ ἡ μεθοδολογία τῆς ἐπίσημης οἰκονομικῆς ἐπιστήμης πού ἔχει χρεωκοπήσει στήν προσπάθειά της νά προβάλλει ὀρισμένους ἐμπειρικούς νόμους τῆς ἀντιφατικῆς ἀστικῆς οἰκονομίας, σάν οἰκονομικούς νόμους «καθ' ἑαυτούς», μέ ἀπόλυτο καί αἰώνιο κύρος, ἔξω, δηλαδή, ἀπό τόπο καί χρόνο.

2. Ἡ παραγωγικότητα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Τό καθαρό εἰσόδημα ἀπό τή βαρειά βιομηχανία καί ἡ αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τό κριτήριο γιά τήν παραγωγικότητα. Λαθεμένες συγκρίσεις μέ τήν ἀγροτική πρόσοδο. Κριτική τους.

α) Πῶς τοποθετοῦν τό ζήτημα

Εἶδαμε πῶς ἡ θεωρία γιά τό «ὑπόβαθρον» προσπαθεῖ μέ πολλά, ταυτόχρονα, μέσα νά μειώσει τή σημασία πού ἔχει ἡ ἐκβιομηχάνιση. Ἀντιμετωπίσαμε κριτικά, ὡς τώρα, δύο βαθμούς, δύο πλευρές, δύο ἀποχρώσεις τῆς ἴδιας αὐτῆς «θεωρίας». Ἡ μιά, ἦταν ἡ θέση τοῦ «τελικοῦ ὄριου» στή δυνατότητα πού μπορεῖ νά ἔχει ἡ κατανάλωση σέ βιομηχανικά προϊόντα. Ἡ ἄλλη ἦταν τά «περιορισμένα ὄρια» στήν ἀνάπτυξη ὅπου μπορεῖ νά φτάσουν οἱ παραγωγικές δυνατότητες τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Καί ἡ μιά καί ἡ ἄλλη συνεχίζουν τόν ἑαυτό τους στήν ἀκόλουθη τρίτη θέση: Ἡ καθαρή – λένε – πρόσοδος ἀπό τή βιομηχανική παραγωγή δέν εἶναι μονάχα ἀπόλυτα παρά καί σχετικά μικρή.

Θυμόμαστε πῶς, ὅσοι ὑποστηρίζουν τή θεωρία τοῦ «τελικοῦ ὄριου», ὑπολογίζουν τό μάξιμουμ στήν ἀκαθάριστη πρόσοδο 4,6 δισεκατομ. δρχ., καί τό μάξιμουμ στήν καθαρή πρόσοδο 1¹/₂ δισεκατομ. δρχ. Μαζί μέ τούς κλάδους γιά τήν κατεργασία μετάλλων τό ποσό αὐτό δέχτηκαν πῶς μπορεῖ νά φτάσει στό διπλάσιο καί τριπλάσιο «κατ' ἀνώτατον ὄριον». Ἡ σέ περιορισμένο μέγεθος, λοιπόν, ὄριακή ἀνάπτυξη πού μπορεῖ νά πάρει ἡ ἀκαθάριστη πρόσοδος γίνεται καί ὄριακή ἀνάπτυξη καί γιά τήν καθαρή πρόσοδο. Αὐτή ἦταν ἡ θέση γιά τό «ἀπόλυτα μικρό» τῆς καθαρῆς προσόδου. πού ἔχει τήν αἰτία του στό «ἀπόλυτα μικρό» τῆς ἀκαθάριστης προσόδου. Τή «θέση» αὐτή τήν κρίναμε στίς προηγούμενες σελίδες.

Τώρα θά ἀναλύσουμε καί θά κρίνουμε μιά τρίτη θέση. Συνοψίζεται, καθῶς εἶδαμε λίγες γραμμές πιο πάνω, στό ὅτι «ἡ καθαρή κοινωνική πρόσοδος, πού θά προστεθεῖ στό ἐθνικό εἰσόδημα ἀπό τή βαρειά βιομηχανία εἶναι ὄχι μόνο ἀπόλυτα μά καί «σχετικά μικρή». Τί θά εἶπει «σχετικά μικρή»; Θά εἶπει πῶς ἡ πρόσοδος ἀπό τή βαρειά βιομηχανία θά εἶναι πολύ κατώτερη ἀπό τήν πρόσοδο, πού θά μπορούσε νά δώσει μέ ἔδαφική ἐπέκταση ἡ ἀγροτική οἰκονομία. Σέ σύντομο χρονικό διάστημα, ἡ ἀγροτική οἰκονομία ἐξασφαλίζει, λένε, καί «ψηλή κοινωνική πρόσοδο» καί «σέ μεγάλο βαθμό κοινωνική ἀπασχόληση»²⁷. Λένε λοιπόν – ἀνα-

27. Κατά τούς ὑπολογισμούς τοῦ Π. Κουβέλη, πού ἀναφέραμε, 10 ἑκατομμύρια στρέμματα, πρόσθετη, γῆ θά ἔδιναν πρόσοδο καθαρῆ 7 δισεκατομ. καί θ' ἀπασχολοῦσαν 1 ἑκατομ. άτομα.

πτύσσοντας τό βασικό γι' αὐτούς ἐπιχείρημα – πώς ἡ ἐκβιομηχάνιση δέ μπορεῖ νά λύσει ριζικά τό οἰκονομικό μας πρόβλημα, ἀφοῦ θά χρειαστεῖ δεκαετηρίδες ὀλόκληρες γιά νά φτάσει σ' ἓνα ὄχι σημαντικό ἐπίπεδο ἀπόδοσης, καί θά ἀπασχολεῖ τό πολύ μερικές δεκάδες χιλιάδες ἐργάτες, ἐνώ ἡ ἀγροτική οἰκονομία μπορεῖ νά δώσει καί ἀσύγκριτα ψηλότερη κοινωνική πρόσοδο καί ἀπασχόληση σέ ἓνα ἑκατομμύριο ἄτομα. Γι' αὐτό – λένε – χρειάζεται «ἔδαφικόν ὑπόβαθρον»²⁸. Χρειάζεται, δηλαδή, ὅπως ἔγραψαν πολλές φορές, μιά ἐπεκτατική, ἀγροτική, ἔδαφική λύση πού θά ἐξασφαλίσει τόν ἀναγκαῖο «ζωτικό - οἰκονομικό» χῶρο. Καί πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἄς ἐξετάσουμε, ἂν οἱ συλλογισμοί πού κάνουν οἱ παραπάνω οἰκονομολόγοι καί τεχνικοί, εἶναι σωστοί στή βάση τους. "Ἄν δηλ. ἡ παραγωγικότητα τῆς βαρεῖας βιομηχανίας ὑπολογίζεται μέ σωστή μέθοδο. "Ἄν τό βιομηχανικό εἰσόδημα ὑπολογίζεται σωστά. "Ἄς δοῦμε ἔπειτα, ἂν ἡ καθαρῆ κοινωνική πρόσοδος ἀπό τήν ἀγροτική οἰκονομία ἀντιστοιχεῖ στούς ὑπολογισμούς πού κάνουν. "Ἄς συγκρίνουμε ἔπειτα τό βιομηχανικό εἰσόδημα ἀπό τοὺς καινούριους κλάδους μέ τό εἰσόδημα ἀπό τήν καθυστερημένη ἀγροτική οἰκονομία ὅπως εἶναι ἡ δική μας σήμερα – γιὰ γιά μιά τέτοια ἀγροτική οἰκονομία μιλάνε, ἀφοῦ προοδευμένη ἀγροτική οἰκονομία χωρίς ἐκβιομηχάνιση δέν μπορεῖ νά γίνει – καί τότε ἄς δοῦμε ποιὰ συμπεράσματα δγαίνουν.

Ἵπολογίζουν «ὡς καθαρὰν πρόσοδον» ἀπό τή βιομηχανική παραγωγή τήν «ἀντιστοιχοῦσαν κυρίως εἰς τὰ παρεχόμενα ἡμερομίσθια καί μισθοῦς, τοὺς τόκους τῶν ἐπενδεδυμένων κεφαλαίων, τοὺς καταβληθέντας φόρους, τὰ πραγματοποιηθέντα ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδη κλπ.»²⁹. Τήν καθαρῆ αὐτὴ πρόσοδο τὴ βρίσκουν, ἀφοῦ βγάλουν ἀπὸ τήν ἀκαθάριστη πρόσοδο «τὴν ἀξία τῶν πρῶτων καί ἡμικατεργασμένων ὑλῶν, τὴν ἀξίαν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἐμπορίου, τῶν Τραπεζῶν, τῶν συγκοινωνιῶν κλπ., τὰ ποσά, πού ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐνεργουμένας ἀποσθέσεις ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν μηχανημάτων, ἐγκαταστάσεων κλπ.». Οἱ ὀρισμοί αὐτοὶ παίρνονται σχεδόν αὐτολεξεί ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ *X. Εὐελπίδη*: «Τό ἐθνικόν εἰσόδημα»³⁰. Μέ τὴν ἴδια βάση ὀρίζει τὴν καθαρῆ βιομηχανική πρόσοδο καί ὁ *Ξ. Ζολώτας*. Ὁ ὀρισμός πού δίνει ὁ *X. Εὐελπίδης* γιά τό καθαρό κοινωνικό ἢ ἐθνικόν εἰσόδημα εἶναι:

«Τό ἐθνικόν ἢ κοινωνικόν εἰσόδημα ἀποτελεῖται ἀπὸ τό σύνολον τῶν ἀτομικῶν εἰσοδημάτων ἐκ παραγωγῆς, ἐξ ὑπηρεσιῶν ἢ ἐκ προσόδων κεφαλαίων καθὼς καί ἀπὸ τό ἀδιανέμητον εἰσόδημα τῶν νομικῶν προσώπων (ἀποθέματα) καθ' ὠρισμένον χρονικόν διάστημα συνήθως ἐτήσιον... Τό ἐθνικόν εἰσόδημα ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐθνικὴν κατανάλωσιν, ἐφ' ὅσον προσθέσωμεν εἰς αὐτό τὰ συναφθέντα κατὰ τό

28. Βλ. *Κουβέλη*, στό ἴδιο, σελ. 108 καί ἐπὸμ. καί *Ζολώτας* στό ἴδιο σελ. 13, 14, 15, 16.

29. Π. *Κουβέλη*, στό ἴδιο, σελ. 82.

30. Βλ. *X. Εὐελπίδη*: «Τό ἐθνικόν εἰσόδημα». Ἰαγροτική Οἰκονομία, ἔτος 1937, σελ. 378 - 433.

ὑπό ἐξέτασιν ἔτος δάνεια καί ἀφαιρέσωμεν ἐξ αὐτοῦ τὰς πραγματο-
ποιηθείσας ἀποταμιεύσεις (εἰς χρῆμα ἢ εἰς εἶδος)».

Μέ βάση τόν ὀρισμό αὐτό, ὁ ἴδιος, λέει γιά τήν κοινωνική πρόσοδο
ἀπό τή γεωργική παραγωγή:

«Διά τόν ὑπολογισμόν ὅμως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δέον νά λη-
φθῆ ὑπ' ὄψιν ὄχι ἡ ἀκαθάριστος ἀλλ' ἡ κοινωνική πρόσοδος τῆς γεωρ-
γικῆς παραγωγῆς, τήν ὁποία εὐρίσκομεν ἀφαιροῦντες ἐκ τῆς πρώτης
τάς δαπάνας καί ἀποσβέσεις τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλεύσεως, πλὴν τῶν
ἡμερομισθίων καί τῶν φόρων. Τό ἐναπομένον ποσόν εἶναι ἡ ἀμοιβή
τήν ὁποίαν λαμβάνει ὁ καλλιεργητής διά τήν ἐργασίαν του, τό κεφάλαιο
διά τήν χρῆσιν του καί τό Δημόσιον διά τὰς ὑπηρεσίας του».

β) Ἀνάλυση καί σχηματισμός τῆς ἀξίας. Μέρη πού τήν ἀποτελοῦν

Ἐδῶ νομίζουμε ἀπαραίτητο νά ἀναλύσουμε καί νά ἐξετάσουμε ἀπό
θεωρητική ἄποψη ὀρισμένες βασικές ἔννοιες γιά τό πῶς σχηματίζεται ἡ
ἀξία γενικά καί γιά τήν ἔννοια τῆς καθαρῆς προσόδου.

Ὁ ὀρισμός πού δίνουν οἱ παραπάνω συγγραφεῖς στό καθαρὸ κοινω-
νικό εἰσόδημα εἶναι ὁ ὀρισμός πού ἔδωσε στό καθαρὸ κοινωνικό εἰσό-
δημα ἡ ἀστική οἰκονομολογική ἐπιστήμη ἀπό τήν ἐποχὴ τῶν φυσιοκρατῶν
καί τοῦ Ἔνταμ Σμίθ, ἀδιάκοπα ὡς σήμερα μέ μερικές παραλλαγές. Πού
βασίζεται ὁ ὀρισμός αὐτός; Βασίζεται στόν ὀρισμό πού δίνεται στή ἀκα-
θάριστη συνολική πρόσοδο, στήν τιμὴ δηλ. κάθε ἐμπορεύματος:

«Σέ κάθε κοινωνία ἡ τιμὴ κάθε ἐμπορεύματος ἀναλύεται τελικά στό
ἓνα ἢ στό ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία μέρη (μισθοί, κέρδος, γαιοπρόσο-
δος) καί στὰ τρία μαζί»³¹ καί «Οἱ μισθοί, τό κέρδος καί ἡ γαιοπρό-
σοδος εἶναι τρεῖς τελικές πηγές γιά κάθε εἰσόδημα καί γιά κάθε ἀν-
ταλλακτικὴ ἀξία»³² κι ἀκόμα ³³: «Ὅπως αὐτό ἰσχύει γιά κάθε ἐμπό-
ρευμα χωριστά, ἔτσι πρέπει νά ἰσχύει, τό ἴδιο, γιά ὅλα τὰ ἐμπορεύ-
ματα σάν σύνολο, πού συνιστοῦν τό συνολικὸ χρονιάτικο εἰσόδημα
τοῦ ἐδάφους καί τῆς ἐργασίας κάθε χώρας. Ἡ συνολικὴ τιμὴ τῆς
ἀνταλλακτικῆς ἀξίας αὐτοῦ τοῦ χρονιάτικου προϊόντος πρέπει νά
ἀναλυθεῖ στὰ ἴδια αὐτὰ τρία μέρη καί νά διανεμηθεῖ ἀνάμεσα στοὺς
κατοίκους τῆς χώρας, εἴτε σάν μισθός γιά τήν ἐργασία τους, εἴτε σάν
κέρδος γιά τό κεφάλαιό τους, εἴτε σάν γαιοπρόσοδος...»

Τί σημαίνουν οἱ ὀρισμοὶ αὐτοί; Σημαίνουν α) πῶς ἡ ἀξία τοῦ χρονι-
άτικου προϊόντος ἀπὸ τήν ἀτομική ἢ τήν κοινωνική παραγωγή ἀναλύεται
στήν ἀξία τῶν μισθῶν, τοῦ κέρδους κλπ., δηλαδή, στήν ἀξία τῶν μερῶν
τοῦ κεφαλαίου, πού ἀντιστοιχοῦν στό μισθό (μεταβλητὸ κεφάλαιο) στό
κέρδος καί στή γαιοπρόσοδο κλπ. (ὑπεραξία). Δηλαδή, ἂν χρησιμοποιο-
ήσουμε τὰ γνωστά μας σύμβολα. τὰ μέρη αὐτὰ τοῦ κεφαλαίου παριστά-

31. Βιβλίον I, Κεφ. 6, σ. 42 τοῦ ἔργου τοῦ Σμίθ «Ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν κλπ.» βλ. Μάρξ
στό ἴδιο (Κεφάλαιο τ. II) σελ. 417 (ἔκδοση Σικάγου, βλ. βιβλιογραφία).

32. Σμίθ, στό ἴδιο, σελ. 63. Βλ. Μάρξ, στό ἴδιο, σελ. 418.

33. Σμίθ, κεφάλαιο 2, σελ. 190 Βλ. Μάρξ, στό ἴδιο, σελ. 418.

νονται στον τύπο V+S. β) Τα μέρη του κεφαλαίου V και S αποτελούν την πηγή των εισοδημάτων για όρισμένες κατηγορίες του πληθυσμού και γ) Η χρονιάτικη εργασία χρησιμεύει για να παρέχει είδη για την κατανάλωση στην κοινωνία χωρίς να θίγεται το κοινωνικό κεφάλαιο. "Ας εξετάσουμε χωριστά τόν καθένα:

Σύμφωνα με την πιο πάνω ανάλυση της αξίας σε V+S βλέπουμε πώς το στοιχείο της C, το σταθερό δηλαδή κεφάλαιο, ξεοβελίζεται κατά το σχηματισμό της τιμής. Η τιμή αναλύεται σε εισόδημα και όχι στα μέρη του κεφαλαίου, που αντιπροσωπεύει. Ο Σμίθ και οι άλλοι άστοι οικονομολόγοι βλέπουν μονάχα την καινούρια αξία που «προσθέτει», όπως λένε, στην πρώτη ύλη ή εργασία, μά δέν βλέπουν την αξία αυτής της ίδιας της πρώτης ύλης του σταθερού, δηλαδή, κεφαλαίου, γενικότερα, που μεταφέρεται στο καινούριο προϊόν. Γι' αυτούς η τιμή ανταποκρίνεται, αντιστοιχεί, στα εισοδήματα και όχι στα μέρη για την αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Δέν βλέπουν πώς η εργασία δημιουργεί όχι μονάχα καινούριο προϊόν, παρά και το υλικό προϊόν, που χρειάζεται για την αναπαραγωγή του σταθερού κεφαλαίου. Η τιμή του σταριού, λέει ο Α. Σμίθ (τήν φέρνει για παράδειγμα)³⁴ αναλύεται σε τρία μέρη, δηλαδή στη γαιοπρόσοδο, στο μισθό και στο κέρδος. Έπειδή όμως βλέπει πώς χρειάζεται ν' αναπαράχθει και το σταθερό κεφάλαιο (ανάλογα, αγροτικά μηχανήματα κλπ.) ισχυρίζεται πώς:

«Ένα τέταρτο τμήμα μπορεί να φαίνεται απαραίτητο για την αναπαραγωγή του κεφαλαίου του γεωργού ή για τόν όπλισμό και τη συντήρηση των ζώων που χρειάζεται στη δουλειά του και των άλλων εργαλείων του. Αλλά πρέπει να θεωρηθεί πώς η τιμή κάθε γεωργικού εργαλείου, λόγω χάρη ενός αλόγου για τη δουλειά, συνθέτεται κι αυτή από τα ίδια παραπάνω τρία μέρη: από την πρόσοδο της γής, όπου τρέφεται τό άλογο, από τη εργασία για τη διατροφή του και από τό κέρδος του γεωργού, που προκαταβάλλει τόσο τη γαιοπρόσοδό του όσο και τούς μισθούς για την εργασία. Ωστε, αν και η τιμή του σταριού μπορεί ν' αναπαράγει την τιμή καθώς και τά έξοδα για τη διατροφή του αλόγου, όμως η τιμή στο σύνολό της αναλύεται άμεσα ή σε τελευταία ανάλυση στα ίδια τρία μέρη: γαιοπρόσοδο, εργασία (έννοει μισθό - Σημείωση Μάρξ) και κέρδος»³⁵.

Αυτά λέει ο Άνταμ Σμίθ για να μπορέσει να συγκαλύψει την εξαφάνιση του σταθερού κεφαλαίου από τό σχηματισμό της τιμής του έμπορεύματος, ή σωστότερα της αξίας του. Προχωρεί μάλιστα περισσότερο και προσπαθεί να βάλει από τό παράθυρο την αξία του σταθερού κεφαλαίου στο σχηματισμό του έθνικού εισοδήματος διαιρώντας το σε άκαθάριστο και σε καθαρό. Νά τί λέει ο Α. Σμίθ³⁶:

34. Στο ίδιο. Βιβλίο I. κεφ. 6., σελ. 42. Βλ. Μάρξ, στο ίδιο, σελ. 430-431.

35. Βλ. Μάρξ, στο ίδιο σελ. 418.

36. Στο ίδιο. Βιβλίο II. κεφ. 2, σελ. 190. Βλ. Μάρξ, στο ίδιο, σελ. 418. Οι άγκύλες του μεταφραστή.

«Τό ακαθάριστο εισόδημα όλων τῶν κατοίκων μιᾶς μεγάλης χώρας περιλαμβάνει τό συνολικό χρονιάτικο προϊόν τῆς γῆς τους καί τῆς ἐργασίας τους· τό καθαρό εισόδημα [περιλαμβάνει] τό τμήμα ἐκεῖνο, πού ἀπομένει στή διάθεσή τους, ἀφοῦ ἀφαιρέσουμε τό κόστος γιά τή συντήρηση, πρῶτα τοῦ πάγιου καί ὕστερα τοῦ κυκλοφοριακοῦ τους κεφαλαίου, τό τμήμα δηλαδή ἐκεῖνο πού μποροῦν νά ἔχουν στή διάθεσή τους γιά κατανάλωση καί νά ξοδεύουν γιά τή διατήρησή τους, τήν ἀνεσὴ τους καί τήν εὐχαρίστησή τους, χωρὶς νά ἀγγίζουν τό κεφάλαιό τους. Τό ἴδιο καί ὁ παραγωγικός πλοῦτος τους εἶναι ἀνάλογος ὄχι μέ τό ακαθάριστο παρά μέ τό καθαρό τους εισόδημα».

Μέ τή διάκριση αὐτή πού κάνει ὁ Σμίθ, γιά τή «διατήρηση» τοῦ παγίου κλπ. κεφαλαίου, ἐνῶ μέ τήν πρώτη ματιά φαίνεται πῶς θεωρεῖ τό σταθερό κεφάλαιο παράγοντα στό σχηματισμό τῆς τιμῆς, οὐσιαστικά ὅμως τό ἀφήνει ἀπ' ἔξω, ἀφοῦ, ὅπως εἶδαμε στό παράδειγμα τῆς τιμῆς σταριοῦ, ἀναλύει ξανά τό σταθερό κεφάλαιο σέ μεταβλητό κεφάλαιο καί σέ ὑπεραξία. Ἔτσι, τόσο τό ακαθάριστο, ὅσο καί τό καθαρό εισόδημα ἐξακολουθοῦν, σέ τελευταία ἀνάλυση, ν' ἀποτελοῦνται μονάχα ἀπό μεταβλητό κεφάλαιο + ὑπεραξία, ἀφοῦ, σέ τελευταία ἀνάλυση, καί τό ακαθάριστο καί τό καθαρό εισόδημα ἐξακολουθοῦν νά διασπῶνται στά ἴδια – ὅπως καί πρὶν – τρία συστατικά: κέρδος + γαιοπρόσοδος + μισθοί. Τή θέση αὐτή τοῦ Ἄνταμ Σμίθ μᾶς δίνουν, σχεδόν μέ τά ἴδια λόγια, οἱ ὀρισμοί πού ἀναφέραμε. Ὅπως εἶδαμε, πρὶν πάνω, θεωροῦν πῶς τό καθαρό εισόδημα ἀποτελεῖται ἀπό τά ἴδια μέρη: ἀτομικά εισοδήματα ἀπό τήν παραγωγή (ἀμοιβή ἐργασίας), πρόσοδοι κεφαλαίων (ἀμοιβή κεφαλαίου) κλπ. Τό καθαρό εισόδημα σχηματίζεται, ἀφοῦ (ὅπως γράφει καί ὁ Σμίθ) ἀφαιρεθοῦν τά ἔξοδα γιά τό κεφάλαιο ἀπὸ τό ακαθάριστο συνολικό εισόδημα. Καί ἡ καθαρή – ἢ κοινωνική – πρόσοδος ἀποτελεῖται, σύμφωνα μ' αὐτή τήν ἀντίληψη, ὅπως εἶδαμε στόν ὑπολογισμό πού κάνουν τῆς καθαρῆς βιομηχανικῆς καί τῆς καθαρῆς γεωργικῆς προσόδου, ἀπὸ τά μεροκάματα καί τοὺς μισθοὺς στό σύνολό τους ἀπὸ τή γαιοπρόσοδο καί ἀπὸ τό κέρδος γιά τό κεφάλαιο³⁷. Ἀποτελεῖται, δηλαδή, ἀπὸ τή συνολική τιμή, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τά ἔξοδα γιά τή διατήρηση τοῦ πάγιου καί κυκλοφοριακοῦ κεφαλαίου, ὅπως λέει ὁ Σμίθ. Ἔτσι στή βάση τῶν ὀρισμῶν αὐτῶν πρωταρχική πηγή γιά τό εισόδημα εἶναι τά V καί S. Ἀπὸ τά δύο αὐτά σχηματίζεται καί ἡ ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος³⁸.

Ἄς σταθοῦμε στό ζήτημα τῆς συνολικῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος.

Ὁ Μάρξ ἀναίρεσε ἀπὸ τή βάση τους – καί ὀλόπλευρα – τοὺς ὀρισμούς αὐτοὺς πού ὅπως εἶπε καυστικά: «ἀνοίγουν διάπλατα τίς πόρτες γιά τήν ἀγοραία οἰκονομία»³⁹. Ἡ σύγχυση πού κάνουν οἱ ἀστοὶ οἰκονομολόγοι μέ

37. Βλ. ὀρισμούς II. Κουβέλη, Χ. *Εὐελπίδη* (στό ἴδιο).

38. Ἡ χρονιάτικη δουλειά ἑνός ἔθνους εἶναι «ἡ πρωταρχική πηγή» πού προμηθεύει στήν ἐτήσια κατανάλωση τά ἀναγκαῖα καί κατάλληλα (ἀγαθά) γιά τή ζωή του (Σμίθ).

39. Στό ἴδιο (τ. II), σελ. 430.

τή θεωρία τους για τό ζήτημα τοῦ εισοδήματος βρίσκεται, βασικά, στό ὅτι δέν καταλαβαίνουν τήν κεφαλαιοκρατική λειτουργία στό σύνολό της. Δέ βλέπουν πώς εἶναι μιά λειτουργία πού σκοπό της ἔχει τήν παραγωγή ὑπεραξίας καί ὄχι «ἀτομικῶν εισοδημάτων». Μιά λειτουργία, δηλαδή, πού σκοπό της ἔχει νά παράγει ἀνταλλακτική ἀξία γιά ἀτομική ἰδιοποίηση καί ὄχι ἀξίες χρήσης γιά τήν ἱκανοποίηση κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Τό σταθερό κεφάλαιο, οἱ οἰκονομολόγοι αὐτοί, τό θεωροῦν τμήμα, ἕνα ἔξοδο δηλαδή, πού πρέπει νά τό ἀφαιρέσουμε ἀπό τήν ἀξία τοῦ προϊόντος μιάς παραγωγῆς πού ἔχει σκοπό τήν παραγωγή ἀξιῶν χρήσης καί ὄχι τήν ἀναπαραγωγή τοῦ ἴδιου τοῦ κεφαλαίου. Μέ τόν τρόπο ὅμως αὐτό δείχνουν πώς δέν καταλαβαίνουν, πώς μόνη της ἡ καινούρια ἀξία πού δημιουργεῖται ἀπό τή χρονιάτικη δουλειά δέν μπορεῖ νά ἀρκέσει γιά τήν ἀναπαραγωγή τοῦ κεφαλαίου, πού χρειάζεται γιά νά συνεχίζεται ἡ καπιταλιστική λειτουργία. Δέν καταλαβαίνουν, μ' ἄλλα λόγια, πώς ἡ καινούρια ἀξία δέν εἶναι ἴση μέ τήν ἀξία τοῦ τελικοῦ προϊόντος, *παρά μικρότερη* ἀπ' αὐτήν, γιατί τό $V + S$ δέν μπορεῖ νά καλύψει σ' ὅλη της τήν ἐπιφάνεια τήν ἀξία τοῦ τελικοῦ προϊόντος καί ἐπόμενα νά τό ἀναπαραγάγει. Καί ἂν ὑποθέσουμε, ἀκόμα, πώς μιλάμε γιά ἀπλή ἀναπαραγωγή, πάλι τά V καί S δέ θ' ἀντιστοιχοῦσαν παρά σέ προϊόντα γιά τήν ἀτομική κατανάλωση καί ὄχι σέ μέσα παραγωγῆς. Οὔτε ὁ χωρισμός τοῦ εισοδήματος σέ καθαρό καί ἀκαθάριστο μπορεῖ νά ἄρει τήν ἀντινομία αὐτή, ἀφοῦ καί τό ἔξοδο γιά τή συντήρηση τοῦ κεφαλαίου τό ἀναλύουν τελικά σέ $V + S$.

Ἡ ρίζα τοῦ λάθους γιά τόν τέτοιο διαχωρισμό, σέ ἀκαθάριστο καί σέ καθαρό εισόδημα, βρίσκεται πρῶτ' ἀπ' ὅλα στόν τρόπο, πού βλέπουν τό σχηματισμό τῆς τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος. Τό λάθος βρίσκεται, ἀκόμα, στό ὅτι γιά νά στηρίξουν τήν ἀνάλυση τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου σέ $V + S$ καί ὄχι σέ $C + V + S$ ἀναγκάζονται νά πέσουν σέ καινούριο λάθος, νά ξεχωρίζουν δηλαδή τό καθαρό ἀπό τό ἀκαθάριστο εισόδημα μέ τά λαθεμένα κριτήρια πού ἀναφέραμε πῶς πάνω.

Ποιό εἶναι τό λάθος τους στόν τρόπο πού βλέπουν τό σχηματισμό τῆς ἀξίας καί ἐπόμενα καί τῆς τιμῆς; Ὅτι δέν ξεχωρίζουν τήν ἀξία, πού δημιουργεῖ ὁ ἐργάτης μέσα σ' ἕνα ὀρισμένο χρονικό διάστημα, καί τήν ἀξία πού ὑπάρχει *πρῶν* δημιουργηθεῖ ἡ καινούρια ἀξία πού προσθέτεται στό δοσμένο παραγωγικό κύκλο σ' ἕνα ἀντικείμενο. Ἡ διάκριση ἀναγκαίου καί πρόσθετου χρόνου δουλειᾶς, πού χρησιμεύει στή λειτουργία τῆς παραγωγῆς, ἀναπαραγωγῆς καί κυκλοφορίας τοῦ κεφαλαίου, ἡ διάκριση, δηλαδή, τοῦ μέρους τοῦ προϊόντος τῆς δουλειᾶς, πού ἀντιστοιχεῖ σέ πληρωμένη δουλειά καί τοῦ μέρους, πού ἀντιστοιχεῖ σέ ἀπλήρωτη δουλειά. τούς μπλέκει καί νομίζουν πώς καί ὁ ἀναγκαῖος καί ὁ πρόσθετος χρόνος προορίζονται γιά τήν παραγωγή εισοδήματος ἀπ' ὅπου, ἀποκλειστικά, σχηματίζεται ἡ ἀξία καί δέν βλέπουν πώς καί τό V καί τό S ἀποτελοῦνται ἀπό ἐργασία, πού ἐκφράζει, ὅμως, *δύο μονάχα* ἀπό τά μέρη τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου. Τό V , ὁ μισθός, δέν πληρώνεται ἀπό τό κεφάλαιο γιά νά χρησιμεύσει ὡς «ἀνταμοιβή» καί «εἰσόδημα» στόν ἐργάτη πού πουλάει τήν ἐργατική του δύναμη, παρά γιά νά μπορέσει τό κεφάλαιο νά χρησιμοποιο-

ήσει ξανά την εργατική δύναμη και να αναπληρώσει τό μέρος (από τό κεφάλαιο) πού καταβλήθηκε μέ τή μορφή του μισθοῦ. Ἡ ἀναπαραγωγή του V εἶναι ἀπαραίτητο ἐπεισόδιο στήν καπιταλιστική λειτουργία καί ὄχι αὐτοσκοπός της, ὅπως ὁ ἐργάτης εἶναι ὄργανό της καί ὄχι σκοπός της.

Ἐπίσης ὁ Σμίθ ὁμῶς πέφτει σέ ἀντιφάσεις προσπαθώντας ν' ἀποδείξει πῶς εἶναι ἀδύνατο νά ὑπάρξει ἄλλο «πρωτογενές» στοιχεῖο τῆς ἀξίας ἔξω ἀπό τά V καί S, ἀφοῦ ἡ ἀξία τοῦ χρονιάτικου προϊόντος δέν περιέχει ἄλλα στοιχεῖα ἀπ' αὐτά. Ὅπως λέει ὁ Σμίθ, οἱ ἐργαζόμενοι προσθέτουν κάθε χρόνο σ' ἕνα ἀντικείμενο, πού δουλεύουν, μιά ἀξία πού δέν πηγαίνει ὀλόκληρη σ' αὐτούς, παρά ἕνα μέρος σ' αὐτούς (μεταβλητό - μισθό) καί τό ἄλλο πηγαίνει στους «ἐργοδότες» (κέρδος + γαιοπρόσοδος). Ποιό ἄλλο στοιχεῖο ἀξίας μπορεῖ, λοιπόν, νά προστεθεῖ σ' αὐτό; Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Σμίθ στήν εἰσαγωγή του διβλίου του, ὅλα τά τμήματα τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων, πού χρησιμεύουν γιά εἰσόδημα, συμπίπτουν μέ τό συνολικό χρονιάτικο προϊόν τῆς ἐργασίας, πού χρειάζεται γιά τή συνολική κοινωνική κατανάλωση. Ὅσο γιά τό πάγιο κλπ. κεφάλαιο κι αὐτό - λέει - πάλι ἀναλύεται σέ V + S ἀφοῦ ἀφαιρεθεῖ ἀπό τό ἀκαθάριστο εἰσόδημα.

Ἄς δοῦμε πῶς ἔχουν τά πράγματα σύμφωνα μέ τή σωστή ἀνάλυση τῆς καπιταλιστικῆς λειτουργίας τῆς παραγωγῆς⁴⁰.

Τό συνολικό κοινωνικό προϊόν εἶναι ἀποτέλεσμα ξοδέματος ἐργασίας. Ἡ ἐργασία εἶναι καί ἡ μοναδική πηγή ὅπου ἀνάγονται ὅλα τά στοιχεία τῆς ἀξίας.

Τό συνολικό κοινωνικό προϊόν καί ἡ συνολική κοινωνική παραγωγή διαιροῦνται σέ δύο τομεῖς, στόν τομέα τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς καί στόν τομέα τῆς παραγωγῆς μέσων κατανάλωσης. Στόν κάθε τομέα τό κεφάλαιο, πού τοποθετεῖται, ἀποτελεῖται ἀπό δύο μέρη. Ἀπό τό μεταβλητό κεφάλαιο, πού εἶναι ἴσο μέ τήν ἀξία τῆς εργατικῆς δύναμης πού ἀγοράζεται, καί ἀπό τό σταθερό κεφάλαιο, πού εἶναι ἴσο μέ τήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν κλπ. πού χρησιμοποιοῦνται στήν παραγωγή⁴¹. Ἡ ἀξία τοῦ συνολικοῦ χρονιάτικου προϊόντος ἀποτελεῖται α) ἀπό τό τμήμα τῆς καινούριας ἀξίας, πού προσθέτεται στό προϊόν καί πού ὑποδιαιρεῖται στήν ἀξία τοῦ μεταβλητοῦ κεφαλαίου πού προκαταβλήθηκε καί στήν παραπάνω (ἀπλήρωτη) ἀξία, πού δημιουργήθηκε ἀπό τήν εργατική δύναμη πού ἀγοράστηκε καί β) ἀπό τήν ἀξία τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου, πού καταναλώθηκε παραγωγικά⁴² στό ἴδιο χρονικό διάστημα καί πού μεταφέρθηκε στήν ἀξία τοῦ καινούριου προϊόντος. Ἡ συνολική ἀξία, λοιπόν, τοῦ προϊόντος ἀποτελεῖται ἔτσι ἀπό C + V + S.

Ποιό εἶναι τό λάθος πού κάνει ὁ Σμίθ στή θεωρία του; Ὅτι δέν βλέπει, στήν καπιταλιστική παραγωγή, τήν ἀναγκαιότητα νά ἀναπαραχτοῦν

40. Βλ. Μάρξ, στό ἴδιο (τ. II), σελ. 457.

41. Βλ. Λένιν, «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», σελ. 98 (ἀμερικ. ἐκδοση, δλ. βιβλιογραφία - Παράρτημα III).

42. Ἐξαφανίστηκε δηλ. ἡ παλιά μορφή τῆς ἀξίας χρήσης τους, ἀλλ' ἀποκλειστικά γιά νά ξαναγεννηθεῖ μιά νέα μορφή ἀξίας χρήσης. Βλ. Μάρξ, Κεφάλαιο I, σελ. 298, 299 κ.ἐπ. (στό ἴδιο).

όλα τὰ μέρη τοῦ κεφαλαίου, ἐπειδὴ δὲν καταλαβαίνει πὼς σκοπὸς καὶ ὄρος τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἀναπαραγωγή ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κεφαλαίου καὶ ὄχι ἡ δημιουργία «κοινωνικοῦ εἰσοδήματος» γιὰ διάφορες «τάξεις», ὅπως τὶς βλέπει ὁ Σμίθ. Ἔτσι, μὴ βλέποντας τὴν ἀναγκαιότητα νὰ ἀναπαράγεται τὸ σταθερὸ κεφάλαιο σάν τέτοιο, σάν ὀργανικὸ τμῆμα τῆς παραγωγῆς τοῦ κεφαλαίου νομίζει πὼς εἶναι ἀρκετὸ νὰ τὸ ἀναλύσει σέ $V + S$, σέ *εἰσοδήματα* δηλαδή, καὶ ν' ἀφαιρέσει ὄχι τὴν ἀξία τοῦ παρὰ τὸ κόστος του, τὸ ἐξοδὸ του (ὅπως κάνει καὶ ἡ ἄποψη πού κρίνουμε γιὰ τὴ βιομηχανικὴ πρόσοδο) ἀπὸ τὴ συνολικὴ τιμὴ γιὰ νὰ βρεῖ τὸ καθαρὸ «κοινωνικὸ» εἰσόδημα. Μὲ τὸν τρόπο ὅμως αὐτὸ εἶναι σὰ νὰ βλέπει πὼς στὸ κεφαλαιοκρατικὸ προϊόν ὑπάρχει κάθε φορὰ μονάχα καινούρια ἀξία (ἀφοῦ καὶ τὸ πάγιο κλπ. τὸ ἀναλύει σέ $V + S$, δηλ. ὀλοένα σέ καινούρια ἀξία) καὶ ὄχι παλιὰ ἀξία καὶ καινούρια, πού *μαζὶ* ἀποτελοῦν τὴν ἀξία τοῦ προϊόντος. Ὅποιος ὅμως δὲν βλέπει σωστὰ τὴν ὑποδιαίρεση τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος δὲν μπορεῖ καὶ νὰ ἐξηγήσει σωστὰ τοὺς ὄρους τῆς πραγματοποίησης τῆς ἀξίας στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία, καὶ ἐπόμενα τοὺς ὄρους τῆς πραγματοποίησης τῆς ὑπεραξίας (*Λένιν*, στὸ ἴδιο σελ. 98).

Ὅπως λέει ὁ Μάρξ:⁴³ «Τὸ πρῶτο λάθος τοῦ Α. Σμίθ βρίσκεται στ' ὅτι ταυτίζει τὴν ἀξία τοῦ χρονιάτικου προϊόντος μὲ τὸ χρονιάτικο προϊόν σέ ἀξίες. Τὸ δεῦτερο εἶναι μόνον τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας στὴν τρεχούμενη χρονιά, ἐνῶ τὸ πρῶτο περιέχει ἀκόμα καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀξίας πού καταναλώθηκαν γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ χρονιάτικου προϊόντος, μὰ παράχθηκαν τὴν περασμένη χρονιά καὶ – κατὰ ἓνα μέρος – σέ ἀκόμα προηγούμενα χρόνια, τὰ μέσα δηλαδή τῆς παραγωγῆς, πού ἡ ἀξία τους ἀπλὰ ξαναφαίνεται, μὰ πού οὔτε παράχθηκαν οὔτε ἀναπαράχθηκαν ἀπὸ τὴν ἐργασία, πού ξεδεύτηκε στὴν τρεχούμενη χρονιά. Μὲ τὸ λάθος αὐτὸ ὁ Α. Σμίθ διώχνει μακριὰ τὸ σταθερὸ μέρος τῆς ἀξίας τοῦ χρονιάτικου προϊόντος».

Ὁ Σμίθ λοιπὸν δὲν καταλαβαίνει πὼς γιὰ νὰ μπεῖ ἡ ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς στὴν ἀξία τοῦ τελειωμένου προϊόντος δὲ χρειάζεται τὰ μέσα αὐτὰ τῆς παραγωγῆς νὰ παραχθοῦν στὸν ἴδιο χρόνο μέσα, πού παράχθηκε ἡ καινούρια, ἡ πρόσθετη δηλαδή, ἀξία⁴⁴. Ὁ Σμίθ δὲ διακρίνει ἔτσι τὸ διπλὸ χαρακτῆρα τῆς ἐργασίας. Δὲν ξεχωρίζει τὴ συγκεκριμένη, τὴν ὠφέλιμη, ἐργασία, πού δημιουργεῖ ἀξίες χρήσης, ἀπὸ τὴν ἀφηρημένη ἐργασία, πού δημιουργεῖ ἀνταλλακτικὴ ἀξία. Ἐνῶ ἂν πάρουμε (σάν ἀξία χρήσης) τὸ προϊόν τῆς δουλειᾶς φαίνεται πὼς δημιουργεῖται *ὀλόκληρο* μέσα στὸ δοσμένον χρονιάτικο κύκλο τῆς παραγωγῆς, ἂν τὸ πάρουμε σάν ἀνταλλακτικὴ ἀξία, μονάχα ἓνα τμῆμα τῆς ἀξίας του δημιουργεῖται μέσα στὸ χρονιάτικο αὐτὸ κύκλο. Τὸ τμῆμα αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ στὸ ποσὸ τῆς ἐργασίας, πού χρησιμοποιήθηκε μέσα στὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα. Καὶ εἶναι φυσικὰ μικρότερο ἀπὸ τὴ συνολικὴ ἀξία τοῦ προϊόντος, γιατί ἡ συνολικὴ ἀξία περιέχει καὶ τὴν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς, (μέρος ἢ ὅλο), πού

43. Στὸ ἴδιο. Τόμος II, ἔκδ. Σικάγου, σελ. 435.

44. Βλ. Α. Σεγκάλ, στὸ ἴδιο, σελ. 191 (βλ. βιβλιογραφία, γαλλ. ἔκδοση σελ. 217).

παράχθηκαν σέ προηγούμενα χρόνια. "Αμα, λοιπόν, βλέπουμε τό συνολικό προϊόν μονάχα από τήν πλευρά τής αξίας χρήσης πού παράχθηκε μέσα στό συγκεκριμένο χρόνο, σχετικά, δηλαδή, μέ τή συγκεκριμένη εργασία τών συγκεκριμένων εργατῶν πού ἔδωσε τή συγκεκριμένη καταναλωτική μορφή στό προϊόν, κάνουμε τό λάθος νά μή λογαριάζουμε πώς, ταυτόχρονα, στό προϊόν μεταφέρθηκε καί ἡ αξία μέσων παραγωγῆς, πού εἶχαν παραχτεῖ (σέ χρόνια) προηγούμενα. Ἔτσι ἡ αντίφαση τοῦ Σμίθ βρῖσκεται στό ὅτι, ἀπό τή μιά, ὅταν τό προϊόν τό ἀντικρῦζει σάν αξία χρήσης, τό βλέπει ὀλόκληρο, ἐνώ ἀπό τήν ἄλλη, ὅταν τό ἀντικρῦζει σάν ἀνταλλακτική αξία δέ βλέπει ὀλόκληρη τήν αξία τοῦ προϊόντος παρὰ βλέπει, μονάχα, ἐκείνη πού προστέθηκε στήν αξία τών μέσων παραγωγῆς πού προὔπηρχαν· (στό σταθερό δηλαδή κεφάλαιο).

Ἡ Μάρξ⁴⁵ μᾶς δίνει ἀνάγλυφη τήν αντίφαση αὐτή τοῦ Σμίθ μέ τά ἑξῆς:

« Τό συνολικό χρονιάτικο προϊόν εἶναι, λοιπόν, τό ἀποτέλεσμα ἀπό τήν ὠφέλιμη εργασία πού ξοδεύτηκε κατά τή διάρκεια τής χρονιάς. Ὅμως μονάχα ἓνα μέρος ἀπό τήν αξία τοῦ χρονιάτικου προϊόντος δημιουργήθηκε μέσα στή διάρκεια τής χρονιάς. Τό μέρος αὐτό εἶναι τό χρονιάτικο προϊόν σέ αξίες, ὅπου παριστάνεται τό ποσόν τής εργασίας, πού μπήκε σέ κίνηση μέσα στήν ἴδια χρονιά. Ὡστε ὅταν ὁ Ἄνταμ Σμίθ λέει στό ἀπόσπασμα, πού λίγο πρίν μνημονεύσαμε: « Ἡ χρονιάτικη εργασία κάθε ἔθνους εἶναι τό ἀπόθεμα, πού τό ἐφοδιάζει πρωταρχικά μέ ὅλα τά μέσα γιά τή συντήρησή του πού καταναλώνει κατά τή διάρκεια τής χρονιάς κ.τ.λ.», τοποθετεῖ τόν ἑαυτό του μονόπλευρα στήν ἀποψη τής ἀπλῆς ὠφέλιμης εργασίας πού ἔδωσε, εἶναι ἀλήθεια, σέ ὅλα αὐτά τά μέσα συντήρησης τήν καταναλωτική της μορφή. Ξεχνάει ὅμως, πώς αὐτό θά ἦταν ἀδύνατο χωρῆς τή συνδρομή πού δίνουν τά εργαλεῖα καί τά ὑλικά γιά τήν εργασία, πού προέρχεται ἀπό προηγούμενα χρόνια, καί πώς ἔτσι ἡ «χρονιάτικη εργασία» ἐνώ ὡς ἓνα σημείο δημιούργησε ὀρισμένες αξίες, δέ δημιούργησε, ὅμως, ὀλόκληρη τήν αξία τών προϊόντων πού ἀποτελεῖ-ωσε· [ξεχνάει δηλαδή], πώς τό προϊόν σέ αξίες εἶναι μικρότερο ἀπό τήν αξία τών προϊόντων».

Θά μπορούσε ἐδῶ κανεῖς νά προβάλει τήν ἀντίρρηση πώς, τόσο στή θεωρία τοῦ Σμίθ, ὅσο καί στή μέθοδο γιά τό σχηματισμό τοῦ καθαροῦ «κοινωνικοῦ» εἰσοδήματος πού κρίνουμε, λογαριάζεται τό σταθερό κεφάλαιο, ἀφοῦ, μάλιστα, ἀφαιρεῖται ἡ αξία τοῦ πάγιου κλπ. κεφαλαίου (ἀποσβέσεις, πρῶτες ὕλες κλπ). ἀπό τήν τιμή τής ἀκαθάριστης προσόδου. Αὐτό θά ἦταν σωστό, ἂν – πρῶτ' ἀπ' ὅλα – ἡ ἀνάλυση τής αξίας τοῦ προϊόντος γινόταν ἀπ' εὐθείας σέ C+V+S καί ὄχι σέ V+S ἔστω κι ἂν ἀπό τήν τιμή τοῦ προϊόντος ἀφαιρεῖται ποσοτικά ἡ αξία τοῦ C. Ἄν ἡ ἀνάλυση γινόταν σέ C+V+S τότε δέ θά ἦταν ἀνάγκη νά φαίνεται ἀπό τό διαχωρισμό σέ ἀκαθάριστη καί καθαρή πρόσοδο πώς ὑπάρχει ἔξοδο γιά τή «συντήρηση

45. Στό ἴδιο (τόμος II), σελ. 435, 436. Ἡ ὑπογράμμιση τοῦ μεταφραστή.

του κεφαλαίου». Τό λάθος στην περίπτωση αυτή, όπου τό C παρουσιάζεται σαν τέταρτο στοιχείο της αξίας εκτός από τό κέρδος, τή γαιοπρόσοδο και τό μισθό (ό Σμίθ επιχειρεί νά τό βάλει από τό παράθυρο στην αξία μά τελικά δέν τό καταφέρνει, γιατί δέν τό θεωρεί «είσοδημα») βρίσκεται στο ότι ό Σμίθ θεωρεί τό C δευτερογενές στοιχείο – γιατί γι' αυτόν δέν είναι «πηγή εισοδήματος» – και δέχεται πώς κι αυτό αναλύεται – τελικά, σε V + S πού είναι «οί πηγές του εισοδήματος». Όπως είδαμε πίο πάνω στο παράδειγμα της τιμής του σταριού ό Σμίθ θεωρεί πώς ή τιμή της συντήρησης του άλόγου αναλύεται κι αυτή, τελικά, σε κέρδος, μισθό και γαιοπρόσοδο, δηλ. σε V + S. Είναι σωστό αυτό; Όχι. Γιατί άν ήταν σωστό, θά έπρεπε νά υπάρχουν στην καπιταλιστική παραγωγή προϊόντα πού παράγονται σε τελευταία άνάλυση μονάχα μέ τοποθέτηση σκέτου μεταβλητού κεφαλαίου, άφου τελικά και τό C πρέπει νά αναλύεται, τελικά, σε V + S μονάχα. Τέτοια προϊόντα όμως δέν υπάρχουν γιατί, στην αντίθετη περίπτωση, και ή σημασία του κεφαλαίου σαν κυρίαρχου ρυθμιστή της παραγωγής στην καπιταλιστική λειτουργία θά ήταν άνύπαρκτη. Θά έπρεπε νά είχαμε επενδύσεις κεφαλαίου χωρίς μέσα παραγωγής σε τελευταία άνάλυση. Ό Μάρξ αντικρούει τόν Σμίθ στο σημείο αυτό λέγοντας:⁴⁶

«Ό ίσχυρισμός πώς ή συνολική τιμή των έμπορευμάτων αναλύεται «άμεσα» ή «τελικά» σε V σύν S δέ θά ήταν, άποκλειστικά, ύπεκφυγή [του Σμίθ], στή μοναδική περίπτωση, πού θά άπόδειχνε πώς τό προϊόν σε έμπορεύματα, πού ή τιμή τους αναλύεται άμεσα σε C (τιμή των μέσων παραγωγής, πού καταναλώθηκαν) σύν V σύν S, τελικά άντισταθμίζεται από προϊόντα πού αναπαράγουν ολοκληρωτικά αυτά τά «καταναλωθέντα μέσα παραγωγής» [τό C] και πού τά ίδια παράγονται μέ τοποθέτηση σκέτου μεταβλητού κεφαλαίου, μόνο δηλαδή, μέ τοποθέτηση κεφαλαίου σε έργατική δύναμη. Η τιμή των τελευταίων αυτών προϊόντων θά ήταν τότε V σύν S. Και στην περίπτωση αυτή ή τιμή των πρώτων προϊόντων, πού παριστάνεται μέ C σύν V σύν S, όπου τό C εκφράζει τό σταθερό μέρος του κεφαλαίου, θά μπορούσε τελικά νά αναλυθεί σε V σύν S. Μά και ό ίδιος ό Άνταμ Σμίθ δέν πίστεψε πώς έδωσε μία τέτοια άπόδειξη μέ τό παράδειγμά του μέ τούς συλλέκτες των σκωτσέζικων χαλικιών πού, σύμφωνα μέ όσα λέει, δέν παράγουν καμμιά ύπεραξία παρά μονάχα τά μεροκάματά τους και πού, κατά δεύτερο λόγο, δέ μεταχειρίζονται κανένα μέσο παραγωγής (όμως μεταχειρίζονται [μέσα παραγωγής], όπως καλάθια, σάκους και άλλα μέσα για τή μεταφορά των λιθαριών)».

Αυτό, λοιπόν, πού ενδιαφέρει δέν είναι άν θά αφαιρεθεί τό C από τήν τιμή της ακαθάριστης προσόδου, σαν μέγεθος όρισμένων έξόδων, παρά άν ή σύνθεση και άνάλυση της αξίας του προϊόντος γίνεται μέ βάση τή σωστή ύποδιαίρεσή της στα στοιχεία του τύπου C + V + S, πού πραγματικά συγκροτούν τήν αξία του έμπορεύματος στην κεφαλαιοκρατική

46. Στο ίδιο (τόμος II), σελ. 431 - 432. Μέσα σε άγκύλες προσθήκες του μεταφραστή.

οικονομία. Οί συνέπειες από τή μιá ή τήν άλλη τοποθέτηση, στό ζήτημα αυτό, έχουν αποφασιστική σημασία για νά καθοριστει ή έννοια τής καθαρής προσόδου καί τής παραγωγικότητας ενός κλάδου. Ής δοῦμε λοιπόν ποιές είναι αυτές οί συνέπειες πού αφορούν άμεσα τά ζητήματα αυτά.

γ) Καθαρό εισόδημα καί μέθοδος ύπολογισμού για τήν παραγωγικότητα

Όπως είδαμε ή άστική οικονομική θεωρία, πού κρίναμε, διαιρεί τήν αξία του προϊόντος, τόσο τήν άκαθάριστη – σέ τελευταία άνάλυση – όσο καί τήν καθαρή, σέ $V+S$. Είδαμε άκόμη πώς αυτό δέν είναι σωστό για τήν αξία ή τήν τιμή (άκαθάριστη πρόσοδο) του προϊόντος. Είναι όμως σωστό πώς ή καθαρή κοινωνική πρόσοδος πρέπει νά παριστάνεται μέ τό $V+S$, δηλ. μέ τά «είσοδήματα» από τό μισθό, τό καπιταλιστικό κέρδος καί τή γαιοπρόσοδο προκειμένου νά καθοριστει τό ύψος τής παραγωγικότητας ενός κλάδου τής παραγωγής;⁴⁷ Αν θά ήταν σωστό τότε καί ό ύπολογισμός του καθαρού κοινωνικού εισοδήματος πού γίνεται μέ τή μέθοδο αυτή για τόν καθορισμό καί τή σύγκριση τής άποδοτικότητας τής βιομηχανικής καί τής γεωργικής παραγωγής θά ήταν σωστός. Θά άρκοῦσε δηλαδή τότε νά συγκρίνουμε μόνο τό ύψος τής «καθαρής προσόδου» ($V+S$) από τούς δύο κλάδους, για νά δοῦμε ποιός είναι πιό παραγωγικός.

Για νά κρίνουμε αν είναι σωστή ή θέση αυτή πρέπει νά ξαναγρίσουμε στους γενικούς νόμους πού διέπουν τήν καπιταλιστική παραγωγή καί κυκλοφορία για τήν πραγματοποίηση των μερών του κεφαλαίου. Σύμφωνα μ' αυτούς ή αξία του προϊόντος-έμπορεύματος, από τό ένα μέρος περιέχει τό ισοδύναμο τής αξίας πού άναπληρώνει τό κεφάλαιο πού προκαταβλήθηκε, κι από τό άλλο μέρος δίνει παραπάνω αξία (ύπεραξία μέ μορφή κέρδους καί γαιοπρόσοδου) χωρίς νά πληρώσει γι' αυτήν ό καπιταλιστής ισοδύναμο. Ή, άλλωως, από τή μιá περιέχει αξία ισοδύναμη προς τό $C+V$ πού προκατέβαλε ό καπιταλιστής κι από τήν άλλη περιέχει τήν S (ύπεραξία), πού γι' αυτήν ό καπιταλιστής δέν προκατέβαλε κεφάλαιο. Ποιό είναι τό μέρος τής αξίας, πού ενδιαφέρει, τελικά, τό Κεφάλαιο; Είναι άσφαλώς τό τρίτο μέρος, τό μέρος δηλαδή πού γι' αυτό δέν έχει προκαταβάλει κεφάλαιο. Ό σκοπός όλόκληρης τής καπιταλιστικής παραγωγής δέν είναι άλλος από τήν παραγωγή τής ύπεραξίας, του τρίτου δηλ. μέρους τής αξίας του προϊόντος.⁴⁸ Τό πρόσθετο αυτό μέρος τής αξίας μπορεί νά παράγεται, γιατί τό κεφάλαιο, αγοράζοντας σαν έμπόρευμα τήν εργατική δύναμη, δέν πληρώνει παρά τό ισοδύναμο τής αξίας των μέσων για τή συντήρηση καί τήν παραγωγή τής εργατικής δύναμης καί όχι τό ισοδύναμο τής συνολικής αξίας, πού δημιουργει ή εργατική δύναμη αφού καταναλωθει ή αξία χρήσης της. Όσο λοιπόν περισσότερο πρόσθετο μέ-

47. Άλλο είναι τό ζήτημα του εισοδήματος κατανάλωσης, πού είναι μέρος του όλικού έθνικού εισοδήματος. Γι' αυτό θά μιλήσουμε πιό κάτω.

48. Βλέπε καθορισμό του σκοπού τής καπιταλιστικής παραγωγής Μάρξ «Ίστορία των οικονομικών θεωριών», στό ίδιο, σελ. 122 καί παραπάνω.

ρος μπορεί να παράγει το κεφάλαιο, πού προκατέβαλε ο καπιταλιστής, τόσο περισσότερο παραγωγικό είναι για τον καπιταλιστή. Ο ίδιος δεν ενδιαφέρεται τόσο για το απόλυτο μέγεθος της αξίας, όσο για το σχετικό μέγεθος της υπεραξίας. Όσο περισσότερη υπεραξία παράγει το κεφάλαιό του, τόσο μεγαλύτερο ποσό μπορεί να διαθέτει ο καπιταλιστής για ατομική του χρήση και επεκταμένη αναπαραγωγή. Το υπερπροϊόν, ή υπεραξία, να ποιό είναι το καθαρό εισόδημα στην καπιταλιστική παραγωγή.

«Τό καθαρό εισόδημα, λέει ο Μάρξ, στην πραγματικότητα είναι, λοιπόν, τό περίσσειμα από τό προϊόν ή από τήν αξία του, αφού αντικατασταθεί τό προκαταβλημένο κεφάλαιο, τόσο τό σταθερό, όσο και τό μεταβλητό».⁴⁹

Η αποδοτικότητα μιᾶς επιχείρησης εξαρτιέται ὄχι από τό ποσό τοῦ συνολικοῦ προϊόντος παρά από τό ποσό τοῦ υπερπροϊόντος, τοῦ καθαροῦ δηλ. εισοδήματος. Για νά μετρήσουμε ὁμως σωστά τήν παραγωγικότητα δέν θά μείνουμε στή σχέση τοῦ υπερπροϊόντος καί τοῦ συνολικοῦ κεφαλαίου πού προκαταβλήθηκε, στή σχέση δηλαδή τοῦ ποσοστοῦ κέρδους, παρά θά πᾶμε στή σχέση υπερπροϊόντος καί μέρους τοῦ προϊόντος πού καταναλώνεται για νά πληρωθεῖ ἡ ἐργατική δύναμη. Θά πᾶμε δηλαδή στή σχέση πού δημιουργεῖ τό ποσοστό τῆς υπεραξίας. Στή σχέση ὑπερεργασίας καί ἀναγκαίας ἐργασίας. Μονάχα ἔτσι μπορούμε νά ὑπολογίσουμε σωστά τό βαθμό τῆς παραγωγικότητας.

«Ὅπως τό ποσοστό τῆς υπεραξίας καθορίζεται ἀπό τή σχέση του, ὄχι μέ τό συνολικό ποσό, ἀλλά μέ τό μεταβλητό μέρος τοῦ κεφαλαίου, ἔτσι καί τό σύνολο τοῦ καθαροῦ προϊόντος καθορίζεται ἀπό τή σχέση του, ὄχι μέ τό ὑπόλοιπο τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, ἀλλά μέ τό μερικό προϊόν πού παριστάνει τήν ἀναγκαία ἐργασία. Καί ὅπως ἡ παραγωγή τῆς υπεραξίας εἶναι ὁ προσδιοριστικός σκοπός τῆς κεφαλαιοκρατικῆς παραγωγῆς ἔτσι καί ὁ βαθμός τοῦ πλοῦτου ὑπολογίζεται, ὄχι κατά τό ἀπόλυτο μέγεθος τοῦ προϊόντος, ἀλλά κατά τό σχετικό μέγεθος τοῦ καθαροῦ προϊόντος». (Μάρξ, Κεφάλαιο I στό ἴδιο, σελ. 343–ἑλλην. μετάφραση).

Ὅπως, λοιπόν, ἀναπτύξαμε πιό πάνω, ὁ ρόλος τοῦ καθαροῦ εισοδήματος, μέ τό νόημα ὁμως αὐτό, εἶναι βασικός για τήν καπιταλιστική λειτουργία. Τό ὕψος πού ἔχει κάθε φορά τό καθαρό εισόδημα, τό υπερπροϊόν, ἡ υπεραξία (τό S δηλαδή στό τύπο C+V+S), ἔχει θεμελιακή σημασία στήν καπιταλιστική οἰκονομία. Ἀπό τό ὕψος τῆς S καί ἀπό τήν ὀργανική σύνθεση τοῦ κεφαλαίου εξαρτιέται βασικά καί ὁ βαθμός τῆς καπιταλιστικῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης καί ὁ βαθμός τῆς ὀργανικῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Βλέπουμε λοιπόν πώς τό νά βάζουμε στήν ἴδια μοῖρα τό V καί τό S καί νά λέμε πώς τό καθαρό εισόδημα εἶναι ἴσο μέ τό ἄθροισμα τοῦ S μέ τό V (καί ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τοῦ ἄθροίσματος αὐτοῦ νά μετράμε τήν

49. Βλ. Μάρξ: «Ἱστορία τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν», σελ. 121 (βλ. βιβλιογραφία).

παραγωγικότητα) είναι σά νά προσθέτουμε πράγματα διαφορετικοῦ εἴδους. Τί εἶναι τό V; Τό V εἶναι τό μέρος τῆς καινούριας ἀξίας πού ἀναπληρώνει τό μεταβλητό κεφάλαιο πού προκαταβλήθηκε ἀπό τό κεφάλαιο γιά μισθοῦς, γιά τήν ἀγορά δηλ. ἐργατικῆς δύναμης. Εἶναι λοιπόν δαπάνη κεφαλαίου, ὅπως ἡ δαπάνη γιά τά μηχανήματα, τά ἐργαλεῖα κλπ.

Τί εἶναι τό S; Τό S εἶναι μέρος τῆς καινούριας ἀξίας, χωρίς ὅμως γι' αὐτό νά ἔχει πληρωθεῖ ἰσοδύναμο. Εἶναι λοιπόν κέρδος, ὠφέλεια τοῦ κεφαλαίου, εἶναι ὑπερπροϊόν καί βασικός σκοπός τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς. Ἔτσι μέ τό νά προσθέτουμε αὐτά τά, ἀνόμοια ἀναμεταξύ τους, στοιχεῖα δέν μπορούμε πιά νά δοῦμε τό βαθμό τῆς παραγωγικότητάς. Ὁ βαθμός τῆς παραγωγικότητάς, ἴσα ἴσα, ἐκφράζεται στή σχέση τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων ἀναμεταξύ τους μέ τή διάκριση καί τή σύγκρισή τους. Ἡ ἀντίθετη ἄποψη τά συγχωνεύει.

Θά μπορούσαν ἴσως νά μᾶς προβάλλουν τήν ἀντίρρηση: Τό V καί τό S μοιάζουν κατά τό ὅτι καί τά δυό εἶναι μέρη τῆς καινούριας ἀξίας, πού προσθέτεται στό προϊόν. Καί ἅμα λέμε καθαρό κοινωνικό ἢ ἔθνικό εἰσόδημα δέν ἐννοοῦμε τήν ἰδιωτική καπιταλιστική οἰκονομία παρά τήν ἔθνική οἰκονομία στό σύνολό της. Ἔτσι θά μᾶς ποῦν, ἀφοῦ καί τό S καί τό V ἀντιπροσωπεύουν στήν ἔθνική παραγωγή τήν ἀξία πού κάθε χρόνο προσθέτεται ἀπό τήν ἐργασία στό εἰσόδημα τοῦ ἔθνους, τά V+S ἀποτελοῦν λοιπόν καθαρό ἔθνικό εἰσόδημα, πού διανέμεται στά ἄτομα ἀνάλογα μέ τή θέση τοῦ καθενός στήν παραγωγή. Τό ἔθνικό εἰσόδημα γίνεται ἔτσι ἡ πηγή γιά τό εἰσόδημα καί τοῦ κεφαλαίου καί τῆς ἐργασίας (δηλ. τοῦ S καί τοῦ V). Ἀπό τό ὕψος, λοιπόν, ἑνός τέτοιου «κοινωνικοῦ» εἰσοδήματος, πού δίνει ὁ κάθε κλάδος, ἐξαρτιέται καί ἡ παραγωγικότητα. Στέκει ἡ τέτοια τοποθέτηση τοῦ ζητήματος; Ἐδῶ ἡ ἀστική οἰκονομική θεωρία δείχνει ὅλη τήν ἀνεπάρκειά της νά συλλάβει τίς βασικές ἐννοιες τῆς καπιταλιστικῆς λειτουργίας τῆς παραγωγῆς. Ποῦ βρῖσκεται τό βασικό λάθος πού κάνουν μέ τήν τοποθέτηση αὐτή; Βρῖσκεται στό ὅτι δέν ξεχωρίζουν τό κοινό ἀπό τό ξεχωριστό (τό ἰδιαίτερο) πού ἔχουν ταυτόχρονα τά μέρη τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου. Τό κοινό εἶναι, πῶς ὅλα (τά μέρη) εἶναι *προϊόντα ἐργασίας* ἀποκρυσταλλωμένης, *μαζί* μέ καινούρια κάθε φορά. Τό *διαφορετικό* εἶναι πῶς σκοπός τους εἶναι ἡ ἀναπαραγωγή τοῦ κεφαλαίου καί ἡ παραγωγή ὑπεραξίας καί ὄχι ἡ παραγωγή «εἰσοδημάτων» μέ τό νόημα πού δίνει στό εἰσόδημα ἡ ἀστική οἰκονομική θεωρία πού κρίνουμε. Μποροῦμε ἐδῶ νά παρατηρήσουμε πῶς ἡ ἐργατική δύναμη δέν εἶναι παρά ἕνα ἐμπόρευμα πού ὁ ἀγοραστής πληρώνει τόν κάτοχό του μόνο στήν περίπτωση πού θά καταναλωθεῖ καί ἀφοῦ καταναλωθεῖ, καί μάλιστα τόν πληρώνει ἀπό τό προϊόν, πού δημιούργησε τό ἴδιο αὐτό τό ἐμπόρευμα (ἡ ἐργατική δύναμη δηλ.)⁵⁰. Ὁ μισθός εἶναι τό μέσο γιά τή συντήρηση καί τήν ἀναπαραγωγή ἑνός μέρους τοῦ κεφαλαίου. Εἶναι εἰσόδημα μονάχα μέ τό νόημα πῶς «ἀποκτάει» ὁ δουλευτής ὀρισμένες ἀξίες, πού τοῦ ἐπιτρέπουν νά ἀναπαραγάγει τήν ἐργατική του δύναμη, δηλ. νά *ξαναπουλήσει*

50. Βλ. *Μάρξ*, στό ἴδιο (τόμος II), σελ. 439.

τό ίδιο εμπόρευμα και νά αναπαραχτεί από τό ίδιο τό προϊόν του πάλι ό ίδιος, άφου δέν είναι παρά *όργανο* στην παραγωγή. 'Ο εργάτης δέν είναι λοιπόν παρά *έξάρτημα* του κεφαλαίου. 'Ο *Μάρξ* λέει χαρακτηριστικά στό σημείο αυτό:

«Τό πούλημα τής εργατικής δύναμης αποβαίνει ή πηγή πού δλοένα [πρέπει νά] ανανεώνεται για τή συντήρηση του εργαζόμενου. Έτσι ή εργατική του δύναμη γίνεται εκείνη ή ικανότητα πού του εξασφαλίζει τό εισόδημά του για νά ζήσει. Εισόδημα στην περίπτωση τούτη δέν σημαίνει τίποτ' άλλο παρά τό ότι [ό εργαζόμενος] μέ τό άδιόκοπο πούλημα ενός [και του ίδιου] έμπορεύματος (τής εργατικής του δύναμης) άποκτά άξίες πού [του] χρησιμεύουν, μοναδικά, για νά αναπαράγει δλοένα τό εμπόρευμα αυτό πού πρέπει νά ξαναπουλήσει»⁵¹.

Ώστε τό V δέν είναι εισόδημα μέ τό νόημα πού μās τό παρουσιάζουν. 'Η σχέση, από τό άλλο μέρος, των στοιχείων V και S άναμεταξύ τους δέν παίρνεται, από μās, σάν σχέση μερών του κοινωνικού εισοδήματος, παρά παίρνεται σάν σχέση μεγεθών, πού δείχνει τό βαθμό έκμετάλλευσης – και τήν παραγωγικότητα – τής εργασίας μέσα στις καπιταλιστικές συνθήκες. Άς άνακεφαλαιώσουμε τίς όμοιότητες και τίς διαφορές πού έχουν τά μέρη του κεφαλαίου σχετικά μέ τό σχηματισμό τής άξίας του προϊόντος-έμπορεύματος.

1) Όλα τά μέρη τής άξίας του κεφαλαίου είναι προϊόντα τής εργασίας, πού καταβάλλεται. 'Η άξία του έμπορεύματος, και στό σύνολο και στά ιδιαίτερα στοιχεία της, είναι προϊόν τής εργασίας πού ξεοδεύτηκε, και όχι προϊόν κανενός εισοδήματος⁵².

2) Τά μέρη του κεφαλαίου διαφέρουν άναμεταξύ τους μονάχα από τήν πλευρά του κεφαλαίου και άνάλογα μέ τό άν είναι ισοδύναμα του κεφαλαίου – μεταβλητού ή σταθερού – πού προκαταβλήθηκε, ή άν αντιστοιχούν σέ μέρος του κεφαλαίου πού γι' αυτό δέν καταβλήθηκε ισοδύναμο. (Ίσοδύναμο δέν καταβλήθηκε για τό μέρος πού παριστάνεται μέ τό S).

Συμπεράσματα: Τόν τύπο V+S (για τό σχηματισμό του καθαρού προϊόντος από τά δυό στοιχεία: τό μεταβλητό μέρος του κεφαλαίου και τήν υπεραξία πού παράγει τό ίδιο αυτό κεφάλαιο) δέν μπορούμε νά τόν χρησιμοποιήσουμε για νά προσδιορίσουμε – συγκριτικά – τήν παραγωγικότητα ενός κλάδου τής κοινωνικής παραγωγής. Τό νά συγκρίνουμε άπόλυτα μεγέθη από μικτά εισοδήματα, δέν μπορεί νά οδηγήσει στό νά κρίνουμε σωστά για τό βαθμό τής παραγωγικότητας τής εργασίας των κλάδων πού τά δημιουργούν. Είναι άπόλυτοι ποσοτικοί παράγοντες πού δέν καταλήγουν, όσο κι άν διαφέρουν σέ μέγεθος, νά μās δείξουν τήν ειδική

51. Βλ. *Μάρξ*, «Κεφάλαιο» II, στό ίδιο, σελ. 440. Οι λέξεις πού μπήκαν μέσα σέ άγκύλες προστέθηκαν άπ' τό μεταφραστή, για τήν εύκολότερη άνάγνωση του άποσπάματος.

52. *Μάρξ*, στό ίδιο, 442.

διαφορά πού ἔμεις ζητοῦμε: τή διαφορά τῆς παραγωγικότητας.

Αὐτό πού μᾶς ἐνδιαφέρει δέν εἶναι πόσο εἶναι τό ἀπόλυτο μέγεθος τῆς καινούριας ἀξίας, πού δημιούργησε ὁ α΄ κλάδος σέ σύγκριση μέ τό β΄ κλάδο, παρά ποιᾶ εἶναι ἡ σχέση ἀνάμεσα στήν ἀξία τῆς «ἐν ἐνεργείᾳ» ἐργατικῆς δύναμης, πού καταβλήθηκε στόν κάθε κλάδο γιά τή δημιουργία τοῦ προϊόντος, ἀπό τή μιά πλευρά, καί τοῦ μεγέθους τῆς ἀξίας τοῦ ὑπερπροϊόντος, ἀπό τήν ἄλλη πλευρά. Δηλαδή πρέπει νά συγκρίνουμε ὅτι τό μέγεθος τοῦ ἄθροίσματος $V+S$ πού δίνει ὁ κάθε κλάδος, παρά τή σχέση πού βρῖσκεται τό μέγεθος V μέ τό μέγεθος S (τό S/V δηλαδή) στή δοσμένη περίπτωση γιά τόν κάθε κλάδο. Ὅσο μεγαλύτερο εἶναι τό S καί μικρότερο τό V , (μέσα σέ ὀρισμένες ἄλλες σταθερές συνθήκες) τόσο παραγωγικότερος εἶναι ὁ κλάδος. Γιά τούς πῖο πάνω λόγους, ἐπίσης, δέν πρέπει νά συγκρίνουμε μονάχα τό μέγεθος τῆς ἀξίας τοῦ ὑπερπροϊόντος πού παράγουν οἱ δύο κλάδοι, ὅπως δέν πρέπει νά συγκρίνουμε τό ἄθροισμα τῶν μεγεθῶν μεταβλητοῦ καί ὑπερπροϊόντος. Πρέπει νά συγκρίνουμε τήν ἀξία τῆς ἀναγκαίας ἐργασίας, πού καταβάλλεται στό χρονιάτικο κύκλο, μέ τήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς πού κινητοποιεῖ παραγωγικά στό ἴδιο χρονικό διάστημα. Ἐτσι προσδιορίζουμε τήν ὀργανική σύνθεση τῶν κεφαλαίων. Ὅσο ψηλότερη εἶναι ἡ ὀργανική σύνθεση, τόσο πῖο παραγωγικό μπορεῖ νά εἶναι τό κεφάλαιο. Πρέπει νά καθορίσουμε, παράλληλα, τή σχέση τοῦ ὑπερπροϊόντος μέ τήν ὑπόλοιπη καινούρια ἀξία. Ἐτσι μονάχα θά βροῦμε τό ποσοστό τοῦ ὑπερπροϊόντος καί τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης πού μπορεῖ νά δώσει ὁ κάθε κλάδος. Ἐτσι θά μετρηθεῖ καί ἡ παραγωγικότητά του⁵³.

Σύμφωνα μέ ὅσα ἐκθέσαμε παραπάνω μποροῦμε νά διακρίνουμε τούς ἐξῆς τύπους σύνθεσης τῶν μερῶν τῆς ἀξίας τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀπό τήν ἄποψη τοῦ εἰσοδήματος καί τῆς παραγωγικότητας:

1) Τόν τύπο εἰσοδήματος πού ἀντιστοιχεῖ στή συνολική ἀξία τῆς κοινωνικῆς-ἐθνικῆς παραγωγῆς ($C+V+S$). Αὐτό πρέπει νά τό ξέροουμε γιά νά παρακολουθοῦμε τό ποσοστό τῆς συνολικῆς τῆς ἐπέκτασης μέσα ἀπό κάθε δοσμένη χρονική περίοδο. Ἀπό τόν προσδιορισμό αὐτοῦ τοῦ εἰσοδήματος, καί μόνο, δέν βρῖσκουμε, βέβαια, καί τήν παραγωγικότητα. Μᾶς χρησιμεύει ὅμως γιά ἄλλες συγκρίσεις.

2) Τό εἰσόδημα πού ἀντιστοιχεῖ στό ὑπερπροϊόν τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Αὐτό πρέπει νά τό προσδιορίζουμε, γιά νά εἴμαστε σέ θέση νά καθορίζουμε τίς δυνατότητες συσσώρευσης καί ἐπέκτασης τῆς παραγωγῆς ἀπό τόν κάθε κλάδο· πού μπορεῖ νά γίνει, μόνο, μέ τόν ὑπολογισμό τῆς ἀπόλυτης καί σχετικῆς αὔξησης τοῦ ὄγκου τοῦ ὑπερπροϊόντος, μέσα σέ κάθε χρονική περίοδο. Ἐπίσης, πρέπει νά ξέροουμε τό μέγεθος τοῦ ὑπερπροϊόντος, γιά νά τό συγκρίνουμε μέ τό μέγεθος τοῦ κεφαλαίου πού καταβλήθηκε γιά μέσα συντήρησης καί ἀναπαραγωγῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης. Ἀπό τή σύγκριση ἀκριδῶς αὐτή μποροῦμε νά ξέροουμε καί τό βα-

53. Βλ. παραπάνω (σελ. 415) ἀπόσπασμα *Μάξ* ἀπό Κεφάλαιο I, στό ἴδιο.

θμό παραγωγικότητας του κάθε κλάδου. Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι η έννοια του καθαρού εισοδήματος (υπερπροϊόντος-υπεραξίας) δεν έχει καμιά «καθ' εαυτήν», απόλυτη δηλαδή, και μεταφυσική αξία, παρά παίρνει οικονομική σημασία μόνο όταν συγκριθεί με το μέρος της αξίας που ανιπροσωπεύει την αναγκαία εργασία. Διαφορετικά θά πέφταμε, από άλλη μεριά, στο λάθος των «απολύτων» συγκρίσεων καθαρών εισοδημάτων. Το μέγεθος του υπερπροϊόντος μόνο στοιχείο σύγκρισης είναι. Το άθροισμα $V+S$, αντίθετα, δέ μας δίνει ούτε τον απόλυτο όγκο της αξίας της παραγωγής, ούτε τον όγκο του υπερπροϊόντος που θά διατεθεί για τη συσσώρευση, ούτε μας δείχνει και το βαθμό παραγωγικότητας του κάθε κλάδου. Μας δίνει μόνο τον όγκο της καινούριας αξίας, που παράγεται σε μία δοσμένη περίοδο.

Από την άποψη αυτή συσκοτίζει την πραγματική σχέση των στοιχείων που συγκροτούν την αξία της κοινωνικής παραγωγής. Αυτό, φυσικά, για την αστική οικονομική επιστήμη βοηθάει στο να κρύβεται και ο βαθμός εκμετάλλευσης των εργαζομένων από το κεφάλαιο.

3) Τόν τύπο για το εισόδημα κατανάλωσης. Ειδικά ο τύπος $V + S$ δείχνει την «τεκμαρτή» ατομική κατανάλωση, μέσα σε καπιταλιστικές συνθήκες, αν από το S γίνουν οι εκπτώσεις των ποσών της αξίας που διαθέτεται για άποθεματικά κλπ. (Βλ. όρισμό *X. Ευέλπιδη* για έθνικό εισόδημα).⁵⁴ Πρέπει όμως, πάντα, να έχουμε στο μυαλό μας τη διατύπωση του Μάρξ για τη σχέση της εθνικής εργασίας με τις εθνικές ανάγκες μέσα σε καπιταλιστικές συνθήκες:

«...Είναι μία αφαίρεση όχι σωστή να θεωρούμε ένα έθνος, που ο τρόπος παραγωγής στηρίζεται στην αξία και είναι γενικά καπιταλιστικά οργανωμένο, σαν συνολικό σώμα που εργάζεται μόνο για να ικανοποιήσει τις εθνικές ανάγκες» (*Μάρξ, Κεφάλαιο II*)⁵⁵.

Τό $V+S$ θά μπορούσε να έχει ενδιαφέρον (μέ ανάλυση όμως των στοιχείων του και προσδιορισμό του μεγέθους του καθενός από τους δυό συντελεστές χωριστά) για ειδικούς στατιστικούς σκοπούς. Έτσι βρίσκουμε τό μέγεθος του V που, συγκρινόμενο με τό C , μας δίνει τό ύψος της οργανικής σύνθεσης των κεφαλαίων στους διαφόρους κλάδους. Χρησιμεύει ο τύπος αυτός, άκόμα, για να προσδιορίσουμε τί ποσό διαθέτεται στο κάθε είδος κατανάλωσης (παραγωγικής-ατομικής).

Ο τύπος αυτός, λοιπόν, αν και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για τόν προσδιορισμό της παραγωγικότητας, είναι αναμφισβήτητα χρήσιμος για όρισμένες άλλες γενικές συγκρίσεις.

Εισόδημα όμως κατανάλωσης, *πραγματικό*, για τούς εργαζομένους, αποτελεί μόνο μέσα στη λαϊκή οικονομία (άφου αφαιρεθεί τό μέρος της αξίας της παραγωγής που διαθέτεται για απόθεμα, συσσώρευση κλπ.) τό

54. Τό $V+C$ (μισθοί, κέρδη κλπ.) όμως, χωρίς αυτές τις εκπτώσεις, όπως τονίσαμε και παραπάνω, δέ μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ως παραστατικό του ύψους της «καθαράς κοινωνικής προσόδου» – σαν απόλυτο μέγεθος, δηλαδή – ούτε για τη σύγκριση της παραγωγικότητας, ούτε για τόν προσδιορισμό του «εισοδήματος κατανάλωσης».

55. Βλ. *Σεγκάλ*, στο ίδιο, σελ. 330.

μέρος τῆς ἀξίας πού ἀντιστοιχεῖ στή χρονιάτικη ἐργασία. Γιατί στή λαϊκή οἰκονομία, παρ' ὄλη τήν ἀναλογικότητα τῶν εἰσοδημάτων, πού ὀφείλεται στό σοσιαλιστικό νόμο τοῦ καταμερισμοῦ τῆς δουλειᾶς, δέ γίνεται ἀτομική ἰδιοποίηση ἑνός σημαντικοῦ μέρους τῆς χρονιάτικης ἐργασίας γιά ἀτομική κατανάλωση μιᾶς ἐκμεταλλεύτριας κυρίαρχης τάξης.

Τό ἀτομικό, λοιπόν, εἰσόσημα, ἢ τό «μερίδιο τοῦ ἀτόμου» στή σοσιαλιστική οἰκονομία, θρῖσκεται ἀφού ἀπό τό κοινωνικό προϊόν γίνονται οἱ ἐκπτώσεις ἀξίας μέσων παραγωγῆς κλπ., οἱ ἐκπτώσεις γιά σκοπούς κοινωνικῆς προνοίας κλπ. καί οἱ ἐκπτώσεις γιά τή σοσιαλιστική ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή. Γιά νά γίνουν ὁμως αὐτές οἱ ἐκπτώσεις πρέπει νά ὑπάρξει ὑπερεργασία, καί συνεπῶς ὑπερπροϊόν πού θά καλύψει τίς πύό πάνω ἀνάγκες.⁵⁶

Αὐτό σημαίνει ὅτι χρειάζεται καί πάλι νά ἐξετασθεῖ ἡ σχέση ὑπερπροϊόντος καί ἀναγκαίας ἐργασίας καθῶς καί τό ὕψος τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου.⁵⁷ Ἔτσι ἀπό τά ἀφηρημένα ἀπόλυτα μεγέθη τῆς προσόδου κλπ., φτάνουμε στή μέτρηση τῆς κοινωνικῆς παραγωγικότητας ἑνός κλάδου μέ σωστή μέθοδο σύγκρισης.

4) Σοβαρό στοιχεῖο σύγκρισης γιά τό ζήτημα τῆς παραγωγικότητας ἀποτελεῖ τό μέγεθος τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου. Τό μέγεθος τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου (C) συγκρινόμενο μέ τό μέγεθος τοῦ μεταβλητοῦ (V) μᾶς δείχνει τό ὕψος τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης (—) τῶν κεφαλαίων πού ἔχουν ἐπενδυθεῖ σ' ἕνα δοσμένο κλάδο. Ἡ ὑψηλή ὀργανική σύνθεση ἑνός κεφαλαίου εἶναι ὁ ἀπαραίτητος ὀρος γιά τήν ὑψηλή παραγωγικότητα. Αὐξουσα ὑψηλή ὀργανική σύνθεση, σημαίνει αὐξουσα παραγωγικότητα. Σημαίνει αὐξουσα καθαρῆ πρόσοδο καί μεγαλύτερο ποσοστό ὑπερπροϊόντος.⁵⁸

5) Ἀπό στατιστική ἄποψη, ἔχει ἐνδιαφέρον ὁ τύπος τοῦ «ἀτομικοῦ» ἢ «κατά κεφαλὴν» ἢ «πραγματικοῦ» ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τό ἀτομικό εἰσόδημα ὑπολογίζεται ὡς ποσοστό τῆς ἀξίας τῆς συνολικῆς (ἀκαθάριστης) παραγωγῆς ἢ τῆς καθαρῆς «κοινωνικῆς» προσόδου. Τό εἰσόδημα

56. Βλ. *Σεγκάλ*, στό ἴδιο, σελ. 336.

57. Βλ. καί *Ὁστροβιτιάνωφ* γιά τή σχέση τῆς αὐξησης τοῦ μισθοῦ καί τῆς αὐξησης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί τοῦ ρυθμοῦ τῆς συσσώρευσης.

58. Ὁ Ρικάρντο εἶδε ὡς ἕνα σημείο σωστά, μ' ὄλη τήν ἐπανάληψη τοῦ λάθους πού ἔκανε ὁ Σμίθ στήν ἀνάλυση τῆς ἀξίας σέ V+S, τίς ἐννοιες αὐτές ὅταν λέει:

«Εἶναι σημαντικό νά κάνουμε τήν ἀκριβολογημένη διάκριση ἀνάμεσα στό ἀκαθάριστο καί στό καθαρὸ εἰσόδημα, γιατί ὅλοι οἱ φόροι πρέπει νά εἰσπραχθοῦν ἀπό τό δεύτερο. Ἄς ὑποθέσουμε πῶς ὅλα τά ἐμπορεύματα πού ἔχει γιά πούλημα μιὰ χώρα στό διάστημα ἑνός χρόνου: σάρι, πρῶτες ὕλες, κατεργασμένα προϊόντα κλπ. ἔχουν ἀξία 20 ἑκατομμύρια. Ἄς ὑποθέσουμε πῶς χρειάζεται ἕνας ὀρισμένος ἀριθμὸς ἀνθρώπων γιά τήν παραγωγή αὐτῆς τῆς ἀξίας καί πῶς ἡ συντήρηση αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων κοστίζει 10 ἑκατομμύρια. Θά ἔλεγα πῶς τό ἀκαθάριστο εἰσόδημα αὐτῆς τῆς κοινωνίας εἶναι 20 ἑκατομμύρια καί τό καθαρὸ εἰσόδημα 10 ἑκατομμύρια». (Ντ. Ρικάρντο: «Ἀρχές πολιτικῆς οἰκονομίας», κεφ. XXXII, π. 572, (ἀγγλ. ἐκδ.).

Τό ἀπόσπασμα μνημονεύεται ἀπό τό Μάρξ «Ἱστορία τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν», σελ. 123. Βλ. βιβλιογραφία (παράρτημα III).

Καί σέ ἄλλο σημείο ὁ ἴδιος ὁ Ρικάρντο, τονίζει πῶς δέν ἔχει καμμία σημασία ἂν χρησιμοποιοῦμε περισσότερους ἢ λιγότερους δουλευτές, ὅταν τό καθαρὸ προϊόν δέν μπορεῖ νά μεγαλώσει ἀνάλογα.

αυτοῦ τοῦ τύπου ὀνομάζεται «πραγματικό» καί ἀπό τούς ἴδιους τούς οἰκονομολόγους πού ἀκολουθοῦν τήν ἀστική, κλασική, θεωρία τοῦ Σμίθ κ.ἄ., πού κρίναμε, γιατί ἴσως ἔχει πιά ἐπικρατήσει ἡ ἄποψη – ἀπό τά πράγματα – πώς τό ἀπόλυτο μέγεθος τῆς «καθαρῆς κοινωνικῆς προσόδου» πολύ λίγο μπορεῖ νά δείξει τό *πραγματικό λαϊκό* εἰσόδημα μιᾶς χώρας⁵⁹ ἢ τό ὕψος τῆς παραγωγικότητας ἑνός κλάδου. Τό «κατ' ἄτομο εἰσόδημα» μπορεῖ ὡς ἕνα βαθμό νά δείξει καί τήν παραγωγικότητα ἑνός κλάδου καί τό σημεῖο ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας. Γιατί κι ἐδῶ, ὅπως καί στούς τύπους τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ ποσοστοῦ συσσώρευσης⁶⁰, δέ γίνεται σύγκριση ἀπολύτων μεγεθῶν – ὅπως στήν περίπτωση τῆς «καθαρῆς κοινωνικῆς προσόδου» – ἀλλά σχετικῶν μεγεθῶν. Τά σχετικά, ὅμως, αὐτά μεγέθη βρίσκονται μέ ἀντιδιαστολή καί σύγκριση τῶν στοιχείων τῆς ἀξίας. Καί ὄχι μέ τήν αὐθαίρετη ἀνάμιξή τους⁶¹. Ἰδιαίτερα χρήσιμος, ἀπό ἄποψη στατιστικῆς, γιά τή διαπίστωση τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης καί τῆς παραγωγικότητας ἑνός κλάδου τῆς παραγωγῆς, εἶναι ὁ τύπος τοῦ «κατά ἐργάτην» ἢ «κατ' ἄτομον πληθυσμοῦ» ποσοστοῦ σέ μέσα παραγωγῆς (πάγιο ἢ γενικότερα σταθερό κεφάλαιο). Ἀ.χ. ὅταν διαπιστώνουμε πώς ὁ γάλλος ἐργάτης τό 1939 χρησιμοποιοῦσε ἐνέργεια σέ μηχανές τό ἰσοδύναμο μέ 1,3 τόννους ἄνθρακος, ὁ γερμανός μέ 4 τόννους, ὁ ἄγγλος μέ 5 καί ὁ ἀμερικανός μέ 6 τόννους. Ἡ πῶς «κατά κεφαλὴν» τοῦ γάλλου ἀντιστοιχοῦσαν 7,5 ἵπποι, τοῦ ἄγγλου 20 καί τοῦ ἀμερικανοῦ 33,5.

Μέ τά παραπάνω ἡ ἔννοια τῆς καθαρῆς προσόδου καί τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀπό τήν ἄποψη τῆς *παραγωγικότητας* καί ὄχι μιᾶς ἀφηρημένης στατιστικῆς διατύπωσης, πού συγχέει τά στοιχεῖα πού ἀκριβῶς πρέπει νά διακρίνει, βλέπουμε πώς τοποθετεῖται σέ ὄλοτελα διαφορετικῆς μεθοδολογικῆς βάσης ἀπό αὐτήν, ὅπου τήν τοποθετεῖ ἡ «ἐπικρατούσα» ἄποψη στήν ἀστική θεωρητικὴ οἰκονομική. Ἡ ἀστική οἰκονομική ἄποψη γιά τό εἰσόδημα προσπαθώντας νά δώσει *τελεολογικό* χαρακτήρα στήν καπιταλιστικὴ παραγωγή, νά δείξει δηλ. πώς τά μέρη τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορευματοῦ ἀντιστοιχοῦν στή διανομὴ εἰσοδημάτων ἀνάλογα μέ τή συμβολὴ κάθε «συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς», δείχνει ὑποκρισία καί ἀνεδαφικότητα ἐπιστημονική. Προσπαθεῖ μέ τήν ἀπολογητικὴ τῶν «τριῶν συντελεστῶν παραγωγῆς» νά στηριχθεῖ στό γεγονός ὅτι στήν καπιταλιστικὴ ἀγορὰ ἀνταλλάσσονται ἰσοδύναμα καί νά κρύψει τό ὅτι πίσω ἀπ' αὐτὴ τήν τυπικὴ ἀνταλλαγὴ τό κεφάλαιο ἰδιοποιεῖται τήν ἀπλήρωτη ἐργασία τῆς ἐργατικῆς τάξης. Προσπαθεῖ νά κρύψει ὅτι τό κέρδος προέρχεται ἀπό τήν ὑπερεργασία καί ὄχι ἀπό τήν κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων. Προσπαθεῖ, ἀκό-

59. Ὅταν λέμε ἐδῶ ἀπόλυτο μέγεθος «καθαρῆς προσόδου», ἐννοοῦμε τήν πρόσοδο ἀπὸ τούς μισθοὺς, τά κέρδη, τούς τόκους κλπ., *χωρὶς* τήν ἐκπτώση γιά ἀποθεματικά, ἀποταμίευση κλπ. (δηλ. τό V+S «ἀμείωτο»). Στήν περίπτωση ἐκπτώσης τῶν παραπάνω στοιχείων ἔχουμε τό εἰσόδημα *κατανάλωσης*, τό ὁποῖο, ὅμως, ὅπως εἶπαμε, μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά στατιστικὲς συγκρίσεις σέ ζητήματα ἀτομικῆς κατανάλωσης.

60. Ὅχι, φυσικά, μέ τήν ἴδια ἀκρίβεια, ὅπως στούς τύπους αὐτοῦς.

61. Τό «κατά κεφαλὴν» εἰσόδημα, κατά κάποιο, στοιχειώδη ὅμως, τρόπο, συνδυάζει τή σύγκριση καί τοῦ ποσοστοῦ καθαροῦ προϊόντος καί τοῦ ὕψους τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης.

μα, αποφεύγοντας νά δείξει τό ποσοστό υπερπροϊόντος, νά κρύψει τό βαθμό εκμετάλλευσης.

Όπως είδαμε καί στό κεφάλαιο, όπου αναλύσαμε τά στοιχεία του πίνακα 44 καί 45, καί όπως θά δοῦμε στή σύγκριση τῆς καθαρῆς προσόδου ἀπό τή γεωργία καί τή βιομηχανία, ἡ μέθοδος, πού εκθέσαμε γιά νά βροῦμε τήν καθαρή πρόσοδο, εἶναι ἡ μόνη, πού μπορεῖ νά μᾶς δείξει τό βαθμό τῆς οικονομικῆς ἀποδοτικότητας κάθε κλάδου.

Ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθαρῆς προσόδου μέσα στίς σοσιαλιστικές συνθήκες παραγωγῆς; Ἐκεῖ ἡ διάκριση πρόσθετου καί ἀναγκαίου χρόνου δουλειᾶς ἀλλάζει δλότελα περιεχόμενο. Ὁ πρόσθετος χρόνος δουλειᾶς γίνεται ὁ χρόνος υπερεργασίας καί δέν σημαίνει πιά τήν *εκμεταλλευτική κατηγορία* τῆς υπεραξίας, σημαίνει τό χρόνο πού παράγεται τό ἀναγκαῖο προϊόν (καί γι' αὐτό εἶναι κι αὐτός ἀναγκαῖος), πού πρέπει νά διατεθεῖ γιά τή σοσιαλιστική συσσώρευση καί γιά τούς ἄλλους σκοπούς τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας (βιοτικό, πολιτιστικό ἐπίπεδο). Ἀπό τήν ἄλλη, ὁ ἀναγκαῖος χρόνος διευρύνεται, γιατί ἡ ἔννοια «μέσα γιά τή συντήρηση» δέ σημαίνει πιά «μέσα γιά τήν ἀναπαραγωγή ἐργατικῆς δύναμης» παρά μέσα γιά τήν ἄνεση καί τήν πολιτισμένη διαβίωση τῶν δουλευτῶν. Ἔτσι, δλόκληρος ὁ χρόνος τῆς δουλειᾶς γίνεται ἀναγκαῖος⁶² μέ τό νόημα πώς σέ τελευταία ἀνάλυση ἐξυπηρετεῖ τίς ἀνάγκες τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, μά καί τῆς κοινωνικῆς διανομῆς. Ἡ διάκριση: ἀναγκαῖα ἐργασία, καί υπερεργασία, παίρνει καινούρια σημασία. Δείχνει πώς τό υπερπροϊόν εἶναι ἀπαραίτητο γιά τή σοσιαλιστική συσσώρευση.

Στή σοσιαλιστική κοινωνία, μ' ἄλλα λόγια, μπορεῖ κανεῖς νά μιλήσει γιά εἰσόδημα ἐθνικό-κοινωνικό καί γιά εἰσόδημα κατανάλωσης μέ τήν πραγματική σημασία του ὄρου. Μποροῦμε νά χρησιμοποιοῦμε τούς τύπους του εἰσοδήματος πού ἀναφέραμε ἂν καί τά στοιχεία τους θά ἔχουν δλότελα διαφορετική πλοκή καί σημασία. Οἱ τύποι πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐξίσου, καί ἐδῶ, εἶναι ὁ τύπος τῆς ὀλικῆς ἀξίας, πού μᾶς δείχνει τήν αὔξηση, πού πήρανε ὄλα τά στοιχεία της, ὁ τύπος τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης του παραγωγικοῦ κεφαλαίου καί ὁ τύπος του ποσοστοῦ καθαρῶν προϊόντων γιά νά βροῦμε τό ποσοστό, όπου ἔφτασε ἡ συσσώρευση καί ἡ ἀνύψωση του βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Ὁ πρῶτος μᾶς δείχνει σ' ὄλη του τήν ἔκταση τό παραγωγικό ξεδίπλωμα τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας. Ὁ δεύτερος μᾶς δείχνει τό ὕψος τῆς ποσοτικῆς καί τεχνικῆς ποιοτικῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν μέσων (ἐγκαταστάσεις, μηχανήματα κλπ.). Ὁ τρίτος μᾶς δείχνει τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης κλπ. (*taux d' accumulation*), καί ἐπόμενα τήν οἰκονομική ἀποδοτικότητα του κάθε κλάδου. Ἀπό τήν τεχνική ἀνάπτυξη του παραγωγικοῦ κεφαλαίου καί ἀπό τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης, ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτάχυνση τῶν ρυθμῶν τῆς σοσιαλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς καί τῆς σοσιαλιστικῆς συσσώρευσης.⁶³ Φυσικά ἐδῶ πρέπει

62. Μάρξ (Κεφάλαιο I). Βλ. πιό πάνω, σελίδα 392, μέ σχετικό ἀπόσπασμα.

63. Βλ. «Τό πεντάχρονο σχέδιο γιά τήν ἀνόρθωση καί ἀνάπτυξη τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ» 1946 - 1950. Εἰσήγηση του Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς κρατικοῦ σχεδίου τῆς ΕΣΣΔ, Ν. Α. Βοζνεσένσκι (15/3/46). «Μόρφωση», ἀριθ. 9/1946, σελ. 388.

νά προσδιορίζεται ή σχέση του υπερπροϊόντος μέ τό κεφάλαιο γιά τούς μισθούς. "Όπως είπαμε, στή σοσιαλιστική οίκονομία, ή σχέση αυτή μεταβάλλεται γιατί ή έννοια «μέσα γιά τή συντήρηση» πλαταίνει κι απορροφάει ένα μέρος από τήν άξία πού θά πήγαινε στό υπερπροϊόν.⁶⁴

Συμπέρασμα: Οί όρισμοί πού παραθέσαμε στίς σελίδες 405-406 γιά τήν άξία τής κοινωνικής παραγωγής και τό καθαρό έθνικό εισόδημα και γιά τήν καθαρή πρόσοδο στή βιομηχανία και στήν άγροτική οίκονομία, δέν πρέπει νά χρησιμοποιηθούν γιά τόν προσδιορισμό τής παραγωγικότητας:

1) Γιατί ξεκινούν από λαθεμένη θεωρητική άφετηρία. 2) Δέν μπορούν νά μās δείξουν τίποτε άλλο παρά τό άπόλυτο μέγεθος πού έχει φτάσει ή καινούρια άξία ή τό μέρος εκείνο πού άντιστοιχεί στή «χρονιάτικη άτομική κατανάλωση» (άν άφαιρεθεί τό μέρος πού πάει στήν άποταμίευση και τή συσσώρευση) μιās κοινωνίας ή ενός κλάδου τής παραγωγής, χωρίς καμιά ούσιαστική δηλωτική διάκριση τής σχέσης στήν όποία βρίσκονται άναμεταξύ τους τά μέρη τής άξίας πού παράγεται. Τό νά προσδιορίζεται όμως έτσι τό «μερίδιο άτομου» στήν καπιταλιστική οίκονομία, δέν άποτελεί παρά μία στατιστική «άφαίρεση».⁶⁵ Τό μέγεθος του «μεριδίου άτομου» (γιά άτομική κατανάλωση), ή του «τροφικού» εισοδήματος δέ μπορεί καθαρά νά μās όρίσει τό βαθμό τής παραγωγικότητας. Μās παρασύρει μάλλον στήν αύταπάτη νά θεωρούμε πώς ή καπιταλιστική κοινωνία δουλεύει σάν «όργανωμένο σώμα» γιά τήν παραγωγή άξιων χρήσης, πού ικανοποιούν τίς «έθνικές άνάγκες». Καί σέ μία τέτοια περιπτωση, βέβαια, ό κάθε εργαζόμενος, όπωσ και κάθε άλλος «συντελεστής τής παραγωγής» (κεφάλαιο κλπ.), παρουσιάζεται πώς παίρνει αυτό πού του άναλογεί σέ οίκονομικά άγαθά γιά νά ικανοποιήσει τίς άνάγκες του. Μ' αυτό τόν τρόπο δημιουργείται ένα είδος καπιταλιστικής «οίκονομικής δημοκρατίας». "Έτσι ή έννοια ενός εικονικού «μέσου εισοδήματος», τείνει νά κρύψει – μέσα από τήν άπολυτότητα των «μέσων όρων» και των «μεγάλων άριθμών» – τό άδιάκοπο έκμεταλλευτικό processus τής συγκέντρωσης του κεφαλαίου και του κοινωνικού πλούτου, στά χέρια μιās χούφτας έκμεταλλευτών, από τό ένα μέρος, και τής έξαθλίωσης τής πλατειάς μάζας των δουλευτών, από τό άλλο μέρος.⁶⁶

64. Παραπάνω εκθέσαμε άναλυτικά και τόν τρόπο πού βρίσκουμε τό ποσοστό τής συσσώρευσης γιά τόν κάθε κλάδο και τή σημασία πού έχει τό ποσοστό τής συσσώρευσης γιά τήν οίκονομική άνάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων τής σοσιαλιστικής κοινωνίας. Βλ. τό έξαιρετικά διαφωτιστικό άρθρο του Σ. Τουρέτσι: «'Η σοσιαλιστική συσσώρευση στό νέο πεντάχρονο». «Μύρφωση», άριθ. 9/1946, σελ. 420 - 423.

65. Βλ. Μάρξ γιά έθνικό εισόδημα, Κεφάλαιο III. Σχετικό άπόσπασμα στό Σεγκάλ, σελ. 330. Βλ. παραπάνω σελ. 418.

66. Η «θεωρητική» αυτή τοποθέτηση όρηκε τήν πιό άγοραία έκφρασή της, στήν οίκονομική άδαημοσύνη πού παρουσιάζουν οί «έφρευες» όρισμένων ειδικών γιά τό «άναγκαίο τροφικό εισόδημα» (τόσο κρέας, τόσο λάδι, τόσα κουκιά κατ' άτομο κλπ.) του λαού μας. Μετρώνε «κατά κεφαλήν» πόσες τροφικές μονάδες άναλογούν στον κάθε κάτοικο και βγάζουν τό συμπέρασμα ότι κι άν άναπτυχθεί ή οίκονομία και άξιοποιηθούν οί πλουτοπαραγωγικοί πόροι πάλι δέν είναι άρκετό τό «τροφικό εισόδημα». Φυσικά, τή δυναμική, σωρευτική,

Δέ μᾶς δείχνουν λοιπόν σωστά – κι αυτό είναι τό σπουδαιότερο γιά τό θέμα πού ἐξετάζουμε – τό βαθμό τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητος ἑνός κλάδου. Ἀντίθετα γίνεται ἀνάμιξη ἐκείνων τῶν στοιχείων πού θά ἔπρεπε νά τά ἀντιπαραβάλλουμε γιά σύγκριση. Γιατί ἡ ἀναλογική σχέση τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι πού ἐκφράζει καί τό ὕψος τῆς ἀποδοτικότητος ἑνός κλάδου. Γιά τούς λόγους αὐτούς ὁ τρόπος πού μετροῦν τήν οἰκονομική ἀποδοτικότητα ἑνός κλάδου εἶναι ἀπαράδεκτος. Ὁ ὑπολογισμός πού χρησιμοποιοῦν στίς περισσότερες στατιστικές καί ἐφαρμοσμένες οἰκονομικές μελέτες, κυρίως γιά νά βροῦνε τό ποσό, ὅπου φτάνει ἡ χρονιάτικη ἀτομική κατανάλωση «εἰσοδημάτων», δέν μπορεῖ νά μᾶς δείξει τήν πραγματική ἀποδοτικότητα ἑνός κλάδου στήν καπιταλιστική οἰκονομία.⁶⁷

3) Ὁ μόνος σωστός ὑπολογισμός γιά τήν οἰκονομική ἀποδοτικότητα ἑνός κλάδου τῆς οἰκονομίας εἶν' ἐκεῖνος πού δείχνει, σέ κάθε χρονική περίοδο, τήν πραγματική σχέση τοῦ ὑπερπροϊόντος – ὑπερεργασίας μέ τό κεφάλαιο μισθῶν – ἀναγκαίας ἐργασίας. Σέ συνδυασμό, πάντοτε, καί μέ τό ὕψος τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου. Ἡ κατιοῦσα καμπύλη τοῦ δευτέρου (ἀναγκαία ἐργασία) καί ἡ αὔξηση τοῦ πρώτου (ποσοστοῦ ὑπερπροϊόντος γιά τή συσσώρευση) σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνύψωση τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου εἶναι τά βασικά στοιχεία, πού μποροῦν νά δείξουν τό βαθμό ὅπου ἔχει φτάσει ἡ οἰκονομική ἀποδοτικότητα καί ἡ τεχνική-παραγωγική ἐξέλιξη ἑνός οἰκονομικοῦ κλάδου. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πῶς στή σοσιαλιστική οἰκονομία ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρέπει νά συνοδεύεται μέ τήν πτώση τοῦ κόστους, μέ τήν αὔξηση τῆς σοσιαλιστικῆς συσσώρευσης καί τήν ἀνύψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, πού εἶναι πάλι τό ἀποτέλεσμα ἀπό τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας σέ βαθμό πού νά ξεπερνάει τήν αὔξηση τοῦ μισθοῦ. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι, ὅπως εἴπαμε πῶς πάνω, τό μέγεθος τοῦ ὑπερπροϊόντος ἔχει ἀξία ὄχι αὐτό καθαυτό, παρά σάν στοιχεῖο σύγκρισης. Ἡ τρέχουσα ἀποψη κάνει τό λάθος νά συγκρίνει τά «εἰσοδήματα» – χωρίς ὅμως καί νά προσδιορίζει τήν παραγωγικότητα – ἀνάμεσα στούς διάφορους κλάδους.

Ἄς δοῦμε τώρα στήν ἐφαρμογή τους τίς σκέψεις αὐτές.

δ) Οἱ συγκρίσεις βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς προσόδου

Ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ἑνός ἢ τοῦ ἄλλου ὑπολογισμοῦ γιά νά βροῦμε τήν καθαρή πρόσοδο καί τήν ἀποδοτικότητα, παίρνει ιδιαίτερη γιά μᾶς σημασία, προκειμένου νά συγκρίνουμε στή συγκεκριμένη περίπτωση τῆς

οἰκονομική ἀνάπτυξη πού φέρνει ἡ ἐκβιομηχάνιση οὔτε τήν ὑποπεύονται οἱ «εἰδικοί» αὐτοί. (Ἔτσι, καταντά ἄλλο πρόβλημα, πῶς καί ὁ ἴδιος... ὁ καπιταλισμός μπόρεσε νά ὑπάρξει, σέ ὀρισμένες χώρες). Μιά τέτοια «ἀποψη» (Ἰ. Μάνου κλπ), δέ δείχνει παρά τό μέγεθος τῆς διαστρέβλωσης πού παθαίνουν οἱ βασικές ἀρχές τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἀπό τούς, ὁπαδούς τοῦ «ζωτικοῦ χώρου»...

67. Εἴπαμε γιά τόν ὑπολογισμό τοῦ «ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατανάλωσης», πῶς πάνω, σέ ποιές εἰδικές περιπτώσεις εἶναι παραδεκτή ἡ χρησιμοποίησή του.

δικής μας οικονομίας, τήν αποδοτικότητα τών καινούριων κλάδων τής βαρειᾶς βιομηχανίας μέ τήν αποδοτικότητα τής γεωργικῆς παραγωγῆς μέσα στίς συνθήκες τής σημερινῆς παραγωγικῆς τῆς στάθμης. Οἱ ὀπαδοί τών «ὑποδάθρων» χρησιμοποιοῦν γιά τήν καθαρῆ πρόσοδο τόν ὄρισμό, πού τόν κρίναμε ἀπαράδεκτο, ὅταν παραπάνω ἀναλύσαμε θεωρητικά, πώς πρέπει νά γίνεται ὁ ὑπολογισμός τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητας, γιά νά δείξουν τήν ἀνωτερότητα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καί ν' ἀποδείξουν πώς τό ἄμεσο συμφέρο τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἐπιβάλλει νά τραποῦμε πρὸς ἐπεκτατικῆς γεωργικῆς λύσεις καί τότε θ' ἀποκτήσουμε πολύ μεγαλύτερη καθαρῆ πρόσοδο (ἐθνικό εἰσοδήμα) ἀπό τήν πρόσοδο, πού θά μᾶς ἔδινε ἡ βιομηχανικῆ παραγωγή τών κλάδων τῆς βιομηχανίας κλπ.

Στή βάση αὐτή – χωρίς ὅμως τήν ὑπερβολικότητα τών ἀπόψεων πού θά κρίνουμε παρακάτω – τοποθετοῦν ἀπό διαφορετικῆ σκοπιά τό ζήτημα τῆς ἐκβιομηχάνισης καί τά σχέδια τών ἀμερικανικῶν ἀποστολῶν (FAO κλπ.). Δέχονται «ἐκ προοιμίων» τόν ἀγροτικό χαρακτήρα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καί προτείνουν λύσεις μερικῆς ἐκβιομηχάνισης. Τό σχῆμα πού ὑποστηρίζουν εἶναι: Γεωργικῆ ἀνάπτυξη καί μερικῆ βιομηχανικῆ ἀνάπτυξη. Ἡ βαρεῖα βιομηχανία περνάει σέ δεύτερη μοίρα. Ἡ βιομηχανία μας ἔτσι – καί μέ τήν καινούρια αὐτή μορφή – θ' ἀποτελεῖ τμήμα καί ἐξάρτημα τῆς ξένης βιομηχανίας.⁶⁸

Ἐὰν ἀφήσουμε ὅμως τώρα νά μιλήσουν δύο ἐκπρόσωποι τῆς θεωρίας τών «ὑποδάθρων».

«Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἐκβιομηχάνισης αὐτή θά μᾶς φέρῃ ἀσφαλῶς εἰς σημαντικὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί τῆς ἀπασχολήσεως. Σημαντικὴν ὅμως μόνον. Δέν εἶναι δυνατόν ν' ἀναμένωμεν ὅτι ἡ πραγματοποιήσις τών βιομηχανικῶν τούτων δυνατοτήτων (καί, κατ' ἀνάλογον μέτρον, καί ὅλων τών πλουτοπαραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας) θά προκαλέσει μίαν ριζικὴν μεταβολὴν τοῦ οἰκονομικοῦ μας προβλήματος, δηλ. μίαν ἀπότομον καί πρὸ πάντων ταχεῖαν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» (Π. Κουβέλη, Βιομηχανικαὶ δυνατότητες κλπ., σελ. 108) καί πιό κάτω στήν ἴδια σελίδα: «Ἄλλὰ διὰ νά περιορισθῶμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰς ἐδαφικὰς διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος – καί μέ τόν ὄρον τοῦτον ἐννοοῦμεν ὄχι ἀπλῶς τήν συνένωσιν πρὸς τήν μητέρα Ἑλλάδα ἐδαφῶν, πού ἔχουν διεθνῶς καί ἐπανειλημμένως ἀναγνωρισθῆ ὡς ἀνήκοντα εἰς ταύτην, ἀλλὰ τήν ἀπόκτησιν τοῦ ἐδαφικοῦ «ὑποδάθρου» τοῦ ἀναγκαιοῦντος διὰ τήν ἀνθρωπίνην διαβίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» καί στό ἴδιο στή σελίδα 109: «Μέ τήν προϋπόθεσιν ὅτι θά ἦτο δυνατή ἡ ἐδαφικὴ ἐπέκτασις τῆς χώρας κατ' ἑκτασιν περικλείουσαν 10 ἑκατομ. γεωργικῶς χρησιμοποιησίμων στρεμμάτων, ἡ ἐντεῦθεν ἐτησίᾳ αὔξησις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος θ' ἀνῆρ-

68. Βλ. καί Κ. Mandelbaum: «The industrialization etc.» (Βιβλιογραφία, παράρτημα III). Στήν ἀποψη τῆς «στενότητος καί τῆς φτώχειας τῆς γῆς» στέκεται καί τό ὑπόμνημα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τό «Οἰκονομικόν καί κοινωνικόν συμβούλιον τών Ἠνωμένων Ἐθνῶν» (Αὐγουστος 1946). Βλ. «Τεχνικά χρονικά», ἀριθ. 269 - 270 (σελ. 227 - 269).

χετο, επί τῆ βάσει τῆς ἀνωτέρω κατά στρέμμα κοινωνικῆς προσόδου ἐν Ἑλλάδι, εἰς 7 περίπου δισεκατομ. δραχμῶν»· καί πῖό κάτω στήν ἴδια σελίδα: «Προφανῶς ἡ διαφορά πού διαπιστοῦται μεταξύ τῆς ἐκ τῆς πλευρᾶς ταύτης δυνατῆς ἀναπτύξεως πού μπορεῖ νά πραγματοποιηθῆ ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ἀναπτύξεως βαρεῖας βιομηχανίας καί τήν ὁποῖαν ὑπελογίσαμεν εἰς 1 1/2 δισεκατομ. δραχμῶν (1937/38), εἶναι τεραστία». Καί στή σελ. 110: «Ἡ δυσαναλογία αὕτη γίνεται ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα εἰς τό πεδῖον τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Διεπιστώσαμεν ἤδη ὅτι ἡ δυνατή αὔξησις τῆς ἀπασχολήσεως, ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἠλεκτρομεταλλουργίας καί ἠλεκτροχημείας ἐν Ἑλλάδι δέν δύναται νά ὑπερβῆ τάς 20.000-25.000 ψυχῶν. Ἄν συνυπολογίσωμεν δέ τήν δυνατήν ἀπασχόλησιν εἰς βιομηχανίας περαιτέρω ἐπεξεργασίας μετάλλων κλπ., φρονοῦμεν ὅτι ἡ τελική αὔξησις τῆς ἀπασχολήσεως δέν θά καταστῆ δυνατόν νά ὑπερβῆ τελικά, καί μετά παρέλευσιν ἀρκετῶν δεκαετηρίδων, μερικᾶς δεκάδας χιλιάδας ἀνθρώπων. Ἀντιστοίχως, ἂν λάβωμεν ὡς βάσιν τήν μέσην παρ' ἡμῖν ἀπασχόλησιν εἰς τήν γεωργίαν ἐξ 117 ἀτόμων κατά τετραγωνικόν χιλιόμετρον, ἐξάγομεν τό συμπέρασμα ὅτι θά εὔρισκον ἀπασχόλησιν καί μάλιστα ταχυτάτην (ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνην πού θά ἐπραγματοποιεῖτο ἐκ τῆς ἐκβιομηχανίσεως) εἰς 10.000 τετραγ. χιλιόμετρα (ἤτοι 10.000.000 στρέμματα) νέων καλλιεργησίμων γαιῶν, ὑπέρ τό 1.000.000 ἀτόμων, ἢ καί κατωτέρου ἀριθμοῦ, ἐάν θά ἔπρεπε νά λάβωμεν ὡς βάσιν ἀναλογίαν πυκνότητος γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἄλλων βαλκανικῶν χωρῶν. Ἡ διαφορά μεταξύ τῶν δύο δυνατοτήτων ἀπασχολήσεως εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε νά μή χρειάζεται νά ἐξαρθῆ περισσότερον».

Καί ὁ καθηγητής κ. Ζολώτας⁶⁹ μέ πολύ περισσότερο συμπυκνωμένο ὕφος λέει:

«Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει σαφῶς ὅτι οὐδεμία λύσις τοῦ ἐλληνικοῦ προβλήματος εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῆ ὡς λύσις, ἐφ' ὅσον δέν βασισθῆ ἐπί τῆς δημιουργίας φυσιολογικοῦ ἐδαφικοῦ ὑποβάθρου εἰς τόν ἐλληνικόν πληθυσμόν. Ἐάν δέν ἀντιμετωπισθῆ ἡ λύσις αὕτη κατά τρόπον ἱκανοποιητικόν δέον νά ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ἑλληνικός λαός θά ἐξακολουθήσῃ παραμένων εἰς στρατόπεδον συγκεντρώσεως ἐπαιτῶν, καταδικασμένος εἰς διηνεκῆ λιμοκτονίαν εἰς ὄνειδος τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ».

Γιά νά κρίνουμε τίς «συγκρίσεις» αὐτές, θά ἐξετάσουμε *πρῶτα* ποιᾶ εἶναι ἡ πραγματικῆ οικονομική ἀποδοτικότητα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας μέσα στίς σημερινές συνθῆκες. *Δεύτερο*: Ποιά σχέση ἔχουν, μεταξύ τους, οἱ κλάδοι τῆς βαρεῖας βιομηχανίας καί ἡ σημερινή ἀγροτικῆ οἰκονομία, ὅπως προκύπτει ἀπό τή σύγκριση τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητάς τους καί *τρίτο*: Ποιά σχέση ἔχει ἡ ἀπασχόληση μεγάλου ἢ μικροῦ ἀριθμοῦ ἐργαζομένων μέ τήν οἰκονομική ἀποδοτικότητα τοῦ κάθε κλάδου καί ποιᾶ

69. Βλ. *Ξ. Ζολώτας*: «Ἡ Ἑλλάς πρέπει νά γίνῃ βιώσιμος», σελ. 15, 1945.

είναι από γενικότερη κοινωνική άποψη ή θετική ή αρνητική σημασία της «μεγάλης απασχολήσεως» για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων⁷⁰.

ε) *Ἡ ἀγροτική οἰκονομία μέσα στίς σημερινές συνθήκες. Βασικές διαπιστώσεις γιά τήν ὀργανική σύνθεση, τήν καθαρή πρόσοδο καί τήν παραγωγικότητα*

Πρέπει νά σημειώσουμε, πρὶν ἀρχίσουμε τήν κριτική ἀνάλυση, πῶς οἱ ὑποστηρικτές τοῦ «ὑπόβαθρου» δέν παίρνουν γιά βάση μιάν ἀναπτυγμένη καπιταλιστικά γεωργία, πού τά χαρακτηριστικά της πλησιάζουν τά χαρακτηριστικά τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας⁷¹, παρὰ τήν συγκεκριμένη ἐλληνική ἀγροτική οἰκονομία, στή σημερινή της κατάσταση μέ τά γνωστά χαρακτηριστικά της: τήν ἐκτατική δηλαδή καλλιέργεια, τήν κλειστή σέ μεγάλο βαθμό παραγωγή, τά μισοφεουδαρχικά ὑπολείμματα καί τήν τεχνική της καθυστέρηση. Σέ μιὰ τέτοια ἀγροτική οἰκονομία ἡ ὀργανική σύνθεση τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἐξαιρετικά χαμηλή. Δηλαδή ἡ χρησιμοποίηση κεφαλαίου σέ παραγωγικά μέσα πολύ μικρή, συγκριτικά μέ τήν ποσότητα τῆς (ἀναγκαίας) ἐργασίας πού χρησιμοποιεῖται στόν κάθε παραγωγικό κύκλο. Ἡ παραγωγικότητα, λοιπόν, εἶναι πολύ χαμηλή. Ἡ τιμή τοῦ προϊόντος μόλις φτάνει νά καλύψει τίς δαπάνες γιά τήν παραγωγή. Μόλις φτάνει νά δώσει στούς ἀγρότες τά μέσα συντήρησης καί ἀναπαραγωγῆς. Ἡ γαιοπρόσοδος καί οἱ τόκοι, στίς περισσότερες περιπτώσεις, ἀπορροφοῦν ἕνα μέρος καί ἀπό αὐτό τό μισθό τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας. Αὐτό ἰδιαίτερα γίνεται στή χωρική μικροϊδιοκτησία ὅπου ὁ καλλιεργητής ἀφαιρεῖ, οὐσιαστικά, τή γαιοπρόσοδο ἀπό τό δικό του μεροκάματο. Τό ἴδιο γίνεται, σέ μεγάλο βαθμό, καί γιά τούς τόκους πού ἀφαιροῦνται ἀπό τό ἀτομικό «εἰσόδημα» τοῦ καλλιεργητή. Ἀκόμα, ἐξωπαραγωγικά, φαλκιδεύεται τό γεωργικό «εἰσόδημα» καί ἀπό τό πιστωτικό καί τό ἐμπορικό κεφάλαιο πού παρακρατοῦν ἕνα τμήμα τοῦ προϊόντος.

Πρέπει νά συνοψίσουμε τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας γιά νά δοῦμε ποιά ἐπιρροή ἔχει ὁ βαθμός ἀνάπτυξης πού βρῖσκεται σήμερα στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας:

1) Στήν ἀγροτική οἰκονομία τῆς χώρας μας, ἂν θέλαμε, ἀφαιρετικά, νά τήν κατατάξουμε σέ ἕνα γενικό οἰκονομικό τύπο – μέσα στό πλαίσιο τῶν γενικῶν ἰδιομορφιῶν τῆς οἰκονομίας μας στήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιτα-

70. Πρέπει νά σημειώσουμε πῶς κρίνουμε, σέ κάποια ἔκταση, τά ἐπιχειρήματα τοῦ κ. Κουβέλης, ὄχι ἐπειδή αὐτά καθαντά στηρίζονται σέ ἀξιολογότερο «ὑπόβαθρον», παρὰ γιατί παρουσιάζουν μεγαλύτερη ἐπιστημονικοφάνεια καί «συστηματικότητα» πού ὀφείλεται στό ὅτι ὁ κ. Κουβέλης – παρ' ὅλα τά βασικά λάθη πού κάνει «στήν οἰκονομική ἀνάλυση» τῶν ζητημάτων τῆς ἐκβιομηχάνισης στό δεύτερο βιβλίο του – ἀσχολήθηκε εἰδικότερα μέ τό θέμα τῆς βιομηχανίας καί θέλησε μάλιστα μέ βάση τή μελέτη αὐτή νά θεμελιώσει θεωρητικά συμπεράσματα γιά τή βιωσιμότητα, ἤ, ὄχι τῆς χώρας. Παρουσιάζεται δηλ. καί αὐτός (κοντά στούς ἄλλους καθηγητές καί εἰδικούς πού ἀναφέραμε) σάν ὁ «θεωρητικός» ἀρνητής της.

71. Μιά τέτοια ἀγροτική οἰκονομία θά χρειάζεται μιὰ γερή βιομηχανική βάση καί ἰδιαίτερα τή βιομηχανία γιά τήν παραγωγή μέσων παραγωγῆς.

λισμού και των ειδικών ιδιομορφιών για τη γεωργία μας⁷² – βλέπουμε να επικρατεί (και σε σημαντικό μάλιστα ποσοστό) το σύστημα της άπλης έμπορευματικής παραγωγής και κυκλοφορίας ανάμικτο με έντονα στοιχεία κλειστής οικιακής-πατριαρχικής οικονομίας.⁷³

2) Έπιβιώσεις παλιών κοινωνικών συστημάτων παραγωγής με παλιά ή καινούρια μορφή έγιναν ή αίτια να εμποδιστεί ή ολόπλευρη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και ή προοδευτική μετατροπή των παραγωγικών σχέσεων στη γεωργία μας· ειδικότερα:

α) Παρατηρούνται στην Ελλάδα – όπως σ' όλες σχεδόν τις βαλκανικές χώρες – σε μεγάλη πλοκή και ποικιλία καπιταλιστικές και προκαπιταλιστικές μορφές παραγωγής. Οι κυριότερες είναι: Τό κλειστό, πατριαρχικό, σύστημα, ή μεγάλη γαιοκτησία των τσιφλικιών, τό μικρό και μεσαίο νοικοκυριό των αγροτών ιδιοκτητών και μικροβιοτεχνών και ή ατομική κεφαλαιοκρατική παραγωγή. 'Ο τύπος της χωρικής ιδιοκτησίας των μικρών και μεσαίων αγροτών «πού έμπορεύονται τά προϊόντα πού μόνοι τους παράγουν, άποτελεί στό χωρίο τή βασική μορφή τής οικονομίας».⁷⁴ Πρέπει όμως να σημειωθεί ιδιαίτερα πώς ό τύπος αυτός «διαφέρει από τόπο σε τόπο ως προς τό βαθμό τής άπορρόφησης του από τήν κεφαλαιοκρατική οικονομία (τράπεζες, μονοπώλια, τοκογλύφοι), πού τή διασπούν, τή διαφορίζουν σε λίγους εύπορους κεφαλαιούχους και σε πλήθος

72. Βλέπε τις ιδιομορφίες αυτές και τά ειδικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά τής αγροτικής οικονομίας στη χώρα μας και τις συνέπειές του στην ανάπτυξη τής γεωργίας μας, στις παρακάτω περιπτώσεις: 2,3 και 4.

73. Τό ζήτημα θεωρητικά έχει έτσι: 'Ο μεσαίος και μικρός χωρικός (μικρά νοικοκυριά αγροτών ιδιοκτητών και μικροβιοτεχνών) κατά ένα μέρος παράγουν άξίες χρήσης για προσωπική κατανάλωση και κατά τό άλλο μέρος είναι έμπορευματοπαραγωγοί. 'Οντας όμως έμπορευματοπαραγωγοί παράγουν για τήν άγορά μέ τό σκοπό ν' άποκτήσουν πάλι άξίες χρήσης. Έτσι εφαρμόζεται στην περίπτωση τής χωρικής παραγωγής για τήν άγορά, ό τύπος E - X - E, όπου ή παραγωγή ανταλλακτικής άξιας δέν είναι τό μέσο για νά άποκτηθεί ξανά ανταλλακτική άξια, ούτε ό κύριος και τελικός σκοπός τής παραγωγής, παρά τό μέσο για νά άποκτηθεί τελικά μία καινούρια άξια χρήσης. (Βλ. Μάρξ, Κεφάλαιο Ι, σελ. 203 - 218, έλλην. μετάφραση). Έτσι επαναλαμβάνεται κάθε φορά ένας κλειστός κύκλος όπου ή ανταλλακτική άξια μέ έμπορική ή χρηματική μορφή οδηγεί στην άπόκτηση άξιας χρήσης, πού για νά καταναλωθεί δγαίνει, φυσικά, από τήν κυκλοφορία. 'Ο τύπος X - E.Π.Ε' - X', πού άντιστοιχεί στην καπιταλιστική έμπορευματική παραγωγή και όπου ή παραγωγή ανταλλακτικής άξιας γίνεται για νά άποκτηθεί έπειτα από κάθε παραγωγικό κύκλο ένα ποσό ανταλλακτικής πάλι άξιας αύξημένης σε όγκο, ό θεμελιακός αυτός σκοπός τής παραγωγικής δράσης του κεφαλαίου (άτομική κεφαλαιοκρατική παραγωγή) δέν μπορούμε νά πούμε, παρ' όλη τήν πρόοδο πού έσημείωσε, πώς πραγματοποιείται μέ αναπτυγμένη μορφή – παρά σε μικρό ποσοστό – για τή γεωργία μας. 'Ο τύπος X - E - X' άντιστοιχεί στην τάση για άπεριόριστη επέκταση τής παραγωγής και για τή συνεχή αύξηση του κεφαλαίου, αφού σκοπός είναι ή άπόκτηση ανταλλακτικής άξιας και πρέπει νά μη διακόπτεται ποτέ ό κύκλος αυτός, αφού τό δριο του κάθε δοσμένου κύκλου γίνεται ή άρχή ενός άλλου. 'Αντίθετα, ό τύπος τής άπλης έμπορευματικής παραγωγής δημιουργεί χωριστούς άτομικούς κύκλους, όσες φορές ό έμπορευματοπαραγωγός χρειαστεί νά παρουσιαστεί στην άγορά. Στην άπλη έμπορευματοπαραγωγή και κυκλοφορία, στη χωρική έπιχείρηση αυτού του τύπου, δέν εφαρμόζεται ό γενικός τύπος του κεφαλαίου. (Βλ. Μάρξ, στο ίδιο). Πολύ περισσότερο δέν εφαρμόζεται στην κλειστή «αυτάρχη» οικονομία του «πατριαρχικού» νοικοκυριού, πού άποτελεί σημαντικό τμήμα τής γεωργικής μας παραγωγής και στη μεγάλη γαιοκτησία των τσιφλικιών.

ἀκτήμονες καί προλετάριους»⁷⁴ (ή ύπογρ. δική μας).

β) Ὁ ἐμπορευματοπαραγωγός χωρικός δέν εἶναι ἐλεύθερος ἐμπορευματοπαραγωγός· δέν παίρνει, δηλαδή, πάντα, τό ἰσοδύναμο τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος, πού πουλάει – ὅπως ὁ καπιταλιστής βιομήχανος καί ὁ ἐμπορος πού παίρνουν τό ἰσοδύναμο τοῦ ἐμπορεύματός τους ἢ τυπικά καί ὁ ἐργάτης ἀκόμα πού πρέπει νά παίρνει στήν καπιταλιστική παραγωγή τό ἰσοδύναμο τῆς ἀξίας τῆς ἐργατικῆς δύναμης (μέσα συντήρησης κλπ.). Ἔτσι δέν τηροῦνται οἱ ὅροι τῆς καπιταλιστικῆς λειτουργίας τῆς ἀγορᾶς, τῆς παραγωγῆς καί τῆς κυκλοφορίας. Γιατί ὅμως δέν παίρνει ὁ παραγωγός χωρικός τό ἰσοδύναμο τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος πού πουλάει; Γιατί ὁ τσιφλικάς (ὅταν ὑπάρχει), ὁ προνομιούχος γαιοκτήμονας (ἐταιρεία Κωπαΐδας), τά ἐμποροπιστωτικά μονοπώλια, τό κράτος(φορολογία), οἱ ὀργανισμοί συγκέντρωσης κλπ. τοῦ ἀφαιροῦν, τοῦ περικόβουν ὥσπου νά φτάσει στήν ἀγορά, μέρος ἀπό τό ὑπερπροϊόν του, ἢ καί ὀλόκληρο τό ὑπερπροϊόν του, ἢ ἀκόμα καί μέρος ἀπό τήν ἀξία τοῦ προϊόντος πού τοῦ χρειάζεται νά συντηρηθεῖ. Ἔτσι γίνεται μιᾶ ἀρπαγή σέ εἶδος, ἢ, μέ χρηματική μορφή (πού ὑποκρύπτει ὅμως σέ εἶδος ἀφαίρεση) πού ἀντιστοιχεῖ στήν ἀρπαγή τῆς προσόδου σέ εἶδος, ἢ, σέ ἐργασία (ἀγγαρεία κλπ.). Τό σύστημα αὐτό γιά τήν ἰδιοποίηση τοῦ προϊόντος τῆς ὑπερεργασίας εἶναι σύστημα πού ἀντιστοιχεῖ σέ ξεπερασμένες κοινωνικές μορφές.

γ) Ὁ χωρικός (μεσαῖος, μικρός) καί ἄμεσα ἀκόμα, ὑπάγεται σέ μεγάλο βαθμό κάτω ἀπό τό καθεστῶς τῆς προσόδου σέ εἶδος (Produktenrente), ἢ, σέ δουλειά (Arbeitsrente) κλπ., ἀφοῦ στά μεγάλα τσιφλίκια, πού ἀποτελοῦν σημαντικό ποσοστό, καί στίς μεγάλες ἰδιοκτησίες, δουλεύει σάν κολλήγος καί γενικά δέν μισθώνει τή δουλειά του σέ μεροκάματο (ὅπως γίνεται μέ τόν ἐργάτη γῆς) ἀλλά ὑποχρεώνεται νά δώσει σέ εἶδος, ἢ, σέ δουλειά τῆν ὑπερεργασία του στόν ἰδιοκτήτη τῆς γῆς, γιά νά πάρει τό δικαίωμα καλλιέργειας τῆς γῆς.

δ) Ἐκτός ἀπό τό ὅτι δέν ἔχει ἐπικρατήσει ἡ καπιταλιστική χρηματική πρόσοδος ἀπό μισθωτή δουλειά σάν τρόπος ἰδιοποίησης τοῦ προϊόντος τῆς ὑπερεργασίας, ἕνας παράγων πού ἐμποδίζει τήν ἐξέλιξη τῆς γεωργίας εἶναι ἡ αὐτόνομη καί ἡ σέ μεγάλο βαθμό ἀνεξάρτητη (ἔξω ἀπό τήν παραγωγή) δράση τοῦ ἐμποροτοκογλυφικοῦ κεφαλαίου. Οἱ τοποθετήσεις κεφαλαίου στή γεωργία ἔγιναν κυρίως γιά τοκογλυφικούς καί ὄχι γιά παραγωγικούς σκοπούς. Ἀπό τήν ἄλλη ἡ δράση αὐτή τοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου παρουσιάζεται στό μονοπωλιακό ρόλο πού παίζει τό κεφάλαιο αὐτό στή διάθεση τοῦ προϊόντος τοῦ παραγωγοῦ χωρικοῦ.

Ὁ ρόλος αὐτός τοῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ ἐμπόδιο, βασικό, στήν καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας.⁷⁵

74. Βλ. Π. Ρούσου: «Ἡ Ἑλλάδα μέσα στή βαλκανική καί τήν παγκόσμια οἰκονομία», «Μόρφωση», ἀριθ. 1/1945, σελ. 4. Στό χωριό, ιδιαίτερα ὕστερα ἀπό τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, «ἡ ἀτομική κεφαλαιοκρατική παραγωγή σημείωσε ἀξιόλογη πρόοδο καί δημιούργησε τή μορφή τοῦ μεγαλοαγρότη – ἐκμεταλλευτή ξένης (ἐργατικῆς) δύναμης». Βλ. Π. Ρούσο, στό ἴδιο.

75. Βλ. Λένιν: «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», στό ἴδιο, σελ. 238, Selected

3) Ἡ τέτοια μορφή τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας ὀφείλεται στό ὅτι οἱ κυρίαρχες τάξεις στήν Ἑλλάδα δέν ἔλυσαν ἕνα βασικό ἀστικοδημοκρατικό πρόβλημα: Τό ἀγροτικό ζήτημα. Ἔτσι δέν δημιουργήθηκε μιὰ πλατεία, γερή ἀγορά γιά τόν καπιταλισμό, ἀναπτύχθηκε μονόπλευρα ἡ διομηχανία καί ἐξαρτήθηκε ἡ χώρα ἀπό τό ξένο κεφάλαιο. Ἐδῶ δέν θά ἐπекταθοῦμε στό σημεῖο αὐτό.⁷⁶

4) Ἀποτέλεσμα ὄλων τῶν πῶν πάνω χαρακτηριστικῶν ἦταν γιά τή γεωργία μας ἡ τεχνική καθυστέρηση, ἡ χαμηλή παραγωγικότητα, ἡ προσωπική ἐξάρτηση καί τό ἄθλιο βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ ἀγρότη.

Οἱ ἐπιδιώσεις ἀπό καθυστερημένους τρόπους παραγωγῆς καί τό μικτό σύστημα παραγωγῆς πού ἐπικρατεῖ στίς περιπτώσεις αὐτές, προκάλεσαν αὐτό πού ἔλεγε ὁ Λένιν γιά παρόμοια περίπτωση, φυσικά μέσα στίς ιδιομορφίες τῶν ἐλληνικῶν συνθηκῶν: «τὴν ἀποτελεμάτωση στόν τρόπο τῆς παραγωγῆς (καί κατά συνέπεια σ' ὅλες τίς κοινωνικές σχέσεις) καί τὴν κυριαρχία μιᾶς ἀνατολικῆς βαρβαρότητας».⁷⁷ Κι ἀκόμα: «ἄργησε νά πραγματοποιηθεῖ τό ξάνοιγμα τοῦ μονοπατιοῦ γιά τόν καπιταλισμό, γιά τὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, γιά τὴν ἐλεύθερη καί ἀνοιχτή ταξική πάλη».⁷⁸

Πρέπει τώρα νά ἐξετάσουμε πῶς ἐκφράζεται ἡ καθυστέρηση τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας στή χαμηλή παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στόν κλάδο αὐτό:

Ἄμα μιλοῦμε γιά καθαρὴ γεωργικὴ πρόσοδο – μέ τό νόημα πού μιλάει λ.χ. ὁ κ. Κουβέλης – πρέπει νά δοῦμε σέ ποιά σχέση βρίσκονται τὰ μέρη πού τὴν ἀπαρτίζουν. Τό ὑπερπροϊόν μέ τὴν ἀναγκαία ἐργασία. Ἀκόμα πρέπει νά δοῦμε ποιά εἶναι ἡ μέση ὀργανικὴ σύνθεση τῆς γεωργίας (σχέση κεφαλαίου σέ μέσα παραγωγῆς καί ἐργασίας πού χρησιμοποιεῖται στό δοσμένο χρονικὸ διάστημα).

Παίρουμε ἐνδεικτικὰ γιά βάση τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Χ. Εὐελπίδη⁷⁹ γιά τὴν ἀξία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς στὰ 1936. Γιά τὴ χρονία αὐτὴ ὑπολογίζει ὁ Χ. Εὐελπίδης τό πραγματικὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὴ γεωργικὴ παραγωγή σέ 17.560 ἑκατομ. δρχ. Τὰ ἔξοδα καί τίς ἀποσβέσεις γιά τὴ γεωργικὴ παραγωγή, τὴν ἴδια χρονία, τίς ὑπολογίζει συνολικὰ σέ 2.335 ἑκατ. δρχ. καί ἀποτελοῦνται, ὅπως λέει ὁ Χ. Εὐελπίδης, ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν σπόρων, ἀπὸ τίς πληρωμές γιά καλλιεργητικὲς δαπάνες (λιπάσματα, φάρμακα κλπ.), ἀπὸ τοὺς τόκους καί ἀπὸ τίς ἀποσβέσεις γιά γεωργικὰ ἐργαλεῖα καί μηχανήματα. Οἱ ὑπολογισμοὶ αὐτοὶ – ἂς δεχτοῦμε πῶς εἶναι σω-

works — ἀγγλικὴ ἔκδοση, βλ. βιβλιογραφία στό παράρτημα III.

76. Βλ. Ν. Ζαχαριάδης, Εἰσήγηση στὴ 12ῃ Ὀλομέλεια. 1945. Γ. Ζέγγου, «Σύντομη Νεοελληνικὴ Ἱστορία» καί Ἀπόφαση 6ης Ὀλομέλειας τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ («Δέκα χρόνια ἀγῶνες», Ἀθήνα 1945).

77. Λένιν, στό ἴδιο, σελ. 130, ἀμερικ. ἔκδ. (σελ. 256 ἀγγλ. ἔκδ.), βλ. βιβλιογραφία στό παράρτημα III.

78. Λένιν: «Τό ἀγροτικὸ ζήτημα στὴ Ρωσία». Στὴν ἴδια ἔκδοση (Lenin, Selected works I) σελ. 91 (ἀμερικάν. ἔκδ. International publishers) καί σελ. 217 (ἀγγλ. ἔκδοση). Βλ. βιβλιογραφία στό παράρτημα III.

79. «Τό ἐθνικὸν εἰσόδημα», σελ. 356.

στοί – πρέπει νά ποῦμε ὅτι παριστάνουν τίς δαπάνες γιά τή γεωργική παραγωγή πού ἀντιστοιχοῦν (ἐκτός ἀπό τούς τόκους) στήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς πού χρησιμοποιοῦνται στή γεωργική καλλιέργεια. Ποιά εἶναι ἡ ἀξία κεφαλαίου ἐργασίας, δηλ. ποιά εἶναι ἡ δαπάνη γιά μισθοῦς, πού ἐκφράζεται σέ ἀξία ἀναγκαίων μέσων συντήρησης στό ἴδιο χρονικό διάστημα; Ὁ Χ. Εὐελπίδης δέν τήν ὑπολογίζει. Μᾶς λέει ὅμως – σύμφωνα μέ τήν ἄποψη πού ἀκολουθεῖ γιά τήν καθαρῆ πρόσοδο – πῶς (ἡ καθαρῆ πρόσοδος) εἶναι ἴση μέ τήν ἀξία τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος ἀφοῦ ἀφαιρέσουμε τίς δαπάνες μόνο τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου. Εἶναι δηλαδή ἴση μέ 15.285 ἑκατ. δρχ. Ἔτσι, βγαίνει πῶς ἡ κοινωνική πρόσοδος, ἀπό ἕνα προϊόν ἀξίας 17,5 δισεκατομμύρια δρχ., εἶναι 15,2 δισεκατομμύρια δρχ. δηλ. πάνω ἀπό 85% στή συνολική ἀξία. Μέ βάση αὐτό τόν τρόπο ὑπολογισμοῦ ἔρχονται, ὕστερα, οἱ ὀπαδοί τοῦ «ὑποβάθρου» νά ἰσχυρισθοῦν πῶς ἀπό ἄποψη «κοινωνικῆς προσόδου» ἡ παραγωγικότητα τοῦ κλάδου τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας παρουσιάζεται (καί στίς σημερινές συνθήκες), σέ σύγκριση μέ τή βιομηχανία, ἀληθινά τεράστια!

Ὁ ὑπολογισμός ὅμως αὐτός κρύβει ἀπό τά μάτια μας ἕνα βασικό στοιχείο: Τή σχέση πού ἔχει ἡ ἀξία τῆς ἀναγκαίας ἐργασίας μέ τήν ἀξία τῆς ὑπερεργασίας καί μέ τήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς. Τή σχέση πού βρῖσκεται ἡ ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης πού χρησιμοποιεῖται κάθε χρόνο στήν παραγωγή μέ τό συνολικό προϊόν καί μέ τό ὑπερπρόϊόν, πού δημιουργεῖται ἀπ' αὐτήν. Μέ τήν ἀπόκρυψη αὐτή δέ διακρίνουμε ποῖό μέρος τοῦ κεφαλαίου ἀναπαράχτηκε καί πόση παραπανίσια ἀξία δημιούργησε τό ἀρχικά χρησιμοποιούμενο κεφάλαιο. Ὁ Χ. Εὐελπίδης, ὅμως, θεωρεῖ τό μισθό σάν «καθαρό κοινωνικό εἰσόδημα», πού δέ χρειάζεται νά τό ξεχωρίσει ἀπό τό κέρδος καί τή γαίολπρόσοδο. Ἄμα λοιπόν μᾶς λέει πῶς στήν καθαρῆ πρόσοδο περιλαμβάνεται καί ὁ μισθός, δέν ἀφήνει νά ξεχωρίσουμε καί νά συγκρίνουμε τήν ἀναγκαία ἐργασία μέ τήν ὑπερεργασία καί τή σχέση πού βρῖσκονται τά μεγέθη τους. Τό ὅτι ὁ μισθός παρουσιάζεται σάν εἰσόδημα γιά τήν ἀτομική κατανάλωση αὐτό, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἔχει μόνο δευτερογενῆ καί ἀνταντακλαστική οἰκονομική σημασία.

Ἄκόμα, ὁ τέτοιος τρόπος ὑπολογισμοῦ δέ μᾶς δείχνει τήν ὀργανική σύνθεση τοῦ κεφαλαίου. Δηλαδή τό μέγεθος τῆς ἀξίας, σέ παραγωγικά μέσα πού κινητοποιεῖ ἡ χρονιάτικη ἐργασία.

Γιά νά βροῦμε; λοιπόν, τή σχέση πού ἔχει ἡ ἀναγκαία ἐργασία μέ τό ὑπερπρόϊόν, μέ τήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς καί μέ τήν ἀξία τοῦ συνολικοῦ προϊόντος πρέπει νά προσδιορίσουμε τό ὕψος τοῦ καθενός ἀπό αὐτά τά μεγέθη χωριστά.

Παίρνουμε *ἐνδεικτικά* (δέν ὑπάρχει συστηματική στατιστική κατάταξη γιά τέτοια στοιχεῖα) ὀρισμένα τυπικά παραδείγματα γιά ἀτομικές ἀγροτικές οἰκονομίες. Στά παραδείγματα αὐτά θά ξεκακριδίσουμε ποῖό εἶναι τό κόστος παραγωγῆς, ἀφοῦ τό ἀναλύσουμε σέ ἔξοδα γιά τή συντήρηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας καί σέ ἔξοδα γιά τή διατήρηση καί τήν ἀναπαραγωγή τῶν μέσων καλλιέργειας καί γιά τή γεωργοκτηνοτροφική ἐκμετάλλευση γενικότερα. Τά στοιχεῖα τά παίρνουμε ἀπό τή μελέτη τοῦ Ν.

Ἰαβαλιωτάκη⁸⁰ καὶ ἀπὸ ἐκθέσεις εἰδικῶν τεχνικῶν πρὸς τὴν Α.Τ.Ε.

Τὰ πρῶτα στοιχεῖα (Ἰαβαλιωτάκη) ἀφοροῦν τὴ γεωργικὴ περιφέρεια Μεσσηνίας στὴν Πελοπόννησο καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα ὀρισμένα χωρὶά τῆς Μακεδονίας.

*Α'. 1. «Μία ὀρεινὴ οἰκογένεια ἀποζῶσα ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν»
(σελ. 258 - 263).*

1. Παράγει προϊόν με συνολικὴ ἀξία 23.905 δραχμὲς τὸ χρόνο. Ἰαπ' αὐτὸ οἱ 14.580 δραχμὲς προέρχονται ἀπὸ τὴν κτηνοτροφικὴ παραγωγή καὶ 9.325 δραχ. ἀπὸ τὴ φυτικὴ παραγωγή. Τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρηση τῆς οἰκογένειας αὐτῆς φτάναν τὶς 22.910 δραχ. τὸ χρόνο. Ἰαπ' αὐτὲς οἱ 13.620 δραχ. εἶναι πού καταναλῶνει ἡ ἀγροτικὴ οἰκογένεια ἀπὸ τὴ δικιά της παραγωγή καὶ 9.650 δραχ. ἀξία προϊόντων πού ἀγοράζει ἀπὸ τὴν ἀγορά. Τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρηση τῶν μέσων παραγωγῆς (ἐργαλεῖα, ζῶα κλπ.) φτάνουν τὶς 3.000 δραχ. περίπου συνολικά. Χωρὶς νά ὑπολογίσουμε τὰ καλλιεργητικά αὐτὰ ἔξοδα βλέπουμε πῶς ἡ δαπάνη γιὰ τὴ συντήρηση τῆς ἀγροτικῆς αὐτῆς οἰκογένειας εἶναι ἴση σχεδόν με τὴν ἀξία τοῦ προϊόντος πού παράγει κάθε χρόνο. Ἰαν τώρα θελήσουμε νά προσθέσουμε τὴ δαπάνη γιὰ τὴν ἀπόσβεση τοῦ κεφαλαίου τῆς οἰκογένειας αὐτῆς (πού φτάνει τὶς 69.000 δραχ. καὶ ἀπ' αὐτὲς οἱ 40.000 δραχ. ἐγγεῖο κεφάλαιο) τότε ἡ ἐκμετάλλευση γίνεται καθαρά παθητικὴ. Πόση εἶναι ἡ δαπάνη γιὰ τοὺς «μισθοῦς», τὴν ἀναγκαῖα δηλ. ἐργασία, στό παράδειγμα αὐτό: Εἶναι ὄση χρειάζεται γιὰ τὴ συντήρηση τῆς οἰκογένειας αὐτῆς, γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή δηλ. τῆς ἐργατικῆς τῆς δύναμης. Ἰη δαπάνη ὅμως αὐτὴ φτάνει, ὅπως βλέπουμε, τὰ 96% στὴ συνολικὴ ἀξία τοῦ προϊόντος. Ἰαπὸ πού τότε θά ἀφαιρέσουμε τὶς ἀποσβέσεις κλπ., ἀφοῦ δέν ὑπάρχει ἄλλο περιθώριο νά ἐλαττώσουμε τὰ ἔξοδα συντήρησης τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας; Συγκεφαλαιώνοντας βλέπουμε πῶς ἔχουμε στό παράδειγμα αὐτό:

Δαπάνες γιὰ τὴ συντήρηση οἰκογένειας	96%
Δαπάνες γιὰ τὴν καλλιέργεια	4%
Καθαρὴ πρόσοδος	μηδέν

2. «Μία οἰκογένεια ἡμιορεινοῦ χωρίου πού τὰ ἔσοδά της μόλις ἐπαρκοῦν πρὸς συντήρησή της» (σελ. 263 – 268).

Ἰαποτελεῖται ἀπὸ 8 μέλη. Διαθέτει 30 στρέμματα ξερικά καὶ μὴ, φυτεμένα με ἀμπέλι καὶ δενδρῶδεις καλλιέργειες. Διαθέτει καὶ μερικά ζῶα. Παράγει προϊόν σὲ συνολικὴ ἀξία 34.635 δραχ. τὸ χρόνο. Οἱ 24.725 δραχ. ἀντιστοιχοῦν σὲ φυτικὴ παραγωγή καὶ οἱ 9.910 δραχ. σὲ ζωικὴ παραγωγή. Τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρηση τῆς οἰκογένειας εἶναι 26.875 δραχ. τὸ χρόνο

80. Ν. Ἰαβαλιωτάκη: «Ὁ κάμπος τῆς Μεσσηνίας καὶ αἱ ὀρεινὰ λεκάνια αὐτοῦ» 1942 Ἰαθήναι. Ἰαρχεῖον Γεωργοοικονομικῶν μελετῶν Ἰαγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἰελλάδος (Τεχνικῆς Ἰαπηρεσίας). Ἰεπίσης ἀπὸ ἐκθέσεις γεωπόνων κλπ. πρὸς τὴν τεχνικὴν ὑπηρεσίαν» τῆς ΑΤΕ (9 Μαρτίου 1931).

καί γιά τήν καλλιέργεια κλπ. 4.555 δραχμές. Τό συνολικό κεφάλαιο πού χρησιμοποιεῖ ἡ οἰκογένεια αὐτή εἶναι 152.780 δραχ. Ἀπό τό ποσό αὐτό οἱ 85.000 δραχ. εἶναι ἔγγειο κεφάλαιο καί 60.000 ἡ ἀξία τῶν κτιρίων. Χωρίς νά περιλάβουμε τή δαπάνη γιά τίς ἀποσβέσεις ἔχουμε τόν ἀκόλουθο ὑπολογισμό γιά τήν ἀποδοτικότητα τῆς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης ἀπό αὐτή τήν οἰκογένεια:

Δαπάνη γιά τή συντήρηση οἰκογένειας	26.785	78%	} στή συνολική ἀξία τοῦ προϊόντος
Δαπάνη καλλιέργειας	4.555	13%	
Καθαρή μικτή πρόσοδος	3.295	9%	

Ἀπό τό ποσό αὐτό τῆς καθαρᾶς προσόδου ἡ ἀγροτική οἰκογένεια δαπανάει 2.215 δραχ. γιά «κατασκευή προϊόντος θυγατέρων» καί γιά νά πληρώσει κάτι γιά τό χρέος τοῦ σπιτιοῦ της. Ἄν τώρα θέλουμε νά ἀφαιρέσουμε τίς ἀποσβέσεις γιά τά ἄλλα μέρη τοῦ συνολικοῦ κεφαλαίου, τό ποσό αὐτό θά ἔπρεπε νά τό ἀφαιρέσουμε ἀπό τό μισθό τῆς οἰκογένειας καί νά ἐλαττώσουμε ἔτσι τά ἔξοδα γιά τή συντήρησή της.

3. «Μία οἰκογένεια τοῦ κάμπου πού τά ἔξοδά της μόλις ἐπαρκοῦν πρός συντήρησίν της» (σελ. 268 – 274).

Ἀποτελεῖται ἀπό 7 μέλη. Τό σύνολο τοῦ κεφαλαίου πού χρησιμοποιεῖ εἶναι ἀξίας δραχ. 275 χιλ. ἀπό τίς ὁποῖες 184 χιλ. ἔγγειο κεφάλαιον. Καλλιερgeῖ σταφιδάμπελον 16 στρεμμάτων καί ἀγρόν 5 στρεμμάτων. Ἔχει μερικά ζῶα. Συνολική ἀξία ἐτησίας παραγωγῆς 39.375 δραχ. Ἐξοδα οἰκογένειας 29.845 δραχ. Ἐξοδα καλλιέργειας 7.540 δραχ.

Ἀπολογισμός			
Δαπάνη γιά τή συντήρηση οἰκογένειας	29.845 δραχ.	76%	} στή συνολική ἀξία τοῦ προϊόντος
Δαπάνες καλλιέργειας	7.450 δραχ.	19%	
Καθαρή μικτή πρόσοδος	1.990 δραχ.	5%	

4. «Μία γεωργική οἰκογένεια τοῦ κάμπου μή ἔχουσα ἐπαρκῆ κληρον διά νά ζήσῃ καί τῆς ὁποίας τά μέλη ἀναγκάζονται νά τραποῦν εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα διά νά ἱκανοποιήσουν τάς στοιχειώδεις ἀνάγκας των» (σελ. 274 – 278).

Ἀποτελεῖται ἀπό 9 μέλη. Ἔχει 5 στρέμματα ἀμπέλου καί σταφιδάμπελου. Ἔχει ἕναν ὄνον καί μερικές κόττες. Τά 5 ἄρρενα μέλη της ἐργάζονται καί σέ ἄλλα ἐπαγγέλματα στήν πόλη καί τό χωριό. Τό σύνολο τοῦ κεφαλαίου πού χρησιμοποιεῖ εἶναι ἀξίας δραχ. 111.200 ἀπό τίς ὁποῖες 100.000 δραχ. τό ἔγγειο κεφάλαιον. Συνολική ἀξία ἐτησίας παραγωγῆς 17.510 δραχ. (ἀπό φυτικά προϊόντα, ἡμερομίσθια ἀπό συλλογή χόρτων καί ξύλων). Ἐξοδα συντήρησης δραχ. 26.225, ἔξοδα καλλιέργειας 735 δραχ.

Ἐπολογισμός			
Ἐξοδα γιά τή συντήρηση οἰκογένειας	26.225 δρχ.	149%	} στή συνολική ἄξια τοῦ προϊόντος
Δαπάνη γιά τήν καλλιέργεια	735 δρχ.	4,5%	
Ἐλλειμμα	9.450 δρχ.	55%	

Τό ἔλλειμμα καλύπτεται ἤ μέ ὑποκατανάλωση ἤ μέ τήν ἐργασία τῶν «ἄρρένων» στήν πόλη καί στό χωριό, ἤ καί μέ τά δυό μαζί.

Β'. Χωριά τῆς Μακεδονίας (Ἐκθεσις πρός τήν τεχνικήν ὑπηρεσίαν τῆς ΑΤΕ, 9 Μαρτίου 1931).

1. Γεωργοκτηνοτροφική ἐκμετάλλευση Λαζάρου Μήλιου. Περιφέρεια κοινότητος Πετρανῶν, Κοζάνη.

Καλλιεργεῖ 300 βασιλικά στρέμματα μέ δημητριακά καί ὄσπρια. Ἔχει 250 πρόβατα, δύο ἀγελάδες, μελίτσια καί πουλιά. Ἄξια κεφαλαίου 481.870 δρχ. (ἔγγειον 150.000 δρχ.). Συνολική ἄξια παραγωγῆς 171.970 δρχ. τό χρόνο. Ἐξοδα καλλιέργειας 81.155 δρχ. Ἡμερομίσθια (προσωπική ἐργασία + ζευγίτες + ἄλλοι ἀγροτικοί ἐργάτες) 53.740 δρχ.

Ἐπολογισμός			
Μισθοί	53.740	δηλ. 29%	} στή συνολική ἄξια τοῦ προϊόντος
Ἐξοδα γιά τήν καλλιέργεια	81.155	δηλ. 47%	
Καθαρή μικτή πρόσοδος	37.025	δηλ. 23%	

Παρατήρηση: Ἄν ὑπολογίσουμε, ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ καί ἡ ἐκθεση, τά τοκοχρεωλύσια γιά τίς ἀρχικές ἐγκαταστάσεις (ἐνοίκιον γῆς, τόκοι κυκλοφορίας κεφαλαίων κλπ.), βλέπουμε πῶς ἡ γεωργική ἐκμετάλλευση γίνεται παθητική (σέ 45.000 ὑπολογίζει τή ζημία ἡ ἐκθεση):

«παρατηρεῖται δηλαδή ὅτι τά εἰς τήν γεωργίαν χρησιμοποιούμενα ὑπό τοῦ ἰδιοκτήτου κεφάλαια δέν τοῦ ἀποδίδουν σχεδόν τίποτε ἤ ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης εἰργάσθη καθ' ὅλον τό διάστημα τοῦ ἔτους χωρίς νά πληρωθεῖ».

Αὐτά σημειώνει ἡ ἐκθεση. Καί πρόκειται γιά 300 στρέμματα ἰδιοκτησία μέ χρησιμοποίηση ξένης μισθωτῆς ἐργασίας... Καί καταλήγει ἡ ἐκθεση:

«ἐκεῖνο μόνον πού διδασκόμεθα ἐκ τοῦ δευτέρου λογαριασμοῦ εἶναι ὅτι αἱ ἀρχικαί ἐγκαταστάσεις καί τά κεφάλαια μιᾶς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως, πρέπει νά ὑπάρχουν ὅπωςδήποτε δωρεάν, εἴτε ἐκ κληρονομίας, εἴτε ἀποκτηθεῖσαι ἐξ ὑπερεργασίας, ἄλλως ἡ ἐκμετάλλευσις δέν δύναται νά εὐδοκιμήσει».

Τί τάχα νά λένε ἐδῶ οἱ θεωρητικοί τοῦ «υποβάθρου», στό παράδειγμα αὐτό, γιά τήν «ὑψηλήν ἀποδοτικότητα» καί τήν «μεγάλην ἀπασχόλησιν» εἰς τήν γεωργίαν;

2. Οικογένεια Ν. Στανιμεροπούλου ή Μπαρμπαγιάννη, έξ 'Ανατολικής Θράκης. Κατοικεί εις συνοικισμόν Μ. Βρύσης.

Καλλιεργεί 66,5 βασιλικά στρέμματα μέ δημητριακά καί ὄσπρια. Ἔχει μερικά ζῶα. Ἡ συνολική ἀκαθάριστος πρόσοδος πού εισπράττει εἶναι 18.690 δρχ. τό χρόνο. Τά ἐτήσια ἔξοδα τῆς οἰκογένειας εἶναι 6.500 δρχ. περίπου γιά καλλιεργητικές δαπάνες καί 15.000 δρχ. γιά τή συντήρηση. Οἱ δαπάνες αὐτές καλύπτονται κατά 66% ἀπό τή δική της παραγωγή, καί εἰς χρέμα ξοδεύονται 34%.

Ἄπολογισμός

Μισθός οἰκογένειας	15.000	δηλ.	80%	} στή συνολική ἀξία τοῦ προϊόντος
Δαπάνη γιά τήν καλλιέργεια	6.500	δηλ.	30%	
Ἐλλειμμα χρονιατικό	2.810	δηλ.	7%	

«Τό ἔλλειμμα τοῦτο καλύπτεται ἀπό τήν οἰκογένειαν τοῦ Ἰωάννου Στανιμεροπούλου διά τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ εἴδους ζωῆς εἰς τό ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως. Σιδηροῦς περιορισμός καί λιτότης ἀκολουθεῖ ὅταν ἡ ἐσοδεία δέν εἶναι καλή», ἀναφέρει ἡ ἔκθεση ἐπεξηγηματικά.

3. Οἰκογένεια Γεωργίου Χονδροματίδου, ἐκ Καυκάσου. Κατοικεῖ εις συνοικισμόν Μ. Βρύσης.

Καλλιεργεῖ 57 στρέμματα. Ἔχει ἀρκετά ζῶα. Καλλιεργεῖ τά ἴδια μέ τήν προηγούμενη οἰκογένεια. Συνολική ἀκαθάριστος πρόσοδος 18.050 δρχ. τό χρόνο. Γιά καλλιεργητικές δαπάνες πληρώνει 6.700 καί ἔξοδα γιά τή συντήρηση τῆς οἰκογένειας 23.000 δρχ. (τά 48% εἶναι δαπάναι «ἰδίας» παραγωγῆς καί τά 52% μέ χρηματική συναλλαγῆ).

Ἄπολογισμός

Μισθός οἰκογένειας	23.000	δρχ.	135%	} στή συνολική ἀξία τοῦ προϊόντος
Δαπάνη γιά τήν καλλιέργεια	6.700	δρχ.	30%	
Ἐλλειμμα	4.600	δρχ.	60%	

στ') Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγικότητα, τήν ὀργανική σύνθεση καί τό ποσοστό τοῦ καθαροῦ εισοδήματος τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, στή χώρα μας, μέσα στίς σημερινές συνθήκες.

Δέ χρειάζεται νά κάνουμε ἀριθμητικούς ὑπολογισμούς. Βλέπουμε καθαρά, ἀπό τή σχέση τοῦ μεγέθους τῆς ἀξίας τῆς ἀναγκαίας ἐργασίας πού καταβάλλεται, μέ τό μέγεθος τῆς συνολικῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος, τῆς ἀξίας τῶν παραγωγικῶν μέσων καί τῆς ἀξίας τοῦ ὑπερπροϊόντος πού

παράγεται, τή σέ καταθλιπτικό βαθμό χαμηλή παραγωγικότητα τής ἐργασίας. "Αν μάλιστα θέλαμε νά καθορίσουμε τήν ἀξία τῶν μέσων γιά τή συντήρηση στό ἐπίπεδο πού ἐπιτρέπει πραγματικά τήν ἀναπαραγωγή τοῦ ἀγρότη καί τής οἰκογένειάς του τότε θά βλέπαμε πώς ὁ ἀγρότης στερεῖται τίς περισσότερες φορές, μ' ὄλο τόν τεράστιο μόχθο του, κι αὐτά τ' ἀπαραιτήτα γιά τή συντήρηση καί τή διατήρηση τής οἰκογένειάς του.

Φυσικά δέν πρέπει νά παραβλέψουμε πώς δέν παρουσιάζουν ὄλες οἱ καλλιέργειες σέ τέτοιο βαθμό παθητικότητα καί τόσο χαμηλή παραγωγικότητα.

"Ἄς ἐξετάσουμε ὁμως ταυτόχρονα τό ζήτημα τής παραγωγικότητας καί μέ ἄλλα στοιχεία.

"Ἄς πάρουμε, σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς τοῦ κ. Εὐελπίδη (βλ. πίνακα ἀριθ. 48), τή μέση στρεμματική πρόσοδο ἀπό τίς διάφορες καλλιέργειες καί τήν κοινωνική τους στρεμματική πρόσοδο (βλ. πίνακα ἀριθ. 49) πάλι σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς τοῦ ἴδιου. Βλέπουμε πώς στίς καλλιέργειες πού καλύπτουν τό μεγαλύτερο μέρος τής καλλιεργούμενης γῆς (σιτηρά 83%) ἡ κοινωνική πρόσοδος εἶναι πολύ μικρή σέ σύγκριση μέ τήν καλλιέργεια τῶν προϊόντων πού σέ ἔκταση καλύπτουν τή μικρότερη ἐπιφάνεια. Ἡ «κοινωνική» πρόσοδος εἶναι μικρότερη κατά 50% καί ἡ καθαρῆ πρόσοδος ἐλάχιστη ἢ καί ἀρνητική.⁸¹ Ἔτσι γιά τό μεγαλύτερο μέρος τής γεωργικῆς μας παραγωγῆς καί τοῦ πληθυσμοῦ πού ἀπασχολεῖται μ' αὐτήν ἰσχύει ἡ χαμηλή παραγωγικότητα πού εἶδαμε στά πῖό ἀνω παραδείγματα τῶν μικρῶν χωρικῶν οἰκονομιῶν. "Αν θέλαμε ν' ἀποκαταστήσουμε σέ γενικούς δείκτες (ἀλλ' αὐτό θγαίνει ἀπ' τό πλαίσιο τούτης τής ἐργασίας) τή σχέση τῶν μερῶν πού ἀπαρτίζουν τήν ἀξία τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος θά βλέπαμε μέ χτυπητές διαφορές ἀριθμῶν ὅτι κατά μέσο ὄρο ἔχουμε γιά κάθε χρονική περίοδο: 1) Μιά ἐξαιρετικά χαμηλή ὀργανική σύνθεση τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου. 2) Μιά ἐξαιρετικά μεγάλη ποσότητα ἐργασίας πού ἀντιστοιχεῖ σ' ἓνα πολύ χαμηλό παραγωγικό ἀποτέλεσμα. Αὐτό γίνεται αἰτία, γιά νά ἀνταποκριθεῖ τό εἰσόδημα τής χωρικῆς οἰκογένειας σέ ψηλό βαθμό ἐκμετάλλευσης, νά ἐλαττώνει αὐτή τά μέσα συντήρησής της καί νά πραγματοποιεῖ μέ δυσκολία μιᾶ ἀπλή ἀναπαραγωγή. Ἔτσι ἔχουμε στήν ἀγροτική μας οἰκονομία τή χειρότερη ἀπό οἰκονομική ἀποψη πλοκή τῶν στοιχείων πού μπαίνουν στήν παραγωγή: Ἔχουμε ἀπό τή μιᾶ πλευρά καταθλιπτικό βαθμό ἐκμετάλλευσης κι ἀπό τήν ἄλλη χαμηλό βαθμό παραγωγικότητας. Αὐτό δέν εἶναι ἀντίφαση, γιατί ἐδῶ ὁ μέγας βαθμός ἐκμετάλλευσης δέ συνδυάζεται μέ ὑψηλή ὀργανική σύνθεση καί προοδευμένες μέθοδοι δουλειαῖς, ὅποτε θᾶχε σάν ἀποτέλεσμα καί ψηλή παραγωγικότητα. (Ὅπως συμβαίνει στήν καπιταλιστική βιομηχανία μέ τό ποσοστό τής ὑπεραξίας).

Ἄπό τόν ἴδιο τόν κ. Εὐελπίδη παίρνουμε κι ἄλλα στοιχεία πού δεί-

81. Βλ. Κ. Σακαντάνη: «Τό πρόβλημα τής παραγωγικῆς γῆς», «Ἄνταϊος», ἀριθ. 2,3, 4/1945.

χουν τή χαμηλή παραγωγικότητα στή γεωργία μας. Ὁ κ. Εὐελπίδης ὑπολογίζει τό μέσο εἰσόδημα μιᾶς ἀγροτικῆς οἰκογένειας τό 1936 σέ 21.685 δραχ. ἐνώ τίς δαπάνες στοιχειώδους διαβίωσής της ἀνεβάζει σέ 27.988 δραχ. στό ἴδιο διάστημα! Ἔτσι ἐπικυρώνεται, ἀπό τόν ἴδιο, ἡ ἀποψη τῆς παθητικότητας πού ἐκθέσαμε πῶ πάνω. Ἀκόμα, ὁ κ. Εὐελπίδης δείχνει τό χαμηλό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ ἀγρότη ὑπολογίζοντας σέ 65% τοῦ «θεωρητικού του προϋπολογισμοῦ» τά ἔξοδα διατροφῆς, σέ 10% τά γενικά ἔξοδα καί σέ 9% τά κοινωνικά ἔξοδα. Ἄν προσθέσουμε καί 15% δαπάνες παραγωγῆς δέν μένει παρά 1% γιά... ἀποταμίευση, συσσώρευση καί ἀπόθεμα. (Φυσικά ἡ συσσώρευση κλπ. γίνεται μέ τή συμπίεση τῶν δαπανῶν συντήρησης τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας ἀλλά γίνεται σέ χρηματοκιβώτια τραπεζῶν, ἐμπόρων καί ὀργανισμῶν. Τό ποσοστό της ὅμως εἶναι χαμηλό σέ σύγκριση μ' ἐκεῖνο πού θᾶδινε μιᾶ ἀνώτερη παραγωγικότητα στή γεωργική ἐργασία). Ἡ χαμηλή παραγωγικότητα πού ἐκφράζεται οἰκονομικά μέ τά πῶ πάνω στοιχεῖα ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου κλπ. μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ καί στά στοιχεῖα τῆς τεχνικῆς ἀνάπτυξης τῆς γεωργίας καί τῶν τεχνικῶν μεθόδων ἐργασίας. Ἄρκει νά ρίξει κανεῖς μιᾶ ματιά σέ συγκριτικούς πίνακες στρεμματικῶν ἀποδόσεων γιά τή χώρα μας σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες βαλκανικές χώρες.

Ἄπό στοιχεῖα τοῦ Χ. Εὐελπίδη ἔχουμε γιά τήν παραγωγή σταριοῦ κατά στρέμμα (περίοδος 1931 - 1937):

Γιουγκοσλαβία	127,7
Βουλγαρία	117,7
Ἑλλάς	81,7

Κι ἂν θελήσουμε νά κάνουμε συγκρίσεις διεθνεῖς, σέ πλατύτερη κλίμακα, ἡ εἰκόνα γίνεται πολύ ἐντονότερη.

Ὅσο γιά τήν κατανομή τῆς καλλιεργούμενης γῆς στίς διάφορες καλλιέργειες, τά συστήματα καλλιέργειας πού ἐπικρατοῦν (ἀροτραῖον κλπ.), τό βαθμό ἀνάπτυξης μηχανικῆς καλλιέργειας κλπ. οἱ γεωργοοικονομικές μελέτες πού ἀναφέραμε τοῦ Κ. Σακαντάνη⁸² καί οἱ εἰσηγήσεις, διαλέξεις κλπ. στήν ἐπιστημονική ἐταιρία «Ἐπιστήμη – Ἀνοικοδόμηση» (ΕΠ – ΑΝ)⁸³ μᾶς δίνουν μιᾶ διαφωτιστική κριτική ἀνάλυση γιά τήν καθυστέρηση τῆς γεωργίας σ' ὅλους αὐτούς τούς τομεῖς.

Ἄλλωστε, χαρακτηριστικά στοιχεῖα δίνει στό σημεῖο αὐτό καί ὁ κ. Εὐελπίδης στό βιβλίον του «Ἡ γεωργία τῆς Ἑλλάδος» (σελ. 31 καί ἔπειτα) ὅπου μιλάει «γιά τά συστήματα καί μέσα ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς» σέ εἰδικό κεφάλαιο.

82. Βλ. Κ. Σακαντάνη: «Τό πρόβλημα τῆς παραγωγικῆς γῆς», «Ἀνταῖος» ἀριθ. 2,3, 4 – 1945 καί «Τά γεωργικά κεφάλαια στήν Ἑλλάδα», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 1, 2 κί ἐπ. 1946 καί 1947.

83. Βλ. στή βιβλιογραφία (παράρτημα ΙΙΙ) ἐργασίες τῶν Ν. Ἀἰβαλιωτάκη, Θ. Γιαννόπουλου, Σ. Καλογερέα, Σ. Πανάγου, Ἄρ. Κριάρη, Θ. Ὀλύμπιου, Ἰακ. Παπαδοπούλου κ.ἄ.

Δέν μένει λοιπόν παρά νά προχωρήσουμε σέ συμπεράσματα:

Τό κόστος τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἄμα τό ἀναλύσουμε στά συστατικά του μέρη (κατηγορίες δαπανῶν), εἶναι ἐξαιρετικά ψηλό. Τά ἔξοδα γιά τό κεφάλαιο σέ μέσα παραγωγῆς (ὅπως δείχνει καί ὁ κ. Εὐελπίδης) εἶναι γύρω στό 15%, στή συνολική ἀκαθάριστη πρόσοδο. Τά ἔξοδα γιά τή συντήρηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας καλύπτουν τό λιγότερο τά 65% ἀπό τήν τιμή τοῦ τελικοῦ προϊόντος. Τό πιό πολύ πού μπορεῖ νά ὑπολογίσει κανεῖς γιά μικτή καθαρή πρόσοδο εἶναι ἓνα 10 - 15% στή συνολική ἀκαθάριστη πρόσοδο. Ἄν, ὅμως, ὑπολογίσουμε τά ἔξοδα γιά τή συντήρηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας σέ ἓνα ἐπίπεδο ὅπου ἡ ἀναπαραγωγή νά μπορεῖ νά γίνεται μέ χαμηλότερο – ἀπό τό σημερινό – βαθμό ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργασίας, σέ ἓνα δηλαδή ἐπίπεδο ἐξασφαλισμένης στοιχειακῆς συντήρησης, καί ἀκόμα, ἂν προσμετρούσαμε τίς ἐπιβαρύνσεις ἀπό δαπάνες πάγιου παραγωγικοῦ κεφαλαίου, τότε, ἡ ἀγροτική παραγωγή φτάνει νά γίνεται, σύμφωνα μέ τά παραπάνω στοιχεῖα, καθαρά παθητική.

Βλέπουμε ἔτσι μίαν, ὀλότελα, διαφορετική εἰκόνα ἀπ' αὐτήν πού μᾶς δίνουν, ὅταν στόν ὑπολογισμό τῆς «κοινωνικῆς προσόδου» ἐνώνουν τά στοιχεῖα τῆς ἀναγκαίας ἐργασίας καί τῆς ὑπερεργασίας. Βλέπουμε πῶς τό ποσοστό τῆς ἀξίας τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος εἶναι πολύ χαμηλό. Βλέπουμε πῶς ἡ ὀργανική σύνθεση εἶναι ἐπίσης πολύ χαμηλή.

Βλέπουμε νά ὑπερτερεῖ, νά προέχει σάν στοιχεῖο τῆς ἀξίας, τό στοιχεῖο τῆς καταβολῆς τεράστιου ὄγκου ἐργασίας σέ σύγκριση μέ τήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς καί μέ τό παραγωγικό ἀποτέλεσμα πού πραγματοποιεῖται.

Μποροῦμε τώρα νά καταλάβουμε ὅτι ἡ «κοινωνική πρόσοδος» ἀπό τή γεωργική παραγωγή, ὅπως τή συνθέτουν οἱ οικονομολόγοι πού ἀναφέρουμε, κρύβει ὀλότελα τό κύριο, τό θεμελιακό χαρακτηριστικό τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας: τή χαμηλή τῆς παραγωγικότητα. Ἀντίθετα ἐφαρμόζοντας τή σύγκριση ἀνάμεσα στό μέρος τοῦ προϊόντος πού ἀντιστοιχεῖ στήν ἀναγκαία ἐργασία καί στό ὑπερπροϊόν καί τή σύγκριση τοῦ πρώτου πρὸς τό μέρος τοῦ προϊόντος πού ἀντιστοιχεῖ στήν ἀξία τῶν μέσων παραγωγῆς μπορέσαμε νά θγάλουμε ἓνα ἀληθινό συμπέρασμα γιά τή χαμηλή ὀργανική σύνθεση καί τή χαμηλή παραγωγικότητα τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας.⁸⁴

84. Ἐδῶ πρέπει – γιά ἀποφυγή σύγχυσης – νά τονίσουμε πάλι τή διαφορά ἀνάμεσα στό βαθμό ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργασίας – πού εἶναι ψηλός στήν ἀγροτική μας οἰκονομία – καί στό ποσοστό ὑπερπροϊόντος πού εἶναι χαμηλό. Ψηλός βαθμός ἐκμετάλλευσης σημαίνει, στήν περίπτωση τούτη, ὄχι παραγωγή μεγάλου ποσοστού ὑπερπροϊόντος ἀλλά ἰδιοποίηση τοῦ προϊόντος τόσο τῆς ὑπερεργασίας (πού τό ποσοστό τῆς ὅμως εἶναι χαμηλό) ὅσο καί μεγάλου τμήματος τῆς ἀναγκαίας ἐργασίας, πού μεταβάλλεται ἔτσι σέ ὑπερεργασία. Ὁ τρόπος αὐτός τῆς ἰδιοποίησης τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας τοῦ ἀγρότη ἐξηγεῖ πῶς, ἐνῶ ἀπό τό ἓνα μέρος τά κέρδη τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας (ἐμπορικό, πιστωτικό κεφάλαιο, ὀργανισμοί κλπ.) εἶναι μεγάλα (ψηλός βαθμός ἐκμετάλλευσης), ἡ παραγωγικότητα (τό ποσοστό τοῦ καθαροῦ προϊόντος) μένει χαμηλή. Αὐτό τό φαινόμενο ταιριάζει ἀπόλυτα μέ τή διαπίστωση πῶς ὁ μεσαῖος καί ὁ φτωχός ἀγρότης δέν ἔγιναν ἐλεύθεροι ἐμπορευματοπαραγωγοί. Ἐτσι ἐξηγεῖ-

Ἡ διαπίστωση γιά τή χαμηλή παραγωγικότητα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἔγινε σέ συσχετισμό μέ τό χαρακτήρα καί τίς ιδιομορφίες τῆς γεωργίας μας καί μπορεῖ νά μᾶς ὀδηγήσει, τώρα, στό συμπέρασμα πώς ἡ πλατειά ἀναπαραγωγή καί ἡ συσσώρευση εἶναι σχεδόν ἀδύνατες στόν κλάδο αὐτό μέσα στίς, τραγικές γιά τόν Ἕλληνα ἀγρότη, σημερινές συνθηκες.

ξ) *Κριτική στίς «συγκρίσεις» τῆς παραγωγικότητας βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς προσόδου. Κριτική στή θεωρία γιά τό «ἀναγκαῖον ὑπόβαθρον»*

Ἄν τώρα, γιά νά συγκρίνουμε τήν παραγωγικότητα τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί τῆς γεωργίας, ἐξετάσουμε, σύντομα, τά ἀντίστοιχα μέρη πού συγκροτοῦν τή συνολική ἀξία τῆς παραγωγῆς ἀπό τούς καινούριους βιομηχανικούς κλάδους, θά δοῦμε πώς ἡ διάρθρωση τῆς καθεμιᾶς εἶναι ριζικά διαφορετική. Ἄπό τήν τιμή τοῦ προϊόντος (τή συνολική ἀξία), τό σταθερό κεφάλαιο καλύπτει ποσοστό πολλαπλάσιο (περίπου τρεῖς φορές πῶς μεγάλο) σέ σύγκριση μέ τή γεωργία, τό κεφάλαιο σέ μισθούς καλύπτει ποσοστό λιγότερο ἀπό τό ἕνα τέταρτο, ἀπ' ὅ,τι στή γεωργία καί τό καθαρό εἰσόδημα (κέρδος κλπ.) εἶναι σέ ποσοστό ἀπό τρεῖς ὡς ἕξι φορές μεγαλύτερο ἀπ' ὅ,τι στή γεωργία. Ἄν μάλιστα παίρναμε τήν περίπτωση τῆς ἐκτίμησης τοῦ μισθοῦ στή γεωργία χωρίς νά μειώνεται ἀπό τίς ἄλλες δαπάνες, τότε ἡ καθαρή πρόσοδος (τό ποσοστό τῆς) ἐφέπει στό 10% ἢ στό 5% ἢ μηδενίζεται, ὅπως εἶδαμε στά τυπικά παραδείγματα τῶν οἰκογενειῶν στή Μακεδονία καί στήν Πελοπόννησο. Ἡ ὀργανική σύνθεση στούς κλάδους τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι διαμετρικά ἀντίθετη μέ τή γεωργία καί ὁ βαθμός τῆς παραγωγικότητας τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας ἀσύγκριτα μεγαλύτερος. Βλέπουμε λοιπόν πώς ἡ σύνθεση τῆς ἀξίας στούς δύο κλάδους γίνεται μέ ἀντίστροφα ἀνάλογη πλοκή τῶν μεγεθῶν τῶν μερῶν πού τή συγκροτοῦν.

Βλέπουμε πώς στή βιομηχανία μικρός συγκριτικά ὄγκος ζωντανῆς ἐργασίας «ἀνακαλεῖ στή ζωή» – ὅπως λέει ὁ Μάρξ – πολλαπλάσιο ὄγκο νεκρῆς ἐργασίας (ἀποκρυσταλλωμένης σέ μέσα παραγωγῆς) πού σημαίνει ψηλή ὀργανική σύνθεση καί ταυτόχρονα, ὁ ἴδιος μικρός σχετικά ὄγκος ἀναγκαῖας ἐργασίας δημιουργεῖ πολλαπλάσιο ὄγκο ὑπερπροϊόντος, πού σημαίνει ὑψηλή παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Ἀντίθετα, στήν ἀγροτική

ται γιὰτί τό ἐπίπεδο ζωῆς τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας μένει κάτω ἀπό τό κατώτερο ὄριο συντήρησης, γιὰτί δέ σχηματίστηκε πλατειά ἐσωτερική ἀγορά γιά βιομηχανικά προϊόντα κλπ. Πρέπει ἀκόμα νά τονίσουμε πώς μιλώντας γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία στό σύνολό τῆς, τήν παίρνομε σάν *τύπο παραγωγῆς* (μεσαία καί μικρή χωρική παραγωγή). Διαφορετικά, φυσικά, θά ἔπρεπε νά κάνουμε, κάθε φορά, διάκριση ἀνάμεσα στά διάφορα στρώματα τῆς ἀγροτικῆς τάξης μεταξύ τους. Καί ἀκόμα, θά ἔπρεπε νά κάνουμε διάκριση, ἀνάμεσα στούς μεσαίους, στούς φτωχοῦς χωρικούς καί τούς ἀγροτοεργάτες (δηλαδή μισοπρολετάριοι, προλετάριοι καί ἀκτήμονες), ἀπό τό ἕνα μέρος, καί στούς πλουσιοχωρικούς, τήν ἀγροτική μπουρζουαζία καί τούς τσιφλικάδες, ἀπό τό ἄλλο μέρος. Αὐτή, ὅμως, ἡ ἐρευνα ἀνήκει βασικά σέ μιά εἰδική μελέτη γιά τό ἀγροτικό ζήτημα.

οικονομία κινητοποιείται μικρός όγκος νεκρής εργασίας από μεγάλο συγκριτικά ποσό ζωντανής εργασίας και δημιουργείται μικρό παραγωγικό αποτέλεσμα που εκφράζεται με μικρό ποσό και ποσοστό υπερπροϊόντος.

Η συγκρότηση του κεφαλαίου στους δύο κλάδους και η ανάλυση της σύνθεσης της αξίας του προϊόντος του καθενός, χωρίς να χρειάζεται να κουραστεί ο αναγνώστης, είναι, σύμφωνα με το σωστό κριτήριο, πραγματικά ριζικά διαφορετική. Η διαφορά όμως είναι σε βάρος της αγροτικής «λύσης» και όχι, όπως υποστηρίζουν οι θεωρητικοί του «υποβάθρου», σε βάρος της βαρειάς βιομηχανίας.

Όσοτε και τα 7 δισεκατομ. δραχμές, ή πρόσοδος από τα «καινούρια έδαφη», που αντιπαραθέτει ο κ. Κουβέλης για καθαρή πρόσοδο στη βαρειά βιομηχανία πραγματικά δεν είναι πάνω από 1,6 περίπου δισεκατομ. δραχ. κι αν ακόμα πάρουμε την καθαρή πρόσοδο σε 20% της ακαθάριστης. Αν δεχτούμε πως τα 7 δισεκατομ. είναι το 85% στην ακαθάριστη πρόσοδο (σύμφωνα με τον υπολογισμό του κ. Ευελπίδη) τότε η συνολική ακαθάριστη πρόσοδος θα είναι 8,23 δισεκατ. δραχμές περίπου και η καθαρή (σύμφωνα με τον πιο πάνω υπολογισμό) 1,64 περίπου δισεκατ. δραχμές. Η καθαρή όμως πρόσοδος από τη βαρειά βιομηχανία, στην πρώτη μονάχα περίοδο, θα δώσει ποσοστό υπερπροϊόντος για τη συσσώρευση 420% και καθαρό εισόδημα 1,5 δισεκατομ. δραχμές και στη δεύτερη περίοδο (μέσα σε μία δεκαετία δηλ.) 2.9 δισεκατομ. δραχμές, όπως είδαμε στους σχετικούς πίνακες (βλ. πίνακες αριθ. 44, 45 και 46).

Μά η ουσία του ζητήματος δεν είναι τόσο σ' αυτή καθαυτή την αριθμητική διαφορά, όσο στις μεθοδολογικές διαφορές για την εξέταση του όλου θέματος. Η ουσία είναι πως οι θεωρητικοί του υποβάθρου προσπαθούν ν' αποδείξουν, πως ένας κλάδος της οικονομίας με σαφή γνωρίσματα χαμηλής αποδοτικότητας, είναι παραγωγικότερος από έναν άλλο κλάδο, με σαφή γνωρίσματα ανώτερης παραγωγικότητας. Τό λάθος τους στη σύγκριση της παραγωγικότητας των δύο κλάδων βρίσκεται στο ότι μετρούν το ύψος της παραγωγικότητας ανάλογα με το μέγεθος που έχει – για τόν κάθε κλάδο – το άθροισμα από το προϊόν του αναγκαίου χρόνου δουλειάς (μισθός) και από το υπερπροϊόν (κέρδος). Έτσι αθροίζουν και συγκρίνουν τα μεγέθη ακριβώς εκείνα που έπρεπε να ξεχωρίσουν για να βρουν την παραγωγικότητα. Συγκρίνουν το απόλυτο μέγεθος του καινούριου προϊόντος και όχι το σχετικό μέγεθος του υπερπροϊόντος, το ποσοστό δηλ. του υπερπροϊόντος⁸⁵.

85. Έτσι η γεωργία που δίνει μεγάλο σχετικά όγκο καινούριου προϊόντος (τό 1936 σε 17,5 δισεκατομμύρια δραχμές δίνει 15,2 δισεκατομμύρια δραχμές) και μικρό ποσοστό υπερπροϊόντος – όπως είδαμε – παρουσιάζεται δήθεν παραγωγικότερη από τη βιομηχανία, όπου συμβαίνει το αντίστροφο. Τό λάθος αυτό πηγάζει από τό ότι δέ βλέπουν σωστά ούτε τό σχηματισμό της αξίας, ούτε ξεχωρίζουν την υπεραξία από την υπόλοιπη αξία του καινούριου προϊόντος. Θά λέγαμε, με τά γνωστά σύμβολά μας, πως συγκρίνουν τό απόλυτο μέγεθος του V+S αντί να συγκρίνουν τό σχετικό μέγεθος του S, δηλαδή τό S/V που δίνει ο κάθε κλάδος· και, ακόμα, πως δέν παίρνουν υπόψη τους καθόλου τή σχέση C/V (που δείχνει τήν οργανική σύνθεση του κεφαλαίου).

Δέν ἐκτιμοῦν σωστά τή σημασία τῆς ἀνώτερης ὑψηλῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τῶν κεφαλαίων, ὅπως τονίζει ὁ Σ. Μάξιμος⁸⁶.

«Τὴν ὀργανικὴ αὐτὴ σύνθεση τῶν κεφαλαίων πού ἀποδίδει τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα, τὴ δίνει ἢ σύγχρονη βιομηχανία ὅσο κανένας ἄλλος κλάδος τῆς παραγωγῆς καὶ αὐτό πᾶμε νά ἐπιτύχουμε ὅταν λέμε γιὰ σιδηροβιομηχανία, γιὰ βιομηχανία ἀλουμινίου καὶ ἄλλες συναφεῖς ἢ μὴ βιομηχανίες, αὐτό δέ, γίνεται παντοῦ, ὅπως στή Σοβιετικὴ Ἑνωσὴ – μέσα σέ ἄλλες κοινωνικὲς μορφές – καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴ, τὸν αἰῶνα μας».

Ἄξιζει νά ἀναφέρουμε τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Σμίθ πού δίνει ὁ Μάρξ⁸⁷ γιὰ νά δείξει πῶς ὁ Σμίθ πέφτει στὰ λάθη πού ἔκανε ἢ σχολή τῶν φυσιοκρατῶν, ὅταν θέλει ν' ἀποδείξει πῶς ὁ καπιταλιστὴς γεωργὸς παράγει περισσότερη ἀξία ἀπ' ὁποιαδήποτε ἄλλη τάξη τῶν καπιταλιστῶν. Λέει λοιπόν ὁ Σμίθ:

«Κανένα ἄλλο κεφάλαιο δέ βάζει σέ κίνηση μεγαλύτερη ποσότητα παραγωγικῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τοῦ καπιταλιστῆ γεωργοῦ. Ὅχι μονάχα οἱ δουλευτὲς ὑπηρέτες του παρὰ καὶ τὰ δουλευτάρικα ζῶα του ἀποτελοῦν παραγωγικοὺς ἐργάτες» (ὠραία, ἀλήθεια, φιλοφρόνηση γιὰ τοὺς δουλευτὲς: Μάρξ). «Στὴ γεωργία ἢ φύση ἐργάζεται τὸ ἴδιο ὅπως καὶ τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα, καὶ μ' ὅλο πού ἡ ἐργασία τῆς δέ χρειάζεται καμμιά δαπάνη, ὁμως τὸ προϊόν τῆς ἔχει ἀξία, τὴν ἴδια πού θά εἶχε καὶ ὁ πιὸ δαπανηρὸς ἐργάτης». Καὶ πιὸ κάτω «Ὁ δουλευτὴς καὶ τὰ δουλευτάρικα ζῶα (!) πού χρησιμοποιοῦνται στὴ γεωργία, δέν πραγματοποιοῦν, λοιπόν, ὅπως οἱ ἐργάτες στὴν ἐργοστασιακὴ χειροτεχνία [manufacture], τὴν ἀναπαραγωγὴ μιᾶς ἀξίας, πού εἶναι ἴση μὲ τὴ δική τους κατανάλωση καὶ τὸ κεφάλαιο πού τοὺς χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ κέρδος τοῦ καπιταλιστῆ, παρὰ μιὰ πολὺ μεγαλύτερη ἀξία. Πάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τοῦ γεωργοῦ καὶ ὅλα του τὰ κέρδη, πραγματοποιοῦν κανονικά καὶ τὴν ἀναπαραγωγὴ τῆς προσόδου τοῦ γαιοκτῆμονα». Καὶ ἀκόμα: «Ἡ ἐργασία πού προσφέρει ἢ φύση εἶναι ἐκεῖνο πού ἀπομένει ἀφοῦ ἀφαιρέσουμε ἢ ἀντικαταστήσουμε καθετὶ πού μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι σπάνια λιγότερο ἀπὸ τὸ ἓνα τέταρτο καὶ, συχνά, περισσότερο ἀπὸ τὸ ἓνα τρίτο τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Καμμιά ἄλλη σέ ἴση ποσότητα ἐργασία, πού χρησιμοποιεῖται στὴν ἐργοστασιακὴ χειροτεχνία, δέν μπορεῖ ποτέ νά πραγματοποιήσει μιὰ τόσο πλατεῖα ἀναπαραγωγὴ. Στὴν ἐργοστασιακὴ χειροτεχνία ἢ φύση δέν εἶναι τίποτα, ὁ ἄνθρωπος τὰ κάνει ὅλα, καὶ ἡ ἀναπαραγωγὴ πρέπει πάντα νά εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴ δύναμη τῶν συντελεστῶν πού τὴν πραγματοποιοῦν. Ὡστε τὸ κεφάλαιο πού τοποθετεῖται στὴ

86. Σ. Μάξιμος: «Ἡ συζήτηση γιὰ τὴ βιωσιμότητα», «Ἀνταῖος», ἀριθ. 9/1945, σελ. 203.

87. Κεφάλαιο II, στό ἴδιο, σελ. 416, 417.

γεωργία όχι μόνο βάζει σε κίνηση μεγαλύτερη ποσότητα παραγωγικής δουλειάς από οποιοδήποτε ίσο κεφάλαιο τοποθετημένο στην έργοστασιακή χειροτεχνία, παρά και προσθέτει, σε αναλογία με την ποσότητα της παραγωγικής εργασίας που χρησιμοποιεί, μιά πολύ μεγαλύτερη αξία στο χρονιάτικο προϊόν της γης και στην εργασία μιάς όρισμένης χώρας, στον πραγματικό πλούτο και στο εισόδημα των κατοίκων της». (Βιβλίο ΙΙ, κεφάλαιο 5, σελ. 242, Σμίθ στο ίδιο).

Είναι άραγε υπερβολικοί οι συλλογισμοί τούτοι για τούς θιασώτες της γεωργικής καθαρᾶς προσόδου τῶν «νέων ἐδαφῶν» καί τῆς «μεγάλῃς ἀπασχολήσεως ἀτόμων» κλπ.; Εἶναι οἰκονομικά μεθοδολογικά καί οὐσιαστικά περισσότερο σαθροί οἱ συλλογισμοί αὐτοί ἀπό τούς συλλογισμούς πού κάνουν οἱ θεωρητικοί τοῦ «ὑποβάθρου», ὅταν παρουσιάζουν περιορισμένες τίς παραγωγικές δυνατότητες τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί μειώνουν τήν οἰκονομική σημασία τοῦ κλάδου αὐτοῦ τῆς παραγωγῆς γιά νά καταλήξουν σέ νεοφυσιοκρατικούς ἀφορισμούς πού περνοῦν στό ὄριο τοῦ κωμικοῦ, ἰδιαίτερα σήμερα, στόν αἰῶνα τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας;

Προσπαθοῦν λοιπόν οἱ οἰκονομολόγοι αὐτοί, ν' ἀποδείξουν πῶς ἕνας κλάδος παθητικός, ὅπου σχεδόν οὔτε ἡ ἀπλή ἀναπαραγωγή δέ συντελεῖται, εἶναι ἀποδοτικότερος ἀπό ἕναν ἄλλο κλάδο (ὅπως ἡ βαρεῖα βιομηχανία), ὅπου ἡ ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή φτάνει σέ σημαντικά ψηλό ἐπίπεδο καί πού μπορεῖ νά προσφέρει στήν ἐσωτερική συσσώρευση ποσά, ὀλοένα, μεγαλύτερα, μέ τήν ὀλοένα αὔξουσα παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας.

Ὁ κ. Κουβέλης ἀντιπαραθέτοντας ἐπιδεικτικά τούς ἀριθμούς 1^{1/2} δισεκατομ. δρχ. (βιομηχανία) καί 7 δισεκατομ. δρχ. (γεωργία), προσπαθεῖ ἀπό τή σύγκρισή τους νά ἐκδιάσει συμπεράσματα γιά τήν ἀξία τῶν δύο κλάδων. Τά ἐπιχειρήματά του δείχνουν πῶς ἀγνοεῖ καί, τό χειρότερο, πῶς κακοποιεῖ στοιχειακές ἀρχές τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἀκόμα καί τῆς «ἐπίσημης» οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ὅπως λέει χαρακτηριστικά ὁ Σ. Μάξιμος:⁸⁸

«Ὁ κ. Κουβέλης σταματᾷ μπροστά στά ποσοστά. Καί δέν ὑποψιάζεται κᾶν ὅτι οἱ ποσότητες τῆς ἐργασίας πού ἀπορροφᾷ ἡ γεωργία γιά νά παρουσιάσει τά 25 δῖς ὡς συμμετοχή στό ὄλο ἐθνικό εισόδημα ὑπό τύπο καθαρᾶς ἐγγείου προσόδου εἶναι ἀπέιρως μεγαλύτερες συγκρινόμενες πρὸς τίς ἀντίστοιχες τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς πού προσθέτουνε μέ τή μορφή καθαρῶν κέρδους (βιομηχανικοῦ καί ἐμπορικοῦ) καί τόκου, ἕνα ποσοστό κατ' ἀναλογία πολύ μεγαλύτερο».

Τήν ἐλάττωση τοῦ ἀναγκαίου χρόνου τῆς δουλειᾶς γιά τήν παραγωγή τοῦ ἴδιου ἀποτελέσματος τήν ἀγνοεῖ. Τά 7 δισεκατομ. δρχ., πού τά πα-

88. Βλ. Σ. Μάξιμος: «Ἡ συζήτηση γιά τή βιωσιμότητα», «Ἄνταϊος» ἀριθ. 9/1945.

ρουσιάζει ο κ. Κουβέλης πρόσοδο από τὰ νέα ἐδάφη, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν ἀπλή ἀναπαραγωγή καὶ γιὰ νὰ ζήσουν, ὑποφερτὰ, οἱ ἀγρότες πού «θά κατοικοῦν» σέ αὐτά. Οὔτε αὐτό τό βλέπει. Καί ἀραδιάζει ὕστερα μέ ἐπιστημονικοφάνεια ἐπιχειρήματα γιὰ «ἐδαφικά ὑπόδαθρα», γιὰ διαφορά στό εἰσόδημα ἀπό τὴ βιομηχανία κλπ. (βλέπε ἀποσπάσματα «θέσεών» του στίς σελ. 425, 426) καὶ προσθέτει μέ ἀφέλεια:

«Τό ἑλληνικόν πρόβλημα εἶναι προπάντων πρόβλημα ἀνυψώσεως τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τοῦ λαοῦ, πού κατὰ τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν (βλ. καὶ τό δημοσίευμα ὑπ' ἀριθ. 220 τῆς ἐταιρίας Political and Economical Planning τοῦ Λονδίνου) ἦτο καὶ προπολεμικῶς ἕνα ἀπό τὰ χαμηλότερα τοῦ κόσμου».

Καί ἐνῶ γράφει αὐτά, ἀποφεύγει, καὶ πολὺ σωστά, μέ κάθε τρόπο νὰ ἐξηγήσει στοὺς ἀναγνώστες του, πῶς τό χαμηλό αὐτό ἐπίπεδο χρωσιέται κατὰ κύριο λόγο στό χαμηλό ἐπίπεδο ὅπου ζεῖ τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ἀγροτικός δηλαδή πληθυσμός. Προσθέτοντας ἐδάφη γιὰ «ὑπόδαθρα» τί προσθέτουν οἱ «θεωρητικοί» αὐτοί; Ἀπλώνουν τό χαμηλό ἐπίπεδο σέ μερικά ἀκόμα ἑκατομμύρια στρέμματα. Ἀνεβάζουν, λοιπόν, ἢ κατεβάζουν τό ἐπίπεδο τῆς ζωῆς μέ τὴ «λύση» τους; Τό κατεβάζουν καὶ μάλιστα ὡς τό ἐπίπεδο τῆς ἀποικιακῆς ζωῆς τῶν οἰκογενειῶν πού ἀναφέραμε παραπάνω στὰ παραδείγματά μας. Μά κι ἕνα ἄλλο ἀκόμα. Δέν κατάλαβαν οὔτε ποιά σημασία ἔχει ἡ ψηλὴ ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφαλαίου οὔτε ποιά εἶναι ἡ σχέση της μέ τὴν ἀποδοτικότητα ἑνός κλάδου. Δέν κατάλαβαν πῶς ἡ καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη ἦταν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πού χαρακτηρίζεται ἀπό τὴν αὔξουσα ἀνύψωση τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου. Μήπως ὅμως εἶχαν τὴν ἀντίληψη – καὶ εἰδικὰ ὁ κ. Κουβέλης – πῶς ἔχουμε στή χώρα μας ἀναπτυγμένη καπιταλιστικὴ γεωργικὴ οἰκονομία;

Ὁ πρωτογονισμός τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ – γιὰ ὅσους ἔκαναν τὸν κόπο τουλάχιστο νὰ τό «ἐπισκεφθοῦν» – δίνει μιὰ εὐγλωττὴ εἰκόνα γιὰ τὴν *καθυστέρηση* τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

Ἄς γυρίσουμε στό θέμα μας, καὶ ἄς συγκρίνουμε τὴν ἀποδοτικότητα πού θὰ ἔχουν οἱ κλάδοι τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας μέ τὴν ἀποδοτικότητα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὅπως παρουσιάζεται σήμερα. Ἀπαραίτητὴ εἶναι ἐδῶ μιὰ διευκρίνιση: Ἄμα μιλοῦμε γιὰ χαμηλὴ ἀποδοτικότητα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἔχουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴ σημερινὴ μορφή τῆς καθυστερημένης ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἡ τεχνικοοικονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας θὰ ὑψώσει βέβαια τὴν ἀποδοτικότητά της, καὶ μπορεῖ νὰ τὴν φέρει στό ἐπίπεδο τῆς ἀποδοτικότητος τῆς βιομηχανίας. Μά τότε, φυσικά, δέ θὰ ἔχουμε τὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία πού ἀναφέρει ὁ κ. Κουβέλης καὶ οἱ ἄλλοι ὑποστηρικτές τοῦ «ὑποβάθρου». Οὔτε μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ ὁ κ. Κουβέλης πῶς ἐννοεῖ μιὰ τέτοια προοδευμένη ἀγροτικὴ οἰκονομία, γιὰτὶ μιὰ τέτοια ἀγροτικὴ οἰκονομία δέν μπορεῖ νὰ γίνεῖ χωρὶς *γερὴ βιομηχανικὴ θάση, χωρὶς, δηλαδή, βαρεῖά βιομηχανία*.

Ἡ τεχνικοοικονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας μέ τὴν εἰσαγωγή τῆς μηχανῆς, τὴν παροχὴ ἐφοδίων, τὴν ἐντατικοποίησιν τῆς καλλιέργειας, τὴν

ἐξάλειψη μισοφεουδαρχικῶν ὑπολειμμάτων κλπ. θά γίνει μέσα στά πλαίσια τῆς λύσης τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν προβλημάτων τῆς χώρας. Θά γίνει παράλληλα μέ τήν ἐκβιομηχάνιση καί θά προχωρήσει χέρι-χέρι μ' αὐτήν.

Εἶδαμε ποιά σημασία ἔχει γιά τή γεωργία ἢ βιομηχανία γιά ἀζωτικά λιπάσματα καί ἡ μηχανουργία γιά γεωργικά ἐργαλεῖα καί μηχανήματα. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν κλάδων αὐτῶν τῆς βαρεῖας βιομηχανίας, πού θά γίνει ἀφοῦ πραγματοποιηθοῦν οἱ βασικοί σκοποί στόν οἰκονομικό τομέα τοῦ προγράμματος τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας, θά ἀνεβάσει τήν ἀποδοτικότητα τῆς βιομηχανοποιημένης καί ἠλεκτροποιημένης γεωργίας στό ἐπίπεδο τῶν προοδευμένων βιομηχανικῶν κλάδων. Αὐτά ὅμως δέ φαίνεται νά τά «ἀσπάζεται» ἡ ἄποψη πού κρίνουμε. Τήν ἀγροτική οἰκονομία τή βλέπει μέσα στά σημερινά πλαίσια τῆς ἀνυπόφορης καθυστέρησης καί ἐκμετάλλευσης τοῦ ἀγρότη. Εἶχαμε δίκιο, λοιπόν, πού ὑποστηρίζαμε πῶς ἄλλη εἶναι ἡ ἀγροτική οἰκονομία τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ «ὑποδάθρου» καί ἄλλη ἡ ἀγροτική οἰκονομία τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας; Ἡ ἀγροτική οἰκονομία τοῦ κ. Κουδέλη «ἀντιπαρά τίθεται» στή βιομηχανία. Ἡ ἀγροτική βιομηχανία στή λαϊκή δημοκρατία εἶναι ἕνας κλάδος μέ ψηλή ἀποδοτικότητα πού δέ θά «συναγωνίζεται» τή βιομηχανία – μέ τό σημερινό νόημα – ἀποτελώντας ὅπως τώρα φραγμό γιά τήν ἀνάπτυξή της. Μιά τέτοια ὅμως ἀγροτική οἰκονομία χρειάζεται νά λυθεῖ πρώτα τό ἐνεργειακό, χρειάζεται τσιμέντο, παραγωγικά ἔργα καί ἄλλα πολλά ἀκόμα, πού τά δέκα ἑκατομμύρια στρέμματα, πού «διεκδικοῦν» οἱ ὄπαδοί τοῦ ἐδαφικοῦ «ὑποδάθρου», δέν ἀρκοῦν νά τά δώσουν...

3. Τό «ἐπιχείρημα» γιά τή μεγάλη ἀπασχόληση. Ἐπασχόληση, ἀπαθλίωση καί παραγωγική ἀποτελεμάτωση.

Περνάμε στό ἐπιχείρημα τῆς «μεγάλης ἀπασχόλησης». Ὑποστηρίζουν πῶς στήν ἀγροτική οἰκονομία (στά «καινούρια» ἐδάφη) θ' ἀπασχοληθοῦν ἕνα ἑκατομμύριο ἄτομα, ἐνῶ στή βιομηχανία (στούς καινούριους κλάδους) μόλις 20–25.000 ἄτομα⁸⁹.

Ποιό εἰσόδημα ὅμως θά ἔχουν τό ἕνα ἑκατομμύριο ἄτομα; Καθώς εἶδαμε μέσα στίς σημερινές συνθήκες – δέ θ' ἀλλάξουν φυσικά μέ τήν ἐδαφική ἐπέκταση – τό εἰσόδημα τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ μόλις φτάνει γιά τή διατήρησή του στή ζωή. Ποιά εἶναι ἡ διαφορά τότε; Ἡ διαφορά εἶναι κατά τήν «θεωρία» αὐτή, πῶς θά βροῦν ἀπασχόληση. Ἐδῶ φαίνεται πῶς ὁ κ. Κουδέλης προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει σέ ἑλληνικά πλαίσια τή θεωρία τοῦ «full employment», τή θεωρία δηλαδή γιά ὀλοκληρωτική ἀπασχόληση. Ἡ θεωρία, ὅμως, αὐτή εἶναι μιὰ «ἀρνητική» θεωρία. Οἱ ὑπο-

89. Βλ. πῶς πάνω σελ. 425 – 426 ἀπόσπασμα κ. Κουδέλη ἀπό σελ. 108 – 110 τοῦ ἴδιου βιβλίου του.

στηρικτές της επιδιώκουν νά ἀμβλύνουν τὰ δεινά τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ἀπὸ τὴν ἀνεργία. Δέ δίνει ἡ θεωρία αὐτὴ ἀπασχόληση μὲ ἀνώτερη παραγωγικότητα· δίνει μονάχα «ἀπασχόληση». Καί ἡ χιτλερική ὁμως οἰκονομία δημιουργοῦσε δουλευτὲς σκλάβους σὲ καταναγκαστικά ἔργα (συγκοινωνιακά κλπ.), γιὰ νά μπορέσει ν' ἀντιμετωπίσει τὴν ἀνεργία καί νά κάνει προετοιμασίες γιὰ τὴ φασιστικὴ εἰσβολὴ στὶς ἄλλες χώρες. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς ἀνεργίας τὸ ἀντιμετωπίζει σὲ ὀξύτατο βαθμὸ τόσο ἡ Ἀμερικὴ ὅσο καί ἡ Ἀγγλία.

Ἡ «πλήρης ἀπασχόλησις» σὲ μιά καπιταλιστικὴ οἰκονομία «μοιράζει σὲ περισσότερους» τὸ λίγο εἰσόδημα πού ἀντιστοιχεῖ σὲ ὀλόκληρη τὴ μισθωτὴ ἐργατικὴ τάξη. Ἄν ἡ «πλήρης ἀπασχόλησις», ἂν τὸ πρόβλημα αὐτό, δέν μπορεῖ νά λυθεῖ θετικά ἀπὸ τὴ φύση τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, ἐπειδὴ ὁ καπιταλισμὸς ἀναπτύσσοντας ὡς ἓνα βαθμὸ τὶς παραγωγικὲς δυνάμεις πετάει – ἐκεῖ τὸν σπρώχνουν οἱ ἐσωτερικὲς του ἀντιθέσεις – ταυτόχρονα, ὀλοένα καί σὲ μεγαλύτερο ἀριθμὸ, δουλευτὲς στὸ δρόμο, καταλαβαίνουμε τί ἐπιδιώκουν οὐσιαστικά ὅσοι προσπαθοῦν νά τὸ λύσουν στὴν Ἑλλάδα, μέσα στὰ πλαίσια τῆς καθυστερημένης ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας.

Τί θὰ πεῖ, λοιπόν, «ἀπασχόληση» τοῦ πληθυσμοῦ – μὲ τὸ νόημα αὐτό – στὴ γεωργία; Θὰ πεῖ, νά ζοῦν οἱ ἀγρότες μέσα στὶς συνθήκες πού ζοῦν οἱ σκλάβοι στὶς ἀποικίες. Καί ὅτι δέν εἶναι ὑπερβολὴ αὐτό, μπορούμε νά τὸ δοῦμε καθαρά, ἅμα συγκρίνουμε τὸ προπολεμικὸ «κατὰ κεφαλὴν» εἰσόδημα στὴ βιομηχανία καί στὴ γεωργία. Ὁ ὑπολογισμὸς εἶναι τοῦ κ. Χ. *Εὐελπίδη*. Μ' ὄλες τὶς ἀντιρρήσεις πού ἔχουμε γιὰ τὸν ἀποκλειστικὸ τρόπο πού προσδιορίζει ὁ κ. Εὐελπίδης τὸ «ἐθνικὸ εἰσόδημα», ὁ πίνακας πού παραθέτουμε δείχνει ἀνάγλυφα πόσο ἀνώτερη εἶναι ἡ ἀποδοτικότητα τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὴ γεωργικὴ παραγωγή τῆς καθυστερημένης μας ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

	Ἀσχολούμενοι	% πληθ.	Εἰσόδ. ἐκατ. δρχ.	%	Εἰσόδ. κατὰ κεφ. εἰς δρχ.
Γεωργ. οἰκονομία	1.632.000 ἄτομα	61,2	21.694	41,5	13.300
Βιομηχανία	222.400 »	8,4	6.190	11,8	27.900

Τί βλέπουμε; Ὀκταπλάσιος ἀπὸ τὸ βιομηχανικὸ ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς, ἔχει, «κατὰ κεφαλὴν», τὸ μισὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὸν πρῶτο. Καί ἂν εἶχαμε ὑπολογίσει τὴν καθαρήν πρόσοδο χωρὶς τοὺς μισθοὺς γιὰ νά βροῦμε τὸ τμῆμα τῆς ἀξίας πού δίνει στὴν πλατεία ἀναπαραγωγή ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς δύο τοῦτους κλάδους τῆς οἰκονομίας ἢ διαφορά θὰ ἦταν πραγματικὰ χασματικὴ σὲ βάρος τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας. Ὁ ἴδιος ὁ Χ. Εὐελπίδης λέει:

«Ἐπιβεβαιοῦται λοιπόν ἐν Ἑλλάδι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ κ. Woytinsky παρατήρησε γενικωτερον. Ὅτι τὸ μέσον εἰσόδημα τῶν ἀγροτῶν εἶναι πολὺ κατώτερον ἀπὸ τὸ τῶν ἀσκούντων ἀστικά ἐπαγγέλματα.

παρ' όλα τὰ ληφθέντα προστατευτικά τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς μέτρα».

Γιὰ τὰ «προστατευτικά μέτρα» μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλει κανεὶς, γιὰ τὸ «μέσον ὅμως εἰσόδημα» ὄχι. Ἄν μεταφέρουμε τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοὺς στοὺς πληθυσμοὺς πού θ' ἀπασχοληθοῦν στοὺς κλάδους τῆς βαρεῖας βιομηχανίας πού εἶναι πολὺ ἀποδοτικότεροι ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς προπολεμικῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, ἡ διαφορὰ γίνεται ἀκόμα μεγαλύτερη σέ βάρος τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας.

Γιὰ τὸ πόσο ἀντιοικονομικὴ εἶναι ἡ ἄποψη πού ὑποστηρίζουν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ζωτικῆς χώρου μιλάει χαρακτηριστικὰ ἡ παρακάτω κριτικὴ διαπίστωση πού κάνει ὁ Σ. Μάξιμος⁹⁰.

«Ὅμως, ἡ ἐπιστήμη τῆς πιάτσας στήν ὑπηρεσία τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ ἑλληνικοῦ δαιμονίου βρῖσκει ὅτι τὸ εἰσόδημα τὸ ἑλληνικὸ τὸ καθαυτὸ δέ θά ἀυξηθεῖ παρὰ ἐλάχιστα, χωρὶς νά ἀναλογίζεται ὅτι τὸ ἐνάμισιο δισεκατομμύριο πού μπορεῖ νά προστεθεῖ ἀπὸ μιά βιομηχανία, ὅπως τοῦ ἀλουμινίου ἢ ἀπὸ ἓνα συγκρότημα βιομηχανιῶν, πού συναρτῶνται μὲ τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα καὶ πού δέ θά ἀπασχολοῦσαν παρὰ μερικές χιλιάδες ἐργάτες, εἶναι κάτι τὸ κολλοσσαῖο, συγκρινόμενο πρὸς τίς δυνατότητες πού ὑπάρχουνε γιὰ ἓνα παράλληλο ὅσο καὶ ἀμφίβολο ἀποτέλεσμα, πού θά προέκυπτε ἀπὸ μιά ἐδαφικὴ ἐπέκταση».

Ποῖός εἶναι, λοιπόν, ὁ παραλογισμὸς ὅπου καταλήγει ἡ ἀντίθετη ἄποψη; Ὅτι θέλει νά παρουσιάσει λιγότερο ἀποδοτικὴ τῆ βιομηχανικὴ παραγωγή, ἐνῶ μὲ μικρότερο ποσὸ ἀναγκαίας ἐργασίας δίνει μεγαλύτερο παραγωγικὸ ἀποτέλεσμα, ἀπὸ τὸ μικρὸ σχετικὰ παραγωγικὸ ἀποτέλεσμα πού δίνει ἡ γεωργικὴ οἰκονομία μὲ πολλαπλάσια μεγαλύτερο ποσὸ ἀναγκαίας ἐργασίας. Ἔτσι καταντᾷ νά ἀρνιέται, οὐσιαστικά, τὴν ἀνώτερη παραγωγικότητα πού ἔδωσε στήν ἐργασία ὁ καπιταλισμὸς σέ σύγκριση μὲ τὰ προηγούμενα κοινωνικὰ συστήματα. Καὶ κατρακυλάει νά ἐξιδανικεύει καθυστερημένες ὀπισθοδρομικὲς οἰκονομικὲς μορφές παραγωγῆς καὶ νά ζητάει νά γυρίσουμε πίσω σέ προκαπιταλιστικὲς μορφές ἀντὶ νά πᾶμε μπροστά. Ἄντὶ νά ἐκβιομηχανίσουμε καὶ ν' ἀναπτύξουμε τὴ γεωργία ζητάει ν' ἀγροτοποιήσουμε μέσα σέ παλιές παραγωγικὲς μέθοδες καὶ ν' ἀποτελματώσουμε ἓνα ἑκατομμύριο ἄτομα.

Δέν μπορεῖ καν νά ἰδεῖ τὸν προοδευτικὸ ρόλο τοῦ καπιταλισμοῦ στήν ἱστορία. Δέ βλέπει ποιά εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς «ἀποστολῆς» τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ Λένιν στό σημεῖο αὐτὸ εἶπε ἐπιγραμματικά:

«Τὸν προοδευτικὸ, τὸν ἱστορικὸ ρόλο τοῦ καπιταλισμοῦ μποροῦμε νά τὸν ἀνακεφαλαιώσουμε μέσα σέ δύο σύντομα ἀξιώματα: *αὕξηση στίς παραγωγικὲς δυνάμεις τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καὶ κοινωνικοποίηση τῆς ἐργασίας*. Καὶ τὰ δύο ὅμως αὐτὰ φανερώνονται μὲ πολὺ διαφοροποιημένες ἐσωπορεῖες [processus] ἀνάμεσα

90. Βλ. Σ. Μάξιμου, στό ἴδιο, σελ. 203.

στούς διάφορους κλάδους τής εθνικής οικονομίας» (ή υπογράμμιση δική μας)⁹¹.

Οί θεωρητικοί όμως υποβάθρου υποστηρίζουν και δέχονται παραγωγικές μέθοδες που ελαττώνουν αντί να μεγαλώνουν τό παραγωγικό δυναμικό τής οικονομίας, και κομματιάζουν και «άτομικοποιούν» αντί να κοινωνικοποιούν τήν εργασία. Δέν καταλαβαίνουν πώς τό

«χαρακτηριστικό στήν ανάπτυξη τών κοινωνικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπό τόν καπιταλισμό εἶναι ὅτι ἡ αὔξηση τών μέσων παραγωγῆς (παραγωγική κατανάλωση) εἶναι πολύ γρηγορότερη ἀπό τήν αὔξηση τῆς ἀτομικῆς κατανάλωσης». (*Λένιν*, στό ἴδιο σελ. 25) Δέ νοιώθουν πώς «σέ σύγκριση μέ τήν εργασία ἑνός ἐξαρτημένου, ἢ δουλοπάροικου χωρικοῦ, ἡ εργασία ἑνός ἐλεύθερου καλλιεργητῆ εἶναι προοδευτικό φαινόμενο γιά ὄλους τούς κλάδους τῆς εθνικῆς οἰκονομίας» (*Λένιν*, στό ἴδιο σελ. 257 –258).

Ἴσως ἀκόμα θά τούς ἔκανε νά σκεφτοῦν πολύ γιά τή θεωρία τους, τῆς «πλήρους ἀπασχολήσεως», ἄν μπορούσαν νά καταλάβουν τή σημασία πού ἔχει τό φαινόμενο, πώς:

«ὁ καπιταλισμός ἐλαττώνει σταθερά τήν ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ πού εἶναι δεμένος στή γεωργία, (ὅπου συνήθως ἐπικρατοῦν οἱ πιό καθυστερημένες μορφές οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν σχέσεων) καί αὐξάνει τόν ἀριθμό τών μεγάλων βιομηχανικῶν κέντρων». (*Λένιν*, στό ἴδιο σελ. 258).

Ποῦ βρίσκεται ἡ ρίζα τοῦ λάθους τους; Βρίσκεται στό ὅτι προσπαθοῦν νά συμβιδάσουν δύο πράγματα πού τά κάνουν ἀσυμβίβαστα οἱ ἐσωτερικές ἀντιθέσεις τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας: Τήν ἀπεριόριστη, καί σ' ὄλοένα μεγαλύτερη κλίμακα παραγωγική ἀπασχόληση, μέ τό μεγάλο παραγωγικό ἀποτέλεσμα. Τά χάνει ὁ κ. Κουβέλης, ὅταν βλέπει πώς ἡ βαρειά βιομηχανία θ' ἀπασχολήσει μονάχα 25.000 ψυχές καί ρωτάει: καί τ' ἄλλα ἑκατομμύρια τοῦ πληθυσμοῦ τί θά γίνουν; Καί δίνει τήν εὐκολή μά ἀντιεπιστημονική ἀπάντηση: «Ἄς βροῦμε δέκα ἑκατ. στρέμματα, καινούρια ἐδάφη, νά ἔχουν ἀπασχόληση». Εἶναι, λοιπόν, ἡ φυγή ἀπό τό πρόβλημα. Ἡ φυγή ἀπό τή σύγχυση πού δημιουργοῦν οἱ νόμοι τών ἀντιφάσεων μέσα στήν καπιταλιστική οἰκονομία, ἰδιαίτερα στίς περιόδους τῶν κρίσεων, ὅπου ὅσο μεγαλύτερη ἡ παραγωγικότητα τόση ἡ ἐλάττωση τοῦ ἀπασχολομένου ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων⁹². Ὁ κ. Κουβέλης πιάνεται στό δόκανο – πού ἔστησε ὁ ἴδιος – καί δέν μπορεῖ νά ξεφύγει ἀπό τήν ἀντίθεση αὐτή. Προσπαθεῖ νά βρεῖ τή λύση μέσα στίς σημερινές συνθήκες μέ τή διαιώνισή τους. Ἄφοῦ δέν πετυχαίνει νά πραγματοποιήσει «μεγάλο ἀποτέλεσμα μέ μεγάλο ἀριθμό ἀπασχολούμενων», περνάει στό σχῆμα «μικρό ἔστω ἀπο-

91. *Λένιν* «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», στό ἴδιο, σελ. 255 (ἀμερικ. ἔκδ. International Publishers).

92. Τήν ἀνάγκη τῆς ἀνακατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ καί «τῆς μετατροπῆς στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας» τήν ἀναγνωρίζει σά βασική προϋπόθεση καί τό σχέδιο τῆς FAO. Δέ συμφωνᾶμε, δέβαια, μέ τήν ἐκθεση FAO στά σημεῖα πού προτείνει μετανάστευση.

τέλεσμα μέ μεγάλο αριθμό απασχολούμενων», καί ισχυρίζεται κίόλας πώσ κάνει... «κοινωνική» πολιτική! Καί πέφτει τελικά στήν παγίδα πού ό ίδιος έστησε: Μεγάλος αριθμός «απασχολούμενων» μέ μικρό αποτέλεσμα φέρνει μικρό εισόδημα. Πού είναι τότε ή «ανάπτυξη» του βιοτικού επιπέδου πού υπόσχεται (σελ. 111 του ίδιου βιβλίου του);

Πώς θά μπορούσε νά βγει από τήν αντίφαση αυτή; Μονάχα αν τοποθετούσε τό ζήτημα απ' τήν αρχή στή σωστή βάση. Τότε όμως θά έπρεπε νά διαπιστώσει:

Πρώτο. Ή βαρεία βιομηχανία πού θά δώσει (στήν πρώτη περίοδο) καθαρό εισόδημα για τή διευρυνόμενη αναπαραγωγή 1,5 δισεκατ. δρχ. μέ τήν εργασία 25 χιλιάδων ατόμων, είναι πολύ παραγωγικότερη από τή σημερινή αγροτική οικονομία πού μέ ένα εκατομμύριο αγρότες θά δώσει, εκτός από τήν έξαθλίωση στους αγρότες, μόνο 1,5 δισεκατ. δρχ., στήν πιο ευνοϊκή περίπτωση, σύμφωνα μέ τους υπολογισμούς πού κάναμε παραπάνω, για τήν πρόσοδο από τή γεωργική οικονομία⁹³.

Δεύτερο. Θά είχε διαπιστώσει πώς μέσα στις συνθήκες μιās οικονομίας, πού ανοίγει τό δρόμο για νά μπουν οι βάσεις για τό σοσιαλισμό, όπως είναι ή οικονομία στή λαϊκή δημοκρατία, τό νά ελευθερωθουν εργατικά χέρια καί νά δοθουν στή βιομηχανία δέν είναι κοινωνική μάστιγα. Αντίθετα θά δώσει ανώτερα παραγωγικά αποτελέσματα σε σύντομο χρονικό διάστημα, μ' έναν όμως όρο: πώς θά χρησιμοποιηθουν τά λευτερωμένα χέρια σε δουλειά μέ ανώτερη παραγωγικότητα. Καί πού θά τή βρουν τή δουλειά; Αν υποθέσουμε πώς σ' ένα α χρονικό διάστημα ή βαρεία βιομηχανία δέν μπορεί ν' απασχολήσει πάνω από ένα όρισμένο αριθμό, τότε θά τά απασχολήσει ή ελαφρά βιομηχανία, οι μεταφορές καί ή αγροτική οικονομία, πού θά επεκτείνουν αδιάκοπα τήν παραγωγική τους απόδοση καί τήν οικονομική τους αποδοτικότητα. Μάλιστα ή αγροτική οικονομία. Μιά καινούρια όμως αγροτική οικονομία πού δέ χρειάζεται ξένα έδάφη, παρά έντατικοποίηση τής καλλιέργειας, μηχανοποίηση τής καλλιέργειας, παραγωγικά έργα.

Ή κατανομή των παραγωγικών δυνάμεων σε μία σχεδιασμένη οικονομία θά δημιουργήσει τέτοιο καταμερισμό δουλειάς, πού ή αγροτική οικονομία κάθε άλλο παρά «υπερπληθυσμό» θά έχει. Ή αγροτική οικονομία θά πάρει τό περιεχόμενο βιομηχανικής επιχείρησης μέ ανώτερη παραγωγικότητα. Ένω σήμερα είναι γνωστό πώς ή εκτατική καλλιέργεια ή άμειψισπορά κλπ. κλπ. άχρηστεύουν χέρια, όπως οι άρρώστιες σακατεύουν, πώς δουλεύουν οι γέροι καί τά παιδιά. Αύριο, άμέσως αύριο, μπουρουν ν' αλλάξουν τά πράγματα, άμα σπάσουμε τήν κλειστή «οικιακή αυ-

93. Μά καί 7 δισεκατομμύρια αν ήταν ή πρόσodus, ή παραγωγικότητα τής εργασίας του ενός εκατομμυρίου ατόμων δέν θά μπορούσε νά συγκριθεί μέ τήν παραγωγικότητα τής εργασίας των 25.000 εργατών. Ένω ό αριθμός τους είναι σαράντα φορές μικρότερος από τό ένα εκατομμύριο άτομα του κ. Κουβέλη, τό εισόδημα πού θά δώσουν είναι τρεις μόνο φορές μικρότερο, σε μέγεθος αξίας, από τό εισόδημα πού θά δώσουν τό ένα εκατομμύριο άτομα καλλιεργώντας τά 10 εκατομμύρια στρέμματα.

τάρξη οίκονομία» πού θέλει νά διαιωνίσει καί νά ἐπεκτείνει ὁ κ. Κουδέλης καί οἱ ἄλλοι ὀπαδοί τοῦ «ὑποβάθρου», ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά, σέ 10 ἑκατομ. στρέμματα. Δυό εἶναι οἱ βασικές καθοδηγητικές γραμμές πού πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε γιά νά λύσουμε ριζικά τό, καπιταλιστικοῦ χαρακτήρα, πρόβλημα τοῦ σχετικοῦ ὑπερπληθυσμοῦ:⁹⁴

1ο Ἐκβιομηχάνιση καί ἀδιάκοπη ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς. 2ο Ἐντατικοποίηση, μηχανοποίηση, ἠλεκτροποίηση στή γεωργική καλλιέργεια, μέσα στά πλαίσια λαϊκοδημοκρατικῆς ἀνάπτυξης.

Ἡ ἄποψη πού κρίναμε – γιά νά συνοψίσουμε – ἀπέτυχε νά ἀποδείξει πώς ἡ ἑδαφική ἐπέκταση λύνει τό πρόβλημα τῆς «ἀπασχόλησης» σέ μεγαλύτερο βαθμό ἀπό τήν ἐκβιομηχάνιση. Οἱ ἀριθμοί πού δώσαμε (εἶναι καί δικοί τους ἀριθμοί), μᾶς δείχνουν πώς πρόκειται γιά σκλάβωμα καί ὄχι γιά «ἀπασχόληση» τοῦ «ένός ἑκατομμυρίου ἀτόμων». Τό «πρόβλημα» αὐτό λύνεται στή δάση του μέσα σέ λαϊκοδημοκρατική – σοσιαλιστική προοπτική, ἅμα δημιουργήσουμε, δηλαδή, *μέσα στήν ἴδια τή χώρα*, τίς παραγωγικές προϋποθέσεις, πού θά μᾶς ἐπιτρέψουν νά χρησιμοποιήσουμε παραγωγικά ὀλοένα μεγαλύτερο ἀριθμό ἐργάτες, σέ κλάδους μέ ψηλή παραγωγικότητα.

Ἡ προοπτική λοιπόν εἶναι: *Βιομηχανία ἀναπτυγμένη καί ἐκβιομηχανισμένη ἀγροτική οίκονομία* μέ ἐντατικοποιημένη καλλιέργεια. Γιά νά λυθεῖ ὅμως μέσα σέ τέτοια προοπτική τό ζήτημα, πρέπει νά καταλάβουμε καλά τήν οὐσία τῆς προοπτικῆς αὐτῆς. Καί ἡ οὐσία εἶναι ἡ θετική ἀπάντηση στό ζήτημα γιά τή βιωσιμότητα τῆς χώρας. Καί ἡ θετική ἀπάντηση εἶναι ἡ μοναδική θέση πού στηρίζεται σέ σωστή *ἐπιστημονική - σοσιαλιστική δάση*. Οἱ κ.κ. Ζολώτας, Κουδέλης, Μάνος, κ.ἄ. πόν πῆρανε ἀντιεπιστημονική καί ἀντισοσιαλιστική θέση στό ζήτημα τῆς βιωσιμότητας, ἐξηγεῖται, τώρα, γιατί πῆρανε καί οὐσιαστικά ἀρνητική θέση στό ζήτημα γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας.

4. Συμπεράσματα

Ἡ πολιτική, κοινωνική καί πνευματική ἀντίδραση στόν τόπο μας προσπαθώντας νά ἀποδείξει τή «μῆ βιωσιμότητα τῆς χώρας», προσπαθώντας δηλαδή νά κλονίσει, ἄμεσα καί ἔμμεσα, τήν πίστη στή δυνατότητα νά ἀναπτυχτοῦν οἱ πιό παραγωγικοί καί ἀποδοτικοί κλάδοι τῆς οίκονομίας καί ὑποτιμώντας τή σημασία πού ἔχει ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, ὑποστήριξε μέ τίς διάφορες θεωρίες της ἀνάμεσα στά ἄλλα: α) πώς ὑπάρχουν περιορισμένα «τελικά» περιθώρια στήν παραγωγική ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας β) πώς ἡ πρόσοδος τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶναι χαμηλή σέ σύγκριση μέ τήν ψηλή γεωργική πρόσοδο (τῶν «ἑδαφικῶν προσκλήσεων» καί πώς ἡ δεύτερη λύση ἔχει, ἀκόμα, τό

94. Βλ. γιά τήν ἀνικανότητα τοῦ καπιταλισμοῦ (εἰδικά στό στάδιο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ) νά ἀξιοποιήσει τή βασική παραγωγική δύναμη τῆς κοινωνίας – τήν ἐργατική δύναμη, στό ἔργο τῶν E. Varga καί L. Mendelsohn: «Νέα δεδομένα γιά τόν "ἱμπεριαλισμό" τοῦ Λένιν» (Νέα Ὑόρκη 1940) σελ. 225 - 233, (βλ. βιβλιογραφία, παράρτημα III).

«πλεονέκτημα» νά «άπασχολεῖ» μεγάλο τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ θέσεις αὐτές ἀποδείξαμε πώς εἶναι δόλοτελα ἀστήριχτες στή θεωρία καί τήν πράξη, μέσα στήν ἑλληνική πραγματικότητα. Ἀποδείξαμε ἀκόμα πώς εἶναι ἀντιεπισημονικές καί βαθεῖα ἀντισοσιαλιστικές.

Εἶδαμε πώς δέν ὑπάρχουν «τελικά» ὄρια στήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας. Ὑπάρχει ἀναμφισβήτητα χρονική κλιμάκωση στήν πραγματοποίηση τῶν ἔργων τῆς βιομηχανικῆς ἀνοικοδόμησης. Μά αὐτό δέ θά πει πώς τά τεχνικοοικονομικά ἐμπόδια στή θεμελίωση τῆς βαρεῖας βιομηχανίας μποροῦν ν' ἀποτελέσουν φραγμούς ἀνυπερέβλητους, πού θά ματαιώσουν σέ τελευταία ἀνάλυση τό ὄλο ἔργο ἢ θά τό περιορίσουν μέσα σέ στατικά ὄρια.

Εἶδαμε, ἀκόμα, πώς οἱ καινούριοι βιομηχανικοὶ κλάδοι θά ἐφοδιάσουν τήν οἰκονομία μας μέ προϊόντα, πού ἔχουν βασική σημασία γιά τήν πῖο πέρα ἀνάπτυξή της. Θά ἀλλάξουν ριζικά τήν οἰκονομική διάρθρωση τῆς χώρας. Θά βοηθήσουν βασικά στήν πρόοδο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἄμα συγκρίνουμε τήν ὀργανική σύνθεση, τό ὕψος τοῦ ποσοστοῦ τῆς καθαρῆς προσόδου καί τήν παραγωγικότητα, ἀνάμεσα στή βιομηχανική παραγωγή καί στήν ἀγροτική οἰκονομία – ὅπως παρουσιάζεται ἡ ἀγροτική οἰκονομία μέσα στίς σημερινές συνθήκες τῆς καθυστέρησης – βλέπουμε καθαρά τήν ἀνωτερότητα τῶν καινούριων βιομηχανικῶν κλάδων πάνω στίς ὀπισθοδρομικές οἰκονομικές μορφές πού ἐμποδίζουν σήμερα στή χώρα μας τήν ἀνάπτυξη στή γεωργία. Βλέπουμε πόσο ἀποδοτικοὶ εἶναι οἱ κλάδοι αὐτοί. Καί πόσο οὐσιαστική εἶναι ἡ συμβολή τους στήν πραγματοποίηση πλατειᾶς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης.

Τό οἰκονομικό πρόβλημα δέν μπορεῖ καί δέν πρέπει νά ἔχει ἐξωτερική, ἐκτατική καί ἐπεκτατική λύση. Μπορεῖ νά λυθεῖ σέ σωστή ἐπιστημονική δάση μονάχα ἄμα ξεδιπλώσουμε ἀνεμπόδιστα τίς ἐσωτερικές, ἐσωελληνικές δυνατότητες τῆς χώρας. Μπορεῖ νά λυθεῖ μέ δάση τῆ δημοκρατική μετατροπή τῆς οἰκονομίας. Μέ τήν ἐκβιομηχάνιση δηλαδή τῆς χώρας μέσα στά πλαίσια τῶν βασικῶν μέτρων πού θά πάρει ἡ Λαϊκή Δημοκρατία (ἐθνικοποιήσεις κλπ.) γιά τήν ἀνέλιξη στό σοσιαλισμό, μέ τήν τεχνικοοικονομική ἀνάπτυξη τοῦ χωριοῦ καί τοῦ κάμπου, μέ τήν ἐντατικοποίηση τῆς καλλιέργειας, μέ τή συνεταιριστική μορφή στήν παραγωγή, μέ τήν εἰσαγωγή τῆς μηχανῆς καί τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Εἶδαμε, ἀκόμα, πώς ἡ παραγωγική καί ἀποδοτική ἀπασχόληση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ οἰκονομικά σέ ἐπιστημονική-σοσιαλιστική δάση μονάχα μέσα στήν πορεία γιά τήν ἐκβιομηχάνιση καί τήν τεχνική καί οἰκονομική ἀνύψωση τοῦ κλάδου τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἄμα μετατρέψουμε δηλαδή τήν ἀγροτική οἰκονομία ἀπό παθητικό κλάδο, πού εἶναι σήμερα, σέ ἐνεργητικό κλάδο γιά τήν ἐσωτερική συσσώρευση. Δέν ὑπάρχει ζήτημα «ἀπόλυτο» ἀπασχόλησης, πού θά λυθεῖ ἔξω ἀπό τήν ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας μας. Τό ζήτημα εἶναι πώς θά αὐξήσουμε τήν ἀτομική ἀπόδοση τῆς ἐργασίας καί τό ζήτημα τοῦτο θά λυθεῖ μέσα στό δρόμο τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς προόδου τῆς οἰκονομικῆς μας ζωῆς. Ἡ πείρα ἀπό τή σοσιαλιστική οἰκονομία στή Σοβι-

ετική Ένωση μᾶς ἔδειξε πὼς ἡ σοσιαλιστικὴ συσσώρευση πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν ὀλοένα διευρυνόμενη ἀναπαραγωγὴ τῶν κλάδων πού θεμελιώθηκαν σὲ ἀνώτερη τεχνικὴ βάση καί μὲ τὴν παράλληλη ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς καί πολιτισμοῦ τῶν δουλευτῶν. Γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν προϋποθέσεων, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη σὲ μιὰ τέτοια βάση προχωρεῖ ἡ οἰκονομία καί στίς λαϊκὲς δημοκρατικὲς χώρες τῆς Εὐρώπης.

Αὐτὲς εἶναι οἱ προϋποθέσεις πού πρέπει νὰ σφυρηλατηθοῦν καί θὰ σφυρηλατηθοῦν στὴν οἰκονομία τῆς Λαϊκῆς δημοκρατίας.

Β' ΤΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο προσδιορισμός του δυναμικού της οικονομίας μας, τόσο πριν τον πόλεμο, όσο και για τον μέλλον – μέσα στην προοπτική, δηλαδή, του σχεδίου για την εκβιομηχάνιση – έχει μεγάλη σημασία έμα πρόκειται να καθορίσουμε τις δυνατότητες για την παραγωγική *αυτοανάπτυξή της*.

Τις δυνατότητες, θά λέγαμε αλλιώς, για την έσωτερική, την οργανική της ανάπτυξη, μέσα από τά διάφορα στάδια των διαρθρωτικών της μετατροπών, μέσα από τό πέρασμα σέ μία ανώτερη τεχνική, οικονομική και παραγωγική συγκρότηση των κλάδων της, πού θά έκφράσει τόν προχωρημένο βαθμό τής ανέλιξης τής νεοελληνικής κοινωνίας πρós καινούριες ανώτερες κοινωνικές μορφές.

Είδαμε στά προηγούμενα κεφάλαια τίς γενικές γραμμές του σχεδίου για την εκβιομηχάνιση και τά ειδικότερα ζητήματα για ό,τι άφορούσε τή βαρειά βιομηχανία. Από την έκτίμηση του δυναμικού τής οικονομίας μένει να προσδιορίσουμε όρισμένους ειδικούς *οικονομικούς* όρους, μέσα στους όποιους θά εκτελεστεί τό σχέδιο. Οί ειδικοί αυτοί οικονομικοί όροι είναι και καθοριστικοί παράγοντες για τό ρυθμό τής εκβιομηχάνισης, άφου από αυτούς έξαρτάται ή έκταση πού μπορεί να πάρει ή τοποθέτηση παραγωγικού κεφαλαίου στίς διάφορες χρονικές περιόδους του σχεδίου για την εκβιομηχάνιση. Χρειάζεται, ειδικότερα, να δούμε τό βαθμό τής έσωτερικής συσσώρευσης πού θά πραγματοποιήσουμε, τό ρυθμό της, αλλά και τίς πηγές άπ' όπου θά έξασφαλιστούν οί οικονομικοί πόροι. Χρειάζεται να δούμε, πώς οί τοποθετήσεις παραγωγικού κεφαλαίου θά αντιστοιχούν στην έσωτερική παραγωγική ανάπτυξη, στό παραγωγικό, δηλαδή, δυναμικό τής οικονομίας. Χρειάζεται να άποκαταστήσουμε τή σχέση του παραγωγικού κεφαλαίου πού θά τοποθετηθεί, μέ τό παραγωγικό δυναμικό τής οικονομίας, κατά τρόπο ώστε ν' άπαλειφθει ή διαλυτική δράση έξωοικονομικών παραγόντων πού θά διασπούσαν τή συνοχή της, για να τή μεταβάλουν σέ πεδίο κερδοσκοπικής δράσης των διευθυντικών οικονομικών κύκλων και προνομιακής έκμετάλλευσης για ώφέλεια του ξένου κεφαλαίου.

Είναι, λοιπόν, άπαραίτητο να έξετασθει: I) Τό δυναμικό τής οικονομίας, II) 'Η κεφαλαιοδότηση και οί πηγές της, στό σχέδιο για την εκβιομηχάνιση και, III) 'Η έξωτερική οικονομική πολιτική πού θά ακολουθήσουμε, τόσο για ν' άποφύγουμε να ματαιωθεί άπό τούς έξωοικονομικούς παράγοντες ό βασικός σκοπός τής λεύτερης και έσωτερικής οργανικής

ανάπτυξης της οικονομίας, πού δέν μπορεί νά τοποθετηθεῖ ἄλλου, παρὰ στό πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ὅσο καί γιά νά χαράξουμε τή γραμμή τῆς οικονομικῆς συνεργασίας τῆς χώρας μας μέ τίς ἄλλες χώρες κατά τόν πιό ὠφέλιμο, ἐθνικολαϊκά καί οικονομικά, τρόπο.

Τοποθετήσαμε τήν ἐξέταση καί τῶν τριῶν αὐτῶν θεμάτων στό τρίτο μέρος τούτης τῆς ἐργασίας, πού ἀφορᾷ τή σχέση τῆς ἐκδιομηχάνισης μέ τή βιωσιμότητα τῆς χώρας, γιατί, καί γιά τά τρία αὐτά ζητήματα, ἡ ...ἠρωϊκή θεωρία «τοῦ ζωτικῆς χώρου» καί ἡ «ἀξιωματική» «ἐθνικόφρων» ἀποψη-θέση τῆς ἀνασυγκρότησης «ὑπό τήν σκιάν καί τήν σκέπην» ξένων ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων, προσπάθησαν νά σκορπίσουν σύγχυση, γιά νά «ἀποδείξουν» πώς ἔξω ἀπό τή σχέση ὑποταγῆς τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας στό ξένο κεφάλαιο (δέν πρόκειται ἐδῶ γιά ἀπλή «ἐπαχθή» σύμβαση δανείου, ἀλλά γιά πλήρη δουλωτική ὑπαγωγή τῆς οικονομίας σέ ξένους ὀλιγαρχικούς διευθυντικούς κύκλους, πού συνοδεύεται ἀπό τήν οὐσιαστική κατάλυση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καί κυριαρχίας μέ ἄμεσο ξένο πολιτικό, στρατιωτικό καί διπλωματικό ἔλεγχο καί ἐπέμβαση) δέν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας.

Ἡ κριτική ἀνάλυση τῶν «θέσεων» αὐτῶν καί ἡ διατύπωση τῆς γενικῆς γραμμῆς τοῦ οικονομικοῦ σχεδίου καί γιά τά τρία αὐτά θεμελιακά ζητήματα πού θά ὀδηγήσει στήν πιό συνεπῆ λύση γιά τή λαϊκοδημοκρατική ἀναγέννηση τῆς χώρας, θά συμβάλει, ἀπό τό ἄλλο μέρος, καί στήν καλύτερη διαφώτιση τοῦ ζητήματος γιά τή βιωσιμότητα. Γιατί θά δείξει μέ περισσότερη πληρότητα πώς ἡ βιωσιμότητα δέν εἶναι ἀπόλυτο φυσικοδημογραφικό – ζήτημα, ἢ ἀπόλυτο καί ἀφηρημένο πρόβλημα κεφαλαιοδότησης, παρὰ συγκεκριμένο ζήτημα κοινωνικοοικονομικῆς μετατροπῆς καί ἀνάπτυξης, πού ἡ τελική λύση του ἐξαρτᾶται, πρωταρχικά, ἀπό τή δημιουργική ἐκείνη μετατροπή πού θά ἐπιτρέψει στίς προοδευτικές δυνάμεις τῆς κοινωνίας νά πραγματοποιήσουν τούς ὅρους γιά τήν ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν τῆς δυνάμεων. Θά δοῦμε, ἔτσι, ἀκόμα σαφέστερα, πώς ἡ βιωσιμότητα γιά τή χώρα μας μπορεί νά βρεῖ τήν ὀλοκληρωμένη της μορφή καί τό ὀλοκληρωμένο της περιεχόμενο μόνο μέσα στήν προοπτική τῆς λαϊκοδημοκρατικῆς ἀνέλιξης πρὸς τό σοσιαλισμό.

1. Η ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

1. Τά στοιχεία για την εκτίμηση του δυναμικού

Ἡ εκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ τῆς προπολεμικῆς οἰκονομίας εἶναι ἀπαραίτητη γιατί ἀπ' αὐτὴν μποροῦμε νά βγάλουμε τά συμπεράσματα ἐκεῖνα, πού θά μᾶς ὀδηγήσουν νά κρίνουμε γιά τίς δυνατότητες τοποθέτησης παραγωγικῶν κεφαλαίων πού θά ἔχει ἡ οἰκονομία μας ἄμα ἀποκατασταθεῖ (ἀπό ἄποψη δεικτῶν παραγωγῆς) στά προπολεμικά ἐπίπεδα.

Ἡ εκτίμηση αὐτή συναντᾶ, ὡστόσο, βασικές δυσκολίες. α) Γιατί λείπουν τά κυριότερα στοιχεῖα καί τό ἀπαραίτητο στατιστικό ὑλικό γιά τήν ἐργασία αὐτή. β) Κι ὅταν ἔχουμε, σποραδικά, ὀρισμένες στατιστικές πληροφορίες, πάλι τά σχετικά στοιχεῖα δέν παρουσιάζονται συστηματικά ἐπεξεργασμένα καί γ) Ἡ «ἐρμηνεία» τῶν στοιχείων γίνεται ἀπό τήν «ἐπίσημη» ἐπιστήμη μέ τέτοια μέθοδο πού νά ὀδηγεῖ τό μελετητή σέ συμπεράσματα, πού ἐκφράζουν μόνο τήν «κρατοῦσα» ἄποψη στό ζήτημα τῆς ἀνάλυσης τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Σέ τούτη τήν ἐργασία μας δέν εἶναι, βέβαια, δυνατό νά γίνει ἡ ἐξέταση τοῦ θέματος αὐτοῦ μέ ἀναλυτική ἐρευνα, ἐπεξεργασία, ἐξακριβώση καί παράθεση ὅλων τῶν στοιχείων πού ὑπάρχουν, ἢ πού θά ἔπρεπε νά βρεθοῦν καί νά μελετηθοῦν συστηματικά, ὄχι μόνο γιατί τό θέμα, στήν ἀναλυτική του ἐξέταση, θγαίνει ἀπό τά ὅρια τοῦ σκοποῦ τῆς μελέτης τούτης – πού ἀφορᾶ τή σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς – ἀλλά καί γιατί δέν ἔχουμε ἀκόμα συγκεντρώσει τό ἀπαιτούμενο στατιστικό ὑλικό. Πρέπει, ὁμως, μέ τήν εὐκαιρία, νά τονίσουμε πώς εἶναι ἀπαραίτητο γιά τή σοβαρή μελέτη κάθε προβλήματος τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καί τῆς οἰκονομίας της, νά συγκεντρωθεῖ, τό ταχύτερο, τό ὑλικό αὐτό, νά ταξινομηθεῖ καί νά μελετηθεῖ. Δυστυχῶς, σήμερα, αὐτό πού δέν ἔκανε καί δέν κάνει τό κράτος καί τά ἀνώτερα πνευματικά ἰδρύματα καί οἱ ὀργανισμοί, εἶναι πολύ δύσκολο νά τό φέρουν σέ πέρας οἱ προοδευτικοί ἐπιστήμονες – παρ' ὅλο πού ἔχουν ἀρχίσει νά καταπιάνονται μ' ἕνα τέτοιο ἔργο – τόσο γιατί συναντοῦν τήν ἐκδηλη ἐχθρότητα τῶν ἀρμοδίων, ὅσο καί γιατί οἱ ὁμαδικοί διωγμοί τῶν ὑπαλλήλων, μέ τίς «ἐξυγιάνσεις» κλπ., οἱ μεταθέσεις τους καί, γενικότερα, ὁ διωγμός τῆς προοδευτικῆς, δημοκρατικῆς διανόησης (ὡς καί μέ ... ἐκτοπίσεις), κάθε ἄλλο παρά κατάλληλο κλίμα δημιουργοῦν τέτοιου εἴδους ἐπισημονικές ἐρευνες⁹⁵.

95. Ἡ ἐρευνα αὐτή προϋποθέτει νά συγκεντρωθοῦν στοιχεῖα, ἀπό πηγές πού πρέπει

Πρόσφατο δείγμα, για την έλλειψη κάθε σοβαρού στατιστικού στοιχείου, αποτελεί τό ερωτηματολόγιο Πόρτερ⁹⁶ που ζητάει απάντηση σε τέτοια βασικά στατιστικά ερωτήματα. (Μέ τή διαφορά πώς ό κ. Πόρτερ απευθύνθηκε μόνο στην τραπεζιτική «κοινότητα», για νά «μάθει» την αλήθεια γύρω από τά ζητήματα αυτά, στή «Banking Community», όπως γράφει ή σχετική έκθεση...).

Ώστόσο, είμαστε ύποχρεωμένοι, μέ περιορισμένο έστω πεδίο εξέτασης του θεματος, α) νά κάνουμε κριτική στή μέθοδο και τά συμπεράσματα όρισμένων έργασιών γύρω από τό ζήτημα αυτό και β) μέ τά λίγα στοιχεία και τίς ένδείξεις που διαθέτουμε, νά δώσουμε μιá συνθετική άποψη που νά συμβάλει στην αντιμετώπιση του ζητήματος για τή μορφή, τή διάρθρωση, τή περιεχόμενο και τή λειτουργία τής ελληνικής – προπολεμικής – οίκονομίας και γ) όσο είναι δυνατό νά συνδυάσουμε τά συμπεράσματά μας μέ τίς άπόψεις που εκθέσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια για τίς παραγωγικές δυνατότητες στην ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας και για τίς δυνατότητες έσωτερικής συσσώρευσης στην εκτέλεση του σχεδίου για τήν εκβιομηχάνιση.

2. Η μέθοδος που ακολουθούν για τήν εκτίμηση του δυναμικού και ή κριτική της

Τό ζήτημα του δυναμικού τής οίκονομίας ήρθε στην έπιφάνεια, τελευταία, άπ' άφορμή τή συζήτηση για τή «χρηματοδότηση», όπως λένε, τής άνασυγκρότησης και για τήν πιστωτική έπιφάνεια και τήν «άπορροφητικότητα» τής ελληνικής οίκονομίας.

Παρουσιάστηκε, όμως, μέ τή στενότερη αυτή έννοια τής «χρηματοδότησης» κλπ. α) γιατί τόσο τά ξένα σχέδια για τήν άνασυγκρότηση, όσο και οί μελέτες των κυβερνητικών όργανισμών και όρισμένων ειδικών και οίκονομολόγων τοποθετούν, σχεδόν άποκλειστικά, τό όλο ζήτημα τής παραγωγικής ανάπτυξης και άξιοποίησης στην άνάθεση και άνάληψη όλου του έργου από τό ξένο κεφάλαιο και β) γιατί, ως σήμερα, ή εκδηλη τάση των οίκονομολογικών έργασιών γύρω από τό θέμα τής συσσώρευσης και τής κίνησης γενικά των κεφαλαίων, πριν τον πόλεμο, ήταν νά παρουσιάζεται πώς ή τοποθέτηση - επένδυση κεφαλαίων σε μικρής σχετικά κλίμακας παραγωγική δράση όφειλόταν, άποκλειστικά, σ' αυτή καθαυτή τήν έλλειψη κεφαλαίων στή χώρα μας.

σήμερα νά ξευρεθούν: α) Για τό βαθμό συγκέντρωσης κεφαλαίων στή χώρα μας, β) Για τήν πραγματική εκτίμηση τής αξίας των έγκαταστάσεων κλπ. παραγωγικού κεφαλαίου. γ) Για τά οίκονομικά άποτελέσματα τής δράσης των ξένων κεφαλαίων. δ) Για τόν πραγματικό μισθό. ε) Για τό εισόδημα κατά κατηγορίες (άναλυτικά). στ) Για τήν άποδοτικότητα των επιχειρήσεων κ.ά., που τό έπίσημο κράτος, όχι μόνο δέ μπόρεσε μά και δέ θέλησε νά συγκεντρώσει, γιατί θά παρουσιαζόταν ώμά ή ληστική και άντιπαραγωγική δράση τής ελληνικής πλουτοκρατίας, τό μονοπωλιακό - προνομιακό καθεστώς του ξένου κεφαλαίου και ή άπέραντη έξαθλίωση του εργαζόμενου λαού.

96. Βλ. «Νέα Οίκονομία» άριθ. 6/1947.

Ἄπο τήν τοποθέτηση αὐτή, μάλιστα, προχωροῦν καί στό συμπέρασμα, πῶς, ὅταν ἡ ἑλληνική οἰκονομία φτάσει ξανά στά παραγωγικά ἐπίπεδα τοῦ 1938, πάλι οἱ ἐπενδύσεις κεφαλαίου – ἀπό ἐσωτερικές πηγές – δέ θά μπορεῖ νά εἶναι –ιδιαιτέρως γιά τό πάγιο κεφάλαιο – μεγαλύτερες σέ ἀξία ἀπό τίς προπολεμικές.

Στό πνεῦμα αὐτό ἔγιναν προτάσεις στόν Κυβερνητικό «Ὁργανισμό Ἀνασυγκροτήσεως». Ἄπο στοιχεῖα πού δημοσιεύτηκαν⁹⁷ γύρω ἀπό τό ζήτημα αὐτό, βλέπουμε πάνω-κάτω ποιά εἶναι ἡ μέθοδός τους γιά τόν ὑπολογισμό τῆς – μέ στενή ἔστω ἔννοια – χρηματοδότησης τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνασυγκροτήσεως ἀπό ἐσωτερικούς πόρους.

α) Ὡς «κριτήριον» γιά τό «γενικόν ὄριον», πού μπορεῖ νά φτάσει ἡ χρηματοδότηση ἀπό ἐσωτερικούς πόρους, παίρνουν «τόν ὄγκον τῶν ἐπενδύσεων εἰς στοιχεῖα παγίου κεφαλαίου, αἱ ὁποῖαι ἐνηργοῦντο ἐν Ἑλλάδι κατά τήν προπολεμικήν περιόδον»⁹⁸. Ὡς «μέσον καθαρὸν ποσὸν ἐτησίων ἐπενδύσεων» βρίσκουν, ὕστερα ἀπό σχετικούς ὑπολογισμούς ἐκπτώσεων, τό ποσὸν τῶν 1088 ἢ 1100 ἑκατομμυρ. δρχ. «εἰς στρογγυλὸν ἀριθμόν». Τό ποσό αὐτό ἀντιστοιχεῖ σέ ποσοστὸ 1,90% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἔτους 1938 (πού ὑπολογίζεται σέ 58 δισεκατ. δρχ.).

β) Οἱ ἐπενδύσεις αὐτές, διευκρινίζεται, πῶς προέρχονται ἀπό τό «τακτικὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα τῆς χώρας» καί πῶς πρέπει «νά διαστελλῶνται σαφῶς ἀπὸ ἐκείνας πού ἐχρηματοδοτήθησαν διὰ ξένης ἀγοραστικῆς δυνάμεως καί τό ποσὸν τῶν ὁποίων παρηκολούθησε τόν ρυθμὸν τῆς ἐκάστοτε εἰσροῆς ξένων κεφαλαίων ἢ τήν παλινὸσθησιν ἑλληνικῶν τοιούτων εἰς τήν χώραν μας».

γ) Τό ποσοστὸ (1,90%) τῶν ἐπενδύσεων πάνω στό ἐθνικὸ εἰσόδημα, θεωρεῖται ὅτι ἀνταποκρίνεται πρὸς τήν πραγματικότητα, «δοθέντος ὅτι τό ἐθνικὸν εἰσόδημα τῆς χώρας μόλις ἐπῆρκει, ὡς γνωστόν, διὰ νά ἐξασφαλίσῃ μίαν στοιχειώδη συντήρησιν τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ καί κατά συνέπειαν τὰ περιθώρια τῆς ἀποταμίευσος ἐν γένει ἦσαν πολὺ περιορισμένα». Τό «γεγονός» αὐτό τό ἐπαληθεύει, ὅπως λένε, ἡ ἀποταμίευση κατά τὰ ἔτη 1932–1939 στή χώρα μας⁹⁹. Βγάζουν, λοιπόν, πῶς ὁ μέσος ὄρος τῆς ἀποταμίευσος, γιά τὰ ἔτη αὐτά, πλησιάζει τό μέσο ὄρο τῶν ἐπενδύσεων ἐκείνου πού ἀφορᾷ αὐξήσιν τῶν στοιχείων παγίου κεφαλαίου. Ὑπολογίζουν τήν ἀποταμίευση (μ.δ.) σέ 1.852 ἑκατομ. δρχ. τό χρόνο καί τήν ἐπένδυση σέ 1.100 ἑκατομ. δρχ. τό χρόνο.

Ἡ μέθοδος, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, πού χρησιμοποιοῦν γιά νά προσδιορίσουν

97. Βλ. Π. Κουδέλη: «Ἡ χρηματοδότησις τῆς ἀνασυγκροτήσεως», Ἀθήναι 1947 καί «Οἰκονομολόγος» ἀριθ. 1501/1947.

98. Γιά στοιχεῖα τοῦ ὑπολογισμοῦ χρησιμοποιοῦν: «1) Τήν ἀξίαν τῶν νέων οἰκοδομῶν, 2) τήν ἀξίαν τῶν εἰσαχθέντων μηχανημάτων καί μεταφορικῶν μέσων πάσης φύσεως, 3) τήν ἀξίαν διαφόρων λιμενικῶν ἔργων, πού ἐχρηματοδοτοῦντο ἐκ μὴ κρατικῶν πηγῶν, 4) τήν ἀξίαν τῶν νέων σιδηροδρομικῶν ἔργων καί 5) τήν ἀξίαν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς μηχανημάτων καί δὴ τοῦ τμήματος ἐκείνου πού ἀφορᾷ αὐξήσιν τῶν στοιχείων παγίου κεφαλαίου».

99. Ὡς στοιχεῖα, γιά νά βροῦν τήν ἀποταμίευση, παίρνουν: 1) Τήν ἐτήσια αὐξήσιν τῶν τραπεζικῶν καταθέσεων, 2) τήν ἐτήσια αὐξήσιν τῶν ἀποθεματικῶν τῶν ἀνωτόμων ἐταιριῶν καί 3) τὰ «μὴ διανεμηθέντα» κέρδη.

τή δυνατότητα τῆς χρηματοδότησης, ἀπό ἐσωτερικές πηγές, δέν εἶναι σωστή. Δέν εἶναι σωστή γιατί, μέ τήν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος πού κάνουν, θεωροῦν ἀπό τά πρῖν λυμένο ἐκεῖνο ἀκριβῶς τό πρόβλημα πού πρέπει νά λύσουν. Καί, μάλιστα, ἡ λύση εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ ἡ σωστή. Ποιό εἶναι τό πρόβλημα πού πρέπει νά λύσουν; Τό πρόβλημα εἶναι: Πώς μέ τά οἰκονομικά μέτρα πού ἔχουν γιά ἀποτέλεσμα τή μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας θά κατορθώσουμε, ὥστε – ὅταν ἡ οἰκονομία φτάσει τά προπολεμικά παραγωγικά επίπεδα – τά κεφάλαια πού παράγονταν προπολεμικά στήν ἑλληνική οἰκονομία καί πού οἱ κύκλοι τοῦ κεφαλαίου τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας δέν τά τοποθετοῦσαν σέ μακροχρόνιες παραγωγικές ἐπενδύσεις, ἀλλά τά τοποθετοῦσαν σέ κερδοσκοπικές μικρόπνοες ἐπιχειρήσεις (τραπεζιτικές, ἐμπορικές κλπ.) ἢ τά φυγάδευαν στό ἐξωτερικό, τά κεφάλαια αὐτά νά διοχετευθοῦν γιά τήν ἐπέκταση τῶν παραγωγικῶν κλάδων καί γιά τή δημιουργία καινούριων παραγωγικῶν μονάδων. Νά διοχετευθοῦν, δηλαδή, ἀπό παραγωγική ἀποψη, ὀρθολογικά, στό πλαίσιο ἑνός πλατειοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου, πού θά προγραμματίσει τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καί τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς γεωργίας.

Πρέπει, συνακόλουθα, νά βρεθεῖ ὁ βαθμός τῆς συγκέντρωσης τῶν κεφαλαίων καί τό ὕψος τῆς ἐτήσιας συσσώρευσης. Ἡ ἐτήσια συσσώρευση, στήν περίπτωση αὐτή παριστάνει τόν ὀλικό ὄγκο τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, μέ τό νόημα πού δόθηκε σέ προηγούμενα κεφάλαια. Τό καθαρό αὐτό εἰσόδημα παρουσιάζεται μέ τή μορφή κέρδους βιομηχανικοῦ, κέρδους ἐμπορικοῦ, τραπεζιτικοῦ τόκου καί περιλαμβάνει κάθε στοιχεῖο εἰσοδήματος πού προέρχεται γενικά ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας ἀπό τό κεφάλαιο. Κάθε στοιχεῖο δηλαδή τῆς ὑπεραξίας πού, μέσα ἀπό διάφορες μορφές, ἀπομυζᾶται ἀπό τήν ἀπλήρωτη ἐργασία τοῦ δουλευτῆ λαοῦ.

Προκειμένου, ἀκόμα, γιά τήν ἐξακριβωση τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων, εἰδικά ἀπό τήν ἀποταμίευση, πρέπει νά προστεθοῦν καί τά κεφάλαια ἐκεῖνα πού προέρχονται ἀπό τήν ἰδιωτική ἀποταμίευση (μέ μορφή καταθέσεων κλπ.) ἀπό τούς μισθωτούς, τούς βιοτέχνες, τούς μικροεπαγγελματίες καί τούς χωρικούς¹⁰⁰, ἐφόσον βέβαια αὐτά δέν ἀνήκουν στήν κατηγορία τῶν ἰδιοκτητῶν καί τῶν κατόχων μέσων παραγωγῆς πού ἐκμεταλλεύονται ξένη ἐργατική δύναμη.

Τά κεφάλαια ἀπό τίς παραπάνω κατηγορίες, εἶναι γεγονός πώς δέν ἐπενδύονταν στήν εὐρυνση τοῦ παραγωγικοῦ κύκλου, ἐνῶ, τά περισσότερα ἀπ' αὐτά, θά μπορούσαν νά ἐπενδύονται παραγωγικά. Καί δέν ἐπενδύονταν παραγωγικά γιατί, ὅπως διαπιστώσαμε παραπάνω, οἱ κυρίαρχες τάξεις στή χώρα μας διαθέτουν τήν ἀνόργανη μάζα τοῦ κεφαλαίου λιγότερο γιά παραγωγικές καί περισσότερο γιά ἐξωπαραγωγικές κερδοσκοπικές ἐπενδύσεις ἢ γιά παραγωγικές ἐπενδύσεις ἀλλά σέ μικρὴ κλίμακα.

100. Τά κεφάλαια αὐτά δέν ἀποτελοῦν «καθαρό εἰσόδημα», γιατί προορίζονται γιά τή δαπάνη σέ ἀναγκαῖα μέσα συντήρησης. Ἡ διαφορά εἶναι πώς γίνονται «διαθέσιμα», ἐπειδή ἡ ἀναγκαῖα αὐτή δαπάνη ἀπλῶς ἀναβάλλεται. Στήν κατηγορία αὐτή ἀνήκουν τά κεφάλαια «ἀσφαλιστικῶν ὀργανισμῶν» κλπ.

Ἡ ἀντίθετη ἄποψη, ὁμως, ἀκολουθεῖ, καθὼς εἶδαμε, ὀλότελα διαφο-
ρετικό δρόμο. Θεωρεῖ ὡς διαθέσιμα κεφάλαια γιὰ παραγωγική τοποθέτη-
ση μόνο τὰ κεφάλαια πού καί προπολεμικά ἐπενδύονταν σέ πάγιο κεφά-
λαιο. Εἶναι αὐτό σωστό; Ὁχι. Γιατί ἔτσι δέ λύνεται τό πρόβλημα, πού
θέσαμε παραπάνω, τό πρόβλημα τῆς διοχέτευσης τῶν διαθεσίμων κεφα-
λαίων πού ἀντιπροσωπεύουν τό πραγματικό δυναμικό τῆς οἰκονομίας
ἀπό συσσώρευση. Δέ μετατρέπεται δηλ. ἔτσι τό παλιό «οἰκονομικό σχή-
μα» τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, οὔτε, βέβαια, καί ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονο-
μίας ἀλλάζει. Γιὰ νά τό δοῦμε πιά ἀπλά τό ζήτημα ἀρκεῖ νά σκεφτοῦμε
πῶς: τό νά θεωροῦμε σάν διαθέσιμους πόρους γιὰ παραγωγική τοποθέ-
τηση ἐκεῖνα μόνο τὰ κεφάλαια πού ἡ ὀλιγαρχία τῶν τραπεζοβιομηχανι-
κῶν συγκροτημάτων τοποθετοῦσε κάθε χρόνο γιὰ εὐρυνση τοῦ παραγωγι-
κοῦ κύκλου, εἶναι σάν νά δεχόμαστε νά ἐξακολουθήσουμε τήν ἴδια τα-
κτική ἐκείνων, ἀκριβῶς, τῶν συντελεστῶν πού στάθηκαν ἡ αἰτία γιὰ τή
μονόπλευρη καί ἀσθενική ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στή
χώρα μας, ἀφήνοντας ἀνεκμετάλλευτες καί τίς φυσικές πλουτοπαραγωγι-
κές τῆς πηγές.

Ἐδῶ γίνεται, λοιπόν, μιά λαθεμένη ταύτιση: τῶν κεφαλαίων πού
συσσωρεύονταν, προπολεμικά, ἀπό ὅλες τίς πηγές πού ἀναφέρουμε – ἀνε-
ξάρτητα ἀπό τόν τρόπο τῆς διάθεσής τους – μέ τὰ κεφάλαια πού ἐπενδύ-
ονταν σέ τοποθετήσεις μόνο παγίου κεφαλαίου. Ἐτσι ἐνῶ τὰ πραγματικά
διαθέσιμα κεφάλαια εἶναι ἐκεῖνα τῆς πρώτης κατηγορίας, παρουσιάζονται
– ἀπό τήν «ἐπίσημη» ἄποψη – σάν διαθέσιμα (γιὰ τήν ἀνοικοδόμηση)
μόνο τὰ κεφάλαια τῆς δεύτερης κατηγορίας. Τά κεφάλαια αὐτά, βέβαια,
εἶναι σέ ὄγκο πολύ μικρότερα ἀπό τὰ πρώτα.

Ἐτσι, φτάνει ἡ «θεωρία» τοῦ «τελικοῦ ὄριου» (καί ἐδῶ) ὄχι μόνο σέ
παραπλανητικά, ἀπό στατιστική ἄποψη, δεδομένα, μά καί σέ, ἀπό οὔσι-
αστική οἰκονομική ἄποψη, ὀλότελα ἀντιφατικά καί «ὀξύμωρα» σχεδόν
συμπεράσματα. Ἐνῶ ξεκινάει γιὰ νά δείξει «τό ὄριον τῶν νέων ἐπενδύ-
σεων ἐκ τῶν πόρων τῆς χώρας», περιορίζει ἀμέσως, αὐθαίρετα, τοὺς πό-
ρους αὐτοῦ καί συνακόλουθα καί τό «ὄριον», σέ ἓνα μόνο τμήμα τῶν
διαθεσίμων κεφαλαίων πού προέρχονται ἀπό τήν ἐτήσια συσσώρευση κα-
θαροῦ εἰσοδήματος (στό τμήμα τῶν κεφαλαίων πού προπολεμικά ἐπενδυ-
όταν σέ τοποθετήσεις παγίου κεφαλαίου). Ἐτσι, καταντᾶ νά μή κατατάσ-
σει στά διαθέσιμα κεφάλαια ἓνα σημαντικό ὄγκο κεφαλαίων πού, ἂν καί –
ἐξαιτίας τῆς ὑφῆς τῆς οἰκονομίας καί τῆς τακτικῆς τῆς οἰκονομικῆς ὀλι-
γαρχίας – δέν ἐπενδυόταν σέ πάγιο κεφάλαιο, δέν ἔπαιναν ὡστόσο νά
ἀποτελοῦν διαθέσιμα κεφάλαια. Μέ τή μέθοδο, λοιπόν, αὐτή κάθε ἄλλο
μποροῦμε νά προσδιορίσουμε, παρά τό «ὄριον» χρηματοδότησης «ἐκ τῶν
πόρων τῆς χώρας».

Ἄλλά καί λεπτομερέστερα ἂν ἐξετάσουμε τὰ «πραγματικά δεδομένα»
πού ἐπικαλοῦνται οἱ ὑποστηρικτές τῆς, θά δοῦμε πῶς τό ζήτημα – ἀνε-
ξάρτητα ἀπό τή δυσχέρεια γιὰ τή «στατιστική σύλληψη» τῶν στοιχείων –
δέν τοποθετεῖται σωστά: α) Γιατί στήν εὐρυνση τοῦ παραγωγικοῦ κύκλου
πρέπει νά ὑπολογίζεται – πᾶρ' ὄλο πού ὁ κ. Κουβέλης δηλώνει τό ἀντί-

θετο – και ή τοποθέτηση σέ αντίστοιχο καινούριο κυκλοφοριακό κεφάλαιο: Ένω έκρίπτει άποσβέσεις, συντήρηση κλπ. – όπου ύπάρχει φόβος διπλού ύπολογισμού, γιατί άπό άποψη κατηγορίας κεφαλαίων έχουν διατεθει άλλα κεφάλαια για τό σκοπό αυτό – περιορίζεται στα «έπίσημα» στοιχεία και τεκμήρια, τόσο για τήν έτήσια αύξηση τών άποθεματικών και τά μή διανεμηθέντα κέρδη, όσο και για τήν άξία τών νέων οίκοδομών. Θά έπρεπε, όμως, ειδικά ό κ. Κουβέλης, άπό τή θητεία του στό Έπουργείο Οίκονομικών νά ήξερε, πώς οι ίσολογισμοί τών άνωνύμων έταιριών αυτοί καθαυτοί κάθε άλλο παρά άσφαλή τεκμήρια μπορούν νά δώσουν, για τόν ύπολογισμό τόσο «λεπτών» στοιχείων και «δεδομένων», όπως είναι τά στοιχεία κλπ. πού άφορούν τήν πραγματική άξία τών έγκαταστάσεων τους και, άκόμα περισσότερο, τό μέγεθος τών *πραγματικών κερδών τους*. Ό καθηγητής *Μ. Τσιμάρας*¹⁰¹ μέ βασικής άξίας έπιχειρήματα, άντικρούει κατηγορηματικά τήν άποψη πώς είναι δυνατό νά προσδιοριστεί – έστω και κατά προσέγγιση – ή άποδοτικότητα τών βιομηχανικών έπιχειρήσεων «μέ έντελώς τυπικά και κατ' ούσίαν άναληθή δεδομένα». γ) Στα «πραγματικά δεδομένα», πού χρησιμοποιούνται για τήν ύποστήριξη τής άποψης πώς τό ποσοστό τών έπενδύσεων 1,9% του έθνικού εισοδήματος άντιστοιχεί στό επίπεδο τής έτήσιας άποταμίευσης (μ.δ. 1852 έκατ. δρχ. τό χρόνο), μπορούν ν' άντιταχθούν άλλα, σοβαρότερα δεδομένα. Τέτοιο δεδομένο, λ.χ., άποτελεί τό ποσόν τής έτήσιας αύξησης τών πόρων τών ασφαλιστικών όργανισμών, πού ύπολογίζεται σέ 700 έκατομμύρια δρχ. και δέν είναι λιγότερο άπό τό 1/6 - 1/8 τής συνολικής άποταμίευσης κατά τούς ύπολογισμούς του *Χρ. Άγαλλοπούλου*. δ) Ό Π. Κουβέλης, όπως και στή συζήτησή του μέ τό Σ. Μάξιμο¹⁰², συγχέει τό ζήτημα του «έθνικού εισοδήματος» μέ τό ζήτημα τών πόρων τής οίκονομίας. Τό έθνικό εισόδημα είναι άποτέλεσμα τής έθνικής έργασίας. Δέ σημαίνει, όμως, και πώς τό άποτέλεσμα τής έθνικής έργασίας παύει νά ύπολογίζεται, άν δημιουργείται άπό τοποθέτηση κεφαλαίων πού προέρχονται άπό έξωτερική χρηματοδότηση. Γιατί, στήν περίπτωση αυτή, τά κεφάλαια πού τοποθετούνται μπορεί αυτά καθαυτά νά μή θεωρούνται «διαθέσιμα» τής έλληνικής οίκονομίας, άπό τή στιγμή όμως πού άναπαράγονται, *μέσα σ' αυτή*, μέ τήν έθνική δηλ. έργασία, πρέπει νά ύπολογίζονται στό δυναμικό της, έστω άν μερικά ή όλικά τό καθαρό εισόδημα, πού προκύπτει, διοχετεύεται στους ιδιοκτήτες τών ξένων κεφαλαίων. Πράγμα πού συμβαίνει άλλωστε και μέ τούς έλληνες ιδιοκτήτες κεφαλαίων πού τά τοποθετούν στό έξωτερικό.

Και για νά κλείσουμε τήν παράγραφο αυτή τής κριτικής, πρέπει νά διαπιστώσουμε τά έλατήρια πού κινούν τούς όπαδούς του «χαμηλού γενικού όρίου» για ό,τι άφορά τό δυναμικό τής προπολεμικής οίκονομίας σέ διαθέσιμα κεφάλαια.

101. Βλ. *Μ. Τσιμάρα*: «Η άποδοτικότητα τών έλληνικών βιομηχανικών έπιχειρήσεων». «Νέα Οίκονομία», άριθ. 5/1947.

102. Βλ. «Άνταίο», άριθ. 6, 7 και 9/1945.

Ἡ προσπάθειά τους είναι νά συνεχίσουν καί νά στηρίξουν τήν ἄποψη τῆς «μὴ βιωσιμότητας» καί σ' αὐτό τόν τομέα. Ὅπως προσπάθησαν νά δείξουν πὼς λείπει ὁ «ζωτικός χώρος», πὼς εἶναι «περιορισμένα τὰ ὄρια τῆς παραγωγικῆς ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας καί ἰδιαίτερα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας» καί πὼς ἡ βιομηχανική «λύση» θά πρέπει νά εἶναι περιορισμένη σέ σύγκριση μέ τῆ γεωργική λύση, ἔτσι κι ἐδῶ θέλουν νά δείξουν πὼς τό δυναμικό τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἦταν χαμηλό σέ διαθέσιμα κεφάλαια ἀπὸ «φυσικούς» καί ὄχι ἀπὸ κοινωνικοοικονομικούς λόγους. Δίνουν, δηλαδή, συχωροχάρτι στήν ἑλληνική ἀστική τάξη πού τό μεγάλο, ἰδιαίτερα, κεφάλαιό της, ἀντί ν' ἀναπτύξει ὀργανικά τήν οἰκονομία καί μέ τήν ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς νά πλατύνει τὰ ὄρια τῆς ἐσωτερικῆς συσσώρευσης, ἀπὸ τό ἓνα μέρος παράδωσε τὰ κυριότερα «κλειδιά» τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς στό ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο καί ἀπὸ τό ἄλλο μέρος ἐπιδόθηκε στόν πλουτισμό ἀπὸ μιά παρασιτική - κερδοσκοπική δράση, πού ἄφησε σέ χαμηλά ἐπίπεδα τήν παραγωγικότητα τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας καί ἀνεκμετάλλευτο τό παραγωγικό δυναμικό τῆς χώρας. Δίνουν, δηλαδή, συχωροχάρτι σέ κείνους γιά τοὺς ὁποίους ὁ *Χαριτάκης* εἶπε πὼς θά ἔπρεπε νά καταδικασθοῦν σέ θάνατο, γιὰτί ἔγιναν οἱ ὑπεύθυνοι στυλοβάτες μιᾶς καθυστερημένης καί μισοαποικιακῆς Ἑλλάδας.

Σήμερα, πάλι, πού ἡ ἴδια ὀλιγαρχία, μαζί καί μέ τὰ καινούρια πλουτοκρατικά στρώματα τῶν δοσιλόγων, παρουσιάζεται ἀνίκανη, τρία σχεδόν χρόνια τώρα, νά δραστηριοποιήσῃ παραγωγικά τήν ἐθνική ἐργασία, σήμερα πού οἱ δημοκρατικὲς χώρες τῆς Εὐρώπης προχωροῦν σταθερὰ στήν ἀνασυγκρότηση τῆς οἰκονομίας τους καί ἐπιδιώκουν σοβαρὲς κατακτήσεις στόν κοινωνικό καί οἰκονομικό ὀργανωτικό τομέα, σήμερα, παρουσιάζονται οἱ «ἐπιστημονικοί» ἐκπρόσωποι τῆς μερίδας αὐτῆς τῶν ἀντιδραστικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, νά «μᾶς πείσουν» πὼς πρέπει νά ἀφήσουμε ξανά τό νερό «νά τρέξει στό ἴδιο αὐλάκι». Αὐτό ἐκφράζεται στό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης μέ τῆ σύγχυση τῶν ἔννοιῶν πού ἀναφέρουμε. Ἔτσι γιά νά «δικαιολογήσουν», τό γιατί στήν πραγματικότητα δέν ἄρχισε ἡ ἀνασυγκρότηση – παρ' ὅλα τὰ κεφάλαια (ΟΥΝΡΑ, κάλυμμα κλπ.) πού κατασπάρραξε ἡ ὀλιγαρχία ἀπὸ τό 1945 καί ὕστερα – «ἐξηγοῦν» τό γεγονός μέ τό ὅτι δέν... «εἰσέφευσαν ἀκόμη» ἀρκετά κεφάλαια. Ὅσο γιά τήν ἀξιοποίηση (πού φυσικά δέν ἀρκεῖ τό 1,9% τοῦ εἰσοδήματος γιά νά πραγματοποιηθεῖ), αὐτή τῆ θέλουν νά γίνῃ ἀπὸ τὰ ξένα κεφάλαια πού ἐπίσης θά μᾶς δώσουν. Εἶναι φανερό πὼς – ἀνεξάρτητα ἀπὸ τό βαθμό πού εἶναι ἀπαραίτητη μιά πρόσθετη κεφαλαιουχική διευκόλυνση – ἐδῶ γίνεται προσπάθεια νά ἀπαλλαγῇ τό κεφάλαιο τῆς ἑλληνικῆς πλουτοκρατίας ἀπὸ κάθε εἰσφορά μέ τό δικαιολογητικό τῆς... πενίας. Φυσικά, τέτοια ἐλατήρια κάθε ἄλλο παρά ἐποικοδομητικά εἶναι γιά τῆ μελέτη τοῦ θέματος τῶν πραγματικῶν δεδομένων γιά τοὺς πόρους τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

3. *Τό δυναμικό τῆς οἰκονομίας καί οἱ τοποθετήσεις παραγωγικοῦ κεφαλαίου στό σχέδιο γιά τήν ἐκδιομηχάνιση*

α) Τό οἰκονομικό δυναμικό καί ἡ χρηματοδότηση

Προτοῦ καταπιαστοῦμε μέ τό ζήτημα τῆς ἐκτίμησης τοῦ δυναμικοῦ, πρέπει νά ξεχωρίσουμε δύο βασικές ἔννοιες: τήν ἔννοια τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ καί τήν ἔννοια τῆς χρηματοδότησης.

Τό οἰκονομικό δυναμικό δείχνει τίς δυνατότητες ἀποθέματος καί συσσώρευσης οἰκονομικῶν μέσων, πού ἔχει μιά δοσμένη οἰκονομία ἀπό τήν ἐσωτερική ὀργανική της ἀνάπτυξη, μέσα σέ μιά καθορισμένη χρονική περίοδο. Ἐπί τούτου, ἀπό τό βαθμό τῆς συσσώρευσης καί τό μέγεθος τοῦ ἀποθέματος τῶν οἰκονομικῶν μέσων ἐξαρτᾶται καί ὁ βαθμός τῆς δυνατότητας πού ἔχει ἡ οἰκονομία αὐτή γιά καινούριες παραγωγικές τοποθετήσεις. Φυσικά, ἡ ἐπέκταση τοῦ παραγωγικοῦ κύκλου, ἡ διεύρυνση, δηλαδή, τῆς ἀναπαραγωγῆς, δέν ἀπορροφᾷ τά οἰκονομικά μέσα – τά κεφάλαια πού εἶναι διαθέσιμα – στό σύνολό τους, ἀλλά τά ἀπορροφᾷ μερικά καί, πάντοτε, ἀνάλογα μέ τό βαθμό τῆς παραγωγικῆς ἐξέλιξης τῆς οἰκονομίας. Οἰκονομικό δυναμικό, ἐσωτερικοί πόροι τῆς οἰκονομίας, διαθέσιμα οἰκονομικά μέσα καί διαθέσιμα παραγωγικά κεφάλαια – στή γενική μορφή – ἐκφράζουν καί ἀντιστοιχοῦν στήν ἰκανότητα μιᾶς οἰκονομίας γιά τήν ἀδιάκοπη παραγωγική της *αὐτοανάπτυξη*. Τήν ἀνάπτυξή της μέ τήν ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή πού στηρίζεται στή συσσώρευση οἰκονομικῶν μέσων (κεφαλαίων) πού τά δημιουργήσε ἡ ἐθνική ἐργασία καί πού τοποθετοῦνται *ἐναντί* στήν παραγωγή.

Χρηματοδότηση ἢ ἰκανότητα χρηματοδότησης γιά τήν ἐκτέλεση ἑνός παραγωγικοῦ σχεδίου σημαίνει ἡ ἐξασφάλιση τῶν, ποσοτικά, ἀπαραίτητων διαθεσίμων κεφαλαίων, σέ ρευστή ἢ γενικότερα ἄμεσα καταναλώσιμη μορφή, γιά τήν προμήθεια τῶν ἀπαραίτητων οἰκονομικῶν μέσων καί τήν πληρωμή τῆς ἐργασίας. Στήν ἔννοια τῆς χρηματοδότησης, ὁ παράγοντας «ἄμεσα διαθέσιμο κεφάλαιο» σημαίνει καί τήν ἐξασφάλιση τῶν *συναλλαγματικῶν* μέσων γιά τήν ἐμπορική ἐπικοινωνία μέ ὀρισμένες ξένες ἀγορές. Ἐδῶ μπαίνουν στοιχεῖα ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, ἰσοζυγίου πληρωμῶν κλπ. Ἔτσι ἡ δυνατότητα χρηματοδότησης βλέπουμε πῶς εἶναι ἔννοια πολύ στενότερη ἀπό τήν ἔννοια τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ, γιατί, ἐνῶ ἡ δεύτερη ἀφορᾷ τή δυνατότητα γιά τή δημιουργία διαθεσίμων κεφαλαίων, ἡ πρώτη περιορίζεται στήν ταμειακή. θά λέγαμε. εὐχέρεια γιά τήν ἄμεση χρησιμοποίηση τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων σέ μιά δοσμένη χρονική περίοδο. Φυσικά, μποροῦν νά συμπέσουν οἱ ἔννοιες αὐτές, σέ ὀρισμένες περιπτώσεις, πού εἶναι τόσο πιά σπάνιες, ὅσο μεγαλύτερης «ὀγκῆς» εἶναι οἱ προοπτικές τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου. Γιατί, τότε, ἡ χρηματοδότηση γιά τήν παραγωγική ἀνάπτυξη πρέπει νά γίνει μέ *προκαταβολή* τῶν κεφαλαίων, πού θά γίνουν διαθέσιμα σέ μελλοντική περίοδο.

Τίς ἔννοιες αὐτές, συνειδητά ἢ ἀσυνειδητά, τίς συγχύζει στή θεωρία καί τίς μπερδεύει στήν πράξη ἡ «ἐπίσημη» ἄποψη καί οἱ κυβερνητικοί

ὀργανισμοὶ ἀνασυγκρότησης. Ἄντὶ νὰ ἐξετάζει ποιὸ εἶναι τὸ *πραγματικὸ* δυναμικὸ τῆς οἰκονομίας, ἅμα ἀποκατασταθεῖ στὸ προπολεμικὸ τῆς ἐπίπεδο καὶ ὕστερα ἅμα ἀναπτυχθεῖ σὲ ἀνώτερο παραγωγικὸ ἐπίπεδο, περιορίζεται στὴν ἐξέταση ὀρισμένων στατικῶν κεφαλαιουχικῶν στοιχείων πού μποροῦν ἄμεσα νὰ διατεθοῦν, μέ μορφή συναλλάγματος, ἢ ρευστῶν κεφαλαίων, γιὰ τὴ χρηματοδότηση ὀρισμένων ἀναγκῶν. Ἔτσι, ὅμως, οὔτε τίς πραγματικὲς πηγές τῶν κεφαλαίων παίρνει ὑπόψη οὔτε διοχετεύει τὴ μάζα τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων σὲ παραγωγικούς σκοπούς. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς σύγχυσης αὐτῆς βρῖσκεται στὸ ὅτι θέλουν νὰ ἀφήσουν τὸν ἰδιοκτήτη, τὸ φορέα καὶ τὸν κάτοχο τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων – τὰ διάφορα πλουτοκρατικὰ στρώματα πού συγκροτοῦν τὴν οἰκονομικὴ ὀλιγαρχία – ἀνενόητο καὶ ἀσύδοτο στὴ διάθεση τῶν κεφαλαίων πού κερδίζει ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ξένης ἐργασίας καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν, ἀποκλειστικά, *νέα* κεφάλαια γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση. Κεφάλαια δηλαδὴ πού προέρχονται μόνο ἀπὸ ἐξωτερικὲς πηγές. Ἔτσι καταντᾶ μοναδικὴ πηγὴ γιὰ τὴ χρηματοδότηση τὸ ξένο κεφάλαιο. Φυσικά, καὶ στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἡ χρησιμοποίησις καὶ τῶν νέων κεφαλαίων γίνεται ξανά πηγὴ πλουτισμοῦ τῶν ἰδίων οἰκονομικῶν διευθυντικῶν κύκλων πού νὰ διοχετεύουν πάλι σὲ σημαντικὸ βαθμὸ γιὰ παρασιτικὲς μεσιτικὲς κερδοσκοπικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ γιὰ μικρόχρονες τοποθετήσεις στὴν παραγωγή.

Ἔτσι, ἀναπαράγεται τὸ ἴδιο πάνω κάτω σχῆμα τῆς προπολεμικῆς οἰκονομίας καὶ ἡ ἀνασυγκρότηση - ἀνοικοδόμησις καταντᾶ καθαρὸ κερδοσκοπικὸ παιχνίδι¹⁰³.

Πρέπει, λοιπόν, νὰ ξεχωρίζουμε *καθαρά* τὸ πραγματικὸ δυναμικὸ τῆς οἰκονομίας, ἀπὸ τίς ἄμεσες πηγές γιὰ τὴ χρηματοδότηση. Ξέροντας τὸ δυναμικὸ, θὰ ὑπολογίσουμε τὴν ἔκταση τοῦ παραγωγικοῦ σχεδίου, θὰ ὑπολογίσουμε «ὡς πού βαστᾶ ἡ οἰκονομία» σὲ μιὰ δοσμένη περίοδο, γιὰ τὴν ἀπορρόφησις παραγωγικοῦ κεφαλαίου. Ξέροντας, ὕστερα, τίς πηγές γιὰ τὴν ἐξεύρεσις τῶν κεφαλαίων θὰ φροντίσουμε νὰ ἐξασφαλίσουμε τὸ μεγαλύτερο δυνατό ποσὸ διαθεσίμων κεφαλαίων, πού νὰ πλησιάζει, ὅσο μπορούμε περισσότερο, στὸ δυναμικὸ τῆς οἰκονομίας. Τὸ οἰκονομικὸ δυναμικὸ εἶναι ἡ βάση καὶ τὸ περιγράμμα γιὰ τὴ χάραξη τοῦ σχεδίου τῆς παραγωγικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ χρηματοδότησις εἶναι τὸ μέσο γιὰ τὴν ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου. Ἡ παραγωγικὴ δραστηριοποίησις τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας πρέπει νὰ γίνῃ μέ τὴν ἐπιστράτευσις ὅλων τῶν οἰκονομικῶν μέσων καὶ ὅλων τῶν πηγῶν κεφαλαίων πού θὰ ἐξασφαλίσουν τὴ δυνατότητα χρηματοδότησης. Ἐδῶ, φυσικά, τοποθετεῖται καὶ τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησις κεφαλαίων ἀπὸ ἐξωτερικὲς πηγές πού θὰ ἔρθουν, ὄχι γιὰ ν' ἀυξήσουν τὸ οἰκονομικὸ δυναμικὸ, ἀλλὰ μέ τὴ μορφή προκαταβολῆς, μέ τὴ μορφή συναλλαγματικῆς εὐχέρειας, γιὰ τὴ γρηγορότερη πραγματοποίησις

103. Εἶναι χαρακτηριστικὸ, στὸ σημεῖο αὐτό, τὸ πρόσφατο παράδειγμα τῶν πρώτων βιομηχανικῶν ἔλκων τῆς ΟΥΝΡΑ καὶ τῶν μηχανουργικῶν τῆς συγκροτημάτων, καθὼς καὶ τοῦ συναλλαγματικοῦ ἀποθέματος πού ἔγιναν πηγές γιὰ ληστρική - μονοπωλιακὴ κερδοσκοπία, γιὰ μιὰ καινούρια πρωταρχικὴ συσσώρευσις κεφαλαίου – ὕστερα καὶ σὲ συνέχεια ἀπὸ τὴν περίοδο 1941 - 44 – ἀπὸ τὴν ἀδηφάγο χρηματιστικὴ ὀλιγαρχία.

των σκοπών του παραγωγικού σχεδίου. Ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν κεφαλαίων αὐτῶν εἶναι *σίγουρη*, γιατί στηρίζεται σέ ἔργα πού ἡ παραγωγική τους ἀπόδοση εἶναι ἐπίσης *σίγουρη*. Ἡ βάση καί οἱ ὅροι γιά τή διαπραγμάτευση, στήν τοποθέτηση παραγωγικοῦ κεφαλαίου, ἀπό ἐξωτερικές πηγές, θά ἐξετασθοῦν σέ ἐπόμενες σελίδες.

Ἡ ἀντίθετη ἄποψη συγχύζει τό δυναμικό μέ τή δυνατότητα χρηματοδότησης, γιά νά καταλήξει στό συμπέρασμα: περίοδος ἀποκατάστασης – ἀνασυγκρότησης: δυναμικό μηδέν λόγω τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου. Περίοδος ἀξιοποίησης: ξεκίνημα ἀπό δυναμικό ἐλάχιστο (1,9% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὅσο μποροῦσε νά διατεθεῖ καί ἀπό τήν προπολεμική συσσώρευση γιά τοποθέτηση σέ πάγιο κεφάλαιο). Συμπέρασμα: ἡ συμβολή τοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου σχεδόν ἀδύνατη γιά τήν ἀνοικοδόμηση!

Ἔτσι τό ὅτι ξεχωρίζουν μέ «σινικά τείχη» τήν ἀνασυγκρότηση ἀπό τήν ἀξιοποίηση, δέ σημαίνει τίποτ' ἄλλο παρά πῶς ἐπιδιώκουν νά πραγματοποιήσουν *μονόπλευρα* τήν ἀποκατάσταση τῆς οἰκονομίας· σέ βάρος, δηλαδή, μόνο τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, ἀφήνοντας τό ἐσωτερικό κεφάλαιο τῆς πλουτοκρατικῆς, δοσιλογικῆς ὀλιγαρχίας ἀσύδοτο, νά ἐπιβάλλει τίς ἀντιοικονομικές καί ἀντιλαϊκές του λύσεις καί νά βρεῖ καινούριες πηγές συγκέντρωσης πλούτου στά «νέα» ξένα κεφάλαια μέ τίμημα τή στέρηση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καί τή βαρειά, ἀποικιακή ἐκμετάλλευση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας.

*β) Ἐνδείξεις γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας
στίς συνθήκες τῆς προπολεμικῆς περιόδου*

Πρέπει ἀπό τήν ἀρχή νά τονίσουμε πῶς τό ζήτημα τῆς ἐκτίμησης τοῦ δυναμικοῦ εἶναι ἀπόλυτα σχετικό καί ἐξαρτᾶται ἀπό τή γενικότερη τοποθέτηση, πού παίρνει ὁ μελετητής στό ζήτημα τῆς διάρθρωσης τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Βλέπουμε, στό σημεῖο αὐτό, πῶς, ὅσοι στέκονται στήν ἄποψη τῆς προπολεμικῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας, φτάνουν νά ὑπολογίζουν τό δυναμικό σέ ἀσήμαντο ποσοστό τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἔτσι οἱ πόροι γιά τή χρηματοδότηση τῶν παραγωγικῶν ἔργων ἀπό τήν ἐσωτερική συσσώρευση κεφαλαίων παρουσιάζονται ἀσήμαντοι. Αὐτή εἶναι καί ἡ ἄποψη πού ὑποστηρίζουν οἱ διευθυντικοί κύκλοι τῶν συγκροτημάτων τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου.

Ἡ ἄλλη ἄποψη, ἡ ἄποψη τῆς μετατροπῆς στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, ἀντίθετα, τείνει ν' ἀνακαλύψει καί νά προσδιορίσει τά πραγματικά κεφάλαια πού συσσώρευε ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασίας ἡ ὀλιγαρχία τοῦ πλούτου, πού ἦταν ὁ νομικός ἰδιοκτήτης καί ὁ πραγματικός κάτοχος τῶν μεγάλων κεφαλαίων καί τῶν μεγάλων μέσων τῆς παραγωγῆς. Ὁ προσδιορισμός τοῦ ὄγκου τῶν κεφαλαίων αὐτῶν μᾶς δείχνει καί τό βαθμό τῆς ἀντιπαραγωγικῆς τακτικῆς τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας καί ἐξηγεῖ μέ τά πραγματικά στοιχεία πού προκύπτουν τήν ἀσθενική καί μονομερῆ ἀνάπτυξη πού πῆραν οἱ παραγωγικές δυνάμεις τῆς οἰκονομίας μας. Δεί-

χνει, δηλαδή, τί δέν ἔκανε ἢ κυρίαρχη ἐκμεταλλεύτρια τάξη, τί θά μπορούσε νά εἶχε κάνει καί τί μπορεῖ καί πρέπει νά κάνει ἡ λαϊκή οἰκονομία γιά τήν ἀξιοποίηση τῶν οἰκονομικῶν καί τῶν φυσικῶν πόρων μέ τήν ἐθνική ἐργασία.

Ὅπως ἐξηγήσαμε καί στήν ἀρχή τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, λείπουν δυστυχῶς τά στοιχεῖα γιά μιά τέτοια ὀλοκληρωμένη ἐρευνα. Ἡ ἀστική τάξη φρόντισε νά κρύψει μέ ἐπιμέλεια τά «ἐπαγγελματικά» μυστικά τῆς ὀλέθριας οἰκονομικῆς τῆς πολιτικῆς.

Θά προσπαθήσουμε, ὥστόσο, γιά νά συμβάλουμε στή διαφώτιση τοῦ θέματος, κυρίως ἀπό μεθοδολογική ἀποψη, νά παρουσιάσουμε ὀρισμένες ἐνδείξεις γιά τό πιθανό δυναμικό τῆς οἰκονομίας μας πρῖν τόν πόλεμο. Μέ τήν ἐλπίδα πῶς ἡ προοδευτική ἐπιστημονική καί τεχνική διάνοηση θά συνεχίσει τό ἔργο τῆς, γιά μιά ὀλοκληρωμένη καί ὀλόπλευρη ἐρευνα καί μελέτη τοῦ θέματος, πού ἔχει ζωτική σημασία γιά κάθε μελλοντική τεχνικοοικονομική ἐργασία.

Τά στοιχεῖα πού θά χρησιμοποιήσουμε, δηλώνουμε πῶς τά δίνουμε μέ κάθε ἐπιφύλαξη. Σκοπός τῆς σύντομης αὐτῆς διερεύνησης εἶναι νά ἀναλυθεῖ ἡ μέθοδος γιά τήν ἐκτίμηση τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ.

Εἶπαμε, σέ προηγούμενες σελίδες, πῶς ἐννοοῦμε γενικά τή συσσώρευση κεφαλαίων ἀπ' ὅπου μπορούμε νά ὑπολογίσουμε καί τό ὕψος τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου πού θά εἶναι διαθέσιμο γιά καινούρια τοποθέτηση.

Ἡ μέθοδος πού ἀκολουθοῦμε γιά τήν ἀνεύρεση τοῦ μεγέθους τῶν διαθέσιμων κεφαλαίων κατά κλάδο οἰκονομίας στηρίζεται στόν καθορισμό ἑνός ποσοστοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος – γιά τόν κάθε κλάδο – πάνω στή συνολική – ἀκαθάριστη ἀξία – τῶν κεφαλαίων πού παράγονται καί κυκλοφοροῦν μέσα σέ ἕνα ἐτήσιο χρονικό διάστημα. Γιά τήν ἀνεύρεση τοῦ ποσοστοῦ αὐτοῦ ἐξετάζουμε τό ποσοστό τοῦ κέρδους στόν κάθε κλάδο χωριστά. Ἐξετάζουμε δηλαδή τό ποσοστό κέρδους, καί ἀπό ἐκεῖ τό ποσοστό καθαροῦ εἰσοδήματος, στοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν, τοῦ ἐμπορίου καί τῶν τραπεζῶν. Ἔτσι προσεγγίζουμε στόν καθορισμό τοῦ ὄγκου ἐκείνου τοῦ εἰσοδήματος πού ἀντιστοιχεῖ στίς βασικές μορφές τῆς ὑπεραξίας (κέρδος βιομηχανικό, ἐμπόριο, τραπεζικό) μέσα στό χρονιάτικο κύκλο τῆς παραγωγῆς καί κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων¹⁰⁴.

Τό δυσκολότερο, φυσικά, ζήτημα εἶναι ὁ καθορισμός τοῦ ποσοστοῦ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος. Παρ' ὅλες, ὅμως, τίς ἀτέλειες τῶν στοιχείων, ἡ μέθοδος αὐτή ἔχει τό βασικό πλεονέκτημα πῶς μᾶς ὀδηγεῖ κατ' εὐθείαν στήν πηγὴ τῆς παραγωγῆς τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος γιά τόν κάθε κλάδο. Ἔτσι, σέ ἀντίθεση μέ τά στοιχεῖα πού προκύπτουν ἀπό ἐνδείξεις δευτερο-

104. Γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία δέν κάνουμε χωριστό ὑπολογισμό, τόσο ἐξ αἰτίας τοῦ καθυστερημένου τρόπου παραγωγῆς, ὅπου, καθὼς εἶδαμε σέ ἄλλο κεφάλαιο, δέν μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ, στή περίπτωση ἑνός τέτοιου ὑπολογισμοῦ, ὁ γενικός τύπος τῆς κεφαλαιοκρατικῆς παραγωγῆς, ὅσο καί γιατί ὑπολογίζουμε στόν τραπεζιτικό τόκο καί στό ἐμπορικό κέρδος, σημαντικά κεφαλαιουχικά στοιχεῖα ἀπὸ τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας.

γενείς, έχουμε πιθανότητες μικρότερων αποκλίσεων.

Ἀρχίζουμε ἀπὸ τὴ *βιομηχανία*. Ἡ ἀνάλυση τῶν ἐσωτερικῶν στοιχείων πού συγκροτοῦν τὴν ἀξία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶναι δύσκολη γιὰ τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ καὶ σχεδὸν ἀδύνατη γιὰ ὀρισμένα, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ στοιχεία πού ὑπάρχουν δημοσιευμένα, ἀσυστηματοποίητα, χωρὶς συγκρίσεις καὶ χωρὶς συσχετισμούς.

Μέ τὴ ἐλπίδα, νὰ ἐνημερώσουμε καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς ἐργασίας αὐτῆς τὸν ἀναγνώστη μὲ ἀναλυτικότερα, ἄμεσα ἀποδεικτικά, στοιχεία θὰ χρησιμοποιήσουμε τὶς ἐξῆς ἐνδείξεις:

α) Μιά εἰδικὴ ἔρευνα πού ἐγίνε γιὰ τὶς ὑφαντουργικῆς βιομηχανίες τὸ 1930. β) Τὴν «Ἐρευνα καὶ γνωμοδότηση ἐπὶ τῶν βιομηχανιῶν δάμβακος» πού ἔκανε τὸ «Ἀνώτατον Οἰκονομικόν Συμβούλιον» τὸ 1937.

Ἀπὸ τὴν πρώτη παίρνουμε τὰ ἐξῆς στοιχεία:¹⁰⁵ Ἡ βιομηχανία αὐτὴ ἀριθμοῦσε – ἔτος 1928 – καὶ σ' ὀλόκληρη φυσικὰ τὴν Ἑλλάδα, 218 ἐργοστάσια ἀξίας 1258,5 ἑκατομ. δρχ. Τὸ σύνολο τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου προσωπικοῦ ἔφτανε τὶς 20.581 ἄτομα καὶ οἱ μισθοὶ καὶ τὰ ἡμερομίσθια ἀπασχολοῦσαν κεφάλαιο ἀξίας 187,2 ἑκατομ. δρχ. Ἡ ἀξία τῶν πρώτων ὑλῶν πού χρησιμοποιοῦσε ὑπολογίζεται σὲ 792,3 ἑκατομ. δρχ. καὶ ἡ ἀξία τῶν ἐνεργειακῶν φορέων (καύσιμα κλπ.) σὲ 26,7 ἑκατομ. δρχ. Ἡ ἐτήσια ὀλικὴ ἀξία τῆς παραγωγῆς ἔφτανε τὰ 1865,7 ἑκατομ. δρχ. Τὰ ποσὰ αὐτὰ μᾶς δίνουν τὸν ἐξῆς ἐτήσιο κύκλο παραγωγῆς: Πρῶτες ὕλες 792,3 ἑκατομ. δρχ. + καύσιμα κλπ. 26,7 ἑκατομ. δρχ. + μισθοὶ καὶ ἡμερομίσθια 187,2 ἑκατομ. δρχ. = σύνολο 1006,2 ἑκατομ. δρχ.

Ἄν στὸ ποσό τῶν 1006,2 ἑκατομ. δρχ. προσθέσουμε καὶ τὴν ἐτήσια ἀπόσβεση τῶν ἐγκαταστάσεων (πρὸς 5%), θὰ ἔχουμε ἕνα πρόσθετο κοντύλι στὸ κόστος ἀπὸ 62,9 ἑκατομ. δρχ. (1258,5 ἑκατομ. δρχ. X 5%).

Τὸ συνολικὸ λοιπὸν κεφάλαιο πού θὰ κυκλοφορεῖ στὴν ἐτήσια παραγωγή ἔχει ἀξία 1069,1 ἑκατομ. δρχ. καὶ δίνει ἐμπορεύματα ὀλικῆς ἀξίας 1865,7 ἑκατομ. δρχ. Ἡ διαφορὰ ἀξίας τελικοῦ προϊόντος – ἐμπορεύματος καὶ κόστους – ἢ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου, βλέπουμε ὅτι εἶναι 796,6 ἑκατομ. τὸ χρόνο. Τί ἀντιπροσωπεύει ἡ διαφορὰ αὐτή; Ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐτήσιο μικτὸ κέρδος¹⁰⁶. Μποροῦμε τώρα νὰ καθορίσουμε τὰ ἐξῆς περίπου ποσοστά: α) Ποσοστὸ ὑπεραξίας (κέρδος: μισθούς) πού εἶναι $796,6 : 187,2 = 425\%$. β) Ποσοστὸ κέρδους (κέρδος : καταβληθέν κεφάλαιο) πού εἶναι $796,6 : 1069,1 = 74\%$. γ) Ποσοστὸ μικτοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος σὲ σχέση μὲ συνολικὸ ἀκαθάριστο εἰσόδημα, πού εἶναι $796,6 : 1865,7 = 42,6\%$.

Ἄν τώρα θέλουμε νὰ βροῦμε τὸ μέρος τοῦ μικτοῦ καθαροῦ κέρδους πού ἀντιστοιχεῖ μόνον στὸ βιομηχανικὸ καθαρὸ κέρδος, πρέπει νὰ ἐκπέσουμε τοὺς τόκους (πού θὰ πᾶνε στὸ τραπεζικὸ κεφάλαιο), τὸ ἐμπορικὸ

105. Ἡ ἔρευνα τῶν στοιχείων ἐγίνε σὲ ἀνέκδοτη σχετικὴ ἐργασία τοῦ Σ. Μαξίμου.

106. Τὸ κέρδος αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ στὸ «κέρδος ἐπιχειρήσεως» ἢ τὸ παραγωγικὸ τῆς ἀποτελέσματα πού εἶναι ἴσο μὲ «Ἔσοδα - Ἐξόδα ἐκμεταλλεύσεως ἀτόκως λογιζόμενα». Βλ. Μ. Τσιμάρα, στὸ ἴδιο.

κέρδος (πού θά πάει στό έμπορικό κεφάλαιο) καί τά γενικά έξοδα (μεταφορές κλπ.). Ἀπό τίς έκπτώσεις αὐτές θά φτάσουμε σέ καθαρό ποσοστό βιομηχανικοῦ κέρδους 25% καί σέ ποσοστό καθαροῦ εἰσοδήματος σέ σύγκριση μέ τό συνολικό ἀκαθάριστο εἰσόδημα 15%.

Ἀπό τή δεύτερη έρευνα (Α.Ο.Σ.), καταλήγουμε σέ παρόμοιο ἀποτέλεσμα, ἄν καί ἐδῶ δέ μποροῦμε νά ἔχουμε τόσο καθαρές ἐνδείξεις, γιατί τά κοντύλια τῶν δαπανῶν παραγωγῆς παρουσιάζονται σχεδόν χωρίς καμμιά ἐπεξεργασία καί δημιουργοῦνται φόβοι παραλείψεων ἢ διπλῶν ὑπολογισμῶν. Ἡ πιθανή ἐνδειξη εἶναι πῶς σέ ἀξία ἐμπορευμάτων πού παράγονται ἀπό 101 ἐργοστάσια (κλωστήρια, ὑφαντήρια, κλωστοῦφαντήρια) 2,07 δισεκατομ. δραχμῶν, ἔχουμε ποσοστό καθαροῦ κέρδους 25% καί καθαροῦ βιομηχανικοῦ – σέ σύγκριση μέ τό συνολικό εἰσόδημα – 15%¹⁰⁷. Πάντως οἱ ἐνδείξεις ἀπό τήν έρευνα αὐτή πρέπει νά συμπληρωθοῦν καί νά μελετηθοῦν συστηματικά, γιά νά ἔχουμε ἀκριβή καί ὑπολογίσιμα στατιστικά στοιχεῖα.

Τό ποσοστό συσσώρευσης καί καθαροῦ εἰσοδήματος 15% ἐπί τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς μποροῦμε νά τό ἐφαρμόσουμε – σάν μέσο ποσοστό – καί στούς ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας, γιατί οἱ γενικές τεχνικοοικονομικές συνθήκες, πού ἐπικρατοῦν καί γιά αὐτούς, δέ διαφέρουν σημαντικά. Τό ὅτι ὁ κλάδος τῆς ὑφαντουργίας εἶναι ἕνας ἀπό τοὺς πῖο ἀποδοτικούς κλάδους τῆς οἰκονομίας μας, γι' αὐτό δέν ὑπάρχει, νομίζουμε, ἀμφισβήτηση. Αὐτό, ὅμως, εἶναι στοιχεῖο πού ἐπικροτεῖ τήν ἀποψήμας γιά τόν προσδιορισμό τοῦ ποσοστοῦ σέ 15% γιατί: α) ὅσοι κλάδοι εἶναι ἴσης ἢ ἀνώτερης ἀποδοτικότητας ἀπό τήν ὑφαντουργία δέ μπορεῖ νά ὑπολείπονται παρά ἐλάχιστα ἀπό τό ποσοστό αὐτό, ἄν κρίνουμε ἀπό τό ὕψος τοῦ ἐπιτοκίου μέ τό ὁποῖο τοποθετοῦνται τά κεφάλαια στήν Ἑλλάδα, β) ὅσοι κλάδοι εἶναι κατώτερης ἀποδοτικότητας (μέ κατώτερη συνήθως ὀργανική σύνθεση) ἔχουν καί περιθώρια ποσοστοῦ κέρδους ἀπό τή μισθωτή ἐργασία μεγαλύτερα, ἀλλά καί ὠφελοῦνται ἀπό τή δασμολογική προστασία, δημιουργώντας ἔτσι ἕνα τύπο «inefficient monopoly», κατά τήν ἀγγλοσαξονική οἰκονομική ὀρολογία, δηλαδή ἕνα τύπο «ἀνεπαρκοῦς» καί τεχνητοῦ μονοπωλίου¹⁰⁸.

Ἄν τώρα χρησιμοποιήσουμε τά παραπάνω ποσοστά γιά νά βροῦμε τή μάζα τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος ἀπό τή βιομηχανία, στό ἔτος 1938, ἀπό ἔλλειψη γενικῶν στοιχείων γιά τά μέρη πού συγκροτοῦν τήν ἀξία τοῦ χρονιάτικου παραγωγικοῦ κεφαλαίου, θά περιοριστοῦμε στό ποσοστό του πάνω στήν ἀκαθάριστη πρόσοδο πού ἀντιπροσωπεύει τήν καθαρή πρόσο-

107. Τό ποσοστό τοῦ μικτοῦ κέρδους παρουσιάζεται ἐδῶ μικρότερο: 50% (κέρδος πρὸς κεφάλαιο) καί 25% (κέρδος πρὸς συνολική ἀξία παραγωγῆς). Ἀλλά καί οἱ ἐκπτώσεις πρέπει νά εἶναι μικρότερες, γιατί συνυπολογίζεται στήν πρώτη ὕλη, πού χρησιμοποιοῦν τά ὑφαντήρια καί τά κλωστοῦφαντήρια, τό ἐμπορικό κέρδος ἀπό τήν παραγωγή τῶν κλωστηρίων.

108. Ἄλλο ζήτημα εἶναι, πῶς στήν περίπτωση τῆς κατώτερης ὀργανικῆς σύνθεσης, ὁ συνολικός ὄγκος τοῦ κέρδους εἶναι μικρότερος, ἀφοῦ ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας εἶναι πῖο χαμηλή.

δο. Τό ποσοστό αυτό δεχθήκαμε κατά μ.δ. σέ 15%. Έχουμε λοιπόν σέ συνολική τιμή έμπορευμάτων 13,5 δισεκατ. δρχ., ένα ποσό πού άποτελεϊ καθαρή πρόσοδο: 13,5 δισ. δρχ. X 15% = (13.552.088.000 X 15%) = 2.032.813.200 δρχ.

Έμμεσες ένδείξεις για τό ποσοστό του βιομηχανικού κέρδους: Νομίζουμε πώς τά παραπάνω ποσοστά πού καθορίσαμε για τό βιομηχανικό κέρδος είναι τά ελάχιστα. Αυτό τό συνάγουμε από τά έξής στοιχεία:

1) Τό ύψος του τόκου μέ τό όποιο προπολεμικά παρέχονταν οί τραπεζιτικές πιστώσεις στό έμπόριο καί στή βιομηχανία. Ό τόκος αυτός έφτανε μέ προμήθειες κλπ. σέ 14,5%. Αυτό δείχνει πώς τό βιομηχανικό κέρδος έπρεπε νά είναι αρκετά υψηλότερο, αφού τό έπιτόκιο πρέπει πάντοτε νά είναι χαμηλότερο από τό ποσοστό κέρδους, γιατί, διαφορετικά θά έπρεπε νά γίνεται διαμοιρασμός της ύπεραξίας σέ όφελος άποκλειστικά του τραπεζιτικού κεφαλαίου, πράγμα πού δέ συμβαίνει, όπως ξέρουμε.

2) Η σχέση κερδών καί μετοχικού κεφαλαίου των άνωνύμων εταιριών¹⁰⁹ – μέ τά έπίσημα στοιχεία από τους ίσολογισμούς τους – καί ή αύξηση της άξίας των μετοχών τους μέσα στήν τελευταία προπολεμική δεκαετία, είναι τεκμήριο για τήν αύξηση του πραγματικού όγκου των κερδών τους. Βλέπουμε ή κίνηση των μετοχών νά παρουσιάζει αύξηση της άξίας τους από δύο ως πέντε φορές για μερικές από τίς μεγαλύτερες βιομηχανικές επιχειρήσεις¹¹⁰.

3) Τά έπίπεδα για τό ποσοστό καί τον όγκο του καθαρού κέρδους μπορούμε έπίσης έμμεσα νά τά πιθανολογήσουμε σέ γενική γραμμή, άν χρησιμοποιήσουμε τό συντελεστή της ύπεραξίας. Παίρνουμε τά στοιχεία από τήν «Κατάσταση των βιομηχανικών καί βιοτεχνικών επιχειρήσεων κατά τό έτος 1930» από τή «Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδος» 1937 (σελ. 135 - 141). Αν δεχθούμε 1) πώς ό συνολικός «άριθμός άπασχολομένων προσώπων» αύξήθηκε από 280.331 – πού ήταν τό 1930 – σέ 350 χιλιάδες περίπου τό 1938 καί 2) πώς τά ήμερομίσθια ενός

109. Από πίνακα καταχωρημένο στό «Bulletin Economique et Financier» της Τράπεζας Άθηνών (άριθ. 112, Ιουνίου 1933), βλέπουμε πώς 118 άνωνυμες εταιρίες (βιομηχανικές καί έμπορικές), πραγματοποιούν κέρδος 270 έκατ. δρχ. σέ μετοχικό κεφάλαιο, 2 δισεκατομ. δρχ. περίπου, δηλ. 12,5% του μετοχικού κεφαλαίου. Τό ποσοστό είναι ψηλότερο, άν ύπολογίσουμε καί τό μέρος του άποθεματικού (έπί συνολικού άποθεματικού 343 έκατομ. δρχ.) πού πραγματοποιήθηκε κατά τό έτος εκείνο. Τό 1938 σέ 1191 άνωνυμες εταιρίες έπί μετοχικού κεφαλαίου 11 δισεκατομ. δρχ. θά είχαμε μέ τό ποσοστό 12,5% μάζα κερδών άξίας 1.375 έκατομ. δρχ. πού αύξάνεται (καθώς καί τό ποσοστό) περισσότερο, άν συνυπολογίσουμε καί μέρος των άποθεματικών, πού έφτανε τό 1938 τό ποσό των 6 δισεκατομ. δρχ. Κι αυτά τά συμπεράσματα βγαίνουν από τά έπίσημα στοιχεία!

110. Η τιμή των μετοχών μερικών βιομηχανικών επιχειρήσεων έχει ως έξής για τά έτη 1932 καί 1938:

	1932	1938		1932	1938
Λιπάσματα	δρχ. 385	δρχ. 1720	Έριουργία	δρχ. 142	δρχ. 322
Καλυκοποιείο	δρχ. 660	δρχ. 3275	Ηλεκτρ. σιδηρ.	δρχ. 488	δρχ. 890
Έταιρία οίνων	δρχ. 850	δρχ. 1015	ΣΠΑΠ	δρχ. 78	δρχ. 314

Βλέπε έπίσης για τή διακύμανση των μετοχών (των βιομηχανικών επιχειρήσεων), πού δείχνει σταθερή άνοδο της τιμής τους, σέ άπόλυτους καί σχετικούς άριθμούς στή Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδος (σελ. 310 του έτους 1937).

μηνός (1938) υπολογίζονται σέ 2.000 δρχ. (τό μέγιστο πού μπορεί νά υπολογιστεί: 80-90 δρχ. κατά μέσον ὄρο τήν ἡμέρα), 3) πώς ὁ ἀριθμός τῶν ἐργατῶν (σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1930) ἀποτελεῖ ποσοστό 64,9% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων καί 4) πώς ὁ ἀριθμός τοῦ προσωπικοῦ πού ἀντιστοιχεῖ σέ καταστήματα «ἀπασχολοῦντα ἀπό 6-25 πρόσωπα καί ἀπό 26 καί ἄνω» εἶναι τό 56,8% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων (σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς ἴδιας Στατιστικῆς) ἔχουμε (μέ τροποποίηση τοῦ ποσοστοῦ 56,8% σέ 70%, γιατί τό ποσοστό τῶν ἐργατῶν γίνεται μεγαλύτερο στίς ἐπιχειρήσεις πού ἀπασχολοῦν ἄνω τῶν 5 προσώπων) τόν ἐξῆς συνδυασμό: 350.000 (συνολ. ἀριθ. ἀπασχολ.) X 65% (ποσοστό ἐργάτες) = 227.500 ἐργάτες. Ἐργάτες ἀπ' αὐτούς πού ἀπασχολοῦνται σέ ἐπιχειρήσεις βιομηχανικές (ἄνω τῶν 5 προσώπων) (227.500 X 70% =) 159.250. Τιμή ἡμερομισθίων ἑνός μηνός καί δαπάνη γιά ὀλόκληρο τό ἔτος (159.250 X 2000 X 12 =) 3.822.000.000 δρχ.

Εἶδαμε πώς τό ποσοστό ὑπεραξίας γιά τίς ὑφαντουργικές βιομηχανίες περνοῦσε τά 400%. Ἄν πάρουμε ἕνα κατώτερο ποσοστό, γιά τό μέρος τοῦ κέρδους πού προορίζεται μόνο γιά τή βιομηχανία, πού ν' ἀντιστοιχεῖ στό ἕνα τέταρτο τοῦ ποσοστοῦ 400% (γιά νά εἴμαστε βέβαιοι ὅτι συνυπολογίσαμε καί τίς ἐκπτώσεις ἀλλά καί νά δεχτοῦμε καί κατώτερη ἀκόμα παραγωγικότητα ἀτομικῆς ἐργασίας)· ἂν πάρουμε ἔστω 100%, θά ἔπρεπε νά ἔχουμε μιά μάζα καθαροῦ κέρδους 3,8 δισεκατ. δρχ. Πού ἀντιστοιχεῖ στό 28% περίπου τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς γιά τό ἔτος 1938.

Νομίζουμε μάλιστα, ἂν καί γιά λόγους ἐπιφυλακτικότητας πήραμε κατώτερο ποσοστό στίς ἄμεσες ἐνδείξεις, πώς τό ποσοστό 25% εἶναι τό πιθανότερο¹¹¹ γιά τόν ὑπολογισμό τοῦ ὄγκου τοῦ καθαροῦ βιομηχανικοῦ κέρδους πάνω στή συνολική ἀκαθάριστη ἀξία τῆς παραγωγῆς.

4) Ἡ βιομηχανία, ἐκτός ἀπό τά τακτικά, θά λέγαμε, κέρδη τῆς ἐξασφαλίζει σημαντικό μέρος ἀπό τή μάζα τῶν κερδῶν τῆς, ἐξ αἰτίας τῆς δασμολογικῆς προστασίας. Ἡ δασμολογική προστασία ὄχι μόνο δίνει *ὑπερκέρδη* στή βιομηχανία, μά τῆς ἐξασφαλίζει καί μιά τεχνητή μονοπωλιακή θέση στήν ἀγορά (καί σέ βάρος τῆς ἀγορᾶς). Χάρη στήν προστασία αὐτή ὀφείλεται (γιά σημαντικό ποσοστό βιομηχανίες) καί αὐτή ἡ βιωσιμότητα τῶν βιομηχανιῶν πού ἀπό ἄποψη ἀποδοτικότητας καί παραγωγικότητας ὑστεροῦν σέ σημαντικό βαθμό σέ σύγκριση μέ τίς βιομηχανίες ἄλλων χωρῶν.

Τό ὕψος τῆς δασμολογικῆς αὐτῆς προστασίας φτάνει γιά ὀρισμένες βιομηχανίες καί 200% (προστασία τσιμέντων 70%, λιπασμάτων 200%, χαλκοῦ 50%, ζυμαρικῶν 50-80% κλπ.) στήν ἀξία τῶν εἰσαγομένων ἀντίστοιχων προϊόντων¹¹². Φυσικά, ἀπό οὐσιαστική οἰκονομική ἄποψη ἡ δα-

111. Ὅπως ὑποστηρίζει καί ὁ Σ. Μάξιμος στήν ἐξέταση τῶν στοιχείων πού ἀναφέραμε.

112. Βλ. Π. Παφυλά: «Ἡ ἑλληνική βιομηχανία», 1937 καί Ἄνωτ. Οἶκον. Συμβουλίων: «Ἐρευνα καί γνωμοδότησις ἐπί τῶν βιομηχανιῶν δάμβακος», 1937.

ομολογική προστασία, πρέπει νά θεωρείται σάν στοιχείο παθητικό γιά τό οικονομικό δυναμικό. Τήν ἀναφέρουμε, ὅμως, ἐδῶ σάν ἔμμεση ἔνδειξη γιά τόν ὄγκο τῶν κερδῶν τῆς βιομηχανίας, γιὰτί ἀποτελεῖ ἕνα συντελεστή συσσώρευσης κεφαλαίου γιά τό βιομηχανικό κεφάλαιο, ἔστω κι ἂν – ἀπό ἄλλη πλευρά – εἶναι στοιχείο πού μαρτυροῦν γιά τή χαμηλή ἀποδοτικότητα τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας μέσα στίς συνθήκες τῆς προπολεμικῆς ὑφῆς καί διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας¹¹³.

Ἐμπόριο: Δέν ὑπάρχουν ἔνδειξεις γιά τό σύνολο τῶν κεφαλαίων πού ἀπασχολοῦνται στό ἐμπόριο. Γιά τό ἔξωτερικό ἐμπόριο παίρνουμε γιά «δεδομένα» τά στοιχεία ἀπό τή στατιστική τοῦ εἰσαγωγικοῦ καί τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου. Δέν μποροῦμε, ὅμως, νά ποσοδίσουμε τό μέγεθος τῆς ὀλικῆς ἀξίας τῶν κεφαλαίων πού ἀπορροφᾷ τό ἔσωτερικό ἐμπόριο καί ἰδιαίτερα τά κεφάλαια πού διαθέτονται στήν ἀγορά καί μεταπώληση τῶν προϊόντων τῆς γεωργικῆς καί τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς.

Θά περιοριστοῦμε, λοιπόν, στά στοιχεία ἐμπορικῆς δράσης στόν τομέα τοῦ ἔξωτερικοῦ ἐμπορίου καί, ἀπό τό ἔσωτερικό ἐμπόριο, στόν τομέα τῶν ἐμπορευμάτων – προϊόντων τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ἔχουμε τότε τά ἑξῆς ποσά: Ἐξωτερικό ἐμπόριο: 24.910.575.000 δρχ. καί ἐμπόριο βιομηχανικῶν προϊόντων 13.552.088.000 δρχ. Ὀλική δηλ. ἀξία ὄγκου ἐμπορικῶν συναλλαγῶν (1938) ἀπό τούς δύο αὐτούς τομεῖς: 38.462.663.000 δρχ. ἢ γιά νά στρογγυλέψουμε τόν ἀριθμό 39 δισεκατ. δρχ. Ἀπό ἔλλειψη ἀκριβῶν στοιχείων γιά διαφορές cif καί τιμῶν λιανικοῦ ἐμπορίου καθώς καί γιά διαφορές τιμῶν χονδρικῆς καί λιανικῆς πώλησης, ὑπολογίζουμε πῶς ἡ μάζα τοῦ κέρδους ἀντιστοιχεῖ στό 15% τῆς ὀλικῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων πού ἀνήκουν στίς δύο παραπάνω κατηγορίες. Φυσικά, ἔχει ἐκπεσθεῖ ἕνα ποσοστό γιά τά ἔξοδα τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων. Τό ποσοστό πού δεχόμαστε, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὑπερβολικό, ἂν λάβουμε ὑπόψη τό χαρακτήρα καί τίς ἰδιομορφίες τῆς οἰκονομίας μας, πού εὐνοοῦν ἕνα ψηλό – ψηλότερο ἀπ' αὐτό πού ὑπολογίσαμε – ἐμπορικό κέρδος, σέ σύγκριση μέ τό βιομηχανικό κέρδος· καί ἀκόμα, πῶς στόν ὑπολογισμό τῆς μάζας τῶν ἐμπορευμάτων δέν ἔχουμε περιλάβει τά γεωργικά καί κτηνοτροφικά προϊόντα – γιά τό ἔσωτερικό ἐμπόριο. Στό ἐμπορικό κέρδος, ἄλλωστε, ἀνήκουν καί τά μεγάλα κέρδη πού σχηματίζονται σέ βάρος τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, ἀπό τούς διάφορους ὀργανισμούς «προστασίας» κλπ. Ἔχουμε, ἔτσι, σύμφωνα μέ τόν πῶ πάνω ὑπολογισμό, μιά ὀλική μάζα κέρδους ἐμπορικοῦ (39 δισεκ. δρχ. X 15% =) 5,85 δισεκατ. δρχ. περίπου.

Ἐμπορικῆ ναυτιλία: Ἡ ἐμπορικῆ ναυτιλία παρουσιάζεται τό Δεκέμβριο τοῦ 1939 μέ ἕνα σύνολο χωρητικότητας 1.646.289 τόννων, ἀξίας 31 περίπου ἑκατομμυρίων λιρῶν, πού ἀπ' αὐτές 2.200.000 λίρες ἀντιστοιχοῦν σέ ἐνυπόθηκα βάρη. Κατά τούς ὑπολογισμούς τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τό ὀλικό - ἀκαθάριστο εἰσόδημα τό γιά ἴδιο ἔτος φτάνει τά 14 ἑκατομ.

113. Βλ. Ἀγγ. Ἀγγελοπούλου: «Δημοσία Οἰκονομική». Γιά τήν ἐπίδραση τῆς δασμολογικῆς προστασίας πάνω στίς τιμές καί στό ἀτομικό εἰσόδημα, σελ. 446 - 448.

λίρες καί τό καθαρό τά 3 ἑκατομ. λίρες. Κατά τούς ὑπολογισμούς τοῦ Σ. Μάξιμου:

«Τό καθαρό αὐτό εἰσόδημα, μετατρεπόμενο σέ καθαρό ποσοστό κέρδους, θά μᾶς ἔδινε ἕνα ποσοστό ἀπό 10% καί μόνο, ἂν λογαριαζάμε ὅτι ὅλη ἡ ἀξία τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου θά εἶχε ἀποσβεσθεῖ σ' ἕνα χρόνο. Στήν πραγματικότητα, ὅμως, ἡ ἐτήσια ἀπόσβεση τοῦ παγίου κεφαλαίου εἶναι ἐδῶ ἐλάχιστη, ἐπειδή, ἂν ἐξαιρέσουμε μιᾶ χωρητικότητα ἀπό 103.550 τόννους (σ' ἕνα σύνολο ἀπό 1.646 χιλ. τόννους) πλοίων ἡλικίας ἀπό 1–5 ἐτῶν, ὅλων τῶν ἄλλων οἱ ἐτήσιες ἀποσβέσεις εἶναι ἀσήμαντες, εἶναι δέ χαρακτηριστικό ὅτι τά 73% τῶν ἐμπορικῶν σκαφῶν τοῦ ναυτικοῦ μας εἶχαν – κατά τό 1939 – ἡλικία πάνω ἀπό 20 χρόνια, πού θά πεῖ ὅτι ἡ ἀξία τους εἶχεν ἀποσβεσθεῖ στά χέρια τῶν ἀρχικῶν κατόχων, γι' αὐτό δέ καί πουλήθηκαν σέ πολύ χαμηλές (ἐκμηδενισμένες) τιμές στούς Ἑλληνες ἐφοπλιστές, σχεδόν σάν ἄχρηστα. Δέν εἶναι, κατά συνέπεια, δυνατό νά ὑπολογισθεῖ ἕνα σοβαρό ποσοστό ἀποσβέσεως, παρά μόνον ἐκεῖνο πού ἀντιστοιχεῖ στήν ὀλική ἀξία τῶν κεφαλαίων γιά τήν ἀγορά τους. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή οἱ μεγαλύτερες ἀγορές σκαφῶν τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἔγιναν κατά τήν δεκαετία 1926 – 1936, ὅταν ἡ τιμή τους ἦταν ἀπό 4,5 ἕως 3 λίρες Ἀγγλίας ὁ τόννος. 300 δέ χιλιάδες τόννοι ἀπ' αὐτά ἔχουν ἀγορασθεῖ μεταξύ 1932 καί 1936, ὁπότε ἡ μέση κατά τόνο τιμή δέν ἔφθανε τήν 1¹/₄ λίρα Ἀγγλίας κατά τόνο. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἕνα ἑλληνικό ἐμπορικό σκάφος 7.000 φορτίου ναυλωμένο ἀπό Λαπλάτα πρὸς Εὐρώπη, κατά τόν Αὐγούστο τοῦ 1939, σήκωνε ναῦλο (πρὸς 45 σελλίνια) ἴσο πρὸς τήν ὀλική ἀξία του στήν ὁποία εἶχε ἀγορασθεῖ κατά τό 1934. Τό ποσοστό, κατά συνέπεια, τοῦ καθαροῦ ἐφοπλιστικοῦ κέρδους θά πρέπει – ἂν συγκρίνουμε τούς ναύλους πρὸς τούς μισθοῦς καί τά ἄλλα ἔξοδα, ὅπως τά καύσιμα, ἐπιδιορθώσεις κτλ. – νά ὑπερβαίνει κατά πολύ τά 25%, πράγμα πού σημαίνει ὅτι τό σύνολο τῶν κερδῶν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας τοῦ ἔτους 1939 εἶναι κατά πολύ ἀνώτερο τῶν 3 ἑκατομμυρίων λιρῶν πού ἀναφέρει ἡ Ἐθνοτράπεζα· καί ἀπόδειξη ἔμμεση εἶναι τό ναυτιλιακό συνάλλαγμα, πού ἐμφανίζεται μέ 31.056 χιλιάδες χρυσά φράγκα ἢ δραχμές 1.242 ἑκατομμύρια τοῦ 1939, χωρίς νά εἶναι καί τό ὅλο καθαρό εἰσόδημα, ἀπό τήν ναυτιλία. Ἔτσι θά ἔπρεπε, τελικά, νά ὑπολογίσουμε στό ἐφοπλιστικό κεφάλαιο ἕνα καθαρό ποσοστό κέρδους ἀπό 30%, πού σημαίνει μιᾶ ὀλική μάζα κέρδους ἀπό 4.200 χιλιάδες λίρες Ἀγγλίας (ἔτος 1939) ἢ δραχμές 2.310.000.000».

Τό τραπεζικό κεφάλαιο: Τό σύνολο τῆς ἀξίας τῶν τραπεζικῶν κεφαλαίων, πού εἶχαν διατεθεῖ σέ τοποθετήσεις καί ἐπενδύσεις τό ἔτος 1938, ἔφτανε τό ποσό τῶν 29.603 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἀπό τό ποσό αὐτό, 25 περίπου δισεκατομμύρια δραχμές ἦταν τοποθετήσεις καί 5 περίπου δισεκατομμύρια ἐπενδύσεις. (Συμπεριλαμβάνεται καί ἡ Ἀγροτική Τράπεζα). Γιά τό 1939 τά ἀντίστοιχα συνολικά καί μερικά ποσά ἦταν τά ἑξῆς: Ὅλικό ποσό κεφαλαίων 30.218.018.000 δραχμές. Ἀπό αὐτές

25.111.039.000 τοποθετήσεις και 5.106.979.000 επενδύσεις¹¹⁴.

Ο ύπολογισμός του ποσοστού του τραπεζικού κέρδους σε 12% νομίζουμε πώς βρίσκεται μέσα σε «περιθώρια ασφαλείας» αναμφισβήτητα. Τό πραγματικό ελάχιστο ποσοστό του τραπεζικού κέρδους θά έπρεπε νά καθορισθεί σε 15%. Ωστόσο, όπως και τό βιομηχανικό κέρδος τό ύπολογίσαμε για λόγους επίφυλακτικότητας μόνο 15% αντί 25%, πού θά έπρεπε σύμφωνα μέ τίς ύπάρχουσες ένδείξεις¹¹⁵, έτσι και για τό τραπεζικό δεχόμαστε τό κατώτατο όριο του 12%. Οί ένδείξεις πού μάς πείθουν πώς τό όριο αυτό είναι, πραγματικά, τό ελάχιστο όριο, στηρίζονται στίς έξής διαπιστώσεις:

α) Έχουμε, σε μεγαλύτερο ίσως βαθμό σε σύγκριση μέ τούς άλλους κλάδους τής οικονομίας πού εξέτάσαμε, απόκρυψη τών πραγματικών κερδών και συσκοτισμό τών κονδυλιών κίνησης τών κεφαλαίων. Αυτό φαίνεται από τίς διακυμάνσεις τών μετοχών μερικών τραπεζικών επιχειρήσεων, και ειδικά στό διάστημα 1932-1938, όπου παρατηρείται ή έξής ανιούσα:

Τράπεζες	1932	1938(1)	Μέσαι τιμαί Χρημ/ρίου Ἀθηνών
Ἑλλάδος	3.970	7.853	
Ἐθνική	47.877	69.322	
Ἐμπορική	230	549	
Χίου	226	970	

Ἡ ὑψωση αὐτή δέν ἐξηγείται ἀπό τά «διανεμηθέντα κέρδη» – για τήν ἴδια ἑπταετία – και ἐδῶ πρέπει νά δεχθοῦμε αὐτό πού μέ πολλή ὀξύτητα παρατήρησης διαπιστώνει ὁ Ἀ. Κυρκιλίτης:¹¹⁶

«Τά διανεμόμενα καθαρά κέρδη (τῶν τραπεζῶν) δέν συμπίπτουν ποσοτικῶς πάντοτε μέ τά πραγματοποιούμενα καθαρά κέρδη· τουναντίον αἱ τράπεζαι ὡς ἐπί τό πλεῖστον μικρόν μόνον μέρος ἀπό τά πραγματικά κέρδη των διανέμουν εἰς τούς μετόχους, τοῦ μεγαλειτέρου τμήματος ἀπορροφουμένου διαφοροτρόπως».

β) Παρατηρείται στά χρόνια τοῦ μεσοπόλεμου και ιδιαίτερα στή δεκαετία 1930-1939 μιὰ αὔξουσα συμμετοχή τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου σε βιομηχανικές, τεχνικές, ἐμπορικές, κτηματικές-οικοδομικές επιχειρήσεις. Τά κέρδη ἀπό τή συμμετοχή αὐτή εἶναι σημαντικά. Ἔχουμε τίς ἐξής σοβαρές ένδείξεις για τή συγκέντρωση κεφαλαίου στή βιομηχανία και τή στενή πλοκή τών συμφερόντων βιομηχανικοῦ και τραπεζικοῦ κεφαλαίου:

1) Τό 1939, 670 ἀνώνυμες βιομηχανικές ἐταιρεῖες διαθέτουν κεφάλαια

114. Κατά Τράπεζες: Ἐθνική Τράπεζα: 8,2 δῖς δραχμές τοποθετήσεις και 3,3 δῖς δραχμές επενδύσεις. Τράπεζα Ἑλλάδος: 3,8 δῖς δραχμές τοποθετήσεις, 0,4 δῖς δραχμές επενδύσεις. Ἀγροτική: 3,9 δῖς δραχμές τοποθετήσεις, 0,006 δῖς δραχμές επενδύσεις. Κτηματική: 2,3 δῖς δραχμές τοποθετήσεις, 0,3 δῖς δραχμές επενδύσεις.

115. Ὁ Σ. Μάξιμος ὑπολογίζει τό βιομηχανικό κέρδος σε 25% και τό τραπεζικό σε 15% μέ βάση επιχειρηματολογία.

116. Ἀνθρ. Κυρκιλίτης: «Αἱ Τράπεζαι ἐν Ἑλλάδι». Ἀθήναι 1934.

συνολικά (μετοχικά, αποθεματικά και πιστωτικά) αξίας 20.329.372.133 δρχ.¹¹⁷. Τό πιστωτικό κεφάλαιο πού αποτελεί τμήμα του πύ πάνω όλικου κεφαλαίου φτάνει τά 10.602.856.000 δρχ. πού σημαίνει 50 % του συνολικού κεφαλαίου. 2) 'Ο έπιμερισμός των πιστωτικών παροχών πρós τίς ανώνυμες έταιρείες γενικά (έμπορικές, βιομηχανικές κλπ.) μέ στοιχεία από τούς ισολογισμούς τους του 1938-39,¹¹⁸ παρουσιάζει μιά σημαντική συγκεντροποίηση κεφαλαίου, πού εκφράζεται παράλληλα, μέ μιά έπίσης σημαντική διαφόριση στά ποσά των πιστώσεων πού διαθέτονται. Τά στοιχεία αυτά τά συγκεντρώσαμε στόν πίνακα άριθ. 50. Βλέπουμε, από αυτά τά στοιχεία, πώς 8 ανώνυμες έταιρείες μέ σύνολο κεφαλαίων μετοχικών 2,4 δίς δρχ. παίρνουν πιστώσεις 8,7 δίς δρχ., ένώ 348 ανώνυμες έταιρείες μέ μετοχικά κεφάλαια 4,2 δίς δρχ. παίρνουν πιστώσεις 8,2 δίς δρχ. Τό ίδιο δηλ. ποσό περίπου μέ τίς 8 πρῶτες έταιρείες¹¹⁹. Καί άκόμα 612 ανώνυμες έταιρείες μέ σύνολο μετοχικού κεφαλαίου 2,2 δίς δρχ. παίρνουν μόνο 0,8 δίς δρχ. πιστώσεις!

Είναι χαρακτηριστικό γιά τή διαφόριση τής κατανομής πώς: 3 βιομηχανικές έπιχειρήσεις (ή έταιρεία Πυριτιδοποιείου, ή Πάουερ καί ή έταιρεία Χημικών προϊόντων καί λιπασμάτων) διαθέτουν πιστώσεις πού φτάνουν στό ποσό των 3.192.784.000 δρχ., ένώ οί υπόλοιπες έξακόσιες βιομηχανικές ανώνυμες έταιρείες (πού μέσα σ' αυτές ύπάρχει μιά σημαντική διαφόριση – βλ. πίνακα άριθ. 50) παίρνουν όλες μαζί 7.410.072.000 δρχ.¹²⁰

Έχουμε λοιπόν, άν μείνουμε στό ποσοστό 12 %, μιά μάζα κερδών γιά τό τραπεζικό κεφάλαιο (γιά τό 1938 ή 1939 κατά μ.δ.) πού φτάνει περίπου τίς 3.626.162.160 δρχ. τό χρόνο.

Άνακεφαίωση: Άν άθροίσουμε τώρα τό καθαρό εισόδημα από όλους τούς πύ πάνω κλάδους έχουμε τήν έξής όλική μάζα κεφαλαίων: Βιομηχανία 2.032.813.200 + έμπόριο 5.850.000.000 + έμπορική ναυτιλία 2.310.000.000 + τράπεζες 3.626.162.160 = 13.818.975.360.

Άπό τό ποσό αυτό αφαιρούμε ένα ποσοστό κεφαλαίων 20 %, γιά τίς περιπτώσεις διπλών ύπολογισμών καί έτσι καταλήγουμε σέ ένα τελικό ποσό όλικου διαθέσιμου κεφαλαίου από 11.055.182.188 δρχ. τό χρόνο. Τό κεφάλαιο αυτό άντιστοιχεί σέ 18,5 % περίπου του έθνικου εισοδήματος (όπως ύπολογίζεται γιά τά έτη 1938-39, κατά μ. δ. 60 δίς δρχ.)¹²¹.

Συμπεράσματα: 'Η πύ πάνω άνάλυση μās έδωσε όρισμένες ένδείξεις

117. Τά στοιχεία προέρχονται από τήν «Οικονομικήν Έπιθεώρησην των Άνωνύμων Έταιρειών τής Έλλάδος» του Ν. Ίγγλέση (έκδοση έφημερίδος Χρηματιστηρίου) 1939 - 40.

118. Βλ. Ίγγλέση, στό ίδιο, σελ. 95 - 100 καί πίνακα άριθ. 50.

119. Οί όκτώ αυτές έταιρίες καί τά ποσά πού παίρνει ή καθεμιά άναφέρονται στόν πίνακα άριθ. 50.

120. Βλ. Γιά τή σύγκριση μετοχικών κεφαλαίων μέ πιστώσεις, στό ίδιο, σελ. 95 - 100 καί πίνακα άριθ. 50.

121. Γιά τό 1936 τό «έθνικόν εισόδημα» κατά Χ. Ένελπίδη είναι 67.250 έκατομ. δρχ., όποτε τό ποσοστό έλαττώνεται σέ 18% άκριβώς.

για τον πιθανό όγκο κεφαλαίων που δίνει ή εθνική εργασία ως «καθαρό εισόδημα» στο βιομηχανικό, στο εμπορικό και στο τραπεζικό κεφάλαιο μέσα σε κάθε ετήσιο παραγωγικό κύκλο και μέσα στις συνθήκες της τελευταίας προπολεμικής δεκαετίας.

Ο όγκος αυτός των κεφαλαίων υπολογίζεται ότι σε αξία αποτελεί το 18,5 % του εθνικού εισοδήματος, κατά τον τρόπο που το υπολογίζουν οι οικονομολόγοι που αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Το ποσοστό αυτό θα το θεωρήσουν υπερβολικό και θα το αποκρούσουν μέ... διαμαρτυρίες οι οικονομολόγοι και ειδικοί που, όπως είδαμε, δέχονται ως μέγιστο «καθαρό» διαθέσιμων κεφαλαίων ένα ποσοστό 3 – 5 % του εθνικού εισοδήματος και που, απ' αυτό, θεωρούν ότι προέρχεται από εσωτερικές πηγές μόνο το 1,9 %, του εθνικού εισοδήματος. Ωστόσο, είμαστε υποχρεωμένοι να τους επαναλάβουμε (όπως και παραπάνω στην κριτική των σελ. 455-460) πως το ποσοστό 1,9 % και αν ακόμα θεωρηθεί πως αντιπροσωπεύει τις επενδύσεις σε πάγιο κεφάλαιο, βρίσκεται πολύ μακριά από το να παριστάνει το όλο ποσοστό, που αντιστοιχεί στα κέρδη, στο απόθεμα και στη συσσώρευση, που πραγματοποιούν και ιδιοποιούνται οι κυρίαρχες εκμεταλλεύτριες τάξεις από την εργασία της εργατικής τάξης και του αγροτικού πληθυσμού και των άλλων εργαζόμενων στρωμάτων μέσα στο κάθε χρονιάτικο παραγωγικό κύκλο – και που μέσα σε άλλες συνθήκες θα μπορούσε να διατεθεί για παραγωγικές επενδύσεις.

Εκείνοι που επιμένουν να παρουσιάζουν ως «δυναμικό» σε παραγωγικά κεφάλαια διαθέσιμα για επενδύσεις, το ποσοστό αυτό, δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να επισημοποιούν «εύσημα» την «άποψη» των ίδιων των οικονομικών διευθυντικών κύκλων, που ισχυρίζονται πως τα κεφάλαια που επενδύονται σε παραγωγικές τοποθετήσεις, είναι το μέγιστο, που μπορεί να διατεθεί από το εθνικό εισόδημα, γιατί – άπλουστα – το εθνικό εισόδημα... «μόλις επαρκεί διά την συντήρησιν κλπ.». Βοηθούν, λοιπόν, έτσι οι υποστηρικτές της «επιστημονικής» αυτής άποψης στο να συγκαλυφθεί – με το επίχειρημα της «ίσης φτώχειας για όλες τις τάξεις και όλους τους συντελεστές της παραγωγής» – το πραγματικό ποσοστό εκμετάλλευσης της εθνικής εργασίας, τόσο από το ξένο, όσο και από το εγχώριο κεφάλαιο.

Την αύξουσα συσσώρευση του πλούτου από την ελληνική ολιγαρχία, που συνοδεύεται με τον ξεπεσμό του επιπέδου της ζωής και με την αύξουσα εξαθλίωση της πλειοψηφίας μάζας την... αγνοούν. Και φτάνουν με υποκρισία στρουθοκαμήλου να στηρίζουν την απολογητική του κεφαλαίου της ολιγαρχίας στο μέσο όρο (κατά κεφαλήν) του εισοδήματος, διακηρύσσοντας πως ακόμα και το κεφάλαιο είναι «φτωχό» στην Ελλάδα, πως δεν υπάρχει αξιόλογη συσσώρευση πλούτου στις κυρίαρχες τάξεις και πως τα κέρδη τους αντιστοιχούν, τό πολύ, στον «επιχειρηματικό μισθό!» Ή αξιος πάντως – και σε τούτη την περίπτωση – ο μισθός των ξευπνων αυτών κοντυλοφόρων!

Θά παραθέσουμε, στο σημείο αυτό, την άποψη της αποστολής της

«Ύποεπιτροπῆς Ἀνοικοδομήσεως τοῦ ΟΗΕ»¹²² πού, παρ' ὅλη τήν κεφαλαιοκρατική νοοτροπία της γιά τό ὄλο ζήτημα τῆς ἀνοικοδόμησης, δέ διαστάζει νά καταφέρει ἕνα σοβαρό πλήγμα στήν ἀποψη τῆς φτώχειας τοῦ... κεφαλαίου, καί τῆς «μῆ ἀνισότητος» τῶν εἰσοδημάτων, πού, φυσικά, εἶναι παράλογη γιά ὅποιον θελήσει – καί στίς γενικές γραμμές ἀκόμα – νά μελετήσῃ τήν οἰκονομία τοῦ τόπου μας:

«Δέν ὑπάρχουν δάσιμοι ὑπολογισμοί τῆς ἀναλογίας τοῦ προπολεμικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἥτις διετίθετο διά νέας ἐπενδύσεις. Γνωρίζομεν, ἐν τούτοις, ὅτι ἡ ἑλληνική βιομηχανία καί ἡ γεωργική παραγωγή ἐξηπλώθησαν μάλλον ραγδαίως κατά τήν ἀπό τοῦ 1920-1930 δεκαετίαν, ὅπερ θά ἔδει νά ὑποδηλοῖ ἀξιολόγους ἐπενδύσεις. Ἡ παρατηρουμένη ἐπίσης ἐν τῇ χώρᾳ, ἄκρα μάλλον ἀνισότης κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, παρέχει ἐπίσης τό ἐνδόσιμον νά πιστευθῇ ὅτι προπολεμικῶς ὑπῆρχον σημαντικά ποσά ἰδιωτικῶν καταθέσεων διαθέσιμα διά τήν χρηματοδότησιν ἐπενδύσεων εἰς ἔργα». (Ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Δέν μπορούσε νά γίνει πιό σύντομη καί ζουμερή συνάμα τοποθέτηση τοῦ ζητήματος γιά τό πιθανό μέγεθος τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων, γιά τίς πηγές τους καί γιά τή «γενεσιουργό» αἰτία τους...¹²³

Ἄν θέλουμε ν' ἀντικρούσουμε, λοιπόν, τόν ἰσχυρισμό τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ 1,9 %, μέ αὐτές τίς ἴδιες τίς διαπιστώσεις μιᾶς οἰκονομολογικῆς ἐπιτροπῆς, πού κάθε ἄλλο παρά... «κρυπτο-ἀριστερή» εἶναι, θά λέγαμε: α) Πώς τό μέγεθος τῆς συγκέντρωσης πού ἀντιστοιχεῖ στήν κίνηση κεφαλαίων πρῖν τόν πόλεμο, «ὑποδηλοῖ ἀξιολόγους ἐπενδύσεις». β) Ὅτι ὑπῆρχε «ἄκρα ἀνισότης κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος» καί γ) ὅτι ὑπῆρχαν «σημαντικά ποσά ἰδιωτικῶν καταθέσεων διαθέσιμα διά τήν χρηματοδότησιν κλπ.»· πού, καί τά τρία αὐτά, σημαίνουν πώς τό ποσοστό 1,9 % δέν «ὑποδηλοῖ» ἀσφαλῶς «τάς ἀξιολόγους ἐπενδύσεις», οὔτε τά «σημαντικά διαθέσιμα» κεφάλαια καί πώς ἡ συμμετοχή τοῦ κεφαλαίου εἰς τό «ἐθνικόν εἰσόδημα» μέ 18,5 %, ὅπως δεῖξαμε πιό πάνω, κάθε ἄλλο παρά ὑπερβολική εἶναι, ἀφοῦ ἡ «ἀνισότης κατανομῆς» τοῦ εἰσοδήματος ἦτο «μάλλον ἄκρα».

Τό ἐρώτημα στό ὁποῖο θά πρέπει ν' ἀπαντήσουμε, τώρα, εἶναι ἂν ἡ μάζα κεφαλαίων πού ἀντιστοιχεῖ στό ποσοστό 18,5 % τοῦ ὄλικου εἰσοδήματος μπορεῖ νά θεωρηθεῖ πώς ὀλόκληρη ἀντιπροσωπεύει τό δυναμικό τῆς οἰκονομίας, μέσα στίς προπολεμικές συνθήκες. Πρέπει, δηλαδή, νά διαπιστώσουμε τόν τρόπο πού διαθέτεται τό προῖόν αὐτό ἀπό τήν ἀπόλυτη ἐκμετάλλευση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας πού γίνεται ἀπό τό ξένο καί ἀπό τό ντόπιο κεφάλαιο. Κι ἀκόμα, ἂν ὁ τρόπος τῆς τέτοιας (προπολεμικῆς)

122. Βλ. «Οἰκονομολόγο» ἀριθ. 1504/1947.

123. Αὐτά ἐξηγοῦν γιατί ὁ ἀπολογητής τῆς «μῆ διωσιμότητος» κ. Κουβέλης καταπολεμᾷ μέ τόση «ἀφ' ὑψηλοῦ» ἐπιχειρηματολογία τό τμήμα αὐτό τῆς ἐκθεσης μέ τόν ἰσχυρισμό πώς ἔκαναν λάθος οἱ... καημένοι οἱ συντάκτες της. Βλ. Π. Κουβέλη «Ἡ χρηματοδότησις τῆς ἀνασυγκροτήσεως». Ἀθήναι 1947.

κατανομής των κεφαλαίων αυτών, αποτελεί κανένα «προηγούμενο» πού νά μᾶς δεσμεύει στήν κρίση μας γιά τήν ἀπόλυτη ἰκανότητα τῆς οἰκονομίας σέ τοποθετήσεις παραγωγικοῦ κεφαλαίου μέσα σέ καινούριες συνθήκες, σέ συνθήκες μετατροπῆς τῆς σημερινῆς τῆς διάρθρωσης.

Μέσα στίς συνθήκες τῆς προπολεμικῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας, ὁ ὄγκος τῶν κεφαλαίων, πού προέρχονται ἀπό τά καθαρὰ κέρδη, κατά ἓνα μέρος, δαπανᾶται γιά τήν «εὐζωΐα» τῶν διαφόρων στρωμάτων τῆς τάξης πού τά ἰδιοποιεῖται. Κατά τό ἄλλο μέρος τά κεφάλαια αὐτά ἀποταμιεύονται, μετατρέπονται σέ καταθέσεις στίς τράπεζες τοῦ ἐξωτερικοῦ καί τοῦ ἐσωτερικοῦ ἢ ἐπενδύονται σέ ἀκίνητα καί κατά μικρότερο ποσοστό κατευθύνονται σέ ἐπενδύσεις παγίου, καθαρὰ, κεφαλαίου καί κατά ἐλάχιστο ποσοστό – τελείως ἀσήμαντο – ἀπορροφῶνται ἀπό τή φορολογία τοῦ εἰσοδήματος.

Γιά τήν παραγωγική καί τήν ἀποταμιευτική δράση τῶν κεφαλαίων αὐτῶν ἀξιόλογες ἐνδείξεις παρουσιάζονται στό ἰσοζύγιο τῶν λογαριασμῶν καί στό μέρος ἐκεῖνο τοῦ παθητικοῦ σκέλους ὅπου ἀναφέρονται οἱ τόκοι καί τά κέρδη (μαζί καί τά ἀσφάλιστρα) τῶν ξένων ἰδιωτικῶν κεφαλαίων στήν Ἑλλάδα, στίς ἐτήσιες ἐπενδύσεις σέ ἀκίνητα, στά κεφάλαια γιά νέες ἐταιρεῖες, στήν αὔξηση τῶν τοποθετήσεων κεφαλαίων στίς ὑπάρχουσες ἐπιχειρήσεις, στίς καταθέσεις ταμιευτηρίου, στίς εἰσαγωγές μηχανημάτων κλπ. παγίου κεφαλαίου γιά τή βιομηχανία καί τή γεωργία.

Δυστυχῶς στοιχεῖα, γιά τήν πραγματική ἀποτίμηση τῶν ἀναλογιῶν κατά τίς ὁποῖες γίνεται ἡ κατανομή τοῦ κεφαλαίου στίς παραπάνω κατευθύνσεις, δέν διαθέτουμε ἐπαρκῆ¹²⁴. Τά στοιχεῖα πού ὑποστηρίζουν μερικῶς προκύπτουν ἀπό «πραγματικά δεδομένα», προέρχονται ἀπό εἰσέτιες ἀκριβῶς τίς πηγές πού τοῦς διευκολύνουν μᾶλλον, στό νά κρύβουν παρὰ στό νά παρουσιάσουν τά «δεδομένα» αὐτά. Αὐτό τό διαπίστωσαν καί οἱ ξένες ἀποστολές (ΟΗΕ, Πόρτερ, ΟΥΝΡΑ). Δέν θά ἐπεκταθοῦμε στό ν' ἀπαριθμήσουμε ἔμμεσες ἐνδείξεις καί σχετικά στοιχεῖα, σέ τούτη ἐδῶ τήν ἐργασία, ἐλπίζοντας πῶς θά ἔχουμε σύντομα τ' ἀποτελέσματα εἰδικῆς ἐρευνας πού εἶπαμε πῶς ἄρχισε γύρω ἀπό αὐτό τό θέμα¹²⁵.

Ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς τῶν κεφαλαίων, πού χαρακτηρίσαμε ὡς διαθέσιμα, δέν μπορεῖ φυσικά, νά δεσμεύσει τήν προοπτική μας, γιά τήν ἰκανότητα τῆς οἰκονομίας σέ παραγωγικές τοποθετήσεις, στά ἴδια «καλούπια» πού ἀντιστοιχοῦσαν στήν προπολεμική τῆς διάρθρωση καί στήν ἐμπορομεσιτική τακτική τοῦ κεφαλαίου τῆς ὀλιγαρχίας.

124. Λείπουν στοιχεῖα γιά τήν ἀτομική κατανάλωση τῆς πλουτοκρατίας, πού, καί ἐκτός ἀπό τίς ἐπενδύσεις σέ ἀκίνητα, παρουσιάζεται σημαντική. (Αὐτοκίνητα, θαλαμηγοί, ἐπιπλα, ταξίδια, κοσμήματα κλπ.). Ἐπίσης χρειάζεται ἀναπροσαρμογή τῶν φορολογικῶν στοιχείων πού δίνει τό ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν γιά τό συνθετικό φόρο, ὅπου ἡ φοροδιαφυγή βασιλεύει. Βλ. Ἄγγ. Ἀγγελόπουλο, στό ἴδιο.

125. Περιοριζόμαστε ν' ἀναφέρουμε πῶς, σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα μᾶς ἄλλης σχετικῆς μελέτης πού γίνεται στήν ΟΥΝΡΑ, ὑπολογίζεται ἡ ἀποταμίευση σέ 6 περίπου δισεκατομμύρια τό χρόνο. Στό ποσό αὐτό πρέπει νά συμπεριληφθοῦν 700 ἑκατομμύρια δραχμές πού ἀναλογοῦν στήν ἀποταμίευση τῶν ἀσφαλιστικῶν ὀργανισμῶν.

Πρέπει, λοιπόν, νά σταθοῦμε στήν ἀποψη, πώς ἡ μετατροπή τῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας καί ἡ ἀφαίρεση τῶν μονοπωλιακῶν προνομίων καί τῶν θέσεων - κλειδιῶν ἀπό τήν ὀλιγαρχία καί τό ξένο κεφάλαιο, θά ἐπιτρέψουν μιά ριζική ἀνακατάταξη στή χρησιμοποίηση τῆς μάζας τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων.

Τό συμπέρασμα μας εἶναι πώς πρέπει νά θεωρήσουμε σάν οἰκονομικό δυναμικό γιά τήν τοποθέτηση παραγωγικῶν κεφαλαίων – ἅμα ἡ οἰκονομία φτάσει στούς προπολεμικούς δείκτες παραγωγῆς καί πάρουμε τά ἀναγκαῖα οἰκονομικά μέτρα πού θά ἐπιτρέψουν νά μετατραπῆ ριζικά ἡ διάρθρωσή της – ὀλόκληρη σχεδόν τή μάζα τῶν κεφαλαίων πού προπολεμικά διοχετευόταν σέ ὄχι καθαρά παραγωγικούς ἢ σέ καθαρά ἐξωπαραγωγικούς σκοπούς ἀπό τίς κυρίαρχες ἐκμεταλλεύτριες τάξεις.

Μέ δύο λόγια, τό μέγεθος τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ θά εἶναι τόσο μεγαλύτερο, θά τείνει δηλαδή τόσο περισσότερο πρὸς τό ποσοστό τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος πού καθορίσαμε πιά πάνω, ὅσο περισσότερα κεφάλαια φύγουν – καί ὅσο γρηγορότερα φύγουν – ἀπό τήν κερδοσκοπική ἀρπάγη τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, γιά νά διατεθοῦν στήν παραγωγική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. Γιά νά μετατραποῦν, δηλαδή, ἀπό «διαθέσιμα» κεφάλαια τῆς κυρίαρχης ἐκμεταλλεύτριας τάξης σέ *πραγματικά διαθέσιμα παραγωγικά κεφάλαια*, γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας ἀπό τό λαό καί γιά τό λαό!

γ) *Ἡ ἐκτίμηση τοῦ δυναμικοῦ, μέσα στήν προοπτική τοῦ σχεδίου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση*

Ἡ προοπτική τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση ἀλλάζει καί τίς διαστάσεις καί τό βάθος τοῦ ὅλου ζητήματος γιά τό δυναμικό τῆς οἰκονομίας.

Ἡ μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, ἡ ἔκταση πού θά πάρει ἡ τεχνική ἀνάπτυξη τῆς χώρας καί ἡ ἀπελευθέρωση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπό τήν κυριαρχία τῶν ἀντιδραστικῶν κοινωνικῶν παραγόντων πού ἔβαλαν φραγμούς στήν ὀλόπλευρη ἀνάπτυξή τους, θά γίνουν τά θεμέλια γιά μιά πρωτοφανέρωτη οἰκονομική, τεχνική καί πολιτιστική ἀκμή τοῦ τόπου.

Τό θέμα τούτης τῆς ἐργασίας εἶναι, φυσικά, περιορισμένο στό ζήτημα τῆς ἀνάπτυξης τῆς βαρεῖας βιομηχανίας καί τοῦ γενικοῦ σχεδίου γιά τήν ἐκβιομηχάνιση, πού μέσα στά πλαίσιά του θά ἀναπτυχθεῖ, ἡ βαρεῖα βιομηχανία· δέ θά μιλήσουμε, λοιπόν, γιά τό οἰκονομικό σχέδιο στό σύνολό του, οὔτε γιά τούς ἄλλους κλάδους τῆς οἰκονομίας, εἰδικά. Ὡστόσο, γιά ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἀνάπτυξη τοῦ δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας, θά διαγράψουμε τή γενική κατεύθυνση τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου στήν ἀντιμετώπιση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος.

Ἡ γενική αὐτή κατεύθυνση, ὅπως τονίσαμε καί σέ προηγούμενο κεφάλαιο, εἶναι νά ἐξασφαλίσει ὅσο μπορεῖ πλατύτερη βάση γιά τήν παραγωγική, ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, μέ τή δημιουργία ὄλων τῶν

δρων για μία αδιάκοπα διευρυνόμενη, έσωτερική συσσώρευση οικονομικών μέσων.

Τά καινούρια παραγωγικά κεφάλαια, πού θά χρησιμοποιηθοῦν ἀπό τό σχέδιο για τήν ἀδιάκοπη επέκταση τῆς ἀναπαραγωγῆς, θά δημιουργηθοῦν μέ ρυθμό πού ἢ ἐπιτάχυνσή του θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τό γενικότερο ρυθμό πού θά πάρει ἢ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας.

Ἡ διοχέτευση διαθεσίμων κεφαλαίων σέ παραγωγικούς σκοπούς ἐξασφαλίζεται ἀπό τά οικονομικά μέτρα πού θά ἐπιτρέψουν στό λαϊκό κράτος νά χρησιμοποιεῖ τίς θέσεις-κλειδιά τῆς οἰκονομίας – πού θά πάψουν νά βρίσκονται κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας – για τήν ἐκτέλεση τῶν σκοπῶν τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου.

Τό οἰκονομικό δυναμικό θά πάψει νά εἶναι μία μάζα κεφαλαίων – κεφαλαιοποιημένων κερδῶν μέ ἄγνωστο μέγεθος – πού θά χρησιμεύει σάν στοιχείο πλούτου καί οἰκονομικῆς δύναμης ὀρισμένων διευθυντικῶν οἰκονομικῶν κύκλων τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καί πού θά διαθέτεται για τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας καί τήν πρόσδεση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος στό πλαίσιο τῶν παλιῶν παραγωγικῶν σχέσεων, πού ἐκφράζουν τήν ὄλη ἀσθενική καί μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Τό οἰκονομικό δυναμικό καί τό μέγεθός του θά *προβλέπεται* ἀπό τό οἰκονομικό σχέδιο· κι αὐτό θά γίνεται ὄχι μόνο θεωρητικά - στατιστικά, ἀλλά θά παίρνονται καί τά κατάλληλα μέτρα για τήν ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας για νά φτάνει, στό τέλος κάθε χρονικῆς περιόδου, τό δυναμικό στό προβλεπόμενο μέγεθος.

Ἔτσι, στό τέλος κάθε περιόδου θά ἔχουμε καινούρια διαθέσιμα κεφάλαια ἀπό τήν ἐσωτερική ικανότητα για συσσώρευση, πού τό μέγεθός τους θά ἐξαρτάται ἀπό τήν ἔκταση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος στό ἴδιο διάστημα. Για τήν ἐπόμενη περίοδο ἢ ἔκταση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος θά προσδιορίζεται – βασικά – ὡς πρὸς τήν ἔκταση τῆς ἀναπαραγωγῆς ἀπό τό μέγεθος τῶν καινούριων παραγωγικῶν κεφαλαίων πού θά τοποθετοῦνται.

Βλέπουμε, λοιπόν, πὺς ὑπάρχει μία ἀδιάσπαστη ἀλληλεπίδραση καί ἀλληλοκαθορισμός ἀνάμεσα στό δυναμικό τῆς οἰκονομίας καί στήν παραγωγική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας. Τό ἓνα εἶναι *προϋπόθεση* ἀλλά καί *ἀποτέλεσμα* τοῦ ἄλλου.

Χωρίς νά μπορούμε ἐδῶ νά ἀναφέρουμε στοιχεῖα καί ἀριθμούς για τή μελλοντική παραγωγική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας σέ ὄλους τούς κλάδους, θά περιοριστοῦμε νά δοῦμε ποιοί παράγοντες θά ἐξασφαλίσουν τό ἀδιάκοπο ἀνέβασμα τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ. Οἱ κυριότεροι ἀπό αὐτούς τούς παράγοντες – πού πρέπει νά προβλέπονται καί ἀπό τό σχέδιο για τήν ἐκβιομηχάνιση εἶναι:

α) Ἡ παραγωγική, ὀλόπλευρη, δραστηριότητα τῆς οἰκονομίας, για νά φτάσει – καί ἂν εἶναι δυνατό πρὶν ἀκόμα ἐφαρμοστεῖ τό πρῶτο σχέδιο για τήν ἀξιοποίηση – στά προπολεμικά παραγωγικά ἐπίπεδα. Ἡ δραστη-

ριότητα αυτή εξασφαλίζεται στο μεγαλύτερο βαθμό με τα οικονομικά μέτρα που αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο¹²⁶. Η αποκατάσταση της οικονομίας στα προπολεμικά επίπεδα θα δώσει τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί το διαθέσιμο δυναμικό που μπορούν να δώσουν οι κλάδοι της, για τις ανάγκες της ανοικοδόμησης και της αξιοποίησης των πόρων της χώρας. Το δυναμικό, αυτό άλλωστε αποτελεί και την *άφετηρία* για τη χρηματοδότηση του σχεδίου, όπως θα δούμε.

β) Η διοχέτευση των διαθέσιμων κεφαλαίων στους σκοπούς που προβλέπει το οικονομικό σχέδιο. Αυτό θα γίνει σε μεγάλο βαθμό με την εθνικοποίηση της πίστης.

γ) Η εξασφάλιση της μάζας των διαθέσιμων κεφαλαίων που θα απαιτηθεί για κάθε συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην εκτέλεση του οικονομικού σχεδίου. Τα κεφάλαια αυτά θα πρέπει να είναι διαθέσιμα για άμεση τοποθέτηση. Έξαρτάται σε μεγάλο βαθμό ο ρυθμός της επέκτασης και της διεύρυνσης της αναπαραγωγής από την ικανότητα να εξασφαλιστούν στον κατάλληλο χρόνο τα αναγκαία αυτά κεφάλαια.

δ) Η πραγματική ανάπτυξη του δυναμικού και η εξεύρεση των κεφαλαιουχικών πόρων για την κάθε χρονική περίοδο του σχεδίου, που προϋποθέτει, πώς τα έργα που προβλέπονται για εκβιομηχάνιση (παραγωγικά έργα συγκοινωνίας – υδραυλικά – υδροηλεκτρικά – ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής κλπ.) θα είναι από οικονομική άποψη *αποδοτικά*.

Είδαμε, σε προηγούμενο κεφάλαιο,¹²⁷ ποιά απόδοση θα έχουν οι βιομηχανίες που θα δημιουργηθούν και ποιά αύξηση θα παρουσιάσει το καθαρό γεωργικό εισόδημα με την κατασκευή υδροηλεκτρικών και έδαφοδατικών έργων. Ο βαθμός της αποδοτικότητας των έργων θα καθορίσει και το πλάτος της πιστωτικής επιφάνειας της οικονομίας για τοποθετήσεις κεφαλαίων¹²⁸.

ε) Η αντιμετώπιση του ειδικού ζητήματος της χρηματοδότησης, που πρέπει να γίνει σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές. Η χρηματοδότηση – απ' όποιεσδήποτε πηγές κι αν εξασφαλιστεί – πρέπει να γίνεται με τη συγκέντρωση των απαιτούμενων κεφαλαίων στην κατάλληλη χρονική στιγμή και στον κατάλληλο τομέα της παραγωγής. Όταν η χρηματοδότηση γίνεται για παραγωγικά και από οικονομική άποψη *αποδοτικά* έργα και οι όροι της εξεύρεσης των διαθέσιμων κεφαλαίων από έκτακτες πηγές είναι *εύνοϊκοί* για την όλη προσπάθεια της ανάπτυξης της οικονομίας, το ζήτημα της χρηματοδότησης λύνεται κατά τον πιο απλό και φυσιολογικό τρόπο. Ζήτημα αυτό καθαυτό χρηματοδότησης θεωρούν μερικοί, όπως είδαμε, την όλη υπόθεση της ανασυγκρότησης. Αυτό, όμως, δεν είναι σω-

126. Βλ. σελ. 194 – 198.

127. Βλ. σελ. 333 – 343.

128. Είδαμε στη σελ. 340 τον υπολογισμό του Χ. *Ευελπίδη* για το ύψος των κεφαλαίων που μπορούν να τοποθετηθούν για αρδευτικά κλπ. έργα, ανάλογα με την απόδοση που θα έχουν τα έργα αυτά. Αυτό αποτελεί ένα παράδειγμα, για τον τρόπο του καθορισμού του ύψους των κεφαλαίων που μπορούν να εξυπηρετηθούν από παραγωγικές τοποθετήσεις.

στό, γιατί χρηματοδότηση πού δέν ανταποκρίνεται σέ ανάλογη απορροφητικότητα τῆς οἰκονομίας εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα πού ἐπιδιώκει τὸ οἰκονομικὸ σχέδιο. Χρηματοδότηση πάλι, στά ὄρια μέσα τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ, ὅπως θά ἀναπτυχθεῖ παράλληλα μέ τὸ παραγωγικὸ δυναμικὸ, δέ σημαίνει τίποτ' ἄλλο παρά *προκαταβολή* κεφαλαίου παραγωγικοῦ γιὰ σκοπούς πού, ὅταν πραγματοποιηθοῦν, θά ἐξυπηρετήσουν σίγουρα τὸ παραγωγικὸ αὐτὸ κεφάλαιο. Τὸ νά ἐξαρθῶνται λοιπὸν ὅλα ἀπὸ τὴν χρηματοδότηση σημαίνει κακὴ τοποθέτηση τοῦ ὅλου ζητήματος γιὰ τὸ οἰκονομικὸ δυναμικὸ. Ἡ χρηματοδότηση δέν μπορεῖ νά στηριχθεῖ πουθενά ἄλλοῦ παρά στὴν πρόβλεψη τῆς σίγουρης πραγματοποίησης γιὰ μιὰ ἐσωτερικὴ ὀργανικὴ ἀνάπτυξη τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ, πού θά προέλθει ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ καὶ τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων. Ἡ σίγουρη αὐτὴ πραγματοποίηση μπορεῖ νά γίνεῖ μόνο στό πλαίσιο τῆς λαϊκῆς δημοκρατικῆς οἰκονομίας, γιατί μόνο μέσα σ' αὐτὸ ἐξασφαλίζεται ἡ ὀρθολογικὴ χρησιμοποίηση τῶν κεφαλαίων γιὰ παραγωγικούς σκοπούς. Διαφορετικά, ἡ χρηματοδότηση, σάν μέσο αὔξησης τοῦ κεφαλαίου τῆς ὀλιγαρχίας γιὰ κερδοσκοπικὴ ἐπένδυση, οὔτε τὴν παραγωγικὴ ἀνάπτυξη ἐξασφαλίζει, οὔτε τὴν αὔξηση τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ, ἀφοῦ ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ δέ θά πλαταίνει καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συσσώρευση δέ θά συμβαδίζει ἀνάλογα μέ τὴν αὔξηση τῆς ἀγοραστικῆς δύναμης τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ, πού εἶναι καὶ ἡ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς. Δέν εἶναι λοιπὸν ἡ κάθε λογῆς χρηματοδότηση πού βοηθάει στὴ λύση τοῦ προβλήματος τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ.

στ) Ἡ λειτουργία τῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας, πού πρέπει νά εἶναι κανονικὴ καὶ χωρὶς ἐμπλοκές, στὴ σχέση τῆς διάθεσης κεφαλαίων καὶ τοῦ παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος. Αὐτὸ θά γίνεῖ ὄχι μόνο μέ τὴν ὀλοκληρωμένη διοχέτευση τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων στοὺς παραγωγικούς σκοπούς πού προβλέπει τὸ σχέδιο μὰ καὶ πάρα πέρα μέ τὴν ὀλοένα αὔξουσα ταχύτητα τῆς κυκλοφορίας τῶν παραγωγικῶν κεφαλαίων μέσα στό χρονι-ἀτικό παραγωγικὸ κύκλο. Αὐτὸ πραγματοποιεῖται σέ μεγάλο βαθμὸ μέ τὴν αὔξουσα παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας σέ ὅλους τοὺς τομείς τῆς οἰκονομίας. Χρειάζεται, ἀκόμα, ἡ ἐξασφάλιση ἐπάρκειας σέ εἶδη κατανάλωσης. Γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ὅμως, μιλήσαμε ἐπίσης σέ προηγούμενο κεφάλαιο¹²⁹.

ζ) Ἡ ἐφασφάλιση τῆς συνεργασίας τῆς οἰκονομίας μας μέ τίς ξένες οἰκονομίες, πού πρέπει νά θεωρεῖται σάν βασικός παράγοντας γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν σκοπῶν τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἡ οἰκονομία μας δέ θά βρῖσκεται πιά, κάθε φορὰ, σέ σχέση ὑποτέλειας πρὸς μιὰ ξένη ἱμπεριαλιστικὴ δύναμη, ὅπως γίνεται ὡς σήμερα. Ἡ προϋπόθεση αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νά τακτοποιηθοῦν ζητήματα ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ, ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου κλπ.

129. Βλ. σελ. 198 – 205.

“Υστερα από την απαρίθμηση μερικῶν ἀπὸ τοὺς κυριότερους παράγοντες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ μέσα στὴν προοπτικὴ τοῦ σχεδίου γιὰ τὴν ἐκβιομηχάνιση, μποροῦμε νὰ βγάλουμε ὀρισμένα συμπεράσματα:

1) Δὲ διαθέτουμε ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ προδιορίσουμε τὸ μέγεθος τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων στὸ τέλος κάθε πενταετοῦς οἰκονομικοῦ σχεδίου. Ὡστόσο, μποροῦμε νὰ ξέρομε πῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μάζα τῶν κεφαλαίων πού ἀντιπροσωπεύει τὸ δυναμικὸ τῆς προπολεμικῆς οἰκονομίας¹³⁰, θὰ ἔχουμε τὰ διαθέσιμα κεφάλαια πού θὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν αὐξησὴ τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος καὶ ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας (βαρεῖα βιομηχανία) πού, σὲ προηγούμενα κεφάλαια, ὑπολογίστηκε τὸ μέγεθος τους¹³¹. Ἀκόμα στὸ ποσό αὐτὸ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος θὰ προστεθεῖ τὸ καθαρὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη (τὴν εὐρυνση τοῦ κύκλου τῆς παραγωγῆς) τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς ἀλιείας.

Οἱ δυνατότητες συσσώρευσης οἰκονομικῶν μέσων ἀπὸ τὴν παραγωγικὴ ἀνάπτυξη σὲ ὅλους τοὺς τομείς τῆς οἰκονομίας γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου παρουσιάζονται σημαντικῆς.

2) Μὲ βάση τίς δυνατότητες αὐτές τῆς συσσώρευσης γίνεται ἀναγκαῖα καὶ οἰκονομικὰ ἀποδοτικὴ ἢ τοποθέτηση κεφαλαίων, πού νὰ ἀνταποκρίνονται σὲ ὅσο μποροῦμε μεγαλύτερο βαθμὸ στίς παραγωγικῆς ἀνάγκες πού θὰ προβλέπει τὸ σχέδιο γιὰ τὸν κάθε τομέα τῆς παραγωγῆς (τοποθέτηση κεφαλαίων ἀνάλογα μὲ πραγματικὴ πιστωτικὴ ἐπιφάνεια).

3) Ἡ αὐτοανάπτυξη τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ, ἢ ἀνάπτυξη δηλαδή τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ ἀπὸ ἐσωτερικούς πόρους, θὰ πραγματοποιεῖται τόσο περισσότερο – ἐφόσον βέβαια, ὅπως διαπιστώσαμε, πρόκειται γιὰ τοποθετήσεις σὲ ἀποδοτικὰ ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη ἔργα – ὅσο πραγματοποιοῦνται οἱ σκοποὶ τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου γιὰ τὴ διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ γιὰ τὸ ἀνέβασμα τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

4) Ἡ ἀνάγκη χρησιμοποίησης οἰκονομικῶν πόρων ἀπὸ ἑκτακτες πηγές (ἐσωτερικὸ – ἐξωτερικὸ) θὰ μειώνεται σὲ σύγκριση μὲ τὴ χρονικὴ περίοδο τοῦ ξεκινήματος τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου, ὅσο θὰ μεγαλώνουν τὰ διαθέσιμα κεφάλαια ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ὀργανικὴ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, ὅσο, δηλαδή, ἡ χρηματοδότηση θὰ γίνεται ὀλοένα περισσότερο *αὐτοχρηματοδότηση*, σὲ ὅλους τοὺς τομείς τῆς οἰκονομίας.

5) Ἡ προοπτικὴ μας αὐτὴ γιὰ τὸ οἰκονομικὸ δυναμικὸ πραγματοποιεῖται μόνο στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας πού θὰ μετατρέπεται ὀλοένα γοργότερα σὲ λαϊκὴ οἰκονομία. Στὰ πλαίσια τοῦ σημερινοῦ τύπου οἰκονομίας, οἱ γενικοὶ πολιτικοί, κοινωνικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ὅροι, ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν κατανομὴ τῶν κεφαλαίων πού συγκροτοῦσαν τὸ οἰκονομικὸ δυναμικὸ στὴν προπολεμικὴ οἰκονομία, εἶναι ὀλότελα ἀντίθετοι γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἐφαρμογῆς ἐνός τέτοιου οἰκονομικοῦ σχεδίου.

130. Τὰ 11 δὶς δραχμές πού ἀποτελοῦν τὸ 18,5% περίπου τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἔτους 1938.

131. Βλ. σελ. 333 – 343.

II. ΟΙ ΠΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

1. Η άμεση ανάγκη για διαθέσιμα κεφάλαια

Η αποκατάσταση της παραγωγικής δραστηριότητας της χώρας και η έναρξη της εκβιομηχάνισης – πού θα γίνει με την αξιοποίηση των φυσικών πόρων – χρειάζονται κεφάλαια πού τό μέγεθός τους ποικίλλει, από τά απαραίτητα κεφάλαια για τήν αποκατάσταση ως τά κεφάλαια για μία ολοκληρωμένη αξιοποίηση του έθνικου πλούτου σέ ανώτερα επίπεδα.

Θά ήταν πολύ άπλό, αν περιοριζόμαστε νά καταστρώσουμε ένα πίνακα αναγκών για τίς δαπάνες τής ανασυγκρότησης – γεινικά – και πλάι τοποθετούσαμε τά διαθέσιμα κεφάλαια από έσωτερικές πηγές, όποτε από τή σύγκριση θά βλέπαμε *τί μάς λείπει*. Αυτό γίνεται συνήθως από τίς κυβερνητικές ύπηρεσίες, και όργανισμούς, από τούς «ιθύνοντες» οικονομικούς-τραπεζιτικούς κύκλους, και ως ένα βαθμό από τίς ξένες οικονομικές αποστολές κλπ. Καί τό αποτέλεσμα είναι ν' άραδιαστούν όρισμένα άστρονομικά νούμερα κεφαλαίων πού πλάι τους τά διαθέσιμα κεφάλαια (όπως τά ύπολογίζουν) παρουσιάζονται όλότελα μηδαμινά. Συνέπεια, ή διαπίστωση τής ανάγκης «ένισχύσεως», «είσροής άφθόνων κεφαλαίων» κλπ. ή συνέχεια είναι γνωστή.

Θά ήτανε λοιπόν πολύ άπλό, αν επρόκειτο ν' ακολουθήσουμε τήν ίδια μέθοδο ύπολογισμού για τίς έσωτερικές πηγές κεφαλαίων.

Όπως είδαμε, στό προηγούμενο κεφάλαιο, τό οικονομικό δυναμικό επιτρέπει νά τοποθετηθούν τόσα κεφάλαια, στήν κάθε χρονική περίοδο, όσα αντίστοιχούν στήν άποδοτικότητα τών έργων έπέκτασης και αξιοποίησης πού θά πραγματοποιηθούν. Τό μέγιστο όριο, τών κεφαλαίων πού μπορούν ν' άπορροφηθούν παραγωγικά - άποδοτικά, βρίσκεται πολύ μακριά από τίς δυνατότητες τής σημερινής οικονομίας, μέ τά χαρακτηριστικά σημεία τής επικίνδυνης εξάρθρωσης στήν παραγωγική και τήν πιστωτική λειτουργία της.

Έδώ, πρέπει, κατά σειρά, ν' απαντήσουμε στά έξης δύο έρωτήματα: 1) Η πιστωτική επιφάνεια τής οικονομίας επιτρέπει νά καταφύγουμε σέ έκτακτες πηγές για κεφαλαιοδότηση, από τό έσωτερικό ή από τό έξωτερικό; 2) Ποιές είναι οί έσωτερικές πηγές και μέ ποιό σχέδιο πρέπει νά τίς χρησιμοποιήσουμε άποδοτικότερα; Μέ ποιούς όρους και σέ ποιά αναλογία θά καταφύγουμε σέ έκτακτες πηγές; Η απάντηση, στό πρώτο έρώτημα, δόθηκε σέ προηγούμενες σελίδες και είναι, όλότελα, καταφατική, καθώς είδαμε.

Η κατάφαση στό πρώτο έρώτημα, τοποθετεί τό ζήτημα τής «χρημα-

τοδότησης» ἐκεῖ πού ἀκριβῶς πρέπει νά τοποθετηθεῖ: Ζήτημα τεχνικοοικονομικό, πού ἡ λύση του, ἀφοῦ εἶναι ἐξασφαλισμένη ἢ ἀποδοτική ἐξυπηρέτηση τῶν κεφαλαίων, θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τή συγκεκριμένη, κάθε φορᾶ, οικονομική πολιτική, πού θά πρέπει νά τείνει στήν ἐξεύρεση καί χρησιμοποίηση κεφαλαίων, ἀπό τακτικές ἢ ἔκτακτες πηγές, μέ τούς καλύτερους ὁρους καί μέσα στίς καλύτερες, γιά τήν παραγωγική δραστηριότητα τοῦ τόπου, συνθήκες.

Τό δεύτερο ζήτημα ἄν καί φαίνεται ἀπλό ζήτημα ἐκτέλεσης καί ἐφαρμογῆς τῶν ἀποτελεσμάτων πού προκύπτουν ἀπό τή λύση τοῦ πρώτου ἐρωτήματος, παρουσιάζει ὡστόσο βασική δυσκολία, ἀνάλογα μέ τήν ὅλη οἰκονομικοκοινωνική τοποθέτηση τοῦ μελετητή. Μπορεῖ κανένας νά διαπιστώσει πῶς ὑπάρχουν κι ἐδῶ δύο τρόποι ἀντιμετώπισης τοῦ ζητήματος, πού διαφέρουν ριζικά. Αὐτό θά δοῦμε στίς ἐπόμενες, πρὶν προχωρήσουμε σέ προοπτική ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου γιά τή χρηματοδότηση.

2. Πῶς τοποθετοῦν τό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης μέσα στό σχέδιο ἀνασυγκρότησης. Κριτική τῆς μεθόδου.

α) Ἡ «ἐπίσημη ἄποψη»

Ἡ «ἐπίσημη ἄποψη» τοποθετεῖ τό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης μέσα σέ δύο χρονικά στάδια ἢ χωρίζει τά κεφάλαια πού θ' ἀπαιτηθοῦν σέ δύο κύρια τμήματα. Τό πρῶτο εἶναι τό χρονικό διάστημα (ἢ τό τμήμα ἀπό τά κεφάλαια) γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν πολεμικῶν ζημιῶν καί γιά τήν κάλυψη τῶν κενῶν πού παρουσιάζει τό ἐμπορικό ἰσοζύγιο, τό ἰσοζύγιο πληρωμῶν καί ὁ προϋπολογισμός. Τό δεύτερο, εἶναι ἐκεῖνο πού κατά τή διάρκειά του θά γίνει ἡ παραγωγική «ἀξιοποίηση – ἀνάπτυξη».

Τήν ἄποψη αὐτή ἐκφράζουν καί τά σχέδια τῶν ξένων οἰκονομικῶν ἀποστολῶν καί τό πρόγραμμα «Ὁργανισμοῦ ἀνασυγκροτήσεως» καί οἱ μελέτες ὀρισμένων εἰδικῶν καί τεχνικῶν. Τήν ἄποψη αὐτή βλέπουμε καί στό «Ἐπόμνημα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως» πρὸς τό «Κοινωνικόν καί Οἰκονομικόν Συμβούλιον τοῦ ΟΗΕ»¹³².

Γιά τό καθένα ἀπό τά χρονικά αὐτά στάδια καταστρώνεται ἕνας προϋπολογισμός Ὁ προϋπολογισμός αὐτός, στό σκέλος τοῦ ἐνεργητικοῦ τοποθετεῖ ὅλα τά κεφάλαια πού προέρχονται – σέ συνάλλαγμα κυρίως – ἀπό τίς ἐξαγωγές, τά ἐμβάσματα, τό «ὑπάρχον» συνάλλαγμα, τά ἔσοδα τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ, τίς πιστώσεις ἀπό διεθνεῖς ὀργανισμούς, κλπ.· καί στό σκέλος τοῦ παθητικοῦ ὅλα τά ἀντίστοιχα κονδύλια ἀπό εἰσαγωγές, ἔσοδα προϋπολογισμοῦ, δαπάνες γιά ἀνασυγκρότηση κλπ. Ἔτσι προκύπτει, κατά κανόνα, ἕνα τεράστιο παθητικό ὑπόλοιπο πού πρέπει νά καλυφθεῖ ἀπό τήν παροχή ξένης οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης, μέ τή

132. Βλ. στή βιβλιογραφία (παράρτημα III), σχέδια FAO καί ἐπιτροπῆς ΟΗΕ. Ἐπόμνημα κυβερνήσεως («Τεχνικά χρονικά» ἀριθ. 269 - 270), ἄρθρα καί μελέτες Α. Διομήδη Κ. Δοξιάδη, Π. Κουδέλη, Δ. Φιλάρετου Γ. Βαρβούτη κ. ἄ.

μορφή προσωρινής βοήθειας και μακροπρόθεσμων δανείων, ή τοποθετήσεων ξένου κεφαλαίου για την ανάληψη των έργων αξιοποίησης και ανάπτυξης.

“Αν πάρουμε για παράδειγμα τέτοια μορφή προϋπολογισμού τό υπόμνημα – πού αναφέραμε – της κυβέρνησης, τόν Αύγουστο του 1946, βλέπουμε πώς για την περίοδο ενός «πενταετούς σχεδίου» θά προκύψει έλλειμμα: από τό ίσοζύγιο πληρωμών 715 έκατομ. δολλάρια και από τόν προϋπολογισμό 576 έκατομ. δολλάρια.

“Όσο για τίς ανάγκες αποκατάστασης, ανασυγκρότησης και αξιοποίησης στό διάστημα των έτων 1946-1951, ζητείται ένα επί πλέον ποσό 1.326 έκατ. δολλαρίων (1938).

“Αν πάρουμε πάλι το σχέδιο FAO, εκεί υπολογίζεται πώς θά χρειαστούν κεφάλαια, για μέν τήν αποκατάσταση [έκτός από έτήσια έλλείμματα – τό έλλειμμα του 1947 μόνον υπολογίζεται σέ 155 έκατομ. δολλάρια] ένατό περίπου ένατομμύρια δολλάρια, για δέ τήν ανοικοδόμηση, για ένα 25ετές σχέδιο αξιοποίησης, 3.000 έκατομ. δολλάρια (σημερινά).

“Όσο για τό σχέδιο της ύποεπιτροπής του ΟΗΕ, πού επίσης επισκέφτηκε τή χώρα μας, εκεί υπολογίζεται για τήν αποκατάσταση και τή μερική ανασυγκρότηση ένα ποσό αναγκαίο από 708 έκατομ. δολλάρια προπολεμικά. Για τήν ανοικοδόμηση – αξιοποίηση υπολογίζεται ένα ποσό 538 έκατομ. δολλαρίων (προπολεμικών). Οί διαφορές ανάμεσα στά δύο αυτά σχέδια είναι σημαντικές, παρ’ όλη τή διαφορά του δολλαρίου στον υπολογισμό του κάθε σχεδίου.¹³³

Τό σχέδιο της ύποεπιτροπής του ΟΗΕ παρουσιάζει για τήν αποκατάσταση, όσο και για τήν αξιοποίηση, τά ίδια μεγέθη κεφαλαίων μέ τό κυβερνητικό υπόμνημα προς τόν ΟΗΕ (μέ μερικές μικρές διαφορές).

Παρ’ όλο πού τό σχέδιο ΟΗΕ φαίνεται νά καλύπτει όλους τούς τομείς αξιοποίησης (ένεργειακό – βιομηχανία – μεταφορές – γεωργία), δέν μπορούμε νά ποῦμε, άν συγκρίνουμε τά κοντύλια για τόν κάθε τομέα χωριστά, πώς έξαντλει όλες τίς προοπτικές για μία ολοκληρωμένη αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών δυνατοτήτων του τόπου. Έτσι, ενώ σέ ένα πεντάχρονο μέσα προβλέπει τοποθετήσεις περίπου 145 δισεκατομ. δραχμών του 1938 (145 έκατομ. χρ. λ. του 1938), ή αξιοποίηση πού θά πραγματοποιηθεί θά είναι μία *μερική* αξιοποίηση.

Τό σχέδιο ΟΗΕ και τό κυβερνητικό σχέδιο δέν προχωρούν νά μάς δείξουν ύστερα από τήν πενταετία τί πρόσθετα κεφάλαια θά χρειαστούν, για τή συνέχιση της αξιοποίησης, πράγμα πού δείχνει τήν έλλειψη ενός συστηματικού σχεδίου μέ πλατύτερη και βαθύτερη προοπτική για τό έργο της αξιοποίησης. Είναι αλήθεια, πώς τό σχέδιο ΟΗΕ δέν καθορίζει ένα τέτοιο αποκλειστικό χρονικό όριο (πενταετία) αλλά δίνει γενικές κατευθύνσεις «διά τήν σειράν προτεραιότητας των απαιτούμενων κεφαλαίων

133. Σέ χρυσές λίρες τό σχέδιο FAO χρειάζεται για τήν ανοικοδόμηση – αξιοποίηση 111 έκατομ. χρ. λίρες, ενώ τό σχέδιο ΟΗΕ 69 έκατομ. χρ. λίρες. Η διαφορά ελαττώνεται άν συγκρίνουμε και στά δύο σχέδια τό άθροισμα των κοντυλιών για αποκατάσταση και ανοικοδόμηση. Τό σχέδιο ΟΗΕ συνολικά άπαιτεί περίπου 169 έκατομμύρια χρυσές λίρες.

πρός ἐπένδυσιν εἰς ἔργα ἀναπτύξεως ἐν Ἑλλάδι». ¹³⁴

Ἐντίθετα, ὁ τρόπος καθορισμοῦ τῶν ἀπαιτουμένων κεφαλαίων ἀπὸ τὸ κυβερνητικὸ σχέδιο παρουσιάζει μιὰ βασικὴ ἀντίφαση: Ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος προτείνει ἓνα σχέδιο μερικῆς ἐκβιομηχάνισης, ἓνα σχέδιο ὀρισμένων πρώτων «βασικῶν» ἔργων πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀξιοποίηση, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲν κατανέμει τίς κεφαλαιουχικὲς δαπάνες σὲ μακρότερο χρονικὸ διάστημα, ἀφοῦ δὲν ἐπακολουθοῦν ἄλλα ἔργα. Ἔτσι, ἐνῶ φαίνεται πὼς, προσωρινά τουλάχιστο, παύει ἡ ἀνάγκη κεφαλαιοδότησης ὕστερα ἀπὸ τὸ «πενταετές σχέδιον ἀνοικοδομήσεως», συμπιέζεται ὁ χρόνος χρησιμοποίησης τῶν κεφαλαίων μέσα στὸ «πενταετές σχέδιον». ¹³⁵ Ἐνῶ εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ δαπάνη γιὰ τὴν κατασκευὴ πολλῶν ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ θὰ κατανεμηθεῖ σὲ δύο ἢ περισσότερα πεντάχρονα. Εἶναι συμπτωματικὸ αὐτὸ, ἢ μήπως ὀφείλεται στὸν ἐξαιρετικὸ ζήλο γιὰ ἐκβιομηχάνιση πού ἔχει ἡ κυβέρνησις τῶν «λαοπροβλημάτων»; Οὔτε τὸ ἓνα, οὔτε τὸ ἄλλο συμβαίνει, καθὼς θὰ δοῦμε ἀμέσως πῶς κάτω.

Ἐπὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν καθορισμὸ τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων πού θ' ἀπαιτηθοῦν, τὰ κυβερνητικὰ καὶ ἄλλα σχέδια περνοῦν στὸν προσδιορισμὸ τῶν πηγῶν γιὰ τὴν ἐξέυρεση τῶν κεφαλαίων. Συνήθως γίνεται ἓνας διαχωρισμὸς τῶν κεφαλαίων σὲ «ἐγχώρια» καὶ σὲ «ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ» κεφάλαια. Βλέπουμε λ.χ. στὸ κυβερνητικὸ ὑπόμνημα καὶ στὸ σχέδιο ΟΗΕ πὼς τὰ 710 ἑκατομ. δολλάρια (1938) ἀνήκουν στὴν πρώτη κατηγορία (ἐπὶ συνολικοῦ ποσοῦ 1.326 ἑκατομ. δολλαρίων), ἐνῶ τὰ 616 ἑκατομ. δολλάρια ἀνήκουν στὴ δεύτερη κατηγορία (ἐγχώρια).

Ὁ διαχωρισμὸς, ὅμως, αὐτὸς δὲ σημαίνει καὶ πὼς τὰ ἐγχώρια κεφάλαια θὰ προέλθουν ὅλα ἀπὸ ἐσωτερικοὺς πόρους τῆς χώρας. Ὁ διαχωρισμὸς γίνεται γιὰ νὰ προσδιοριστεῖ ποιοῦ ποσοῦ κεφαλαίων πρέπει νὰ χρησιμοποιηθεῖ μὲ μορφή διεθνῶν μέσων πληρωμῆς (δολλαρίων στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι) καὶ ποιοῦ ποσοῦ θὰ καταναλωθεῖ στὴν ἐσωτερικὴ ἀγορὰ (σὲ δραχμές). Δὲ σημαίνει, δηλαδή, πὼς τὸ ποσοῦ πού θὰ καταναλωθεῖ σὲ ἐγχώρια ὑλικά, σὲ ἄξια ἐθνικῆς ἐργασίας, εἶναι καὶ ἐξασφαλισμένο ἀπὸ τὴν ἐτήσια ἐσωτερικὴ συσσώρευση, ἀπὸ τὰ χρονιάτικα διαθέσιμα κεφάλαια αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, ὅπως παρουσιάζεται σήμερα. Τὸ ἐτήσιο δυναμικὸ τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας καὶ ὅταν, ἀκόμα, κλειστοῦν τὰ ἐλλείμματα γιὰ τὰ ἰσοζύγια πληρωμῶν καὶ γιὰ τὸν προϋπολογισμὸ ἐκτιμᾶται σὲ πολὺ μικρὸ μέγεθος. Ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὰ σχέδια αὐτὰ στὰ ἐπίπεδα, πού τὸ ὑπολογίζει ἡ ἄποψη, πού κρίναμε σὲ προηγούμενες σελίδες καὶ ἐξαντλεῖται στίς δυνατότητες ἐπένδυσης σὲ πάγιο κεφάλαιο τῆς προπολεμικῆς οἰκονομίας. Ἐνα τμῆμα τῶν ἐπενδύσεων γιὰ κεφάλαια ἀποκατάστασης καλύπτεται ἐπίσης ἀπὸ τίς τακτικὲς εἰσαγωγές καὶ ἀπὸ συναλλαγματικὰ ἐνεργητικὰ καὶ πιστώσεις πού ἔχουν ἤδη ἀναγνωρισθεῖ στὴν Ἑλλάδα. Ἐνα ἄλλο, μικρότερο πολὺ, τμῆμα καλύπτεται

134. Βλ. «Οἰκονομολόγο», ἀριθ. 1500/1947.

135. Λ.χ. τὰ 159 ἑκατομ. δολ. γιὰ τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα [πού ἰσοδυναμοῦν περίπου μὲ 17 δῖς δρ. (1938)] ἀντιστοιχοῦν ἀπὸ ἄποψη ρυθμοῦ κατασκευῆς σὲ 10 χρόνια τὸ λιγότερο.

από τις επανορθώσεις. Οί δαπάνες σέ ἐγγώρια ὑλικά καί σέ ἡμερομίσθια θά μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν ἐξασφαλισμένες, χωρίς συνδρομή κεφαλαίων ἀπό τό ἐξωτερικό – μέ ὅποιαδήποτε μορφή – ἂν ὁ προϋπολογισμός ἀναγράφοντας στό παθητικό του τέτοια κοντύλια μποροῦσε – μέ ἀντίστοιχα ἔσοδα – νά ἰσοσκελιστεῖ.

Οἱ δαπάνες, ὅμως, αὐτές οὔτε ἀναγράφονται στόν προϋπολογισμό, οὔτε φαίνεται νά γίνεται πρόβλεψη κάλυψης ἑνός τέτοιας ἔκτασης ἐλλείμματος ἀπό καινούρια ἔκτακτα κοντύλια. Ἐκόμα, δέ γίνεται καμμιά πρόβλεψη γιά χρησιμοποίηση κεφαλαίων ἀπό τήν ἐσωτερική ἀγορά, πού θά εἶναι, βέβαια, λίγο δύσκολο, τουλάχιστο ἂν κρίνουμε ἀπό τό ποσοστό τοῦ σημερινοῦ πραγματικοῦ τόκου στήν ἀγορά.

Ἔτσι, ὁ διαχωρισμός, στά σχέδια αὐτά, ἀπό τό ἕνα μέρος «ἐγγωρίων» καί ἀπό τό ἄλλο μέρος ξένων κεφαλαίων, γίνεται γιά συναλλαγματικούς κυρίως λόγους.

Ἄν, τώρα, θέλουμε ν' ἀποκαταστήσουμε σέ μεγέθη κεφαλαίων τά ποσά πού θά χρειαστοῦν ἀπό ἔκτακτη ἐξωτερική κεφαλαιοδότηση καί τά ποσά πού θά προκύψουν ἀπό ἐσωτερικούς πόρους, θά βλέπαμε ἕνα τεράστιο ἄνοιγμα τόσο στό ἰσοζύγιο πληρωμῶν ὅσο καί στό καθαυτό μέρος τοῦ σχεδίου πού ἀφορᾷ τήν ἐπένδυση κεφαλαίων γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ἔργων.

Ποῦ ὀδηγοῦν λοιπόν, τά σχέδια αὐτά; Καταλήγουν ἄλλο λιγότερο, ἄλλο περισσότερο στή διαπίστωση τῆς ἀνάγκης νά ἐξευρεθοῦν τά κεφάλαια πού λείπουν, ἀπό τόν ἐξωτερικό δανεισμό. Ὁ δανεισμός αὐτός παίρνει διάφορες, φυσικά, μορφές καί προβλέπεται κάτω ἀπό διαφορετικούς γιά τό κάθε σχέδιο ὅρους, γιά τόν ἔλεγχο στή διαχείριση τῶν κεφαλαίων αὐτῶν, ὅσο καί γιά τή μορφή τῆς τοποθέτησής τους. Οἱ ὅροι τῆς παροχῆς, ἢ μορφή τῆς παροχῆς καί ὁ ἔλεγχος γιά τή διαχείριση τῶν κεφαλαίων αὐτῶν συνομολογοῦνται μέ προνομιακά δικαιώματα ἐπέμβασης, κηδεμονίας καί ἐλέγχου σ' ὀλόκληρη τήν ἑλληνική οἰκονομία καί στήν κρατική διοίκηση, ἢ μέ προνόμια, μονοπωλιακά προκειμένου γιά τοποθετήσεις ξένων ἰδιωτικῶν κεφαλαίων. Δέ γίνεται, δηλαδή, *διαπραγμάτευση* γιά τό δανεισμό τῶν κεφαλαίων μέ ὅρους πού νά περιορίζονται στήν οἰκονομική ἐξυπηρέτηση τῶν κεφαλαίων, ἀλλά γίνεται ἀποδεκτὴ μιά μονόπλευρη ὑπαγόρευση ὅρων ὄχι μόνο γιά ὅ,τι ἀφορᾷ τά κεφάλαια πού ζητοῦνται, ἀλλά γιά ὀλόκληρο τό σχέδιο ἀνασυγκρότησης καί ἀξιοποίησης.

Ἡ οἰκονομία προσδένεται, ἀποκλειστικά, στήν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τῶν διευθυντικῶν κύκλων τῆς ξένης «πιστώτριας» οἰκονομίας ἀπό τήν ὁποία προέρχονται τά κεφάλαια αὐτά. Ἡ ὅλη ὑπόθεση τῆς ἀνασυγκρότησης ἀπό ζήτημα ἀνάπτυξης ὀργανικῆς τῆς οἰκονομίας, ἀπό ὑπόθεση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, γίνεται μιά δανειακὴ ἐπιχείρηση πού τά πολιτικά καί οἰκονομικά της ἀποτελέσματα ὀδηγοῦν στήν ἐθνικὴ καί οἰκονομικὴ ὑποτέλεια. Ἀπὸ τὴ δανειακὴ αὐτὴ «ἐπιχείρηση», φυσικά, ὠφελοῦνται τόσο τά ξένα ἐπιχειρηματικὰ συγκροτήματα, ὅσο καί οἱ κύκλοι τῆς «ἐγγώριας» οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας.

Τίς αιτίες για μιά τέτοια «λύση» τίς βρίσκουν στην «αδήριτη αναγκαιότητα» της «έξ ολοκλήρου» προσφυγής στο ξένο κεφάλαιο και υπάρχουν και μερικοί ειδικοί, τεχνικοί και οικονομολόγοι που θεωρούν «φυσικό» να ζητάμε τη «μέ κάθε θυσία» προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, αφού – όπως λένε – δεν μπορεί να γίνει αλλιώς! Είναι άραγε σωστό πώς δεν μπορεί να γίνει αλλιώς; Είναι σωστό αυτό το κήρυγμα της «μὴ διωσιμότητας» και στον τομέα της εκτέλεσης του σχεδίου για τὴν ἐκβιομηχάνιση;

Για μᾶς, ὅμως, τὸ ἐρώτημα μπαίνει αλλιώς. Είναι – ρωτάμε – ὁ φυσιολογικός δρόμος για τὴ μελλοντική ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας, νὰ προσδένεται σὲ ξένα ἰμπεριαλιστικά σχέδια καὶ νὰ παραδίνεται χωρίς ὅρους στὴ διάκριση τοῦ ξένου κεφαλαίου ἢ ἔθνικῆ ἐργασία καὶ ὁ φυσικός πλοῦτος τῆς χώρας μὲ ἀντάλλαγμα νὰ δοθεῖ μιά – ὅπως αὐτὸ θὰ τὴ θελήσει, καὶ ὅταν θὰ τὴ θελήσει – μὲ τὸ σταγονόμετρο οἰκονομικὴ «ἐνίσχυση», πού ἔτσι κατανοῦν καὶ ἀμφίβολα τὰ ἀποτελέσματά της; Ἡ μήπως ὁ δρόμος αὐτός, εἶναι ὁ δρόμος πού θέλει ν' ἀκολουθήσει – συνεχίζοντας τὴν ἴδια παλιὰ τακτικὴ μὲ χειρότερη μορφή – μιά κυρίαρχη ἐκμεταλλευτικὴ ὀλιγαρχία;

Ἐτσι θέτουμε τὸ ἐρώτημα. Καὶ σ' αὐτὸ ἀπάνω πρέπει νὰ σκεφτοῦν ὅσοι ἐπιστήμονες, καλόπιστα, ἔτυχε νὰ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸ ταμποῦ τῆς παντοδυναμίας τοῦ ξένου κεφαλαίου καὶ τῆς ξένης «προστασίας».

Ἐμεῖς θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀπαντήσουμε στοῦ ἐρώτημα αὐτό, γιὰ νὰ προχωρήσουμε στοῦ ἐπόμενο κεφάλαιο νὰ δώσουμε ἀπάντηση καὶ στοῦ ἐρώτημα: εἶναι δυνατὴ σὸν τομέα καὶ τῆς ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς μιά πραγματικὴ οὐδετερότητα τῆς χώρας. Ποιὰ εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καὶ ποιοὶ οἱ ὅροι της;

β) Ἡ κριτικὴ τῆς

Εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε συζήτηση πὼς ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπλαση τῆς χώρας περνάει μέσα ἀπὸ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς χώρας καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ὀλόπλευρη κινητοποίηση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος τοῦ λαοῦ. Οἱ δύο αὐτοὶ ὅροι πρέπει νὰ συντρέχουν παράλληλα καὶ τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα σὸν ἓνα τομέα νὰ ἐπηρεάζουν ἄμεσα καὶ θετικὰ τὴν πρόοδο καὶ σὸν ἄλλο τομέα.

Πρέπει, ἀκόμα, νὰ διαπιστωθεῖ πὼς γιὰ τὴ μετατροπὴ στὴ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, γιὰ τὴν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας καὶ γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἀνώτερου παραγωγικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἐπιπέδου βιοτικοῦ, πρέπει νὰ γίνεται, ταυτόχρονα καὶ – σὸ βαθμὸ πού εἶναι πραγματοποιήσιμη – μιά ἀναπροσαρμογὴ τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς χώρας στὶς νέες ἐπιδιώξεις τῆς οἰκονομίας¹³⁶. Αὐτὸ σημαίνει πὼς παράλληλα μὲ τὴν ἀνασυγκρότηση πρέπει νὰ γίνεται καὶ ἡ ἀξιοποίηση τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας σὸ μέτρο πού αὐτὸ εἶναι πραγματοποιήσιμο καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ δυναμικὸ τῆς

136. Βλ. καὶ Ξ. Ζολώτα σχετικὰ ἄρθρα στὴν ἐφημερίδα «Βῆμα», σὸ Παράρτημα III (διδλωγραφία).

οικονομίας στή δοσμένη χρονική περίοδο.

Τί έκανε γία τήν πραγματοποίηση όλων αυτών των βασικών όρων ή υπεύθυνη κυβέρνηση τής χώρας πού εκπροσωπεί επίσημα τούς οικονομικούς διευθυντικούς κύκλους τής έλληνικής πλουτοκρατίας, αλλά πού ισχυρίζεται ταυτόχρονα πώς είναι και «λαοπρόβλητος»;

Θά κρίνουμε έδω και τά «σχέδια» αλλά και τά έργα της.

Τό «σχέδιο» πού ισχυρίστηκε πώς θά άκουλουθήσει, σχέδιο πού υποστήριζαν και οι «είδικοί» πού αναφέραμε, ήταν νά διαχωρίσει τό πρόγραμμα τής ανασυγκρότησης σέ δύο μέρη: στήν άποκατάσταση τής οικονομίας και στή μετέπειτα άξιοποίηση. Ή άποκατάσταση θά γινόταν μέ τή βοήθεια τής ΟΥΝΡΑ και μέ μερικές πιστώσεις από συμμαχικούς οργανισμούς καθώς και μέ τό συναλλαγματικό απόθεμα τής χώρας. Ή άξιοποίηση βασικά προβλεπόταν νά γίνει μέ τήν έξεύρεση κεφαλαίων από συμμαχικούς οργανισμούς και από τίς έπανορθώσεις.

Ή διαχωρισμός αυτός τής άνοικοδόμησης σέ δύο στάδια κατά τρόπο άπόλυτο, όπως άκολουθήθηκε και στήν πράξη – όπου μετά τρία χρόνια από τήν άπελευθέρωση διανύουμε «αίσίως» τό πρώτο άκόμα – δέν είναι σωστός και γία τούς λόγους πού αναφέραμε πιό πάνω και γιαντί, άμα έξασφαλιστούν οι όροι γία τήν παραγωγική δραστηριότητα, δέν είναι ανάγκη νά περιμένει κανένας νά «τελειώσει» τό πρώτο στάδιο, γία νά προχωρήσει στήν άξιοποίηση.

Ής αφήσουμε όμως τό ζήτημα αυτό, προσωρινά, και άς δοϋμε κατά πόσο ή έσωτερική παραγωγική κινητοποίηση τής οικονομίας – πού τή ζήτησαν επανειλημμένα ως όρο γία τήν παροχή τής ενίσχυσης και οι ξενοι – μπόρεσε νά γίνει πραγματικότητα. Θά έξετάσουμε μέ τή μεγαλύτερη συντομία τό ζήτημα.

Στόν καθαρά παραγωγικό τομέα. Ή παραγωγή των βασικών κλάδων βιομηχανία – γεωργία, καθώς είναι γνωστό, έμεινε σέ σημαντικό ποσοστό κάτω από τό προπολεμικό επίπεδο. Τό συγκοινωνιακό δίκτυο δέν άποκαταστάθηκε – εκτός από μερικά έργα και από τήν όδική γέφυρα του Ήσθμου του Κορίνθου – και τό κόστος τής μεταφοράς έμποδίζει τή στοιχειώδη κυκλοφορία των έμπορευμάτων. Ή έπιστράτευση, ή τρομοκρατία στήν ύπαιθρο και στίς πόλεις, οι διώξεις του δημοκρατικού λαού, ή «κομματική» διανομή και ή ληστρική διαχείριση και χρησιμοποίηση σημαντικού ποσοστού από τά έφόδια τής ΟΥΝΡΑ, ή οϋσιαστική κατάργηση των συνδικαλιστικών έλευθεριών είχαν γία άποτέλεσμα: α) Νά διώξουν – αντί νά φέρουν – τά εργατικά χέρια από τήν παραγωγή. Ή κορωνίδα από τά μέτρα του άστυνομικού κράτους, ό έμφύλιος πόλεμος, έκανε άδύνατη τήν παραγωγική άπασχόληση σέ μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. β) Ή άποδοτικότητα τής εργασίας έλαττώθηκε – αντί νά μεγαλώσει – γιαντί όχι μόνο άμιλλα και ένθουσιασμός δέν μπόρεσε νά γεννηθεί γία τό έργο τής άνοικοδόμησης, μά και αντίθετα δημιουργήθηκε ή κατάθλιψη, ή άνέχεια και ό τρόμος πού ό Χάρτης του Ήτλαντικού υποσχόταν νά εξαλείψει ύστερα από τον πόλεμο. Οι μισθοί και τά μεροκάματα έπεσαν στο ένα τρίτο περι-

που του προπολεμικού επιπέδου, πού κι αυτό ήταν επίπεδο εξαθλίωσης¹³⁷.

Στό νομισματικό τομέα. Ή επιφανειακή νομισματική σταθερότητα, πού εκφράζεται μέ τή σταθερή ισοτιμία λίρας και δραχμής, κρύβει ένα πραγματικό ήφαιστειο πληθωρισμού πού ή έκρηξη του αναβάλλεται μέ τήν αίμορραγία του συναλλαγματικού αποθέματος και κάθε συναλλαγματικού πόρου, πού γίνεται βορά τής κερδοσκοπικής άγοράς του χρυσού.

Στήν πραγματικότητα – παρ' όλο πού καταναλώθηκαν, ως τό τέλος του 1946, 8,5 εκατ. χάρτινες λίρες (άπό τό κάλυμμα πού είναι δεσμευμένο στό Λονδίνο), παρ' όλη τήν ύποθήκευση λιρών και τήν εξάντληση του χρυσού πού είχε ή Τράπεζα Έλλάδος, κάθε άλλο παρά σταθερές σχέσεις δημιουργήθηκαν άπό τή νομισματική σταθερότητα «τόσο στό πεδίο τής παραγωγής όσο και τής κυκλοφορίας». Άρκει νά σκεφτούμε πώς ή σχέση τής χρυσής λίρας και δραχμής 1 πρός 135 (κατά μ.δ), βρίσκεται πολύ πιό κάτω άπό τήν αναλογία τής αύξησης των τιμών, ενώ ταυτόχρονα ή έκμηδένιση των μισθών, ή υποκατανάλωση και ή άνεργία έγιναν οί μάστιγες του εργαζόμενου λαού. Ό «τζίρος» γύρω άπό τό χρυσό, κάθε άλλο, βέβαια, σημαίνει αύξηση πραγματική των κυκλοφοριακών αναγκών, πού νά άντιπροσωπεύει τήν αύξηση στήν παραγωγική δραστηριότητα τής χώρας. Όσο για τόν όγκο του χαρτονομίσματος, τά ίδια τά έπίσημα στοιχεία τής Τραπεζής δείχνουν πόσο σημαντικά αύξήθηκε.

Στό συναλλαγματικό-πιστωτικό τομέα και στό έμπόριο: Τό συνάλλαγμα πού διατέθηκε για πιστώσεις έμπορικές έγινε πηγή τεράστιων κερδών για τήν όλιγαρχία. Ούτε οί τιμές «συμπιέστηκαν» άπό τή διαφορά των τιμών έξωτερικού (τσίφ) και έσωτερικού, γιατί τή διαφορά τήν ιδιοποιήθηκαν οί κερδοσκόποι έμποροι, ούτε και άνακουφίστηκε ή νομισματική κυκλοφορία μέ τήν «έπιστροφή δραχμών στό έκδοτικό ίδρυμα», γιατί στό μεγαλύτερο μέρος – μέ τό πρόσχημα έλλειψης οίκονομικής ευχέρειας – ή πώληση συναλλάγματος μετατράπηκε σε παροχή πιστώσεων σε δραχμές για τήν έξόφλησή του.

Άλλο άποτέλεσμα τής τέτοιας διάθεσης του συναλλάγματος ήταν, νά σχηματίσουν οί έμποροι άποθέματα, κερδοσκοπώντας στήν προοπτική ύψωμού των τιμών κι άκόμα νά φυγαδεύσουν κεφάλαια στό έξωτερικό μέ μορφή έπιταγών «έπί ξένων τραπεζών» και αυτούσιου έπίσης χρυσού. Υπολογίζεται ότι, εις τό τέλος του 1946, έφτασε σε 170 εκατομ. δολ. τό συνάλλαγμα πού έτσι πρόχειρα και άπρογραμμάτιστα παραδόθηκε στα συγκροτήματα του μεγάλου κεφαλαίου για άσύδοτη διαχείριση και άντιοικονομικό, άποκλειστικά κερδοσκοπικό πλουτισμό.

Τό άποτέλεσμα άπό τήν τραγική αυτή, για τήν οίκονομία μας, μεταχείριση των συναλλαγματικών πόρων τής ήταν, μέσα σ' ένα χρόνο, νά αύξηθει τό χαρτονόμισμα άπό 100 σε 500 δισεκατομ. δραχμές και νά έλατ-

137. Δέν αναφέρουμε στοιχεία, γιατί αυτά είναι γνωστά. Βλ. σχετικά δημοσιεύματα «Άνταίου» και άλλα σχετικά δημοσιεύματα στη βιβλιογραφία (παράρτημα ΙΙΙ). Βλ. και Οίκονομικής Έπιτροπής ΕΑΜ: «Οί άσφαλείς βάσεις τής άνασυγκροτήσεως», 1947.

τωθεί τό συναλλαγματικό απόθεμα από 180 εκατομ. δολλάρια¹³⁸ τήν εποχή τής απελευθέρωσης – μαζί με 110 εκατομ. δολλάρια πού απόκτησε εν τώ μεταξύ ή Τράπεζα Ἑλλάδος (σύνολο 290 εκατομ. δολλάρια) – σέ 70 εκατομ. δολλάρια. Σήμερα, δηλαδή, ἀπομένει χρυσός ἀξίας 500 χιλ. λιρῶν (ἔχει ὅμως ἐνεχυριασθεῖ χρυσός ἀξίας 1,3 εκατομ. χρ. λιρῶν στή **Federal Reserve Bank** τῆς Ἀμερικῆς), συνάλλαγμα σέ δολλάρια ὄχι μόνο δέν ἀπέμεινε τό Δεκέμβριο τοῦ 1946, ἀλλά εἶχαμε καί παθητικό 3 εκατομ. δολλάρια, καί οἱ χάρτινες λίρες μειώθηκαν σέ 18 εκατομ. ἀπό 25 εκατομ. πού ἦταν τήν εποχή τῆς συμφωνίας τοῦ Λονδίνου. Τούς πρώτους μήνες τοῦ 1947 ἡ κατάσταση χειροτέρευσε, ἀκόμα περιοσότερο.

Μπορεῖ μήπως, νά προβληθεῖ τό ἐπιχείρημα πώς, ἂν καί ἐλαττώθηκε τό συναλλαγματικό απόθεμα, ἔχουμε σέ ἀντιστάθμισμα μιά μεγαλύτερη μάζα διαθέσιμων ἐμπορευμάτων στήν ἐσωτερική ἀγορά; Τό ἐπιχείρημα αὐτό ἔχει σχετική ἀξία, γιατί ἐξαρτᾶται κάθε φορά ἀπό τούς συγκεκριμένους ὄρους τῆς οἰκονομίας. Στίς σημερινές συνθήκες, χάνει κάθε ἀξία, γιατί «ἀπέναντι στά ἐμπορεύματα στέκεται ἕνα κοινό μέ ἐλάχιστη ἀγοραστική δύναμη, μέ μηδαμινή ἀπορροφητική ἰκανότητα κατά τρόπο πού τά ἐμπορεύματα αὐτά νά παραμένουν ἀδιάθετα στό περιθώριο τῆς κυκλοφορίας»¹³⁹. Ἡ αἰτία πού δέ δημιουργήθηκε μιά ἀντίστοιχη ἀγοραστική δύναμη βρῖσκεται στό ὅτι δέν κινητοποιήθηκε ἡ ἐθνική ἐργασία, στά ἐπίπεδα ἐκεῖνα πού θά ἐπιτρέπανε νά ἀπορροφηθεῖ, νά ζητηθεῖ, μεγαλύτερη μάζα ἐμπορεύματα τόσο ἀπό τήν παραγωγή τήν ἐσωτερική, ὅσο καί ἀπό τά εἰσαγόμενα ἀπό τό ἐξωτερικό εἶδη. Ἔτσι κι ἐδῶ τό ἀνοιγμα τῶν δεικτῶν ζήτησης καί προσφοράς ξεσπάει σέ βᾶρος τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας καί τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ.

Ἡ τάση γιά ὑποπαραγωγή καί ὑποκατανάλωση διαπιστώνεται καί ἀπό ἄλλα στοιχεῖα. Τέτοια στοιχεῖα μᾶς δίνει ἡ πιστωτική «πολιτική» τῶν Κυβερνήσεων καί τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο.

Οἱ πιστώσεις σέ βιομηχανικά καί ἀγροτικά δάνεια ὄχι μόνο κατ' ἀναλογία ἀντιστοιχοῦν σέ μικρότερο ποσοστό τοῦ ὄγκου τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας (τρία πέμπτα τῆς κυκλοφορίας) σέ σύγκριση μέ τό προπολεμικό δείκτη (ἑπταπλάσιο κυκλοφορίας), πού δείχνει τό σημερινό ἀργό ρυθμό κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων στόν παραγωγικό κύκλο, ἀλλά καί κατανέμονται ἀντιορθολογικά καί δίνουν ἀσήμαντα παραγωγικά ἀποτελέσματα.

Εἶναι χαρακτηριστικό πώς ὄχι μόνο δέν ἔχουμε παραγωγικές τοποθετήσεις γιά ἐπέκταση παγίου κεφαλαίου, παρά καί ἡ ἀνεξέλεγκτη καί ἀσύδοτη χρησιμοποίηση τῶν δανείων καταλήγει σέ ἀτομική ἀποθησαύριση

138. Τήν εποχή τῆς ἀπελευθέρωσης εἶχαμε: 3,3 εκατομ. χρ. λίρες (σέ χρυσό), 26,5 εκατ. δολ. (συνάλλαγμα), 31,7 εκατ. χάρτ. λίρες (συνάλλαγμα), πού μᾶς κάνουν 180 εκατομ. δολλάρια. Ἀπό τότε ὡς σήμερα ἡ Τράπεζα Ἑλλάδος πῆρε ἄλλα 110 εκατομ. δολ. (Σύνολο, λοιπόν, συναλλαγματικῆς ἀποθέματος 290 εκατομ. δολλάρια). Βλ. «Νέα Οἰκονομία», ἀριθ. 3/1947, σελ. 140 - 141. Βλ. γιά τό συναλλαγματικό απόθεμα «Ἀνταίος», ἀριθ. 5 - 6, σελ. 179 - 180.

139. Βλ. ἀνακοίνωση Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς ΕΑΜ (στό ἴδιο).

πού γίνεται από τὰ συγκροτήματα τοῦ μεγάλου κεφαλαίου. Οἱ πιστώσεις χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν παραγωγή τῶν ἐμπορευμάτων πού χρειάζονται γιὰ τὴν διατήρηση ἑνὸς ἀποθέματος πού διαθέτεται γιὰ τὴ μονοπωλιακὴ κυριαρχία τῆς ἀγορᾶς, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δημιουργοῦνται τεράστια ὑπερκέρδη ἀπὸ τὴν ἐπένδυση σέ χρυσό καί σέ συνάλλαγμα.

Τὸ μέγεθος τῶν βιομηχανικῶν δανείων στὰ ἔτη 1945 καί 1946, σέ σύγκριση μέ τὴν τιμὴ τοῦ χρυσοῦ συναλλάγματος κατὰ τὸ χρόνο τοῦ δανείου καί κατὰ τὸ χρόνο τῆς μερικῆς ἢ ὀλικῆς ἀποπληρωμῆς τοῦ δανείου (τέτοια ἐξόφληση σέ μικρὸ ποσοστὸ ὑπάρχει), μαρτυροῦν γιὰ τὰ περιθώρια τῶν βιομηχανῶν καί μέ αὐτὴ τὴ μέθοδο κερδοσκοπίας.

Ἡ χαμηλὴ παραγωγικότητα καί ὁ μονόπλευρος ἐξωτερικὸς ἐμπορικὸς προσανατολισμὸς εἶχαν γιὰ ἀποτέλεσμα, ἀπόλυτα μὲν, νὰ ἐλαττωθεῖ ὁ ὄγκος τῶν ἐξαγωγῶν, σχετικὰ δέ, νὰ μὴ βρίσκουν ἀγοραστὲς τὰ ἐξαγωγικά μας προϊόντα, ἢ νὰ πουλιοῦνται σέ χαμηλὲς τιμές σέ βάρος τοῦ παραγωγοῦ. Τὴν κηδεμονία πού ἄσκησαν οἱ ἄγγλοι ἐμπειρογνώμονες στὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο, τὴν πληρώσαμε ἀκριβὰ πέφτοντας στὴ σφαῖρα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἀγορῶν τῶν ἀγγλοσαξόνων, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καταντοῦσε – ὅπως στὸν καπνὸ – νὰ ἀγοράζουν πρὸς μεταπώληση οἱ ἴδιοι οἱ ἄγγλοι τὰ καπνὰ μας, γιὰ εἶχαμε στερηθεῖ κάθε ἐπικοινωνία μέ τὴν κεντρικὴ καί νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη.

Ἐπιπλέον, ὁ δημόσιος προϋπολογισμὸς, οἱ πιστώσεις ἀπὸ συμμαχικοὺς ὀργανισμοὺς καί οἱ ἐπανορθώσεις. Ὁ προϋπολογισμὸς τῆς «λαοπροβλήτου» κυβερνήσεως ἀποκρυσταλλώνει καί ἐκφράζει τὴν οἰκονομικὴ καί κοινωνικὴ της ἀντιδραστικότητά. Δέ θὰ ἐπεκταθοῦμε στὴν ἀνάλυση τῆς διάρθρωσης, τοῦ ὕψους τῶν κονδυλίων τοῦ καί τῆς ἀντίθεσής τοῦ πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνοικοδόμησής: Θὰ περιορισθοῦμε νὰ διαπιστώσουμε: α) Πὼς τὰ κονδύλια τῆς ἀνοικοδόμησής εἶναι ἀσήμαντα, ἐνῶ οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες δυσανάλογα μεγάλες. β) Πὼς τὰ ἔσοδα στηρίζονται κατὰ κύριο λόγο στὸ λαϊκὸ εἰσόδημα καί τὸ πιέζουν ἀκόμα πιὸ πολὺ πρὸς τὰ κάτω, ἐνῶ τὸ μεγάλο κεφάλαιο μένει, ἀνάλογα μέ τὰ κέρδη τοῦ καί τὴν ἀποθησαύριση τῆς κατοχῆς (πλουτίσαντες καί οἰκονομικοὶ δασίλογοι), οὐσιαστικὰ ἀφορολόγητο. γ) Πὼς ἢ μὴ κινητοποίηση τῆς παραγωγικῆς μηχανῆς ἐκφράζεται στὴν προσπάθεια νὰ ἐξασφαλιστοῦν ἔσοδα ἀπὸ τὴ διάθεση τῶν ἐφοδίων τῆς ΟΥΝΡΑ καί ἀπὸ τίς πιστώσεις πρὸς τὸ Δημόσιο καί τὸν πληθωρισμὸ, πού ἀποτελεῖ ἔμμεση διασπάθιση τοῦ καλύμματος καί γενικότερα τῶν συναλλαγματικῶν μας πόρων.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ πιστώσεις ἀπὸ συμμαχικοὺς ὀργανισμοὺς ἔπεναντι αὐτὲς στὸ κόσκινο τῆς «ἀνοικοδόμησής» τοῦ πλούτου τῆς ὀλιγαρχίας.

Ἡ διαχείριση τοῦ ζητήματος τῶν ἐπανορθώσεων ἦταν καταστρεπτικὴ. Ἀποτελεῖ καί αὐτὸ ἓνα τμῆμα τῆς ζημίας ἀπὸ τὴν καταβαράθρωση τοῦ ὅλου ζητήματος τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων, πού κουρελιάστηκε ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ πού ἀκολούθησε ἢ κυβέρνηση τῶν «λαοπροβλήτων». Εἰδικὰ γιὰ τίς οἰκονομικὲς ἐπανορθώσεις ξέρουμε σήμερα ἀπὸ τίς δηλώ-

σεις και τά ἄρθρα οἰκονομικῶν, διπλωματικῶν και τεχνικῶν¹⁴⁰ παραγόντων σέ ποιό βαθμό ἦταν ἀπρογραμμάτιστη και ἀσυστηματοποίητη ἡ ὄλη παρακολούθηση τοῦ ζητήματος. "Ὅχι μόνο πήραμε ἕνα ἀσήμαντο ποσοστό, ἀλλά δέν ὑπῆρχε και κεντρικό κρατικό σχέδιο, πού νά καθορίζει τί πρέπει νά προτιμήσουμε στήν κάθε συγκεκριμένη περίπτωση ἀπό τό κάθε εἶδος ἐπανορθώσεων (ἐγκαταστάσεις – δικαιώματα εὐρεσιτεχνίας, περιουσίες ἐξωτερικοῦ). Φυσικά, ὁ ἀκριβής καθορισμός τοῦ τί ζητᾶμε, ἐξαιρετιόταν ἀπό ἕνα συγκεκριμένο πρόγραμμα βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας, πού ἔπρεπε τό 1946 νά εἶναι ἔτοιμο και πού οὔτε σήμερα δέν ἔχει «ἐκπληθεῖ» τελειωτικά ἀπό τόν «Ὄργανισμό ἀνασυγκροτήσεων» και ὄχι νά πρέπει νά στηριζόμαστε σέ ἀτομικές ἐκθέσεις εἰδικῶν, πού ὅσο καλές και ἂν ἦταν δέ μποροῦσαν νά ἀντισταθμίσουν τήν ἔλλειψη ἑνός συστηματικοῦ πίνακος ἀπαιτουμένων εἰδῶν, μέ βάση τό γενικότερο σχέδιο ἀνοικοδόμησης. "Ἐτσι κατάντησε νά χάνουμε εὐκαιρίες ἀπό γραφειοκρατική κωλυσιεργία, νά ζητοῦμε πράγματα πού δέν μᾶς ἔδιναν και νά παίρνομε στό τέλος ὅ,τι τύχαινε ἢ περισσεύε...

Γενικός ἀπολογισμός και κεφάλαια πού καταναλώθηκαν: Οἱ προεκλογικές «ὑπηρεσιακές» και οἱ μετεκλογικές κυβερνήσεις δέν κατόρθωσαν νά πετύχουν τήν παραγωγική κινητοποίηση τῆς χώρας, τή συμμετοχή τοῦ λαοῦ σέ ἕνα πρόγραμμα ἀνασυγκρότησης και τήν ὁμαλή δημοκρατική πολιτική και οἰκονομική ζωή για τό γρήγορο πέρασμα σέ ἕνα πλατύτερο πρόγραμμα ἀνοικοδόμησης.

Ἐντίθετα, ὀδήγησαν τή χώρα στό σημερινό οἰκονομικό ἀδιέξοδο και διασάλευσαν ἐπικίνδυνα, τόσο τίς βάσεις για τήν παραγωγική ἀνάπτυξη τῆς χώρας, ὅσο και τά θεμέλια για τή νομισματική σταθερότητα. "Ἐδωσαν κάθε ὑποστήριξη στήν ἐκμεταλλευτική ὀλιγαρχία τοῦ πλοῦτου νά αὐξήσει τά κέρδη της ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας και ἀπό τή μονοπωλιακή καταδυνάστευση τῆς ἀγορᾶς. Καταβαράθρωσαν ἀκόμα πιό πολύ τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ χωρικοῦ παραγωγοῦ κι ἔκαναν κόλαση τή ζωή τῶν ἐργατῶν και τῶν μισθοσυντήρητων στρωμάτων. Τά ἐπίπεδα τῆς παραγωγῆς και τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου βρίσκονται σέ χαμηλότατο σημείο, ἐνώ ὁ τιμάρριθμος ἀνεβαίνει στά ὕψη. Ὁ δημόσιος προὑπολογισμός ἐπιβραβεύει τήν ἀσυνδοσία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου και τῶν δοσιλόγων, ἐνώ ἡ φορολογία τοῦ λαοῦ γίνεται ὀλοένα πιό καταθλιπτική. Πρόγραμμα ἀνασυγκρότησης, οὔτε ἔργο ἀνασυγκρότησης ὑπάρχει κανένα. Κλίμα πνευματικό και ψυχολογικό και ἄμιλλα για τήν ἀνασυγκρότηση οὔτε δημιουργήθηκε, οὔτε μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ, γιατί τή θέση του τήν πήρε ἡ ἀκόρεστη δίψα τοῦ κέρδους τῆς ἀσύδοτης πλουτοκρατίας, ἡ ἀδιαφορία για κάθε «ἠθικό πρόσχημα» και ἡ συστηματική πρακτόρευση ξένων συμφερόντων.

140. Βλ. Σωτ. Ἐγαπητίδη: 1 «Αἱ γερμανικά ἐπανορθώσεις». «Νέα οἰκονομία» ἀριθ. 5/1947, δηλώσεις πρεσβευτοῦ κ. Τριανταφυλλάκου στήν ἐφημερίδα «Νέος Κόσμος» τῆς 17/2/1947 και σχετική ἀνακοίνωση τοῦ ὑψηγοῦ Α. Δεληγιάννη, στό Τεχνικό Ἐπιμελητήριο.

Καί όλα αυτά έγιναν μέ τήν παρακολούθηση, τή συνεργασία, τήν κηδεμονία, τή συγκατάνευση καί τόν έλεγχο τών ξένων παραγόντων, συμβούλων ύπουργείων, νομισματικής έπιτροπής κλπ. πού ένώ κρατούσαν τά νήματα τής έσωτερικής πολιτικής δέν έκαναν τίποτα γιά νά έμποδίσουν τήν άντιλαϊκή αὐτή οίκονομική πολιτική.

Έτσι, στήν πράξη, έξευτελίστηκε καί κάθε είδους «γόητρο» πού άσκοῦσε σέ μερικούς καλόπιστους άφελείς ή συμβουλευτική δράση τέτοιων ξένων τεχνικών καί οίκονομικών άποστολών, ὅπως οί άγγλικές κρατικές άποστολές – καί σήμερα κιόλας οί άμερικάνικες – γιατί νόμιζαν πώς οί διάφοροι «έμπειρογνώμονες» θά έβαζαν φραγμό στίς «ύπερδασίες» τής κυβέρνησης τοῦ νεοφασιστικοῦ κράτους. Άκόμα, διαψεύστηκε καί κάθε προσδοκία «σχεδιασμένης άνοιχοδόμησης» στό πλαίσιο τής σημερινής σαρδανάπαλης κατάστασης, ὅπου δύο χρόνια τώρα δέν παρουσίασε – παρ' ὄλες τίς συμβουλευτικές επισκέψεις οίκονομολόγων κλπ. καί τίς πλουσιοπάροχα χρηματοδοτούμενες έρευνες άπό συμμαχικούς ὀργανισμούς καί τό δημόσιο ταμείο – κανένα σχέδιο ἄρτιο, ή τουλάχιστο συνεπές σέ μία, γιά ὄλους τούς τομείς τής οίκονομίας, ένιαία γραμμή. Μπορεϊ, ὄμως, μία καταστροφική οίκονομική πρακτική δράση νά τήν άντικαταστήσει «ώς διά μαγείας» ένα σχέδιο σωτηρίας, κι άν άκόμα αὐτό θεωρητικά εἶναι τέλειο; Θά ήταν παραδοξολογία νά ύποστήριζε κανένας πώς, κι έδῶ, οί «καλές προθέσεις» τών ειδικών τοῦ «σχεδίου» δέν ήσαν εκείνες πού έστρωσαν καλύτερα τό δρόμο γιά τήν κόλαση, ὅπου μάς έριξε ή καταστροφική μανία τών έχθρών τοῦ λαοῦ;

Άς έρθουμε ὄμως, τώρα, στόν προσδιορισμό τών κεφαλαίων πού δαπανήθηκαν σ' ὄλο αὐτό τό διάστημα. Κι άς δοῦμε ποιά ήταν ή παραγωγική τους άπόδοση καί ποιά ή «έπίδοση» τής οίκονομικής ὀλιγαρχίας σέ παραγωγικές επενδύσεις. Κι άκόμα, κατά πόσο οί επενδύσεις αὐτές άνταποκρίνονται στό πραγματικό δυναμικό τής οίκονομίας:

α) Μποροῦμε ν' άναφέρουμε, έδῶ, μερικά άπό τά ποσά – κατά κατηγορίες – πού καταναλώθηκαν κατά τή μεταπελευθερωτική περίοδο. Έχουμε σέ δολλάρια: 348 έκατομ. γιά στρατιωτικά έξοδα άγγλικής κατοχής, 32 έκατομ. άπό τό κάλυμμα χρυσοῦ, 420 έκατομ. άπό τά έφόδια τής ΟΥΝΡΑ, 80-100 έκατομ. περίπου τής ΕΜ-ΕΛ, 22 έκατομμύρια άμερικανικές πιστώσεις, 190 έκατομμύρια άπό τό κάλυμμα σέ πιστώσεις, δάνεια, συνάλλαγμα κλπ. πρὸς τούς έμποροτραπεζοβιομήχανους. Συνολικά, δηλαδή, ξοδεύτηκαν, άν πάρουμε ύπόψη μόνο τά παραπάνω κοντύλια, ένα δισεκατομμύριο περίπου δολλάρια (1092-1112 έκατομ. δολλάρια).

β) Η παραγωγική άπόδοση τών κεφαλαίων αὐτῶν, ὅπως χρησιμοποιήθηκαν άπό τά συγκροτήματα τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καί γιά έξωπαραγωγικές δαπάνες, ήταν συγκριτικά άσήμαντη, άν κρίνουμε άπό τά στοιχεία πού παραθέσαμε στίς προηγούμενες σελίδες. Κι άν άκόμα περιορίσουμε τό ποσό σέ 750 περίπου έκατομ. δολλάρια (μή συνυπολογίζοντας

τίς δαπάνες για στρατιωτικά έξοδα άγγλων κλπ.)¹⁴¹ και προσθέσουμε μερικά άλλα μικρότερα ποσά, πάλι ή παραγωγική απόδοση από τὰ κεφάλαια αὐτά εἶναι χαμηλότατη. Οἱ παραγωγικές ἐπενδύσεις σέ σύγκριση μέ τίς δυνατές κεφαλαιουχικές ἐπενδύσεις – δυναμικό τῆς οἰκονομίας ἀπό τοὺς ἐκτάκτους αὐτοὺς πόρους – εἶναι ἀσήμαντες.

γ) Τὰ κεφάλαια ἀπό ἐσωτερικούς πόρους ὄχι μόνο δέν «ἐπιστρατεύθηκαν», ὅπως ἡ ἐργασία, ἀλλά καί ἔμειναν ὀλότελα «ἄθικτα» καί ἀσύδοτα. Ἐκατομμύρια λίρες, πού θησαυρίστηκαν στήν κατοχή ἀπό τήν συνεργασία μέ τόν ἐχθρό, τό μαῦρο ἐμπόριο κλπ. καί ὕστερα ἀπό τήν κατοχή, μέ τήν ἀπόκτηση καινούριων ληστρικών κερδῶν ἀπό τό χρηματιστικό κεφάλαιο, ἔμειναν ὄχι μόνο ἀφορολόγητα ἀλλά καί «ἀνενόχλητα» ἀπό τήν ἀποψη τῆς παραγωγικῆς ἀξιοποίησης. Ἔτσι τὰ κεφάλαια πού χρησιμοποιήθηκαν εἶναι σημαντικά κατώτερα ἀπό τό πραγματικό οἰκονομικό δυναμικό, δηλαδή ἀπό τὰ «δυνάμενα νά γίνουν ἐκμεταλλεύσιμα» κεφάλαια.

δ) Τὰ ἀποτελέσματα στό ἰσοζύγιο πληρωμῶν καί στόν προϋπολογισμό εἶναι καταφανῆ καί καταβαρθερώνουν κάθε πιθανότητα ἐπιτυχῶν ἀποτελεσμάτων ἀπό τήν συγκριτικά ὀλότελα ἀνεπαρκῆ χρηματοδότηση τῶν 321 ἑκατομμυρίων δολλ. τῆς βοήθειας Τρούμαν, πού μέ τή συνέχιση τῆς πολιτικῆς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καί τῆς λήστευσης τῶν οἰκονομικῶν πόρων ἀπό τήν ἀχόρταγη κερδοσκοπία τῆς πλουτοκρατίας, γίνεται, πραγματικά, ζήτημα μερικῶν μηνῶν νά ἐξανεμιστεῖ. Οἱ προοπτικές γιά κάλυψη ἑλλειμμάτων εἶναι: α) Ἐλλεμμα ἐτήσιο ἰσοζυγίου πληρωμῶν 170 ἑκατομμύρια δολλάρια, β) ἑλλεμμα προϋπολογισμοῦ 1946-1947, 160 ἑκατομμύρια δολλάρια, γ) 150 ἑκατομμύρια δολλάρια στρατιωτικές δαπάνες, τ' ὀλιγότερο¹⁴²...

141. Ἀκολούθησαμε, δηλ., τήν ἐξῆς κατάταξη τῶν διαθεσίμων: α) ΟΥΝΡΑ 420 ἑκατομμύρια \$. β) Ἀπόθεμα Τραπεζῆς 200 ἑκατομμύρια \$. γ) Πιστώσεις Τραπεζῆς Εἰσαγωγῶν - Ἐξαγωγῶν 25 ἑκατομμύρια \$. δ) Πιστώσεις μερικῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων δολλαρίων γιά προμήθεια πλεονάζοντος στρατιωτικοῦ ὕλικου.

142. Μέ βάση τό κείμενο τῆς ἐκθεσης Πόρτερ, ὅπως δημοσιεύτηκε στίς ἀθηναϊκές ἐφημερίδες (8 - 10 Μαῖου 1947), παρατηροῦμε: ὁ κ. Πόρτερ δέχεται ὅτι κατά τὰ δύο τελευταία ἔτη δαπανήθηκαν 700 ἑκατομμύρια δολλάρια «ἐκ ξένης βοήθειας» καί παρατηρεῖ πώς, παρ' ὅλο αὐτό τό ποσό, «ἡ Ἑλλάς κατά τὰ δύο τελευταία ἔτη ἀπλῶς τὰ κατάφερε νά ἐπιζήσει». Δέχεται ἀκόμη ὅτι οἱ ἔλεγχοι δέν ἦταν ἀποφασιστικοί, γιατί δέν ὑπῆρχε «ἀμερόληπτος διοίκησης» καί ὅτι τό «ἰδιωτικόν κεφάλαιον ἀντί νά ἀφιερωθῆ εἰς τό ἔργον τῆς ἀνοικοδομήσεως καί τῆς ἀναπτύξεως ἐπεδόθη εἰς τήν ἐξέυρεσιν μέσων ὥστε νά κινηθῆ ἔξω τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας». Τονίζει ἐπίσης τήν ἀνομοιομορφία τῶν εἰσοδημάτων καί βιοτικῶν ἐπιπέδου μεταξύ τῶν ὀλίγων (βιομηχάνων, ἐμπόρων, κερδοσκόπων καί μαυραγοριτῶν) καί τῶν λαϊκῶν μαζῶν «πού περνοῦν μίαν ἀθλίαν ζωήν». Διαπιστώνει, τέλος, ὅτι «οὐδεμία ἐσημειώθη πρόοδος πρὸς μίαν σταθεράν βελτίωσιν κατά τὰ δύο τελευταία ἔτη», καί ὑπογραμμίζει τήν ἀποτυχία τῶν ξένων ἀποστολῶν καί ὀργανισμῶν (ΟΥΝΡΑ, Βρετανική οἰκονομική ἀποστολή, Νομισματική ἐπιτροπή) νά ἐξαναγκάσουν τήν κυβέρνησιν νά ἐφαρμόσει ἀποτελεσματικό πρόγραμμα διανομῆς εἰδῶν διατροφῆς καί πρόγραμμα ἀνοικοδόμησιν. Θεωρεῖ ὡς στοιχεῖα χαρακτηριστικά γιά τήν οἰκονομική κρίσιν: 1) Τό ἑλλεμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1947, πού φτάνει τὰ 290 ἑκατομμύρια δολλάρια. 2) Τό μικρό ἀπόθεμα τοῦ ἐλευθέρου ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος. 3) Τήν πίεσιν στό ἐπίπεδο τῶν τιμῶν λιανικῆς πώλησιν καί 4) Τήν πίεσιν ἐξ αἰτίας τῶν χαμηλῶν μισθῶν. Οἱ διαπιστώσεις αὐτές ἐπιβεβαιώνουν τίς ἀπόψεις πού ἐκθέσαμε στό κείμενο. Ποιά εἶναι τὰ μέτρα, ὅμως, πού προτείνει ὁ κ. Πόρτερ; Τά μέτρα αὐτά,

Συμπεράσματα: Κατάντησε λοιπόν ή ελληνική οικονομία τρία χρόνια ύστερα από την άπελευθέρωση αντί να προσπαθει να έπεκτείνει την παραγωγική δράση γύρω και πέρα από τά επίπεδα του 1939, να πρέπει να κλείνει τεράστια έλλείμματα στά ίσοζυγία της και στον προϋπολογισμό.

Κατάντησε, ακόμα, ν' απορροφά κεφάλαια όχι εύκαταφρόνητα και σάν «πίθος των Δαναΐδων» να μην αφήνει να τά γεύεται ό λαός, να μην του δίνεται δηλαδή απ' αυτά δουλειά και ψωμί.

Κατάντησε, τά πλουτοκρατικά στρώματα να θησαυρίζουν τό ίδιο, όπως πριν την κατοχή και στο διάστημα της κατοχής, μέ τά κεφάλαια αυτά πού προορίζονται για την άνασυγκρότηση.

Κατάντησε ή «άνοικοδόμηση» έννοια κενή από περιεχόμενο, τή στιγμή πού σέ άλλες καταστραμμένες από τό φασισμό χώρες ή άνοικοδόμηση άποτελει σύνθημα πού ήλεκτρίζει τίς λαϊκές μάζες για μεγάλα έργα, για μεγάλες είρηνικές κατακτήσεις.

Κατάντησε ένας έμφύλιος πόλεμος να χύνει τό αίμα των δουλευτών της Ελλάδας, για να περιωθούν πλουτοκρατικά συμφέροντα και να στερεωθούν ίμπεριαλιστικές βλέψεις.

Και τώρα, τό τελικό συμπέρασμα – άπάντηση στο έρώτημα πού θέσαμε πριν μερικές σελίδες:

Ό δρόμος πού άκολουθάει ή κυρίαρχη έκμεταλλεύτρια τάξη, είναι ό δρόμος της έξυπηρέτησης των στενών της συμφερόντων, ό δρόμος πού αντί να άξιοποιεί την έθνική εργασία για άνώτερες παραγωγικές πραγματοποιήσεις, οδηγεί στην άπόλυτη έκμετάλλευσή της και στή χαμηλή παραγωγική άπόδοση.

Δέν πραγματοποιούνται, λοιπόν, οί όροι για την όλόπλευρη και γρήγορη παραγωγική κινητοποίηση, πού είναι προϋπόθεση για τή γρήγορη προσέγγιση της οικονομίας στα όρια του πραγματικού της δυναμικού, μέσα σέ κάθε χρονική περίοδο. Κυριαρχεί ή ύποπαραγωγή. Τά κεφάλαια δέν καταναλώνονται παραγωγικά, γιατί δέ χρησιμοποιούνται παραγωγικά. Η χρησιμοποίηση των ξένων κεφαλαίων μέ μορφή ένίσχυσης, δανείου κλπ. και των έσωτερικών συναλλαγματικών πόρων, δέ φέρνει τά άποτελέσματα πού πρέπει και πού μπορεί.

Έτσι, ή χρηματοδότηση ούτε άντιστοιχεί μέ τό δυναμικό της οικονομίας (άφου δέν κινητοποιούνται άποτελεσματικά οί έσωτερικοί πόροι), ούτε άξιοποιούνται όρθολογικά και άποδοτικά οί έκτακτοι πόροι (συνμαχικοί όργανισμοί, δάνεια κλπ.).¹⁴³

καθώς θά δοϋμε, δέ στηρίζονται σέ γερή βάση ούτε για τό ζήτημα της κατάπαυσης του έμφύλιου πολέμου, ούτε για τον τρόπο της άξιοποίησης της έξωτερικής βοήθειας. Παρ' όλο πού ό κ. Πόρτερ έκανε όρισμένες σωστές διαπιστώσεις δέν προτείνει τά κατάλληλα ριζικά μέτρα για να θγει ή χώρα από τό οικονομικό χάος. Γι' αυτό θά ξαναμιλήσουμε.

143. Θ' άσχοληθούμε σύντομα στο Παράρτημα Ι μέ τίς άποκαλυπτικότερες καταγγελίες του πρώην ύπουργού κ. Βαρβαρέσσου, πού μέ άδιάψευστα στοιχεία πού φέρνει σέ φώς άποδείχνει την έγκληματική πολιτική της δλιγαρχίας και στον οικονομικό τομέα. Άνεξάρτητα από τό γεγονός ότι ό κ. Βαρβαρέσσος δέ στηρίχθηκε μέ τά μέτρα του στή βοήθεια του

Ἡ βασική αἰτία εἶναι πὼς οἱ κυρίαρχες τάξεις ἐξακολουθοῦν τὴν προπολεμική τους τακτική, τὴν τακτική τῆς «ἀντίστασης» στὶς παραγωγικές ἐπενδύσεις καὶ τὰ ζητοῦν ὅλα ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο. Θυσιάζουν σὲ ἀντάλλαγμα καὶ τὴν ἐθνική ἀνεξαρτησία καὶ τὶς ἴδιες τὶς πλουτοφόρες πηγές τῆς γῆρας. Ἐξακολουθοῦν τὸν παρασιτισμό, τὸ μεταπρατισμό καὶ τὸ δρόμο των μονοπωλιακῶν προνομίων. Ἡ παραγωγική ἀνάπτυξη γίνεται μὲ τὸ ρυθμὸ πού τοὺς ἐξασφαλίζει τὴν ἀπόλαυση τῶν κερδῶν καὶ τῶν προνομίων. Ἡ βασική παραγωγική δύναμη, ὁ ἐργαζόμενος λαός, καταδυναστεύεται καὶ τὸ χαμηλὸ βιοτικό ἐπίπεδο, ἡ χαμηλὴ ἀγοραστική δύναμη γίνεται παράγοντας ἀνασταλτικός γιὰ τὴν οἰκονομική ἀνάπτυξη.

Τὰ σχέδια λοιπὸν πού χωρίζουν τὴν ἀνοικοδόμησι σὲ ἀνασυγκρότηση καὶ σὲ ἀξιοποίηση καὶ οἱ προϋπολογισμοὶ τῶν κεφαλαίων πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση καὶ τὴν ἀξιοποίηση, χάνουν κάθε οἰκονομική ἀξία στὸ πλαίσιο τῶν μορφῶν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς ὀλιγαρχίας, πού θέλει νὰ κρατήσῃ ἀνέπαφο τὸν πλοῦτο τῆς καὶ νὰ μεταχειριστῆ τὶς ἴδιες μέθοδες οἰκονομικῆς ἐκμετάλλευσης.

Ἐνας τέτοιος δρόμος «ἀνάπτυξης» κάθε ἄλλο παρὰ φυσιολογικός εἶναι. Οὔτε ἀποκατάστασι, οὔτε ἀξιοποίηση, παρὰ μόνο φθορὰ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μπορεῖ νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν τακτική αὐτή.

Ἡ «ἀναγκαιότητα» τῆς ὑποδούλωσις στὰ ξένα κεφάλαια, εἶναι «ἀναγκαιότητα» πού δημιουργεῖ ἡ ἴδια ἡ οἰκονομική ὀλιγαρχία, πού εἶναι ἀνίκανη καὶ δέ θέλει νὰ κινητοποιήσῃ παραγωγικά τοὺς ἐσωτερικούς πόρους, γιὰ τοὺς λόγους πού εἶδαμε.

Συνακόλουθα, ἡ προσπάθεια νὰ παριστάνουν ὡς μηδαμινὸ τὸ δυναμικὸ τῆς οἰκονομίας καὶ νὰ ζητοῦν ἀποκλειστικά τὴ χρηματοδότηση ἀπὸ τὰ ξένα κεφάλαια καὶ νὰ τὰ δέχονται μὲ ὅποιουσδήποτε ὄρους, δέν εἶναι παρὰ ἡ προσπάθεια τῆς ἴδιας τῆς ὀλιγαρχίας νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἴδια τακτική, πού καὶ ἡ παλιά καὶ ἡ πρόσφατη πείρα μᾶς δείχνουν πὼς ὀδηγεῖ στὸ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο καὶ στὸ μαρασμό.

Τὸ ζήτημα λοιπὸν τῆς χρηματοδότησης, δέν εἶναι ζήτημα ἀναβολῆς τῆς ἀνασυγκρότησις, ἐπειδὴ «μᾶς λείπει» τὸ ἓνα ἢ τὸ ἓνα καὶ μισὸ δισε-

λαοῦ – ἐνῶ μποροῦσε – γιὰ νὰ γυμνώσῃ τὴν ὀλιγαρχία ἀπὸ κάθε πρόσχημα, τὰ στοιχεῖα πού παρουσιάζει εἶναι ἀξιόλογα καὶ ἐπιβεβαιώνουν ἀπόλυτα τὴ θέση μας γιὰ τὴν ἀντιορθολογική χρησιμοποίησι τῆς ξένης βοήθειας. Ἀκόμα ἀποδείχνει ὁ κ. Βαρβαρέσσος μὲ τὰ στοιχεῖα του – καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πῶς σημαντικό γιὰ τὸ θέμα πού ἐξετάζουμε στὸ κείμενο – πὼς ἡ χρηματιστική ὀλιγαρχία προτίμησε νὰ μὴν πάρῃ τὴν ἐνίσχυση πού μποροῦσε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ (Τράπεζα Εἰσαγωγῶν - Ἐξαγωγῶν, καναδικὰ δάνεια, σύνολο 900 ἑκατομ. δολλάρια) μέσα στὰ δύο πρῶτα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴ φασιστική κατοχὴ γιὰ νὰ καταστήσῃ νὰ ζητιανεύῃ σήμερα βοήθεια καὶ «εἰσορὴν ἀφθόνου ξένου χρήματος» προσφέροντας γιὰ ἀντάλλαγμα τὴν ἐθνική ἀνεξαρτησία καὶ τὶς πλουτοπαραγωγικές μας πηγές, ἐνῶ στὸ μεταξύ καμιά προσπάθεια δέν ἔκανε γιὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν οἰκονομία μὲ ἐσωτερική προσπάθεια ἐξασφαλίζοντας ἔτσι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴν «πλήρη ἀσυδοσίαν τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἐκμεταλλευτῶν», κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ κ. Βαρβαρέσσου.

Τὰ στοιχεῖα πού δίνει ὁ κ. Βαρβαρέσσος περιέχονται: 1) Στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸν κ. Μείμπερ πού δημοσίευσε ὁ «Ἀνταίος», ἀριθ. 5 - 6 καὶ 7 - 8]1947 καὶ 2) στὸ ἄρθρο του «Ἀπολογισμὸς καὶ κριτικὴ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν (ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Ἀλ. Διομήδην)», «Νέα Οἰκονομία», ἀριθ. 7]1947.

κατομύριο δολάρια, ούτε κρέμεται από ένα πίνακα «ἀναγκαίων κεφαλαίων», από τό ένα μέρος, μέ ἀντιπαροχή τήν ἐθνική, καί τήν οἰκονομική ἀνεξαρτησία καί ὀλόκληρο τό φυσικό πλοῦτο, ἀπό τό ἄλλο μέρος. Μέ τή μορφή καί τό νόημα πού δίνουν στή χρηματοδότηση οἱ κυρίαρχοι οἰκονομικοί κύκλοι, δέ δίνουν λύση στό πρόβλημα τῆς ἀνασυγκρότησης, πράγμα πού διαπιστώθηκε ἀπό τήν παταγώδη ἀποτυχία τους ν' ἀποκαταστήσουν τήν οἰκονομία μέσα σ' αὐτά τά τελευταῖα τρία χρόνια. Μέ τή μέθοδο αὐτή δέν μπορεῖ, πολύ περισσότερο, νά γίνει ἡ ἀξιοποίηση τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου.

Εἶναι, λοιπόν, καί ἡ χρηματοδότηση ζήτημα πού κυρίαρχα μπορεῖ νά λύσει μόνο ὁ λαός, κινητοποιώντας ἀδέσμευτα τοὺς ἐσωτερικούς πόρους καί χρησιμοποιώντας στό πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καί τήν ξένη ἐνίσχυση γιά νά ἐπιταχύνει τό ἔργο του.

Τίς πολιτικές προϋποθέσεις καί τά οἰκονομικά μέτρα πού χρειάζονται γιά τό σκοπό αὐτό, ἐξετάσαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια.

γ) Οἱ κατευθύνσεις γιά τή λύση τοῦ ζητήματος τῆς χρηματοδότησης

Δέν πρόκειται, μέσα στίς λίγες σελίδες αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου, νά ἀναπτύξουμε ἕνα ἀναλυτικό σχέδιο γιά τή χρηματοδότηση τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου στά διάφορα χρονικά στάδιά του. Αὐτό, τή στιγμή τούτη, καί ἔξω ἀπό τά ὅρια τῆς μελέτης βρῖσκεται καί ἀπό τήν ἄποψη τῆς προετοιμασίας σέ ὑλικό βιβλιογραφικό ἀπό εἰδικές ἐργασίες γιά τόν κάθε τομέα καί κλάδο τῆς οἰκονομίας δέν εἶναι ἀντικειμενικά πραγματοποιήσιμο, ἀφοῦ τέτοιες ἐργασίες ὀλοκληρωμένες δέν ἔχουν ὡς τώρα δημοσιευθεῖ.

Θά προσπαθήσουμε, ὁμως, νά δώσουμε τίς γενικές κατευθύνσεις καί τή μέθοδο γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος τῆς χρηματοδότησης, στό πλαίσιο μέσα τῆς λύσης πού δώσαμε καί γιά τό οἰκονομικό δυναμικό.

Ἐν ἐπρόκειτο, σήμερα, νά ξεκινήσουμε, μέ ἐξασφαλισμένους τοὺς ἀπαραίτητους πολιτικούς καί γενικούς οἰκονομικούς ὅρους (οἰκονομικά μέτρα) πού ἀναφέραμε, γιά τήν κατάστρωση τοῦ προγράμματος τῆς ἀνασυγκρότησης, θά ἔπρεπε νά στηριχτοῦμε σέ δύο βάσεις: *Πρῶτο*, στήν παραγωγική κινητοποίηση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, στό μέγιστο πραγματοποιήσιμο ὅριο, *δεύτερο*: στήν ὀρθολογική χρησιμοποίηση κεφαλαίων καί οἰκονομικῶν πόρων, τακτικῶν ἢ ἔκτακτων ἀπό κάθε πηγή, στόν ἀνώτατο βαθμό.

Γιά τήν κινητοποίηση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος τοῦ λαοῦ εἶναι ἀπαραίτητο νά συντρέξουν οἱ πολιτικοί καί οἰκονομικοί ὅροι πού ἐξετάσαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο καί πού δέ θά ἐπαναλάβουμε ἐδῶ. Οἱ ὅροι αὐτοί ἐξασφαλίζονται, καθὼς εἶδαμε, ἀπό μιά κυβέρνηση ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ, ἀπό μιά πραγματική οὐδετερότητα καί ἐθνική ἀνεξαρτησία τῆς χώρας καί, παράλληλα, ἀπό τήν ἐξασφάλιση κατάλληλων ὁρων ἐργασίας, ἐπάρκειας σέ εἶδη κατανάλωσης κλπ.

Ἡ πραγματοποίηση τοῦ παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος πού ἐπιδιώκουμε, ἡ ἀξιοποίηση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος τοῦ λαοῦ καί ἡ

δημιουργική της σύνδεση με τά μέσα παραγωγής εξαρτάται από τή δεύτερη βάση. Τήν ὀρθολογική, δηλαδή, χρησιμοποίηση τῆς ὀργανικῆς καί ἀνόργανης μάζας τῶν κεφαλαίων καί τήν εξασφάλιση ὅσο γίνεται μεγαλύτερης μάζας κεφαλαίων στά ὄρια μέσα τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ καί ἀνάλογα μέ τούς συγκεκριμένους σκοπούς πού ἐπιδιώκουμε.

Ἡ ὀρθολογική χρησιμοποίηση τῶν κεφαλαίων θ' ἀποβλέπει, τόσο στήν ἐξάλειψη τῶν παθητικῶν στοιχείων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, πού θά γίνει μέ τήν ἀνύψωση τῆς παραγωγικῆς ἀπόδοσης στόν ἀναγκαῖο βαθμό, ὅσο καί στή θεμελίωση τῶν καινούριων παραγωγικῶν δυνατοτήτων, γιά τήν εὐρυνση τοῦ κύκλου τῆς παραγωγῆς, μέ τήν κατασκευή τῶν ἀναγκαίων παραγωγικῶν μέσων. (Ἐγκαταστάσεις βιομηχανιῶν, φράγματα κλπ. παραγωγικά ἔργα).

Ἡ δυσκολία βρῖσκεται στήν εξασφάλιση κεφαλαίων πού θά χρειαστοῦν γιά τίς πρώτες, τίς ἄμεσες ἀνάγκες τῆς ἀνασυγκρότησης. Τά κεφάλαια αὐτά, ἐνῶ θά μποροῦν νά ἐξυπηρετηθοῦν ἀπό τήν ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, δέν μποροῦν στό σύνολό τους νά *προκαταβληθοῦν*, ἀφοῦ ὁ πόλεμος δημιούργησε πρόσθετες ἀνάγκες, ἐξαιτίας τῶν καταστροφῶν πού προκάλεσε, καί ἔτσι κατέδασε τό σημεῖο «ἐκκίνησης» σέ χαμηλότερο ἐπίπεδο. Ἄμα τά κεφάλαια αὐτά γιά τό ξεκίνημα ἐξυπηρετοῦν – καί ὅσο περισσότερα ἐξυπηρετοῦν – ἡ κατοπινή ἀνάπτυξη καί διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς εξασφαλίζεται μέ αὐτοχρηματοδότηση ἀπό τούς ἴδιους τούς κλάδους πού θά ἐπεκτείνονται.

Εἶδαμε, ὅτι αὐτό θά συμβεῖ γιά τή βαρεῖα βιομηχανία, ὅταν ἐξετάσαμε τή μελλοντική τῆς ἀνάπτυξη, τό ποσοστό τῆς συσσώρευσης κλπ.¹⁴⁴

Ποιά μάζα, λοιπόν, κεφαλαίων θά θεωρήσουμε «διαθέσιμη» στό στάδιο τοῦ ξεκινήματος; Καί ποιές ἀνάγκες θά ἀντιμετωπίσουμε;

Ἐδῶ ἡ γραμμή πού ἀκολουθοῦμε χωρίζεται *καθαρὰ* ἀπό τήν ἐπίσημη ἄποψη γιά τή χρηματοδότηση.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα πηγῆ κεφαλαίων γιά παραγωγική ἐπένδυση πρέπει νά θεωρεῖται ἀπό μᾶς – ἂν δεχθοῦμε πῶς πλησιάζουμε στήν ἀποκατάσταση στά προπολεμικά παραγωγικά ἐπίπεδα μέ τά ὡς τώρα διαθέσιμα κεφάλαια ἀπό τούς συναλλαγματικούς πόρους τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν (ἐξαγωγικό ἐμπόριο-ἐμβάσματα κλπ.) καί τίς ἀναγνωρισμένες ἤδη ὡς «καταβλητέες» πιστώσεις ἀπό συμμαχικούς ὀργανισμούς καί ἐπανορθώσεις – ἡ μάζα τῶν καινούριων κεφαλαίων πού δημιουργοῦνται μέ μορφή κέρδους, τόκου κλπ. ἀπό τήν ἐθνική ἐργασία. Τά κεφάλαια αὐτά, στό μεγαλύτερο μέρος τους, μποροῦν νά θεωρηθοῦν διαθέσιμα γιά παραγωγικές τοποθετήσεις. Τό ζήτημα αὐτό δέν πρέπει νά ταυτίζεται μέ τίς ἐθνικοποιήσεις – πού ἀναμφισβήτητα θά βοηθήσουν στή διοχέτευση τῶν κεφαλαίων αὐτῶν σέ παραγωγικές τοποθετήσεις – γιατί, ἐδῶ, μιλάμε καί γιά ἐκεῖνα τά διαθέσιμα κεφάλαια πού πρέπει νά γίνουν παραγωγικά ἔστω καί ἂν ἀνήκουν σέ ἀτομικό κάτοχο μέσων παραγωγῆς. Γιά τόν τρόπο πού θά προσελκυσθοῦν στήν παραγωγή τά κεφάλαια τῶν ἐπιχειρήσεων πού δέ θά ἐθνικο-

144. Βλέπε σελίδες 343 – 361.

ποιηθῶν, μιλῆσαμε ἐπίσης, σέ προηγούμενο κεφάλαιο.¹⁴⁵

Τὰ κεφάλαια αὐτά, πού τὰ ὑπολογίσαμε σέ 11 περίπου δισεκατομ. δραχμές τοῦ 1938, μποροῦν νά μᾶς δώσουν παραγωγικά κεφάλαια γιά τοποθετήσεις τό λιγότερο 9 δισεκατομ. δραχμές, ἂν ἐκπέσουμε ἕνα ποσοστό 20%, περίπου, γιά διαφυγή καί κατανάλωση ἐξωπαραγωγική. Αὐτή ἡ πηγή εἶναι βασικῆς σημασίας, γιατί προέρχεται ἀπό τή συσσώρευση οἰκονομικῶν μέσων πού μᾶς δίνει τό τακτικό ἐθνικό εἰσόδημα (μέσος ὄρος 1938-1939) καί φτάνει τό 15% περίπου τοῦ μεγέθους του, μέ τήν προϋπόθεση, φυσικά, πώς θ' ἀλλάξει ἡ λειτουργία καί ἡ κατανομή τῶν κεφαλαίων πού προπολεμικά διοχετεύονταν ἀπό τήν οἰκονομική ὀλιγαρχία, κατά τό μεγαλύτερο ποσοστό, πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις.

Δεύτερο, πηγή κεφαλαίων ἀποτελεῖ τό συγκεντρωμένο κεφάλαιο πού ἀποθησαύρισαν οἱ κύκλοι τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας στό διάστημα τῆς κατοχῆς, τῆ συνεργασία μέ τόν ἐχθρό, τήν κερδοσκοπία στό μαῦρο ἐμπόριο καί τήν ὠφέλεια ἀπό τήν ἀπόσβεση τῶν ἐγκαταστάσεων καί τῶν χρεῶν τους, πού ἔγινε μέ τόν πληθωρισμό, τελικά, σέ βάρος τοῦ νομίσματος, τῆς λαϊκῆς ἀποταμίευσης¹⁴⁶ καί τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου. Ἀκόμα, πρέπει νά ὑπολογιστεῖ ἡ ὠφέλεια τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας ἀπό τόν καινούριο μετακατοχικό πληθωρισμό καί τὰ καινούρια κέρδη της ἀπό τίς πρώτες ὕλες τῆς ΟΥΝΡΑ καί ἀπό τή διασπάθιση τοῦ συναλλάγματος γιά εἰσαγωγές. Γιά τό πιθανό μέγεθος τοῦ ποσοῦ τῶν παραπάνω κεφαλαίων, ἐδῶ, μόνο γενικές ὑποθέσεις μποροῦμε νά κάνουμε, γιατί εἶναι ἔργο τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν μέ κατάλληλο φοροτεχνικό σύστημα νά ἐξακριβώσουν καί νά εἰσπράξουν τό σχετικό φόρο.

Ὑπολογίζουν πώς ἀπό τή συνεργασία μέ τόν ἐχθρό, ἡ βιομηχανία ἀποκόμισε κέρδη τό λιγότερο 25 ἑκατομ. χρ. λιρῶν, ἢ 25 δισεκατομ. δραχ. (τοῦ 1938), πού σ' αὐτά θά ἔπρεπε νά προστεθοῦν καί τὰ ποσά τῶν κεφαλαίων τῶν ἄνωνύμων ἐταιριῶν πού ἀποσβέστηκαν, εἴτε αὐτά ἦταν μέ τή μορφή χρέους, εἴτε μέ τή μορφή πιστώσεων. Ἔχουμε ἕνα ποσόν – σύμφωνα μέ τὰ στοιχεία τῆς ἐπετηρίδας ἄνωνύμων ἐταιριῶν – περίπου 18 δισεκατομ. δραχμῶν (τοῦ 1938). Ἐκτός ἀπό τίς κατηγορίες αὐτές ἔχουμε καί τούς εἰσαγωγείς, πού ἡ ἴδια ἡ ἀρμόδια ἐπιτροπή τούς καταλόγισε τό ποσό τῶν 5 ἑκατομ. λιρῶν. Τό ποσό αὐτό, ὅμως, βεβαιώθηκε μόνο ἀπό τήν «ἐπίσημη» ἔρευνα. Μιά καινούρια συστηματική ἔρευνα πόσα θά ἔφερε ἀκόμα σέ φῶς! Στό ποσό αὐτό τῶν 50 ἑκατομ. χρυσῶν λιρῶν πρέπει νά προστεθεῖ καί ὁ ἀκίνητος πλοῦτος, τὰ χωράφια, τὰ χρυσαφικά, τὰ σκευή κλπ. πού ἀρπάχτηκαν ἀπό τό μεγαλο-μαυραγοριτισμό.

Ἐξήντα ἑκατομμύρια χρυσές λίρες, ἢ ἐξήντα δισεκατομμύρια δραχμές, τό μέγεθος, δηλαδή, ἑνός ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, τοῦ 1938-1939 δέ

145. Βλέπε σελίδες 198 – 205.

146. Τά ποσά τῶν μεσαίων καί μικρῶν καταθέσεων σ'α ταμειυτήρια καί στό ΙΚΑ (6 δισεκατομ. δραχ. τοῦ 1938, περίπου) τὰ ἀκίνητα πού ξεπουλήθηκαν γιά λίγες λίρες κλπ. κλπ. μαρτυροῦν γιά τό ὕψος τῆς ληστείας.

νομίζουμε πώς βρίσκεται μακριά από τόν πραγματικό όγκο τών κεφαλαίων πού συσσωρεύτηκαν. Στο ποσόν αυτό, ἄς προστεθοῦν καί τά κέρδη ἀπό τή συνέχιση τῆς ληστρικής πρωταρχικῆς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου καί ὕστερα ἀπό τή φασιστική κατοχή. Ἐάν προσθέσουμε καί τά ἐφοπλιστικά κέρδη πού μένουν ἀφορολόγητα, μεγαλώνει ἀκόμα πιά πολύ ἡ ὀλική μάζα τών κεφαλαίων. Ἐς σταματήσουμε ἐδῶ τήν ἀπογραφή τοῦ πλούτου τῆς ὀλιγαρχίας. Τά κεφάλαια αὐτά, ἄλλα ἔγιναν ἐμπορεύματα, ἄλλα χρυσός, ἄλλα ἀκίνητα καί ἄλλα τοποθετήθηκαν στό ἐξωτερικό.

Ἐς ὑποθέσουμε πώς ἀπό τίς δημεύσεις τών περιουσιῶν τών δοσιλόγων καί τῆ φορολογία τών ὑπόλοιπων κεφαλαίων μαζί καί μέ τήν τακτική προοδευτική φορολογία τοῦ κεφαλαίου καί τῆ φορολογία τῆς περιουσίας, ὅπου προπολεμικά βασίλευε ἡ φοροδιαφυγή, ἐξασφαλίζεται ἓνα ποσό 25 ἑκατομ. χρ. λιρῶν πού μᾶς κάνει δηλαδή τό 30-40% τῆς συνολικῆς αὐτῆς μάζας κεφαλαίων. Τό ποσό αὐτό σέ μιά τοποθέτηση δεκαετή μᾶς δίνει 2,5 δισεκατομ. δρχ. (1938) τό χρόνο, πού, ἂν σ' αὐτές προστεθοῦν τά 9 δισεκατομ. δρχ., μᾶς ἀνεβάξουν τό συνολικό διαθέσιμο ποσό κεφαλαίων σέ 11,5 δισεκατομ. δρχ. (1938). Ἐάν προσθέσουμε καί ἓνα ποσό 1 δισεκατομ. δρχ. τό χρόνο ἀπό ἐπανορθώσεις καί ἐμβάσματα, φτάνουμε τά 12,5 δισεκατομ. δρχ.

Τρίτη πηγή διαθέσιμων οἰκονομικῶν μέσων ἀποτελεῖ ἡ ἐσωτερική ἀποταμίευση.¹⁴⁷

Ἐνα ἐλεύθερο ἐσωτερικό παραγωγικό δάνειο θά μᾶς ἔδινε τό χρόνο τουλάχιστον ἓνα δισεκατομμύριο δραχμές προπολεμικές. Τό ποσό αὐτό, προπολεμικά, σπαταλιόταν γιά τή «νεολαία» τῆς 4ης Αὐγούστου, γιά τήν Ἀσφάλεια κλπ.

Ὅπως τονίσαμε καί σέ προηγούμενα κεφάλαια, στήν ἐξασφάλιση τών διαθέσιμων αὐτῶν κεφαλαίων θά συμβάλει ἀποφασιστικά ἡ κατάλληλη διαρρύθμιση τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ ὀργάνωση τοῦ φοροτεχνικοῦ καί τοῦ φορολογικοῦ συστήματος σέ λαϊκή βάση, ἡ ἐθνικοποίηση τῆς πίστης καί τά ἄλλα οἰκονομικά μέτρα τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας πού ἀναφέραμε.

Σέ τί ἀντιστοιχεῖ τό ποσό τών 13,5 δισεκατομ. δρχ. τό χρόνο; Ἀντιστοιχεῖ μέσα σέ μιά δεκαετία μέ κεφάλαιο περίπου 135 δισεκατομ. δρχ. Τό ποσό αὐτό ὑπολείπεται μόλις κατά 10 δισεκατομ. δρχ. ἀπό τό ποσό πού προβλέπει τό σχέδιο τοῦ ΟΗΕ καί τό κυβερνητικό ὑπόμνημα γιά τίς συνολικές ἀνάγκες τῆς ἀποκατάστασης καί ἀξιοποίησης.

Πρέπει νά λάβουμε, ὅμως, ὑπόψη πώς ἂν ἐξασφαλίσουμε ἓνα ποσό 13,5 δίσ δρχ. τό χρόνο γιά *παραγωγικές τοποθετήσεις*, στήν πραγματικότητα τό ποσό αὐτό θά μεγαλώσει ἀκόμα, ὕστερα ἀπό τήν πρώτη πενταετία, ἀνάλογα μέ τό καθαρό εἰσόδημα πού θά δώσουν οἱ καινούριοι κλάδοι. Τό εἰσόδημα αὐτό εἶδαμε πώς εἶναι γιά τό πρῶτο πεντάχρονο στή βαρεῖά βιομηχανία 2 δίσ δρχ. (1938) καί στή γεωργία 10 δίσ δρχ. τό μικτό καθαρό, δηλαδή τό καθαρό ἄλλα 2 δισεκατ. δρχ. (1938) τό λιγότερο.

147. Πρίν τόν πόλεμο 700 ἑκατ. δρχ. τό χρόνο συγκέντρωναν μόνο οἱ ἀσφαλιστικοί ὀργανισμοί.

“Υστερα λοιπόν από την πρώτη πενταετία έχουμε αύξηση των διαθεσίμων κεφαλαίων κατά 4 δισ. δρχ. μόνο από τους δύο αυτούς τομείς. Αν προσθέσουμε και το εισόδημα από την επέκταση και των άλλων κλάδων (έλαφρα βιομηχανία κλπ.), το ποσό μεγαλώνει ακόμα πιά πολύ. Αν λάβουμε υπόψη και τόν παράγοντα της αύξησης της παραγωγικότητας και συνεπώς της αύξησης της ταχύτητας του παραγωγικού κύκλου, ελευθερώνουμε και καινούριες πρόσθετες μάζες κεφαλαίων. Έτσι μέσα σέ μιά δεκαπενταετία εξασφαλίζεται ή συντέλεση ενός ακόμα πλατύτερου παραγωγικού προγράμματος από τό πρόγραμμα των 1326 έκ.ατ. δολλ. (1938) ή 145 δι-σεκατ. δρχ. (1938).

“Ας γυρίσουμε ξανά στην άρχή του προγράμματός μας (πρίν δηλαδή τό πρώτο πεντάχρονο), όποτε δέ θά έχουμε τή δυνατότητα της αυτοχρηματοδότησης, στό σημείο πού θά τήν εξασφαλίσουμε όταν ή οικονομία πάρει τό γοργό ρυθμό της παραγωγικής ανάπτυξης, πού είδαμε και πιά πάνω και στά προηγούμενα κεφάλαια, γιά τή βαρειά βιομηχανία.

Έδώ παΐνει τό ζήτημα του ρυθμού στην εκτέλεση του προγράμματος μας. Εΐναι αλήθεια, πώς ή δυνατότητα νά χρησιμοποιήσουμε κεφάλαια από έκτακτες πηγές, από πηγές δηλαδή πού δέν άναφέραμε πιά πάνω, και τέτοια πηγή εΐναι ή έξωτερική ενίσχυση, θά μās έδινε τόσο τήν ευχέρεια σέ συναλλαγματικά μέσα γιά όρισμένες άγορές, όσο και θά επιτάχυνε τους ρυθμούς και τήν έκταση στην εκτέλεση του παραγωγικού σχεδίου.

Τό νόημα, όμως, μās τέτοιας ξένης οικονομικής ενίσχυσης παρουσιάζεται ολότελα διαφορετικό από εκείνο πού της δίνουν οι ύποστηρικτές της μετατροπής της Έλλάδας σέ οικονομικό προτεκτοράτο, γιά τήν έξεύρεση κεφαλαίων. Η διαφορά βρΐσκεται:

1) Στό ότι έμεις προβλέπουμε γιά ένα δάνειο παραγωγικό πού θά τό επιδιώξουμε γιά νά ύποδοθηήσουμε τήν έσωτερική ανάπτυξη της οικονομίας, πού θά στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην κινητοποίηση των έσωτερικών πόρων, όπως τή διαγράψαμε πιά πάνω.

2) Τό δάνειο θά τό διαπραγματευθούμε προς όλες τις κατευθύνσεις, γιατί θά επιδιώξουμε, μέ τήν έξωτερική μας οικονομική πολιτική, συνεργασία μέ τις άλλες χώρες χωρίς κανένα μονόπλευρο αποκλειστικό προσανατολισμό. Ο βαθμός της οικονομικής συνεργασίας θά έξαρτηθει από τή φυσιολογική σχέση πού θά πρέπει ν' άποκαταστήσουμε μέ τήν κάθε οικονομία. Τό είδος της συνεργασίας θά έξαρτηθει, φυσικά, και από τό είδος της οικονομίας της κάθε χώρας. Διαφορετική θά εΐναι, ως ένα βαθμό, ή συνεργασία μας μέ τις οικονομίες λ.χ. της κεντρικής και άνατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, όπου θά ύπάρχει συντονισμός οικονομικών και κοινωνικών επιδιώξεων και διαφορετική ή συνεργασία μέ τις άγγλοσαξονικές χώρες· χωρίς, φυσικά, αυτό νά σημαίνει πώς δέ θά προσπαθήσουμε νά ώφελήσουμε στό βαθμό του πραγματοποιήσιμου τήν οικονομία μας μέ τή συνεργασία, όσο μπορούμε περισσότερο, και μέ αυτές τις χώ-

ρες¹⁴⁸. Για τό θέμα αυτό θά μιλήσουμε καί στό επόμενο κεφάλαιο.

3) Ἡ ξένη οἰκονομική ἐνίσχυση δέ θά γίνει δεκτή μέ κανενός εἶδους παραχώρηση προνομίου στήν ἐθνική ἀνεξαρτησία ἢ στήν οὐδέτερη γραμμή τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς μας. Οὔτε θά ἐπιτρέψουμε προνόμια οἰκονομικά ἢ παραχώρηση φυσικῶν πόρων τῆς χώρας γιά κερδοσκοπική ἐκμετάλλευση. Τήν ὁποιαδήποτε ἐνίσχυση θά τή διαχειριστοῦμε ἐμεῖς *κυρίαρχα* καί γιά τήν ἐκτέλεση τῶν σκοπῶν τοῦ *ἐθνικοῦ μας οἰκονομικοῦ σχεδίου*. Ὅσο γιά τούς ὄρους, αὐτοί, φυσικά, θά εἶναι τέτοιοι ὥστε καί τό κεφάλαιο πού θά ζητήσει νά ἐπενδυθεῖ νά βρῖσκει συμφέρουσα τήν τοποθέτησή του καί ἡ οἰκονομία μας νά μήν ἐπιβαρύνεται σέ σημείο πού νά μήν ἰσοσταθμίζεται ἡ ἐπιβάρυνση ἀπό τήν ὠφέλεια πού θά προκύψει μέ τή χρησιμοποίηση τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ. Ἐδῶ πρέπει νά σημειώσουμε πώς οἱ πραγματικές ἐγγυήσεις πού θά δώσει ἕνα ἀνεξάρτητο λαϊκό κράτος γιά τήν τοποθέτηση κεφαλαίων, θά εἶναι πολύ πῖο σοβαρές καί πῖο σεβαστές ἀπό τό ἴδιο, παρά οἱ ἐγγυήσεις πού θά δώσει μιά κυβέρνηση τῆς ὀλιγαρχίας, ἀπό τήν ὁποία, φυσικά, ζητοῦνται προνόμια καί ἐξασφαλίσεις βαρύτερες, καί γιά τόν πρόσθετο λόγο τῆς ἀνυποληψίας σ' ἕνα τέτοιο ἀνίκανο καί διεφθαρμένο καθεστῶς – ὅσο ἀπαραίτητη κι ἂν εἶναι ἡ προσωρινή του διατήρηση γιά ὀρισμένες ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις.

Ἡ τέτοια ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος τῆς χρηματοδότησης, ἔγινε κιόλας ἀπό τίς λαϊκές δημοκρατίες τῆς Εὐρώπης¹⁴⁹. Εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἐξῆς διαπίστωση γιά τό πλάνο τῆς Τσεχοσλοβακίας:

Ἡ Τσεχοσλοβακία δέχεται μέ χαρά τή συνεργασία τοῦ ἐξωτερικοῦ, τεχνική καί οἰκονομική. Τό σχέδιό της δέν εἶναι αὐταρχικό. Ἐχει ἀνάγκη νά εἰσάγει καί νά ἐξάγει. Ἀλλά δέ θά δώσει σέ καμμιά περίπτωση τήν ἀνεξαρτησία της. «Τό σχέδιό μας, διεκήρυξε ὁ Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σχεδίου, δέν στηρίζεται σ' ἕνα ἐξωτερικό δάνειο. Βέβαια, ἕνα δάνειο θά μᾶς βοηθοῦσε νά ἀναπτύξουμε τήν οἰκονομία μας, ἀλλά δέν εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ σχεδίου μας.»... «Ἐθνικοποιώντας καί σχεδιάζοντας τήν οἰκονομία της ἡ Τσεχοσλοβακία βάζει κατά μέρος τίς ζώνες

148. Τῆ διαφορά αὐτή θά τήν καταλάβουμε μέ τό ἐξῆς παράδειγμα: μπορούμε σέ μιά λαϊκοδημοκρατική χώρα νά ἐξάγουμε μέταλλα κατεργασμένα καί νά εἰσάγουμε μηχανές στό πρῶτο καί δεύτερο ἰδιαίτερα πεντάχρονο. Τό ἴδιο ἀκριδῶς δέν μπορεί νά εἶμαστε δέβαιοι πώς θά γίνει, ἂν ἕνα μονοπωλιακό τράστ ἀμερικανικό μᾶς ἀποκλείσει ἀπό τήν ἀγορά τοῦ ἀλουμίνιου, πράγμα πού δέ θά γίνει ἀπό μέρος λ.χ. τῆς Τσεχοσλοβακίας. Ἄν, ὅμως, ἡ ἀμερικανική ἀγορά ζητήσει ἡ προσφέρει ἕνα προϊόν διομηχανικό, τότε θά συνεργαστοῦμε μαζί της μέ τούς ἴδιους συμφέροντες ὄρους.

149. Βλέπε βιβλιογραφία, Παράρτημα III. Βλ. Jean Bruhat: «Τό δίχρονο πλάνο στήν Τσεχοσλοβακία», «Ἀνταίος», ἀριθ. 5-6/1947 καί γιά τό πεντάχρονο σχέδιο τῆς Γιουγκοσλαβίας βλ.: «Τό πεντάχρονο σχέδιο στή νέα Γιουγκοσλαβία», Λόγος τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κρατικοῦ σχεδίου Ἄν. Λέμπραν, καί «Οἰκονομικός Ριζοσπάστης» τῆς 24/4/1947. Ν. Πούχλωφ: «Ἡ οἰκονομική ἀναγέννηση τῆς δημοκρατικῆς Πολωνίας», «Μόρφωση», ἀριθ. 4/1947. Μ. Ἀφονίν: «Ἡ ἀναγέννηση τῆς Πολωνίας», «Μόρφωση», ἀριθ. 12/1947. Μπ. Χριστώφ: «Ἡ οἰκονομική κατάσταση τῆς Βουλγαρίας», «Μόρφωση», ἀριθ. 9/1946.

έπιρροής».

Έχουμε επίσης τό παράδειγμα τής Γιουγκοσλαβίας πού κατά έγκυρες δημοσιογραφικές πληροφορίες¹⁵⁰ εκτελείται κι εκεί ένα τεράστιο άνοικοδομητικό έργο μέ πραγματικό όργανό τής δραστηριότητας του έργαζόμενου λαού, καί χωρίς μάλιστα νά έχει χρηματοδοτηθεί ή οίκονομία της μέ τά... δισεκατομμύρια δολάρια πού ζητούν οί δικοί μας «λαοπρόβλητοι» γιά νά προχωρήσουν στήν άνασυγκρότηση.

Τό ζήτημα, λοιπόν, τής χρηματοδότησης λύνεται φυσιολογικά, άν τοποθετηθούμε σωστά στό πρόβλημα τής όλόπλευρης έσωτερικής κινητοποίησης των οικονομικών πόρων, των φυσικών πόρων καί τής έθνικης έργασίας καί άν μέ τήν έξωτερική οικονομική πολιτική μας αντιμετώπισουμε σωστά τό πρόβλημα τής έξωτερικής ένίσχυσης. Έξωτερική οικονομική ένίσχυση δέν πρέπει νά σημαίνει οικονομική ύποδούλωση, γιατί τότε δέ φτιάνουμε σχέδιο λαϊκής άνοικοδόμησης, αλλά φτιάνουμε σχέδιο ιμπεριαλιστικής καταδυνάστευσης τής χώρας.

Ή «έπίσημη» άποψη γιά νά φοβίσει αυτούς πού άποτολμοούν μιά θαρρετή στάση στό ζήτημα τής χρηματοδότησης προσπαθεί νά τούς τρομάξει μέ τό «μπαμπούλα» του άδύνατου τής άνασυγκρότησης, άν δέν έξασφαλιστεί ή «άντί οίασδήποτε παροχής είσροή ξένων κεφαλαίων». Ή «θέση» αυτή όμως – πού άρνιέται νά κάνει τή σωστή έκτίμηση του παραγωγικού καί του οικονομικού δυναμικού, γιά νά δείξει τή «φτώχεια» μας σέ ένα «βασικό συντελεστή» τής παραγωγής – ύποστηρίζεται άκριβώς γιά νά γλυτώσει τό μεγάλο κεφάλαιο των μαυραγοριτών καί των οικονομικών συγκροτημάτων - στυλοβατών του φασισμού τής 4ης Αυγούστου καί του σημερινού νεοφασισμού άπό κάθε θυσία – έστω καί τήν παραμικρή – καί νά δικαιολογήσει τή μετατροπή του τόπου σέ έξάρτημα των ξένων ιμπεριαλιστών καί σέ πυριτιδαποθήκη καινούριου πολέμου.

Είναι κι αυτή ή άποψη μιά άπό τίς μορφές τής θεωρίας γιά τό «μή διώσιμο» τής χώρας, έντεχνα σκεπασμένη κάτω άπό προϋπολογισμούς σχεδίων άνασυγκρότησης, πού στό μόνο άποτέλεσμα πού δέν καταλήγουν είναι στήν πραγματική άνοικοδόμηση τής χώρας.

Βλέπουμε, τώρα, ότι άπό τίς διαπιστώσεις πού κάναμε στό κεφάλαιο γιά τή χρηματοδότηση του οικονομικού σχεδίου, έπαληθεύεται ή άποψη πού εκθέσαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο γιά τό οικονομικό δυναμικό. Ή άποψη αυτή συνοψίζεται στή διαπίστωση, πώς μέσα στήν όμαλή σχεδιασμένη οικονομική ανάπτυξη καί άνέλιξη τής οικονομίας σέ άνώτερες όλοένα μορφές ό δυαδισμός οικονομικού δυναμισμού καί διαθεσίμων μέσων γιά χρηματοδότηση, πού δημιουργεί χασματικές καταστάσεις μέσα στήν άναρχούμενη άνταγωνιστική οίκονομία, τείνει νά εκλείψει, όσο περισσότερο άνεμπόδιστα καί γοργά προχωρεί ή οίκονομία στήν έντατικότερη άξιοποίηση των έσωτερικών πόρων καί όσο μεγαλώνει ή παραγωγικότητα τής έργασίας.

150. Βλ. άνταποκρίσεις του Σ. Μαξίμου στήν «Έλεύθερη Έλλάδα», Μάιος 1947.

III. Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Τό ζήτημα γενικά

Είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια πώς βασικός ρόλος για την αδέσμευτη έσωτερική, οργανική, σχεδιασμένη ανάπτυξη της οικονομίας είναι ή έθνική και ή οικονομική ανεξαρτησία της χώρας.

Διαπιστώσαμε, ακόμα, στίς πιό πάνω σελίδες πώς ή χώρα μπορεί νά ανοικοδομηθεί λεύτερα και δημοκρατικά αξιοποιώντας τούς έσωτερικούς της πόρους, χωρίς νά πρέπει νά έξαρτηθεί οικονομικά και νά προσδεθεί στό άρμα μιās ξένης ιμπεριαλιστικής δύναμης, για νά έξασφαλίσει τούς κεφαλαιουχικούς πόρους για τήν ανασυγκρότηση και αξιοποίηση του οικονομικού χώρου της, αντίθετα από ό,τι ισχυρίζονται οί ύποστηρικτές του «μή θιώσιμου» τής έλληνικής οικονομίας.

Δείξαμε, ακόμα, σέ ποιά σχέση πρέπει νά βρίσκεται ή αξιοποίηση των έσωτερικών πόρων, για τήν έξασφάλιση διαθεσίμων παραγωγικών κεφαλαίων, μέ τήν έξωτερική ένίσχυση, ποιό είναι τό νόημα τής ένίσχυσης αυτής και πότε και μέ ποιούς όρους ή ένίσχυση αυτή γίνεται οικονομικά παραδεκτή και παραγωγικά ώφέλιμη για τήν ανάπτυξη τής δημοκρατικής οικονομίας.

Θά μπορούσαμε τώρα, μέ τά ειδικά στοιχεία πού δόθηκαν σέ προηγούμενα κεφάλαια, νά χαράζαμε τή συγκεκριμένη κατεύθυνση τής έξωτερικής οικονομικής πολιτικής, πού θ' ανταποκρίνεται στίς άπαιτήσεις και τίς προϋποθέσεις του οικονομικού σχεδίου.

Έπειδή, όμως, τό νόημα «έξωτερική οικονομική πολιτική» είναι πλατύτερο θά χρειαστεί νά κάνουμε μερικές ακόμα, γενικές και ειδικές, διαπιστώσεις για τήν προπολεμική και τή σημερινή κατάσταση και τή σχέση τής οικονομίας μας μέ τό έξωτερικό, πριν προχωρήσουμε νά εκθέσουμε τά τελικά συμπεράσματά μας.

Η οικονομική ιστορία τής Έλλάδας, από τήν επανάσταση του 21 ως τά σήμερα, δέν έχει νά δείξει και στόν τομέα των σχέσεων τής οικονομίας μέ τό έξωτερικό, παρά τήν ύποταγή της σέ μιá ξένη δύναμη ή σ' ένα συνασπισμό ιμπεριαλισμών, πού δέσποζαν κάθε φορά στήν πολιτική, τή διπλωματική και τήν οικονομική ζωή τής χώρας.

Έχουμε τό παράδειγμα του μεσοπολέμου, πού μās δείχνει μέ ποιό τρόπο οί κυρίαρχες τάξεις «πολιτεύθηκαν» έξωτερικά και ποιá ήταν τά «κριτήρια» τής έξωτερικής τους πολιτικής. Κρατούσαν τή χώρα, τότε, προσδεμένη στόν άγγλογαλλικό συνασπισμό πού έπικρατούσε, πολιτικο-οικονομικά, στό μεγαλύτερο μέρος τής νοτιανατολικής Ευρώπης. Όταν,

ὁμως, ὁ συσχετισμός στίς δυνάμεις κάπως ἄλλαζε¹⁵¹ στερέωναν τοὺς δεσμούς τους μέ τή χιτλερική Γερμανία, ὅπως ἐγινε μέ τήν ἐμπορική πολιτική τῶν ἑλληνογερμανικῶν κληριγκ.

Ὁ ἐξωτερικός προσανατολισμός πρός μιά ἰμπεριαλιστική δύναμη δέν πρέπει νά νομιστεῖ πῶς ἦταν μόνο ἐμπορικός προσανατολισμός. Ἦταν ἐξάρτηση στοὺς βασικούς τομεῖς τῆς οἰκονομίας.

Αὐτό ἦταν ἓνα *modus vivendi*, μπορεῖ νά πεῖ κανένας, τῶν κυρίαρχων τάξεων στή χώρα μας, πού συνδέθηκαν σ' ὄλο τό διάστημα τῆς κυριαρχίας τους, μέ τό ξένο κεφάλαιο, παραχωρώντας του ἀποικιακά προνόμια καί ἐξασφαλίζοντας καί αὐτές προνομιακά ὑπερκέρδη ἀπό τήν ἐμπορομεσιτική τους δράση.

Ὁ δρόμος αὐτός, εἶχε σά συνέπεια, ὅπως εἶδαμε καί σέ ἄλλα κεφάλαια, νά ἀναπτυχθοῦν μονόπλευρα καί ἀσθενικά οἱ παραγωγικές δυνάμεις, νά μὴν ἀξιοποιηθοῦν σέ μεγάλη κλίμακα οἱ ἐσωτερικοί πόροι, νά μὴν ἀποκτήσει ἡ χώρα ἐθνική βαρειά βιομηχανία, νά μείνει ἄλυτο τό ἀγροτικό ζήτημα κλπ.

Κάτω ἀπό παρόμοιες συνθήκες, ἄλλες πιά λίγο, ἄλλες πιά πολύ, ἀνάλογα μέ τίς ἱστορικές κοινωνικοοικονομικές ἰδιομορφίες τους, βρέθηκαν καί οἱ ἄλλες βαλκανικές χώρες καί οἱ μικρές χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Στήν Τσεχοσλοβακία λ.χ. πρὶν τό Μόναχο,

«γαλλικοί, ἀγγλικοί καί ἀμερικανικοί κύκλοι ἤλεγχαν σοβαρό μέρος τῶν βιομηχανιῶν καί τραπεζῶν(...). Τήν ἐπομένη τοῦ Μονάχου πολλές μετοχές πούληθηκαν στοὺς γερμανοὺς μέ πολύτιμα προνόμια».¹⁵²

Ἡ νοτιοανατολική Εὐρώπη, παρ' ὄλο πού οἱ οἰκονομικογεωργικές της συνθήκες θά ἔπρεπε νά ἐπιβάλλουν τή στενή οἰκονομική συνεργασία τῶν χωρῶν πού βρισκόνταν στήν περιοχὴ τῆς, βρέθηκε διαχωρισμένη σέ ἐχθρικά στρατόπεδα γιατί διαιρέθηκε ἀπό τίς ἀντιθέσεις τῶν ἰμπεριαλιστικῶν συνασπισμῶν πού προσπαθοῦσε ὁ καθένας νά χρησιμοποιήσει σάν διπλωματικά καί στρατιωτικά πιόνια τά κράτη πού ἔβαζε κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή του.

Φυσικά, ἡ ἐπικράτηση τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας καί τῶν ἀντιδραστικῶν δυναστειῶν ἦταν ἡ βασική αἰτία πού κρατοῦσε κι ἐκεῖ, κάτω ἀπό τήν κηδεμονία ἑνός ξένου ἰμπεριαλισμοῦ τά κράτη αὐτά, πού οἱ συνέπειες τῆς τέτοιας ἐξάρτησής τους ἐκφραζόταν καί στίς ἀνταγωνιστικές σχέσεις τους στό πεδίο τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Σήμερα, παρ' ὄλο πού ὀλόκληρη σχεδόν ἡ νοτιοανατολική Εὐρώπη – μέ ἐξαίρεση τῆ χώρα μας – ζεῖ μέσα σ' ἓνα καινούριο καθεστῶς πραγματικῆς ἐθνικολαϊκῆς καί δημοκρατικῆς ἀνάπτυξης, ἡ χώρα μας ἐξακολουθεῖ νά εἶναι μονόπλευρα δεμένη στό ἀγγλοσαξονικό μπλόκ.

Ἔτσι, ἡ Ἑλλάδα παρουσιάζεται καί στόν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς της

151. Βλ. Ν. Ζαχαριάδη: «Τό πρωταρχικό ἐθνικό μας πρόβλημα», «Ριζοσπάστης». 10/9/46.

152. Βλ. J. Bruhat, στό ἴδιο, σελ. 174.

οικονομικής πολιτικής αποχωρισμένη από το οργανικό σύνολο, από το φυσικό κορμό της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Θά εξετάσουμε στίς επόμενες παραγράφους: 1) Ποιές είναι οί συνέπειες του μονόπλευρου έξωτερικού προσανατολισμού τής χώρας μας καί τής κυριαρχικής δράσης του ξένου κεφαλαίου. 2) Σέ ποιιά πραγματική οικονομική βάση στηρίζεται ή σχέση τής οικονομίας μας μέ τή νοτιοανατολική Ευρώπη καί 3) Ποιά είναι ή έξωτερική οικονομική πολιτική καί ποιός ό σωστός προσανατολισμός πού, μέσα στό πλαίσιο τής έθνικής ανεξαρτησίας καί ουδέτερότητας, ανταποκρίνεται καλύτερα στήν πραγματοποίηση τών σκοπών του οικονομικού σχεδίου.

2. *Ό μονόπλευρος προσανατολισμός, ή κυριαρχική δράση του ξένου κεφαλαίου καί ή οικονομική υποδούλωση*

Τά οικονομικά αποτελέσματα από τήν εξάρτηση τής χώρας, από τό ξένο κεφάλαιο, στή γενική τους μορφή καί σέ ειδικότερες λεπτομέρειες πού άφορούν τήν εκτέλεση τεχνικών έργων κλπ. στό παρελθόν, εξέτασαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια. Στή σχετική, άλλωστε, βιβλιογραφία, καί σέ πρόσφατες εργασίες βρίσκει κανείς άρκετό ύλικό καί οικονομική ανάλυση τών ζητημάτων αυτών. Τόσο για τό δημόσιο χρέος καί τό σκάνδαλο νά πληρώνει ή Έλλάδα, καί τό «άρχικόν όνομαστικόν κεφάλαιον καί τόν άρχικόν όνομαστικόν τόκον» (Άνδρεάδης) καί νά δίνει περισσότερα από όσα δανείστηκε, όσο καί για τούς όρους του δανεισμού καί για τήν αντιπαραγωγική χρησιμοποίηση τών δανείων¹⁵³. Άκόμα, καί για τό ΔΟΕ, πού αποτέλεσε επί δεκαετηρίδες μιά συστηματικά οργανωμένη, ληστρική επέμβαση στήν οικονομία μας καί πού ή όλη ύπόθεσή του συνδέεται μέ τή στερέωση τής θέσης τής Έθνικης Τράπεζας πού παίζοντας τό ρόλο του μεσίτη αύξησε τά διαθέσιμα κεφάλαιά της κλπ. Ένδιαφέρον έξαιρετικά σημείο είναι ή σημαντική συμμετοχή του έλληνικού κεφαλαίου στό έξωτερικό δημόσιο χρέος.¹⁵⁴

Για τήν επένδυση κεφαλαίου στήν ιδιωτική οικονομία, εκτός από τή γενική βιβλιογραφία, παραθέσαμε ειδικά στοιχεία πού δείχνουν τά αποτελέσματα τής δράσης του ξένου κεφαλαίου στον τομέα τών μεγάλων παραγωγικών έργων καί στή σύναψη προνομιακών συμβάσεων για τήν εκμετάλλευση τών φυσικών πλουτοπαραγωγικών πόρων¹⁵⁵. Η δράση αυτή άμεσα καί έμμεσα έδωσε στό ξένο κεφάλαιο τήν κυριαρχία πάνω σέ «κλειδιά τής οικονομίας». Είναι χαρακτηριστικό αυτό πού αναφέρει, στό σημείο αυτό, ό Άγγ. Άγγελόπουλος:

«Κατά τήν περίοδο τής κατοχής οί διάφορες ξένες επιχειρήσεις,

153. Βλ. Άγγελ. Άγγελοπούλου: «Οί σχέσεις τής ελληνικής οικονομίας μέ τό έξωτερικό». Άθήναι 1946. «Τό δημόσιον χρέος τής Έλλάδος» κ.ά.

154. Βλ. Ν. Κυριαζίδη: «Ό ΔΟΕ καί ό ρόλος του έλληνικού κεφαλαίου στήν επίβολή του». «Κομμουνιστική Έπιθεώρηση», άριθ. 2 καί 3/1947.

155. Βλ. Σ. Σταυρόπουλο, Ν. Λάιο κ.ά. στή βιβλιογραφία (Παράρτημα ΙΙΙ) για τά θέματα αυτά.

άντι νά ὑποχρεωθοῦν νά παραχωρήσουν ἢ τουλάχιστο νά ὑποθηκεύσουν τίς ἐγκαταστάσεις τους στό κράτος σέ σταθερό νόμισμα, ἐχρηματοδοτοῦντο ἀπό αὐτό μέ τόν πληθωρισμό σέ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί ἔτσι στό τέλος τοῦ πολέμου ὅλα τά ξένα ἐπιχειρηματικά συγκροτήματα, ὑπό τήν προστασία καί καθοδήγηση τοῦ ἐχθροῦ, πράγμα πού πιστοποιεῖ ἀκόμα μιᾶ φορά τήν ἀλληλεγγύη τοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου, βρέθηκαν ἀνέπαφα καί ὅλα τά βάρη τῆς λειτουργίας τους τά πλήρωσε ὁ ἑλληνικός λαός. Καί ὁμως αὐτά εἶναι ὀφειλή πρὸς τό κοινωνικό σύνολο, πού πρέπει οἱ διάφορες αὐτές ἐταιρεῖες νά ὑποχρεωθοῦν νά ἐπιστρέψουν στό ἑλληνικό δημόσιο»¹⁵⁶.

Ἐξετάσαμε, εἰδικότερα, τή σύμβαση Κούπερ, σάν πρότυπο σύμβασης μέ προνόμια ἀποικιακῆς ἐκμετάλλευσης¹⁵⁷.

Ἐρχόμαστε στή μεταπολεμική περίοδο. Ἄλλαξαν μήπως κατά τήν περίοδο αὐτή, ὕστερα ἀπό τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο γιά τή συντριβή τοῦ φασισμού, οἱ ἐπιδιώξεις τῶν συγκροτημάτων τοῦ ξένου κεφαλαίου ἀπέναντι στή χώρα μας; Πολλοί νόμισαν, πῶς μπορεῖ καί πρέπει σήμερα τό ξένο κεφάλαιο νά παίξει τό βασικό ρόλο γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας μας.

Στήν πραγματικότητα, στήν περίοδο αὐτή, ἡ πίεση τοῦ ξένου κεφαλαίου ἔφτασε στό μεγαλύτερό της βαθμό καί ἐκδηλώθηκε ὄχι μόνο μέ οἰκονομικά καί πολιτικά μέσα, μά καί μέ ἔνοπλη ἐπέμβαση στή χώρα μας. Δέ θά ἐξετάσουμε, ἐδῶ, τά γνωστά γεγονότα τῆς πολιτικῆς κατάστασης μέσα στήν τελευταία τριετία. Θά δείξουμε μερικά ἀπό τά πιό χαρακτηριστικά σημεῖα γιά τήν ἐπέμβαση καί τούς σκοπούς της.

α) Ἡ ἀγγλική κατοχή ἔβαλε κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο καί τήν ἄμεση ὑπερδιοίκησή της τούς πιό σημαντικούς τομείς τῆς οἰκονομίας καί τήν οἰκονομία στό σύνολό της. Τό νόμισμα μέ τή νομισματική ἐπιτροπή, οἱ μισθοί καί τά ἡμερομίσθια, τό ἐξωτερικό ἐμπόριο καί ὁ προσανατολισμός του, οἱ εἰσαγωγές καί οἱ ἐξαγωγές, ὁ προϋπολογισμός καί οἱ στρατιωτικές δαπάνες, τά ἐφόδια τῆς ΟΥΝΡΑ, ὅλα μπήκαν οὐσιαστικά – καί σέ σημαντικό βαθμό καί τυπικά – κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τῶν ἐπιτροπῶν καί τῶν συμβούλων τῆς βρετανικῆς οἰκονομικῆς ἀποστολῆς καί τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων-ἀπεσταλμένων τῆς βρετανικῆς κυβέρνησης.

β) Ἡ οἰκονομική «συμφωνία» τοῦ Λονδίνου τό 1946 ἐξευτέλισε κάθε ἔννοια κρατικῆς ἀξιοπρέπειας καί οἰκονομικῆς λογικῆς καί τά διαθέσιμα σέ χρυσό καί συνάλλαγμα βρέθηκαν οὐσιαστικά δεσμευμένα ἀπό τή βρετανική κυβέρνηση. Καί φτάσαμε νά μᾶς δανεῖζουν ἀπό αὐτά τά χρήματα. Τά δικά μας χρήματα. «Ἡ Ἑλλάς δανεῖζει τήν Ἑλλάδα», ὅπως ἔγραψε ὁ Κ. Καραγιώργης. Ἄλλά καί ἡ ἀποδέσμευση τῶν ὑπολοίπων ἦταν θεωρητική, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Α. Ἀγγελόπουλος, ἀφοῦ μέ τά ἀποδεσμευμένα ποσά ὑπῆρχε ἀπαγόρευση νά κινηθοῦμε ἔξω ἀπό τήν περιοχή

156. Βλ. Ἄγγ. Ἀγγελοπούλου: «Ἡ ἑλληνική οἰκονομία κλπ.», σελ. 18.

157. Βλ. σελίδες 88 - 95 καί Σ. Στανρόπουλο, στή βιβλιογραφία (Παράρτημα ΙΙΙ).

της στεργλίνας¹⁵⁸. Δέν είναι πολύς καιρός, πού ἀρνούνται οί επίσημοι παράγοντες τοῦ βρετανικοῦ Θησαυροφυλακίου καί τοῦ «Φόρεϊν-ὄφισ» νά ἐπιστρέψουν τά διαθέσιμα ἀπό τίς καταβολές τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τά ἀγγλικά στρατεύματα, παρ' ὅλο πού αὐτά ἀποτελοῦν ζήτημα τραπεζιτικοῦ διακανονισμοῦ (πίστωση ὑπὲρ τῆς Τράπεζας Ἑλλάδος στήν Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας) καί ὄχι περιουσιακά στοιχεῖα στήν κατοχή τοῦ βρετανικοῦ δημοσίου.

Ἡ κατάφωρη ἐπέμβαση στόν τομέα τῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς φάνηκε ἀπό τήν προσπάθεια νά ἰδρυθεῖ μονοπωλιακός ἀγγλοελληνικός ἐμπορικός ὄργανισμός γιά τό ἐξωτερικό ἐμπόριο, ὥστε νά μπορεῖ εὐκολότερα νά ἐλέγχεται ὁ προσανατολισμός μας στό ἐμπόριο πού, μέ τή διακοπή σχεδόν κάθε συναλλαγῆς μέ τίς παλιές ἀγορές μας τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καί τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, κατάντησε στή μονοπωλιακή ἐκμετάλλευση τῶν ἐξαγωγικῶν προϊόντων μας πού ἔφτασε ὡς τή μεσιτεία ἐλληνικῶν καπνῶν ἀπό τούς Ἕλληνας γιά μεταπώληση στή δυτική Εὐρώπη καί εἰδικά στή Γερμανία!

γ) Ὅλο τό συγκρότημα τῶν ξένων ἐμπειρογνομόνων, ἐλεγκτῶν καί κηδεμόνων τῆς οἰκονομίας μας, συνήργησε καί σέ πολλά σημεῖα (ὅπως στούς μισθοῦς καί τά μεροκάματα) ἔπαιξε τόν πρωταγωνιστικό ρόλο, βοηθώντας τήν παρέμβαση στήν οἰκονομική ζωή γιά ὠφέλεια τοῦ μεγάλου κεφαλαίου («ἀτομική πρωτοβουλία» κ.λπ.), γιά τή συμπίεση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, γιά τήν παροχή τῶν πιστώσεων καί τοῦ συναλλάγματος στήν ὀλιγαρχία τῶν μεγαλεμπόρων καί τῶν μεγαλοδιομηχάνων, γιά τήν «ἄφραση ἀμαρτιῶν» τῶν οἰκονομικῶν δοσιλόγων, πλουτισάντων κ.λπ., γιά τίς ὑπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες καί τά ἔξοδα τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς καί τῶν ἀποστολῶν γιά τήν ὀργάνωση τοῦ ἀστυνομικοῦ κράτους καί, μ' ἓνα λόγο, γιά τήν πραγματοποίησή τῆς «ἀνασυγκρότησης», ὅπως τήν ἠθέλαν οἱ διεθυντικοί οἰκονομικοί κύκλοι τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας.

δ) Ἀπό οἰκονομική-παραγωγική ἄποψη μποροῦμε νά διαπιστώσουμε, πῶς ἡ παραγωγική κινητοποίηση ἐμποδίστηκε καί δέν πραγματοποιήθηκε σέ ὀρισμένους τομεῖς, ὅπου ἡ συμβουλή τῶν ξένων εἶχε σκοπό νά μᾶς ἀναγκάζουν νά προτιμοῦμε μᾶλλον ἔτοιμα προϊόντα-ἐμπορεύματα, ἀντί γιά πρῶτες ὕλες πού θά χρησιμοποιοῦσε ἡ ἐθνική ἐργασία γιά τήν ἐσωτερική δραστηριοποίηση τῆς οἰκονομίας. Ἀλλά καί ἡ ἀντιορθολογική ἀξιοποίηση τῶν πρώτων ὑλῶν, μηχανημάτων κ.λπ. δέ θρῖσκεται ἔξω ἀπό τά ὄρια τῆς εὐθύνης τῶν οἰκονομικῶν μας Δαλαϊλάμα. Ἐτσι ὄχι μόνο δέν μπόρεσε νά δραστηριοποιηθεῖ ἡ ἐθνική ἐργασία σ' ἓνα ἀνοικοδομητικό ὄργανο, μά κατάντησε νά σπρώχνεται – γιά ὄφελος τῆς ὀλιγαρχίας – τό ἐπίπεδο συντήρησης τῆς βασικῆς παραγωγικῆς δύναμης, τοῦ ἔμφυχου ὕλικου τῆς ἀνοικοδόμησης, ὀλοένα πιό χαμηλά.

ε) Ὅσο γιά τίς οἰκονομικές διεκδικήσεις τῆς χώρας, ἐπανορθώσεις κ.λπ., κι ἐκεῖ δέν παρουσίασαν αἱ «προστάτιδες» δυνάμεις καμμιά ἀξιόλογη δραστηριότητα γιά νά πάρουμε ἓνα μεγαλύτερο ποσοστό ἐπανορ-

158. Βλ. Ἀγγ. Ἀγγελόπουλο, στό ἴδιο, σελ. 25.

θώσεις. Στο σημείο αυτό, φαίνεται πώς τούς ήταν ίσως κάπως δύσκολο να υποστηρίξουν τό αντιδημοκρατικό καθεστώς πού αυτοί οί ίδιοι έγκαθίδρυσαν μέ τή βία και τή νοθεία τής λαϊκής θέλησης στην Έλλάδα.

στ) *Τά ξένα οικονομικά «σχέδια άνασυγκρότησης»*. Γιά τά σχέδια αυτά, και σέ γενικές γραμμές και στα ειδικά τους κεφάλαια γιά τό ενεργειακό και τήν έκβιομηχάνιση, μιλήσαμε σέ περασμένες σελίδες¹⁵⁹. Έδώ πρέπει νά παρατηρήσουμε πώς από τήν άποψη τής άνοικοδόμησης μέ ξένα κεφάλαια, τά σχέδια αυτά δημιούργησαν άρκετές πλανημένες έντυπώσεις και έρμηνείες. Τό κυριότερο λάθος πού γίνεται από μερικούς, είναι τό λάθος στόν καθορισμό τού σκοπού τών δανείων, σκοπού τών συμμαχικών οργανισμών πού τά παρέχουν. Ό σκοπός τών δανείων αυτών πρέπει νά είναι νά βοηθήσουν στην άνασυγκρότηση κατά πρώτο λόγο τών χωρών πού χρειάζονται μία τέτοια ένίσχυση, ύστερα από τή φασιστική επίδρομή και τίς πολεμικές καταστροφές. Οί οργανισμοί πού τά παρέχουν είναι συμμαχικοί οργανισμοί, όργανα τού «Όργανισμού Ένωμένων Έθνών», και ό σκοπός τους είναι νά έκτελοϋν τίς βασικές άρχές πού είναι ύποχρεωμένος ν' άκολουθει ό ΟΗΕ. Εϊδικότερες συμφωνίες, όπως τού Μπρέττον Γούντς, δημιούργησαν τούς οικονομικούς αυτούς οργανισμούς.

Οί οργανισμοί αυτοί, καθώς ξέρουμε, είναι τό «Διεθνές νομισματικό ταμείο» και ή «Διεθνής Τράπεζα γιά άνοικοδόμηση και ανάπτυξη».

Τά δάνεια αυτά θά παρέχονται γιά *παραγωγικούς* σκοπούς, θά γίνεται έλεγχος στή χρησιμοποίησή τους και δέ θά έπιτρέπεται ή επέμβαση τών οργανισμών στίς πολιτικές ύποθέσεις τών χωρών-μελών. Σέ μία τέτοια «καλόπιστη» καταστατική τοποθέτηση τών άρχών πού διέπουν τούς οικονομικούς αυτούς οργανισμούς μέσα σ' ένα πνεϋμα διεθνούς οικονομικής συνεργασίας, διαπιστώνει κανένας τήν έπιρροή τής δημοκρατικής προοδευτικής μερίδας τού βορειοαμερικανικού καπιταλισμού, πού, όπως χαρακτηριστικά λέει ό *Κ. Καραγιώργης*:

«συμβαδίζουν τά οικονομικά συμφέροντά της μέ τή γραμμή αυτή» και πού «έβαλε τή σφραγίδα της τόσο στή διεξαγωγή τού πολέμου, από τήν άμερικανική πλευρά, όσο και στόν πολιτικό και διπλωματικό χειρισμό τών διεθνών προβλημάτων. Και είναι γεγονός ότι ή προσωπική συμβολή τού προέδρου Ρούσβελτ και τών στενών συνεργατών του (Ουάλλας, Ίκας, Μοργκεντάου, Κλώντ Πέππερ κ.λπ.) υπήρξε πολύ θετική (χάρτης τού Άτλαντικού, Μπρέττον Γούντς, προπαρασκευή τού Σάν Φραντσίσκο κ.λπ.). Ό “ρουσβελτισμός,” γιά τότε υπήρξε θετικός»!¹⁶⁰

Ό συμμετοχή όλων σχεδόν τών χωρών στούς οργανισμούς αυτούς τήν έποχή τής συγκρότησής τους, έδειξε πώς είχαν προκαλέσει τήν έμπιστοσύνη πρός όλες τίς κατευθύνσεις. Μπορούσαν ν' άποτελέσουν, δηλαδή, μέσο γιά γόνιμη και ειλικρινή οικονομική, έμπορική και διπλωματική

159. Βλ. σελίδες 95-101 και 187-191.

160. Βλ. *Κ. Καραγιώργης*: «Διεθνής οικονομική συνεργασία ή προκάλυμμα άμερικανικής οικονομικής κυριαρχίας», «Άνταίος», άριθ. 21 - 22/1946.

συνεργασία.

Αυτό ήταν τό «γράμμα» τών συμφωνιών. Ἡ τήρηση, ὅμως, τοῦ πνεύματος ἐξαρτιόταν στήν πράξη ἀπό τήν πολιτική ὄλων τών χωρῶν-μελῶν καί ἰδιαίτερα ἀπό τήν ἀμερικάνικη συμπολιτεία πού ἦταν καί ὁ κυριότερος μέτοχος. Ἐμεινε ἡ ἴδια ἡ ἐξωτερική πολιτική τών ΕΠΑ; Ἐδῶ εἶναι ὄλο τό ζήτημα. Εἶναι γνωστό πώς ἡ πολιτική αὐτή ἄλλαξε. Καί ἄλλαξε μέ ὀλοκληρωτική ἀπάρνηση τοῦ ρουζβελτικοῦ πνεύματος συνεργασίας. Στόν οἰκονομικό καί στόν πολιτικό τομέα ὕστερ' ἀπό τό θάνατο τοῦ Ροῦσβελτ στή θέση τῆς συνεργασίας ἐπικράτησε, ὀλοένα περισσότερο, ἡ δυναμική πολιτική τῆς «ἀτομικῆς δόμβας» καί τοῦ δολλαρίου. Ἡ πολιτική αὐτή ἀποκορυφώθηκε μέ τό «δόγμα Τροῦμαν», μέ τούς ἀντισοβιετικούς λόγους καί τήν ἀντισοβιετική ἐκστρατεία μιᾶς μερίδας τῆς ἀμερικανικῆς κυρίαρχης τάξης, τῆς πιά ἀντιδραστικῆς μερίδας πού ἐκπροσωποῦσε τίς μαχητικές διαθέσεις τών διευθυντικῶν «οἰκονομικῶν ὀμίλων».

Οἱ ρουζβελτικοί ἦρθαν σέ ἀντίθεση μέ τή μερίδα αὐτή καί ἔγινε προσπάθεια ἀπό τά τράστ νά τούς ἐκμηδενίσουν πολιτικά, ἀφαιρώντας τους κάθε κρατική ἐξουσία καί παρουσιάζοντάς τους σάν ἐχθρούς τοῦ ἀμερικανικοῦ ἔθνικοῦ συμφέροντος.

Ἡ λαός καί οἱ προοδευτικῆς ἐργατικῆς ὀργανώσεις, ὅμως, συσπειρώθηκαν καί συσπειρώνονται ὀλοένα περισσότερο γιά νά ἀντιμετωπίσουν τήν ἐπίθεση τῆς ὀλιγαρχίας τών τράστ καί νά προστατεύσουν τίς δημοκρατικῆς ἐλευθερίες.

Φυσικά, ἡ ριζική μεταβολή στήν ἐξωτερική πολιτική τών ΕΠΑ εἶχε τίς ἀμεσῆς τῆς συνέπειες καί στό ζήτημα τών ὀργανισμῶν τοῦ Μπρέττον Γούντς. Οἱ ὀργανισμοί αὐτοί ἔγινε συστηματική προσπάθεια νά μετατραποῦν σέ οἰκονομικούς προπομπούς γιά τήν ἐπιτυχία τῆς πολιτικῆς τοῦ δολλαρίου. Ἡ «οἰκονομική συνεργασία» ἔγινε «προκάλυμμα ἀμερικανικῆς οἰκονομικῆς κυριαρχίας» – ὅπως τιτλοφορεῖ ὁ Κ. Καραγιώργης τό ἄρθρο του πού πιά πάνω ἀναφέραμε – πλάϊ στή διπλωματία τοῦ «δολλαρίου» καί τῆς «δόμβας». Τοποθετήθηκαν διευθυντικά «στελέχη» τών ὀργανισμῶν αὐτῶν πού ἀνήκαν – ὅπως ὁ Meyer – στήν ἀνώτατη ἱεραρχία τοῦ κόσμου τών τράστ¹⁶¹.

Τό ἀποτέλεσμα ἦταν οἱ ὀργανισμοί αὐτοί στήν πράξη νά μή προωθήσουν τήν ἐφαρμογή τών ἀρχικῶν σκοπῶν γιά τούς ὀποίους συγκροτήθηκαν καί νά συναντήσουν ἔτσι, σέ πολλά σημεία, τήν ἐπιφύλαξη τῆς ΕΣΣΔ.

Δέν ἦταν ἄραγε περιοριστικό τό «γράμμα» τών καταστατικῶν ἀρχῶν τοῦ Μπρέττον Γούντς γιά κάθε παρέκκλιση ἀπό τούς ἀρχικούς σκοπούς; Ὡς ἕνα βαθμό, ναί. Ἀλλά ξέρουμε καλά πώς τά μέσα καί οἱ μέθοδοι στήν ἐφαρμογή μιᾶς συμφωνίας ἢ ἑνός νόμου καθορίζουν σέ μεγάλο βαθμό καί τήν ἀκρίβεια γιά τήν τήρηση τοῦ πνεύματός του.

161. Ὁ Eugène Meyer, τραπεζίτης καί ἐκπρόσωπος τοῦ ὀμίλου Morgan. Τό ἄρθρο τοῦ Κ. Vélikanov στούς «Νέους Καιρούς» εἶναι ἀποκαλυπτικό γιά τήν προσπάθεια τῆς ὀλιγαρχίας τών τράστ νά κατευθύνουν ἐνεργά τήν πολιτική τών ὀργανισμῶν αὐτῶν στήν ἐξυπηρέτηση τών κερδοσκοπικῶν ἐπεκτατικῶν συμφερόντων τους σέ μιά σειρά ἀπό χώρες. Βλ. Παράρτημα I καί Βιβλιογραφία, Παράρτημα III.

“Άλλωστε, όπως θά δοῦμε, στήν περίπτωση τῆς χώρας μας γιά νά ἀποφύγει ὁ κ. Τρούμαν κάθε περιορισμό, χρησιμοποίησε ἄλλο τρόπο παροχῆς ἐνίσχυσης στήν Ἑλλάδα, πού τόν ἀπήλασε ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ ΟΗΕ. Φυσικά, ὕστερα ἀπό τήν ἀμερικάνικη ἐπέμβαση, δέν εἶναι δύσκολο νά χρησιμοποιηθεῖ «ἀθρόχους ποσίν» καί ἕνα δάνειο ἀπό τήν Τράπεζα ἀνασυγκροτήσεως, γιά τό ὅποιο, ἀφοῦ ἡ ἐπέμβαση στίς «πολιτικές ὑποθέσεις» τῆς Ἑλλάδας πραγματοποιήθηκε ἄμεσα ἀπό τήν κυβέρνηση τῶν ΕΠΑ, δέ χρειάζεται νά ξαναεπέμβει ὁ οἰκονομικός ὀργανισμός τοῦ Μπρέττον Γούντς γιά λογαριασμό τῶν ΕΠΑ.

“Ὅσο γι’ αὐτά καθαυτά τά σχέδια τῶν ὀργανισμῶν FAO καί τῆς ὑποεπιτροπῆς UNO, αὐτά ἀντί νά εἶναι συμβουλευτικά σχέδια, ἀφοῦ ὁ ἔλεγχος τοῦ ΟΗΕ μπορεῖ νά ἐκτείνεται μόνο στήν ἐξακριβίωση τοῦ κατά πόσο χρησιμοποιήθηκαν *παραγωγικά* τά δάνεια, ἀπλώνονται καί στόν καθορισμό τοῦ τύπου καί τῆς μορφῆς τῆς ἀνοικοδόμησης, καθῶς καί στόν προσδιορισμό τοῦ βαθμοῦ τῆς μετατροπῆς τῆς χώρας σέ βιομηχανική, σύμφωνα μέ τίς ἀπόψεις τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καί τῶν βιομηχανικῶν τράστ. Καί, ἀκόμα, ἐγκαθιστοῦν στή χώρα μας μιά πολυμελῆ «συμβουλευτική» ἐπιτροπή, πού στήν πραγματικότητα, ὅπως οἱ βρετανικές ἀποστολές, θά εἶχε τό βέτο γιά κάθε ζήτημα σχετικό μέ τήν «ἀνοικοδόμηση - ἀνάπτυξη» τῆς χώρας. Τά σχέδια αὐτά περιέχουν, ἀναμφίβολα, πολλά χρήσιμα στοιχεῖα καί διαπιστώσεις γιά τή βιωσιμότητα τῆς χώρας, στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν μιά «ἐπίσημα» διατυπωμένη καταδίκη τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας πού ἄφησε ἀνεκμετάλλευτες τίς πλουτοφόρες πηγές τῆς χώρας. Περιέχουν, ἀκόμα, θά μπορούσε ἴσως νά πεῖ κανένας, καί πολλές χρήσιμες συμβουλές. Στό τεχνικό τους μέρος φτάνουν ποτέ καί γι’ αὐτό ἡ ἑλληνική κυβέρνηση πού αἰσθάνεται πῶς τή μαστίγωσαν σέ πολλά καίρια σημεία, δήλωσε στήν Ἀμερική πῶς ἔχει «ἀντιρρήσεις» γιά τό σχέδιο FAO, ἀφοῦ αὐτό ἀποσύρθηκε ἀπό τήν ἡμερήσια διάταξη τοῦ Κοινωνικοῦ καί Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΟΗΕ. Γιατί στό τεχνικό τους μέρος τά σχέδια αὐτά «δίνουν μιά γερή κλωτσιά», ὅπως παρατήρησε ὁ Σ. Μάξιμος,¹⁶² στή θεωρία τῆς «φτώχειας» τοῦ τόπου.

Ἡ πλάνη πού δημιούργησαν, βρῖσκεται στό ὅτι ἐμπόδισαν νά καταλάβουν μερικοί, πῶς τά σχέδια αὐτά ἄν ἐφαρμόζονταν θά εἶχαν ὡς «τίμημα» νά περιοριστεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας σέ χαμηλό ἐπίπεδο ἐκβιομηχάνισης, νά μᾶς ὑπαγορευθεῖ ἀπό τούς ξένους ἕνα πρόγραμμα ἀνοικοδόμησης¹⁶³ νά ἐξακολουθήσει ἡ ἐξάρτηση σέ βασικά μέσα παραγωγῆς (μηχανήματα κλπ.) ἀπό τήν ἀγορά τῶν διεθνῶν μονοπωλίων, νά μείνει ἀνενόχλητη ἡ ὀλιγαρχία στήν ἐκτέλεση τοῦ δικοῦ της «προγράμματος» καί νά καταλήξει ἡ ἐκτέλεση τῶν ἔργων ν’ ἀνατεθεῖ σέ ἐπιχειρηματικούς

162. Βλ. Σ. Μάξιμος: «Τά ξένα σχέδια ἀνοικοδόμησης», «Ἄνταϊος», ἀριθ. 3/1946.

163. Τό πρόγραμμα τοῦ «ὀργανισμοῦ ἀνασυγκροτήσεως», πού «γίνεται καί δέν τελειώνει», μάλλον γιά «ἐνημέρωση» τῶν ξένων θά χρησιμοποιηθεῖ. Τό πρόγραμμα αὐτό μέ τήν περιπτώσιολογία του προσπαθεῖ νά προσαρμοστεῖ σέ ὅλες τίς μεταβλητές, κάθε φορά, «ἐπιθυμίες» ξένων καί κυβέρνησης.

ὄμιλους τοῦ ἔξωτερικοῦ, ἀφοῦ τό κράτος μέ τήν ἀρχή τῆς «ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας» θά προτιμοῦσε («καθ' ὑπαγόρευσιν» τῆς ὀλιγαρχίας) νά μείνει ἔξω ἀπό κάθε τέτοιας μορφῆς παραγωγική δράση.

Τό συμπέρασμα μάς εἶναι πῶς τά «σχέδια» αὐτά δέν εἶναι ἐφαρμοσима σέ μιά οἰκονομία δημοκρατική λαϊκή πού θά ἀναπτυχθεῖ λεύτερα, ἐσωτερικά, ὀργανικά καί στό πλαίσιο πάντα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Τά σχέδια αὐτά, παρ' ὅλα τά θετικά τους στοιχεῖα ἀπό τεχνική ἄποψη, εἶναι στόν οἰκονομικό τομέα μιά ἀπαράδεκτη ἐπέμβαση γιά τόν προσανατολισμό τῆς οἰκονομίας μας καί γιά τόν καθορισμό τοῦ σχεδίου γιά τήν ἀνάπτυξή της, ἔστω κι ἂν παρουσιάζονται μέ «συμβουλευτικό χαρακτήρα». Ὁ περιορισμός ἄλλωστε στήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας ἀντιπροσωπεύει τήν ἴδια τάση τῆς μετα-ρουζβελτικῆς πολιτικῆς, πού εἶναι λιγότερο νά δημιουργήσει ἀγοραστική δύναμη μέ φυσιολογική, ὅσο εἶναι δυνατό, ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τῶν κατεστραμμένων χωρῶν παρά μέ βίαιη ἐπιβολή καί ἐκμετάλλευση προνομιακή ἀπό τά τράστ τῶν πετρελαίων καί τοῦ ἀτσαλιοῦ. Ἄλλωστε καί ὁ σκοπός τῆς Τράπεζας ἀνοικοδόμησης δέν ἦταν νά ἐπεμβαίνει στά ἐσωτερικά κάθε χώρας μέ τό πρόσχημα πῶς παρακολουθεῖ τήν πορεία τῆς ἀνοικοδόμησής της, ἀλλά νά τῆς δίνει τά μέσα γιά τήν ἀνοικοδόμηση. Φυσικά μέ κάθε λογική ἐγγύηση ἀπέναντι στόν ΟΗΕ γιά τόν τρόπο τῆς διάθεσης τῶν μέσων αὐτῶν. Πού δέ χωράει συζήτηση πῶς μόνο ἕνα λαϊκό κράτος θά μπορούσε νά χρησιμοποιήσει τά μέσα αὐτά στό μεγαλύτερο βαθμό ὠφέλιμα, ἀποδοτικά καί ὀρθολογικά.

ζ) Τό ἱστορικό τῆς δράσης τοῦ ξένου κεφαλαίου καί γενικότερα τοῦ ξένου ἱμπεριαλισμοῦ καταλήγει, στή χώρα μας, ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο μέ τό «δόγμα Τρούμαν» στή διαδοχή τοῦ ἀγγλικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ἀπό τόν ἀμερικάνικο, πού ἀνάλαβε νά συνεχίσει τήν ὑποστήριξη τοῦ σημερινοῦ ἀντιδραστικοῦ καθεστώτος στή χώρα μας. Νομίζουμε πῶς τό ζήτημα τῆς «βοήθειας» ἀπό τήν ἀμερικάνικη κυβέρνηση δέ χρειάζεται νά «ἀποδειχθεῖ ποιά γενικότερα πολιτικά κίνητρα ἔχει.

Ἡ «προστασία» τῆς Ἑλλάδας εἶναι μέρος γενικότερου σχεδίου τῆς ἀντιδραστικῆς πολιτικῆς τῶν τράστ τῶν ΕΠΑ, νά περικυκλώσουν μέ δυναμική πολιτική τήν ΕΣΣΔ καί τίς λαϊκοδημοκρατικές χώρες, νά στηρίξουν τά ἀντιδραστικά - ἀντικομμουνιστικά καθεστώτα, νά κρατήσουν σέ μιά πολεμική ἀτμόσφαιρα τήν Ἀμερική καί νά ἐλέγχουν ζωτικά σημεῖα ἀπό πολεμική - οἰκονομική ἄποψη (πετρέλαια Μέσης Ἀνατολῆς κλπ.)¹⁶⁴.

164. Σημειώνουμε πῶς κάτω τοῦς τίτλους ὀρισμένων οἰκονομικῶν ἄρθρων καί μελετῶν πού ἀναλύουν καί ἐξηγοῦν τήν ἐξωτερική οἰκονομική πολιτική τῶν ΕΠΑ. Ὅπως φαίνεται ἀπό τά στοιχεῖα πού περιέχονται σίς ἐργασίες αὐτές, πού δέ μάς ἐπιτρέπει ὁ χώρος ν' ἀναπτύξουμε, ἡ πολιτική αὐτή στά παρασκηνία της καθοδηγεῖται καί ὑπαγορεύεται ἀπό τά συμφέροντα τῶν ἰσχυρῶν γκρουπ, τῶν «ὀμίλων» δηλαδή πού συγκροτοῦν τά γιγαντικά μονοπώλια τῶν τράστ γιά τήν ἐξασφάλιση σέ παγκόσμια κλίμακα τεράστιας ζώνης οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἐπιρροῆς. Οἱ «ὀμίλοι» αὐτοί ἀπλώνουν τά πλοκάμια τους σέ ὅλες τίς μεγάλες χώρες καί συνδέονται στενά μέ ἀντίστοιχους ὀμίλους στήν Ἀγγλία καί τήν Εὐρώπη. Παρ' ὅλες τίς τοπικές καί προσωρινές ἀντιθέσεις τῶν μονοπωλίων ὑπάρχει μιά τεράστια διακλάδωση καί κλιμάκωση τῶν «ἰσχυρῶν ὀμίλων» τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου στή Γερμανία.

Γιά τὰ ἐλατήρια αὐτά, μίλησαν ἀρκετά καθαρά οἱ ἐπίσημοι συνεργάτες τοῦ κ. Τρούμαν (Βάντεμπεργκ, Πάτερσον κ.ἄ.) ὅσο καί οἱ ἀντιπολιτευόμενοι (Οὐάλλας, Πέππερ, Ίκας κ.ἄ.). Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς βοήθειας, ἄλλωστε, γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση¹⁶⁵ καί ὁ «πολεμικός» σκοπός τῆς, μαρτυροῦν πῶς δὲν πρόκειται κατὰ κύριο λόγο γιὰ χρηματοδότηση τῆς ἀνασυγκρότησης, ὥστε νὰ περιοριστοῦμε μόνο στὴν τεχνικοοικονομικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος γιὰ τὴν χρησιμοποίησή της. Εἶναι σίγουρο, ἄλλωστε, πῶς στὰ νύχια τῆς ὀλιγαρχίας, ὅ,τι περισσέψει ἀπὸ τὶς δαπάνες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, θὰ ἀποτελέσει καί αὐτό, στὸ μεγαλύτερο μέρος, «τὰ ἀργύρια τῆς προδοσίας της».

η) Τελειώνοντας τὴν παράγραφο αὐτὴ μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε, ποιές εἶναι οἱ κύριες μορφές δράσης τοῦ ξένου κεφαλαίου καί κατὰ πόσο αὐτό μπορεῖ ν' ἀποτελέσει τὸν κυρίαρχο παράγοντα στὴν ἀνοικοδόμηση, ὅπως ἰσχυρίζονται ὅσοι ὑποστηρίζουν τὸ «μὴ διώσιμο» τοῦ τόπου, ἂν λείψει ὁ παράγοντας αὐτός.

Ἡ σχέση ἐξάρτησης μιᾶς χώρας ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο ἐκδηλώνεται στὴ μορφή τῆς οἰκονομικῆς δράσης, στὴ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας καί στὸν τρόπο τῆς παραγωγῆς πού ἐπιδιώκει νὰ διατηρήσει τὸ ξένο κεφάλαιο στὴ χώρα αὐτὴ γιὰ τὴν καλύτερη ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν του.

στὴν Ἀγγλία καί στὴ Γαλλία. Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τράστ προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλλει τὴ «δικὴ τῆς λύση», τόσο στὰ ἐσωτερικὰ πολιτικὰ καί οἰκονομικὰ προβλήματα κάθε χώρας (Ντέ Γκῶλ στὴ Γαλλία, Κουομιτάνγκ στὴν Κίνα κ.λ.π.), ὅσο καί στὴν ἀντιμετώπιση τῶν διεθνῶν προβλημάτων (Ρούρ, γερμανικὸ ζήτημα, ἐπανορθώσεις, πίεση στὶς λαϊκὲς δημοκρατίες καί τὴν ΕΣΣΔ κ.λ.π.). Παρ' ὅλη τὴν προπαγανδιστικὴ φρασεολογία τῆς ἐξωτερικῆς διπλωματίας τῶν ἀγγλοσαξόνων γιὰ τὴν «ἀποναζιστικοποίηση» τῆς Γερμανίας κ.λ.π., ἡ πραγματικὴ προσπάθεια τῶν «διευθυντικῶν» ὁμίλων τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου εἶναι νὰ ξανασυνδέσουν τὶς σχέσεις τους – πού δὲν ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν ἀκόμα καί στὸ διάστημα τοῦ πολέμου – μὲ τὰ γερμανικὰ μονοπώλια. Ὁ ἄξων «Birmingham - Essen», (ἀγγλικά μὲ γερμανικὰ μονοπώλια) ἢ διεθνῆς τράπεζα Schröder (ἀγγλο - ἀμερικανο - γερμανικὴ), ἢ «συνεργασία» τοῦ ἀμερικανικοῦ συγκροτήματος Du Pont de Nemours μὲ τὸ ἀγγλικὸ Imperial Chemical Industries Ltd καί μὲ τὸ γερμανικὸ κολοσσὸ I. G. Farbenindustrie, εἶναι χαρακτηριστικὲς ἀποδείξεις γιὰ τοὺς σκοπούς καί τὶς κατευθύνσεις τῶν «ὁμίλων» αὐτῶν. Στὴν Εὐρώπη, στὴ Νότιο Ἀμερικὴ, στὴν Κίνα, στὴν Κορέα, στὴ Μέση Ἀνατολή, στὴν Ἑλλάδα παντοῦ ἐφαρμόζεται ἡ πολιτικὴ αὐτή. Τὰ τράστ αὐτά μὲ τὰ ἀνομολόγητα σχέδιά τους εἶναι ἔτοιμα νὰ διακυβεύσουν τὴν εἰρήνη γιὰ «περισσότερα ἀκόμα» ὑπερκέρδη. Οἱ λαοί, ὅμως, ἀγρυπνοῦν.

Ἀναφέρουμε μερικὲς ἐργασίες γιὰ τὸ πιὸ πάνω ζήτημα: *I. Λεμίν*: «Οἱ μεταπολεμικὲς τάσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν», «Μόρφωση» ἀριθ. 9/1947. *A. Λεονίντωφ*: Σειρὰ ἀρθρῶν στοὺς «Νέους Καιροὺς» γιὰ τὰ μὲ γ.μ.α διεθνῆ προβλήματα καί τὰ ἀγγλοαμερικανικὰ σχέδια (βλ. «Ριζοσπάστη» τῆς 25, 26, 27, καί 29 Ἀπριλίου 1947). *A. Λεονίντωφ*: «Ὁ διεθνῆς ρόλος τῆς ἀγγλοαμερικανογερμανικῆς τράπεζας Σρέντερ», «Νέοι Καιροί» 8 - 12/1947 καί «Μόρφωση», ἀριθ. 11 καί 12/1947. *Σ. Βτόρωφ*: «Ἡ ἀγγλοαμερικανικὴ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ στὴ Γερμανία». *B. Ἀβάριν*: «Τὰ ἀμερικανικὰ μονοπώλια στὴν Κίνα» καί ἀπὸ τὴν «Ἰσθῆσια» τῆς 4 - 7/1946 μετάφραση στὴ «Μόρφωση» ἀριθ. 4/1947: «Ὁ Παναμερικανισμός, σάν ὄπλο γιὰ τὴν πολιτικὴ τῆς ἐπέκτασης». (Ἀφορὰ τὴν προσπάθεια ἐπέκτασης, διείσδυσης καί ἐπιρροῆς τῶν βορειοαμερικανικῶν τράστ στὶς χώρες τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς)

165. Παραπάνω, σὴν 493 καί ὕστερα, δεῖξαμε πῶς ἡ βοήθεια αὐτὴ μὲ τὰ ἐλλείμματα στὰ ἰσοζύγια καί στὸν προϋπολογισμό πού ἔγιναν χωρὶς ὑπερβολὴ χασματικὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τῆς ὀλιγαρχίας καί μὲ τὶς δαπάνες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, εἶναι ζήτημα λίγων μηνῶν γιὰ νὰ ἐξανημιστεῖ, χωρὶς παραγωγικὸ ἀποτέλεσμα.

Μιλήσαμε λεπτομερειακά για τό θέμα αυτό σέ άλλο κεφάλαιο. Αυτό πού ένδιαφέρει, έδῶ, εἶναι νά εξακριβώσουμε ποιός εἶναι ὁ τύπος τῆς οἰκονομίας πού ζητοῦν νά μᾶς ἐπιβάλουν, ἄν κρίνουμε τόσο ἀπό τά «σχέδια» τῶν ὀργανισμῶν πού ἀναφέραμε, ὅσο καί ἀπό σχετικά ξένα τεχνικοοικονομικά δημοσιεύματα.

Ἡ νοτιοανατολική Εὐρώπη ἀποτελέσει πεδίο ἔρευνας καί πειραματισμῶν στό διάστημα τοῦ μεσοπολέμου, σχετικά μέ τόν καλύτερο οἰκονομικῆς δράσης τῶν ξένων δυνάμεων πού ἀσκοῦσαν τήν ἐπιρροή τους στίς χώρες αὐτές. Οἱ εἰδικοί καί θεωρητικοί τοῦ χιτλερικοῦ φασισμού ἔδειξαν «ἐξαιρετικό» ένδιαφέρον γιά τό χώρο αὐτό τῆς Εὐρώπης μέ τίς έντονες ἰδιομορφίες καί ἀνομοιομορφίες στόν τρόπο τῆς παραγωγῆς καί στή συγκρότηση τῆς οἰκονομίας του. Ἔργασίες στατιστικές γιά τό δημογραφικό πρόβλημα καί ἄλλες μελέτες γράφηκαν ἀρκετές¹⁶⁶. Ἡ χιτλερική Γερμανία ἔβλεπε – ιδιαίτερα – τά Βαλκάνια σά χώρο οἰκονομικό πού ἀναπτυσσόταν ὡς τότε «συμπτωματικά» καί πού ἔπρεπε αὐτή νά τόν ὀργανώσει συστηματικά. Ἡ «συστηματική» ὀργάνωση πού ἔκανε στήν πράξη, ἦταν νά τά μεταβάλει, ὅσο αὐτό τῆς ἦταν δυνατό, σέ ἀγροτικό παράρτημα καί ἐξάρτημα τῆς συγκεντρωμένης βιομηχανίας τῶν γερμανικῶν τράστ. Αὐτό, δηλαδή, πού ἔκαναν οἱ ἄλλες ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις μέ τό ἐμπόριο, τίς τοποθετήσεις ἰδιωτικῶν κεφαλαίων γιά ἐλαφρά μόνο βιομηχανία καί γιά ἐκμετάλλευση ὀρυκτοῦ πλοῦτου, ὁ χιτλερικός φασισμός τό τράβηξε ὡς τίς πιό τελευταίες συνέπειές του, μέ τήν ἔδαφική κατοχή τῶν χωρῶν αὐτῶν καί ἔφτασε νά καταστρέφει καί νά ξεριζώνει, ἀκόμα, ἐγκαταστάσεις μεγάλης βιομηχανίας, γιά νά δώσει στίς χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης τόν «ἀμιγῆ» τύπο τῶν χωρῶν πού ἐξάγουν ἀγροτικά προϊόντα καί φυσικές πρώτες ὕλες καί εἰσάγουν βιομηχανικές πρώτες ὕλες γιά ἐπεξεργασία καί ἔτοιμα βιομηχανικά προϊόντα, ἰδίως μηχανήματα, ἐργαλεῖα κ.λπ.¹⁶⁷.

Ἔστερα ἀπό τόν πόλεμο, παρ' ὄλο πού σχεδόν ὅλες οἱ χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἀποτίναξαν τά δεσμά τοῦ ξένου καί τοῦ ἐσωτερικοῦ φασισμού καί προχώρησαν νά βάλουν τίς βάσεις γιά τή μέ γρήγορο ρυθμό ἐκβιομηχάνιση – μέ ἐξαίρεση τήν Ἑλλάδα – συναντᾶμε στή σχετική ἀγγλοσαξονική βιβλιογραφία ἐργασίες στατιστικές καί ἐφαρμοσμένης πολιτικῆς οἰκονομίας, πού δείχνουν πῶς ἡ «ἐπίσημη» ἄποψη τῶν διευθυντικῶν οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν κύκλων στίς χώρες αὐτές – ἀποφεύγοντας βέβαια τό χιτλερικό «ὀλοκληρωτισμό» – ἐξακολουθεῖ νά θέλει τίς χώρες αὐτές τῆς Εὐρώπης μέ τά χαρακτηριστικά, λίγο-πολύ, τοῦ καταναλωτῆ βασικῶν μέσων παραγωγῆς ἀπό τό ἀγγλοσαξονικό μπλόκ καί τοῦ προμηθευτῆ σ' αὐτό φυσικῶν πρώτων ὑλῶν καί ἀγροτικῶν προϊόντων.

ΠΑίρουμε σάν παράδειγμα τήν ἐργασία τοῦ K. Mandelbaum¹⁶⁸, πού,

166. Βλ. *Wagemann*: «Das neue Balkan».

167. Βλ. γιά τό σχέδιο «ἀγροτοποίησης» τῶν χωρῶν τῆς κεντρικοανατολικῆς καί νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης: *J. Kuczynski - M. Witt*: «The Economics of Barbarism» (Hitler's New Order in Europe), London, 1942. Ἔκδ. F. Muller.

168. Στό ἴδιο.

ἐνῶ στέκεται στήν ἀποψη τῆς ἐκβιομηχάνισης «τῶν καθυστερημένων περιοχῶν» τῆς Εὐρώπης ὅπως τίς ὀνομάζει, δέν παύει, ὡστόσο, νά δέχεται πῶς τά περιθώρια τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης εἶναι ἀρκετά περιορισμένα καί οἱ ρυθμοί της μᾶλλον «βραδεῖς».

Σέ μιά κατανομή μάλιστα, πού κάνει στούς συντελεστές τῆς ἐργασίας καί τοῦ κεφαλαίου, βλέπουμε μιά ἔκδηλη προτίμηση στίς βιομηχανίες τῆς κατεργασίας καί ἕνα σχετικά χαμηλό ποσοστό ἐπενδύσεων στίς βαρεῖες βιομηχανίες. Σάν «ὄριακό» ὑπόδειγμα, σάν πρότυπο γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας στίς χώρες πού ἐξετάζει, παίρνει τήν προπολεμική οἰκονομία τῆς Τσεχοσλοβακίας καί τῆς Αὐστρίας. Χωρίς νά μπούμε σέ λεπτομέρειες, διαπιστώνουμε πῶς τά ἴδια τά πράγματα, ἂν κρίνουμε ἀπό τή δάσιμη προοπτική γιά τήν πλατειά ἐκβιομηχάνιση πού χάραξαν τά οἰκονομικά σχέδια στίς χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἔχουν κιόλας διαφεύσει μέ τήν πραγματοποίηση τῶν πρώτων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν, τοῦς «ὄριακοῦς» περιορισμούς πού δάζει ὁ K. Mandelbaum.

Χαρακτηριστικό δεῖγμα, ἐπίσης, γιά τόν τρόπο πού βλέπουν οἱ ἀγγλοσάξονες τήν ἀνοικοδόμηση καί γιά τήν προοπτική τους στίς χώρες αὐτές, ἀποτελοῦν καί τά σχέδια τῶν ξένων οἰκονομικῶν ἀποστολῶν πού ἀναφέραμε.

Τό συμπέρασμα εἶναι, λοιπόν, πῶς καί στήν καλύτερη περίπτωση, τό ξένο κεφάλαιο ὅπως δέν «ξεαποικοποιεῖ» – ἀπό μόνο του – τίς ἀποικιακές χώρες, ὅπως «διευρύνει καί στερεώνει τό σύστημα πού διαμορφώθηκε στίς οἰκονομικές σχέσεις ἀποικιῶν καί μητροπόλης¹⁶⁹», ἔτσι δέν ἀφήνει καί τίς ἐξαρτημένες, γενικά, χώρες νά ἀποκτήσουν τήν οἰκονομική ἀνεξαρτησία τους, ἀλλά – μεταβάλλοντας τό πολύ μορφές ἐκμετάλλευσης – τίς ἐμποδίζει νά ἐκβιομηχανιστοῦν, γιά νά τίς κρατάει εὐκολότερα κάτω ἀπό τήν κυριαρχία του.

Οἱ παραπάνω διαπιστώσεις εἶναι, νομίζουμε, ἀρκετές, γιά νά δείξουν πῶς μέσα στό σχῆμα τῆς οἰκονομικῆς ἐξάρτησης ἢ δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου γίνεται, τελικά, ἀνασταλτική στό ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησης πού θά πρέπει νά τό στηρίξουμε σ' ἕνα ἔθνικό οἰκονομικό σχέδιο μέ σκοπό νά πραγματοποιήσουμε τή μετατροπή στή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, τήν ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τήν ἀξιοποίηση τῶν ἐσωτερικῶν πόρων.

3. Ἡ ἑλληνική οἰκονομία καί ἡ νοτιοανατολική Εὐρώπη

Ἰσχυρίζονται πολλοί ἀπολογητές τοῦ «ζωτικῶν χώρου», πῶς ὁ φυσικός προσανατολισμός τῆς χώρας εἶναι μόνο πρὸς τίς χώρες ἐκεῖνες μέ τίς ὁποῖες ἐπικοινωνοῦμε «διά τῆς Μεσογείου» καί πῶς, ἂν κρίνουμε, ἰδιαίτερα, ἀπό τίς προπολεμικές σχέσεις τῆς οἰκονομίας μας, θά πρέπει νά στραφοῦμε ἀποκλειστικά πρὸς τίς ὑπερατλαντικές ΕΠΑ καί πρὸς τήν Ἀγγλία.

169. Βλ. E. Γκρανόσκι, στό ἴδιο.

Χωρίς νά παραγνωρίζουμε τό ζωτικό οικονομικό ρόλο τῆς χώρας μας στή Μεσόγειο, πρέπει νά διαπιστώσουμε πώς ὁ προπολεμικός προσανατολισμός τῆς χώρας μας στό ἀγγλοσαξονικό μπλόκ καί σ' ὀρισμένες χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης οὔτε ἀπόλυτος ἦταν (ἂν κρίνουμε ἀπό τό κεντροευρωπαϊκό ἐμπόριο κ.λπ.) οὔτε καί σέ ὅλες τίς περιπτώσεις φυσιολογικός ἀπό γενικότερη οικονομική ἄποψη. Ἦταν ἕνας «ἀναγκαστικός» προσανατολισμός πού τόν ἐπέβαλε ἡ ὑποτέλειά μας στό ξένο κεφάλαιο καί δέν ἀποτελεῖ κανενός εἶδους «προηγούμενο» γιά τό μελλοντικό προσανατολισμό τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, τό ὅτι πρὶν τόν πόλεμο δέ συνδεθήκαμε στενά, ἀπό οικονομική ἄποψη, μέ τίς χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης – πού συγκροτοῦν καί τό φυσικό κορμό πού ἀποτελεῖ γεωγραφική προέκτασή του ἡ χώρα μας στή Μεσόγειο – αὐτό ὀφείλεται στή μορφή τῶν καθεστώτων τους πού, ὅπως εἶδαμε, ἐπειδή ἦσαν «κινούμενα» τῶν ἀνταγωνιστικῶν ξένων ἱμπεριαλισμῶν, βρισκόνταν καί αὐτά σέ μιά ἀντίστοιχη ἀνταγωνιστική σχέση ψευτοϊσορροπίας μεταξύ τους.

Σήμερα, ὅμως, πού τό κλίμα τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἐπιτρέπει καί ἐπιβάλλει τή συνεργασία τῶν λαϊκῶν δημοκρατικῶν χωρῶν, εἶναι συμφέρο καί ἱστορική ἀναγκαιότητα γιά τή χώρα μας καί τήν οἰκονομία της νά συνεργαστεῖ μέ τό ὀργανικό σύνολο πού ἀποτελοῦν – μαζί καί ἡ Ἑλλάδα – οἱ χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.

Παραγωγικά, ἐμπορικά, πιστωτικά ἔχουμε τή δυνατότητα καί τό συμφέρο νά συνεργαστοῦμε μαζί τους. Στή συνεργασία αὐτή παύει νά ὑπάρχει τό στοιχεῖο τῆς ὑποτέλειας (ὅπως ὡς σήμερα μέ τό ξένο κεφάλαιο), ἐνῶ ἀντίθετα ὑπάρχει τό στοιχεῖο τῆς ἐνότητας τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου καί τά χαρακτηριστικά τῆς λαϊκῆς δημοκρατικῆς οἰκονομίας πού ἐπιτρέπουν, μέ τήν προοπτική μιᾶς σοσιαλιστικῆς Εὐρώπης, ἀπό τώρα, τή συντονισμένη - σχεδιασμένη παραγωγική ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ἡ οἰκονομική αὐτή συνεργασία θά βοηθήσει νά πραγματοποιηθεῖ μέ ραγδαῖο ρυθμό ἡ ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη τῆς κάθε χώρας γιατί, ταυτόχρονα, θά γίνεται καί μιά ὀλοένα πλατύτερη καί βαθύτερη ὀργανική συνεργασία ἀνάμεσα στίς οἰκονομίες τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Οἱ ὀπαδοί τοῦ «ζωτικοῦ χώρου» καί μερικοί δυτικοί «σοσιαλιστές» ἀντιλέγουν, πώς ἐπειδή ὑπάρχει μεγάλη «ὀμοιογένεια» παραγωγική στή Βαλκάνια ἐμποδίζεται ἡ συνεργασία τους, γιατί οἱ οἰκονομίες τους ἔρχονται ἔτσι σέ ἀνταγωνιστικές σχέσεις ἀπό ἄποψη ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Αὐτή ἡ διαπίστωση θά μπορούσε νά βγεῖ μόνο ἀπό μιά ἐπιφανειακή καί ἐπιπόλαια ἐξέταση τοῦ ζητήματος. Ἡ πραγματικότητα εἶναι πώς ἂν ὑπάρχει μιά σχετική «ὀμοιογένεια» αὐτή ὀφείλεται στήν ὀμοιότητα τῶν βαλκανικῶν χωρῶν, τόσο στήν κοινωνικοοικονομική καθυστέρηση, ὅσο καί στήν ἐκμετάλλευσή τους ἀπό τό ξένο κεφάλαιο. Ἡ ἀποτίναξη τῶν δεσμῶν αὐτῶν δίνει τή δυνατότητα τῆς λεύτερης παραγωγικῆς ἀνάπτυξης, πού ἐπιτρέπει στήν κάθε χώρα πού δημοκρατοποιεῖται ἡ οἰκονομία της, νά ἐξελιχθεῖ βιομηχανικά καί νά ἀναπτύξει ἰδιαίτερα ἐκείνους τοὺς κλάδους πού εὐνοοῦν περισσότερο οἱ εἰδικές ἐσωτερικές παραγωγικές της

προϋποθέσεις.

Μέ τήν προοπτική μιᾶς τέτοιας συνεργασίας, μποροῦμε νά παρατηρήσουμε πῶς ὑπάρχει πλατύ πεδίο γιά οἰκονομική συνεργασία, ἂν κρίνουμε ἀπό τό εἶδος τοῦ φυσικοῦ πλούτου καί τίς παραγωγικές δυνατότητες τῆς κάθε χώρας πού παρουσιάζουν ἀρκετές ἰδιομορφίες¹⁷⁰.

Ἐνας τέτοιος ὑπολογισμός περιθωρίων συνεργασίας¹⁷¹, πού δυστυχῶς δέν ἔχουμε τά ἀναγκαῖα λεπτομερειακά στοιχεῖα νά ἀναπτύξουμε σέ τούτη τήν ἐργασία, θά ἀπογοήτευε τούς κήρυκες τῆς μῆ διωσιμότητας πού ζητοῦν καί περιμένουν ὅλα νά ἔρθουν ἀπό τούς «οἰκονομικούς ὀμίλους» τῆς Γουὼλ Στρήτ.

Σήμερα, λοιπόν, πού ἡ γόνιμη καί δημιουργική ἔνταξη τῆς οἰκονομίας

170. Βλέπε γιά τό ζήτημα τῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας καί γιά τίς δυνατότητες συνεργασίας τῶν βαλκανικῶν χωρῶν τήν ἐξαιρετικά διαφωτιστική (οἰκονομικογεωγραφική καί κοινωνική) συνθετική μελέτη τοῦ Π. Ρούσου: «Ἡ Ἑλλάδα μέσα στή βαλκανική καί στήν πγκόσμια οἰκονομία», στή «Μόρφωση», ἀριθ. 1/1945. Σύμφωνα μέ τόν Π. Ρούσο (στό ἴδιο, σελ. 4 - 6) πρέπει νά κάνουμε τίς ἀκόλουθες σημαντικές διαπιστώσεις γιά τήν οἰκονομία τῶν βαλκανικῶν χωρῶν:

Ἡ σχετική ὁμοιογένεια ἢ ὁμοιομορφία τῶν βαλκανικῶν χωρῶν – πού ἐξαιτίας τῆς πολλοῦ θεωροῦν πῶς δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει οἰκονομική ἐνότητα καί συνεργασία – φαίνεται ἀπό τό ὅτι οἱ τρεῖς ἀπ' αὐτές [Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία καί Βουλγαρία (καί ἡ εὐρωπαϊκή Τουρκία)] εἶναι «βασικά χώρες αἰτοπαραγωγικές καί κατά δεύτερο λόγο κτηνοτροφικές». Ἡ σχετική, ὁμοιομορφία εἶναι δείγμα τοῦ ὅτι δέν ἐξελίχθηκαν ἀρκετά ἀπό καπιταλιστική ἄποψη οἱ χώρες αὐτές καί ἔτσι δέν ἀνέπτυξαν τίς οἰκονομικές τους ἰδιοτυπίες. Ἡ δῆθεν ὁμοιογένεια τους ὀφείλεται στήν ὁμοιότητα πού παρουσιάζει ἡ «ὡς τά χτές κεφαλαιοκρατική ἢ μισοαποικιακή καθυστέρησή τους». Ἡ ὁμοιότητα στήν οἰκονομική διάρθρωση φαίνεται ἀπό τό ὅτι ἐπικρατοῦν σ' ὅλα τά Βαλκάνια οἱ πιό πολυποικίλες προκαπιταλιστικές καί καπιταλιστικές μορφές παραγωγῆς, ὅπως: α) Τό κλειστό πατριαρχικό νοικοκυριό. β) Ἡ μεγάλη γαιοκτησία τῶν τσιφλικιῶν (μέ διαφορετική ἔκταση στήν καθεμίᾳ. γ) Τό μικρό νοικοκυριό τῶν ἀγορῶν ἰδιοκτητῶν καί μικροβιοτεχνῶν. δ) Ἡ ἀτομική κεφαλαιοκρατική παραγωγή καί ε) Ἐπιχειρήσεις κρατικοῦ καπιταλισμοῦ.

Οἱ οἰκονομικές ἰδιοτυπίες τους καί σήμερα ἀκόμα φαίνονται σέ ὀρισμένα εἶδη πού παράγουν. Ἀ.χ. Ἡ Γιουγκοσλαβία διαθέτει πλούσια κοιτάσματα κάρθουνο καί μεταλλευμάτων, ἡ Ρουμανία πετρέλαιο καί ξυλεία, ἡ Ἑλλάδα μεταλλεύματα, ἐκλεκτά προϊόντα δένδροκαλλιέργειας καί ἀκόμα παρουσιάζει τό ξέχωρο χαρακτηριστικό πῶς «ἀπό τή φύση τῆς μπορεῖ κάλλιστα νά παίξει τό ρόλο τοῦ ναύτη ποντοπόρου καί τοῦ λιμενεργάτη τῶν Βαλκανίων». [Οἱ ἰδιοτυπίες αὐτές θά εἶχαν μεγαλώσει ἀκόμα πιό πολύ, ἂν ἡ οἰκονομία τους εἶχε ἀναπτυχθεῖ περισσότερο].

Σέ μιᾶ μελλοντική, ἄλλωστε, ἀνάπτυξη – ἂν φύγουμε ἀπό τή θεωρία τῆς φασιστικῆς αὐτάρκειας – τῶν Βαλκανίων, ὄχι μόνο οἱ ἰδιοτυπίες τους θά μεγαλώσουν, μά καί ἡ ἐσωτερική ἀγορά τους θά δυναμώνει παράλληλα, ὥστε «πρόβλημα ἀγορῶν» νά μὴν προκύψει. Ἡ ἀντίθετη ἄποψη ὀδηγεῖ στόν περιορισμό τῆς παραγωγῆς καί στήν «κλειστή αὐτάρκη οἰκονομία» πού ἀκολογήθηκε τόσο στενοκέφαλα – ἰδιαίτερα στά Βαλκάνια – πρὶν τόν πόλεμο καί πού διευκόλυνε νά παραδοθεῖ ἡ οἰκονομία τους στή χιτλερική «ζωτικοχωρητική» ἐπιρροή. Ὅπως τονίζει ὁ Π. Ρούσος: «ἡ ὀριστική λύση τοῦ ἑλληνικοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος τῆς ὕλικῆς καί πνευματικῆς ἀναγέννησης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ βρῖσκεται, βέβαια, σέ μιᾶ κοινή σοσιαλιστική ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς στά Βαλκάνια καί πέρα ἀπ' αὐτό σέ εὐρύτερη σχεδιασμένη οἰκονομία τῆς Εὐρώπης». (Βλ. Π. Ρούσο, στό ἴδιο, σελ. 7). Βλ. καί Π. Δελμῆ: «Ἡ ἑλληνική οἰκονομία καί ἡ νοτιοανατολική Εὐρώπη», «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρηση», ἀριθ. 12/1946 καί 1/1947.

171. Ἡ συνεργασία εἶναι τό ἴδιο πολύτιμη καί μέ ἄλλες χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ὅπως ἡ Τσεχοσλοβακία, πού θά μάς ἔδιναν μέ εὐνοϊκούς ὅρους στίς ἐμπορικές ἀνταλλαγές τά μέσα παραγωγῆς – μηχανουργικά προϊόντα κυρίως – γιά νά θεμελιώσουμε τούς κλάδους τῆς βαρεῖας μηχανουργίας, ἰδιαίτερα στό πρῶτο στάδιο τῆς ἀνοικοδόμησης.

μας στό χώρο τής νοτιοανατολικής Εὐρώπης θά ἔδινε ἀπέραντες δυνατότητες ἠρθολογικῆς ἀξιοποίησης μιᾶς σχεδιασμένης δημοκρατικῆς οἰκονομίας. παράλληλα μέ τίς σχεδιασμένες οἰκονομίες τῶν χωρῶν αὐτῶν – χωρίς κρίσεις καί χωρίς dumping, χωρίς ἐκμετάλλευση τῶν ἐξαγωγικῶν προϊόντων μας καί χωρίς ἀρπαγή τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου¹⁷² – ἔρχεται στό νοῦ μας τό σκοτεινό μέλλον τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, δεμένης στό ἀφηνιασμένο ἄλογο τῆς ἀμερικάνικης οἰκονομίας, πού δέν μπορεῖ πιά νά βρεῖ οὔτε κι αὐτό τό ρυθμό τοῦ μεσοπολέμου... Τῆς βορειοαμερικάνικης οἰκονομίας, κάτω ἀπό τήν ἑξαλλη καί ἀπελπισμένη πολιτική τῆς «ἀτομικῆς» διπλωματίας καί τῶν δυναμικῶν προκλήσεων, τήν πολιτική τῶν τράστ, πού κρατοῦν ἔτοιμη τή θρυαλλίδα ἐνός πολέμου αὐτοκτονίας, γιατί δέ θέλουν νά τήν ἀφήσουν νά ζήσει εἰρηνικά, γιατί θέλουν νά κατοχυρώσουν σχέδια ἐγκληματικά γιά καινούρια ὑπερκέρδη. Ὅλα τά στοιχεῖα ἀπό νεώτερες ἐργασίες¹⁷³ γιά τήν κατάσταση τῆς οἰκονομίας τῶν ΕΠΑ, τίς συνέπειες τοῦ πολέμου στήν παραγωγική τῆς ἀνάπτυξη, τά προβλήματα ἀπό τήν ἀδυναμία τῆς εἰρηνικῆς προσαρμογῆς τῆς βιομηχανίας τῆς, τήν ὑποαπασχόληση, τή σχετική ὑπερπαραγωγή ἀλλά τήν ἀπόλυτη ὑποπαραγωγή, τή διατήρηση σέ πολεμική ἔγερση τῆς οἰκονομίας, τήν ὑψωση τῶν τιμῶν, ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα πείθουν πῶς βρῖσκεται σέ παραμονές μιᾶς πρωτοφανέρωτης κυκλικῆς οἰκονομικῆς κρίσης. Στή δίνη τῆς κρίσης αὐτῆς καί στίς σκοτεινές συνέπειες πού ἔχει ἡ δυναμική πολιτική τῶν κυρίων γιγαντικῶν μονοπωλίων γιά τήν παγκόσμια εἰρήνη παρασύρεται ἡ βασανισμένη τούτη χώρα, πού θέλουν νά τή σταυρώσουν ξανά στό μαρτύριο οἱ καινούριοι «ὑπερατλαντικοί» τῆς «προστάτες» καί οἱ χρεωκοπημένοι πράκτορές τους, οἱ γραικύλοι «παράγοντες» τῶν συγκροτημάτων τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας.

Ἄπό τό ἓνα μέρος ἡ σκοτεινή προοπτική τοῦ πολέμου καί ἡ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς ὑποτέλειας καί τῆς μισοαποικιακῆς ὑπόστασης τῆς οἰκονομίας μαζί μέ τήν ἀπόλυτη ἐξαθλίωση τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ. Ἄπό τό ἄλλο μέρος ἡ λεύτερη, δημιουργική, σίγουρη ἐσωτερική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, ἡ ἐθνική ἀνεξαρτησία καί ἡ συνεργασία τῶν λαῶν πού δουλεύουν πρωτοπόροι σκαπανεῖς, γιά τό ἴδιο λαϊκό δημοκρατικό εἰρηνικό ἰδανικό.

4. Ἡ οὐδετερότητα καί ἡ διεθνῆς οἰκονομική συνεργασία στό πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας

Μποροῦμε τώρα νά δώσουμε τελική ἀπάντηση στό ἐρώτημα γιά τό ποιά εἶναι ἡ ἑξωτερική οἰκονομική πολιτική πού ἀνταποκρίνεται καλύτερα στούς σκοπούς τοῦ οἰκονομικοῦ σχεδίου.

172. Περίπτωση ὀρισμένων λιγνιτωρυχείων στό τρίγωνο Πτολεμαΐδας, Φλώρινας, Κοζάνης, μέ παραχώρηση προνομίου ἐκμετάλλευσης στόν ὄμιλο πού ἐκπροσωποῦσε ὁ ἑλληνοαμερικανός Φίλης. Περίπτωση μεταλλείου Κίρκης. Περίπτωση μετοχῶν ἐταιρίας ΤΑΕ γιά ἀεροπορικῆς συγκοινωνίες. Περίπτωση Ἰαχελώου!...

173. Ἄναφέρουμε τίς ἐνδιαφέρουσες μελέτες: *Α. Μέντελσον*: «Ἡ τοποθέτηση κεφα-

Ἡ ἐξωτερική αὐτή πολιτική εἶναι ἐκείνη πού προσανατολίζει τήν οἰκονομία μας στή γόνιμη συνεργασία μέ ὄλες τίς χώρες, πρὸς ὄλες τίς κατευθύνσεις καί ἀνάλογα μέ τό βαθμό οἰκονομικῆς ὠφέλειας πού μπορεῖ νά ἔχει ἀπό τήν καθεμιά.

Μιλήσαμε πιό πάνω γιά τό βαθμό τῆς οἰκονομικῆς ὠφέλειας πού μπορεῖ νά ἔχει ἡ χώρα μας ἀπό τή συνεργασία της μέ τίς χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.

Μποροῦμε, τώρα, νά διαπιστώσουμε πῶς ἡ Ἑλλάδα, μέ τόν ὄρο τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, μπορεῖ καί πρέπει νά συναλλαγῇ ἐντατικά καί μέ ὄλες τίς ἄλλες χώρες, τόσο τῆς Μεσογείου καί τῆς δυτικῆς καί βόρειας Εὐρώπης, ὅσο καί μέ τήν Ἀγγλία καί τίς ΕΠΑ.

Ἡ ἐμποροναυτική δράση καί ἡ ἀλιεία στίς κλειστές καί τίς ἀνοιχτές θάλασσες πρέπει νά ἐξακολουθήσει ν' ἀποτελεῖ βασική ἐπιδίωξη τῆς οἰκονομίας. Ἡ θέση τῆς Ἑλλάδας στή Μεσόγειο σάν διεθνούς συγκοινωνιακοῦ κόμβου γιά θαλασσινές, στεριανές καί ἀεροπορικές συγκοινωνίες, πρέπει ἀπό οἰκονομική ἀποψη νά ἀξιοποιηθεῖ. Τά λιμάνια της, ἀφιετηρίες, τέρατα καί διέξοδοι τεράστιου μήκους γραμμῶν ἐπικοινωνίας καί ποταμοπλοίας¹⁷⁴ μέ τήν ἐνδοχώρα τῆς Εὐρώπης, πρέπει νά ἀποτελέσουν οἰκονομικά κέντρα μέ βασική διεθνή καί εὐρωπαϊκή οἰκονομική σημασία.

Κι ἀκόμα, στίς σημερινές συνθήκες, θά πρέπει νά ἐπιδιωχθεῖ ἡ συμβολή τῆς ἐξωτερικῆς κεφαλαιουχικῆς ἐνίσχυσης – ἀφοῦ παράλληλα ἐξασφαλιστοῦν οἱ πολιτικοί καί οἰκονομικοί ὄροι γιά τήν «παραγωγική ἐπίδοση καί ἐργασία τοῦ Λαοῦ» – γιά τήν ὀρθολογικότερη καί ἀποδοτικότερη ἀξιοποίηση τοῦ φυσικοῦ της πλούτου, χωρίς ὅμως καί νά παραχωρηθοῦν – ὅπως στό παρελθόν – προνόμια ἀποικιακῆς ἐκμετάλλευσης καί πολιτικῆς ὑποδούλωσης ἢ κηδεμονίας τῆς χώρας. Δέν εἴμαστε ἐναντίον τῆς ξένης ἐνίσχυσης «αὐτῆς καθαυτῆς», ὅπως μερικοί καλοθελητές ὑποστηρίζουν. Οὔτε ὑποστηρίζουμε πῶς τό ξένο κεφάλαιο θά τοποθετηθεῖ χωρίς κέρδος. Ἡ οἰκονομία μας ἄμα ἀναπτυχθεῖ λεύτερα, μπορεῖ νά ἐξυπηρετήσῃ σίγουρα ἕνα τέτοιο παραγωγικό δάνειο. Εἴμαστε, ὅμως, ἐναντίον κάθε προσπάθειας νά χρησιμοποιηθεῖ ἡ ξένη αὐτή ἐνίσχυση γιά τήν ὑποστήριξη ἐνός ἀντιδραστικοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος, ἐναντίον κάθε προσπάθειας νά ἐπηρεαστεῖ ἡ ἐσωτερική καί ἡ ἐξωτερική πολιτική τῆς χώρας ἀπό ἐκείνους πού θά δώσουν τήν ἐνίσχυση καί θά ἐπιδιώξουν πολιτικά ὀφέλη, εἴμαστε ἐναντίον κάθε προσπάθειας νά δοθοῦν προνόμια στά ξένα ἐπιχειρηματικά συγκροτήματα γιά τήν οἰκονομική ἐκμετάλλευση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας καί τῶν φυσικῶν πόρων τῆς χώρας.

Ἔτσι ἀπάντησε ὁ Ν. Ζαχαριάδης, στή συνέντευξή του πρὸς τό «Πρακτορεῖο πνευματικῆς συνεργασίας»:¹⁷⁵

«Ἡ οἰκονομική μας ἀνόρθωση καί προκοπή μπορεῖ νά θεμελι-

λαίων στίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες στόν πόλεμο», «Μόρφωση», ἀριθ. 6/1947. Ν. Βέϊτμαν: «Ἡ οἰκονομική κατάσταση τῶν μεγαλυτέρων βιομηχανικῶν κοντσέρν τῶν ΕΠΑ στήν ἀρχή τῆς ἀναπροσαρμογῆς», «Μόρφωση», ἀριθ. 9/1946.

174. Διώρυγα Μοράβα - Ἀξιοῦ.

175. «Ριζοσπάστης», τῆς 1ης Μαρτίου 1947.

ωθει μόνο πάνω στην παραγωγική επίδοση και εργασία του Λαού. Τό μεταδεκεμβριανό καθεστώς στάθηκε άνικανο και θάναι άνικανο και για τό μέλλον νά κινητοποιήσει τόν παραγωγικό όργανό του Λαού, γιατί δέν μπορεί μέ τίς πλουτοκρατικές έκμεταλλευτικές επιδιώξεις του νά ένθουσιάσει τό Λαό, νά συγκινήσει και νά ξεσηκώσει παραγωγικά σ' ένα έργο, πού απαιτεί αυταπάρηση, αυτοθυσία, υπερένταση δυνάμεων, τόν εργάτη και άγρότη, τούς βιοτέχνες και έπαγγελματίες, τούς ύπαλλήλους και τή διανόησή μας, τούς πατριώτες βιομήχανους και εμπόρους. Καί χωρίς αυτό δέ γίνεται τίποτε. Καί αυτό μπορεί νά τό εξασφαλίσει μόνο ή Δημοκρατία. 'Απ' εκεί και πέρα αρχίζει και ό ρόλος της συμβολής του έξωτερικού παράγοντα, πού δίχως άμφιβολία μάς είναι ζωτικά άναγκαίος. Τό ξένο κεφάλαιο, πού θά θέλει νά εξασφαλίσει στην Έλλάδα συμφέρουσα οικονομική τοποθέτηση για τήν προαγωγή των ντόπιων παραγωγικών δυνάμεων και όχι για νά επιδιώξει άποικιακή έκμετάλλευση και πολιτικές έπιρροές, θάναι εύπρόσδεκτο και από μάς. (Η ύπογραμμισή δική μας).

Η εξασφάλιση, λοιπόν, των όρων για μία πραγματικά άνεξάρτητη και ουδέτερη έξωτερική οικονομική πολιτική, επιτρέπει τήν τοποθέτηση σε σωστή βάση και στό ζήτημα της ξένης οικονομικής ένίσχυσης, της μορφής της και των όρων της επιδιώξεώς της.

Τήν οικονομική βοήθεια θά τήν επιδιώξουμε μέ τούς παραπάνω όρους, γιατί τή χρειαζόμαστε, αλλά, κι άν δέ μάς τή δώσουν, θά προχωρήσουμε στην άνοιχοδόμηση μέ τίς δικές μας δυνάμεις, πού είναι πραγματικές και ζωντανές και πού ή όλιγαρχία δέν μπορεί και δέ θέλει νά τίς άξιοποιήσει, θά προχωρήσουμε μέ τή συνεργασία των λαών των χωρών πού θά βαδίζουν τόν ίδιο δύσκολο, αλλά σίγουρο δρόμο της έπιτυχίας.

Έτσι πέφτει και τό τελευταίο έρεισμα, τό βασικό δηλαδή «έπιχείρημα» της πολιτικής των ύποστηρικτών του «οικονομικά αδύνατου» της άνοιχοδόμησης χωρίς τήν «άνευ όρων» παράδοση στα ξένα κεφάλαια πού για νά τά άποκτήσουμε πρέπει, σύμφωνα μέ τούς άπολογητές του «ζωτικού χώρου» – αλλά ταυτόχρονα και άρνητές της έθνικής άνεξαρτησίας – νά προσφερθοϋμε νά μεταβάλουμε τήν Έλλάδα και τήν «νεαράν βιομηχανίαν μας» σε «άναπόσπαστον μέρος των άγγλικών και άμερικανικών βιομηχανιών» σε «ένα είδος πρωτοπορίας εις τό προχωρημένον βιομηχανικόν στρατόπεδον αυτών εις τήν Μεσόγειον»,¹⁷⁶ πού σημαίνει έξίσου νά τή μεταβάλουμε σ' ένα προπύργιο πολεμικό στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή και νά χύνουμε τό αίμα του δουλευτή λαού στον έμφύλιο πόλεμο για «ν' άποτρέψουμε» έτσι τό «σλαβικό κίνδυνο» και τήν άπειλή του «όλοκληρωτισμού»...

Τό συμπέρασμά μας από τό τρίτο μέρος τούτης της εργασίας για τή

176. Βλ. πιο πάνω σελ. 182, σχετική προικοπή από τό άρθρο του μηχανικού Χ. Δαυίδ στην «Πολιτική Έπιθεώρησης», άριθ. 2 της 15/4/45.

σχέση τῆς ἐκβιομηχάνισης μέ τή βιωσιμότητα τῆς χώρας εἶναι μέ δύο λόγια τό ἔξης:

Οἱ προϋποθέσεις γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας ὑπάρχουν. Στηρίζονται στή μετατροπή τῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας γιά τήν ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν τῆς δυνάμεων. Πραγματοποιοῦνται μέ τά βασικά λαϊκά δημοκρατικά μέτρα πού θά ἐξασφαλίσουν τοὺς ἐθνικούς, τοὺς κοινωνικούς καί τοὺς οἰκονομικούς ὄρους γιά κεῖνο πού λέμε *βιωσιμότητα* τῆς χώρας· γιά τή δυνατότητα δηλαδή πού ἔχει ἡ οἰκονομία μας γιά ἐσωτερική - ὀργανική, ἀνεμπόδιση ἀνάπτυξη καί πρόοδο.

Ἡ σχεδιασμένη ἐκβιομηχάνιση εἶναι τεχνικά καί οἰκονομικά πραγματοποιήσιμη καί βάζει τίς βάσεις γιά τήν ἀνέλιξη τῆς οἰκονομίας τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας σέ ἀνώτερη κοινωνική μορφή, σέ ἀνώτερο τεχνικό, οἰκονομικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο.

Βάζει τίς βάσεις γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν σημερινῶν ἐθνικολαϊκῶν μας πόθων. Καί ἀτενίζει μέ βεβαιότητα στίς μελλοντικές ἐπιδιώξεις τοῦ δουλευτῆ λαοῦ, στίς ἐπιδιώξεις τῆς νέας γενιᾶς πού ἀτσαλώνεται στοὺς σημερινούς λαϊκοὺς ἀγῶνες. Γιά νά γίνει πραγματικότητα τό ἰδανικό πού οἱ λαοί, χέρι μέ χέρι σφιχτά πιασμένοι, πλησιάζουν χρόνο μέ χρόνο, μέρα μέ τή μέρα περισσότερο: τό *σοσιαλιστικό ἰδανικό*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Τό βιβλίο αυτό άρχισε νά έκτυπώνεται μερικούς μήνες άφου τέλειωσε τό γράψιμό του. Στο τυπογραφείο γιά τεχνικούς και οικονομικούς λόγους έμεινε επίσης αρκετό διάστημα ώσότου τελειώσει ή έκτύπωσή του. Ωστόσο γιά νά κρατηθεί ένήμερος ό άναγνώστης πάνω σέ όλα τά στοιχεία πού θά ήταν χρήσιμα γιά τή μελέτη του και πού παρουσιάστηκαν στό άναμεταξύ αυτό διάστημα, κι ακόμα γιά νά γίνει και ή απαραίτητη κριτική άνάλυση, όχι μόνο τών στοιχείων αυτών, μά και όλόκληρων «θεωριών», οικονομικών σχεδίων και απόψεων τεχνικών και οικονομολόγων, οργανισμών κρατικών, ξένων άποστολών κλπ. γιά τό ζήτημα τής έκβιομηχάνισης, πού έκτέθηκαν σέ βιβλία, μελέτες και άρθρα από τήν άρχή του δευτέρου έξαμήνου του 1946 ως σήμερα, χρειάστηκε νά γίνει: α) έπεξεργασία του καινούριου ύλικου, συσχετισμός και ένταξη στό κείμενο. β) Προσθήκες στό κείμενο και διατύπωση όρισμένων καινούριων παραγράφων. γ) Ένημέρωση τών πινάκων και τής βιβλιογραφίας. δ) Προσθήκες και παρατηρήσεις πού περιλαμβάνει τούτο τό παράρτημα.

Οί κυριότερες προσθήκες πού έγιναν μέσα στό κείμενο άρχίζουν ύστερα από τή σελίδα 88. Χωριστή μνεία δέν γίνεται γιά τίς προσθήκες αυτές, πού συγχωνεύονται και έντάσσονται οργανικά στό κείμενο. Μόνο γιά τίς καινούριες πηγές στοιχείων και γιά τά βιβλιογραφικά βοηθήματα, γίνεται ειδική μνεία. Φυσικά, ό άναγνώστης θά πρέπει νά παρακολουθεϊ και νά συγκρίνει τίς διάφορες παρατηρήσεις, προσθήκες κλπ. μέ τίς πηγές πού αναφέρονται. Α.χ. αυτό πρέπει νά γίνει γιά τά στοιχεία πού άφορούν τό κεφάλαιο του λιγνιτικού και τής ύδρευνεργειακής άξιοποίησης (σελ. 41-87). Τά στοιχεία και οι απόψεις τών κεφαλαίων αυτών ένημερώνονται μέ νεώτερα δεδομένα στις σελίδες 236-302 του κειμένου. Ωστε είναι απαραίτητη, για τή σωστή χρησιμοποίηση τών στοιχείων, πού εκθέτονται στα πρώτα κεφάλαια και γιά τήν εξήγηση τών αποκλίσεων πού παρουσιάζουν όρισμένοι ύπολογισμοί από εκείνους τούς ύπολογισμούς πού βασίζονται σέ νεώτερα στοιχεία, ή ένιαία παρακολούθηση τών σχετικών κεφαλαίων του κειμένου τούτης τής εργασίας.

Στό παράρτημα Ι δίνουμε όσες προσθήκες, μέ αυτότελη περισσότερη

και επεξηγηματικό χαρακτήρα, δέν περιλάβαμε στο κείμενο. Κι ακόμα γίνονται σχετικές επεξηγηματικές παρατηρήσεις πού υποβοηθοῦν τήν παρακολούθησή του.

Ἡ παράθεση γίνεται μέ τή σειρά τοῦ κειμένου. Γίνεται παραπομπή στη σχετική σελίδα ἢ σελίδες και στο σχετικό κεφάλαιο.

Ο ΟΡΥΚΤΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ (Σελ. 4-5, 44-49, 103-172, 236-238/Είσαγωγή, – Μέρος πρώτο, Α΄. I και Β΄. I – Μέρος Δεύτερο, Γ΄. 1,1)

1. Τό πόρισμα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτροπῶν τοῦ «Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος» (ἐπιτροπή βιομηχανικῆς παραγωγῆς και μεταλλευτικοῦ πλοῦτου), πού δημοσιεύτηκε στα «Τεχνικά χρονικά», ἀριθ. 269-270/1946), και

2. Οἱ ἀπόψεις και τά συμπεράσματα πού καταλήγει γιά τόν ὄρυκτό πλοῦτο τῆς Ἑλλάδας ἢ «Ἐπιτροπή ἀξιοποιήσεως πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς Ἑλλάδος» (ΕΑΠΠΕ – Ὑποεπιτροπή ὄρυκτοῦ πλοῦτου) τῆς ΟΥΝΡΑ, πού ἐκθέτονται στο βιβλίο «Ὁ ὄρυκτός πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος» (Ἀθήναι, 1947), περιέχουν βασικῆς σημασίας τεχνικά και οἰκονομικά στοιχεία πού ἐπιβεβαιώνουν τίς σχετικές μέ τό θέμα αὐτό ἀπόψεις, πού ἐκθέσαμε στο κείμενο.

Παραθέτουμε πιό κάτω ὁρισμένα στοιχεία, πού νομίσαμε περισσότερο χαρακτηριστικά και δαφνωτιστικά γιά τό ὄλο ζήτημα τοῦ ὄρυκτοῦ πλοῦτου, και γιά τίς κατευθύνσεις πού πρέπει νά ἀκολουθήσουμε στήν ἀξιοποίησή του.

1. *Εἰσήγηση και πόρισμα Τ.Ε.Ε.* Ἡ ὑποεπιτροπή εἰσηγήσεως πού ἀπετελεῖτο ἀπό τοῦς κ.κ. Σ. Κατράκη, Σ. Κογεβίαν, Π. Νικολαΐδην και Ι. Τρικκαλινόν, ὑπέβαλε τήν 7η Ἰουλίου 1944 τήν εἰσήγησίν της. (Βλ. στο ἴδιο, σελ. 209-212, στοιχεία γιά ἀποθέματα, ποιοτική ἀνάλυση μεταλλευμάτων και συνθήκες μεταλλείας, βλ. και πίνακα ἀριθ. 31 στο Παράρτημα II).

Μετά τή συζήτηση, συγκροτήθηκε ὑποεπιτροπή γιά τή διατύπωση τῶν πορισμάτων, πού ἀποτελοῦσαν οἱ κ.κ. Ι. Τρικκαλινός πρόεδρος, Ἀ. Ἀντωνιάδης, Σ. Κατράκης, Σ. Κογεβίνας και Ι. Σολωμός, μέλη. Ἡ ὑποεπιτροπή ὑπέβαλε δύο σχέδια πορισμάτων πού τελικά συγχωνεύθηκαν σέ ἕνα. Παραθέτουμε ἀπόσπασμα τοῦ πορίσματος:

«Ἡ ἔλλειψις ἀκριβοῦς και λεπτομεροῦς γεωλογικοῦ χάρτου και ἡ ἀσάφεια τῶν κοιτασματολογικῶν δεδομένων καθιστῶσι λίαν δυσχερῆ τήν ὀλοκληρωτικῆν μελέτην τοῦ μεταλλευτικοῦ πλοῦτου τῆς Χώρας.

Λόγω τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ Ἑλλήνων εἰδικῶν ἐπιστημόνων Μηχανικῶν Μεταλλείων και Γεωλόγων, τῆς ἀνεπαρκείας εἰδικευμένου τεχνικοῦ προσωπικοῦ, τῶν ἀτελῶς ἐξωπλισμένων ἐργαστηρίων, ἢ πλήρης μελέτη τοῦ ὄρυκτοῦ πλοῦτου και τοῦ μεταλλευτικοῦ ἐν γένει προβλήματος τῆς Χώρας θά ἀπαιτήσῃ ἐργασίαν πολλῶν ἐτῶν.

Πλήν ἐλαχίστων μελετῶν, αἵτινες ἔγιναν ὑπό Ἑλλήνων και ξένων ἐπιστημόνων κατ' ἐντολήν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπί ἐνδιαφερου-

σῶν αὐτάς μεταλλοφόρων περιοχῶν, καί τινων θεωρητικῶν τοιούτων, ἐκτελεσθεισῶν τῇ ἰδιωτικῇ πρωτοβουλίᾳ εἰς διαφόρους ἄλλας περιοχάς τῆς Ἑλλάδος, οὐδεμία ἄλλη σοβαρά καί συστηματικὴ ἐργασία ἐγένετο μέχρι σήμερον, σχετικῶς μὲ τὴν ἔρευναν, μεταλλευτικὴν ἀξίαν καί ἀποθέματα τοῦ ὄρυκτοῦ πλοῦτου τῆς Χώρας, ὑπὸ τοῦ Κράτους ἢ ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων καί ὀργανισμῶν.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀπαραιτῆτων στοιχείων διὰ τὴν μερικὴν μελέτην τοῦ μεταλλευτικοῦ πλοῦτου τῆς Χώρας, κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως συγκεντρωθῶσι παρὰ τῶν σπουδαιότερων μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων τὰ διάφορα παρ' αὐταῖς ὑπάρχοντα στοιχεία σχετικῶς μὲ τὰ κοιτασματολογικὰ δεδομένα, ἐκμεταλλεύσιμα ἀποθέματα, πορίσματα ἔρευνῶν, οἰκονομικοτεχνικὰ ἀποτελέσματα ἐκμεταλλεύσεως κλπ. Δυστυχῶς, τοῦτο δὲν ἐπετεύχθη πλήρως, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἀκριβῶν στοιχείων εἰς πολλὰς τῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων καί ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς ἀπροθυμίας τινῶν τῶν σχετικῶς ὀργανωμένων μεταλλείων νὰ χορηγήσουν τὰ αἰτηθέντα στοιχεία.

Ἐκ τῶν συλλεγέντων, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, διαφόρων στοιχείων καί ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἐτησίαις ἐξαγωγὰς σημαντικῶν ποσοτήτων μεταλλευμάτων εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν, τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἑλλάδι λειτουργουσῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων καί τὰς διαφόρους ἀξιόπιστους πληροφορίας περὶ τῶν ἀποθεμάτων τῶν κυριωτέρων μεταλλευμάτων, καταφαίνεται ἡ σπουδαιότης τοῦ ὄρυκτοῦ πλοῦτου τῆς Χώρας ἀπὸ ἀπόψεως ἀποθεμάτων, ποιότητος καί ποικιλίας μεταλλευμάτων ὡς καί ἡ σημασία τῶν λατομικῶν προϊόντων.

Σχετικῶς μὲ τὴν δυνατότητα τῆς δημιουργίας σοβαρῶν μεταλλουργικῶν βιομηχανιῶν, αὐταὶ δύνανται, κατόπιν τῶν νέων μεθόδων τῆς μεταλλουργίας, νὰ βασισθῶσιν ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀποθεμάτων ὀρισμένων μεταλλευμάτων.

Ἡ μεταλλευτικὴ κίνησις τῆς Χώρας, ἐκ τῶν σχετικῶν στατιστικῶν τῶν δημοσιευμένων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, παρουσιάζεται ὡς κάτωθι:

Κατὰ τὴν 10ετίαν 1929-1938 ἡ παραγωγή ἀνῆλθεν εἰς τόννους 7.825.864, ἡ δὲ ἐξαγωγή καί κατανάλωσις εἰς φυσικὴν κατάστασιν 6.326.843 διαφόρων μεταλλευμάτων (βλ. σχετικόν ἀναλυτικόν πῖνακα ὑπ. ἀριθμ. 1), ἀξίας 2.269.269.858 δραχ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω 10ετίαν ἡ ἐξόρυξις λατομικῶν προϊόντων ἀνῆλθεν εἰς 1.270.079 τόννους (βλ. σχετικόν ἀναλυτικόν πῖνακα ὑπ. ἀριθμ. 8). Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ λατομικῶν προϊόντων κυρίαν θέσιν κατέχουν τὰ μάρμαρα, ἡ θηραϊκὴ γῆ, ἡ γύψος καί ἡ κίσηρις.

Οἱ ποιότητος τῶν ἐξορυχθέντων μεταλλευμάτων, ὡς αὕτη προκύπτει ἐκ διαφόρων χημικῶν ἀναλύσεων διενεργηθεισῶν ἐπὶ φορτίων ὑπὸ τῶν ἐκμεταλλευτῶν ἢ ἀγοραστῶν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ καί τῇ ἄλλοδαπῇ, δίδεται εἰς τοὺς ὑπ. ἀριθ. 2-6 πίνακας.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὰ ἀποθέματα τῶν διαφόρων μεταλλευμάτων τῆς Χώρας, δι' οὗς λόγους ἤδη ἐξεθέσαμεν, ὁ ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς τούτων

καθίσταται σχεδόν αδύνατος.

Πάντως, ἐκ τῶν διαφόρων στοιχείων καὶ ἀξιοπίστων πληροφοριῶν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὑπάρχουν σημαντικὰ ἀποθέματα μεταλλευμάτων. Μεταξὺ τούτων θεωροῦμεν κυρίως ὡς σοβαρὰ κοιτάσματα τὰ ἀκόλουθα:

1) Μεταλλευμάτων σιδήρου, 2) Χρωμιούχου σιδήρου καὶ νικελιούχων μεταλλευμάτων, 3) Βωξίτου, 4) Λευκολίθου, 5) Σιδηροπυρίτου, 6) Χρωμίτου, 7) Βαρυτίνης, 8) Μικτῶν θειούχων, ψευδαργύρου καὶ μολύβδου.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μεταλλευμάτων, ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτελοῦνται τὰ σημαντικώτερα ἀποθέματα τοῦ ὄρυκτοῦ πλούτου, τὸ ἑλληνικὸν ὑπέδαφος ἐμπερικλείει καὶ διάφορα ἄλλα ὄρυκτὰ μεταλλευτικῆς βιομηχανικῆς σημασίας, ὡς π.χ. Σμύριδος, Μολυβδαίνιου, Ἀντιμονίου, Μαγγανίου, καὶ Χρυσοῦ. Εἰς ταῦτα δέον νὰ συμπεριληφθῶσι καὶ τὰ διάφορα πτωχὰ συμμιγῆ θειοῦχα κυρίως μεταλλεύματα, τὰ ὁποῖα διὰ καταλλήλου ἐμπλουτισμοῦ δύνανται ν' ἀποτελέσωσι σοβαρὰς ἐκμεταλλεύσεις τῶν εἰς αὐτὰ περικλειομένων ὄρυκτῶν μολύβδου, ψευδαργύρου, χαλκοῦ κλπ., τινὰ τῶν ὁποίων περιέχουν καὶ ποσοστὸν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου.

Ἐπίσης τὰ εἰς ὄρυκτὰ καύσιμα (λιγνίτης) ἀποθέματα τῆς Χώρας εἶναι λίαν σημαντικὰ. Εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν δέν θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸ λιγνιτικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὅσον τοῦτο ἀποτελεῖ ἀντικείμενον εἰδικῆς ἐρεῦνης τῆς ἐνεργειακῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Τ.Ε.Ε.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἀναγκῶν ἐνεργείας διὰ τὴν πλήρη μηχανοποίησιν καὶ λειτουργίαν τῶν διαφόρων μεταλλευτικῶν καὶ λατομικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς προβλεπομένης αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, ἐάν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν ἐγκαταστάσεων ἐνεργείας τῶν κυριωτέρων Μεταλλείων ἀνέρχεται σήμερον εἰς 10.000 ΧΒ περίπου, αὐταὶ δέον νὰ ὑπολογισθῶσιν εἰς τὸ 5πλάσιον τοῦλάχιστον.

Τὰ ἐν Ἑλλάδι Μεταλλεῖα, τῶν ὁποίων ἡ ἐξέλιξις ὀφείλεται εἰς τὴν ιδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, κατέλαβον ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Χώρας καὶ δὴ τὴν πρώτην ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν τόννων καὶ τὴν τετάρτην ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν.

Κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον ὀφείλομεν νὰ βαδίσωμεν πρὸς νέαν πρόοδον, στηριζομένην ἐπὶ ἐπιστημονικωτέρας βάσεως καὶ καλύτερας ὀργανώσεως. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως, ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης, ποῖα εἶναι τὰ ἐλαττωματικὰ σημεῖα τοῦ μεταλλευτικοῦ ἐν γένει προβλήματος, διαπιστοῦνται τὰ ἑξῆς:

α) Τὸ ὑπέδαφος δέν ἔχει ἐπαρκῶς ἐρευνηθεῖ καὶ δέον νὰ ἐνεργηθῆ συστηματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τούτου, τόσον πρὸς ἀνακάλυψιν νέων κοιτασμάτων εἰς περιοχὰς ἔνθα οὐδεμία ἐκμετάλλευσις ἔλαβε χώραν, ὅσον καὶ γιὰ τὸν ἐπακριβέστερον καθορισμὸν τῶν κοιτασματολογικῶν συνθηκῶν τῶν ὑφισταμένων ἐκμεταλλεύσεων.

Τὰ ἀπαραίτητα συνεργεῖα διὰ τὰς τοιαύτης μορφῆς ἐρεῦνας δέον νὰ διοργανωθῶσιν ὑπὸ τοῦ Κράτους, καθόσον ἐλάχισται ἐπιχειρήσεις εἶναι εἰς θέσιν νὰ συντηροῦν εἰδικευμένον προσωπικὸν διὰ γεωφυσικᾶς μελέτας

ή γεωτρήσεις, ως και να αγοράσουν τά προς τούτο απαιτούμενα έπιστημονικά όργανα.

Άφ' έτέρου, ή γεωτεκτονική και κοιτασματολογική μελέτη τής μεταλλοφόρου περιοχής και ή σύνταξις και έφαρμογή προγράμματος μελλοντικής εξέλιξεως εκάστου Μεταλλείου έθεωρήθη μέχρι τούδε, και θεωρείται ακόμα υπό τινων εκμεταλλευτών, ως περιττή και άνευ πρακτικής σημασίας και ως έχουσα θεωρητικήν μόνον αξίαν.

β) Όσον άφορᾶ εις τήν εκμετάλλευσιν, διεπιστώθη ότι, πλήν τών καλῶς κατηρημένων επιχειρήσεων, εις πολλάς περιπτώσεις, ιδίως μικρῶν εκμεταλλεύσεων, ή έξόρυξις διενεργεῖται διά πρωτογόνων και ένιοτε άρπακτικῶς, άνευ τεχνικῆς παρακολουθήσεως τής έν γένει εκμεταλλεύσεως. Εις περιπτώσεις δέ τινας έλλείπουσι και τά στοιχειώδη σχέδια τών υπογειῶν έργασιῶν και άν υπάρχωσι, ταῦτα εἶναι άνακριβή και σπανίως ένημερωμένα.

Δεν παραλείπομεν επίσης να σημειώσωμεν την άπροθυμίαν, ήτις παρατηρεῖται, κατά τήν παλαιότεραν κυρίως έποχήν, μεταξύ τού μεταλλευτικού και ιδίως εκ μέρους τού εργατοτεχνικού προσωπικού τών Μεταλλείων¹, εις τήν έφαρμογήν μηχανικῶν μέσων έξορύξεως, έσωτερικῆς φορτώσεως, μεταφορᾶς κλπ., προς προσαρμογήν προς τάς νέας και συγχρονισμένας μεθόδους εκμεταλλεύσεως.

γ) Αί παρατηρηθεῖσαι ένιοτε περιπτώσεις μή συστηματικῆς ή και άρπακτικῆς εκμεταλλεύσεως όφείλονται άφ' ενός εις τό έφαρμοζόμενον υπό τινων επιχειρήσεων σύστημα έργολαβιῶν έξορύξεως, καθόσον τά συμφέροντα τού γενικοῦ έργολάβου δέν συμπίπτουν μέ τά τού μεταλλευτικοῦ, και άφ' έτέρου εις τάς κατά καιρούς παρουσιαζόμενας κρίσεις διαθέσεως μεταλλευμάτων, αίτινες, προς άποφυγήν διακοπῆς τής εργασίας και άπολύσεως τού προσωπικοῦ, έξαναγκάζουν τήν έπιχείρησιν να παραβλέπη τήν αὔστηράν έφαρμογήν τών μεθόδων εκμεταλλεύσεως.

δ) Σημειώτεον ότι, λόγω τών έν γένει ύφισταμένων συνθηκῶν, ελάχιστα μεταλλευτικά επιχειρήσεις ήδυνήθησαν να συνδυάσουν τήν εκμετάλλευσιν μέ τήν επί τόπου επίτευξιν τελικῶν ή ένδιαμέσων μεταλλουργικῶν ή βιομηχανικῶν προϊόντων.

ε) Η άνωτέρω σκιαγραφηθεῖσα εικῶν τής μεταλλευτικῆς καταστάσεως έν Έλλάδι όφείλεται έν μέρος και εις τήν έν γένει πολιτικήν τού Κράτους, τό όποῖον δέν έδωσε τήν δέουσα σημασίαν εις τό πρόβλημα τού μεταλλευτικοῦ πλούτου τής Χώρας.

Έν προκειμένῳ ή λεπτομερῆς και άντικειμενική εξέτασις τών παραγόντων τής στασιμότητος τής έν Έλλάδι μεταλλευτικῆς εξέλιξεως απέδειξαν, ότι μεγάλως συμβάλλει εις τούτο και ή πρωτότυπος και άντιορθολο-

1. Η άποψη αὔτη τής έπιτροπῆς προσπαθεῖ να απαλλάξει τό ιδιωτικό κεφάλαιο από τήν εὔθυνη για τήν τεχνική καθυστέρηση τών μεταλλείων. Άπό τή διεθνή οικονομική ιστορία, όμως, διαπιστώνει κανένας πόσο άστήρικτη εἶναι, άφού εἶναι γνωστό πῶς όπου τό κεφάλαιο άνάπτυξε τεχνικά τά παραγωγικά μέσα, δέν υπήρχε κανένος είδους αντίδραση «εργατοτεχνικού προσωπικοῦ» πού να έμπόδιζε και να ματαίωσε τήν τεχνική πρόοδο!

γική όργάνωσις τής Κρατικῆς Ὑπηρεσίας τῶν Μεταλλείων.

Ὁ έλεγχος τής έν γένει μεταλλείας τής Χώρας δέν εἶναι ἀποτελεσματικός, έλλείπει έπαρκῶν τεχνικῶν στελεχῶν, τά όποῖα δέν προσελκύονται εἰς τήν Κρατικήν Ὑπηρεσίαν τῶν Μεταλλείων, λόγω τής βραδείας σταδιοδρομίας, πενιχρᾶς ἀμοιβῆς κλπ. Ἐπίσης ἡ χορήγησις ἀνεπαρκῶν μέσων καί χρηματικῶν πιστώσεων καθιστῶσιν ἀδύνατον τόν οὐσιαστικόν έλεγχο τῶν Μεταλλείων καί τήν έκπόνησιν μελετῶν καί μεταλλευτικῶν έρευνῶν εἰς τās διαφόρους μεταλλοφόρους περιοχάς τής Χώρας.

Ἐνταῦθα θεωροῦμεν σκόπιμον νά παρατηρήσωμεν, ότι ἡ έλλειψις έπαρκῶν καί πεπειραμένων Μηχανικῶν μεταλλείων δύναται νά θεωρηθῆ ώς βασική αἰτία τῶν παρατηρουμένων εἰς τινας έπιχειρήσεις σφαλμάτων κατὰ τήν μελέτην, έρευναν καί έκμετάλλευσιν τῶν διαφόρων κοιτασμάτων.

στ) Σχετικῶς μέ τό ζήτημα τής δημιουργίας ένδιαμέσων ἢ τελικῶν μεταλλουργικῶν βιομηχανιῶν, πρὸς καμινείαν καί έπίτευξιν τελικῶν μεταλλουργικῶν καί βιομηχανικῶν ἢ χημικῶν προϊόντων εκ τῶν εἰς τήν άλλοδαπήν έξαγομένων μεταλλευμάτων έν φυσική καταστάσει, τοῦτο χρῆζει ιδιαίτερας μελέτης καί προσοχῆς, τόσον ἀπό μεταλλουργικῆς ὅσον καί ἀπό έμπορικῆς πλευρᾶς, καθόσον παρουσιάζει μεγίστην σημασίαν ἀπό ἀπόψεως έθνικῆς έν γένει οἰκονομίας.

Πάντως ἡ Ἐπιτροπή φρονεῖ, ότι διά τήν πραγματοποίησιν τής ἠλεκτρομεταλλουργίας έν Ἑλλάδι καί τήν διά ταύτης αξιοποίησιν τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου τής Χώρας ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι ἡ εκτέλεσις τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ προγράμματος τής Χώρας.

Παραλλήλως επιβάλλεται ἡ μελέτη τής ίδρύσεως ἠλεκτρομεταλλουργίας, καθόσον αἱ γενόμεναι εἰς άλλα Κράτη (Σουηδία, Νορβηγία, Ἰταλία) παρόμοιαι εγκαταστάσεις τήξεως μεταλλευμάτων (εἰς ἠλεκτρικάς καμίνους) λειτουργοῦσι μέ λίαν ίκανοποιητικά ἀποτελέσματα. Δέον νά σημειωθῆ, ότι ἡ ἠλεκτρομεταλλουργία θά συμβάλῃ, πλὴν τῶν οἰκονομικῶν ὀφελῶν εκ τής έξοικονομήσεως συναλλάγματος, ἀποσχολήσεως εργατικῶν χειρῶν κλπ., καί εἰς τήν πραγματοποίησιν ευρύτερου προγράμματος αξιοποίησεως τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τής Ἑλλάδος, καθόσον αἱ βιομηχανίαι αὗται εἶναι έξαιρετικῶς ἠλεκτροβόροι καί δύνανται νά καταναλώσουν πλέον τῶν 1.000 ΩΧΒ έτησίως, δυναμένων νά αύξηθῶσιν έξελικτικῶς εἰς πολύ ἀνώτερον ποσόν.

Ἐπίσης ἡ δημιουργία έπιτοπίου μεταλλουργίας θά συμβάλῃ εἰς τήν αξιοποίησιν καί τῶν πτωχότερων μεταλλευμάτων, αἵτινα ὑπάρχουν εἰς σημαντικᾶς ποσότητας καί δέν δύνανται νά έξαχθοῦν εἰς τό έξωτερικόν».

Ἡ πιό πάνω εἰσήγησις, τά συμπεράσματα καί ὁρισμένες ἀπό τίς προτάσεις πού ἀκολουθοῦν, δείχνουν πώς οἱ διατυπώσεις πού γίνονται στό κείμενο στηρίχτηκαν σέ στοιχεῖα πού γίνονται δεκτά καί ἀπό τούς τεχνικούς τής Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐπιμελητηρίου, πού θεωρεῖ πώς ἡ δημιουργία μεταλλουργίας εἶναι ὄχι μόνο τεχνικά πραγματοποιήσιμη μά καί οἰκονομικά συμφέρουσα.

2. Ἀπόψεις καί συμπεράσματα τῶν ΕΑΠΠΕ τής ΟΥΝΡΑ. Θά παραθέσουμε μερικά ἀποσπάσματα ἀπό τά κυριότερα συμπεράσματα πού

περιέχονται στο IV και στο V μέρος του βιβλίου για τον ορυκτό πλούτο που γράφτηκε από την επιστημονική επιτροπή της ΟΥΝΡΑ. Το IV μέρος επιγράφεται: «Η σημασία του ορυκτού πλούτου της Ελλάδος» και το V: «Η έρευνα προς αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου της Ελλάδος». Μνημονεύουμε και τους σχετικούς αριθμούς σελίδων για το κάθε απόσπασμα. Τα συμπεράσματα για το III μέρος, που αφορά τα κοιτάσματα μεταλλευμάτων και ορυκτών, δίνουμε σε γενικούς αριθμούς στον πίνακα 31, παράρτημα II.

(Σελ. 188-190). *Συμπεράσματα για τα «γεωλογικά και μεταλλογενετικά δεδομένα»:* «Είς τās Ἀνατολικοελληνικās ζώνας και τήν ζώνην Ἀξιοῦ αἱ ἐκρήξεις βασικῶν και ὑπερβασικῶν μαγμάτων ἀπό τοῦ Ἰουραϊκοῦ μέχρι τοῦ ἄνω Κρητιδικοῦ, αἱ κλιματικαὶ συνθήκαι και αἱ τεκτονικαὶ μετακινήσεις τοῦ Μεσοζωϊκοῦ συνετέλεσαν εἰς τόν σχηματισμόν κοιτασμάτων χρωμιούχου σιδήρου, χρωμιούχου σιδηρονικελίου, βωξίτου, χρωμίου και λευκολίθου. Λόγω τῆς μεγάλης ἐξαπλώσεως τῶν μητρικῶν πετρωμάτων, πρὸς τὰ ὁποῖα συνδέεται ἡ γένεσις τῶν κοιτασμάτων τῶν μεταλλευμάτων τούτων, κατέχουν ταῦτα ἀπό ἀπόψεως ἀποθεμάτων τήν προέχουσαν θέσιν ἐξ ὄλων τῶν μεταλλευμάτων τῆς Χώρας, ὑπάρχουν δέ ὅλα τὰ γεωλογικά δεδομένα, τὰ ὁποῖα στηρίζουν μεγάλας πιθανότητας, ὅτι ἐντὸς τῶν ἐν λόγῳ ζωνῶν εἶναι δυνατόν νά διαπιστωθοῦν ἀποθέματα πολλαπλάσια ἀπό τὰ μέχρι σήμερον γνωστά (ἡ ὑπογράμμιση δική μας). Ἐκτὸς τούτου εἶναι συνδεδεμένη μέ τās ζώνας ταύτας εἰς μικράν κλίμακα και ἡ παρουσία τάλκη, ἀμιάντου, χαλκοῦ κλπ.

Ὅπως δὴποτε ὁ μεταλλευτικός πλοῦτος τῶν ζωνῶν τούτων ἀπό οικονομικῆς ἀπόψεως εἶναι σημαντικός διὰ τήν Χώραν.

Τās ὑπολοίπους ζώνας, τās ὁποῖας ἀποτελοῦν αἱ κρυσταλλοσχιστώδεις μάζαι, χαρακτηρίζει ἡ ἐκδήλωσις μαγματικῆς ἐνεργείας εἰς διαφόρους ἐποχάς ὑπό μορφήν πλουτωνείων και ἠφαιστείων ἐκρήξεων. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ σχηματισμοῦ διαφόρων τύπων μαγματικῶν κοιτασμάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν, ὡς πρὸς τό εἶδος και τό ποσόν τῶν ορυκτῶν και μεταλλευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐγκλείονται ἐντὸς αὐτῶν. Ἀναλόγως δέ τῆς κατανομῆς και τῆς σημασίας τῶν μεταλλοφόρων κοιτασμάτων ἔχει ἐκάστη τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν μαζῶν μεγαλύτεραν ἢ μικρότεραν οικονομικὴν σημασίαν. Αἱ περιπτώσεις τῶν μεταλλοφόρων ἐμφανίσεων τοῦ Λαυρίου, τῆς Χαλκιδικῆς και ἄλλων, ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ παραδείγματα κοιτασμάτων οικονομικῆς σημασίας ἐντὸς τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν μαζῶν. Καί εἰς τήν προκειμένην περίπτωσιν τὰ γεωλογικά δεδομένα στηρίζουν πολλὰς πιθανότητας ἀνευρέσεως κοιτασμάτων μεγαλυτέρας οικονομικῆς σημασίας και εἰς ἄλλας θέσεις τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν μαζῶν, εἰς τās ὁποῖας ἔδρασαν μαγματικοί, μεταλλογενετικοί παράγοντες (ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Ἐντὸς τῶν νεογενῶν λεκανῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν εἰς ὅλας τās ζώνας τῆς Χώρας, ἐσχηματίσθησαν μικρά ἢ μεγάλα ἀποθέματα λιγνιτῶν ὡς και ὅλως δευτερευούσης σημασίας ἀποθέματα γύψου, ἄλατος και διαφόρων ἄλλων χρησίμων ορυκτῶν. Τήν προέχουσαν σημασίαν μεταξύ τῶν λι-

γνιτοφόρων τούτων λεκανῶν καταλαμβάνει ἡ λεκάνη Φλωρίνης–Πτολεμαΐδος–Κοζάνης μέ τά μεγάλα της εἰς λιγνίτην ἀποθέματα, ἐνώ αἱ ὑπόλοιποι λιγνιτοφόροι λεκάναι παρουσιάζουν μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν σημασίαν.

Ἐκ τούτων προσηλωμένοι σχηματισμούς μεταλλευτικήν σημασίαν ἔχουν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐγκλείουν προσχωματικόν χρυσόν καί κυρίως τοῦ Γαλλικοῦ ποταμοῦ.

Πρέπει νά σημειώσωμεν ἀκόμη, ὅτι συνθήκαι σχηματισμοῦ κοιτασμάτων πετρελαίου προσδιορίζουν πρός τήν γεωλογικήν κατασκευήν ἰδίως τῶν ζωνῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, γεγονός τό ὅποιον δέν ἀποκλείει τό ἐνδεχόμενον ἀνευρέσεως κοιτασμάτων μεγάλης οἰκονομικῆς σημασίας διά τήν Χώραν εἰς τήν περιοχήν τούτων.

Ὡς πρός τόν πλοῦτον τῆς Χώρας εἰς ποικίλης συστάσεως μεταλλικῆς πηγῆς ἐτονίσθη ἰδιαίτερος ἤδη, ὅτι οὗτος ὀφείλεται εἰς τήν ἔντονον τεκτονικήν διατάραξιν καί ἠφαιστειότητα.

Τά ἀνωτέρω συνοψίζουν τά μέχρι σήμερον ἐπιτρεπόμενα συμπεράσματα ὡς πρός τόν γνωστόν ὀρυκτόν πλοῦτον τῆς χώρας καί προδιαγράφουν τάς κατευθυντήριους γραμμάς, τάς ὁποίας πρέπει νά ἀκολουθήσουν αἱ περί τούτου μελλοντικά μελέται καί ἔρευναί. Τόσον, ὅμως, ἡ γενική γεωλογική καί κοιτασματολογική εἰκὼν περί τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου ὅσον καί ἡ ἀναλυτική περιγραφή τῆς ἑλληνικῆς μεταλλείας, ὁδηγεῖ ἀναγκαίως τόν μελετητήν εἰς τό συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἑλλάς, παρά τήν μικράν της ἔκτασιν ἐγκλείει ποικιλίαν χρησίμων ὀρυκτῶν καί μεταλλευμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων μερικά εἶναι καί σήμερον ἀκόμη γνωστά εἰς ἀξιολόγους ποσότητας» (ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

(Σελ. 190–212) «Συνθήκαι καί οἰκονομική σημασία τῆς μεταλλείας. Μελλοντικά δυνατότητες».

«Ἡ ἑλληνική μεταλλεία βασίζεται σχεδόν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀκατεργάστων αὐτῆς προϊόντων εἰς τήν ἀλλοδαπήν ἐλλείπει ἐγχωρίου μεταλλουργίας. Μόνον εἰς ὀλίγας περιπτώσεις γίνεται κατεργασία τῶν μεταλλευτικῶν προϊόντων μέ πρωτεύοντα καί πάλιν σκοπὸν τήν ἐξαγωγήν, ὅπως δέ δευτερευόντως τήν κατανάλωσιν εἰς τήν ἐσωτερικήν ἀγοράν» (σελ. 190).

Γιὰ τήν ἐξάρτησιν τῆς μεταλλευτικῆς παραγωγῆς ἀπό τίς συνθήκας τῆς διεθνούς ἀγορᾶς ἡ Ἐπιτροπή παρητηρεῖ τά ἑξῆς:

«Παρά τάς ἀνωτέρω στατιστικᾶς ἀτελείας πιστεύομεν, ὅτι δυνάμεθα νά συναγάγωμεν τήν ἀπόλυτον ἐξάρτησιν τῆς ὅλης μεταλλευτικῆς δραστηριότητος ἐκ τῶν συνθηκῶν ζήτησεως τῆς διεθνούς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία σχεδόν ὀλοκληρωτικῶς ἀπορροφᾷ τά ἑλληνικά μεταλλευτικά προϊόντα» (σελ. 199) καί συνεχίζει:

«...Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου τῆς εἰς τόννονους συνολικῆς ἐξαγωγῆς μεταλλευτικῶν προϊόντων διά τήν περίοδον 1926 - 1938, εἰς τό ὅποιον σημειοῦται καί ἡ καμπύλη τῆς παραγωγῆς, προκύπτει ἡ ἀναμφισβήτητος ἐξάρτησις τῆς μεταλλευτικῆς δραστηριότητος τῆς Χώρας ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς, καθ' ὅσον ἡ παραγωγή ἀκολουθεῖ τάς αὐτάς διακυμάνσεις τάς ὁποίας

δεικνύει ή καμπύλη τής εξαγωγής τών μεταλλευτικῶν προϊόντων.» (σελ. 199-220). Στο σημείο αυτό παραθέτει τά εξής στοιχεία: «Ούτω διά τήν μετά τόν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον περίοδον ἀπό τοῦ 1926 μέχρι τοῦ 1931 ή ἀξία τών εξαγομένων μεταλλευτικῶν προϊόντων, κυμαινομένη κατά μέσον ὄρον περί τά 145 ἑκατομμύρια δραχμῶν ἐτησίως (πίνακες 93 καί 94) συμμετέχει εἰς τό συνολικόν ἐξαγωγικόν ἐμπόριον τής χώρας μέ τό ἀσήμαντον ποσοστόν 2,5% κατά μέσον ὄρον. Κατά τό ἔτος 1932 τής ὀξυτέρας ἐκδηλώσεως τής κρίσεως, τό ποσοστόν τοῦτο κατέρχεται εἰς τό 2%, ἐμφαινομένης οὔτω, τής σχετικῶς μεγαλυτέρας ἐπιδράσεως τής κρίσεως εἰς τήν εξαγωγήν τών μεταλλευτικῶν προϊόντων ἐν σχέσει μέ τό σύνολον τών ἐξαγωγῶν. Ἀπό τό ἔτος 1934 καί ἐντεῦθεν, ὁπότε ἤρχισεν εἰς τήν διεθνή ἀγοράν ή ζήτησις μεταλλευτικῶν προϊόντων διά πολεμικούς κυρίως σκοπούς, τό ποσοστόν τής συμμετοχῆς εἰς τό συνολικόν ἐξαγωγικόν ἐμπόριον τής χώρας αὐξάνει ἀπό 3,2% εἰς 6,2% τό 1937, διά νά κατέλθῃ εἰς 4,8% τό 1938, διαπιστουμένης οὔτω καί πάλιν τής μεγαλυτέρας εὐπαθείας τών προϊόντων τούτων ἐκ τών διεθνῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων» (σελ. 202) (ή ὑπογράμμιση δική μας) καί καταλήγει:.

«Τό σημαντικόν καί βασικόν συμπέρασμα ἐκ τών ἀνωτέρω ἐκτεθέντων εἶναι ὅτι ή ἀξία τών μεταλλευτικῶν προϊόντων διεκυμάνθη καθ' ὅλην τήν ὑπό ἐξέτασιν περίοδον εἰς πολύ χαμηλά ἐπίπεδα, ἀποτελέσασα ἀσήμαντον ποσοστόν τοῦ συνολικοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τής χώρας. Τοῦτο εἶναι ὄλως φυσικόν, διότι αἱ τιμαί τών προϊόντων αὐτῶν εἰς τήν διεθνή ἀγοράν εἶναι λίαν χαμηλαί καί ὑφίστανται ἐπί πλέον τήν ἐπιδύρουνσιν ἐξόχως καταθλιπτικῶν ναύλων λόγῳ τοῦ ὄγκου των. Δεύτερον συμπέρασμα, οὐχί ὀλιγοτέρας σημασίας εἶναι ὅτι τά προϊόντα αὐτά ὑφίστανται ὀξυτέραν τήν ἐπίδρασιν τών διεθνῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καί ἀποτελοῦν ἕνα ἐπί πλέον παράγοντα ἀσταθείας εἰς τό ἐμπορικόν ἰσοζύγιον τής χώρας» (σελ. 203-204) (ή ὑπογράμμιση δική μας).

Παραθέτουμε ὀρισμένες κριτικές διαπιστώσεις τής Ἐπιτροπῆς γιά τήν προπολεμική μεταλλεία. Γιά τόν οἰκονομικό τύπο τής μεταλλευτικῆς ἐπιχείρησης:

«Οὔτως αὕτη κατά κανόνα διεμορφώθη ὡς μικρά οἰκονομική μονάς, μέ μικρόν μηχανικόν ἐξοπλισμόν, βασιζομένη κυρίως ἐπί τής χρησιμοποιοῦσεως εὐθηνῆς ἐργασίας, ἥτις ἐξασφαλίζεται λόγῳ τής ἐν τῇ χώρα μεγάλης καί χρονίου ὑπαπασχολήσεως τών ἐργατικῶν δυνάμεων» (σελ. 207). Γιά τήν ἀντιορθολογική ὀργάνωση τής μεταλλευτικῆς ἐπιχείρησης: «Ἐπί τῆς συνθήκας αὐτάς ή προσήλωσις εἰς τό κόστος καί ή προσπάθεια συμπίεσεως αὐτοῦ ὡς πηγῆς κέρδους ἐξίσου σημαντικῆς μέ τήν ὑψωσιν τών τιμῶν, πράγματα τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τόν γνώμονα τής ὀρθολογικῆς ὀργανωμένης ἐπιχειρήσεως, ἔπαιξαν ὄλως δευτερεύοντα ρόλον εἰς τήν ὀργάνωσιν καί τήν λειτουργίαν τής ἑλληνικῆς μεταλλευτικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀντιθέτως αὕτη ἐστηρίχθη διά τήν πραγματοποίησιν τών κερδῶν τής σχεδόν ἀποκλειστικῶς εἰς τόν παράγοντα τής ὑψώσεως τών τιμῶν» (σελ. 208) (ή ὑπογράμμιση δική μας).

Ἡ προοπτική τής Ἐπιτροπῆς γιά τό συνδυασμό τής ἀξιοποίησης τοῦ

μεταλλευτικού πλούτου μέ τή δημιουργία βαρειᾶς βιομηχανίας εἶναι πῶς μόνο πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση εἶναι δυνατό νά στηριχθεῖ σέ σταθερή βάση ἡ ἑλληνική μεταλλεία. Παραθέτουμε τό σχετικό σημεῖο:

«Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἀξιοποίησις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς χώρας, δηλαδή ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὑδατοπτώσεων, τῶν λιγνιτῶν καί ἡ δημιουργία μεταλλουργικῆς καί μεταλλοτεχνικῆς βιομηχανίας ὑπόσχεται ὄχι μόνον τήν σημαντικὴν ἐλάφρυνσιν τοῦ σκέλους τῶν εἰσαγωγῶν, ἀλλὰ καί αὐτόν ἀκόμη τόν ἐμπλουτισμόν τῶν ἐξαγωγῶν μέ προϊόντα μεγάλης ζητήσεως. Ἀποτελεῖ δέ ἴσως τήν μόνην ὁδόν ποσοτικῆς καί ποιοτικῆς θεραπείας τῆς χρονίας ἀνισορροπίας τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τῆς χώρας, ἥτις εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθῆ ἐντός συντόμου σχετικῶς χρονικῆς περιόδου» (σελ. 211) καί «Ἡ δημιουργία ἐπομένως σοβαρᾶς βασικῆς βιομηχανίας παρουσιάζεται ὡς ἀπόλυτος ἀνάγκη, ἀπό οἰασδήποτε πλευρᾶς καί ἂν ἐξετασθῆ τό ζήτημα, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ συνέχισις τῆς προπολεμικῆς καταστάσεως θά ἀπετέλει προφανῶς βασικόν σφάλμα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, τό ὁποῖον θά ἦτο ἐντελῶς ἀσυγχώρητον διά τήν ἐκ τοῦ πολέμου τόσον τρωθεῖσαν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν.

Οὕτω δέ ἡ μεταλλεία, στηριζομένη ἐπὶ σταθερᾶς βάσεως διαθέσεως τῶν προϊόντων τῆς, θά παύσει ν' ἀποτελεῖ παράγοντα διασπαθίσεως, ἀντί εὐτελεστάτων τιμῶν, τῶν ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των μὴ δυναμένων ν' ἀναπαραχθοῦν ὀρυκτῶν τῆς Χώρας, – διασπαθίσεως ἡ ὁποία ἀλογίστως ἐγίνετο εἰς τό παρελθόν – καί θ' ἀποβῆ εἰς τῶν ἀκρογωνιαίων λίθων ἐπὶ τῶν ὁποίων θά στηριχθῆ τό οἰκοδόμημα μιᾶς εὐφώστου ἑλληνικῆς οἰκονομίας» (ἡ ὑπογράμμισις δική μας. σελ. 212)

Ἡ Ἐπιτροπὴ προχωρεῖ καί διαγράφει ὁρισμένα βασικά μέτρα γιὰ τήν ὀρθολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς μεταλλείας (σελ. 212-214).

Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό παράρτημα τοῦ Β' Κεφαλαίου, ὅπου γίνεται συνοπτικὴ ἀνασκόπησις «τῆς ἀναπτύξεως τῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ ἰσχύοντος μεταλλευτικοῦ δικαίου, τῆς φορολογίας καί τῆς ἀπασχολήσεως...» (σελ. 214-223). Δίνονται στοιχεῖα γιὰ τοὺς δυσμενεῖς ὄρους διαδιώσεως τῶν μεταλλωρύχων (ιδίως στὰ μεταλλευτικὰ κέντρα) γιὰ τό χαμηλὸ πρᾶγματικὸ ἡμερομίσθιο καί γιὰ τὴ χαμηλὴ ἀποδοτικότητα τῆς ἐργασίας μέσα στὶς οἰκονομικὰς καί τεχνικὰς συνθήκας τῆς προπολεμικῆς μεταλλείας.

Μεγάλον ἐνδιαφέρον ἀπὸ τεχνικοοικονομικὴ ἄποψη παρουσιάζουν ἐπίσης οἱ προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τίς γεωφυσικὰς καί γεωμαγνητικὰς ἐρευνὰς πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ διερεύνησιν τοῦ ὑπεδάφους. (σελ. 224-233).

Τό συμπέρασμα μας γιὰ τὴν ἐργασία τῆς ὑποεπιτροπῆς τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου τῶν ΕΑΠΠΕ τῆς ΟΥΝΡΑ εἶναι:

α) Πῶς ἀποτελεῖ – ὅπως παρατηρεῖ καί ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀποστολῆς τῆς ΟΥΝΡΑ κ. Buell Maben στὸν πρόλογόν του – πολῦτιμο δοῆθημα γιὰ τὴ μελέτη τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς χώρας, γιατί συγκεντρώνει καί ταξινομεῖ συστηματικὰ «ἀπάσας τὰς μέχρι σήμερον ἐξηκριδωμένας γνώσεις περὶ τοῦ Ὄρυκτοῦ Πλούτου τῆς Χώρας». Παρ' ὅλο

αυτό σέ αρκετά σημεία ή παράθεση τῶν στοιχείων εἶναι *ἐκλεκτική*. Παραλείπονται ἀπόψεις τεχνικῶν ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρουσες καί ἀκόμα δέν μνημονεύονται (ἐκτός ἀπό τή βιβλιογραφία, πού δέν εἶναι ἀρκετό) στοιχεία ἀπό μελέτες καί ὀνόματα συγγραφέων πού θά βοηθοῦσαν ἐξαιρετικά τόν ἐρευνητή στή μελέτη τῶν σχετικῶν θεμάτων, ἰδιαίτερα ἅμα πρόκειται γιά ἓνα εἰδικό, συγκεκριμένο καί πρακτικό ζήτημα.

β) Ἐπιβεβαιώνει τήν ἄποψη τῶν τεχνικῶν καί εἰδικῶν πού ὑποστήριζαν τήν ὑπαρξη σημαντικῶν μεταλλευτικῶν ἀποθεμάτων στά ὁποῖα πρέπει νά στηριχθεῖ ἡ δημιουργία βαρεῖας βιομηχανίας. Μάλιστα γιά τ' ἀποθέματα πρέπει κανεῖς νά εἶναι περισσότερο αισιόδοξος ἀπό τήν ὑποεπιτροπή (ἰδιαίτερα γιά τούς λιγνίτες), ἀφοῦ καί ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τῶν ΕΑΠΠΕ κ. *I. Ζίγδης* παρατηρεῖ στή σελίδα VIII τοῦ προλόγου πώς: «Παρά τήν *ἐπί τό συντηρητικώτερον τάσιν* τῆς Ἵποεπιτροπῆς Ὁρυκτοῦ Πλοῦτου ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τόσον τῶν ἀποθεμάτων κλπ. (...)». «Σαφῶς πρᾶγματι καταφαίνεται ἐξ αὐτῆς ὅτι ὑπάρχουν ὄλαι ἐκεῖναι αἱ ἐνδείξεις αἱ ὁποῖαι διά τόν ἐπιστήμονα μελετητήν καθιστοῦν σχεδόν *βεβαίαν τήν ὑπαρξιν μεταλλευμάτων εἰς κλίμακα πολύ μεγαλυτέραν τῶν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ ἀναφερομένων ὡς βεβαίων ἀποθεμάτων*» (ἡ ὑπογράμμιση ἀπό μάς).

γ) Δίνει ἀξιόλογα στοιχεία γιά τήν προπολεμική ἀντιορθολογική ὀργάνωση τῆς μεταλλείας, γιά τή ζημία τῆς οἰκονομίας ἀπό τήν κατασπατάληση τοῦ μεταλλευτικοῦ πλοῦτου καί τήν ἔλλειψη ἐθνικῆς βαρεῖας βιομηχανίας, γιά τίς συνέπειες τῆς ἐξάρτησης ἀπό τή διεθνή ἀγορά, γιά τήν ἀρπακτική ἐκμετάλλευση ἀπό τήν «ἀτομική πρωτοβουλία» καί γιά τήν ἀντιπαραγωγική κρατική πολιτική πού ἐξ αἰτίας ὄχι μόνο δέν μελετήθηκε συστηματικά ὁ ὀρυκτός πλοῦτος ἀλλά καί κατασπαταλήθηκε ἀπό τή ληστική ἐκμετάλλευση πού ἔκαναν οἱ ἰδιῶτες. Ἀποφεύγει ὁμως, παράλληλα, νά δώσει στοιχεία γιά τήν ὀλέθρια δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου πού ἄμεσα καί ἔμμεσα ἐκμεταλλεύθηκε πάνω ἀπό μισό αἰῶνα τεράστιες ποσότητες ἀπό τόν ὀρυκτό μας πλοῦτο. Τέτοια στοιχεία θ' ἀφοροῦσαν, τόσο τήν καθαρὰ «ἐμπορική» δράση τοῦ ξένου κεφαλαίου, ὅσο καί τή δράση τῶν προνομιούχων ξένων ἐπιχειρήσεων στήν Ἑλλάδα.

δ) Δείχνει πώς χωρίς ἑλληνική «βασική» βιομηχανία, πού νά χρησιμοποιεῖ τήν ἐγχώρια μεταλλευτική πρώτη ὕλη δέν μπορεῖ ν' ἀποκτήσει σταθερή βάση ἡ μεταλλεία καί συνιστᾷ τό συνδυασμό τῆς μεταλλευτικῆς μέ τή βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς χώρας.

Ὡστόσο, πρέπει νά παρατηρήσουμε πώς τά συμπεράσματα τῆς τεχνικῆς αὐτῆς μελέτης μποροῦν ν' ἀξιοποιηθοῦν μόνο στό πλαίσιο ἑνός γενικότερου οἰκονομικοῦ σχεδίου, πού νά ἐγγυᾶται πώς ἡ ἐθνική οἰκονομία θ' ἀναπτυχθεῖ ἀδέσμευτα καί ὄχι κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή καί τήν κηδεμονία τῶν ξένων οἰκονομικῶν συμφερόντων καί τῶν συμφερόντων τῶν «ἰσχυρῶν» κύκλων τοῦ ἑλληνικοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, πού ὡς τώρα ἐμπόδισαν καί ἐμποδίζουν τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας στό πλαίσιο τῆς ἀνασυγκρότησης. Ἡ ΟΥΝΡΑ ὑπόσχεται νά δώσει ἓνα τέτοιο *γενικό* σχέδιο. Θά περιμένουμε λοιπόν.

Ειδικότερες λεπτομέρειες για όρισμένα οικονομικά ζητήματα που άφορούν την κριτική της προπολεμικής μεταλλείας και τις προτάσεις για το μέλλον και που μαρτυρούν επιρροές από την άποψη της «ιδιωτικοοικονομικής εκμεταλλεύσεως» δέν επιτρέπει ο χώρος του σημειώματος αυτού να θίξουμε, παρ' όλες τις αντιρρήσεις και τις επιφυλάξεις μας. Παρατηρούμε μόνο, πώς οι οικονομικές «θέσεις» της επιτροπής μάλλον μειώνουν το κύρος της εργασίας, γιατί αποφεύγουν να δώσουν την ολοκληρωμένη εξήγηση των οικονομικών φαινομένων στο ζήτημα της μεταπολεμικής μεταλλείας. Θά ήταν καλύτερα, αν ή υποεπιτροπή περιοριζόταν στην τεχνική κατά κύριο λόγο διερεύνηση του θέματος. Όρισμένα σημεία για τό λιγνιτικό, που έχουμε αντιρρήσεις, θ' αναφέρουμε σέ παρακάτω παρατηρήσεις μας.

Όσο για τό συσχετισμό των διαπιστώσεων της Έπιτροπής μέ τις διαπιστώσεις που κάναμε στό κείμενο, παρ' όλη τή συντηρικότητα της επιτροπής επιβεβαιώνονται απόλυτα οι οικονομικές προοπτικές μας για τις δυνατότητες που θεωρούμε απαραίτητες στό σχέδιο για τήν εκβιομηχάνιση της χώρας.

ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΓΝΙΤΙΚΟ (Σελ. 44–49, 236–238./Μέρος πρώτο Α', 1 και Μέρος δεύτερο, Γ', 1).

Οί έρευνες του καθηγητή Kegel: Προσθέτουμε έδω για ένημέρωση του άναγνώστη όρισμένα στοιχεία για τήν ειδικότητα και τήν έπιστημονική προσωπικότητα του καθηγητή Kegel. Ό Κ. Kegel ήταν καθηγητής στη μεταλλευτική Άκαδημία της Freiberg και Διευθυντής Ίνστιτούτου Έρευνών για τό κάρβουνο. Ό άκριβής τίτλος και ή έδρα των έπιστημονικών του ένασχολήσεων είναι: Professor, Dipl. Bergingenieur, Direktor des Braunkohlenforschung - Instituts. Freiberg. Sachsen.

Οί άπόψεις της ΕΑΠΠΕ της ΟΥΝΡΑ: Άποθέματα: Οί λιγνιτοφόρες λεκάνες χωρίζονται σέ δύο κατηγορίες: α) Λεκάνες μέ μεγάλη έκταση και μικρές τεκτονικές άνωμαλίες (λεκάνη Φλωρίνης–Πτολεμαΐδος–Κοζάνης) και β) λεκάνες μέ περιορισμένη έκταση ή κατ' μεγαλύτερες, που παρουσιάζουν, όμως, ισχυρές τεκτονικές άνωμαλίες (όλες οι υπόλοιπες λιγνιτοφόρες λεκάνες). Η έπιτροπή θεωρεί ως βέβαια άποθέματα για τις λεκάνες της δεύτερης κατηγορίας 32 εκατ. τόννους λιγνίτη.

Τούς ύπολογισμούς του Kegel για τις λεκάνες αυτές (950 εκατ. τόννοι λιγνίτη) θεωρεί όρθους από θεωρητική άποψη, αλλά νομίζει πώς από έλλειψη «έπαρκών δεδομένων» δέν μπορεί κανείς να «βασισθί έπ' αυτών». Θεωρεί όμως για τά άποθέματα των 32 εκατ. τόν. ότι και «ταύτα είναι λίαν πιθανόν ότι θά αύξηθοϋν σημαντικώς διά της περαιτέρω εκτελέσεως έρευνητικών έργων». (Βλ. σελ. 21,22). Μέ τή διατύπωση αυτή φαίνεται πώς ή έπιτροπή που θεωρεί «θεωρητικώς όρθους» τούς ύπολογισμούς Kegel προσπαθεί και ή ίδια να άμβλύνει τήν ύπερσυντηρητική παραδοχή του ποσού των 32 εκατ. τόν. και να χαράξει πιο αισιόδοξη προοπτική, που – όπως στην περίπτωση Kegel – για τά πιθανά άποθέματα δέ θέλει να διακινδυνεύσει, όπως λέει, από έλλειψη «έπαρκών δεδομένων».

Για τις λεκάνες της πρώτης κατηγορίας (τρίγωνο Πτολεμαΐδας) δέχεται την παρουσία αποθεμάτων «τουλάχιστον 1.000.000.000 τόν.». Και εδώ η Επιτροπή έχει επιφυλάξεις για τον υπολογισμό Kegel που ορίζει τα πιθανά αποθέματα σε 6 δισεκατ. τόν. λιγνίτη, «έφ' όσον δέν υπάρχουν επαρκή δεδομένα» και φρονεί πώς «είς τόν γενόμενον υπολογισμόν τών πιθανών ποσοτήτων, δέν αποκλείεται ή παρεμβολή άβεβαίων συντελεστών, τόσον ώστε νά επιδροϋν σοβαρώς επί τών έξαγομένων ως πιθανών ποσών τών 6.000.000.000 τόν.».

Όπως τονίσαμε και στις σελίδες 201 - 202 του κειμένου, για την αξία τών έρευνών Kegel, και παρ' όλη την αναμφισβήτητη ανάγκη νά γίνουν έξ αρχής έρευνες συστηματικές, ή σωστή κατ' αρχήν θεωρητική τοποθέτηση και πρόβλεψη του γερμανού ειδικοϋ, που, παρ' όλες τις επιφυλάξεις της και τή συντηρητικότητά της φαίνεται νά δέχεται και ή Επιτροπή, οδηγεί στο σχηματισμό της πεποίθησης πώς: ξεκινώντας από τό «ελάχιστον» τών πιθανών αποθεμάτων του 1 δισεκατομ. τόν. και 32 εκατ. τόν. (για τις άλλες λεκάνες), μέ συστηματική έρευνα θά φτάσουμε, αν όχι τούς αριθμούς Kegel, πάντως σε αρκετά μεγαλύτερους αριθμούς από τό 1,03 δισεκατομ. τόν. της επιτροπής που και ή ίδια δέχεται σαν κατώτατο όριο. Τήν άποψη αυτή εκθέτουμε και στο κείμενο πολύ πριν τή δημοσίευση της μελέτης της ΟΥΝΡΑ².

Ποιότητα: Η επιτροπή κατατάσσει τούς ελληνικούς λιγνίτες σε πέντε κατηγορίες:

«α. Τύπος προχωρημένης άπανθρακώσεως (Άλεξανδρούπολις). β. Σκληροί συμπαγείς λιγνίται (Κύμη, Κατερίνη, Καλογρέζα, Νέον Ήράκλειον, Περιστέρι, Μεσσηνία). γ. Σκληροί λιγνίται (Σέρραι, Παγγαίον, Μήλεσι, Ραφίνα). δ. Ξυλίται (Βεύη, Άμύνταιον, Άλιθέριον, Κορώνη). ε. Γαιώδεις λιγνίται (Πτολεμαΐς, Όλυμπία, Μέγαρο)». Η επιτροπή δίνει τά αποτελέσματα χημικών αναλύσεων και άποστάξεων ελληνικών λιγνιτών που έγιναν τό 1938 στο χημικό εργαστήριο Μεταλλευτικής Άκαδημίας της Freiberg πάνω σε δείγματα αντιπροσωπευτικού τύπου από τις πιο πάνω κατηγορίες. Βλ. στο ίδιο, σελ. 25.

Γενικές παρατηρήσεις: Σημειώνουμε τήν παρατήρηση της Έπιτροπής πώς «ή εκμετάλλευσις τών ελληνικών λιγνιτωρυχείων ουδέποτε υπήρξε συνεχής· αύτη διήρχετο περιόδους κρίσεως κατά τάς ειρηνικάς εποχάς και βραχείας αναζωογονήσεως, όταν ανώμαλοι συνθήκαι (πόλεμοι, αποκλεισμοί κλπ.) διετάρασσον τάς κανονικάς έμπορικάς συνθήκας και επέφερον περιορισμόν ή και διακοπήν εις τάς εισαγωγάς καυσίμων εις τήν Χώραν». Βλέπε στο κείμενο σχετικές διαπιστώσεις, που θεμελιώνουν τήν άποψη για τήν ανιωρθολογική και άντιοικονομική εκμετάλλευση του λιγνίτη.

Παρόμοιες παρατηρήσεις για τις συνθήκες «παραγωγής και έμπορείας» του λιγνίτη βλέπε στή μελέτη της ΟΥΝΡΑ, σελ. 34-37.

Άξιοποίηση του λιγνίτη: Η Έπιτροπή προτείνει νά χρησιμοποιηθεί

2. Βλ. σελ. 201 - 202 του κειμένου.

ὁ λιγνίτης τῆς Πτολεμαΐδας γιά τίς ἐξῆς ἐνεργειακές ἀνάγκες:

a. «Δημιουργία κέντρου εὐθηνῆς ἠλεκτροπαραγωγῆς» γιά τήν Κεντρική καί Δυτική Μακεδονία καί γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. b. Γιά τή διάθεση φτηνοῦ καύσιμου ἐπί τόπου σέ βιομηχανίες πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπό ἀτμό, ἠλεκτρική ἐνέργεια ἢ λιγνίτη καί c. Γιά τήν παροχή «λιγνιτοπλίθων» στούς σιδηροδρόμους καί στήν οἰκιακή οἰκονομία. (Βλ. στό ἴδιο, σελ. 34).

Οἱ προτάσεις αὐτές, κατά τή γνώμη μας, πρέπει νά συνδυαστοῦν μέ ἓνα γενικότερο ἐνεργειακό πρόγραμμα πού τμήμα του θά ἀποτελέσει καί ἡ ἀξιοποίηση τοῦ λιγνίτη.

Γιά τόν ἐξευγενισμό τοῦ λιγνίτη ἡ ἐπιτροπή καταλήγει στό συμπέρασμα πώς ἀπό τίς ὡς σήμερα δοκιμές «δυνάμεθα νά προεξοφλήσωμεν ὡς ἀσφαλούς ἐφαρμογῆς μόνον τάς μεθόδους τῆς διαλογῆς δι' ὄλους τοῦς λιγνίτας καί τῆς πλινθοποιήσεως διά τόν λιγνίτην Πτολεμαΐδος». (Βλ. σελ. 40, στό ἴδιο).

Ἐνεξάρτητα ἀπό τήν τεχνική ὀρθότητα τῆς διαπίστωσης αὐτῆς, νομίζουμε πώς οἱ ὡς τώρα ἐρευνες γιά τό ζήτημα τοῦ μεταλλουργικοῦ κόκ δικαιολογοῦν τήν προοπτική – μέ συμπληρωματικές τελειότερες ἐρευνες – παραγωγῆς ἐγγωρίου μεταλλουργικοῦ κόκ ἀπό λιγνίτη γιά τίς ἀνάγκες τῆς μεταλλουργικῆς βαρεϊᾶς βιομηχανίας. Εἶναι μιά ἀδυναμία τῆς ἐκθεσης τῆς Ἐπιτροπῆς πού δέν ἀπασχολεῖται μέ τό ζήτημα αὐτό διεξοδικά καί εἰδικά. Δέν ἀρκεῖ στό σημεῖο αὐτό ἡ γενική κρίση γιά τίς δυνατότητες ἐξευγενισμοῦ τοῦ λιγνίτη, γιατί τό ζήτημα ἔχει ζωτική σημασία γιά τή βαρεϊά βιομηχανία. Γιατί ἄραγε ἡ Ἐπιτροπή τό ἀγνόησε;

Συμπεράσματα: Ἡ Ἐπιτροπή θεωρεῖ πώς ὕστερα ἀπό τίς ἐρευνες στήν περιοχή Πτολεμαΐδας, ὅπου διαπιστώθηκαν ἀποθέματα καί ὑπάρχουν «συνθῆκαι ἐκμεταλλεύσεως, ἐπιτρέπουσαι χαμηλόν κόστος παραγωγῆς τό λιγνιτικόν πρόβλημα παρουσιάζεται μέ πολύ γενικωτέραν σημασίαν διά τήν Ἐθνικήν Οἰκονομίαν, ἀφ' ὅσων τοῦτο εἶχε πρό τῆς διενεργείας τῶν ἐρευνῶν». (βλ. στό ἴδιο, σελ. 42).

Ἡ Ἐπιτροπή προχωρεῖ σέ προτάσεις γιά τήν ἀξιοποίηση τοῦ λιγνίτη Πτολεμαΐδας πού «παρά τήν κατωτέρα ποιότητά του» θά μπορούσε νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τοῦς ἐνεργειακοῦς σκοπούς πού ἀναφέρθηκαν στήν προηγούμενη παράγραφο, καί εἰδικότερα ὁ ψιλός καί μέ κατώτερη ποιότητα λιγνίτης θά πρέπει νά καταναλώνεται «ἐπιτοπίως» σέ λιγνιτοδόρες βιομηχανίες καί κεντρικούς θερμοηλεκτρικούς σταθμούς, ὥστε γύρω ἀπό τά λιγνιτωρυχεῖα νά δημιουργηθοῦν μικρά ἢ μεγαλύτερα κέντρα βιομηχανίας (λ.χ. ἄλουμίνα, τσιμέντο, μαγνήσιο) καί «νά ἐξυπηρετήσῃ τήν ἄρδευσιν, τόν φωτισμόν καί τήν ἐν γένει οἰκιακήν οἰκονομίαν» (στό ἴδιο, σελ. 42). Ἡ ἐπιτροπή προτείνει, ἀκόμα, βελτίωση καί τυποποίηση, γιά τόν ὑπόλοιπο – ἀνώτερης ποιότητος – λιγνίτη καί «ἀνάληψιν ὑπό τοῦ κράτους τῆς πρωτοβουλίας διά τήν προαγωγήν τοῦ ζωτικοῦ διά τήν χώραν λιγνιτικοῦ προβλήματος» (στό ἴδιο, σελ. 43).

Νομίζουμε πώς ἡ ἐπιτροπή δέν τοποθετεῖ τή λύση τοῦ λιγνιτικοῦ σέ μιά πλατύτερη βάση. Στή βάση ἑνός γενικότερου σχεδίου, γιά τήν ἐνεργ-

γειακή και τή βιομηχανική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο ενός τέτοιου σχεδίου, χωρίς ν' αποκλείεται ή εφαρμογή όρισμένων από τις κατευθύνσεις που χαράζει ή Έπιτροπή, ή αξιοποίηση του λιγνίτη προσαρμόζεται στις ανάγκες του ενεργειακού και του βιομηχανικού σχεδίου. Η δημιουργία των βιομηχανικών συγκροτημάτων καθορίζεται γεωγραφικά – όπως είδαμε στο κείμενο³ – από περισσότερους παράγοντες και όχι μόνο από την τοποθεσία του καυσίμου. Άκόμα, στην περίπτωση του ένιαίου έθνικου δίχτυου, οι θερμοηλεκτρικές κεντρικές εντάσσονται στο γενικό, στο ένιαίο έθνικό δίχτυ χωρίς νά είναι απαραίτητο – εκτός από όρισμένες περιπτώσεις – νά έξυπηρετούνται τοπικοί σκοποί μέ τοπικά δίχτυα, ώστε νά μήν προκύπτουν και ανάλογοι στενοί περιορισμοί στην τοποθέτηση των βιομηχανιών. Άν ακολουθήσουμε αντίθετη τακτική – όπως ή Έπιτροπή – δέ θά δημιουργήσουμε ούτε ένιαία συστηματική ενεργειακή οικονομία, ούτε ένιαίο βιομηχανικό σχέδιο, παρά χωριστές – μικρότερης ή μεγαλύτερης κλίμακας – παραγωγικές μονάδες για τήν έξυπνότητα τοπικών βιομηχανιών, άγροτικών κλπ. σκοπών. Ο κατακερματισμός, όμως, και ή απομόνωση στην παραγωγική ανάπτυξη, οδηγεί sé άποτελέσματα – όπως είδαμε στο κείμενο⁴ – από οικονομική και τεχνική άποψη άντιορθολογικά.

Οί προτάσεις, λοιπόν, τής ύποεπιτροπής όρυκτου πλούτου μαρτυρούν όχι μόνο συντηρητικότητα άδικαιολόγητη αλλά και έλλειψη συνεργασίας μέ έπιτροπές βιομηχανίας κλπ. πού θά έπρεπε νά είχαν συντονίσει τίς άπόψεις τους μαζί τής. Έτσι ενώ ή Έπιτροπή δίνει μία αξιόλογη τεχνική άνάλυση του λιγνιτικού ζήτηματος καταλήγει sé όχι έξίσου ίκανοποιητικές προτάσεις για τή λύση του, στο πλαίσιο τής σχεδιασμένης άνάπτυξης των πλουτοπαραγωγικών πόρων τής χώρας.

2. *Η έργασία του Ε. Κοράκη*⁵ για τό λιγνιτικό ζήτημα παρουσιάζει έξαιρετικό ένδιαφέρον για τό μελετητή, πού θέλει ειδικότερα τεχνικά και οικονομικά στοιχεία για τήν αξία του έλληνικού λιγνίτη, για τίς δυνατότητες και για τή μέθοδο τής αξιοποίησής του. Σημειώνουμε τά έξής σημεία: Σύσταση του έλληνικού λιγνίτη και έξευγενισμός μέ άπόσταξη και πλινθοποίηση (σελ. 57 - 58). Ο συγγραφέας λέει για τό τελευταίο ζήτημα: «Κατά τά παραπάνω συμπεράσματα, ή μόνη άποτελεσματική οικονομικά και τεχνικά λύση τής sé μεγάλη κλίμακα χρησιμοποίησης του λιγνίτη, είναι ή καύση του υπό τήν έξευγενισμένη και πλινθοποιημένη μορφή του. Κατά φυσική δέ συνέπεια, για τήν ανάπτυξη τής χρησιμοποίησης έγχώριας καύσιμης ύλης, ή προσοχή μας στράφηκε πρός τήν τελευταία αυτή κατεύθυνση και έπειτα από πολυχρόνια έπιστημονικά πειράματα και έρευνες άκόμα δέ και βιομηχανικές έπαληθεύσεις έπραγματοποιήσαμε στή Γερμανία έργαστηριακά αλλά και βιομηχανικά τήν πλινθοποίηση έξευγε-

3. Σελ. 272 – 276.

4. Σελ. 220 – 272.

5. Βλ. Ε. Κοράκη: «Η αξιοποίηση του έλληνικού λιγνίτη». «Άνταίος» άριθ. 2 και 3/1946.

νισμένου ελληνικού λιγνίτη ποιοτικά ανώτερου και αυτού του αγγλικού γαιάνθρακα». Βλ. στο ίδιο, σελ. 58.

Ἐπίσης εἶναι ἐνδιαφέρον τό σημεῖο γιά τή μέθοδο τῆς ἐκπλυσῆς τοῦ λιγνίτη μέ ὑδροχλωρικό ὀξύ πού ἐφάρμοσε καί ὁ Kegel. Ἀκόμα, παραθέτει ὁ Ε. Κοράκης στοιχεῖα γιά τή μέθοδό του τῆς μηχανικῆς καί χημικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ελληνικοῦ λιγνίτη, σύμφωνα μέ τά ὁποῖα μπορεῖ νά παραχθεῖ καύσιμη ὕλη ἀνώτερη καί ἀπό τό ἀγγλικό κάρβουνο. (Ἑλληνικός λιγνίτης 7 - 7,5 χιλ. θερμίδες – ἀγγλικό κάρβουνο 6.800 - 7.500 θερμίδες)⁶ (στό ίδιο, σελ. 59).

Ἄλλα σημεῖα ἐνδιαφέροντα ἀπό τή μελέτη του, εἶναι: Ὁ ὑπολογισμός τοῦ κόστους κατά τόννο ἐξευγενισμένου λιγνίτη, τό κόστος τῶν ἐγκαταστάσεων, τά οἰκονομικά «περιθώρια ἀσφαλείας», τό κόστος ἐπεξεργασίας, ἡ σύγκριση τιμῶν ἀγγλικοῦ γαιάνθρακα καί ἐξευγενισμένου καί πλινθοποιημένου ελληνικοῦ λιγνίτη καί ἡ ὀργάνωση τῆς ἐκμετάλλευσῆς του.

Η ΑΣΤΙΚΗ ΤΑΞΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (Σελ. 16/Μέρος Πρῶτο, Α΄). Ἀναφέρουμε ἐδῶ τή σχετική περικοπή ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Ν. Ζαχαριάδη: «Τό πρωταρχικό ἐθνικό πρόβλημα», στό «Ριζοσπάστη» τῆς 10-9-46, ὅπου γίνεται ἡ παραπομπή ἀπό τό κείμενο μέ τήν ὑποσημείωση τῆς σελ. 16:

«Καί ἂν κάποτε θελήσουμε νά κάνουμε τόν ἀπολογισμό γιά τήν πολιτική αὐτή καί ἀπό τήν πλευρά τῶν στενῶν συμφερόντων τῶν ἰδίων τῶν ἀστῶν καί κεφαλαιοκρατῶν, θά καταλήξουμε πάλι στό ἐπιστημονικό συμπέρασμα ὅτι ἦταν τό ίδιο κοντόφθαλμη καί ἀνόητη, γιατί οἱ κυρίαρχες τάξεις χαρίζοντας τό γαῖδαρο στούς Ἕγγλους καί κρατώντας γιά τόν ἑαυτό τους μόνο τήν οὐρά ἔκαναν γιά τόν ίδιο τόν ἑαυτό τους ἕνα πολύ κακό ἔμπροσθεν. Ἐνῶ θά μπορούσε νά γίνεται τό ἀντίθετο, ἂν διέθεταν λιγότερη δουλικότητα, περισσότερο ἐθνική ἀξιοπρέπεια καί κάπως πιό θαρραλέα καί χρονικά σέ μεγαλύτερο βάθος διαταγμένη ἐμποριοβιομηχανική προοπτική πού θά τοῦς ἐπέτρεπε νά μὴ θυσιάζουν στήν ἀρπακτική βουλμία τῆς στιγμῆς τή μακρόχρονη, στέρεη καί ἀνεξάρτητη κατοχύρωση τῶν ἰδίων τους ἐμπορικῶν καί βιομηχανικῶν ἐπιδιώξεων καί συμφερόντων».

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΥ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ, ΜΕ ΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ (Σελ. 15 – 62, 76 – 161. Πρῶτο μέρος. Καί σελ. 328/Μέρος Δεύτερο Γ΄, I - III). Πρέπει, ὅπως ἐξηγήσαμε καί στόν πρόλογο τοῦ παραρτήματος, νά γίνεται σύγκριση ὀρισμένων στοιχείων ἀπό τίς ἐργασίες τῶν εἰδικῶν πού περιέχονται στό πρῶτο μέρος μέ τά στοιχεῖα ἀπό νεώτερες ἐργασίες τῶν ἰδίων πού περιέχονται στό δεύτερο μέρος. Εἰδικά γιά τό ἐνεργειακό ἢ ἐνημέρωση γίνεται ὕστερα ἀπό τή σελίδα 62 τοῦ κει-

6. Ὁ Ε. Κοράκης ἀναφέρει ὅτι τά σχετικά πειράματα ἔγιναν τό 1928 – 1929 στή Γερμανία καί διαπιστώθηκαν ἀπό τόν ὀγκωτό πραγματογνώμονα τῶν ἀνωτέρων γερμανικῶν δικαστηρίων.

μένου, όπου γίνεται και σχετική παρατήρηση. Η σημείωση της σελίδας πρέπει να συμπληρωθεί με την παρατήρηση πώς τα νεώτερα στοιχεία δίνονται όχι μόνο στους πίνακες του παραρτήματος ΙΙΙ, αλλά και στο σχετικό με το σχέδιο για την ενεργειακή βάση κεφάλαιο του Δευτέρου Μέρους, από τη σελίδα 234 και ύστερα.

Ειδικά για το διαθέσιμο ενεργειακό δυναμικό από τις υδραυλικές δυνάμεις, παρατηρούμε πώς στη σελίδα 99 του κειμένου αναφέρεται η άποψη των επιτροπών του ΟΗΕ (FAO και ύποεπιτροπή άνοιχοδόμησης κλπ. του UNO) πού το προσδιορίζει σε 5,5 δίζ ΩΧΒ τό χρόνο. Η άποψη αυτή στηρίζεται στους νεώτερους ύπολογισμούς των τεχνικών και του Γραφείου μελετών ύδραυλικών έργων του Ύπουργείου Συγκοινωνίας και επιβεβαιώνει τον προσδιορισμό πού δεχόμαστε για τό ύδραυλικό δυναμικό στίς σελίδες 61 – 64.

Στό σημείο αυτό πρέπει νά αναφέρουμε και την άποψη του μηχανολόγου ήλεκτρολόγου Κ. Κρίσπη, πού ύπολογίζει⁷ μέ βάση τό μέσον ύψος της βροχής σε 800 χιλιοστά τό χρόνο, τό συντελεστή άπορροής 0,25 και τό βαθμό άποδόσεως των έγκαταστάσεων 0,7 και μέ «κλιμακωτή συγκράτησιν και έκμετάλλευσιν των ύδάτων» τή «μεγίστη ποσότητα ενεργείας» στό όλικό ποσόν των 16.930 έκατ. ΩΧΒ. Ο Κ. Κρίσπης δέχεται, ότι θεωρητικώς ή ποσότης αυτή «δύναται νά είναι διπλασία άκόμη της ως άνω ύπολογισθείσης».

Η άποψη αυτή του κ. Κρίσπη καταπολεμήθηκε σάν «ύπερβολική». Τό ζήτημα όμως είναι πώς ό κ. Κρίσπης δέν περιόρισε τούς ύπολογισμούς του στα «άμεσα πραγματοποιήσιμα έργα», στίς ύδραυλικές πηγές δηλαδή πού τό συνολικό τους δυναμικό φτάνει τά 5,5 δισεκατομ. ΩΧΒ, παρά προχώρησε σε μία καθολικότερης μορφής ύπόθεση πού, φυσικά, έχει διαφορετική βάση και διαφορετικά κριτήρια από αυτά πού χρησιμοποιούν οι άλλοι τεχνικοί. Δέν πρέπει λοιπόν νά γίνεται συζήτηση μέ άπόλυτες κρίσεις άν τό δυναμικό είναι 16 ή 32 δισεκατομ. ΩΧΒ, όπως θέλει ό κ. Κρίσπης, ή 5,5 δισεκατομ. ΩΧΒ, όπως συμφωνούν όλοι σχεδόν οι ύπόλοιποι τεχνικοί. Πρέπει, νά εξετασθεί όχι τό «ύπερβολικό» από τούς συλλογισμούς του κ. Κρίσπη, αλλά τό λογικό, τό ώφέλιμο, πού θά είχε ό τρόπος του ύπολογισμού του – όχι βέβαια για τά άμεσα έργα – για νά καθοριστεί και από πρακτική και από θεωρητική άποψη «ή μέγιστη ποσότητα ενεργείας» από τό ύδραυλικό μας δυναμικό.

Μέ την παράθεση και της άποψης του Κ. Κρίσπη, από άποψη βιβλιογραφικής πληρότητας, έχουμε δώσει τίς κυριότερες έκδοχές, ύπολογισμούς κλπ., γύρω από τό ζήτημα του δυναμικού των ύδραυλικών μας πηγών.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΒΩΞΙΤΗ ΚΑΙ ΛΕΥΚΟΛΙΘΟΥ, ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ (Σελ. 117-130 και 132-141/Μέρος πρώτο, Β', Ι). Σύμφωνα μέ τά στοιχεία του πίνακα 24 της πιο πάνω εργασίας της ΟΥΝΡΑ (σελ. 87), ή

7. Βλέπε Κ. Κρίσπη: «Τό χωρονομικόν πρόβλημα της Ελλάδος», Αθήναι, 1943 (έκδ. περιοδικού «Τεχνική» σελ. 9 και 10).

Ἑλλάδα τό 1938 εἶναι ἡ ἕνατη κατά σειρά παραγωγική χώρα σέ βωξίτη καί ἔδινε τό 4,9 % στό ὀλικό ποσό τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς.

Σύμφωνα μέ τά στοιχεία τοῦ πίνακα 45 τῆς ἴδιας μελέτης (σελ. 114) ἡ Ἑλλάδα τό 1936 ἔρχεται κατά σειρά (ἂν δεχτοῦμε πώς ἰσχύουν τά ἴδια στοιχεία γιά τή Σοβιετική Ἐνωση καί τόν Καναδά πού ἀναφέρονται γιά τό 1934) τέταρτη στήν παγκόσμια παραγωγή λευκόλιθου. Πρώτη χώρα εἶναι ἡ ΕΣΣΔ, δεύτερη ἡ Αὐστρία, τρίτη οἱ ΕΠΑ, τέταρτη ἡ Ἑλλάδα, πέμπτη ἡ Γιουγκοσλαβία, ἕκτη ὁ Καναδάς, ἕβδομη οἱ Ἰνδίες.

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΥ (βλ. σελ. 125-130/Μέρος πρῶτο, Β΄, Ι). Σύμφωνα μέ τά στοιχεία πού δίνει ὁ Α. Δεληγιάννης⁸ ὁ ὄγκος τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς ἀλουμινίου ἔφτασε τό 1943 σέ 2,5 ἑκατομμύρια τόννους, ἀπό 600 χιλιάδες τόννους πού ἦταν τό 1938. Παράλληλα ἡ τιμή τοῦ μετάλλου αὐτοῦ ἦταν κατά τό τέλος τοῦ 1943 στήν ἀμερικάνικη ἀγορά 15 σέντς ἡ λίμπρα, ἀπό 21,65 σέντς ἡ λίμπρα πού ἦταν τό Σεπτέμβριο τοῦ 1934. Παρατηρήθηκε δηλαδή σέ μιά δεκαετία (1934-1943) πτώση τῆς τιμῆς τοῦ μετάλλου αὐτοῦ πού φτάνει σέ ποσοστό 40%.⁹

Ἡ πτώση αὐτή τῆς τιμῆς συγκρινόμενη μέ τήν παράλληλη τεράστια αὐξηση τῆς ἀμερικάνικης παραγωγῆς στόν πόλεμο, δξύνει τήν κρίσιμη κατάσταση τῆς μεταπολεμικῆς οἰκονομίας στίς ΕΠΑ πού ἀντιμετωπίζει – στίς παραμονές μιᾶς κυκλικῆς κρίσης – τό πρόβλημα τῆς μετατροπῆς τῆς βιομηχανίας τῆς σέ εἰρηνική. Παράγοντας ἀνασταλτικός σέ μιά τέτοια προσπάθεια εἶναι ἡ ἐσωτερική καί ἡ ἐξωτερική πολιτική τῶν τράστ πού ἐμποδίζουν νά πετύχει ἡ «εἰρήνευση» τῆς οἰκονομίας μέ τήν πολεμική ἀτμόσφαιρα πού σκόπιμα δημιουργοῦν καί συγκροτοῦν. "Ὅπως τονίσαμε καί στό κείμενο, ἡ Ἑλλάδα σάν ἀλουμινοπαραγωγός χώρα θά εἶναι ἐγκληματικό ἂν ἐξαρτήσῃ τήν ἀνάπτυξη τοῦ κλάδου τῆς αὐτοῦ ἀπό τήν ξένη ἀγορά πού κυρίαρχα ρυθμίζεται ἀπό τήν πολιτική τῶν τράστ. Πρέπει, ὄχι μόνο νά μή προσδεθεῖ στά ἀμερικάνικα μονοπώλια ἀλουμινίου, ἀλλά καί ν' ἀναπτύξει ὅλες τίς δυνατότητες κατανάλωσης¹⁰ τοῦ μετάλλου αὐτοῦ ἀπό τήν ἐσωτερική τῆς ἀγορά καί ἀπό τήν ἀγορά τῶν κεντροευρωπαϊκῶν καί νοτιανατολικοευρωπαϊκῶν χωρῶν. Στή βάση αὐτή, φυσικά, εἶναι δυνατή καί ἡ ἐλεύθερη καί ἀνεξάρτητη ἐμπορική διαπραγμάτευση – ὅταν δέ θά ὑπάρχει κίνδυνος «ἄζητησίας» τοῦ προϊόντος τῆς – καί μέ ἄλλες ἀγορές, ὅπως τήν ἐγγλέζικη καί τήν ἀμερικάνικη, μέ ὄρους ὅμως πού θά εἶναι ἰκανοποιητικοί γιά τήν οἰκονομία μας, στή δοσμένη κάθε φορά περίσταση.

8. Βλ. «Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά συγκροτήματα Ἀχελώου καί Ἀλιάκμονος» 1946, σελ. 17 – 19.

9. Σέ σύγκριση μέ τό 1930 πού ἡ τιμή ἦταν 24,30 σέντς κατά λίμπρα, ἡ πτώση εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη.

10. Πού εἶναι καί ἀπαραίτητη γιά ν' ἀναπτυχθοῦν μιά σειρά ἄλλοι κλάδοι τῆς βαρειᾶς καί ἐλαφρᾶς βιομηχανίας.

ΤΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΜΟΝΟΠΩΛΙΑ ΚΑΙ Η «ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ» (Σελ. 190/Μέρος πρώτο, Β', ΙΙΙ και σελ. 508-512/Μέρος τρίτο, Β'). 'Η Διεθνής Τράπεζα 'Ανασυγκρότησης, όπως και οι άλλοι οικονομικοί και κοινωνικοί οργανισμοί του ΟΗΕ, όπως εξηγήσαμε και στο κείμενο, καταβλήθηκε και καταβάλλεται κάθε μέσο και κάθε προσπάθεια για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς των αμερικανικών μονοπωλίων στην πραγματοποίηση της «πολιτικής του δολλαρίου» και της «ατομικής διπλωματίας». Οι οργανισμοί αυτοί που σε συνδυασμό με τα κύρια όργανα του ΟΗΕ έπρεπε κατά τις συμφωνίες του Μπρέττον Γούντς να συντελέσουν αποκλειστικά στην ανοικοδόμηση των καταστραμμένων χωρών από τον αντιφασιστικό πόλεμο, γίνονται σήμερα από την αμερικανική εξωτερική πολιτική όργανα για την πολιτική επιρροή και την οικονομική κυριαρχία των τράστ της Βόρειας 'Αμερικής. Στοιχεία με πολύ ενδιαφέρον στο θέμα αυτό δίνει το άρθρο του *K. Vélíkanon* (βλ. βιβλιογραφία στο παράρτημα ΙΙΙ) στους «Νέους Καιρούς» (ἀριθ. 20/1946).

Στο άρθρο αυτό βλέπουμε ποιά ήταν η γενικότερη πολιτική που ακολουθήσαν τα τράστ ύστερα από μία μυστική συνεδρίαση ('Οκτώβρης 1945) που συγκρότησαν στη μικρή πόλη Absecon κοντά στο Atlantic City των ΕΠΑ, οι μεγαστάνες των βορειοαμερικανικών μονοπωλίων. Στη συνέλευση αυτή πήραν μέρος οι διευθυντές του παντοδύναμου κονσόρτσιουμ «Du Pont de Nemours», που είχε στενές σχέσεις με τη γερμανική I. G. Farbenindustrie, το γκρούπ Ροκφέλλερ, το γκρούπ Μόργκαν, ή General Motors, ή General Electric κ.ά.

'Η πολιτική των τράστ ειδικά στο ζήτημα της Τράπεζας 'Ανασυγκρότησης αποβλέπει – κατά τις πληροφορίες και του αμερικανικού οικονομολογικού οργάνου «Bagton's» – να θέσει κάτω από τον έλεγχο των μονοπωλίων μέσω της Τράπεζας την εθνική οικονομία σε μία σειρά από χώρες. «'Ενας αντιπρόσωπος του γκρούπ Μόργκαν ο Eugène Meyer (αυτός ακριβώς που πήρε μέρος στη διάσκεψη της Absecon) εκλέγηκε πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου αυτής της Τράπεζας. 'Εξόν από τα δάνεια και τις πιστώσεις το νέο τραπεζικό ίδρυμα, που θα διαθέτει δέκα δισεκατομ. δολάρια, καλείται σύμφωνα με το Bagton's να εκτελέσει τα καθήκοντα μιάς... διεθνούς οικονομικής αστυνομίας». (Βλ. *K. Vélíkanon*, στο ίδιο). Προβλέπεται κατά το ίδιο περιοδικό να έχει την εξουσία επιβολής αυστηρών κυρώσεων και έλεγχου πολιτικού, οικονομικού και δημοσιονομικού στις όφειλτρες χώρες για να χρησιμοποιηθούν τα δάνεια κατά τρόπο σύμφωνο με τους σκοπούς των ξένων οικονομικών συγκροτημάτων και για την καλύτερη προστασία στην τοποθέτηση των αμερικανικών εμπορευμάτων στις αγορές των χωρών αυτών. Το άρθρο του *K. Vélíkanon* δίνει και σχετικά αποσπάσματα από το «Bagton's».

'Ωστόσο, σήμερα βλέπουμε πώς παρ' όλη την εξασφαλισμένη επιρροή των τράστ πάνω στην Τράπεζα, ακολουθήθηκε για όρισμένες χώρες – όπως και η 'Ελλάδα – μία μέθοδος πιο άμεσης πολιτικής επέμβασης, έξω από το πλαίσιο του ΟΗΕ, όπως η επέμβαση που εγκαινίασε το «δόγμα

Τροῦμαν» μέ τό πρόσχημα τοῦ «ἀντιολοκληρωτισμοῦ».

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΚΛΑΡΚ (Σελ. 176-190/Μέρος πρῶτο, Β', III καί σελ. 512-513 Μέρος τρίτο, Β'). Ἡ ἔκθεση αὐτή, πού δημοσιεύτηκε στόν οἰκονομικό «Ριζοσπάστη» τῆς 14-12-46, περιέχει τήν κριτική τῆς βρετανικῆς οἰκονομικῆς ἀποστολῆς στό σχέδιο FAO. Τά συμπεράσματά της εἶναι χαρακτηριστικά γιά τόν τρόπο πού βλέπει ὁ ἀγγλικός ἱμπεριαλισμός τήν ἑλληνική ἀνασυγκρότηση καί γιά τίς διαφορές καί τίς ἀντιθέσεις του μέ τά ἀμερικανικά συμφέροντα. Στό σύνολό της ἡ ἔκθεση ὑποστηρίζει τήν ἀποψη μιᾶς ἀγροτικῆς Ἑλλάδας μέ ὀρισμένες βελτιώσεις καί τεχνικές εἰδικεύσεις στή βιομηχανία. Τούς κλάδους τῆς μεταλλουργίας κλπ. τοῦς βλέπει περισσότερο μέ καχυποψία. Αὐτό ἐκφράζει τό φόβο τῶν ἀγγλων ἱμπεριαλιστῶν μήπως ἡ ἀξιοποίηση τοῦ μεταλλευτικοῦ κ.λπ. πλούτου, καταλήξει σέ ἀπόκτηση προνομίων ἀπό τό ἀμερικανικό κεφάλαιο πάνω στίς πλουτοπαραγωγικές μας πηγές καί χαθεῖ ἡ ἀγορά τῶν πολύτιμων μεταλλευτικῶν πρώτων ὑλῶν γιά τό ἀγγλικό ἐμπόριο τό ὁποῖο, πρίν τόν πόλεμο, ἀγόραζε σέ ληστρικές τιμές σημαντικές ποσότητες ἀπό ἀνεπεξέργαστα τέτοια μεταλλεύματα. Ἡ διαμάχη καθῶς βλέπουμε γίνεται ὁλότελα «σέ ξένο ἀχυρώνα» ὅπως λέει ἡ παροιμία... Ἐνα, ἀκόμα, χαρακτηριστικό σημεῖο τῆς ἔκθεσης εἶναι αὐτό πού δείχνει πῶς οἱ Ἄγγλοι προετοίμασαν καί «συμβούλευσαν» τήν παροχή βοήθειας λιγότερο μέ ἔλεγχο τοῦ ΟΗΕ καί περισσότερο μέ ἄμεσο ἀμερικάνικο ἔλεγχο. Ἴσως τότε ἀκόμα νά ἔλιπζαν πῶς θά εἶναι «κατά τό ἥμισυ» τουλάχιστον ἀγγλικός ὁ ἔλεγχος. Ἡ ἔκθεση λέει στό σημεῖο αὐτό:

«Εἶναι πολύ φυσικό τά ἔθνη πού δίνουν δάνεια νά ἐπιθυμοῦν νά συμπεριλάβουν ὄρους σ' αὐτά. Καί ἂν οἱ Ἐν. Πολιτείες πρόκειται νά δώσουν σοβαρά δάνεια στήν Ἑλλάδα, θά ἔπρεπε κανεῖς νά περιμένει νά ἰδεῖ μιᾶ ἐπιτροπή πού θά παρακολουθεῖ στενά ἂν οἱ προκαθορισμένοι ὄροι τοῦ δανείου ἐφαρμόζονται»...

ΤΟ ΠΕΝΤΑΧΡΟΝΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΟΡΘΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΣΣΔ (1946-1950) (Σελ. 206-212/Δεύτερο μέρος, Β', I καί I, I καί σελ. 515-520/Τρίτο μέρος, Β'). Ἀπό τό κείμενο τοῦ νόμου γιά τό σοβιετικό πεντάχρονο καί ἀπό τήν εἰσήγηση τοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς Κρατικοῦ Σχεδίου Ν. Α. Βοζνεσένσκι,¹¹ βγαίνουν πολύτιμα συμπεράσματα γιά τοῦς βασικούς νόμους πού ἰσχύουν στή σοσιαλιστική οἰκονομία καί πού λειτουργοῦν μέ συνειδητή – ἀπό τό ἴδιο τό κρατικό σχέδιο – χρησιμοποίηση γιά τή σχεδιασμένη ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας.

Εἰδικότερα στό Νόμο: I) Ἀναφέρεται ὁ σκοπός, ἡ ἱστορική σημασία καί τά βασικά καθήκοντα τοῦ καινούριου πεντάχρονου καί II) Τό σχέδιο γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς καί τῆς συσσώρευσης κεφαλαίων στοῦς

11. Βλ. «Μόρφωση», ἀριθ. 9 καί 10/1946.

βασικούς κλάδους της οικονομίας.

Μερικά από τα βασικά καθήκοντα που σημειώνουμε σύντομα:

«Νά εξασφαλιστεί σέ πρώτη γραμμή ή ανασυγκρότηση και ανάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας και τών σιδηροδρομικών μεταφορών, γιατί χωρίς αυτά δέν μπορεί νά ανασυγκροτηθεί και νά αναπτυχθεί γρήγορα και μέ επιτυχία όλόκληρη ή οικονομία τής ΕΣΣΔ». Παράλληλα πρέπει «νά επιτευχθεί ή άνοδος τής αγροτικής οικονομίας και τής βιομηχανίας που παράγει μέσα κατανάλωσης γιά νά εξασφαλιστεί ή ύλική ευημερία». Έρχονται ύστερα οί αποφάσεις: «νά εξασφαλιστούν γοργοί ρυθμοί συσσώρευσης» και «νά άνεβεί ή παραγωγικότητα τής εργασίας».

Άναφέραμε μερικά μόνο από τα βασικά καθήκοντα του καινούριου πεντάχρονου. που είναι όμως από τό πιο χαρακτηριστικά γιά τούς σκοπούς και τή φύση τών νόμων τής σοσιαλιστικής σχεδιασμένης οικονομίας. Τά καθήκοντα αυτά αναλύονται στήν εισήγηση του Ν. Α. Βοζνεσένκι. Ίδιαίτερο ενδιαφέρο, γιά τά τμήματα του κειμένου στά όποια γίνεται παραπομπή πιο πάνω, έχουν τά εξής σημεία τής εισήγησης: α) Γιά τίς οικονομικές σχέσεις μέ τίς χώρες του έξωτερικού πάνω στή «δοκιμασμένη γραμμή τής σοβιετικής κυβέρνησης που αποβλέπει στήν τεχνική και οικονομική άνεξαρτησία τής Σοβιετικής Ένωσης» (σελ. 387), (ή ύπογράμμιση δική μας) β) Γιά τά κρατικά σχέδια που στήν ΕΣΣΔ έχουν τήν ισχύ οικονομικών νόμων ανάπτυξης. γ) «Η επιτάχυνση τών ρυθμών τής σοσιαλιστικής αναπαραγωγής σέ όλους τούς κλάδους τής λαϊκής οικονομίας, που θά προσδιορίζεται όλο και περισσότερο από τήν πρόοδο τής τεχνικής...» (σελ. 388). Η πρόοδος τής τεχνικής είναι απαραίτητος όρος γιά τήν αύξηση τής παραγωγικότητας. δ) Η ανάπτυξη του οικονομικού δυναμικού μέ τήν εξασφάλιση ύψηλών ρυθμών στή σοσιαλιστική συσσώρευση. Η ανάπτυξη του οικονομικού δυναμικού από τήν έσωτερική οργανική ανάπτυξη τής οικονομίας στήν ΕΣΣΔ είναι ύπόδειγμα γιά τόν τρόπο που λύνει τό βασικό αυτό οικονομικό πρόβλημα ή σχεδιασμένη λαϊκή οικονομία. (βλ. στό κείμενο σελ. 193-233 και 398-443). Σκοπός τής αδιάκοπης άνόδου στή συσσώρευση είναι νά εξασφαλιστεί ένα ψηλό ποσοστό στήν έτήσια αύξηση τών τοποθετήσεων σέ νέα κεφάλαια, μέ ρυθμό ταχύτερο από τήν αύξηση τής ανάπτυξης τών παγίων κεφαλαίων πριν τόν πόλεμο.

Τό πεντάχρονο σχέδιο ξαναρχίζει τό δρόμο ανάπτυξης τής σοβιετικής κοινωνίας που είχε χαράξει τό 18ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ (μπ) και που διακόπηκε προσωρινά από τή δόλια χιτλερική επίθεση. «Ο δρόμος αυτός προβλέπει τήν άνοιχοδόμηση τής άταξικής σοσιαλιστικής κοινωνίας και τό βαθμιαίο πέραςμα από τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό. Προβλέπει τή λύση του θεμελιακού οικονομικού προβλήματος τής ΕΣΣΔ νά φτάσει και νά ξεπεράσει τίς κυριότερες κεφαλαιοκρατικές χώρες από οικονομική άποψη, δηλ. από τήν άποψη του ποσοστού τής βιομηχανικής παραγωγής κατ' άτομο πληθυσμού. Τό πεντάχρονο σχέδιο άνόρθωσης και ανάπτυξης τής λαϊκής οικονομίας τής ΕΣΣΔ, γιά τήν περίοδο 1946 - 1950 κάνει, από τήν άποψη αυτή, ένα τεράστιο βήμα προς τά μπρός» (σελ. 389).

Μιά χαρακτηριστική επίτευξη του πεντάχρονου θά πραγματοποιηθεί

στόν τομέα τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας. Τῆ φέρνουμε σάν παράδειγμα, γιατί ὁ χώρος δέ μᾶς ἐπιτρέπει νά ἀπαριθμήσουμε τίς ἐπιτεύξεις σέ ὄλους τούς ἄλλους τομεῖς.

Εἶδαμε στό κείμενο (σελ. 295-296) τήν ἀνωτερότητα τῆς ὀρθολογικῆς ὀργάνωσης τῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας, στήν ΕΣΣΔ, σέ σύγκριση μέ τίς καπιταλιστικές χώρες. Εἶδαμε τή ραγδαία ἄνοδο τῆς σοβιετικῆς ἐνεργειακῆς οἰκονομίας. Οἱ ἀριθμοί καί τά μεγέθη ἀνάπτυξης σέ σύγκριση μέ τήν προπολεμική ἐνεργειακή οἰκονομία δείχνουν μιά καινούρια ἀληθινά τεράστια αὔξηση. Ἡ αὔξηση τῆς ἠλεκτρικῆς παραγωγῆς (βλ. σελ. 437, στό ἴδιο) προβλέπεται σέ 82 δισεκατομ. ΩΧΒ (τό 1937 ἦταν 38 δισεκατ. ΩΧΒ!) «Τά ἐνεργειακά συστήματα ἔχουν στή διάθεσή τους μόνιμες ἐφεδρικές δυναμικότητες πού θά ἐξασφαλίζουν τόν ἀδιάκοπο ἐφοδιασμό τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας μέ ἠλεκτρική ἐνέργεια καί τήν παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας ἀνώτερης ποιότητας. Γι' αὐτό τό σκοπό θά λειτουργήσουν μέσα στό πεντάχρονο ἠλεκτρικοί σταθμοί γιά 11,7 ἑκατομ. ΧΒ, πού ἀπ' αὐτά τά 3,3 ἑκατομ. ΧΒ— στούς μεγάλους καί μικροὺς ὑδροηλεκτρικοὺς σταθμούς». (Ἡ ὑπογράμμιση δική μας) (σελ. 390, στό ἴδιο).

Πρὶν τελειώσουμε τίς σύντομες αὐτές παρατηρήσεις γιά τό καινούριο σοβιετικό πεντάχρονο κρίνουμε ἀναγκαῖο νά συστήσουμε στόν ἀναγνώστη πού ἐνδιαφέρεται νά μελετήσῃ εἰδικότερα καί στήν ἐφαρμογή τους τούς νόμους γιά τή σοσιαλιστική συσσώρευση καί τή διεύρυνση τῆς ἀναπαραγωγῆς τό ἄρθρο τοῦ Σ. Τουρέτσκι, γιά τή σοσιαλιστική συσσώρευση στό νέο πεντάχρονο¹². Τά συμπεράσματα ἀπ' αὐτό τό ἄρθρο ἔχουν βασική σημασία γιά τήν παρακολούθηση τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ τρίτου μέρους τοῦ κειμένου μας πού ἀσχολεῖται μέ τό οἰκονομικό δυναμικό, (βλ. σελ. 452 καί ὕστερα). Ἡ σχέση ἐσωτερικῆς συσσώρευσης καί οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ ἐξηγεῖται μέ ὑποδειγματικό τρόπο πάνω στή συγκεκριμένη περίπτωση τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ. Θά ἀναφέρουμε ὀρισμένες ἀπό αὐτές τίς διαπιστώσεις.

«Στίς συνθήκες τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, ὅπου ἔχουν ἐξαφανισθεῖ οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις, ὅπου τά μέσα παραγωγῆς εἶναι περιουσία ὄλου τοῦ λαοῦ, ὅπου οἱ ὑλικές ἀναλογίες καί ἡ διάρθρωση τῆς παραγωγῆς κατά κλάδους καθορίζονται ἀπό τό κρατικό σχέδιο τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας, ἀποδείχτηκε ὅτι εἶναι δυνατό νά λυθεῖ μέ ἐπιτυχία τό πρόβλημα τῆς συσσώρευσης, δίχως ὑποδουλωτικά ἐξωτερικά δάνεια, μόνο μέ τίς ἐσωτερικές πηγές» (σελ. 420, στό ἴδιο).

Ἡ σημασία τῆς ὀλόπλευρης κινητοποίησης τῶν «ἐσωπαραγωγικῶν πηγῶν» τονίζεται, ἀπό τόν Σ. Τουρέτσκι, σέ πολλές γενικές καί εἰδικές περιπτώσεις καί συνδέεται στενά μέ τό ζήτημα τῆς διεύρυνσης τῆς ἀναπαραγωγῆς καί τῆς ἀνύψωσης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ὑπολογίζει λ.χ. πώς τά τρία τέταρτα ἀπό τή γενική προσαύξηση τῆς συνολικῆς παραγωγῆς σέ ὅλη τή βιομηχανία πρέπει νά βγοῦν ἀπό τήν ἀνύψωση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἀκόμα, τονίζει τή σημασία πού ἔχει

12. Βλ. «Μόρφωση» ἀριθ. 9/1946 σελ. 420.

τόσο ή συντόμευση τής κυκλοφορίας τών μέσων παραγωγής, όσο και ή συντόμευση τής κυκλοφορίας τών έμπορευμάτων. Ο άρτιος τεχνικός έξοπλισμός, ή αυτόματοποίηση, ή συντόμευση όχι μόνο τής εργάσιμης περιόδου μά και τών φυσικών προτσές (στέγνωμα, χημικά προτσές κλπ.), ή όρθολογική όργάνωση τών μεταφορών, τής αποθήκευσης κλπ., συντελούν βασικά στήν καλύτερη κυκλοφορία τών μέσων και τών έμπορευμάτων, όποτε «όσο λιγότερα μέσα άποσπώνται από τό γενικό ποσό του κέρδους για τήν αύξησή τους, τόσο μεγαλύτερο μέρος από τά κέρδη μπορεί νά χρησιμοποιηθεί για νά έπεκταθούν τά πάγια μέσα, για τήν κεφαλαιουχική άνοικοδόμηση και για τά κοινωνικό - έκπολιτιστικά μέτρα» (σελ. 422, στό ίδιο). Άποτέλεσμα τής καλύτερευσης στή χρησιμοποίηση τών κυκλοφοριακών μέσων είναι ή ύποβοήθηση στήν άνύψωση τής άποτελεσματικότητας τών παγίων κεφαλαίων:

«Η άνύψωση τής άποτελεσματικότητας τών παγίων κεφαλαίων θά μεγαλώσει τήν οικονομική σημασία για κάθε ρούβλι τής σοσιαλιστικής συσσώρευσης».

Οί λίγες πιό πάνω περικοπές από τό άρθρο του Σ. Τουρέτσκι μάς δείχνουν καθαρά, σε ποιό βαθμό τελειότητας έχει φτάσει ή σχεδιασμένη όργάνωση τής οικονομίας στήν ΕΣΣΔ και πόσο πολύτιμα είναι τά διδάγματα από τήν σύγχρονη σοβιετική οικονομολογική έπιστήμη στίς έφαρμογές αυτές¹³.

ΤΑ ΥΔΡΑΥΛΙΚΑ ΕΡΓΑ ΜΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΕΝΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ. (Σελ. 281, 339 Μέρος δεύτερο. I', I και III). Η άρτιότερη από τεχνική άποψη μελέτη για τό συνδυασμό τών έδαφοϋδατικών με τά ύδροηλεκτρικά έργα έγινε άναμφισβήτητα από τό μηχανικό Ν. Χωραφά. Παρ' όλο πού, όπως τονίσαμε και στό κείμενο, οί προτάσεις του κ. Χωραφά ύστερούν σε πληρότητα και σε συστηματική τοποθέτηση για ό,τι άφορά τό ένιαίο δίχτυ ήλεκτρισμού, είναι αξιόλογες και πρωτότυπες από τήν άποψη του συνδυασμού τής σκοπιμότητας τών ύδραυλικών έργων για άρδευτικούς σκοπούς και γενικότερα για έδαφοϋδατική αξιοποίηση και από τό άλλο μέρος για τήν ύδροηλεκτρική παραγωγή ένέργειας.

Κρίνουμε άπαραίτητο νά παραθέσουμε στό παράρτημα αυτό μερικές από τίς διαπιστώσεις και τίς προτάσεις του Ν. Χωραφά¹⁴.

Τά έδαφοϋδατικά έργα πού προτείνει άνήκουν στίς έξης κατηγορίες: α) Άντιπλημμυρικοί διευθετήσεις. β) Άποξηραντικά έλών και λιμνών. γ) Άποστραγγιστικά ύδροπνικτών και δ) Άρδεύσεις.

Στόν πίνακα II του παραρτήματός του ύπολογίζει αναλυτικά κατά κατηγορίες τή δαπάνη για τήν έκτέλεση τών έργων, τήν αύξηση του «έγγείου κεφαλαίου» και τήν «αύξηση τής έθνικής περιουσίας».

13. Ένδιαφέρον για τήν άδιάκοπη αύξηση τών παραγωγικών κεφαλαίων στήν ΕΣΣΔ είναι και τό άρθρο του καθηγητή Α. Μαρκάφ: βλ. «Νέα Οικονομία» άριθ. 2/1946 και Δελτίο οικονομικοτεχνικού τμήματος του Έλληνο - σοβιετικού Συνδέσμου, άριθ. 2/1946.

14. Βλ. Ν. Χωραφά: «Άρδευσεις και ήλεκτρισμός». Άθήνα, 1946.

Ἡ ὀλική δαπάνη ὑπολογίζεται σέ 25,3 δῖς δρχ. τοῦ 1939, ἡ ὀλική αὐξηση τοῦ κεφαλαίου (εἰς στρέμματα) σέ 15,9 ἑκατ. καί ἡ ὀλική αὐξηση τῆς ἔθνικης περιουσίας σέ 39,9 δῖς δρχ. τοῦ 1939.

Στόν πίνακα III (σελ. 72) ὑπολογίζει ἀπαιτούμενα κεφάλαια κατασκευῆς, μέ τόκους καί συντήρηση, 33,2 δῖς δρχ. (1939), ἐτήσια ἐπιβάρυνση 2,5 δῖς δρχ. καί σύνολο ἐτησίων προσόδων 2,4 δῖς δρχ. (1939).

Εἰδικά γιά τά ἔργα «συνδυασμένης σκοπιμότητος», ὑπολογίζει σέ σύνολο δεκαπέντε ὑδατικῶν διαμερισμάτων μέ ἀξιοποίηση δέκα βασικῶν ὑδραυλικῶν συγκροτημάτων (Λάδων, Βόδας, Σοφαδίτης, Ξηριάς, Λουρός, Βουραϊκός, Στυμφαλία, Ἀχελῷος, Ἀλιάκμων, Νέστος) παροχή ἐνεργείας γιά ἄρδευση σέ 8,2 ἑκατ. στρέμματα καί ὑδροηλεκτρική παραγωγή 2,2 δισ. ΩΧΒ τό χρόνο.

Ὁ Ν. Χωραφᾶς θεωρεῖ τά ὑδραυτικά ἔργα σά μέσο γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ὑδατικῆς οἰκονομίας πού ἐκδηλώνεται στή ρύθμιση τῆς ἀπορροῆς τῶν ἐπιφανειακῶν καί τῆς στάθμης τῶν ὑπογείων ὑδάτων, καθῶς καί τήν ἐξασφάλιση «ἐπαρκοῦς καί καταλλήλου ὑδατος» γιά χρήσεις συγκοινωνιακές, γεωργικές, ἀστικές, βιομηχανικές καί ἐνεργειακές, (βλ. σελ. 41, στό ἴδιο). Ὑστερα ἀπό τήν ἀνάλυση τῆς σημασίας τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων γιά κάθε κατηγορία ἀπό τίς χρήσεις αὐτές, προχωρεῖ στήν ὑπόδειξη τῶν ἔργων πού εἶναι «ἐπιδεικτικά ἐκπληρώσεως περισσοτέρων τοῦ ἑνός ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ» εἰδικά γιά τήν ἔδαφοῦδατική καί τήν «υδατοηλεκτρική» οἰκονομία.

Ἡ τεχνική ἀνάλυση στό σημεῖο αὐτό γιά τήν κατασκευή τῶν ἔργων εἶναι ὄχι μόνον ἄρτια ἀλλά καί ὀρθολογική. Τά κατά περιοχές τῆς χώρας προτεινόμενα ἔργα μέ συνδυασμό ἄρδευτικῶν καί ὑδροηλεκτρικῶν σκοπῶν γίνεται φανερό ἀπό τούς λεπτομερεῖς ὑπολογισμούς πόσο συστηματικά τά ἐμελέτησε ὁ συγγραφέας.

Τελειώνοντας πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε τήν οἰκονομική ἀποδοτικότητα τῶν ἔργων. Ὁ Ν. Χωραφᾶς καταλήγει στό συμπέρασμα πῶς: «ἐφ' ὅσον ἀκολουθηθῆ τακτική ὀλοκληρωτικῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐδάφους μέ προοπτικήν τήν εἰς τό μέγιστον δυνατόν ὀριον ἐκτέλεσιν ἄρδεύσεων, τά ἔδαφοῦδατικά ἔργα εἶναι ἱκανά νά ἐξυπηρετήσωσιν τās διά τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπαιτούμενας δαπάνας». (Στό ἴδιο, σελ. 55 - 56). Ἀκόμα ἀπό ἀποψη ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καί συναλλαγματικῆς ἐπάρκειας ὑπολογίζει ὁ ἴδιος πῶς μέ ἐλάττωση τῶν εἰσαγωγῶν σέ γεωργικά προϊόντα, πού θά προκύψει ἀπό τήν αὐξηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς μέ τήν ἐκτέλεση τῶν ἔδαφοῦδατικῶν ἔργων μπορεῖ νά καλυφθεῖ – ἂν ἔχουμε δανειστεῖ ἀπό τό ἐξωτερικό – τό ἀπαιτούμενο σέ συνάλλαγμα ποσό τοῦ ἐτησίου τοκοχρεωλυσίου πού, ὅπως εἶδαμε, εἶναι περίπου 1,9 δῖς δρχ. (1939) τό χρόνο. Ὁ Ν. Χωραφᾶς ὑπολογίζει (στό ἴδιο, σελ. 58-59) πῶς μποροῦμε νά ἐξασφαλίσουμε χάρη στά ἔδαφοῦδατικά ἔργα ἐπέκταση τῆς ἐγγῶριας παραγωγῆς πού θά δώσει προϊόντα ἀξίας 4,1 δῖς δρχ. Τό ποσό αὐτό ἀντιστοιχεῖ στά τρία τέταρτα τῆς προπολεμικῆς ἀξίας τῶν εἰσαγωγῶν σέ γεωργικά προϊόντα πού ἦσαν 5,5 δῖς δρχ. Τό συνάλλαγμα πού ἐξοικονομεῖται, λοιπόν, ὑπερκαλύπτει τό τοκοχρεωλύσιο. Οἱ διαπιστώσεις αὐτές, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς

έπιφυλάξεις μας για όρισμένες οικονομικές λεπτομέρειες, επιβεβαιώνουν την άποψη για την αυτοχρηματοδότηση των έργων αυτών που εκθέτουμε στα σχετικά κεφάλαια του κειμένου.

Όσο για την ανάγκη του συνδυασμού άρδευτικών και ύδρευση-ηλεκτρικών έργων, στο πλαίσιο της σχεδιασμένης οικονομίας, η μελέτη του Ν. Χωραφά αποτελεί μία σπουδαία τεχνική συμβολή στη μελέτη του θέματος και δίνει την απόδειξη για την ωφελιμότητα του συνδυασμού των ύδατο-ηλεκτρικών με τα έδαφοϋδατικά έργα. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, να χρησιμοποιηθεί στην κατάσταση του οικονομικού σχεδίου για την εκβιομηχάνιση και την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ (Ανάλυση των στοιχείων του πίνακα αριθ. 45 με λεπτομερειακούς υπολογισμούς). Σελ. 353 - 362, Μέρος δεύτερο. Γ', III).

Παραθέτουμε εδώ τα αναλυτικά στοιχεία για τό κόστος παραγωγής των βιομηχανιών που αναφέρονται στον πίνακα αριθ. 45 (συμπερασματικό) που δίνουμε στη σελίδα 354 του κειμένου και στο Παράρτημα II. Τα στοιχεία αυτά για τεχνικούς λόγους παραθέτουμε σε τούτο τό Παράρτημα (Παράρτημα I) αντί, όπως είχαμε σημειώσει στη σελίδα 353 του κειμένου, στο Παράρτημα II. Η τεχνική ανάλυση των στοιχείων κόστους έγινε από τό μηχανικό κ. Στ. Σταυρόπουλο. Η παρακολούθηση των ειδικών αυτών λεπτομερειακών πινάκων τονίζουμε και πάλι πως είναι απαραίτητη.

Β'. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΠΙΝΑΚΑ 45

I. ΣΙΔΕΡΟ

	Δαπάνες εγκαταστάσεων		Τελικά προϊόντα	
	Ήλεκτρική παραγωγή	Παραγωγή χυτοσίδηρου Χαλυβουργείο, ελαστρα, εργαστήρια Λιμενικά, έναέριοι σιδηρόδρ. κλπ.	180 έκ. δρχ. 260 » » 60 » »	Μαντέμι έμπορίου Μορφοσίδηρο (δέργες, φύλλα κλπ.)
	Συνολική αξία εγκαταστάσεων	500 » »	Σύνολο παραγωγής	120 χιλ. τόν.
α) Έξυπρήτηση μεταφορών. (Έργα λιμενικά, έναέριοι σιδηρόδρομοι, τροχαιο μεταφοράς κλπ.)				
Δαπάνες έκμετάλλευσης (πλήν προσωπικού)	13,9 έκ. δρχ.	Έπιβάρυνση κατά τόννο παραγόμενου ύλικού		
Απομείωση κεφαλαίου 60 εκατ. δρχ. πρὸς 10%	6,0 έκ. δρχ.	Από διάφ. δαπ.	9,9 έκ. δρ. : 120 χιλ. τ. =	82,50 δρ. ή 71,7%
Αθροισμα Δαπάνες για προσωπικό	9,9 έκ. δρχ. 3,9 έκ. δρχ.	Από προσωπικό	3,9 έκ. δρ. : 120 χιλ. τ. =	32,50 δρ. ή 28,3%
Κόστος μεταφοράς	13,8 έκ. δρχ.	Κόστος μεταφοράς κατά τόνο	115.- δρ. ή 100 %	
Τόκοι κεφαλαίων πρὸς 3%	1,8 έκ. δρχ.	Από τόκους	1,8 έκ. δρ. : 120 χιλ. τ. =	15.- δρ. ή 13,1%
Όλική έπιβάρυνση από μεταφορές	15,6 έκ. δρχ.	Τελική έπιβάρυνση από μεταφορά 130.- δραχμές		
		(Κατά τόνο πραγματοπ. μεταφοράς 500 χιλ. τόν. περίπου, 31,20 δρ.)		

6) Παραγωγή 125 χιλ. τόν. χυτοσίδηρου (οί 5 χιλ. άπέναντι φύρας στην παρατέρα έπεξεργασία)			
250.000 τόν. σίδηρομετάλλευμα (2 τόν. κατά τόνο χυτοσίδηρου)	πρός 224 δρχ.	= 56	έκ. δρ. ή 20.- %
43.750 τόν. κόκ μεταλλουργίας (350 κιλά κατά τόνο χυτοσίδηρου)	πρός 1200 δρχ.	= 52,5	έκ. δρ. ή 18,75%
1.875 τόν. ηλεκτρόδια (15 κιλά κατά τόνο χυτοσίδηρου)	πρός 16000 δρχ.	= 30	έκ. δρ. ή 10,75%
60.625 τόν. άσθεσιόπτετρα (325 κιλά κατά τόνο χυτοσίδηρου)	πρός 40 δρχ.	= 2,425	έκ. δρ. ή 0,87%
3.750 τόν. περίπου ύλικά συντήρησης έγκαταστάσεων. 4% έγκαταστ. δαπανών		= 7,2	έκ. δρ. ή 2,57%
360.000 τόν. μεταφορά προς [15.600.000 δρ.: (360+120)1000=]	πρός 32,50 δρχ.	= 11,7	έκ.δρ. ή 4,3 %
Άπρόβλεπτα	δρχ.	= 0,175	έκ. δρ. ή 0,05%
Σύνολο δαπάνης ύλικών		= 160	έκ. δρ. ή 57,17%
300 έκ. ΩΧΒ ήλεκτρ. ένεργείας (2400 ΩΧΒ κατά τόνο χυτοσιδ.)	πρός 0,28 δρχ.	= 84	έκ. δρ. ή 30.- %
Άπομείωση κεφαλαίου 180 έκ. δρχ. προς 10%		= 18	έκ. δρ. ή 6,43%
Σύνολο δαπανών για ύλικά, πάγιο κεφάλαιο, μεταφορές κλπ.		= 262	έκ. δρ. ή 93,60%
100 χιλ. ήμερομισθία εργατών και ύπαλλήλων (βαρύτατη εργασία)	πρός 176 δρχ.	= 17,6	έκ. δρ. ή 6,40%
Όλικό κόστος παραγωγής		= 279,6	έκ. δρ. ή 100.- %
Τόκοι κεφαλαίων προς 3% (έπί 180 έκατομ. δρχ.)		= 5,4	έκ. δρ. ή 1,93%
Συνολική άξία κόστους παραγωγής στο έργοστάσιο		= 285	έκατομ. δρχ.
Όλικό κόστος κατά τόνο:			
Στό Έργοστάσιο 285 έκ. δρ.: 125.000 τόν. = 2.280 δρχ. Στο λιμάνι fob 2280 δρ. + 32,5 δρ.			

γ) Παραγωγή 100.000 τόνων μορφοσίδηρου και σιδερόφυλλων:			
105.000 τ. χυτοσίδηρο	πρός 2.280 δρχ.	= 239,4	έκ. δρχ. ή 59,56%
Προμήγμια πυριτιούχα, χρωμιούχα, νικελιούχα άξίας κατά τόν. άσάλιου 263 δρχ.		= 26,3	έκ. δρχ. ή 6,54%
Ύλικά συντήρησης έγκαταστάσεων (Τά 2,5% τών έγκαταστ. δαπανών)		= 6,5	έκ. δρχ. ή 1,60%
Σύνολο δαπανών σε ύλικά		= 272,2	έκ. δρ. ή 67,70%
15 έκ. ΩΧΒ ήλεκτρισμού για τό χαλυδουργείο	πρός 0,53 δρχ.	= 8	έκ. δρ. ή 1,99%
60 έκ. ΩΧΒ ήλεκτρισμού για τήν εξέλαση	πρός 0,70 δρχ.	= 42	έκ. δρ. ή 86,55%
Άπομείωση κεφαλαίου 260 έκ. δρ. προς 10%		= 26	έκ. δρ. ή 6,46%
Σύνολο δαπανών για ύλικά, ρεύμα και πάγιο κεφάλαιο		= 348,2	έκ. δρ. ή 86,55%
400.000 ήμερομισθία εργατών και ύπαλλήλων (βαριά εργασία)	πρός 135 δρχ.	= 54	έκ. δρ. ή 13,15%
Όλικό κόστος παραγωγής		= 402,2	έκ. δρ. ή 100.- %
Τόκοι κεφαλαίων προς 3% (έπί 260 έκατομ. δρ.)		= 7,8	έκ. δρ. ή 1,94%
Συνολική άξία κόστους παραγωγής στο έργοστάσιο		= 410	έκατομ. δραχμές
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΟ: Στο Έργοστάσιο 410 έκ. δρ.: 100.000 τ. = 4.100 δρχ. ή Λ.Α. (χάφτινες) 7,5 περίπου. Στο λιμάνι fob. 4.100 + 32,5 = 4.132,5 δρχ.			

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ:

Για πρώτες ύλες κατασκευής, μεταφορές	168,8	έκ. δρχ. ή 38.- %
Για ύλικά συντήρησης κι' άπρόβλεπτα	16,2	έκ. δρχ. ή 3,64%
Για 375 έκ. ΩΧΒ ήλεκτρισμού	134	έκ. δρχ. ή 30,16%
Για άπομείωση κεφαλ. 10%	50	έκ. δρχ. ή 11,20%
Σύνολο παγ. κεφ. και ύλικών	369	έκ. δρχ. ή 83.- %
Για μισθό και άμοιβές προσωπ.	75,5	έκ. δρχ. ή 17.- %
Σύνολο δαπάνης	444,5	έκ. δρ. ή 100.- %
Σέ τόκους προς 3%	15	έκ. δρ. ή 3,38%
Γενικό σύνολο κόστους	459,5	έκατομ. δραχμές

ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΘΑΡΗΣ ΠΡΟΣΟΔΟΥ:

20.000 τ. μαντέμι fob προς	2312,50 =	46,25	έκ. δρ.
100.000 τ. σίδηρο fob προς	4132,50 =	413,25	έκ. δρ.
Σύνολο κόστους fob προς		459,5	έκ. δρ.
Μέση δαπάνη προπολεμική για προμήθεια 120.000 τόνων σίδηρου και μαντεμιού από τό έξωτερικό, προς 7.300 δρχ. ό τόνος (μέσ. δρος κατά κ. Α. Δεληγιάννη)		876	έκ. δρ.
Μείον τό κόστος κατασκευής στην Έλλάδα		459,5	έκ. δρ.
ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ		416,5	έκ. δρ.

II. ΑΛΟΥΜΙΝΙΟ

Δαπάνες έγκαταστάσεων		Τελικά προϊόντα	
Παρασκευή άλουμίνας	300	Άργίλιο πρωτόχυτο	2500
Παρασκευή άργιλίου (άλουμίνιου)	250	Άργίλιο καθαρισμένο	7500
Άνακάθαρση άργιλίου (και έξαγορά μεθόδων)	250		
Έξέλαση σε έλάσματα	150	Σύνολο παραγωγής	
Λιμενικά, μεταφορές	50	άλουμίνιου 10 χιλ. τόν.	
Σύνολο	1	δισεκ. δρχ.	

α) Έξυπληρέτηση μεταφορών (Έργα λιμενικά, εναέριοι σιδηρόδρομοι, τροχαιο μεταφοράς κλπ.)			
Δαπάνες έμμεταλλευσης (πλήν προ-σωπικού)	1,5 έκ. δρχ.	Έπιβάδρυνση κατά τόννο παραγόμενου υλικού	
Απομείωση κεφαλαίου 50 έκ. δρχ. πρὸς 10%	5,0 έκ. δρχ.	Από διάφ. δαπ. 6,5 έκ. δρχ.: 10.000 τ. = 650 δρχ. ἢ 75.-	
Αθροισμα	6,5 έκ. δρχ.	Από προσωπικό 2,0 έκ. δρχ.: 10.000 τ. = 200 δρχ. ἢ 25.-	
Δαπάνες για προσωπικό	2,0 έκ. δρχ.	Κόστος μεταφοράς κατά τόννο	850 δρχ. ἢ 100.-
Κόστος μεταφοράς	8,5 έκ. δρχ.	Από τόκους 1,5 έκ. δρχ.: 10.000 τ. = 150 δρχ. ἢ 17.65	
Τόκοι κεφαλαίων πρὸς 3%	1,5 έκ. δρχ.	Τελική επιβάρυνση από μεταφορά 1000 δραχμές	
Όλική επιβάρυνση από μεταφορές	10,0 έκ. δρχ.	Πραγματική μεταφορά μεταξύ λιμανιού και εργοστασίου 100 χιλιάδων τόνων περίπου, ὡστε επιβάρυνση κατά τόννο μεταφοράς 100 δρχ.	

β) Παραγωγή 20.000 τόννων αλουμίνιας κατά τή μέθοδο Bayer			
40.000 τόν. βωξίτης (2 τ. κατά τόννο αλουμίνιας)	πρὸς 299 δρχ.	=	11.960 έκ. δρχ. ἢ
40.000 » λιθάνθρακες (2 τ. κατά τόννο αλουμίνιας)	» 800 »	=	32 έκ. δρχ. ἢ 1
3.000 » σόδα καὶ ἄλλα χημ. υλικά (150 κιλά κατά τόν. αλουμ.)	» 7000 »	=	21 έκ. δρχ. ἢ 1
1.000 » ἠθμοὶ καὶ υλικά συντήρησης 10% ἔγκαταστ. δαπανών	» »	=	30 έκ. δρχ. ἢ 1
84.000 » μεταφορά πρὸς [10 έκ.: (84.000 + 10.000)=]	» 106,50 »	=	8,93 έκ. δρχ. ἢ
Διάφορα υλικά (ἀπό κονδύλι γενικά ξεοδα)		=	1,21 έκ. δρχ. ἢ
Σύνολο δαπάνης υλικών			104,1 έκ. δρχ. ἢ 6
300 ΩΧΒ κατά τόννο.	» 0,4 »		2,4 έκ. δρχ. ἢ
Απομείωση κεφαλαίου 300 ἔκατομ. δρχ. πρὸς 10%			30,01 έκ. δρχ. ἢ 1
Σύνολο δαπανών για υλικά, πάγιο κεφάλαιο καὶ μεταφορές			136,5 έκ. δρχ. ἢ 81
250.000 ἡμερομίσθια εργατῶν καὶ ὑπαλλήλων (βαριά εργασία)	πρὸς 134 δρχ.	=	33,5 έκ. δρχ. ἢ 1
Όλικό κόστος παραγωγῆς			170 έκ. δρχ. ἢ 1
Τόκοι κεφαλαίων 3% (ἐπὶ 300 ἔκατομ. δρχ.)			9 έκ. δρχ. ἢ
Συνολική ἀξία κόστους παραγωγῆς στό εργοστάσιο			179 ἔκατομ. δρχ
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ:			
Στό εργοστάσιο 179 έκ. δρχ.: 20.000 τόν. = 8.950 δρχ.: Στό λιμάνι fob 8.950 drx. = 104 δρχ. = 9.054 δρχ.			

γ) Παραγωγή 20.000 τόννων αλουμίνιας μέ ἡλεκτρική μέθοδο (Piedipien. Han glund, ALCOA, κλπ.)			
40.000 τόν. βωξίτης (2 τ. κατά τόννο αλουμίνιας)	πρὸς 299 δρχ.	=	11,96 έκ. δρχ. ἢ 7,03%
20.000 τόν. υλικά προσβολῆς (ἀνάλογα μέ τή μέθοδο - ἀσβέστι καὶ ἄνθρ. σόδα, πυρίτης κλπ.)		=	8,540 έκ. δρχ. ἢ 5,03%
8.000 τόν. κάρβουνο καὶ κόκ (400 κιλά κατά τόν. αλουμίνιας)	πρὸς 1000 δρχ.	=	8 έκ. δρχ. ἢ 4,70%
800 τόν. ἠλεκτρόδια	πρὸς 16000 δρχ.	=	12,8 έκ. δρχ. ἢ 7,52%
600 τόν. βοηθητικές χημικές ὕλες (ὑδροχλωρ. κλπ.)		=	7,95 έκ. δρχ. ἢ 4,68%
600 τόν. υλικά συντήρησης καὶ υλικά γεν. χρήσεως 4% ἔγκατ. δαπανών		=	12 έκ. δρχ. ἢ 7,12%
70000 τόν. μεταφορά	πρὸς [10 ἔκατ.: (70.000+10.000) =] 125 δρχ.	=	8,75 έκ. δρχ. ἢ 5,14%
Σύνολο δαπάνης υλικών		=	70 έκ. δρχ. ἢ 41,22%
120.000.000 ΩΧΒ ἠλεκτρ. ἐνεργείας (6000 κατά τόννο)	πρὸς 0,4 δρχ	=	48 έκ. δρχ. ἢ 28,20%
Απομείωση κεφαλαίου 300 ἔκατ. δρχ. πρὸς 10%		=	30 έκ. δρχ. ἢ 17,65%
Σύνολο δαπανών για υλικά, πάγιο κεφάλαιο καὶ μεταφορές		=	148 έκ. δρχ. ἢ 87,07%
125.000 ἡμερομίσθια εργατῶν καὶ ὑπαλλήλων (βαρύτερη εργασία)	πρὸς 176 δρχ	=	22 έκ. δρχ. ἢ 12,93%
Όλικό κόστος παραγωγῆς		=	170 έκ. δρχ. ἢ 100,00%
Τόκοι κεφαλαίων 3% (ἐπὶ 300 ἔκατ. δρχ.)		=	9 έκ. δρχ. ἢ 5,30%
Συνολική ἀξία κόστους παραγωγῆς στό εργοστάσιο		=	179 ἔκατομ. δραχμέ:
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ:			
Στό εργοστάσιο 179 έκ. δρχ.: 20.000 = 8.950 δρχ. Στό λιμάνι fob 8.950 + 110 = 9.060 δρχ.			

δ) Παραγωγή 10.000 τόννων πρωτόχυτου ἀργιλίου			
20.000 τόν. αλουμίνια (2 τόν. κατά τόννο αλουμίνιου)	πρὸς 8950 δρχ.	=	179 έκ. δρχ. ἢ 39,06%
1200 τόν. κρυόλιθος (120 κιλ. κατά τόννο αλουμίνιου)	» 20000 δρχ.	=	24 έκ. δρχ. ἢ 5,24%
6500 τόν. ἠλεκτρόδια (650 κιλ. κατά τόννο αλουμίνιου)	» 16000 δρχ.	=	104 έκ. δρχ. ἢ 22,65%
Βοηθητικές χημικές ὕλες (χλωριούχες, φθοριούχες κλπ.)		=	4 έκ. δρχ. ἢ 0,87%
Υλικά συντήρησης καὶ γενικής χρήσης 4% τῶν ἔγκαταστ. δαπανών		=	10 έκ. δρχ. ἢ 2,18%
Σύνολο δαπάνης υλικών		=	321 έκ. δρχ. ἢ 70,00%

2.200.000 ΩΧΒ (22.000 ΩΧΒ κατά τόνο αλουμίνιου)	Έκ μεταφοράς	321	έκ. δρχ. ή	70.-%
Απομείωση κεφαλαίου 250 έκατ. πρὸς 10%	πρὸς 0.40 δρχ. =	88	έκ. δρχ. ή	19.20%
		=	25	έκ. δρχ. ή
				5.45%
Σύνολο δαπανῶν γιὰ ὑλικά καί πάγιο κεφάλαιο		434	έκ. δρχ. ή	94.65%
140.000 ἡμερομίσθια ἐργατῶν καί ὑπαλλήλων (βαρύτερη ἐργασία)	175 δρχ. =	24.5	έκ. δρχ. ή	5.35%
	Όλικό κόστος παραγωγῆς	458,7	έκ. δρχ. ή	100.-%
Τόκοι κεφαλαίων 3% ἐπί 250 έκατ. δρχ.	=	7,5	έκ. δρχ. ή	1.64%
Συνολική ἀξία κόστους παραγωγῆς στό ἐργοστάσιο		466	έκ. δραχμές	
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ:				
Στό Έργοστάσιο: 46.600 δρχ. μέ τήν παραπάνω τιμή ηλεκτροδίων ή 41.600 δρχ. μέ κατασκευή ηλεκτροδίων στήν Έλλάδα. Στό λιμάνι fob 46.600+ 125 = 46.725 δρχ.				

ε) Παραγωγή 7.500 τόννων ἑξαγνισμένον ἀργιλίου σέ ἑλάσματα ράβδους καί σύρματα.

7500 τόν. ἀργιλίου πρωτόχυτου	πρὸς 46600 δρχ. =	349,5	έκ. δρχ. ή	81.57%
Διάφορα προσμίγματα καί συλλιπάσματα		=	15,5	έκ. δρχ. ή
Υλικά συντήρησης (2,5% τῶν ἑγκατ. δαπανῶν)		=	10	έκ. δρχ. ή
				2,23%
	Σύνολο δαπάνης ὑλικῶν	375	έκ. δρχ. ή	87.41%
15 έκ. ΩΧΒ ηλεκτρικῆς ἐνεργείας	πρὸς 0.40 δρχ. =	6	έκ. δρχ. ή	1.40%
Απομείωση κεφαλαίου 400 έκ. πρὸς 10%		=	40	έκ. δρχ. ή
				9.33%
	Σύνολο δαπανῶν γιὰ ὑλικά καί πάγιο κεφάλαιο	421	έκ. δρχ. ή	98.14%
60.000 ἡμερομίσθια ἐργατῶν καί ὑπαλλήλων (βαριά ἐργασία)	πρὸς 133.50 δρχ. =	8	έκ. δρχ. ή	1.86%
	Όλικό κόστος παραγωγῆς	429	έκ. δρχ. ή	100.-%
Τόκοι κεφαλαίου 3% ἐπί 400 έκατομ. δρχ.	=	12	έκ. δρχ. ή	2.80%
	Συνολική ἀξία κόστους παραγωγῆς στό ἐργοστάσιο	441	έκατ. δραχμές	
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ:				
Στό ἐργοστάσιο 441 έκατομ.: 7.500 = 58.800. Στό λιμάνι fob 58.800+ 125 = 58.925 δρχ.				

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ:

Γιὰ πρῶτες ὕλες κατασκευῆς μεταφοράς	199.3	έκ. δρχ. ή	37.66%
Γιὰ ὑλικά συντήρησης καί διάφορα	30.95	έκ. δρχ. ή	5.85%
Γιὰ 355 έκ. ΩΧΒ ηλεκτρ.	142	έκ. δρχ. ή	26.85%
Γιὰ ἀπομείωση κεφαλαίου	100	έκ. δρχ. ή	18.94%
Σύνολο παγ. κεφ. καί ὑλικῶν	472.25	έκ. δρχ. ή	89.30%
Γιὰ 340.000 ἡμερομίσθια	56.5	έκ. δρχ. ή	10.70%
Σύνολο δαπάνης	528.75	έκ. δρχ. ή	100.-%
Σέ τόκους πρὸς 3%	30	έκ. δρχ. ή	5.67%
Συνολικό κόστος	558.75	έκ. δρχ.	

ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΘΑΡΗΣ ΠΡΟΣΟΔΟΥ:

2.500 τ. ἀργ. πρωτόχ. fob πρὸς	46.725 =	116.812.500	δρχ.
7.500 τ. ἀργ. ἑξέλασμ. fob πρὸς	58.925 =	441.937.500	δρχ.
10.000 τόννοι αλουμίνιου		558.750.000	δρχ.
Μέση τιμή* προπολεμική τοῦ ἀργιλίου στήν			
Έλλάδα 73.500 δρχ. κατά τόνο**.			
10.000 τόννοι	πρὸς 73.500 δρχ. =	735	έκ. δρχ.
Μείον κόστος κατασκευῆς στήν Έλλάδα		=	558.75
			έκ. δρχ.
ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ		176.25	έκ. δρχ.

ΣΗΜ. - Προβλέπεται ηλεκτρική παρασκευή τῆς αλουμίνιας. 15 χιλιάδες ἡμερομίσθια ἀντιστοιχοῦν στίς μεταφορές.

* Τά ηλεκτρόδια λογαριάζονται προμηθείας Έξωτερικῆς γιὰ τό δυσμενέστερο. Κατασκευή τους στήν Έλλάδα θά κατέβαζε τήν τιμή τους τουλάχιστον κατά 50 έκατομ. συνολικά. Δηλαδή τήν τιμή τοῦ τόννου τοῦ ἀργιλίου κατά 5.000 δρχ. τόν τόννο.

** Η μέση τιμή θγαίνει ἀπό τήν Στατιστ. Εἰδικ. Έμπορίου Έλλ. Κράτους ὅπου ὑπάρχουν διάφορες κατεργασίες ἀργιλίου σί τιμές ἀπό 100 Λ.Α. (πρωτόχυτο) ὡς τό διπλάσιο περίπου. Καί τότε 2.500 τ. πρὸς 55.000 δρχ. καί 7.500 τ. πρὸς 85.000 δρχ. καί τό μέσον ὄρο δίνον ἀκαθάριστη πρὸσοδο 875 έκατομμύρια δρχ. ἀντί τῶν 735 έκ. δρχ. καί λογαριαστικῶν.

III. ΜΑΓΝΗΣΙΟ

Παραγωγή 10.000 τόννων τό χρονο	
Άξια εγκαταστάσεων 1000 εκ. δρχ.	
47.000 τόν. φυσικός λευκόλιθος (άψητος)	πρός 620 δρχ. = 29.14 εκ. δρχ. ή 6.20%
37.600 τόν. κάρβουνο και κόκ (διπλοψήσιμο και άναγωγή)	πρός 1000 δρχ. = 37.6 εκ. δρχ. ή 8.77%
5.000 τόν. Διάφορες ύλες για την έπεξεργασία	= 41.26 εκ. δρχ. ή 8.77%
Υλικά συντήρησης εγκαταστάσεων (4% εγκαταστ. κεφαλαίου)	= 40 εκ. δρχ. ή 8.51%
4.00 τόν. ηλεκτρόδια	πρός 16.000 δρχ. = 64 εκ. δρχ. ή 13.62%
Σύνολο δαπάνης υλικών	δρχ. 212 εκ. δρχ. ή 45.10%

* Τα ηλεκτρόδια λογαριάζονται προμηθείας Έξωτερικού για τό δυσμενέστερο. Κατασκευή τους στην Ελλάδα θα κατέβαζε την τιμή τους τουλάχιστον κατά 50 εκατομ. συνολικά. Δηλαδή την τιμή του τόννου του άργιλιου κατά 5.000 δρχ. τόν τόννο.

** Η μέση τιμή θγαίνει από την Στατιστ. Είδικ. Έμπορίου Έλλ. Κράτους όπου υπάρχουν διάφορες καταγραφές άργιλιου σε τιμές από 100 Λ.Α. (πρωτόχυτο) ως τό διπλάσιο περίπου. Καί τότε 2.500 τ. προς 55.000 δρχ. και 7.500 τ. προς 85.000 δρχ. κατά μέσον όρο δίνουν άκαθάριστη πρόσοδο 875 εκατομμύρια δρχ. αντί των 735 εκ. δρχ. που λογαριάστηκαν.

220 εκ. ΩΧΒ (22.000 ΩΧΒ κατά τόννο μαγνήσιου)	Έκ μεταφοράς 212 εκ. δρχ. ή 45.10%
Άπομείωση κεφαλαίου 1000 εκατ. δρχ. προς 10%	πρός 0.40 δρχ. 88 εκ. δρχ. ή 18.70%
Σύνολο δαπανών για υλικά και πάγιο κεφάλαιο	= 100 εκ. δρχ. ή 21.80%
400.000 ήμερομίσθια εργατών και υπαλλήλων προς	400 εκ.δρχ. ή 85.10%
	175 δρχ. = 70 εκ. δρχ. ή 14.90%
Όλικό κόστος παραγωγής	470 εκ. δρχ. ή 100.-%
Τόκοι κεφαλαίων 3% επί 1000 εκατ.	= 30 εκατ. δρχ. ή 6.39%
Συνολική άξια κόστους παραγωγής στο έργοστάσιο	500 εκατομ. δραχμές
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ: δρχ.: 500 εκ. δρχ. 10.000 τ. = 50.000 δρχ.	
Τιμή άγοράς για 10.000 τ. μαγνήσιου προς 175 Λ.Α. ό τόννος	= 962.5 εκ. δρχ.
Κόστος παραγωγής στην Ελλάδα	= 500 εκ. δρχ.
ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ της διομηχανίας	462.5 εκατομ. δραχμές

IV. Α Ζ Ω Τ Ο

Παραγωγή λιπασμάτων που θα περιλαμβάνουν 41.000 τόννους καθαρού άζώτου	
Άξια εγκαταστάσεων 1.500.000.000 δρχ.	
Τό άζωτο ύπολογίζεται σε μορφή άζωτούχων λιπασμάτων. Άκολουθείται, στα τεχνικά στοιχεία, ή προμελέτη του κ. Δεληγιάννη τό συνδυασμού με τη σιδηροδιομηχανία. Τά διάφορα κονδύλια κόστους, από έλλειψη λεπτομερειακών στοιχείων, δίνονται σύμφωνα με τίς ποσοτικές αναλογίες της διδλογραφίας.	
Πρώτες ύλες και υλικά συντήρησης: Τά 15% της τελικής	
τρεχούμενης τιμής των προϊόντων στην έλλην. άγορά	656 εκ. δρχ. X 0.15 δρχ. = 98.4 εκ. δρχ. ή 28.50%
100 εκ. ΩΧΒ ήλεκτρ. έέργεια (2439 ΩΧΒ κατά τόννο)	πρός 0.70 δρχ. = 70 εκ. δρχ. ή 20.30%
Άπομείωση κεφαλαίου 1150 εκατ. προς 10%	= 111.5 εκ δρχ. ή 32.20%
Σύνολο δαπανών για υλικά και πάγιο κεφάλαιο	= 279.9 εκ. δρχ. ή 81.-%
Ήμερομίσθια και μισθοί τά 10% της τελικής τρεχούμενης	
τιμής των προϊόντων	656 εκ. δρχ. X 0.10 δρχ. = 65.6 εκ. δρχ. ή 19.-%
Όλικό κόστος παραγωγής	= 345.5 εκ. δρχ. ή 100.-%
Τόκοι κεφαλαίων 3% επί 1150 εκατομ.	= 34.5 εκ. δρχ. ή 10.-%
Συνολική άξια κόστους παραγωγής στο Έργοστάσιο	= 380 εκατ. δρχ.
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ: 380 εκατ. δρχ.: 41.000 τ. = 92.683 δρχ.	
Τιμή έλληνικής άγοράς 16.000 δρχ. περίπου, κατά τόννο καθαρού άζώτου στους διάφορους τύπους άζωτούχων λιπασμάτων.	
Όλική τιμή άγοράς	41.000 τόν. X 16000 δρχ. = 656 εκατ. δρχ.

Κόστος παραγωγής στην Ελλάδα	380 εκατ. δρχ.
ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ της διομηχανίας	276 εκατ. δρχ.

V. ΚΑΥΣΤΙΚΗ ΣΟΔΑ ΚΑΙ ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

ΕΙΔΟΣ	Ποσότητα σε τόνους	Ύξια στην άγορά σε δραχμές	Ύξια πρώτων υλών σε δραχμές	Ήλεκτρονέ- ργεια σε ΩΧΒ	Ύξια ένος ΩΧΒ σε δρχ.	Ύξια έγκαταστάσεων σε δρχ.
Καυστική σόδα	7000	49 εκατομ.	5 εκατομ.	13,5 εκατομ.	0,53	236,5 εκατομ.
Χλωρ. προϊόντα	500	6 »				
Ύδροχλωρικών δξύ	1000	4 »	48 »	3 »	0,70	110 »
Κόκ φωταερίου	60000	60 »				
Θεικό δξύ	12000	24 »	6 »	28,5 »	0,70	137,5 »
Άνθρακική σόδα	10000	35 »				
Χαρτοπολτός καί χαρτί	40000	226 »	40 »			880 »
	130500	404 εκατομ.	99 εκατομ.	45 »	0,53	1.434 δισεκατομ.
Οι ποσότητες είναι κατά τις προβλέψεις του κ. Α. Δεληγιάννη.						
Πρώτες ύλες						99 εκατομ. δρχ.
Ύλικά συντήρησης (2% επί κεφαλαίου έγκαταστάσεων)						28,68 εκατομ. δρχ.
				Σύνολο δαπάνης υλικών		127,68 εκατομ. δρχ.
τ27,75 εκατομ. ΩΧΒ ήλ. ενέργειας πρὸς 0,53 δρχ. = 14,7 εκατομ. δρχ.						
17,25 εκατομ. ΩΧΒ ήλ. ενέργειας πρὸς 0,70 δρχ. = 12,5 εκατομ. δρχ.						27,2 εκατομ. δρχ.
Ύπομείωση κεφαλαίου 1434 εκατομ. δρχ. πρὸς 10%						= 143,4 εκατομ. δρχ.
				Σύνολο δαπανών για υλικά καί πάγιο κεφάλαιο		298,28 εκατομ. δρχ.
				Έκ μεταφοράς		298,28 εκατομ. δρχ.
Ύμμερομίσθια καί μισθοί						24,22 εκατομ. δρχ.
				Όλικό κόστος παραγωγής		322,350 εκατομ. δρχ.
Τόκοι δέν προσμετρούνται γιατί τά κοντύλια τών έγκαταστάσεων ύπολογίστηκαν ύπερμετρα μέ βάση πληροφορίες πού υπάρχουν στην έλληνική διδλιογραφία.						
Τιμή τών προϊόντων στην άγορά		404				εκατομ. δρχ.
Κόστος κατασκευής τους		322,5				εκατομ. δρχ.
				ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ		81,5 εκατομ. δρχ.

VI. ΑΝΘΡΑΚΑΣΒΕΣΤΙΟ

Παραγωγή: 5.000 τόννοι τό χρόνο						
Ύξια έγκαταστάσεων 60 έκατ. δρχ.						
5.000 τ. άσβέστης				πρὸς 470 δρχ. =	2,35	έκ. δρχ.
3.500 τ. κόκ				πρὸς 1.000 δρχ. =	3,5	έκ. δρχ.
140 τ. ήλεκτρόδια				πρὸς 16.000 δρχ. =	2,24	έκ. δρχ.
Ύλικά συντήρησης 2,5% επί έγκαταστ. κεφαλαίου						= 1,5 έκ. δρχ.
						= 9,59 έκ. δρχ.
Σύνολο δαπάνης υλικών						
17,5 έκ. ΩΧΒ ήλεκτρ. ένέργεια (3500 ΩΧΒ κατά τόνο άνθρακ.)				πρὸς 0,40 δρχ. =	7	έκ. δρχ.
Ύπομείωση κεφαλαίου 60 έκατ. πρὸς 10%						= 6 έκ. δρχ.
						= 22,59 έκ. δρχ.
Ύμμερομίσθια καί μισθοί						= 3,01 έκ. δρχ.
				Όλικό κόστος παραγωγής		= 25,6 έκ. δρχ.
Τόκοι κεφαλαίων 3% επί 60 έκατομ.						= 1,8 έκ. δρχ.
						= 27,4 έκ. δρχ.
Όλικό κόστος παραγωγής						
ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ 28,4 έκ. δρχ.: 5.000 τόν. = 5.480 δρχ.						
Τρεχόμενη άξια τής άγοράς για 5.000 τόννους άνθρακασβέστιο				πρὸς 6.400 δρχ. =	32	έκ. δρχ.
Κόστος παραγωγής στην Έλλάδα						= 27,4 έκ. δρχ.
				ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ		= 4,6 έκ. δρχ.

VII. Τ Σ Ι Μ Ε Ν Τ Α

Π α ρ α γ ω γ ή 1.200.000 τ ό ν ν ο ι τ ό χ ρ ό ν ο

Γτά παραγωγικά συγκροτήματα υπολογίζονται σε μονάδες των 200 χιλιάδων τόννων τό χρόνο άξίας τό καθένα 475 έκατομ. προπολεμικών δραχμών, χωρίς δική του Κεντρική παραγωγής ένεργείας και 550 έκατ. μέ δική του παραγωγή. Στη δαπάνη αυτή περιλαμβάνονται και σιλό έναποθήκευσης έτοιμου τσιμέντου άξίας 25 έκατ. δραχμών· δέν περιλαμβάνονται όμως οι έγκαταστάσεις έξορυξης τών πρώτων ύλών. Τά έργοστάσια θεωρούνται συγχρονισμένα μέ έκμετάλλευση τής θερμότητας τών άερίων τών φούρνων (σύστημα LEPOL ή κάτι άνάλογο). Άκολουθήθηκαν οι παρατηρήσεις τού συγγραφέα Wilhelm Anselm και οι άπόψεις τών μηχανικών κ.κ. Κ. Κ ρ ί σ π η και Σ. Σ τ α ρ ο π ο ύ λ ο υ γιά τήν προσαρμογή στίς έλληνικές συνθήκες. Ή προσαγωγή ήλεκτρικής ένεργείας άπό τό Κεντρικό Δίκτυο, λογαριάστηκε συνολικά γιά όλα τά έργοστάσια σέ 150 έκατ. δρχ.].

Άξία έγκαταστάσεων 3 δισεκατομ. δρχ. (6 X 475 + 150 έκατομ.).

1.560.000 τόν. άσβεστόπετρα και μάργα	(1,3 κατά τόν. τσιμ.)	πρός 65 δρχ. = 101,4 έκ δρχ. ή 14,20%
36.000 τόν. σιδηροτυρίτης ψημένος	(0,03 κατά τόν. τσιμ.)	πρός 400 δρχ. = 14,4 έκ. δρχ. ή 2,02%
324.000 τόν. θηραϊκή και γύψος	(0,27 κατά τόν. τσιμ.)	πρός 120 δρχ. = 38,8 έκ. δρχ. ή 5,42%
Ύλικά συντήρησης και λειτουργίας (λάδια, άνταλλακτικά)		= 48 έκ. δρχ. ή 6,70%
200.000 τόν. Κάρβουνο (1.200 θερμίδες κατά τόν. τσιμέντου)		πρός 1.000 δρχ. = 200 έκ. δρχ. ή 28,-%
Ύλικά συσκευασίας (τσουβάλια κλπ.)	πρός 50 δρχ. κατά τόννο τσιμέντου	= 60 έκ. δρχ. ή 8,40%

Σύνολο άξίας ύλικών

= 462,6 έκ. δρχ. ή 64,74%

120 έκ. ΩΧΒ ήλεκτρική ένέργεια γιά κίνηση

πρός 0,60 δρχ. = 72 έκ. δρχ. 10,60%

Άπόσβεση έγκαταστάσεων σέ 25 χρόνια (μηχανήματα σέ 10 χρόν. κτίρια και έργα πολιτικού μηχανικού σέ 35 χρόνια)

= 120 έκ. δρχ. ή 16,80%

Σύνολο δαπάνης γιά ύλικά και έξυπηρέτηση κεφαλαίων

= 654,6 έκ. δρχ. ή 91,60%

480.000* ήμερομίσθια εργατών και ύπαλλήλων

πρός 125 δρχ. = 60 έκ. δρχ. ή 8,40%

Όλικό κόστος παραγωγής

= 714,6 έκ. δρχ. ή 100. -%

Τόκοι πρós 2,8% επί τού άρχικού κεφαλαίου

= 84 έκ. δρχ. ή

Τελικό κόστος παραγωγής στό Έργοστάσιο

= 798,6 έκ. δρχ.

ΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝΝΟ: Τσιμέντο σακκισμένο στό Έργοστάσιο, 665 δρχ. κατά τόννο.

Τρεχόμενη άξία 1,2 έκατ. τόν. τσιμέντου προπολεμικά

πρός 1.180 δρχ. = 1.416.000.000 δρχ.

Κινητός παραγωγής

= 798.600.000 δρχ.

ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ

= 617.400.000 δρχ.

* Ο W. Anselm προβλέπει 123 άτομα σέ κάθε συγκρότημα 200.000 τόννων. Στην Έλλάδα φτάνει άπό κακή όργάνωση και μικρότητα μονάδων νά περνάει και τό έξαπλάσιο. Δεχόμεστε μέ καλή όργάνωση στίς δικές μας συνθήκες, τό διπλάσιο αριθμό τού Anselm αύξημένο λίγο γιά νά λογαριαστεί ή Κεντρ. διοίκηση και τά πρατήρια (0,4 ήμερομίσθια κατά τόννο τσιμέντου).

VIII. Η Λ Ε Κ Τ Ρ Ε Ν Ε Ρ Γ Ε Ι Α

ΚΟΣΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΣΒΕΣΗ ΤΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Α'. Κ ό σ τ ο ς έ γ κ α τ α σ τ ά σ ε ω ν ή λ ε κ τ ρ ε ν έ ρ γ ε ι α ς .

Σταθμοί παραγωγής, σταθμοί μετασχηματισμού ύψηλής τάσης και έφε-δρείες γιά 5205 έκ. ΩΧΒ (1,3 έκατομ. περίπου έγκαταστημένα χιλιοβάτ υδραυλικά και θερμικά καθώς και σταθμοί μετασχηματισμού 2,7 έκατομ. χιλιοβολταμπερ).

17 χιλ. έκατ. δρχ.

Ένιαίο δίκτυο σέ ύψηλή τάση (1600 χλμ. κατά κ. Πεζοπ.) (μόνο τό δίκτυο χωρίς μετασχηματιστές).

1,5 χιλ. έκατ. δρχ.

Δίκτυα συμπληρωματικά ύψηλής τάσης, ύπεραστικά δίκτυα, διανομής, δίκτυα πόλεων και συνοικισμών, παροχетеύσεις.

9,5 χιλ. έκ. δρχ.

Σύνολο δαπανών έγκαταστάσεων παραγωγής και διανομής ήλεκτρενέργειας

28 χιλ. έκατ. δρχ.

Β'. Κ ό σ τ ο ς ή λ ε κ τ ρ ι κ ή ς έ ξ υ π η ρ έ τ η σ η ς .

Δαπάνες συντήρησης έγκαταστάσεων 1%

280 έκατ. δρχ.

Δαπάνες λειτουργίας έγκαταστάσεων 2%

560 έκατ. δρχ.

Δαπάνες σέ ύλικά (κάρβουνο, λάδια, κλπ.) τών θερμικών έγκαταστάσεων

(10% του συνόλου των εγκαταστάσεων περίπου είτε 500 έκτα. ώρ. χιλιόβατ) προς 0.70 δρχ./ΩΧΒ	350 έκτα. δρχ.
Σύνολο δαπανών τό χρόνο, πλην κεφαλαίου	1.190 χιλ. έκτα. δρχ.
Αποθεματικά για την ανανέωση κάθε χρόνο των εγκαταστάσεων μηχανών, μηχανημάτων, εργαλείων, εξαρτημάτων κλπ. που υπόκεινται σε φθορά. Ή συνολική τους αξία ανεβαίνει σε 8 δισεκατομ. δραχμές. Τα αποθεματικά δέ λογαριάζονται τοκοφόρα.	400 έκτα. δρχ.
Απρόβλεπτα	10 έκτα. δρχ.
Σύνολο συστηματικών διαρκών δαπανών κάθε χρόνο	1.6 χιλ. έκτα. δρχ.
Αξία απόσβεσης των εγκαταστάσεων με τόκο 5% σε 15 χρόνια (τοκάριθμος 9.634%) επί 30 δισεκατ. δρχ.	2.9 χιλ. έκτα. δρχ.
Γενικό σύνολο επιβαρύνσεων τό χρόνο κατά την πρώτη εποχή	4.5 χιλ. έκτα. δρχ.

Γ. Κόστος κατά ΩΧΒ ενεργειας.

- α) Κατά τά πρώτα 15 χρόνια στο παραγόμενο ποσό (4.5 δισεκατ.: 5205 έκτα.) = 0.865 δρχ.
α) Τό αυτό στην κατανάλωση (άπώλεια φορτίου στή μεταφορά 13.5%) 0.865 : 0.865 = 1.- δρχ.
β) Μετά την απόσβεση των μονίμων εγκαταστάσεων 1.6 δισεκατ.: 5.205 έκτα. = 0.307 δρχ.
β) Τό αυτό στην κατανάλωση (άπώλεια φορτίου 13.5) 0.307 : 0.865 = 0.355 δρχ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ :

Ή κατανομή των δαπανών στίς τρείς περιόδους τής ενεργειακής αξιοποίησης που προβλέπουμε έπηρεάζει τήν τιμή του κόστους χρονικά κατά τό έξις σχήμα:

Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Στήν πρώτη περίοδο θά έχει δαπανηθεί ένα ποσό ίσο περίπου προς τό τρίτο τής όλικής δαπάνης, είτε δρχ. 9 δισεκατομμύρια για νά άποδοθούν στήν παραγωγή 1725 έκταομ. ΩΧΒ τό χρόνο.

Τό κόστος του ΩΧΒ θά είναι 0.865 δρχ. μετρημένο με τό παραγόμενο έργο και 1 δρχ. με τό έργο στήν κατανάλωση.

Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Στή δεύτερη περίοδο θά προστεθούν 2209 έκταομ. ΩΧΒ τό χρόνο με δαπάνη 12 δισεκατομμύρια δραχμών. Τό μέσο κόστος του ΩΧΒ παραμένει τό ίδιο.

Γ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Στά πρώτα πέντε χρόνια τής κατοπίνης περιόδου τό κόστος θά μείνει τό ίδιο. Μετά τή λήξη τής πενταετίας ώστόσο θά έχει άποσβεσθεί ή δαπάνη για τήν εγκατάσταση παραγωγής των πρώτων 1725 έκταομ. ΩΧΒ και ή τιμή αυτών θά κατέδει στίς 0.307 δρχ. κατά ΩΧΒ, είτε ή μέση τιμή τής όλικής παραγωγής που θά έχει φθάσει τά 5205 έκταομ. ΩΧΒ θά πέσει σε [1725 X 0.307 + 3480 X 0.865] : 5205 = 0.68 δρχ. κατά ΩΧΒ

Μετά τή λήξη και τής δεύτερης πενταετίας θά έχει άποσβεσθεί και ή δαπάνη των 12 δισεκατομμυρίων τής δεύτερης περιόδου με άπόδοση άλλων 2209 ΩΧΒ και ή μέση δαπάνη κατά ΩΧΒ θά γίνει [3934 X 0.307 + 1271 X 0.865] : 5205 = 0.443 δρχ.

Και ύστερα από μία άκόμη πενταετία τό κόστος κατά ΩΧΒ θά κατέδει στίς 0.307 δρχ., γιατί θά έχει άποσβεσθεί όλη ή δαπάνη εγκατάστασης.

Β΄ ΤΙΜΟΛΟΓΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Ή τιμολόγηση τής ηλεκτρικής ενεργειας δέν μπορεί νά γίνει από πριν. Μά για δείγμα εργασίας και για άπόδειξη του πόσο συμφερτική είναι ή μέση τιμή που προυπολογίσαμε για τήν ηλεκτρική ενεργεια προβαίνουμε σε ένα καταρτισμό έλαχίστου τιμολογίου κατά κλάδους κατανάλωσης, για τήν πρώτη περίοδο

Έχουμε για τήν πρώτη περίοδο, τό έξις τιμολόγιο, άν υπολογίσουμε πώς από τά 1725 έκτα. ΩΧΒ τά 1140 έκτα. ΩΧΒ θά καταναλωθούν από τή θαρειά διομηχανία και τά 585 έκτα. ΩΧΒ για άλλες χρήσεις.

Μέσος όρος τιμής: Σίδερο 0.357 δρχ. [ΩΧΒ. Άργίλιο 0.40 δρχ.]ΩΧΒ. Άζωτο 0.70 δρχ. [ΩΧΒ. Διάφορα χημικά 0.605 δρχ.]ΩΧΒ. Άνθρακασθέσιο 0.40 δρχ.]ΩΧΒ. Τιμέντα 0.60 δρχ.]ΩΧΒ. Ήλεκτροδία 0.80 δρχ. κατά ΩΧΒ.

Σύνολο ΩΧΒ στήν κατανάλωση [1.140 έκτα. ΩΧΒ μείον άπώλεια τάσης (10% X 102.5 έκτα. ΩΧΒ =)] 1.037 έκτα. ΩΧΒ. Μέσος όρος τιμής κατά ΩΧΒ στή θαρειά διομηχανία 0.455 δρχ. Άκαθάριστη πρόσδος 472.2 έκταομμύρια δραχμές.

Στίς άλλες χρήσεις στήν πρώτη περίοδο, μέσος όρος τιμής κατά ΩΧΒ 1.743 δρχ. Άριθμός ΩΧΒ. 585 έκταομμύρια. Άκαθάριστη πρόσδος 1.019 έκταομμύρια δραχμές.

Μέσος όρος τιμής ρεύματος: 0.865]ΩΧΒ. Συνολική τιμή 1.492.125.000 δρχ. (Βλέπε σύμπτωση των αριθμών αυτών με πίνακα άριθ. 44. στήλες 1-3).

Ή τιμή αυτή στίς προσεχείς περιόδους θά πέφτει όσο πλησιάζουμε στή άπόσβεση που έλαττώνει αντίστοιχα τό κόστος. Στήν τρίτη κιόλας περίοδο ή πτωτική καμπύλη προχωρεί γοργά στο χαμηλό κόστος που προβλέφτηκε πιο πάνω. Ή κατανάλωση στίς πρώτες περιόδους επιβαρύνεται με τά ποσά έκείνα που θά χρειαστούν για τήν αϊτοεξυπηρέτηση των κεφαλαίων στο σύντομο αυτό διάστημα, χωρίς κέρδη και προνόμια που θά ζητούσε νά εξασφαλίσει μία ιδιωτική έκμετάλλευση και ύστερα από τό διάστημα αυτό.

15. Όλική χρήσιμη άπόληση ρεύματος στήν κατανάλωση άφου εκπεσθεί ή άπώλεια φορτίου για τήν μεταφορά του ρεύματος.

Ἄν φαίνεται κάπως ψηλή ἡ τιμή, αὐτό ὀφείλεται στό διῆ ἀπόσβεση προβλέπεται σέ συντομότατο χρόνο. Διαφορετικά – ὅπως παρατηροῦμε καί στό κείμενο – ὁ μέσος ὄρος τῆς τιμῆς σέ μιά πενηκονταετία (λ.χ. περίπτωση Κούπερ κλπ.) θά εἶναι πολύ ψηλότερος ἀπ' αὐτόν πού ὑπολογίζουμε, γιατί ἡ δική μας εἶναι σ χ ε τ ι κά ψηλή μόνο στά πρώτα δεκαπέντε χρόνια. Ἐνῶ ὕστερα πέφτει σημαντικά· ἐνῶ μιά προνομακῆ ἐπιχείρηση δέ θά τήν κατέβαζε μέσα στό ἴδιο διάστημα (περίπτωση Κούπερ μέ προνόμιο ἐξήντα χρόνων ἐκμετάλλευσης).

ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (Σελ. 374 - 451 Ὁ Μέρους Τρίτο, Α' I-III) Σημειώνουμε τό πιό κάτω ἀπόσπασμα ἀπό τή μελέτη τοῦ Λένιν γιά τό «Ἄγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στό τέλος τοῦ δεκάτου ἑνατου αἰῶνα»¹⁶.

«Ὁ κ. Mertvago πού μαζί μέ τόν κ. Γροκορονίτς ἔγραψαν τή σύντομη μελέτη “Πόση γῆ ὑπάρχει στή Ρωσία καί πῶς τή χρησιμοποιοῦμε;” (Μόσχα, 1907), δείχνει ἀκριβῶς πῶς ἡ ἀνάπτυξη τῆς καλλιέργειας μεταμορφώνει τό κακό ἔδαφος σέ καλό. Οἱ Ἀκαδημαϊκοί Beer καί Helmersen, ἐμπειρογνώμονες πάνω στό ζήτημα αὐτό, ἔγραψαν τό 1845 πῶς ἡ στέπα τῆς Ταυρίδας «θά ἔμενε πάντα φτωχή καί δυσκολοκαλλιεργητή ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματός της καί ἀπό ἀνεπάρκεια νεροῦ»!! Ἐκεῖνη τήν ἐποχή ὁ πληθυσμός τῆς ἐπαρχίας τῆς Ταυρίδας παρήγε 1.8 ἑκατομμύρια Τέταρτα¹⁷ γεννήματα.

Σέ ἐξήντα χρόνια ὁ πληθυσμός διπλασιάστηκε καί τώρα παράγει 17,6 ἑκατομμύρια Τέταρτα, δηλαδή σχεδόν δέκα φορές πιό πολύ. Αὐτές εἶναι πολύ ἀληθινές καί σημαντικές παρατηρήσεις, ἀλλά ὁ κ. Mertvago λησμόνησε ἕνα πράγμα, δηλαδή πῶς ὁ κύριος ὄρος πού ἐπέτρεψε τό ραγδαῖο ἐποικισμό τῆς Νοβοροσσίας ἦταν ἡ πτώση τῆς δουλοπαροικίας στήν Κεντρική Ρωσία.

Ἦταν ἡ μεταβολή στό κέντρο πού, μόνη αὐτή, ἔκανε πραγματοποιήσιμη τή ραγδαία καί πλατεῖα μετανάστευση πρὸς τό Νότο καί τήν ἐκβιομηχανιστή του κατά τόν ἀμερικάνικο τρόπο (λέχθηκαν ἀρκετά γιά τήν ἀμερικάνικη ἀνάπτυξη στό Νότο ὕστερα ἀπό τό 1861).

Καί τώρα, ἐπίσης, μόνο μιά μεταβολή στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία, μόνο ἡ κατάργηση τῶν ἐπιδιώσεων τῆς δουλοπαροικίας, ἡ χειραφέτηση τῆς ἀγροτιάς ἀπό τά μεσαιωνικά λατιφούντια θά ἀνοίξει πραγματικά μιά νέα ἐποχή ἐποικισμού».

Ὁ Λένιν ἐδῶ, κάνοντας τήν ἀνατομία τῆς ρωσικῆς κοινωνίας καί τῆς οἰκονομίας της, ἐκεῖνη τήν ἐποχή, κάνει μιά μεθοδολογικά ὑποδειγματική ἀνάλυση γιά τό πῶς πρέπει νά βλέπουμε τή «βιωσιμότητα» στή στενή σχέση της μέ τούς γενικούς καί εἰδικούς κοινωνικούς καί οἰκονομικούς ὄρους, πού καθορίζουν κατά κύριο λόγο καί τήν ἀξιοποίηση τῶν τεχνικών καί δημογραφικῶν δυνατοτήτων στό χώρο μιᾶς συγκεκριμένης περιοχῆς.

Βλέπουμε καθαρά, ἀπό τίς διαπιστώσεις τοῦ Λένιν στό παράδειγμα τῆς Ταυρίδας ὅτι ἡ τεχνική καί ἡ παραγωγική ἀνάπτυξη ἐξαρτῶνται βα-

16. Βλ. V. I. Lenin, «Selected Works» Volume I, σελ. 24 – 25 (ἔκδ. International Publishers) New York 1943. Στήν ἀγγλική ἐκδοση, βλέπε σελ. 150.

17. Ἐνα τέταρτον (Quarter) = 28 λίμπρες, ἢ 12.70 κιλά, ἢ 9,922 ὀκάδες.

σικά από τον τρόπο της παραγωγής. Πόσο, λοιπόν, πρέπει να μās φέρνει στο νου τό πιό πάνω παράδειγμα τήν καθυστερημένη έλληνική οίκονομία και πόσο βοηθάει στήν έπαλήθευση τής διαπίστωσης πού κάναμε στό κείμενο για τούς βασικούς κοινωνικούς λόγους πού έμπόδισαν τήν ως τώρα γερή έσωτερική ανάπτυξη της και τήν αξιοποίηση τών πλουτοφόρων πηγών της!

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ κ. Κ. ΔΟΞΙΑΔΗ ΓΙΑ «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ». (Σελ. 374-451/Μέρος Τρίτο, Α', I-III). 'Ο κ. Κ. Δοξιάδης πρώην ύφυπουργός του 'Υπουργείου 'Ανοικοδομήσεως», έγραψε τό Μάρτιο 1947 στήν έφημερίδα «Βήμα» (βλ. «Βήμα» 9/3/47 κι έπ.) σειρά άρθρων για τό «έλληνικό πρόβλημα» και έπρότεινε γενικές λύσεις, κατευθύνσεις και μέτρα. Παρ' όλο όμως πού νομίζει πώς τό βλέπει «ψυχρά και αντικειμενικά σάν ένα πρόβλημα τών *Θετικων* επιστημών πού έχει *ώρισμένα* δεδομένα και *επιδέχεται ώρισμένην* λύσιν», ό κ. Δοξιάδης θίγει και μερικά πολιτικοκοινωνικά ζητήματα πού οδηγούν σέ βασικές παρεξηγήσεις, κυρίως γύρω από τή διάγνωση τών διαμορφωτικων αιτιών τής εθνικής, κοινωνικής και οίκονομικής «κακοδαιμονίας» του τόπου.

Παρατηρούμε σέ συντομία: α) 'Η «μεγάλη δυσαναλογία μεταξύ πληθυσμού και εθνικού πλούτου», πού ό κ. Δοξιάδης τήν ανάγει σέ «καθ' έαυτούς» φυσικούς και δημογραφικούς λόγους, οφείλεται σέ βαθύτερη αίτια. 'Οφείλεται στ' ότι ή εθνική εργασία δέν χρησιμοποιήθηκε έντατικά και όλοένα πιό όρθολογικά από τεχνική άποψη, για τήν αξιοποίηση τών φυσικων πόρων, πού μόνη αυτή θά οδηγούσε στήν αύξηση του εθνικού πλούτου. Αυτό δέν πραγματοποιήθηκε έξ αίτίας τής παραγωγικής διάρθρωσης τής οίκονομίας, έξ αίτίας του καθυστερημένου τρόπου τής παραγωγής.

Για να περάσει ή 'Ελλάδα σέ ανώτερη μορφή παραγωγής έπρεπε να λυθεί άμέσως ύστερα άπ' τό 21 ένα βασικό κοινωνικό πρόβλημα, τό άγροτικό ζήτημα. Τό ζήτημα αυτό οι κυρίαρχες τάξεις του άστοτσιφλικάδικου κράτους δέν τό έλυσαν. Τίς συνέπειες από τή μή λύση του τίς εκθέσαμε στό κείμενό.

'Η έλληνική οίκονομία, έτσι, παραδόθηκε από τίς τάξεις αυτές και ύποτάχθηκε στό ξένο κεφάλαιο. Αυτό στάθηκε πάλι ή αίτια, να έμποδιστεί ή σέ μεγάλη κλίμακα εκβιομηχάνιση, γιατί τά συμφέροντα του ξένου κεφαλαίου ήταν αντίθετα μέ τή δημιουργία πρώτ' άπ' όλα εθνικής βαρειάς βιομηχανίας. 'Η «δυσαναλογία» λοιπόν εθνικού πλούτου κλπ. δέν ήταν φυσιολογική και δέν εξηγείται μέ τήν δήθεν «άταξική» τοποθέτηση του κ. Δοξιάδη, πού στήν πραγματικότητα είναι *ταξική*, γιατί δικαιολογεί και συγχωρεί τήν άστική τάξη για τήν αντιπαραγωγική πολιτική της, άφου μέ τίς θέσεις του φαίνεται ότι δέχεται πώς δέν μπορούσε να γίνει διαφορετικά.

β) 'Ο κ. Δ. διαπιστώνει πώς ένω έπρεπε να επενδύονται παραγωγικά κάθε χρόνο 12.000 έκατομ. δραχμές, επενδύονταν μόνο 7.500 έκατομ. δραχμές μέ συνέπεια να μην παράγεται τό αναγκαίο εισόδημα για τό λαό.

Ἡ ἐξήγηση ὁμως πού δίνει εἶναι κάθε ἄλλο παρά ἱκανοποιητική. Ὁ κ. Δ. ἰσχυρίζεται πώς δέν μποροῦσαν νά ἐπενδυθοῦν μεγαλύτερα κεφάλαια, γιατί δέν μποροῦσαν νά ἀποταμιευθοῦν περισσότερα. Καί δέν μποροῦσαν νά ἀποταμιευθοῦν περισσότερα, γιατί τά τοποθετούμενα κεφάλαια δέν μποροῦσαν νά δώσουν μεγαλύτερο εἰσόδημα. Αὐτό εἶναι μιά ταυτολογία καί ὄχι «ἀντικειμενική» ἐξήγηση. Ἐδῶ ὁ κ. Δ. παίρνει τόν ἑλληνικό λαό σάν σύνολο καί δέ βλέπει πώς φορέας τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς στήν τοποθέτηση τῶν κεφαλαίων εἶναι ἡ τάξη τῶν κεφαλαιοκρατῶν καί ὄχι ὅλος ὁ ἑλληνικός λαός. Ἡ τάξη αὐτή, λοιπόν, μέ τήν πολιτική της εἶναι ὑπεύθυνη τόσο γιατί δέν ἐπένδυσε ὅλα τά πραγματικά διαθέσιμα κεφάλαια, πού προέρχονταν ἀπό τήν ἐθνική ἐργασία, στήν παραγωγική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου, ὅσο καί γιατί δέ δημιούργησε τίς προϋποθέσεις γιά νά συσσωρευτοῦν πολύ μεγαλύτερα ἀκόμη κεφάλαια. Εἶναι ὑπεύθυνη δηλαδή, γιατί δέν ἀξιοποίησε τήν ἐργασία σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο παραγωγικότητας, ἀλλά προτίμησε τό μεγάλο ποσοστό κέρδους (ὁ κ. Δ. δέχεται 15%) καί τή μικρή ἀνάπτυξη καί ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς, ἀντί γιά τήν μεγάλη ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς καί τό μικρό ποσοστό κέρδους, πού θά ἀνέβαζε ὁμως καί τόν ὄγκο τῶν κερδῶν καί τή μάζα τῶν κεφαλαιοποιουμένων κερδῶν, τήν ἐσωτερική δηλαδή συσσώρευση. Ἔτσι θά μποροῦσε νά ἐπενδύσει ὄχι μόνο τά 4,5 δισεκατ. δραχμές πού θέλει ὁ κ. Δ. ἀλλά καί πολύ περισσότερα.

γ) Ὁ κ. Δ. – καί πολύ σωστά – γιά τή λύση τοῦ προβλήματός του ἀποκρούει ὄχι μόνο τή μετανάστευση μά καί τήν παραγωγική ἀδράνεια. Θέλει τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη. Θέλει τήν ἐκβιομηχάνιση καί δηλώνει πώς πιστεύει στή βιωσιμότητα τῆς Χώρας. Πώς ὁμως θά γίνουν ὅλ' αὐτά; Ὁ κ. Δ. προτείνει ἕνα «ἐθνικό σχέδιο ἐπιβιώσεως». Βασικές ἀρχές τοῦ σχεδίου εἶναι κατά τόν κ. Δ. 1) «Ἡ ἐπιβίωσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καθήκον ὄλων τῶν Ἑλλήνων» (ἀρχή «καθήκοντος», ὅπως τήν ὀνομάζει). 2) Ἡ ἐξύψωση τοῦ ἐπιπέδου διαβίωσης (ἀρχή «κοινωνική») καί 3) Ἡ ἐξασφάλιση ἀποδοτικῆς ἐργασίας γιά ὄλους (ἀρχή «οἰκονομική»). Ἡ ἐφαρμογή τοῦ σχεδίου κατά τόν κ. Δοξιάδη θά κάνει «αὐτάρκη» τόν ἑλληνικό λαό ἀπό τό 1965 καί ἔστερα. Τό 1970 ἡ κατανάλωση θά εἶναι 10.430 δραχ. κατ' ἄτομον (ἀντί 8.200 δραχ. πρὶν τό πόλεμο) καί τότε ὁ ἑλληνικός λαός «θά εἶναι ἐλεύθερος». Ἀκόμα ὁ κ. Δοξιάδης διαπιστώνει πώς ἔτσι θά ἀποκτήσουμε καινούρια μελλοντική σύνθεση τῆς οἰκονομίας μέ «μεγίστη αὐξηση τῆς βιομηχανίας κλπ.». Στήν ἀντίθετη περίπτωση, λέει, θά πάψουμε νά ὑπάρχουμε «ὡς συγχρονισμένος καί ἐξελισσόμενος λαός» καί «τότε θά γίνωμεν Ἕθνος γεωργῶν καί κτηνοτρόφων, ὅπως θά μᾶς ἤθελαν μερικοί μεγάλοι μας φίλοι».

Νομίζουμε πώς ὅλες αὐτές οἱ παρατηρήσεις καί οἱ προτάσεις τοῦ κ. Δοξιάδη – παρ' ὅλη τή «μερική ὀρθότητα» ὀρισμένων ἀπ' αὐτές – στέκονται κυριολεκτικά στὸν ἄερα, γιατί ὁ ἴδιος δέ θέλει νά ξεκαθαρίσει στὸν ἀναγνώστη ποιό εἶναι οἱ βασικοὶ ὄροι γιά νά πραγματοποιηθοῦν ὅλα αὐτά τά «ῥωαῖα πράγματα» πού προτείνει. Ὁ κ. Δοξιάδης ὀφείλει νά δηλώσει πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ποιός εἶναι ὁ φορέας τοῦ σχεδίου του. Ὁ Λαός ἢ

ή σημερινή κυρίαρχη τάξη, ή ολιγαρχία του χρηματιστικού κεφαλαίου. Ή αν είναι ή δεύτερη τότε πρέπει νά είναι βέβαιος ό κ. Δοξιάδης ότι οί προτάσεις του είναι άπλή «ώραιολογία» και έκκληση σέ «ώτα μή ακούντων».

Γιατί από μονάχες τους οί τάξεις αυτές ούτε θ' άλλαξαν τή διάρθρωση τής οικονομίας, ούτε θά διεκδικήσουν τήν ανεξαρτησία τής χώρας από τήν έπιρροή και τήν κηδεμονία των «μεγάλων φίλων» πού, όπως λέει και ό κ. Δ., μάς θέλουν λαό κτηνοτρόφων κλπ. Τά εκατόν είκοσι χρόνια ύστερα από τό 21, ή δικτατορία τής 4ης Αυγούστου, ή συνεργασία μέ τόν έχθρο και ή οικονομικά οργανιστική και έθνικά δουλόφρονη πολιτική των μεταδεκεμβριανών κυβερνήσεων είναι χαρακτηριστικές άποδείξεις. Ή παραγωγική ανάπτυξη λοιπόν ούτε θά πραγματοποιηθεί στό σύνολό της, (γιατί ή ολιγαρχία θά «άντιτάξει» τήν ίδια αντίσταση στίς παραγωγικές επενδύσεις), αλλά και στό βαθμό πού θά πραγματοποιηθούν μερικές επενδύσεις, αυτές θά γίνουν για νά κερδίσει τό ξένο κεφάλαιο και ή πλουτοκρατική ολιγαρχία και για νά υποδληθεί ή έθνική εργασία στήν πιο άνελέητη εκμετάλλευση.

Πώς τότε θά πραγματοποιηθεί ή «Κοινωνική» άρχή του Σχεδίου, όταν ή ένταση τής άνισότητας των εισοδημάτων γίνει μεγαλύτερη από ποτέ;

Ή αν πάλι τό «σχέδιο» του κ. Δ. είναι σχέδιο «λαϊκής άνοικοδόμησης» γιατί τότε ό κ. Δ. δέν όρίζει και τά άπαραίτητα μέτρα, τόσο για μία ανεξάρτητη έθνικά ανάπτυξη τής οικονομίας, όσο και για τήν προστασία τής οικονομίας από τήν καταστροφική δράση, τόσο του ξένου κεφαλαίου άν αυτό ζητήσει πολιτικά ανταλλάγματα και άποικιακά προνόμια, όσο και του ντόπιου χρηματιστικού κεφαλαίου πού μέ τήν ως τά σήμερα πολιτική του έμπόδισε τήν ολόπλευρη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων;

Ή αν ό κ. Δοξιάδης θέλει νά είναι πραγματικά «άντικειμενικός», πρέπει νά δεχτεί ότι είναι άπαραίτητες οί πιο πάνω διευκρινίσεις, γιατί διαφορετικά δέν κάνει τίποτ' άλλο παρά νά έπιτείνει τή σύγχυση, πού προσπαθούν νά σπείρουν και στόν ιδεολογικό τομέα – για καθαρά πολιτικούς λόγους οί κύκλοι του μεγάλου κεφαλαίου, οί κύκλοι τής χρηματιστικής ολιγαρχίας, πού όνειρεύονται νά συνεχίσουν τήν ασύδοτη εκμετάλλευση τής έθνικής εργασίας, συσκοτίζοντας παράλληλα τήν πραγματικότητα μέ άπατηλά συνθήματα.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (Σελ. 468/Μέρος Τρίτο, Β'. Ι. 3, β). Στο κείμενο ύπολογίζουμε τό 1938 σέ 159 χιλιάδες τόν αριθμό των βιομηχανικών εργατών για όρισμένες κατηγορίες. Κατά τόν κ. Γ. Τρίμη¹⁸ τό 1939, μέ βάση τά στοιχεία του Συνδέσμου βιομηχάνων, ό αριθμός αυτός καθορίζεται σέ 140 χιλ. για τό 1939. Ή αν λάβουμε ύπόψη πώς δέ διαθέταμε άπογραφικά στοιχεία, αλλά έμμεσα μόνο στοιχεία και ένδείξεις από στατιστικές προηγουμένων έτών και πώς στόν αριθμό του κ.

18. Βλ. Γ. Τρίμη: «Ή κοινωνική πολιτική τής τελευταίας δεκαετίας», Αθήνα, 1947.

Τρίμη δέν περιλαμβάνονται πιθανότατα όρισμένες κατηγορίες, πού περιλαμβάνονται στον δικό μας ύπολογισμό, ή απόκλιση είναι ελάχιστη.

ΤΟ «ΣΧΕΔΙΟΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΠΛΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ» ΙΗΣ ΟΥΝΡΑ. (Σελ. 193 - 372, Μικρός Λευτερός).

Έκυκλοφόρησε τό Παράρτημα Ι («Σύνοψις τεχνικῶν καί οικονομικῶν στοιχείων ἐπί τῶν προτεινομένων πρὸς ἀνάπτυξιν κλάδων») τοῦ «Σχεδίου ἀξιοποιήσεως κλπ.» πού καταρτίζει ή ΕΑΠΠΕ τῆς ΟΥΝΡΑ. Τό Παράρτημα αὐτό δίνει, σέ σύντομη σχετικά μορφή τίς μελέτες τῶν τεχνικῶν καί τῶν εἰδικῶν πού ἀφοροῦν τόν ὄρυκτό καί ὕδατικό πλοῦτο τῆς χώρας καί ἐξετάζουν τή δυνατότητα πού ὑπάρχει μέ τήν ἀξιοποίηση τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ νά δημιουργήσουμε βασικές βιομηχανίες.

Οἱ μελέτες αὐτές, δηλώνει στον πρόλόγό του ὁ κ. Ζίγδης, «ἀντιπροσωπεύουν ὁ, τι καλύτερον ἦτο δυνατόν νά γίνῃ ὑπό τās ἐν Ἑλλάδι κρατούσας συνθήκας κατά τήν περίοδον αὐτήν, καίτοι (...) εἶναι ἀναμφιβόλως ἀναγκαῖον νά ὑποστοῦν τόν λεπτομερῆ ἔλεγχον ξένων τεχνικῶν κατεχόντων τά τελευταία στοιχεία τῆς οικονομικῆς καί τεχνικῆς ἐξελίξεως, ἵνα λάβουν τήν ὀριστικὴν αὐτῶν διατύπωσιν».

Ὁ ἴδιος τονίζει, ἐπίσης, πὼς ή ἐκδοσις τῶν ἐπί μέρους στοιχείων εἶναι κάπως «πρωθύστερος», γιατί θά ἔπρεπε νά εἶχε προηγηθεῖ ή δημοσίευσις τῶν γενικῶν τουλάχιστον ἀρχῶν τοῦ Σχεδίου. Ἡ συνέπεια εἶναι κατά τόν κ. Ζίγδη: «ἐκ τῆς παροχῆς πρώτων τῶν ἐπί μέρους στοιχείων εἶναι δυνατόν νά προκύψουν ἐντυπώσεις διαφέρουσας σημαντικῶς τῆς προοπτικῆς τήν ὁποῖαν διανοίγει ἐν τῇ ὁλότητι του τό Σχέδιον, ὡς ἐπίσης καί ἐρωτήματα τά ὁποῖα αἴρονται ἀφ' ἐαυτῶν ἐν τῷ γενικῷ πλαισίῳ τοῦ Σχεδίου». Παρ' ὄλο αὐτό, προσθέτει, ή ἀνάγκη νά δημοσιευθοῦν τά βασικά πορίσματα τῆς Ἐπιτροπῆς, τήν ὥθησε νά ἐκδώσει πρῶτα τά στοιχεία αὐτά, ἀφοῦ μάλιστα καί τό ἔργο τῆς ΟΥΝΡΑ στήν Ἑλλάδα «βαίνει ταχέως πρὸς τό τέρας του».

Γίνεται, ἀκόμα, ὑπόμνησις πὼς οἱ παραθετόμενες μελέτες ἂν καί δέν εἶναι «ὀριστικῶς ἐνηρμονισμένοι εἰς Σχέδιον, δέν ἔγιναν ή μία ἀνεξαρτήτως τῆς ἄλλης»(...) «ή ἐκλογή τῶν ἐπί μέρους παραγωγικῶν κλάδων καί ὁ βαθμός τῆς προτεινομένης ἀναπτύξεως ὅσον καί ή ἐκλογή καί ἐπεξεργασία τῶν σχετικῶν στοιχείων ἐγένοντο ἐπί τῇ βάσει τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῶν διεπουσῶν τό Σχέδιον, ὡς καί ὁμοιομόρφων κριτηρίων, τά ὁποῖα ἐξησφάλισαν τήν ὁμοιογένειαν, ή ὁποῖα εἶναι ἀπαραίτητος διά τήν τελικὴν ἐνταξιν τῶν μελετῶν ἐν τῷ Σχεδίῳ». Καί καταλήγει: «Παρά τās ἐπιφυλάξεις αὐτάς νομίζομεν ὅτι ή δημοσίευσίς των δύναται νά ἀποθῆ ὠφέλιμος ἀπό δύο ἀπόψεων:

α) Καταδεικνύεται πράγματι ἐπαρκῶς ἐκ τούτων ή ὑπαρξίς σημαντικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν ἀνεκμετάλλευτοι ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας.

β) Καταδεικνύεται ἐπίσης ὅτι δύναται νά ἰδρυθοῦν ἐν Ἑλλάδι συγκεκριμένοι βασικαί βιομηχανίαί λειτουργοῦσαι μέ κόστος οὐχί ἀνώτερον τῶν ὁμοειδῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἐπομένως μή προὑποθέτουσαι δασμο-

λογικὴν ἢ ἄλλην προοσιαίαν, βιομηχανίαι δηλαδὴ αἱ ὅποιαι ἐδράζονται ἐπὶ στερεᾶς καὶ οἰκονομικῶς ἀπροσβλήτου βάσεως».

Ἐποιοῦν ὀρισμένους γενικὴς μεθοδολογικὴς παρατηρήσεις, πού χρησιμεύουν νὰ διευκολύνουν τὴν παρακολούθησιν τοῦ παραρτήματος.

Θὰ περιοριστοῦμε, ἐδῶ, σὲ ὀρισμένους γενικὴς παρατηρήσεις πάνω στὴν καινούρια αὐτὴ ἐργασία τῆς ΟΥΝΡΑ, γιατί ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐξετάσουμε λεπτομερειακὰ τὰ διάφορα ἐπὶ μέρους κεφάλαια. Ἡ κριτικὴ μας περιστρέφεται κυρίως στὰ βασικὰ μεθοδολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν μελετῶν τοῦ παραρτήματος τοῦ Σχεδίου τῆς ΟΥΝΡΑ, παρ' ὅλο πού ἡ μὴ δημοσίευσιν αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Σχεδίου μᾶς δημιουργεῖ σοβαρὰς δυσκολίας.

1) Τὰ συμπεράσματα (α) καὶ (β), πού ἀναφέραμε πρὶ πάντων – ἀπὸ τὸν πρόλογον τοῦ κ. Ζίγδη – εἶναι συμπεράσματα μὲ ἐξαιρετικὴ σημασία, γιατί προκύπτουν ἀπὸ μιὰ ἀναλυτικὴ ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου καὶ ἀπὸ μιὰ μεθοδικὴ μελέτη τῶν δυνατοτήτων δημιουργίας βασικῶν βιομηχανιῶν. Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ δίνουν θετικὴ ἀπάντησιν σὲ δύο ἀπὸ τὰ βασικὰ ζητήματα πού ἀφοροῦν τῇ δυναμικότητι καὶ τῇ δυνατότητι τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας γιὰ μελλοντικὴ ἀνάπτυξιν.

Τὸ ἕνα συμπέρασμα ἀποτελεῖ ἡ θετικὴ διαπίστωσιν γιὰ τὴν ὑπαρξιν σημαντικῶν φυσικῶν πόρων καὶ τὸ δεύτερον συμπέρασμα ἀποτελεῖ ἡ διαπίστωσιν γιὰ τὴν δυνατότητα λειτουργίας βασικῶν βιομηχανιῶν – τῶν κλάδων τῆς βαρεῖας δηλαδὴ βιομηχανίας – μὲ κόστος πού νὰ συναγωνίζεται μ' ἐπιτυχία τίς «ὁμοειδεῖς» ἐπιχειρήσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ δευτέρη αὐτὴ διαπίστωσιν πρέπει νὰ ἐξαρθεῖ ἰδιαίτερα, γιατί ἀμφισβητήθηκε μὲ ἐπιμονὴ ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς «μὴ βιωσιμότητος».

Στὸ κείμενον καὶ τοὺς σχετικὸς πίνακες (βλ. παράρτημα I¹⁹ καὶ παράρτημα II), τούτης τῆς ἐργασίας μας, θεμελιώνεται τὸ ἴδιον συμπέρασμα, παρ' ὅλη τὴν διαφορὰ μεθόδου στὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος αὐτοῦ. Οἱ εἰδικοὶ ὑπολογισμοὶ πού ἐπιχειροῦν οἱ τεχνικοὶ καὶ εἰδικοὶ τῆς ΕΑΠΠΕ τῆς ΟΥΝΡΑ, ἐπιβεβαιώνουν ἀπόλυτα – καὶ σὲ πολλὰ μάλιστα σημεία κινουῦνται μέσα σὲ λιγότερον συντηρητικὰ περιθώρια ἀσφαλείας – τοὺς δικούς μας ὑπολογισμούς.

Μπορεῖ νὰ διαπιστώσῃ κανένας πῶς τὰ τμήματα τοῦ παραρτήματος τοῦ Σχεδίου τῆς ΟΥΝΡΑ, πού ἐξετάζουν τὸ κόστος, τόσο γιὰ τὴν ἐνέργειαν ὅσο καὶ γιὰ τίς βιομηχανίας (Β' καὶ Γ' μέρος), δίνουν μερικὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐνδιαφέροντα καὶ πρωτότυπα σημεία μέσα στὴν ὅλη ἐργασία τῆς ΟΥΝΡΑ. Ἡ σύνθεσιν τῶν στοιχείων τοῦ κόστους καὶ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς καθαρᾶς προσόδου τῶν νέων βασικῶν βιομηχανιῶν ὀδηγεῖ στὴν σίγουρον διαπίστωσιν γιὰ τὴν ἀνώτερον παραγωγικότητα καὶ ἀποδοτικότητά τους. Μὲ αὐτὴν καταρρέει κάθε ἀντίρρηση, ἀμφιβολία καὶ ἐνδοιασμὸς γιὰ τὴν οἰκονομικὴ συμφερτικότητα τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν.

2) Θὰ πρέπει ὅμως νὰ ἐπιμείνουμε στίς «μεθοδολογικὴς παρατηρήσεις» πού διατυπώνονται στίς σελίδες IX – XVI τοῦ παραρτήματος τοῦ

19. Ἀνάλυσιν στοιχείων πίνακα 45.

Σχεδίου της ΟΥΝΡΑ, γιατί η μέθοδος που ακολουθήθηκε στη συγκρότηση και στον προσανατολισμό των μελετών και στην άναμεταξύ τους σχέση, μαρτυρούν σε μεγάλο βαθμό και γι' αυτές τις ίδιες τις γενικές γραμμές του τελικού – συνθετικού μέρους του Σχεδίου που δέ δημοσιεύτηκε ακόμα.

3) Οί «άντικειμενικοί σκοποί» του παραρτήματος του Σχεδίου είναι τρεις: α) Διεύρυνσις της φύσεως και του μεγέθους των πλουτοπαραγωγικών πόρων της χώρας, αί όποιαί ξμειναν άνεκμετάλλευτοι εις τό παρελθόν. β) Διερεύνησις του βαθμού μέχρι του όποιου ούτοι είναι έπιδεκτικοί άξιοποιήσεως, διατύπωσις συγκεκριμένων προτάσεων επί ταύτης, ώς και ύπολογισμός των άπαιτουμένων κεφαλαίων. γ) Καθορισμός των εκ της άξιοποιήσεως άποτελεσμάτων επί των τριών βασικών τομέων εις τούς όποιους έξεδηλούτο ή όργανική άδυναμία της έλληνικής προπολεμικής οικονομίας, ήτοι του έθνικού εισοδήματος, του ίσοζυγίου πληρωμών και της άπασχολήσεως». Άκολουθούν όρισμένες παρατηρήσεις που έξηγοούν τή μέθοδο της σύνταξης των μελετών και τή σχέση του παραρτήματος μέ τό τελικό Σχέδιο. Οί παρατηρήσεις αυτές άφορουν, α) τήν έκταση της έρευνας. Στο σημείο αυτό γίνεται ή διαπίστωση πώς ή μελέτη περιορίζεται στην οικονομική άνάλυση «των καθ' έκαστον περιπτώσεων» χωρίς νά «έπιχειρηται ή τελική αυτών σύνδεσις». β) Τήν «άντικειμενικότητα» της έρευνας· όπου τονίζεται ότι δέν γίνονται «πολιτικοί» ύπολογισμοί που «έθεωρήθησαν ώς κείμενοι έξω της άρμοδιότητος της Έπιτροπής». γ) Τό πλάτος της έρευνας για τή φύση και τό μέγεθος των πλουτοπαραγωγικών πόρων. Άναφέρεται ότι «κατεβλήθη πᾶσα ή δυνατή προσπάθεια συγκεντρώσεως των εκ παντοίων πηγών ύφισταμένων επ' αυτών γνώσεων». δ) Η έρευνα περιορίζεται σε ό, τι άφορά τήν ίδρυση βασικών βιομηχανιών «αίτινες θ' άποτελέσουν τό ύπόδαθρον της περαιτέρω βιομηχανικής και άλλης άναπτύξεως». Δέν «είσέρχεται» όμως στην εξέταση «του τελευταίου τούτου θέματος» που θεωρεί πώς άποτελεί χωριστό «καθ' έαυτό πρόβλημα». ε) Τό κριτήριο για τήν προτίμηση μιᾶς λύσης άνάμεσα στις διάφορες δυνατές λύσεις για τήν άξιοποίηση του φυσικού πλούτου είναι «ή άρχή της προκρίσεως εκείνων αί όποιαί μέ τήν αυτήν έπένδυσιν κεφαλαίων ύπόσχονται τά μεγαλύτερα άποτελέσματα επί του έθνικού εισοδήματος, του ίσοζυγίου πληρωμών και της άπασχολήσεως». στ) Όσο για τό μέγεθος που θά πάρει ή καθεμιά από τις βιομηχανίες που προτείνονται, καθοριστικοί παράγοντες έδώ είναι: «τό μέγιστον της δυνατής άναπτύξεως εις εκάστην συγκεκριμένην περίπτωσιν, (...) ή πρόβλεψις περι έσωτερικών καταναλώσεων και των δυνατοτήτων διαθέσεως των προϊόντων εις τό έξωτερικόν (καί) τρίτος (παράγων), αί άνάγκαι των άλλων προς άνάπτυξιν κλάδων».

Άκολουθούν και άλλες παρατηρήσεις μέ λεπτομερειακή όμως μόνο άξία²⁰.

Τό έρώτημα για τόν άναγνώστη του παραρτήματος του Σχεδίου της

20. Τρόπος ύπολογισμού του κόστους του έθνικού εισοδήματος ή παραδοχή «σχετικώς έλευθέρων διεθνών συναλλαγών» κ.λ.π.

ΟΥΝΡΑ είναι διπλό: Είναι πραγματικά αυτοί οι κύριοι αντικειμενικοί σκοποί στους οποίους έπρεπε να αποβλέψει; Και ακόμα, ως ποιο σημείο κατόρθωσε ν' ανταποκριθεί ή έρευνα της ΕΑΠΠΕ στους σκοπούς αυτούς; Θ' απαντήσουμε σύντομα με τίς πιο κάτω παρατηρήσεις.

4) 'Η θέση τών σκοπών του παραρτήματος, παρ' όλη τή σημασία τών τριών ζητημάτων, του τριπλού αντικειμένου του δηλαδή, νομίζουμε πως δέ γίνεται σωστά. Και ιδιαίτερα για τόν τρίτο σκοπό. (Καθορισμός τών αποτελεσμάτων στό έθνικό εισόδημα κλπ. Βλ. πιο πάνω παρατήρηση 3).

Νομίζουμε πως όση σημασία και άν έχουν ή αύξηση του έθνικου εισοδήματος και ή ποιοτική διαφόρισή του, ή ευνοϊκή μετατροπή στό ίσοζυγιο πληρωμών και ή αύξηση τής απασχόλησης σέ εργασία μέ ανώτερη παραγωγικότητα ²¹, λείπει ό καθορισμός τών πρωτογενών συντελεστών απ' τούς οποίους εξαρτάται ή πραγματοποίηση τών πιο πάνω τριών σημαντικών αποτελεσμάτων για τήν οίκονομία τής χώρας. Χωρίς τόν καθορισμό τών συντελεστών αυτών δέν μπορεί να πραγματοποιηθεί ούτε ό τρίτος, και ως ένα βαθμό ούτε ό δεύτερος σκοπός του Παραρτήματος. Έτσι και τά κριτήρια για τήν έπιλογή τών λύσεων δέν μπορούν κι αυτά να στηριχθούν σέ γερή βάση και ακόμα, τό μέγεθος, ή έκταση στήν ανάπτυξη του κάθε κλάδου τής «βασικής βιομηχανίας» δέν είναι δυνατό να γίνει μέ τά όρθολογικά κριτήρια που ύπόσχεται στή σελίδα X (παρατήρηση 7 και 8) ό συντάκτης τών μεθοδολογικών παρατηρήσεων.

Ποιοί είναι οι πρωτογενείς συντελεστές; Νομίζουμε πως τέτοιοι είναι: Γενικά ή εξασφάλιση τών προϋποθέσεων μέ κατάλληλα οικονομικά μέτρα για τήν άνεμπόδιση και σχεδιασμένη ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων και ειδικά: α) 'Η έθνικοποίηση τών βασικών βιομηχανιών τών μεγάλων μεταφορών και τής πίστης. β) 'Η μή παραχώρηση κανενός προνομίου εκμεταλλευτικής - άποικιακής μορφής και οικονομικής ύποτέλειας στό ξένο κεφάλαιο και ή εξασφάλιση γενικότερα τών όρων για τήν έθνική και οικονομική άνεξαρτησία. 'Ο περιορισμός αυτός, φυσικά, ισχύει και για τό ελληνικό μονοπωλιακό κεφάλαιο, και γ) 'Η πραγματοποίηση τών απαραίτητων μέτρων για τήν ανάπτυξη τής έσωτερικής άγοράς, που θά γίνει μόνο άμα ό άγρότης άπελευθερωθεί μέ συγκεκριμένα κοινωνικά και οικονομικά δημοκρατικά μέτρα από τά δεσμά του (πρόβλημα γής, συνεταιριστική ανάπτυξη, όργανισμοί έξωπαραγωγικοί, τοκογλυφία 'Αγροτικής Τράπεζας κλπ.). Δέν αναφέρουμε και άλλα ειδικά μέτρα που εκθέσαμε στό κείμενο για τό ζήτημα τής έσωτερικής άγοράς. δ) Νά επιδιωχθεί ή χρησιμοποίηση έκτακτων πόρων από τό έξωτερικό μέ τόν όρο όμως τής ισότιμης συναλλαγής μέ τό ξένο κεφάλαιο που θά επενδυθεί βέβαια μέ ωφέλεια αλλά χωρίς εκμεταλλευτικά άποικιακά προνόμια ²². ε) Φορέας του σχεδίου θά είναι μία πραγματική λαϊκή δημοκρατική κυβέρνηση που θά προέλθει από τήν έλεύθερη θέληση του Λαού και θά στηρίζεται σ'

21. Τό ζήτημα τής ποιοτικής διαφοράς τής απασχόλησης δέ τονίζεται. Τό ποσοτικό στοιχείο, φυσικά δέν είναι άρκετό.

22. Βλέπε σελ. 518 στό κείμενο

αυτόν, στην παλλαϊκή δηλαδή έγκριση και τή δραστήρια και ένθουσιώδη από τό Λαό πραγματοποίηση τών αντικειμενικών σκοπών του Σχεδίου. Θά ξεετάσουμε, σύντομα, στον τομέα του οίκονομικού Σχεδίου τή σημασία τών πιό πάνω διαπιστώσεων.

5) Οί συντάκτες του Παραρτήματος του Σχεδίου τής ΟΥΝΡΑ, θά μάς προβάλουν τήν αντίρρηση, πώς οί προϋποθέσεις πού θέσαμε είναι πολιτικές και σάν τέτοιες είναι «έξω τής άρμοδιότητος» κλπ. Άς προσέξουν όμως τά παρακάτω σημεία, για νά δούν πώς, ανεξάρτητα από τον τρόπο τής διατύπωσης ή ούσιαστική τους σημασία είναι και μένει βασική για όποιαδήποτε προσπάθεια διατύπωσης ενός οίκονομικού Σχεδίου.

α) 'Η πραγματοποίηση τής αξιοποίησης τών φυσικών πόρων πρέπει νά γίνει μέ Σχέδιο και ένα τέτοιο Σχέδιο είναι κι ό αντικειμενικός σκοπός τής ΕΑΠΠΕ.

Πώς όμως θά μπορέσει νά πραγματοποιηθεί τό Σχέδιο, από τούς ίδιους παράγοντες τής πολιτικής και οίκονομικής ζωής πού ως τά σήμερα στάθηκαν οί κύριοι αίτιοι για τή μή έκβιομηχάνιση τής χώρας; 'Η παλιά πείρα μάς πείθει άπόλυτα για τό ότι σχεδιασμένη έκβιομηχάνιση είναι άδύνατη από τό ντόπιο χρηματιστικό κεφάλαιο. 'Η καινούρια πείρα, καθώς καλύτερα από κάθε άλλον ξέρει ό κ. Μέϊμπεν από τό σκάνδαλο στή βιομηχανοποίηση τών πρώτων ύλών τής ΟΥΝΡΑ, από τό σκάνδαλο τών μηχανουργικών συγκροτημάτων κλπ., μάς πείθει εξίσου, άν όχι περισσότερο (κατασπατάληση συναλλάγματος και αντιορθολογική διάθεση τής ξένης ένίσχυσης – Βλ. άρθρο Βαρθαρέσσου κλπ.).

β) Σχεδιασμένη έκβιομηχάνιση όμως, ούτε από τούς ξένους παράγοντες και τό ξένο κεφάλαιο μπορεί νά γίνει, γιατί τό ξένο κεφάλαιο, άμα δέν ύπάρχει ή έγγύηση τής έθνικής ανεξαρτησίας θά δράσει μέ τέτοια έκμεταλλευτικά προνόμια, ώστε ή «έκβιομηχάνιση» νά καταλήξει σέ άπαράδεκτη ύποδούλωση τής έθνικής εργασίας. Κι άκόμα, τό ξένο κεφάλαιο όπως και τό ντόπιο, ούτε μπορεί νά ύποταχθεί σέ έθνικό σχέδιο έκβιομηχάνισης, όταν θ' άποκτήσει τέτοια προνόμια, ούτε ή συσσώρευση τών κεφαλαιοποιημένων κερδών του θά γίνει πηγή για νέες επενδύσεις και για τήν παραπέρα ανάπτυξη τής έλληνικής οίκονομίας. Έκτός άπ' αυτό είναι δυνατό νά νοηθεί, από τό ένα μέρος σχέδιο για τίς βασικές βιομηχανίες και από τό άλλο μέρος άσυδοσία τής πλουτοκρατικής ολιγαρχίας στο πιστωτικό σύστημα, και στους άλλους τομείς τής οίκονομίας και έξακολούθηση τής διατήρησης του άγροτικού πληθυσμού κάτω από τό σημερινό καθεστώς;

γ) Πώς θά λυθεί τό ζήτημα τής έσωτερικής και τής έξωτερικής αγοράς, χωρίς νά μπούν οί πιό πάνω βάσεις για τήν άδέσμευτη οίκονομική ανάπτυξη και για τό άνέβασμα του βιοτικού επιπέδου και για τή μή έξάρτηση από τίς διακυμάνσεις μιās όρισμένης σφαίρας από τήν έξωτερική αγορά, τής σφαίρας δηλαδή εκείνης πού θά κυριαρχεί στην έλληνική οίκονομία; Άπαραίτητη λοιπόν ή προϋπόθεση τής οίκονομικής ανεξαρτησίας. Νομίζει ή ΕΑΠΠΕ ότι θά έπαυε νά είναι «αντικειμενική», άν τουλάχιστο διαπίστωνε για τό παρελθόν τήν όλέθρια δράση του ντόπιου χρη-

ματιστικού κεφαλαίου και τις συνέπειες από την εξάρτηση από το ξένο κεφάλαιο;

6) Περνάμε σε ειδικότερες παρατηρήσεις: α) Τό Παράρτημα χαράζει για τόν κάθε κλάδο περιορισμένη προοπτική ανάπτυξης. Ή ανάπτυξη πού προβλέπεται αφορά μιά πρώτη πεντάχρονη περίοδο και σε σπάνιες περιπτώσεις μιά δεκάχρονη περίοδο. Ταυτόχρονα όμως για τούς περισσότερους κλάδους ή προοπτική αυτή ποσοτικά και χρονικά παρουσιάζεται σχεδόν *περιοριστική*.

Ή δικαιολογία για τό σίδηρο, πώς δέν έχουν εξακριβωθεί αρκετά αποθέματα δέν είναι ικανοποιητική από οικονομική άποψη, αφού και στην περίπτωση ακόμα αυτή μέ τήν ενεργειακή βάση πού διαθέτουμε θά πρέπει νά προχωρήσουμε στην ανάπτυξη του κλάδου αυτού. Τό έπιχειρημα για τή μή συμφορητικότητα τής ηλεκτρικής καμίνου στο σίδηρο, δέν είναι σωστό. Γιατί ούτε υπάρχουν «είς τό διηνεκές» όριακά εμπόδια από τήν τιμή του ρεύματος από ύδροηλεκτρική ενέργεια – εκτός αν πάρει τις ύδατοπτώσεις μιά έπιχείρηση τύπου Κούπερ – ούτε τό διάστημα πού θά χρειαστεί για τήν κατασκευή των ύδροηλεκτρικών έργων είναι τόσο μεγάλο, ώστε νά απορρίψουμε γι' αυτό και μόνο τό λόγο τήν ηλεκτρική λύση. Ή προοπτική για τό ενεργειακό γίνεται μέ κριτήρια *μερικώς* μάλλον άξίως. Ή «*φυσιολογική*» εξέλιξη στην κατανάλωση ενέργειας στηρίζεται σε δημογραφικές περισσότερο και λιγότερο οικονομικές διαπιστώσεις. Δέ γίνονται σαφείς προοπτικές για σημαντικούς κλάδους (όπως ή άγροτική οικονομία). Τό άλουμίνιο καταντά – στο πρώτο στάδιο τής έπεξεργασίας του – εξαγωγικό είδος αφού προβλέπεται ένα τόσο μεγάλο τοννάξ εξαγωγής άλουμίνιας.

Οί μηχανουργικές βιομηχανίες συγχέονται σχεδόν μέ τις μηχανολογικές. Ή ίση άναλογία άζωτούχων και φωσφορικών στην παραγωγή λιπασμάτων είναι αντίθετη μέ τις διαπιστώσεις για τήν προέχουσα σημασία των πρώτων.

6) Τά παραπάνω λίγα παραδείγματα, πού διαλέξαμε άνάμεσα σε πολύ μεγαλύτερο άριθμό, δείχνουν πώς οί άρχές και οί σκοποί του Σχεδίου δέν συντονίζονται όρθολογικά και δέ δίνουν τή λύση για τήν «όργανική μετατροπή τής οικονομίας» πού ύπόσχεται τό Σχέδιο.

γ) Τό Παράρτημα σκοντάφτει στο σωστό κάθε φορά προσδιορισμό τής κατάλληλης τεχνικοοικονομικής λύσης για τήν άξιοποίηση των φυσικών πόρων αλλά ακόμα και στον καθορισμό του μεγέθους για τήν ανάπτυξη του κάθε κλάδου. Αυτό γίνεται, γιατί τά τρία κριτήρια (έθνικό εισόδημα, ίσοζύγιο πληρωμών και άπασχόληση) δέν είναι αρκετά «*καθ' έαυτά*» για τούς πιο πάνω ύπολογισμούς, όταν λείπει ή έξασφάλιση των όρων και ή σίγουρη προοπτική: α) Για τήν άδιάκοπη επέκταση τής άναπαραγωγής. β) Για τήν άδιάκοπη αύξηση των ρυθμών τής συσσώρευσης. γ) Για τήν άνοδο του βιοτικού επιπέδου και τό πλάτεμα τής έσωτερικής άγοράς. δ) Για τήν αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας.

Ή από τό Παράρτημα δέν φαίνεται πώς τό Σχέδιο ύπολογίζει και εκτιμάει σωστά τούς παράγοντες αυτούς. Έτσι, όμως, καταλήγει και νά μή

μπορεί τούς δύο από τούς τρεις σκοπούς πού ἔταξε (β καί γ) νά τούς ἐκπληρώσει, παρά μόνο σέ περιορισμένο βαθμό.

7) *Συμπέρασμα:* Ἀπό τή γενική τούτη καί σύντομη ἐξέταση, ἀπό ὅ, τι φαίνεται ἀπό τή «μεθοδολογία» τοῦ Παραρτήματος, τό Σχέδιο δέν καταφέρει νά δώσει ἀπάντηση στό ζήτημα γιά τήν *ἐσωτερική ὀργανική ἀνάπτυξη* τῆς οἰκονομίας. Μιλáει γιά «κάποια» ἀνάπτυξη βέβαια, προβλέπει κεφάλαια καί κοστολόγια, διαπιστώνει τήν οἰκονομική ἀποδοτικότητα τῶν νέων «βασικῶν» βιομηχανιῶν, δέν καταλήγει ὅμως παρά σέ μιά *ἐξωτερική ἀντιμετώπιση* τοῦ προβλήματος. Ἡ οἰκονομία, οἱ φυσικοὶ πόροι τῆς καί ἡ ἐθνική ἐργασία, παρουσιάζονται ὅλα σάν ὑλικό γιά χρησιμοποίηση γιά τή «στατική σύγκριση διαδοχικῶν καταστάσεων ἰσορροπίας». Λείπει ἡ δυναμική σύνθεση, ἡ σύνδεση καί ὁ τονισμός ἐκείνων τῶν παραγόντων πού ἀναφέραμε, πού ἔχουν πρωταρχική οἰκονομική σημασία γιά τήν ἀδέσμευτη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἡ ἐπίκληση τῆς πείρας τῶν «ξένων τεχνικῶν» πού γίνεται στόν πρόλογο δέν εἶναι στό σημεῖο αὐτό τόσο ἐπιτυχής. Οἱ τρεῖς σκοποὶ τοῦ Παραρτήματος οὔτε μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἔχουν ἀπόλυτη καί περιοριστική ἀξία, οὔτε κατορθώνει τό παράρτημα νά τούς ἱκανοποιήσει.

Ἔτσι, τό Παράρτημα παρουσιάζεται σάν μιά «ἀνάλυση» κοστολογίων. Τό σχέδιο, ἄς προσέξει ἡ ΟΥΝΡΑ, νά μὴ γίνει ἡ «σύνθεση» τῶν ἴδιων κοστολογίων. Μπορεῖ κι αὐτό βέβαια ν' ἀποτελεῖ συμβολή ἀναμφισβήτητη στή μελέτη τοῦ προβλήματος γιά τήν ἐκβιομηχάνιση, δέν ἀποτελεῖ ὅμως οἰκονομικό Σχέδιο καί πολύ λιγότερο *ἐθνικό οἰκονομικό σχέδιο*.

Νομίζουμε πῶς ἡ ΟΥΝΡΑ, σάν ὀργανισμός τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν καί ὄχι σάν ἀντιπρόσωπος τῶν συμφερόντων τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου ἐνός ὀρισμένου κράτους, πρέπει ἢ νά περιοριστεῖ στήν προσφορά τῶν τεχνικῶν μελετῶν πού εἶναι ἀπαραίτητες καί πολύτιμες γιά τή Χώρα ἢ, ἂν θέλει νά δώσει «Σχέδιο», ἔχει χρέος νά φωτίσει τούς πραγματικούς παράγοντες, πού πρέπει νά συντρέξουν γιά νά στηριχτεῖ τό σχέδιο σέ *ἐθνική καί σέ λαϊκή* βάση. Αὐτό εἶναι τό καθήκον τῆς. Διαφορετικά ἡ ἐκπόνηση αἰσιοδόξων μελετῶν γιά τούς ξένους οἰκονομικούς παράγοντες πού θά ἤθελαν νά χρησιμοποιήσουν τούς φυσικούς πόρους καί τήν ἐθνική ἐργασία ἐναντίον τῆς θέλησης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιά ἀποικιακῆς μορφῆς ἐκμετάλλευση δέ θά εἶναι τό κατάλληλο ἔργο γιά νά κλείσει τή δράση τῆς στήν Ἑλλάδα ἡ διασυμμαχική αὐτή ὀργάνωση. Ὑπάρχει ἀκόμα νομίζουμε καιρός. Ἐμεῖς γιά τήν ὥρα κρατᾶμε καί ἐκτιμᾶμε ἀπόλυτα τό ὠφέλιμο μέρος ἀπό τίς τεχνικοοικονομικές μελέτες τῆς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΙΝΑΚΕΣ*

ΕΠΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Οί πίνακες του βιβλίου αυτού χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) Πίνακες που περιέχουν στατιστικά στοιχεία, πληροφορίες, υπολογισμούς τεχνικών και τεχνικοοικονομικές συνθέσεις και προτάσεις. Όλα αυτά, χρήσιμα για το θέμα τούτης τής εργασίας, προέρχονται από τις βιβλιογραφικές πηγές που αναφέρουμε στο Παράρτημα ΙΙΙ, καθώς και από τις επίσημες στατιστικές πηγές και τις στατιστικές τεχνικών ιδρυμάτων και οικονομικών οργανισμών ή προσώπων νομικών δημοσίου δικαίου (Τεχνικό Έπιμελητήριο, Έθνική Τράπεζα κλπ.).

β) Πίνακες με διατύπωση συνθετική των συλλογισμών των συμπερασμάτων και των προτάσεων που γίνονται από το συγγραφέα στο κείμενο του βιβλίου.

Η πρώτη κατηγορία πινάκων: έχει σκοπό να δώσει στον αναγνώστη, όσο ήταν από μās δυνατό, περισσότερα στοιχεία για να παρακολουθήσει χωρίς δυσκολία το κείμενο – με τις παραπομπές του στις ειδικές τεχνικοοικονομικές εργασίες και στατιστικές πηγές – χωρίς να χρειάζεται κάθε φορά να προσφεύγει στις εργασίες όπου αναφέρονται στο κείμενο. Φυσικά, ή ειδικότερη μελέτη του θέματος προϋποθέτει πώς ο αναγνώστης – που έχει ενδιαφέρον για ειδική έρευνα ενός θέματος – θά ανατρέξει και σ' όλες τις σχετικές πηγές που μνημονεύονται.

Τά στοιχεία των πινάκων τής κατηγορίας αυτής παρουσιάζονται, είτε με απλή πληροφοριακή μορφή (παράθεση αυτούσιου πίνακα από μία δοσμένη πηγή), είτε με συνθετική μορφή ύστερα από έπεξεργασία και ανάλογη κατάταξη των στοιχείων. Η συνθετική αυτή μορφή νομίσαμε πώς έπρεπε να δοθεί όπου ήταν αναγκαίο να τονιστούν όρισμένα βασικά – χαρακτηριστικά στοιχεία και όρισμένοι υπολογισμοί από τις μελέτες που παραπέμπουμε.

Η έξαρση των στοιχείων αυτών (με έπεξεργασία για τήν ταξινόμηση, τή συγχώνευση και τήν κριτική ένταξη των σχετικών στοιχείων στους πίνακες του παραρτήματος) βοηθεῖ τόν αναγνώστη να σχηματίσει μιά όσο γίνεται καθαρότερη αντίληψη, χωρίς να χρειάζεται να διακόπτει τήν παρακολούθηση του κειμένου – για να έπεξεργάζεται και να ταξινομεί ό ίδιος τις διάφορες κατηγορίες ειδικές τεχνικές προτάσεις και λύσεις, που αναφέρονται σε όρισμένα θέματα του βιβλίου.

Η δεύτερη κατηγορία πινάκων: έχει σκοπό να δώσει στον αναγνώστη

* Έκτός κειμένου.

μά συνθετική διατύπωση και απεικόνιση για τὰ συμπεράσματα, τὶς προτάσεις καὶ τὶς ὑποθετικές τοποθετήσεις, ὅπου καταλήγει στό κείμενο ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας. Ἡ ἀπεικόνιση αὐτή γίνεται καί μέ ἀριθμούς καί μέ ἀπλή παραστατική διάταξη τῶν στοιχείων, πού διαλέγονται ἀπό τὶς προτάσεις καί συμπεράσματα γιά συνθετική διατύπωση.

Ἡ παρουσίαση τῶν πινάκων: Οἱ πίνακες ἀριθμοῦνται κατά σειρά (χωρίς διάκριση ἀνάμεσα στοὺς πίνακες τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης κατηγορίας) γιά νά ἀντιστοιχοῦν – ὅσο μπορεῖ – στή σειρά πού ἀκολουθοῦν τὰ σχετικά κεφάλαια (μέ τὰ ἐπί μέρους θέματα) στό κείμενο. Ἔτσι ἀποφεύγεται ἡ διάσπαση τῆς ἐνότητας στήν παρακολούθηση.

Ἡ μνεία γιά τήν πηγή τῶν στοιχείων κάθε πίνακα γίνεται ἀμέσως ὕστερα ἀπό τόν τίτλο τοῦ πίνακα καί γιά ὀρισμένους – μέ μεγαλύτερη ἔκταση – πίνακες, εἰδική μνεία γίνεται καί στό ἐσωτερικό τους.

Ὅπου γίνεται σύνθεση στοιχείων – στοὺς πίνακες τῆς πρώτης κατηγορίας – οἱ δείκτες καί σέ πολλά σημεῖα καί τό κείμενο τοῦ πίνακα δίνονται σέ δημοτική γλώσσα.

Πρέπει ἀκόμα νά προσεχτοῦν ἐξαιρετικά τὰ παρακάτω δύο βασικά σημεῖα:

Πρῶτο: Ὅρισμένοι βασικοί – κατά τή κρίση μας – πίνακες, μέ τὶς προτάσεις, συμπεράσματα κλπ. τοῦ συγγραφέα (δεύτερη κατηγορία πινάκων) δίνονται γιά εὐκολία τοῦ ἀναγνώστη *καί* στό κείμενο, μέ συνοπτική, ὅμως, μορφή. Στούς πίνακες αὐτούς σημειώνεται ὁ σχετικός ἀριθμός τοῦ πίνακα (ὁ ἀριθμός, δηλαδή, πού πῆρε ὁ πίνακας στό παράρτημα II) μέ τήν προσθήκη τοῦ πεζοῦ ἄλφα (α). Ἐπίσης, σημειώνεται δίπλα στόν τίτλο, σέ παρένθεση, ἡ λέξη: *σ υ ν ο π τ ι κ ὸ ς*.

Ἔτσι, ἀπό τό σχετικό ἀριθμό τοῦ συνοπτικοῦ πίνακα, ὁ ἀναγνώστης βοηθεῖται νά βρεῖ εὐκόλα τόν ἀριθμό τοῦ ἴδιου πίνακα σέ τοῦτο τό παράρτημα.

Δεύτερο: Οἱ πίνακες τῆς πρώτης κατηγορίας, πού μποροῦμε νά τοὺς ὀνομάσουμε γιά συντομία πληροφοριακούς, διακρίνονται ἀπό τοὺς πίνακες τῆς δεύτερης κατηγορίας πού τοὺς ὀνομάζουμε γιά εὐκολία *συμπερασματικούς*: α) Μέ τήν προσθήκη, ὕστερα ἀπό τόν τίτλο τῶν πινάκων τῆς *δεύτερης κατηγορίας*, τῆς λέξης *συμπερασματικός* καί β) Μέ τό ὅτι στοὺς πίνακες τῆς πρώτης κατηγορίας, ἀναφέρεται πάντα, ὅπως εἶπαμε, ἡ πηγή τῶν στοιχείων τοῦ πίνακα. Ὡστε, ὁ ἀναγνώστης ἀνατρέχοντας στό παράρτημα αὐτό (γιατί γιά τοὺς πίνακες τοῦ κειμένου εἶπαμε πῶς ὅλοι ἀνήκουν στή δεύτερη κατηγορία) μπορεῖ νά βρῆ εὐκόλα – καί ἀπό τήν ἐξωτερική ἀκόμα μορφή – τήν κατηγορία πού ἀνήκει ὁ κάθε πίνακας τοῦ παραρτήματος.

Σκοπός τῆς παραπάνω κατάταξης στοὺς πίνακες ἦταν νά δοθοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ κειμένου καί τὰ στοιχεῖα τῶν πηγῶν, ὅπου γίνεται παραπομπή, πού ἐνδιαφέρουν τόν ἀναγνώστη, σέ μιά πιό σύνθετη, ἀλλά ἔτσι, στήν οὐσία, ἀπλούστερη μορφή, ὥστε καί τό κύριο ἔργο τοῦ ἀναγνώστη, ἡ κριτική παρακολούθηση τοῦ κειμένου νά γίνεται εὐκολότερα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΜΕ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΣΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

- Ἀγγελοπούλου Ἀγγ.: 1) *Τό Δημόσιο χρέος τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι 1937, 2) *Δημοσία οἰκονομική*, Ἀθήναι 1943, 3) *Τό οἰκονομικό πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι 1945, 4) *Τά πρώτα μέτρα γιά τήν ἀνασυγκρότηση*, Ἀθήναι 1946, 5) *Ἡ ἑλληνική οἰκονομία καί οἱ σχέσεις τῆς μέ τό ἔξωτερικό*, Ἀθήναι 1946, 6) *Ἀνάγκη νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Σκοποί καί μέσα*, «Νέα Οἰκονομία» 4/1947, 7) *Ἀπάντηση στό ἐρωτηματολόγιο τοῦ κ. Πόρτερ*, «Νέα Οἰκονομία» 6/1947.
- Ἀἰθαλιωτάκη Ν.: 1) *Ὁ κάμπος τῆς Μεσσηνίας καί αἱ ὄρειναι λεκάναι αὐτοῦ*, Ἀθήναι 1942, «Ἀρχεῖον Γεωργοοικονομικῶν μελετῶν», Ἀγροτική Τράπεζα Ἑλλάδος, 2) *Αἱ ὄρειναι λεκάναι Φενεοῦ Στυμφαλίας*, Ἀθήναι 1941, «Ἀρχεῖον» κλπ. τῆς Α.Τ.Ε.
- Ἀλεξαντρόφ Γ.: *Μερικά προβλήματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν μέσα στίς σημερινές συνθήκες*. «Μόρφωση», Ι τόμ., 6/1946.
- Ἀμπατζῆ Ἀλ.: 1) *Ψευδοσταθεροποίηση καί κρυφοπληθωρισμός*, «Ἀνταῖος» 3/1946, 2) *Οἰκονομολογική ἀοριστολογία*. (Παρατηρήσεις στή διένεξη Βαρβαρέσσου – Διομήδη), «Ἀνταῖος» 7-8/1947.
- Ἀναγνωστοπούλου Ν. καί Δ.: *Ἡ περιφέρεια τῶν Θηβῶν*, Ἀθήναι 1939.
- Ἀναγνωστοπούλου Ν. καί Ἀἰθαλιωτάκη Ν.: *Ἡ περιφέρεια Ξυλοκάστρου-Δερβενίου*, Ἀθήναι 1939, Ἀγροτική Τράπεζα Ἑλλάδος.
- Ἀφονῖν Μ.: *Ἡ οἰκονομική ἀναγέννηση τῆς Πολωνίας*, «Μόρφωση» 12/1947.
- Billiter J.: *Technische Electrochemie*, 1932.
- Bruhat J.: *Τό δίχρονο πλάνο στήν Τσεχοσλοβακία*. «*Democratie Nouvelle*» 1/1947 καί «Ἀνταῖος» 5-6/1947.
- Βαρβαρέσσου Κ.: 1) *Ἀνοικτή ἐπιστολή πρὸς τόν κ. Ἀλ. Διομήδη ἐπί τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς*. «Νέα Οἰκονομία» 6/1947, 2) *Ἀπολογισμός καί κριτική τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν*. (Ἀπάντησις εἰς τόν κ. Ἀλ. Διομήδη), «Νέα Οἰκονομία» 7/1947, 3) *Ἐπιστολή στόν κ. Μείμπεν*, «Ἀνταῖος» 5 - 6, 7 - 8/1947.
- Βεῖτσαν Ν.: *Ἡ οἰκονομική κατάσταση τῶν μεγαλύτερων βιομηχανικῶν κοντσέρν τῶν ΕΠΑ στήν ἀρχή τῆς ἀναπροσαρμογῆς*, «Μόρφωση» 9/1946.
- Βερόδελι Α.: *Βιομηχανικόν πρόγραμμα*. «Τεχνικά Χρονικά», 259 - 264/1946.
- Βλάχου Γ.: *Ὁ λιγνίτης τῆς Πτολεμαίδος καί ἡ ἐπάρκεια τῆς Ἑλλάδος εἰς καύσιμα*. «Τεχνικά Χρονικά», 267 - 268/1946.
- Βοζνεσένσκι Ν.: *Τό πεντάχρονο σχέδιο γιά τήν ἀνόρθωση καί ἀνάπτυξη τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ 1945 - 1950* (Εἰσήγησις), «Μόρφωση» 9/1946.
- Βτόρωφ Δ.: *Ἡ ἀγγλοαμερικανική δημοσιονομική πολιτική στή Γερμανία*, «Μόρφωση» 12/1947.
- Γαλάτη Κ.: *Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος*, «Τεχνικά Χρονικά» 23 - 24/1932.
- Γεωργιάδ Κ.Γ.: 1) *Ἑλληνικοὶ θωξίται*, «Ἐθνική Οἰκονομία» 44/1920, 2) *Les pyrites de fer de la Grèce*, C.R. XIV. Congr. Geol. Intern. Madrite 1926, 3) *Υπάρχουν πετρέλαια ἐν Ἑλλάδι*; Ἀθήναι 1937.

- Γεωργίου Β.: *Ἡ ἐξαθλίωση τοῦ λαοῦ καί ὁ πλοῦτος τῆς χώρας*, Ἀθήναι 1945.
- Γιαννοπούλου Θ.: 1) *Τά ἄμεσα σημερινά προβλήματα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας*, «Ἀνταῖος» 17 - 18, 19 - 20, 21 - 22/1946, 2) *Τό νομοσχέδιο περί ἀναδιανομῆς τῆς γῆς*. «Ἀνταῖος» 3/1946.
- Γκρανόδοκι Ε.: *Ἡ σοσιαλιστική κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων*, «Μόρφωση» 10/1946 (τόμ. Α', χρόνος Α').
- Γουναράκη Κ.: *Ἑλληνική ἠλεκτρική οἰκονομία*, «Τεχνικά Χρονικά» 16, 17, 19/1932.
- Δαυτῶ Χ.: 1) *Ἡ ἠλεκτροδομηχανία ἐν Ἑλλάδι καί αἱ ὑδραυλικαί δυνάμεις*, «Ἔργα» 145/1931, 2) *Ἡ ἠλεκτροκίνησις τῆς Θεσσαλίας καί αἱ ἀρδεύσεις*, «Τεχνικά Χρονικά» 82, 83, 84/1935, 3) *La possibilité de la creation d' une industrie pour la fabrication de l' aluminium en Grèce*, «Bulletin etc.», Ed. Banque d' Athènes, Decembre 1936, 4) *Les forces hydrauliques de la Grèce continentale*, «Bulletin economique et financier», Ed. Banque d' Athènes, Mars 1937, 5) *Ἡ οἰκονομική ἀνόρθωσις τῆς Ἑλλάδος*, «Πολιτική Ἐπιθεώρησις» 2/15 - 4 - 1945.
- Δελγιάννη Α.: 1) *Ἐπί τῆς ἰδρύσεως μεταλλουργίας σιδήρου ἐν Ἑλλάδι*, «Χημικά Χρονικά» (ἀρ. 11), 2, 259/1937 καί «Οἰκονομικός Ταχυδρόμος» 15, 22/11/1937, 2) *Ἡ βιομηχανία τοῦ ἀλουμινίου καί ὁ ἑλληνικός βωξίτης*, 1937, 3) *Αἱ δυνατότητες ἰδρύσεως ἠλεκτροχημικῆς βιομηχανίας ἐν Ἑλλάδι*. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Χημικοῦ Συνεδρίου. Ἀθήναι 1938, 4) *Γύρω στό δίκτυο μεταφορᾶς ἐνεργείας*, «Οἰκονομικός Ταχυδρόμος» 22, 29/11/1943, 5) *Τό βιομηχανικόν συγκρότημα Ἀχελώου*, «Οἰκονομικά Χρονικά» 5 - 7/1945, 6) *Τό βιομηχανικόν συγκρότημα Ἀλιάκμονος*, «Οἰκονομικά Χρονικά» 8/1945, 7) *Ἡ μεταλλουργία σιδήρου εἰς τήν Ἑλλάδα*, «Οἰκονομικά Χρονικά» 9 - 10, 11 - 12/1945, 8) *Τά βιομηχανικά καί μεταλλουργικά συγκροτήματα Ἀχελώου καί Ἀλιάκμονος*, Ἀθήναι 1946. (Ἔκδοσις Ο.Τ.Ε.Ε.).
- Δέλμη Π.: 1) *Ἡ οἰκονομική ἐπίθεσις κατά τοῦ λαοῦ καί τό πρόγραμμα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας*, «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρησις» 40/1945, 2) *Νοτιοανατολική Εὐρώπη καί ἑλληνική οἰκονομία*, «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρησις» 12/1946 καί 1/1947.
- Δεσποτοπούλου Ι.: 1) *Ἀνοικοδόμησις*, «Ἀνταῖος» 1/1945, 2) *Ἡ προσωρινή συγκρότησις - στέγασις*. «Ἀνταῖος» 2/1945, 3) *Χωροδομία καί οἰκισμός*. «Ἀνταῖος» 15 - 16/1946.
- Δημακίη Κ.: *Τό πρόβλημα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀστικοῦ κώδικα*, «Ἀνταῖος» 15 - 16, 17 - 18, 19 - 20/1946.
- Διομήδη Ἀλ.: *Σκέψεις τινές ἐπί τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως*, «Νέα Οἰκονομία» 4/1947.
- Δοξιάδη Κ.: 1) *Οἰκιστική ἀνάπτυξις*. Ἀθήναι 1946, 2) *Τό ἑλληνικόν πρόβλημα. Τό μέλλον τῆς οἰκονομίας μας*. Σειρά ἀρθρων ἑφημερ. «Βῆμα» 9/3/1947 καί ἐπόμενα φύλλα μηνός Μαρτίου.
- Ἐγκελς Φ.: *Ἀντι - Ντύργκ*. Ἔκδοσις ἀγγλικῆ πρόσφατη (London, Lawrence - Wishart). Ἔκδοσις ἰνστιτούτου Μάρξ - Ἐγκελς στή Μόσχα. Ἐπίσης παλαιότερη γαλλική καί γερμανική ἔκδοσις.
- Εὐαγγελίδη Ι.: *Κριτική τῶν δημοσιονομικῶν κατευθύνσεων καί ἄμεσες δημοσιονομικῆς ἐπιδιώξεις*. «Ἀνταῖος» 3, 4/1946 καί 7 - 8/1947.
- Εὐελπίδη Χρ.: 1) *Τό ἐθνικόν εἰσόδημα*. «Ἀγροτική οἰκονομία» Ἀθήναι 1937, 2) *Θεωρία καί πράξις ἀγροτικῆς πολιτικῆς καί οἰκονομίας*. Ἀθήναι 1939, 3) *Ὁ ἠλεκτρισμός εἰς τήν ἕπαιθρον*. Ἀθήναι 1943, 4) *Ἡ Γεωργία τῆς Ἑλλάδος*. Ἀθήναι 1944, 5) *Ἐνα πεντάχρονο γεωργικόν σχέδιο*. «Ἀγροτική οἰκονομία» Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1946.

- Ἀθήνα 1945. 2) *Εἰσήγηση καὶ τελικός λόγος στό 7ο Συνέδριο τοῦ ΚΚΕ*. (Τό 7ο Συνέδριο τοῦ ΚΚΕ, Ἀθήνα 1945, τεῦχος Γ'). 3) *Τό πρωταρχικό ἔθνικό μας πρόβλημα*, «Ριζοσπάστης», 10 - 9 - 1946. 4) *Συνέντευξη στό Πρακτορεῖο «Πνευματικῆς συνεργασίας»*, «Ριζοσπάστης» 1 - 3 - 1947.
- Ζαχαρίου Π.: *Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ λιγνίτου*. «Τεχνικά Χρονικά» 14/1932.
- Ζαχαροπούλου Ι.: *Τά παραγωγικά ἔργα στήν Ἑλλάδα*, «Ἀνταῖος» 8, 9/1945.
- Ζέβγου Γ.: 1) *Σύντομη μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας*, Τόμος Α'. Ἀθήνα 1945. Τόμος Β'. Ἀθήνα 1946. 2) *Δημοκρατικός καί ἔπειτα σοσιαλιστικός μετασχηματισμός*, «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρηση» 40/1945.
- Ζολώτα Ξ.: 1) *Ἡ Ἑλλάς εἰς τό στάδιον τῆς ἐκδιομηχανίσεως*, Ἀθήναι 1926. 2) *Νομισματική σταθεροποίησις*, Ἀθήναι 1929. 3) *Δημιουργικός σοσιαλισμός*, Ἀθήναι 1944. 4) *Ἡ Ἑλλάς πρέπει νά γίνῃ διώσιμος*, Ἀθήναι 1945. 5) *Ἀνασυγκρότησις, οἰκονομική σταθερότης*. Ἐφημερίς «Βῆμα» 27 - 4 - 1947.
- Huxley Jul.: *Science and Social Needs*, London 1938.
- Ἡλιοῦ Ἥλ.: *Ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ὑπεδάφους*, «Ἀνταῖος» 13 - 14/1945.
- Kuczynski J. - Witt M.: *The Economics of Barbarism (Hitler's New Order in Europe)* London 1942 (Ed. F. Muller).
- Καβδαῦ Δ.: *Δυνατότητες πλουτοπαραγωγικῆς ἀνάπτυξης τῆς Μακεδονίας*, «Ἀνταῖος» 19 20/1946.
- Καλογερέα Σ.: *Μελέτη γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν ἀγροτικῶν βιομηχανιῶν*, «Ἀνταῖος» 8,9 καί 11/1945. 2) *Σύγχρονα πρόβλήματα διατροφῆς*, «Ἀνταῖος» 13 - 14/1945.
- Καπασακαλή Ι. - Ἀργυροπούλου Γ.: *Κοιτάζοντας μπροστά*, Ἀθήναι 1946.
- Καραγιώργη Κ.: 1) *Διεθνῆς οἰκονομική συνεργασία ἢ προκάλυμμα ἀμερικανικῆς οἰκονομικῆς κυριαρχίας;* «Ἀνταῖος» 21 - 22/1946. 2) *Ἀτλαντικός 1941, Μόσχα 1943, Τεχεράνη 1945*. «Ἀνταῖος» 1/1946. 3) *Ἀπό τό Ντάμπαρτον Ὁκς στό Σάν Φραντσίσκο*. «Ἀνταῖος» 2/1947.
- Καρακασώνη Γ.: *Υδάτικη οἰκονομία*, Ἀθήναι 1941.
- Κέγκελ Κ.: *Ἔρευνα τοῦ λιγνιτικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος*. «Τεχνικά Χρονικά» 176/1939.
- Κελαϊδίτου Γ.: *Τό πρόβλημα τῆς ὑγρᾶς κανσίμου ὕλης*, «Τεχνικά Χρονικά», 13/1932.
- Κερασσώτη Π.: *Συνθετικές ἴνες*. Ἀθήναι 1947.
- Κεφαλᾶ Κ.: *Μελέτη καί ἴδρυσις ἐργοστασίου χαρτοποιίας ἐν Ἀθήναις*, Ἀθήναι 1940.
- Κισκύρα Δ.: 1) *Ὁ ὄρυκτός μας πλούτος καί οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης βαρειᾶς βιομηχανίας στήν Ἑλλάδα*. «Ἀνταῖος» 9,10/1945. 2) *Γύρω ἀπό τήν ἀξιοποίηση τῶν λιγνιτῶν τῆς χώρας μας*. «Ἀνταῖος» 13 - 14/1945.
- Κιτσίκη Ν.: 1) *Πρωτανικός λόγος 13 - 11 - 43*. Ἀθήναι 1943. 2) *Ἡ τεχνική παιδεία στό πλαίσιο τῆς ἀνοικοδόμησις*. «Ἀνταῖος» 1,2/1945. 3) *Ἐπιστήμη - Ἀνοικοδόμησις*. «Ἀνταῖος» 13 - 14/1945. 4) *Οἱ δυνατότητες βαρειᾶς βιομηχανίας*. «Ἀνταῖος» 15 - 16/1946. 5) *Τό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ - Σκέψεις γιά τήν ἀνοικοδόμησή του - Τό «ἐνδιαφέρον» τῶν Ἀγγλων*. «Ἀνταῖος» 21 - 22/1946. 6) *Τό ἰδιωτικό ξένο κεφάλαιο καί ἡ ἀνοικοδόμησις*. «Νέα Οἰκονομία» 4/1947.
- Κόκκαλη Π.: 1) *Σκέψεις γιά τήν ὀργάνωση τῶν νοσοκομείων*. «Ἀνταῖος» 13 - 14/1945. 2) *Ἐκθεση γιά τίς ἐργασίες τῆς Ἐταιρίας μελέτης Νεοελληνικῶν προβλημάτων «Ἐπιστήμη - Ἀνοικοδόμησις» (ΕΠ - ΑΝ) στήν πρώτη γενική Συνέλευση τῶν μελῶν τῆς*. «Ἀνταῖος» 2/1946.

- Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας: *Τό ΚΚΕ στίς αποφάσεις τῶν συνεδρίων τῶν συνδιασκέψεων καί τῶν ὀλομελειῶν τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς*. 1) *Δέκα χρόνια ἀγῶνες (1935 - 1945)* Ἀθήνα 1945. 2) *Πέντε χρόνια ἀγῶνες (1931 - 1936)* Ἀθήνα 1946. 3) *Τό ΚΚΕ ἀπό τό 1918 ὡς τό 1931*, Ἀθήνα 1947. Τόμος Α'. (Τό ΚΚΕ ἀπό τό 1918 ὡς τό 1926, μέ παράρτημα κειμένων τῆς περιόδου 1932 - 1941).
- Κομμουνιστικού Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως (μ.π.): *Ἱστορία τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως (μ.π.)*. Ἀθήνα, τόμ. Α' 1945. Τόμ. Β' 1946.
- Κοράκη Ε.: *Ἡ ἀξιοποίηση τοῦ ἑλληνικοῦ λιγνίτη*. «Ἀνταῖος» 2,3/1946.
- Κορίζη Α. – Σίνου Ἀλ.: *Τά ὑδραυλικά ἔργα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας*. «Τεχνικά Χρονικά» 75/1935.
- Κουδέλι Π.. 1) *Ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία τῆς Ελλάδος*. Ἀθήνα 1944. 2) *Ἄτοπος ἐγκαταστάσεως τῶν διομηχανιῶν*. Ἀθήνα 1945. 3) *Δυό ἐπιστολές γιά τό ζήτημα τῆς «διωσιμότητας»*. «Ἀνταῖος» 6 - 9/1945. 4) *Βιομηχανικά δυνατότητες καί ἐνεργειακή πολιτική ἐν Ελλάδι*. Ἀθήνα 1945. 5) *Κατευθύνσεις τῆς διομηχανικῆς πολιτικῆς*. «Παρόν» 140/1947. 6) *Ἡ χρηματοδότησις τῆς ἀνασυγκροτήσεως*. Ἀθήνα 1947, καί «Οἰκονομολόγος Ἀθηνῶν» 1501/1947.
- Κριάρη Α.: *Ἐπέκτασις καί ἔντασις τῆς καλλιέργειας*. «Ἀνταῖος» 9,10/1945, 13 - 14/1945, 15 - 16, 19 - 20, 21 - 22, 23 - 24/1946, 2/1946, 3/1946, (6' χρ.) 7 - 8/1947.
- Κρίσπη Κ.: *Τό Χωρονομικόν πρόβλημα τῆς Ελλάδος*. «Τεχνική» 2, 3, 4, 5, 6/1943.
- Κτιστάκη Βαγγ.: *Ἀντικειμενική ἐπάρκεια σέ εἶδη κατανάλωσης*, 1944 (ἀνέκδοτη ἐργασία).
- Κυριαζίδη Ι.: *Ἐπί τῆς χρησιμοποιοῦσεως ἐγχωρίων πηγῶν ἐνεργείας*, «Τεχνικά Χρονικά». 153 - 154/1938.
- Κυριαζίδη Ν.: *Ἄ ΔΟΕ καί ὁ ρόλος τοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου στήν ἐπιβολή του*. «Κομμουνιστική Ἐπιθεώρησις» 2 καί 3/1947.
- Κυρκλίτση Ἀνδρ.: *Αἱ Τράπεζαι ἐν Ελλάδι*. Ἀθήνα 1934.
- Κώνστα Α.: *Ἡ διομηχανία πετρελαίου εἰς τήν Ελλάδα*. «Οἰκονομικά Χρονικά» 3,4/1945.
- Κωνσταντινίδη Ν.: *Τό μεταπολεμικό οἰκονομικό πρόβλημα τῆς Ελλάδος*, «Ἀγγλοελληνική Ἐπιθεώρησις», 4/1945.
- Lenin I. V.: 1) *La question agraire et les «critiques» de Marx*, Paris 1929. Ed. Sociales Internationales, Oeuvres complètes, tome IV. 2) *The development of capitalism in Russia (Lenin's Selected Works, volume I)*, London (Lawrence and Wishart ed.) 1944 καί New York 1943 (International Publishers). 3) *The agrarian question in Russia at the end of the nineteenth century*, London 1944 (Lawrence etc.) καί New York 1943 (International etc.).
- Levasseur A.: *L' electrochimie et electrometallurgie*. 1939.
- Λαγανᾶ Κ.: 1) *Ἡ ἐνεργειακή οἰκονομία τῆς Ελλάδος*. «Τεχνικά Χρονικά» 153 - 154/1938 2) *Τό ἐνεργειακόν πρόβλημα τῆς Ελλάδος*. «Οἰκονομικός Ταχυδρόμος» 1006, 1007, 1008/1944.
- Λαΐου Ν.: *Τό ξένο κεφάλαιο στήν ἐκτέλεσις τῶν τεχνικῶν ἔργων*. «Ἀνταῖος» 1,2/1946.
- Λέδιν Ρ.: *Ἡ μεταπολεμική ἐπισιτιστική κρίσις καί τά αἰτία της*. «Μόρφωσις» 6/1947
- Λέμιν Ι.: *Οἱ μεταπολεμικές τάσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν*. «Μόρφωσις» 9/1947.
- Λεμπράνγκ Ἀν.: *Λόγος γιά τό πεντάχρονο σχέδιο στή νέα Γιουγκοσλαβία*. «Ριζοσπάστις» (Οἰκονομικός) 24 - 4 - 1947.
- Λένιν Β.: 1) α) Ἄπαντα Γαλλική ἔκδοσις 1929. (Ed. Sociales Internationales), ἀγγλική, γερμανική καί ρωσική ἔκδοσις καί β) Ἐκλογή ἀπό τό ἔργο του, ἀγγλική ἔκδοσις, (Lawrence - Wishart, London 1944), ἀμερικάνικη ἔκδοσις, (International Publishers, New

- York, 1943). 2) *Ο Ιμπεριαλισμός, τελευταίος σταθμός του καπιταλισμού*, 'Αθήνα 1933 (βλ. επίσης σέ ξένες εκδόσεις 'Απάντων κλπ. του Λένιν).
- Λεοντίνωφ Α.: 1) *Ο διεθνής ρόλος της άγγλο - αμερικανο - γερμανικής τράπεζας Σρέντερ*, «Μόρφωση» 11 - 12/1947 και «Νέοι Καιροί» 8 - 12/1947. 2) *Τά μεγάλα διεθνή προβλήματα και τά άγγλοαμερικανικά σχέδια*, «Ριζοσπάστης» 25, 26, 27 και 29 'Απρίλη 1947.
- Λεόντιεφ Α.: 1) *Η εργασία στον καπιταλισμό και στό σοσιαλισμό*, 'Αθήνα 1945. 2) *Πολιτική Οικονομία*, 'Αθήνα 1946.
- Mandelbaum K.: *The industrialization of Backward Areas*, Oxford 1945 (Ed. Basil Blackwell).
- Marx K.: 1) *The Capital*, Chicago 1933 (Transl. Ern. Untermann) Ed. Ch. H. Kerr . 2) *Histoire des doctrines économiques*, Paris 1925 (trad. Molitor). Ed. Costes.
- Μαλαγαρδή Ε.: *Αί ύδροηλεκτρικά δυνάτοτες του θεσσαλικού πεδίου*, «Τεχνικά Χρονικά» 83/1932.
- Μάνου Α.: *Τό πρόβλημα τής διατροφής του έλληνικού λαού και ό ζωτικός χώρος*, «Τεχνική» 9,10,11/1944.
- Μαξίμου Σ.: 1) *Τό έλληνικό έξωτερικό εμπόριο*, «'Ανταίος» 10/1945. 2) *Η 'Ελλάδα είναι ή πρέπει νά γίνη διώσιμος;* «'Ανταίος» 3/1945. 3) *Η κρίση τής επιστήμης εις τήν 'Ελλάδα*, «'Ανταίος», 6/1945. 4) *Επιστολές πάνω στή διωσιμότητα ('Απάντηση στον Π. Κουδέλη)*, «'Ανταίος», 7, 9/1945. 5) *Τά ξένα σχέδια άνοιχοδόμησης*, «'Ανταίος» 3/1946. 6) *«Πίσω από τό σιδηρούν παραπέτασμα»*, 'Ανταποκρίσεις από Γιουγκοσλαβία, Τσεχοσλοβακία κλπ., «'Ελεύθερη 'Ελλάδα», Μάιος, 'Ιούνιος 1947.
- Μαρκώφ Α.: *Η χρηματοδότηση τής έθνικής οικονομίας στή Σοβιετική Ένωση*, «Νέα Οικονομία», 2/1946.
- Μάρξ Κ.: *«Τό Κεφάλαιον»*. Βιβλίον πρώτο, 'Αθήναι 1927.
- Μέντελσον Λ.: *Η τοποθέτηση των κεφαλαίων στίς Ένωμ. Πολιτείες στον πόλεμο*, «Μόρφωση» 6/1947.
- Μπάτση Δ.: 1) *Πρόγραμμα άνοιχοδόμησης ή έλεγχος τιμών;* «'Ανταίος» 3/1945. 2) *Όλοκληρωτισμός στήν οικονομία μας*, «'Ανταίος» 4/1945. 3) *Οί όροι τής άγγλοελληνικής συμφωνίας. Οικονομική ύποτέλεια, οικονομική ζημία και έξουθένωση του εργαζόμενου λαού*, «'Ανταίος» 15 - 16/1946. 4) *Ό λόγος του κ. Τρούμαν και ή έλληνική άνοιχοδόμηση*, «'Ανταίος» 5 - 6/1947.
- Μπερνάρη Α.: *Τό γαλλικό σχέδιο Μοννέ άνασυγκρότησης και άξιοποίησης τής γαλλικής οικονομίας*, «Νέα Οικονομία» 4/1947.
- Νεύρου Κ.: *Περί βαρείας βιομηχανίας. Βιομηχανικά δυνάτοτες κ.ά.*, 'Εφημ. «'Ελεύθ. Βήμα» 18, 21, 22, 23 'Ιουλίου 1940.
- Οικονομίδου Β.: *Στοιχεία του άστικού Δικαίου. Βιβλ. ΙΙ 'Εμπράγματα Δίκαια*, 'Αθήναι 1931, Β' έκδοση.
- Όλύμπιου Θ.: *Φθηνό λιγνίτη μπορεί νά έξασφαλίσουν μόνο οί συνεταιρισμοί των λιγνιτωρύχων*, «'Ανταίος» 15 - 16/1946.
- Όστροβιτιάνωβ Κ.: *Οί βασικές νομοτέλειες άνάπτυξης τής σοσιαλιστικής οικονομίας* «Μόρφωση» 4 - 5/1946.
- Polyzos N.: *L' emigration grecque*. Paris 1947 (Librairie du Recueil Sirey).
- Πανάγου Σ.: *Τά παραγωγικά έργα*, «'Ανταίος» 2/1946.
- Παπαγιοανπούλου Θ.: *Τό άργίλλιον*, 'Αθήναι 1937.

- Παπαδάκη Ι.: *Η σημασία της άζωτούχου λιπάνσεως*. «Οικονομικά Χρονικά» 4/1945.
- Παπαδοπούλου Ίακ.: *Τό άρδευτικό πρόβλημα τής Ελλάδος*. «Ανταίος» 17 - 18, 23 - 24/1946.
- Παπαχαλαράμπος Γ.: *Ο ύπόγειος πλοῦτος τής Ελλάδος*. «Οικονομολόγος» 22/7/1939.
- Παπουτσοπούλου Ι.: *Αποτελέσματα τών πειραματικῶν άγρῶν λιπάνσεως σιτηρῶν τής συγκομιδής 1932*. Δελτίον Ὑπουργείου Γεωργίας 1932.
- Παφυλά Π.: *Η βιομηχανία τής Ελλάδος*. «Βιομηχανική έπιθεώρησης» 1937.
- Πεζοπούλου Γ.: 1) *Τό ήλεκτρικόν πρόβλημα τής Ελλάδος*. «Οικονομικός Ταχυδρόμος» 1004, 1005/1944. 2) *Τό ενεργειακόν πρόβλημα τής Ελλάδος*. «Τεχνική» 5, 6/1944. 3) *Ενεργειακαί άνάγκαι τής χώρας*. «Τεχνική» 30 - 31/1945. 4) *Ενεργειακαί άνάγκαι τής Ελλάδος καί κάλυψις αὐτῶν*. Ἀθῆναι 1946 (έκδ. ΟΤΕΕ).
- Πεσικίδη Μ.: 1) *Η μελλοντική εξέλιξις τής ήλεκτρικής ενεργείας έν Ελλάδι*, Ἀθῆναι 1944. 2) *Οί ενεργειακές μας άνάγκες καί οί λίμνες Δεσσαράτειας*. «Τεχνική» 42 - 43/1945.
- Πολυζωΐδη Ι.: *Βιομηχανία - ήλεκτρισμός - όρυκτός πλοῦτος στή Μακεδονία*. Ἀνέκδοτη έργασία 1945 (ΟΜΣΑ Θεσ)κη).
- Πουλχάφ Ν.: *Η οίκονομική αναγέννηση τής δημοκρατικῆς Πολωνίας*. «Μόρφωση» 4/1947.
- Ραντοπούλου Θ.: 1) *Η διευθέτησις τοῦ χειμάρρου Γλαύκου*. 1935. 2) *Τό δημιουργικόν έργον μιᾶς δεκαετίας*. 1939. 3) *Η ύδροηλεκτρική έκμετάλλευσις Βουραϊκοῦ - Κράθιδος*. 1940. 4) *Εθνική συγκοινωνιακή καί ενεργειακή οίκονομία εἰς τήν Πελοπόννησον καί Δυτ. Ελλάδα*. (Πολυγραφημένο) 1941. 5) *Τό έθνικόν μας δίκτυον ήλεκτρισμοῦ*. «Οικονομικός Ταχυδρόμος» 961, 962/1943. 6) *Ορθολογική ενεργειακή οίκονομία εἰς τήν Ελλάδα*. «Βιομηχανική Έπιθεώρησης» 114, 115/1943. 7) *Η ήλεκτρική ενεργεια εἰς τήν αύριανήν Ελλάδα (σειρά άρθρῶν, ανάπτυψη από τά τεύχη 6, 13, 20 καί 27 - 4/1942 τοῦ «Οικονομικοῦ Ταχυδρόμου»)*, «Τεχνική» 1943. 8) *Η μορφή τοῦ μελλοντικοῦ έθνικοῦ δικτύου ήλεκτρισμοῦ* «Τεχνική» 11/1944. 9) *Η αντίγνωμία επί τής έθνικῆς ενεργειακῆς διεκδικήσεως*. «Ανταίος» 12/1945. 10) *Κομμουνιστικά βιομηχανικά σχέδια καί έθνικαί ενεργειακαί διεκδικήσεις*. Έφημερίς «Η Ελλάς» 29 Ὀκτ. καί 6 Νοεμβρ. 1945. 11) *Ένα οίκονομοτεχνικόν πρόγραμμα μέ άρνησιν τῶν έθνικῶν δικαίων*. Έφημ. «Έλλην. Αίμα» 19/10/45. 12) *Η ήλεκτρική έλιξις εἰς τούς ήλεκτρικούς σιδηροδρόμους*. «Βιομηχανική Έπιθεώρησης» 125/1945. 13) *Ηλεκτρικαί οίκονομικαί παρανοήσεις καί αἱ λίμναι τής Δεσσαράτειας*. «Ανταίος» 17 - 18/1946. 14) *Τό έθνικόν δίκτυον ήλεκτρισμοῦ καί ήλεκτρικαί οίκονομικαί επιδιώξεις*, «Βιομηχανική Έπιθεώρησης» 135, 136, 137/1946. 15) *Τό έθνικόν δίκτυον ήλεκτρισμοῦ τής Ελλάδος*. Ἀθῆναι 1946.
- Ρεδιάδη Π.: *Ο έθνικός πλοῦτος καί τό έθνικόν εισόδημα τής Ελλάδος*. «Πλοῦτος» 23, 24/1930.
- Ρουμπινιστάιν Μ.: *Τά μονοπωλιακά τράστ εἶναι οί κύριοι τής άτομικῆς ενεργείας*. «Μόρφωση» 10/1946.
- Ρούσου Π.: *Η Ελλάδα μέσα στή βαλκανική καί τήν παγκόσμια οίκονομία*. «Μόρφωση» 1/1945.
- Scott H.: *Chromiferrous Iron Ores of Greece and their utilisation*. Journal of the Iron and Steel Institute. 1913.
- Stalin J.: *Problems of Leninism*. Moscow. 1945 (σύμφωνα μέ τήν τελευταία ένδέκατη ρωσική έκδοση) Foreign Language Publishing House, Moscow. 1945.
- Σακαντάνη Κ.: 1) *Τό πρόβλημα τής παραγωγικῆς γῆς*. «Ανταίος» 2,3,4/1945. 2) *Τό πρόβλημα τῶν γεωργικῶν κεφαλαίων στήν Ελλάδα*. «Ανταίος» 1,2/1946, 7 - 8/1947.

- Σεγκάλ Λ.: *Ἀρχές πολιτικῆς οἰκονομίας*. Ἀθήνα 1946. Τόμος Α΄. καί Β΄. μέ Παράρτημα, καί *Principes d' economie politique*. Paris 1936 (Edit. Soc. Internationales).
- Σιδερίη Κ.: 1) *Ὁ ΑΣΟ, ΚΥΔΕΠ κλπ. ὄργανισμοί ἐξωπαραγωγικῆς ἐκμετάλλευσης*. «Ἀνταίος» 6,7/1945. 2) *Συνεταιρισμοί καί ἀγροτική Πίστη*. «Ἀνταίος» 17 - 18/1946.
- Στάλιν Ι.: 1) *Διαλεχτικός καί ἱστορικός ὕλισμός*, Ἀθήνα 1945. 2) *Λόγος στούς ἐκλογεῖς μου* (9 - 2/1946). 3) *Ἐκθεση στό 17ο Συνέδριο 1930*. Βλ. παραπομπή ἀπό «Μόρφωση» 4-5/1946, σελ. 236 (τόμ. Α΄). 4) *Ἐκθεση δόρασης Κ.Κ.Σ.Ε. (μπ.) στό 18ο Συνέδριο 1939*, «Μόρφωση» 9,10/1946 (Χρόν. Α΄, τόμ. Α΄).
- Σταυροπούλου Στ.: 1) *Ἡ ὑδροηλεκτρική ἀξιοποίηση καί ὁ Α.Ν. 2220/1940*. «Ἀνταίος» 8/1945. 2) *Οἱ λίμνες Δεσσαρητείας καί ἡ Ἑλληνική οἰκονομία*. «Ἀνταίος» 11/1945. 3) *Ἐνεργειακή ἀξιοποίηση, Ἐθνική Τράπεζα καί ἄλλα μερικά*. «Ἀνταίος» 13 - 14/1945. 4) *Ἡ σύμβαση Κοῦπερ ἔγκλημα κατά τῆς χώρας*. «Ἀνταίος» 1 - 2/1946. 5) *Ἀπάντηση στόν κ. Ραντόπουλο (Ἡλεκτρ. οἶκον. παρανοήσεις κλπ.)*. «Ἀνταίος» 17 - 18/1946. 6) *Ζητήματα ἐνεργειακῆς οἰκονομίας*. «Ἀνταίος» 19 - 20/1946.
- Στυλιανίδου Κλ.: 1) *Τά ὑδραυλικά ἔργα τῆς Θεσσαλίας*. «Τεχνικά Χρονικά» 113/1936. 2) *Ὁ Τριπόταμος Βερροίας καί ἐπικουρικῶς ὁ Ἀλιάκμων ἐν τῷ προβλήματι Θεσ/νίκης*. 1938. 3) *Τό πρόβλημα τῶν ἐγχωρίων πηγῶν ἐνεργείας*, «Βιομηχανική Ἐπιθεώρησης» 48/1938. 4) *Συμβολή εἰς τό πρόβλημα φωτισμοῦ καί κινήσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ*. «Βιομηχανική Ἐπιθεώρησης» 87/1941. 5) *Ἡ οὐτοπία περὶ δικτύου μεταφορᾶς ἐνεργείας*. «Οἰκονομικός Ταχυδρόμος» 956 - 960/1943. 6) *Ἀνακοίνωσις εἰσηγήσεων ἐν τῷ ἐνεργειακῷ προβλήματι*. «Βιομηχανική Ἐπιθεώρησης» 120/1944. 7) *Τό δίκτυον ἠλεκτρισμοῦ*. «Βιομηχανική Ἐπιθεώρησης» 115/1944. 8) *Τό ἐνεργειακόν πρόβλημα τῆς χώρας*. «Οἰκονομικός Ταχυδρόμος» 989/1944. 9) *Τό πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου δημοσίων ἔργων περὶ ὑδατοπτικῶν ἀξιοποιήσεων*. Ἀθήνα 1945. 10) *Ἐπιστολή εἰς «Ἀνταίον» (Ζητήματα ἐνεργ. οἰκονομίας)* 19 - 20/1946.
- Σφυρη Κ.: *Ὑπό ποίας προϋποθέσεις ἡ Ἑλλάς εἶναι διώσιμος;* Ἀθήνα 1931.
- Τιγκαράκη Γ.: *Ἔρευνα ἐπὶ τοῦ ἐνεργειακοῦ προβλήματος τῆς λίμνης Στυμφαλίας*. Ἀθήνα 1945.
- Τουρέτσι Σ.: 1) *Ἡ σοσιαλιστική συσσώρευση στό νέο πεντάχρονο*. «Μόρφωση» 9/1946 (Β΄ τόμος). 2) *Οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ κατά τήν εἰρηνική περίοδο*. «Μόρφωση» 10/1947.
- Τριανταφυλλίδη Τ.: *Ὁ ἑλληνικός λιγνίτης δύναται νά μεταβληθῆ εἰς γαιάνθρακα;* «Ἐργασία» 3/7/1932.
- Τρίμη Γ.: *Ἡ κοινωνική πολιτική τῆς τελευταίας δεκαετίας*. Ἀθήνα 1947.
- Τσιμάρρα Μαρ.: *Ἡ ἀποδοτικότητα τῶν ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων*. «Νέα Οἰκονομία» 5/1947.
- Varga E. - Mendelsohn L.: *New Data for Lenin's «Imperialism»*, New York 1940. Ἔκδ. International Publishers.
- Varga E.: *La situation alimentaire dans le monde*. «Temps Nouveaux», Moscou 20/1946.
- Vélikanov K.: *Les monopoles americains et la politique extérieure des Etats Unis*. «Temps Nouveaux» 20/1946.
- Wagemann E.: *Wirtschaftspolitische Strategie*. Hamburg 1943.
- Weber A.: *Wirtschaftspolitik*, München und Leipzig 1932.
- Φάρον Β.: 1) *Οἱ ἑλληνικοὶ λιγνίται*. «Τεχνικά Χρονικά» 62/1934. 2) *Ἡ παραγωγή ἐν Ἑλλάδι στερεῶν καυσίμων ἐξ ἐγχωρίων λιγνιτῶν*, «Τεχνικά Χρονικά» 88, 89/1935.

- Φιλάρετου Δ.: *Τό οικονομικόν πρόβλημα καί ἡ ἀποστολή Πόρτερ*. Ἐφημ. «Νέος Κόσμος» 10 - 2 - 1947.
- Φιλάρετου Κλ.: *Περί ἐγκαταστάσεως ἐν Ἑλλάδι βιομηχανίας χυτοσιδήρου καί χάλυθος*. «Τεχνικά Χρονικά» 125/1937.
- Φραγκισκάτου Κ.: *Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς ναυτιλίας μας*. «Ἀνταίος» 11, 12/1945 καί 15 - 16/1946.
- Χαριτάκη Γ.: 1) *Ἡ ἑλληνική βιομηχανία*. Ἀθήναι 1927. 2) *Φυσικόν περιβάλλον καί οἰκονομία*. Ἀθήναι 1943.
- Χατζηκυριάκου Α.: *Βιομηχανική πολιτική*, Ἀθήναι 1929.
- Χατζοπούλου Δ.: *Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ὑδραυλικῶν πτώσεων τῆς Μακεδονίας*, «Βιομηχανική Ἐπιθεώρησις» 36, 37/1937.
- Χριστοπούλου Κ.: *Ἡ Πελοπόννησος πλουτολογικῶς ἐξεταζομένη*. «Τεχνικά Χρονικά» 51 - 52/1934.
- Χριστόφ Μπ.: *Ἡ οἰκονομική κατάστασις τῆς Βουλγαρίας*. «Μόρφωσις» 9/1946 (τόμ. Β').
- Χωροφά Ν.: 1) *Ἡ ἄμεσος ἠλεκτρική ἐξυπηρέτησις Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης*. «Τεχνική» 28 - 29, 30 - 31/1945. 2) *Τά μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα ἀπό τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς*. «Οἰκον. Χρον.» 5 - 7, 8/1945. 3) *Ἀρδευσις καί ἠλεκτρισμός*. Ἀθήναι 1946 (ἔκδ. ΟΤΕΕ).

II. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ, ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ. ΣΧΕΔΙΑ ΤΕΧΝΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΛΠ.

(Μέ χρονολογική σειρά)

- Στατιστική ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος (1930 - 1940). Ἔκδ. Ὑπουργ. Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.
- Οἰκονομική ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος (1932 - 1939). «ἐκδομένη τῇ χορηγία τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ὑπό Γ. Χαριτάκη καί ὁμάδος συνεργατῶν».
- S.P.C. of the USSR: *The USSR in Figures. Central administration of economic and social Statistics of S.P.C. of the USSR*. Moscow 1934.
- Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου: 1) *Περί τοῦ δυνατοῦ ἀυξήσεως τῆς παραγωγῆς καί καταναλώσεως τοῦ ἔγχωριου λιγνίτου*. Ἀθήναι 1933. 2) *Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐκ τῶν παραγωγικῶν ἔργων ἀποκαλυπτομένων νέων ἐδαφῶν ἐν Μακεδονία*. 1935. 3) *Ἐρευνα καί γνωμοδότησις ἐπὶ τῶν βιομηχανιῶν δάμβακος 1937*. 4) *Τό ζήτημα τῆς συγκεντρώσεως τῶν βιομηχανιῶν ἐν Ἑλλάδι*, Ἀθήναι 1940.
- Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος: *Ἡ οἰκονομική ἔρευνα τῶν μεγάλων τεχνικῶν ζητημάτων*. Ἀθήναι 1933. (Ἔκδ. Τεχν. Ἐπιμελητηρ. Ἑλλάδος).
- Οἰκονομική Ἐπιθεώρησις τῶν Ἀωνύμων Ἐταιρειῶν 1938 - 1939. Ἀθήναι 1940. Ἔκδ. «Ἐφημερίδος Χρηματιστηρίου» Ν. Ἰγγλέση.
- Committee for international conferences USSR. *National and Regional Planning in the USSR*. III Διεθνές Συνέδριον Ἐνεργείας, Τόμ. VI.
- Ἀναγκαστικὸς Νόμος 2220/1940 καί κείμενον συμβάσεως Ἑλληνικοῦ Δημοσίου κλπ. Ἐφημερίς Κυβερνήσεως. Ἔτος 1940. (Σύμβασις μέ ὄμιλο Κούπερ).
- Political economical planning (P.E.P.) London. Δημοσίευμα ἀριθ. 228.
- Τό πρόγραμμα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας*, ἔκδ. Κ.Ε. τοῦ ΕΑΜ, Ἀθήναι 1945.
- Γραφείου μελετῶν ὑδραυλικῶν ἔργων (ΓΜΥΕ) Ὑπουργ. Συγκοινωνίας: *Μελέτη γιὰ τὰ ὑδρολογικά στοιχεῖα τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος 1945*. (Βλ. πίνακα 17 στό Παράρτημα II).
- Ὑπουργείου Δημ. Ἔργων: *Στοιχεῖα ἀνασυγκροτήσεως*. Ἀθήναι 1946.
- Φ.Α.Ο. *Ἐκθεσις ὀργανισμοῦ τροφῶν καί γεωργίας τοῦ Ο.Η.Ε.* Περίληψις στήν «Ἀγροτική

- Ἑλλάδα», 16 Σεπτεμβρίου 1946.
- Υπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Αὐγούστου 1946. «Τεχνικά Χρονικά» 269 - 270/1947.
- Βρεταννικῆς Οἰκονομικῆς ἀποστολῆς ἐμπειρογνομόνων: Παρατηρήσεις γιὰ τίς ὑποδείξεις καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ ὀργανισμοῦ γεωργίας καὶ τροφίμων τοῦ Ο.Η.Ε. «Ριζοσπάστης» 14/12/1946.
- Ὁ Νόμος γιὰ τὸ πεντάχρονο σχέδιο ἀνόρθωσης καὶ ἀνάπτυξης τῆς Λαϊκῆς Οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ 1946 - 1950. «Μόρφωση», ἀριθ. 10/1946.
- Tennessee valley authority: Τὰ ἔργα καὶ οἱ τεχνικὲς καὶ οἰκονομικὲς πραγματοποιήσεις στὴν κοιλάδα τοῦ Τέννεσση. (Βλ. Dav. Lilienthal: *Construit par le Peuple*, Jul. Huxley: *La vallée du miracle* καὶ μετάφραση Ἄντ. Μ π ε ρ ν ἄ ρ η ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Lili e n t h a l στῆ σειρά τοῦ Ἑλληνοαμερικανικοῦ συνδέσμου, Ἄθῆναι 1946). Βλ. καὶ Τ. V. A. «Ἄνταϊος» 7 - 8/1947.
- Οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν συμβούλιον Ο.Η.Ε. Ἔκθεσις ὑποεπιτροπῆς ἀνοικοδομήσεως κατεστραμμένων χωρῶν «Οἰκονομολόγος Ἀθηνῶν» 1485/1946 (καὶ ἐπομ.) καὶ «Τεχνικά Χρονικά» 271 - 272/1947.
- Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος: Ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος τῆς χώρας. «Τεχνικά Χρονικά», 269 - 270/1947.
- Οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ ΕΑΜ: «Οἱ ἀσφαλεῖς δάσεις τῆς ἀνασυγκροτήσεως». 1947.
- Ἔκθεσις τοῦ κ. Πῶλ Πόρτερ, ἀρχηγοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς οἰκονομικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, βλ. ἐφημ. «Ἐλευθερία» 8, 9, καὶ 10 Μαΐου 1947.
- Τὸ σχέδιον τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἀνασυγκροτήσεως. «Οἰκονομολόγος» 1515/1947.
- Ὄργανισμοῦ περιθάλψεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν (ΟΥΝΡΡΑ), Ἀποστολὴ Ἑλλάδος. Γραφεῖον Οἰκονομικῆς Ἀναλύσεως, Ἐπιτροπὴ ἀξιοποιήσεως πλουτοπαραγωγικῶν πόρων Ἑλλάδος (ΕΑΠΠΕ), Ἐποεπιτροπὴ ὀρυκτοῦ πλοῦτου. 1) «Ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος», Ἄθῆναι 1947, καὶ 2) «Σχέδιον ἀξιοποιήσεως πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς Ἑλλάδος». Παράρτημα Ι. (Σύνοψις τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν στοιχείων ἐπὶ τῶν προτεινομένων πρὸς ἀνάπτυξιν κλάδων). Μαΐου, 1947. (Πολυγραφημένο τεῦχος).

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α

- Ἄβαρὶν Β.: Τὰ ἀμερικανικὰ μονοπώλια στὴν Κίνα. «Μόρφωση» 12/1947.
- Ἀγαπητὴ Σ.: Αἱ γερμανικαὶ ἐπανορθώσεις. «Νέα Οἰκονομία» 5/1947.
- Βαρδούτη Γ.: Τὸ ἑλληνικὸν πρόβλημα ἐνώπιον τῆς ἀποστολῆς Πόρτερ. «Νέος Κόσμος» 3/2/1945.
- Ἰκὲς Χάρολντ: Νέα πολιτικὴ τοῦ κ. Τροῦμαν. Ἐφημερὶς «Νέα» 11 - 4/1947.
- Κουρκουμέλη Π.: Ἡ κατάστασις τῶν ὀδικῶν καὶ σιδηροδρομικῶν μας συγκοινωνιῶν. «Ἄνταϊος» 1 καὶ 2/1946.
- Πευκῶτη Δ.: Τὸ τετράχρονο σχέδιο Μοννὲ ἀνασυγκροτήσεως τῆς γαλλικῆς οἰκονομίας. «Νέα Οἰκονομία» 3/1947.
- Τριανταφυλλάκου Γ.: Δηλώσεις στὴν ἐφημ. «Νέος Κόσμος» 17/2/1947 γιὰ τίς ἐπανορθώσεις.
- Συνέντευξη μὲ τὸν κ. Κόπλοκ, Οἰκονομικὸ Σύμβουλο τῆς ΟΥΝΡΡΑ. «Ριζοσπάστης» 14/12/1946.
- Ὁ παναμερικανισμὸς ὡς ὄπλο γιὰ τὴν πολιτικὴ τῆς ἐπέκτασης. «Μόρφωση» 4/1947.
- Τὰ διαθέσιμα σὲ χρυσὸ καὶ συνάλλαγμα τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος. «Ἄνταϊος» 5/6/1947.
- Ἡ συναλλαγματικὴ μας κατάστασις. «Νέα Οἰκονομία» 3/1947.
- Τὰ μεροκάματα καὶ οἱ μισθοί. «Ἄνταϊος» 5 - 6/1947.

Λόγος τοῦ στρατάρχη Τίτου. «Ριζοσπάστης» 30/11/1946.
Οἰκονομική ὑποδούλωση τῆς Ἑλλάδος. Ἐκδ. «Ἐλεύθερης Ἑλλάδας», 1946.
Λόγος τοῦ Προέδρου Τροῦμαν. «Βῆμα» 13 - 3/1947.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Στήν πύό πάνω βιβλιογραφία περιλάβαμε ἐκτός ἀπό τά ἔργα πύό ἀναφέρουμε στό κεί-
μενο καί ὄσα ἄλλα κρίναμε πύό ἀπαραίτητα γιά τήν κατατόπιση τοῦ ἀναγνώστη, χωρίς φν-
σικά καί νά ἐξαντλήσουμε ὄλη τήν εἰδική βιβλιογραφία τῶν θεμάτων πύό θίγουμε. Αὐτό,
ἄλλωστε, ἀποτελεῖ ἀντικείμενο μιᾶς χωριστῆς, εἰδικῆς ἔρευνας, πύό θά ἔπρεπε νά ἀναλάβει
ἔνα ἰνστιτοῦτο γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης, τῆς ἔρευνας καί τῆς στατιστι-
κῆς.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Νά διορθωθοῦν τά παρακάτω λάθη:

Στή σελ. 533 σειρά 9 ἀπό πάνω, νά διαβαστεῖ 236 - 238
Στή σελ. 533 ὑποσημείωση 2, νά διαβαστεῖ 236 - 238
Στή σελ. 535 ὑποσημείωση 3, νά διαβαστεῖ 311 - 316
Στή σελ. 535 ὑποσημείωση 4, νά διαβαστεῖ 256 - 310
Στή σελ. 536 σειρά 20 ἀπό πάνω, νά διαβαστεῖ 42
Στή σελ. 536 σειρά 1 ἀπό κάτω νά διαβαστεῖ 87
Στή σελ. 536 σειρά 6 ἀπό κάτω νά διαβαστεῖ 41 - 87, 103 - 172

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ (τόνοι)
 Στοιχεία Στατιστικής Έπετηρίδος της Ελλάδος 1939 (εκλ. 140-141).

Μεταλλεύματα	Ποσότης	Ώτος	Μεταλλεύματα	Ποσότης	Ώτος
Σιδηρός	348.613	1938	Χαλκός	4.924	1937
Σιδηροκαρβάνιον	—	—	Σιδηροπυρίτης	244.000	1938
Μολύβδος	14.889	"	Θειομεταλλεύματα	548	1938
Ψευδαργυρός	10.338	"	Αντιμόνιον	336	1936
Μαγγάνιον	7.075	"	Θειούχα κείμενα	30.780	1938
Χρυσόνιον	42.464	"	Στεατίτης	1.293	"
Λευκόλιθος (άφρυστος)	168.243	"	Άμιαντος	85	"
Βωξίτης	179.886	"	Πετρελαίον	265	1936
Λιγνίτης	108.010	"	Ασφαλτολιθός	—	—
Μυερίον	50.306	"			

* Γενική στατιστική υπηρεσία της Ελλάδος. — Υπουργείον Έθνικής Οικονομίας.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2
Ι ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΣ ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ
 Στοιχεία Στατιστικής Έπετηρίδος της Ελλάδος 1939 (σελ. 141)

Μεταλλεύματα	Ποσότης (τόνοι)	Άξια (Δρχ.)	Ώτος	Μεταλλεύματα	Ποσότης (τόνοι)	Άξια (Δρχ.)	Ώτος
Σιδηρός	325.796	71.305.495	1938	Όχι μεταφοράς	633.430	225.466.007	—
Σιδηροκαρβάνιον	—	—	"	Θεούχα κείμενα	—	—	1938
Μολύβδος	—	—	"	Χρυσόνιον	33.603	50.551.960	"
Ψευδαργυρός	11.448	10.478.410	"	Λευκόλιθος	56.264	34.842.067	"
Μαγγάνιον	1.222	1.681.712	"	Στεατίτης	1.195	2.144.000	"
Μυερίον	60.900	31.373.560	"	Βωξίτης	150.791	45.183.206	"
Χαλκός	1.562	1.249.600	"	Άμιαντος	95	79.000	"
Σιδηροπυρίτης	232.101	108.685.680	"	Γαλιανθράνης	96.811	23.733.701	"
Θειομεταλλεύματα	351	543.050	"	Πετρελαίον	—	—	"
Αντιμόνιον	50	148.500	"				
εις μεταφοράς	633.043	225.466.007		Σύνολον	972.201	381.999.941	

II ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΞΕΛΟΓΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΙΣ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1929-1938
 Από: « Ορυκτός πλούτος της χώρας » Επιστημονική Επιτροπή Τεχν. Επιμελητηρίου Ελλάδος (Γ. Ε. Ε.).
 "Τεχνικά Χρονικά", αριθ. 269-270/1946, σελ. 209.

Είδος μεταλλεύματος	Μετά την 10ετή περίοδο από 1929 μέχρι 1938		
	Παραγωγή τόνοι	Έξαγωγή και μεταφοράς εις φυσική κατάσταση του	Άξια εις δραχμάς διατεθειών ποσοτήτων
Μαγγάνιον καί Σιδηροοργανία	22.270	8.645	14.649.884
Μυρίλιον	251.768	248.231	169.613.983
Χάλκος	7.946	3.812	2.265.651
Χρυσίον	269.650	250.373	275.296.826
Σίδηρος	2.157.317	2.156.027	347.287.188
Μολύβδος	212.234	5.891	9.507.596
Ψευδαργυρος	78.026	53.927	72.724.783
Σιδηροπυρίτης	1.665.808	1.509.273	564.972.905
Θεοφιταλλεύματα	15.990	1.134	2.011.213
Άθιακτος	154	213	210.750
Λιγνίταιον	3.715	809	570.000
Βωξίτης	446.985	410.592	120.685.208
Σμυρίς	102.306	113.425	206.340.948
Στεατίτης	7.526	7.063	12.790.313
Άντιμόνιον	2.571	2.859	7.019.297
Βανούζα μιντα	435.305	41.779	12.673.087
Βαρυτίτη	131.323	113.680	38.342.269
Λευκοσίθος	846.596	297.732	146.877.911
Λιγνίτης	1.166.814	1.140.188	265.430.046
Μολυβδαίνιον	1.560	—	—
Σύνολον	7.825.864	6.347.653	2.269.269.858

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2Α
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ (τόνοι) ΕΤΗ 1880-1938
 Βλέπε Στατιστική Έπιτηρεία της Ελλάδος... 1939-σελ. 455

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 3
Ι Ξ Α Γ Ω Γ Η Μ Ε Τ Α Λ Λ Ε Υ Μ Α Τ Ω Ν
Σ τ ο ι χ ε ι α Σ τ α τ ι σ τ ι κ ή ς Έ ν τ η ρ ή σ ε ς τ η ς Έ λ λ α δ ο ς
1939, V ε τ . 203-204.

Μεταλλεύματα	ποσότητων	Αξία δραχ	Έτος
Σιδήρου	309 000	69.292 000	1938
Μαγγανίου	3 065	2.855.000	"
Μολύβδου	52 390	27.366.000	"
Χρυσίου	35.661	55.136.000	"
Μαγγνησίτης/Πλουμί	47 851	31.901.000	"
Σφύρα	7 203	25.069.000	"
Σιδηρορυτίτης	202.238	100.147.000	"
Βωξίτης	139.245	51.711.000	"
Βαρευίτη	32.997	21.024.000	"
Σύνολα	829 650	384.500.000	

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 3 Α
 Βλέπε Στοιχεία Στατιστικής Ένετηρήσεως της Ελλάδος 1939 (σελ.142)

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 4
Ξ Α Γ Ω Γ Η Μ Ε Τ Α Λ Λ Ε Υ Μ Α Τ Ω Ν Σ Υ Μ Φ Ω Ν Η Ξ Ι Π Ρ Ο Ϊ Τ Η Ν Κ Α Τ Α Τ Ε Ι Ν Τ Ω Ν Ε Μ Π Ο Ρ Ε Υ Μ Α Τ Ω Ν Υ Π Ο Τ Η Ξ Η Ξ Ε
Σ τ ο ι χ ε ι α Σ τ α τ ι σ τ ι κ ή ς Έ ν τ η ρ ή σ ε ς τ η ς Έ λ λ α δ ο ς 1939 V, ε τ . 212

Μεταλλεύματα, μεταλλεύτ.	Ποσότης	Αξία	Έτος
Συμψυκτ. τήρακα	757 186 τόννοι	315.828.000	1938
Σιδηρος ναυαχάλυ	10 301 "	19 377.000	"
Μεταλλομοιά κη σιδηρού	1 043 "	13.745.000	"
Άντικείμενα έν υλικών μεταλλών κη άλλων υατονοκατόματα	628 "	37.232.000	"
Σύνολα	769.158	386.182.000	

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 4 Α
 Ξ Α Γ Ω Γ Η Κ Α Ι Ξ Α Γ Ω Γ Η Κ Α Τ Α Κ Α Τ Η Γ Ο Ρ Ι Α Ξ Ε Μ Π Ο Ρ Ε Υ Μ Α Τ Ω Ν (Ε Μ Π Ο Ρ Ι Ο Κ Ε Ρ Δ Ι Ο)
 Βλέπε Στατιστική Ένετηρήσει Ελλάδορ 1939 (σελ. 154).

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 4 Β
Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α Σ Τ Α Τ Ι Σ Τ Ι Κ Η ς Ε Ν Τ Η Ρ Η Ξ Ε ς Τ Η ς Ε Λ Λ Α Δ Ο ς Κ Α Τ Α Τ Ε Ι Ν Τ Ω Ν Ε Τ Ω Ν 1938
Βλέπε Στατιστική Ένετηρήσει Ελλάδορ 1939 (σελ.336)

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 5

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΙΑΣ

Στοιχεία Στατιστικής Επιτηδεύσεως της Ελλάδος 1939. Γ. εκ. 1185-189.

Συνολική ποσότης 164.863 τόννοι } έτος 1938

Συνολική αξία: 2.650.570.000 Δρχ. }

I Σιδηρομεταλλουργία

Είδος	Ποσότητες	Αξία Δρχ.
1) Σίδηρος άσπεργκας ή λαμα ή όρνιοι	11.456 τόν.	37.197 000.-
2) Σίδηρος έλατος ή έλυστοί άσπεργκας	67.998 "	455.906 000 -
3) Σιδηροφυλλα έν μενι	32.391 "	307.056 000.
4) Τεχνουργήματα σιδηροφυλλου	1.420 "	14.333 000.
5) Σιδηρουργικής διακτ. τεχνουργήματα	8.711 "	115.620 000 -
Σύνολα	121.976 τόννοι	930.112 000 -

Ποσοτική κατάταξη κατά είδη εξαγωγόμενων εισήρου

Άπο: "Ο όρνιτος πλούτος της Ελλάδος "Επιστημονικά έπιτροπεί του Τ.Ε.Ε. Βλέπε Τεχνικά Άρτυμα αρ.269-270:946 εκ.1118

έπι 158.738 τόννων εισήρου εισαχθέντος το 1938, έπόμεν τά είδη έπι τοίς ένατορ είδη.

Σίδηρος έι πλάμας ή όρνιους 7.20%

" έλατος ή έλυστός 42.80%

" έι σιδηροφυλλα 20.20%

1) Διάφορα είδη 70.20%

1) Βαρίδια, δοκίμα, σιδηροφορμινόν ύλιον, έργαλεία κατασκευαί έι σιδηροφυλλου 9.96%

2) είδη εισήρου σινοδομής 0.68%

3) Σύρματα και πλέγματα καρπίδ, πέταλα, μεταλλουαρρα, λεθτομαρρα, μπουζόνια 4.12%

4) Μαχαίρια, πλαστιγγές, ύργοι, υλίνα, σφιμύ, θραυροφυλλώια, τροχονομίδώτια 0.15%

5) Αγκολίδες, μονίροι σιμολήματα, και κρητηροισιάντλια, μηχανήματα διορθωτικής 5.70%

6) Γεωργικά έργαλεία 2.20%

7) Μεμονωμένα κέρη μηχανών 1.29%

8) Σιδηρομα λεπτά και είδη κατασκευής 5.70%

29.80%

100.00

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 5 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)
 III Διά το 1938 τό ποσόν τού εισαχθέντος εισήγρου έπει ώς έξής:
 (υπολογισμός έπιτροπής ΤΕΕ εκλ. 217 στο ίδιο)

Είδη	Τόννοι	Άξιότιμα δρα.
Σίδηρος υλοσως		
61 οιασδήποτε μορφής	11 403	36.58
62 έλατος ή έλυετός	67.999	455.90
63 σιδηρόφυλλα	32.135	299.04
64. 65. 70. 71. 76. 80. 89. 92. 96. 99	38.201	1.139.59
	<u>149.738</u>	<u>1.931.11</u>
΄όαν προστεθούν και τα πομπίλα σιδηρίμα παριου	8.000	1032.00
	<u>157.738</u>	<u>2.963.11</u>

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 6

III Είδη μηχανουργίας και μεταλλουργίας
 Συνολ. ποσότης 42.887 τόννοι Άξία δραχμ. 1.720.458.000 / έτος 1938

Είδη	Ποσότης	Άξία αι.δ. δραχμ
1) Όργανισμο φορητά έργων και τεχνικών	687 τόννοι	33.811
2) Σωλήνες και αγωγοί έν εισήγρου	7 298 "	69.844
3) Άλυσεκ και άλυσειδία έν γενει	473 "	11.473
4) Σιδηρίνα θυρών, παραθυρών έπιπλων κτλ	320 "	14.675
5) Σιδηρίνα εσοκίμα και υαλίδια μεταλλίνα έν γενει	9 414 "	182.831
6) Τεχνουργήματα εκ μεταλλικών ευρηματων	109 "	4.958
7) Καρπίσ, έλιες, νοχλίας κτλ	1.106 "	26.290
8) Βελόνες, κάρπιδες, γραφίδες, όρνιετρα κτλ	69 "	17.216
9) Παρπαι και παρεμφερή είδη	84 "	13.413
10) Κείθρα, έπιλυέθρα, κλειδες	183 "	12.748
11) Μαχαίρα, νοχλίας, πέρονα	188 "	18.551
12) Άγκυλές, έν γενει	209 "	4.192
13) Κινητήριαι μηχαναι (όπισθου, πετρελίου, βενλίνης κτλ)	901 "	51.132
14) Ρυθουλνιοι μηχαναι	142 "	7.281
15) Δυναμό και ήλεκτριμοι κινητήρες	572 "	42.152
16) Άντλια εν γενει	241 "	30.684

17) Ραπτοκρήματα	443 "	40.005
18) Μηχανήματα διά πύσην διογκασίων	8.052 "	453.738
19) Γέφυγνα μηχανήματα και εργαλεία	3.205 "	135.405
20) Τέρασια και κέρη μηχανημάτων, μηχανών ή αερολεβητών	2.151 "	162.361
21) Ομοιότης ομοιοφώνων μηχανήματα ευκένωσι και στυή	512 "	28.549
22) Μηχαναι αριθμητικά, γραφομηχαναι	40 "	18.125
23) Όργανα και ευκένωσι των εφαρμογών του ηλεκτρικού	568 "	100.633
<u>Άλλα μεταλλαια και είδη εί αυτών</u>		
1) Ψυδάρθρωπος (τεχνικός)	1025 "	12.741
2) Χαλύκος και υφάματα αυτού εί ρύλλα είλάσματα υ λη.	3.648 "	146.644
3) Μασσιτέρος	254 "	28.848
4) Σωλήνες εί χαλυού ή υφάματων αυτού	592 "	28.881
5) Είδη εί χαλυού και υφάματων αυτού	193 "	45.930
6) Αλκυβίνιοσ	201 "	44.571
* Αναφέρονται κερμίδε από τίε, πύε παρατηρητικιές κατηγορίε προϊόντων μεταλλουργίας και μηχανουργίας πύε περιλαμβάνεται είη Στατιστικη έπετηρίδα τίε Ελλάδος. (σελ. 185 υί έμ.)		

Π Ι Ν Α Κ Α Ι Β Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ ΕΙΣΩΝ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΤΑΞΗΝ [Η ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΝΩΜΗ ΜΑΣ ΚΑΤΑΤΑΞΙΣ] ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΣ Κ.Τ.Ε.
Στακασία Στατιστικιής έπετηρίδος τίε Ελλάδος 1939 -Ι- (σελ.212)

Ε ί δ ή	Ποσό τίε (τόννοι)	Άξία εί.δ. εραφ.
α) Μεταλλεύματα ευρωπίου τίρρα	30	48
β) Σίδηρος και ααλύ.	129.590	973.200
γ) Μεταλλαια και σ κη είδη	6.018	247.957
δ) Αντικείμενα εί κοινών μεταλλων κ ή άλλων υατονομαζόμενα	11.060	401.825
ε) Μηχαναι και ευκένωσι ούα ηλεκτρικαι και κ ή άλλων υατονομαζόμενα	15.184	896.864
εί) Ηλεκτρικα μηχανήματα και ευκένωσι	4.793	484.630
η) Όχημάτα και υλίον μεταφορών κ ή άλλων υατονομαζόμενα	4.236	898.240
τόννοι	7.222.265	3.902.764
τέρασια	170.911	

Π Ι Ν Α Κ Α Ι Γ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΑΚΑΤΕΡΓΑΣΤΟΥ ΚΑΙ ΗΜΙΚΑΤΕΡΓΑΣΜΕΝΟΥ ΣΙΔΗΡΟΥ (ΕΤΟΣ 1938)
Από Ά.Δ.έληγισιν: ή μεταλλουργία είδη εί την Ελλάδα, Δύοσ Ισπανία άρ. 9-10/1945

Αυατέργαστος υάθε κρηγίε	Έρατό και έλυετό	Σίδηρορύλλα	Σύνολον
τόννοι	τόννοι	τόννοι	τόννοι
11.403	67.999	32.135	111.537
δρακμαί	δρακμαί	δρακμαί	δρακμαί
36.578.000	459.905.000	299.038.000	791.921.000

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 8

ΕΙΣΙΓΟΓΗ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΕΙΔΩΝ ΚΑΤΕΓΓΡΑΜΜΕΝΟΥΣ ΙΔΙΩΤΟΥΣ ΕΤΟΙΣ 1938
Από η Δεληγριανή η μεταλλουργία εισήγαγε στην Ελλάδα. Οσον χρονια αρ 9-10-1945

Τεχνουργήματα κ τ.λ	Σιδηρήια έσοδοι	Συρματα, πλέγματα	Ματαριανολό, επίρρες αρηματα υβήτια	Αιρολιόθρες, κη- χανά και μηχανή κατα διοργασιών	Σωφρήια Μηχανήματα	Μεμονωμένα κί- ρη μηχανημάτων	Σύνολο
Τόννοι 15.759	Τόννοι 1.098	Τόννοι 6.533	Τόννοι 220	Τόννοι 9.362	Τόννοι 3.188	Τόννοι 2.041	Τόννοι 38.201
Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)	Λεία (δραχ)
187.096.000	33.088.000	75.121.000	16.839.000	533.599.000	134.068.000	194.779.000	1.139.590.000

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 9

ΕΙΣΙΓΟΓΗ ΚΑΥΣΙΜΩΝ ΕΤΟΙΣ 1938
Στοιχεία Στατιστικής της Ελλάδος 1939-IV (σελ.183-185)

Είδος	Ποσότης τόννοι	Λεία (δραχ)	Καύσιμον	Τόννοι	Λεία (δραχ)
Γαϊνθραυές Μόν (οιτανθραυές)	896.622	734.340.000	Γαϊνθραυές	811.683	663.996.750
Μαίθρα (Μαζωιτρίλι) Οιζ)	77.633	82.755.000	Οιτανθραυές (μόν)	56.942	64.330.650
Βενζίνη	242.988	357.207.000	Βενζίνη	79.555	267.881.900
Πετρίλαιον φ.	71.138	188.715.000	Πετρίλαιον πετ/χωνών	127.486	266.998.400
Ξυλοθραυές	20.918	43.389.000	Πετρίλαιον έξωτερηης καύσεως	156.389	240.836.060
Μαυσόξυλα	8.277	15.033.000			
	2.560	1.821.000			
Σύνολον	1.320.433	1.422.760.000	Σύνολον	1.231.755	1.506.013.820

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 10

ΕΞΟΡΥΞΗ ΛΙΓΝΙΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣΙΓΟΓΗ ΚΑΥΣΙΜΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ (ΕΤΗ 1914-1942)
Από Π. Κουβίλη Έκφορειση Οιονομία της Ελλάδος, Αθήνα 1944/σελ.230) και έυθεεις νοθημνητοί Μεγελ,
 διά τα έτη 1914-1932 Βλίνε "Τεχνία χρονια αρ. 175/1939 σελ.312

Έτος	Συνολική έισοργη	Εξορυξή έξ έλλοδ	Συνολική έισοργη	Έτος	Εξορυξή έισοργη	Συνολική έισοργη	Εξορυξή έισοργη
1914	941	20	485	1934	131	1027	104
1915	131	40	675	1935	142	1035	93
1916	87	117	668	1936	153	1227	106
1917	-	158	837	1937	143	1273	131

1918	—	213	1928	823	121	1938	1318	108
1919	165.30	183	1929	963	157	1939	1235	120(1)
1920	26	197	1930	1017	130	1940	"	140(1)
1921	271.20	169	1931	950	105	1941	"	250(1/2)
1922	253.18	132	1932	951	125	1942	"	350(1/2)
1923	330.15	118	1933	803	99			

(1) Κατά πληροροφίες εις τής Δ/σεως Μεταλλών του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.
(2) Περίπου...

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 11

ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΔΙΓΝΙΤΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (τόνοι) ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΝ ΤΟΥ Α. Ο. Σ.

№ α/α	Περιγραφή	Βεβαιωμένα με έργα	Πόσων από κρατήσεις	Δυνατό με έργο
1	Κύρης (Ανδροκυάνων Πασσά κ.λπ.)	400.000	1.000.000	6.000.000
2	Αλιβερίου	400.000	2.000.000	6.000.000
3	Ψακτών, Σίμων, Γιάτρων, Ύρων κ.λπ.	200.000	500.000	1.000.000
4	Ύρωπος (Ύρωπος, Μήλεσι Ζωοδόχου Πηγής)	200.000	1.000.000	3.000.000
5	Μεγαρών, Ραφίνας, Ηρακλείου κ.λπ.	200.000	900.000	3.500.000
6	Κορώνης	200.000	1.000.000	4.000.000
7	Κυπαρισσίας, Αγαλιανής, Στροβιτίου, Σαχάρης, Βελίνας	300.000	1.000.000	3.000.000
8	Μηρούρας, Στρέφι, Βραχίτεας, Κοουκώριων, Καλαβρυτών κ.λπ.	300.000	2.000.000	10.000.000
9	Καρδαμύλης, Πηλιανής, Μεγαλοπόλεως κ.λπ.	100.000	500.000	1.000.000
10	Άγιερας, Ξυλούστρου, Περαχώρας, Αθηνών κ.λπ.	200.000	200.000	1.000.000
11	Αφείσσης, Παυλιανής, Γυλιέρου, Γερουκίου κ.λπ.	200.000	300.000	2.000.000
12	Σίου, Λέσβου, Σαφοβραυής Σιύρου κ.λπ.	200.000	500.000	2.000.000
13	Βεύης (Έθνικόν), Αμυγδαίου (Έθνικόν), Αχλάδας (Έθνικόν)	500.000	5.000.000	40.000.000
14	Σητείας, Πλαμίας κ.λπ.	100.000	200.000	2.000.000
15	Πτελεματίδος (Μαίλαριών) Πρασσείου Αγ. Χριστοφόρου κ.λπ.	200.000	300.000	2.000.000
16	Κοζάνης, Κρέμου, (Συμφιλίτα), Καρόιτας (Σπύρα), Πατρανά	200.000	2.000.000	20.000.000
17	Γρεβενών, Καλαμνάς, Σριετού, Αγιοφύλλου (Βηλελίτη)	100.000	300.000	15.000.000
18	Μαστοριάς, Άνω Πεύκης	100.000	200.000	1.000.000
19	Σερβίων, Προεγγίου (Καλδασές), Λαδας, (Λαδανίτα) κ.λπ.	100.000	2.000.000	10.000.000
20	Κατερίνης, Δρακίνας, Σιδιτρονάστρου, Ορρανοί, Τσερίπλανης (Έθνικ)	100.000	300.000	1.000.000
21	Σέρρων, Δρακας, Σιδιτρονάστρου, Ορρανοί, Τσερίπλανης (Έθνικ)	500.000	3.000.000	20.000.000
22	Θραύης, Αλεξανδρουπόλεως (Έθνικ), Κυριαγής, (Κυριαγίου, Κοροπιγής, Ξάνθης	200.000	500.000	4.000.000
	Σύνολον	5.000.000	27.000.000	156.000.000

* Ωστόσο τα βεβαιωμένα αποθέματα από τις περιγραφείς των Σ.Ε.Κ. είναι τριακόσια εκατομμύρια τόνοι.
(Υπολογισμοί Μηχανικών Ανορέσιμου καί Καρύδη)

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 12

ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΛΙΓΝΙΤΗ ΣΙΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

I Ανατά αποθέματα λιγνίτη στην Ελλάδα κατά τους υπολογισμούς της μελέτης Μεγελ. Βλίνε "Τεχνικά Χρονικά", τεύχος 176 (1939 σελ. 308)

1	Περιφέρεια	Φλιβίνης - Κοζάνης	τόνοι	6.000.000.000
2	"	Σερρών - Παγγαίου	"	400.000.000
3	"	Κατερίνης - Περίων	"	15.000.000
4	"	Αιθιοπίου	"	50.000.000
5	"	Κυβής	"	60.000.000
6	"	Τανάρρα	"	150.000.000
7	"	Ύρωπου	"	50.000.000
8	"	Ραφίνας - Μαραθώνος	"	60.000.000
9	"	Περιστερίου	"	40.000.000
10	"	Οιμίου - Πύργου	"	125.000.000
11	Σιθωνοπεδίο	περιφέρεια Ύδρας	"	250.000.000

Σύνολον τόνοι 7.200.000.000

II Αποθέματα πιθανά εύρωστα μετά έρευνήσιμιά δεσφίνα, ως σήμερα κατά τον καθογγητήν Γ. Γεωργιάδη

Αποθέματα δεσφίνα	(έρευνα Ι.Ε.Κ)	300.000.000 τόνοι
"	(υπόλοιγη Ελλάδα)	200.000.000 "
"	για άλλην την Ελλάδα	500.000.000 "

κατά τον καθογγητήν Γεωργιάδη. (Βλίνε Σ. Σταυροπούλου, ένεργειακές διαπιστώσεις και προοπτικές, Αττικής, φρ. 4/1946 σελ. 158)

III Αποθέματα λιγνίτη πιθανά κατά το γενικό μερφυσιμό Δ. Κιεύρα. Η συνολική μας παραγωγή θα μπόρει να ξεπερασει κατά πολύ τα 4.000 εκατομμύρια τόνους. Βλίνε: Δ. Κιεύρα. "Ο όρυκτός πλούτος και οι δυνατότητες, ανάπτυξης θερμής διαηχανίας στην Ελλάδα". Αττικής φρ. 10/1945 Βλ. και το ίδιο: "Γύρω από την αξιοποίηση των λιγνιτών της χώρας μας". Αττικής φρ. 13-14/1945 (υπόβ. σελ. 289)

IV Αποθέματα περιοχών Β. Δ. Μακεδονίας κατά μέ ά αποθέματα άλλων περιοχών Αποθέματα λιγνίτη κατά τον Κρησανίμο Γ. Πελοπόννησο «εξηγησιμώτα 200 εκατομμύρια τόνοι και αποθέματα πιθανά τριμυκτανταλίας ίσως ποσότητας» Βλίνε Γ. Πελοπόννησου: "Ένεργειακά άόγμω της χώρας και δυνατότητες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας". Τεχνική, φρ. 30-31/1945

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΙΓΝΙΤΩΝ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕΤΟΥΣ

ΛΙΓΝΙΤΩΣ ΑΛΛΩΝ ΧΩΡΩΝ

Από Δ. Κιουύρα: Τύρω από την αξιοποίηση των λιγνιτών της χώρας μας, Άντατος 13-14/1963 (σελ. 290)

Προέλευση	Μόνηος άνθρακας	Ύδαροδο	Ύγρασία	Τέσσα	Θερμαντική δύναμη
Βουρσία	49.99	3.69	15.75	13.54	4.965
Βοημία	52.42	4.16	16.55	13.67	4.785
Ιαξώνια	27.21	2.13	53.14	7.52	2.245
Ρηανία	24.98	1.77	51.61	11.53	1.890
Πέρνι	42.30	-	11.90	6.90	4.700
Μαρίτα	12.50	-	20.60	18.70	2.900
Μπούργα	26.10	-	14.25	16.50	4.200
Κορώνη	28.20	-	22.30	3.00	4.072
Μεζάρια	41.50	3.85	14.20	22.42	3.505
Κύμη	53.01	4.00	13.24	12.05	4.557 (νευρός)
Αλβέρι	19.02	-	39.40	9.62	3.433
Μαρούρα (κλ)	30.10	-	26.60	3.60	4.279
Αμύντανο	27.60	-	20.30	1.80	4.744
Βενή	30.60	-	20.60	20.60	4.481
Σέρρες	34.90	-	19.70	6.20	4.892
Κύμη	48.86	4.24	10.03	3.00	6.500 (μυρ. λιν)

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΙΓΝΙΤΩΝ

Στοιχεία ενδοεσωκ μαθηγητού Κεζελ. Βλέπε «Η έρευνα του λιγνιτικού προβλήματος της Ελλάδος»
Τεχνική Έκθεση αρ. 176/1939 σελ. 316 *

Όρυχεία	Μόνηος άνθρ. %	Πηκτιν. ούσια %	Τέσσα %	Ύδαρ %	Θερμαντική δύναμη ανά τόννο υδατός	Όρυχεία	Μόνηος άνθρ. %	Πηκτιν. ούσια %	Τέσσα %	Ύδαρ %	Θερμαντική δύναμη ανά τόννο υδατός
Κύμη	33.4	47.0	17.4	2.2	6.216 θερμίδ.	Βενή (Μπαλίτα)	30.6	41.4	20.6	20.6	4.481 θερμ.
Αλβέρσιον	29.1	29.8	22.2	18.8	3.969 "	Αμύντανο	27.6	50.3	1.8	20.3	4.744 "
Ύρωπος	39.8	29.1	17.5	13.6	4.595 "	Σέρρες	34.9	39.6	6.2	19.7	4.899 "
Ώρωπος (Μηδες)	28.3	29.7	12.8	29.1	3.531 "	Τεσπιδιανή (Παγ- γαιον)	32.8	35.6	15.2	14.0	5.145/3188 "
Σααρω	34.2	25.7	22.5	17.8	3.662 "	Πέρνι (Βουρβάρια)	42.3	41.2	6.9	11.9	4.700 "
Μαρούρα (Ηλεία)	30.1	39.7	3.6	26.6	4.279 "	Μπαλβαθραξ	81.6	13.2	3.9	1.2	8.323 "
Κορώνη	28.2	50.3	3.0	22.3	4.072 "	(μυρ. λιν)					

* Βλέπε του ίδιου, ανάλυση από εξέταση 23 εν όλω δείγματος άνθρακος και σχετικά αποτελέσματα.
Τεχνική Έκθεση αρ. 183 σελ. 249-265

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 14 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)
Στοιχεία Σ. Σταυροπούλου. Β.Γ. Ημετάιος αριθ. 2/1946 εκ. 2. 159.

	Αιχμητής Προστίθου		Αιχμητής Βεύης	
	60 %	%	40 %	%
Υγρασία φυσιτή	5.7 "	"	9.7 "	"
Τέρρα	6.9 "	"	9.0 "	"
Άσπρα και άπάλια	3.4 "	"	5.3 "	"
Μερό άποσταλής	2.2 "	"	5.6 "	"
Πισσε	20.3 "	"	30.0 "	"
Κού	1.7 "	"	0.4 "	"
Βελαφι	1.545 Θ	"	2.317 Θ	"
Βερρίδες ύπε. Άφες				

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 15

ΚΟΣΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΙΧΜΗΤΕΡΧΕΙΩΝ ΜΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ
ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΛΙΓΝΙΤΗ ΜΑΙ

	Ύψωτεριμού	Ύψωτεριμού
Δαπάνη έγκριταστάσεως έργοστασιών Αιχμητών Πτολεμαϊδος	160 έυατ.	190 έυατ.
» αξιολογήσεως άλλων Αιχμητέρχων	90 "	160 "
» εισήροφραμικών και Αιχμητών έργων Αιχμητών	90 "	150 "
Γένιμόν εύνολον: 800 έυατοβύρια Δραχμέ. Στοιχεία Μυχαρίλου Σ. Σταυροπούλου	300 έυατ.	500 έυατ.

	Δαπάνη	Στοιχεία Τεχνικού
Έργοστάσια πλινθοποιήσε και έξευτεριμού Αιχμητή για παραγωγή 75.000 τόννων Αιχμητή	40.000 Λ.Α	(Τριανταφυλλίδης)
Έργοστάσιας ήλιοστάσεως πλινθοποιήσε και εύκλινησε προέόντων άποστάσε	80 έυατοβ. Δραχ.	(Φάρνι)
Έργοστάσια κατασκευής μεταλλουργικού κωι στη Γουμμοσλαβία	200 "	Δ. Ήνερια
Έργοστάσιας παραγωγής συνθετικής βενζίνης από Αιχμητή στη Γαλλία	500 "	Δραχ.
Αξιολογή 3 έυατοβύριων τόννων Αιχμητή βα υεστίει κατά Δ. Κιεύρα	80 "	Φράγχο (Κιεύρα)
Με ευνοηολογικό δασατης για την αναδιοργάνωση των εργοσίων του Αιχμητή, ευνοηολογία δαπάνη	1.2-5 έξευτεριμ. Δραχ.	(")
Στοιχεία Γεωλόγου-Γεωφυσικού Δ. Κιεύρα, από: "Γύρω από τήν αξιολογήση των Αιχμητών τής χώρας μας" Ημετάιος, 13-14/1945 (εκ. 2. 293)	2-2.5 "	(")

ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΛΙΧΝΙΤΗ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ *
Στοιχεία καθ. Κερέλ, Σ. Σ. ταυροπούλου, Γ. Πελεκουδίου, Θ. Ραυτοπούλου και Π. Κουβέλη
Β) Στοιχεία Μηχανισμού Σ. Σταυροπούλου

A) Στοιχεία κί. διασητήν ενδεσθ του καθρηγτων Κερέλ *	τον 100.000	500χιλ.τον
" Η έρευνα του λιχνιτεου προδληγματος της έλλοδος,	"	300 "
" Τεχνικό ζροονισό, άριθ. 176/1939 σελ. 314.	"	300 "
Διά τους έλληγγιμοί εισηροούρβου	"	300 "
Διά τους Κεντρικώ εισηροού παραρχη	"	2.000 "
ρενχματος Μερασιώ - Βεσ/νιγης	"	1.000 "
Διά τα έργαστάσια Τεμίντου Μεραιώ.	"	200 "
έλευνός, Βόλου και Καλυίδος	"	4.300 χιλ.τον
Διά την λοιπήν Βιοχηχανία	"	
Διά την αντινατάστασι των έυλαδραών *	"	
Διά την αντινατάστασι των καυοδύλων/έυλιγης "	50.000	
Σύνολον τόννοι	1150.000	
* Σηκώση λιχνιτες ή ηλινθο λιχνιτου άγγέρου		
ές την θέρμαντινήν ισχύιν των 4500-4800 θερμίδων		

Γ) Στοιχεία Γ. Πελεκουδίου: (Βλ. "Ένσημαναί άνάγμα της έλλοδος και καλώς αυτών σελ 19-21 και πίνακες V και VII)

α) Για βιοχηχανιές φηγας και εισηροούρβου λιχνιτες έρηλουπέρος και ές μαρμύτες ... 900 χιλ.τόννοι.
 Ισοδύναμου λιθάνθρακος που αντίστασι ές 3.500.000 λιχνιτου Πτολεμαίδος.

β) Για ειμαίος καταναλώσεως (μετά ένοσεσιαν) 700.000 τον νομισματινού ή θερμωσμοί άντιστοιχεί ές 4.500.000 τον. λιχνιτ. Με την ποσότητα αυτή θά έξυληρηται 497.000 ειμαίος το φηγο

Δ) Κατά τό Θ. Ραυτοπούλο: Οι τρεις κλάδοι όπου κηραί να φηγομοποληθί έάν βασικό έμσημαναί παρα-
 χημισό μέσο έλιχνιτες είναι: α) Η ήλετρινή ειμαίος (αυτοένο λιχνιτες). β) Η βιοχηχανία έλευν-
 υθών του λιχνιτη κατά Κερέλ ή να παραρχη έφρα καύομα γ) Η βιοχηχανία έρηγοποιήσθου λιχνιτη
 για την παραρχηθί βενζίνης και ύλης για έλευτρινή καύη (Βλ. κ. ή ήλετρινή έμσημα ές την
 άφρισην έλλοδος", Άνατίκηση Τεχνιής, 1943)

Ε) Στοιχεία Π. Κουβέλη: "Η ένσημαναί ειμαίος κη σελ. 263

έλληγγιμοί εισηροούρβου	τόννοι	100.000
Άφραλοία τοπιών ενκοικωνιών	"	200.000
Τελεντοποιία Μεραιώ, Βόλου, έλευνός, Καλυίδος	"	300.000
Έργαστάσια ήλετροπαραρχηθίς Μεραιών πόλων και λοιπή βιοχηχανία	"	400.000
Άφρινατάστασις καυοδύλων-έυλαδραών	Σύνολον τόννοι	200.000
		<u>1.200.000</u>

* Βλ. πρόσεικ μας για δυναίς φηγεις του λιχνιτη στη σελίδα 22 του κηέρον.

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 17

ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΤΩΝ ΥΔΡΑΥΛΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ
Γραφείον υδραυλικών έργων Υπουργείου Συγκοινωνίας, Γ. Πετρόπουλου, Μ. Πελεκουδάκη,
Θ. Ραυτοπούλου, Γ. Κουβελάη

I Λίστα: Γραφείον Μελέτων υδραυλικών Έργων Υ.Σ. (Γ.Μ.Υ.Ε.) έναντι στο υδρολογικόν στοιχείον των υδραυλικών συνάκμων στην Ελλάδα.

Περίοδος	Λίμνες, ποταμιά, έσο οξεία, πηγές, Βαίται.	Αριθ. υφ.σ.	Θεσ. υδροληψίας	Ετήσιος μέσος υδραυλικός απορροφήσιμος υφ.σ. σε Ε.Ε.	Μέση ποσότητα υδραυλικού έργου (σε Ε.Ε.)	Παράρτημα Γενεσιολογία ποσότητας υφ.σ.	αριθμητική ποσότητα υφ.σ.		αριθμητική ποσότητα υφ.σ. το χρόνο (σε Ε.Ε.)	
							Μελέτη	Μελέτη		
ΑΝΑΤ. ΜΑΚΕΔ.	Μέστος	1	Παπάδες	3905	940	192-240	4350	4350	580	
	Συμφαρέας Σερρών	2	Πηγές Μ. Προσφύριου						1	
	Βαίται Νάβης	3		490	700	395	5-	5-	122	
	Πηγές Κιόλας	4	Πηγές			21	565	435	6	
	Αγ. Βαρθολ. Δρομιάς	5	Πηγές			104-122	525	450	3	
	Μεγαλόβ. Δοξότου	6	Πηγές			21	370	350	5	
ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	Αλιευμονας I	7	Κορομβιλιά (Καστοριάς)						30	
	" II	8	Παλιόλινο	4900		500	62-	62-	466	
	" III	9	Καλαβόποτι	5900	910	50	77-	74-	470	
	" IV	10	Μ. Προσφύτη Ηλία	6110		100	77-	77-	390	
	Βοσάς I	11	"Άρρα				445	420	38	
	" II	12	Έβερσα				1335-135	420	35	
	" III	13	Έβερσα				300	6-	102	
	Αραπίσσα	14	Έβερσα	2014	680	45	247-253	385	61	
	Τριπόταμος	15	Βέρροια				297-299	205	34	
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	Πηγάς I	16	Κριά Έβρου	862	1070	40	35.8	13.-	23
		Ξυλάδα (Μέτσο).	17		142	730	12	275	150	26
		Σοφάδιτης	18	Καλαβροβιά	200	800	18	106.8	2.60	15
		Ξεριάς	19	Δαμάσι	1465	710	131	32	17.50	34
		Πηγάς II	20	Βερνέλι				41.3	12.-	30
		Π. Μετέρος (Όρμηκον)	21				100	800	0.50	27
Αίμανη Κάρλα		22	Πηγές				41	13.-	30	
Καλλιανιά		23					735	0.14	5	

ΓΕΡΜΑΝΙΑ	Γοργοποταμός I " II Λ. Σιέρρη (Αραολίμνη) Μόρνος Φιδάρης Καρπενήσιωτις Αχαΐως I " II " III " IV	24 25 26 27 28 29 30 31 32 33	Σμίλη Γόφυρα Ανθούσια Μ. Βαρνανόβος Φαλιρία Μεγαλό αμυρίο Αρεόαστα Κρεστανιά Προς Σκρυοθαλάσσα	848 844 320 3720	110 54 161 1270	902 100 70 172-207 190-205 425 80-95 9430 40.-	0.20 2.50 12.- 9.10 12.- 4.30 125.- 125.- 125.-	0.20 2.50 12.- 7.- 12.- 4.30 125.- 125.- 125.-	11 15 50 70 146 130 740 258 325
ΗΛΕΙΟΣ	Λούρος Ανθούσια Πηγες Βελτέιστα Καλαμάς I " II " III	34 35 36 37 38 39	Πηγές Αγ. Γιώργη Πηγές Πηγές Λυδισσώνη Ραβονι Βατίλα			61 150 100 200 40 12	10.- 0.50 0.70 8.- 15.- 20.-	9.50	32 5 5 100 40 15
ΝΕΔΟΝΝΗΙΟΣ	Λούριος Λαδώνιας Αλφειός Γλαύκος Βορραίνος I " II Κρύα Βρύση (Πηγή) Κραδίς I " II Σιχνή Σιχφραλία	40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50	Όλυμπια Ανακτή Ζαχαλμπούς Ζαχαλμπού Πηγές Μικρή Τελερνού Περιστέρωνιας	3000 240 196	20-30 42 11.5 3.5 5.5 3.9 13.9	484 180 50 155 60 504 765 75-105 60-90 316-320	3.20 18.- 10-30 4.- 3.10 5.10 2.- 2.- 3.15	16.- 100 10 74 10 155 12 11 9 50	

Σύνολο παραγωγής κατά περιφέρειες

Ανατολ. Μακεδονία	717.000.000	X 80
Δυτική Μακεδονία	1.626.000.000	"
Θεσσαλία	187.000.000	"
Στερεά Ελλάδα	1.745.000.000	"
Ήπειρος	197.000.000	"
Πελοπόννησος	603.000.000	"
Γενικό σύνολο	5.075.000.000	X 80 το χρόνο

Υπολογισμοί Γ.Ν. Πελοποννήσου στη νεότερη μελέτη του: «δεν υπάρχουν στοιχεία της δ.λ. 10000 και
 αλληλίας αυτής», (1946), τμήμα II σελ. 14

Πίναξη έμμεταλλεύσιμος έργα ε.ε. υδραυλικών έργων της δ.λ. 10000

Α/Α	Υδραυλ. έργα κατά π.μ.β. της χώρας	Έμμεταλλεύσιμος έργα ε.ε. 1000000	Α/Α	Υδραυλ. έργα κατά π.μ.β. της χώρας	Έμμεταλλεύσιμος έργα ε.ε. 1000 ΧΒΒ	
1. Ανατολική Μακεδονία						
1	Ποταμός Νέστος	580 000	16	5. Πελοπόννησος	4 149. 000	
2	Έλος Νίσεε	120 000	17	Ποταμός Λοιδών	290 000	
2. Δυτική Μακεδονία						
3	Ποταμός Αλιευμάτων	1400 000	18	Αίθρας	100 000	
4	Βοδός	73 000	19	Σελίτων	74 000	
5	Αρπίσσα	61 000	20	Βουραϊνός-Κραθίς	187 000	
6	Τριποταφός	34 000		Νίκη Στυράδια	50 000	
3. Θεσσαλία						
7	Ποταμός Πηνειός	53 000	21	Ποταμός Νούρας	32 000	
8	Νίκη Ξυλιάς	26 000	22	Καλαχίας	155 000	
9	Ποταμός Σοφασίτης	15 000	Σύνολον			5 037 000
4. Στέρεο Έλλα						
10	Ποταμός Γορτυνοταφός	26 000				
11	Νίκη Παράλιμη	50 000				
12	Ποταμός Μορνός	110 000				
13	Φεδιάρης	146 000				
14	Αελίως	1325 000				
15	Καρνεργιωτής	130 000				
		Επί μεταφορών			4 149 000	

ΠΙΝΑΚΑΣ 17/ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Περιοχή	Α/Α	Όνομασία...	Συνολική έκταση σε στρέμματα	Έκταση σε στρέμματα με ενοίκιο
III Υπολοιπό: Μ.Πεννυσία από « Ημελλορτική έξελξη της γλυκερικής ένωσης εκβάσει σε 48 αέρτης Α	1	Νιόβε	40.000	110
	2	Βοδάτ - Άγρα	12.000	37
	3	"	18.000	54
	4	Αραπίτσα	15.000	45
	5	Τριπόταμος	20.000	40
	6	Αλιαμπώνη I	62.000	545
	7	" II	59.000	510
	8	" III	53.000	460
IV Υπολοιπό: Ο Ρουτοπούλου « Η φελορική ενερ- πιακή οίνωση 2.111. Βιοχημική επιθεώρηση σε 115/1944 (σελ 7, 8, 9 και το ίδιο) & το 887/1944 δίνοντα ημερομηνία της έκθεσης, 1946 (σελ 134-143)	9	Νοίρος	16.000	35
	10	Αχελώς I	104.000	685
	11	" II	44.000	290
I ΕΡΕΑΣ	12	" III	40.000	260
	13	Φειδαρής	36.000	275
	14	Μορνος	8.000	60
NEONO- ENADOL	15	Σελινός	20.000	77
	16	Βουρ Κράβις	35.000	171
	17	Στυβαλία	25.000	50
	18	Ναδών	30.000	193
OZIANIAI	19	Πηνειός	16.000	30
	20	Ύβριας	15.000	40
	21	Ιορδαήτης	18.000	50
	22	Μορλα	12.000	40
DASEPATIAI	23	Σελασφόρος	5.000	43
	24	Σταρόβα	38.000	330
	25	Σαγκαρπίτα	41.000	360
	26	Σουμπίτης	90.000	787
	27	Φωτολίτσι	41.000	360
	28	Ραίνων	83.000	725
	29	Σουστρίβα	59.000	516
		Σύνολον	1.055.000	7.178

Μεγ. ιδιοκτητή επιχειρήματα	Υποσημειωμένα έργα	Συνολική έκταση σε στρέμματα	Παραγωγή σε Ε.Χ.Β.
A) Νικητής Δεσφαι- τάς	1. Έργον Σελασφόρος	5.000	
	2. " Σταρόβα	38.000	
	3. " Σαγκαρπίτα	41.000	
	4. " Σουμπίτης	90.000	
	5. " Φωτολίτσι	41.000	
	6. " Ραίνων	83.000	
	7. " Σουστρίβα	59.000	
B) Δυτικώς Μακεδονίας	1. Έργ. Αχελώη Νεοπόλ.	356.000	3.000.000.000
	2. " " Αχελώς	62.000	
	3. " " Αραπίτσα	59.000	
	4. " " Βοδάτ - Άγρα	53.000	
	5. " " Βοδάτ	5.100	
	6. " " Αραπίτσα Νέον	5.100	
	7. " " Τριπόταμος	8.100	
Γ) Δυτικώς Στερεάς	1. Έργ. Αχελώη Κράβις	1.977.100	1.500.000.000
	2. " " Αχελώη	52.000+52.000	
	3. " " Κριεζωνών	32.000+32.000	
	4. " " Άνω Φειδαρής	20.000+20.000	
	5. " " Κάτω "	18.000	
	6. " " Μορνος	7.840	
Δ) Νεοπόλ. εργον	1 Βουρλαϊνός Κράβις	94.000+137.000	1.500.000.000
	2 Σελινός	50.000	
	3 Ναδών	20.000	
	4 Στυβαλία	6.000	
	Σύνολον	99.000.000	1.000.000.000(1)
	Σύνολον	7.000.000.000	

Σημείωση: Ένας άεργον/εργον: παραγωγή εκτός έργων.
 (1) Ο Β. Ρουτοπούλου έργοι: εκβάσει έκδοσης.
 276 των παραπάνω άεργων σε 1.000.000.000 Ε.Χ.Β. και το ίδιο
 αίτιο σε 800 Ε.Χ.Β.

V
«ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΗ ΥΑΡΑΓΚΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»
 Από η Κουβέρτη Βιομηχανικών Δυνατοτήτων επί της 12-13

Λίμνα υδατορεύματα Α' Πελοπόννησος Σελίναι Βουρσινός Κραβίς Λαδών Αβρικός Στυμφαλία Γλάφυρας Λούβρας Β' Κεντρική Ελλάδα Αιχινάωα Ι Κρέμαστα ΙΙ Αρδεντία ΙΙΙ Κριεμνήνη Σύνολον Αιχινάωου Καρπενισιώτικος Αραχινός Όμιλον ευχρηστικας Αιχινάωου Φιδάρη Μορτακ Γορροπόταμος Ανθήςτων Μέσον συνολον κεντρ. Ελλάδος	Διημεσια συνολικότητα παρθε- ρωνης η λειτουργικη επιφανεια εκ ε.χ.β	Λίμνα υδατορευματα Γ' Θεσσαλία Πηνειός (Βερνίκι) " (κρ. Βρυση) Σοφιστινή Ξηριάς Πηνιή Ξηριάς " Κάρλα " Μέγερσι (Αναρσις) Καλιανεύσα (Βόλου) Μέσον συνολον Θεσσαλίας Δ' Ήπειρος Αραχθός Λούρος Καλαμάρις Μέσον συνολον Ήπειρου Ε' Μακεδονία Αρδηνών (5 ε' Αραχθ) Βόσας (Με ε' Αρδηνωτικόν εν Αθήναις " Οστράδου) Τριπολίτιος Βερροίας Αρραπίσσα Κορούσης Όμιλος Νισσε (Αρβητος) Τελμαρικός ήψ. Ιωάννου Σφρακιά Μέσον συνολον Μακεδονίας Σύνολον Ελλάδος	Διημεσια συνολικότητα παρθε- ρωνης η λειτουργικη επιφανεια εκ ε.χ.β
	77.000.000 171.000.000 230.000.000 190.000.000 31.000.000 13.000.000 11.000.000 670.000.000		65.800.000 23.000.000 92.000.000 87.000.000 38.500.000 40.000.000 80.000.000 13.500.000 450.000.000 77.000.000 80.000.000 213.000.000 350.000.000 1700.000.000 216.800.000 41.000.000 45.000.000 115.000.000 110.000.000 2.250.000.000 5.120.000.000 εκ.β

ΛΕΩΝΟΝΗΧΙΟΣ	Λεύκιος	40	Ολυμπία	10.000	
	Λαδωνός	41		280.000	
	Αβραμό	42		100.000	
	Γλαυκός	43		10.000	
	Σελίνος	44	Αναστή Σαζωρούς Σαζωρούς Α Τσίφουδου Προστέρωνας	74.000	
	Βουραϊνός I	45		185.000	
	Αράθης I	46			
	Αράθης II	47			
	Α Στυράρα	48		50.000	
	Ανα Βουρα (Πηγή)	49		12.000	721.000
		50	Πηγές		
			Γενικό σύνολο σε π.δ. ε.χ.β		5.254.000

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 19

ΑΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΙΜΑΚΣΙΗ ΚΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΕΡΕΠΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗ

Στοιχεία: Μ. Πεονινιάς, Θ. Ραυτινούδου, Γ. Ραυτινούδου, Κ. Χαράσι, Υπουργικός Δημοσίως Έργων και Π. Κουβέλης

Α' Σχέδιο ειδικολογική επίκληση

I Μ. Πεονινιάς: «Η Κελλοβουτινή επίκληση»

Αρονική περίοδος	Στερρα	Μακεδονία	Μελοποιήσεις	Βεσσαζία	Ήμερος	Δασσαρίτια
Πρώτη περίοδος (έντασης)	Αχελώος I " II " III	Αβραμόνων I " II " III				ερεσρία
Δεύτερη περίοδος (έντασης)	Αχελώος I " II " III	Βούδα, Αβρα Τριπόταμος Νίσοι (ερεσρία Αβραμόνων)	Νέων Βουραϊνός			ερεσρία

* Δεν περιλαμβάνεται στο παρτή Δ. Β.2 όγκος σεβ. 63-64 στο τόμο

ΠΙΝΑΚΑΣ 19 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

II. Ο Ραυτοπούλου: « Ορθολογική έρευναμή κλπ », « Βιοχημική έρευναμή έπιθεωρησις » αρ 115/1944 εκλ 7-10 και τονέθνημονότυπον κλπ » 1940 εκλ 140

Δευατία	Ιταλία Αχιλλώος (Κρέμα στο) " (Αρεθίντζο) " (Κριμονούι) Άνω Φιάταρις Κατω " Μορνος	Μαυροβούνια	Πολωνία	Εσθονία	Ήνωτοι	Δασσαρτία
α	α					α'
β	β	Αλιόκωκ " Κανθοτόπι " Απορ. Κλάος Βόδας " Άγρια " Έσσεα Αραπίτσα Μαουσα Τριπότακος Βίρραια	β"			β'
γ			γ"			Τά τέσσαρα όνό- τα είναι έργασια επι Άλφινος Δε- σαρτ. (Β2. Νίτα- μα αρ. 17 III)
δ			Βουρναϊός Κρόβη Σελίνους Νιδών Στυβραλία			Το ύψος είναι έργο- εργασια Άλφινος Δε- σαρ. (Β2. Νίταμα αρ. 17 III.)

* Η ένταξη των τεσσάρων έφορλεπυριών ευμυροπλάτων στις χρονικές περιόδους των τεσσάρων δεκαετιών, κρο-
πέ όπως ενδέτε ο θ Ραυτοπούλος (στο ίδιο εκλ 140) να γίνει και με άλλη σειρά. Δηλ μπορεί να ενολογηθών τη σειρά α, β, γ,
που εφεκώθηκε στο πίνακα. Όπως και η άκρονόση των Άλφινος δεσαρτ. (α, β, γ, δ) να εφεκώθηκε και με άλλη σειρά.
θρού τη σειρά α'-β'. Οι δύναμεις της Μελοποννησου που αναφέροντα στη παλιότερη έργασια του θ Ραυτοπούλου ως
τέταρτο ευμυροπλά, εφεκώθηκε με το μεγαλύτερο πύκνωμα θα πρέπει να ένταχθών στην ή δ δεκαετία ή
στη β δεκαετία εφ' ουδωκό με τα τρία έργασια Δασσαρτίας με σκοπό να παύθον ευμυροπλάτιμο ποζο
Το ούσιαστικό που αναμονότυ ο παραπάνω πίνακας είναι πως εφ' ουδωκό χρονική περίοδος (δεκαετία) προστιθεται ένα
μεγάλο έργομαυό ευμυροπλά με δυναμικότητα κατά μ.ο. 1500 είναι Ε.Χ.Β. (βλ στο ίδιο εκλ. 140.)

III Γ. Πελοπόννησος: «Ευφραγμένα ανάγμα της Βουλγαρίας και νομική συντήρηση 1946 επί 66 και 67-69»
 παρ. XIII επί 48-49.

3000 Περιόδος	Στερεά	Μακεδονία	Πελοπόννησος	Βεσσαλία	Ηπείρος
5000 Περιόδος		Βόσας Τριπόταμος Αραπίσσα Λισσε	Λαδών Βουραϊνός Αράβης		
5000 Περιόδος	Αχαΐνος " (II) " (III)				
5000 Περιόδος	Γορτυνία Παραλίμνη	Αχαΐνος (I) " (II) " (III)	Αχαιοί (I) " (II) " (III)	Αχαιοί (I) " (II) " (III)	Αχαιοί (I) " (II) " (III)
5000 Περιόδος	Φειδάρης Μόρνος		Στυραβία	Ληϊνός	Λοίρος
5000 Περιόδος			Σελίνους	Ξυλιάς Σοφάδης	

Β' Σελήνια σε κριότερη επίκαιρα.

I. Ν. Κυραρά: «Η άρσενος ήλεκτρική έξυπηρέτηση Βεσσαλονίκης-Πρωτευούσης. Πατρών»
 Τεχνική αρ 30-31/1945

II. Ν. Κυραρά: «Άρσενος και ήλεκτρικός επί 68-69 παρά ευραε προτεραιότητα έμμεταλλείας. (Συνδυασμός έδραφο-υδατίνης και ύδραυλικών έργων.

3000 Περιόδος	Στερεά	Μακεδονία	Πελοπόννησος	Βεσσαλία	Ηπείρος
5000 Περιόδος		Βόσας	Βουραϊνός Λαδών		
5000 Περιόδος	Αχαΐνος (Αράβης)	Αχαιοί (Παλιόζωμα) Λέστος (Πυροφωφά)			
5000 Περιόδος					
5000 Περιόδος					
5000 Περιόδος					

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 19 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

II Υπουργείου Δημοσίων Έργων: Στοιχεία ένα- III Π. Κουβίλη: Βιοηλεκτρικοί δυνατοίητες ελκν 1945 εκλ. 143-160.
 ευρηροτή βεως

Χρονική περίοδος	Στερεά	Μαυεδόνια	Μελοπόνηγ.	Χρονική περίοδος	Στερεά	Μαυεδόνια	Μελοπόνηγ.	Βεσσαλία	Ήλιος
Α	Αεζιώος I	Αλιεύρων I (Παλιόζωρο)	Λόδων	Πρώτη πενταετία	Αεζιώος (Κραταστά)	Βόδας (Βόισσα)		Πηγάϊ (Βαρνίτζ.)	
	" II	Βόδας			Αεζιώος (Πρεβενίτζα)	" Νίεε			
	" III				Αεζιώος (Κριενούσι)	Βόδας (Μηλιά)	Βορραϊνοί Κράβλι	Ξυλιόι	Λούρος
				Δευτέρα πενταετία	Αεζιώος (Κραταστά)	Καρπεννησία (Αστροβ.)	Συκράλια		
					Αεζιώος (Κριενούσι)	Αγαλιανός			

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 20 (ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΟΣ)

ΧΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΑΗ (ΚΛΙΜΑΚΣΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΟΜΗ ΤΩΝ ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΩΝ ΠΛΗΡΩΝ ΙΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΥΔΡΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Χρονική περίοδος και ευρηροτήητα	Α	Β	Γ	Σύνολο κατά χρονική περίοδο	Σύνολο έργων	Α/Α	Πηγές για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας	Περίοδοι για την χρονική περίοδο			
								Α	Β	Γ	
Στερεά	1	740	258		21	21	Ευμμεροσός	1382	1992	796	4.110
	2		325		22-23	22-23	Βορραϊνοί I, II.	280	169		
	3		130		24-25	24-25	Κράβλι I, II.		20		
	4			70	26	26	Κρία βρύση (ηχη)		12		
	5			146	27	27	Λούρος			10	
	6				28	28	Αβραίοι			100	
	7	50			29	29	Γζανός	10			
	8-9		49		30	30	Ξυλινοί	50		76	722
					31	31	Μηλιά Συκράλια				
Μαυεδόνια	10	470	30		32-33	32-33	Πηγάϊ I, II		53		
	11		470		34	34	Μηλιά Ξυλιόι		27		
	12		400		35	35	Σοφάιηγ			15	
	13		175		36	36	Ξυλιόι			31	
	14-16		61		37	37	Μηλιά Κράβλι			30	
	17		34		38	38	Α. Νέξωοι (Οβζήνο)			27	183
	18	122		580							

Είς Μεταφοράς	1382	1932	796	4 110	32
39 Λοίπος					195
40 Καταβάσεις I (Πρώτη)					187
41 " II (Ρεβέρ)					
42 " III (Βατίδα)					
20 Διάτ. Η.					

Σύνολο παραρτηρ. 66 και ΣΑ Β κατά ημερομηνία	1722	2209	1274
Γενικό σύνολο υδροηλεκτρ. παραρτ. 66 Έλαιου Σ. Β			5.202

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 24

ΚΟΣΤΟΣ ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΕΝΙΣΤΑΣΙΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ

(Κόστος για την κατασκευή υδροηλεκτρικών εγκαταστάσεων για την παραγωγή της ενέργειας Κόστος για την κατασκευή του ενιαίου δικτύου για τη μεταφορά της ενέργειας. Κόστος υποεπιβαθμών μεταβιβάσεων). Κόστος τοπικών - αερίων και αχρονικών δικτύων. -)

Στοιχεία Γ. Πελοπούλου, Α. Ξυραρά, Π. Κουβέλη

Ι. Γ. Πελοπούλου: «Το ημετεριμόν προβόλημα της Ελλάδος» Τεχνική αριθ 5/1943 και 6/1944 (Μηνιαία VI και VII 164-174)

1) Δαπάνη κατασκευής υδροηλεκτρ. έργων παραρτ. 25 υδροηλ. έργων.	Σύνολο				
α) Έργος Πελοποννήσου	37.972.000	χρ Δρ.			
β) " Στφ Ελλάδος	86.055.000	" "			
γ) " Θεσσαλίας	20.850.000	" "			
δ) " Μακεδονίας	83.870.000	" "			
ε) " Ηπείρου	5.900.000	" "	234.147.000	χρ Δρ.	
2) Δαπάνη κατεμ. δικτύου ύψους τάσεως					
α) Πελοποννήσου	6.297.000	χρ Δρ.			
β) Στφ. Ελλάδος	18.665.000	" "			
γ) Θεσσαλίας	6.865.000	" "			
δ) Μακεδονίας	7.265.000	" "			
ε) Ηπείρου	1.600.000	" "	40.692.000	χρ Δρ.	
Σύνολο			274.839.000	χρ Δρ.	
3) Δαπάνη κατεμ. υποσταθμών μετασημιασίου	Σύνολο				
α) Πελοποννήσου	9.600.000	χρ Δρ.			
β) Στφ. Ελλάδος	20.000.000	" "			
γ) Θεσσαλίας	4.000.000	" "			
δ) Μακεδονίας	14.500.000	" "			
ε) Ηπείρου	1.700.000	" "	49.800.000	χρ Δρ.	
Σύνολο δαπάνη			324.639.000	χρ Δρ.	
* Υπολογίζεται για πρώτη φορά η δαπάνη 167 με 35 χιλιάδες δραχμές τοι 1938.			11.362.365.000	χρ Δρ.	

1	Πελοπόννησος	75	980	13.05	140	248	4.772	237	215.5	910	1.443.5	600	843.5
2	Στερεά Ελλάδα	280	2.550	9.10	650	1.075	1.650	690	631.-	915	4.256.-	1.650	2.606.-
3	Βεσσαλία	12	270	22.50	35	100	2.850	235	233.-	912	603.-	250	353.-
4	Δυτική Μακεδονία	128	1.756	13.70	380	613	1.750	180	164.-	910	2.533.-	1.080	1.503.-
5	Άρκαδα	132	2.490	18.72	280	473	1.690	180	164.-	910	3.127.-	1.260	1.867.-
6	Ήπειρος	15	106	7.07	45	108	2.400	90.3	54.5	606	268.6	110	158.5
7	Σύνολον	6421	8.152	12.72	15002	2.617	1.745	1.632	1.462.-	897	12.231.-	4.900	7.331.-
8	Κόστος εις δραχμάς ανά καθ'εξέστης ικανότητα φορτίου		12.720		4.075			2.270			19.065	7.620	11.445.-

1. Η ενωλιτή εγκατεστημένη ίεχυσ (μετ' εφεύρασι εις τους Σταθμούς Παραγωγής αντίστοιχα εις 782.000 ΚΒ
 2. Η ενωλιτή αλλη εγκατεστημένη (περιλαμβανόμενα και εφευρασι) κατατίκεται εις 780.000 ΚΒΑ εις τους εννοητά-
 θρους αναθεωρού της ταπεινωμας 720.000 ΚΒΑ εις τους σταθμούς υποδοχόμενους της ταπεινωμας.
 3. Διηθη διάσειος γραφήμη 66.000 δολ.

Στις δαπάνες του πίνακα III πρέπει να προστεθούν: η δαπάνη για γραφικές υπηρεσίες (τριμηνιές και μόνονα-
 ενιές), η δαπάνη για υπηρεσιτικούς σταθμούς μετασχηματισμού και η δαπάνη για τα τομικά σήματα (υψηλής και
 χαμηλής τάσεως, κ. Η ενωλιτή δαπάνη δια της η λειτουργίας αυτής εγκατεστασας περιλαμβανομένης και
 δαπάνων παρατεταμένης του ρεύματος προς τους καθ' ύστατην τάσεως, υπολογίζεται ότι θα ανέλθη εις περίπου
 δραχμάς 8.000.000.000 (στο ίδιο εις 57).

Άναμεροζαίως δαπάνων
 15 Υπόρθηλυτρινωί σταθμοί παραγωγής Δαπάνη χαρτ δραχ.
 Υποσταθμοί μετασχηματισμού " " 8.152.000.000
 Γράμμα 132 ΚΥ " " 2.617.000.000
 " " 1.462.000.000
 12.231.000.000
 Δραχ. 8.000.000.000
 " 20.231.000.000

Υπεραστικαι γραφμαί δύτυο τομια ειη
 Σύνολμη δέια εγκατεστασεν
 82 Κ. Σηραπό: Τα μεγαλα εδραυδια εργα άνη της εινουορκιμής Πλειράς
 - Ολυμπικη Αθηναι, αρ 5-7/1945 εις 126-128.

Συμμετοχή	Εγκατεστημένη ίεχυσ εις ΚΥ	Ετήσια κηλίδη	Δαπάνη ειη %	Δαπάνη ειη %	Εργον	Συναρμεις ευνοποι	Ετήσια ΚΜΔ	Δαπάνη Δρα
α Βοδίας	8.500	38	70	1	Συκταραζιας	"	50.000.000	185.000.000
β. Βουραυιά	20.000	50	140	2	Αχελυων (Αρκαδία)	Αρδευεις	750.000.000	1.285.000.000
γ. Μασων	78.000	280	523	3	Βεσσαλυιοι Πηγιων	"	45.000.000	490.000.000
Σύνολο	106.500	368	735 εις 3/4 έτη περιουδ	5	Μετα-Σερα και Σηραπειη	Αρδευεις	470.000.000	1.400.000.000
					Αρδιαυκωνος (Παλια Πηγη)	Αυτοηθημμερμια και άρδευεις	580.000.000	2.100.000.000
					Μέτρον (Νυνορη Αρνη)	Αυτοηθημμερμια και άρδευεις	1.895.000.000	5.140.000.000

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 21 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

Διά την καταβολήν εις όλην την χώραν: Βλ. Ν. Συμφωνία «Τα μεγάλα ύδραυλικά έργα από της οικονομικής πλευράς». - Οικονομικά Στοιχεία αρ. 5-7/1945 (σελ. 126-128)

α) Ύδατα στατικές παραγωγής	5.875.000.000
β) Ύδαρα, ανακαινίσις θύριμων έργων	625.000.000
γ) Σταθμοί μετασχηματιστών	2.000.000.000
δ) Διυτήριον μεταφοράς	1.500.000.000
Σύνολον δραχμ.	10.000.000.000
Δαπάνη διυτήριου διανομήσεως	10.000.000.000

Σύνολον έργων 20.000.000.000 χιλρ. δραχμής

III Π Κοινότης: « Ύδαρα και ύδατος και διοργανιστική πολιτική εν Ελλάδι » σελ. 154-159
 Κόστος ύδραυλικών έργων κατασκευών και διυτήριων δια δύο πενταετή σχέδια.

<u>Πρώτον πενταετές</u>	
α) Ζώνη Στερεάς-Αρτυτικής Πελοποννήσου Αρχ. 2.580.000.000	α) Ζώνη Στερεάς-Αρτυτικής Πελοποννήσου Αρχ. 1.523.000.000
β) " Βεργίνης-Δυτικής Μαιεσσίας " 642.500.000	β) " Βεργίνης-Δυτικής Μαιεσσίας " 388.000.000
γ) " Λαρίσης-Βοιωτίας " 462.000.000	γ) " Αρκαδικού κόλπου " 202.500.000
δ) " Σερρών-Δράμας-Καβάλλας " 607.000.000	δ) " Θεσσαλίας " 525.000.000
ε) " Καλαμάτης " 85.000.000	ε) " Άρτης Πρεβέζης " 285.000.000
Γενικόν σύνολον δραχμής	Γενικόν σύνολον δραχμής 2.923.000.000

Με δαπάνην ύδρευσεως και λειτουργίας ύδατος του Πλουντα παραγωγικής έρευνας δραχμ. εν συνολ. 5.000.000.000.-

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 22

ΚΟΣΤΟΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΙΣ ΤΟΠΟΙΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΤΙΜΟΛΟΓΙΑ

Στοιχεία: Γ. Πελοπόννησος και Π. Κοινότης

I Γ. Ν. Πελοπόννησος "Το ηλεκτρικό πρόβλημα της Ελλάδος, κείμενην ύστερ από 5-6.1944, Τεύχος 6 (σελ. 147-167)

1) Όλας Πελοποννήσου	0,89	αφ. 2./ 0,98	1) Πρωτεύουσα	2	αφ. 2./ 0,98
" Στ. Ελλάδος	1,176	" "	2) Πελοποννήσος	2	" "
" Θεσσαλίας	1,852	" "	3) Στερεα	2,5	" "
" Μαιεσσίας	0,941	" "	4) Θεσσαλία	3,3	" "
2) <u>Εις τα περιφερειακά κέντρα</u>			5) Μαιεσσία	2,2	" "
α) Πελοποννήσος	1,38	αφ. 2./ 0,98	6) Θράκη	2,4	" "
β) Στ. Ελλάς	1,852	" "	7) Ήπειρος	3,3	" "
γ) Θεσσαλία	3,05	" "	8) Βιοχημία	0,6	" "
δ) Μαιεσσία	1,598	" "	9) " "	1,0	" "
ε) Ήπειρος	3,41	" "	10) " "	1,7	" "

3. Προτεινόμενα τιμολόγια από Γ. Πελοπόννησος

Γα Γ. Πελοπούλου. «Ενεργειακή άνοχη της 8/2/80. δασμολογική σύμβαση», πινάκας III και 667 56, 57 και 58

Κόστος ένεργειας εις ζεστό (ζαρκίνα) ανά ΚΒΘ				
Παροψφωρα	19 πενταετία	23 πενταετία	25 πενταετία	27 πενταετία
Πελοπόννησος	127	70	606	
Στερεά Ελλάδα	42	47,4	455	
Θεσσαλία	340	335	190	
Μακεδονία	119	56,6	39,9	
Αρκαυη	106	160	59,5	
Ήπειρος	-	130	81,7	
Σύνολο ή μέσο όρος	71,2	59	18,3	

Υπολογισμοί Γ. Πελοπούλου κόστος ήρων δι' ολόκληρη την ημερωτικήν Ελλάδα.

Εις τον πελάτην ύψηλης τάξεως (6000 ή 10500 βατ)	όραμ 1,40/ε.χ.β
" " " " " " " "	μεγαλων πόλων
" " " " " " " "	όραμ 2,30/ε.χ.β
" " " " " " " "	κινυρων πόλων όραμ 1,70/ε.χ.β
" " " " " " " "	χωριων όραμ 1,00/ε.χ.β
" " " " " " " "	εργαστηριων συντηρων όραμ 1,98/ε.χ.β.

II Π. Κουδελή «Βιοχημικη δυνατότητα υδρ.» (στο ίδιο εις 167-169)

1) Κόστος ε.χ.β. εν τού θελίου εις Αθήνας	
α) εις νεύτρα παραγωγή	25 ζεττα/ε.χ.β
β) εις Αθήνας	34 " "
γ) εις Στεαν 262 εις Ναυπλιαν 28 " "	
2) Κόστος ήλεκτρικης ένεργειας εν τού Βοεία	
α) εις νεύτρα παραγωγή	39 ζεττα/ε.χ.β
β) " Θεσσαλονικη	31 " "
3) Κόστος ήλεκτρικης ένεργειας εν τού Πηνειου	
α) εις νεύτρα παραγωγή	29 ζεττα/ε.χ.β
β) " Βοείαν	33 " "
4) Κόστος ήλεκτρ. ένεργειας εν τού Νισσι	
α) εις νεύτρα παραγωγή	17 ζεττα/ε.χ.β
β) " Ιεππος	33 " "
γ) " Κοβαλλων	31 " "
5) Κόστος ήλεκτρ. ένεργειας εν τού Ιεραβελιζε	
α) εις νεύτρα παραγωγή	25 ζεττα/ε.χ.β
β) εις Κοβαλλων	34 " "
6) Κόστος ήλεκτρ. ένεργειας Βουρανού-Αρδαβιδος	
εις Αθηναι/εις σιτυρο Αρδαβιδος	39 ζεττα/ε.χ.β
7) Κόστος ήλεκτρ. έναμ Νεφρου	
α) εις έργοστασιον	26 " "
β) " Πρεβελαν	46 " "
γ) " Αρσαν	35 " "
8) Κόστος ήλεκτρ. έναμ Ξυνοιάδος	
α) εις έργοστασιον	23 " "
β) εις Καβαλλωναν	70 " "
γ) " Ναυπλιαν	47 " "
Κόστος κημαινεται από 17-33 ζεττα εις νεύτρα παραγωγή	
" " " " " " " "	30-70 " "

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 22 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

III Στοιχεία κόστους με βάση τους υπολογισμούς των Ν. Ξυράρη, Χ. Δαυτίδ, Β.Σ. στο κείμενο σελ. 47-56
 IV Β.Σ. σελ. 49 και 54 υποσημ. 2, στο κείμενο υπολογισμών και για το κόστος και την τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας. Αναλυτικοί υπολογισμοί και για το κόστος της ηλεκτροπαραγωγής δίνονται στο πίνακα φ.α.45 (εγκλητήριο φ.α.45) Β.Σ. παραρτήρια I και II

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 23

ΚΟΣΤΟΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΣΒΕΣΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΠΟΥ ΔΙΑΤΕΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗΜΑΤΑΙΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Από Π. Κουβελάκη στο ίδιο σελ. 166.

1)	Όμι του ευρυποτάμους	Αχιλίου Λέο κόστος ΧΣΒ	6 χάρτινα λεπτά
2)	" "	Βόσα κόστος	5 "
3)	" "	Πηνειού "	7 "
4)	" "	Λίεβε "	4 "
5)	" "	Συγγαλιός "	6 "
6)	" "	Βαρσιών-Κραθίδα "	8 "
7)	" "	Λαύρου "	6 "
8)	" "	Ξυλιάδας "	6 "
		Ο υπολογισμός γίνεται με ποσοστόν έτητων βαρών 25%.	"

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 24 ΚΑΙ 24Α

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Στοιχεία: Σ. Σταυροπούλου, Θ. Ραυτοπούλου, Ν. Ξυράρη και Π. Κουβελάκη
Ι. Σ. Σταυροπούλου: Οι λίμπες Δασαρχίας για η Π. Θ. Ραυτοπούλου: « Το βθνυόν δύντων ελκνυήε
Ελληνική οικονομία, "Αστάριας
φρ 31/1945 πίναξ σελ. 247
 σελ. 43, συνολικός πίναξ παραγωγής ηλεκτρικού ως τας ευρωπαϊκας χωρας

Χώρες	"Όμινη ηλεκτροπαραγ σε δ%επ.	Μ/Α	Χώρες	Συνολική παραγ ως δ%επ.
	6τος στατιστική		Χώρες	

ΠΙΝΑΚΑΣ 24 ΚΑΙ 24 Α (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)
 Η ένεργεια ούνοοκία τής έλλαςος, έελ 102

Χώρα	έι ένοοκ. οκβ έτος 1938	Αολογ. 1938 κωο: κωοκ έελ εχβ	Χώρα	έι ένοοκ. οκβ έτος 1938	Αολογ. 1938 κωο: κωοκ έελ εχβ
Γερμανία	55.238 *	837	Μέξικον	2.506	152
Άγγλοκική Βέγγιον	2.364	197	Όλλανδία	2.396	300
Καναδοί	5.503	671	Πολωνία	3.949	123
Ηνωμ. Πολιτεία	26.110	2.611	Πορτογαλία	455	65
Ιαπώνια	109.000	790	Ρουμανία	1.135	60
Μέγ. Βρετανία	19.234	458	Σουηδία	8.150	1.314
Ιταλία	32.680	743	έλλας	7.043	1.760
	15.108	368		271	42

* Περιλαμβανομένης τής περιοχής τού Σάμα
 ΠΙΝΑΚΑΣ 25

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΕΓΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΡΟΣΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΕΓΗ ΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΤΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Στοιχεία: Θ. Ραυτοπούλου και Π. Κουβελάη.
 Γ. Ο. Ραυτοπούλου: "Το έθνος έδωκεν ένεργεια τής έλλαςος 1946 έελ 154, πικασέ Ια (ένουοκτινος)."

Αριθμοί ηλετροκωοκίτων Δόμων και Κοκοκίτων Αριθμοί έποκάρησεω	399	285	κωοκτινος φωτοκοο:	832.913
Αριθμοί προκωοκίτων έποκάρησεω	52	3047.960	Αυκίτινος αριθμοί κωοκίτων	45.508.537
Αριθμοί προκωοκίτων έποκάρησεω	493	493	Καταναλωκίς ένω κωοκίτων ΚΜΗ	74
Αριθμοί προκωοκίτων έποκάρησεω	101.230	101.230	Οικονομική Χρήσις	30.854
έκκωοκίτων έποκάρησεω	54.570	9.040	Προκωοκίτων έποκάρησεω κωοκίτων	17.283.942
έκκωοκίτων έποκάρησεω	125.283	74.195	Σύνολον καταναλωκίς ΚΜΗ	1.670
έκκωοκίτων έποκάρησεω	298.553.157	0.27%	Καταναλωκίς ένω κωοκίτων ΚΜΗ	10.277.811
έκκωοκίτων έποκάρησεω	42	24	Ακίσις ΚΜΗ	24.540.759
έκκωοκίτων έποκάρησεω	99	240.945.943	Μικρή βιοκωοκίτων: Καταναλωκίς ΚΜΗ	40.451
έκκωοκίτων έποκάρησεω			" " : Ακίσις ΚΜΗ	80
έκκωοκίτων έποκάρησεω			Μεγάλη βιοκωοκίτων: Καταναλωκίς ΚΜΗ	110.554.281
έκκωοκίτων έποκάρησεω			Ηλεκκίτινη έλέκτις	30.794.833
έκκωοκίτων έποκάρησεω			Ύδρηνεοκίς:	2.037.170

Π. Ανώ Π. Κουβελάη: (ή ένεργειακί Διανομοκίς έλλαςος έελ 91)

Έτος	Δύναμεις εγκατεστησών εις ΧΒ		Σύνολον		Υπερλειπτική εργοστασίων		Σύνολον	
	Υπερλειπτική εργοστασίων	Θερμικών εργοστασίων	Υπερλειπτική εργοστασίων	Σύνολον	Υπερλειπτική εργοστασίων	Θερμικών εργοστασίων	Σύνολον	
1934	7.800	92.000	99.800	13.000.000	145.000.000	158.000.000		
1935	8.000	93.000	101.000	9.000.000	174.000.000	183.000.000		
1936	9.200	94.000	103.200	12.000.000	215.000.000	227.000.000		
1937	9.200	100.800	110.000	12.000.000	231.000.000	243.000.000		
1938	9.200	116.800	126.000	13.300.000	258.000.000	271.000.000		

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 26

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ. ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΙ ΜΟΡΦΕΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΗΣΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΟΣΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Γ. Πελοπόννησος, Α. Πελοπόννησος, Β. Ραυτοπούλων.
Γ. Γ. Πελοπόννησος « Ξενοκλαυτών αναγκών της Ελλάδος και «Αιολικός» Σύνδεσμος»
Α. Γ. Πελοπόννησος « Ξενοκλαυτών αναγκών της Ελλάδος και «Αιολικός» Σύνδεσμος»

Έτος 1938	Έτος ναυτίμου	Βάρος προγράμμου ναυτίμου εις 3000 τμ. ήτοι εις 1000 τμ.	Βάρος προγράμμου εις 3000 τμ. ήτοι εις 1000 τμ.	Απόζηνικότητα		Ποσοτήτων καταναλωτών	Βάρος καταναλωτών εις 3000 τμ. ήτοι εις 1000 τμ.	Απόζηνικότητα εις 1000 τμ.
				Βάρος εις 1000 τμ.	%			
Νοτιοανατολικά	845.85	—	840	28.40	123.50	Ναυτιλία	411.7	13.95
Κων	77.60	—	75.7	2.51	42.78	Αποζηνικότητα	103.5	3.61
Μαζούρι	127.60	—	177.5	6.01	108.48	Σιδηροδρομοί	182.7	6.25
Βελζίνη	71.12	—	112	3.80	26.55	Κινητή δύναμη δια	29.8	1.06
Αγιάλα-Θιά	135.40	—	194.5	6.95	54.84	ηλεκτρικών συστημάτων	118.87	4.7
Αργείο	—	96	45	1.52	20.20	Κινητή δύναμη δια	310.63	10.55
Ανθρακίτη	40.73	—	48	1.63	21.78	Βιομηχανικών συστημάτων	50.5	1.76
Ξυλοβραχί	8.23	—	125	4.23	20.60	Θέρμανση δια βιομηχανικών	153.40	5.25
Κασοβύλα	2.56	2550	1300.9	44.05	200.30	Παραγωγή φωτισμού	1.973.50	68.50
Οινόπευκα	—	9.80	8	0.27	1.89	Παραγωγή ηλεκτρικού	2.936.6	100
Φωτισμ. κεντρική	20.92	—	30	1.03	3.30	Σύνολον	1936.6	62.4
Σύνολον	1329.60	2.796.80	2956.6	100.0	623.32			

Π Ι Ν Α Κ Α Ι Σ 26 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

II Από Μ. Πεονινιάδα "Η μελλοντική εξέλιξη της ηλεκτρικής ενέργειας

Περίοδος	Παραγωγή Βιομάζας προσαρτημένης στην ΕΠΣ	Παραγωγή Βιομάζας ελεύθερης	Συνολική παραγωγή εις Ε.Χ.Β (έτος 1959)
Περίοδος Πρωτεύουσας	293.586.500	75.000.000	368.586.000
Υπόλοιπη Περιφέρεια Ελλάδας	56.413.500	175.000.000	231.413.000
Σύνολον Ελλάδος	290.000.000	250.000.000	540.000.000

III Θ. Ραυτόπουλου «Το έθνικόν δίκτυον ηλεκτρισμού στην Ελλάδα» και ΙΙα (συνοπτικώς) εκδ. 179-182

Παραγωγή ενέργειας υπό των θερμικών ιδιοκαθίστων εγκαταστάσεων Κ.Μ.Η. & Σ.Ο.Σ	155.454	Παραγωγή ενέργειας εις ιδιοκαθίστους	155.454
Παραγωγή ενέργειας υπό των υδραυλικών ιδιοκαθίστων εγκαταστάσεων Κ.Μ.Η. & Σ.Ο.Σ	73.927	Κατανάλωσις ενέργειας εις ηλεκτροπαραγωγήν εις των κοινοπραξιών δίκτυων Κ.Μ.Η. & Σ.Ο.Σ	135.081
Παραγωγή ενέργειας υπό των κοινοπραξιών ηλεκτρικών εγκαταστάσεων Κ.Μ.Η. & Σ.Ο.Σ	298.556	Αναλώσιμα ενέργειας εις των ηλεκτρικών δικτύων επί του συνόλου %	46
Σύνολον παραγωγής όλων των εγκαταστάσεων Κ.Μ.Η. & Σ.Ο.Σ	527.937	Συνολικαί απώλειαι ενέργειας της βιομηχανίας Κ.Μ.Η. & Σ.Ο.Σ	290.540
Παραγωγή ενέργειας από υαλομαζωτά Κ.Μ.Η. Συμβολισμός των ηλεκτρικών δικτύων εις την καλύψιν των αναγκών %	85.5		
	57%		

Π Ι Ν Α Κ Α Ι Σ 27

ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ [ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΠΟΡΕΙ ΠΟΥ ΚΑΤΑΜΑΡΑΒΗΘΗΝΤΑΙ - ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΣΤΟΜΕΝΟ (ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΑ-ΚΑΘΑΡΟ)] - ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ - ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ - ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ ΠΡΗΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.-

Από Κ. Παράνα: Το ενεργειακόν πρόβλημα της Ελλάδος. Οικονομικός Ταχυδρόμος 1006 1944

Μονάδες	Θετικότητα	Κινηση	Φως	Σύνολο
1. Άνδαρ. έργων. περιεπεριμενοαναταναλ.β. φρεων έργων. 1/2 της 1938	10.496	6.336	536	17.369
2. Ίσοδύναμοι επί παραύθρανα του συνολικού άναβα ρι6του έργων. περιεπεριμενο 1/2	1.500	1.006	80	2.586
3. Ίσοδύναμοι επί ύψια πλιδοβίτ τοι συνολικού άναβα ρι6του έργων. περιεπεριμενο ύπο 1/	12.290	7.371	619	20.280
4. Ύπελικοι άποδοθία έργων. 1/2 της 1938	2.842	788	75	3.706
5. Ίσέου υπελίκων προσ αναβαρίστα 1/2 της 1938	0.271	0.125	0.141	0.215
6. Ίσοδύναμοι επί 0XB. συνολ. ύπελίκου έργων. 1/2 της 1938	3.904	917	88	4.309
7. Ίσολον ύπελίκου έργων. 1/2 της 1938	2.993	870	77	3.940
8. Ίσολον ύπελίκου έργων. 1/2 της 1938	311	47	11	369
9. Παραυθρανα συνολ. ύπελ. 1/2 της 1938	51%	55%	71%	39%
10. Άποδοθία ύπελίκου έργων. 1/2 της 1938	4.300	1.550	150	6.000
11. Ύμ των ποσών 10 επί 1/2 της 1938	430	660	140	1.230
12. Τά ποσά 11 επί 1/2 της 1938	560	860	140	1.560
13. Άποδοθία ύπελίκου έργων. 1/2 της 1938	3.870	890	10	4.770
14. Ύπολοιπα έργων. 1/2 της 1938	8.730	7.395	100	16.225
15. Άποδοθία ύπελίκου έργων. 1/2 της 1938	7.500	6.360	86	13.946
16. Ίσοδύναμοι ποσών παραύθρανα, των ποσών 1/2 της 1938	1.070	908	12	1.990
17. Ύμ των ποσών 16 επί 1/2 της 1938	4.060	1.200	0	5.260
18. Ίσοδύναμοι ποσών παραύθρανα, των ποσών 1/2 της 1938	1.230	370	0	1.600
19. Παραύθρανα ύπολοιπα έργων. 1/2 της 1938	491	737	12	1.240

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 28

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ, ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΝ - ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΝ.

Στοιχεία: Γ. Πεζοπούλου, Σ. Σταυρανούλου, Μ. Πεζυνιώτη, Θ. Ραυτοπούλου κ. Λοράνα, Υπουργείον Δημοσίων Έργων, Λ. Κουβέση.

Ι. Παλαιότερα στοιχεία Γ. Πεζοπούλου.
Προβλεπόμενα καταναλωόμενα ηλεκτρικής ενέργειας (σε εκατομμύρια kWh)

120	145	203	300	768
Φωτισμός	Οικιακοί χρήστες	Κίνηση στη δημόσια οικονομία	Κίνηση στη μικρή βιομηχ. και αιώστειχ.	Κίνηση στη μεγάλη βιομηχανία
				Κίνηση για ηλεκτρική έλξη
				Βασικά βιομηχ. και κομμ. βιομηχανίες.
				Σύνολον
				1857

Ια. Γ. Πεζοπούλου: Ένεργεια και ανάγκαι της Ελλάδος και κλίμακα των ελλείψεων (σε kWh κατ. κάτ.)
Μέγιστα Στοιχεία
 πτυχθών εντος 20ετίας -- Οι αριθμοί αναφέρονται εις τας θέσεις καταναλωόμενων...

Κατηγορία	Σύνολον kWh	Κατηγορία	Σύνολον kWh
Ηλεκτρική ενέργεια καταναλωσόμενη δια φωτισμόν	55.210	Κατηγορία οικιακών (ανά ζυγά)	212.818
Οικιών	41.900	Σωρία	29.600
Καταστημάτων	35.460	Κυβερνήσεις	61.000
Ύδων και πλατειών		Νόμοις με 5 έως 10 πλ. κατ.	40.800
Σύνολον		" 10 " 60 "	310.900
Ηλεκτρική ενέργεια καταναλωσόμενη δια	144.850	Ήδη για Περαιώς	623.000
Οικιακοί χρήστες	142.800	Βεσσαλονίκη	137.000
Κινητήριον δύναμιν δια αγροτικούς ενοικους	338.200	Νατρα	56.000
Κινητήριον δύναμιν εις βιοτεχνίας και κίνισαι βιομηχ.	424.000		
Κινητήριον δύναμιν εις μεγαλύτερας βιομηχανίας	75.000	(82 μίλινα VIII ετήσιες 4, 5, 6, 7, 8, 9,	
Κινητήριον δύναμιν μεταφορικών μέσων	1257.400	10, 11, 12 για την κατανομή των κατα-	
Σύνολον	780.000	ναλωμένων κατά κατηγορίας οικιακών	
Ηλεκτρική ενέργεια μεγαλ. βιομηχ. ευρηματ. (β. βιομηχ.)	2.037.400		
Γενικών Σύνολον			

Ιβ. Γ. Πεζοπούλου: Αόκνεργεια και ανάγκαι της Ελλάδος και κλίμακα των ελλείψεων (ανά μίλινα)
 III, VI και 18) «Μικραί καταναλωόμενες φορτίαι ενεργείας και πιθανή κλίμακα καταναλωόμενων εις 1000 τόπων» «μακρομικροί διαχρόνος» κατ. έτος, μετα 20ετίας

Π Ι Ν Α Κ Α Ι Β Θ (Σ Υ Ν Ε Ρ Γ Ε Ι Α)

IV Θ. Ραυτοπούλου. « Το Έθνος των Διπλών ή διπλοειδών της Ελλάδος (τομάτ XVIII Α εκδ 210 « Προβλεπόμενη μελλοντική κατανομή ή λειτουργία έργων κατα διαφύλαξη » εκ 2ΧΒ. 506
 * Ο πίνακας III Α του Θ. Ραυτοπούλου αφορά 4 περιστατικές κτηντροφές έδαφους. Ούτω παραβέβαιε τα στοιχεία του πίνακα αυτού που αντίστοιχούν μόνο στη 3η περίπτωση γιατί, ναυτίλουμε και ένα άρμετα για να καταπολεμή ο αναγκαστική παύση της ζωικής ζωής και τη γραφή που ακολουθεί ο Θ. Ραυτοπούλου. Φυσικά για άριστη κλίση είναι αναγκαία η προσαγωγή και στα υπόλοιπα στοιχεία του πίνακα III Α εκδ. 210 στο ίδιο 1968 »

4) Σημ. 67206 - 67208 2) Δ/ση Πρωτευούσης 3) Πελοπόννησος 4) Θεσσαλία 5) Μακεδονία 6) Ήπειρος 7) Θράκη	Συνθήσεις 3ης τάξης		Τοπικές αναμερίσματα 2ης τάξης										Σύνολο				
	411 (321)	984 (868)	109.5 (124.3)	2718 (252.7)	757 (578)	644 (554)	4385 (3934)	9899 (9782)	89.7 (5.9)	2.5 (0.4)	24.8 (24.8)	6.4 (6.4)	133.4 (1279)	280 (23.0)	25.4 (481.2)	310.2 (1059.4)	1300.1 (1059.4)
	124	174	224	285	256	130	834	1800	5.9	0.4	3.8	239	4.4		102.0	202.0	
	62	82	121	158	122	67	410	901	2.3	24.8	1.1	5.3	2.2		8.6	98.7	
	208	315	448	581	415	252	71.4	248.5			7.7	35.0	22.9		92.7	341.2	
	3.0	3.7	(4.3)	5.3	4.8	2.7	0.9	20.4					0.3		0.3	20.7	
	4.3	5.8	(8.7)	11.0	7.0	5.0	6.0	39.1					0.5		0.5	39.6	
Σύνολο 4ης τάξης 67206	878	164.7	(201.8)	190.5	168.8	117.0	641.2	1568.0	97.9	27.7	37.4	30.3	237.5	68.3	25.4	514.3	2082.3

V Β. Στοιχεία Κ. Ναρζόλα. εκδ. πίνακας 427 « Το έργο των προβλεπόμενων κτηντροφών. Ταυτόσημο 1006/1944 »

VI Στοιχεία Υπουργείου Αγροτικής Ώρας
 Αγρινιά - γεννημένα κατανομή
 Βιοχημεία

1.235.000.000 ΕΧΒ	800.000.000 "
Σύνολο	2.035.000.000 "

VII Από Π. Κουβέλη "Βιοχημεία" δυνατότητα κτην. αρ. εκδ. 136-187.

1) Αγρινιά κατανομή Αθήνα	600.000.000 ΕΧΒ
2) " " " " " " " "	120.000.000 "
3) Γαργαλιάνοι κατανομή (πλήρως γεννημένα βιοχημεία)	80.000.000 "
4) Βιοχημεία κατανομή (Μόνο γεννημένα βιοχημεία και ήλιος κτηντροφών βιοχημεία)	600.000.000 "
Σύνολο	1.400.000.000 ΕΧΒ

ΠΙΝΑΚΑΣ 29 (ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΟΣ)
ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΓΙΑ ΤΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

I. Φορείς ενέργειας. Ποσοστό εμάκροταχης τους στη συνολική ενέργεια παράγξιμης. Συγκριση με το έτος 1938. Όλες οι μορφές ενέργειας αναφέρεται έ.ε.ε.α.	Σε έ.ε.ε.α. Ε.Χ.Β.	Ποσοστό της συνολ. παραγωγής έ.ε.ε.α. 1938	Συγκρισιμότητα 1938		1938	Μελλοντική ποσοτήτων 1938	Φορέας ενέργειας 1938
			έ.ε.ε.α. 1938	έ.ε.ε.α. 1938			
Υδροηλεκτρική παραγωγή Λιγνίτης	2.100	30%	2% (ή λιγότερο)	152%	1975	3950	Ξενοκωνική εταιρεία Λιγνίτης
Τοπικά ναυαγία με καλύτερη ποιότητα	2.500	35%	152%	48%	1975	4000	Ξενοκωνική εταιρεία Λιγνίτης
Υψηλά καύσιμα καύσιμα έ.ε.ε.α. 1938	1.190	17%	48%	50,52%	1975	3100	Τοπικά ναυαγία
Συνολ. παραγωγή 1938	7.050	82%	18%	50,52%	1975	11.050	Τοπικά ναυαγία

II. Κατανάλωση της ενέργειας παράγξιμης σε γενικές κατηγορίες καταναλωτών. Συγκριση με το έτος 1938

III. Αναλυτική κατανάλωση της ενέργειας παράγξιμης σε ειδικές κατηγορίες καταναλωτών σύμφωνα με το I και II Όλες οι μορφές ενέργειας αναφέρονται σε έ.ε.ε.α. Ε.Χ.Β.	Υδροηλεκτρική παραγωγή	Λιγνίτης	Ξενοκωνική	Τοπικά ναυαγία	Σύνολο
Βιομηχανία	250	500	400	-	1150
Εξοχική βιομηχανία	200	50	50	-	300
Αγροτική οικονομία (παραγωγή κατανάλ.)	50	200	150	-	400
Μεταφορές					
Κινητές και άκινητες περιουσίες καταναλωτών	200	200	250	140	790
Καταστήματα κ.λπ.	300	1400	360	1040	3100
Ειδικές οικονομικές δραστηριότητες	2.100	2500	1260	1190	7.050

II Γνώμες τεχνικών και δεινών

<p>Σισυρομεταβ- βλήματα (Βιοληνα, σ. 179)</p>	<p>(... Από την όραση έπεται όμας που κατέχουν κίρματα από αυτά και ίσως τα κατέχευα της βασιλείας έδωκε κροσσούς και βου- ρνή ή ως βέβαιον ότι περιμύλων άποβήματα άρμετων δεινών ένα- τοκκωριών τόνων ευρημαζήθροχέρων και των ηχηχότερων)</p>	<p>Ή δεξιομανία ή μεταβ- βλήματα έδωκε κροσσούς και βουρνή ή ως βέβαιον ότι περιμύλων άποβήματα άρμετων δεινών ένα- τοκκωριών τόνων ευρημαζήθροχέρων και των ηχηχότερων</p>
<p>Βωξίτης (Βιοληνα σ. 180)</p>	<p>(Οι μεταμεταβολογικές συνθήκες που παρουσιάζουν οι γνωστές έφρα- γίες βωξίτη... και σιευτολινών ότι μόνο στο προσδιορισμό της βω- ξίτη άφραγίας και της έπτασης των κοιταγμάτων όσοι τ' άποβήματα έδω- ξίτη άφραγίας άποβήματα έδωξίτη άφραγίας ένατοκκωριών τόνων Τά ηθικά άποβήματα βωξίτη έπιδεικνύουν τους 50.000.000 τόνους</p>	<p>Α. Κισκίρα στο ίδιο σελ. 212 Σ. David.</p>
<p>Λευκολίθος Χρωμιούχα Σισυρομεταβ- βλήματα - Χρω- μίτης κ.λπ.</p>	<p>(... Παραβιάζοντας λοιπόν από τις ποσότητες χρωμίτη, λευκολίθου, κινεζιούχων μεταλλευμάτων, χρωμιούχων σισυρομεταβήτων κ.λπ. που έχουν έξταθι από τα γνωστά ως τρυμνωτά έφραγία πρέπει να αφηχέρησε ότι τ' άποβήματα και, σε χρωμίτη, λευκολίθο και χρωμιούχα σισυρο- βλήματα άφραγίας τ' άφραγίας έδωξίτη άφραγίας ένατοκκωριών τόνων και σε εφραγίες ποσότητες κινεζιού, τιτανίου κ.λπ.)</p>	<p>Α. Κισκίρα στο ίδιο σελ. 212</p>

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 31 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

III Υπολογισμοί υποεπιτροπής έρευνας πλοίου της ΕΑΠΠΕ της ΟΥΜΡΑ για τα αποθέματα των έλληνικών μεταλλευμάτων. Βλ. "Ο έρωτος πλοίου της έλλας". 1987α 1947

Μεταλλεύματα	Αποθέματα εις τόκους		Παρατηρήσεις
	Βίβλα	Πίθαι	
Σιδηρομεταλλευμάτων	8.000.000	79.500.000	Υπάρχουν όλα εις εύνοιας περιθωρίαι ενόψει διαπιστώσεως ποσού μεγαλύτερων αποθεμάτων μη αρκούντων εις έπικρατέα ζεύματα
"	3.000.000	17.000.000	Υπάρχουν να σηκαστούν αποθέματα πτωχότερων ειδηρομεταλλευμάτων. Βλ. εκλ. 56 και 57.
Βωξίτης	10.000.000	25.000.000 έως 50.000.000	Κατά το Μινεράλε Yearbook του 1989 τα ηθικά αποθέματα των βωξίτωνων διετίτων άφείκονται εις 60.000.000τ. Δεν είναι τίποτε γνωστόν εακτινώς με τα αποθέματα του νομού Άργολίδος-αργιφίας Χαλκιδίτης και γήσου Σαφού. Πάν ενθαρρυντικά ενόψει, να σποιν έκτελέσασιν έρευνητικήν έργασίαν τα στοιχεία έφ' όνα ποσών των έων περιεχών να αύξηθών νατα ποσού" Βλ. εκλ. 76, 77.
Λευκοσίθος	1.100.	3.700.000	Η άρθρονα όθως και η πυκνότης των έκφραζόμενων λευκοσίθου είναι τόσον μεγάλη εις έπιπέδους περιεχόμε της Σίρας, ώστε έπι τη βάσει αυτήν και άλλων στοιχείων να έξη λίαν αυτιστόν προσηκούντα περιεχόμενα λευκοσίθων μεταλλωμάτων. Βλ. εκλ. 100, 101.
Μυσίλιον	400.000	1.400.000	Μέση περιεκτικότης εις Μυσίλιον, 2,25% με άκτιστοτακον περιεκτικότητα μεταλλίου μυσίλιου 9.000τόμμω (βιβλίου, 31.000τόμμω, ηθαιον, « έν η περιττώσει ήθελε να σταθή δύναμη η μεταλλουργία μεταλλώματος μέσης περιεκτικότητος 4,5% ηι τότε θα ήδύνατο τις να βασισθών έπι συνολικού βεβαίου και ηθαιον αποθέματος 5.000.000 τόμμω περιέχοντος 75.000τόμμω μεταλλίου μυσίλιου» Βλ. εκλ. 70, 71
Χρυσίτης	400.000	1.200.000	« έν των βεβαυόμενων αποθεμάτων 150.000 τόμμω περιέχον άπώκων εις τον μεταλλουργικόν τύπον και 250.000τόμ., είναι τύπου κυρίως των" (Βλ. εκλ. 89) « πρέπει δέ να έμνησθών ότι τα βεβαυόμενα έφ' όρα αποθέματα άναποφείκονται εις μικρόν ποσόν των έμείνων τα όποια δύναται να διαπιστώσιν η μεταλλουργία έρευνας. Βλ. εκλ. 98

Σιδηρορυπίτης	4.050.000	600.000	δυναμική ενδείξεις μεγαλύτερων αποθεμάτων σε βερμολιόσια και Κασσάνορα. Η ανάγκη είτε βέβαιης έρευνας
Μαργαρίσιον	300.000	1.000.000 ;	Εξ Ατυπιχί Πελοπόννησον με περιεκτικότητα 8-10% Mn. Κύριον ευετασιολόν Νυρολουίτης... Ίεθρος Ταλιούτης. Μάζα 40% Mn. Ηνωί 12% SiO ₂ « Διητή Ανδρον τά ύπάρχοντα αποθέματα μεταλλεύματα μεταλλουργική κλίση τύπου φανώσαν ότι είναι σοβαρά, αλλά ελλείνου διριβή στοιχεία » 82 σελ. 153
Μολυβδαο-ψευδαργυρος. Μιτά βλαύχα	230.000	200.000	Περιεκτικότης των βλαύχων σε Μολυβδαο 5-7% εΐ ψευδαργυρον 70% ύπάρχουν πολλά άφρακίδια και σοβαρά ενδείξεις ότι τινες τουτων δύνασταν να έχουν μεγαλύτεραν οικονομικήν σηκασία.
Μολυβδαίσιον	50.000	;	ύπάρχουν ενδείξεις παρουσίας μεταλλεύματων Μολυβδαίου (Μονεδονία). ελλείπου έρευνα
Αντιμόνιον	5.000	50.000-100.000	Ύπάρχουν πρὸς τὰς ἀσφοσιεΐτους ενδείξεις τοϋ μεταλλοϋ Os6-106 ή περιοχὴ Κρούεια- Βερτίσιου πρὸς τὰ περιωβή Κεχά της νοσητάς μεταλλεύματων τὰς οἰοῖται οὔτοι ἀσθιδεῖς εἰς ἀρκετὰς ἑτασότητας αἰλιαν τόνων » (82 σελ. 158). ευνδύννηται έρευνα.
Ζυθος Πρωτογενής	10.500 (2.777)	;	Το ποσόν τουτο ἀναπομνίεται κορον εἰς τὸ εἴρεση κίβη τυπία της κοίτης τοϋ Ταλιού ποταμοϋ, ύπάρχου ὅμοι σηκασίαι αἰθρα προεκματικά κρυοσπίρη. ἑτασας εἰς τὴν περιοχὴν τοϋ ποταμοϋ τουτου, εἰς τὰς οἰοῖται ὅτ εἰς ἀσθὴν προεκμασῶν η̄ έρευνα 82 σελ. 133. ευνδύννηται έρευνα και δια κρυόν εἰς πρωτογενή κοίτασας τὰς διαστωθέντα εἰ έρευνών.
Βαρυτινή	450.000 ;	1.000.000 5.000.000	Μεση περιεκτικότης 95% Βα SO ₄ (ηζουσία Βαρυτινή) Μεση περιεκτικότης 50% Βα SO ₄ . Η ελλείσε ἀντηροσώπηεται με 36% εἰη τοϋ ουνόλου της παρουσίου παραγωγῆς Βαρυτινης τοϋ έτους 1938 82 σελ. 174. Η ευνδαλλέουσε με παραπορον τον άργυρον ούνναται εἰσπονητή σηκασίαν δια της εἰσνοδίας της κίρας.
Άργυρος, Καλιος, Ίψίρια, Βεϊον, Ταλιος και Ακίοντες, Γυθος, Κασσίτης, Πυριτιον εἰς, Μάρμαρον, Βαρυτινή, Γή και Κίσογρις	;	;	Δις ύπάρχουν ευνδηή στοιχεία. Ύάργυρος ούναται εἰς τὰ βλαύχα μεταλλεύματα Ναυριου, Βεϊου κηη και εἰς τὴν Βαρυτινή της Μηζου Ταλιού Κεχά, σηκασίαν εἰς ἑτασότητας κοίτασας, εἰς τούτοι σηκασίαι τινεῖς κίριως εἰς τὴν περιοχὴν της Τρβουσε, παρουσιάζου ἀρκετὰς ευνδαρσοῦσε, εἰς εἰς (82 σελ. 145). εἰη η̄ σηκασίαι σηκασίαι ενδείξεις κενόλου αποθεμάτων κλίση ποσότητος εν Μόλυ. ὅν των ἑτασώτων ἀρκετὰ σηκασίαι κίριως εἰς τὰ μαρμαρα, η̄ Βαρυτινή η̄ η̄ γίθος και ὁ κασσίτης (82 σελ. 170 ευνδαρσοῦσε εἰς εἰς 100, 103, 175, 176 η̄ τὰ τέεερα αἰτα ορύνται).

ΠΙΝΑΚΑΣ 31 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

Μεταλλεύματα	Προβλήματα (τόνοι)		Παρατηρήσεις
	Βάρη	Ποσότητα	
(Ορυκτοί άνθρακες) Πυριτικές Προβλήματα " " " "	300.000.000 32.000.000	1.000.000.000	Το ποσό των εσδών βεβαιών της Γενικής Προβλεψίας 1971, τόννοι, είναι οριστικό. Διανέμεται να ύποστούν υπερμετρήσεις δι' ύψους 100.000.000.
Ορυκτοί άνθρακες " " " "	;	;	« Πρέπει να θεωρησώμεν από της απόψεως τούτης ως τόσους πόσους ορυκτούς άνθρακες τόνους της Δυτικής Ελλάδας και διότι η σημαντικότητα της εξαγωγής των ορυκτών άνθρακων της Δυτικής Ελλάδας 82 εκδ. 45 είναι να μην ληφθούν στοιχεία δι' αναγωγή των περιλαμβανόμενων και τα εφόσον η αναγωγή είναι;
Ύψιστοι ορυκτοί			Ποσότητες φυσικοχημικής ανάλυσης εστάσεως άρθρο 1971. Σημαντική είναι η κατάσταση των περιεχομένων ορυκτών, όπως είναι ορυκτοί άνθρακες και διότι είναι ορυκτοί άνθρακες και διότι είναι ορυκτοί άνθρακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΞΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ ΣΕ ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ ΣΕ ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑΙΧΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΓΩΓΗ - ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΕΩΝ 1976-1977

Μεταλλεύματα	Εξαγωγή το 1976	Μεταλλοποιήσιμα		Μεταλλοποιήσιμα	Μεταλλοποιήσιμα
		Από φυσικά μεταλλεύματα	Από μεταλλοποιήσιμα		
Σίδηρος	525.800	71	137.000	2.000	2.000
Βαδέλιου	150.800	45	40.000	2.200	2.200
		116		4.200	4.200

ΠΙΝΑΚΑΣ 32Α (ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΟΣ)

Μεταλλεύματα	Εξαγωγή (Δραχ.)	Μεταλλοποιήσιμα (Δραχ.)
Μεταλλοποιήσιμα	2.650.570.000	384.501.000
Καύσιμα	1.422.760.000	3.688.829.000
Φυσικά μεταλλεύματα		4.073.330.000
Σύνολο	4.073.330.000	4.073.330.000

II Αν συνυπολογισθούνε και τα προϊόνη νωλγους επεξεργασθέντων μεταλλευτικών προϊόντων (95.710 τ.μ. δρ. αξία) το έλλειμμα έλαττώνεται, άλλο δε αέριο. Έτσι εκτέλειται 3.688.829 τ.μ. δρ. - 95.710 τ.μ. δρ. = 3.593.119 τ.μ. δρ. παθητικό υπόλοιπο.

III Σύμφωνα μέτους άρθρους της ΕΑΠΝΕ, υποστηρήθη ήρυντος ήρυντος της ΟΥΝΡΡΑ (8) "Όρυντος ήρυντος της Ελλάδος εκτ. 197. π. εκτ. 93, έτοιμα για το έτος 1938 για την έξοχην ήρυντος ήρυντος άναρραστων (μεταλλεία να λωκεία) και προϊόντων άναρραστων (καμίνια) Μεταλλεία άναρραστων (μεταλλεία λαοκεία) 913.445 τ.μ. 412.989 τ.μ. δρ. Μεταλλεία άναρραστων 32.277 " 74.000 " "

Σύνολο 945.722 " 486.989 " "

"Έτσι, τότε το παρακάτω ίσοδύνηο.
Έδαμνη 4.073.330.000 δρ.μ.
Μεταλλεία άναρραστων 1.073.330.000 δρ.μ.

Σύνολο 486.989 " "

Έδαμνη 486.989.000 δρ.μ.

Μεταλλεία άναρραστων (Μεταλλευτικά προϊόντα) 3.586.341.000 δρ.μ.
Βλέπουμε πως το παθητικό υπόλοιπο καιώνη ήρυντος ήρυντος, παρ'ότι του συνυπολογισμένε και δε έδου μεταλλευτικά προϊόνη έμείνεται, παρ' έλαττωσε, σε σύμψη με την προανακείμεν ήρυντος ήρυντος (Διαφορε ήρυντος, από την ήρυντος ήρυντος 302,4 τ.μ. δρ.μ. από την ήρυντος ήρυντος 87 έδαμνη ήρυντος)

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 33

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΙΔΗΡΟΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΧΑΛΙΑΔΕΙ ΤΟΝΝΩΝ ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ «ΕΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ»
Από Α. Διεύθυνση (στο ίδιο) Διεύθυνση Σπουδών 9-10-1945, εκτ. 181

Έτη	Σιδηρομεταλλεύματα		Χαλιάδες		Σύνολο
	Λοφία	Κυβος	Σέρ. φος	Μεταλλεύματα	
1936	81.6	—	123.6	46.0	250.3
1937	126.5	14.3	94.1	45.0	300.5
1938	153.3	14.3	112.1	37.0	348.6
Προσποιημένα έτη					
1926	38.3	—	65.7	—	126.6
1929	76.7	17.2	114.8	—	203.0
1932	7.9	—	27.0	—	46.0
1935	60.5	5.8	88.8	30.0	204.1

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 34

ΚΟΙΤΙΣ ΕΚΜΑΤΑΙΤΗΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

Στοιχεία: Α. Δελφινιάκη, Σ. Στυραποπούλου, Δ. Κιουύρα, Κανασσαυής Αργυροπούλου,
 Παπααφραζιάδης, Βλ. Σελίδες 48, 49, 50 και 51. Βλ. πίνακα αρ 45 (παράρτ. ΚΑ.Ι.Π.).
I Σιδερόμεταλλουργία.

Παραγωγή	Κόστος όργυ.	Πηρορορία	Παρατηρήσεις
100.000 τόννοι (έτησια) Σίκεν-Μάρτεν 500 τόν (ήμερη)	700 ένατ. 1.650 "	Επιτροπή Τεχνολογίας Α. Δελφινιάκη	(62) 89 κελ. 200 και 201 (8) κ. Το Βιολογικό κέντρο 62, 29 και 89 κελ. 200 και 201
75.000 τόννοι (τό χρόνο) 120.000 "	250 ένατ. 500 "	Γ. Παπααφραζιάδης Κανασσαυής-Αργυροπούλου Α. Δελφινιάκη	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201 (8) 62, 89 κελ. 200 και 201 (8) 62, 89 κελ. 200 και 201 (για σιδήρο-καίδια, έξοδος)
64.000 "	623.1 ένατ. 1	Α. Δελφινιάκη	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201 (για σιδήρο-καίδια, έξοδος)
100.000 "	495-522 ένατ. (900-950 τόν έτησια)	Α. Δελφινιάκη	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201 (8) 62, 89 κελ. 200 και 201
(Βλ. πίνακα αρ. 45 (έτησια) σιδηρο-μεταλλουργία)			που δεικνύεται για κόστος έργων.

II Μεταλλουργία άλυμπίου

10.000 τόννοι (τό χρόνο)	850 ένατ. όργυ.	Παπααφραζιάδης	(8) 62 κελ. 200 και 201
50.000 "	1200 "	Κανασσαυής-Αργυροπούλου	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201
15.000 "	1-1,2 ένατ. όργυ. (με όργυ. έργων)	Στυραποπούλου	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201
10.000 "	550 ένατ. όργυ. 2	Α. Δελφινιάκη	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201
10.000 "	1.200 ένατ. όργυ. 2	Α. Δελφινιάκη	(8) 62, 89 κελ. 200 και 201
(Βλ. πίνακα αρ. 45 (έτησια) σιδηρο-μεταλλουργία)			που δεικνύεται για κόστος έργων.

III Μεταλλουργία χαλκού

10-20 τόννοι ήτ ή έτ	550 ένατ. όργυ.	Δ. Κιουύρα	[Κόστος έργων έτος έργοστασίου στο Καναδά] (8) 62, 89 κελ. 200 και 201
3.500-7.000 τόννοι (τό χρόνο)	(5 ένατ. όργυ.)		
10.000 τόννοι (τό χρόνο)			(8) 62, 89 κελ. 200 και 201

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 35 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

II Κόστος Λογιο, Σ. Ν. Σταυροπούλου κατά Billiter, κτροποποιημένο όμω κατά τις νεότερες τελεωποιηθείσας της τεχνικής και με τιμές ελλογιμής του 1939 ανά χιλιόμετρο επί αρυδής δραχμής.

<u>A' Παρασκευή ενός τόνου αλευρίνας κατά Ηαγγλντα</u>		<u>B' Παρασκευή ενός τόνου άρχιζιου</u>	
2 τόνου θωξίτη ελλογιμής πρὸς 7.5 χρ. δρ. = 45 χρ. δρ. ἢ 7.90%		2 τόνου αλευρίνας πρὸς 190 χρ. δρ. = 380 χρ. δρ. ἢ 36.50%	
3 " εὐδηροπυριτη " 41 " " = 41 " " ἢ 5.80%		650 κιλά ήλευροδια " 410 " " = 260 " " ἢ 25.0%	
400 κιλά κάρβουνα καινού " 25 " " = 10 " " ἢ 5.25%		120 " κρυσθίου " 500 " " = 60 " " ἢ 5.80%	
400 " ήλευροδια " 410 " " = 16 " " ἢ 8.10%		Βοηθητικὴς χημικῆς ὑλῆς (χλωριούξες, βοηθητικ. χημικῆς ὑλῆς καὶ ελλογιμῆς (δραχμ. κλά)	
6 ήφεροπιδία " 41 " " = 24 " " ἢ 12.65%		980 κιούξες) " " " = 10 " " ἢ 0.95%	
6000 κρυσθιολοβτα " 0.01 " " = 60 " " ἢ 31.60%		14 ήφεροπιδία " 4 " " = 56 " " ἢ 5.40%	
ήλευτρινη ενεργώια " 0.01 " " = 60 " " ἢ 31.60%		22.000 κρυσθιολοβτα " 0.01 " " = 220 " " ἢ 21.15%	
Δαπανῆς ἐπιτελευτῶν " 10 " " = 10 " " ἢ 5.25%		Γενικά έξοδα ἐπιτελευτῶν " 10 " " = 10 " " ἢ 5.25%	
Γενικά έξοδα " 10 " " = 10 " " ἢ 5.25%		Δε ἀναμεικτικῶν, ἀποσβ. " 54 " " = 54 " " ἢ 5.20%	
Τοῦ ἀποσβέσεως καὶ ἀναμεικτικῶν (50%-12%) " 22 " " = 22 " " ἢ 11.60%		Σύνολο κόστους " " " = 1040 " " ἢ 100%	
Σύνολο κόστους " " " = 190 " " ἢ 100%			

Σ. Σταυροπούλου, στο ίδιο σελ. 54 (82) καὶ σελ. 97-99 εἰσὺ κείμενο)

III Κόστος λογίγεις κατά Π. Κουβέλη, με βάση ποσοστιαία υατάταξη στοιχείων κόστους στο γαλλικά εργαστο-εια κ (έξαρτήσ των γενικῶν έξοδων) Προμήθειες τῶ μαιθ, πιθανόν κόστος παραγωγῆς ενός τόνου αζωτῶν ήλιον εν ελλογιμῶν.

α) Πρωτα και βοηθητικαί ὑλῆαι	αλευρίνα	δρ.	10.976
	κρυσθίος	"	1.500
	ήλευροδια	"	4.290
	"	"	6.240
	"	"	4.290
	"	"	5.850
β) ήλευτρινη ενεργώια			
γ) εργατικά έξοδα			
δ) Γενικά έξοδα			
Σύνολο κόστους			33.206 δρ.
τιμή κατά τόνο			55.000 "
Διαφορά τιμῆς ±			+ 21.594

82, Π. Κουβέλη στο ίδιο σελ. 59 (82) καὶ εἰσὺ κείμενο

IV Κόστος παραγωγῆς μαχαιρίου με τὰ δεδομένα γερ-μανικῆς βιομηχανίας καὶ με ὑπολογισμούς Χ. Δαυίτ ὑπὸ ελλογιμῶν συνθήκας

Κόστος λειυοζιβου νῶν ήλευτρινεργώιας	δρ	10.420
Συνηρησῆ καὶ ἀπόσβεσῆ 10% x 72.800	"	7.280
εργατικά έξοδα 15% x 72.800	"	10.920
Γενικά έξοδα 15% x 72.800	"	10.920
Σύνολο κόστους		39.540
τιμή κατά τόνο	\$	650 =
Διαφορά τιμῆς ±		+ 33.260

V 82, πίνακα αριθ. 45 (παράρτημα II) ὑπολογισμοί για κόστος αλευρίνου και μαχαιρίοιο.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 36

ΑΝΑΦΟΡΑ ΑΥΞΗΜΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΙΤΟΥ ΕΙΣ ΚΙΛΙΑ ΚΑΤΑ ΚΙΛΟΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟΙΣ ΚΑΘΑΡΟΥ ΑΙΣΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Από Υ. Παράδωξη "Η επιφασία της ζωτικής του διανομής, διανομής, διανομής χρονία από 8.4.1945.

Περιοχή	Έτος	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο	Μηνιαίο μέτρο
Θεσσαλονίκη	1937	7	12	12	12	12	1941	12	6
"	1938	11	12	12	12	12	1941	12	7
"	1939	21	8	6	6	6	1941-1942	4	11
"	1940	6	6	4.5	4.5	4.5	1941-1942	8	9
"	1940	6	6	4	4	4	1942	12	4
"	1941	4	8	8	8	8	1942	12	5
"	1941	8	9	9	9	9	1942	12	2
"	1941	12	12	12	12	12	1942	12	2

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 37

ΠΟΣΑ ΔΥΝΑΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΑΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑ ΕΙΔΗ ΚΑΛΕΙΕΡΓΕΙΑΣ (ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΥ)

Από Υ. Παράδωξη στο ίδιο σελ. 99.

Σίτος	9.0	έκ	στρέμ.	έπι	3	μια	27.000
Κριθάρι	2.0	"	"	"	1	"	2.000
Βρώμη	1.3	"	"	"	1	"	1.300
Αραβόσιτος	2.5	"	"	"	2	"	5.000
Λαζαράκη	0.8	"	"	"	12	"	9.600
Άγκουρι	1.8	"	"	"	2	"	3.600
Σταφίδα/μπροζο	0.8	"	"	"	4	"	3.200
Ψευδοβότανη	0.1	"	"	"	10	"	1.000
Λοιπά όσπρια	0.2	"	"	"	5	"	1.000
Όσπρια	65.0	"	δένδρα	"	0.1	"	6.500
			Σύνολο	τόνοι	N		60.200

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 38

ΚΟΣΤΟΣ ΕΚΚΑΤΑΙΤΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ

Στοιχεία: Α. Δεληγιάννη, Κ. Κρίση, Σ. Σταυροπούλου, Κ. Κανασαυίτη και Αρχειοποιού.
Σελ. υπόμενοι: 135, 137, 139 και 141. Β. Στοιχεία που εξακόπησε για κόστος αγκυρωτή βιομηχανιών στο πίνακα φρ. 45 (παρτήρημα Ι και ΙΙ).

I Βιομηχανία άζωτου

Κόστος	Πηροροπορία	Παρατήρηση
1.115.000 αι.λ. δραβ.	Α. Δεληγιάννη	Β.λ. ανέλιου σε υποσημείωση (4)
2200.000 "	"	Β.λ. " Τα βιομηχαν. και μεταλλ. συρ.
(Δοσαση 75% σε συνάλλαγμα και 25% σε ίσχυρία ιδίωμα)	"	υποτ 66.2.36» για δραβ. αζωτου α
1.000.000 αι.λ. δραβ.	Κανασαυίτη κλη	πρηντ. δι. ποστ. και θα ποστ. δραβ. στοίμη. φρ. 42
	(Β.λ. σε.λ. υπόμενου 135)	Σ το ίδιο.

II Βιομηχανία μονετυνής σόδα, άνθρακινής σόδα, αλκαλικών προϊόντων και άνθρακωδένστου

Κόστος	Πηροροπορία	Παρατήρηση
Ανθρακινής σόδα 137.500 αι.λ. δραβ.	Α. Δεληγιάννη	Α. Δεληγιάννη
Κουστμη " 165.000 "	"	"
" " 71.500 "	"	"
Θειικό οξύ 79.750 "	"	"
Υπερσφοριμιά 110.000 "	"	"
Μεταβουργικό αν 110.000 "	"	"
Ανθρακωδένστου 11.000 "	"	"
Η δύναμικότητα παραμυγής των έργοστασίων άνθρακωδένστου 40 και 42	"	"
	Α. Δεληγιάννη	Σ το ίδιο σε.λ. 36, 37

III Βιομηχανία καρτοποιτου

Κόστος	Πηροροπορία	Παρατήρηση
Έργοστασιο καρτοποιτου 880 αι.λ. δραβ. (1.600 αι.λ. δραβ.)	Α. Δεληγιάννη	Σ το ίδιο σε.λ. 37

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΙΣ ΕΚΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΜΕΛΙΣΜΑ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΞΗΜΙΚΕΝ ΒΙΟΜΗΧ/ΝΙΩΝ

Από τα "Ιστορικά Ανασκευαστήσεως" του Υπουργείου Δημοσίων Έργων 1946

- Επιτροπή Τεχνικών
- Α. Δελιγιάννης
- Γ. Νεζοπούλου
- Κ. Αγγελόπουλος
- Θ. Κυριακίδης
- Α. Τσιτσάς.

Βιομηχανική εγκατάσταση

- 1.- Μια εγκατάσταση παραγωγής αυτοσιδήρου διά της ηλεκτροδυναμικής μεθόδου έτησις παραγωγής 100.000 τ. αυτοσιδήρου και εγκατάστασις από 3 ηλεκτρομαγνήτες τών 12.000 εχ.β. μεθόδων των διασπορών των εγκαταστάσεων. Μια εγκατάστασις μετατροπής του αυτοσιδήρου εις χαλύβδα δι' ηλεκτρικών μαγνητών έτησις ικανότητας παραγωγής 100.000 τ. ένα έλαστήριο διά παραγωγής έλασμάτων, ράβδων, κατόπιν, γωνιών δυνάμει, ειδηροτροχιών, λαβαρίων κλπ. έτησις ικανότητας παραγωγής 100.000. Ένα ζυθώριον αυτοσιδήρου και χαλύβδες έτησις ικανότητας παραγωγής 15.000 τ.
- 2.- Ένα έργοστασιον δερμάσεως άποσταφινού αζώτου έτησις ικανότητας παραγωγής 50.000 τ. άκρωμιας ενυδατωμένης από τας αυλαίνους εγκαταστάσεως. Μια εγκατάστασις μετατροπής καυσείου ηθουσιού εις μονοξείδιον του άνθρακος εις μικρό αζώτου και υδρογόνου. Μια εγκατάστασις ενδύσεως άκρωμιας έτησις παραγωγής 50.000 τ. άριον άκρωμιας. Μια εγκατάστασις καύσεως άκρωμιας εις άραιον υδρογονόνον αζώτου έτησις παραγωγής 200.000 τ. άραιον υδρογονόνον έθως. Μια εγκατάστασις συμπυκνώσεως του υδρογόνου έθως έτησις παραγωγής 1000 τ. πικρού υδρογόνου έθως. Μια εγκατάστασις παραγωγής 150.000 τ. υδρογόνου άδεδεσίου κατόπιν Μια εγκατάστασις παραγωγής 75.000 τ. θεινού άκρωμίου έτησις. Μια εγκατάστασις παραγωγής 4.000 τ. ζυθώριου άκρωμίου έτησις. Μια εγκατάστασις μηχανικής έπεξεργασίας ζαχαρώδους άδεδεσίου παραγωγής 3.000 τ. Μια εγκατάστασις παραγωγής 100.000 τ. πικρού θεινού έθως διά της μεθόδου της έναρξης.
- 4.- Μια εγκατάστασις παραγωγής ύπερπυρορρινών λιπαρμάτων έτησις παραγωγής 13.500 τ. Ρ.Ο.
- 5.- Ένωέργοστασιον παραγωγής άκρωμιας έθως, έτησις παραγωγής 20.000 τ.
- 6.- Ένα έργοστασιον έτησις παραγωγής 5.000 τ. καυσίμου έθως δι' ηλεκτροδύσεως του έλατος.
- Μια εγκατάστασις ύπερποιήσεως 1.500 τ. ζυθώριου. Μια εγκατάστασις παραγωγής 3.000 τ. ζυθώριου άδεδεσίου. Μια εγκατάστασις ενδύσεως διαλύσεως.
- 7.- Ένα έργοστασιον παραγωγής 2.000 τ. καυσίμου έθως διά της ηλεκτροδύσεως του καυρικού έλατος.
- 8.- Δύο έργοστασια παραγωγής υαλοπλάτης ύναεστητος παραγωγής 20.000 τ. άδηνά. Την ύβλην άκρον και υαλοπλάτη.
- 9.- Ένα έργοστασιον καρτονοποιίας και καρτονοποιίας δι' έτησις παραγωγής 20.000 τ. διαφόρων προϊόντων έν καρτον.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 40 (ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ)

Ποσότης των	Δευτέρος υπολογισμός (σε βελτιωτ. συσπ. εκτ. 25)		Αξία ενσολ. παρ. (in dr)
	Αριθμ. δίδος	Αξία ενσολ. παρ. (in dr)	
9.000	33	247.0	404.7
1.000	76	76.0	14.0
5.000	635	31.7	3.5
	Εν μεταφοράν	404.7	113.0
			120.0
			654.7

Σημείωση: Β2. πίνakas άρ. 43, 44 και 45 (παράρτημα II) για δισέ και προδισέ και παραγωγές του συστήματος Άξειλου.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 41

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΕΝΕΡΓΕΙΑΣ (ΚΑΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ) ΣΤΑ ΙΣΤΑΚΟΤΗΜΑΤΑ ΑΙΕΛΟΥ ΚΑΙ ΑΛΙΑΚΜΟΝΟΙ.

Από Α. Δελτιογράφου: Το βιομηχανικόν συγκρότημα Αλιανκονος, "Ολυμπικόν Ιστανόν άριθ. 8/1949 εκτ. 152 και τού ίδιου: "Το βιομηχανικόν και μεταβιομηχανικόν συγκροτήματα Άξειλου και Αλιανκονος", 1946 εκτ. 24 και 39

I. Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στο συγκρότημα Άξειλου.

Εργαστήριον αλουμινίου	270.000.000	KWH
" καυστήριος εοδος	5.000.000	"
" ανθρακασβεστίου	21.000.000	"
" τειμέντου	15.000.000	"
" παλτου χαρτου υδρ.	14.000.000	"
Σύνολον καταναλώσεως	325.000.000	KWH

Β2. "Τα βιομηχανικα υδρ. εκτ. 24

II Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στο συγκρότημα Αλιανκονος

Αριθμ. υπολογισμός (82) "Τα βιομηχανικα υδρ. εκτ. 38

Εγκαταστάσις	Μερίστη τιμή ΚΜΗ		Ένατ άρμ.	Ένατ ΚΜΗ	Μερίστη τιμή ΚΜΗ	Ένατ άρμ.
	Ένατ ΚΜΗ	Χρ. Διημέρ.				
Αυτοσίδηρος	240.0	0.28	67.2	240.0	0.28	67.2
Χαλυδουργ.	15.0	0.53	8.0	15.0	0.53	8.0
Έλασθηριον	55.0	0.70	38.5	55.0	0.70	38.5
Αξλων	100.0	0.70	70.0	100.0	0.70	70.0
Καυστήριος εοδος	13.5	0.53	7.2	13.5	0.53	7.2
Βεβαιον οδου	11.5	0.70	8.0	15.0	0.70	10.5
Κεβουλλοξυ				16.5	0.70	11.6
Σύνολον	435.0	0.46	198.9	455.0	0.46	213.0

Α. Δελτιογράφου. Το Βιοηγετανιόν Ινυροτόμημα Αλ. Σηφάκου: Βλ. πίνακα 45 (ημερολόγιο II) αναλυτικώς, για λόγους ημετερογενούς κατά Βιοηγετανία.

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 42

ΟΓΚΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΑ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΕΥΧΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΑΙΑΚΚΟΜΟΝΟΙ
Από Α. Δελτιογράφου: «Το Βιοηγετανιόν ευχροτόμημα Βιολυκόνο: Οικονομίου Χρονιάς Α. Β. 1945 εκ. 152 υπ. «Το Βιοηγετανία κ.π.» 1946 εκ. 39.

Ι Παλαιότερος ύνολογισμός (Οικονομ. Χρονιά εκ. 152)

Προϊόν	Τόννοι	Δραχ./χιλ.	χιλ. δρ.	Προϊόν	Τόννοι	Δραχ./χιλ.	χιλ. δρ.	Σύνολο	χιλ. δρ.
Είδον ραβδών	50.000	6.65	332.500	Καύ βυρανοποι	20.000	1.-	20.000	Σύνολο	1378.100
Σταφάκια	3.000	8.35	25.050	Βελύων όξυ	12.000	2.-	24.000		
Δουρά	5.000	5.80	29.000	Ανθρακωμύ είδα	10.000	3.50	35.000		
Γαυία	5.000	6.80	34.000	Καύστ. 60δρα	5.000	7.-	35.000		
Σιδερόραβδία	25.000	7.75	193.750	Χ.λ. προέντα Cl	500	11.-	6.050		
Σιδεράκια αυτοί	5.000	5.20	26.000	ύδροχ.λ. όξυ Π.	1.000	4.-	4.000		
Σιδεράκια είδηποι	7.000	11.90	83.300	Μεταλλοείδη	1.000	5.65	113.000		
Σύνολον	100.000							Σύνολον	1635.150
Βελύων άμμωνια	15.500	14.-	217.000						
Μηχανών έδραστ.	22.800	18.-	410.400						
Ακμάρια ύπηρ	2.100	7.-	14.700						
Χύμα ακμάρια	700	14.-	9.800						
Μηχανών όξυ	300	26.-	7.800						
Καθ. έκταρον ύνολ	100	30.-	3.000						
	41.000								
								Εξέ μεταραπαίν	1378.100

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 42 (Σ Υ Ν Ε Ρ Γ Ι Α)

II Κέντρος υποδοχισμού Β. Δελφώνων («Το Βοηθητικό κέντρο» εκδ. 39) "Οργανο και έδρα Βοηθητικού κέντρου υποδοχισμού Β. Δελφώνων"

Είδος	Τόννοι	Δρ/κ.δ.	Σ.Δ. Δραχ.	Σ.Δ. Δραχ.	Παρατηρήσεις
Παιδίοι	50.000	6.65	332.500		Διόρθωση άρθρου.
Στεφάνια	3.000	8.35	25.050		εως πέντα
Δουλά	5.000	5.80	29.000		Μ.Δ. 1971
Γυνία	5.000	6.80	34.000		Μ.Δ. 27.10.1971
Σιδερόφυλλα	25.000	7.75	193.750		αερίων
Συμπληρωματικά	5.000	5.20	26.000		
» είδη	7.000	11.90	83.300	724.400*	* 723.600
Σίδερος (έννομο)	100.000				
Θεϊκών αββώνων	15.500	14.-	217.000		
Μηχανικά αββώνων	22.300	18.-	401.400**		** 400.421.400
Μηχανικά έργα	2.100	7.-	14.700		5 τόν. 10.000
Συμπληρωματικά αββώνων	700	14.-	9.800		
» αββώνων	300	26.-	7.800		
Μηχανικά έργα	100	30.-	3.000	653.700	
Καθαρόν έλαιο (έννομο)	41.000				
Κόμ. φτασίον	60.000	1.-	60.000		
Βελών έξυ	12.000	2.-	24.000		
Ανθρακική σόδα	10.000	3.50	35.000		
Καυστική »	5.000	7.00	35.000		
Σίδηρ. οξείδια ΣΕ	500	11.-	6.000		
Υδροχλωρίον έξυ Π.	1.000	4.-	4.000		
Κελλοειδέζυ	20.000	5.65	113.000		
Κάρτες	15.000	15.-	225.000		
Τσίμεντον	150.000	0.80	120.000	622.000***	*** 619.000
			Σύνολον έδρα	2.000.000	1996.200 κ.δ. Δραχ. (εως πέντα)

Σημείωση: Β.Δ. πέντα αρ. 43, 44 και 45 (παραρτήματα II) για έδρα και προβλεπόμενα παραρτήματα του κέντρου υποδοχισμού Β. Δελφώνων.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 43 (ΣΥΜΠΕΡΑΙΣΜΑΤΙΚΟΣ)

ΧΡΟΝΙΚΗ ΧΛΙΜΑΚΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΕΓΜΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ (ΟΙ ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΤΟΝΝΟΥΣ)

	Περίοδος 1 ^η Στάθ			Περίοδος 2 ^η Στάθ			Περίοδος 3 ^η Στάθ				Παζο- νόμους		
	Συμπροσθήματα			Συμπροσθήματα			Ανακ. Στέρεα	Ανακ. Στέρεα	Μηνιαία	Μηνιαία		Μηνιαία	
	Ανακ. Στέρεα	Μηνιαία	Μηνιαία	Ανακ. Στέρεα	Μηνιαία	Μηνιαία							Ανακ. Στέρεα
Βιομηχανίες													
Συρροφάτα		120.000		20.000	200.000		100.000	300.000					
Μεταλλουργία	10.000			20.000			50.000						
Μαρυπόδιο				10.000	20.000		15.000						
Μεταλλουργία υφασμάτων								40.000					
Μηχανική. υδρ. για βαρέα δοχ.									0				0
" " " έλαστ. "									0				0
Γαλακτοκομία. έλαστ υδρ.									0				0
Μαυνηκρή. έλαστ υδρ.									0				0
Μαυνηκρή. βιομηχανία									0				0
Παλινθη βιομηχανία									0				0
Συσκευασιακή βιομηχανία									0				0
Μηχανολογία. μεταλλουργία									0				0
Μηχανουργία													
Άζωτο		41.000			80.000			200.000					
Καυστική σόδα	2.000	5.000		5.000	7.000		5.000	15.000					
Συρροφάτα προϊόντα		500			1.000			2.000					
Βελύον έλαστ. και έλαστ. υδρ. φαρ.		73.000			327.000			270.000					
Ανθρακική σόδα		10.000			20.000			30.000					
Ανθρακικός βόξιτο	5.000	—		10.000	—		15.000	—					
Σαπυνοποιός	20.000	20.000		35.000	35.000		50.000	50.000					
Τσιμπίδα	300.000	300.000		300.000	300.000		300.000	300.000					0

(Α) Για άμεσους και άμεσους κατασκευαστές.
 Παρατηρήσεις: α) Με το σύμβολο 0 = (βελτίωση) δείχνουμε ότι στη διάρκεια της περιόδου (1^η, 2^η ή 3^η στάθμη υδρ./έλαστ.) η λειτουργία ενός κεντρικού υδρ. έλαστ. (Με το σύμβολο 0) ή έλαστ. (έλαστ. υδρ.) δείχνουμε ότι στη διάρκεια της περιόδου του πίνακα έλαστ. υδρ. οι εγκαταστάσεις του υδρ. έλαστ. (Με το σύμβολο 0) ή έλαστ. (έλαστ. υδρ.) δείχνουμε ότι υπάρχει ήδη στην περίοδο του πίνακα έλαστ. ή εγκαταστάσεις για το έλαστ. υδρ. Αποδοτικό γίνεται παράθεση του δείκτη (0) ή έλαστ. (έλαστ. υδρ.) σύμφωνα με έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. Αποδοτικό γίνεται παράθεση του δείκτη (0) ή έλαστ. (έλαστ. υδρ.) σύμφωνα με έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. Αποδοτικό γίνεται παράθεση του δείκτη (0) ή έλαστ. (έλαστ. υδρ.) σύμφωνα με έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. Αποδοτικό γίνεται παράθεση του δείκτη (0) ή έλαστ. (έλαστ. υδρ.) σύμφωνα με έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ. ή έλαστ. υδρ.

Π / Ν Α Κ Α Σ 45 (ΣΥΜΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ)

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΑ ΙΣΤΙΟΤΑΚΤΑ ΤΟΥΣ ΙΤΟΙΧΙΣΜΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΪΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΗΣ ΠΡΟΪΟΔΟΥ ΚΑΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑΤΗΣ ΒΑΡΕΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Α' ΣΥΝΘΕΤΙ ΚΟΣΤΟΣ

(Οι ποσότητες σε τόνοι και τα αριθμητικά ποσά σε εκατομμ. δραχμές τοι 1958.)

Προϊόν Βιομηχανίας	Ποσότητα	Τύπος και συνθετική απόδοση	Τύπος εργασίας	Αποκλειω- ση από τα στοιχεία	Μισθοί	Τύπος	Συνολικό κόστος	Τύπος προϊόντος στην αγορά	Καθαρή προέσοδος
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Σίδερο και άξια	120.000	185.	334	80	75,50	15	459,50	876	416,50
Άξια	10.000	239,25	142	100	56,50	30	558,75	735	176,25
Μαργαρί	10.000	212.	88	100	70	30	500	962,50	462,60
Άξια	41.000	98,40	70	114,50	65,60	34,50	380	656	276
Σόδα, αχρήσιμα προϊόντα και χαρτοπολτός	130.000	99.	27,20	143,40	24,22	-	322,50	404	81,50
Ανθρακωδότης	5.000	9,59	7	6	3,01	1,80	27,40	32	4,60
Τσιμέντα	1.200.000	462,60	72	120	60	84	798,60	1.416	617,40

Β' ΣΥΝΘΕΤΙ ΚΟΣΤΟΣ (βλ. και στο παράρτημα Ι)

* Οι είδη: λεπτομέρειες οι τιμές του πίνακα 45 που αναφέρονται στη σελίδα 380 του κειμένου για τα στοιχεία
λόγους εφελκυστών στο παράρτημα Ι (σελ. 479) αντί στο παράρτημα ΙΙ

Π / Ν Α Κ Α Σ 46

ΙΣΧΙΣ ΚΑΘΑΡΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΜΕ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΜΙΣΘΩΝ, ΠΕΡΙΤΣΙΝ ΑΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΠΑΡΑΓΕΓΙ ΚΟΤΗΤΑΙ.
ΠΕΡΙΤΣΙΝ ΑΥΞΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΕΓΙ ΚΟΤΗΤΑΙ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ. ΑΝΑΛΟΓΗ
ΑΥΞΗΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ ΥΠΕΡΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Συντελεστές	Α ^ο Περίοδος		Β ^ο Περίοδος		Γ ^ο Περίοδος	
	Αμεταβλητή	Μεταβλητή	Αμεταβλητή	Μεταβλητή	Αμεταβλητή	Μεταβλητή
α. Καθαρό εισόδημα	1.572.250.000	1.572.250.000	2.986.250.000	3.593.350.000 ⁽¹⁾	8.100.000.000	10.530.000.000
β. Μισθοί	374.360.000	374.360.000	788.400.000	788.400.000	1.415.000.000	1.415.000.000
γ. Ποσοτική έκθεση % (ποσοστό εφελκυστών)	420%	420%	379%	455%	572%	745%

(1) Αύξηση του καθαρού εισοδήματος 20%, που αντιστοιχεί στην υποθετική αύξηση της παραγωγής εισήγαγε
(2) Αύξηση του καθαρού εισοδήματος 30%, που αντιστοιχεί στην υποθετική αύξηση της παραγωγής εισήγαγε γ' η περίοδος
Παρατήρηση: Στα ποσά της καθαής προέσοδος δεν περιλαμβάνεται η προέσοδος από τη μετακίνηση.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 47

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΕΙ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΚΡΑΔΟΥ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ 1938

Στοιχεία Στατιστικής Επιτηρησίας της Ελλάδος 1939.

	Βιομηχ.	67.969.000 Δρ.	0,5	ποσοστό επί.
1) Μεταλλουργ.	"	620.397.000 "	4,5%	"
2) Μηχανολογ.	"	509.619.000 "	3,7%	"
3) Ορυχεία	"	3.669.503.000 "	27,07%	"
4) Χημικά και υφαντικά	"	2.347.196.000 "	17,3%	"
5) Ξύλων διάφορα	"	2.949.238.000 "	21,7%	"
6) Ξυλεία	"	1.020.250.000 "	7,5%	"
7) Κατασκευασία σιδηράτων	"	433.128.000 "	3,1%	"
8) Ξύλου	"	40.038.000 "	0,2%	"
9) Ξύλων Ιερουσαλήμ	"	515.000.000 "	3,7%	"
10) Κατασκευασία ξύλου	"	229.765.000 "	1,6%	"
11) Κινητή	"	1.150.000.000 "	8,4%	"
12) Παραγωγή ηλεκτρικής	"	13.552.083.000 Δρ.	100,2	"

άξιας βιομηχ. παραγωγ.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 48

ΣΤΡΕΜΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΙΟΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ 1938-1939

Από Χ. Δεληγιάννη "Η Γεωργία της Ελλάδος, 6.171

Α' Είδος εισαγόμενα	Κ. Πρόσοδος
Σίτος	413
Κριθά	342
Σαυός	403
Όρυζα	773
Β' Είδος εισαγόμενα	Κ. Πρόσοδος
Καπνός	3.430
Σταφύλι Καρινθίας	1.542
" Σουλτανικής	3.738
Έλαινες Ελλάδος	864
" γαργότου	1.145
Άμπελίνες οίνου	775
" γαργότου	1.307
Βενεζουελανή	3.328

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 49

Η ΜΕΙΣΗ ΣΤΡΕΜΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Από το βιβλίο του Χ. Δεληγιάννη "Θεωρία και πράξη αγροτικής πολιτικής και οικονομίας, σελ. 159. (83 Χ. Σαυατζάνη Το πρόβλημα της παραγωγικής γης, "Αγριας", 2, 3, 4 / 1945 (Α' τόμος) σελ. 38 πηλ. 12)

	Αυθαγ. πρόσδ.	Κοινωνι. πρόσδ.	Καθγρ. πρόσδ.	Κέρδος επίκευρψ.	Έλαινες έλαινα	Αυθαγ. πρόσδ.	Κοινωνι. πρόσδ.	Καθγρ. πρόσδ.	Κέρδος επίκευρψ.
Κολακίονι	303	277	42	-35	Έλαινες έλαινα	857	822	519	230
Κριθάρι	411	319	-12	-80	Άμπελίνες	1119	1109	749	440
Σαυός	416	331	-3	-106	Πατάτες	1509	924	35	-205
Φασόλια	454	389	-21	-35	Σταφύλι Καρινθιακή	1652	1382	297	-84
Σιταρι	476	354	42	-79	Σύκα έγγρα	1872	1882	1317	915
Άμπελίνια	739	679	81	232	Καπνός	2709	2634	293	71
Έλαινες Ισθίου	764	680	440	106	Σταφύλι Σουλτανική	3304	2842	786	86
Ίριφυλλί	804	749	283	25	Πορτοκαλλία	3770	3545	2030	32
Μπαμπού	817	756	121						

Σημείωση. Ο υπολογισμός έγινε με βάση τη μέση παραγωγή των διαφόρων καλλιεργειών στη δεκαετία 1927-1936 με τιμές 1936

Π Ι Ν Α Κ Α Ι 50

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΝΕΡΓΕΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΟΥΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

Από "Οικονομική Έπιθεώρησης Αγροτικών Έταιρειών", Ν. Ήγγέλη, 1940, Μέρος Α' σελ. 97-100

I. Διαίρεση κατά ομάδες ανάλογα με τη δυνατότητα σε πιστώσεις

Διαφορεύεται αι άνωπυχο έταιρίες κατά φράσαι δυνατότητας από άποψους ποσών παρεχομένων με αυτούς πιστώσεων έφθηνίζονται κατά τας άποψούθους κατηγορίας.
8 έταιρίες με έντολον Μετοχικών κεφαλαίων δραχμ. 2.453.282.600 άπολαφθέντων πιστώσεων άνω των δραχμ. 500.000.000 έναστη και έν έντω δραχμ. 8.734.695.000
343 έταιρίες με έντολον Μετοχικών κεφαλαίων δραχμ. 4.206.956.142 άπολαφθέντων πιστώσεων άπό δραχμ 4500.000- 300.000.000 έναστη και έν έντολω δραχμ. 8.245.592.000
612 έταιρίες με έντολον Μετοχικών κεφαλαίων δραχμ. 2.217.404.160 άπολαφθέντων πιστώσεων καίτων δραχμ. 4.500.000 έναστη και έν έντολω δραχμ. 896.225.940
Γα τας άλλες άνω έταιρίες έπεται έν έντολω δραχμ. 160.209.140

II. Αναλυση των παρεχόμενων πιστώσεων έν ύπαρξων εξετιμώ στοιξάια.

α) 612 έταιρίες αι άπολαφθέντων πιστώσεων άνω των δραχμών 500.000.000 έναστη άναφίονται ένφωσ τωών με άποψούθους πινάκους.-
β) Άπό τας 343 έταιρίες που άπολαφθέντων πιστώσεων άπό δραχμ. 4.500.000 - 300.000.000 έναστη :
12 έταιρίες με μετοχικά κεφάλαια δραχμ. 687.846.350 έχουν πιστώσεις άπό δραχμ. 100.000.000- 300.000.000 έναστη έν έντολω δραχμ. 1.803.188.000
18 έταιρίες με μετοχικά κεφάλαια δραχμ. 377.974.125 έχουν πιστώσεις άπό δραχμ. 60-100.000.000 καθεμία και έντολικά δραχμ. 1.409.584.000.
41 έταιρίες με μετοχικά κεφάλαια δραχμ. 697.452.966 έχουν πιστώσεις άπο δραχμ. 30-60.000.000 καθεμία και έντολικά δραχμ. 1.714.626.000
272 έταιρίες με μετοχικά κεφάλαια δραχμ. 2.443.685.700 έχουν πιστώσεις άπό δραχμ. 4.500.000- 30.000.000 και έντολικά δραχμ. 3.318.194.300
γ) 41272 έταιρίες αι άπολαφθέντων πιστώσεων άπό δραχμ. 4.600.000- 30.000.000 καταφέρονται με έξής :
38 έταιρίες με κεφάλαια μετοχικά δραχμ. 539.580.000 έχουν πιστώσεις δραχμ. 20.000.000- 30.000.000 καθεμία και έντολικά δραχμ. 976.014.000
97 έταιρίες με μετοχικά κεφάλαια δραχμ. 1.034.138.200 έχουν πιστώσεις δραχμ. 10.000.000- 20.000.000 καθεμία και έντολικά δραχμ. 1.397.744.800

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 50 ΣΥΝΕΧΕΙΑ

137 εταιρίες με μετοχικά κεφάλαια δραχμ. 1.071.968.000 έχουν πιστώσει δραχμ. 4.500.000-10.000.000 καθόλου και συνολικά δραχμ. 944.435.000

III Ανάλυση της κατηγορίας α και ενγυρίους υδίου για τις βιομηχανικές ενώσεις επιχειρήσεων

Οι 8 εταιρίες της κατηγορίας α που διαδέχτηκαν πιστώσει συνολικές 8,7 δις δραχμ. είναι οι εξής:

- 1) Έταιρία Διασπέρσεως Υπεργύων Προσόδων (2,3 δις δραχμ.) 2) Γενική Βιομηχανική Έταιρία (2 δις δραχμ.)
- 3) Πυριτιδοποιείο και ναυπηγοεργοστάσιο (1 δις δραχμ.) 4) Ήλεκτρική Έταιρία Αθηνών-Πειραιώς (0,8 δις δραχμ.)
- 5) Ήλεκτρική Έταιρία Μεταφορών (0,6 δις δραχμ.) 6) Έταιρία Σηκωτών Προϊόντων κ.λπ. (0,6 δις δραχμ.)
- 7) Ήλεκτρική Τηλεφωνική Έταιρία (0,6 δις δραχμ.) 8) Σιδηροδρομική Αθηνών - Πελοποννησίου (0,4 δις δραχμ.)

Η ενεργή εργασία κεφάλαιων πιστωτικών κεφαλαίων σε ένα μικρό αριθμό βιομηχανικών άνωχ. εταιριών φαίνεται από την εξέλιξη εδίων ενγυρίων:

Τρεις βιομηχανικές άνωχ. εταιρίες	
Πυριτιδοποιείο (Μποτσάκης) - Πάουερ - Λιπασάτα παίρνουν πιστώσει	3.492.784 αι.δ. δρ.
ένω 600 περίου ενοίκιους άνωχ. βιομηχανικές επιχειρήσεις παίρνουν δόλε μαζί	<u>7.410.072 " "</u>
	10.602.856 " "
Ακόμα, μπορεί να γίνει και η εξέλιξη καταβολής	
10 βιομηχανικές άνωχ. εταιρίες διαδέχτην (4)	4.325.899 αι.δ. δρ.
590 βιομηχανικές κ.λπ. εταιρίες διαδέχτην	<u>6.276.957 " "</u>
	10.602.856 " "

(4) Στις 7 εταιρίες που προσδέχτηκεν περιλαμβανονται η βιομηχανία του Λαυραίου, η βιομηχανία της Βίλλας, η βιομηχανία Ουζιού, η βιομηχανία τριχώρων του Πατισσίου, του κ. κ.

ΔΗΜ.
ΜΠΑΤΣΗ

Η ΒΑΡΕΙΑ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

9 789600 419375
4 M62 0472 ISBN 960-04-1937-X

ΚΕΔΡΟΣ